

KAZINCZY FERENC MŰVEI

KAZINCZY FERENC MŰVEI

ELSŐ OSZTÁLY
EREDETI MŰVEK

KRITIKAI KIADÁS

SOROZATSZERKESZTŐ

Borbély Szilárd
Debreczeni Attila

Kazinczy Ferenc

Fogságom naplója

Sajtó alá rendezte
SZILÁGYI MÁRTON

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2011

Készült az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoportjában,
megjelent az OTKA és az NKA támogatásával

Lektor
BÍRÓ FERENC

A térképeket rajzolta
SZABÓ GERGELY

© Szilágyi Márton, 2011
© Debreceni Egyetemi Kiadó,
beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is, 2011

ISBN 978 963 318 134 8

Kiadta: a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
www.dupress.hu

Felelős kiadó: Dr. Virágos Márta főigazgató
Tördelés, tipográfia: Juhászné Marosi Edit

A nyomdai munkálatok a Kapitális Nyomdában készültek
Felelős vezető: Kapusi József
Készült Debrecenben, 2011-ben

Tartalom

SZÖVEGEK

Naplók, feljegyzések

1. [Rövid jegyzések]	9	231
2. [Feljegyzések I.]	15	235
3. [Feljegyzések II.]	17	237
4. [Feljegyzések III.]	18	238
5. [Tekintetes Sáróy Szabó Sámuel Úrnak...] – [keletkezési idő: 1803. márc. 3.]	19	240
6. [Kazinczy levele Vincent Barcóhoz] – [keletkezési idő: 1795. aug. 31.; lemásolva és kommentálva: 1803. ápr. 10.]	20	241
7. Kazinczy Ferencz' Naplója. – [keletkezési idő: „a század első éveiből”]	22	244
8. [Két ezer háromszáz nyolczvan hét napig...] – [keletkezési idő: 1807. jan. 16.]	29	248
9. [In memoriam 5ti Julii 800] – [keletkezési idő: 1807. aug. 22.]	30	249
10. Aszalai János – [keletkezési idő: feltehetőleg 1808]	31	250
11. [Azt a savanyú munkát...] – [keletkezési idő: 1811. jan. 24.]	33	252
12. Az én NAPLÓM. – [másolva: 1812]	34	254
13. Verseghy 1795. Budán, Juliusban	43	258
14. [Verseghy nyelvészeti feljegyzései] – [keletkezési idő: 1820. nov. 15.]	44	259
15. Budai papirosaim – [keletkezési idő: 1821. júl. 8.]	45	260
16. [Budán 1795. Júniusnak 10-dik napjáig...] – [keletkezési idő: 1821. júl. 8.]	46	262
17. [Fogságom egész ideje alatt...] – [keletkezési idő: 1822. okt. 19.]	47	263
18. Egy bátor szavam az Abaúj vármegyei gyűlésen, Kassán, 1794. – [keletkezési idő: 1825 után]	48	264
19. [Szulyovszky Menyhért ma beszéllé...] – [keletkezési idő: 1827. aug. 26.]	49	266
20. Horváth János Veszprémi Kanonok tituláris Püspök és Helytartói Tanácsos. – [keletkezési idő: 1828 dec. után]	50	267
21. Magyar öltözet. – [keletkezési idő: 1828-ban vagy utána]	51	269
22. Az Országglás Foglyai 1795ben.	53	271
23. Ürményi	56	272
24. [Kazinczy jegyzete Fessler könyvéhez]	57	274
25. [A Wieland-fordításról]	58	275

26. Filangierinek System der Gesetzgebungja (1798 vagy 1799) Bécsben megtiltatik.	59	277
27. VI. Piust a' Francziák Rómából 179 Generalis Calvin által kísértették-el.....	60	279
28. Antonio Fiorella, Corsicai fi	61	280

A Fogságom naplója másolategyüttese

29. Fogságom' Naplója.....	63	282
30. Töredék todalékok a' mondottakhoz.	138	345
31. [Levelek]	139	347

Függelék

32. [Rekonstruált levélegyüttes]	140	352
33. [Levelek listája]	200	413
34. [Kazinczy Ferenc összegyűjtött, kommentált levelezése a fogság alatt megismert személyekkel]	203	413

JEGYZETEK

Bevezetés	209
Jegyzetek a Naplók, feljegyzésekhez	231
Jegyzetek a Fogságom naplója másolategyütteshez	282
Jegyzetek a Függelékhez	349
Életrajzok	418
Személynévmutató.....	464
Helynévmutató.....	490
Rövidítésjegyzék	501
Bibliográfia	503
Mellékletek jegyzéke	519
Képek	520
Térképek	522

Szövegek

Naplók, feljegyzések

1. [Rövid jegyzések]

Elfogattattam Regmeczen Decembr[is] 14d. 1794. Ehrenstein nevezetű Uhlánus Fő Hadnagy által; 's másnap Ujhelyben a' Paulinusok Fogadójában estveli 6. óra tájban hozzám érkeze¹ Szulyovszki Menyhárt az Uhlánus Kapitány Zsigárdi – 's Tansics Ignác a' Jelasics R[e]g[i]m[en]tbeli Kapitány Ivánkai Fekete Urak' vigyázása alatt. Elfogattatásunkra ez a' Fekete Ur volt Budáról elküldve. Utunk így folyt.

Decembr[is] 15. éjczakára Liszka.

16. ebéd Szerencs – éjtsz[akára] Köröm.

17. – Keresztes; – Kály.

18. – Árokszállás; – Hatvan.

19. – Bag. – 12. órakor éjtsz[akára] Buda.

Brünni út.

1795. Sept[em]br[is] 26d.² éjféltkor el Budáról.

27d.³ Csabán fölöstököm. ebéd Dorog. hálás Nyergesujf[alu].

28d. Szöny. – Ács.

29. Győr. – Ötevény. NB. Kis. Vásárhelyi. Kallós Dániel.

30. Mozsony. – Oroszvár.

1. Octobr[is] Pozsony, Pozsony.

2. Pozsony, – Stomfa

3. Malaczka, – Szent-János.

4. 5. Holics. – Holics.

6. Tscheik. – Désán.

7. Ebédre Brünn.

Tiszteink:⁴

Herczeg Eszterházy⁵ R[e]g[i]men]tbeli Kapit[ány] Plecz.

Gyulai R[e]g[i]men]tbeli AlHadnagy Barthelemy.

a' Kapit[ány] szekerén: Szlávi György és én.

a' Hadnaggal: Péter Makk Domonkos, Uza Pál és Ujgyörgyi József.

¹ <öszveakadtam> hozzám érkeze

² <27d.> 26d. [Feltehetőleg egykorú javítás, mert később, 28-tól már a helyes dátumot adja meg.]

³ <26d.> 27d.

⁴ [Az itt kezdődő rész (öt sor), nyilván a takarékos helykihasználás miatt, az előző egység mellé írva.]

⁵ <Jellasics> [f. í.] Herczeg Eszterházy

25. 7b[e]rbe indúlt[ak] Herczeg Eszterházy R[e]g[imen]tbeli Zászlótartó Schwenk⁶ vezérlése alatt 2. Kocsin: 1.) Laczkovics László. 2. Verhovszki Sámuel. 3. Hirgeist Ferencz. 4. Szmethanovics Károly és 5. Kopasz János.

24. 7b[e]rbe Gyulai⁷ Reg[i]m[en]tbeli Hadnagy Szvoboda⁸ alatt 2. Kocsin: 1. Rosti János. 2. Lukács Pál. 3. Prusinszki József. 4. Baranyai Mihály. és 5. Bréhm János, Rohonczy Doctor Chirurgiae.

mind öszve 4. Tiszt, 15. fogoly.

az első indulás ért Brünne 5dik Octoberben, – a’ 2dik ért 6dikban, és a’ 3dik ért 7dikben.

Kufsteini út.

1799. Jún[ius] 21d. éjféltkor Brünnt elhagytuk Húf Reg[i]m[en]tbeli FőHadnagy Aubert⁹ és Mitrovsky R[e]g[iment]beli Zászlótartó Erdélyi, Markusfalvi Gál Mózes Urak vezérlése alatt, három furmányos szekeren. Az elsőn Szulyovszki Menyhárt, Laczkovics és Baranyai. – A’ másikon Szlávi János, Szmethanovics és Hirgeist. – a’ 3dikon Ujgyörgyi, Uza és én. – Utunk 15. nap tartott.

22. Jún[ius] Prálicz. Mislicz.

23. Czeswitz. Rötzt.

24. Egenburg. Hadersdorf

25. Crems.

26. S. Pölten,

27. Neumark, Amstetten.

28.

29.

30.

1. Jul[ius] Frankenmark.¹⁰

2. – – – Reichenhall.

3. Loffer. Waitring.

4. Waitring, a’ Postaháznál.

5. – – – Sill.

6. Kitzpichl, Kufstein.

az én szekeren Káplár Tétzel. – Furitek, és az öreg Kuderna. –

⁶ <Gyulai R[e]g[iment]beli Hadnagy Szvoboda> [f. í.] Herczeg Eszterházy R[e]g[imen]tbeli Zászlótartó Schwenk

⁷ <Herczeg Eszterházy> [f.í.] Gyulai

⁸ <Zászlótartó Schwenk> [f.í.] Hadnagy Szvoboda

⁹ <? > Auber<g>t

¹⁰ [Innentől a „Kuderna” szóig az előző egység mellett, második hasámban.]

*Kufsteinba vitele' folytatása, s ottani lakás.*¹¹

26. Apr[ilis] Kapitány Báró Steinling Christian legelőször jöve fel hozzánk.¹²

1799 6dik Juliusba értem Kufsteinba. – A' Kapitányunk neve volt: Czerwenka János. – A' Fő Profosz: Grimmel Ignázt. Az Al-Profosz Miller József. – A' két szolgáló Katona: Franz Power és Franz Heitzi. – A' Kufsteini Vár 13. foglyuka a' toronyban így osztatottki:

N[umer]o 1. senki, mert a' szoba felette setét az ablak' vastag fala miatt.

N[umer]o 2. én.

N[umer]o 3. Szlávi János.

N[umer]o 4. Szmethanovics Károly.

N[umer]o 5. Idegen rab. Báró Behmelburg Alhadnagy Brechainvillenél.¹³

N[umer]o 6. Hirgeist Ferencz.

N[umer]o 7. Idegen. Heitzmann. Adjutans ugyan ott.¹⁴

N[umer]o 8. Úza Pál.

N[umer]o 9. Idegen. Carl Fourreau. Fő hadnagy, ugyan azon Regementnél, mellynél a' két elsőbb.¹⁵

N[umer]o 10. Baranyai Mihály.

N[umer]o 11. Ujgyörgyi József.

N[umer]o 12. Laczkovics László.

N[umer]o 13. Szulyovszky Menyhárt, míg Sept[em]berbe a' Grimmel Profosz házához költöztetett.

Status Cassae.

Kufsteini N[ume]r ^{ók}		Kufsteinből elindulván		Margit-szigetén		Gáton	
Nr. 2.	Kazinczy. Szmethanovics adós 17. f 9. x. melly benne van	158	12.	19.	–	81.	51.
3.	Szlávy	103.	10.				
4.	Szmethanov[ics]	nihil	–				
6.	Hirgeist.	27.	5.				
8.	Úza	52.	1.	42.	1.	71.	
12.	Laczkovics.	171.	53.	11.	35.		
	Szulyovszki Menyhárt	204.	22.	90.	12.		

¹¹ [Idegen kéztől, talán Jakab Elektől, aláhúzva.]

¹² [Más színű tintával, feltehetőleg későbbi betoldás.]

¹³ [A mondat más színű tintával, feltehetőleg későbbi beírás.]

¹⁴ [A négy előző szó más színű tintával, feltehetőleg későbbi beírás.]

¹⁵ [A név és az utána következő mondat más színű tintával, feltehetőleg későbbi beírás.]

NB. Szmethanovics Károlynak az úton újra adtam 10. f[orintot] és így nekem adós 27. f[orint] 9 xr[ral].

Következésképpen a' Cassám 25. Aug[usztus] Gáton volt 109 f[orint] – xr.

Az úton Klári Húgom 100. f[orin]tot az Öcsém Jósef ismét 100 F[orin]tot adott; és így költöttem az úton Kufsteintől Gátig 249.12.

*Kufsteinből Munkácsra vivő ut folytatása.*¹⁶

29. Jún[ius]. Boldog álom. –

30^a Reggeli 5. óraker Grimm Uram Heitzival bejön, 's hozza a' párnaszákat. Két óraker hajóra léptünk, 's estve tájban Rosenhainba' szállottunk-ki. Onnan

1^a Júl[ius] éjtszakára Trauensteinba.

2^a Teisendorf, a' hol a' Condé seregét láttuk. – Ejtszakára Salzburghoz egy órányira Neuhausba, egy Molnár házához. Itt Gróf Lodróninak igen rendes ánglus izlésű kertje.

3. Neumark a' Salzburgi tartomány utolsó helysége, hol Hörde Urat két Salzburgi menyecske megkérte. – Ejtszakára Frankenmark Weickl Fogadós házához.

4. Föcklabruck, a' hol Sepherl. – Schwanenstadt az ördög által festett kép, és a' puderes Banya.

5. Wels, Gruber, Sali, idegen hangzat, Postamester. – Ejtszakára Linz.

6. Linz.

7. Gallneukirchen. a' két idegen katona Bodjfam.¹⁷

8. Neumark – Freystadt. Ferdés. 10xros kép.

9. Freystadt. – Ferdés. Theatrum.

10. Kaplitz. Ánglus lovaglő. Theatrum. Mocskos szép leány a' háznál.

11. Budweis. a' piacz 164. lépés □

12. Budweis.

13. Wessely, Postaház. az Oroszok zechje.

14. Tábor.

15. Tábor. Lacence, Sztulik.

16. Woditz. Franciscánusok. Gróf Wrtbyné sírja.

17. Beneschau, 18. Beneschau. Musika, Rotter. Konopischt, Báró Budeáni, hasáb-fakabinetek. Piarista Rector. Sz Sztaroszta.

19. Jessenitz egy paraszt házhoz.

20. Prága.

21. Vissza éjre Milschinbe.¹⁸

22. Ebéd Tábor. Ott FőHadnagy Szabó László Ur, Gyöngyösről. Ejtszakára Wittingau, hová igen késő éjjel értünk. Magoss szoba.

23. Schrems, hol a' Bárónak jó ízléssel decorált háza, B[áró] Vay László felől hír. Altensteig, a Takácsnál.

¹⁶ [A cím más színű tintával, idegen kéztől, talán Jakab Elektől.]

¹⁷ [A szó olvasata bizonytalan.]

¹⁸ Vissza <egész Vesseliig; onnan balra,> éjre <Wittingauba> Milschinbe.

24. Gföll, ebéd; hol marha vásár. – Stein, Crems mellett.
25. Cremsből hajón tovább. Nussdorf Bécs mellett. – – Uferhaus.
26. Délig Uferhaus. – éjre Pozsony.
27. Ásvány, hol a' két kövér Gazdasszony.
28. Komárom – Almás.
29. Vác.
30. Margitszigete. Kerepes.
31. Mosattunk.¹⁹

*Ut Munkácsra.*²⁰

1. Gödöllő. Itt SzentIványi József Ur. Bag.
2. Hatvan. Jászberény.
3. Jászberény. Kecskés László és Losonczi Jós[ef].
4. Jász-Apáthi.
5. Erdő-Telek. Kőszeghi György.
6. Szivhalom. – Keresztes. Bogsch.
7. Keresztes.
8. Köröm.
9. Szerencs. Bata Pál, Jósa Antal.
10. Tokay. Clári, Tsercsi, Loysi.
11. Tokay. Orvossággal éltem.²¹
12. Kótaj. (: Tokajból reggel el :)
13. Kótaj.
14. Bogdány. – –
15. Karász. –
16. 17. 18. V[ásáros] Namény.
19. Csaroda – –
20. Elválás Csarodán. Éjtszakára Beregszáz.
21. Orvossággal éltem. Rékey. Barta.²²
- 22.²³ Ismét Beregszáz. Vásár Beregszázon, hol a' tegnap hozzánk jött Bártházi Plebánus Urral öszvejöttem.
23. Gát. Itt a' váratlan megtámadás. Nánási Ferencz Esküdt Úr. Verbungos Tafel-Musik.
24. Mészár nevű fiatal Prédikátor, a' ki az Öcséimmal tanúlt, sírva megyen-el. – Hörde Ur előre bennünket béjelenteni.
25. elrepüle a' madár. – Mi ma bemegyünk.

¹⁹ <másfél sornyi szöveg olvashatatlanná satírozva törölve> Mosattunk.

²⁰ [A cím más színű tintával, idegen kéztől, talán Jakab Elektől, aláhúzva.]

²¹ [Az előző két szó más színű tintával, feltehetőleg későbbi betoldás.]

²² <Vásár Beregszázon.> [f.i.] Rékey. Barta

²³ 22. <Gát>

1800. Jún[ius] 30dikán Kufsteint elhagyám, 's megtévedésből Prágának, onnan vissza Cremsnek vitettettem, 's Munkácsra Auguszt[us] 25dikén értem. Ott tíz holnapig 's három napig szenvedvén, Júniusnak 28dikén, 1801. Szmethanovics Károly barátommal és Laczkovics Lászlóval szabadon eresztettem. Sic me servavit Apollo. –

Jucunda memoria malorum praeteritor[um]!
— Cicero.

Szenvedtem Decemb[er] 14dike olta 1794ben Júniusnak 28dikáig 1801ben. 2387 napig.²⁴

Kazinczy Ferencz Brünni fogságában, Mart[ius] 4d. 1798.

Budára értem 19 Xbr[is] 1794. el onnan 27. Sept[em]b[ris] 1795. a' Spielbergi vár' alsó foglyukaiban a' 14dik N[ume]rus alatt; 1795nek 7dik Octob[er] ólta 21d. Decemberig; – az 16 N[ume]rus alatt 1796nak 21d. Januáriusáig; – a' Brünni fenyítőházban az 16 N[ume]rus alatt 1796nak 21.²⁵ Jan. ólta 1798nak utolsó Júniusáig; – a' 6d. N[ume]rus alatt 1799nek 8dik Martiusáig; honnan ekkor nap' a' 9dik szám alatt lévő rekeszbe vittek, míg onnan 1799nek 22d. Júniusán Kufstein felé indítottam.

²⁴ [Az ezután következő rész a folio alján található, feltehetőleg későbbi betoldás.]

²⁵ 2<2>1

2.

[Feljegyzések I.]

1795.

kard által Máj. 20. Gróf Zsigray Jakab
 SzentMarjay Ferencz
 Laczkovics János Ex Kapitány
 Consil[arius] Haynóczy József
 Martinovics Ignacz József Apát.
Jún. 3d. Szolarcsek Sándor és Öz Pál.

Szabadon eresztettek:

1. Rosti Pál. 2. Fodor Gerson. 3. Pest V[árme]gyei Dr. Márton 4. Illés¹ 5. Sehy²
6. Nemesányi³ 7. Dr Lonovics.⁴ 8. Szilla Miklós. 9. Peitzkoffer⁵ 10. Kazinczy Miklós.
11. Túrós Péter. 12. Abaffy Ferencz.

Fogságra Kufsteinba 7.

1. Versegi. 2. Bacsányi. 3. Szabó László.

Grétzbe 5

1. Szulyovszki⁶ 2. Szlávy János. 3. Aszalay János. 4. Bujanovics Cornélius. 5.⁷

Brünnbe 15.⁸

Meglőtték magokat Fodor József Helytartói Secretarius, egykor Gárdista – és Krály
Ambrózi természeti halállal megholt.

Mindössze 49 szerencsétlen.

¹ [A keresztnévnek hely kihagyva.]

² [A keresztnévnek hely kihagyva.]

³ [A keresztnévnek hely kihagyva.]

⁴ [A keresztnévnek hely kihagyva.]

⁵ [A keresztnévnek hely kihagyva.]

⁶ [A keresztnévnek hely kihagyva.]

⁷ [A névnek hely kihagyva.]

⁸ [A neveknek hely kihagyva.]

Megholtak Kufsteinban Szabó László.
Gréczben Aszalay János.
Obroviczon Brünn mellett Vrchovszky Samuel.

Kufsteinből 1800. Junius' dán⁹ el.¹⁰
Bastendorff Fő Hadnagy
Hörde
Lormüller zászlótartó.

1. Szulyovszky Menyhért. 2. Laczkovics László. 3. Szlávy János, 4. Uza Pál. 5. én.
6. Hirgeist Fer[enc] 7. Szmethanovics Károly.

Aug. 25d. 1800.

1. Dr. Menz. 2. Schedel. Würzburgi.¹¹ 3. Uza. 4. én. 5. Riedele. 6. Rill Moguntziai
Consiliar[ius] eleresz[tetett] 14. Jun. 1801. 7. Ruzsicska György.
8. üres. 9. Hirgeist. 10. Hackl. 11. Szmethanov[ics] 12. Jelinek. 13. Angiolini. eleresz-
[tetett] 14. Jun. 14. Tyrolisi paraszt.
15. Szlávy. 16. üres. 17. Sigmond fr[ancia] Oberster. 18. Laczkovics. 19. Grossinger.
20. Chipault. 21. Szulyovszki de Szulyovszki a' Profoszhoz ment lakni. eleresz[tetett]
4d. Jun.

Junius 15. látom a' Mágust és Angiolinit.

Az én szobámban 3 nagy és egy kis kép.

a – ○ ○ ○ ○ | g – ○ ○ ○¹² | n ○ ○ | t ○ ○ ○ ○

Antonio Fiorella francia Generális Soroksáron utólérte a' Ranzionírozás. –
Chipault Oberster egy Huszár seregnél, Munkácsra vitetett.

⁹ [A napnak hely kihagyva.]

¹⁰ él [a betűtévesztés miatt emend.]

¹¹ [Utólagos beszúrás a sor alatt.]

¹² g – ○ ○ <->

3. [Feljegyzések II.]

1801. Június.

16. Bujanovics Udv[ari] Agens tudósítja András bátyámat hogy a' Császár az nap jóvá hagyá hogy elereszttessem. András ezt megírja Regmeczre. Azonban István fiját küldi Munkácsra, hogy ott várja a' parancs érkezését, bár két hétig.

18. expediáltak a' parancs a' Hadi-Tanácsnál Obr[ist] Wachmeister Fritschner Urhoz.

25.¹ István öcsém Munkácsra ér.

26. István és a' testvérem József két inasaikkal 's Laczkó János Regmeczi² öreg gazdánkkal fel a' várba. Szakad az eső, innen a' szerencsétlenség.

28. VASARNAP. reggeli 7 és 8 közt K[azinczy] Istv[án] és József a' hegy alatt kiszállának kocsijokból, 's a' postalevelekkel jövő Káplárt a' városból³ kihozták. Jőnek felfelé. – Jún[ius] 4. olta, a' melly nap Szulyovszki eleresztetett, én minden vásárnap és csötörtök postanapokon teljesen elpakkolva mindenemet, vártam a' szabadulást. Így ekkor is. Azonban Kiesewetter Főprofosz hozza a' mosdó vizet, 's megyen. Nem kérdettem tőle ha jött e parancs, mert azt bosszantásnak vette volna. – Fél ora múlva jó. Der H[er]r ObristWachmeister läßt Sie zu sich bitten. – A' templomba menők iszonyodással néznek, de az hamar örömmé válik. – S[eine]r Maj[estät] schenkt Ihnen Ihre Freyheit. Ich gratuliere u[nd] wünsche daß Sie Ihr Leben hiefort recht genießen mögen. Nur will ich Sie zu zweye Ihre Fr[eun]de führen. Ekkor megnyitá az ajtót: Szmethanovics Károly és Laczkovics László együtt szabadultak velem. K[azinczy] Istv[án] és József jöttek. – Fritschner le akara vinni a' kertbe. Nem; mert úgy azt hinném hogy tőled függök. – Ebéden ott.

29. Jún[ius] el. Szmethanovics velünk. Ejsz[akára] Pálócz.

30. ebéd Berető. – délután⁴ Lazony. – vacsora Berető.

¹ [jav. ebből:] 19

² <öreg> Regmeczi

³ városból [értelemszerűen emend.]

⁴ delutan [értelemszerűen emend.]

4.

[Feljegyzések III.]

1794. 14 Xbr[is] Regm[ecen] elfognak
15. Liszka
16. Köröm
17. Kály.
18. Hatvan.
19. Buda.
1795. 20 Maji. Martin[ovics] Haynóczy. Laczkovics János, SzentMarjai, Grof Sigray
exequáltatnak. – 3. Jun[ii] Óz és Szolarcsek.
8. Maji nekem Sententia capitalis 16. a' Septemvir[atus]
1. Jun[ii] Grationális.
11. Jun[ii] a' Gárdák épületjébe. Sept[ember] 27d indulunk. 1 Octob[ris]
Pozsony.
7. Oct[obris] Brünnbe beérünk
21. Xbr[is]. a' felső szobába N[ume]ro 1.
1796. 21. Jan[uari] Obroviczra.
1801. 18. Junii a' Cs[ászár] subscrib[álja] dimissiómat. Lisze az első Profosz.
19. Maji az elmúlt vasárnap nálam Dr. Molnár. baloldalom dagadt.
26. rajta vesztek.
28. eleresztenek.

5.

[Tekintetes Sáróy Szabó Sámuel Úrnak...]

Tekintetes
Sáróy Szabó Sámuel
Úrnak,
életem' hűséges és hatalmas, de sikeretlen
Védelmesőjének.

„Budán, Júl[ius] 10d. 1795.

Elfogattatásom' órájában (:Regmeczen, Abaújvárbán, Decemb[er] 14dikén, 1794:) egyéb papirosaim közt ez a' fordításom is elfoglaltatott és Ő Kir[ályi] Herczegségének, a' Palatínusnak, általnyújtatott. Végre az elmúlt holnap' közepe táján, (:minkutánna az első Jún[iusnak] felolvastatott Királyi Kegyelemlevél nem csak a felimbe Májusnak 8dikán és 16dikán felolvastatott halálos ítélet alól felszabadíta, hanem rabságom'¹ inségeit tetemesen enyhíté is: élni engedvén az életnek némelly örömeivel, a' millyetén az írószerek² (:mellyektől hat holnap olta megfosztatva valék:) egyéb ártatlanoknak talált papirosaimmal egygyütt, kezemhez vissza küldetett.

Fordításom le sem volt tisztázva, midőn elfogattattam; a' vissza kapott kézírásan tehát alig tudott volna elmenni más valaki. E' szerint néki állék letisztázásához; 's imhol van, a' mit az Originál nélkül, a' sietve dolgozott Regmeczi Maculátumból csinálni tudtam. – —”

Eddig írtam Praefatiómat Budán, midőn Brűnnbe való kiindulásom előtt a' letisztázott Munkának ím' ezt az exemplárját³ Budai Senator és nekünk Státus' Rabjainak Politicus Commisariusunk, Kramerlauf Uram által Regmeczre küldöttem. – 2387 napig tartott fogságom után végre Munkácson 1801ben, Júniusnak 28dikán, eleresztetvén, és Hazám' Istenségeinek 's a' Tokaj' boldog egének vissza adatva, íme ismét kezemben van az Írás. – Engedd, tisztelt Férjfi, a' ki Bírám előtt életemet a' legszentebb hűséggel és általam csudált ékesen-szóllással védelmezted, hogy háládatosságomat Teerántad ez által bizonyíthassam. Az a' tekintet, hogy én ezt ott⁴ írtam, nevelni fogja kis ajándékom' becsét. Éltesse az Isten sok időkre és boldogúl; 's körültem tett érdemidet jutalmaztassa-meg! Írtam Ér-Semlyénben, Anyai birtokomban, Debreczenhez 5 órányira; szabadságom' 21dik holnapjának 3dikán, 1803, Martiusnak 3dik napján.

Kazinczy Ferencz

¹ rabságom <at>'

² <írószeköz> írószerek

³ a' Budán írt exemplárt, mellyből ím' ezt kiírtam, Sáróy Szabó, vagy a' mint hibásan közönségesen nevezni szokták, *Szabó-Sáray* Úrnak küldöttem-el, Komáromba. [Kazinczy jegyzete]

⁴ [nagyobb betűvel, ritkítva]

6.

[Kazinczy levele Vincent Barcóhoz]

An seine Excellenz
den Freyherrn v[on] Barco General d[er] Cavallerie, Vice Commandanten
v[on] Hungarn

E[uer] Excellenz!

Ich überreiche hier E[uer] Excellenz ein aus dem Italiänischen des Abbate Metastasio ungrisch übersetzte Schauspiel unter dem Titel: Die Milde des Titus, in tiefer Ehrfurcht u[nd] Unterwürfigkeit.

Sextus wird darinn wegen einer Empörung wider den Kayser von Roms Senate zum Tode verurtheilt, und erhält von dem beleidigten Monarchen Begnädigung. Auch über mein Leben sprach der Senat meines Vaterlandes Tod aus; auch ich erhielt mein Leben von dem beleidigten Monarchen wieder. E[uer] Excellenz sind gnädig, in diesen Zügen den Grund, der mich antrieb, mich in meinem Gefängnisse mit dieser Übersetzung zu beschäftigen, zu anerkennen.

Ein Schriftsteller, der die schönen Bilder der Titusse,¹ der Trajane, der Antoninen u[nd] Marc-Aurelen unter seinem Volke zur Schau aufstellt, wirkt mehr, als der Philosoph, der über die verschiedenen Arten der Regierungen didactische Werke schreibt. Während daß die Bände der Philosophen in Bibliotheken ungenutzt liegen, lernt hier das Volk, daß man nirgends glücklicher ist,² als dort, wo auf dem Throne ein guter, gerechter und weiser Fürst sitzt. Dies ist eine Behauptung, die ich – frey oder in Ketten – um den Thron oder im Kreise der exaltirtesten Demokraten – behaupten will, u[nd] von der ich glaube, daß sie die Behauptung der gantzen, darob, daß auf den Thronen keine Nerone, keine Domitiana mehr rasen, dankbar entzückten Menschheit werden wird.

Metastasio hat sein italien[isches] Original an dem kais[erlichen] Hof zu Wien verfertigt, u[nd] es ist da zu Ehren des Urgrossvaters unsers jetzt regierenden Monarchen das erstemahl aufgeführt. Friedrich übersetzte es französisch u[nd] brachte es in Musik. – Ich habe mich von dem Originale so wenig entfernt, als es die prosaische Übers[etzung] eines, für Musik componirten Stückes thun durfte u[nd] musste; u[nd] hoffe also, daß keine Censur so strenge seyn kann zu verbieten, daß es auf das Ung[arische] Theater, für welches ich es bestimmte, auftrete.

Ich bitte E[uer] Excell[enz] unterth[änigst] dies für nichts anders zu nehmen, als es wirklich ist; für den Drang, meine Dankgefühle auf eine einleuchtende Weise zu exerieren, u[nd] in den Herzen meiner Mitbürger gleiche Gefühle zu erwecken. Zwar ist die Erlangung der Freyheit mein heißer Wunsch: aber ich würde mich verachten, wenn ich sie durch Wege erschleichen trachtete, über die der bessere Mensch erröthen muß; verachten, wenn ich wähnte, daß die Gnade des Fürsten erschleicht werden darf.

¹ Bilder der <Traja> Titusse

² <lebt> ist,

Ich glaube, E[uer] Excell[enz] es würde in dem Ung[arischen] Publicum ehrwürdige Sensationen erwecken, wenn dieses in sich selbst so vortreffliche, u[nd] auf die jetzige Lage der Sachen so sehr passende Stück bei der Feierlichkeit der installatio S[eine]r K[aiserlichen] Hoheit des Erzherzogs Statthalters³ angeführt würde. – U[nd] in dieser Hoffnung bitte ich E[uer] Excell[enz] unterth[änigst], das hier beigelegte M[anu]s[cript] der Ungr[ischen] Schauspielergesellschaft in Ofen u[nd] Pest herausgeben zu lassen.

Ofen, d[en] 31. Aug. 1795.

Unterth[änigster] Diener

Franz Kazinczy.

*

Már ekkor a' Causarum Regalium Director, Consil[iarius] Nyéki Németh János Úr, bennünket által adott a' Militárénak, 's Gener[ális] Barcótól függöttünk. Ezért kellett ezt a' darabot a' Generálisnak által nyújtani.

A' Generális a' kézírást általadta a' Helytartói Tanácsnak, mert a' Generális csak exequens volt. A' Helytartói Tanács a' Dráma megolvasását Almásy Pál Excell[enciás] ra bízta; ki minémű Opiniót adott eránta, meg nem tudhattam; de annyit tudok, hogy a' Játzó Társaság a' M[anu]s[cript]o)t meg nem kapta. Kapitány Novák Úr, a' kinek vigyázása alatt Budán szenvedtem, ő Excell[enciá]jának Almásy Pál Úr[nak] kívánsága szerint azt a' hírt hozta felőle, hogy ő Excell[enciá]ja fordításomat megolvasta, und sie excellent gefunden.

Ér-Semlyén, 10d. Apr[ilis] 1803.

³ Sándor Leopold Palatinusunk, II. Leopold Császárnak 4dik fija, 1795ben Július' elején vagy Június' vége felé, felment Bécsbe, 's a' Laxenburgi kertekben egy tűzi játékot akara adni Clementina hűgának neve' napjára, 's a' rakétákat harmad magával maga dolgozta még Budán. Látni akarván, ha nem nyirkosodott e meg, egy tűzi karikát meggyújtja, 's bosszúságában, hogy el nem sült, a' szoba' deszkázatjának csapta. Egyszerre tűz lett a' szobában, 's a' Herczeg és a' dolgozó két vagy három cseléd a' halál' áldozatjává lettek. A' Herczeg más nap az az 12.dik Júl[ius]ban megholt. Helyébe azonnal József Herczeget denominálta a' Király a' maga Helytartójának, és ez a' Királyfi dik Sept[em]b[er] Cardina[lis] Primás Batthány József által Pest V[árme]gyei Fő Ispánnak Budán, az Ország' Házában, installáltatott is. [Kazinczy utólagos jegyzete]

7.

Kazinczy Ferencz' Naplója.

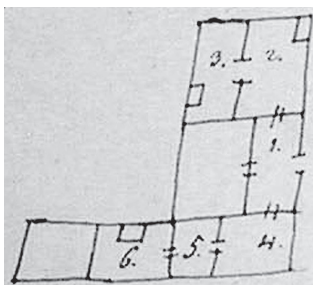
Töredéke egy első dolgozásnak, a század' első éveiről.

Alsó Regmecz Abauiban.

14dik December. 1794. Vasárnap.

Búsan múlt el az egész nap. Magunkban valánk; az anyám, József öcsém, és én. Ma éjjel kezdett fagyni, 's huszonnégy óra alatt keményen befagyott. Én az egész napot az Abel' halálának fordításában töltöttem. Vacsora után hamar lefeküdtünk.

Az anyám már szendergett s csak a' mellette lévő szobában volt gyertya; két szobaleánya ott vetkeződött. Az ő ablakokon meg kocczantották a' rostélyt. Az anyám kikiáltott, hogy mi az? Vendég jött, felelének a' leányok; az Urat tudakozzák. Az anyám parancsol, hogy nyissanak ajtót, 's lássanak a' vacsora-készítéshez. A' két leány kimegy, megnyitja a' pitvarajtót, 's egy zöld kurtkás tiszt, két nyomában lévő közemberrel, belép. A' lyányok, minthogy az Úr¹ után tudakozódott, bévezették a' jobb kézre lévő szobába. – Az épület Regmeczen, a'mellyben az anyám akkor lakott, így feküdt:

N[umer]o 1. volt a' pitvar. – N[umer]o 2. az a' szoba a' hol Jósef öcsém feküdt; – ágya' helyét feljegyztettem; mint a' magamét, a' N[umer]o 3-ban, és az anyámét a' N[umer]o 6-ban. – A' lyányok N[umer]o 5. voltak a' tüzelőnél, Horváth Ferencz 70. esztendőös gazdánkkal.

A' tiszt csörtető karddal az öcsém felé ment. Én jól láthattam, és hallhattam, mert az ajtó a' közfalon nyitva volt. Sok complimentek közt ezt mondá nékie: Ich bedauere, in einem so unangenehmen Geschäft zu kommen. Ich habe Befehl von S[eine]r Königl[ichen] Hoheit den Palatin, Sie nach Ofen zu begleiten. – Az öcsém elrémülve: Wen denn? – A' tiszt: Sie! – Az öcsém: aber wen doch? – A' tiszt: Sie, Herrn Franz von Kazinczy. – Az öcsém: das bin ich nicht. Erre a' tiszt elholt; mert a' parancsolat ugy volt kiadva, hogy a' ki a' rabját elszalasztja vagy elmellőzi, a' legkeményebb büntetést 's cassirozást várjon magára. – Und wo ist denn Ihr Herr Bruder? kérdé a' tiszt. – da! felele az öcsém, 's mutata az ujjával. A' tiszt felém jött, 's a' két közember nyomban követte. Itt elmondotta könyvnélkül tanúlt Complimentjét. Ich unterwerfe mich den Befehlen S[eine]r Königl[ichen] Hoheit; mondam. Und wann werden Sie gehen

¹ [aláhúзва]

wollen? Also gleich! monda a' tiszt. Kleiden Sie sich nur an, ich habe Befehl Ihre Schriften mitzunehmen. – Én eléggé jó kedvű voltam, noha ez a' jó kedv csak az ijedség' paroxysmusa volt, azt kérdeni tőle, hogy hány szekere van? – Miért az? – Az én irásom nem kevés. – Tehát tessék azt félre tenni, a' mit az Úr ott kérdésben foroghatónak gondol; hogy által vehessem, 's Budára vihessem, a' többit elpecsétlem itt; 's majd elküldik felhányni azt, a' kire az bizva van. – Azonban az anyám mint az ordító oroszlán, a' kinek szedik a' kedves fiait, megnyitja a' 2-dik szoba ajtaját, 's onnan kiáltja ezt: Fiam Ferencz, az Istenért... Irtóztató hang! hányszor nem hallám azután is álmaimból felriadván! hányszor nem olvadtam emlékezetére könyökké! – Az anyám az ágyamig jött, a' hol én öltöztem. Édes asszonyám, mondám; látja asszonyám, hogy én csendesesen vagyok; hogy nem rettegek. Esküszöm az Istenre, hogy nem csináltam semmit; és hogy azt hiszem erőss hittel, hogy nem sokára ismét itton leszek. – A' szoba fületlen volt; én nem vettem volt felső ruhát magamra, 's általfáztam míg a' tiszt az irásaimat elpecsételte, 's én egy csomó írást kiválasztottam, hogy magunkkal elvigyük. – Sie dürfen² alles mitnehmen, was zu Ihrer Gemächlichkeit dienen kann; mondá a' tiszt; geben Sie mir nur das Geld über; ich gebe Ihnen davon einen Schein; und das Geld wird hier versiegelt. – 'S hát hogy mégyünk? kérdém. – Forsponton; itt mindjárt lovat kell parancsolni a' faluban, 's szekeret ha az Úr a' maga kocsiján nem akar jönni. – Itt nincs ló a' faluban; tehát háljunk itt, 's tiszt Úr rendeljen lovakat a' szomszédból. – Az nem lehet! ha nincs, az Úr lovait fogják, mert nekünk még ma Ujhelyben kell lennünk. – Általmentünk a' kandallós szobába. Az anyám a' 13. közembernek, a' ki dzsidásan az Udvaron várt, bort adatott; a' tiszt nem akart sem bort, sem kávé, sem vacsorát. Míg befogtak, én búcsúzó sorokat irtam Teréznek, Bárczay Ferinek, Laczi öcsémnek; 's fél óra alatt mennem kellett. Minden sírt Horváth Ferenczen kívül, a' ki nem sirt soha. Az a' konyha szolgáló, a' kit az összel kegyetlenül megvertem magam, hogy egy vén ember³ a' beárulása miatt megvágattott, sírva csókolta kezemet, mikor a' szekérig mentem. A' szegény anyám oda lett. Felültem, bátran, hogy másokat biztassak példámmal: de állapotom irtóztatóságát jól érzettem. A' dajkám Brevákné közöttök volt a' síróknak.⁴

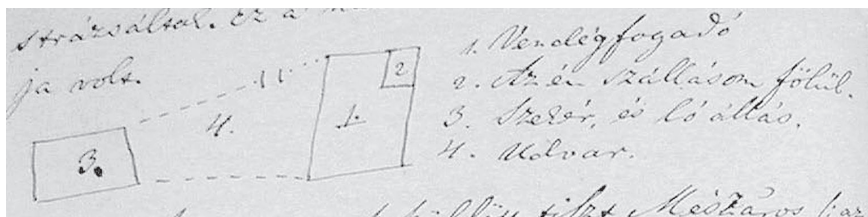
Feljött a' fogyó hold, mikor indultam. Széphalmon Tímár Jánost felverte az álmából a' lovak' kopogása. Megértvén inasomtól, mi történt legyen, azonnal szaladt az anyámat vigasztalni. Meglássa a' Tek[intetes] Assz[ony] micsoda következése lessz még ennek a' veszedelemnek. A' mi szegény Urunk most fogja igazán megmutatni, ki volt légyen. –

Több volt éjfélnél, midőn Ujhelybe értem. A' Baksi malom felé, az az a' Csörgei töltésre kelle kerülni, mert a' Torzsásnak menni lehetetlen volt. – A' tiszt egy ferelmes korcsma szolgáló mellett maradt az alsó szobában, engemet pedig a' felső szobába küldé fel katonáival, kik a' szobában ki vont fegyverrel strázsáltak. Ez a' ház a' Paulinusok vendégfogadója volt.

² Sie <egy szó törölve> [a margón beszúrva:] dürfen

³ egy vén embert [értelemszerűen, a passzív szerkezet miatt emend.]

⁴ síróknak [a betűtévesztés miatt emend.]

1. Vendégfogadó
2. Az én szállásom fölül.
3. Szekér, és ló állás.
4. Udvar.

Az érettem kiküldött tiszt Mészáros, (:azután Herczeg Koburg, most Gróf Meerfeld:) Regimentjebeli Uhlanus Főhadnagy Ehrenstein volt; Linczi Postamesternek fia; egy káplárral, 's 12. közemberrel, Terebesről, Zempl[én] V[árme]gyében.

Elfogattatásom előtt egynehány nappal egy gubás kém iddogált a' Regmeczi korcsmán, 's tudakozta, ha itthon vagyok-e? ha nincs-e valamely utam? nem tartok-e töltött fegyvert?

A' tiszt mondja, hogy Mihályiban forspontot hajtatott, és azzal jött, jobbra térvén a' falú végén a' temetőnél, a' Mikóházi út mellett lévő cselédek által lakott Curiára, ott tudakoztak engem is? Osztán ha a' falusiak nincsenek-e együtt? Mellyet hogy megtudhassanak, 's így a' támadható felzundulást megelőzzék, a' káplár elment a' biróhoz, hogy ő a' tisztjével utazik, kereket tört, 's szekérre van, és lóra szüksége.

15. December 1794. Újhelyben.

A' tiszt virradta felé jött fel, 's lefeküdt. Jól megvilágosodott, midőn a' város birája Dusicska (:zsidó volt, keresztyénné lett, vasas Regimentben szolgált, ott hagyta mert invalidussá lett, 's Rolynál tisztartóskodott egy ideig Felső Regmeczen:) elő jött, 's a' tiszt ennek parancsolta, hogy dél utánra négy szekérbe való lovak légyenek készen. Ez a' rendelés gyanittatta velem, hogy többek is hozódnak. – A' mint letekintettem az ablakról, meglátám Schirmer Felcsert, kit az anyámhoz vittek lóháton. Felkiáltottam. Kértem, mondaná meg, hogy én csendesesen vagyok, 's én velem szépen bánnak. Sőt meg irtam a' tiszt engedelmével, hogy ha az anyám nem késik, még meg láthat. – Szerencsés voltam; még egyszer meglátni, 's venni anyai áldását. O az a' tekintet, midőn ismét elment, 's a' szekérből felpillantott reám egy gránátszín bundában! Még most is sirok emlékezetére. Az öcsém József vele volt; e' szerint ötet is láttam még egyszer.

Elő jöve Julis hugom is. 'S végre öt órákor nyilik az ajtó, 's Szulyovszky Menyhért egy juhász bundában, 's egy fiatal ember, a' kit nem ismertem, két tiszttel belép. Az idegen ember Tancsics Ignác volt, Gróf Sztáray Mihály urfiának nevelője; a' két tiszt pedig kapitány Fekete ⁵ a Jelasics (:az előtt Pálffy János:) setét pompadour hajtókájú Gyalog Regimentjéből, és Uhlánus Kapitány Sigárdy Úr, Gálszécsből, kit Kassán sok izben láttam.

⁵ [A keresztnév helye kihagyva.]

Kapitány Fekete, a' kit a' mi elfogatásunkra kiküldött ö Királyi Herczagsége, a' Palatinus, Leopold Főherczeg, és a' ki e' szerint az egész utazási Commandót maga vitte, víg tónust adott; contramándálta a' fegyveres strázsát, bébocsátatta hozzánk ismerőseinket; úgy hogy a' szoba a' hugommal, Balásházy Mihállyal etc. eltölt mindjárt. Vígan beszéllgetvén, 's valamint vacsorálván, fogatott, és indultunk. Pedig olly setét volt, hogy minden lépten félhettünk a' feldöléstől. Az én szekere menültem én, és Ehrenstein Főhadnagy. – A' másikon Szulyovszky és Sigárdi Kapitány – a' harmadikon Fekete Tancsicscsal. Egy szekeren négy Uhlanus előre ment szállást rendelni; és lovakat. – Leérvén a' szekérhez, előszóllítottam egy lámpástartó Ujhelyi szemlélőt, 's megnéztem az órát. Postamester Farkasnénak jó éjszakát kiáltottam az ablaka alatt. – Éjjélkor értünk Liskára, 's a' Birónál szállottunk meg, 's le nem vetkezve aludtunk valamit.

16. Xbr. 1794. Liszka, Szerencs, Köröm.

A' Postamester Wéber uram, a' ki Ujhelyi Patikárius Kaltenstein, vagy meg-nemesedése után Hidegkői Uramnak leányát vette el, kávéra hítt. Szemere Albert Liskán volt, meghallotta ott létünket 's bajunkat, 's látni jött. Megigérte, hogy noha irgalmatlan az út, vigasztalására jó az anyámnak; és azt köszönettel jegyzem-fel itt, meg is cselekedte. Innen leveleket irtunk; én Szemere Albert által; Szulyovszky postán. A' tisztek csak belé pillantottak a' levélbe, és abból állott a' levelek revisiója. – Szulyovszky valamikor hozzám férhetett, mindig, de mindig rimánykodott, hogy ne valljak reá; tekintsem idejét, gyermekeit, sőt magamat is. A' ki másról nem hiszi hogy hallgatni tud, nem bizik az magához. Én azt akkor is érzettem; 's az idő megmutatta, hogy magamat meg nem csaltam az emberemben. – Délre, de igen későn Szerencsre értünk, 's egy szobába szállánk Báró Sennyey Kisasszonnyal, a' ki valaha apácza volt. Ez most Budáról jött egy fiatal prókátorral, Mádra szándékozott éjszakára, Kapy Lászlóné, született Báró Meskó Annához. – Vígan, de rettenetes változások közt evénk-meg az ebédet. Északára igen későn Körömbe értünk, 's ott háltunk. Ott nem találtunk semmi szállót.

17 Xbr 1794. Köröm, Keresztes, Kály.

Keresztesen a' fűtött szobában, a' hol ebédelni lehetett, egy Egerbe menő egri sőtisztet találtunk. Az ember átallva, 's irtózva 's szánva nézett bennünket, noha rabságunknak semmi jelét nem látta rajtunk. Mert sem vasban nem voltunk, sem legkisebben nem éreztették velünk a' tisztek, hogy tőlök függünk. – Én ezen német ember által köszöntettem az Egerben lakó Gróf Sztáray Mihálynét, született Gróf Eszterházy Eleonórá, Cancellarius Gróf Eszterházy Ferencznek első szépségű leányát, kinek fija mellől Tancsics elhozattatott; 's a' német megigérte, hogy köszönetemet megviszi.

Késő volt az idő, mikor Kályba értünk. – Szulyovszky már nem elégedett meg a' kéréssel; már azt kívánta tudni, hogy mit, és miként fogok felelni. Elmondtam. Viszonoztam a' kérdést. Felelete az volt, hogy ő nekem azt meg nem mondja. Éreztettem vele, mit tartok morális érzései felől, 's előre láttam, mi lesz a' vége.

18 Xbr. 1794. Kály, Árokszállás, Hatvan.

Az ebédet Árokszálláson ettük-meg. Fekete mindíg Belgrádi historiákkal mulatott bennünket. Alkonyodott, midőn innen elmentünk. O gyönyörű halmok Hatvan megett a' lemenő napnak enyhe fényében! Be sokat láttalak emlékezetemben ott, a' hol tömlöczöm lyukán ki nem pillanthattam! be sokat látlak még most is!

A' mint Hatvanban a' fogadó grádicsa előtt leszállottam, a' közönséges ivószobába mentem bé, meglátván egynehány pataki Togátust, kik Karácsoni Legatioba mentek. Köszöntettem Professor Szentgyörgyi Istv[án] barátomat, 's megértvén hogy levelet visznek Aszalaihoz Pestre, egy két sort irtam a' levél fejrjére az ő plajbászokkal, a' mellyben magamat ajánlottam örök emlékezetébe. Még akkor nemis álmodtam, hogy a' szerencsétlenség ötet is az én sorsomra fogja juttatni.

Az én tisztem, a' ki valahol asszony teremést látott, magán kívül volt (:ezt tette a' szerencsétlen Újhelyben, Szerencsen, Szihalmón:) – beretválkozott, és egész gálába öltözwén, a' miért Fekete nevetközött rajta, lement a' korcsma szépjeihez. Én ezen egész hosszú útamban most felejtettem el csak bajomat egy két szempillantásig; Tancsicscsal festésről, faragásról, poesisről, Classicusokról, 's Anglus izletű kertekről lévén a' szó.⁶

19. xbr. 1794. Hatvan, Kerepes, Buda.

A' midőn reggel árnyékszékre mennék, meghallám, hogy három indulóban lévő Szálló ezt mondja; Nem megyünk addig még meg nem látjuk. Én tehát magamat vélek megláttattam; de nevemet nem neveztem.

Kerepeshez közel három Togatus gyaloglott. Édeseim! kiálték, ismertek é engem? Hogy ne ismernénk a' Tek[intetes] Urat; hát hová megyen a' Tek[intetes] Úr? – Nem mégyek én; kiálték; hanem *menettetem*.⁷ – Ezt a' Tiszt' jelenléte miatt kellett így ejtenem.

Beérvén Kerepesre, meglátom Pogány Ádám Urat, hogy a' szekérszín alatt, a' hol a' mi szekerünk is állott, kocsijában fészkelődik. – A hideg irtóztató volt, Tisztjeink és katonáink mind be mentek fütözködni. Én vizeletnek örve alatt kin maradtam; 's az lévén legnagyobb kívánságom az egész utunk alatt, hogy ollyannal szólhassak, a' ki Pestről jó, 's hírt hoz, hogy ott mi történik? megszollítom Pogányt, köszöntöm. – Az nem is felel; hanem a' nyakamba esik, 's örvend hogy nem igaz a' híre, hogy elfogtak. – Elfogtak? hogy' fogtak volna? O Pesten minden úgy beszél, 's ott mindennap sokat fognak. – De kit? – Mindjárt, várakozzon, Uram öcsém, itt a' nevek az elfogottaknak, 's itt az ellenek csinált actió. – – Elolvasom; béviszem; mutatom Szulyovszkinak mind a' két írást. – Fekete tűzbe jó. Pogány csak akkor látja, hogy rabok vagyunk, 's elhal. – Öszvecsókol és mégyen. – Megmagyarázta Pogány Feketének, hogy a' Causar[um] Reg[alium] Director az Actiót mindjárt 11 Xbr, a' mint Pesten akkor éjtszaka (:10 és 11 Xbr között:) sokan elfogattak, publicummá tette, és leírva széljel osztogatta. Kapitány Fekete ezt hallván elcsendesedett.

A' Tisztek siettették az ebédet. Kapitány Fekete Tancsicscsal előre ment Budára. – Szuly[ovszk]y és én ott maradánk, 's leveleket írtunk. Bejöve hozzám Fáy János és

⁶ [Innen kezdve más kéz írása.]

⁷ [aláhúzva]

Soós György, mind a' kettő Abaújból, és Fáy éppen fíja az Abaúji Vice Ispánnak, Consil[iarius] Fáy Ágoston Ur[na]k. Ezekről értém, hogy Locumt[entia]lis Secretarius Fodor József, Bárá Sággy Mihály Septemvirnek veje,⁸ és így feleségéről Fáy Ágostonnak sógora, a' midőn az elfogattatása végett kiküldött Tiszt Dormándházán, az Ipája házánál, a' parancsolatot neki kijelentette volna, magát agyon lőtte.

Végre megindulánk; Én Szuly[ovszky] után mintegy egy fertálllyal. Nem akartak bennünket egyszerre vinni; hogy a' nép, meglátván szekereinken a' sok katonát, ki ne találja hogy rabok vagyunk. De a' repülő hídnál, a' hirtelen támadt szél miatt, összejövén csakugyan, O melly kedves volt az az öszvejövetel! Szuly[ovszky] ismét rimánykodott. – Szekereink a' széljelszedett híd helyéhez fordultak-le, hogy onnan csolnakon menjünk által.

A Pesti oldalon lévő nagy Kávéháznál, míg szekereinkről óldozgatták a' párnazsakot,⁹ 's bevitték a' hajóba, én a' Tisztemmel kávézni mentem; de az én kívánságom csak az volt, hogy ismerősöket lássak ott. Egy asztalnál, megszűnván a' kártyától az akkori Ó Budai Fiscalis Szentiványi József Úrült, ki azolta a' Debr[eceni] Distr[ictualis] Tábla mellé jött assessornak, és a' ki Lányinak Sógora a' testvérnénje Szentiványi ...¹⁰ után, Rátonyival. Mindketten ismerőseim. Kérdik, mit csinálók itt 's felelek. Tudakozom, kit fogtak-el? 's Szentiványi Abafit és a' két Rostit nevezi. Rátonyi nem felelt. Szentiványi kezét adott 's megcsókolt. Rátonyi sem kezét nem adott, 'sem meg nem csókolt. Utálatosabb a' lelke, mondtam, még a' pofájánál is. – Dienes öcsémnél¹¹ mentette magát, hogy azt az okosság kívánta úgy: Jaj annak, a' ki illy okos tud lenni, mikor a' szív ellágyulhat!

Mentünk. – A' Budai parton sokáig várakoztattak a' Hajósok' vártaházába, melly tele volt a' nép' német seprejével, kik szerettek, énekeltek 's trágár dalokat dallottak. Én elszunnyadtam a' Tisztem és Szuly[ovszky] között. Végre jó egy káplár, 's hangosan hozza a' várból az izenetet; hogy az egyik tiszt az egyik Úrral jöhet; a' másik várja ott az újabb postát. A' Németek eliszonyodtak, elhallgattak. Szulyovszky elment.

Több volt 12nél mikor jőnek érttem. Iszonyú út onnan a' Franciscánusok' volt Klastromáig, melly a' Várnak Bécs felé fekvő végében van. Végre a' szekér megáll. Én megköszönöm a' Tisztemnek az erántam mutatott szelidségét, 's izenetekeket adok szájába az Anyámhoz és Beretőre. Leszállunk a' szekérről. Megrántjuk a' csengetyűt. Végre csörög a' kölcs, a' zár. Megnyílik a' kapu. Egy hosszú folyosó, a' sirok' csendességében. Gyengén pislog benne egynehány lámpa. Minden lépten egy katona strázsza, fejére is felvont feje daróc köpenyegjében az irtóztató hideg miatt. Végig visznek ezen egyenest menő hosszú folyosón; itt balra hajlik a' másik folyosó, megnyílik az ajtó, 's két tiszt, Kapitány Novák Ignác Gyulay Sám[uel] gyalog Reg[e]-m[en]tjéből és főhadnagy Astleitner a' Sztárayéből, Pschérer nevű Budai Polgárral 's ezen házba rendelt Civilis Commissariussal ott állanak, 's négy hohérinas forma közember körülöttök. – Jelentik, hogy magamat meg kell visitáltatnom. Intek szó nélkül, hogy nem ellenzem; kezekben vagyok. Két cseléd a' csizmáim szárát taporgatja, úgy

⁸ neje, [a betűtívesztés miatt emend.]

⁹ parnacsakot, [a betűtívesztés miatt emend.]

¹⁰ [Kihagyva a keresztnév helye.]

¹¹ öcsémnél [a betűtívesztés miatt emend.]

feljebb térdeimet, czombjaimat, medvével prémzett zöld lengyel ruhámat, 's leginkább a' lengyel ruha alatt levő Magyar zöld mentécske' gallérában taporgatóztak. Hihető, hogy ott valakinél plajbászt vagy kést leltek, 's ez tette őket szemessé. Nem leltek semmit. – Megolvasták pénzemet, melyet nekik a' Hadnagy adott által, 's abból 5 f[orin]tot adtak kezembe, történhető szükségeimre, azt vetvén hozzá, hogy ha ez elfogy, szólljak, minden kötekedés nélkül ismét adnak belőle. Az idő igen nagy; monda a' Kapitány; tessék jönni. 'S ezzel én a' két Tiszt közt elindultam, 's holmimet a' Cselédek utánnam hozták.

8.

[Két ezer háromszáz nyolczvan hét napig...]

Kazinczy Ferencz.

A' Sáros pataki könyvtár kéziratai közt Z. 178 sz[ám] alatt.

Gesszner Salamonnak minden írásai. Fordította Kazinci Ferenc. I Kötés. Budánn Augusztus 14kén 1795. fogságomnak 243k napján. Folio, 380 lap. Végén: Budánn, Szeptember 13k 1795

Széphalom Január 16d. 1807

Két ezer háromszáz nyolczvan hét napig tartott fogságom alatt, – 14d. Decemb[ris] 1794 óta 1801 28k Juniusáig – nem volt soha szabad író szerszámot tartanunk. Egyedül Budán nézték el azt hogy ínségünknek ezt az enyhülést adjuk, midőn hét rabtársaink' fejek' vétele után, azok, a' kiktől függünk, az emberiség' mozdulásait kezdeték érzeni. Már akkor tudtuk, hogy a' külföldre visznek bennünket. Én tehát azon könnyebben tölthetett időt Junius 11ke óta 27 Septemberig – ezen munkára fordítottam, 's hogy ki ne kopjak az időből, három orakor reggel mindég fenn voltam és dolgoztam. A' gondviselés meg koronázta szenvedéseinket 's nékem azt a' szerencsét is engedte, hogy ezt magam bocsáthassam ki. Szenvedésim emlékezetére a' kézírást az engemet is nevelt Sáros-pataki Iskola becsesb kincsei közzé teszem-le. Maradjon ott 's azokban a' kik azt látni fogják, ébresztgesse vagy nevelje a' Haza' szent szeretetét 's a' Gondviselésbe való szent hitet.

A' Kézirat végén

Budán, Szeptembernek 23kán 1793.

Egyéb siető dolgaim 's a' bekövetkezett Locumtenentialis Installatio solemnitása miatt, melyre András Bátyámat és Dienes öcsémet vártam, az Idilliumokat csak egyszer, az Első Hajóst, Dáfnist, Evandert és Erasztot pedig épen nem futhattam végig, 's innen van, hogy az Idilliumok tökéletesen meg nem tisztogatva, a' II kötés darabjai pedig hibákkal egészen ellepve mennek ki kezeim közül. Ha úgy tetszik a' végezésnek hogy rabságomból (a' mint minden biztat bennünket) kevés holnapok múlva ki szabaduljak, magam teszem meg rajta a' tisztongatást 's úgy bocsátom sajtó alá: ha pedig fogságomban elhalok, kérem az én leginkább becsülő két barátimat prof[essor] Dajka Gábor és Kis János Urakat, ezt Győrről, amazt Lőcsén, hogy az Idilliumokat illy titulus alatt: „Geszner Salamonnak Idilliumi: Fordította Kazinci Ferenc”, megtartván orthografiái különöségeimet, és az a' rendet az Idilliumok' számában, melyet én követtem, külön adják ki. – Gessznernek egyéb munkáit pedig ki pótolván Abellel, mely csak félig van ki dolgozva, következő titulus alatt: Geszner Salamonnak minden Írásai I kötés. Idilliumok. – IIId. kötés. Első Hajós. Dáfnis. Evánder. Eraszt. – IIIId. kötés Abel. Szemira és Szemin. Levél Füszihez. Gessznernek élete. 'S ezen munkák homloklevelén meg ne jelenjen a' nevem, hanem csak az Előszóban mondatassék meg hogy a' fordításban mennyi részem vagyon.

9.

[In memoriam 5ti Julii 1800]

In memoriam 5ti Julii 1800

Marcus Antonius Gotsch

Magnis tamen excidit ausis.

1800ban a' Münchent megvett Francziák' közelléte miatt bennünket a' Kufsteini vár' tornyából tovább vinni parancsoltak. Linzben azon fogadóban szállánk-meg, a' hol Prof[essor] Marcus Antonius Gotsch tartott szállást. Ez a' tüzes és igen szép készületű Ifjú hozzánk fúrta magát, 's látván, hogy én az ott való Könyvárost magamhoz hívtam, tőle sok könyveket vásároltam, 's Ciceró' levelei után tudakozódok, 's sajnálom hogy azokat meg nem kaphatom, felment a' szobájába, 's ajándékba hozta nékem a' magáét. Titkos barátunk volt, 's neve alá Ovídnak Phaetonról írt versét önn magától vetette. – Már ő is sírban nyugszik. Sit illi terra levis!

Széphalom, 22dik Aug[usztus] 1807.

Kazinczy Fer[enc]

10. Aszalai János

(megholt gréczi fogságában 1796 octob[er] 12d) keze-írása

Ez a' szeretetre igen méltó ifjú Pataki Deákocská korában 1785. József és Miklós öcsém mellé rendeltetett a Professorok által. Semmi nem volt kevésbé mint ostoba, de nevelését eltévesztették, 's Patakról az öcsém mellé Kassára hozattatván, ezen változás miatt tudományos előmenetele még az sem leve a' mi úgy fogott volna lehetni, ha Patakon maradt volna. Nem született nemes szüléktől, 's így nem lévén kinézése nevezetes polczokra, 's mivel Józsefnek uralkodása alatt¹ a' német nyelvre volt szükség, nem a' deákra, egyedül a' német nyelv' tanulásának feküdt, 's így az iskolai tanulásban nagyon hátra maradt. Villaumnak Logicáját egészen lefordította, és ezt magától és nem másnak tanácsára. Ez maga azt mutatja, hogy ötet tompának sem a' természet nem szülte sem maga magát nem tette. Bírái előtt dadogva, félénken 's igen betegen jelenvén meg, azok ötet a' sentenciában olly együgyűnek declarálták, a' kit igen sanyarúan igazságtalanság nélkül büntetni nem is lehetne.

Ez az igen jámbor 's szeretetre minden tekintetben igen érdemes ifjú engemet mind Abaujvári Vice Notariusságomban, mind minekutána 11. 9b[e]r 1786. a' Nation[alis] Iskolák' Inspectorságába beléptem, kért, hogy véle íratassak, hogy magát az által is gyakorolhassa. Annyit írt utánam, hogy írása akkori írásomhoz hasonlítóvá² leve; sokan valóban némelly írását az enyém gyanánt nézték. Imhol két jegyzése az 1791diki Kalendariomból.

[a kéziratba beragasztva két cédula, amelyen bizonyos feljegyzések láthatóak]

'S ez egy rendes történetre ada alkalmatosságot, melyet itt azért jegyzek-fel, mivel győzedelmem' emlékezete kedves előttem, 's talán másutt fel nem jegyeztem.

Az Ipam 1785ben jött Ónodról Kassára, hivatalába belépven. A' Papság ismerte nem-papi gondolkozását, 's a' mint nem ok nélkül gyanítottam mindég, az Egri Püspöknek sugallásából, kérte az Ipamat, hogy hivatalának Actuáriusává tenné Pater Schweizer Ferenczet. Ez, a' maga szerencsétlenségére, azon hamis politikából hogy így a' papságot lekötelezi, Schweizert annak tette, mintha a' papság ismerne háládatosságot, a' hol interesszéje forog fenn. Nem sokára én is az iskolához léptem által V[árme]gyei szolgálatomból. A' Gróf nem sokára azután Heinzéli Mártont (Luther[ánus]) Pro-directornak nevezte. A' papság meg nem emészthette, hogy a'³ Fő-Director hideg pápista, a két alatta szolgáló Tiszt pedig protestáns, 's mindent elkövettek, hogy bennünket összevevessítsenek 's megbuktassanak. Heinzéli nem sokára búcsút vett, a' Gróf pedig erántam derekasan meghűlt, melly egyenesen a' Schweitzer' és Vice Schweizerek' munkája volt.

Azon ifjak' felsegélyésekre, a' kik magokat a Nation[alis] Iskolák mellé szánták, esztendőnként 200 f[orint] szokott volt letéetni az én kezeimbe, 's nékem kötelességem volt az ezen 200 f[orint] kiosztása felől a' Praeparandusoknak quietantiájikat a' Hely-

¹ [a sor fölé írva, beszúrásként:] alatt

² <sokat> hasonlítóvá

³ a' <Gróf>

tartó-Tanácshoz felküldeni. Consiliar[ius] Pethő Jakab Collegám meglátja ezen Quietantiák között az Aszalai Jánosét, mely⁴ 5. f[orin]tról szóllott, 's az Aszalai írását az enyémnek nézvén, bemutatja a' Consiliumnak; 's ímhol jó a' parancsolat Gróf Törökhöz az Aszalai orig[inalis] Quietantiája mellett, hogy adassa velem okát, mért quietáltam magam magamat. A' Gróf látja a' Quiet[antiát], az én írásomnak veszi 's elretten. Irva parancsolja hogy mentsem magam', 's Januscek Cancellistája által (ki most Jánosfinak kereszteltette el magát, és a' ki a' papság' kémje volt) küldi hozzám a' parancsolatot, meghagyván ennek, hogy az Aszalai' Quietantiáját, mi-helytt megtekintem, néki vigye vissza. Láttam a' Janusek' örömet 's bosszút akartam állani rajta, bizonytalanságban hagyván hogy örüljön előre buktomon. Aszalai már akkor a' S[áros] Pataki Nation[alis] Iskola mellett szolgált. Irtam tehát neki, hogy szolgabíró Kossuth András Úrhoz menjen-el, és annak szeme előtt adjon nekem Attestátumot az eránt, hogy az 5 f[orin]tot valóban felvette, még pedig akkor vette mikor Quietantiája dátáltatott és nem azolta, 's Kossuth szolgabíró Úr ugyan azon Aszalai' kezével írandó Attestátumra írja reá az eránt szóllandó bizonyosságát, hogy azt az Attestátumot Aszalai János néki szeme előtt tulajdon kezével írta légyen. Míg ez az Attestátum Patakról postán Kassára ért, eltele két hét. Schweizer, Janusek és a' papság örültek közelgető gyalázatomnak, 's mély hallgatásomat szepegésnek 's vétségem' megvallásának vették. Én, hogy triumphusom annál ragyogóbb légyen, még a' tőlem örök háládatosságot érdemlett Grófnak és imádott napamnak sem szóllottam, 's ők sem mertek kérdezni, mert vétkesnek gondoltak. Végre érkezik az Aszalai' attestatuma a' szolgabíró Kossuth András' soraival. Ekkor írva feleltem az ellenem tett vádra, 's a' feleletet a' Grófnak nem magam vittem-el, hanem inasom által küldöttem-bé. A' Gróf épen abban a' szerencsétlen epochájában vala, a' melyben erántam való elhűlését éreztette, 's így triumphusom felől velem soha nem is szóllott. Volt egy idő, a' melyben egy kisebb triumphusomkor öszve meg' öszve csókolt!

Elkeseredésemben ezeket tettem válaszomba: Azon felül, hogy nincs karakteremben bérért viselni köz szolgálatot, annyival inkább pedig a' köz jó előmozdítására kitett pénzt ellopni, 's ámbár a' jót láрма nélkül tenni szeretem; most, midőn látom, hogy ez a' történet némelyek előtt gyanúba hozott, kéntelen vagyok feldicsekedni azzal a' kevés jóval a' mit tenni alkalmatosságom volt; 's így elbeszélém, hogy én midőn vidékem iskolájit megvizsgálni kimegyek, a' jó talentomú gyermekek közt könyveket osztok-ki 's néha pénzt is; s előmutattattam Piarista Misemondó-Pap Prof[essor] Simay Kristóffal azon Architect[us] könyveket és képeket, melyeket tulajdon erszényemből vettem a' Kassai Normális iskola rajzoló iskolájának számára,⁵ a' nélkül hogy ezeknek árokat vissza fizettetni kívántam vagy reménylhettem volna.

Sem a' Gróf, sem a' Helytartó Tanács nem felelt. – Nulla pallecere culpa! – ὁπλον μεγιστον εστιν ἡ αρετη βροτοιφ!

⁴ [a sor fölé írva, beszúrásként:] mely

⁵ <tanítván> számára,

11.

[Azt a savanyú munkát...]

„Religion und ihr Verhältniss zur Poesie” című német munka bírálatát a Jénai Liter[atur] Zeitung 1806, martius, 75 számából Pándectáiba másolva, így folytatja.

Azt a savanyú munkát a melybe nekem ennek a recensiónak leírása került, azért vettem magamnak, hogy, ha oly emberre akadok, a kinek reá szüksége van, szolgálhas-sak vele. A’ kiket jó vagy bal csillagzata a’ fekete-ruha’ hordására hítt, ’s lelkiisméreték elriaszt ollyannak tanításától a’ mit magok nem hisznek, jól teszik ha a’ Neoplatonicusoktól kérnek firnizet, békenni a’ rútat, és a’ rút képből is szenvedhetőt csinálni. De mire való a’ Neoplatonicusok’ czikornyás theológiája, mikor kiki eljuthat a’ tiszta ’s egyszerű Religió tanításaira, mihelytt igazán keresi? arra a’ Religióra, melly távol áll mind a’ látni nem merők’ útjától mind a’ libertinusokétól; arra, a melly az embert nagy-gyá, nemessé, jóvá teszi! Mi haszon van abból az ascetai tudományból ha addig úzzuk is a’ meddig Mathuzsálem élt? Homo sum agrestis, scapham scapham voco.

Szulyovszky Menyhért 1794. Dec[ember] 19dike olta 1795. Jun[ius] 10dikéig ma-gános fogságban tartatott s mindég sírt, nyivákolt. Öszve jővén velem Jún[ius] 10d., ezt mondá töredelmes hanggal: Amice, multum flevi, multum orabam, cantabam; prae-sentem certam cantionem slavicum, ex germanico Wer nur den lieben Gott laszt walten; et assecuro te, cantio haec me erexit. Animum tamen meum non poteram inducere ut credam Jesum Christum fuisse –. Én a’ ki fél esztendei ’s sokkal keservesebb fogságom-ban nem engedtem lelkemet elcsüggedni, – ha Lutheranszka pisznicskákat nem dúdol-tam is – kegyetlenül elnevettem magamat ezen az ő töredelmes hangú vallástételén, ’s azt kértem tőle, hogy hát azt nem kérlette e magától hogy Mahomet valóságos Pró-fétája volt e az Urnak? Periculosum est credere et non credere, azt mondja Phaedrusz; Szent Pál pedig azt, hogy valami hit[ből] (az az meggyőződésből) – nincs vétek. Irtóztató állapot *libertinusnak* (a’ ki Frechheitből ’s erkölcsi romlottságból tagad holmit ’s mind azt a’ mi Religió) lenni nyomorúságban; nincs istápja, vigasztalója; a legrettenetesebb csüggedés veszi elő. De a’ ki magában leli Istenét, a’ ki hitből választotta a’ mit válasz-tott, az nem szűkölködik vigasztalás nélkül, ’s a’ Klopstock’ ’s Novalis’ vigasztalásaira nem szorúl. – Socratesz és Haynóczy ’s Őz, nyugalomban mentek a’ halálnak.

1811. Jan[uár] 24d.

12.
Az én NAPLÓM.

1801. Jún[ius] – 1810. Decemb[er]

Tisztáztam Széphalmon 1812. Martz[ius]

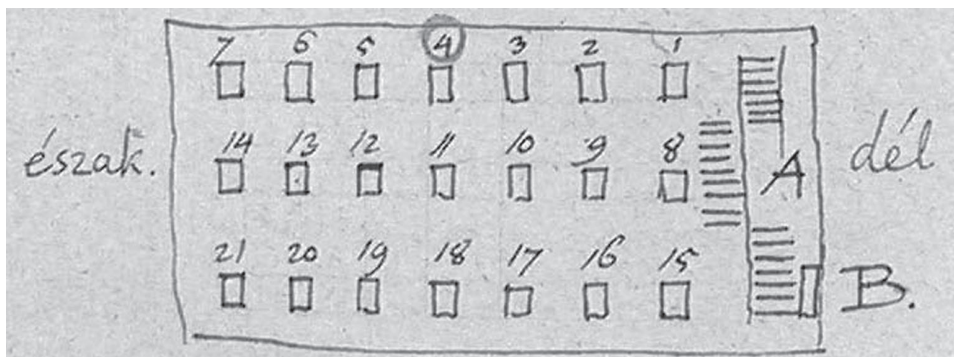
Hogy az itt mingyárt következő nevezetes dolgokat sokszor félbe ne kellessék szagatnom, előre bocsátok holmit.

1800. Aug[usztus] 25d. késő éjjel Bastendorff Hörde és Lormiller¹ nevű Tisztek, kik bennünket Kufsteinből elhoztak, általadának a' Munkácsi Vár' Commendánsának, pensionált Fő Strása-Mester Fritsch Úrnak. Ezen útunkban franczia Generális Fiorella Antal, ki Kufsteinban esztendeig vala fogva, a' Buda és Pest között fekvő Margit Szigetig, franczia Oberster Chipault pedig Gátig, Munkácshoz egy Statiónyira, úti társaink valának. Fiorella Péterváradra rendeltetett: de a' Staféta Soroksáron utól érte, 's megvitte a' parancsolatot, hogy eresztessék szabadon; Chipault pedig Gáton éjjel elszökött. Aug[usztus] 28dika táján Naményban elfogták, 's utánunk hozzák. Mi Kufsteinből ide hozott Magyar foglyok ezek valánk:

1. Szulyovszky Menyhért.
2. Laczkovics László.
3. Szláv János.
4. Úza Pál.
5. Szmethanovics Károly.
6. Hirgeist Ferencz.
7. én.

A' Munkácsi Várnak némelly foglyukai már el voltak foglalva régtől fogva itt szenvedőkkel, és így bennünket nem lehetett egymás mellé szállítani.

A' Státus-foglyainak kínzására rendelt szobák a' vár' dombjának közepén három sorban vannak, illy formán, napnyugotról tekintve:

¹ Lor<meyer>miller

A. grádics.

B. Az ajtó, vasrostélyból. – A' rabok' szobájának ajtaja előtt álló folyosót itt nem lehet feljegyezni.

Ezen 21 szoba így foglaltatott-el:

N[umer]o

1. Doctor Menz.

2. Schédel Würzburgi születésű fiatal ember.

3. Úza Pál.

4. én.

5. Báró Riedele András.

6. Egy magát senkinek ki nem jelentett Öreg. Riedele, ki mindennap általhallható hogy Misei éneket mond és az ördögöt arra kényszeríti, hogy neki hozzon hírt, familiája felől, ezt Mágusnak nevezte-el.

7. Ruzsicskay György

8.

9. Hirgeist Ferencz.

10. Hackl Bécsi Polgár és Glückshafenes.

11. Szmethanovics Károly

12. Jelinek. Talán Nevelője valamelly nevezetes Bécsi ház' gyermekeinek.

13. Angiolini Ferencz.

14. Egy Tyrolisi Paraszt, ki olvasni sem tudott.

15. Szlávy János.

16.

17. Sigmonde nevű Franczia Oberster.

18. Laczkovics László.

19. Grossinger.

20. Chipault francia Oberster.

21. Szulyovszky Menyhért. De ez egy holnap mulva azután hogy ide szállítatt, által vitetett a' Fő-Profosz szobájának egyikébe.

Generális Fiorrella az úton néhány ízben tett bennünket bizonyosokká az eránt, hogy Bernadotte Bécsi Követségéből Parisba visszamenvén, vele Strassburgban öszve jött, 's néki azt beszéltte, hogy a' Franczia Nemzet valamint másutt úgy itt is a' megköött békének egykik cikkelyévé tette, hogy a' Revolutionáris gondolk[odás] miatt fogva tartott rabok eresztessenek-el. Ugyan illy biztatással bocsátott-el bennünket a' Budai Várból hozzánk a' Margit Szigetéig lelovaglott Generális² és így mi a' Munkácsi fogság alatt mindég csak azt lesénk, ha a' békeség meg van e kötve. Hogy meg van kötve, azt onnan gyanítottam, mivel Febr[uár]ban, betegségem miatt egész éjjel nem alhatván, meghallottam a' Posta kürtölést, melly a' Chipault' eleresztetése eránt hozá a' parancsolatot. Ch[hipault] más nap reggel szabadon eresztetett.

Jún[ius] 4dikén eleresztetett Szulyovszky Menyhért, maga. Ő nyerte vissza szabadságát először a' Munkácson szenvedők közzül.

² Generális <is> [a szó után sortörés]

Jún[ius] 14d. reggeli ajtónyitás alatt jelt ad nekem az épen alattam lakó Szmethanovics, hogy a' Profósz minden rend ellen az ő második szomszédjánál mulat; vigyázzak,³ nem történik e valami. – Fél óra múlva a' Profósz megáll külső ajtóm előtt melly egészen nyitva volt betegeskedéseim miatt, 's megkövet, hogy a' külső ajtót bezárja, mert, ugymond, a' folyosón valamit kell dolgoztatnia. Belső ajtómnak nyitva álló kis szárnyát azonban nyitva hagyta. Az volt célja, hogy ne lássam 's ne tudjam, hogy a' Mágust viszi. – Én dalolva jártam fel 's alá a' szobában, 's nem hihetvén hogy mi Magyarok nem leszünk az elsők az eleresztetésben, nem figyelmeztem arra a' mi történik.

Azonban B[áró] Riedele a' szomszédom ezt kopogja. *Magus deductus est ad hortum.*⁴ A' hortus a' mi Lexiconunkban azt a' sánczot jelentette, a' hová bennünket sétálni hordottak. Kérdém R[iedel]től, honnan gondolja ezt. Felel: *Unus venit, duo abiverunt.*⁵ Szmethanovics nagy örömmel kopogja: *Elszabadúlt az Olasz.*⁶ – Nagy vala az öröm. Hackl egy marschot vert a' falon.

Jún[ius] 15d. – A' Profósz megnyitotta belső ajtómat, hogy menjek sétálni. Kilépvén a' folyosóra, lepillanték, 's egy Öreg embert láték lejőni a' Commendáns gradicsán a' mi udvarunkra. Reklícskéje Molnárszín kék volt. Ugy előre vala hajolva, hogy feje hátúlja egy lineában állott mellyével.

Elborzadtam. Jární is alig tudott. Ez vala a' szegény Mágus. Hetven eszt[en]dős öreg volt, és 10 eszt[endeje] szenvedett fogságot. – Midőn feljövék a' sánczból, hová bennünket egyenként, de Tiszt vagy Profosz által kísérve, szellőzni 's jární hordtak, meglátam Angiolinit is a' mi Udvarunkon. Neki is, nekem is meg volt tiltva, hogy egymásra még csak ne is köszönjünk. Egy fiatal ember, vereses szőke. Fel fel hánya pálczáját, 's el el kapdosta. Ezt, hogy én gorombaságnak ne vegyem hogy nem köszönt. Néki és a' Mágusnak historiáját másutt. Itt csak azt jegyzem-fel, hogy ezt Báró Rill vagy Rielnek hívták.

Jún[ius] 26d. nagy szerencsétlenség érhetett volna, ha vége nem volt volna szenvedéseimnek. –

Februárban vagy Martiusban az Orvos azt rendelte, hogy ablakom és belső ajtómnak szárnya, külső ajtóm pedig egészen, nyitassanak-meg, hogy szobám' tisztább leve-

³ vigyázzak, [a betűtévesztés miatt emend.]

⁴ [aláhúзва]

⁵ [aláhúзва]

⁶ [aláhúзва]

gőt kapjon. Alig méne-el az Orvos, 's azonnal próbát tévék, ha a' szárny-lyukán ki férhetnék e. Oda vontam asztalomat. Nem értem-ki. Hogy ki férhessek, levettem nadrágomat, 's megtettem a próbát. Kifértem, diagonaliter ejtven csípőmet a' négyszegű szárnyan: de olly gondolatlansággal, hogy nyakamat vagy karomat törhettem volna, semmiben sem támaszkodhatván karommal, míg lábamat kivontam. Másodszor már nem fejjel, hanem lábbal mentem ki, veszedelem nélkül. Ekkor végig jártam a' folyosót, 's társaimnak ajtajok előtt megállván, hallgattam, ki mit csinált. – A' szegény Magus Misét recitált, 's lassan-vont neheztelő hanggal így szólla az ördöghöz: Geist der Lügen, ich befehle dir im Namen des Gottes der Wahrheit, daß du mir Nachricht bringst, ob meine Gattin und Kinder leben, gesund sind etc. 's ismét vissza mentem.

Riedelének is nyitva vala az ajtószárnya a' belső ajtón, de a' külső ajtó zárva volt. A' belső vas pléhvel⁷ vala béborítva, de nem a' külső. Ennek deszkája repedést kapott; 's midőn én a' Magus' ajtaja elébe csúsztam, Riedele a' hasadékon meglátta hogy ott emberi figura suhan-el. – Fél óra múlva kopog: Amice, circumdati sumus exploratoribus. Hogyan? Per fissuram januae meae observavi unum ex his diabolis qui nobis insidiantur, et Collocutiones nostras, prodito Alphabeto nostro, connotant. Ki akartam verni fejéből, nem akartam megvallani hogy az a' Spion én voltam; 's R[iedel]t meg nem tudám nyugtatni. Egykor ismét kin jártam, 's R[iedel] hitt. Nem kapván feleletet, megsejtette, hogy én kin járok. – Kért vallanám meg, nyitva e az ajtó. – A' külső nyitva van, mondtam; nincs a' belső. – Nem igaz; hogyan járhatnál-ki? – Tagadtam. – Hát miért nem feleltél kopogásomra? – Aludtam. –

Másszor ismét tudakozza: Miért nem feleltem. – A' lemenő Nap' scénáját néztem az ablakomról, (hová csak úgy juthattam, ha asztalomra tettem-fel székeket, 's a' székre állottam). – De nem aludtál? – Nem. – Ha nem aludtál, tudhatod hány ízben kopogtam. – Tudom is. – Hányszor tehát? – Háromszor. – Vártam a' feleletet, 's csak kétszer kopogtam. Megkaptalak; valld-meg, hogy nyitva az ajtód. Imé te vagy a' kit Spionnak gondoltalak; hallottam mint csúsztál ajtóddhoz.

Megvallám neki, hogy a' kis lyukon búvok-ki. O bravo! kiálta nagy hanggal; meg van a' mit óhajté. Barátom, adj ennem, majd elveszek éhen. – Szívesen, de miként? – Bújj-bé a' kemencze lyukba, azon csak horog van, nincs zár. Én vas kemenczém gombját⁸ leveszem, 's leeresztek neked egy strimflit. Még hárman vagyunk olly szerencsések hogy a' gombot leszedhetjük; adj azoknak is. Így nekem az a' szerencse adatott, hogy négy idegen Nemzetbeli társamat, tudnillik Riedelét, Ruzsicskait, Angiolinit és talán Schédelt négy hónapig mindég tápláltam. Riedele mindennap egy butellia tejet, egy darab ciocoladét, tészta süteményt, sódart, pecsenyét kaptak a' többiek.

Menz, a' ki N[umer]o 1. volt szállítva, az alatt míg én kinn jártam a' folyosón, mindég a' maga ajtajánál leskelődött, ha nem nyillik e a' rostély ajtó (lássd a' Delineatió a' B. betűt), 's ha nyílt verte a' vas pléhet, 's az nekem jel volt, hogy szökjem-be.

Ma, Jún[ius] 26d. irtóztató zápor omlott. Én kin voltam, Menz jelt ada, de én azt az eső omlás miatt nem értettem. Imhol a' Riedele ajtajánál állok, 's fellép a' Profósz, meglát, 's öszve csapja kezeit. Szaladok ajtómhöz 's fellép a' Commendáns, 's elhal. Míg ajtómhöz jövének, én benn valék, 's asztalom ismét az ablak alatt álla.

⁷ <laf..naval> [f. í.:] pléhvel

⁸ <gondját> gombját

A' nagy sietés miatt, mellynek jelei még betűim is, elfeledém mondani, mit láték, és így a' beszédben⁹ vissza térek.

Ki búván ajtómon a' reggeli megnyitás után mingyárt, azzal mulatám magam, hogy egyik ablaktól távolag megállottam, 's néztem a' felső várba fel menőket 's onnan lejövőket.

Imhol két Idegen ugyan annyi cseléd által kísérve lejön a' gradicson; nem ismertem; nézem, hát a' testvér öcsém József és az Onkelem' fija István. Felpillantanak. Elragadtatva örömben közelébb állék az ablakhoz, 's egy csókot veték reájok. Ők nem feleltek 's mentek. Míg szememmel követem, a' Profoszné lenéz reájok, 's meglát. Egyszerre szöktem-bé. Oda vagyok! kiáltám.¹⁰ Gróf Pálffy Ferencz, Regni Bárány Leopoldnak fija, botot is szenvedett Kufsteinban és itt: én is ezen gyaláztatnak tévém ki magamat. El vala végezve, hogy eltagadom a' Profosznának 's azt mondom, hogy kísérteteket lát, 's soha többé ki nem megyek. Csendesedvén ijedésem, beszéllem Riedelének mi történt. Ez kényszerít, menjek-ki az ajtajához, hogy Instructiókat adhasson, mellyre a' kopogással nem lesz ideje, mert meglássd, ugymond, még délig eleresztenek. Olly esztelen valék, hogy szavát fogadtam. Így történt veszedelmem. Most vissza térek a' szerencsétlen pilanatra.

Sie waren draußen? kérdé szörnyű perplexitással a' Commendans. – Ja, mein Herr Obristwachm[eister] ich war draußen. Ich weiß, daß dieß nicht erlaubt ist, aber in meiner schrecklichen Lage versucht man alles. Meine Absicht war keine andere, als mich durch das Herabsehen von Gänge zu unterhalten. Mein ewiger Ersatz war seit dem ich leide, meine Vorgesetzten nie um einige Gnaden anzuflehen, weil dieß ihnen gefährlich seyn konnte, u[nd] ich rechnete auf ihre Menschlichkeit, daß sie mir gestohlene Freuden, die unschuldig sind, übersehen wollen. – A' Commendans nevette volna a' dolgot, ha csak maga látta volna: de félhetett a' Profosztól. Azonban szenvedéseimnek vége vala; ez bátorította-meg. Aber es weiß das niemand daß Sie auszugehen gewohnt waren? – Esküdtem, hogy senki. Niemand von denen die hier leiden? – Niemand! – Nun so wollen wir es übersehen, u[nd] jetzt hören Sie eine frohe Nachricht. – Agent Bujanovics schreibt Ihrem H[err]n Onkel, dem Hofrath Kazinczy András, S[eine]r Maj[estät] habe Ihre Entlassung den 18 Jun[i] unterschrieben, u[nd] diese sey den 18t[en] bey Hofkriegsrathe publicirt, u[nd] also gleich expedirt. Mit erster Post hoffe ich sie zu erhalten. Unterdessen werden Ihr H[err] Bruder u[nd] Ihr H[err] Cousin auf Sie warten. Ich vollte Ihnen diese angenehme Nachricht nicht vorenthalt[en]: nun aber fordre ich Dank: – dieses niemand wissen zu lassen. Sie würden mir Unan[ge]hmlichkeiten u[nd] Verantwort[ung] zuziehen. – Ajtó szárnyam 's külső ajtó azonnal elcsukattak. Nem is mondtam senkinek az egy Úzán kívül, kit ismertem, hogy vas fogókkal sem vehetik-ki belőle.

Jún[ius] 28d. – Vasárnap volt, és Posta nap. – Mielta Szulyovszki eleresztetett, minden Posta nap tökéletesen fel valék öltözve, kofferem, párnazsákom egészen elpakkolva. Inkább kiszedem, mondám, ha nem jó a' parancsolat, mint hogy azonnal ne mehessek: Jún[ius] 4dike olta sokszor bepakkoltam reggel az ágyat, estve sokszor kiszedtem.

⁹ beszédben [a betűtévesztés miatt emend.]

¹⁰ kiáltam. [a betűtévesztés miatt emend.]

Reggeli nyitás előtt az ablakhoz másztam, 's látom hogy jó az Öcséim' kocsija, 's hogy a' Postára küldött katona a' bakon áll. Oldalon vala a' táská.

Nyolcz órakor jó a' Profósz. Már tudta hogy a' parancsolat elérkezett: de azért mindent úgy viszen véghez körültem mintha semmit sem tudna, 's megyen.

Csak hamar minekutána ajtóink bészárattattak, mozgást hallunk elébb a' legalsó, azután a' középső soron. Senki sem tudta mi történik. – 9 órakor jön ez az ördög-physiognomiájú Profósz Kiesewetter.¹¹ Der H[er]r Commandant läßt Sie bitten, Sie zukommen. A' fenevad fájlalta hogy egyg zsíros juhot veszte-el, kit tetszése szerint nyírhetett.

Az emberek a' Vár alatt való Palánka nevű faluból Templomba szivárgának-fel. Első megpillantások iszonyodás, a' második szánás, a' harmadik öröm volt. Tánczolva mentem-fel a' grádicson. Igaz a' mit Prónayhoz mondtam Hamletem előtt!

Belépvén a' Commendánsához, ez felém sántikála: S[eine]r Maj[estät] schenken Ihnen Ihre Freyheit. Ich gratuliere Ihnen herzlichst, u[nd] wünsche, daß Sie Ihr Leben recht sehr genießen mögen. – Megköszöntem a' kegyelmet, meg köszöntem a' Comm[endáns] jóvoltait, 's kértem, hogy jelentse-bé köszönetemet addig is, míg Ő Fels[ége] lábainál tehetem-le azt. – Semmi intés, semmi Reversális. – Lassen Sie mich Sie zweyen Ihrer Fr[eun]de entgegenführen, mondá, 's megnyitván az oldalszoba' ajtaját, Szmethanovics a' kit igen szerettem, és Laczkovics, a' kit Szláv Jánosnak az istentelen 's megbántott bolond kevélysége sok gázságra vitt, (ezek ketten és Szulyovszki, ki azt hitte, hogy Szláv el fogja venni az ő Bábi leányát, külön Cotériat csináltak, 's velünk semmi újságot nem engedének tudni, holott azon épülhetett minden reménye kiszabadulásunknak) és így a' kit én gyűlöltem, élembe jövének. Vértett szívem, hogy az Angyali jószágú Űza és Hirgeist hátra maradtak.

Ezután parancsolta a' Comm[endáns], hogy a' két Öcséimet hívják-bé. Aus einer Gefangenschaft gebe ich Sie in eine andere. Hier –

Und nun kommen Sie, großer Gartenfreund, daß ich Sie in meinen Garten führe, und Ihnen einen Genuß gebe, den Sie so lange entbehrten. – Nein, Uram! mondám; ha velem jössz, azt fogom hinni, hogy még is rabod vagyok; ne kertet, hanem szabad mezt! „No menj tehát.”

Meglátánk hogy egyg igen szép leány, ki ezelőtt Kassát is csudálására ragadozta mint azelőtt már Pestet és Pécsét, egyg Verpfleg[er] Officier Kisassz[ony]a Templomból jó. Oda. Onnan hívta-fel a' Comm[endáns] cselédje ebédre a' három Kazinczyt. A' Commend[áns] nőtelen, öreg ember volt. Gazdasszonya képében vele lakott egyg öreg Tisztne, kinek lyánya is öreg vala és félszemű. Felkelvén az asztaltól, a' Kisassz[ony] az ablakhoz vitt, melly alatt 2 ölnyire egyg kertecske volt. H[er]r v[on] K[azinczy] monda; wären Sie im Stande hier hinauszuspringen, aber so, daß wenn man sie schreckte, Sie in einem tempo wieder im Zimmer wären? A' Commandantra pillantottam. Az nevetett teljes lélekből. Én is tehát. A' Kisassz[ony] megvallotta, hogy közel 4 holnap olta nézte minden nap a' deszkából öszve rakott tyúkol' repedései között mint táplálom társaimat. O wie oft habe ich Sie wegen der edlen That gesegnet.

¹¹ [a név utólag a margón besúrvva]

Dél után visitet tettem a' Tiszteknél; az Öcséim látni akarták szobámat. Abban valaha egy Bancoczed[ula] csinálása miatt lakoló Festő szenvedett, 's az a' seprő hulladványaival vas kemenczéje rozsdájával a' Sáncz felé három nagy szent képet, Riedel felé egy kis Madonnát feste, mellyet szerettem volna kivágnatni 's vas abroncs közzé szorítva elhozni, mint a' Rómaiak Graeciából holmit. – Uzámnak ajtaja mellett elmenvén, azt titkon megkoppantám. – Azután a' Városban sétálgatánk. Szmethanoviccsal Trautelnél háltam 's vacsoráltam.

29dben elhagyám Munkácsot Szmethanovicst elhozván. Laczkovics még ott maradt, Szuli után várakozván, ki ételünket hordotta-fel, 's farsangban egy vén Kőműveshez ment férjhez. Szuli Máramarosba ment vala kevés nappal azelőtt hogy kiszabadulánk, 's L[aczkovics] méltónak tartá bevárni, 's értte küldött. Ezen vadságát azzal hozá helyre, hogy azt a' Molnárléányt, kit fogsága előtt háromszor teve anyává, gyermekei életben lévén, elvette. – Éjtszakára Pálóczra értünk. Gr[óf] Barkóczy János nem vala ott, és így a' fogadóban háltunk. – Ungváron meglátogatánk a' Püspököt 's a szép Kelcznét, Ibrányi Therézt, kinél a' két Öcsém egy Német Tisztet az Asszonynak öszve nyalásai által halálra kínozott.

Jún[ius] 30d. Dél előtt Beretőre érénk. – A' szegény Bátyám fogságaim történetét beszéltette velem, 's képzelhetetlenül örült Alphabetumunknak, mellyel egymással a' falon keresztül beszélgettünk. Imhol van az:

Riedele hosszasan lelte azt a' módot, a' melly szerént ha P hangot akaránk kopogni, 15 ütést adánk, a' P a' 15dik betű lévén az Alphabetumban; 's így rövidítette-meg azt.

A – ○○○○○
 B – –
 C – – –
 D – – – –
 E –
 F – – – – –

 G – ○○○
 H – ○○○ –
 I – ○○○ – –
 K – ○○○ – – –
 L – ○○○ – – – –
 M – ○○○ – – – – –
 N ○○○
 O ○○○ –
 P ○○○ – –
 Q ○○○ – – –
 R ○○○ – – – –
 S ○○○ – – – – –

 T ○○○○○
 U ○○○○○ –
 X ○○○○○ – –

Y U U U U ---
 Z U U U U ----
 V U U U U -----

A' ki a' társa' kopogását nem értette, egy keresztet vont a' falon × vagy így tett [satírozás szerű jel] melly esetre a' kopogó a' szót újra kezdte. – A' ki tudta mit fog tenni a' hosszú szó mellynek első betűjét társa már el kezdé verni, U U két hirtelen ütést tett, 's a' kopogó más szóra ment által.

Az öcsém József azalatt míg én 2387 nap fogva voltam, a szegény Anyámnak nyakára űlt, 's testvéreinek sorsát en maitre absolu kormányozta, hogy maga maradhasson minden mindenben, azt a' Plánt csinálá, hogy az Anyám vélem vétessen-el egy bizonyos Kisassz[ony]t, egy fényes Luth[eránus] ház' gyermekét, ki gazdag, és sem atyja sem anyja, mert így nem szorúlok atyaimra anyaimra. A Kisassz[ony] csaknem törpe ugyan, nem szép, 's most¹² tudja a' világ, hogy görbe-hátú is. De az neki mind nem volt elég ok arra hogy el ne vegyem. A' melly órában Munkácsot elhagyám, abban adta értésemre, hogy én azt el fogom¹³ venni, 's elhűlt, midőn mondtam, hogy én azt fogom, a' kit jónak látandok. A' bátyám, az anyám, minden barátom 's barátném meg valának kérve általa, hogy bírjanak erre, 's én makacsabb vagyok mint hogy *ily móddal*¹⁴ is valamire lehetne venni. De több eszem is van mint hogy illy oktan lépést tehettem volna, kivált minek-utána Viczay József Kassai Orvos barátom megsugta, hogy a' leánynak¹⁵. – A' Bátyám tehát felkele az asztaltól, 's Szmethanovicsot kérte, hogy kopogná azt nekem a' mit neki sugni fog, hogy lássa, mint érti egyikünk a' másikat. Szmethanovics így kopoga:

– U U ----- m
 – U U – i
 U U n
 – é
 – U U ----- l

Annak jeléül hogy a' szó értve van, én kettős rövid ütést adék.

– e
 – U U ----- l
 – e
 – – b
 – – b

U U.

– U U ----- m
 – e
 – U U g

¹² 's <4 szó? törölve> most

¹³ [ritkítva, nagyobb betűkkel]

¹⁴ [ritkítva, nagyobb betűkkel]

¹⁵ leánynak <több, mint egy sor törölve>

UU.

-UU---k

-e

-UU----l

-UU----l

UU.

-UU-h

-UUUUa

UUUU----z

-UUUUa

UU-----s

UU-o

----d

UUn

-UU--i

„Minél előbb meg kell házasodni.”

Dél után Lazonba mentünk-által Szirmay Pálhoz, ki istentelen ellenségeinek bosszújok miatt 's holmi gondolatlanúl szabad beszédekért Budán űlt fogva.

13.

Verseghy 1795. Budán, Juliusban

A' Causar[um] Reg[alium] Director Nyéki Németh János kiment vala Budáról, 's bennünket Országlás' Rabjait Generális Barkónak ada-által. A' Katona Tisztek erántunk sok kedvezéssel voltak; a' többek között azzal is, hogy, a' Gárdák Casermjében tartatván fogva,¹ melly közben el vala rekesztve, megengedték hogy ollykor Szlávy György és Verseghy fogoly társainkhoz által mehessek. Verseghy grammatikázott, 's zsacsókóban tartotta Lexicona' papiros-szeleteit. Batsányi is köztünk vala egy ideig, (tovább Kufsteinba vitetett), 's mi közlénk ott egymással Grammaticai vélekedéseinket. Verseghy engem el akara vonni a CS festésétől, mellyel én a' nem componált szókban a *tsch*² hangját megjegyezni, a' régi példák és a' természet után, elkezdtem volt. Most ő is Cséista. – A' mi itt következik, azt³ Verseghy az én Winkelmannom' táblájára írta. Bírom ezen jegyzését az originálisban, 's ide irom által.

¹ fogva, <megengedték>

² [aláhúзва]

³ [A szó a sor fölé beszúrva.]

14.

[Versegby nyelvészeti feljegyzései]

[A folio rectóján Versegby nyelvészeti feljegyzései, a versón:]

A' mi a' tulsó oldalon áll, Versegby Ferencz rabtársam írta Budai fogságunkban 1795. Júliusban. Ezen papirosba volt bekötve Geschichte der Kunst, von Winkelmann, 's Versegby a' könyvet tőlem vitte kölcsön. – Már ekkor vala tintánk, nem engedelemből, hanem a' Katona-Tisztek kedvezéséből.

Irom ezt Széphalmon, Novemb[er] 15d. 1820.

Kazinczy Ferencz

15. Budai Papirosaim

Töredék a' Wieland' Gratziájiból.

Az Etna. Brydon' Utazásaiból.

A' Testvérek. Gőthe után.

Titus' Kegyelmessége. Metastasio után.

Töredék egy Német Journálból.

Klopstock felől. Matthisson után.

Énekek. – Az egyik Szén Antalnak kezével írva, ki most halálra ítéltetett közöttünk. Előbb Herczeg Eszterháznál egyike volt a' fija' Tanítójinak. – A' másik Batsányi Jánosnak kezével, 's ez az ő fordítása a' Zauberslöte című Operából.

Famíliám' Archivumáé.

Széphalom Júl[ius] 18d. 1821.

Kazinczy Ferencz.¹

¹ [Az utolsó három sor egy vízszintes vonással elválasztva a többitől a lap alján.]

16.

[Budán 1795. Júniusnak 10-dik napjáig...]

Budán 1795. Júniusnak 10-dik napjáig mindnyájan külön szobákba valánk zárva. Ekkor oda hagyánk a' Franciscánusok' egykori Klastromjokat, hol én 1794. Decemb[er] 19dike olta a' Napnyugotra fekvő sor' alsóbb szobáji közzül abba valék szállítva, mely legközelebb áll a' templomhoz, 's általviteténk a' Gárdisták' szállásokra, 's ott engem Szulyovszky Menyhérttel egy szobába zártak. Causaru[m] Regalium Director Consiliárius Nyéki Németh János, oda hagyá Budát, 's így mi egészen a' Militarénak valánk által adva, holott eddig mindég Militáris és Civilis felvigyázás alatt szenvedénk. Katonai Tisztjeink nem útálták kevésbé ezt a' vérengző, dölyfös, tudatlan Németh Jánost, mint mi; 's megszabadulván velünk együtt ők is az ő elviselhetetlen urasága¹ alól, erántunk csak azért is mutatának kedvezést, hogy Némethet még inkább utáljuk. Gróf Zsigray Jakab, Szent-Marjay Ferencz, Laczkovics János, Consiliárius és Kamarai Titoknok Haynóczy József szentül szeretett barátom, és a' nagy tudományú kevés értelmű 's moralitású Martinovics József Apátúr Május 20dikán, Szolarcsek Sándor és Őz Pál pedig Június 3dikán pallos által veszvén-el a' Budai Vár alatt elnyult réten; a' mi sorsunk nem csak Katonai Felvigyázóink' kedvezései által, hanem felsőbb Rendelésekhez képest is nagyon megszelidítetett; rokonink, barátink, utoljára valakinek tettett hozzánk jönni, látásunkhoz eresztettek, 's tintát, papirosat kapánk. Én már hajnalban talpon valék, 's dolgoztam. Így gyűltek azok, a' miket e' Kötetbe téteték.

Kérem gyermekeimet, hogy ezt szerencsétlenségem' emlékezetére tegyék-be Famíliai Leveleink' ládájába. Én második Kazinczy vagyok, a' ki lánczot viseltem; de Péter, a' Nagyatyám' Nagyatyja nem hallá magára kimondatni a' halálos ítéletet, mint én; 's én kétszer, tudnillik a' Királyi Tábla' Deputatiojáét 1795. Május 8dikán, a' Septemvirátusét Május' 16dikán, melyet osztán a' Grationális' felolvasása Június' első napján követte. A' háborgás' idejében a' nem-félénk, a' maga ártatlanságába bízó könnyen tesz olly lépést, a' mi más időben véteknek nem vétetett volna. Hogy illy szerencsétlenség legkésőbb maradékomat se érje, ez az a' miért a' szent Peprómene előtt könyörgök. Áldás rajtatok fiaim, lányaim, unokáim, ha hívek lesztek ahhoz a' mi szent. – Széphalom, Július' 18d. 1821.

¹ <egy szó? törölve> urasága

17.

[Fogságom egész ideje alatt...]

Széphalom Octob[er] 19d. 1822.

Fogságom egész ideje alatt, 2387 nap nem vala papirosunk, nem tintánk, hanemha lopva. – Budán 1795. csokoládát hozaték, nem a csokoláda, hanem a papirosa miatt, hogy egy ruhámban maradt gombostűvel rá szurkálhassam verseimet, a mit csinálók. Illyen ez is.

Kazinczy Ferencz.

18.

Egy bátor szavam az Abaúj vármegyei gyűlésen, Kassán, 1794.

Vitéz Imre, testvére Jánosnak, ki követe vala e megyének 1825-ben is a diaetán, 1793-b[an] lefordíta¹ s kinyomtatata Kassán egy nyomorúlt írkát e cím alatt: a *kőművesek nem Jakobínusok*.² Pater Szuhányi jezsuita,³ akkor nevelője a báró Vécsey Miklós gyermekeinek, később Supr[emus] Studior[um] director a Kassai kerületben, egy hasonló érdemű munkát nyomtatata: a *kőművesek Jakobínusok*,⁴ s a két munka szabadon forg a kezeken. De mivel⁵ Szuhányi azt is beszélé, hogy második Leopold császárnak halálát kőműveseknek lehet tulajdonítani – (: Leopold maga is kőműves volt, s még Bécsben is buzgó kőműves s a maga Prágai⁶ koronázásakor ezeknek ada által nevelésül egy gyermeket)⁷ – s az udvar a Szuhányi állítását complimentnek nem veheté: ezen itt említett gyűlésben, felolvastaték⁸ a parancsolat, melly a Szuhányi munkáját a tilalmazott írások⁹ laistromába számította.

A mint a parancsolat felolvastaték, az imádkozni nagyon szerető Szent-Imrey⁹ Pál megszóllala: quidcunque demum dicamus, Latomi certe Jacobini sunt.

Én értém hogy ez a vak¹⁰ ember Szuhányi és Bodenlosz¹¹ Mihály exjezsuiták által¹² van feldühítve, mert miként tudhatta volna ő¹³ mi a kőműves, felkelék, s szemeimet Bodenloszra¹⁴ szegezvén s feleletemet¹⁵ nem Szent-Imrey Pálhoz, hanem Bodenloszhoz intézvén, hangosabban mint szokásom és illet e szókat menydörgém: Civitatem miscere et reges sicario more tollere, non Latomorum est, sed Jesuitarum (:ne gondolja olvasóm, hogy ezen szókat most öltöztetem ezen classicus latinításba; épen e szókkal mondtam. Még azon esztendőben fogattatván el, sok okom vólt a szót emlegetni:)

A Szemerén, Abaujban lakó Fáy Mihály Úr¹⁶ ült mellettem. Elrettent e szóra. Hátra nyúlt baljával, nekem, ki mellette jobb kézre ültem, lopva rántá meg mentémet s ezt súgá: Őcsém, ezt a szót jól feljegyezd magadnak, mert bizonyos lehetsz benne, hogy azok a kiknek mondad, feljegyzik, és ezért ugyan eléb utóbb meg lakolsz.

Ettől és az ilyektől rettegtem én mídön elfogattatám, mert mit vétettem különben?

¹ [Idáig Kazinczy Gábor kézírása, innentől ismeretlen másolóé.]

² [aláhúзва]

³ Pater Szuhányi [a lapszálon beszúrva:] jezsuita <egy szó törölve>

⁴ [aláhúзва]

⁵ De <minthogy> [a lapszálon beszúrva:] mivel

⁶ <p>Prágai

⁷ egy gyermeket [beszúrva:] <által nevelésül> [beszúrva:] –

⁸ felolvastat<...>ék

⁹ Szent-<...>Imrey

¹⁰ [a lapszálon beszúrva:] ez a <a> vak

¹¹ Bodenlo<s>sz

¹² <egy szó törölve> [lapszálon beszúrva:] exjezsuiták

¹³ <.> [a lapszálon beszúrva:] ő

¹⁴ Bodenl<...>oszra

¹⁵ szegez<....> [beszúrva:]vén s fele

¹⁶ [a lapszálon beszúrva:] Úr

19.

[Szulyovszky Menyhért ma beszélle...]

Újhely, auguszt[us] 26d. 1827.

Szulyovszky Menyhért ma beszélle ezt; Először ez előtt két esztendővel. Kufsteini fogságomban (:1799 és 1800:) egy nap a vár' bástyáján sétálván, a' főprofosz Grimmel¹ titkot jelentő ábrázattal mutata egy ablakot, azt vetvén mellé, hogy Rákoczy György abban tartatott fogva. Többet ennél ott mondani nem akara, hanem ígéretet teve, hogy² majd oda be többet mond. Magában maradván Szulyovszky G[rimmel] lel (:Szulyovszky nem a toronyban tartatott velünk, hanem G[rimmel] egy szobájában:), Szulyovszky bort hozata G[rimmel]nek és tudni akará, a mit az neki Rákoczy felől mondaní ígért. Ekkor Szulyovszkyt inté G[rimmel], hogy amit látni fog tartsa örök titokban, előmutatá a protocollumot, s ezt olvasta belőle. Rákóczy György minekutána kétszer próbála elszökni, s elébb a Pendling s³ utóbb a Kaiserberg hegyén elfogatott s visszavitetett, harmadszor a kéményen bújt ki, onnan a ház' fedelére⁴ zuhant a házfedélről pedig a hegyes kősziklára, s keresztcsontját kettétörvén meghólt ott 1739 – Az esztendő számot még most is jól említvén, noha annak, hogy Szulyovszky ezt Kufsteinba olvasta már *huszonhét* esztendeje.

Ezen történetet én Szulyovszkyval ma mondatám el másod ízben magamnak, úgy forgatván a beszédet, hogy Szulyovszky önmagától beszélje ezt nekem, és ne arra emlékeztetvén általam, hogy már egyszer beszéllette. Ma is mindenekben úgy beszélle mint két esztendő előtt. – Mondám neki, hogy a II⁵ Rákóczy Ferencznek két fia volt: József és az a György, kit az atyja' makaviczai herczegnek akara tituláztatni; hogy József Csernavodán hala meg Bulgáriában, György pedig talán Párizsban, hol egy marquise de Bethunc asszonyságot vett el. Talán más magyar rab felől áll ez a jegyzés a protocollumban. Szulyovszky igen jól emlékszik, hogy az, a ki felől ez beszélleték a protocollumban, Rákóczy volt, György volt, az esztendő 1739 volt, s hogy a a Pendling és Kaiserberg hegyre szökött ki elébb, harmadszor a kéményen akara kimenni, leesett s ketté törvén keresztcsontját, meghólt.

A historiaphilosoknak⁶ ezt tudni nem kedvetlen⁷. De a kinek lelkében a becsület' érzése ki nem hólt, vigyázzon, hogy a talán még életben levő Grimmelt⁸ bajba ne ejtse.

¹ [utólag jav. ebből:] G.

² [utólag jav. ebből:] tett, hogy

³ [utólag jav. ebből:] Pendlingt s

⁴ [utólag jav. ebből:] házfedelére

⁵ [utólagos betoldás]

⁶ [utólag jav. ebből:] historiaphilosophusoknak

⁷ [utólag jav. ebből:] kedvetlen <dolog>

⁸ [utólag jav.:] <G. ? >

20.

Horváth János Veszprémi Kanonok titulás Püspök és Helytartói Tanácsos.

1828 Decemb[er] 8d előkapott a' Pesti úczán a' Leopoldgasse' végében a Városháza mellett, 's együtt sétálék¹ vele a' hídig és szállásáig a' Leopoldúczán a' Májerfi' házánál. Egy setét folyosón menénk szobájába. A' Tek[intetes] Urat így vitték a' quadrumba, mondá nevetve. Nevetve feleltem én is, hogy nevetésem Örömet² mutasson, ne *megdöbbenést*.³ Verseghit hozta-elő, kit barátjának mondott, 's említette, hogy ez a' rossz ember még örvende szerencsétlenségének, mert az lágyabbá tette szívét, 's érzékenyebbé a' mások szerencsétlenségei iránt. Azt mondám, hogy annak örülni nem vala szükség, mert a' jó ember azt a viszontagságok nélkül is érzi. Nála volt egy fiatal Pap, most Káplán Pesten, tovább két Theol[ogus] Prof[essor] az Universitásnál, és a' Prímás' Secretarius, végre Prof[essor] Osvald, kit Jankovicstól ismertem. – Látván hogy a' Püspök szeretne holmit hallani fogságomról, szóllottam szabadon, de nem gondolatlanul. A' Káplán azt beszéllé, hogy bizonyos Plébánustól tudja, ki a' Martinovics degradatióján Kondé Püspöknek adistált, hogy midőn Martinovicsnak ez olvastatott-fel⁴ *in observum legum humanarum*⁵ igenelve hajtogatta fejét a' föld felé, de erre *et legum divinarum*⁶ a' fejét tagadozva csóválta, de minden szó nélkül.

Kapit[ány] Novák nékem azt mondá, hogy midőn Kondé ezen degradatio alkalmával neki ezt olvasta fel: *Vobis ergo Judices hominem hunc qui conspiravit contra Regem et Patriam*,⁷ Martinovics ezt kiáltá igen hangosan: *Non est verum; contra Patriam non, sed contra regem*.⁸ – Novák nem vala hazug, 's ezt nekem a degradatio után három holnappal mondá, 's az itt elmondott szavakkal, (a degradatio volt Máj[us] 18d. 1796.)⁹ – a' Káplánnak, egy fiatal embernek, a' Pleb[ános] ezt 30. eszt[endő] múlva.

¹ sétálék [betűtévésztes miatt emend.]

² [nagyobb betűvel, ritkítva]

³ [nagyobb betűvel, ritkítva]

⁴ <assis> olvastatott-fel

⁵ [aláhúzva]

⁶ [aláhúzva]

⁷ [aláhúzva]

⁸ [aláhúzva]

⁹ [a záró idézőjel hiányzik; értelemszerűen emend.]

21.

Magyar öltözet.

Egy nemzet a' maga öltözetében mindég veszen valamit az idegen izlésből – mint nyelvében, szokásaiban. Eleink a' Törökkel voltak ellenségi vagy baráti viszonyban, 's Wesselényi Nádorunkon, a' Maros-Vásárhelyi Bibliothecában függő képén, zöld bársony bugyogó ujjú dolmányt látunk; 's a' Hunyadi János Gubernator' sarcophagusán, a' Károly-Fejérvári általa épített templomban, ötet sarkig érő dolmányban látjuk.

Maria Theresia alatt mentéink térdig értek, – mint a' frakk, 's alól egyyüvé nem érve; nem csizmát hordánk, hanem bakkancsot, hogy hasonlítsunk a' czipős németekhez, 's mentéinket, melyek nyárban prémetlenek voltak, felöltöttük, nem ponyókán hordottuk. Így vala öltözve a' Gróffá lett Brunszvik midőn Nagy-Váradon Fő-Ispánnak iktattatott.

Nadrágainkat 1790ig szíjjal szorítánk magunkhoz, 's az kegyetlen kínokat csinála csípeinken. Az enyéimek sokszor kaptak kék foltokat. – II. József alatt bėjöve a' szíjatlan plundricska, 's látánk hogy a' gomb megment ezen kínoktól, 's a' nadrág azért még is feszesen állhat. Midőn tehát a' József halála előtt és után elhányánk a' plundricskákat, nadrágainkra is gombokat varratánk.

Napoléon látta melly alkalmatlan a' katonának a' fűsülkedés, 's haját Rómaisán nyíratva le, csak homlokára fésülte le hosszacsán üstökét. A' példát követte a' katonaság, 's így osztán vége vala¹ a' frízírozásnak a' nem katonáknál is. Nem akaránk követni a' példát, sőt azt francziáskodás' jelének vevénk; de győzött az ész és a' szükség, 's végre a' mi katonaságunk is elhagyá a' czaflikat és a' fülök mellett feltekergetett kolbászkát. A' hivatalt viselők mindazáltal a' czaflit csak hordák, és midőn Budán egy két ifju czaflitlanul jelene meg, Sándor Leopold Fő Herczeg Palatinus rájuk izene, hogy megnyíreti őket (mint II. József a' bolondokat 's úczaseprésre 's hajóhúzásra ítélt gonosztevőket). A' példát ekkor csak ifjabb asszonyaink 's szép lányaink követték.

Én hamarább lökém el a' czaflit mint minden nem görbefűsű Magyar. 1789 Júniusban felgyógyulván egy halálos inhidegből 's utána megkopaszodván, láttam melly derék dolog a' fűsülkedésre sok időt nem vesztegetni, 's nem megnövettem hajamat, hanem mindég elnyírettem, 's midőn mások megszólítottak, hogy mit különösködöm kicsinségekben, azt hazudám nekik, de mosolygva, hogy hajam nem akar megnőni. Fogságomban megmondák hogy czopfom legyen, 's engedtem; de már Brünbnben 's Kufsteinban megint nem volt. Lobogó, sűrű, barna hajam' játéka még Tisztjeimnek is tetszett; iríglylék azt.

Bécsbe menvén 1803. Pesten czaflicskát csináltaték magamnak, 's azt felköttem, de vele rútul jártam: elvesztettem Generális Beleznaynénak az ebédjénél. Megútván vele a' bajt, neki bátorodtam, hogy akár mi ér érte, nem hordom.

A' francziák szerették a' Huszár-öltözetet, de szemetbántónak nézik, hogy a' Huszár ellenzője, midőn leült, nyílást teve, 's így a' dolmányt egy arasszal rövidebbnek, a' nadrágot hosszabbnak csinálák. – Gróf Berényi György, testvére Borbálának, a' Báró Orczy József' hitvesének, Párizsból 1802 táján ilyen szabású mentében 's nad-

¹ vala <a' nem katonáknál is>

rágban jöve haza, 's bodros üstökkel, de bőrig nyírt hajjal a' két füle közt és nyakacsigajaig, 's a Pesti Consiliáriusok nem győzék leczkézgetni, hogy a' Magyar ruhát ne csúfítsa el, 's haját növesse meg. – Berényi nem is felelt szavokra.

Consil[arius] Vay József, Vice Palatínus Péchy Imre, Septemvir Tihanyi és Szilassy összebeszéllének, 's azon egy nap vágatták el czopfjaikat. – 1828. Pesten csak egy embert találtam czopffal, és nem többet. – Minden megállta mellette, 's csudálkozott rajta. – Jó leczke azoknak, a' kik nem akarnak kimozdulni helyeikből, 's engedni az észnek, szükségnek.

22.
Az Országlás Foglyai 1795ben.

Ítéletek				
N[umer]o	Nevek	Kir[ályi] Tábl[a]	Septemvir	Történt:
1.	Martinovics Ignátz	halál.	halál.	Fejeiket vesztették Budán Máj[us] 20d. 1795.
2.	Hajnóczy József	halál.	halál.	
3.	Laczkovics János	halál.	halál.	
4.	SzentMarjay Ferencz	halál.	halál.	
5.	Gróf Sigray Jakab	halál.	halál.	
6.	Őz Pál	halál.	halál.	Fejeiket vesztik Budán Jún[ius] 3d. 1795.
7.	Szolarcsik Sándor	halál.	halál.	
8.	Versegi Ferencz	halál.	halál.	
9.	Landerer Mihály	10. eszt[endő]	halál.	
10.	Vrchovszki Sámuel	halál.	halál.	– 1797. Aug[usztus] 3d. scrophulusokban holt meg Obroviczon a' katonai Ispotályban, hova halála előtt kevés nappal vitetett által Brünnből.
11.	Szén Antal	halál.	halál.	
12.	Hirgeist Ferencz	5. eszt[endő]	halál.	
13.	Szmethanovics Károly	3. eszt[endő]	halál.	
14.	Szulyovszky Menyhért	halál.	halál.	
15.	Kazinczy Ferencz	halál.	halál.	
16.	Szabó László	halál.	halál.	– 1796. Octob[er] 10d. Kufsteinban holt meg hektikában.
17.	Szlávy János	halál.	halál.	
18.	Úza Pál	10. eszt[endő]	halál.	
19.	Tancsics Ignatz	3. eszt[endő]	10. eszt[endő]	
20.	Laczkovics László	10. eszt[endő]	10. eszt[endő]	
21.	Baranyai Mihály	abs. cum imp.	5. eszt[endő]	
22.	Erdélyi László	5. eszt[endő]	5. eszt[endő]	
23.	Kopasz János	elereszt[etett].	2. eszt[endő]	
24.	Bréhm János	elereszt[etett]	1. eszt[endő]	
25.	Juhász János	3. eszt[endő]	3. eszt[endő]	
26.	Rosti János	elereszt[etett]	3. eszt[endő]	
27.	Bujanovics Cornelius	3. eszt[endő]	2. eszt[endő]	
28.	Lukács Pál	3. eszt[endő]	1. eszt[endő]	
29.	Ujgyörgyi József	3. eszt[endő]	5. eszt[endő]	
30.	Makk Domonkos	3. eszt[endő]	2. eszt[endő]	

31.	Aszalay János	5. eszt[endő]	3. eszt[endő]	– Grátzban hektikában m[eg] holt 1796. 12. Octob[er]
32.	Szlávy György	3. eszt[endő]	3. eszt[endő]	
33.	Prusinszky József	2. eszt[endő]	3. eszt[endő]	
34.	Batsányi János	elereszt[etett]	1. eszt[endő]	
35.	Rosti Pál.	Imputatio nélkül	Imp[utatio] val.	
36.	Illés Ferencz	nélkül	nélkül	
37.	Szilla Miklós	nélkül	-val	
38.	Fodor Gerson	nélkül	-val	
39.	Sehy Ferencz	nélkül	nélkül	
40.	Túros Péter	nélkül	nélkül	
41.	Márton István	val.	-val.	
42.	Pajczkoffer Antal	nélkül	nélkül	
43.	Kazinczy Miklós	-val. ¹	-val.	
44.	Lonovics Imre	nélkül	nélkül	
45.	Nemessányi Antal	nélkül	nélkül	
46.	Abaffy Ferencz	-val.	-val.	

47. Ambrózy Gábor... A' Sententiák előtt hektikában megholt.

48. Szecsánács Sándor... Estve elfogattatott: reggel eleresztetett.

49. A' Körmöndi Plebánus... visszavonván vádját Sigray, eleresztetett, és a' szenvedett sérelemért Kánonokká neveztetett.

50. Fodor József Helytartói Secretarius, veje B[áró] Ságbi Mihálynak, elfogattatása estvéjén, megsalta az elaludt Tisztet, 's magát keresztül lőtte. Dormándházán, Heves Várm[egyében] Decemb[er] 10. táján, 1794².

51. Krály József, Kutyevói Camerális Praefectus, valamelly szín alatt 1795ben Május táján, a' maga Elsőbbjei által Pestre felhívatott. Megsejtvén, hogy el kell fogattatnia, keresztül lőtte magát.

Pallos alá küldettek	7.
Várbeli fogságra	27.
megholtak a' fogságban	4.
az elfogattatáskor megölték magokat	2.
Azonnal eleresztettek	4.
Imputációval eresztettek-el	6.
Imputáció nélkül	6.

¹ [mindkét helyen jav. ebből:] nélkül

² [utólag javítva ebből:] 1795

Budáról külföldi fogságra vitettek:

	1.) Kufsteinba: Aug[usztus] 10d. 1795.
1.	Versegi Ferencz.
2.	Landerer Mihály.
3.	Batsányi János.
4.	Erdélyi László.
5.	Tansics Ignác.
6.	Szabó László.
7.	Szén Antal.
	2.) Grácba:
1.	Szulyovszky Menyhért.
2.	Juhász János.
3.	Szlávy János.
4.	Bujanovics Cornélius.
5.	Aszalay János.
	3.) A' Spielbergi várba 25d. Sept[ember] 1795.
1.	Lukács Pál.
2.	Laczkovics László.
3.	Vrchovszki Sámuel.
4.	Prusinszki József.
5.	Baranyai Mihály.
	26. Sept[ember]
6.	Hirgeist Ferencz.
7.	Szmethanovics Károly.
8.	Rosti János.
9.	Brém János.
10.	Kopasz János.
	27. Sept[em]b[e]r
11.	Makk Domonkos.
12.	Ujgyörgyi József.
13.	Szlávy György.
14.	Úza Pál.
15.	én.

23. Ürményi

Ürményi nem alamizsnáz; Horváthnak hagyja hogy azt osztogasson. A mások' szénáját elvitte a viz, az övé megmaradt. Egy harminczadosnak 100 forintot. Az lábaihoz esik; Ürményi sir örömében, hogy nem érze meg szebb örömet. Szerencsétlen a házasságban. Zelotypus, goromba fősvény. – M[ária] Therésia buzdítja hogy vegyen jószágot. Vály, Agárd. Albert ad neki kölcsön a Püspöki szék' üresedett cassájából.

Németh Aczél helyett mással akart referaltatni. Ü[rményi] felel hogy Aczél protho-notarius, ő azt nem foszthatja meg a referádától. Ezen támad újra neheztelés, mert az első már meg vala. Ü[rményi] a crimen laeset *hat*¹ osztályra osztá. „A Cancellaria nem dirigens dicasterium.” Z[ichy]nek, hogy azt tegye föl. Ü[rményi] jobb jurista; felteszi; Z[ichy] és Haller subscribálák. Ü[rményi] leírta volt. Izdenczi előmutatja. „Hoc est sitire sangvinem” az ablakban. Szolárcsek és Őz mellett repraesental. Satis jam fusum sanguinis. Ecce sequelae Theresiani systematis.

Imádkozik hogy triumpháljon a causans.

¹ [aláhúзва]

24.

[Kazinczy jegyzete Fessler könyvéhez]

Kazinczy Fer[enc] kiírta az őt illető cikket Fessler X köt[et] 663–8 lapjairól, jegyzeteknek hagyva helyet, de mik elmaradtak, a következőn kívül:

„Du verehrst meinen ehemaligen Collegen; gut, so verehere auch Sylla und Catilina, denn die Triebfedern seines Handels waren dieselben.”*

* Fessler ismerte-e a Martinovics’ tette’ rugóit, s honnan tudja, hogy azok egyikek voltak a Sylla és Catilina’ indító okaival? Minden revolutionarius Sulla és Catilina-e? Az vala-e Június és Marcus Brutus? – Martinovics nem vala erkölcsös ember; de Leopold is ismerte az érdemet, mint Fessler, s talán inkább mint Fessler, s Leopold M[artinovics] felől nem úgy ítélé mint Fessler.

25.

[A Wieland-fordításról]

Elfogattatván 1794. a' Martinovics Apát Úr oktalan plánját magokévá tevők, Causar[um] Reg[alium] Director Németh János a' Martinovics, Consil[iarius] Hajnóczy, Laczkovics János, Szent-Marjay Ferencz és Gróf Zsigray Jakab ellen tett Actiót közre eresztette. A' Publicum látta ebből hogy bizonyos franczia gondolkodású írás nyomoztatik, 's mind azok a'kik azt látták,¹ befogdosztatnak, 's ebből rendesebb dolog történt mint várni lehetett.

Prókátor Gerendásy Debreczenben épen Diogeneszemet olvasá, midőn Ládszegi nevű Posta-Expeditör hozzá belép. Gerendásy olvas belőle holmit a' vendégnek; az elkéri a'könyvet, 's megpillantván nevemet az előbeszéd alatt, hogy el ne fogattassék látása miatt, a'Magistrátusnak beadja. A' Tanács három ízben gyűle össze ezen dolog eránt, 's nem találtatott senki, a'ki felnyitni merte volna. Híre futván a' Városban, hogy a' Kazinczy által kiadott Diogenesz, mint a' Causar[um] Reg[alium] Director által nyomozott franczia Catechismus forog szóban, sokan a' magok ex[em]plárjaikat a' Tanácsnak felküldék, 's azokat Szombathy János Fő-Bíró Úr, fel nem nyitva elébb, lepecsételteté. Vice Notárius Kászonyi vala az az eggy, a'ki eggyet a' lepecsételtetés alatt megnyitá, azt adván elő, hogy a' mit mint veszedelmest lepecsételnek, illő tudni mi legyen; 's kérte az Abderai Magistrátust hogy magokat ne tegyék félelmekben nevetségessé. – Nem jó dolog nem félni: de félni is bajos.

¹ láttak, [a betűtévésztes miatt. emend.]

26.

**Filangierinek System der Gesetzgebungja
(1798 vagy 1799) Bécsben megtiltatik.**

Guberniális Consiliárius Schröter Úr, ki Brünnben Libr[orum] Revisor volt, 's nékünk Király' foglyainak Referensünk is, hozzám vezettette magát az említett eszt[en]-dőben. – H[er]r v[on] K[azinczy], Sie haben Filangieris Werke? – Ja, H[er]r Gub[ernial] Rath. – Ich kom[m]e sie Ihnen abzunehmen. Meghökkentem, 's minden szó nélkül általadtam a 8 vagy 9 kötet könyvet, melly örökösen oda vesze. – Ich verstehe Sie, monda a' Cons[iliarius]. Aber Sie müssen wissen, wir sind so weit gekom[m]en, daß man Eckhartshausens Gebetbuch verboten hat, u[nd] es hat nun an einem Haar gestellt, daß man nicht auch Plutarchs Biographien verboten hat. – Neki bátorodván ezen véghetetlenül széplelkű ember eránt, e' szóra elragadott tüzem, 's ezt mondtam: Eckhartshausens Gebetbuch? das mag verboten werden. Erlauben Sie mir aber, mein Herr Gub[ernial] Rath, daß ich die Anmerk[un]g mache: Wer den Vorschlag that, den Plutarch zu verbieten, war langs nicht so Narr, wie er es zu seyn scheint. Az érdemes és nagytudományú Férjfiú megértette, mosolygott, 's megszorította kezemet, 's ment.

Midőn Budán fogva valánk 1795. Németh János Causar[um] Reg[alium] Director e, vagy más hozzá hasonló ostoba fejű Consiliárius, azt tudakozta, hogy mit tehet az, hogy alig van eggy Staatsgefangener, a' kinek Tacitus ne volna könyvei közt? Én Tacitust kérni nem mertem, de velem vala Sallust, 's Liviust ott vettem. Nem mervén némelly Classicust venni, hogy meg ne értsenek, Winkelmannak Geschichte der Kunst nevű munkáját vétettem-meg, 's azt a' Censor megengedé. Mint nevettem-fel, midőn benne azon kérdés fejtegetésére akadtam, hogy a' Mesterség miért virágzott Görög Országban, 's miért nem az újabb nemzeteknél? 's okául azt adja, hogy a' Genie csak ott leli magát kényén, csak ott fejti-ki egész hatalmát, a' hol a nép szabad; a' királyi uralkodások alatt az öszve sugorva érzi magát.

27.

VI. Piust a' Francziák Rómából 179¹ Generalis Calvin által kísértették-el

Igy beszéllte ezt azon útunkban, melyet Kufsteinből Prágáig és onnan Munkácsig 1800. Júl[iusban] és Aug[usztus]ban tettünk, 7dik Huszár Regementbeli francia Oberster Chipault, azt vetvén hozzá, hogy ezt a' Pápa maga is mosolyogva azon ebédnél beszéllette, a' melyet a' Chipault felvigyázása alatt Piemontból Livornóig kísértett Sardiniai Királynak és háza népének a' Pápa (ha meg nem tévedek emlékezetemben, Pármában) adott. Ezen ebédnél annyira jelen volt ez a' fiatal és gondolatlan tűzű Oberster, hogy midőn a' szerencsétlen Király azon Városba ért, a' mellyben akkor a' Pápa tartózkodott, 's megszóllította az Óberstert, hogy látogatására akar menni a' Pápának, Chipault azt felelte, hogy igen is, de majd akkor, mikor néki fog tetszeni. Felépven a' Pápánál, Chipault volt az első, a' ki belépett. Ő csak közönséges főhajtást tett a' Pápának: de a' Király, a' Királyné, 's a' fajok térdre hűltek előtte. – Valóban nagy vétke volt az akkori francia Igazgatásnak, hogy a' szegény Királyt illy tűzű ember által kísértették, a' ki gyönyörűségét lelte a' szerencsétlennek megalázásaiban, 's nem csuda, hogy vele osztán míg Kufsteinba hozattatott, 's Kufsteinban, úgy bánának.

¹ [A dátum utolsó számjegye hiányzik.]

28.

Antonio Fiorella, Corsicai fi,

francia General de Brigade; – Turinban capitulálván, 1799ben Kufsteinba hozattott; 1800. Jún[ius] 30d. pedig (minekutána a' francziák 29d. Jún[ius] Münchenbe bementek,) velünk egy hajón Linz felé indítatott 's Budáig együtt jött. Onnan minket Munkácsra vittek, ötet Péterváradra vitték volna, de az első stáció utólérte a' Tistet, a' ki vitte, a' Staféta azon hirrel, hogy ő ranzionírozva vagon.

48 eszt[en]dős ember volt 1800. Gyönyörű növésű 's szép physionomiájú. Nem francia étourdi, de az alacsony maga elfelejtéséig kedvellője az asszonyoknak. Culturája a' legszebb Párizsi tónus szerint.

Ez 1797-ben elfogattván Olaszországban Grácza vitetett. De fogságának 13dik napján imhol küldi Bonaparte a' mi elfogott Generálisunkat Hohenzollert Alvinczihoz, 's ír, hogy Fiorellát helyébe adassa-ki, *mert annak a' Pápa ellen kíván élni szolgálatjával*,¹ 's Fiorella azonnal szabadon eresztetett. Ő vitte a' had' igazgatását a' Pápa ellen, 's midőn osztán a' béke' megkötéséhez fogtak, ő alkudozott. Ámbár francia beszédén nagyon ki lehetett ismerni az Olaszt, ő még is mindég francziául beszélt a' Pápával (VI. Piussal). – Láttam erszényében azt a' Seneca fejével ékes arany gyűrűt, a' melyet a' Pápától ajándékban kapott. A' fejér kaméén kívül nem volt rajta semmi kő, ' meg nem foghattam, miért kellett néki épen a' Seneca fejével ékeskedő gyűrűt kapni, hanemha annak emlékezetéért, hogy Seneca Corsicában volt számkivetésben. – Scientifisch nevelést ez az ember nem igen kapott; mert engem *Tudós*nak² tartván, és mivel nevemet meg nem tanulhatta, *Msr Scavant*³nak nevezvén-el, ('mint Chipault Szulyovszkyt *Msr Grequenek*) egynehány spanyol arany minetát mutata, mint *régit*,⁵ holott csak száz esztendősek sem voltak. – Nevezetes két szava: 1) Rokona lévén Bonaparténak egyszer megszóllítá: Mais Général hogy van az, hogy néked illy ifjúnak, sem asszony, sem multság, sem paripa, sem czifra cseléd nem kell; neked nincs semmi passziód. Bonaparte felele: „Nekem egy hatalmas passzióm van, 's az minden egyéb passzióimat absorbeálja: *Örökké kívánok élni a' jók' emlékezetekben*.”⁶ – Ezt Fiorella az én jelenlétemben mondotta a' bennünket vivő Tiszteknek. – 2) A mi Tisztjeink ingerkedtek vele, 's azt mondák néki, eggy ebédünk felett Prágához egynehány mértföldnyire, hogy meglássa, Bonaparte még Francia Királlyá teszi magát. – „Il seroit un homme ordinaire, felele francia tűzzel Fiorella, si apres avoir fait tant de choses, il finiroit comme César.” –

Ő Generalissimus volt a' Cisalpinusoknál, kiknek Nemzeti színjek a' zöld vala, mint most is az. És még is ott csak a' szolgálat' orájin volt rajta a' zöld kaputrok: különben mindég francia uniformban járt. A' Cisalpinusok ezen felakadtak: Hagyjátok-meg nékem az én kevélységemet, monda Fiorella; én nem arra vagyok kevély, hogy Cisalpínus

¹ [aláhúзва]² [aláhúзва]³ [aláhúзва]⁴ [a nyitó idézőjel hiányzik, értelemszerűen emend.]⁵ [aláhúзва]⁶ [aláhúзва]

Kormányzó,⁷ hanem arra, hogy francia Gene[rális] vagyok. – Ő nem sokat tartott az Olasz vitézség felől. Száz francia Asszonnyal, ugymondá a' Milánóiaknak, meg merek támadni⁸ ezer Olaszt, 's felelek róla, hogy megfutamtatom.

Az úton nem olvasott soha. – A' mint hajónk Bécsbe ére, 's a' línénál megállították, 's Chipault a' fedélre mászott, 's velem magyaráztatta, micsoda épületek látszanak-ki oda, ő megfeddette Chipaultot, hogy jusson eszébe hogy francia, maga beült a' hajó orrába, hátat vetvén a' Városnak, 's Belisairt olvasta.

Budánál a' Margit' szigetében tétettünk-ki. Fő Hadnagy Bastendorff Zászlótartó Lohrmillert felküldé béjelenteni, hogy megérkeztünk, 's várjuk a' GeneralCommandó' parancsolatját. Ez hozza a' hírt, hogy ők visznek tovább is, de minket Munkácsra, a' Generálist Péterváradra. – Ritkán láttam rettenetesbb fellobbanást, mint ekkor vala a' Fiorelláé. Micsoda? ugymond, 's így játszik a' ti Országlástok a' Nemzetek' jusai-val? Hiszen én Turínban azt capituláltam, hogy Magyar Országgra ne vigyenek. Azt hittem, hogy M[agyar] Orsz[ág] Sibiria 's a' Magyarok Russzok. Mielta ezt a hét szeretetre-méltó embert (1. Szulyovszky 2.) Szlávi Já[nos] 3.) Laczkovics László, 4.) Úza Pál. 5.) Hirgeist Fer[enc] 6.) Szmethanovics Károly 7.) én) ismerem, látom, hogy nagy megtévedésben voltam, 's örülök, hogy ide hoztak; látom a' *Magyar*⁹ nem *Német*.¹⁰ De hát engem elvisznek jusque à la frontière de Turquie? Várja! teszek jelentést róla. – Sorba csókolt, 's ment. – Minket egygy órával későbbben¹¹ vittek által a' Dunán. Még ott vala. Chipaultot csókolta-meg elébb, azután engem. Csókja rajtam a' Budai várig csatant-fel. Szulyovszki 's a' többiek félre vonták magokat, mert a' sok Budai 's Pesti kocsik ott voltak.

⁷ Kormányzó <vagyok>,

⁸ merek <futamtatni> támadni

⁹ [aláhúзва]

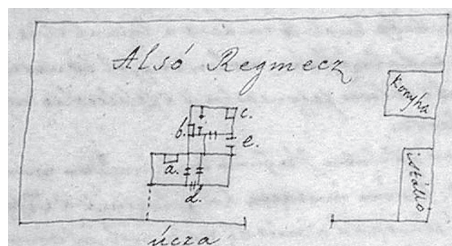
¹⁰ [aláhúзва]

¹¹ órával <vittek> későbbben

A Fogságom naplója másolategyüttese

29. Fogságom' Naplója

1794. Decemb[er] 14. Vasárnap. – Szombat és vasárnap közt egyszerre fagyott meg a' sár, 's olly keményen, mintha a' fagy két hét előtt állott volna be. Szombaton még ortóimnál voltam, közel az 1791. épülni kezdett házamhoz a' Liget előtt; vasárnap egész nap írtam. Az anyám estve álmos volt, 's sietteté a' vacsorát, hogy lefekhessen. Én is lefekvém József öcsémmel.

Az anyám az *a.* betű alatt feküdt, én a' *b.* alatt, az öcsém *c.*

Midőn az anyám már csaknem elszunnyada, két szobaleánya elijede hallván hogy ablaka' rostélyát, a' *d.* betű alatt, valaki megcsapta. Hallá a' csattanást a' szomszéd szobában az anyám is, 's úgy hívén, hogy vendég jöve, parancsola, hívják elő a' szakácsot, vacsoráljon a' vendég, 's feküdjék, mert maga nyugodni kívánt.

Az egyik leány ment a' gyertyával megnyitni a' pitvar' ajtaját az *e.* alatt, 's elsikoltá magát, midőn egy Uhlanus Tiszt a' Terebesen fekvő Báró Mészáros¹ János Generalis Regementjéből, FőHadnagy Ehrenstein, Linczi Postamester' fija, a' pitvarba belépett, két Uhlanus közlegény pedig kivont karddal az ajtónál megállott.

Hol Kazinczy Úr? kérdé a' Tiszt. A' leány azon szoba felé vezette, hol az öcsém feküdt. A' leány vitte a' gyertyát, 's a' Tiszt utána.

Herr von Kazinczy, mondá a' Tiszt az Öcsémnek, ich habe Befehl Sie nach Ofen zu begleiten. Kleiden Sie sich, wir müssen alsogleich fort.

Wen? kérdé az öcsém.

Sie, Herr von K[azinczy].

Welchen Kazinczy?

HErrn Franz Kazinczy.

Das bin ich nicht. – A' Tiszt majd lerogyott ijedtében; mert casszálás vala néki ígérve, ha elszalaszt vagy eltéveszt. – Harmad nap olta egy gubába burkolt embere a' kapunk előtt álló korcsmában iddogált, tudakozódván, otthon vagyok és vasárnap

¹ Bálm Meszaros [a betűtévesztés miatt emend.]

otthon leszek e, tartok e töltött fegyvereket, 's a' feleleteket naponként megküldé Terebesre.

Und wo ist denn Ihr Herr Bruder? er war ja heute noch zu Haus. – Az öcsém mutatta hol fekszem, 's a' Tiszt jött, 's egész nyájassággal elmondá a' mit az öcsémnek. Ich komme auf Befehl S[eine]r Kön[iglichen] Hoheit des Erzherzogs Palatinus (Sándor Leopold), Sie nach Ofen zu begleiten.

Ich unterwerfe mich den Befehlen S[eine]r Kön[iglichen] Hoheit, mondám egész nyugalomban; wann wollen Sie, daß wir aufbrechen?

Ohne allen Verschub. Es steht Ihnen frey alles, was Sie zu Ihrer Gemächlichkeit nöthig haben, mitzunehmen; nur müssen Sie Ihr Geld mir übergeben, das ich gegen eine Quittung zu übernehmen den Befehl habe, so wie alle Ihre Schriften.

Und wie viele Wägen haben Sie fertig, HErr Oberlieuten[ant]?

Sie fahren Ihren Wagen und Ihre Pferde bis Újhely; dann gehen wir mit Vorspannpferden. Schriften, die Sie nicht mitnehmen können, versiegle ich, und es wird jemand hinausgeschickt, sie zu übernehmen.

Midőn én öltözni kezdék, az anyám a' pitvarból a' szomszéd szobába lép úgy ordítván mint az oroszlánanya, kinek kölykeit elszedték. Fiam Ferencz, az Istenért! ... Édes asszonyám, mondám, látja hogy én nyugva vagyok; ne rettegjen asszonyám, nem telik belé két hét, 's itthon leszek megint. – Szavam az anyámat elcsendesíté.

A' szoba hidegecske volt, 's a' német örült hogy megkapá; az neki elég volt. Így én alkalmat és időt kapék szerelmes leveleim' csomóját író szekrényemből kivenni, és az ablakon kitenni. Titkon megkérém az anyámat, hogy azokat vegye gondviselése alá míg haza érkezem.

A' Tiszt megengedé hogy némelly barátimtól búcsúzzam, de czédulaimat elébb megakará olvasni, a' mit én nem ellenzettem.

Tizenkét dzsidás Uhlanus által kísérve így postakocsimon négy szép lovaimon Újhelybe beértem. Töretlen lévén az út, menésem lassan folyt, 's éjjél vala midőn Újhelyben a' Kis-piacz Fogadójának felső szobájiba beszállítatám. A' hold olly tisztán világíta, mint a' ködös időben a' nap.

December' 15dikén.

Estve öt órakor Kapitány Zsigárdi Úr ugyan azon Regimentből Szulyovszky Menyhérttel, Jelasich gyalog Magy[ar] Regimentbeli Kapitány Ivánkai Fekete pedig Tancsics Ignácczal lépe be szobámba. A' Nádor ezt a' Kapitány Feketét küldé elfogatásunkra Budáról, 's ő fogta el Tancsicsot, a' még akkor gyermek Gróf Sztáray Albert Udvari Tanítóját Nagy Mihálytt, Szulyovszky Menyhértet pedig tulajdon házánál Rákóczon. – A' példátlan keménységű hidegben nem elébb mint reggeli három óra felé érénk Liskára.

December' 16dikán.

Tiszteink vigyáztak, hogy egymással titkon ne szólhassunk, 's a' szekeren mind hárunk külön üle a' maga Tisztjével és két katonájával; de Szulyovszky valahol hozzám férhete, kért, könyörgött, el ne áruljam; emlékezzem hogy eladó leányai vagynak. – Hagyjon békét, Uram Bátyám, mondám neki; én ismerem magamat, 's magamért felek: de azt is kimondom, hogy Uram Bátyám lesz az, a' ki engem' és magát elront.

Ebédre Szerencs, hol az Exapácza Báró Sennyey Kisasszonnyal együtt evénk; ő Pest felől jött. Éjjelre Köröm.

December' 17dikén.

Ebéd Keresztes, éjszaka Kály.

December' 18dikán.

Ebéd Árokszállás, éjszaka Hatvan.

December' 19dikén.

A' kegyetlen tél miatt senki sem utazott, én pedig mindég azt óhajtám, hogy ismerősöket találjak elő, vagy ollyakat, a' kiktől hallhassak valamit, a' kik hírt hozhassanak az enyéimeknek, hogy láttak.

Kerepes előtt, a' Gödölői erdőben, egy Pataki Togátus gyalog méne innepi legátiojába. Hova megyen az Úr? kiáltám neki a' kocsiból, a' Tisztecske oldala mellett. – Felelt. – Hát a' Tekint[etes] Úr hova megyen? – Nem *megyek* én, felelék, hanem *menettetem*. Köszöntse Prof[essor] Szent-Györgyit. – A' szót Szulyovszky nevetve hirdeté el Zemplényben, 's azt a' dévajkodók sokat emlegetik.

Kerepesen a' szekérszín alatt kiszállánk szekereinkből, 's a' többi szaladt a' meleg szobába; én ott maradék, mert megpillantám Borsod Várm[egyei] Fő Szolgabíró Pogány Ádám Urat, 's reménylém, hallhatok tőle holmit, a' mit tudnom használni fog. Ez, nem látván vasat rajtam, hamis hírnek vélé a' mit Pesten hallott, hogy én is elfogattattam. Úgy tettem, mintha semmit nem tudnék, 's kérdém, kiket fogtak el hát? Kezembe adá az elfogattak' neveiket és a' Causar[um] Reg[alium] Director Actióját ellenek. Azt Németh közönségessé tette, hogy a' Publicum elcsendesettesék. Kérém Pogányt, mulasson addig, míg a' két írást egy úti társammal a' szobában megolvastatom.

Szulyovszky is megolvastván a' két írást, felkiálta: Hála Istennek, ha ez a' delictum nyomoztatik, úgy ő ment, mert vétlen. Ugyan ezt mondám én, ugyan ezt Tancsics. Kapitány Fekete megtámadá Pogányt, 's fenyegette hogy beadja; de hallván hogy a' Director ezt a' két írást maga szélesztette el, 's látván hogy Pogány bennünket nem ismerhete foglyoknak, elcsendesedett; neki elég volt, hogy parancsát teljesítette.²

Fekete ebéd után mingyárt indult, egy óra mulva Zsigárdi és Szulyovszky, ismét egy óra mulva Ehrenstein és én. Meg vala hagyva Feketének, hogy Budára együtt ne menjünk be.

Még én ott valék, és már csak magam, midőn jó Fáy János és Soos György, mind ketten Pestről, Kassa felé. Ezek is beszéllék, kik fogattak el, és hogy Pest és Buda zúg; nem hiszik a' mesét, 's a' dolgot csak a' Terrorismus' munkájának tekintik, Fáy-tól hallám, hogy az anyja testvérének férje Locum[tenenti]alis Secretarius Fodor József, kit jól ismertem, magát Dormándházán, ipának Báró Sággy Mihálynak házá-nál, keresztüllőtte 's a' Csősz-árkában temettetett. Ki vala küldve a' Tiszt hogy Fodort fogja el, 's éjjel akara indulni. Fodor elébe terjeszté, hogy ő beteg; a' hideg iszo-

² *BáLm* [jav. ebből:] teljesíthette.

nyú; induljanak reggel. Éjfélig kártyáznak. A' Tiszt mélyen elalvék, Fodor kiillanott, 's a' kémény alatt szívének szegzé puskáját 's halva dőlt el.

Szulyovszky és Tancsics a' Duna' szélén állának szekereiken, midőn én oda érkezem. Mindég hírek után vágyván, kértem Ehrensteint, térne be a' Kávéházba velem, mert fázom. A' Kemniczerébe tehát, hol a' hídra szokás menni, bemenénk.

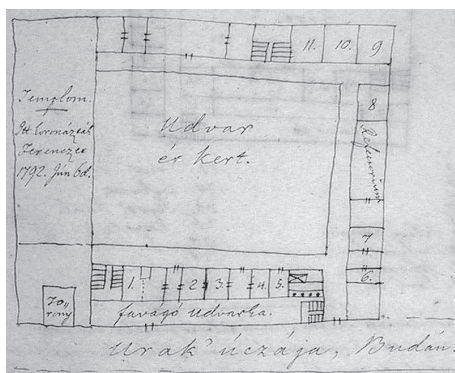
Szent-Iványi József³ Kir[ályi] Fiscalis, Rátonyi Gábor, és egy ismeretlen, abba hagyák a' kártyát, 's épen házaikhoz akarának menni, midőn beléptünk. Szent Iványi összecsólt, Rátonyi, ludasnak érezvén magát, nem. Ezt megvetéssel néztem. Én, ha ludas voltam volna is, megöleltem volna barátomat, fogva látván.

Tíz óra vala midőn csónakra tevének bennünket 's párnaszékjainkat, 's Budán a' Duna' vártaházában váránk a' Rendelést, mellyikünk vitessék. A' sok pór német sereze, dalla, éktelenül. Én Regmecz olta csak pillantatokig aludtam, 's itt eldőlék a' sok német közt, 's mély álm nyoma le. A' láрма egyszerre lecsendesedett midőn a' Káplár meghozá a' hírt, hogy Tancsics vitessék. Egy óra múlva Szulyovszky indult. Domine Frater, sit forti animo, nihil fateatur, sugá nekem, midőn ment.

Engem tizenkét óra után ére a' sor. Csikorgott kerekem a' jeges hóban, midőn a' vár' dombján 's az úczákon elmenénk. Végre a' Franciscanusok Klastroma előtt megállánk. Szekeremről hallám mint nyitják a' zárat. Minden hatodik lépésre a' folyosón más meg más katona, puskával, 's fejét a' fejer szűr' kámzsájába burkolva. Kapitány Novák Úrhoz vezettek, ki itt Sztáray Regimentbéli FőHadnagy Astleitnerrel és a' két Civilis Commissariussal Kramerlauf és Bschérer Budai polgárokkal együtt viselé a' felvigyázás' terheit.

HE[rr] v[on] K[azinczy] mondá Novák, nyájas arcczal, Sie müssen erlauben, daß man Sie visitiere; dieß ist mir auf das strengste befohlen. Két közember letérdelt lábomhoz, 's végig tapogatta egész testemet 's minden ruhámat. Kivált zöld magyar mentém' gallérát motózák nagy gonddal; jele, hogy valakinél kés vagy plajbász találtattott. Nadrágom czékaszínú, zsillém fejer, 's mentémre egy vatával vastagon bélelt úgy nevezett setétzöld Kutscherpelzet öltöttem fel; kiprémézve medvével.

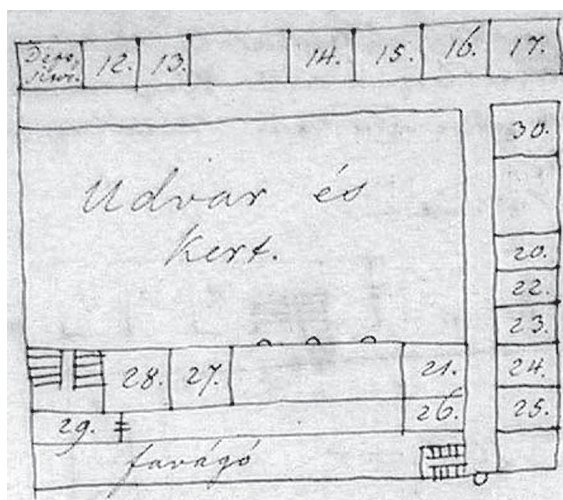
Imhol az épület' alsó sora.

³ BáLm Szent-Iványi Benedek [Ugyanezt a nevet hozza még: PIMt; másik három másolatban viszont – MTAt, MTAr, Spt – a József keresztnévet találjuk. Ez utóbbi történetileg sokkal valószínűbb, ilyen nevű királyi fiskálist ismerünk, Benedeket nem, ezért emend.]

N[umer]o	1. Kazinczy	6.	11. Abafy Ferencz
	2. Verseghy	7.	
	3.	8. Szulyovszky	
		1795 Marczius olta	
	4.	9.	
	5.	10. Szulyovszky	
		Decemb[er] olta	
		Marcziusig	

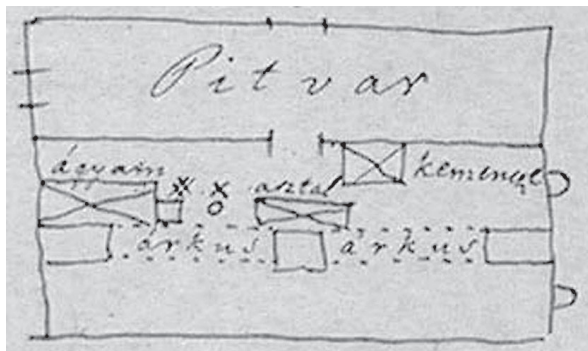
A' felső sor' képe ez:

12	23. Prusinszki
13.	24. Lukács.
14.	25. Rosti Paul
15.	26. Kopasz.
16.	27.
17. Szláv J[oa]nn[es]	28.
20. Szulyovszky.	29.
21. Vrchovszki.	30
22. Paul Öz	

Nem találtatott nálam semmi tiltott portéka. Ehrenstein áltadta volt pénzemet a' Kapitánynak, az pedig abból nekem öt forintot azon jelentéssel ada kezemhez, hogy többet adni egyszerre nincs szabadságában; ha elfogy, szóljak. Most pedig jőjön az Úr; mondá: késő az idő.

Ekkor a' Kapitány (Novák) 's Kramerlauf elkísértek az alsó sor' első Numerus alatt álló szobájába.

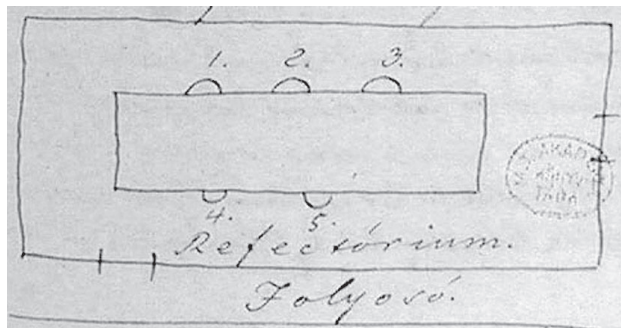
Míg mátráczomat, párnáimat kiszedték, én eszmélet nélkül igen sebes lépésekkel jártam fel 's alá, innen az árkusokon. –

Vonassa le az Úr a' csizmáját, mondá Novák. Mentem az asztal és az ágy közt; a' gyertya árnyékot vete oda, a' hol a' X jel áll, úgy hogy szemem nem láthatá, hogy ott láncz van a' földre vetve. A' láncz megcsördült lépésem alatt, 's elborzadtam. De egy percz alatt elmúlt rettenésem, tudtam hogy azt viselnem kell. Levetkeztettek, 's a' Kapitány megkövetett, hogy a' lánczot lábamra kénytelen tétetni. Feltevék azt; a' másik vége le vala srófolva a' deszka' gerendájához. Alig zártak el 's már aludtam, 's egész reggelig. Olly nagy vala lankadságom az öt napi útban.

A' láncz olly rövid volt, hogy nem tehettem többet két lépésnél. Panaszolám Kapitány Nováknak, hogy ha így leszek sokáig lesrófolva, el kell vesznem. Almásy Pál Excell[entiája] levéteté rólam a' vasat és mindenkorra, de hogy Bírám elébe lépván, mindég postavasban jelenjek meg, mint a' Tisztek a' Profósznál. Ez történt Decem[ber] 25dikén.

December 29d.

Kapitány Novák jelentette, hogy kérdőre fogok vonattatni. Öltözzem tehát, és vegyem fel a' postavasat. – Francziakék mentében és nadrágban, de a' melyben a' kék szín közé fejjér szín is volt tarkásan elegyítve fejjér piquet lajblicskával, 's két hetes szakállal, boglyos fejjel, készen várom az órát. Jobb lábamra 's bal kezemre fel volt téve a' láncz. Hét katona puskásan a' Refectoriumba vezete, Kapitány Novák után.

1. Protonotar[ius] Mikos László.
2. Proton[otarius] Somogyi János.
3. Vice Palat[inus] Berzeviczy András.
4. Consil[iarius] Bay Ferencz.
5. Causarum Reg[alium] Magister Nyéki Németh János.

Belépven a' folyosóról, a' katonák kifordultak, 's én a' Bay Ferencz háta megett állottam meg, meghajtván magamat, minden szó nélkül. Bay jobb könyökén nyugtatta fejét, visszapillanta, 's elborzadva kapta el fejét. – A' Director balját áltvetette a' szék' karján, 's hidegen néze 's véremet szomjúzva. Jobbjában egy levelet forgatott, 's verte az asztalhoz, mintegy játszva vele, de hol a' pecsétet mutatva, hol az addresszt. – Berzeviczy megilletődöttnek látszott. – A' kövér Somogyi nyugalomban. Mentéje felébe egy Überrockot vett fel, félvén az elhűléstől.

Lobogó hajam közt még akkor egy ősz szál sem volt, 's kicsiny lévén termetem, a' félszemű Mikos engem Juratuskának gondola. – A' Director inte, 's Mikos hozzá foga a' faggatáshoz.

Domine Perillustris, quod est nomen?

Fr[anciscus] K[azinczy] –.

Unde?

Quot annorum?

Quae conditio?

Cujus religionis? – Protestans Helv[eticae] Confessionis, felelék. – Domine Magnifice, scribat, Reformatus – kiáltá Bay, 's elértettem intését, hogy a' heroismusnak hagyjak békét.

Quare est interceptus? mondá Mikos.

Ex Actione M[a]g[ni]fici D[omi]ni Directoris Causarum Reg[alium], quam in Kerpes mecum Ord[inarius] Jud[ex] Nobil[ium] Co[m]it[us] Borsodiensis Adam[us] Pogány communicaverat, scio Catechismum aliquem hic queri. Ego de Catechismo tali nihil quidquam scio.

D[omi]ne Spectabilis, mondá a' Director, fuitne cum Francisco SzentMariay in Károlyiensi Installatione? – Fui, et meo curru vectus est Patakinum. – Et qualis haec est epistola? – Mea, ad SzentMariay. Sed cum ad eum nullas unquam alias literas scripserim, constare mihi debet, in his nullam aliam contineri petitionem, quam ut mihi opera Klopstockii a Bibliopola mitteret.

Minden faggatottnak adtak egy rotae diabolust, 's nekem Bayt, talán hogy mind ketten Kálvinisták valánk. Ez most hozzám fordult: „Édes Öcsém Uram, mi osztályos Atyafiak vagyunk, 's Öcsém Uram tudja, hogy én Öcsém Uramat gyermeksege oltá nagyon szerettem. Erre a' szeretetre, erre az Atyafiságunkra kérem, valljon meg mindent; mindent tudunk, mindent; nincs ideje tagadni.” – Köszönöm a' Méltós[ágos] Úr Kegyességét, de én semmit nem vétettem, 's így nem is vallhatok.

Erre Berzeviczy a' tótos pronounciatióval, melly a' hosszú vocálist is röviden ejti: Domine Spectabilis fráter, scimus omnia. Per quinque vulnera Jesu Christi oro Sp[ecta]

b[i]lem D[omi]num fratrem, non se destruat, non se reddat indignum clementia Optimi Principis, fateatur quod fecit.

Én állhatatosan megmaradtam a' tagadás mellett, 's visszaküldöttek szobámba.

1795. *Januárius*.

Ágens Nizsnyánszky Úr nekem egy butellia Tokajit küldö Január. 3d., 5d. pedig Bihar Várm[egyei] Vice Ispán Péchy Imre bejöve Klastromunkba a' Tisztekhez, tudakoztatta, nem lehetne e valamiben szolgálatomra. Megköszöntem gondjait, 's arra kértem, hogy adasson könyveket, mert én úgy hívé, hogy két hét múlva otthon leszek, semmit sem hoztam mást, mint a' Horázt' Epistoláit és Musariont, a' Wieland Gratziait; és az Ábel halálát. Ezeket Január[ius] 17d. kezembe adák; hihető hosszas vizsgálgatás után, ha benne nem lelnek e titkos jegyzéseket.

Január[ius] 22d. nappal levették rólam a' lánczot, 24dikben éjszakára is. E' nap oltá Máj[us] 8dikáig nem vala rajtam vas, hanem, ha faggatás alá vittek.

Januárius' 30d.

Kérdőre ismét, 's ma már harmadikszor. Bátran viselém magamat, de annyira magamon kívül, hogy ámbár tudhatám hogy Almásy Pál Excell[entiája] mint ezen Királyi Tábla Deputatiójának Praesese, nem középsben ülne, hanem felül, a' kövér Somogyit mindég excellentiáztam, úgy hívé, hogy ő az Almásy. – Midőn mindent tagadnék, Director Németh magához int: D[omi]ne Spect[abilis] veniat huc. – Noscit hanc scripturam? – Nem ismerem. – Mintegy három ív tele írva. Végig forgatja. – „Melchior Szulyovszky.” – Nem álla meg. Vissza az első lapra. Ott Szulyovszky elmondá, hogy 1794. Júniusban Hajnóczy hozzá küldé Szent Marjay Ferenczet, azon izenettel, hogy írja le a' Catechismust, 's azt adja által nekem. Ego in Congregatione Újhelyiensi Franciscum Kazinczy evocavi ad habitationem meam; venit ad Rákóczt; descendimus ad hortum. Tum ego: D[omi]ne Frater...

Erre én: non est necessum, ut lectionem M[a]g[ni]fica D[omi]n[atio] Vestra continuet; dicam totum; nihil enim interest aliquid tacere. Ni me Szulyovszky per liberos suos rogasset ne revelem, dixissem omnia sub primo examine.

Örült ez az istentelen Németh, 's elhalmozván magasztalásaival, kért, adassak a' Kapitánnyal tintát, papirost, tollat, ollót (ezt mind előszámálálá). Sed non est satis dicere quid fecerit, quid sciat: addat cogitandi rationem de rebus publicis, de revolutione Gallica, etc. A' bohó ember azt hitte, hogy én olyan vagyok mint ő.

Berzeviczy András úgy mondá Koczok István Lőcsei Prókatornak, ez pedig ön maga nekem, hogy midőn Szulyovszky még ezen harmadik faggatás alatt is semmit sem valla, a' Deputatio abban egyezett meg, hogy Szulyovszky, ki 1790. és 1792. Zemplénynek Dietai Követe volt, szenvedései és nem érdemlett gyalázatja' pótlásául Consiliariusi titlust kapjon. Ekkor rólam folya a' szó, hogy mit kapjak én jutalmúl. 'S midőn ez eránt tanácskoznának, Szulyovszky a' Directort magához kéreti, lábaihoz borúl, kezeit csókolja, 's mindent megvall magára és rám. – 'S itt el kell mondanom, mi történt a' Körmöndi Plebanussal.

Ez befogattatván 's kérdőre vétetvén, megátalkodva egyre tagad mindent; ő sem nem láta semmi Catechismust, sem Gróf Zsigray Jakab neki olly dolgok felől soha semmit nem mondott; itt valami tévedésnek kell lenni, mellyet ő nem ért. – Ijesztik hogy

confrontaltatni fog Zsigrayval. – Sőt kívánom azt, felele a' Pap. A' Papot félre viszik, Zsigrayt előhozzák.

Zsigray állítja hogy a' Catechismust a' Pap átvette, leirta, 's elmondja hol, 's miképen, 's mit monda ő, mit monda a' Pap. Előhozzák a' Papot, 's Zsigray mind ezt szemébe mondja. A' Pap csudálkozik, 's felkiált: Quid impellit Illustritatem Vestram ut contra me tanta cum impudentia mentiat? A' nemes lelkű Zsigray szeméről lehúll a' fátyol; látja, hogy rajta áll barátján segélleni, 's kéri Birájit, vitessék ki a' Papot. Az megesvén, visszavonja szavát, 's azt vallja, hogy ex perplexitate hazudott rá. – A' Pap veres övet vive haza.

Januárius' 31d.

Fát hányának az úczárol a' favágó' udvarára, 's e' végett megnyiták a' kis kaput. Mindég ablakomban állék míg a' kis kapu nyitva volt. Melly nagy vala örömem látván hogy Locumten[entialis] Consiliar[ius] Majthényi László gyalog méne el ott. Nagy barátja vala Hajnóczinak. De Hajnóczy egyre⁴ sem vallott.

Februárius' 4dikén.

Beadtam három ívnyi vallomásomat.⁵ Imhol némelly töredéke, melly emlékemben harmincznégy esztendő után is hiven megmarada. Ezt ma írom 1828. August[us] 24d.

Antequam ad eorum enarrationem progredier, quae mihi hic proprie dicenda sunt, necessum puto edisserere, quae mihi cum Melchiore Szulyovszky, Francisco SzentMarjay et Josepho Haynóczy conjunctio fuerit. Szulyovszky rokonom, egy Vár[me]gyében lakunk, úgy szereti a' kertészkedést mint én; SzentMarjayt nem ismertem nyolcz hónap előtt; Haynóczyt úgy festettem mint egy újabb idők' Socratesét. Én tisztább lelkű, nemzete' díszéért inkább lángoló, tudósabb, fáradhatatlanabb embert nem ismerek, nem nemesebb lelkűt, nem bölcsébbet.

Summa rei est, Judices sanctissimi, me in lucta amicitiae et legum obsequii, cum tacuerim, prolapsus esse. Subjicio me illarum rigori, vindictam quam poscunt, si me pro salute patriae occidere oportet, cum voluptate excepturus. Cum voluptate, inquam; nam [non] mentitum est mihi cor meum, dum in admiratione eorum, qui grandes suas animas pro ea projecerant, laete mihi acclamare consueverat, me etiam, si necesse fuerit, pro ea perire posse. – Tantum ingenium! ezt kiálták Bírám, úgy beszéllé 1803. Bay. Bár maradékim lássák, mit nyerhet az ember, ha szépen tud írni, mit nyér, ha úgy gondolkodik a' mint illő. Én a' legnagyobb, legvilágosabb veszélyben is tisztelettel 's magasztalásokkal mertem szólni Hajnóczy felől. A' marha Németh csak hallgatva mutatott erántam figyelmet, 's talán azt forgatá átkozott lelkében, hogy az a' vékony nyak nem ad sok dolgot a' hóhérnak.

Bay monda, hogy Dienes öcsém itt vala, 's anyám és nagyanyám (Bossányi Ferenczné) egésségek.

⁴ *BáLm* [emend.; ezzel a szóval kiegészítve a Spt és OE alapján]

⁵ *BáLm* vallomásomat. [emend. az Spt OE VU1 alapján]

Február. 17d.

A' testi lelki szenvedések, az elzárt levegő beteggé tevének; Orvosom tinctúrával éltete. Felhozák ebédemet. Én kanalomba csepegtetém tinctúrámat 's csudálkozám, mi dolog, hogy ajtómat nyitogatják.

Aradi István Juratus magyar ruhában 's kardosan belép, 's kezembe adja a' Certificatoriát, pecsétjét ejtvén felfelé, nem adreszét. Sua Excell[entia] D[omi]n[us] Personalis (az Ürményi József vala), plurimam salutem nunciat Sp[ect]a[b]i[li] D[omi]nati[ni] V[est]rae, et deprecatur, quod in his Citatoriis Director Causar[um] Reg[alium] indebitum D[ominationi] V[est]rae dederit titulum. Expunxit illum Sua Excell[entia] propria manu, et nunciavit Causar[um] Reg[alium] Directori, ut errorem corrigat, sed illud ob brevitatem temporis describi non potuit. – Tisztelem Öexc[ellentia]ját, mondám neki, 's kérem, ezen gondját legyen szabad azon Kegyesség újabb jelül vennem, mellyel ő Exc[ellentia]ja erántam annyi eszt[endő] olta mindég viseltetett. Én tituluson különben sem akadozom, itt pedig megtanultam mindent szenvedni. –

Február. 21d.

Ágens Nizsnyánszky Úr nekem egy butellia Tokajit kül. Az üvegre egy szelet papiros volt általkötve e' szókkal: für Herrn von Kazinczy Franz. Minthogy a' keresztnév itt szokatlan helyen áll, és ha csak egy Kazinczy volt fogva, sürgősen, gyanú támada bennem, hogy itt két Kazinczynak kell fogva lenni. 'S mellyiknek? Andrásnak e, Péternek, Lászlónak (ki katona, 's nem itt ítéltetnék), Józsefnek, Istvánnak, Miklósnak? mert Dienesről nem gondolkodhatám; tudtam a' Bay Ferencz' szavaiból (lásd feljebb Febr[uár] 4d.), hogy ő szabadon vala itt minap.

Február. 23d.

Ez vala a' Comparitio' napja, 's hét katona ismét leeresztett puskák közt vive a' Refectoriumba, hol Bíráink a' magok üléseiket tartották. Almásy Pál Exc[ellentia]ja ekkor vala elsőbben jelen. D[omi]ne Spect[abilis] ugymond, Incl[yta] Tabula Regia propter impedimenta Danubii transire huc non potuit; haec Deputatio eam repraesentat. Placetne comparere? – Et quem deligit suum Procuratorem? – Ego compareo quidem, mondám, sed cum per fassionem meam sors mea unice a Clementia Suae Majestatis dependeat, puto me patrocinio Procuratoris carere posse; ego neminem deligo. – Circumstantiae D[ominationi] V[est]rae non sunt notae, constituat aliquem e Pestiensibus. – Quodsi me defensorem habere oportet, mihi perinde est, quicumque ille fuerit; ego Pestini neminem Advocatorum nosco. – Zaklatának, és sokáig, és miért? hogy lássák, nem olyat nevezek e, a' kire gyanújuk lehet. Ez nekik Bécsből vala parancsolva. Az én Socrateszi Daemonom ezt nekem megsugá. Haszontalan neveztem volna különben is, mert csak négynek vala megengedve, hogy foglyokat védjen: Madács Sándor,⁶ Szabó-Sároi Sámuel, Tóth-Papay Sámuel, és Horváth Jakab Uraknak. Az első Pápista, az utolsó Lutheránus, a' két középső Kálvinista volt.

Bay látván akadozásomat, a' legnyugalmasabb hangon szólala meg: „Édes Öcsém Uram, Dienes minap itt lévén Öcsém Uramért és az öccséért Szabó-Sároit kérte

⁶ BáLm [hiányzik a keresztnév, kiegészítve az *Spt OE VU1* alapján]

meg; megnyugszik e benne Öcsém Uram?” – Nem ismerem, de megnyugszom mondom, 's visszavittek szobámba.

„Az öccséért” – mondá Bay; Dienesnek három öccse volt, László (a' katona), József és Miklós. László felől nem gondolkozhatám az említett oknál fogva; osztán ötet a' katonai rang, mellyben fiatal korában hamar magasra hágott, egészen elváltotatá; azt merre ő az érettem kesergő anyáknak írni, meghallván hogy fogva vagyok, hogy ha vétkezém, ő töri meg felettem első a' botot, az az, ő kiált halált rám. – Kínos volt nekem az a' bizonytalanság, hogy itt József Öcsém van e fogva, vagy Miklós, 's feltevém, hogy mindent elkövetek, hogy megtudhassam.

Februárius' 25d.

Megkérétem Kapitány Novák által a' fenevad Németh János Directort, jőne hozzám. Azt hitte a' gyalázatos ember, hogy vallani fogok valakire, 's örömmel jött. Szépen köszönt, de feltette kalapját; szükségesnek látá éreztetni, hogy alatta vagyok. Ugyan azt tette felvígyázó Tisztjeinkkel is, kik őtet úgy gyűlölék mint mi. Reszkete Budán és Pesten akkor tőle minden, 's még a' Palatínus Fő Herczeg is kicsiny vala mellette. A' Kir[ályi] Residentiában lakott, nagy diurnumokkal, 's a' Császár' rovására szabadon adá a' legfényesb ebédeket, vacsorákat.

D[omi]ne Magnifice, mondom neki, Ágens Nizsnyanszky nekem illy czédula mellett küldte egy butellia bort, 's ez engem azon gondolatra hoz, hogy itt még egy Kazinczy van. Megerősíte gyanúmban, a' mit Comparitiómkor nekem Cons[iliarius] Bay monda. Mellyik Kazinczy az, József e, István e (az András fija), vagy Miklós?

Németh gondolkozék, ha feleljen e. Végre mondá: a' *Miklós!* – Elbődültem, „Immortales Di! tamen ille puer est!”

Megszánt a' gonosz, 's kevélyen ezt kiáltá: *Ille non morietur. Iste malitiosus Szlávy János illum seduxit.*

Szép szánás, gondolám; mert az az ő szava: *ille non morietur!* ezt tevő, *sicut tu.* De láttam én ki kezében vagyok, 's elkészülve valék mindenre.

Mártziusban.

Egyik ablakom előtt, a' favágó' udvarkájában, várta álla. – Neki bátorodám, 's megkopogtatván ablakom' üvegét, ezt kértem a' legénytől: „Földi, csak azt az egyet mondja nekem, hordanak e még foglyokat, vagy már megszűntek valaha?” – A' legény háttal álla felém, egy lépésnyire az ablaktól. Midőn hallá a' koppanást, csak fejét billenté felém, de azt is elkapta. A' kérdésre ezt felelé egész neki-bátorodással: „B-m német lelkét, hiszen tán csak bélelgli már ennyivel,” – 's ment fel 's alá az Udvarkán, 's nem is néze rám többé. A' melly katona fogollyal szóba eredt, megvesszőzék; a' kemencze-fűtőkre, a' szobaseprőkre nagy vala a' felvígyázás.

Martzius 6dikán.

A' Director maga hoz levelet Dienes öcsémtől, nekem, és Miklósnak, 's Martz[ius] 11dikén megengedtetett, hogy az anyáknak írjak, de a' Directorral elébb megolvasztatván.

Martzius' 14d.

Dienes ma és 20dikban a' Klastrom' épületében volt Tisztjeinknél, a' Director engedelmeivel. Tudakoztatá mire volna szükségem. Nehány Római Classicust küld 22dikben, 's 26dikban Váradra visszatért.

Martzius' 28d.

Egy fiatal embert látok fogva ablakomból. Az a' 26d. Numerus alatt tartatott. Én ablakom' üvegéhez ütöttem tízszer az ujjomat, mert a' K a' tizedik betű, azután egyszer, mert az A első, 's így nevem' minden betűjit; ő pedig szénnel festett a' Könyvekből kitépdelt papirosokra betűket, 's elébb K, azután O, P, A, S, Z, betűk által jelenté, hogy ő Budaméri fi, felesküdt Prókátorocska. Hamar rajta veszte, 's elszedék betűjit, 's szemet neki többé nem adtak.

Martzius 31dikén.

Prókátoromat Szabó-Sároi Sámuel Urat tegnap hozák hozzám, nem tudom minek, mert meg nem engedék, hogy vele tanú nélkül szóljak, 's vigyáztak minden mozdulásinkra. Ma pedig egy levelet kapék a' Directortól, mellyet szerencsés valék később haza is küldhetni, 's így ma is bírom. Imhol az betűről betűre.

Detectum est qvōd in Comitatus Szatthmariensi, et Bihariensi prout etiam Transylvania Cathecismi nunc etiam propagentur, (ezt hinni boldogság volt volna, hazudni nekem, és talán az Udvarnak is Németh Jánoshoz illő istentelenség.) et disseminentur. – Si possunt, succurrant Patriae. – D[ominus] Gáspár accepitne copiam Cathecismi? Quid scit Sp[ectabilis] D[ominatio] V[est]ra de Cassoviensibus, aut Bihariensibus, et Transylvanis ubi Vesselényi (Miklós felől tudakozódik; szerették volna megkapni) – – Scio qvōd Patriae et propriam sui Conservationem cordi habeat. Ideo in omnem casu ingenuam Confessionem praestolabor. et sum
addict[i]mus
Nemetth C[ausarum] R[egalium] D[irector] m[anu] p[ro]pria]

A' gonosz ember szerette volna bajba süllyeszteni a' nemzet' felét, mert a' sok többet adhat mint kevés, 's a' sokak' elfogattatása inkább bizonyíthatta volna, hogy rá szükség van, és hogy ő a' hív. Tudománykája felől álljon itt, bár itt nagyon idő előtt, egy történet; mert vérszomját sok tettei fogják hirdetni.

Az elfogott Szén Antalnak egy levelet küldte a' testvére Károly a' Balaton tájékáról, nem tudva még, hogy az fogságban ül. A' levelet a' posta Némethnek beadá. Erre elfogák Károlyt, 's a' Gárda épületében vonák kérdés alá. Szláv György a' kérdéseket 's feleleteket az ajtón hallgatá. – Az elméjében megtévelyodott Szén Károly azt írta a' bátyjának Antalnak, hogy ő leül a' viz' szélén, 's pálczája végébe szúr egy szegyet, 's megrántván a' pálczán végig menő drótot, azzal lövöldözi a' legkövérebb zöldbéká-

kat, kiket kövérségeiknél⁷ fogva királynak, királynénak, az apróbbakat hercegeknek, grófoknak nevez. Ez veszedelmesnek látszék az új Caraffa előtt, 's Szén Károly esztendőig sanyargattatott a' levél miatt.

Et audiat Szén, quid hoc est in his literis: Tu es meus *Dey*. Quid est *Dey*.

Szén. – No, D[omi]ne Magnifice, Tunis, Tripolis, Algir.

Németh. – Quid, quid? qualem lingvam loquitur? – Németh sem azt nem tudta, mi a' *Dey*, sem azt, hogy Africában van ország, mellyet Tunis, Tripolis, Algírnak hívnak.

Ez a' Németh egy kisdéd, hasas emberke volt, orcáját gyönyörűen pirosra festette a' bor és a' szerelem a' maga rozsdá vagy szederj színével. Minden szava, tekintete, mozdulása festette a' semmiből érdem nélkül felment bitangot.

Aprilis' elsőjén.

Sorra betegedénk az elzárt szobákban, 's Tisztjeink, kivált a' nemeslelkű Novák, Ő Excell[entiája] Almásy Pál Úr által, kivitte; hogy ajtaink a' seprés alatt kinyitattak, ablakainkból egy üveg kivétellett, 's olykor sétálni vittek a' folyosóra, melly velem négyszer történt meg.

Az én ajtómmal által ellenben állott a' Verseghe Ferenczé, 's Apríl[is] első napján, nyitva lévén az ő ajtaja is, megpillantám őtet. Gömbelyű szakállá veres volt. Francisce Ahenobarba! kiáltám neki, de a' Tisztem elmozdíta bennünket azonnal az ajtótól. –

Ez a' rossz ember szörnyű alacsonyságokkal vitte szerencsétlen esetét; sírt, nyivákkolt, szent énekcséket énekelgete. Éjjel az ajtó zárához tartám számat, 's ezt sugám neki bátorítására: *Pejusque leto flagitium timet*, 's ezt hangosan énekelve, hogy ha megszólítanak is, azt hazudhassam, hogy én Horátzból énekelgeték, 's csak unalmam' elvézésére.

Aprilis 6dikán.

Sétálni először vittek ki a' folyosóra. – 7kén Szabó-Sárai Úrhoz a' Hadnagy Astleitner' szobájába. – Első villám és dörgés.

Aprilis 8dikán.

Ma hozák hozzám Processusomat azon parancsolattal, hogy azt egy levelemmel küldjem vissza, mellyben írjam meg Prókátoromnak, meg vagyok e elégedve feleletével, vagy nem, 's mit tegyen másképen, mit adjon hozzá.

Nem csudálkozhatom rajta, ha az Olvasó nem fogja hinni a' mit mondom, de mondom, mert a' legtisztább valót mondom. Szabó-Sárai huszonegy paginán mutatta meg, hogy ez nem Casus Criminis laesae Majestatis, prout id in Processu contra Joannem Laczkovics decurrente uberius demonstratum est; nem Casus crim[inis] laesae Majest[atis], etiamsi Incattus ex inscitia legum se illud commisisse credat. – A' Director ezen 21 lapból a' 20 lapot kivágatta, de olly oeconomus ember vala a' kiszelő, hogy

⁷ *Bálm* kövérségeinél [nyilvánvaló tollhiba, ezért emend.]

mivel a' 21dik lapra csak tíz vagy tizenkét sor ment által, sajnálván elveszteni a' félívnvi papírost, a' sorokat elégnek nézé így tenni olvashatatlanná:

[olvashatatlan sor hurkosan áthúзва]

's nekem ott elég időm vala elolvasni az összefirkált sorokat. – Szabó-Sárai nekem 1803. azt beszélé, hogy Director Németh neki ezt mondotta: *Ludit cum suo capite, si reos suos hac ratione defendere perrexerit*. Szabó-Sárai, mint Madács, és Tóth-Pápai, így leakarák tenni a' magok szolgálatjaikat körülettünk, de az nekik meg nem engedtetett. – Horváth Jakab okosabb volt; ő mingyárt⁸ kineveztetésekor tudakozá meg, ha szabad lesz e mindent mondania a' mit akarand; 's hallván hogy nem lesz, egyszerre visszavoná magát.

Aprílis 15d.

A' Kir[ályi] Tábla ma üle össze legelsőbben, pereinket ítéletbe venni.

Aprílis 29d.

Ma látom a' pert másodikszor. A' Causar[um] Reg[alium] Director abban egy levelemet in originali producálja, mellyet Hajnóczyhoz Váradrol írtam. Imhol értelme: – Ich liege hier an den goldenen Adern krank, die mich ohne Gatyer zu seyn und im Bette zu liegen zwingen; alle Augenblicke bin ich in Gefahr meine Hosen zu beflecken. Die haemorshoide hat mich zum Sansculotte gemacht. – Vigyáztam ugyan, hogy levelembe, mellyet Prókátoromhoz írni parancsoltattam, semmi tiszteletlen szó ne csúszson be; de már itt világosan eltíltám őtet, hogy az ellenem producalt Váradi levélre csak egy szót is ne feleljen, 's a' Directornak ezen cselekedetét alacsonyságnak neveztem.

Május 2d.

Verseghynek a' szobájába katona állittatott, kivont fegyverrel. Nem tudtam mit jelent a' váratlan rendelés; de most kezdődött bezzega' jajgatás, és siralom és nyiválkodások. A' gyalázatos ember nem szégyenle gyáván veszni, mintha az afféle használna. A' farkas megeszi a' bárányt, ha az beheg is.

Május 8d.

Jön a' Tiszt, 's jelenti hogy Bíráim elébe kell állanom. – Protonotarius Somogyi János olvasá fel a' halálos hoszu ítéletet. Németh kevélyen pislog rám, hátra vetvén balját széke karján. Nyugalommal hallok hogy megölnek, 's míg az Itélő Mester azt olvassa, én azon négy Processus' titulusát olvasám, melly előtte az asztalon feküdt, a' betűk fonákul állván felém. Egyike a' Szulyovszkyé vala, a' másika Szent-Jóbi Szabó Lászlóé, a' harmadik címjé el nem olvashatám, mert eltakará a' rá vetett Szulyovszky' pere.

Appellatne? kérde a' Director. – Appello.

Bay mondá, hogy Dienes Bécsbe ment fel.

⁸ *BáLm* [jav. ebből:] mindyárt

Midőn visszavittek szobámba, a' hét katona közül egyik szobámban maradt, 's ránk zárak az ajtót. – Tudakozám, mit akar. Úját ajakára nyomá, jelentvén hogy szólania nem szabad, de suttogva elmondá, hogy valaki illy ítéletet kap, őrt is kap.

Nyíllék az ajtó, 's a' Fűhrer (al-porkoláb) jött, kivivé ágyamat, Kofferemet, 's minden holmimet. – Minek az? – Nem felele. – Akkor levetkeztete 's megmotozott, ha ingem 's lábravalóm alatt titkon nincs e kés, a' mivel magamat megölhetném. Mert Gróf Zsigray Jakab, felolvastatván neki a' halálos ítélet, fenyegeté a' Kapitányt, hogy magát megöli, 's talpa és strimflije közt egy lapos tollkést mutata elő. – Nálam semmi sem találatott. – A' Citatóriát és a' Director Németh czéduláját visszahozák fejér ruháimmal, de ingemnek nem az ujjában. Jele, hogy rá akadtak.

Május 16d.

A' Septemviralis Tábla helyben hagyja halálos ítéletemet. Jelen valának ennek felolvasása alatt Mailáth György, később Personalis, Protonotarius Melczer, Boronkay⁹ és Director Németh, sőt nem az asztalnál, hanem a' falak mellett sokan mások, 's ezek közt Madács, a' Prókátor.¹⁰ A' többit nem ismerém. – Arczom' színe sápadt, hajam megnöve és fésületlen; szakállam hegyes, mert fülem alatt, egész az állig, kevés szőr, 's még akkor minden szála szakállamnak 's hajamnak fekete.

Május 17dike.

Miklós öcsém szabadon eresztetett, de cum imputatione perpessae captivitatis.

Május 18dikán

Martinovicsnak, Haynóczynak, Laczkovicsnak, SzentMarjaynak, Zsigraynak felolvastatik a' Kir[ályi] Kegyelmet megtagadó válasz, 's mindenikének külön.

Zsigrayt ájúlva vitték vissza szobájába.

SzentMarjay szörnyű tüzzel támadá meg a' Causar[um] Reg[alium] Directort. Domine Magnifice, haec ergo est, publica fides? – D[omi]natio Vestra me decepit, dum mihi spem fecerat, fore, ut si omnia ingenue fassus fuero, gratia vitae mihi danda sit. Ego morior, sed exspecto D[omi]nationem Vestram coram illius tribunali, qui perjurii vindex est.

Laczkovics összeb–ta az illy Bírók' lelkeiket, 's irtóztató megvetéssel hagyta ott. – Ördögök teremtette! kiálta belépven szobájába; ez egyszer hittem Papnak, 's ez is halálra viszen. – Martinovicsot értette.

Hajnóczi Socrateszi nyugalomban hallgatá felolvastatni a' Parancsot. – Possum abire? kérdé. – Potest felele a' Director, elréműlvén nyugalmán. Meghajtá fejét minden szó nélkül 's visszaméne szobájába.

Martinovicsnak a' megtagadott Grationalis nem a' Gárdaháznál olvastatott fel, hanem a' Franciscanus Klastromban, mert ő a' Refectoriumbol egyenesen vitetett a' Templomba, hogy degradaltassék. Felolvastatván neki a' Parancs, hatalmasan tartá Beszédét. Én hideg vérrel halok meg; érdemlettem azt a' Királytól, kit megbuktatni készültem, de a' mi nem az én munkám lesz később. De mondjátok meg nekem ti

⁹ *BáLm* [A keresztnév helye kihagyva.]

¹⁰ *BáLm* Prókátor [a betűtévesztés miatt emend.]

Bírák, mely lélekkel ölhetitek meg ezt a' nemes lelkű, de minden jóra 's rosra alkalmatlan Zsigrait, kit én csak azért vettem segédemnek, mert siettem, de a' kit kivettem volna alkalmasra találván? Véthet e az ilyen annyit, hogy meghalljon érette?

A' Bírák félbeszakaszták beszédét, 's a' Templomba vitették, hol Uralkodónk 1792. Június 6d. megkoronáztatott.

Egymásba öltött karral, kevély lépésekkel, tettetett nyugalomban lépe a' tele tömött Templomba. Az ő gyűlölt ellensége Kondé titularis, később Váradi, Püspök várá. Rá rakták a' Papi öltözetet, melyet osztán a' négy rend rítusa szerint le is szedtek róla. Az assistáló Papok, megtévedve, levették a' mit még nem kelle, 's Martinovics mondá nekik, hogy azt még ne.

Kondé most a' Birák felé fordúlt. Vobis ergo, Judices, hominem hunc, qui contra patriam conspiravit... Non est verum, contra patriam non, sed contra regem! kiáltá Martinovics képzelhetetlen hatalommal.

De ez a' hánykódás hamar elhagyá szobájában. Visszavive oda, megnyitá az ajtót, 's azon hangon, a' hogy a' Papok az oltárnál éneklenek, búcsút veve társaitól, 's azokat megkövette, hogy rájuk veszélyt vont. Hol a' vallástalant játszá, hol a' setét vakot. Csókolgatá a' Crucifixust, majd elvetette. – Felizent a' Palatinushoz, hogy adassék neki rastrált papíros, azon tizenhárom Lengyeltánczot akarja rá írni, melyet fogsága alatt componalt. – Nem engedtetett meg.

Imhol a' Gárda épülete is, melyben a' foglyok egy része tartatott. – Lásd az ide ragasztottat.¹¹

¹¹ BáLm [Ez a mondat – a tinta színe alapján – későbbi bejegyzésnek látszik, ám mindenképpen a szöveg másolójának megjegyzése.]

(Midőn Szén Károly Director Némethnek a' Túnis, Tripolis, Algírt emlegette, 's a' nagyobb Szálában, Szlavy György a' nagyobb és kisebb Szála ajtajánál hallgatta ki a' beszédet; mert az ő ajtaja a' 14d. N[ume]rus alatt nem vala bezárva, hogy sétálhasson. – A' Tisztek az ifju és szép 's szálás növésű Szlavynét uniformisba öltöztették, 's éjszaka felvitték a' férjéhez, mintha a' nagyobb szobában kártyázni akarnának, míg Szlavy a' maga szobájában alszik. Az ő Szlavynét Tisztnek ismeré, 's szabadon eresztette. Azonban Szlavyné nem kártyázott a' kártya mellett maradt Tisztekkel.)

Junius 11d. olta ezen szobákban így lakánk: 1. Szén Antal és 2. ; 3 Szulyovszky és én. 4. Rosti János és Szent Jóbi Szabó László; 5 Bacsányi és 6 Hirgeist és Szmethanovics. 8 ; 9 Bujanovics Cornelius és Aszalay János. 10. Verseghi és 11 12 13. 14 Szlavy György. Ezen Gardaépületre meg kell jegyezmem, hogy a' Palatinusnak tizenkét Gárdistája volt a' Bécsiek közül. De midőn két Bécsi Gárdista, Ordódi és Csesesz¹² 1795. az eszt[endő] első hónapjaiban a' magok Kapitányokat Véghelyit gyilkosan megölték, és ezért a' Bécsi glacin szarvasbőr nadrágban akasztófán veszték el, a' Palatinus a' Gárdát eltörlötte, 's visszaküldötte.

Május 20dikán.

Reggel hét orakor egy tót katona jöve szobámba. Tudakozám tőle suttogó hangon, mi dolog, hogy az ablakkal által ellent álló házak cserepeit egy ölnyre leszedték, és hogy ott egy órával ezelőtt annyi ember gyűlt vala össze. – *Us su precis*, mondá a' katona (*Már oda vannak*). – Kik? – Az az öt. – Micsoda öt? – A' Pap, a' Vice Ispán, a' Kapitány, a' szép ifjú; és a' vak Gróf. – A' Pap alatt Martinovicsot értette; a' Vice Ispán alatt Hajnóczit, ki Vice Ispán vala Szerém Vármegyében; a' Kapitány alatt Laczkovics Jánost; a' szép ifjú alatt a' szálás, sűgárnövésű, szőke, 's lilomfejrésű, rózsapirosságu, délczeg járásu Szent Marjait, kinél Pesten és Budán nem igen volt szebb ifjú, és a' vak Gróf alatt Zsigrait, kinek arczat és egyik szemét a' himlő elrontotta.

De minekelötte elbeszélém mint veszték el, elő kell adnom mit mivele Hajnóczi, visszavitetvén szobájába.

Ezen ötnek nem egy, hanem két katona állítatott őrül; vagy azért hogy annál bizonyosabban tartassanak meg a' hóhérpallos alá 's magokat meg ne ölhessek; vagy hogy izeneteket ne tehessenek 's egyik őt a' másikat elárúlhassa; talán azért is, hogy ha Laczkovics vagy Szent Marjay az egyik kezéből a' kardot kikapná, a' másik ezt védhesse.

Levétetvén, a' szokás szerint, rólok a' láncz, Hajnóczy felfogta azt, 's megcsörtetvén ajtajában, ezt kiáltá: *Amici, malo mori quam hoc vel tribus annis gestare*

Alig mondá ki a' szót, 's Kapitány Novák belépe, 's hozta a' Pesti Luther[ánus] Papot, Molnárt, de ment is. Hajnóczy kiálta: HErr Hauptmann. Novák jött. Führen Sie mir den Mann weg. Molnár: Haben Sie wider mein Amt, oder wider meine Person etwas? – Ihr Amt ist und war mir mein ganzes Leben durch ehrwürdig; es gibt auch gute Menschen unter den Geistlichen. Aber glauben Sie denn, daß ich nicht wisse, daß Sie aus einem protestantischen Jesuitismus zur geheimen Polizey sich angeschlossen, und ihre Mitbürger vor dem Hof angeklagt haben? Weg, weg mit einem Schurken! Weg, sage ich Ihnen, Herr Hauptmann. – A' szegény Novák ment, 's ott hagyta a' Papot.

¹² *BáLm Cs* [a lap szélére írva:] Csesesz [az *Spt* a nevet a szövegben közli]

Molnár kérte Hajnóczyt, essék által a' czeremónián; neki vele egyéb dolgai vannak. Akkor kérdést teve nála, ez 's ez meg' az nem kérdeztettek e. Hajnóczy látta, hogy a' Spiczlik is használhatnak, 's megengesztelődött iránta. – Most folytatom a' kezdett beszédet.

Zsigray annyira el vala gyengülve, hogy katonák emelték le a' grádicson, 's fel a' szekérre.

SzentMarjay hangosan füttyölé el a' Marseilli Marsot, 's annyiszor, a' mennyi strófa az éneknek volt.

Laczkovics nem akara gyónni; de meggyónt azon ígélet alatt,¹³ hogy természeti gyermekeit megláthatja, 's hagyománya az ő rendelése alatt fog kiosztatni. Elfelejtém a' gyónás ceremoniáját, tehát kérdjen Atyaságod, mondá. Egyik vétkének azt vallotta, hogy Papnak hitt.

Belépe a' Tiszt, jelentvén hogy várja a' szekér. Laczkovics paszomános világos kék nadrágba öltözve, kalapja után nyult, de a' Tiszt jelentette, hogy arra nem lesz szükség. Jó, mondá Laczkovics; de azt csak megengedi az Úr, hogy mercurialis pilluláimból ket-tőt elnyeljek az útra? Elnyelte, ment, felült a' szekérre, maga erejével, bátran, de nem csendesén. – *Servus Latinovics!* kiálta erre, meglátván a' sokaságban. Latinovics elfordult. – *Nézzétek, ez még szégyenli hogy ismert engem!* – Kratucsek kezébe tolá a' Crucifixust. Megcsókolta, mint a' rhebarbarát, de visszaadta a' Papnak; tartsa azt ő.

Kivetitvén a' Bécsi kapun, meglátta hogy egy német fattyu az ott keresztül vont gendára felmászván, onnan nézte az alatta elmenő szerencsétleneket. Du Kerl, schau zu, daß du herabfallst und mich todschlägst, ehe ich noch auf den Richtplatz komme.

A' vérhelyre jutván, meghallá hogy a' sokaság valamin elnevette magát. Was lachen sie? hält man denn eine Krönung.

Visszatekinte a' szekérből, 's megpillantá Szentmarjayt. *Bon voyage mon ami!* kiálta rá.

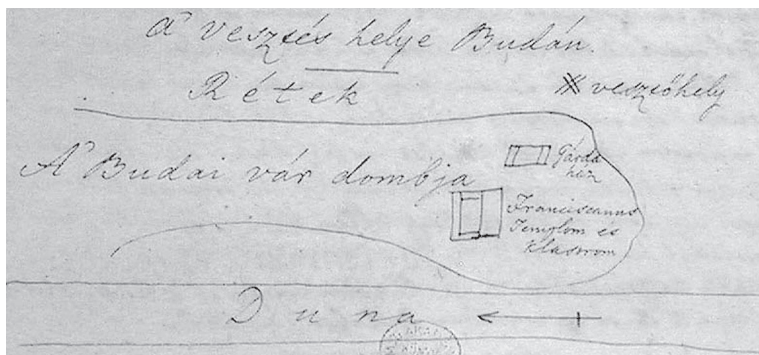
Hajnóczy, mint psychologus, utolsó három napja alatt limonáddal hűtögette véré. Nyugalommal lépe a' szekérhez. Fellépven a' hágóra, egy közember segíteni akart neki. Visszatekinte a' katonára. Ne fárasza kend magát; én saját erőmmel is fellépek. Akkor meglátá a' Causar[um] Reg[alium] Directort. Domine Magnifice, commendo sororem meam; faciat D[omi]n[at]io Vestra, ut quod ego meo servitio, et pater meus suo peperimus, ipsi maneant. – Tantum tu curam animae tuae habeas, non sororis, felele a' felfuvalkodott ember.

A' megöregedett hóhér háromszor vága Zsigrayba, 's ezt látván Martinovics, kit azért állítának Kapitány Plecz mellé (így beszélt ezt nekem maga Plecz), ájúlva dőlt el, 's Plecz elébe állta, hogy többé semmit se láthasson. A' többi egy ütésre veszett. A' Laczkovics igen nagy teste, leüttetvén feje, feldönté székét. – Hajnóczinak elébe mentek a' hóhérlegények 's leakarák vonni ruháját. Nem engedte hogy hozzányúljanak. Maga vetette le kabátját. Akkor megölelé Molnárt. Leült a' székre csudált nyugalomban. Csak akkor borzada meg, midőn a' hóhér ketté repeszté ingét, hogy két vállain lehullhasson, 's midőn olójával nyakán az apróbb hajakat elmetszé.

¹³ *BáLm* azon ígélet <mellét> alatt,

Martinovicsot bajjal vonták a' székhöz. Ott beköték szemeit, 's a' hóhérlegény tartotta a' kendő végét. A' kopasz koponyáról lesíklott a' kendő, 's Martinovics az öröm mosolyával pillanta körül. Grátziát reményle. De szemeit ismét beköték, 's feje repült. Homokkal hintették be a' vér helyét, 's az öt testet kivitték a' Buda megett emelkedő tetőkre. Senki sem tudja hol fekszenek.

Más nap reggel a' vérhelyen rózsá virított. Valaki rózsákat ása le ott csuprokban.

Május 30dikán.

Szobámban gyakran fordúla meg egy Rakics nevű rácz közlegény. De Goszpode, úgymond, mi dolog az, hogy te víg vagy, míg mások mindég buslakodnak. Mit csináltál hogy ide hoztak? – Mondám neki, hogy minden vétkem az, hogy leírtam valamit, és hogy társaimat el nem árultam. – Hiszen úgy hunczfut volnál ha azt cselekedted volna, úgymond, 's mi vétek van abban, hogy valamit leírtál, ha magadnak írtad? 'S csak ezért akarnak e megölni? – A' szegény embernek ez nem fért fejébe. Ekkor kardját általtette a' bal kezébe, jobb lábát a' bal lába felibe felemelte, 's fenyegetőzve emelgetvén fel kezét, a' jobbat, ezt mondá: *Pride bida i na Nemcza!* – Neki szokása volt azt a' lábemelést tenni, valamikor tűzbe jött, 's kardját olykor mindég baljába fogta, jobbjával mindég gesticulált.

Ma belép 's felváltatik. Láttam, valamit akar. – Baljába veszi kardját, benyúl nadrágába, 's minden szó nélkül egy papírost nyujta kezembe. Szulyovszky írja 's tintával. Követ hogy elárult engem és magát; azt hitte, kiszabadúl érte. Hallja hogy én víg vagyok, tánczolgotok, énekelek. Bizonyosan jó híreim vannak. Ő éjjel nappal sír. Kér, küldjem által neki a' Director által Bécsből vett levelet.

Nekem nem vala tintám. Hogy papírosom legyen, csokoládát vettem, 's egy gombostűm maradván ruhámban, azzal irogatom a' papirosra verseimet, a' miket ott csináltam. Feleltem tehát Szulyovszkynak, hogy nekem semmi híreim nincsenek. Azért vagyok víg, mert nem akarom hogy lelkem elcsüggedjen. Ha veszni kell vesszünk szépen. Virum fortem pati et gaudere cum dignitate decet.¹⁴ E' szókon végzém el a' két óráig írt czédulát. A' tüvel így csináltam lyukakat a' papiroson. –

¹⁴ *BáLm* [A latin mondat pontozott betűkkel, mintha a tüvel szúrt lyukakat imitálná a másoló.]

Május 31dikén.

Orvosom, látván elgyengülésemet, meghagyá hogy bornemisza lévén különben, mindennap igyam meg egy meszely Budai bort. Ez nekem kedves parancsolat vala, mert ürügyem volt bort hordatni, 's azzal jól tartám katonáimat, nekik hogy enniek is adhassak, bővebben főzetvén. Az egyik sietve hajtá fel a' poharat, 's a' veres bor befestette patrontása fejr szíját. Rettegénk mind ő mind én; de a' derék Novák parancsolá, hogy a' legényt eresszék szabadon.

A' borital nekem orrfolyást okozott, 's ma egész nap folyt a' vérem. Estve kilenczkor egy soha addig nem látott legényt zártak be hozzám. Magyar Ked? Nem, felele. Ist er ein deutscher? Nem felelt. Slowak szce? Nem felelt.–

Három fertályt üte, 's a' legény megszólala: Mindég úgy foly az a' vér? kérdé. – 'S kend magyar, és még sem akara szólni? barátom ez rút dolog. Hová való Ked? – Dádárol, Szabolcsban. – Én pedig Zemplényből; és így szomszédok vagyunk. – Jaj Uram, monda a' legény, tudná csak az Úr mint leselkednek utánam; már egyszer kevésbe mult hogy meg nem vesszőzének. Én voltam a' Vice-Ispán (a' Hajnóczy) kedves embere, 's minden dolgát elvégeztem, csak egy Kassai Ferenczre nem tudok akadni, hogy annak is elmondjam, a' mit neki izent. – Gyanítván, hogy az izenet nekem szól, tudakozám, mit tud Kassai Ferenczről, 's felelt, hogy csak annyit, hogy az barnahajú, alacsony termetű, vékony fiatal ember, 's itt zöld mentéje van és czéklaszín nadrága. Előkerestem a' carmoisinszínű magyar nadrágot, 's mutattam neki, 's mondtam, hogy nevem Kazinczy Ferencz, nem Kassai. – Kazinczy, Kazinczy, Uram monda a' Katona. Várjon az Úr, ide jövök még az éjjel, 's elmondom a' mit kell. De én, tartván hogy ide nem találják ereszteni, kényszerítém az embert, mondaná mingyárt most. – No tehát csak annyit: Az Úr meg nem hal; kéri az Urat, ha kiszabadúl, menjen Sopronyba, 's vegye el az ő mátkáját. Nyugodtan fogna menni hóhérekard alá, ha tudná, hogy az ő mátkáját az Úr veszi el.

Ki kelle valakinek lesni a' gyanús embert, mert soha többé nem láttam.

Június elsőjén.

Felejthetetlen nap vala a' tegnapi, mert hogy engem Hajnóczy óhajta mátkájának férjül, annak becsét egész mértékében érzem, 's kevélykedem vele; de felejthetetlen lesz a' mai is, irtóztató emlékeivel.

Két három mosdómat töltöttem tele véremmel, 's végre elszunnyadtam. Akkor ébredék fel, midőn reggel három óraker egy öreg Katona eloltá gyertyámat, melly a' Kemencze párkányán ége. A' szobában így az a' kétes fény terjede el, mellyet a' halálos betegségben sínlők körül látunk.

Magyar Kend? kérdém? – Az vagyok, Uram, felele a' legény, nem úgy rettegve mint társai. – Hát mi újság? Nem jó, úgymond, mert ennek a' kövérseggű Papnak la, (Verseghynek) és egy fiatal Úrnak, holnap után elütik a' fejét.

Dehogy ütik! mondám; ha el akarták volna ütni, akkor ütötték volna el, mikor mi nap az ötnék.

Nem ütik? De úgy elütik b–m a' feje lelkét, mintha soha sem állott volna a' két váll közt. A' hóhér és a' két koporsó már amoda által van (a' Gárdaháznál), nekünk pedig kiadák a' parancsolatot, hogy holnapután spallért csináljunk.

Ötkor új öröm jött, 's ezt mondta; 7kor a' harmadik, 's ezt mondta; 9kor a' negyedik, 's ezt mondta; 11kor az ötödik, 's ezt mondta.

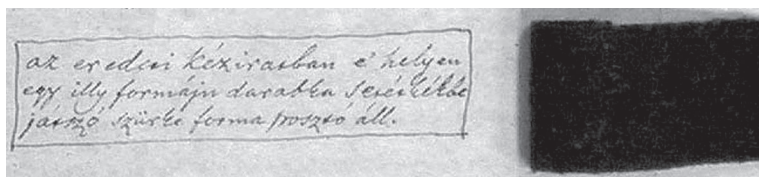
Én az első N[ume]rus alatt laktam, Verseghy a' második alatt, 's mindenike azt mondá hogy a' kövérseggű Pap egy fiatal Úrral együtt vesz, 's engem fiatalnak nézhetének, mert kis karcsú termetem fiatalabbnak nézete mint valék. Azt hittem hogy én halok meg.

Természeti halállal veszni, az is igen nehéz; hát hóhétkarddal, 's mint gonosztevő! De felélesztém lelkemet. A' rettegés nem segít a' bajon, 's gyáván veszni rút, nyugalomban szép, mondám magamnak.

Tizenkét orakor felhozák ebédemet. Egy két pillantat múlva ismét nyílik szobám, 's a' Fő-Hadnagy elfordított képpel megszólal: HErr von Kazinczy, kleiden Sie sich an; die Herren Hofrätthe sind da, um Ihnen die königliche Antwort zu verkünden.

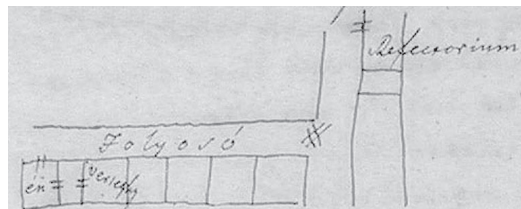
Az az elfordított bús ábrázat, az a' köniql[iche] Antwort elijeszte. Öltözetlen valék, 's vontam fel ruháimat; – most, mint mindég máskor, midőn Bíráim elébe léptem, e' posztóbul mentét és nadrágot, fehér lajblival. A' mente szürke báránnyal.

az eredeti Kéziratban e' helyen
egy illy formájú darabka setétkékbe
játszó szürke forma posztó áll.

Csizmavonómat elvették Május 8d., az is olly szer lévén, mellyel magamon kárt tehetnék; 's minthogy orrom vére mindég csorga, 's a' csizma nem vala bőv, sokat küszködtem felvonásával. A' Fő Hadnagy jött. Mein Gott, und Sie sind noch nicht fertig? monda neheztelessel. Uram, mondám, nincs csizmavonóm, 's az orrom vére foly. Bevárt. Menjünk tehát, ugymond.

Kilépvén szobámbol, megnyitá a' Verseghy ajtaját, 's vitte. Én akkor látám, hogy fehér zsebkendőm véres. Visszatértem, hogy tiszta kendőt vegyek. A' Tiszt és Verseghy már a' Refectoriumban voltak.

Végig menvén a' Folyosón, 's a #hez érven megláttam két Felcsert a' Refectorium ajtaja előtt, kezekben vala az érvágó és a' veres posztó; hogy ha valamelyikünk elájúlna, eret nyithassanak. – Ez a' rossz Németh még a' jót is kegyetlenül tette. Mert minek hát az láttatni?

Midőn XVI. Lajost a' guillotinhoz vitték, ő, ki mindeddig úgy hitte hogy csak ijeszti, de ott neki, a' Királynak, megkegyelmeznek, felkiálta: *Je suis perdu!* – Megpillantván

én is itt a' két Felcsert, felkiálték: *Je suis perdu!* Bizonyosnak nézém vesztemet, 's nem reménylék többé semmit.

A' Tábla mellett csak ketten ültek, Somogyi Protonotarius, a' nemes lelkű, és a' mi vérszomjúzó Caraffánk; Somogyi bús képpel, szemeit papirosára sülyesztve, Németh a' maga dicsőségében, hideg kegyetlenséggel legelgetvén szemeit Szent Jóbi Szabó Lászlónak és Verseghinek látásokon, 's lesvén, hogy azok mit gondolhatnak.

Szabó László venéreus nyavalyát vive fogságába, 's azt még Orvosinak is megvallani áttallotta, nem merte. Az Orvos így hibásan gyógyítá a' szerencsétlent. Ki vala aszva egészen, 's szarvasbőr nadrága bugyogott lábszárain. Vállán egy csipejéig érő ujas lajbli. Nem lévén ereje hogy állhasson, vállát a' falnak vetette.

Verseghy csak térdig érő Reverendájára (ő legelőbb Paulinus, azután Regementi-Káplán vala) kaputot ölte fel. Kezén lábán vas. Fekete-bársony sipkáját, világos-kék bársonnyal béelve, két kezeiben tartotta, 's egész testében reszkete mint a' nyárlevél.

Én nyugalomban lépék be, 's meghajtam magamat minden szó nélkül, szüntelen orrom előtt tartván fejr kendőmet, mert vérem itt is mindég folyt.

Egy szálas, fekete hajú, fecskeszakálú fiatal ember (Vrchovszky) egy csak nem térdig érő tobákszín kabátban SzentJóbi Szabó László és Verseghy Ferencz mellett foga helyt.

Csörge a' láncz megint, visszatekinték, 's egy kis termetű, kövérke ember, félig-ősz gömbölyű szakállal, nyugalmas lélekkel, nyugalmas lépésekkel jött, 's közel hozzám, de valamivel hátrább, megállott. Az nem reszkete mint Verseghi. (Szén Antal, egykor egyik Tanítója Herczeg Eszterházy Pálnak a' huszonegy között, most nem tudom melly tisztviselő a' Budai Kamaránál, hol Hajnóczi Titoknoki hivaltat visele).

Most egy vereses szakállú ifju méne el mellettem. (A' Zemplény Vármegyei Úza Pál, felesküdtött Prókátor).

Ismét csörge a' láncz, 's elijedtem a' rettenetes figurától. Fekete gömbölyű szakállal, 's nem két szemmel, hanem hárommal, felénk közelíte egy ismeretlen kövér ember, 's a' mi a' rettenést még nevelte, fekete plundriban, strimfliben, czipőkben. Hogy kelle e' társaságnak illy fertelmes némettel megmocskoltatni! gondolám magamban. Harmadik szeme ennek a' németnek egy holt tetem vala, jobb szeme körül. (Landerer, a' Typographus.)

Csörge újra a' láncz. De ki számlálhatná meg mind őket! – Somogyi olvasta: – „Megtekintvén az általatok felküldött XIII pört, látván hogy Őz Pál és Szolárcsek Sándor magok iránt a' javulásnak semmi reményét nem hagyják fen, ezek iránt a' halálos ítéletet végrehajtatni parancsoljuk; a' többiek tartassanak addig, donec sufficientia poenitudinis suae signa ediderint. – A' derék Somogyi a' parancsolatot még egyszer felolvasta, quia D[omi]nationes Vestrae in hac sui perplexitate sensum forsitan non intellexerunt.

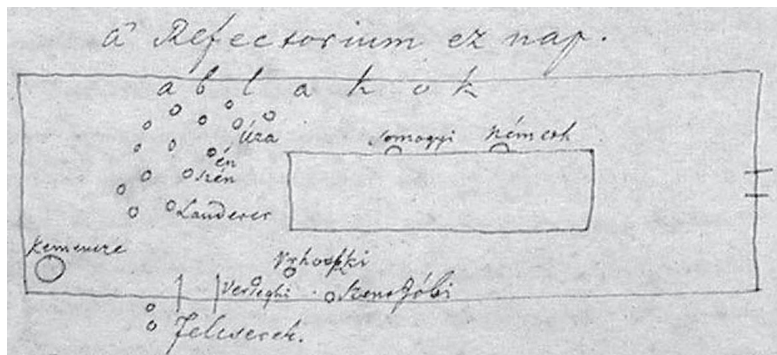
Vrchovszki egyet lépe előre, meghajtá magát, 's egy elkészült rigmusban köszönte meg a' Kir[ályi] Kegyelmet, 's kérte Bírájit, tántorodását tulajdonítsák¹⁵ ifjúságának, 's közel rokonságának Hajnóczyval, de a' kit tiszteletlenül nem említett. Az ő anyja testvére volt Hajnóczinak. – Köztünk talán senki sem féltette annyira fejét mint ez,

¹⁵ *BáLm* tulajdonítsak [betűtévesztés miatt emend.]

és Verseghi, kit csak az a' tekintet tarta meg életben, hogy úgy két Pap veszett volna, holott nem Prédikátor egy is.

Elcsendesedvén Vrchovszki, Németh szóllala meg, kinyujtván fenyegető jobbát reám. *Caveat sibi! Caveat sibi! prope fuit ad mortem.* – Engem illet e ez? kérdém magamban. – *Ipse, ipse Szén.* – Ezt azért, mert Szén nem csak jobbágya volt az ő Urának, hanem fizetett szolgája is.

A' Refectorium ez nap.

Verseghi és én együtt jövünk ki a' Refectóriumból. – De mondd el csak, mondám, micsoda ember vala az a' Hajnóczy, hogy hozzá írt leveleim közül nekem kettőt improcessuáltak? ötöt 1794. Aug[usztus] 16d. fogták el, Martinovicsot Aug[usztus] elsőjén. Miért nem égeté el a' leveleket? – Mi gondom nekem azokra, mondá Verseghy; én csak annak örülök, hogy már most jó ízzel ehetem. – Nem hijába vagy Pap, felelék; csudálkozva, hogy még a' fogságban is hasa volt Istene.

Június 3dikén.

Szolárcsek, a' szakállatlan, csínosan öltözött fel utoljára, 's beszédet tarta a' sokasághoz. A' dobosok készen állának, hogy ha egyebet mondana mint készült, peregjenek. Őz igaz nyugalommal vesze, mint Hajnóczy. Parádozni nem kívánt.

Június 5dikén.

Fő-Hadnagy Astleitner meglátogata. – Nem alkalmatlan e az a' szakáll? – Nekem az az egyik kínom; olykor az ébreszt fel, mert szakállam párnám szálaiba akad. – Vesse le hát az Úr. – Előhozák a' Borbélyt, az elébb ollóval vágta le azt, azután megberetvála. Még bírom szakállomat.

A' beretválás azért történt, mert András bátyám, az Atyám testvére, 's Dienes öcsém hozzám vezettetének, 's még azon órában. De velek jöve Ötves is, a' Németh János Adjunctusa, 's vigyázott, hogy titkon ne szólhassunk.

Június 7dikén.

András, Dienes, Szirmay Péter, Boronkay Gáspár, Szabó-Sárogy Úr hozzám. Június 8d. és 9d. ismét, de mindég felvigyázó alatt. Velek vala egy nap Szulyovszky Sándor is, testvére Menyhértnek, Sárosnak második Vice Ispánja. – Szulyovszky beszélé, melly kevély hideg kegyetlenséggel beszéle velek Izdenczy József, az a' mindenható Staatsrath.

Cancellárius Gróf Pálffy *szamárnak* titulázta, 's midőn ezeknek lenyakasztások felől volt szó, úgy viselé magát, mintha az volt volna kérdés, ha a' fekete tyúkot ölesse e meg a' szakács, vagy a' tarkát.

Szlávy Györgyné egyszer Antichamberjében várakozott. Ben Zemplény Vármegyei Fő-Ispán Gróf Eszterházy József vala. – Was? kiálta ez a' részeges ember; glauben Sie, daß man Ihnen, weil Sie Graf heißen, gleich Würste braten wird? –

Június 10dikén.

Fő-Hadnagy Astleitner Úr azt kérdé tőlem késő este, ha nem akarnám e meglátogatni Szulyovszkit. Szívesen, mondám, sőt köszönöm a' kérdést; de az Hadnagy Úrra bajt vonhatna, 's így nem megyek. Bizonyossá teve, hogy az sem rám, sem őreá nem vonand bajt, 's áltmenék.

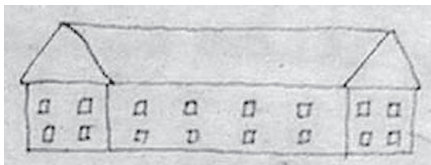
Szulyovszki sírt, megölelt, megkövetett. Csudálkozék hogy engem olly vígan lát; csak most hiszi már, a' mit a' katonáktól halla, 's fogadta, hogy levelemet örökre megtartja. – Micsoda? hát meg van a' levél? – Meg van. – Ide hamar; hiszen ha meglátnák, Rakics szerencsétlen lenne. – Elégeténk a' levelet, mert Szulyovszkinak, ki jól kené a' Directort, még gyertya is volt engedve.

Június 11dikén.

Virradtakor a' Gárdaházhoz vittek által, 's azon szobába szállítottunk, mellyben Hajnóczy szenvedé. (Lássd feljebb, Május 18d. N[umer]o 3.) A' ház külsője akkor illyen volt:

Most 1828 illyen

- a. Kazárma, a' köz embereknek
- b Gárdaház, akkor a' mi lakásunk

Szulyovszki és én az 1. ablakú szobában lakánk; alól 2. a' Kapitányunk Novák Ignác Úr.

Belépén a' szobába, Novák azt kívánta hogy a' falon a' Kemencze mellett csókoljak meg egy nagy foltot. Nekem a' kívánság rendesnek látszott, 's nem engedelmeskedém. Még köszönni fogod, mondá Novák, ha megmondom micsoda folt az. Megcsókolám. – A' kemény téiben, a' millyen egy század alatt sincs, a' fázékony Hajnóczy magára vette Aszódi kék gubáját, 's a' fal a' kék bundától piszkot kapott. Kérdeztem mellyik ágyban hált Hajnóczy, 's elfoglaltam azt.

Még mindég a' Director Németh kéjétől függénk, de már itt vendégek eresztetének hozzánk, 's elnézék hogy késünk volt, bár titokban. Én papirost hozaték, és tintát, 's reggeli három olta késő estig szüntelen dolgoztam. Bár mingyárt akkor írtam volna meg szenvedésünk historiáját. Mint örvendek most, hogy csak rövid jegyzéseimet is bírom.

Június 30d.

Dienes öcsém nálam. Júl[ius] 4d. ment vissza Váradra.

Sententiáink tízezer exemplárban nyomtattattak Landerernél, 's az öreg Szlávy György azt nékem meghozá titokban. Egyenként megjelenének az Újságlevelekben is, magyarra 's németre fordítva. Abból ugyan az olvasó keveset tanul, de nekünk kedvesebbet nem tehettek. Láta a' világ, hogy cselekedetünk gondolatlanság volt, nem gonoszság. Zsigraynak az vétetek vétkül, hogy a' Catechismus szavait megszelídítette, Laczkovicsnak hogy tüzesebbé tette. Példa kelle, hogy rettegjen az Ország.

Július 10dikén.

Causarum Reg[alium] Director Nyéki Németh János elhagyá Pestet, 's az ő foglyai áltadatának a' Katonai Rendnek. Megszabadulánk az istentelen teremtés kezeiből, 's vele együtt elesének a' porkolábság dicsben folytatott méltóságától az igen öreg és tompa Budai Senator Kramerlauf és férfikorát elért szívetlen Bschérer is. Kramerlauf nem volt rossz, de bolond volt. *Essen Sie, essen Sie*, így kínálá a' halálra már kitett Martinovicstot spárgával, *machen Sie sich nichts draus*, tudniillik hogy elüti a' hóhér a' fejét; *lassen Sie sich's wohl schmecken*. Az a' másik szépnevű német (Psérernek kelle pronuncialni) bolond is volt, rossz is volt.

Most lesz jó dolgokat, mondá a' jó, bár csak könnyűségből jó, Novák; megmutatom én, mint bán a' szerencsétlenekkel a' katona. 'S jót velünk csak azért is teve, hogy érezzük, mennyivel vagyunk jobban a' Katonák, mint az általa is annyira gyűlölt Németh alatt.

Július 13dikán.

Szlávy György és János testvérekhez hír érkezik, hogy annyjok, testvére a' fejezett Laczkovics Jánosnak és a' velünk fogva tartott Laczkovics Lászlónak, Váradon megholt. Szíves részt vevénk fájalmokban, 's midőn így elfoglala a' bánat, Kapitány Novák, kéteskedve egy ideig, ha azt velünk tudassa e, beszéli, hogy a' Palatinus (Sándor Leopold Fő Herczeg) Laxemburgban igen kínos halállal meghala. Valamelly circumforaneus Olasztól leczkékét adata magának a' raketli csinálásában, 's egy szekér raketlival felméne Bécsbe, hogy testvérenek Amáliának nevenapján tűzijátékot adjon. Két vagy három cselédjével dolgozék Laxemburgban a' raketek körül, 's egy karikát kivitt 's egy vadgesztenyére szegezett, 's meggyújtotta, látni akarván, ha nem vont e a' puskapor nedvességet magába, 's el fog e sülni. El nem sülvén, lekapta a' gesztenyéről, 's felvitte a' szobába, 's az ágy alá csapta. A' karika ott sült el, 's a' karikával minden más rakéta és puskapor, valami a' szobában volt. A' Fő Herczeg ki akara szaladni, 's az ajtó helyett egy nagy almáriomnak tévedvén a' füstben, azt magára rántotta. Így vesze szerencsétlenül maga és cselédjei, huszonnégy óráig kínlódván.

Augustus 5d.

Generális Barkó, Magyar-Országí Fő-Kommendáns, meglátogat bennünket. A' nemzet gyűlölte ezt, tudván, hogy a' titkos Polizeynek ő a' Chéfje az egész Országban.

Augustus 7d.

Ma Kapitány Fekete, a' ki bennünket elfogatott Zemplényben, Szent-Jóbi Szabóval és Erdélyi Lászlóval, – 8dikban Czékus Hadnagy Szén Antallal és Tancsiccsal, – 9ben egy harmadik Tiszt Bacsányival és Landererrel, – 10dben egy negyedik magával Ver-seghivel, éjféltkor megindúlnak Kufstein felé. Budán alig találának olly szekeret, mellyben Verseghi a' maga Tisztje mellett megférhete; fara olly széles volt. Üveges hintókon vitettek, minden bútorakkal.

Augustus 20d.

Kazinczy József testvérem hozzám jó. Hír tőle, hogy feleségem, még akkor leány, elhagyta a' Bécsi Salesiánák Klastromát, hol 1786. oltá neveltetett, és Kázmérban van szüléjínél. – Ezt írák általa a' Grófnénak. Az ezt imádságos könyvében tartogatá, míg azt elvevém, mint fogságom maradványát.

Gütigste Gräfin! Ich sehe im Geiste den seeligen Augenblick, da Sie Ihre zwey liebe Kinder an Ihr Mutterherz schließen werden, u[nd] genieße diese Freude mit.

Budai fogságomban 1795. Aug[usztus] 20d.

Augustus 21d.

Ha meg nem csal emlékezetem*),¹⁶ ez nap installálá Pest Vármegye Fő-Ispánjának József Fő-Herczeget Prímás Batthyáni József Budán az Országházában, melly a' mi Klastromunk déli oldalával általellenben áll. – Az előbbi, szerencsétlen halálú Nádor helyébe a' Császár ezt a' Fő-Herczeget nevezé ki Helytartónak nálunk, mert az Ország Bírája Gróf Zichy Károly Dietát sürgete, hogy Palatinus választathassék. Már ez a' sürgetés, e' kétes időben, a' Ministerium által kedvetlenül vétetett, 's a' nehezte-lés még nagyobb leve, midőn a' Bécsből Budára küldött Commissarius felvitte a' megholt Palatinus írásai közt azon Projectumot is, hogy a' Palatinus mint állítsa helyre a' Helytartó-Tanács tekintetét a' Cancellariáé felett. A' gondolat Zichy volt; de midőn a' Palatinus azt kíváná, hogy gondolatit tegye papirosra, Zichy azt felelé, hogy az olly nemű kidolgozásokra alkalmasabb Personalis Ürményi; parancsolná azt a' Fő-Herczeg ennek. Ürményi engedelmeskedék, 's feltette azt tulajdon kezével. A' Ministerium látta azt, 's Zichy és Ürményi megfosztatának hivataljaiktól, Gróf Haller József hasonlóképen, ez nem mintha a' dologban részt vett volna, hanem mivel feje volt a' Magyar Országí Kőmíves-lózsíknak. – Nem tartozik tárgyamra, de ezt említenem kelle a' következőkért.

Szertelen vala a' rémülés az egész Országban, 's a' történetet minden oda magyarázá, hogy a' terroristicus időkbén az Udvar mind a' felső mind az alsó Dietai-Táblák Elöl-

¹⁶ Bálm [Nincs jegyzet a hivatkozásjelhez; a hivatkozás az Spt-ben sem található.]

ülőjit le akará csapni, hogy eldőlvén a' két czédrus, az erdő apróbb fáji reszkessenek. – Zichy kevélykedék eldőltében, 's a' Mágnsok most mutaták meg igazán, hogy értik, mint kell viselniük magokat: az elébb gyűlölt Zichy tömjénezetett, 's Oroszvár tele vala mindennap új meg' új vendégekkel. – Midőn József Fő-Herczeg a' maga Fő-Ispáni Installatiójára Bécsből Budára leméne, parancsolat ment a' Vármegyékhez, hogy a' Fő-Herceget határszéleiken tisztelkedve fogadják: Zichy, Győr Vármegyei Fő-Ispán, meghagyta, hogy azt senki a' Tiszti-Karból Győr Vármegyében ne tegye, 's nem tette. Ürményi sírt, ájúlगतott, két hétig betegen feküdt. – A' nemes lelkű Haller csak azért is megjelent a' Pesti Installatió, hogy mutassa 's példát adjon, mint kell a' nem érdemlett csapásokat viselni.

Ezen Installatió estvéjén Budán és Pesten illuminalva vala minden úcza. Estve kilenczkor Kapitány Novák engem és Szláv Györgyöt megszólíta, hogy menjünk vele Pestre megnézni a' Felvilágosítást. Én protestaltam; az bajt hozhatna nem ránk, hanem órá. Ihr verfluchte Kerls, mondá ez a' könnyű, de jó ember, eine Revolution anzufangen hattet Ihr Muth, aber nach Pest mitzukommen nicht? Hijába mondám hogy én ötet félttem, nem magamat. Mennünk kelle. Hála Istennek, senki sem ismere reánk.

Augustus 22d.

Szulyovszky Menyhért és Szláv János ma, 23d. Juhász János Expraemonstratensis Misemondó, Bujanovics Cornelius, Aszalay János, mind az öten Gréczbe vitetnek el. Szlávyt és Szulyovszkit Fő-Hadnagy Keresztesi Úr kíséré, ki most Kassán lakik, mint Orvosa Abaúj Vármegyének.

Augustus 24d.

Ma hozatott be másodiksor Szén Károly, a' Túnis, Tripolis, Algír emlegetője, kinek kikérdeztetését Szláv György az ajtónál kihallgatta.

September 24d.

Rosti János, Brehm Chirurgus, Lukács Pál és Szmethanovics Károly ma, – Septemb[er] 25d. Laczkovics László, Vrchovszki Sámuel, Hirgeist Ferencz, Prusinszky József, és Baranyai Mihály – Sept[ember] 26d. Szláv György és én egy hintóban, a' másikban Makk Domonkos Dominicánus Barát, Úza Pál, és Újgyörgyi József, – öt üveges hintókban 's három Tiszt felvígázása alatt, Brűnnbe indittatánk.

Kapitány Plecz, ki felől a' Martinovics executiója mellett vala szó, intézte a' transportokat. – Ez nap Csabán virradtunk fel, 's ott találánk Kapitány Feketét, ki Kufsteinbol tére vissza. Beszélé hogy ő Bécsen jött keresztül, 's rapportot teve szóval a' Császárnál, mint viselék magokat foglyai; hogy kiismervén őket, egy helyt még bálba is elvitte, 's hogy azok őrizet nélkül tértek vissza szállásaikra. A' Császár nem vette nehezteléssel Feketének, hogy a' Foglyoknak örömet engede, 's ez a' Császár szívének dicséretére válik. – Ebédet Dorogon ettünk, hálásunk Nyerges-Újfaluban.

September 28d.

Ebéd Szőny, hálás Ács.

September 29d.

Győr, hálás Ötevény. – Győrben felkeresém akkor Rector Professor, most Soproni Superintendens Kis János Urat, kit ez nap láttam először, noha vele több eszt[endő] olta levelezém. –

Ötevényben társaim vígan énekelgetének. Belépe Kallós Dániel és vele Kovács Mihály most Pesti Orvos; mind ketten együtt járák meg Német-Országot és Hollandiát. Midőn Schlötzernél¹⁷ valának, ennek első kérdése az vala, ha ismerik e Kazinczyt? Egész Német-Ország borzadással és bosszankodással hallá a' mi Budán történt.

Midőn Budán Kapitány Novák általada bennünket Kapitány Plecznek, arra kéré ezt egyszersmind, hogy rólunk vegye le a' lánczot. Plecz azt cselekedni nem akará, 's hallatlanná tévé a' kérdést. Ötevényben maga szólíta meg: Kinder Gottes, ez vala kedves nevezete, wirft die verdammte bagage weg! 's láncz nélkül vive az egész úton.

September 30d.

Ebéd Mosony, hálás Oroszvár. – Nékem nagy gyönyörűségem a' kertek. Már Ácson megkérém Pleczet, vinne el a' Gróf Eszterházy Károly kertjébe; Oroszváron a' Gróf Zichy Károlyét akarám látni. Plecz hajlandó vala reá. Der Sohn des Kammerdieners ist Officier in meinem Regimente; der Kerl muß uns wegen seinem Sohn mit Pasteten und Tokayer tractieren.

Zichy Eszterházára ment. Üres vala a' ház. Felkeresénk a' Komornyikot, de az sem pástétomot nem teve előnkbe, sem bort, de a' mi nekem kedvesb vala, elbeszélé, hogy az ő Ura soha sem vala még nagyobb tiszteletben mint miolta cassáltatott. Fel sem veszi azt, de nem szól. Ürményi megbetegedett, 's két hét mulva azután megindult, hogy Bécsbe megyen, 's kimossa magát. Veresvárról vissza kelle térnie betegsége miatt. Másodsor Oroszvárig jött. Hír adatván Zichynek általam, hogy Ürményi érkezék meg, elébe szalada a' gradicson, megölelte, 's ezt mondá: *Veniat, veniat Excell[entia] Vestra, jam ego dicam aliquid, quod omnem animi moerorem excutiat*. Ekkor elzárkózának, 's a' sírva érkezett Ürményi vígan üle vacsoránál.

Octóber elsőjén.

Pozsonyba ebéd előtt. Akkor nap és más nap délig ott, a' Rózsánál. A' Kellner beszélé, mihelyst megérkezénk, hogy Abafy Ferencz a' fogadó tőzsomszédjában lakik. Általmentem hozzá. – Amice quid hic facis? kérdé elijedve, 's letévén kezéből violínját; úgy hitte, elszöktem. – Brunam deducimur. – Sed quomodo? Sine catena te video, sine stipatore? – Habemus excellentem Officalem; omnia nobis indulget.

Quid ergo Szulyovszky? – Graecium deductus est. – Habui ego comoedias cum illo sztull-to (Abafy cifrácskán beszéle deakúl, és a' stultus az ő szájában sztull-tusz volt.)¹⁸ Budae meus vicinus fuit. Diu non poteram scire, quis ille meus vicinus sit, qui Lutheranszkász pisznicskász semper cantabat. Sero agnovi vocem, atque nocte in-tempesta acclamavi ei: Szul-lov-szki! Ille mihi: Quis es? – Ego sum, Abafi. – Ah,

¹⁷ *BáLm* Schötzer [a betűkihagyás miatt emend.]

¹⁸ *BáLm* [hiányzik a záró zárójel; értelemszerűen emend.]

amice, quid ergo tu? – Ego facio versus pro Jubilaeo et pasquillum contra Barkónem. (Generalis Barkó ellen, ki feje vala a' Budai 's Pesti úgy nevezett Spitzliknek) – Et quae tibi spes? – Dimittemur et ridebimus. – Ez Abafin meg is történt; de fogja e hinni az olvasó ezt az istentelenséget, mellyet itt az Abafi szavai után beszélek. –

Abafi Hajnóczinak szoros barátja, mihelyst Martinovics Bécsben, Aug[usztus] elsőjén 1794. elfogattatott, bizonyossá tételé magát Hajnóczy által, hogy az ő neve sehol sem áll papíroson, és így ellene bizonyosság nincs; gyermekeinek nevelőjökhöz, Szolárcsikhoz pedig bízott. Így bizonyos volt, hogy tagadván mindent, baja nem lehet, bár minden gyanú terheli. Ezenfelül megtette a' rendeltetést, hogy neki sült csirke, sült galamb etc. küldessék, 's ha annak lába csontjába vágás lesz, az ezt fogja jelenteni, hogy neki könyvek küldessenek, 's a' könyv megjegyzett betűji által hírek, hogy kik, fogattak el, 's mik az aspectusok. Abafira semmi sem sült, 's azt várta hogy eleresztetik. Azonban neki halálos ítélet olvastaték fel. Öt minutum mulva ismét előszólított, 's akkor olvasták fel neki az igazi ítéletet, melly szabadon ereszteté. – Amice, ugymond, exemplo tantum indigebant, ideo sunt occisi isti septem, ideo vos ad squalorem carceris detrudimini (az eredetiben így van: detrubimini);¹⁹. – Et scisne, quod Szecsenác, Loc[um]t[enentia]lis Secretarius, libere dimissus fuerit, quia religionis Russicae; ergo ex respectu Aulae Russicae? Qualis haec est justitia? Hungari capite plexi, Szecsenác ante benevolum examen libere dimissus.

Csináljunk jó napot magunknak, monda Plecz, 's frizőrt hozata, felfodoríttatá haját, csínosan öltözködött, 's én jobbjá, Szláv György balja mellett, besétálánk a' városba, hol országos vásár volt. Elballagván a' Primatialis ház mellett, a' Franciscanusok piaczn egy ismerőse akada össze vele: Pletz, was machst du hier? – Ich nehme diese Staatsgefangenen nach Brünn. – Daß du deine Spasse nie vergessen kannst. – Én. Wohl sind wir die Unglücklichen. – A' zöld frakkos német elborzadt, 's ellágyulva ment.

Mintegy tíz lépést tehete a' Német, 's Pletz megszólít: K[azinczy], nézzen vissza az Úr, az az illyen adta Németje bizonyosan az Urakra mereszti szemeit, mintha Horát Klokát látná. – Az nem csuda, mondám; én is nézném az illy szerencsétlent. 'S a' Német, úgy látszik, jó ember, ha német is.

Igy tarta beszélgetésünk, midőn egyszerre megszólal: Isten gyermekei, minek zse-nírozzuk mi egymást? menjetek a' merre tetszik, csak vacsorára a' Rózsánál legyetek. – Kapitány Úr nem bánja meg bizadalmát, mondám, 's Szláv, ki Pozsonyban most vala elsőben, felvittem a' várba, az Erdődi szép kertjébe, egy Könyvároshoz.

Plecz megbánta hogy magunkra bízott. Zsebünkben vala pénzünk, 's Pozsonyban vásár; mi könnyű vala megszökni. Szláv estve theatrumba ment, én haza. Plecz kinéze az ablakon 's pipázott. Und wo ist denn Szláv. – Seyn Sie unbesorgt; er kommt gewiß. Szláv theatrumból egyenesen hazajött, 's Pleczet egy lyánnal a' kapuban kapta.

Octóber 2d.

Ebéd Pozsony, éjszakára Stomfán.

¹⁹ *Bálm* [A zárójeles megjegyzés nyilván a másoló megjegyzése.]

Octóber 3d.

Malaczkán az ebéd, a' hálás Szent-Jánoson.

Octóber 4d. és 5d.

Holics.

Octóber 6d.

Tscheik, Désán.

Octóber 7d.

Ebédre Brűnnbe. – Kapitány Plecz megszólíta, ennénk végre a' fogadóban. Vígán valánk, hívén, a' mit Novák nekünk elindulásunkkor monda, hogy úgy fogunk trachtáltatni mint Budán, minekutána Barkó bennünket a' civilis felvígázás alól általveve.

Ebéd után megindúla a' két üveges hintó, a' Vár felé, melly épen úgy áll Brűnn felett, mint Pozsony felett a' Schlossberg. Útunkban szekerünk felé közelíte a' tegnapi transportnak egy közlegénye. Kapitány Úr, monda, kérem méltóztassék ezt általadni Vrchovszkinak; tévedésből szekerünkön maradt. (Egy púderzsacskó). Csak ide mondam; oda adom én neki. – Az Úr e? kérdé; hiszen az Úr őtet soha sem látja meg többé; olyan helyre dugják el, hogy se a' napot se a' holdat ne lássa.

Elholtam a' szóra. Míg a' várba felérénk, ötször kelle leszállanom a' szekérből, mint-ha görögdinnyét ettem volna ebédkor.

A' vár udvarára eljutván, a' tegnap érkezett Tisztek közül egyik szekeremhez közelíte, 's elmondá Plecznek, hogy őket a' Gouverneur csaknem vasra vereté, hogy velünk az úton olly szelíden bántak, 's kért, el ne árúljuk. Mondá azt is, hogy társaink, a' Józsefi rendelések értelmében, naponként négy Xrával tartatnak, noha ők előmutaták a' nekik adott Instructiót hogy pénzeinket tetszésünk szerint költhetjük. A' Gouverneur azt monda nekik, hogy az az Instructio csak az utazás idejét illeti.

Plecz káromkodva szálla ki a' szekérből, 's kért, ki ne szálljunk, míg nem hívnak.

Ferencz, monda Szlávy, mint fogod te idődet tölteni, mert én Mestert járatok magamhoz, a' fortepianoóban. Én Tudós Újságokat hordatok; az nem lehet tilalmas.

Egy hintó, nyerítő méneken, fordúla elő szekerünk mellett, fiochis 3. rojtokkal. – A' Gouverneur, mondam, Herczeg, mert a' három fiocho annak jele.

A' Gouverneur, és Gubern[alis] Secretarius Rosenberg vagy *thal* kiszállának a' szekérből, 's egy szobába mentek be.

Hívtak, 's mentem. N[ume]ro 1. mutatták ki szobámat. Annak igen magas és igen kicsiny ablaka előtt egy zsindeleyezet²⁰ emelkedék, 's így a' szoba még setétebbé vált. A' szobában semmi bútor; nem csak egy korsó is.

Nyílik ajtóm, 's egy Tiszt (Oberster Spielmann) veres lajbliban, arany paszomanttal (1795. úgy a' Stabálisok) belép. Uram, itt asz Ur edj gasz emper keszibe esett. Az kiveszi asz Urak sírját. De ne filjen asz Ur, majd joppan lesz a' dolok. Mennem kell, mert itt talál lelni ha kések. Asz Isten figasztalja asz Urat. –

²⁰ *BáLm* [utólagosan, más tintával javítva ebből:] zsindeleyezett

Két óra vala délután, 's a' kanccsal Profósz két gyertyát tartván kezeiben jó. Utána két ember. Seine Excellenz der Herr Gouverneur! úgymond.

Meghajtánk egymásnak magunkat.

Wie heißen Sie?

Woher?

Haben Sie gedient?

Edelmann?

Sie sind durch Preßburg?

Auch in Karlsburg gewesen? (Karlsburg az, a' mi Oroszvár.)

Was macht Graf Karl Zichy? – Nem volt otthon. Herczeg Eszterháznak adta vissza látogatását.

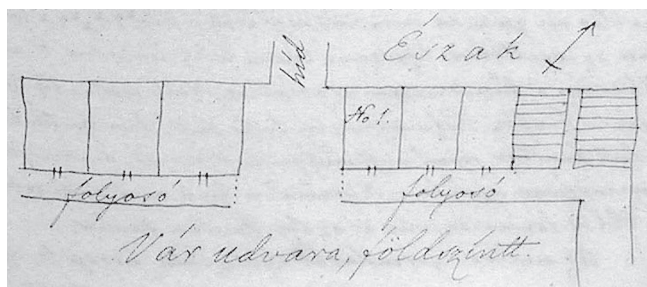
Wie erträgt er seinen Schlag?

Elfelejtém magamat, 's tüzem elkapott. Der Graf als Mann, die Gräfin als Weib.

Gróf Ugarte Aloyz (később Cancellárius) látta hogy velem nem tanácsos beszédbe eredni, 's mihelyst a' szó ajakimon kirepült, ment, követve a' Secretáriustol.

Fél óra múlva azután jó a' kanccsal Profósz, 's ismét két gyertyával. E[ue]r Gnaden, folgen Sie mir.

Soha nekem az E[ue]r Gnaden titulus kedvesebben nem hangzott. Jól megyen a' fogoly dolga, a' ki E[ue]r Gnadennek tituláztatik, mondám. Vitt, végig a' folyosón, a' szegletig, hol fel is, le is, grádics nyílt. Engem itt *le* vive!!!

Földszínt vala N[umer]o 1. az a' szoba, hol velem Báró Spielmann Oberster, (ki németesen Pesten tanulta meg a' magyar nyelvet), és osztán a' Gouverneur szóla, 's ennek folyosóján mentem a' gradicsig. Ott le az alsó sorra. Még sem elég; újra le itt a' grádicson, a' második sorra. A' Profósz elől, két gyertyával; én utána. Ámbár a' Profósz az egyik kezében egy gyertyát, a' másikban egy másikat vive, teste még is lábam elébe veté az árnyékot. Féltem, eltalálok esni. Jobbomat tehát tapogatózva a' szobák falához, balomat a' folyosóéhoz vetettem, de úgy kaptam vissza a' balt, mintha kígyót illettem volna a' fűben, mert a' kőszikla penésze tenyeremen maradt. Itt azon szobát, melly e' folyosón a' negyedik vala, de a XIV. N[umer]o alatt állott, megnyitotta. Eljédtem meglátván penésztől annyira általevett ajtaját, mint a' pinczéké lenni szokott, 's a' mint benyitám az ajtót, megcsapott a' penész bűze. Mielta a' vár áll, soha ezt ki nem meszelték; a' scorbuticus rab, gyomorszékén ülven, a' falra köpte nyálát, 's az perpendicularis línéában folyt le, hol sápadtabb, hol veresebb színt hagyván a' falon. Irtóztató volt látni. – Az egyik oldalfaltól a' másikig egy gerenda vala vonva, 's arra hídlás, mint a' lovak alatt az istállóban. Egyszerre léptem fel a' hídlásra, ki nem

állhatván a' búzt, 's mentem az ablakhoz. Was wollen E[ue]r Gnaden? kérdé a' Profósz. Aufmachen; ich falle ja in dem Gestank um. – Das Fenster wird nicht aufgemacht, mondá, minden syllabán megakasztván nyelvét. – Warum? – Hier wird nichts gefragt. – Ekkor látám én, mit ér az E[ue]r Gnaden titulus.

Az említett gerendáról nyolcz láncz fityege le, egyik végével a' gerendába srófolva. A' szoba azoknak vala rendelve éjjeli rekeszül, a' kik nappal az úczákat tisztongatják.

A' Prófosz egy óra mulva jött. E[ue]r Gnaden, auf Cavaliers Parol, alles her, was Sie preziöses haben. Általadtam neki erszényemet, melly tömve volt, órámat, 's egy karikagyűrűt mutattam ujomon, mellyet nekem Budai fogságomban Rudnyák Pepi, (most²¹ Gróf Batthyáni Vincze Özvegye) adott, 's kértem minden Szentjeire az egeknek, hagyná meg nálam. – Nem. – Uram, varrja le az Úr a' Kutscherpelzem alá, csak hogy nálam maradjon. – Nem. – Egynehány aranyat akarék neki adni, de félttem hogy még felád. Das Geld ist ungezählt mondám, hogy vegye a' mit akar. – Elment.

Vártam, hogy előhossa párnazsákomat, 's nem jött. A' hídláson lévén egy szalmazsák és egy pokrócz, rafekvém, ruhám vala párnám, Kutscherpelzem a' paplanom, 's olly jól alvám, mintha a' világ legszebb asszonya fektetett volna ágyába. Szerencsés nevelésem nem érezteté velem hogy ágyamat el nem hozák.

Más nap egy csuporral jöve, 's a' csupron fél prófontot hozott. Wo ist denn mein Essen? – Das ist Ihr Essen. – Wie denn? uns ist ja erlaubt kochen zu lassen was unser Beutel erträgt, und die vorigen Transporte werden doch Ihnen dieß gesagt haben. – Hier wird nichts gefragt, felele 's ment.

Egy nap krompli volt, és egy kis szelet tehénhús; másnap galuska 's egy kis szelet tehénhús; harmadik nap árpagerstli 's egy kis szelet tehénhús, 's ez a' három comedentia forga egész Decemberig. – II. József úgy rendelé, hogy a' fogoly, bár ki légyen az, napjában ne kapjon többet mint 4 Xrt, 's ebből a' Profósz ellopa egyet mindennap. Csuda, hogy ez is maradhatott. – De elzárt ember nem eszik sokat, 's én nem mondhatnám, hogy ez a' sanyargatás nagyon bántott volna. Az igazi szenvedés a' léleké.

Octób[er] 7dike óta nem vala jobb eledelem, nem jobb ágyam, nem vala semmi könyvem. A' tömlöcz bűze annyira megdagadtatá gyomromat, hogy Orvosra szorultam. A' szerencsétlen ember bardanalevet itata velem minden ok nélkül, 's az még jobban elgyengített. Midőn a' Gouverneur Novemb[er] utolsó napjaiban hozzám is bejöve, már fel nem tudtam kelni szalmazsákomról.

Was ist das, daß dieser Herr vor meiner nicht aufsteht? kérdé a' Profosztól. E[u]r[e] Excellenz, das ist der Herr, von dem ich E[u]r[e] Excell[enz] gesagt habe, er sey zum Tode geschwolen.

Fassen Sie Muth, mondá a' Gouverneur; es soll besser werden. Ich habe die Instruction, alle die hierher kommen, auf die Weise zu behandeln, wie Sie behandelt wurden. Heute erhielt ich den Befehl von dem Erzherzog, Ihrem Statthalter (a' mostani Palatinus), daß Sie sich verkösten dürfen, und daß ich Ihnen ihre Bettpäcke, Koffer und Bücher abgeben lasse. Dies soll morgen geschehen. Der Verstoß entstand daher, weil die Officiere keine Instruction für hier mitbrachten.

²¹ Bá <Gr> Most

Megköszöntem, 's kértem nyitassa meg ablakomat. Én a' mephyticus bűznek az áldozatja vagyok. – Az ablak be vala srofolva. – Jó, mondá, holnap felküldetem a' lakatost.

Hogyan? mondám egész tüzzel, Excell[enz] látja hogy a' mit szenvedtem parancs ellen szenvedtem, hogy ez betegíte el, ez vive a' halál révébe, 's Excel[lenz] még ma sem engedi ide jőni a' lakatost?

Az oda le lakik a' városban; estve van, mingyárt ránk zárják a' kapukat, 's ha becsukják, én is itt virradok fel.

Exc[ellenciá]dnak kezében a' pénzem. Én fizetem a' Fiakert. Kín ezt a' penész szagot szívni.

Ma lehetetlen.

Engedje hát Exc[ellenciá]d, hadd üssem ki az ablakot.

Gondolkozék 's megengedte. Úgy hitte bevárom míg kimegyen.

Mint a' még kevésnapú kölyök, mellyet nem bírnak lábai, úgy vánszorogtam a' hidasan az ablak mellé, hol sarkantyús csizmám álla, 's kiütém a' karikát, 's orromat az ablakon kidugám. – Ez megillette. Hör'Er, mondá a' Profósznak; ist ein Zimmer oben leer? – Jetzt nicht; aber in zwey Wochen. – Ohne meinen weiteren Befehl abzuwarten, führt Er diesen Herrn gleich hinüber. 'S ezzel ment.

Decembernek nem közepe táján, hanem Dec[ember] 21dikén, midőn már nem hittem hogy átviszen, jött, vitt.

Tüdöm el vala szokva a' jobb levegőtől, 's a' hirtelen változás azt cselekvé, hogy a' grádícson elájultam. Fellocsolának. Midőn megint mennék, ismét elájultam. A' Profósz szobájában letem fel magamat.

Egy éltes ember ott rastríroza papírost a' Profósz számadásihoz, bilincses kézzel. Auch Sie unglücklich? – Ja wohl unglücklich, und ich erst sehr unglücklich. – Seit wann leiden Sie? – Seit *vier und dreyssig Jahren!*²² – Rettenetes Justitia. Ha harmincz-négy Istent öltél volna meg, még úgy is igazságtalan volna a' mit veled tesznek! kiáltá bennem az emberiség szent érzése.

A' Profósz az 1. N[ume]rus alá vitt által, melly szegletben van éjszak és nyugot felé, de úgy hogy mellette még egy szoba lehetett, mert ablaka csak egy falon volt. Oda le szomszédom a' híd felé az én kedves barátom Úza Pál volt, másfelé Szmethanovics; itt Rosti János. Míg könyveinket meg nem kaptuk, Úzával beszélgettem általkopogván a' falon a' betűket; *a* egy betű; *b* 2; *c* 3; *k* 10; *p* 15. ... 'S ezt olly gyorsasággal, hogy egy vasárnap reggeli 7 óra óta 12ig mindég²³ disserálék a' lélek halhatatlansága és a' feltámadás mellett vagy ellen. – Rosti elbetegesedett, a' magány még inkább elmerítette hypochondriájában; meg akará magát ölni. Verseket csináltaték vele, 's az elméjét felderíté.

Január 21d., a' XVI. Lajos halála rettentő anniversariumán, reggel jöve hozzám a' Profósz; már ekkor deákul beszélgeténk, hogy a' cselédek ne értsek mit beszélünk. – Induant se, ibimus in aliam domum.

Scit me male valere. Ut sum, transibo. Sed rogo, det mihi amoenum cubiculum, si licet.

²² *BáLm* [A német szövegen belül nagyobb latin betűkkel, ritkítva kiemelve.]

²³ *BáLm* mindék [a betűtévesztés miatt emend.]

Induere se debet; rheda vehemur.

Leereszkedvén a' várból, minthogy Brünnt nem láttam volt midőn ide hoztak, kéréim, vigyen keresztül a' városon.

Faciam, sed videbo, qualem mihi discretionem dabunt, dum eliberabuntur. Megnyittatá a' város kapuját, olly reggel vala még; csak négy szobában égett gyertya. Semmit sem láttam; csak azt hogy az úczák görbék, keskenyek.

Kimenvén a' városon, kocsisom balra fordult, keletnek. – Egy Klastromforma valami fejríteni kezdé előttem. – Quid hoc est? Recordor mihi dictum fuisse, dum in Octobri hic pransus sum, in hac parte esse domum correctoream in Obrovicz.

Ja, das ist das Zuchthaus, mondá.

Én vadúl kezdék teremtetézní. Micsoda? mondám; hát nem elég vala szenvednem? Még infamiának is kelle ragasztatni szenvedésemhez. Vesztem volna inkább Budán.

Per amorem Dei, non faciant ne hic sciatur me dixisse, quod ista domus Correctorea sit, quia includar ad arestum.

Hohle Sie der Teufel und Ihr Arrest! mondám, 's kocsim megállá a' gradics előtt.

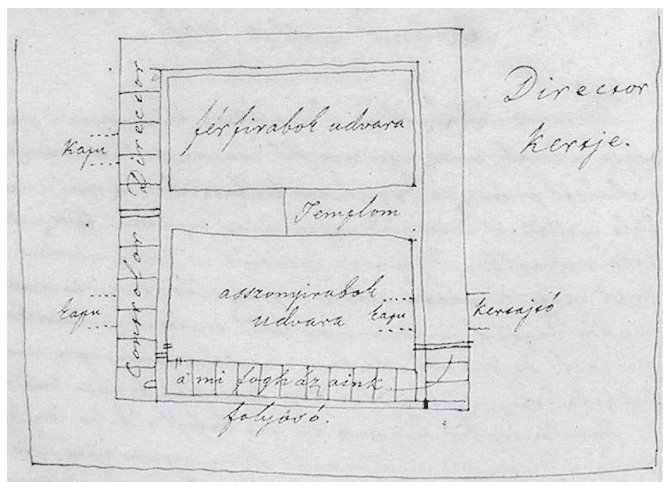
A' Fenyítő-bázban, Obrowiczon, Brünn mellett 1796.

Director Schramek és a' Controlleur Grünersperg a' gradics végén vártak; amaz egy setézőld, aranyrajzos Kutscherpelzben, medvével prémezve, öt puderes kolbászkával az egyik 's másik füle mellett, a' Controlór ugyan-annyi papilottal, fehér moldon hálóruhájában. Nyájasan fogadtak. – Uraim, mondám, az Urak megpillantása nekem vigasztalás; a' szerencsétlen mindég örvend, mikor mívelt lelkű emberek gondviselése alá esik. De inkább oda fenn a' várban sanyarogva, mint egy Zuchthausban szelídebben. Hogy ide jutottam, az nekem halálom.

Herr Controlor, bringen Sie den Befehl aus der Canzley, mondá a' Director, 's míg a' Controlór előjött, meg nem nyitá száját.

Olvassa az Úr maga, mondá. – Ő Felsége bennünket azért küldé ide, mert úgy akarja, hogy valamikor az idő engedni fogja a' Director kertjébe vitessünk ki, kiszellőzni magunkat; de itt Status-Rabok categoriájában fogunk tartatni. – Oda fenn azt nem merték, a' Magyar-Ország szomszédsága miatt. – Itt is én esém az 1. N[umer]us alá. Mellém Rosti jöve le, úgy Prusinszky, Újgyörgyi, Szlávy György.

Ablakunk kicsiny, és olly magasán, hogy ha oda akaréék érní, székeimet asztalomra kelle feltennem, 's ha székekre felállék, alig fére könyököm az ablakhoz. Azon rostélyvas, de drótozat nélkül. Szobáinknak két ajtajok, két zárok; egyikhez a' Kolcs a' Directornál, másikhoz a' Controlórnál. Folyosónkon Brünni Katona; 's szolgálatunkra három Invalidus. Az épület rajzolatja ez:

Director és Controlór nem szenvedheték egymást; az egy kövér, ripacsos, pisze orrú német, ez egy kis németecske, érezvén, hogy nemes-ember, a' mi amaz nem volt; de azt is érezvén, hogy amaz gazdagabb mint ő, 's feleségében, ki a' Gouvernőrnél szobaleány vala, amannak patrociniuma van, a' mi neki nincs. Irigykedének egymással, mellyikét fogjuk inkább szeretni. Mind ketteje eljárt hozzánk, 's minthogy én szerencsének tartottam, ha szólhaték valakivel, én mindkettőjüket örömmel fogadtam, míg a' két Szláv érezteté velek, hogy ő Mihályfalván (Várad mellett) Úr volt, 's ezeknek nincs Mihályfalvájok. Így mindketteje engem szerete leginkább és Pater Makkot, a' többi eránt alkalmasan elhidegedett.

Tudni akarák, mi történt Budán, 's én mindent beszéltem a' mit hallani vágytak. Azok azt ismét barátjaiknak, feleségeiknek.

Ápril[is] elsőjén jöve Grünersperg, 's kérdé, nem akarnám e látni Iris Svecicáját; az kivírta két ablaka közt. Festve ismerem, de soha nem láttam, mondam. Ment.

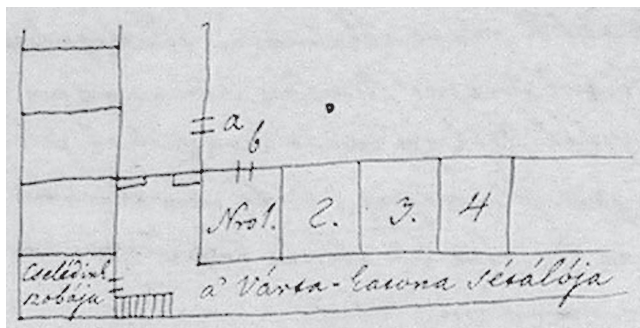
Hozta az Iris Svecicát, 's öt esztendősen egyetlen lyánya, Máli, két Auriculát. Én nem a' virágnak mentem, hanem a' gyermeknek. Az elrettent a' lánczot hordó elzárt embertől, 's abba hagytam.

Még egy virágom van úgymond; Máli, itt maradsz az Úrnál míg eljövök. Itt nincs mit félned. – A' gyermek nem rettege többé, 's atyja ment, 's hozta a' virágot. Én azonban a' gyermekhez nem közelítettem.

Midőn mentek, megszólítám a' gyermeket. Liebe Malie, melden Sie meinen Respect an Ihre Frau Mama, und sagen Sie: Liebe Mutter, N[ume]ro 1. hat mir gesagt, wäre er zehn Jahre jünger, ich zehn Jahre älter, er würde sich hier glückliche Stunden machen, trotz dem daß er abgesperrt ist.

Egy nap hozzám jöve Grünersperg. – Uram, a' feleségem nagyon vágy látni, a' ki felől én neki olly sok szépet beszéltem. Nem volna e kedved felmászni ablakodhoz, én a' folyosó első ablakához mennék feleségemmel, leányommal, 's ott beszélhetnénk. Az ő ablakok a' szeglettől nem vala egy öl, sem az enyém nem, 's így alkalmatlanság nélkül beszélhetnénk. – Ez történt másszor is, de mindég ollyankor, midőn a' Director feleségtől kiment.

Egy nap mondá nekem Grünersperg: Az Úr elméje felderül ezen magányban a' velünk beszélés által. Ha itthon nem leszek is, beszéljen az Úr a' feleségemmel. – Nagyobb mértékre kell rajzolnom a' szegletet.

Grünerspergné egy rendes ábrázatú kisdéd menyecske a' maga folyosója ablakába állá (a), én a' magaméhoz másztam²⁴ fel (b), 's egy óráig beszélénk, Lyánkája mellette volt, 's az is beszélt.

Miben lehetnék én az Úr szolgálatjára? kérdé az Asszony. – Ah asszonyom, egy ív papirosat, tintát, egy két tollat, 's boldog vagyok. – Az Istenért! postára? – Nem, el-únom magamat; verselgetek, rajzolgatok. Tölts tintát egy szegfőolaj flaconjába, hogy mindég magamnál hordhassam. Így nem érhet veszély. – Ezt lassan mondtam neki. – Schlag neune seyn Sie beym Fenster, 's ment.

Már nyolczkor ott valék. Végre üté a' 9 órát. Ajtómm előtt válták a' strázsát, 's az asszony azért rendele mostanra. Ablakát nem hallám nyílni. Végre denevéreket látok repkedni ablakom előtt, a' mit eddig soha nem. – Nem denevér volt az; rúd volt; 's a' rúd végébe beverve egy szeg, 's arra akasztva egy serviette, 's abban a' papiros, tinta, toll. – Kivettem, 's az asszony ment minden szó nélkül.

Május 8d. hozzám jöve a' Director és Controlór, 's jelenté, hogy a' parancsolathoz képest a' kertbe fogok egy órára eresztetni; mind ketten levezetnek, de kérnek egyszersmind, hogy a' kertre nyíló ablakokkal semmi egyetértésbe ne tegyem magamat. – Egy egész hónapig járék már le, midőn a' Szakácsnéknak, Axmannénak, egy tizenhárom esztendőös lyánya megszólít: Herr von Kazinczy, wie ist das, daß Sie mit uns nie sprechen, während daß die übrigen zu unserm Fenster treten und hier ganze Stunden sich unterhalten? – A' gyermek gyönyörű képű, igen húsos gyermek, nem még leány, volt, 's repültem volna hogy összecsókoljam a' rostélyon keresztül, de épen üte órám, 's mennem kelle. Thomas nevű Invalidusunk elfordula midőn ismét lementem. Mivel csinálhatok örömet ez Úrnak? kérdé Katerle, kit én azonnal Titinek neveztem el, erdélyisen, 's a' név örökre rajta marada. Úgy hívák a' háznál, úgy a' városban. – Olvas e Újságokat Atyád? kérdém. Nem is felelt. Warten Sie! ment 's hozta az Újságokat. Én azokat hirtelen 's lopva frakkom alá dugtam, 's megtanítottam a' gyermeket, hogy setétben jőjön ablakom alá; le fogom vetni.

²⁴ Bálm masztam [a betűtévesztés miatt emend.]

Nénje Peperle két eszt[en]dővel vala idősebb. Ha valamit tudatni akartok velünk, az egyik a' ti kaputokról, a' másik a' Controlór lakása alatt nyílótól, menjetek szembe egymásnak 's beszéljétek magatok közt; a' hang hozzánk felhallik; 's érteni fogjuk, mondám. A' két leány vala jóltevőnk. Minden velek töltött beszélgetésért az ablakok rostélyán által egy icze bort kelle adatni Axmann Traiteurünkkel a' bennünket beszélni hagyó Invalidusnak, 's azt Axmann a' mi hónapos Contonkra rövta fel más czím alatt.

Sokszor Titi éjjele tíz után ablakom alá jött, 's én leereszték egy spárgán vagy galandon egy serviettet, 's felvontam a' mit a' gyermek belé rakott.

Hazúrlól kaptam pénzt, de soha nem híreket. Egyszer quietalnom kelle a' sommát; quietaltam, 's a' datum előtt ezt írtam: Gott segne Sie, geliebte Mutter. Brünn, den , 's a' Director vagy talán a' Gouverneur emberei kitörlék azt, mert az nem tartozik a' nyugtató természetére.

Megkértem tehát a' rúd segedelme által a' Controlórnét, hogy az Anyámhoz írt levélre csináljon borítékot, 's írja reá Teschenbe férjhez adott testvéréhez az adreszt, az csináljon ismét borítékot reá, 's írja felébe: à Mademoiselle Elise de Rozgonyi, à Cassovie – A' levelet vevé az anyám, én pedig épen ezen utakon a' választ. Elmondám társaimnak a' vett híreket, 's Szlávny ezen küldhetett volna levelet a' tőlünk szabadon eresztett bátyjának Györgynek; de ő semmit sem akara Grünerspergnének vagy férjének köszönni, 's a' melly levelet Györgyhöz írt, egy leány által téteté Postára, ki a' kertre nyíló ablakok sorában, a' felső emeleten lakott.

A' levél Cancellusokban volt írva. Egy szelet papírosra quadratumokat rajzolt, azoknak némellyikét kiszeldelte, rátette tiszta papírosára, 's a' felsőbb lyukait beírta, azután azon quadratumokat, mellyeket a' forma levétele után üresen talált. A' csudalevél Váradi Kereskedő Cypriánhoz volt adreszálva, kit sem György, sem János nem kére meg, hogy ha illy levél érkezik Györgynek adja.

Cyprián postára küld, 's hozzák leveleit. Felbontogatja, 's ezen felakad. Nem is gyanítá, hogy ez Szlávnytol Szlávnyhoz²⁵ jö,²⁶ némelly Katona-Tiszteknek mutatja, mint valamelly tréfát. A' Tisztek tanácsolják, adja be, mert különben ők tesznek jelentést. Cyprián tehát a' levelet a' Bíróhoz viszi, bizonyosságul híván a' Tiszteket, hogy sem meg nem olvasta, sem nem tudja honnan jó. A' Bíró Első Al Ispán most Septemvir, Péchy Imre Úrnak adja be, 's ez felküldi a' Palatinusnak Szlávny Györggyel elébb megmagyaráztatván, hogy ez a' feleletekre elkészülhessen, ha kívántatnának.

Szlávny János tele akará firkálni papírosát, 's olly dolgokat is írta a' tőlünk kiszabadult, és így Felvígázóinkat 's a' velünk bánás módját ismerő testvérének, a' mire semmi szükség nem vala: hogy együtt vacsorálgatunk; hogy neki gyertyája van; hogy Kazinczy levelet veve az anyjától. És midőn Felvígázóink hajlandóságával dicsekedék, azok ellen egyszersmind bosszankodva fakadoza ki, 's őket csípő nevezetekkel illette. A' levél Szlávnyak lelkét szép oldalrol ugyan nem festé, valamint hogy útnak eresztése nem nem szól nagyon feje jóságáért.

Én egy Szombat nap megkérém Directorunkat, parancsolna nekem szabót, mértéket venni egy frakkhoz. Várván a' szabót, egy félig már kész leveletem nem oda tevém,

²⁵ *BáLm* Szlávnyhoz [a betűtévésztsé miatt emend.]

²⁶ *BáLm* jö<n>

a' hol a' többbit az elküldés órájáig rejtegettem, kebelembe, nehogy a' szabó ujjá a' mértékvevés alatt a' papírozt megsejtse, hanem párnáim közt hagyám; 's így elrémülék, meglátván Gubernialis Consiliar[ius] Schröter Urat és egy idegent, ki a' Morva Országi Polizey Directora vala. – Wir kommen Ihr Arrest durchsuchen, und das auf Befehl S[eine]r Maj[estät]; Sie haben Schreibzeug da. – Alája vetem magamat a' parancsnak, de nekem író-szerszámom nincs. – Még ekkor nem tudtam mit fogok csinálni a' párnák közé rejtett levéllel, de nem tagadnom nem lehet.

Az ablakfal két szegletében a' szoba hossza felé egy deszkán állának mintegy két vagy háromszáz darab könyveim 's papirosaim, 's a' balszeglet deszkájának a' Polizey Director állott, a' másiknak az Isten embere Schröter. Valamelly könyvben elől vagy hátul, vagy a' nyomtatott levelek szélein, a' Német írást látott, azt mind az asztalra raká, hogy majd elvigye. Ugyan azt cselekvé Schröter is. Én a' szoba közepén állék, 's azon gondolkozám, mint kaphassam ki a' párnák közül leveletem, melly annál bajosabb volt, hogy az ágy fala mellett álló deszka könyveit a' Polizey-Director motozta. A' párnám elibe állék tehát 's hátra vetvén kezeimet, a' levelet kezembe vevém, 's egyet fordulván állásomból, azt a' Consiliarius zsebébe dugám.

Ez a' nemes-lelkű ember úgy gyanítá, hogy asztalom fiókjában fogják lelteni tiltott portékáimat, 's elfordított fővel voná ki az asztal fiókat. Hier ist nichts; mondá. Akkor letérdepele, 's ismét elfordított fővel nézé, ha valami van e dugva az asztal fenekében. Auch nichts. De valóban ott, ha szeméit onnan el nem fordította volna is, semmit nem talált volna.

A' Polizey Director letépte falaimról minden Mappáimat, azt gyanítván, hogy a' Mappa és fal közt fogja lelteni az Anyám levelét, vagy firkálásokat a' Mappa fonák oldalán, és semmit sem lele. Most egy csomó feje ruhát lele a' földön, kemenczém szomszédjában. Was ist das? – Schmutzige Wäsche. Rá tippanta. Lába nem érte semmi keményt, 's ment. Pedig ott vala gyertyatartóm. – Nem szükség említenem, hogy ágyam, kofferem, ruháim mind megmozdítottak, csak személyem nem.

Schröter, a' mi Referensünk a' Guberniumnál (mert fő felvígyázásunk reá vala bízva), az elsőséget a' Kimenésben a' Németnek adá. Akkor zsebébe nyult, 's az oda dugott levelet a' szoba közepére vetette. – Éljen az áldott ember neve örökké!²⁷

A' Szláv oktalanságának az leve következése, hogy mind ő mind én, más szobába vitetteténk. Minekutána tudva vala, hogy neki és nekem tintánk van, felteheték a' tapasztalások után, hogy azt szobáink vájt lyukai közt tartjuk; én tollamat az ablak vasa lyukában; 's azért kelle átköltöznünk. 1798. Július első napja óta 1799. Martzius 8káig tehát N[ume]ro VI. vala lakásom.

Az itt említett utolsóbb datum előtt vasárnap délután a' Controlór felesége az egyik ablakhoz álla, 's azt a' nekem szóló jellel kopogtatá meg. Baranyai Mihály épen az ablakánál állott, 's kiált nekem, hogy hívnak. Akkor az asszony két keze ujaival falat csinálván szájának elég hangosan ezt mondja: – „Comission, von Wien.” – 'S az ablaktól szobájába tér. – Én tollkésemet kilöktem az ablakon, tollamat elébb úgy összefaragván, hogy mik voltak legyen, senki el nem ismerhette volna, 's titkos papirosaimat mosdótálamban széllyelmosám.

²⁷ BáLm örökre! [a betűtévésztes miatt emend.]

A' Császár Bécsből küldte ki egy Appellations-Rathot és a' Magyar Cancellaria Secretariusát, hogy mindnyájan motoztassunk meg; a' Szlávý levele következtében e, vagy valamelly előttünk ismeretlen történet miatt, mi azt soha meg nem tudhatánk. Ezek bejöttek a' házhoz, 's nem lelék a' Directort. Míg az felkeresteték a' Városban, a' Controlórné módot talált nekünk hírt adni az ablakból, 's valóban az igen jól történt.

Megérkezvén a' Director, az Appellations-Raht és Secretarius G. Ur ('s ez, hogy magyarnak ne gyanítsuk, fekete plundriban, strimfliben, stibliben) 's a' ház Referense Consil[iarius] Schröter Úr, magokat legelőbb is Szlávýhoz vezetteték. – Also Sie sind der Szlávý? Uns freut's, uns freut's, Sie zu kennen, mondá neki az Appellations Rath, hihetőleg azért e' bántással, mert kezében vala immoralis levele. Felhányaták mindenét, 's utána sorba járák a' foglyokat, 's mindeniknél legelőbb a' papírosokat 's könyveket motozák meg; úgy osztán ruháinkat, ágyainkat.

Belépvén nálam, kalapjaikat mind hárman feltevék ugyan, de magokat a' szerint viselék a' mint illik. Wir kommen auf den mündlichen Befehl S[eine]r Maj[estät] Ihr Arrest durchzusehn. Nálam semmit nem találtak. Mappáim tekercsében egy ív papiros álla ezen felírással: A' Pápai Kert. 1789. Was ist das? – Eine Zeichnung von dem Garten des Erlauer Bischofs zu Pápa. – Az Appellations Rath nem akará velem tudatni, hogy társa tud magyarul, also sie zeichen auch? – Wie Sie sehn, mein H[er]r Appellations-Rath, zum Nothdurst, 's G. . . nek toltá. Az inte, hogy az oda írt sor és állításom egyeznek.

Reggel ismét megjelenének. Szlávýt küldék sétálni a' Directori kertbe. Azalatt mindenét megmotozák. Matráczában pénz, kénygyertya, kova, aczél, viaszgyertyák, egy szarvasbőr nadrágában egy magyar nyelven írt czédula. – Kérdőre vonatott azok eránt, a' miket az elfogott levélben Váradra írt vala.

Felejtém mondani, hogy Szulyovszky és a' többiek 1796. vagy 1797. inkább, Gréczből Brünnbe hozattak által, 's elbeszélék a' mi két felvígyázóinknak, hogy a' Gréczi Gouverneur velek igen kegyesen bánt, ezt mondogatván: *Favores sunt ampliandi, non restringendi*. Ezt elmondanom a' következők miatt vala szükség, mint azt is, a' mi íme itt következik:

Egy ifjú Gróf kinek testvér nénye Brünnben valamelly Excellenz hitvese vala, Bécsben tartatott fogságban. Sírásai, ígéretei arra bírák Profószt, hogy az maga vitt tintát, papírost az ifjú Grófnak és hogy a' titkos Polizey a' levelet el ne foghassa, nem Postára tette azt, hanem maga vitte meg Brünnbe. – Mihelyst megérkezék, ment az Excellenznéhez, kihívata vendégei közül, 's négyszemközt áltad a' testvére levelét, 's azon órában menni akara. A' Grófné kéri, háljon meg, férje bizonyosan megjő az éjjel, 's holnap jöhet, hogy vele szóljon. A' Profosz megmarad, 's más nap felkeresi a' Gróft. Ez dicséri a' Profósz, 's pénzt ad neki, 's ajánlja sógorát továbbra is; de hogy ő fél, ki talál világosodni hogy a' sógorától levelet veve. Tud e valaki²⁸ más valamit e' dolog felől? – Senki. – Hol vette a' Sógorom a' tintát, papírost? – Én vittem neki. – Írt e még másnak is, vagy csak nekem? – Mind ezeket kiszedvén a' Profószból, postát parancsol, Bécsbe megyen, sógora levelét a' Császárnak általadja, elbeszéli a' mit a'

²⁸ Bálm <más> valaki

Profósztól kiszedett, 's a' Profosz tíz esztendőre condemnaltatik, napjában két krajczárral. – Ezeket előre bocsátván, folytatam beszédemet.

Szlávy után engem parancsoltak magok elébe. Jöve Grünersperg és a' Director, kinek felesége közelíte a' lebetegedéshez, 's kértek, könyörögtek, el ne áruljam. – Uraim, mondtam, én kész vagyok veszni, de jóltevőimet soha el nem árulom. Nem vagyok én Szlávy. Míg az Appellations Rath elébe juták, Schramek elbeszélé, hogy ő és igen vastag felesége letérdepelének az Appellations Rath előtt, 's úgy kérték, hogy rajtok könyörüljön. Schramekné csak nem idétlent szüle már ijedtében.

Uraim, mondtam én, megállván előttök, én scorbutusban betegeskedem; kérdeztesék még erántam a' ház Orvosa. Ha tehát vagy elgyengülök, vagy vérem elindul, azt fortélynak ne tulajdonítsátok. – Úgy tetszik mind az Appellatins Rath mind G . . . Úr szinte tiszteletet mutattak erántam.

A' parancs szerint bánik e veletek a' Director, a' Controlór? – Elejente annál is sanyarúbban, 's felhordám a' példákat. Civilis Felvígyázó mindég keményebb mint a' katonai. Ezek 's ezek voltak méltó panaszink a' kettő ellen. Együtt soha nem vacsoráltunk; azt hamisan írta Szlávy; hanem minthogy az ebéd és vacsora alatt szobáink bűzt kapának az étektől, megengedék, hogy ajtaink félóráig kiszellőzhessenek, 's illyenkor kiki a' maga küszöbéről szolhata társaival, olykor az is megtörtént, hogy egyike a' másikához közelíte lopva. – A' dolog nem úgy volt a' mint én mondtam, hanem a' mint Szlávy írta, de a' Directoron 's Controlóron segélleni kelle. – Ezekhez azt vetém, hogy könnyebbséget csak azóta érzénk, mióta a' Grécziek elmondák, mint bána ott velek a' Gouverneur.

Hol vevém azt az egynehány koncz Morva-Országi papirost, mellyet a' Brünni Polizey Director deszkáimon talált. – Szlávy Györgytől. Ezt utolsó napjaiban erre megkérém, 's midőn én feljöttem a' kertből, előre eresztvén kíséromet, hogy az ajtót a' Grádicshoz nyissa meg. Szlávy az ablak üregébe volt elrejtve, 's hirtelen kezembe adá a' tekercset. – Ne engedje Isten, hogy gyermekeim ne érezzék, melly szép becsületes embernek lenni 's találatni! Vessz, ha a' szükség kívánja, de rúttal még éltedet se tartsd meg. –

Orrom elkezde vérzeni, 's az Appellations Rath és G . . . Úr kinézének az ablakon, míg a' köpő edényt tele tölté vérem.

Előadák²⁹ a' Szlávy szarvasbőr-nadrágában talált czédulát. Wessen Hand ist das? – Ich kenne sie nicht (az Úzáé volt). – Wie können Sie so etwas sagen? – Meine Unglücksgefährten, die hier sind, kenne ich nur seitdem wir leiden, und wir hatten bloß in Ofen seit Juny bis September Schreibzeuge. –

Was heißt das Wort Kompéra. – Ich weiß es nicht. – Erre nehezteléssel szólának. – Mein Herr Appellations Rath, ohne Dünkel glaube ich, daß ich meine Sprache besser kenne als alle die hier sind; sie ist meine Freude, sie ist mein idol, in das ich verliebt bin; aber das Wort ist mir nicht bekannt. Vielleicht läßt mich den Sinn der Text verrathen. G . . . előmbe tartá a' papirost.

„Ferencz, betegen lévén, nem ehetik mikor felhozzák az ebédet. Kompérát főzete tehát a' piczynynél, minthogy ez hozzánk legközelebb lakik. A' tőkös a' csuprot a'

²⁹ *BáLm* Előadák [a betűtévésztes miatt emend.]

Buganczhoz vivé, hogy nyissa meg a' Ferencz ajtaját; az pedig kifordítá a' csuprot, 's sorban megnéze a' kompérát, ha csak kompéra e."

Nun ist es klar, mondám. Der dieß schrieb, war in einem Anfall von humoristischer Laune, und hat aus dem bekannten Wort Krompély ein neues geschmiedet: Kompéra.

Wer ist Picziny? – die Frau des Herrn Controlor. – Wer ist tökös? – Tökös heißt herniosus, und diesen defect hat einer von unseren Invaliden. – Wer ist Buganczos? – das weiß ich nicht, (buganczos komondor, zottigter Ballenbeißer) – doch glaube ich, hier kann niemand gemeynt seyn als H[er]r Dir[ector] Schramek, denn nur er hatte Schlüssel zu den Arresten, wenn der Controlor (wie hier der Fall war) abwesend gewesen ist. – A' czédulában még egy szó vala, melly iránt tudakozódtak, de arra akarva nem feleltem.

Az Appellations Rath inte hogy vigyenek vissza. – H[er]r Appellat[i]ons Rath mondám, Sie hatten mir, als Sie gestern in mein Arrest eintraten, gesagt, Sie kämen auf den mündlichen Befehl S[eine]r Majestät. So glaube ich, Sie werden Ihnen Bericht auch mündlich abstaten. Erinnern Sie sich dann meiner, und flehen Sie S[eine]r Maj[estät] um die Gnade an, daß mir erlaubt werde, die wenigen Wochen die ich noch zu leben habe, im Schooße meiner weinenden Mutter zu leben.

A' jó ember azt megígérte, és olly szemekkel, mellyekben könyek rezgettek. Bizonyos vagyok benne, hogy a' Császárnak elbeszélé mint talált. – A' szerencsés és lélektelen ember nem érzi, mint lehet *öröm*³⁰ szenvedni. Csak elkényeztetett természetünk vádoltathatik hogy azt nem érezzük.

Visszavitetvén szobámba, (ekkor a' IX N[ume]ro alatt, Uza és Szlávý közt) elbeszélém a' falon kopogva, Úzának, hogy czéduláját Szlávynál találták; készüljön a' tagadáshoz. Mind tagadánk hogy ismerjük az írást. Iratának hát velünk, 's ámbár Úza megváltoztatá írását, rá ismerének, hogy a' czédulát ő ír.

Szlávýt a' faggatás és az a' megvetés, mellyel vele a' faggatás alatt bántak, a' desperatio utolsó pontjáig vitte. Az én ágyam és az ő ágya közt álla a' közfal; 's ámbár scorbutusomban én mindég aludtam, ébren találá lelni, midőn éjjel, épen tizenkét órakor, megkopogtatá falamat. „Én, ugymond, magamat megölöm. Jelt ne adj, mert míg az ajtóm megnyílik, oda leszek. Jer, halld, mit bízok rád.”

Könnyű képzelni mint irtóztam el. Míg ő kopogtatá a' betűket 's én azokat a' négy esztendei gyakorlás után olvasgatám is, egyszer'smind arról gondolkozá, mi által vonhatnám el borzasztó tettétől. – Eltiltál, mondám, hogy szándékoktol el ne vonjalak; jó; vidd hát véghez; de attól nem tiltál el, hogy következéseit elődbe ne adjam. 'S mi lesz a' dologból, ha úgy jársz mint Rosti, ki magát nem megölé, hanem csak bénává tevé? Nem elég e, hogy Atyád a' te fogságod, a' György fogsága, 's a' sógora (Laczkovics János) elveszte, 's a' másik sógora (Laczkovics László) fogsága, 's a' mind ezek által siettetett halála által megszomorítottatott: mind ezek felett most azt is szégyenelje e, hogy a' fíja magát megölte?

³⁰ *BáLm* [ritkítva]

Szlávy ellenkezők, de csak mint egy poltron. Én tehát jónak láttam egész virradtig folytatni a' kopogást. – Alhatnám, mondá a' nevetséges ember; várj ha felébredek, még tovább beszélünk.

Reggel magamhoz hivatám Schrameket, 's elmondám neki mi történt. Nicht nur wegen ihn, sondern auch wegen Sie selbst, H[er]r Director, bitte ich Sie, geben Sie ihn eine Wacht. Sie kommen in Unannehmlichkeiten, wenn der Narr den Streich ausführt.

Schramek nevetve jött vissza Szlávytól. – Ne féljen az Úr, az ilyen ember meg nem öli magát.

Az Appellations Rath és G . . . Úr visszamenének Bécsbe, 's mi attól is eltiltatánk, hogy kopogva a' falon egymással beszéljünk. – Ekkor ablakomra másztam fel, 's délután tükrömbe fogám fel a' napot, 's betűket festék az árnyékban álló falra. – Nevetséges hiúság volna, ha nem volna való a' mit mondok: minden mesterség, a' mellyel magányunk inséginek örömet adánk, az én találmányom volt; én segítettem ki társaimat a' bajból, mikor elakadtak.

A' Szlávy oktalanságai egy rettenetes napot hozának ránk, 's elvitetének Brűnnből. 1799. Június 22dikén reggeli kilencz tájban Gubern[alis] Consiliar[rius] Schröter Úr és egy Staabs-Major, kit külsője ajánlott, belépe hozzánk, külön-külön mindenikünkhöz, kísérve egy Aubert nevű Huf R[e]g[imen]tbeli korhely és tökök, szörnyű testű, goromba Fő-Hadnagytól. – Auf Allerhöchsten Befehl übergebe ich hiemit dem Statui Militari, mondá Schröter. Und ich übernehme Sie, und gebe Sie zugleich dem H[er]rn Oberlieutenant über. Heute um 12 in der Nacht werden Sie weiter geführt, mondá a' Staabs-Major, 's mentek. Éjfélkor beállának udvarunkra a' szekerek. Schröter és a' Staabs Major ajtóm előtt állának. Aubert kardját felső-kabátjára kötötte által, 's kard szíja mellé két pisztolyt szűrt, mintha haramiákat vitt volna.

Wie heißen Sie? kérdé ordítva 's részen.

Kazinczy.

Wie?

Kazinczy.

Nun Ká-szin-szki, – Sie sind ein vernünftigerer Mensch als ich – (accepto confessionem, gondolám magamban) – Ein vernünftiger Mensch ist doppelt schuldig, wenn er seine Befehle nicht befolgt. – A' vastag német alig tudá állani, 's behúnyt szemmel tartá előttem peroraczióját. – Damit Sie also wissen, was die Befehle *meines Herrn*³¹ (ezt rettenetes hanggal és igen sebesen) und Ihres Herrn sind, so hören Sie. Itt megállott. Most igen lassan articulálva a' syllabákat, és szörnyű katonásan. Sie werden auf der ganzen Reise von Ihrem Commandirten nicht *einen*³² Schritt weichen. – Sie werden auf der ganzen Reise Ihre Gefährten nie mit ihren Nahmen nennen. – Sie werden auf der ganzen Reise kein Wort ungrisch sprechen. – Und wenn Sie *meine Befehle überschreiten, so lasse ich Sie herabziehen, und Ihnen fünf und zwanzig aufhauen*³³ – Erre a' szóra Schröter elborzada 's mondá: HErr StaabsMajor, jetzt ist's hohe Zeit, mischen Sie sich in die affaire. – A' Staabs-Major jött. H[er]r Oberlieut[enant] diese Herren stehen in der categorie von Offizieren die untern Profoß sitzen; hier ist

³¹ *BáLm* [latin betűvel, ritkítva]

³² *BáLm* [latin betűvel, ritkítva]

³³ *BáLm* [latin betűvel, ritkítva]

von Fuchteln keine Rede; Sie kennen Ihre Vorschriften, und werden sich darnach halten. – Nun gut H[er]r StaabsMajor, mondá a' dőlengező ember; nun gut, nut gut! mindég behunyt szemmel, 's csak néha pislongva.

Uram, mondám én neki, hogy én az Úr Commandirtjától el nem távozom, azt fogadom az Úrnak. De Magyar lévén magyarokkal lehetetlen hogy számon magyar szó ne reppenjen ki. Egész beszédet, és titkon, tartani nem fogok; de előre kérem az Urat, ha valami magyar szó reppenne ki a' számon, azt ne vegye akart álthágásnak.

Bey mir ist keine Gnade! kiálta a' részeg Német. – Megbocsátám neki a' szót, mert épen ezt, és németül, mondá a' társa is a' Causar[um] Reg[alium] Director, mikor Budán már vitték Martinovicsot a' vesztőhelyre, és ő gyönyörködve nézé a' bástyáról, hogy az az öt fej repül.

De a' Causarum Director Németh meggazdagodék és dőzsölgetve hala meg: ez a' Német pedig várbeli fogságra 's úczaseprésre küldetett, mert meglopta a' Cassát. –

Nun kommen Sie, monda. Három Commandirter ajtóm előtt vára. Und ihr ladet schwer eure Gewehre; denn bey dem der desertirt, habe ich keine resource, als ihn todt schließen zu lassen.

Levivének a' gradicson, 's Uzával és ³⁴ engem egy igen nagy szekérre ültetének fel. Ugyan annyi Commandirter üle fel velünk. Szekerünk be vala vonva fejér vászonnal.

A' Traktírunk két lyánya messzéről néze bennünket, 's onnan kiáltá ránk néma búcsúját. Schramek és Grünersperg félve hajták magokat. De a' tiszteletes Schröter megszorította, megrázta jobbjomat. – –

A' magyar ökör.

Director Schrámek 1798. Majus 14d. hozzám jöve. Ha nem vagyok alkalmatlan, ugymond, itt töltök fél órát. – Mivel mulatja magát az Úr? – A' helybeli Luth[eránus] Predikatortól kölcsön vett könyvek közt, mondám, 'a II Fridrik Anecdota'it is lelem, mellyeket Büsching gyűjtögete. – Benne van ez? – hát ez? – hát ez? – Hát a' magyar ökör? – Az nincs. – Elmondom hát:

Fridrich és az öccse Henrich egy nyert ütközet után kísértáltak a' szomszéd Franciscanus Klastrom felé. – Hány Novitiusi vannak? kérdé a' Király a' Guardiánt. – Csak kettő. – Hozassa elő. A' két izmos kapa 's fegyverkerülő belép. – Hallja jó Páter, mondá a' Király, ez inkább született muskétet forgatni mint Breviariumot. Viszem, de helyettek két más Fratert küldök, csak hogy sok idő alatt fogja Pappá faraghatni, mint ezeket is. Ekkor Henrichnek idegen nyelven mondja, hogy a' Franciscanusok helyett két magyar ökröt fog küldeni. – A' Guardián megértette a' titkolt szót, 's megköszönvén a' Király kegyelmét, fogadta, hogy az egyik Novitiust ezen kir[ályi] kegyelem' emlékezetére Frater Fridericusnak, a' Másikat Henricusnak fogja nevezni.

Schrámek ártatlanul nevette a' Guardian lelkes feleletét, 's én együtt vele. – Director Úr nekem engedni fog egy kérdést, mondám a' legvidámabb arccal és

³⁴ *BáLm* [A névnek hely van kihagyva.]

hanggal; látott e az Úr valaha magyar ökröt? – Schrámek elijede, 's esküdt, hogy ő engem megbántani semmiképen nem akart; szégyellé megtévedését. – Az Úr jóságától 's mívelt lelkétől én bántást nem is vártam, felelék neki, 's bizonyossá teszem az Urat, hogy mikor Nemzetem forog szóban, az Úrnak mentségre előttem szüksége soha nem lesz. Az én Nemzetemnek úgy van gyenge oldala mint minden más Nemzetnek, de olly fényes oldalai is vannak, mint kevés más Nemzetnek; a' magyar kevély arra, hogy ő magyar. De hagyjuk azt; ki a' szóval: Látott e az Úr magyar ökröt? – Igen. – Nem gondolnám, de nem lehetetlen. Hol láta az Úr? – Bécsben, a' heczben. – Ott, igen is, láthata. – No tehát azt várom az Úr egyenességétől, hogy vallást tesz, hogy az én hazámnak még az *ökere*³⁵ is sokkal nemesebb teremtés, mint Cseh és Morva Országának a' *lova*.³⁶

Megszántam Schrámeket; ő engem nem akara bántani, 's íme pirult hogy hazájának még a' *lova* sem nemes.

Szegény Csehek! De csak a' II Ferdinand ideje óta szegények! Egykor ők is szabadok voltak.

Filangieri Munkája.

Gubern[alis] Tanácsos Schröter Úr egyszersmind Könyvek Revisora volt. – 1799 hozzám jő. Ich komme in einem höchst unangenehmen Geschäfte; ich nehme Ihnen Filangieris Werke ab.

Felelemél a' nyolcz Kötetet, 's elébe tevém minden szó nélkül. Das Werk ist in die Liste der verbotenen gesetzt. Es soll in der Canzley abgelegt werden. Sind Sie frey, so nehmen Sie es.

De hogy' lehete Filangierit megtiltani, kérdém, holott Sonnenfels mindég magasztalja. – Oh Uram, monda Schröter, annyira megyen a' dolog, hogy már az Eckhartshausen imáds[ágos] Könyve (Gott ist die reinste Liebe) prohibealva van. – Az nem kár, kiáltám. – Sőt már találtatott valaki, a' ki azt is projectálá, hogy a' Plutarchus Biographiái tiltassanak meg. – Bizonyossá teszem Gubern[alis] Consil[arius] Urat mondám, hogy a' ki azt projectálá, nem volt, koránt sem volt olly bolond, a' millyennek látszik. Legjobb volna a' Görög és Római Classicusokat, 's minden Históriákat a' mai időkig, elégetni. A' kívánatos Regeneratio akkor lenne meg.

Schröter bal karomat épen ott találá szeretettel megmarkolni, a' hol bilincsem karikája volt. Mélyet sohajtva méne ki szobámbol.

Ez a' történet egy másikra emlékeztet: – Budán jó ideig nem valának könyveink. Almásy Pál Excell[entiája] oda küldé a' Troppauban nyomtatott Utazások minden csomójit. Nekem a' Török-Országokat hozák. Rézre valának metszve a' tortura Scenái. – Classicusokat előbben kérni nem mertem. A' Winkelmann Geschichte der Kunst két Kötetét vétettem meg tehát. A' Censor megengedé.

Kapitány Úr, mondám Nováknak, mi a' kő könyvet enged nekem az Úr és Censora? Olvassa csak e' sorokat:

³⁵ *BáLm* [aláhúзва]

³⁶ *BáLm* [aláhúзва]

„Miért nem emelkedhetik most a' Művészség annyira mint a' Görögöknél? – Mert a' hol szabadság nincs, mert a' hol Király uralkodik, ott a' genie' szárnyai mindég meg vagynak nyirbálva.” . . . Nováknak az olyanokra nem vala gondja. Jó ember volt, de könnyűségből. Vígán élni, előmenni, neki csak az kelle. –

Kufstein

Jún[ius] 22d. 1799. tehát útnak indulánk, kilenczen³⁷ mindöszve: 1). Szulyovszky, 2. én, 3. Úza, 4. Hirgeist, 5. Szmethanovics, 6. Szláv János, 7. Laczkovics László, 8. Baranyay Mihály, 9. Újgyörgyi József.

Aubert Huf Regementjebeli Fő Hadnagy mellé rendeltetett Mitrovszki Regementbeli Zászlótartó Markusfalvi Gál Mózes Úr, Erdélyi születésű magyar, de a' kinek meg vala tiltva, 's cassatio alatt, hogy velünk ne tudassa, hogy magyar és hogy magyarul tud. Az első szekeren ülének Szulyovszky, Laczkovics és Baranyay; a' másikon Szláv,³⁸ Szmethanovics, Hirgeist; a' harmadikon én, Úza, Újgyörgyi, 's én velem Tétzel Káplár 's Furitek és az öreg Kuderna.

Jún[ius] 22d. ebédünk Práliczon, hálásunk Misliczen;

23d. Czeswitz – Znaym mellett. – Éjjelre Rötzt.

24d. Egenburg, – Hadersdorf.

25d. Cremsre délelőtt 's ott egész nap.

26d. Sanct-Pölten.

27d. Neumark, Amstetten.

28d.

29d.

30d.

Július elsőjén Frankenmark.

2d. – – éjszakára³⁹ Reichenhall.

3d. Loffer; Waitring.

4d. Waitringban, a' Postaháznál.

5d. - - - - éjsz[aka] Sill.

6d. Kirzpichl. – Kufstein.

Mind ezt, úgy a' mint itt áll, régi papirosaimbol. –Aubert csak azt sem engedé meg, hogy tudhassuk a' helyek' neveit. Így történt hogy jegyzéseimben hézagok vagynak.

Znaymon innen félóránnyira van az a' deákul Lucának nevezett Praemonstratensis nagy Klastrom, mellytől még az én időmben is Jászó és Lelesz függött. II. József eltörlötte a' Rendet, 's midőn ott most elmenénk, mosott ruhákat láttam kifüggeni a' Kazármává változtatott Klastrom' ablakiból, és a' Lacy gyalog Regementje katonájának czitrom színű hajtókás kikrétázott feje kabátjaikat.

³⁷ *BáLm* ki<n>lenczen

³⁸ *BáLm* Szlavy [a betűtévésztes miatt emend.]

³⁹ *BáLm* ejszakára [a betűtévésztes miatt emend.]

Cremsben valamelly becsületes német befúrá magát hozzánk a' fogadó szálájába, 's kérte Aubertet, hogy ebédlenénk nála mindnyájan. Aubert azt nekünk meg nem engedte, de maga ment. Mi feloldatánk párnazsákjainkat, 's estve a' nagy Szálában vetteténk meg ágyainkat. Éjfélkor imhol jöve a' német és a' botorkázó Aubert. Meine Herren, ich bedauere Ihr Geschick aufrichtig. Vor meiner haben Sie sich gar nicht zu schämen. Dieses Unglück trifft nur Leute, die Kopf haben. – Pszt, pszt, mondá Aubert, megrántotta ruháját, 's elvitte.

Áltmenvén a' Dunán a' Bécs és Parizs közt vonuló úton sok utazó méne el mellettünk. Nem tudtam én hogy Aubert mindennek azt hazudta, de hogy hazudása annál inkább találjon hitelt, nagy titok alatt, hogy mi Moszkvák vagyunk. Nem akará ő, vagy talán az Udvar, hogy tudja hazánk, hová levénk Brűnnből. Azonban én frakkot nem vettem volna magamra az egész úton; mindég magyar dolmányban mentem, 's úgy ültem szekeremben, hogy lábamon lássák a' vasat.

A' sok Útasoktól Ennszen is megtudták, hogy kilencz Országslás' foglyai vason vitetnek, 's minthogy a' város kősziklás dombon áll, 's el nem kerültethetik, a' városiak úgy öszvetoldulának a' piaczon, merre útunk méne, mintha ott vásár volt volna. Az én lelkem nem lehet öröm nélkül, 's én a' nézésünkre összegyűlteknek köszöngtettem, 's csak azért is, hogy lássák nyugal munkát, és ha tudják hogy magyarok vagyunk, nemzetünkre háramoljon fény. Ne higye a' német, hogy Horák és Kloskák a' Magyarok. Egy bolt előtt két Kalmár közt egy gyönyörű asszonyka állott, 's olly közel a' kerekhez, hogy az ruhájokat csaknem megérte. Gehorsamer Diener, mondám. Unterthänigster Diener, mondá a' Kalmár a' legforróbb expressióval, mellyet képzelhetni. – A' setét Űza kifakadt. De kutyateremtette németjének micsoda öröm köszöngetni? – Békét hagyék a' nemes lelkűnek, mert tudtam, hogy szavam fel nem derítheti lelkét.

Alig csendesedénk el, midőn egy kövér fiatal mészáros a' maga ezüst félsphaerájú gombjaival, egy emeletesb körül kiáltgata, midőn az első szekér elméne: Numro Ánsz, Numro Czá (Szulyovszky nem volt ott.) – Jött a' második szekér, 's a' német kinyújtván mindég karját és uját: Numro Dráj, Numró Fír, Numro Finfe. – Jött a' mi szekerünk: Numro Sexe, Numro Siebn, Numro Achte. – Úgy de neki is azt mondták, hogy kilenczen vagyunk, 's itt csak nyolcz. 'S most Szulyovszkyt a' Tiszt mellett látta ülni. Und hier ist der Neunte, mondá, 's ezt vetette mellé:

*Spitzbuen*⁴⁰

Aubert erre tele torokkal: HALT! 's a' három szekér megállá. Aubert kikölt a' szekérből, 's kardot köte. Commandirte herab! Azok leugrottak. – Her da mit dem Kerl, fünfundzwanzig aufgehauen. – Én felkelék: Herr Ob[er] Lieut[enant] lassen Sie den Elenden. Wir sind durch seine Narrheit nicht gekränkt. Weiß er denn, wer und was wir sind? – A' Mészáros ment, a' merre mehetett, Aubert pedig szüntelen káromkodva felült, 's még a' szekérből is fenyegette a' bolondot.

Azalatt a' szegény Űza magán kívül vala mérgében. Így kell az Úrnak b–m a' lelkét, csak köszöngesse az ebatta németjeit. – Megakarám csókolni hűségéért, de ő

⁴⁰ *BáLm* [Ritkítva, nagyobb betűvel.]

megmondta, hogy az olly ember csókja, a' ki köszön a' Németnek, neki ugyan nem kell.

El kell mondanom, mint nyeré Szulyovszky azt a' kegyelmet, hogy ötöt Aubert a' Szekérről kocsijába vette, 's leszedte róla a' lánczot.

Neumarkton ebédelvén, 'a Kellnerleány (férfi Kellnerek ott nincsenek) sorba tudakozza bennünket, millyen bort parancsolunk; 's minthogy én bornemisza valék, úgy hitte, hogy talán jobb bort parancsolok, ha közönséges nem kell is. – Van magyar borotok? kérdém. – Van. – Tokajit két butelliával; elhozta. Én az egyiket a' praesideáló Aubertnek nyújtám, ki azt azonnal oldalzsebjébe dugá; a' másikat kiosztám társaimnak e' szóval: *Hazánk felé fordúlva, mint Jeruzsalemnek a' Zsidó, mikor imádkozik!*⁴¹ Tudtam hogy Aubert elnézi a' magyar szót, mert oldalzsebjébe vala patrónusom. Laczkovics is hozata két butelliát, és ő is Aubertnek adá az egyiket. Aubert magán kívül vala örömében, 's midőn délután indulánk, Szulyovszkyrol levevé a' vasat, 's maga mellé ülteté. Pedig Szulyovszky neki nem ada bort. De mi ezen megkülönböztetés által nem megtisztelve, hanem megbüntetve érzettük volna magunkat.

Kitzpichelen, melly utolsó hely Kufsteinhoz, Aubert magán kívül vala örömében, hogy közülünk senki sem szökék el. Felkapott egy csomó Újságot: Liest, ihr werdet ohnehin keine lesen, und das viele Jahre durch – monda olly profetziával, melly a' Bálám szamarától is keserves volt volna. Onnan látánk, hogy a' XVI. Lajos leánya összeeskedetett az Angoulemi Herczeggel, és hogy az esketés után letérdepele XVIII Lajos előtt, 's úgy kéré, hogy a' Francziáknak kegyelmezzen meg. Aubert az alatt marhává itta magát.

Még így is annyira eszén volt, hogy a' Tyrolisi vadászok közül minden szekérhez két gyalogot parancsola, megparancsolván, hogy ha ki megszökik, lőjjék agyon. Maga Szulyovszky mellé felüle, 's puderes és pomadés fejét a' Szulyovszky igen nemes posztóbul csinált francia-kék köpenyegén⁴² nyugtatta. A' szegény Szulyovszky válla egész Kufsteinig párnája volt a' részeg embernek. Az felállva mindég tudakozá a' vadászokat, ha rabja itt van e. Lőjjék agyon ha szökik.

Éjfél vala midőn Kufsteinba érénk. Kapitány Cservenka, egy hetvenesztendő, sánta, Artillerista Kapitány vala Commendánsunk (a' Vár Commendánsa más vala)⁴³ 's ez a' városban lakott, melly épen alatta van az iszonyú hegynek. Háza előtt szállánk ki szekerinkből.

Aubert részegen mutata be: das ist der Szullovszki, – das ist der Kaszinszki, das ist der Laczkovicserl, das ist der Szlaverl, das ist der Szmethanovicserl, etc. recht brave, scharmante Leute; ich versichere Sie. Cservenka pirult helyette. Akkor Aubert Cservenkánénak álla, kit talán közember korában véve el az öreg; egy szörnyű testű, 's még szörnyűbb ábrázatú, faragatlan, vad Madáma. Aubertnek az mindegy volt. Neki ment az asszonynak, 's hol a' jobbát taszítá félre, hol a' balját, 's maga hol jobb hol bal lába' hegyére görbülve tette a' vén kövér szatyor a' joli-coeur complimentjeit.

⁴¹ *BáLm* [aláhúзва]

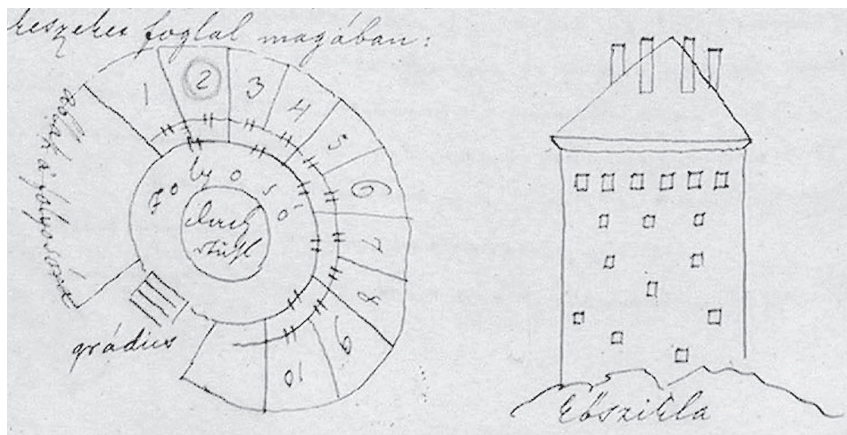
⁴² *BáLm* <g> köpenyegén

⁴³ *BáLm* [A név helye üresen hagyva.]

Reszketénk, mint minden a' ki várbeli fogságra vitetik, de lehetetlen volt nem nevetnünk.

HE[rr] Oberlieut[enant] lassen Sie ihre bagage auf die Festung hinauftragen, monda Cservenka Aubertnek. – Ez: Was? – meine bagage – wird – nicht hinaufgetragen. – Ey mord Christ Sakrament, felele Cservenka, so verstehen Sie doch; ich sage nicht Ihre⁴⁴ bagage, sondern die dieser Herren. – Nun das ist – etwas – anders, mondá a' részeg ember a' neheztelés' hangjával.

A' várba 452 grádics viszen, ha jól jegyzé meg Szulyovszky. 'S a' Status' foglyai ott egy toronyban tartatnak, melly 13 rekeszeket foglal magában:

A' dachstuhl (oszlop, melly a' fedel közepét tartja) olly vastag, hogy három ember összefogott kézzel nehezen ölelhetné körül. Ez körül fut el a' folyosó. Minden két szobának egy pitvara van. A' szoba alacsony, az ablak nagyocska, 's párkányát elérheti a' térd. Az ablak falában nem csak vas rúd, hanem drótbul font rostély is. A' szoba ajtaja 's a' parányi kemencze egészen elfogják a' négy fal' egyikét. (Itt Báró Wesselényi N[umer]o 7. lakott, talán ötödfél esztendeig, egy Püspök és egy Zsidó közt. –⁴⁵ N[ume]ro 13. Maret; N[ume]ro 12. Bacsányi 1795ben, 's e' kettő beszellgete egymással). A' szoba' ajtaja belülről vas pléhkel vala bevonva, 's azon egy ablaklyuk, de a' mellyet kívülről mindég zárva tartottak. Holmit ezen adának be, mert az ajtó csak szombaton nyitattott meg a' Kapitány' jelenlétében, míg a' borbély a' Szenvedőt megberetválá, 's a' gyomorszék kiürítettett.

Felérvén a' folyosóra, Barátim, mondám, mellyikünket nyél el legelőbb a' Cyclopsz barlangja? 's azon szempillantásban kérdé Cservenka, wer von Ihnen ist Kazinczy? Bevivének, megveték ágyamat, 's levevék rólam a' lánczot, 's itt 's ez nap utóljára. Wenn Sie sich nicht gut aufführen, mondá Cservenka, so lasse ich Sie an diese große steinerne Kugel schmieden. – Das haben Sie nicht nöthig, Herr Hauptmann, mondám; es sind fünf Jahre daß ich leide; meine Vorgesetzten hatten noch nie Klage wider mich. – Ránk zárák az ajtót.

⁴⁴ BáLm [ritkítva]

⁴⁵ BáLm közt. – <)>

Virradtakor kinézek ablakomon. Elöttem meredezett az egekig a' Kaiserberg.⁴⁶ Alattam fekvék a' külvároska, 's lelátam az Ország útjára. Gyönyörű lakás, de szabadnak.

A' szobák így osztatának ki.

N[ume]ro 1. senki, mert a' szoba setét.

2. én.

3. Szlávy János.

4. Szmethanovics Károly.

5. Báró Behmelburg, Alhadnagy a' Brechanville gyalog-seregénél.

6. Hirgeist Ferencz.

7. Heitzmann, Adjutáns, ugyan ott.

8. Úza Pál.

9. Carl Fourreau, Fő-Hadnagy, ugyan ott.

10. Baranyay Mihály.

11. Újgyörgyi József.

12. Laczkovics László.

13. Szulyovszky Menyhért. De ő két hónap mulva azután levitetett a' Grimmel Ignác Fő-Profósz' szobájába. (Az AlProfósz neve Miller József.)

Fourreau, Behmelburg és Heitzmann Mölken szállának meg a' Benedictinusoknál. Vacsora nekik szobájokban adatott, 's az Apát egy Barátot rendele mulattatásokra. Azok összeszólalkozának, hogy tréfából rá ijesztenek a' Papra, 's azt mondák neki, hogy ők Olasz-Országba mennek Libertét és Égalitét predikálni, 's tiszteletlenül szólának a' Császár ellen, magasztalással a' Republicanismusról. (Cselekedetek gondolatlan tréfa volt, nem egyéb; vesztebb embert mint Fourreau gondolni sem lehet. Erkölcstelenségeit, marhaságait elhallgatván, mellyekkel elborzasztá a' derék Úzát, hogy többé vele szólni sem akara, csak azt emlitem, a' mivel dicsekedett, hogy Magyar-Országban hogy' verte a' forspontosokat, 's hogy quietalta a' Miatyánkkal.)

A' megbotránkozott Benedictinus elbeszélé az Apátnak a' mi történt, 's ez a' Papot Bécsbe küldé. Ki a' nevek? Nem tudta. A' Regementhez küldetett kimutatni. A' három Tiszt Processus nélkül Kufsteinba küldetett. Esztendő mulva a' Regiment' Tisztjei Processust kívántak. Ez őket megszabadítá.

Nyertünk az által, hogy Szulyovszkyt Grimmelhez vivék. Már útunk alatt megmondá Szulyovszky és az ő példájára mindenikünk, hogy Szlávynek semmi titkot nem mondanak; az rosz ember és okatlan; 's Szulyovszky tőlem kére tanácsot, mint közöljünk híreket egymással. Kopogva, vagy ha az nem lehet, egy gombostűvel lyukakat szúrván a' nyomtatott könyvek' lapjain keresztül, de egy lapra ne többet mint négyet. – Szulyovszky azt mondá Grimmelnének, hogy ő mangorlana, hogy mozgásba hozza vérét, de szerezzen valakit segítőül. – De kit? – A' franczia Generalis' inasát. – Az inast megszólítá az Asszony; ő nyert azzal, hogy magának nem kelle megtenni a' Munkát; 's az inas látni akará, micsoda ember Szulyovszky.

⁴⁶ *BáLm* Kaiserburg. [a betűtévésztes miatt emend.]

Generalis Fiorella Antal közel rokona volt Bonaparténak, 's olly tekintetű, hogy midőn 1797 elfogatott 's Gréczbe vitetett, Napoléon, akkor még Bonaparte, levelet írta Alvinczynak, 's oda küldvén Herczeg Hohenzollert, ennek helyébe Fiorellát, 13. napi fogsága után, kiadatni kívánta. Kiadatott. De mivel ő vitte a' hadat a' Pápa ellen, 's ezzel, ámbár maga is olasz nyelvű, csak francziául beszéle 's éreztette vele, hogy a' Respublica több mint egy Uralkodó; midőn Turínban, capitulálván, magát feladta, Kufsteinba hozatott. Magának nem vala szabad lejőni a' várbol, igen inasának, 's az olvasa Újságokat, 's a' mit halla, megvivé mind Urának, mind Szulyovszkynak. Szulyovszky a' híreket nekem a' tőlem vett könyvbe beszúrkálá, 's ismét új könyveket kére: én pedig mihelyt vettem, felírtam a' betűket kőtablácskámra, akkor új lyukakat csináltam a' könyv lapjaiba, elkopogtam társaimnak, 's a' kőtablát letörlöttem, hogy rajta ne veszítsek.

Kufstein szomorú haza. Ugorkát Boczenből hozatánk, mert azt ez a' föld nem terem. Egy nap' halat főzeték, 's nyers hagymát hozattam fel. Elkiáltám magamat: hagma, te az én honomban termettél! A' Kufsteini Bíró Bécsben vala, 's meglátá, hogy almanagyságú hagymát hozának fel MagyarOrszágrol egy hajón. Két zsákkal megveve. Még egyet hozattam, 's úgy tartottam mint kincsemet.

Budai és Brünni fogságunknak legalább az az öröme volt, hogy a' mieink életek felől az által tudhatánk valamit, hogy tőlök pénzt, Tokajit, ruhabelit vettünk. Kufsteinban nem vevénk e' vigasztalást, 's már tizedik hónap mulva is.

Azonban 1800. Május 22d. estveli 7. órakor nyílik belső ajtóm' fiókja, 's Grimmel beadja vacsorámat. Ezzel megfordúl, 's ismét előjövén az ajtófiókhoz, jobbával egy Contó forma papirosat, baljával egy olly valamit, mint egy összehajtott de még be nem kötött könyv, nekem ad be, minden szó nélkül. Hála Istennek! valaha tehát megérkezett! kiáltám, azt híven, hogy a' nyaláb a' Bährens munkája über die Klassiker, mellyet még Septemberben kértem megszereztetni erszényemre. Az igen kevés szavú Grimmel nem adta a' nyalábot, hanem a' Contót. Das schenke ich Ihnen, mondám, geben Sie mir nur das längst erwartete Buch. De Grimmel a' nyalábot nem adta. Nein! nein! zuerst nur dieß da! – Hogy megszabaduljak tőle, úgy tettem, mintha meg akarnám tekinteni; tudám én mit ér a' Contók' bemutatása a' foglyoknak: de mint lettem oda, midőn Contó helyett az anyám levelét láttam meg. Egyszerre rogytam térdre, 's ég felé emelém a' papírost, mint a' Misemondó az ostyát. Grimmel megrázódva hallá sikoltásomat, ordításomat. – Was machen Sie denn? Die Gn[ädige] Mama lebt ja. Beruhigen Sie sich. Das ist ihre Schrift.

A' Contónak nézett papíros az anyám' adresz nélkül, pecsét nélkül írt levele volt, a' nyalábban nem Bährens, hanem hat fejér zsebkendő.

A' Tokaji bor a' Cerberust is megszelídítheti. De a' Kufsteini cerberusok vadabb természetűek mint a' Rhadamontuszéi. – Két butelliát magamnak tartottam és társaimnak, a' többit ezek ivák.

Cservenkára nincs panasom, Grimmel pedig szeretett is. Soha sem evém meg a' mit főzettem, 's felét mindég azoknak küldém, a' kiknek pénzek elfogyott. Grimmel és Miller ezért engem e' névvel neveztek: der gute Herr. – De Cservenka vad ember

vala, minden érzés nélkül. Minden mutatta, hogy von Pik auf szolgált. Szolgai lélek, testestül és lelkestül.

Midőn egyszer beretválának, nálam ült 's azt beszélé, hogy bálban volt. Da Kufstein klein seyn soll – a' Mölki Klastrom' folyosója hosszabb línéat teszen mint a' Kufstein' diametere – so stelle ich mir vor, die Bälle müssen hier traurig seyn. Unter- dessen ist es immer eine Freude, zwischen frohen Menschen zu seyn, mondám.

Nem képzelhetni nagyobb dühösséget, mint a' mellybe kipattant. Nem értettem. Ich habe Sie ja nicht beleidigt? A' Profósz mondá, 's magától, hogy én *frohe*⁴⁷ Menschent mondottam, nem ezt: *rohe*.⁴⁸

Das ist etwas anders, mondá Cservenka. Ich war im Begriff, Sie an diese Kugel da anschließen zu lassen.

Imádkozzék minden, hogy fogságot ne kelljen szenvednie, 's illy emberek alatt! Az nem könnyű.

Május' utolsó napjaiban egy reggel dobverést és tábori muzsikát hallának füleim. Letekinték, 's egy Tyrolisi insurrectiói csoportocska ballaga a' város' kapuja felé, zászlójával. Közöttök a' maga skárlátszín köpönyegében a' Chirurgus is. Fél óra mulva egy második csoport, és még délig öt vagy hat. – Délben kértem Grimmelt, mit akar ez a' marsírozás, mert hallgatni bizatlanságot mutatott volna. – Most lesz esztendőnként tartatni szokott mustrájok. – Úgy de Június' elsőjén Pünkösöd lesz; mit nem halaszták a' mustrát továbbra? – Az innep a' rendet meg nem szakaszthatja, úgymond Grimmel; a' Tyrolisi nép szoros rendhez szokott. – Mi történt a' tábornál, tudtam a' Szulyovszkytól vett hírekből.

Más nap 's a' harmadikon, negyediken ugyan ez történt. A' Tyrolisiak nemzeti színek a' zöld; ők vadászok. Polgárkatonájik kávészínű pokróczposztót hordanak, zöld gallérral és hajtókával. Marsokat eltanulta fülem.

A' scena komolyabb színt veve magára; kevés nap mulva három csoport Magyar sereg jöve Kufsteinba Inspruck felől. Elértém hogy Olaszországból feltolatik seregünk. Egy Káplár, közel a' város kapujához, felkiált: Hová mégy? – Hova mégy? Illyen amollyan adta! – És tovább: Ki parancsolta?

O süße Stimmen, vielwillkommener Ton
der Muttersprach' in einem fremden Lande!

Göthes Iphigenie.⁴⁹

Két szürke köpönyegű Katona estve sokáig néze fel ablakainkra, Ezek bizonyosan tudják, hogy itt Magyarok kíznatnak, mondám. Akármi ér, rájuk kiáltok. – Földi! – *Hab?* – *Pajtás!* – *Nó?* – Tót vala a' legény; de azt is hazám nevelte.

Néhány napig tarta a' Magyar seregek' érkezése. El nem tudánk állani az ablak- tól.

Egy nap, dél után két órakor, egy szürke köpönyeges kék nadrágos legény és egy leány összeszólalkoznak, 's elválnak egymástól, a' leány az Insprucki úton indult el, a' legény a' Kalvária felé. Azonban a' réten összeakadnak; a' leány megvendégli a'

⁴⁷ *BáLm* [ritkítva]

⁴⁸ *BáLm* [ritkítva]

⁴⁹ *BáLm* [aláhúzva]

magyar legényt, 's az kaszához nyúl, 's vágja a' rendeket. Az Alprofosz Miller nyitja az ajtót, 's sétálni hív, a' gömbölyű folyosóra. Sőt jőjön az Úr, mondam, lássa ama legényt; már kész ismeretsége. – Uram, úgymond, a' városban egész revolutio van az asszonyok és leányok közt; veszekednek a' magyar legényeken.

Június közepe táján sergeink Bavariából egymást taposva térének Inspruck felé. Ment a' sok álgú és az álgú szekerek. Magyar sereg, Német sereg egymás hátán, de inkább sietve mint jött.

Június 29d. délután álgúdurrogások, de távolról. Grimm felhozá vacsorámat. Uram, esztendeje 7nap híján hogy itt vagyok; még azt sem kértem, szombat van e, vagy vasárnap. De most hadd kérjem: Mit jelent ez a' mai álgúzás? – Die dummen Bayern [haben]⁵⁰ ihren Kirchmeß, und feuern aus Mörsern. – Egészségekre a' szép Kirchmess mozsársütéseit! mondam magamban.

Június 30d.

Háromkor felébredtem. Gyönyörű volt a' reggel a' Kayserberg megett. Ott az én hazám! Ott vannak az enyéme! Ez vala könyörgésem.

A' nap meleg vala, 's öltözetlen maradtam. Nem hét orakor, mint szokott, hanem ötkor csikorgani hallám a' grádics ajtaját, csikorgani külső ajtót, sőt most, a' szokás ellen, belső ajtót is, 's Grimm a' Fő Profosz jó Heiczi nevű katonacséledünkkel, 's hozza párnazsákomat. – Hier, Ihr Bettsack, monda; packen Sie Ihre Sachen zusammen. Sie gehen heute noch fort. – Eljédtnék, búsnak tettetém magamat; örvendeni bántás volt volna, mert a' Grimmeleknek akkor van jó aratások, ha sok rabjaik vannak. – Auch uns allen ist herzlich bange⁵¹ um Sie, monda Heiczi együgyűségében; aber was soll man thun. Die Umstände sind nicht darnach, daß Sie länger bleiben können. Grimm ráordíta a' legényre; nem akará tudatni a' bajt. Um 10 Uhr bringe ich Ihnen Ihr Essen, und um 2 fahren Sie ab. – Auf der Achse, oder zu Wasser. – Weiß nicht; 's ment. Kértem, vétessen nekem egy kalapot. Neki kisebb dolga is nagyobb volt.

Első dolgom az vala, hogy ajtóm vas pléhére ezt karmoljam nem emlékezem többé mivel:

FRANC[iscus] KAZINCZY

HUNGARUS

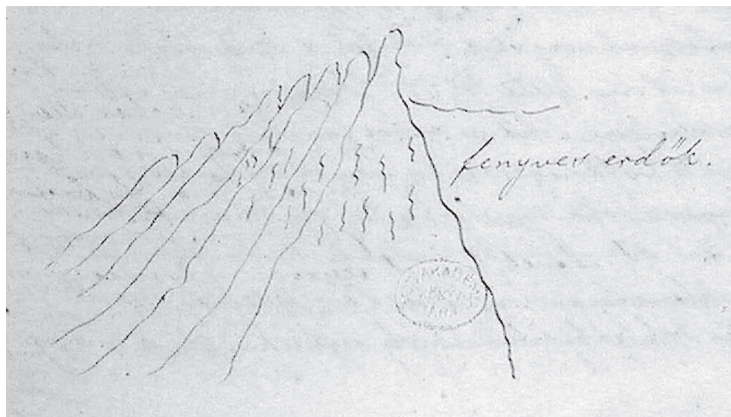
a VI. Jul[ii] 1799 ad 30. Junii 1800.

Kilenczkor a' Nagy Profosz ismét feljöve. Kértem vezetne által a' Baranyai üresen maradt szobájába, hogy a' P. hegyet láthassam 's lerajzolhassam. – Baranyai kitölté idejét, 's innen ereszteté el kevés hetek előtt. –

Imhol a' hegy, mint egy óriási Pyramis merő feje sziklákbol 's fövény iszapból, a' kék színnek véghetetlen nüansziban. A' hegy' aljában sok apró faluk. Alatta az út Inspruck felé.

⁵⁰ *Bálm* [a német mondatból hiányzik az állítmány, ezért értelemszerűen emend.]

⁵¹ *BáLm* [A lap alján órszóként szerepel, de a következő oldalon nem ismétlődik meg.]

Tizenegykor événk. – Valamelly Trautmannsdorf megszerete egy Tyrolisi leányt, 's elvette. Ezért a' familia elhidegült iránta. Halála után az Özvegy visszajöve Kufsteinba, egyetlen leányával. Ez a' Kisasszony minden fogolynak Húsvétkor is küldé süteményt, most is egy palaczk borral. Megkértem a' Kisasszonyt, hogy magát velünk láttassa, ha majd lemegyünk. De a' Profósznak nem vala ideje megtenni a' mire kértem, 's nemes-lelkű jóltevőnk láta bennünket, de mi ötet nem.

Két órákor Báró Steinling Kapitány felhozá hozzánk Bender R[e]g[imen]tjebeli Fő-Hadnagy Bastendorff Ferencz Urat. Uraim, monda Bastendorf, én és társaim egy hónap óta várjuk itt a' parancsot, hogy az Urakkal induljunk. Az Inspruckban commandírozó Generalis azt mondotta nekem az Urak felől, hogy a' vett hírek szerint, mióta ez a' torony áll, szeretetre méltóbb emberek itt nem szenvedtek. Tapasztalni fogják az Urak, hogy én a' szerencsétlent tudom tisztelni.

Ajtaink egyszerre nyíltak meg. Le nem megyek mondám, mig a' N[ume]ro 5be nem lépek, hol Wesselényi 1790ig szenvedte. Ablakából vad és nem szép alakú hegyoldalra vala a' kinézés.

Profószunk magához vive fel, a' Szulyovszky szobájába. Welcher ist der gute Herr?⁵² kérdé itt a' vén asszony, 's reám mutatott a' férje. Soha itt rabot familiai neven nem neveznek, és midőn a' Hofkriegsrathhoz megyen a' jelentés, nem a' nevet írják, hanem a' szoba Numeróját. Ach E[ue]r Gnaden, monda a' vén asszony, und wir müssen Sie verlieren. Nyakamba borúlt, sírt.

Szulyovszky, én, Lackovics László, Szláv, Úza, Hirgeist Ferencz és Szmethanovics Károly együtt indulánk le a' várbol. A' nép összecsődült látásunkra. Még nem tudtuk merre visznek. Úgy hittük, Inspruck felé, mert sergeink visszavonulása, 's az álgúzás tegnap, azt mutatók, hogy München körül győze a' francia sereg.

Leérvén a' hegyen, meglátánk a' hajót a' hídnál. Az három szobára vala osztva. Megparancsolák, hogy azon két idegennek, kik a' két szomszéd szobában lesznek, még csak köszönni, annál inkább velek szóba eredni, ne merjünk. Mi a' középso részkbe viteténk Neugebauer seregbeli zászlótartó Hörde Úrnak felvigyázására bízva. Az egy szakállatlan Tisztecske volt.

⁵² *BáLm* [nagyobb betűvel, ritkítva]

Már a' hajó orrában lelénk Neugebauer Regimentbeli Zászlótartó Lohrmillerrel, ki cseléd vala egykor, francia Oberster Chipault Urat. Az civilis ruhában álla szobájában, 's el lévén tiltva a' köszöntéstől, csak végig néze bennünket, kitkit sokáig. Gyönyörű szöghajú ember, közép termettel, harmiczöt esztendő. Szeme kék, arcza kedves, nevelése úri. Érzé hogy Oberster, hogy Huszár Oberster, 's hogy francia Oberster. –

Sokáig állánk ott, 's nem tudánk megfogni miért nem indulunk. De most imhol jöve a' francia Generalis. Szótt nadrágban, fűzött stiblicskében, melly lábikrájít is körülfogta, vállán egy kávészín, szürke felbellel prémzett, dolmánygalléru porköpneg, posztóból; jobbájában egy igen hosszú nádpálcza, baljában, fel nem kötve, egy huszár ezüstkard; fején a' paszományos setétkék francia csákósapka. Állva menve, soha sem álla centrumán, mindég vagy jobbra, vagy balra hajolva. Neve Fiorella Antal, Ajacciói születés.

Mon Général, je vous souhaite un bon voyage! Kiáltá Obristlieutenant Geppert, a' Kufsteini vár' Commendánsa. – Fiorella rá ordít: Takarodjék előlem rút ember. Ha fogva nem volnék, e' karddal vennék elégtételt a' rajtam elkövetett gazságokért. Így kell e bänni katonának katonával, embernek emberrel? – Geppert parancsolá a' hajósoknak hogy induljanak. – Quoi? un Général français partira sans son domestique? Non, restez! – Geppert elhallgata.

Előjött az inas, 's ekkor Fiorella parancsolá, hogy induljon a hajó. – A' Generalis is sorba néze bennünket, 's olly hosszasan, mint Chipault.

Nem képzelhetni, melly gyönyörűségek vártak itt reánk. Hajónk nyilsebességgel repüle el az Inn' szélén álló egyes fenyvek mellett; amott a' szenvedés' foka, 's a' gyönyörű hegyek, felettünk sáfrányszínben a' régen nem látott ég. Nemesisz minden roszért jót, minden jóért roszat hoz reánk; boldog a' kire sok kedvest a' nem sok roszért!

Hajósinknak meg vala parancsolva, hogy éjszakára Wasserburgba hajtsanak. De Rosenhain mellett, az Inn' jobb felén, kérék Tiszteinket, köthessenek ki; itt alkalmas fogadó; holnap kipótolják. Tiszteink kiléptek megtekinteni a' Fogadót. – A' francia tegnap óta Wasserburgban vala. Ha oda menénk, szabadok valánk. – Kiáltának, szálljunk ki, 's úgy örvendének mintha csatát nyertek volna, hogy a' hajósok cinkossága itt megállapított.

Vígan vacsorálánk együtt, 's a' francia Oberster bejöve hozzánk. Hörde kéré, térjen vissza szobájába. – Más nap szekerekre rakának, 's vittek Salzburg felé. Bajor kocsisunk megvexálá a' Tisztet. Bár jőne a' francia. Mit⁵³ vesztenénk vele? Az fizet mindent; az Urak quietálnak.

Szekerünk mellett két lovas katona méne el. Micsoda uniformis ez a' zöld köpenyeg kérdém. – Bajor lovasság, felele a' Tiszt. – Nem hittem; ismertem a' Bajorok' színét.

Kértem Tiszteinket, engedjenek gyalog menni. – Igen, de hogy a' Commandírt velem jöjön; idegen földön vagyunk. Példámat minden társam követte.

⁵³ BáLm Mi<nt>t

Egy zöld köpönyeges Katona gyalog ballagdagált felénk. Fején háromszögű szőr kalap, plundrija sárga volt valaha, de lába közt egy igen nagy folt megtarkázta a' régi posztó' sárgáját. Nyakán egy selyemkendő hasadéka. Kamáslija és czipője⁵⁴ közt látni lehete lába' bőrét. – Je vous salue Messieurs; etez vous vassaux de Sa Majesté l'Empereur? Igen is, azok vagyunk. – Az Úr is? az Úr is, 's így mindenikünket. Szulyovszkyt meglepte a' félelem, 's mind félre vonák magokat társaim. – Uram, én egy pirucson most egy Austriai Tisztet láttam elmenni, 's mellette egy francia Generalist, kerek kalapban és uniform nélkül; nem Fiorella e az? – Igen is, Generalis Fiorella. – O que je suis malheureux! il etoit mon second Capitaine aux services du roi; à présent il est général de sa république, et moi simple soldat des russes. – Lesz az Úr Fiorellával? – Együtt ebédlek vele. – Kérlek köszöntsd a' Grof Rossi' nevével. Emlékezzék hajdani barátságunkra, 's tegye ha Isten hazájába visszaviszi, hogy oda én is visszamehessek. – Megígértem azt Rossinak, 's szentül teljesítettem. Éjszakára (Július' elsőjén) Frauensteinban szállottunk meg, 's Tiszteink, látván az ellenség győzödelmét Münchennél, feledék a' vett parancsot, hogy a' két francziának egymással 's nekünk velek tiltsák a' beszélést, 's nem csak azt engedék hogy szóljunk egymással, hanem azt is, hogy szabadon együtt legyünk. – Generalis Ur, mondtam, ismer e valamelly Grof Rossit? – A' Rossi ház szapora ház; de a' Király alatt én szolgáltam is eggyel; én annak Al-Kapitánya valék. – Épen azt kértem, felelék. Elbeszélém, hogy az az Emigráns most a' Condé seregnél szolgál, 's mint közember az Orosz' szolgálatjában; (az Emigránsokat XVIII. Lajos akkor az Oroszokkal fizettette), 's hogy én őtet ma a' legsiralmasb állapotban lelétem; hogy kéri a' Generalist, csinálja ki neki, hogy szabadságot nyerjen visszatérhetni hazájába. – Fiorella megszorítá jobbjomat. Úgy kell neki, mondá; tanulta volna meg a' rossz ember, hogy haza ellen kardot fogni soha nem szabad. Azonban barátok valánk; nem neki hanem az Úrnak ígérem, haza jó mihelyt kiszabadúlok.

Nekünk megjövendőlé, hogy mindaddig fogva leszünk, míg az ő Nemzete újra nagyon megveri Fejedelmünket, miről nem is kételkedhetünk. A' Francia Nemzet olly nagy lelkű, hogy a' békét soha meg nem köti a' nélkül, hogy a' kik republicanus gondolkozásaikért fogva ülnek, szabadon eresztessenek. Midőn Bernadotte Bécsben kifüggeszté ablakából zászlóját és osztán Bécsset oda hagyá, ő vele Strassburgban jött össze, 's Bernadotte beszélé neki, hogy a' titkos béke' 3dik Articulusa tevé szabad lábra az Austriai Status' foglyait. – A' ki ezt olvasni fogja valaha, 's hihetetlennek hiszi, olvassa meg az akkori Ujságleveleket. Én több illy békekötéseket olvastam az Újságlevelekben, 's minden reményünk ennél fogva a' békekötés vala.

Július' 2dikán Teisendorfra érénk. A' helység egy nagy falu vagy egy kis mezőváros. Mint vásárainkban, úgy hemzsege benne a' sok nép. Bastendorf szekereinkhez jöve, 's mindnyájunkat külön mindenre kért a' mi szent, hogy az ide összetódúlt Condé-sereg' Emigráns francziájával szónak ne eredjünk; mert ha megsejtik, hogy mi republicanus gondolkozásunkért szenvedjük a' fogságot, megtörténhetik, hogy tűzbe jönnek 's erőszakra fakadnak. – Leszállánk szekereinkből, 's egy sorba állánk meg, de szabadon ví-

⁵⁴ *BáLm* czipőkje [a betűtévesztés miatt emend.]

gan beszélgetve, katonáink puskákkal mellettünk, mely a' francziáknak mutatá, hogy foglyok vagyunk. Hatan közülök civilis igen elegant öltözetben két lépésnyire állá meg szembe velünk, 's francia hiúsággal mutogatá társait. Két dobos gyermek méne el az utcán, 's hogy értjük szavaikat, megnevezék őket egymásnak. Regardez le petit Marquis tel et tel; le petit Comte... Egy kis csoport tábori leány méne el, épen nem elegant öltözetben, nem mint szobaleány, mely Kisasszonya' elviselt ruhájit hordja, hanem mint szegény Mesterember' gyermeke: Voyez la Comtesse ... et là la Vicomtesse... Szíves szánakozással nézém a' szerencsétleneket; ők a' gyermeki hűség' áldozatai voltak; sőt szántam a' kik önmagoktól jöttek is ide, mert hányat hozá ki az a' reménység, hogy a' republicanismus hasztalan törekedés, és osztán azért, mert gondolkozásért szenvedni keserves.

Midőn én, és Úza, és Hirgeist, kiket én Magyar társaink közt tiszta lelkeikért leginkább szerettem, itt magyarul beszélgeték, a' hat csinos francia mindég kérdé magától, mely nyelv lehet az. Mi szabadon nézénk rájuk, de nem úgy mintha kerestük 's óhajtottuk volna velük a' szólást. Én azonban Hirgeisthoz szólék egy két szót francziául, hogy a' hat idegen lássa, hogy nyelvöket értjük. Félre csapám köpönyegemet, hogy lásák Kávészín magyar dolmánykámat, 's nyári nadrágomat.

A' hat idegen valamelly magyar szó' hangját az én számból hibásan értette, 's oda magyarázta, hogy én egy társokat ohajtom látni. Azonnal mozgás támadá közöttök. Előjőve a' kinek nevét számból hallani hitték, köszöne nekik, 's azok rám mutattak újokkal. A' francia vállat voníta, azt jelentvén, hogy nem ismér. Azonban nekem jó, köszönt, 's ezt kérdi: Monsieur est il polonais? – Én igen mélyen meghajtam magamat neki, de némán; azt jelentvén hogy nekem szólanom nem szabad. – A' hat elegant azonnal méne Tisztünkhöz, 's általa követtete meg engem merészségökért, 's magyarázá, hogy rosszúl értett szavam csalta meg.

Midőn ezek esnek, látánk hogy a' sokaság minden felé kalapot ránt, utat nyit, 's hajtogatja magát. Egy zöld Kabátos, aranypaszományos kalapu öreg Tiszt jöve, melyén csillag, vállán a' széles veres pántlika. Talán maga Condé Herczeg.

Bastendorf jött, megkövete a' hat francia' nevében, 's rettegván a' veszélytől, kért mennénk a' fogadó' szobájába. Oda jöve az említett francia Emigrans Generalis is, keresztül ment a' szobán, 's végigpillanta bennünket.

Szulyovszkynak egy különössége van; az, hogy nem lehet bolond nélkül: Az igen nagy elméjű embert ez a' Különösség gyanúba hozhatná, hogy ő lélekben szegény; de a' természetben sok megmagyarázhatatlanságot lelni, 's ez bizonyosan ilyen. Alább sok példát hozok fel rá. Illyen gyengesége volt a' nagy embernek az is, melyet itt fogok beszélni. Az neki olly örömet ada, hogy még most is beszélgeti, 's örülve.

Hörde jobb kézre, Szulyovszky bal kézre, én a' kocsis mellett, a' Commandírt ben a' szekérben háttal a' lovaknak, ülénk, 's közel Salzburchhoz a' mezei munkát űző nép szaladt látni kik mennek ott katonával. Szulyovszky még akkor bajuszt horda. Adja csak kezembe Zászlótartó Úr a' portdepés kardját, mondá Szulyovszky. A' mint a' nép összefuta, térdei közt tartván a' kardot, felém mutogata újjával; 's így a' nép engem Spionformának néze. Kevésbe múlt, hogy meg nem köveztek, mert már kapdosták a' követ rám. – Én azt nevetém hogy Szulyovszky ezen nevetethe.

Jókor beérénk Neuhausba, Salzburgon túl, Linz felé. Egy gazdag molnárhoz szállítanak. Generalis Fiorella hozzánk jöve, meg kérni hogy vele menjünk sétálni. A' táj egyike a' legszebbeknek, mellyeket valaha láttam, 's a' megszólítás kivált nekem vala igen kedves.

Fiorella, Chipault, a' hét Magyar, 's egyike a' Tiszteknek, együtt menénk, 's én egy kert ajtaját megsejtém, 's nyitva. Bemenénk. Hol a' tartomány nagyobb részét kőszirtes hegyek foglalják el, nem lehet kertnek sok földet szálni; ez kicsiny volt, de tömve külföldi fákkal, termésekkel. A' Liriodendron tulipifera vastag mint a' derekam. Egy kertiházban Kőmívesi hieroglypheket láték meg, 's megszólítám a' kertészt, el nem hallgatván, 's büszkeségből, hogy én Magyar vagyok. Uram, mondtam, nekem gyanúm támad, hogy itt lózsikat tartottak a' Kőmívesek. – Honnan az a' gyanú? az Úr azt hallotta valakitől? – Nem hallottam. Látván hogy a' dolog nem idegen nekem, elbeszélé, hogy Gróf Lodron, Sveciai Követünk, e' kertet Kőmívesi összegyűléseknek alkotta, és hogy itt Colorado Érsek a' Nagymester. – Egy atyafi' sírja lehet az, mellyet egy Agricola névvel jegyes sülyyedező kő jegyez. – Kevés esztendőök mulva Debreczenben ebédlék egy Római születésű Austriai Tiszttel, 's attól hallám, hogy a' kertnek minden vastag fájit feltüzelék, igen még a' Liriodendront is, és hogy azt a' barbarusságot ők tették. – Én inkább a' falu házfedeleiket égettem volna fel.

Július 3dikán ebéd Neumarkton, melly a' Salzburgi tartománynak utolsó helysége; éjszakára Frankenmark, Weichl fogadósnál.

Midőn Neumarkton az utczán sétálnánk 's mindnyájan, két Salzburgi menyecske megpillantá az ifjú és szép Hördét, 's felkiált: Az Istenért, Tiszt Úr, csináljon olly szép fiút nekünk mint maga! –Hörde elpirult, 's szidta őket.

Július 4dikén, ebéd Föcklabruck; hálás Schwanenstadt.

Július 5dikén Wels, éjszakára Linz.

Tiszteink Linzben szaladtak bejelenteni a' General-Commandónak hogy megérkezénk. Rettegének hogy itt más Tiszteket adnak mellénk, mert megszeretének bennünket, 's az út nekik semmibe nem került. Bastendorft a' Generalis tartotta, Chipaultnak a' Generalis ada pénzt, és bőven, 's így Lohrmiller is a' Chipault erszényéből élt; mi négyen Szulyovszky, Szlávy, Laczkovics, én, tartottuk mind Hördét, mind a' pénz nélkül maradt Úzát, Hirgeistot, Szmetanovicst, 's Commandirteinknek naponként, négy ezüst garast egyre, fizettünk.

Tiszteink nagy örömmel térének vissza a' Kazármába hozzánk. Uraim, a' General-Commando semmi parancsot nem veve az Urak iránt; Bécsben, a' baj közt, felejték az Urakat. Mi kísérjük Prágáig. – Itthon vagyunk, ugy monda Bastendorf (azaz nem Baviáriában és Salzburgban többé); itt nem fogják az Urak többé érzeni hogy foglyok; ismerem én az Urakat; tudom nem vonnak bajt reám.

A' Kazármában majd meg evett a' bolha. Kénytelenek valánk egy fogadóba menni által, még pedig a' városba.

A' fogadó tele vala Emigránsokkal, 's három szoba épen akkor ürüle. Egy óra mulva elfoglalhatánk. Két francia asszony és egy öreg rongyos, de tudós Pap velünk mulata a' szalában, 's az asszony szagos olajat mutata elő kisebb nagyobb flaconokban. Nyomorúságokban azzal táplálák magokat. Vevénk tőlök, 's mind nekik mind nekünk kedves

vala a' beszélgetés. Tudakozák Szulyovszkyt, mi járatban van e' távolý országban. Azt felelé, hogy Kereskedő. – Mit viszen? – Vasat (!).

Kiürülének a' szobák, 's Bastendorf holminkért küldete a' Kazármába. Meglátván az asszonyok a' Katonákat, 's talán Fiorellát is és Chipaultt, elnémultak. Vége vala minden társalkodásnak velünk. – A' Császárban egy igen nagy baj van, mondá a' két asszony, és a' Pap, míg még nem tudta, melly vas hordó Szulyovszky; „il est clément.” – Az a' baja, hogy *könyörűletes*.⁵⁵

Szlávy borbélyt hívata, melly meg nyírja homloka felett három újnýra hajait. Azt úgy hordák akkor, 's toupénak mondták. Ugyan azt cselekvék többen közülünk. Én fogságom előtt már ellökém a' czopfot; forró nyavalyám 1789. megkopaszíta, 's akkor látám melly boldogság elnyírt hajjal járný, 's magamat nem púdereztetni, nem fűsűltetni. 'S nekem a' czopfatlanság balúl vétetett, mind azért, mert kisdedségeken különbözni egyik neme a' bolondságnak, mind azért, mert az franczia gondolkozás' jelének vétetett. – Szulyovszky látá mint toupéztatják magokat társaink, 's megszólítá a' frizeurt, hogy mit kíván tőle, ha neki is olly toupét nyír mint Szlávynak; de épen ollyat. Az nem érté a' kérdést, 's magát a' Szulyovszky tetszésére bízá. – Hallja Kend, én magának húsz forintot adok, de fogadja fel Kend, hogy épen úgy nyír meg mint Szlávýt. – A' német alig várta, hogy Szulyovszkynak állhasson. – Szulyovszky leül a' székre, a' német vállaira teríti a' Kendőt, leveszi Szulyovszkynak a' fejáról veres sipkáját 's a' fej olly – kopasz mint a' tők. – A' toupé nyírás így elmaradt; de a' helyett Szulyovszky Linzben beretváltatá el bajuszát, mellyet 1790 óta hordott volt.

Július 6dikán is Linzben mulatánk, egész nap. – Marcus Antonius Gotsch azon fogadóban tarta szállást. Jött, 's engem kihívata fogolytársaim közül, 's ajánlotta szolgálatját mindenre a' mit kívánhatok. A' gonosz idő a' jó embereket is gyanússá teszi, 's nekünk magunkra kelle vigyáznunk; soha sem tudtam, barátom e az ember vagy geheime Polizey' embere. – Professor Úr, mondám, nekem könyvek kellenének: a' Cicero' Leveli, és más Classicusok, de kivált egy jó görög Lexicon. Ment, 's hozta a' Schneider' nagy Lexiconát, 's azt meg is vettem; de nem Cicerót; az nem vala meg. Nekem adá a' magáét, de annak címlapja sem volt. Gotsch jó ember lehete. Bele írá nevét, 's ezt veté alá: *Magnis tamen excidit ausis*.⁵⁶ – Hic situs est Phaëton, currus auriga paterni, quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis, mondám neki, az ő négy szavaira. – Gotsch indulatosan csókola meg erre. – Az én lelkem nem ismer bizatlankodást; de az ember nem minden pillantásban egy. Itt rettegetem. Gotsch megholt, 's elmondhatom hogy én őtet most gondolkozásaim' társának tekintem. – Mint ismerhetett volna ő különben 's miért keresett épen engem társaim közt? Swietent, Bornt, Sonnenfelset imádta. De mondám, 'a Spitzlik minden színt vesznek magokra, csak hogy buktassanak.

Július 7d. Gallneukirchenben hálunk. Két idegen Katona alkalmatlan vala veszedéseiben nekünk aludni akaróknak. Bastendorf uniformisban kiment, 's csendeséget parancsolt. Az egyik tiszteletlenül viselé magát, sőt kezét emelt Bastendorfra.

⁵⁵ *BáLm* [aláhúзва]

⁵⁶ *BáLm* [aláhúзва]

Ez azonnal parancsolt, hogy Bockspannra vonattassék. Reggelig úgy ült. Nekünk köszönheti hogy Regimentjéhez nem küldetett.

Július 8d. ebéd Neumarkt; hálás Freystadt. Freystadton 9d. is. A' városkának theatruma volt.

Július 10d. Kaplicz. A' legforróbb melegségben értünk be reggeli 9kor. Alig szunnyadánk el, midőn trombitaszót hallunk. Angoly lovaglóknak menének végig a' városon. Megnézünk. Fiorella és Chipault velünk mindég barátságosan: de a' theatrumban Fiorella csak az Oberstert vevé maga mellé a' lózsiba, holott Tiszteinket, a' mi hírünk nélkül, megkérte, hogy értek és értünk ő fizethessen. Közhelyen éreztetni akará a' Nézőkkel hogy ő franczia, hogy ő franczia Generalis. Mi mások neki közhelyen barbarusok valánk. – Tisztelém benne a' nemzeti büszkeséget, 's tisztelném azt még a' németben is, ha a' német azt érzené 's érezhetné.

Július 11. és 12dikén. Mind mi mind Tiszteink azt óhajtánk, hogy útunk tartson kiszabadulásunkig; mert fogolynak jobb utazni mint zárva lenni. Valahol tehát mulatni akaránk, egyikünk magát mingyárt beteggé tette. – Az én lábam meg dagadt, úgy hogy nem vonhaték csizmát. Olly stiblit varraték mint Fiorella hordott, és e' földön sok ember; a' lábikrá'm közepéig érőt, és a' mellyet sinórral kelle elől összefűzni. A' fel és lefűzés alkalmatlan, de a' járás benne igen könnyű. – Stiblim másfél nap alatt elkészüle. – Budweisnek százhatvannégy lépésnyi piacza van négyszögben, 's a' lapályon fekvő várost olasznyár spallér fogja körül. Fiorella ott egy szép hetaerát találta egy canapén, felfogta, 's magával vitte csaknem Prágáig, őrizvén mind tőlünk mind kivált az Oberstertől. Uram, úgymond, én félek a' petite veroltól.

Július 13d. Szulyovszky egy huszast ada egy csúf vén asszonynak, hogy midőn asztalnál leszünk, lopóskodjék az Oberster mellé, rántsa hátra fejét, 's csókolja meg. – Chipault majd kihányta bélét a' csóktól 's Szulyovszky nevére. Én nem nevettem 's azt látta Chipault. Az Obersternek így minden bizodalma én valék.

Beállván Wesselibe, a' postaháznál sok frizúras asszonyi fejet látánk meg. Vasárnap vala, vagy innep. Chipault vágyott a' szép fejek közé. Én kérem Bastendorfot, engedje hogy Chipaultot oda vihessem. – Igen, ha felel az Úr, hogy csínt nem teszen az a' szeles ember, mondá Bastendorf.

Báró Bubnánénak és lányainak kedvesebb vala hogy bennünket láthatnak, mint nekünk, hogy őket. Chipaultnak kivált egy húsos szőke Kisasszony tetszék meg. Melly gyönyörű színe van e' hajnak, mondá; kár hogy a' szalmakalap elfedi! A' Kisasszony azonnal letévé a' kalapot. – Chipault felém jött, 's félre vive. Uram, az én nemzetem ki van kiáltva egész Európa előtt, hogy asszonyaink igen könnyen kérlelhetők; ezt egy francziáné sem tette volna. 'S visszaméne a' szép szőkéhez: de a' ki csak keveset tuda francziául.

A' szomszéd szobában le vala terítve egy lepedő, 's azon meggy, aszalni. Bubnáné elhorda szobájiban, de egy meggyel sem kínála meg. Szulyovszky és a' többiek jöttek, csak a' Generalis nem; neki a' maga hetaerácskájával elég mulatsága volt. Szlávy és Laczkovics minden tartalék nélkül elkezdék a' csókolódást. Soha egy helyt annyi csók nem adatott, vétetett, mint ezen éh legények és kész leányok közt. De meggyet

nem adtak. Nekem legjobban juthat ki; én nem a' húsos, hanem a' vékonyka barna lyánkákat szeretem, 's ilyen volt a' ház' leánya. Még csak 16 eszt[en]dős. Ach hören Sie; ich habe gute Tage gehabt! Es war ein russischer General bey uns im Haus, mit dem ich ewig Karten gespielt habe. Was ich alles gewonnen habe! – Elborzadtam a' vallástól.

Július 14d. – Ebédre Tábor városba; ott hálás is. Társaim mind a' Kávéházba, a' Városba. Én a' fogadóban maradtam, kívül, 's hajtogatám Lexiconom íveit. Nyílik az ajtó, 's gazdasszonyom négy öt szép leánnyal jó. – Was wollen Sie? – Aufbetten. Megoldák párnaszákjainkat, 's veték az ágyat a' deszkázaton.

Én azalatt az ablaknak állék. Egy dáma, ponceau színű amazonruhában, egy gyönyörű courtaudon, kísétála, mellette egy öreg Úr, megette egy czifra huszár cseléd. Felnézének ablakomra. – Frau Wirthin, wer ist das? – das eine Frau von Szábő. – Vielleicht Szábó; eine Ungarin? – Ihr Mann ist ein Ungar, Rittmeister von der Remonte; sie selbst eine reiche Böhmin.

Még folya beszédünk midőn a' lovaglók visszafordulának. – Meine Gnädige Landsmännin; erlauben Sie, daß ich Ihnen meinen Handkuß machen kann, kiáltám. Az asszony bevárt. Nicht ich, mein Mann hat das Glück Ihr Landsmann zu seyn. Er ist in Prag; ich erwarte ihn morgen. Wäre er zu Hause, ich würde so frey gewesen seyn, Sie alle zu bitten bey mir zu speisen. Sok nyájasságokat mondván mind két részről, ismét megcsókolám kezét, 's mint egy magyar feleségének, 's az asszony ment.

Július 16d. Woditz.

Julius 17d. Beneschaua ebédre, 's ott 18dikban is. Lenézhvén ablakomból megláték egy valakit, a' ki úgy néze ki mintha velünk szólni akarna. Uram, az Úr nem Musikalis? kérdé tőlem. – Nem vagyok, de halok a' muzsikáért. – Az én nevem Rotter, Chirurgusa vagyok az Urodalomnak, 's musikalis; hozza hozzám az Úr társait. – Menénk, 's Rotter excellenter veré a' fortepiánót.

Csak megvallom, ugymond nekem titkon, az Urodalom Praefectusa Báró Budeani nagyon vágy látni az Urakat. Konopischt ide egy fertálynyira van; sétáljatok ki oda; én vezetlek. – Én ezt Lohrmillernek megsugám, 's ő jött. Wir werden dort gewiß tractirt, mondá.

Bastendorf és Hörde, 's Fiorella és a' szép lány hátramaradtak. Én előre mentem a' Chirurgussal, 's magyaráztatám magamnak, ki az a' híres, legalább gazdagságiról híres Gróf Zwirby? mit láthatok majd várában? és minthogy az ember egyebet mondani nem tudott mint azt, hogy Zwirby nőtelen, sok jószágot bír, és a' Bankban öt milliója van, 's hogy a' Császár itt hála Zwirbynél midőn Prágában megkoronáztatott; – a' kert nem ismert fájinak botanicus neveiket mondatám el, a' mit a' Chirurgus nagy örömmel teve.

Beérénk a' várba, 's Chipault, ki különben velünk úgy bánt, mintha egyike lett volna a' mi csoportunknak, itt francia elsőségébe tevő magát, belépe Báró Budeaninhoz, köszöntötte, 's derelye formájú háromszögű cokárdás kalapját szelesen a' porcellanokra lökte.

'S mint tetszik Oberster Úrnak Cseh-ország?

Nem mondhatnám hogy jól, itt félnap is el megy az idegen, 's nem talál várost; az én hazámban egyike a' másikat éri. – (a' Jászságra veled! gondolám magamban.)

Budeani azt a' megjegyzést tev , hogy a' francia a' csehet és cigányt egy néven nevezi. – Hihetőleg onnan erede a' tévedés, mondám  n, mert a' cseh musikalis nép, 's a' cigány is czinczog ssal keresi élelmét, legalább az  n hazámban.

Budeani köszönet formán hajt  meg e' ments g rt magát erántam. – Parancsola a' Felcsernek, hogy bennünket hordjon el a' várban és kertben. Lohrmillernek az az öröme vala, hogy midőn visszajövünk, készen vára a' k v , bor, és sült. A' terrorismus' idejében Budeani ezt nem merte magánál, 's Rotter' nevében adat , nehogy  gy v doltathass k, mint Izdenczy v dl  Reviczkyt a' Townson száll sol s  rt.

Július 19d. Jeszeniczen. A' Fiorella szép leánya itt elmaradt, 's várta szerencs j t, hogy ismét el vigye valamelly megszorult utas.

Július 20dik n estve felé be r nk Prágába.  n elholtam látván hogy a' kapuban, melly Prágában az el  h z (ezen részén semmi külvárosa nincs) vára reánk a' Polizey. – Freystadtban egy font tintaspeci t vettem volt, 's féltem hogy nálam fog talál-tatni.

Bev enek egy Kazármába. Szulyovszky, Laczkovics  s Szlávy egy szobában maradtak;  n,  za, Hirgeist, Szmethanovics egy másikba mentünk által; gondolkozásunk, érzésünk választa el a' háromtól, 's kivált Szl vyt l. – Jött az egyik Tiszt nk: Uraim, bennünket most mingyárt vasra vernek; a' titkos Polizey hírt hoza a' Com-mend nsnak, hogy mi veletek igen is szabadon b nt nk; m g azt is tudják hogy Szulyovszky  s Kazinczy egy egész stati t minden kis ret nélkül magokban mentek gyalog; hogy Táborban egész nap bill rdoztatok. Kérlek ne  r ljatok el.

Alig m ene ki a' Tiszt, midőn ny lik⁵⁷ ajt nk, 's egy Maj r és egy Secretarius a' HofKriegsrathnak, fekete ruhában, koszperddel, belép. A' Major az ajtó mellett álla meg; a' fekete  lt zet  fiatal ember hozzánk jött. – Sciunt omnes latine? – Scimus; sed nemo est nostrum, qui non etiam germanice commode loquatur. – Nihil facit; loquemur latine. – Ego huc missus sum, ut nomina transeuntium listis meis inducam. Placeat ergo dictare mihi sua nomina. – Ekkor a' l cz n kereszt lvet  l bait mint a' nyeregben szokás: Nomen; Patria; anni aetatis; conditio; religio; a' k t ut ls  rubrica: coelebs an uxoratus – quot proles. Hallv n hogy coelebs vagyok,  s magát elfelejtve ezt olvasv n: quot proles? maga felele magának: Ergo nulla, 's ezt vetette szavához: saltem quod sciatur.

Ez a' tr fa gyan tat  velünk, hogy ez az ember bar t nk nekünk.  ltalesv n három t rsaimon,  sszeg rget  liszt j t, 's midőn az ajtó mellett megállott Maj r meghajt  magát 's ment, lassan ezt sug : Videbunt charam Ungariam, 's   is ment.

Mi ez? mond nk; el akara hitetni, hogy Magyar Országot meglátjuk! Ha  gy, mint hozhattak volna Kufsteinbol Prágába? honnan ismét vissza kellene vitetn nk.

Midőn ezen agg d nk, belép Lohrmiller. – Können Sie schweigen? – Und wir fragen, können Sie so etwas fragen? – Uraim, úgymond, ha tovább adják az Urak, engem cass lnak. – Ha attól f l is az  r, hogy kételkedhetik bennünk?  s ha kételkedik, miért mondja? – Uraim szeretem az Urakat 's örömet hozok, de kezét rá, hogy meg nem mondjátok a' két francziának. – No, meg g r tek, de tudjátok meg, felpofozom a' ki

⁵⁷ B Lm nyúli<s>k

szól. – Magyar Országra visznek benneteket. – Én: Kufsteinből Magyarországra Prágának? Ki higgye ezt, ha látott valaha Mappát. – Ne is kérdjétek; holnap reggel Crems felé indulunk. –

Fiorella Generálisi öltözetébe öltözött háromszegű paszományos kalapjába, mely úgy vala felkötve mint a' Kálvinista Predikatoroké; egyenlő szegletekkel, egyenlő karimával. Midőn tudakoztatott, micsoda vallású, így felelt: Nem értem mint interessálhatja a' Császárt azt tudni hogy én mit hiszek; az az Isten' dolga és enyém. Nem affectalt semmit, de érezteté hogy ő Général de sa république, a' Rossi' szavai szerint, de nem a' Rossi' értelmében.

Július 21dikén. Fiorella és Bastendorf már ebéd mellett ültek, midőn mi oda érkezőnk. Áltellenben Fiorellával egy Austriai Oberster, ki egészsége miatt a' Csehországi ferdőbe siet. Nem győzé köszönni Fiorellának azon hűséget, mellyel ő, sebeiben fekvén nálok, élt. Míg a' Kellner nekünk teríte, én egy ablakban állék meg, 's hallgatám az Austriai Oberster' meleg hálálkodásait. – Chipault jó. Mon ami, que pensez vous, ou irons nous? – Oberster Úr, mondám, én azt nem tudom, mint az Úr nem. De íme itt Kufstein, itt Prága, 's itt visznek: Magyar Magyar-Országra nem vihetnek, azt érti az Úr. Úgy hiszem tehát, hogy Gréczbe vitetünk. – Ma foy, vous avez raison, mondá Chipault.

Lohrmiller nem hallá szavaimat, de látta hogy neki az ablak' deszkáján geographiai rajzolásokat teszek, 's hozzám izene, közel ne jussak hozzá, mert felpofoz. – Kértem Úzát, menjen hozzá, ne hallgassa a' mit mondani akarok, hanem vigyázzon melly ábrázatot csinál Chipault, ha majd meghallja hogy Magyar-Országra vitetünk. Nekem az a' pillantás lesz minden Apologiám.

Szlávy azonban félre vivé a' Fiorella inasát, 's elbeszélé annak, hogy MagyarOrszágra vitetünk. – Szeretném tudni, mi szükség vala az iránt hírt adni Fiorellának, 's a' Lohrmiller' tilalma ellen, a' Lohrmiller' szerencséje' kockáztatásával?

'S a' rosz ember nyugalommal látta, hogy Lohrmiller ellenem dül, fül, 's hogy Szulyovszky engem vádol fecsegéssel. – Úza nem tűrheté tovább, 's kimondá Szulyovszkynak, hogy ő tudja mit mondtam én Chipaultnak, és csak azért, hogy tovább ne tegyen kérdéseket; de azt is kimondá, hogy Szlávy hírt vive az inasnak. – Elhallgathatnám, de elmondom: Nincs olly gaz cselekedet, a' mire Szlávy kész nem volt volna, mihelyt az hasznót vagy fényt ígért. – Éjszakára Milschin.

Július 22d. – Az eső meghűtötte a' nyár melegét. Kénytelenek valánk a' konyhába szaladni a' tüzhöz. – Mellyike az Uraknak Kazinczy? Kiálta magyarul egy szép Úr. – Én Fő Hadnagy Szabó László vagyok, Visontáról. Tavaly oda haza valék, 's az Urat az Orczy József beszélgetésiből ismerem. A' Tisztek nem mernek nálam ebédelni az Urakkal. Melly igen sajnálom, hogy minap nem valék itthon; hadd tölthettünk volna együtt egy magyar napot. – Ekkor ő veve hírt tőlem, 's én őtőle. – Egy szarvas címert, Visontai 's Tokaji bort hozata ki a' fogadóba, 's ott ittuk a' Báró Orczy József és a' Jók' egészségét. – Szabó egy millionarius Üvegfabricsans lyányát vevé el. Most Gyöngyös mellett lakik, meg csálva reményiben, mert ipa megházasodott.

Július 23d. – Schrems. – Altensteig.

Július 24d. – Geföll, hol marhavásár. Azt hittem hogy a' német is ember, 's nyájasan szólék vele. A' czudar nép közt kevésbe mult hogy veszedelemben nem estem; csak nem belém kaptak, mert Ország' foglya vagyok. – Steinban hálánk, Crems mel-

lett. Stein, Und, Crems három egyé vált helység. – Midőn tavaly Crems táján elvittek, láttam midőn a' disznópásztor a' disznó' meleg ganáját bőrtarisznyájába szedte, melly nyakán függött. Így kell neked, ebadta, ez vala szívünk' forró óhajtása.

Július 25d. Polgári Tisztviselők jövőének hozzánk jelenteni, hogy hajónk, melly Budáig viszen, készen áll. – Chipault kéré őket, ne játszanak velünk; a' mi destinationk Grécz. – Ekkor léptem Lohrmiller felé, 's bizonyossá tevém, hogy én nem elmondtam Chipaultnak a' mit tudtam, hanem megcsaltam, hogy ne tudakozódjék. Szlávynak Lohrmiller távolylétében adék leczkét. De Szláv nem tud pirúlni. Szulyovszky még is megismeré, hogy megtévedett.

Július' 25d. Nussdorfon ebédlénk Bécs mellett, 's a' szél ma, és

Július' 26dikán délig Uferhausban, az Orosz Követ' Vadászánál tartóztata. Fiorella és Chipault jól mulaták magokat a' Vadász' szép feleségével, az öreg anya' hírével. Wassze, Wassze, mondá Chipault az öregnek, hogy megmosódhasson.

Július 26dikán estve hajónk kiköte Pozsony alatt. Kilépvén a' hajóból térdre essem, megcsókolám ujom' hegyét, 's a' Magyar földre nyomám a' csókot. Öllelek, áldott föld! te bírd hamvaimat egykor. Hála Istenimnek, hogy német földön nem haltam el mint Szent Jóbi Kufsteinban 1795. Octób[er]⁵⁸, és Aszalay Gréczben 1796.

Július 27dikén, Ásvány mellett köte ki hajónk. Győr közel volt, 's a' Győri Luther[ánus] Prédik[átor] házi-tanítója vala egykor a' Szulyovszky gyermekeinek. Szulyovszky látni akará ezt, hogy tőle híreket vehessen; össze beszéle tehát Bastendorffal, 's a' hajóst pénzzel reá bírá, hogy hazudjon szelet, 's így Bastendorffal Fábrizhoz menének.

Az öreg fogadósne tudakozá Szlávty, micsoda járatbeli emberek lehetünk mi; ő régen nem láta illy szeretetre méltó embereket. – Hallá az asszony hírét, hogy Budán öt eszt[en]dő előtt hét embernek fejét vevék; mi azoknak társai vagyunk; most hoznak haza rabságunkból. Félóra alatt körültünk vala az egész falu, 's hozta a' sok gyümölcsöt, túrót, kenyeret. Fiorella és Chipault látá, hogy Magyar-Országban vagyunk, nem a' Csehek 's Austriaiak közt.

Július 28dikán Komáromban Lohrmiller egy megszökött kalmárlegénykét engagiroza katonai szolgálatot venni, 's ennek én örültem meg, ki már ekkor gondolkoztam, mint izenjek majd Ninihez Pesten. – éjszakára Almás.

Július 29dikén Vác. – Kértem Fiorellát, Chipault és Tiszteinket 's társaimat, jöjenek velünk a' Püspöki templomba; Magyar-Orzágnak annál szebb temploma nincs. – De mit gondol az Úr, olly embereknek akar valamit mutatni, a' kik Francia-Országot látták és Italiát. Mi volna illyeknek nagy Magyar-Országban? – Oberster Úr, mondá Fiorella, az Úrnak nagy igazsága van, de igazsága nincs is egyszersmind. Hasonlítsa össze tehát az Úr magát, ki egy Párizsi Tudós' gyermeke, e' hét magyarral. Monsieur le Grec (így nevezé Szulyovszkyt, mert neveinket meg nem tudák tanulni) tud magyarul, deákul, németül, tótul, francziául; az Úr csak francziául, olaszul kevés szót, bár látta a' földet. Szulyovszky tud magyar törvényt, magyar és római históriát, az Úr semmit a' katonaságon kívül. – Engem Mons[ieur] le Savantnak hítt, 's elmondá litániámat, 's

⁵⁸ *BáLm* [A dátum végét a másoló kihagyta.]

végig ment rajtunk. Minden Nemzetben van valami a' mi érdemli a' tiszteletet, 's mindent mi sem bírunk.

Fellépvén a' templom' tornáczába, Chipault azt mondá, hogy szép, nagy a' mit lát; de hogy az oszlopok törpék. – Uram, mondám, mindent mondjon az Úr, csak ezt ne; elárúlná hogy Architectúrát soha nem tanúlt. Semminek nincs inkább kiszabva mértéke, mint az oszlopoknak. – Eltelve csudálkozással jövének ki mindnyájan a' templomból. – Messze eljövénk, 's Chipault visszakialta: Igazsága van az Urnak; az oszlop jó. – Igen Uram, mert az oszlop' proportióját⁵⁹ nem az oszlop' lábánál kell nézni.

Július 30dikán. Reggel elhagyánk Vácot. – Ah Kazinczy Úr, mondá Hirgeist, minden örömeinket az Úr' gonoszsága találá nekünk. Kérem, gondoljon valamit most is, hogy láthassam az Atyámat. – Meg akarám lepni az Urat, felelék; kész a' plán; ha az Úr atyja él, nem beteg, és Pesten van, meg fogja látni. – 'S mi az a' plán? – De ezt édes barátom, meg nem mondom.

Kiköténk a' Margitszigeten, 's az engagirozott katonácska bement a' városba. – Chipault kért, nyerjek engedelmet neki, hogy a' Dunában megferedhessen. – Bastendorf nem hajlék. Az a' bohó ember keresztül ússza a' Dunát csak azért is hogy Pestnek Budának alkalmat adjon arról szólni. – De ha én is megferdem, ha én felelek érte? – Úgy szabad.

Chipault és én a' Dunában valánk, Hirgeist mellettünk sétált a' parton. – De K. Úr, meg fogom e én látni az atyámat. – Hát vak is az Úr, azonfelül hogy melyje gyengeségét panaszolja? Lássa csak mi történik a' viz' szélén. – Az öreg Hirgeist kiszálla Fiakeréből, 's gyalog ment a' két ló előtt. – 'S az Atyám volna az? kiáltson csak rá!⁶⁰

Kit keres az Úr? kiáltám. – Senkit. – Hazud az Úr; úgy e Ferenczet keresi? – Azt. – Az a' parton áll, én a' vizben. De ide az Úr nem jön Nini nélkül. Hozza elő, 's hozzon Csolnakost is, mert az itt nincs.

Félóra mulva Hirgeist a' leányával jöttek. Összeszaladánk a' partra. A' tizenkét esztendőös gyönyörű gyermek most a' legszebb leánnyá, 's tizenhét esztendőös leánnyá változva lépe ki a' csolnaktól; egy igazi Venus Anadyomene. – Megölelé bátyját. Körültekinte rajtunk, 's nekem szaladt. Testvérísen sorba csókola bennünket.

Legyen ez elég mára, édes Ninim, mondám; most menjenek 's holnap reggel legyenek Kerepesen. Az Úr pedig édes Hirgeistom, nekem szerezzen egy Titulare Calendariumot ez esztendőre, hogy láthassam kik holtak meg öt eszt[endő] óta, 's kik mentek előre.

Az ebéd mellett ülénk, midőn a' General Commandóhoz felküldött Lohrmiller visszajöve a' hírrel, hogy Chipault és mi Munkácsra küldetünk, Fiorella Péterváradra.

„Moi à Petervardin? jusque à la frontière de Turquie? Várd-rá fertelmes uralkodás! úgy szabaduljak haza, hogy megtanítlak! Én Turinban úgy capituláltam, hogy Magyar-Országra ne hozathassam; nem ismerém ezt a' boldog hazát, nem a' Magyarokat, mint már most. De így kell e játszani a' nemzetek törvényeivel? Szégyeljük az Urak, hogy illy infám uralkodás alatt szolgálnak.” – 'S ezt francia tűzzel szörnyen pattogtatván az r betű hangját.

⁵⁹ *BáLm* proportióját [a betűtévesztés miatt emend.]

⁶⁰ *BáLm* rá <?> !

Szerencsétlen ember! nem tudta a' mit én. Tiszteink olvasták velünk a' titkos parancsolatot, hogy Fiorella hadi fogolynak képzei ugyan magát, 's kard és pálca nála azért hagyatott meg: de ő titkon Státus-foglya! – Olvasóm ezt alig fogja hihetni. Én bizonyossá teszem, hogy olvastam a' parancsolatot. –

Egy óra mulva hívák a' Generálist és Lohrmillert. Ment, sorba csókolván bennünket, de káromkodva is, mert szekere nem fért a' hajóba Cremsen. – „Franczia Generalist parasztszekeren?” kérdé méreggel. –

Estve felé nekünk is mennünk kelle. Pest és Buda kocsikon és paripákon oda gyűlt. Ott valának a' szekerek a' mi számunkra is, a' Fuhrwesenből. – Fiorella még talpalt a' szekér mellett, 's én összeöltött karral járék Chipaultval. Szulyovszky az Aubert által bepiszkolt setétkék köpenyegben, szégyenelvén hogy ő rab, nagy alázatossággal állá a' Budai 's Pesti uraságok és Dámák előtt, 's balra tért, 's hitta társait, látván hogy Fiorella, ki-kidőlvén centrumából, baljában az ezüst kardot hozván, jobbájában, mellyet kinyújt, a' hosszú nádat, jöve felénk. Ez értette, hogy azok vonakodnak, 's útálattal fordult Chipaulthoz és hozzám, 's megcsókola. Adieu cheres amis! Adieu mon Général! que le ciel vous sout propice!

Midőn engem csókola meg, ő e engem, vagy én őtet, olyat csattant a' csók, hogy a' várba is felhallhaták. – Domine frater monda Szulyovszky, illud osculum D[omi]num fratrem destruet. – Ergo destruat; dignum est suo periculo.

Az Uraságok tiszteletes csendben nézének bennünket. Egy pirucsban egy Úr két asszony között üle, 's maga hajtá lovait. Történetből épen a' kereke mellett állá Laczkovics Laczi, egy elhízott alföldi Nemes-ember' képével. – Ferencz mondá, parancsold meg annak a' németnek, hogy a' Hatvani Kapun vigyen ki; hadd lássam meg legalább az apám' házát. – Ezt Laczi azért úgy, hogy Nézőink a' Hatvani utcza' emlegetésénél fogva tudhassák, hogy ő Laczkovics. – De Laczi, ez a' német nem oda megyen a' hova én parancsolom, hanem a' merre neki más parancsolta. – Igaz, igaz, mondá Laczi; csak hogy el az akasztófa mellett. – E' szóra olly nevetés támada a' Nézők közt, hogy a' két Szép majd kihulla a' pirucsból. Látták hogy ezek a' szenvedők nem mind Szulyovszkyak.

Az én szekerem az elindulásban negyedikké leve. Imhol jöve szembe velünk Generalis W... (talán Wimpfen) – Köszöne az elsőbb szekereknek, 's az én kocsimnak parancsolá: Halt an!

Meine Herren, wir haben es mit besonderen Vergnügen gehört, daß Sie auf der ganzen langen Reise von Kufstein an nie eine Ursache den Herren Officieren des Convoys zu einer Klage gegeben haben. Lassen Sie sich dadurch, daß Sie in Ihre Heimath zurückgekehrt sind, nicht verleiten, und machen Sie sich der Gnade des Monarchen nicht unwürdig. Der Friede ist in zwey Wochen abgeschloß u[nd] Sie sind dann frey. Gott begleite Sie. –

Fiorellát Soroksáron utóléré a' parancs, hogy eresztessék szabadon. Az Újság-levelekből tudom, hogy őtet Napoleon Olasz-Országba küldötte, 's nem katonai munkára.

Júl[ius] 31d. Kerepesen múltatánk. Hirgeist és az ő angyali szépségű leánya jönnek, és csak más nap reggel mennek, midőn mi. De Niniről alább. – Ebéd Gödölön, hálás Bagon.

Leszállván szekereinkről, én ellopám magamat a' többiektől. Egyenesen a' Plebá-nushoz. – Uram, én az Úrnak nevét sem tudom, de az Úr Pap, és így békesség' angyala. Fogasson az Úr, 's menjen által Aszódra Báró Podmaniczky Lászlónéhoz, jelentse, hogy én Kazinczy Ferencz most jövök Kufsteinből, 's megyek Munkácsra. Hírekért esedezem az anyám, testvérim, ismerősim felől.

Poroszlay Plebánuš Úr, később Váczi Kanonok, ment, 's igen nagy örömmel ment.

El is felejtém vacsoránk mellett hogy ment, midőn jöve a' Plebánuš, 's vele két cse-léd, Tokajival, Ménesivel, Champagnerrel, sódarral, füstölt nyelvekkel, gyümölcscsel. A' Báróné kéret hogy holnap meg ne induljunk öt előtt; előnkbe jó ki a' Bagi töltésre.

A' Bagi töltésen meglátánk a' két szürkét. A' Báróné jöve és leánya, most Gróf Wartenslebenné. Beszélé hogy egy Kazinczy jegyben van Báró Hellenbach Eszterrel, ki szép, jó, nagy neveltetésű, gazdag, és igen ifjú; Az a' kivel gyűrűt váltá Kazinczy István vala, az András' fija; – hogy Théréz él, hogy Gróf Török Lajos él, de elvevék hivatalát – a' Kőművesség miatt. – Chipault sok ideig nem lelé helyét. Párizs óta nem láttam illy Dámát, ezt kiáltozá mindég, 's kínosan.

Augustus 2d. Hatvanban ebédlénk, éjszakára Jászberénybe. Kecskés László ifjú Prókátor kihívata az ebédttől, mondá hogy Göncz Ruszkára megyen, 's én pugillarisába írék néhány sort a' hűgomhoz Kraynik Józsefnéhez. Ott mulatánk August[us] 3d. is.

Augustus 4d. Jász-Apáthiba. August[us] 5dikén Erdő-Telek 's itt egy szép scena várt. Parasztházakba szállítottak bennünket, 's látánk, hogy a' hely Plebánuša hálálko-dik Tiszteinkkel. Ez a' jó ember, megértvén hogy falujába Tisztek érkezének, kiméne hozzájuk, 's kérte Bastendorfot, hogy harmad magával vacsoráljon 's háljon nála. A' Tiszt mentegette magát, hogy a' Pap az ő nyelvét, ő a' Papét nem érti, 's így vele némán fogna űlni, hanem válasszon közülünk a' kit tetszik, 's vigye. Én, Hirgeist, Szmethanovics menénk, 's én csak azért is, hogy hireket halljak.

Az utcán valánk már, 's a' Pap mond: Uraim, vendégim vagytok, de engedjétek tudnom neveiteket. – Micsoda? igazán Kazinczy? – Nyakamba borúla, megcsókola. – Szó nélkül menénk tovább. Ismét nyakamba borúla, megcsókola. – Kőszeghy György vala a' jó ember' neve, 's Kőműves volt, de a' mit én nem tudtam.

Beérvén házához, gazdasszonyát kiáltotta. – Főzzön kend olly jó vacsorát a' mint kamarámtól telik; kedvesebb vendégim nekem nem lehettek. – Hirgeist és Szmethanovics meg nem tudák fogni, mint lehet Pap illy jó ember. – Mintha nem volna ember még a' Pap és a' német is.

Augustus 6d. Szíhalom; éjszakára Keresztes.

Augustus 7d. Keresztesen megpihenénk. – 8d. Köröm.

Augustus 9d. Battha Pállal jövék össze Szerencsen, és Józsa Antallal, a' Kazinczy Péter leánya' férjével.

Augustus 10d. Délre beérenk Tokajba.

A' város összefutott látásunkra; tömve vala a' ház. Szállásunk a' város-házánál. – Obristlieut[enant] Avisani, ki felől az egész világ tudta hogy titkos Polizey, hozzá izent Bastendorfhoz, hogy még akkor nap induljon. Szulyovszky és én Zemplényiek va-gyunk; fél a' scénáktól. – Bastendorf vissza izent, hogy ő Július első napja óta hord bennünket, ismer, 's mindenért felel.

Ebéd tájban kérénk nézőinket hagynának magunkban, délután eljöhetnek. Elosz-lottak.

Asztalnál ülénk, 's nyílik az ajtó. Egy Asszonyosság belép, meghajtja magát, közelít, megáll, minden szó nélkül. Neheztelve szólék: Ez nem szép; kértük hagyjanak csendesen ebédelnünk, 's imhol még ebéd alatt is! – Az Asszony nyakamba borúl sírva. Klári! az Istenért, te vagy? – Kraynikné húgom vala az leányával Tercsivel, és Loyzi fijával, 's ez az én mentében.

Estve Chipault elindul az utcán, egy rövid ruhában, derelye kalapjával. Az embernek minden mozdulása mutatá az idegent. Avisani rá kiált ablakából: Wer ist Er? Az felel franczás hangon. Avisani: attendez. – Kimegyen felkötött karddal. Kicsoda az Úr? – Én franczia Oberster. – Tessék velem jönni. – Lehívatja Bastendorft. Imhol hozom az Úr' foglyát, ki az utcán szabadon bolyongott, 's declarálok, ha holnap reggel nem indul az Úr, staféta által teszek panaszt. – Bastendorf menté magát, hogy én és Laczkovics hánytatóval fogunk élni; ő csak holnapután indulhat; felel, hogy senki sem fog elszökní. – Avisani még azon éjjel elküldé panaszát. Éjjel jöttek József és Miklós öcsém.

Tokajból tehát Aug[usztus] 12dikén indulánk. Avisani kikocsizott Rakamazra, hogy lássa mint megyünk, 's meg vagyunk e mind. – (Szegény Chipault, csak nem nyughatott. Visszavezetve Avisanitól, nem mere kimenni az utczára, de a' háznál setét helyeken leselkedett. A' konyha' leányai letölték a' moslékot a' folyosóról, 's Chipault végig vala öntve. Még hallom, melly sivatag hanggal sikoltozva jöve fel a' grádicson, 's kiterjeszté kezeit, hogy az oda öntött moslék még jobban el ne mocskolja. Nem fogta felejtteni Tokajt.)

Délben már Kótajban valánk. Ibrányi Károlyné assz[ony] kérete szálljunk oda, de Szulyovszky nem akart. Hijába mondtam, hogy az asszony testvére Kraynik sógoromnak, 's háza fogadó; ne vonjuk el magunkat. Az asszony ismét 's harmadszor is hívata; végre Tiszteink is kérék Szulyovszkyt, 's mentünk. Szulyovszky megszereté a' tiszteletes asszonyt, 's hálásra is ott maradánk.

Aug[usztus] 13d. Kótajban.

August[us] 14d. virradtakor az anyám' cselédje egy Mufti nevű lovamon, mellyet egy katona Belgrádból hozza kanczaanyjával, akkor még csikót, Kótajban vala. Az anyám Bogdányban vára, 's ide küldé megtudni, hol vagyunk. Feleltem, hogy még ebéd előtt csókolni fogom kezeit.

August[us] 15d. Karászon háltunk, én egy Kocsin utazván az anyámmal és József öcsémmel.

August[us] 16d., 17d., 18d. az anyám Consil[arius] Bereghi Első Alispán Lónyai László Úrnak házánál beszállott, 's harmad napig vendégele a' más kamarájából, mert sem a' Consiliar[ius] sem az asszony, sem gyermekei nem valának a' háznál.

Aug[usztus] 19d. Csarodán hálánk.

August[us] 20d. elvélék az anyámtól Csarodán. – Éjszakára Beregszászra értünk.

August[us] 21d. Beregszászon orvossággal éltem. Gyűltek a' vásárra az emberek, 's megtudván kik vagyunk, tolakodék minden hozzánk, 's hozá ajándékát: egy kosár körtvélyt, szilvát, diót, főtt vagy sült kukuricát. – De micsoda nép ez a' Magyar? kérdé Chipault; hiszen ez voyage de triomphe. Ha visszamegyek Párizsba, elmondom mint fogadtatánk itt, holott Austriában, Csehországban, Salzburgban, és Bavariában csóknál egyebet nem adának.

Vacsoránál ülünk, midőn a' Vármegye Commissarius belép. Méltós[ágos] Consiliárius Vice-Ispán Úr tiszteli az Urakat, sajnálja hogy szerencséje nem lehete házánál látni, 's íme kedveskedik ezekkel: Tokaji bor, kenyér, sódar, füstölt nyelv, piskóta és édességek, gyümölcs, és a' katonáknak két eleven ürű. – Chipault meresztgette szemét. – Racontez tout cela à vos Parisiens, mondtam neki.

E' napra jegyzésemben e' két nevet lelem: Rékey, Barta; 's gyalázattal vallom meg vétkeket, hogy egy nagyon szép lelkű ember' nevét egészen elfelejtém. – Egy szegény sorsú Nemes-ember hozzám vonakodék. Uram, én szegény ember vagyok, 's neked nincs szükség az én pénzemre. De ki tudja mely bajba jöhetsz; kérlek, ved e' két forintot, 's kezembe ada hat húszast. – Megcsókolám az embert. Uram, mondtam, ezt a' pénzt soha el nem költöm. Örömmel, sőt kevélykedve fogadom el az Úr alalmazását. Engedje Isten, hogy ha kiszabadúlok, megérdemelhessem. – Érdemetlen valék jószágára, nem tudom, Rékey vala e, vagy Barta; és neki a' szép tettet soha meg nem köszöntem. Most (August[us] 27d. 1828.) akadok régen nem illetett papirosaimban e' jegyzésemre.

Aug[usztus] 23d. Gátra érünk ebéd tájban. Ez az utolsó Statio Munkácshoz. A' fogadó' szobácskája mocskos volt és szűk, 's a' napok, az éjszakák szépek. Kinn vettetének meg ágyainkat a' gypen. A' francia Oberster benn akara hálni, 's Bastendorf azt nem ellenzé.

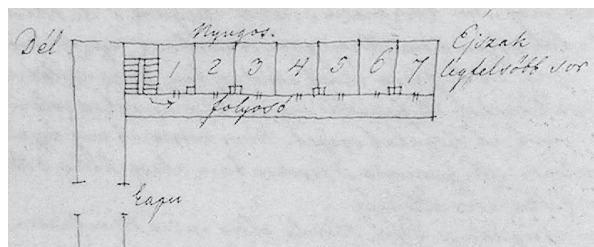
Augustus 24d. Hörde előre ment Munkácsra, bejelenteni, hogy más nap megérkezünk.

Augustus 25d. Virradta felé felvere az egyik Commandírter álmunkból, hogy Chipault elszökött. – Ide pisztolyomat, hogy magamat keresztül löjjem, kiálta Bastendorf. Mi kértük csendesedjék el; Chipaultnak sem passusa, sem pénze többé; nem tudja a' nyelvet, nem a' situatiót; a' Tiszán keresztül nem mehet, 's mi mindenfelé küldjük a' Currenst. Még ma kéznél lesz.

Major Frietsch Úr, Munkácson, kiküldte tizenkét legényt, hogy bennünket minden késedelem nélkül vigyenek be. – Éjjel tizenkét óra felé beértünk. – Gát óta Munkácsig szárazon lobogott az ég' tüze, sérelem nélkül, de ijesztgetve bennünket. Accepto Augurium! kiáltám, de borzadva. Magunk előtt látni a' lyukat hova elzárattatunk, annyi mint az échaffaudra vitetni.

Munkács

August[us]. 25d. tehát éjféltájban felérünk a' várba. Az Országglás foglyainak külön épületek van, három sor ablakkal. Mindenik sorban hét szoba.

Én jelentém hogy a' megszökött Oberster az én párnazsákomban hagyta holmijét, mert magának az nem volt. Az udvaron ki kelle raknom 's így utolsónak én maradék.

A' felső sorban: N[umer]o 1. Dr. Menz, Bécsből; – 2. Hackl, szerencse kerekese; – 3. Úza Pál; – 4. én; 5. Bárá Riedele András Miklós Obristlieutenant; Nevelője a' mostani Császárnak az Exjesuita Bécsi Herczeg Érsekkal, Gróf Hohenwarth Sigmonddal; – 6. Moguntiai Consiliarius Rill; – 7. Ruzsicskay György, Cseh, híres Musicus.

A' középső sorban: 8. ⁶¹ 9. Hirgeist Ferencz. – 10. Szmethanovics Károly. 11. Jelinek, nevelő, Bécsből; 12. Angiolini Ferencz Orosz Követségi Titoknok, Bécsben;

itt és az alsó sorban *Chipault*⁶² francia Oberster, kit harmad nap alatt a' Kondások, kiktől kenyeret kért, megfogtak; egy más francia Oberster *Sigmond*⁶³; – *Grossinger*⁶⁴ az Író; – Szlavy, Laczkovics.

Szulyovszky a' Profószhoz szállíttatott.

Nagy-Profósz Kiesewetter; Alprofósz Lissze. – A' folyosón semmi strázsa. Gyomorszékeinket rabok üriték ki 's ők fűtöttek. – A' mosdó vizet reggel, a' fölöstökömöt és az ebédet, vacsorát, a' Profósz' szolgálója hordta be. Attól az ajtón által veheténk híreket, 's társainktól izeneteket.

A' Major felkísére szobámba, 's nagyon szívemre kötötte, vígyáznék, hogy a' fal festések kárt ne szenvedjenek, 's követe hogy nekem kedvezést nem fog nyujthatni. – Öt esztendeje mondtam, hogy szenvedek; tudom hogy a' kedvezés a' Felvígyázóra veszélyt von, 's így örömeiket nem kérek, hanem lopok; azt fogom itt is. Nézzen keresztül ujjain.

A' falakon öt kép vala festve egy Bancócsinálásért itt szenvedő fogoly által. Az vizet önte vas kemenczéjére, 's annak rozsdájával dolgozá e' képeket. Ecsete a' seprőből tört vessző vala. Wenczelnek képe is ezek közt lévén, úgy gyanítom, vagy Cseh volt, vagy Wenczel keresztnevet visele. Ha az nekem megengedettetett volna, Madonnáját kivétetém vala a' falból, mikor eleresztettem.

Az új helyre általvitt fogoly egy ideig meg nem szólal, mint az új kalitkába zárt madár. Irtóztató dolog emberek társaságából kikapattatni 's elevenen eltemettetni. Végre tudni akarám ki a' szomszédom észak felé N[ume]ro 5.

Quis es? kérdém a' falat kopogtatva. Felelet: Riedele; et tu quis? – Megnevezém magam'. – Nosco te. – Unde? – Ex tuis, qui Graccii detinebantur; ego Kufsteinio eo missus sum. Fui Instructor Imperatoris in Mathesi et reliquis scientiis sub inspectione Sigismundi Hohenwarth, qui nunc Archiepiscopus Viennensis. – Et quis est tuus vicimus, sub N[ume]ro 6? – Hoc nemo scit; cum nemine loquitur; id tantum scio ex servitoribus, quos decrepitus, incurvatus senex sit, et quod jam deliret. Ejus vicimus sub N[ume]ro 7 versus Poloniam ultimus in hac nostra contignatione est Georg. Ruzsicska, Bohemus. Sorba nevezé a' többit. Et qui sunt aspectus, quae nobis spes? Conficieturne pax? –

⁶¹ *BáLm* [A név helyét a másoló kihagyta.]

⁶² *BáLm* [aláhúзва]

⁶³ *BáLm* [aláhúзва]

⁶⁴ *BáLm* [aláhúзва]

Deákul csínosan beszélt, 's inte hogy csak úgy beszéljünk, mert kihallgathatják kopogásainkat. Deákul Tiszteink közül senki nem tud, igen minden más nyelveken.

Miért szenved itt Riedele, soha nem tudakozám, sem ő nem mondotta; annyit azonban ki lehetne vennem szavaiból, hogy republicanusi gondolkozásáért 's talán készületeiért. – Feleségem még a' Bécsi Klostomból hozá a' hírt, hogy a' Catechismust az ifjú Gróf Hohenwarthnak ez a' Riedele adta. – Mind azért szenvedének a' többiek is, Menz, Hackl, Jelinek, Ruzsicska; csak Grossinger nem azért, és Sigmond francia Oberster. Ez valamit véthete 's többet mint a' haditörvény vagy hagyja vagy engede, 's holt hírét költvén, a' békekötéskor ki nem adák, hogy halálíg tartathassék. Az afféle nem példátlan dolog még a' XIX. százban is.

Angiolini Ferencznek az esete borzasztó. – Ez Titoknak vala a' Bécsi Udvarnál az Orosz Követség mellett. – Felállittatván a' Cisalpínai Respublica, Angiolini oda íra postán a' Napoleon által annak igazgatására rendelt Tiszthez, 's kérte azt, hogy őtet az Orosz Udvar' szolgálatjából reclamálják. Mi könnyű volt volna a' gondolatlan embernek lemondani hivataláról 's Bécset elhagyni! de ő lármásan akara változtatni során, és hogy úgy annál magasabbra hághasson. Valljuk meg, az illy lépésekre vetemedő embereket a' kevélység nem hagyja vesztegleni. Nagyon szeretnének emelkedni és hamar.

Elfogattatván a' levél, a' Bécsi Udvar jelentést teve Petersburgban, 's Angiolínit eleresztetni kíváná Titoknoki szolgálatjából. Razumovszky előhívátá Angiolínit. Nekem az Urnak kedvetlen hírt kell jelentenem; az Úr tudja hogy szeretem, hogy szolgálatjával meg voltam mindég elégedve; kérem legyen bizodalma hozzám; vallja meg, mivel jött kedvetlenségbe Udvarunk előtt. – Angiolíni azt felelé, hogy ő tiszta minden vétektől. – Úgy az Úr könnyebben viselheti csapását; az Úr el van eresztve szolgálatjából. Esedezem tehát Bizonyásglevelemért, hogy velem Excellenciád meg vala elégedve. – Razumovszky azt megíratta, 's Angiolini ment.

Kevés lépésnyire a' háztól, előtalálja két szeretett barátja. – De mikor végezzük el hát magunk közt ez 's ez dolgot? – Szívesen akár e' pillantatban. – Térjünk hát ide e' barátunkhoz. – Belépven ehez, mondja neki a' két barátja(!!!)⁶⁵ hogy fogva van, 's kész a' szekér, várba fog vitetni. – Leültetik, 's ezt iratják vele feleségének, egy hónappal későbbre tétetvén vele a' datumot: „Hamburg, . . . Én duellálék, 's meg kelle szöknöm Bécsből. Szerencsésen értem ide. Holnap hajóra ülök, 's költött név alatt megyek Londonba. Onnan veszed majd újabbi tudósításaimat.” – Minden félesztendőben iratának vele egy levelet Munkácsról, de a' datumot Londonbol, 's Anglianak más meg más helyeiről; tele hazug hírekkel, hogy az asszony tudhassa hogy él.

Én Angiolíninak egyszer Justinusomat küldém le olvasni, 's kértem, hogy a' pergamen táblába kötött könyv' oda ragasztott papírosát felbontván, a' pergamen és a' tábla közé dugjon egy szelet papirosat Emlékkönyvem' számára. Ő is csinála tintát rozsdából. – Ezt írta a' papírosra, mellyet bírok, francia nyelven: A'⁶⁶ zavaros időben a' gondolatlan tett vétkes tettnek vétetik. – Idvezséges leczke mindazoknak, a' kik ezen dolgozásomat olvasni fogják. Bár maradékim tanuljanak esetemen, 's

⁶⁵ *BáLm* [a kiemelt szó pontokkal aláhúzva]

⁶⁶ *BáLm* <a> A'

elkerülhessenek minden cselt. Bukva van a' ki azt hiszi, hogy nem tudják meg a' mit tevé. – Erre egy új példát, bár helyén kívül.

Kévé hetekkel az előtt hogy minket Brünnből Kufsteinba elvittek, egy Minoríta hozatott a' Fenyítő házba. Az néhány ízben tanítói's feddői leveleket írta a' Császárnak, hogy uralkodjék másfépen. A' Polizey mindent elkövette hogy kitanúlhassa, ki vete-medik e' vakmerőségre, de igyekezetiben soha nem boldogult. – Most egy ügye fogott özvegy Bécsbe jó, 's ha jól emlékezem, Stíriából. Rá ismernek az írásra, 's az Esedezőtől kitanulják, hogy azt a' Minoríta írta. –

Én, Úza, Szmethanovics, a' hosszú útban, Július elsője óta Augustus 25dikéig egy kis becsületes rühöt kapánk; szerencsénkre a' szárazt, nem a' csorgót. Úza és Szmethanovics hamar kitisztulának, de engem földettek a' szobámban, kenőcsöket adtak, és mindent egyebet, és még sem tisztulhaték ki. Orvost kelle hozatnom Ungvárról. – Sem az Orvosnak nem mondák meg a' nevemet, sem nekem az Orvosét; de Dr. Molnár rám ismért, emlékeztete hogy Patvarista koromban eljártam a' napához, feleségéhez, 's eltölte hírekkel Kazinczy András és veje Kárner László felől. Meghagyta mit csináljak 's ki hagyá nyitattni ablakom' üveg tábláját, külső ajtómat, és a' belsőnek fiókját, hogy szobámban tisztább levegő legyen, 's Fő Strázsamester Fritschner Úrral ment.

Alig értek ők le a' grádics' aljához, midőn én asztalomat a' belső ajtó fiókjához vonám, 's lesém, kimehetnék e' a' valulán, mellyen a' Profószt italunkat szokta beadni, mikor az ajtót megnyitni restelkedék. A' lyuk szűk volt 's magosan állt a' küszöb felett. Ha rosszul esem ki rajta, nyakamat szeghetem, vagy karomat törhetem. – De a' ki nem mer, nem nyer.

Vállam ki nem fére a' lyukon. Ingre vetkezém, 's ki fére. De el is akadék a' csipőmon. Egyiket ott diagonalis intézetben feljebb emelém 's fejjel esém ki a' küszöbön, sérelem nélkül.

Sorba járam társaimat, de némán és lábhegyen. – Riedelének, kit küszöbön átlépni soha nem engedtek, mint senkit társai közül (mi Magyarok itt is sétálni hordattunk) nyitva volt valulája, de zárva a' külső 's belső ajtó, 's ő a' valula mellett szívta a' tisztább eget. – Sokat köhögcélt.

Ott semmit sem hallhatván, szomszédjához menék, ki felől már említettem, hogy senkivel nem kopogta. Az Misét monda magában, 's rekedt hanggal éneklé: *Vere dignum et justum est, aequum et salutare etc.*⁶⁷ Már tovább akarék menni, midőn a' megtébolyodott öreg Moguntiai Consiliarius a' Mise közé exorcizálást szöve: – *Geist der Lügen, – ich befehle dir – im Namen der ewigen Wahrheit – mir Nachrichten zu bringen – von meinem geliebten Weib – von meinen Kindern – von meinen Enkeln und Kleinenkeln.*⁶⁸ – Mentem mintha kergettek volna, 's a' Ruzsicska' ajtajához állottam.

Ruzsicska Compositor vala, 's épen egy lengyel tánczot komponált. Nem lévén violínje, fortepianoja, énekléssel komponálta a' tánczot; el-elakadt, 's igazította a' mi hibásan volt. Macskajáték. – A' többiek mulatságaikra nem emlékezem. – Nehezen és veszedelemmel másztam ki, igen könnyen és minden veszedelem nélkül be; mert az ajtón

⁶⁷ *BáLm* [aláhúzza]

⁶⁸ *BáLm* [aláhúzza]

egy deszkapánt vala keresztül vetve, mellyen a' lábam' nagy úját megvethetém, 's asztalomon elnyúlhaték.

Alig valék ismét szobámban, midőn Riedele a' falhoz int, kopogni. *Amice*,⁶⁹ ugymond, *exploratore habemus. His meis oculis vidi nebulonem prae mea janua transeuntem. Substitit ad meum portam, et diu hic substitit. Et versus Ruzsicska propredi, et inde redire illum vidi. Caveamus nobis ab omni colloquio, quod periculum post se trahere potest. – Habesne portam apertam, et qualiter illum videre potuisti? – Asser januae exterioris fissuram accepit. Per hanc fissuram vidi nebulonem, ut illum dii perdant! – Spectra vides, amice, felelém.*⁷⁰ –

Ez így méne harmad napig, 's a' szegény ember nekem és minden társainknak beszélgeté, hogy egy nebulo fel 's alá jár itt, 's hallgatózik. Rémülésben vala a' ház 's én hijába igyekeztem elcsendesíteni.

Egy estve, a' harmadik napon, a' falhoz kiált Riedele. Kopogok neki két ütessel, (úgy esett mindég a' hívás is) hogy hallom. Akkor ő: *Vocavi te, et non venisti.*⁷¹ – Hallottam, mondám; megengedj, nem leheté jönnöm. – Miért? Felmásztam asztalomra székemre, 's onnan néztem a' lemenő napot, 's az Újhelyi, Regmeczi, Mikóházi hegyeket, hol anyám lakik. (A' *Hallgató*⁷² nevű hegy Munkácsra igen jól kilátszott, mint az Újhelyiek is). – *Et quoties te vocavi?*⁷³ – Ternis vicibus. – *Amice, en te in mendacio deprehensum; semel tantum te vocavi. Sed gratulor et tibi et mihi. In portam apertam habes.*⁷⁴ – Tagadtam 's nem hitte. Jó; halld hát, ha a' Profósz jó, nem nyiszorgatja e zárait. – *Amice, apertam habes januam; sed gratulor tibi et mihi; da mihi ad edendum.*⁷⁵ – Szívesen, édes barátom, de mint adjam? – Ekkor megtaníta, hogy ő le tudja venni kemenczéje' gombját; a' fűtő-lyuk csak egy úgynevezett sassal, nem kolcsos zárral, van bereteselve. Nyissam meg a' fűtő-lyuk' ajtaját, 's adjam be az étket.

'S mit parancsolsz? – Barátom, én tíz esztendeje már hogy napjában négy xrral élek; adj valamit adhatsz; de kívált édes tejet.

Én mindent főzetheték, a' mit erszényem elbírt, az pedig mindent elbírt, mert anyám közel volt, 's én vele titkos levelezésbe tevém magam; ha fogyott a' pénz: egyszerre izentem, 's a' pénz jött. – Barátom, mondám Riedelének, tudják hogy kávét nem iszom, és így azt nem adhatok; elárúlnám magamat; de hozatok egy font ciocoládát, 's mindennap kapsz egy téglát belőle, 's sültet, sódart, tésztát, süteményt szívesen adok, és mindennek, a' ki kemenczéje' gombját kifordíthatja. – Riedele és még három fogoly leveheték gombjaikat, 's nekem az a' gyönyörűségem volt, hogy ezeket ezentúl mindennap megétettem. Riedele mindennap kapa egy meszely édes tejet. Ollykor Tokajit is.

⁶⁹ *BáLm* [aláhúзва]

⁷⁰ *BáLm* [aláhúзва]

⁷¹ *BáLm* [aláhúзва]

⁷² *BáLm* [aláhúзва]

⁷³ *BáLm* [aláhúзва]

⁷⁴ *BáLm* [aláhúзва]

⁷⁵ *BáLm* [aláhúзва]

Uram, mondtam Kiesewetter Profósznak, tudja az Úr, hogy én eddig soha sem ettem. Most farkaséhség szálla meg; főzessen bőven az Úr. – Kiesewetternek épen ez kelle; mert az ő felesége főzött, 's így rajtam többet nyere hónaponként, mint minden társaimon.

Valamikor a' lyukon kibujni akarék, mindég jelt adtam Doctor Menznek, kinek szobája épen a' gradics mellett áll, hogy legyen ajtaja mellett, 's ha valaki jó a' gradicson, adjon jelt, hogy beszökhessem. 'S kijárkálásaim, 's az a' szép öröm hogy négy xrijával sanyargatott társaimat jobbfőzésű 's drágább étkekkel tarthatám, negyedik hónapig folytak. De addig jár a' vizre a' korsó, míg eltörik, 's a' veszedelmet semmi emberi okosság nem tudja eltávoztatni. Legokosabb nem tenni, a' mi veszedelmes.

Június 26dikán 1801. szörnyű zápor esék, 's én jelt adék Dr. Menznek, hogy bújni akarok. Az felele, hogy már állja a' vártát, 's én kibúvék, 's kiosztám alamizsnáimat. A' zápor ekkor kezde ömleni egész sebességgel, 's az eszterháról nagy zajjal ömle. Menz jelt ada hogy jönnek; de a' csorgás miatt én nem hallám a' jeladást. Elrémülék midőn a' Riedele ajtaja előtt fel látám lépni Kiesewetter Profósz, 's azon pillanatban utána a' Commendáns, a' grádicsról a' folyosóra. Mint a' mokus beugrák lyukamba, 's asztalom, midőn ajtóhoz érének, már helyén volt. – Gróf Pálffy Ferencz, a' Regni Báró Leopold' fíja itt és Kufsteinban botokat szenved, 's én meglátván a' Profósz és a' Commendáns, nem vártam jobbat magamra.

A' Commendáns és a' Profósz belépnek. – Sie waren draußen? kérdé a' Commendáns, 's képe, és a' Profószé, úgy vala elváltozva a' rémüléstől, mint az enyém. – Ja, Herr Obristwachtmeister, ich war draußen. – Wie haben Sie das unterstanden? – So wie ein Mensch, der von allen Freuden beraubt ist, sich unschuldige Freuden stiehlt. – Was war Ihre Absicht dabey? – Keine andere, als am Gang, in einer Entfernung von dem Fenster stehen zu bleiben, und Menschen zu sehen, die arbeiten, hinauf und hinab gehen. – Wissen es Ihre Gefährten, daß Sie draußen waren? – Keiner weiß es. – Das ist ein Vorfall, auf den ich nicht gefaßt war; ich muß es anzeigen. – Nem szégyenlem megvallani, hogy térdre estem a' Fő Strázsamester előtt, 's úgy kértem, hallgassa el; senki nem tudja a' dolgot csak ők ketten. – Kiesewetter egyet hunyoríta a' Fő Strázsamesternek. Nun so sey's. Kommt es heraus, daß Sie draußen waren, so bin ich unglücklich; aber es sey gewagt! Ich habe gute Botschaft.

Ekkor elővoná a' Bujanovics Károly Udvari Agens' levelét Consiliar[ius] Kazinczy Andrásához. Ő Felsége az Úr Öccsének Ferencznek eleresztetése iránt ma Június tizennyolczadikán írta alá a' beadott esedezést. A' parancsolat vagy stafeta által vagy első postával indul. Consiliarius Úr küldjön alkalmatosságot érte. – Uram, monda a' Commendáns, ha jelentést teszek, hogy az Úr kinn volt, a' parancs hijába jó. – Megtévedék oda feljebb; ekkor buktam térdre a' Commendáns előtt. – Többé nyitva nem hagyom az ajtót, monda a' Commendáns; az Úr pedig nekem becsületére fogadja, hogy társainak el nem mondja, mi hírt veve az Ágens' levelében. – Ment, 's ámbár Riedele sajtolgata, sem neki, sem senkinek el nem mondtam.

Olvasóm képzeli, mint remegtem a' Commendáns' elmenése után is, hogy kívül kaptak. Deprendi miserum est! De hogy társaim' nyomorúságokon enyhítettem, azt nem bántam volna meg, ha gyönyörű tettem miatt, bár az sokba nem került, vesznem

kellett volna is. Nyomorult ember, a' ki nem érzi, hogy a' Martyrok csendesen várhaták a' bizonyos halált.

Azon pillanatban hozzá fogék a' pakoláshoz, hogy mihelyt jó a' hír, mehessek. Riedele tudni akará, miért jöve a' Commendáns, mert két ember' kopogását hallák, 's minthogy Szulyovszky már Június 4⁷⁶ dikén eleresztetett, nekem is szabadulást jövendőle. Szép jövendőlés, ugymondék; 's lásd ajtómat becsukva. Alig ha meg nem sejtették hogy kinn járok; úgy gyanítom szavából; egyedül azért jöve.

Sőt épen azért csukták be ajtódat, mert eleresztenek, mondá Riedele. – De jer hát, hadd fordítsam hasznomra a' kevés órát. Felmég e Bécsbe? – Én e? hogyan kérdhet'd ezt? Meg nem nyugszom, míg a' Császárral szólhatok. – Menj hát Hohenwarth Érsekhez, menj egy Báró Rothschütz néhez, a' HofKriegsrath' szomszédjában, 's mondd ezt 's ezt nekik...

Június' 27dikén jött Kiesewetter, 's engem elpakkolva talált. Sem én nem szólék, sem ő. Ment.

Június 28dikán jött. Beadta mosdó vizemet. Elpakkolva talált. Sem én nem szólék, sem ő. Ment.

Félóra múlva kopog Riedele, hogy Laczkovics és Szmethanovics eleresztettek. – Mi az, hogy nem én? – Rettegtem.

Kilencz órakor jó Kiesewetter. Der Herr Obristwachtmeister empfiehl sich Ihnen, und läßt Sie zu sich bitten. – Magyar mentembe öltözve menék, tánczolva le a' grádicson, repülve végig az udvarkán, futva fel a' felsőbb vár felé. Vasárnap volt; a' nép gyűle misére. – Melly öröm nekem, melly öröm nekik! Csak Kiesewetter nézé elszabadulásomban halálát.

A' sánta Fritschner felkele székeről, 's jött felém. S[einer] Maj[estät] schenken Ihnen Ihre Freyheit zurück, und ich wünsche, daß Ihr Leben glücklicher laufe als bis itzt. Megköszöném mind Ő Felségének a' kegyelmet, mind a' Fő-Strázsamesternek a' hírt és a' velem bánást, 's kértem ezt, tegye jelentését, hogy én írva nem fogom tenni köszönésemet, hanem mihelyt egészségem és erszényem engedendik, felmegyek Bécsbe, hogy magamat az Ő Felsége' lábaihoz vethessem.

Nun kommen Sie aus einer Gefangenschaft in eine andere, mondá – melly rettenetes szó! – 's megnyita egy ajtót. István öcsém és a' testvérem József kijövének; és velek Szmethanovics és a' nem jó Laczkovics. Ezt az embert Szláv sok bántásomra szédítette az uton. Különben benne, minden faragatlansága mellett, sok volt, a' mit lehetne 's kelle becsülni.

Sie sind ein großer Gartenfreund. Lassen Sie mich so glücklich seyn, daß ich Sie zuerst in den meinen führen könne. – Nicht so, mondám; ein freygewordener Gefangene wünscht Feld und Wiese, und nicht Gärten, Einsamkeit und nicht Gesellschaft. Kommen Sie nicht mit; so werde ich glauben, ich sey noch immer Ihr Gefangene. –

Mint az istállóból kiszabadult csikó, úgy futottam be a' réteket, mellyek a' vár alatt nyugotra fekszenek.

⁷⁶ *BáLm* [A szám utólag, ceruzával beírva.]

Oda jöve a' Commendáns' cselédje: Fő-Strázsamester Úr ebédre várja a' három Kazinczy Urakat. –

Midőn a' Commendáns kávéját kanapéján ülve inná, egy hatvan esztendő's félszemű Kisasszony, Fanny, engem egy ablakhoz szólít. Ez az ablak a' Zrínyi Ilona' idejében ajtó volt, a' Fejedelem asszony itt lépe le kevés ölnyi kertjébe. A' kert mélyecskén feküdt. Mondja meg nekem az Úr, ha megszasztanák, le merne e itt ugrani?

A' Commendánsra pillanték; ez nevetében majd kiönté kávéját. H[er]r Obristwachtmeister, Sie haben aus der Schule geschwatz! – Nem, Uram, mondá Fanny Kisasszony; ich habe Sie selber gesehn. – Wie das, um alle Mächte des Himmels? – Nekem itt egy tyúkketreczem van, deszkából 's a' deszkák a' melegségben hasadást kaptak. Egyszer, még tavasszal, étetém tyúkaimat, 's csattanást hallék alólról. Letekintettem a' hasadáson. Szemem onnan az Urak' sorára reppent. 'S mit láték? Egy foglyot, ki a' legfelsőbb soron a' kemenczelyukán nyújta másoknak étkeket, azután a' középső sorra ment le, 's ott is kettőnek nyújtá be alamizsnáját. Azóta mindennap nézém a' scénát. Kazinczy Úr, az Úr egyike lesz a' legszerencsésebb embereknek; emlékezzék az Úr profetziámra, mikor majd az lesz. – Kisasszony, mondám, két⁷⁷ ezer háromszáz nyolczvan hét⁷⁸ napig szenvedtem; érdemlem hogy valaha szerencsés legyek; emlékezni fogok a' jövődőlésről, 's ohajtom, hogy Profétámat áldhassam.

Fogja e hinni olvasóm, hogy én Munkácson szerelmes levelek írása által enyhítém nyomorúságomat? – Közel Munkácshoz előtalálánk valamely Tisztet, ki nekünk azt beszélé, hogy Munkácson egy Profiant-Officiernek olly szépségű leánya van, ki Bécsben is az első szépségek közé számittatott, és a' kit Kassán egy ifju *Meskó*⁷⁹ el akara venni, 's sok ezerekkel gazdagíta. Én, feljövén sétálásomból (a' vár árkában), megpillantám a' várból lemenő leányt, 's ő engemet, 's mind ketten lángolánk. Tintaspeciést és papirosat hoztam magammal, 's volt mivel és mire írnom. – Gyomorszékünkben bődön állott, nem fazék; 's a' midőn azt kiürítve, megmosva, felhozák, én a' levelet a' bődön aljára spárgáztam. Az azt kiürítő rab kivitte, magához vette, 's szeretője által, ki a' Profósznak álla szolgálatjában, a' szép leányhoz megvitte. Trautel egy gyönyörű húsos blondíne volt; de nem egyéb, mint egy férjhez menni nagyon vágó hetérácska, a' hetérák' nemesb classisából.

Franz, az én levélhordóm, kiszabadult és felkeresett. Szolgálatomba vevém. Meglopta kamarámat, 's minden lakatimhoz kolcsa volt. Különben a' tűzbe is elment volna érettem. – El kelle csapnom magamtól.⁸⁰

⁷⁷ *BáLm* [A szó a lap szélén utólag beszúrva.]

⁷⁸ *BáLm* [ritkítva]

⁷⁹ *BáLm* [ritkítva]

⁸⁰ *BáLm* [A lap alján a másoló megjegyzése: „(Leírást Pesten, September' 17kén 1831. délben végezve az utolsó sorokat, Kazinczy' saját kéziratából; mellyet még 1828d. eszt. tett le nálam, azt nyilatkozván, hogy tartsam meg, 's ha az ő halála után úgy találok, hogy gyermekei ezen irományt meg tudják becsülni, adjam azoknak által. –)"]

30.

Töredék toldalékok a' mondottakhoz.

Báró Riedele András Miklós szül. 1748. Sept[ember] 14d. Cs[ászári] Kir[ályi] Obristlieutenant, 's egykor nevelője I. Ferencz⁸¹ Austriai Császárnak és Öccsének a' Toskánai Ferdinándnak. – Condemnáltatott 1795. Júl[ius] 28d. – Titkon küldé fel panaszát a' Császárhoz Fritschner ellen, mellynek az vala következése, hogy Fritschner huszonnég órára elzáratott, Riedele pedig a' Brünni Minoritákhoz küldetett, egyedül azon tilalommal, hogy az utcára ki ne lépjen. Szabadon járhatja fel és alá a' Klastromban, látogatókat⁸² elfogadhata, azokkal ebédelhete, vacsorálhata. Felvígyázója Gróf Heister Generalis volt, neki egykori tanuló társa. – Midőn 1810. (?) a' Francziák Brünnebe jöttek, Heister akarva a' Minoritáknál felejté Riedelet; ez pedig vette a' kalapot, 's praesentálá magát Generalis Davoustnál, kivel, megkötöttvén a' béke, Franczia Országba ment. Megbuktatván Napoleon, elváltoztatá nevét, 's Bordeaux tájára vonta el magát Parizstól.

(:Egy más helyen ez a' jegyzés áll felőle:)

Obristlieutenant Báró Riedele András, I. Ferencz Austriai Császárnak 's testvérének Ferdinand Fő Herczegnek, elébb Toskánai, majd Salzburgi, most pedig Würzburgi Nagy Herczegnek Nevelője a' világi tudományokban, atyjoknak II. Leopold Császárnak Udvarában, Florencziában. Született 1748. elfogattatott Bécsben, 1794. Júl[ius] 24d. Szenvedett Kufsteinban, Grätzben, Munkácson. Condemnalva 1795. Júl[ius] 28d. – Munkácsról el Május 12d. 1806. a' Brünni Minoritákhoz dugattott 1806. Június 7d. – Franczia Országba ment Gener[ális] Davoust-val 1810.

Chipault harmad napra azután hogy a' Kondások elfogák, Munkácsra hozattatott. Ez Augustus utolsó napjaiban történt. – 1801. Február 24d. én semmit nem alhatám; csömört kaptam volt. Éjfél tájban kapunk alatt fujta meg kürtjét a' posta, kevés idő múlva az udvaron. Ebből azt huztam ki, hogy staféta jött, 's gyanítottam, Chipault iránt. – Midőn reggel hozzám jöve Kiesewetter, felkiálték: Herr Profoß, da Sie mir nichts neues sagen, so will ich Ihnen es thun; der französische Oberste ist frey. – Kiesewetter majd lerogyott, 's nem hagyta békét, míg elmondám, hogyan tudhatom azt. – Jobb volt volna nem szólanom. Soha a' posta többé kürtöt nem fűjt.

Szulyovszky 1801. Június 4d. eresztetett el. – Született 1752. August[us] 2dikán. Diétai Követje Zemplénynek 1790. és 1792. Lakik Rákócson, Zemplényben.

Úza Pál szül[etett] 1763. Mart[ius] 15d.

Hirgeist Ferencz. Kiben csak a' német név vala mocsok. Eleresztetett Munkácsról 1802. Septemb[er] 19d.

⁸¹ *BáLm* II. Ferencz [a betűtévesztés miatt emend.]

⁸² *BáLm* látogatókat [a betűtévesztés miatt emend.]

Szmethanovics. Eleresztetett Munkácson 1801. Jún[ius] 25d. én hoztam Regmeczig. Lakást Rajecz, Trencsin V[árme]gyében. Elvette 1804. Februar. 7d. Báró Pongrácz Judith-Clárát.

Szlávy János szül[etett] 1772. Januar. 6d. – Eleresztették Munkácsról 1803. Január. 15d.

Szent-Jóbi Szabó László. Megholt Kufstein várában 1795. Octób[er] 10d.

Aszalay János. Megholt Gréczi fogságában 1796. Octób[er] 12d. 11 órakor dél-előtt.

Újgyörgyi József, atyja' megnemesedése előtt *Neumiller*;⁸³ – atyja és anyja nagyon kedvesek valának Prímás Cardinális Batthyáinál. Ebbe bízván ez, Semináriumba ment; de azt elhagyta. – Brünnben azt álmodá, hogy atyja neki megjelent, és szemére veté, hogy elhagyá a' Semináriumot, 's Pozsonyban 1795. Octób[er] elsőjén, midőn ott keresztül vivének bennünket, vétkezett, 's két hónapig bolond volt álma miatt. –

Vrchovszki Sámuel. Meghalt Obroviczon 1797. August[us] 3d.

Tancsics Ignác. Meghalt 1826. Mart[ius] 3d. Nagy Mihályt, Zemplényben. El Brünnből 1803. Majus 16d.

⁸³ *BáLm* [aláhúзва]

31.

[Levelek]

- [1. Kazinczy – édesanyjához (Liszka, 1794. dec. 16.)
2. Kazinczy – Péchy Sándorné, Kazinczy Zsuzsannához (Kerepes, 1794. dec. 19.)
3. Kazinczy – édesanyjához (Buda, 1795. febr. 25.)
4. Kazinczy – édesanyjához (Buda, 1795. márc. 11.)
5. Kazinczy – édesanyjához (Buda, 1795. jún. 5.)
6. Kazinczy – édesanyjához (Buda, 1795. júl. 2.)
7. Kazinczy – édesanyjához (Buda, 1795. júl. 3.)
8. Kazinczy – édesanyjához (Buda, 1795. júl. 29.)
9. Kazinczy – édesanyjához (Buda, 1795. aug. 29.)
10. Kazinczy – édesanyjához (Brünn, 1798. jan. 10.)
11. Édesanyja – Kazinczyhoz (Regmec, 1800. febr. 27.)
12. Kazinczy – Budai Andrásához (Munkács, 1801. jún. 27.)]

Függelék

32.

[Rekonstruált levélegyüttes]

(1.)

1794. december 15.

Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Ujhely, a barátszeri fogadó' felső szobájában.

1794. decemb[ris]. 15d.

Édes Asszonyám! 7 órakor ide érkeztek Szulyovszky és Dansics (olv. Tansics) urak, Kapitány Fekete és Zsigárdi urak által kísérve. Mind a hárman egyforma bátorsággal viseljük a csapást, és mind a hárman boldogok vagyunk jó emberek által vezetettve. Pesten a József' új épületjéb[en] leszünk szállva. Kiki külön, de Kapit[ány] Nováki úrnak parancsolatja van, hogy napjáb[an] hatszor eljöjjön hozzánk, ő mosat, varrat, és a mire szükségünk lesz. Reménységet nyújtanak, h[ogy] levelet fogok Asszonyámhoz írni; de addig ne írjon Assz[onyá]m, míg én tőlem nem kap. Ejjel nappal fogunk menni. 30. is van már fogva. – Az inasnak nem szabad jönni, mert minden szekéren 2. legény ül, és az szolgál körültünk. Crimen lesae Ma[jes]t[a]tissal vádolnak. Csendesen viselem sorsomat. Assz[onyá]m is cselekedje ugyan azt. Az Inasom B[áró] Vécseihez megyen szolgálatba. Úgy végeztem még Kassán. Kérem Assz[onyá]mat, méltoztassék néki ruháját úgy kiosztani, hogy inkább nekem legyen károm, mint neki. Még megszolgálhatja. A bőr nadrágot meg kellene tartani, ha a mentét v[agy] dolmányt néki adja is Assz[onyá]m.

Köszöntöm az Öcsémet, és ajánlom magamat barátságába. Köszöntöm a Húgomat is. Asszonyámtól azt kérem, hogy magát festettesse nekem, és életének kedvezzen én erettem és Testvéreimért. Eljen boldogul Assz[onyá]m, az Isten terjessze ki atyai védelmét Asszonyámon.

A Nagy Asszonyám kezeit csókolom, úgy Dienest és Miklóst, Susit. Asszonyám-[na]k újra csókolom anyai kegyességeiért kezeit. Adja Isten hogy nem sokára láthassam Asszonyámat.

8 órakor.

(2.)

1794. december 16.

Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Édes Asszonyám!

Szemere [Albert] Úr azt a' barátságot teszi hogy maga megyen Regmeczre s elbeszéli mindent. Semjénbe minél előbb! és vigyázni az Archivumára a Familianak, mert az is

felhányást fog szenvedni. Legalább nagy ok van tartani tőle. Az Isten vigasztalja Asszonyamat és vigyáz[z]on kedves életére. Liszka, 16. D[e]c[em]br[is] 1794.

Ferencz

(3.)

1794. december 19.

Kazinczy Ferencz Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsannához

Kerepes 19. Decemb[ris] 1794.

Édes Susim! Az anyám is, az öcsém is, bizonyosan Semjénben vannak: de meg lehet hogy elmaradtak onnan valami ok miatt; és így neked írok, és általad mindnyájoknak. – Ma 8 órakor már helyben leszünk; úgy gondoltuk eddig hogy a Franciskánusoknál, de az ő Klastromjokban levő alkalmatosság alig ha nem szűk, és így meg lehet másutt. Akár hol mind egy. Én bátran megyek, és bízom az igazság' ügyéhez: mert én nem csináltam semmi rosszat, és nincs senki a ki ellenem gonoszról tanúbizonyságot tehesen. Te tehát, és ti Édeseim mindnyájan ne sírjatok, ha szintén nehezen esik is, hogy rabnak tudtok. Kiszabadulunk úgy hiszem nem soká. Nagy Assz[ony]nak és Assz[ony]nak kezeit csokolom. Nekem az esik nehezebben hogy tudom hogy sírnak. De az idő a fájdalom enyhíteni fog, én pedig békével szenvedek, mert hiszem hogy nem sokára együtt leszünk. – Te édes Józsom, dolgaimat rendeld úgy, a hogy hiszed hogy azokat óhajtom. Ha Theréz tőled valamit kívánna, azt Viczay által egy szilabáig teljesítsd. Az ő dolgában menj Károlyba minél előbb, és mondd Dr Thómasznak, hogy a Notariatus által a Krasznecz' Testimonialisait a Szerencsiné részére készítse; hogy én fogva vagyok, de nem rettegek, ámbár hogy vádoltatom, szégyenlem. Ezt tedd hozzá: hogy engemet csak ez bátorít: Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa. – Vagy Szerdahelyi vagy Vinkler fog Regmeczre menni elpecsételt leveleimet általvenni. A Geometrica delineatióját a szigetnek, kertem' delineatióját, képeimet, kristélyemet, szagos párnámat reménylem nem veszik el. Te légy rajta hogy a Laczi levele is, melyben pénzt kér, és még egy a közép fiókban, melly egészen ártatlan dolgokról szól, meghagyattassék. Bizvást elolvashatja akar Szerdahelyi akár Vinkler, semmi sincs benne; de nem akarom, hogy a Generalis Wartensleben fülébe menne, hogy mint sürgette az ő részére a pénz' felküldését. – Dienesnek és egyéb Várad Barátimnak magamat nagyon ajánlom. Dienes ne törődjön. Nem lesz semmi bajom: de már ezt ki kell állani. Ki tud én felőlem gonoszt? Ex inconsidera[ti]one szólni valamit, pedig non est poenale. Ez vigasztalja őtet a legfőbb mértékben. – Miklóst csokolom, és reménylem, hogy megint vígan leszünk a szüreten is, de előbb is. – Édes Susim! sietünk és így végeznem kell levelemet. Az Isten áldjon-meg magadat férjedet és gyermekeidet. Nagy Asszonyámnak csókold kezeit, és jelentsd, hogy könnyebben érzem magamat, ha tőle elbucszúhattam volna. Fogságunk lehetetlen hogy sokáig tartson. – Asszonyámnak újra csokolom sok anyai kegyességeiért kezeit. Ha írhatok, mindjárt írok, de most nem hiszem hogy hamar írni lehessen. Azért szenvedje békével, hogy egy ideig felőlem nem tudhat sokat. Kapitány Fekete Úr a Jelasics gyalog magyar Regementjéből, a ki bennünket vezetett, megengedte hogy atyámfait hozzája útasítsam megtudakozni hogy, van állapotom. Azért hozzá-

ja írni lehet, de nem gyakran, hogy unalmára ne legyen a felelés. Ha valaki feljön is Pestre, nem fog láthatni; azért útjának csak az a haszna lenne, hogy a városban szájról szájra menő ujságokat hallaná. Ha valaki felől szerencsétlen ujságot Asszonyanyám hallana, ne hidje, hogy mindnyájunknak az a sorsa lesz. Én itt ma Pogány Ádámval összeakadtam. Láttam az actiót Martinovics ellen, láttam az elfogottak Lisztját is. 32 rab vagyon. Ezek mit vétettek, nem tudom: de én nem félek, és oly bátran megyek most is, mint a hogy elindúltam. Szóllani másoknak felőlünk nem jó, mert mostan minden ember csupa fül. Asszonyámat csak arra kérem, hogy a mennyire lehet anyai szívét csendesítse. Ajánlom magamat kegyességeibe, édes Asszonyám, és fogadom, hogy ha levelém nem jön is hamar, áldásom mindennap Asszonyám körül fog lebegni!

Péchy Imre Bátyám uramat tisztetem. Lehetetlen hogy eddig vagy maga, vagy valaki más Váradon, leveleket nem vettek volna Pestről, és így jobban tudják hogy van a dolog. – A kocsit Hadnagy Ehrenstein Úr vissza viszi. A bundámat néki adtam, mert szüksége lesz reá hazamenőben, azért azt hadja nála Asszonyám. Ujabban ajánlom magamat, és kérem mindennapi áldását, és csendes anyai emlékezetét. –

Te, édes Susim, ha Asszonyám Semjénbe le nem jött, ezen leveletem azonnal küld fel Regmeczre. Idegennek pedig ne mutassd. Csókollak tégedet és mindnyájatokat. Adieu!

(4.)

1794. december 30.

Nyizsnánszky György Dercsényi Jánoshoz

Chare Amice!

Literas suas d[atas] d[ie] 27 hujus rite percepi; mediante quarum me nomine etiam reliquorum Illustrium Amicor[um] ad sustanda cognatis vestris Spectabili Domino quippe Szulyovszky et Fr[ancisco] Kazinczy quovis officia, provocas. Priusquam Literas Tuas percepissem, jam ego junctim cum Spectabili Domino Gregorio Berzeviczy de sorte suorum D[omi]na[t]i[o]n[um] Spectabilium cum exoperato Indultu Magnifici Domini Consilarii et Causarum Reg[alium] Directoris inquisivi. Comperimus suas D[ominationes] Sp[ecta]b[i]lis in claustrum Franciscanorum ejusque Tractu superiori in singillario calefacto cubiculo hic Budae in fortalitio illocutos esse. Admitti eisdem, unde et qualem victum habere velint pro Jentaculo et Prandio. Titulo quo 4. Fercula applacitata sunt. Lectisternia secum allata fuisse referunt. Sp[ecta]b[i]lis Dominus Szulyovszky 60 f. et D[ominus] Kazinczy 110 fr. circiter secum tulerunt. Sp[ecta]b[i]lis D[omi]nus Berzeviczy obtulit unique sua servitia modo eidem nuncient, si quid habere velint. Ego vero omnem operam, et auxilium in sustentandis illis, quae licita et admissa fuerint a superioritate. Invigilamus solerter eorum necessitati. Albas vestes curant lavare ad latus eorum Ministri. Scribas quaeso missi, quis singillative eorum amicorum uno vel alio cibo vel potu magis delectet[ur] ut adtuimus hac in parte eisdem succurrere possimus. Ego hactenus plures necessitates eorum non cognovi. Pecunia suo tempore suas D[ominationes] Spectabiles deficere potest. Hoc subveniam dum cognovero et superioritas prout nec dubito admiserit. Ut aliquis vestrum huc veniat causa horum amicorum, nunc prorsus necessarium non est, et inutile, quia nec cum illis loqui licet, nec vero

Dimissio eorum ante tempus impetranda sperari potest. Patientia ergo. Tantum et ego TE ac Vos quos revereor, humillime, rogo impensissime, ut Orphanis Szulyovszkyanis ac oeconomiae ipsius de meliori prospiciatis. Ut omni Posta Tibi relationes de conditione Amicorum horum faciam, est impossibile, quia me materia deficeret, sed scribam, si quos eos concernent, et intervenieunt mutatis circumstantis. Caeterum notifico Tibi, quod, quo Fama est, usque Epiphanias Examen Incaptivatorum definietur, et tunc de videtur res in sortem fors meliorem, quam sperare ut homines debemus. His vale.

Ego perenno

Tibi

Sincere addictimus

N(yisnánshky, Agens)

Budae, d[ie] 30. xb. [decembris] 1794

P[ost] S[criptum] Felix novi anni auspiciis cum recursum plurimum Tibi voveo.

(5.)

1795. január 13.

Kazinczy Miklós anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Drága Kedves Asszonyám! Velem is az a szerencsétlenség történt, a mi Ferenczczel. Mind azáltal ne törődjön rajtam Asszonyám semmit, csak arra kérem. Én ártatlan vagyok, lehetetlen szenvednem, kevés idő múlva reménylem haza jöhetek. Asszonyámnak a keserűségét jól tudom, de ez örömmé fog változni; nekem ez is esik legnehezebben, hogy most miattam újabb bánatja van. – Kedves Testvéreimet mind, András, s Péter Bátyámékat tisztellem, csókolom. Ne töprengődjenek rajtam legkisebbet is, nem sokára magok között fognak látni. Reggel 4 óra tájban indulok Sturm nevű Hadnagy urala a Wirtemberg Regementjéből; a többi körülállásokat Dienes bátyám megírja. Én pedig anyai szeretetét továbbá is kikérem Asszonyom Anyámnak, a melly engemet végzetlenül boldogít. Várad d[ie] 13. Január[ii] 1795.

igazán tisztelő fia

Miklós. s[aját] k[ezével] –

Józsit csókolom.

(6.)

1795. január 14.

Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Érdemem felett való Drága Kedves Asszonyom Anyám!¹

Vice Ispány Péchy Imre Úr tegnap előtt Pestről haza jött, s Levelét, melyben Asszonyom Anyámat Ferencz Bátyám éránt tudósítja, itten által küldöm. Duplázza az

¹ [a megszólítás felett áthúзва:] Érsemlyén Jan 14d. 1795.

Isten rajtunk a maga ostorát, mert szegény Miklós Öcsémet is ugyan az a fatum érte, a mely szegény Ferencz Bátyámat. Tegnap² estve 5 óra tájban vette a Würtemberg Rege-mentyebéli Váradon fekvő Kapitány a Fels[éges] Palatinus Parancsolatját a Miklós elfo-gattatása eránt. Én Miklóssal estve Gróff Sauernél voltam Gesellschaftban, oda jött vice Ispány Beöthy Ur, a ki szinte úgy mint a Kapitány parancsolatot vett eránta. A vice-Ispány még Sauernel semmit sem szóllott sem Miklósnak sem nekem, hanem a Gezel-schaft eloszolván, mondja Miklósnak, hogy haza viszi, ne menjen gyalog. Haza érkez-vén mondja hogy menjen fel véle Péchyhez. A mint fel mentek, már ott volt Péchnél a Kapitány. Ekkor megmondották Miklósnak a parancsolatot: ő arra azt mondotta, hogy engedelmeskedik, de ő ártatlan. Egész férfit batorsággal viselte magát Miklós. Mikor e történt, én akkor mentem fel Péchyhez. A Kapitány és a V[ice]Ispány nekem is megmutatták a parancsolatot. – A Kapitány igen becsületesen viselte magát, és maga is vigasztalta, bátorította Miklóst. Lementünk azután az én szobámba: A V[ice]Ispány a Miklós írásait, a mely ugyan mind holmi haszontalanságokból állott, által vette s le pecsételve a Kapitánynak által adta. Miklós az én párnázásomban elvitte az ágyneműt; vitt 6 lepedőt, 7 inget, 4 lábra valót, 4 nyakravalót, 8. keszkenőt, magyar ruhát, kaputot, juhász bundát és 2. köpenyeg; én adtam neki 16 aranyat, magának is volt vagy 4 ara-nya; két pár csismát vitt, sipkát kalapot. A Tiszt megígérte, hogy az úton igen fog reá vigyázni, hogy valami baja ne legyen, mikor vissza jön Budáról, akkor tudósítani fog eránta. A Kapitány Quártélyán írt Miklós Asszonyámnak, s Levelét ide zárom. 12. órakor éjszaka vitték el szegényt Váradról a Kapitány' Posta-kocsiján. Többet Váradról még eddig el nem vittek.

Édes Asszonyám! által látom én azt magam, hogy az ilyen szomorú eset asszo-nyámnak anyai szívét meghatja. De egész bizodalommal legyen Asszonyom Anyám mind a két Testvérem eránt. Esmerjük mind a kettőt olyannak, a kihez gonosz cseleke-detnek véghez vitele nem fér. Ha valamit olyast tettek volna is, a mely talám helybe nem hagyódhatna, lehetetlen, hogy a kis hiba, nagy büntetéssel büntetődjön. Én ré-szemről tökéletesen reménylem, hogy Asszonyom Anyám kevés idő alatt meg fog vigasztaltatni. Csak most bírja Asszonyom Anyám a csapást békeséges-tűréssel. Én ma reggel mindjárt kijöttem ide Semjénbe V[ice]Ispány Beöthy urral, én azért, hogy N[agy] Asszonyámat vigasztaljam, a V[ice] Ispány pedig azért, hogy a mely írásai Mik-lósnak itten voltak, azokat által vegye. N[agy] asszonyám ezt az esetet is, éppen úgy vette, mint a Ferenczét, s én a mennyire csak lehetett vigasztaltam. Felmentem volna Regmeczre is Asszonyom Anyámhoz fiui kötelességemet teljesíteni, de V[ice]Ispány Péchy Úr javasolásából a jövő héten Budára akarok menni, hogy a mibe lehet a két Test-véremnek segítségére lehessek. Tudósítani fogom erántok Asszonyom Anyámat min-denkor. Magamat pedig Asszonyom Anyám anyai grátiáiban ajánlom s alázatos fiúi tisztelettel maradok

Drága Kedves Asszonyom Anyámnak

Ersemjén 14. Jan[uarii] 1795.

alázatos engedelmes fia

Dienes msk.

Venczel ne mulasson Regmeczen.

² [a szó után áthúzva:] (Jan. 13d. 1795)

(7.)

1795. január 14.

Kazinczy Dénes Kazinczy Andrásához

Kazinczy Andrásához.
Teljes bizodalommal való Drága
Kedves Uram Bátyám!

Szegény Miklós öcsémet is ugyan az a fatum érte a mely Ferencz bátyámat. Tegnap este 5 órakor vette a Würtemberg regimentjebeli Váradon fekvő kapitány a fels[éges] Palatinustól stafetaliter a parancsolatot, hogy Miklóst fogja el és küldje Budára. Mintegy 10 óra tájban teljesített ez a parancsolat, s 12 órakor éjtszaka elvitték. Én ma reggel mingyárt kijöttem ide, Semjénbe, hogy a Nagyanyámat iránta tudósítsam s egyszerűsmind vigasztaljam. Felmennék Regmeczre is, de a jövő héten Budára akarok menni, hogy ha lehet valamit könnyebítek a két testvérem' sorsán. Bátorodom tehát Uram Bátyámat alázatosan kérni, méltóztassék mingyárt ezen levelem' vételével Regmeczre általmenni s az ide rekesztett leveleket az Anyámnak általadni s szegényt a mostani szomorú állapotjában vigasztalni.

Én ajánlom magamat Uram Bátyám' atyafiságos gratiáiba, s kívánom hogy az Ur Isten Uram Bátyámat ilyen kedvetlen eseteiktől oltalmazza.

A ki alázatos tisztelettel maradok
Az Urnak Uram Bátyámnak
ÉrSemjén, 14d. jan[uarii] 1795.

alázatos szolgája
Kazinczy Dienes.

(8.)

1795. január 14.

Ifj. Péchy Imre Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Kedves Néném Asszony!³

Azon szomorúságot melyet Néném Asszony anyai szíve érez, én is abban a mértékben érezvén, a melyben Néném Asszony' s gyermekei' szoros s szíves atyafiságokat tapasztaltam, semmit örömet sem cselekszek mintha mostani szomorúságában Néném Asszonynak valamely vigasztalást nyújthatok.

Pesten létemmel az Öcsém sorsáról értekeztem, sőt az Épületbe a melyben tartanak magam elmentem; vele beszélni szabad nem lévén, a Hadnagyot hozzá küldöttem, meg tudakozni ha nincsen-e valami szüksége; s arról bizonyos lehet Néném Asszony, hogy a szabadságon kívül minden egyéb élelmekre szüksége elegendőképen ki pótoltatnak, pénze vagyon, arra az esetre pedig ha valami szüksége esnék, szólottam Bátyám Bay Ferencz Urammal, hogy ne engedje meg szükülni. Azt maga Néném asszony el-

³ [a megszólítás előtt áthúзва:] 1795. Jan. 14.

gondolhatja, hogy a dolgok titokban foly, annyit mind azon által lehet tudni, hogy nem mindnyájan egyenlő vétkesek, sőt ártatlanok is lehetnek, s talám vagynak is közöttök, a mint ezt a Körmen di Plebanus példája is bizonyítja, a ki szabadon elbocsáttatott. Tudván az Öcsémnek csendes erkölcsét, értelmességét, merem Néném asszonyt bíz-
tatni, hogy az Öcsém lesz egyik azok között, a kinek ártatlanságát a Törvény és Ő Felsége meg fogja ismerni. Addig pedig viselje magát erősen Néném Asszony, s kívánom is hogy az Isten adjon Néném Asszonynak dupla erőt a szomorúságoknak meggyőző-
sére. Ha nem tudnám, hogy az ilyen esetekben mindenkor ártatlanok is bele szoktak kevertetni, nem hogy Néném asszonyt tudnám vigasztalni, de magam is vigasztalhatat-
lan volnék. Főképp minekutána tegnap olyan szerencsétlen voltam, hogy a Felséges Herczeg Palatinustól egy Parancsolatot vevén, látom belőle, hogy az már elfogattattak közöl egyel szembe való állítás végett, Miklóst kívánja felküldeni, s már el is küldöt-
tem, de szabadon és oly becsülettel a mint kívánni lehet. Ne szomorkodjék Néném Asszony mód nélkül, ne féltse egyiket is, mert rövid idő múlva két annyi lesz a' Néném asszony' öröme, mint a mostani szomorúsága, a melynek szíves kívánása mellett Feleségemmel együtt Néném Asszony atyafi szeretetében ajánlott különös tisztelettel maradok

Kedves Néném Asszonynak

Várad 14 Jan[uarii] 1795.

igaz atyafi szolgálja

Iff[jabb] Péchy Imre m[aga] s[aját] k[ezével]⁴

(9.)

1795. január 15.

Leopold Ehrenstein főhadnagy Kazinczy Józsefhez

Wohlgeborner, insonders Hochzuehrender

Herr Herr!

Auf Anverlangen des Herrn Andreas v. Kazinczy überschicke anmit den von ihrem Herrn Bruder mir übergebenen Wagen, welchen Sie zwar als Bruder zu verlangen alles Recht haben, und ich da ich nichts schriftliches von ihrem Bruder solchen behalten zu dürfen habe, gezwungen bin ausfolgen zu lassen, um mich nicht in einen verdrüßlichen Process zu verwickeln, und ich auf die letzt zum Dank meiner nur gar zu guten Behandlung gegen ihren Herrn Bruder in die grösste Verlegenheit mich setzen könnte, mich einer Gewaltthätigkeit bey Comitathat angeklaget zu sehen. Nehmen sie also ihren Wagen zurück, ich will gar nichts dawieder einwenden, denn er gehört in ihr Haus, jedoch wundert mich es sehr, dass man mit dem Officier (der ihren Herrn Bruder, und der Mama ihren Herrn Sohn aus sein Dienstpflicht hat abführen müssen, u[nd] der den Franz von Kazinczy so menschlich behandelt hat) so indiscret behandelt, daß man ihm nicht einmahl diesen einfältigen Wagen (der ohne hin nichts mehr werth ist) beybe-

⁴ [az aláírás után Péchyre vonatkozó megjegyzés:] (ekkor V[ice]Ispány, tovább vice Palatinus, vég-re Septemvir.)

lassen will, ja sogar hat Andreas v[on] Kazinszky, sogar wegen einfältigen zwey Balbirmessern eine Anfrage sich zu machen gewaget, als ob ein Kaiserl[icher] Officier sich so weit vergessen werde sich wegen so einer Kleinigkeit seine Ehre zu beflecken. Sie können sich in Ofen bey ihren H[errn] Bruder wegen allen erkundigen, und wenn ich was bey mir habe, so können sie ohne weiters ihre Anzeuge machen wie sie wollen ich stehe als Civilist und als Officier zu Diensten. Nun aber da ihnen so viel an diesen Wagen liegt so folget er anmit, jedoch da ich so wenig Dank vor meine Behandlung gegen ihren Herrn Bruder verdienet, und sie mich so behandeln, so mögen sie den Wagen behalten, jedoch mir erlauben zu denken was ich will, übrigens, wenn sie mir aber den Wagen nicht zukommen lassen, wenigstens mir die 5 F 18 xr. vor ausgelegte Reparatur erster Tagen überschicken, der ich nun die Ehre habe zu verhärten als

Deroselben Terebesch den 15e Jänner 1795. Ergebenster Diener Ehrenstein m[anu] p[ropria] Oberlieut[enant]⁵

Ez az Ulanus Tiszt Úr engem elfogott az anyám házánál Alsó Regmeczen 1794 Dec[ember] 14^{kén} estve mint egy 7 órakor, s még akkor éjjel Újhelybe vitt által, hol Dec[ember] 15-dikén estig mulatánk a Barátszeri nagy fogadóban. Akkor megérkezett a kapitány Zsigárdy úr által (azon Ulanus Regimentben szolgált ez is), Rákócson elfogott Szulyovszky Menyhért, és a Jelasics gyalog Regimentjebeli Kapitány Iványi Fekete Úr által Nagy Mihályban elfogott Tansics Ignác, s azonnal indulánk saját szekereinken tovább, s Budára December 19-dikén értünk-be.

Kazinczy Ferencz m[aga] k[ezével]

Hochwohlgeborner Herr,
Herr Oberlieutenant,

die 5 Rf und 18 Xr, die Sie um die Reparatur des Wagens zu zahlen die Güte gehabt haben, hat der Bediente Ihnen überzugeben. Ich bitte Sie darüber eine Quittung zu schicken. Ich habe die Ehre mich zu empfehlen. – Regmecz, d[en] 16 Jänner 1795.

Ihr ergebenster Diener
Joseph Kazinczy.

De Terebess.

A Monsieur Monsieur Joseph de Kazinczy a *Regmecz*.

Schein.

Über 5 sage fünf Gulden 18 X Reinisch. welche ich von Titt. H[err] Joseph v[on] Gaszintzy in barem richtig empfangen zu haben amit bescheinige. Sign[atur] Terebesch, den 16 Jänner 1795.

Idest 5 Ft. 18 x.

V[on] Ehrenstein
Oberlieut[enant]

⁵ [Innentól a „Kazinczy Ferencz mk.” aláírásig Kazinczy Ferenc autográf feljegyzése]

(10.)

1795. január 16.

Kazinczy Miklós anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi ZsuzsannáhozCzegléd, Pénteken este 6 órakor d[ie] 16^a Januar[ii] 795.

Drága kedves Asszonyám.

Váradról 13^a hujus éjjel lett elindulásunk ólta, Hadnagy Sturm Úrnak 4 legénynyel való őrizete alatt ide jutottunk; minthogy pedig ma egész éjjel akarunk menni, holnap reggel már alkalmasint Pesten leszünk. Az engemet kísérő Tiszt Úr velem a legnagyobb emberiséggel, s becsülettel bánik. A mi pedig engemet illet, én egyébiránt elég vígan utazom, hanem az Asszonyám keserüségét képzelvén el, az szívemet igen meg keseríti. Mind az által legyen édes Asszonyám megnyugodva, mert én ártatlan vagyok. Teljes reménységben lehet Asszonyám, hogy ismét nem sokára anyai szívéhez szoríthat. Addig is pedig, míg számtalan anyai gratziáit, mellyekért örökké lekötelezve leszek, személyesen meghálálhatnám, ezen Levelem által kívánom kötelességemet teljesíteni. Már készen vannak a lovak, be kell leveletem rekeszteni, mellyet is hív testvéreimnek, rokonimnak, s barátimnak ezerszer való csókolásával cselekszek – Józsit kimondhatatlanul csókolom, Klárit, s Julist és Laczit. Én pedig az ő további szeretetöket is, az édes Asszonyáméval együtt kikérem.

Kazinczy Miklós.⁶

(11.)

1795. január 19.

Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Érdemem felett való stb.

Azóta mióta a kocsisom által Asszonyom Anyámat szegény Miklós iránt tudósítottam, itten semmi nevezetes nem történt. A budaiak felől sem hallunk semmit is, mert irni nem is mer senki, jönni pedig most a napokban senki sem jött onnan. Én mához egy hétre indulok Budára, s ottan ha lehet felőlök valamit tudni, Asszonyom Anyámat tudósítani el nem mulatom. Én Pesten leszek szállva Mitterpacher gombkötőnél; ha levelet méltoztatik Assz. Anyám irni, oda méltoztassék utasítani. Egyébiránt stb.

Várad, jan[uár] 19d. 1795.

Dienes.

A Miklós' eskütsége csak úgy van a mint volt; s valamíg ki nem szabadul vagy dolgoz a K[irályi] Tábla által el nem végződik, senkit sem tesznek helyébe.

Józsi nekem minden postán írjon, ha egyebet nem, legalább azt hogy él.

⁶ [a teljes név áthúzva]

(12.)

1795. január 19.

Kazinczy András Kazinczy Ferenchez

Öcsém!⁷

Én az Anyádnál voltam a ki most érkezett Semjenből. A nagy Asszony egészséges, az Anyád is, mostani környül állásihoz képest, türhető állapotban van. Dercsényiné nagyon meg apadott, a Gazdaságot a mint lehet folytatják; a tél igen erős, a takarmány kevés, azért a lovaid is Semjénben telelnék. Ha engedelmet kapsz, ha csak arrúl is tudósits, ha élsz-e, és ha élsz, egészségesen-e. Ezzel emlékezetedbe ajánlott vagyok Beretön 19^a Januar[ii] 1795.

Bátyád

Kazinczy m[aga] k[ezével]

(13.)

1795. január 26.

Nizsnánszky György Dercsényi Jánoshoz

Charissime Amice!

Si bene rexigerim, consors Tua est illa gratiosissima Domina Juliana Kazinczy, quae sub dato 12. curre[n]t[is] mihi nomine suo et totius S[pectabilis] Familiae vestrae scripsit, ut in captivitatis amicis quantum licet subveniam et vos de circumstantiis eorundum informem. Tantum tibi referre possum fidedique, suas Dominationes sanas et incolumes esse. Calafacto cubili uti, et pro pecunia propria quidquid pro jentaculo, prandio, vel caena desiderant, iisdem exhiberi. Ego pariter juxta desiderium D[omi]nae Contexoralis TUAE, cui exoscutor manus, facio officia amici Vini Tokaino eosdem provideo et aliis cum praescitu et consensu superioritatis eorum. Credas mihi nil deesse eisdem aliud quam quod a suis remoti exire non possint. Sitis ergo quieti. Pridie remisit mihi Spect[abilis] D[omi]nus Melchior⁸ Codices quos eidem supeditaveram. Substitui in vicem horum illos, quos D[ominus] Rosenfeld domo tulerat. Insinuavit mihi mox etiam pecunias datas iri ad me pro Sp[ectab]l[i] Domini Melchiore, sed nullas hucdum accepi. Nunciavi eisdem iteratis vicibus ut manderit mecum in supeditandis licitis. Dominus Melchior jam plane scripsit mihi d[ata] d[ie] 24. hujus, ut eidem toties quoties minus facundus ad me comparuerit, eidem vinum Tokainum mittam, misi ei jam quater, sed Affinis TUUS Franciscus illa confidentia non utitur erga me, et nisi eidem ex me solo mitto, nil desiderat, quod tamen pro legitimatione mei contra omnes ministras subsumptiones percuperem. Istis vale Ego perennus

Buda 26. Januar. 1795.

sincere addictimus

N(izsnyánszky)

⁷ Kazinczy András hozzáma. K. Ferenczhez a Caus[arum] Reg[alium]. Director által, s ezért ily hidegen. [Kazinczy jegyzete]

⁸ Szulovszky [Kazinczy jegyzete]

(14.)

1795. február 3.

Nyizsnánszky György Kazinczy Déneshez⁹

Spectabilis stb.

Ego ab anno inde non alias, quam quae mihi heri cum uno Antalkone vini, pro quo Spect[abili] D[ominationi] V[est]rae et D[omi]nis cointeressatis suis, quos revereor, humillimas ago gratias, redditae sunt Spect[abilis] D[ominationis] V[est]rae Literae, vidi, respondere proinde poteram nihil. Caeterum quae Sp[ectabilis] D[ominatio] V[est]rae de hic existentibus D[ominis] Fratribus suis et amico M[elchiore] Sz[ulyovszky] scire cupit, illa ego jam dudum D[omino] Spect[abili] Weisz perscripsi. Nunc mihi acclusas et D[omi]no Franc[isco] Kazinczy et D[omino] Melch[iori] Szulyovszky sonantes literas heri statim D[omino] M[a]g[ni]fico Cons[iliario] et Directori Caus[arum] Reg[alium] personalites resignavi, pro ulteriori promotione, una vero instructionem et indultum petii, an et in quibus liceret, quomodoque necessitatibus infelicium horum subvenire. Tunc respondit sua Magnificentia: Eisdem in illis necessitatibus quam medio praepositorum sibi commissariorum a me desideraverint, licite subveniri posse. Ego hactenus etiam regulas has observavi, et querentibus, Tokaino vino uno etiam heri subveni, una vero nunciavi, ut in omnibus licitis tantum se ad me convertant. – Quantum scio, omnes tres bene valent, quia et D[omi]nus Nicolaus K[azinczy] a d[ie] 23 praeter[is] hic est, in victuque nil eisdem deest, nam propriis sumptibus se intinent. Frequentiores relationes Sp[ectabilis] D[ominationis] V[est]rae hac in materia non dignetur a me exposcere; si quid circumstantiarum scitu necessarium occurreret, suo tempore notificabo. Ab amicis enim justa sunt petenda. Tam delicata vero materia prudentiam hominis facile superare posset, mihi vero infortunium attrehere. – His expertis gratiosissimis favoribus stb. – Budae, d[ie] 3. febr[uarius] 1795.

Servus humillimus

G[eorgius] Nisnyánszky

(15.)

1795. február 17.

Fáy Ágoston Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Tekintetes Asszony!

Igaz, hogy Kazinczy Ferencz úr irásának megvizsgálása reám vagyon főképen bizva, de mi módon, hol, és kivel, nincsen meg határozva; minden órán várom a Felső parancsolatot éránta, mihent veszem ahoz alkalmaztatom magamat, hírével lesz azonnal a

⁹ [Kazinczy Ferenc autográf másolata.]

Tekintetes Asszonynak; azért méltóztasson nyugott szívvel lenni addigis, méglen hozzá láthatok a dologhoz, a ki illendő tisztelettel maradok

A Tekintetes Asszonynak

Igaz, tökéletes szolgálja

Fáy Ágoston m[aga] s[aját] k[ezével]

Kassán 17. Febr[uarii] 1795.

(16.)

1795. február 24.

Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Érdemem felett való stb.

Semjénben voltam. Nagy-Asszonyámat türhető frisességben találtam, fent van, nem fekszik. – Holnap én indulok Pestre; Nagy-Asszonyám adott az utra 300 fo[rint]ot, de minthogy a minapi utamban, magamnak elég pénzem nem lévén, mástól kértem 30 aranyat, ezt most a 300 f[orin]tból vissza kell adnom, és így nekem nem sok marad. Azonban v[ice] ispán Péchy urat kértem hogy írjon N[agy] Asszonyámnak, hogy küldjenek utánam pénzt, mert ott bizonyosan szükségem lesz reá. Csak a prókátornak, ki szegényeket defendálni fogja, legalább 30 aranyat kell adni ilyen főbenjáró dologban. Már én mindaddig Pesten maradok, míg vége nem szakad a dolognak; a dolog' folyamatajáról pedig Assz[ony] Anyámat tudósítani el nem mulasztom.

Egyébiránt stb.

Dienes.

Várad, 24d. febr[uarii] 1795.

(17.)

1795. február 25.

Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Budán, febr[uár] 25-dikén, 1795.

Édes Asszonyám!

Méltóságos Consil[iarius] Director Urnak kegyességéből mind az Asszonyám levelét, mind az András Bátyám Uramét vala szerencsém venni, s most engedelmet nyervén a válaszlásra, minekutánna rövid és igen szelid betegeskedésemből csaknem egészen felgyógyultam, sietek Asszonyámnak s Uram Bátyámnak kegyességeket megköszönni. – Az a bajom, a mellyet említék, szokott aranyér volt; de mivel jókor vettem elejét, s az az orvos, a ki fogházunkba rendeltetett, mind igen értelmes, mind igen hív és szorgalmatos Gyógyító, ez idén nem kínozott-meg úgy, mint tavaly éppen ilyenkor. Nem is feküdtem belé; de erőm nagyon elfogyott, mert 14 nap alatt alig ettem valamit.

Már alkalmasint térek magamhoz, és úgy hiszem, kevés napok alatt egészen helyre fogok állani.

Egyéberánt nem azért mivel levelemet le nem pecsételve adom tovább, hanem a leg-szívesebb háladatosság érzéseivel, kénytelen vagyok azt mondani, hogy az a Kegyesség, a mellyel velem bánnak, minden reménységemet felyül haladta. Valóban ez dicsőségére vagyon Fejedelmünk uralkodásának, és mind azoknak, a kikre sorsunk bízva vagyon. Asszonyám anyai szívének elcsendesítésére ímé lerajzolom azt. – Az a szoba, a melly nékem rendeltetett, az alsó soron vagyon. Valaha két Franciskánus szerzetesnek szolgált lakásul, mert két szoba volt; de a köz fal által vagyon törve, úgy hogy most már egy, és olly nagy, mint az én Regmeczi háló szobám kétszer. Két nagy és világos ablaka vagyon, s az elégségig fűjtetik mindennap két ízben. Tulajdon ágyamon hálók, és olly ebédet s vacsorát ehetem, a millyet főzetek, s valami enni valóra szükségem vagy kedvem van, hozathatok. Agens Nizsnyánszky tokaji borral tart. Író szerszámaim ugyan nincsenek: és ezt nagyon érzem, de ő Excellenciája Almásy Pál Úr bennünket könyvekkel tart, és egyébünnen is a szabados könyveket megkaphatjuk, melly magánosságunknak millyen enyhítésére van, könnyű elképzelni. Az Almásy Pál Excell[enciája] könyvei, mind német nyelven írt utazások; a' Kapitány Kook Otahítai utjait végig olvastam, bejártam Ázsiának és Afrikának minden tartományait, s Spanyol-, Olasz- és Törökországot: de mivel már ezeket olvastam, Római Klassikusokért esedeztem, és így Horáczt, Virgilt, Youngnak az éjjeleit és egy deák Telemakhust kaptam. Ma Méltóságos Consiliarius Director Ur megengedé hogy újabbakat hozathassak, és így Szallusztot, Svetónt és Liviust fogok kerestetni. Nagyon bánom, hogy Homért és Plutarchust el nem hozám.

Csak ugyan Méltóságos Consiliarius Director Úrtól tudtam-meg azt is, még pedig csak ma, hogy Miklós Öcsém is szerencsétlen itt lenni. Sok esztendeje van, hogy úgy nem sírtam, mint ennek a hírnek hallására, noha úgy veszem mint igen nagy kegyességet méltóságos Consiliarius Director úrtól hogy ezt tudnom engedte. A Természet kötelei a legszentebb kötelek, ezt éreztette velem ez a sírás, és ezt minden Regmeczre és Semjénre való emlékezés. Higgye-el, édes Asszonyám, hogy Fejedelmünknek ennyi kegyességét tapasztalván, és érezvén hogy szerencsétlen bukásom a Királyi neheztelést érdemli, mindent, a mi mostani állapotomban nem kedves, elkészülve tudok szenvedni, mert a becsületes ember lelke nem fél jobban a büntetéstől, mint a mint a rosszat útálja: de mikor Regmecz és Semjén, Berető és Ruzska, az az, Asszonyám, Nagyasszonyám, András Bátyám uram, és egyéb testvéreimmel Klári Hugom, és a kis Csercsi jut eszembe, olyankor egy csendes Könny csordul ki szememből, s csak az vígasztal, hogy a Királyi Kegyelem azoknak a karoknak, a kik kiterjesztve várnak, nem sokára vissza ad; hogy azokat a könnyeket, a mellyek most érettem sírnak, felszáradva fogom láthatni. Minden mozdulásom azon lessz akkor, hogy azt a bánatot, mellyet most okozok, a legháladatosbb örvendeztetéssel válthassam fel.

Egyéb enyhítések említése alatt elfelejtém mondani, hogy mindennap három ízben látok embert. Reggel az a Tiszt ur, a ki alatt vagyok, és a mosdani való vizet hozó katonacseléd jön hozzám, megtekinti ha nincs-e bajom, nincs-e valamire szükségem; – délbén ugyan csak az a Tiszt úr, vagy a vele együtt szolgáló városi Kommissarius hoztatja be az ebédet, és estve levetkeztetéskor a vacsorát. Embert látni, velek beszélni, ilyen

állapotban nem csak enyhülés, hanem szerencse. Ez, és a könyv, s az álom, mely gyakorta Regmeczre viszen vissza, életemnek igen nagy gyönyörűsége.

Az a kis szerencsém hogy festeni tudok, s verseket írok, nagy gyönyörűségemre van most. Klopstocknak egy énekét, melyet könyv nélkül tudtam, lefordítam, úgy holmit Wielandból, s a szobám falán egy szép Pallás fej, egy Medúza és holmi egyéb van már. Szenvedésemet én tűröm, és nehezebb fájdalmat nem ismerek, mint annak elképzelése, hogy az enyéme szenvednek. Ajánlom magamat Asszonyámnak meg nem érdemlett kegyességeibe, Nagy Asszonyámat s András Bátyám uramat híven tisztetem, Klárit és Józsit csókolom s magamat emlékezetekbe ajánlom,

leghivebb legháladatosabb gyermeke

Ferencz.

(18.)

1795. február 26.

Kazinczy Miklós anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Drága Kedves Asszonyom Anyám!

Kimondhatatlan örömmel vettem tegnapi napon kedves Anyámnak hozzám írott Levelét. Hasonló örömmel írom ezt a Méltóságos Director Úrnak engedelmeiből, mely által Asszonyám felőlem bizonyos tudósítást vehet. – Asszonyámnak anyai szíve tudom eléggé meg van illetődve, annyival inkább, hogy a köznép itten való tartatásunk felől tökéletlen hírt terjesztett el. Kedves Asszonyámnak tehát, s Testvéreimnek, a kik sorsom felett nyughatatlanságban vannak, megnyugtatósokra írhatom, hogy itten egész becsülettel s tisztességesen tartartom; reggel Fölöstökömöm, délben pedig négy tál étellem, két zsemlyém, s egy meszely borom vagyon. Szobám napjában kétszer fűl, tisztán tartatik, s majd minden nap kifüstölik. Könyvet is kapok olvasni, s minden szükségem kipótoltatik, úgy hogy semmiben rövidségem nincsen. E szerint látja, Kedves Asszonyám, hogy állapotunk egészen különbözik a közhírtől, s magát irántam meg nyugtathatja. – A mi egészségemet illeti, az oly jó hogy nem említem, hogy valaha jobb lett volna. Egy két nap fogfájást szenvedtem, s azt kihúztam. Egyebiránt itt az időt olvasással, s fel s alá járkálással töltöm. – A Bátyám egészsége felől nem tudósíthatom Asszonyámat, mert arról magam sem tudok semmit; tartása pedig az enyémmel hasonló.

Itten magánosságomban nagyon megörvendeztető dolog az, hogy Kedves Asszonyám felől valamit tudhatok; annyival nagyobb pedig, hogy Levelét is vehettem. Testvéreim felől is örömet kívánnék valamit hallani, de minthogy felőlök Levelében emlékezetet nem tett Kedves Asszonyám, onnan azt húzom ki, hogy egészségesek, s mellyen igen örvendek. –

Már bérekesztem leveletem azon kérésemet megújítván, hogy irántam nyugott szívvel méltóztassék lenni Kedves Asszonyám. – Nagy Asszonyámat, András és Péter Bátyám uraimékat tisztetem, Testvéreimet, s Atyámfiaimat csókolom, s hitessék el magokkal, hogy az én Ő irántok való szeretetem határt nem ismer. Kedves Asszonyámat

pedig további anyai szeretetében való megtartatásomért esedezem. A ki örökös tisztelettel maradok – Kedves Asszonyámnak

alázatos engedelmes fia Kazinczy Miklós m[aga] k[ezével]

A Budai várban, februáriusnak 26-dikán 1795.

(19.)

1795. február 27.

Ifj. Péchy Imre Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Drága kedves Néném Asszony,

Reménylem, vette eddig Néném-Asszony az öcsém Dienes levelét. Ő tegnapelőtt újra felindult Pestre, minthogy a szegény foglyoknak a dolga már a K[irályi] Tábla előtt foly. Miklós, a mint a kísérő tiszt mondja, a párnazsákot vissza akarta küldeni, de nem engedték meg, azt mondván, hogy hát az ágyneműt miben viszi haza. Ez jó jel; de különben is bizonyos lehet Néném-Asszony benne, hogy kevés idő múlva vigasztalást hall. Mikor jön Dienes haza nem tudhatom, mert ő nem jön el addig Pestről, míg vége nem lesz a dolgoknak. A feleségem Néném-Asszonyt csókolja, én pedig atyafi szives indulatiba ajánlott maradok

Várad, 27^a febr[uarii] 1795.

alázatos szolgálja, Eöccse
Péchy Imre.

(20.)

1795. március 3.

Fáy Ágoston Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Tekintetes Asszony!

Elérkezett már a Felsőség parancsolatja, melly abból áll, hogy Kazinczy Ferencz Úr írásai ide Kassára hozattassanak, s általam, és Királyi Fiskális Vinkler úr által itten vizsgáltassanak meg. Ehez képest küldöm Tiszti hivatalom szerint Szolgabíró Bárczay Ferencz Urat Esküttjével edgyütt, olly véggel, hogy a mint a Katona tiszt által az ő idejében el pecsételtettek a Ládák, s egyéb csomó levelek, mind azokat ugyan azon pecsétek alatt hiba s fogyatkozás nélkül említett Szolgabíró Urnak, s vele együtt által menő megnevezett Fiscalis Úrnak által adni, s adattatni ne terheltezzék a Tekintetes Asszony, hogy azonnal hozzám ide Kassára által szállíttathassanak, a ki úgy is mostani sűrű és nehéz tekintetű hivatalbeli bajaimra nézve nagy darab ideig Regmeczre tellyességgel által nem mehetnék. Mivel pedig én terhes körülállásimban is azon lézsek, és lenni kívánok, hogy ezen Írásoknak megvizsgálásán Ferencz Úr processusának korábbi végére nézve is mennél előbb által essünk, egyszersmind pedig a Familiabeli, vagy nem a czélhoz tartozandó Levelek nálam ne tartóztassanak, vagy ne heverjenek,

hanem a megtekintés után az illetének vissza adattassanak, ezen okra való nézve ne terheltelessék a Tekintetes Asszony az Ifju urat Józsefet egy úttal beküldeni, hogy a viszszaadandókat mindjárt, és minden fogyatkozás nélkül kezéhez szolgáltattunk s által adnunk lehessen. Ezeknek hivatalbeli jelentésem mellett illendő tisztelettel maradok A Tekintetes Asszonynak Igaz tökéletes szolgálja Fáy Ágoston msk.

Kassán 3^{ik} Mart[ii] 1795.

(21.)

1795. március 3.

Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Érdemem felett való stb.

----- A testvéreim iránt annyit irhatok Assz[onyom] Anyámnak, hogy mind a ketten egészségesek. Az actio irántok már be van adva, a levata és a comparatio meglett. Prokátor Szabó Sári Uram fogja őket defendálni. Azonban mikor lesz vége a processusnak, senki sem tudja; húzódik a miatt is, hogy a prokátoroknak most a terminus alatt egyéb civilis causákkal sok dolguk lévén, a mint észreveszem, csak a jövő juristitium alatt akarnak a foglyok' processusában dolgozni. A kir[ályi] Tábla a juristitium alatt is együtt marad. – Pest, mart[ii] 3d. 1795.

alázatos engedelmes fia
Dienes.

(22.)

1795. március 8.

Kazinczy József anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Édes Asszonyám!

Micsoda öröm borított el bennünket mindnyájunkat a levelek' vételével, le nem irhatom. A Ferenczében az a *Bukás* semmi sem egyéb hanem Fatum, melly most vele is történt.

Az írásoknak egy része már meg van nézve, az-az 4 fiók: tudniillik azon az oldalon lévő három, a hol a Contractusok voltak, és a középső; még ma van három nézni való, de a tegnapi 4 fiókokban mint egy gombostű, annyit sem találtak, nagy reménység van, hogy a többiben sem lesz legkisebb is. Én holnap az az Hétfőn bizonyosan otthon leszek, ha csak az uton nem kell rostokolnom valahol. Vászon van, de még nincs felmérve, mert magam mindég a V[ice]Ispány urnál voltam. Ajánlom magamat Gráciájába. A leveleket csak magam viszem haza, mért még szükségem van rá itten.

Alázatos engedelmes Fija József m[aga] s[aját] k[ezével]

Kassa. 8. Mart[ii] 1795.

(23.)

1795. március 11.

Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Édes Asszonyám!¹⁰

Dienes Öcsémnek leveléből értem, hogy sorsunk' könnyítése végett ismét Pestre jött. Asszonyámnak ezt az anyai kegyességet azzal a' háladatossággal fogadom, a' mellyet az érdemel. Mit tehet érettünk, nem tudom: de nékem nagy enyhület, sőt öröm, azt tudni hogy itt van, és érettünk fáradozik. Kértem levelem által, hogy minden-
nel tanácskozzon, mit tehetne itt és Bécsben; és a' mit legjobbnak lát, vagy személyesen vagy Instantiák és levelek által, kövesse el. Ezt Asszonyámtól is alázatosan kérem, noha tudom, hogy azt kérésem nélkül is el fogja követni. – A Processust még nem kaptam meg; de ha majd hozzám küldődik, Sárai Uramnak szabad lesz hozzám jönni 's információt venni. Hozzája bízhatom, mert nevezetes ember, ámbár vele semmi ismeret-
ségem nincsen: de Asszonyámnak a' megnyugtatóására ímé fogadom, hogy a' Processusba egy betűt sem fog tenni hírem 's akaratom nélkül. – Csak azt ohajtanám, hogy Dienes öcsém akkor volna itt, mikor majd a' Felséges válasz fog publikáltatni, (melly talám aprilisban megesik) hogy akkor szerencsém lehessen ötet láthatni.

Levelében Bátyám, Péchy Imre urnak halála felől tudósított, 's azt tudakozta, hogy lovaimmal mit hagyok csinálni? – Minthogy a' tél nagy volt, 's a' széna 's abrak drága, azt lehet reményleni hogy jól elkelnek. Utolsó Kassán létemkor Molnár Antal úr Parnóról, 's Bárczay Ferencz is, jelentették vevő szándékokat. Bárczay a' pénzt májusban akarta le-tenni, de ővele úgy léphettem volna alkura, ha a' maga fakójit eladhatta volna elébb. József öcsém megpróbálhatná, ha lehetne-e vele alkura lépni; ötet megvonni nem óhajtom; de minekelőtte ólcson adódjanak-el, inkább megtartom. – Cselekedje Asszonyám velek a' mit legjobbnak lát.

Az öcsémet még arra kérem, hogy múltán a' föld' fagya, azokat a' fákat, a' mellyeket elfogatattasom előtt a' kert' útjaira temettettem-el, ültettesse egy sorban valami olly helyre, a' hol a' föld már mívelve volt; *egy sorban* azért hogy kiszabadulván (a' mit bizonyosan reménylhetünk) könnyen lehessen kiásattatnom, és másuvá ültettnem; – *mívelt földbe* pedig azért, mert az újonnan feltört földbe a' fa nehezebben ver gyökeret. Legjobb volna, ha oda ültetné, a' hol a' *sambucus rubra* mellett tavaly a' virágok állottak. – Az ősszel ültetett eper mellett *rhus toxicodendron* is van eltemetve egy helyt, azokat is el kell ültetni. – Viczaynak azt izenem, hogy míg a' fák ki nem pattogzanak, *eleagnus angustifoliából* szurdaljon-le annyi jövéseket, hogy belőle nékem is adhasson. András Bátyám uramat pedig, a' leghívebb háladatosság mellett tisztelvén, kérem, méltóztassék számomra *meggyet óltattatni*.

Parancsoljon Asszonyám Tímár János Gazdámnak, (ha megmaradt) hogy a' vetésemre, kertemre jó gondot viseljen; a' mint kijegyzettem, és a' karókat már leveretni elkezdték, könnyű sövényt fonattasson (erre a' gazt a' patak szélén lévő 's rétnek

¹⁰ [a megszólítás felett áthúzva:] Másolat. 1795. Mart[ii] 11d.

készített cserjében vágják; az öcsém kimutatja) 's hogy a' pinczémnek baja ne legyen, vigyázzon. Minden egyéb dolgaimat Asszonyámnak kegyességeibe ajánlom.

József öcsém tudósítson mindenekről; a' szegény öreg Horváth Ferencz felgyógyult é? Köszöntöm szegényt, és kérem hogy a' marhákra viseljen gondot. Úgy a' gazdám és Molnár Istvánt. Az utolsó reményem megmaradt az Árendában. A' kerülő, a' kit a' Mikóháziak megkínzottak, nem holt-e meg a' sebekben? És hogy Deliné Asszon[y] Asszonyám körül van-e mindég. Ezt óhajtom nagyon, mert úgy Asszonyám mind könnyebben szenved magánossága bánatját, mind nincsen segéd nélkül, ha megbetegszik.

Az Öcsém activa adósságaimat szedegesse-be a' hol lehet, és a' passivákat, a' hol leginkább szükség, fizetgesse. A' Generális Gróf Wartensleben pénze is sokat forog eszemben. József öcsém tudósítson a' Katona öcsém állapotja felől, és nevemben köszöntse. – Ártatlan tudósításokat Méltóságos Consil[iarius] Director Úr bémocsát hozzám; nem szükség tehát hogy az Öcsém olly fősvény legyen az írásban, mint a' minap volt.

Miklós Öcsémnek két boutellia tokaji bort, egy sódart, egy heringet és almát 's sajtot küldöttem négy nappal ez előtt, 's hogy vette és egészséges, tudom. Méltós[ágos] Consil[iarius] Director Úr megengedte hogy neki egy levelet írjak; abban tanácsokat adtam neki, hogy magánosságát mint enyhítse. – Ajánlom magamat Asszonyámnak anyai kegyességeibe, András Bátyám Uramat alázatosan tisztetem, és hogy háládatos tiszteletem felől meggyőződve légyen, kérem, az Öcsémet 's a' Húgomat férjével 's gyermekeivel csókolom 's maradok

Budán 11. Martius, 1795.

alázatos engedelmes gyermeke *Ferencz m[aga] k[ezével]*

Ha a' Kir[ályi] neheztelés sokáig kívánja itt létemet, méltóztassék Asszonyám a' francia kék sipkámát felküldeni; a' sietésben csak a' nankin sipkámát hoztam fel, 's az már csupa piszok a' fejem' izzadásától. De az a' sipkám valamivel bővebb legyen fejben mint a' slafrokom darabjából való; ellenben a' feje teteje szűkebb.

(24.)

1795. március 11.

Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Érdemem felett való Draga Kedves Asszonyom Anyám!

A szegény testvéreim állapota felől most annyiban tudósíthatom Assz[onyom] Anyámat hogy, a mint a Director mondja, Ferencz egészséges. Tőle még semmi levelet sem vettem. Miklóstól vettem levelet, a melyben írja hogy egészséges. Irja azt is, hogy lábravalót, nyakravalót, keszkenőket és nadrágot küldjek neki. Ezeket tehát holnap beviszem neki. Magához ugyan nem bocsátanak, de a kapitány a ki rájuk vigyáz, át fogja neki adni. A Józsi' levelét vettem melyben írja hogy Regmecz felé menjek; de, édes Asszonyám, még én magam sem tudom, meddig mulatok itt, mert úgy látom hogy az ittlétem szükséges. – Pest mart[ii] 11 d. 1795.

alázatos engedelmes fia
Dienes.

(25.)

1795. március 14.

Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Pest die 14. Martii 1795.

Érdemem felett való drága kedves Asszonyom-Anyám!

Ma reggel oda által lévén Budán a szegény Testvéreim fogházokba, által adták Ferencznek Asszonyom Anyámhoz szóló levelét, melyet épen a mai postán küldök. Én a testvéreimet nem láttam, mert hozzájuk nem lehet menni, de arról csakugyan bizonyossá tehetem Asszonyom Anyámat, hogy mind a kettő egészséges. Miklósnak vittem 1 tuczet keszkenőt, nyakravalót, lábravalót, inget, törülköző kendőt, és egy nadrágot, pénze is van még valami 60 forintja. Ferencznek minthogy az a burkus pénze volt, a pedig itt nem kél 10 aranyat adtam aprólékos költségre. Egy szóval, édes Asszonyám, én mindent megveszek, a mivel csak sorsoknak könnyebbitésére tehetek. Asszonyom Anyámat pedig arra kérem hogy nyugtassa meg magát. Ajánlom magamat Asszonyom Anyám' anyai grátiáiban s alázatos fiui tisztelettel maradok Drága Kedves Asszonyom Anyámnak –

alázatos szolgája és fia Kazinczy Dienes.

A Józsi képe készen van Stundernél, és felette jól van találva, még jobban mint Ferencz; talán leviszem magammal Váradra, onnan hamarább megkaphatja Józsi. Én is lefestettem magamat Stundernél. Talán lesz valaki, a ki még akkor is, ha én a' világon nem lennék, örömmel nézi képemet, és megmondja hogy ez emberséges ember volt.

(26.)

1795. március 17.

Ürményi József Zemplén vármegyéhez

Inclyta Universitas!

Siquidem Domini, Franciscus Kazinczy, Melchior Szulyovszky et Ignatius Tancsics ex capite atrocis criminis laesae Majestatis incaptivati criminali actione per Causarum Regalium Directorem conventi haberentur, ne pro casu subsecuturae nefors convictionis, usque litis determinuim, bona eorundem periculo distractionis exposita maneant: Inclytam Universitatem in sequelam Conclusi Tabularis solita cum officiositate requirendam esse duxi, quatenus bona antelatorum Dominorum tam mobilia quam et imobilia in gremio et sub jurisdictione Universitatis Inclytae existentia, ad mentem Articulorum 7:1715. Art[icolorum] 56:1791. in concursu Fiscalis Cameralis per Causarum Regalium Directorem hunc in finem specialiter exmittendi, conscribi ac sequestrare curare non gravatim velit. Quaeis caeteroquin peculiari cum cultu maneo, Inclytae Universitatis

Pestini, die 17ª Martii 1795.servus obsequentissimus
Josephus de Ürmény.

(27.)

1795. március 24.

Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Érdemem felett való Drága kedves Asszonyom Anyám!

A szegény testvéreim mind a ketten egészségesek, csókolják Assz[onyom] Anyámnak kezeit. A dolgok még mind ez ideig sem vétetődött elő, sőt nem is lehet egészen meghatározni mikor fog, mert a defendens prokátorok még a hét elsőnek processusaival sem készültek el. Most a felséges Curia eloszlott, hanem a kir[ályi] Tábla a jövő hónap' 15dikén ismét össze fog gyűlni hogy a processu[su]kat, melyekkel addig a prókátorok elkészülnek, revideálhassa. A Septemviratus is összejön aprilis' 23d. Én tehát, mint-hogy hivatalom is hiv haza, és itt különben is most semmit sem tehetnék, holnap az öreg Szlávy urral haza megyek, de a jövő hónap' közepe táján ismét feljövök Pestre. – Mind Ferencznek, mind Miklósnak küldöttem egynéhány darab könyvet, küldöttem azon kívül almát is. Egyébiránt most sem az ételben, sem a ruhában fogatkozásuk nincs. – Pest, Mart[ii] 24d. 1795.

alázatos engedelmes fia
Dienes.

(28.)

1795. március 31.

Nyéki Németh János Kazinczy Ferenchez

L[itte]rae Causarum Regalium Directoris ad me Francis[cum] Kazinczy
31. Mart[ii] 1795.

tt.

Detectum est quod in Comitibus Szathmariensi et Bihariensi prout etiam Transylvania Cathecismi nunc etiam propagentur, et disseminentur. – Si possunt succurant Patriae – D[ominus] Gaspár accipitur copiam cathecismi? Quod scit Sp[ectab]ilis D[ominatio] V[est]ra de Cassoviensibus, aut Bihariensibus, et Transylvanis ubi Veselényi – – scio quod Patriae, et propriam sui conservationem cordi habeat. – Ideo in omnem casum ingenuam Confessionem praestolabor et sum addictimus

Nemeth

C[ausarum] R[egalium] D[irector]

(29.)

1795. április 5.

Kazinczy András Kazinczy Józsefhez

Édes Öcsém!¹¹

Asszonyom Ángyomat, a kit alázatosan tisztellek, kérem, ezen parancsolatot úgy vegye, mint a Törvénynek valóságos következtetését, mert az 1715 Art[iculus] 7^{dik} világosan ki van téve, hogy ha valaki illy törvénybe idéztetik, tehát a Jószága conscribáltassék; de ezen törvényes provisionnak semmi rosz következtetéséről nem lehet félni, kivált az Öcsém dolgában. Én míg bennem a vér mozogni fog, ki nem vonom magamat a miben szolgálatjára lehetek Asszonyom Ángyomnak. Kilenczedikén kezdődik Rákóczon a Szulyovszky Jószága' Conscriptiója. Másokkal is tanácskozni kívánok; talán Pécsy Imre Uram is valami jó tanácsot adott Asszonyom Ángyomnak, úgy a Rákócz' Conscriptiója kezdete után mindjárt Regmeczre megyek. Fáyhoz nem szükséges menni; ha írna Fáy vagy más a Jóság' Conscriptiója iránt, csak azt kell felelni, hogy parancsolattik a Ferencz jószága Conscriptiója, neki pedig egynehány könyvénel privatuma semmie nincsen, tehát nincsen mit conscribálni; szóval bővebben. Az alatt is Asszonyom Ángyom csendesítse magát, mert az ártatlanság világosságra fog jönni. Boldog ünnepeket kívánok s maradok – Édes Öcsém –

igaz atyafi szerető Bátyja

Kazinczy m[aga] s[aját] k[ezével]

Berető 5-dik Apr[ili] 1795.

(30.)

1795. április 12., Ismeretlen levele ismeretlennek; 1795. április 13.,

Horváth Jakab levele Szulyovszky Sándornak

Pestini 12. Aprilis 1795¹²

Ea, quae de Szulyovszkio et socero meo sparguntur, sunt falsa; omnino, Szulyovszky confessus est omnia, quae scivit, sed ea tanta non sunt ut Judicis sententiam favorabilem exspectare non possit, quin imo bona speranda est indubie. Nunquam Leges Majestatis ita excussae fuerunt, ac nunc eas excussimus, Fiscus procul dubio ex claro intellectu eorum multum arbitrii amittet. Socer meus est parum gravatus, major fuit suspicio contra eum, quam res, itaque et is, et plures alii, proinde etiam frater Sp[ecta]bilis D[omi]nationis Vestrae optimum rerum suarum eventum consequi possunt. In omnem autem Casum, qui tam facile timeri non debet, subveniet procul dubio gratia principis, quos si primos quinque forte excipiamus, omnibus aliis prompta parataque erit. Processus omnium jam in labore est. T[abu]la Reg[alia] 15. Apr[ilis] pro judicandis his causis considerebit; eoque omnes submissi debebunt, quae sunt jam levatae; sunt autem

¹¹ [a megszólítás felett áthúzva:] April[is] 5-dikén 1795.¹² Pestini 12. Aprilis 1795 <per Paulum Berzeviczy scripta Alexander Szulyovszky>

omnes levatae, praeter causas horum, qui posterioribus 4 Hebdomadis, capti, et nondum examinati sunt. Tabula Septemviralis pro revisione earundem Causarum conveniet 25. Apr[ilis]. Itaq[ue] usque medium Maii, si Processus Viennam submissi fuerint, Libertatem suam adipisci possunt. Ambrózy est mortuus nudius tertius; corpus illius extradatum est ad Xenodochium, ut inde condecenter sepeliatur. Nunc examina continuantur horum, qui recenter adducti sunt. Quos inter est Georgius Szlávý ordinarius Jud[ex nobi]lium Comitatus Bihariensis, duo advocati Rudnyinszki et Virág itidem ex Bihari, Comitatus Simeghiensis interposuit se in negotio horum captivorum, Szaladiensis petiit Diaetam, et audio quod alii etiam Comitatus velint semet apud suam Majestatem S[erenis]simam interponere. Cum sit Sua Majestas ad elargiendam Gratiam alioquinsponte suapromissa, sperari debet condecentem Co[mita]tuum interpositionem per Suam Ma[jesta]tem in condignam considerationem esse accipiendam. etc. etc.

Litterae per Jacobum Horváth 13 Apr[il]i 1795.

Fratris Melchioris causa non nisi sub initium May referetur, et modice tardius in Septemviratu. Si itaq[ue] venire velis, potes, sed nonnisi dum in septemviratu in revisionem assummetur. Interim credo superfluum futurum esse; potius si necessum erit, Viennam dein ascendendum erit, dum sententia Viennam mittetur. De Fratre tamen Tuo bene spero, et mihi bene constat Principem erga illum bene animatum esse. etc. etc.

(31.)

1795. április 14.

Kraynik József Kazinczy Józsefhez

Kedves Öcsém Uram!

Nincs kétségem benne hogy szegény Ferencz' jószágának conscriptioja végett már előre ki legyen főzve a planum, mely szerént a conscriptorok capacitáltatván visszatérjenek; a mennyiben mindazonáltal Kláritol úgy értettem, hogy a conscriptio' alkalmatosságával a lovai ottan nem lennének, részemről helybe nem hagyván a dolgot, alkalmatosabbnak gondolnám azt, hogy a lovak nem csak oda haza legyenek, sőt bizvást conscribáltassanak, mert ezeknek ismertetések nagyobb, hogysen azt lehessen mondani, hogy nem az övé volnának; cserélte, árulta, kínálta nem egy de sokfelé, és mostani levelében is dispositioikat teszen felőlők. Eszerént még Galgóczinak tudtára levén azoknak állapotja, demenciálhatja jövődőre is, és akkor még szorosabb conscriptioikat okozhat. E mellett ha meggondolja az ember ezen conscriptionak a végét, két rendbeli okból tétetik meg az, úgy mint: Isten őrizzen hogy valamiben hibásnak találtassék kedves Atyánkfia, azon esetre a reá tétetett költségeket meg kell téríteni; másodsor in casum Condemnationis, melyről nem is lehet gondolkozni, elveszítené a jószágát. Ezen utóbbi dologrol nem méltó szólni is, mert ettől félni sem lehet; hanem mi illeti az első, hogy a költségek megtérítenek, e felől el vagyok hitelve, hogy ha valamiben hibásnak talátatik, azt meg kell egy fillérig fizetni, akár conscribálnak neki valamit akár nem; következőképen nincsen semmi ok reá az én ítéletem szerént, miért kellene az olyanokat, ugymint lovait, újabb és nem a régi könyveket, melyeknek lételek a corres-

pondentiából is kisl, és magában világosabb, hogy sem méltó volna benne fordítást tenni; azért ezekre való nézve én azt mondanám, hogy lovai conscribáltatván, egyszerűsmind a szolgabíró által becsültessenek meg; azután akármit lehet velek tetszések szerént cselekedni, és történhetõ esetre csak az ára fog felmaradni és jövendõre e fog elõkérettetni, ha szükség leszen. Egyébiránt a Nagyasszonynak kezeit alázatosan csókolván, szivességébe rekesztve vagyok

Kedves Öcsém Uramnak

14d. April[i] 1795.

köteles atyafi szolgálja

K[raynik] József.¹³

(32.)

1795. április 22.

[Kazinczy] Miklós [?]

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(33.)

1795. április 24.

Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Érdemem felett való Drága Kedves Asszonyom Anyám!

A Gyűlésünket, mely a folyó hónap' 13d. napján tartatott, elvégezvén, én utnak indultam s tegnap estve szerencsésen ide érkeztem. Debreczen felé jöttem, mert ott a régi lovaimat el akartam adni, de a lónak semmi ára nem lévén, el nem adhattam. – Itt már addig mulatok, míg a dolognak egészen vége nem lesz, s úgy jöttem, hogy, ha szükséges lesz, Bécsbe is felmegyek. – A testvéreim, szegények, egészségesek. Az õ dolgok még fel nem vétetõdött, mert még eddig csak az öt elsõnek a processusát revideálta a K[irályi] Tábla. A jövõ héten talán a többit is sorba fogja revideálni. Ugy látszik, hogy két hét alatt egészen vége lesz itt a dolgoknak. Asszonyom Anyámat pedig újra is alázatosan instálom, méltóztassék megnyugodott szívvvel lenni, és az Isten' gondviselésében bizni.

Ajánlom magamat Asszonyom Anyám' anyai grátiaiba s alázatos fiui tisztelettel maradok

Drága Kedves Asszonyom Anyámnak

Pest, 24d. apr[ili]. 1795.

alázatos engedelmes fia

Dienes.

¹³ [A másoló beszúrása az aláírás után:] (Kraynik J.)

(34.)

1795. május 1.

Kazinczy Dénes Kazinczy Józsefhez

Édes Józsim,

Az itt való állapotok felől még most sem irhatok egyebet, hanem hogy a K[irályi] Tábla és a Septemviratus revideálja a processusokat és talán 10. nap alatt készen lesznek velek. Ferencz és Miklós egészséges. Tiszteli mind a kettő Assz[onyom] Anyámékat. Ferencznek elfogyván a pénze, 6 aranyat hagytam a tisztnél számára s megizentem neki, hogy ha többre van szüksége, adja tudtomra; de egyebet nem kívánt, hanem hogy könyveket küldjek neki. Rakásra veszi most is szegény a sok könyvet. Nyisnyánszky is hozatott számára valami könyvet, s annak az árát is kifizettem. Adja isten, hogy minél előbb örvendetes hirt irhassak.

Pest, 1^a May, 1795.

Dienes.

(35.)

1795. május 18–19–20.

Szentmarjay Ferenc apjához, Szentmarjay Imréhez

Szent Marjay Ferencz az atyjához Imréhez, midőn hóhér pallos által kelle vesznie, utolsó három napjaiban.

Budán 1795. Május 18. 19. 20.-kán.

Kedves Uram Atyám!

Az én esetemet megértette Uram atyám már régen, 's nem is kételkedem benne, hogy boldog kiszabadulásomért érttem nem kérte légyen a' fels[éges] Istent, ki minket teremtett, és annak idejében kit kit maga színe elébe elhí, a' mikor, és a' melly módon ő sz[ent] felségének tetszik. Én pályámat immár elfutottam, 's célomhoz sietek. Egynehány óra mulva meghalok, 's amidőn ezen végső levelemet olvasni fogja Uram atyám, már a' főszerzőnek kebelébe lések. Az én ilyen véletlen kimulásomon Uram atyám sokat ne küszködjék, mert én azt, mint Istenemnek szent, és igaz rendelését nézem, 's Uram atyám is azonképen tekintse. Végső kötelességemnek kedves Uram atyámhoz eleget akartam tenni, és ezen levelkével utoljára megszólítani Fő célom ez által pedig az, hogy Uram atyámnak azon gondokért, mellyeket nevelésemre olly kegyesen fordított, illő hálákat adjak; azon keserűségéért pedig, mellyeket Uram atyám szívének néhai engedetlenségeimmel szerzettem, teljes bocsánatot kérek. Kedves Asszony anyámnak is kezeit csókolom, 's hozzám mutatott anyai szeretetét 's gondolkodását köszönöm. Kedves húgaimat, ugymint Teréziát, Juliánát, és Annát, és egyszersmind édes öcséimet, Józsefet, Imrét, és Laczit, igaz atyafiúi szeretettel ölelem, és csókolom. Bocsássák meg nekem ők is mind azt, valamivel valaha őket megbántottam. Én őket Uram atyámnak további kegyességébe ajánlom. Nevelje őket az isteni félelemben, a' haza szeretetében, mellynek én szerencsés, vagy szerencsétlen áldozatja vagyok.

Uram atyám ez által az Isten előtt eddig szerzett érdemeit az örökké való boldogságra tetézni fogja. Uram atyám, jó és példás atyám volt; hogy ezen véletlen esetemmel néműnéműképen megszorítottam, annak Uram atyám teljességgel nem oka. Én magam hibáztam, és azért büntetésemet jó szívvvel szenvedem. Ezt hozták magokkal az Istennek kitudhatatlan titkai, mellyekkel a' mindenséget kormányozza. Én, mint ő sz[ent] Felségének több céljaira való eszköze halok-meg; ebben tökéletesen megis nyugszom. Végteére Kedves Uram atyámnak, Assz[ony] anyámnak, 's szeretett testvéreimnek az Istentől minden jókat kívánok, igaz bölcsességet, alázatosságot, a' virtus vigasztalását, állhatatosságot, erősséget a' jóban, minden rossztól isteni oltalmat, a' míg e' mulandó életben élni fognak, azután pedig boldog kimulást, és örök dicsőséget; mellyért is a' Fels[éges] Istent feltisztult elmével kérni, és imádni fogom. Mind örökön örökké, Amen. Légyen az Istennek szent akarata.

halálra menő, de Istenben bizó fia Ferencz.¹⁴

Meghala a' hóhér pallosa által Budán 1795. Májusnak 20-kán, Gróf Sigray Jakab után, 's előtte Laczkovics Jánosnak, Haynóczy Józsefnek, és Martinovics Ignác Apát-urnak.

Az atyja megengedé mindennek hogy a levélnek mását vegyék. Én ezt Bárczay Ferencz barátomtól irtam le.

Kazinczy Ferencz.¹⁵

(36.)

1795. május 2.

Kazinczy András

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(37.)

1795. május 4.

Nyizsnyánszky György Dercsényi Jánoshoz

Budae 4a May 1795.

Hujatum captivorum processus prout submittuntur Judicis per Tabulam Regiam in ordine dijudicantur et per Tabulam Septemviralem illico revidentur, per Tabulam Regiam juxta publicatas sententias sequentes condemnati sunt; et quidem ad poenam Gladii et amissionem Bonorum Martinovics, Hajnóczy, Laczkovics, Comes Sigray Versegi expaulinus, Sz. Marjai, Versovszki et Szolarcsek; Typographus Landerer ad 10 annorum carceres, Juhasz expraemonstratensis ad 3. annorum, Hirgeist ad 5. atque Neumüller (Ujgyörgyi) aequae ad 5. simpliciter autem absoluti sunt 4. utpote Illyés, et Kopasz advocati, Szilla et Baranyai jurati.

¹⁴ [Az ezután következő mondat a másoló megjegyzése.]

¹⁵ [Kazinczy Ferenc autográf jegyzete a másolat végén.]

In Tabul[a] Septemvirali quae a 27. April[is] considet, 5 processus sunt revisi, utpote Martinovics, Hajnóczy, Laczkovics Sz. Marjai et C. Sigray sententiam T[abulae] R[egiae] Poenam mortis et amissionem Bonorum dictantem approbare exstitit. Processus Szulyovszkyanus nondum est revisus, interim et illum ad poenam mortis condemnandum audio.

Siquidem nimis gravetur.

A momento illo, quo ad mortem condemnatis sententia publica est, singulo eorum duplicata vigilia militaris ad cubile constitua habet[ur].

(talán Agens Nizsnyánszky)¹⁶

(38.)

1795. május 11.

Kazinczy Dénes Kazinczy Józsefhez

Pest 11^a May 1795.

Szeretett Öcsém!

Egyebet most neked nem írok, hanem hogy a szegény Ferencz Processusa a Királyi Táblán és a Septemviratuson terhesebben esett ki, mint a mint reménylettük. Holnap reggel megyek postán Bécsbe mellette grátiát instálni. – A Felséges Palatinusnál voltam, s méltóztatott közbenjárását meg ígérni. A dolog kimeneteléről tudósítani foglak, addig Asszonyámnak semmit se szóljatok. – Miklós íránt talán 3 vagy 4 nap alatt öröndetesebb hirt írhatok. – András Bátyánk tegnap estve érkezett fel. Ma ő is volt a Palatinusnál. Elkövetünk mindent a mit lehet, többet nem írhatok. Adieu.

Dienes.

De Pest,

A Monsieur Monsieur Joseph de Kazinczy Notair de Comitatus d' Abauj a *Regmecz*

(39.)

1795. május 17.

Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Bécs 17 May 1795.

Érdemem felett való Drága Kedves Asszonyom Anyám!

Szegény Ferencz Bátyámnak sorsa a Felséges Királyi és Septemviralis Táblán szomorúbban és terhesebben esvén ki, mint a hogy reménylettük, fel jöttem ide Bécsbe András Bátyám Urammal, Szirmay Péterrel és az öreg Szlávny ujjal, hogy a szerencsétlenek mellett Ő Felsége előtt grátiáért esedezünk. Pestről való eljövetelem előtt, vol-

¹⁶ [Nyilván a levél másolójának a megjegyzése.]

tam a Felséges Palatinusnál, s méltóztatott Ő Királyi Fő Herczagsége kegyesen megígérni, hogy Ő Felsége előtt szegény Ferencz mellett közben fog járni. Voltam Ő Excellenciájánál a Iudex Curiaenél is. Tegnap pedig András Bátyámmal, Szirmay Péterrel és az öreg Szlávyval Ő Felségénél voltunk audientián. Ő Felsége kegyes beszédéből bátorkodom vigasztalást ígérni Asszonyom Anyámnak, az Úr Istennek könyörögvén, hogy az Ő Felsége' kegyes szívét könyörületességre s kegyelemre hajtani méltóztassék. De a Processusok Budáról még fel nem küldődtek, s úgy látszik, hogy két vagy három hét bele telik, míg Instanciáinkra Resolutiót kaphatunk, melyről Asszonyom Anyámat tudósítani el nem mulatom. De alázatosan kérem Asszonyom Anyámat, méltóztassék az isteni gondviselésbe, és az ő Felsége kegyes szívébe bízni, s fájdalmat úgy mérséklenni, hogy a miatt Asszonyom Anyámnak egészsége ne szenvedjen.

A szegény Miklós sorsa öröndetesebben esett ki, mert a mint Szabó-Sáray uram' Leveléből értem, ő a Felséges Királyi Tábla által ártatlannak találtatott és absolváltatott. Adja a Kegyelmes Úr Isten, hogy a Fels[éges] Septemviratus által is absolváltassék. Ha kiszabadul, elsőbben is Asszonyom Anyámnak fogja fiúi tiszteletét tenni, s erre az esetre meghagytam a rendelést Pesten, hogy mindjárt menjen Regmeczre. Arról pedig bizonyossá tévén Asszonyom Anyámat, hogy szegény Ferencz mellett, a mit csak lehet mindent elkövetünk. Magamat Asszonyom Anyám grátiáiban ajánlom s alázatos fiúi tisztelettel maradok – Drága Kedves Asszonyom Anyámnak

alázatos engedelmes fia
Dienes m[aga] k[ezével]

Idegen kéztől:¹⁷

Vor zwey Tāgen sind die geendigten Processen nach Wien geschickt worden, ein Kazinczy ist gestern los frey gelassen worden, der andere wird begnadigt, für Szulyovszky und ihn hat sich alles, Palatinus, Septemviral Tafel etc. verwendet, sie werden sicher frey, in 14 Tāgen ist alles vorbey. Soba[l]d die Antwort zurück kommt werd' ich ihnen schreiben.

De Vienne. – A Madame Madamela Donairière de Kazinczy née de Bossányi à Regmecz, par Bude, Erlau Tālya S[átor] A[lja] Újhely.

(40.)

1795. május 20.

Kazinczy Miklós anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Érdemem felett való Drága Nagy Jó
Asszonyom Anyám!

Szerencsétlen történetem miatt megszomorodott Anyai szíve kedves Asszonyom Anyámnak ezen levelém által, tudom, egy részben meg fog vigasztalódni. Ötödfél hol-

¹⁷ [A másoló megjegyzése. Az alábbi csatolt levél feltehetőleg az ügyvéd, Szabó Sáróy Sámuel újabb levele.]

napokig tartó fogságom után előbbeni ohajtott szabadságomat ma délután visszakaptam. Örömmel jelentem ezt, mind azért hogy kedves Assz[onyom] Anyámnak terhes keserve ez által könnyíttetik, mind magamra nézve, hogy ennyi idő után régi szabadságom' birtokában lehetek. Legyen kedves Assz[onyom] Anyám kedves Ferenczünk iránt is nyugodva; ő ugyan még bent van, de kíséreti az Isten őtet is.

Inspector Nagy urral holnapután indulok haza, s nem sokára leszen szerencsém kedves Assz[onyom] Anyámat személyesen tiszteltetni. Addig is kedves testvereimet forró szeretettel csókolván, Péter bátyám uramat tisztelvén, magamat tapasztalt Anyai gráciaiba ajánlom s alázatos tisztelettel maradok, Pest, Május 20d. 1795

Kedves Assz[onyom] Anyámnak

alázatos engedelmes fia
Miklós.

Józs! Servus! –

(41.)

1795. május 20.

[Kazinczy] Dénes [?]

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(42.)

1795. május 21.

Kazinczy Dénes Kazinczy Ferenchez

Wien den 21-ten May 1795.

Geliebter Bruder!

Sobald als ich den traurigen Ausgang deines Processes in Pest vernahm, säumte ich nicht mit dem Oncle András (der eben auch in Pest angekommen ist) Seine Königliche Hoheit den Erzherzog Palatin um die gnädige Intercession bei Seiner Majestät anzuflehen. Seine Königliche Hoheit hatten die Gnade, mir dieses zu versprechen. – Hierauf bin ich mit dem Oncle hieher nach Wien heraufgereist, um S[ein]e Majestät unsern gnädigsten Kayser, auch persöhnlich anzuflehen. – Auf die in deinem Nahmen eingereichte Bittschrift habe ich zwar keine bestimmte Resolution noch bis itzt bekommen, doch giebt mir die allbekannte Mildthätigkeit unsers gütigen Monarchen Hoffnung zur Gnade. Dich bitte ich brüderlich, lasse deinen Muth nicht sinken. Bete zu Gott den allmächtigen, dass er das Herz unsers gütigen Kayzers, zu deiner Begnadigung lenke. – Gott erhalte und gebe Dich zurück, deinen betrübten Eltern, und deinem Bruder

Dionisius Kazinczy m[anu] p[ropria]

(43.)

1795. május 23.

Kazinczy András Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsannához

Édes Hugom!

Ezen holnapnak 20-dik napján, az öt első ugymint Martinovics, Hajnóczi, Laczkovics, Szent Marjai, és Sigray Budán méltó büntetéseket vették. A Vármegye Jurisdictionjának általadatattak, és Budán a vár alatt fejek vétetett. Ha ők nem lettek volna, ennyi sok ember veszedelemben nem keveredett volna. Ugyan az nap, a mint a pesti levelek bizonyítják, Miklós Öcsém is szabadon bocsátatott; irt neki Dienes, ha a levél még Pesten kapja, hogy jöjjön fel Bécsbe; innen magammal vinném Regmeczre. Ferenczről még semmi bizonyost nem irhatok, hanem minden szempillantásban váratatnak a Processusok, hogy fel fognak küldeteni. A Pesti levelek írják, hogy tegnap kellett volna nekik Pestről, vagy inkább Budáról indulni. Ha elérkeznek, újra audientiát fogok kérni és grátiát kódolni. Amint feljebb is irtam, bizonyost nem irhat az ember, de Ferenczről közönségesen beszélnek hogy sok allevians circumstantiái legyenek, és így a gratia felől kétség sem lehet oly Kegyelmes Fejedelem alatt, a ki senkinek vérént kiontatni nem akarná s nem engedné, ha a közönséges Társaságnak bátorsága nem kényszerítené akarata ellen. Kérlek kérjed asszonyom Ángyomot, hogy egészségére vigyázon, a dolog kimenetelét bízza a mindenhatóra és hitesse el magával, hogy sem én, sem az öcsém Dienes semmit el nem mulat a mi hasznára lehet Ferencznek. A környül állás úgy van, hogy ha későbbben nem, de előbb tizedik Juniusnál innen el nem indulhatok. A sógort s a kicsinyeket csókolom s maradok

Bátyád szolgád – Kazinczy m[aga] s[aját] k[ezével]

Bécs 23^a Mai 1795.

(44.)

1795. június 1.

Szabó Sáróy Sámuel Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Tekintetes Asszony!

Kazinczy Ferencz Úr, mind életére, mind Jóságára nézve Grátiát nyert Ő Felségétől. Árestomban maradások a többekkel együtt meddig lesz? ez után nyujtandó Királyi Kegyelemtől függ: de jó reménység van felőle, hogy esztendőnél nem igen tart tovább, vagy tán addig sem. Ma publikáltatott az Eő Felsége Kegyelmes Resolutiója, és ezt mindjárt megírni a Tekintetes asszonynak kötelességemnek tartottam, a ki grátiájában ajánlott egész tisztelettel maradok A Tekintetes Asszonynak Pesth 1^a Juny 1795.

Igaz köteles szolgálja Sáróy Szabó Samuel m[aga] s[aját] k[ezével]

(45.)

1795. június 4.

[Kazinczy] Dénes [?]

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(46.)

1795. június 4.

Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Kiváltképen való Drága Asszonyom Ángyom,

Én még szombaton Bécsből irtam Assz[onyom] Ángyomnak, de mivel nem tudom ha vette-e, most stafetaliter akarom a dologról voltaképpen tudósítani addig is, míg személyesen mindent elbeszélhetek. Én az öcsémmel Dienessel kétszer voltam Felsőes Urunknál audiencián, mert a dolog nem úgy volt mint nekünk oda haza festették. Hanem az utolsó audiencián ki sem engedte ő Felsőe alázatos instáncziánkat mondani, azonnal felelt, hogy már olvasta a processusokat, és hogy meg nem hal, hanem a halálos sententiát árestommá fogja fordítani, a resolútiót is már leküldötte. – Ma érkeztem ide. A resolútió publicáltatott, és tegnap kettőnek feje vétetett; az öcsémnek, Szulyovszkynak, Szlávy Jánosnak bizonytalan ideig árestom adódott; a magok viselete fogja meghatározni mikor fognak megszabadulni. Kimondhatatlan nagy örömmel vették a gratiát, méltán is, és majd kiugrottak bőrukából.¹⁸ – Én holnap megyek Palatinus ő h[erce]gségéhez, mivel nem tudatik, itt fognak-e maradni. Instálni fogom hogy itt maradjanak és hogy lehessen velek correspondeálni és szükségüket pótolni. Semmit sem mulatunk el a mi hasznukra lehet. Többet postán fogok írni. Bécsben és itten is az én és szegény öcsém jó barátai kimondhatatlanul örülnek; nem győzi az ember az aggratulatiokat fogadni, mivel roszzabbat vártak. – Magamat stb.

Pest, június 4d. 1795.

alázatos szolgája
Kazinczy András.

Nagy reménységgem van hogy nem sokkára kiszabadulnak.

¹⁸ Kazinczy Ferencz' jegyzése: Sőt lelkeknek nagy zavarjában, mely az örömet eltiltotta. [Kazinczy Ferenc autográf jegyzete]

(47.)

1795. június 5.

Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

*Budán, Júniusnak 5dikén, 1795.*¹⁹

Édes Asszonyám!

Uram Bátyám András Úr, és az Öcsém megnyerték Méltóságos Cons[iliarius] Director Úrnak azt az engedelmet hogy hozzám jöhessenek, és ez előtt mintegy egy órával nálam voltak. Még nem csendesedett el az örömtől úgy annyira a' vérem, hogy öszvezavarodott érzéseim szókat találjanak annak előadására, a' mit látások bennem támasztott; de hiszen azt elképzelheti Asszonyám, ha én nem mondom is. Öröm, háladatosság, szégyen hogy nevünkre gyalázatot vontam, és valóságos sajnálása annak hogy ennyi bajt, gondot, fáradságot, sírást okoztam. Ezek voltak azok az indulatok, a' mellyek elborítottak.

'S kinek okoztam több és mélyebb keserűséget, mardosóbb gondot és aggodást, mint Asszonyámnak! – Engedjen meg miattok, édes Asszonyám, és most, minekutánna a' Királyi Kegyelmesség mindent visszaadott, az egy szeplőtelen néven kívül, örvendjen annak az életemnek, mellyet ezelőtt hat esztendővel a' betegség, most egy szerencsétlen és meg nem gondolt lépésem vitt a' sír' széléig. – Az a' rabság, mellyet fél esztendő óta szenvedek, az a' kincsér, mellyet ötven kilencz nap hordottam, okosabbá tett! és – jobbá is!

Minden vigasztalásom annak a' gyaláznak érzésében, a' mellyet magamra, szüléimre, és egész házunkra vontam, az, hogy cselekedetem gonoszság nélkül való, és hogy a' barátságra való gondolatlan támaszkodás által esett csúf bukásom. Megcsaltak bennünket! De méltán szenvedek, bár csak megcsalattattam is; mert az illetén csalattatás nincs véték nélkül.

Melly kegyességgel bántanak velünk Előljáróink, melly szeretetre 's tiszteletre méltó emberekre bízattattunk, elbeszélhette Miklós Öcsém, a ki szerencsés volt Kapitány Novák Úrban nem csak egy jó, hanem egy tudományok által cultivált derék és érzékeny szívű emberre is akadni. Kamerlauf Urat csak egyszer láttam. Az a' jó öreg, mint szintén Kapitány Novák Úr is, különösen látszattak az öcsémet szeretni, és ez nékem nagy öröömre volt. – Az én Gondviselőim Hadnagy Astleitner Úr, és Comiss[arius] Bescherer Uram. Az első egy két ízben sírt velem; az pedig nem kevés a' nyomorúságot szenvedőknek; a' második sokszor töltötte vélem idejét, 's nékem kedves könyveket szerzett öszve Ismerőseinél; mind kettejek pedig, még akkor is, midőn a' halálos sententia ki volt rám mondva, velem egész kéméléssel, emberiséggel, szánással bántak. Ennek a' két jó embernek, és Kapitány Novák Úrnak, a' ki ámbár más ház vagyona alatta, sok ízben eljött hozzám, kimondhatatlanul sokat köszönök.

¹⁹ Milyen öröme lehete ennek megolvassága felett Cons[iliarius] Reg[alium] Director Németh János urnak, kinek hírével, engedelmeivel vala írva e levél, és a kinek ezt be kelle mutatni. KF. [Kazinczy Ferenc autográf jegyzete]

A Királyi Tábla a' maga sentenciáját Májusnak 8dikán, a' septemvirátus Májusnak 16kán, a' megkegyelmező Királyi Levelet pedig Júniusnak első napján publicálta előttem. – A' két első csak egészen elfásodva hallottam, vagy hogy előre elláttam, hogy az Itélő Székeknek szorosán a' Törvénynek szavai szerint kell itélniek, vagy hogy a' Királyi Kegyelem mélységében erős hiedelmem volt. De a' Királyi Kegyelmet hozó levél elolvasása egy erős electrika succussiót csinált bennem, midőn 13. halálra ítélt közzül, kettőt csakugyan kidőlni láttam; 's úgy vettem, mintha egy ágyú lövés, két embert seprött volna el mellőlem. Mennyi háládatossággal tartozom tehát annak a' Fejedelmemnek, a' kinek kegyelme mind tulajdon orzáimról mind szüléiméről, testvéreiméről és egy olly nagy kegyességű Bátyáméről mint András Úr, letörölte a' sírás könnyeit, a' ki időt engedett a' gyalázat lemosására, 's familiámnak vissza adta azt a' jószágot, mellyet oktalán lépésem elveszte! – Nékem Májusnak 29-dik napja, midőn Ő Felsége subscribalta a' kegyelemlevelet, örökké emlékezetes nap lesz!

Uram Bátyám és az Öcsém, úgy látszik, nagyon félték attól hogy magánosságom egész organisztiómat összebontja. Minek előtte ide értem én sem féltém semmitől inkább, mint attól hogy elmém megháborodik. De túl vagyok rajta! A' tél hosszú éjei elmúltak, könyveket kaptam az Öcsém, a P. Sterly és a' Comiss[arius] Beschérer Uram barátsága által, 's olly szerencsés voltam, hogy a' szomszéd Cellába, mellynek ajtaja az enyémhez csak három lépés, Péter Versegi van fogva, 's ő a' muzikális éneklés által, (mellynek zengése hozzám el hat, ha a' szokot, a' mellyeket énekel, nem értem is) gyakorta midőn a' kesergés elborított, hirtelen felderít. Ő sokkal jobban énekel Hatvaninál, és így gyönyörűséggel hallgathatom. – Osztán, a' mint mondtam feljebb, olly jó embereket látni mint Tisztjeink, mint az előbbi és újabb Stabs-chirurgusunk, (kiknek egyikével egy kedves félórát töltöttem egyszer, sokat beszélvén B. Splényi Gábor és Gáborné felől, kikkel egy időben lakott Olmützban,) szobámban naponkint 3 ízben látni embert, 's ablakom előtt egy vártát, kivel ha szólni nem szabad is, magamat gyakorta azzal mulatom, hogy physionomiája egy vagy más ismerősömre emlékeztet – ó mind ezek az elmét szüntelen munkába tartják!

A' Kir[ályi] Tábla halálos sentenciájának elolvasásakor mindjárt egy várta adatott szobámba, és ez éjjel nappal így tartott a' kegyelemlevél' elolvasásáig. Akkor sokat jutott az öreg Horvát Ferencz eszembe, midőn valaha ifjú korában a' megvágott pofájú prusszus katonafoglyot strázsálta. Méltóztassék édes Asszonyám ezt a' szegény jó öregget köszönteni, óhajtom és reménylem Kegyelmes Királyunk szívétől, hogy szerencsém lesz még megláthatnom.

József öcsém megirhatná hogy lovaim elvannak-e adva? Ki vette meg? Bárczay Ferencz megházasodott-e? Könyveimet az Eperjesi Compactor kézhez küldötte-e? Hány bivaly bornyúm van? és a' szürkém *Dodó* csikójának nincs-e baja?

Testvéreimet véghetetlen szeretettel csókolom. Magamat Asszonyámnak anyai kegyességeibe ajánlom. Fájdalmaim közt a' volt a' legterhesebb, hogy miattam Asszonyám szenved, és a' sírástól elszokott szemem csak akkor öntött könnyeket, midőn Regmec és Semjén jutott eszembe. – Az Isten, a' ki e' nagy veszélyből kegyelmesen kiragadott, vigyen minél előbb Asszonyámnak lábaihoz!

Ferencz m[aga] k[ezével]

(48.)

1795. június 5.

Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Kiváltképpen való drága Asszonyom Ángyom!²⁰

Tegnap Bécsből érkezvén, a' mint lehetett mindjárt irtam és stafétát expediáltam, azon hirtelenségben magam sem tudom ha valamit meg írni el nem felejtettem-e azért ma viszont irok.

Szombaton voltam utoljára audientian ő Felségénél; maga szájából hallottam hogy mondotta *meg nem fog halni, hanem a' halálos sententiát árestomra változtattam; a' maga viseleti fogja a' többit megkülönböztetni*. Én ezen nagyon megváltoztam színembe, mert azt reménytettem, hogy magammal fogom el hozhatni; észre vette a' Felséges Császár és két lépést tett hozzám, mondván németül *örvendezzen hogy meg nem hal, midőn mind a' két tábla halálra ítélte*.

Az öcsém midőn a' Sententia Kimondatott *nagyon sírt*,²¹ de azután a' jó reménység alatt csendesesen várta a' Felséges resolútiót, melly meg érkezvén és hetfűn neki publicaltatván, nagy örömmel vette és most igen vigan vagyon. Mind hamisak voltak a' tudósítások, mellyekből mi azt hoztuk oda haza ki, hogy az ő dolgok nem terhes, és csak valami gyanuságból fagattattak meg; de a' két felséges Tábla sentenciája mást bizonyít.

Ma szándékom a' Felséges Palatinushoz menni, engedelmet fogok kérni, hogy vele szembe lehessek, leszen gondom, hogy minden szüksége ki potoltassék, és esedezni fogok, hogy az árestoma mennél lehetségesebb annál elszenvedőbb legyen. Vagyon reménységem a' Felséges Palatinus nagy, ki nem irható kegyességében.

Miklós már akkor, midőn a Józsi levelét vettem, Váradra ment, de a mint Dienes öcsém beszéli, Regmeczre fog menni.

A holmit Dienes Miklósnak nem adta még átal, mert már akkor a' Kir[ályi] Tábla által absolváltatva volt, s reménységünk volt, hogy a' Septemviráison is absolváltatik, melly reménységünk hála Istennek, meg nem csalt. Azt a' holmit Dienes magával viszi, ugy is Miklósnak sem pénzre, sem azon holmira szüksége nem volt, lévén szükséges ruhája.

Az Istenre kérem Asszonyom Angyomat, egészségére vigyázon, bízzék az Istenbe, a Felséges Urunk kegyelmességébe, melly vérontásban és emberek nyomorgatásában nem örvendez. Egész reménységem van, hogy az öcsém csendesesen fogja magát viselni, mivel a' Gratiának nagyon megörült és a' maga megszabadítását az által siettetni fogja és reménylem kevés idő mulva megszabadul; csak az Istenért, legyen jó reménységben, és ne epeszsze magát; azzal neki nem használ, hanem mind neki, mind más gyermeke-

²⁰ [A megszólítás előtt áthúzva:] Pest, 1795. Junius 5dikén.

²¹ Nem csak nem sírtam, de Comoediának nézvén a' dolgot, a' legcsendesebben voltam, 's a' Processusok titulusait olvastam. Lásd jun[ius] 5d. az anyámhoz írt levelet; az egyébre mutat. És a' jul[ius] 2d. irottat, és a Julius 3dikait. K. F. [Kazinczy Ferenc jegyzete, nem autográf.]

inek árt. Ezzel magamat atyafiságos grátiájában ajánlván maradok. – Kiváltképpen való
 Asszonyom Ángyómnak –
 alázatos szolgája –
 Kazinczy András m[aga] k[ezével]
 Pest, 5d. jun[ii] 1795.

(49.)

1795. június 5.

Kazinczy Ferenc Kazinczy Honoratához

An meine Cousine Honorata Kazinczy.
 Geliebte Cousine!
 Theure Honorka!

Eben war dein – u[nd] nun auch mein verehrungswürdiger Vater mit meinem Bruder Dienes bey mir. – Theures geliebtes Weibchen, erlasse mir mein sonstiges Geschäft, das Trauren, in diesem mir feyerlichen Augenblick, u[nd] wische dir die Thränen ab, u[nd] freue dich mit mir! – O des glückl[ichen] Augenblicks, im Kerker! mit Schande bedeckt, einen so liebevollen Onkel zu sehen! so unerwartet! so ohne Hoffnung dieses Glückes theilhaftig zu werden! H[onorka]...! ganz fühle ich die Last, die über mich schwer liegt, fühle es mit dem Bewustseyn es verdient zu haben; fühle die Grösse der Schande, die ich über mich, meine Bluts- und Namensverwandten gezogen habe, u[nd] bin für mein Vergehen unendlich bestraft. Ich will eure Liebe, eure Achtung, u[nd] die Achtung der Welt wieder zu erlangen trachten, will trachten gut zu machen was ich jezt verdorben habe.

Du bist so gut, geliebte Cousine, meinem ewig verhrennden Onkel, unseren gemeinschaftlichen Vater für seine rastlose Verwendung, Mühe, Angst u[nd] Sorgen auch in meinem Namen zu danken. Ich that es selbst, aber thue es auch du; wir können es nicht zu oft. Welche Wohlthat des Glückes ist es einen Onkel mit diesem Herzen zu haben!

Empfehle mich den Gnaden deiner guten Mama, u[nd] küsse mir deinen braven Mann, u[nd] den Stephan. Mein Vergehen hatte sogar auf den Kurs des Stephans Einfluss, da ihn der Onkel wegen meinen Fall nach Pesth zu legen jezt unterließ. Ach des fatalen 29. Junii 1794! Ewig wird der Tag mir ein schwarzer Tag seyn. Doch er bessert mich u[nd] macht mich klüger.

Ich habe den Onkel manche Fragen wegen meine Verwandten gemacht, aber nichts besonderes vernommen. Das Haus zu Laßtócz glaubte ich vermehrt worden, allein noch soll es nicht seyn. Von dir, Theure, mache ich diese Frage gar nicht. Honorka, Honorka! Wo bin ich? wo rieth ich hin? U[nd] woher reißt mich die Gnade des mildesten Monarchen zurück !

Grüsse mir, wenn du zu Berető bist, deinen Onkel u[nd] Tante, die Frauen v[on] Szirmay und die Boronkay Gáspár u[nd] empfehle mich Ihnen allen zur gütigen Erinnerung! – Wir lebten manche seelige Stunden, theure H[onorka]...! u[nd] ihr habt es nicht von mir verdient daß ich euch diese Thränen gebe! – War es nicht das leztemahl

da wir uns sahn, da sogar die Leute von deinem Papa, Gatten u[nd] Gästen Gesundheiten tranken? Da glaubte es keiner von euch, die ich damals so froh unterhielt, dass ihr über mich bitter weinen werdet. – Adieu, theure Honorka! Bete Gott um meine nicht spät erfolgende Erlösung. Ich umarme dich und deinen vortrefflichen, geliebten guten Gatten. Ofen, d[en] 5. Jun[i] 1795.

Franz.

(50.)

1795. június 16.

Szabó Sáróy Sámuel levele Kazinczy Déneshez

Spectabilis ac Perillustris Domine!

Domine mihi peculiariter colendissime!

Kazinczy Ferencz ur hogy ma avagy holnap Budáról a többekkel együtt elvitetődik, beszélnek a tiszt urak; de nem mondják hová? Horváth Jakab ur küldötte volt tegnap hozzám Nisnyánszky ur' czéduláját, melyben írja hogy tek[intetes] Kazinczy Ferencz ur kér tőle száz forintokat; de maga nem adhatván Horváth urtól akart kölcsön kérni; Horváth ur sem adhatván, hozzám küldötte. Én egynéhány nappal ezelőtt adtam ki Nagy-Kőrös városának a mi magamnak nem szükséges; nem lévén ezért benne módomban hogy adjak, igazítottam Mélt[óságos] Consil[iarius] Bernáth urhoz; reményelem hogy kicsinálták azt a pénzt. Ugy hallom hogy már most az Arestánsok hárman négyen is vannak egy szobában s különös kegyelmét tapasztalják mind a felséges fejedelemnek, mind a főh[erce]g palatinusnak. Ezeknek alázatos jelentése után, gratiae commendatus cum veneratione persevero

Pesth. die 16^a Juny 1795.

humillimus servus
Samuel Szabó Sáróy.

(51.)

1795. július 2.

Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Budán, Julius 2dikán 1795.

Édes Asszonyom Anyám!

Dienes öcsém lassan lassan elbeszélte előttem, melly anyai aggódások közt találta légyen Asszonyom Anyámat. – Higgye el azt nékem, édes Asszonyám, hogy azok, a miket tőle Asszonyámnak elbetegülése felől hallottam, szerencsétlen esetemnek legkeservesebb büntetései közé tartoznak. Én ugyan tudtam azt különben is, hogy az Asszonyám anyai szíve végzetlenül fogja érzeni a reám mért, de Ő Felségének természetes irgalma által elfordított csapást: de az a hír, hogy Asszonyám miattam fekvő beteggé lett, és hogy olly beteg volt, hogy Pesten és Budán, a mint Dienestől is, az öreg

Szlávy úrtól is hallom, halálát is beszéllették, csak nem az ájulásig borzasztott-el. Ha Asszonyámat az anyai szív' gyengesége megölte volna, bánatom nem lelt volna soha enyhülést, és úgy néztem volna magamat, mint ezen iszonyú halálnak boldogtalan okát.

Kérem Asszonyámat anyai szívének szent érzéseire, a mi javunkra kérem Asszonyámat, vegyen vigasztalást, s ne szerencséltesse életét, mely mindnyájunknak olly becses, hasznos és szükséges, és a mellyért én ugyan, ha fellehetne cserélni, a magamét örömmel tenném-le. – Ismét sírok! most negyedszer fogságom ölt. Mert éntőlem megtagadta a sirás enyhítéseit a Természet, s ha csak a magam szenvedéseit kell szenvednem, egészen elfásulva szenvedek, s csak akkor hullat szemem könnyeket, mikor vagy a gyermeki, vagy a testvéri érzések egyvelednek kínjaim közé. – Az Isten elhozza nem sokára szenvedéseimnek végét. Ő Felsége bizony a mi kínzásunkban nem gyönyörködik: hanem a haza nyugodalmáért vigyázva büntet. S ez az érzés azt cselekszi, hogy a mennyire az emberiség engedi, nyugodt elmével várom kiszabadulásomnak boldog óráját.

Uram Bátyámnak s az Öcsémnek elmenetelek ölt Szulyovszky ural egy szobában vagyok. Együtt lévén, egymást vigasztalgván, együtt éven, nem lehet elképzelni mennyivel szerencsésebb állapotunk mint ezelőtt volt! s micsoda örömszükre válik mindkettőnknek atyánkfiairól, lakóhelyeinkről dolgainkról beszéllgetni. – Azölta tért meg mind kettőnknek egéssége, appetítusa, s nyugodt alvása.

Az öcsémnek Miklósnak egy házassági gondolatja van. A lány szegény, de igen jó; és jó feleség, jó anya, jó házi gazdasszony lesz. A Születés és Connexio is tekintet érdemel. Én véghetetlenül örvidenek, ha fogságomban azt a hírt hallanám, hogy a két Öcsém megházasodott; és ha azt reménylhetném, hogy ha majd Ő Felségének Királyi Kegyelme, és a' mi kedves Palatinusunk kegyessége lánczaim közzül kiereszt, és haza bocsát, a két Öcsém karjain két szeretetre méltó menyecske szaladna megölelésemre. A pénz is jó, nagyon jó, kivált midőn nyolcz testvére van a házasulandónak: de nem látom által mért kellene *mindnyájunknak csak azon törekedni hogy nagyok legyünk*, mert az is lehet boldog a ki nem nagy.

Ajánlom magamat Asszonyom Anyámnak anyai kegyességeibe, Testvéreimet csókolom s maradok gyermeki hív tisztelettel Asszonyom Anyámnak

alázatos engedelmes gyermeke

Ferencz m[aga]s[aját] k[ezével]

Ha jónak látja Asszonyám, és a lovak árta felette le nem szállott, nem bánám ha az enyéme eladódnának: hiszen ha az Isten ki szabadít, szerezhetek mást; és nem többé cifrát.

(52.)

1795. július 3.

Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

*Budán 3. Jul[ii] 795.**Édes Asszonyom Anyám!*

A mai Posta egy levelemet vivé Regmeczre: de minthogy az a szokott úton indítatott-el, s kénytelen voltam Ötvös úr által megolvastatni, következésképpen olly szabadon mint egy gyermek óhajt az anyjához abban nem szólhattam: ámbár az Öcsém Asszonyom Anyámnak²² mindenféle állapotomról hírt vihet, s hogy sorsom felette megkönnyült elbeszélheti: sietek magamat Asszonyom Anyámnak öleibe tanú és vizsgáló szemek nélkül vetni. – Ó hányszor óhajtottam azt eddig! Lehetetlen volt! Sőt azt is bajjal nyerhettem-meg, hogy leveleim megolvastassanak! Ez okozta hogy olly ritkán és olly rövidenn írtam.

Megyünk-e ki, vagy nem, nem tudom; sem azt nem ha Budán fogjuk-é tölteni rab-ságunkat. Bár csak az Öcsém vihetne ez eránt valami bizonyost Asszony Anyámnak. Én elfáradván reményleni, semmit nem reménylek többé, hanem a mennyire lehet elcsendesedve várom sorsomat. – *A Király kegyelmes!* ezzel vígasztal minden; ezzel mi magunkat; és mit is mondhatnánk egyebet? tapasztalván azt tulajdon példánkon.

Nem lehet senki olly fa, olly kő, közölünk, hogy irtóztató szerencsétlenségünk egész nagyságát ne érezze. Én bizony érzem; és miolta azt tudom, hogy az Asszonyom Anyámat melly közel rántotta a sírhoz, kettőztetve érzem. Azok, a mellyeket ez eránt a mai levelemben írtam, szívemből forrtak-fel. És mennyivel nevedett ma szomorúságom s bánatom, midőn Dienes öcsémtől azt érttettem, hogy a költség már 1600 ftra megyen. Dienes és Szulyovszky Úr a bizonyosságom, mit szenvedek az ólta. Imé nem csak magam szenvedek szerencsétlen bukásom után, hanem Asszonyám is, és csaknem deranzsírozom a Házat. Ezt helyre ütni fő kötelességem légyen, ha az Isten Asszonyom Anyámnak vissza ad.

Mint von itt bennünket minden, Dienes öcsém alkalmasint lefestheti; én pedig egy megcsalatott reménységben, mellyre az ragadott, hogy erősen hittem kiindulásunkat a Hazából, a szükséges költségeket még nyólcz aranynyal neveltem. Most már sajnállok, de későn. – Semmire sincs szükségem, s az öcsém ezüst kését hosszas tologatás után vettem-el; mert kanalat magam csináltattam.

Dienes beszélt hogy Asszonyom Anyám megneheztelt Laczira a levele miatt. Én csendes vérrel szenvedtem. Nem érti a dolgot, és elragadta a maga principiuminak heves szeretete. Lehetetlen hogy mérges szívvel mondotta volna. Én rá bizony nem haragszom, s kérem Asszonyom Anyámat, méltóztassék azt néki elfelejteni. *Nem tudja mit cselekszik, s jót akart mondani.*²³

²² [Kazinczy Gábor kezétől besúrvá a margón, mivel a másoló kihagyta:] abban nem szólhattam: ámbár az Öcsém Asszonyom Anyámnak

²³ [A mondatot követően áthúзва, majd Kazinczy Gábor kézírásával a törölt mondat megismételve lap alji jegyzetként:] – Laczi azt írta az anyámnak hogy *ő megtöri felettem a pálczát*, (az az keine Gnade dem Revoltanten!).

Én hibáztam, és éppen nem pirúl-el kevélységem annak megvallásában hogy hibáztam: de vigasztalásomra szolgál hogy *a barátság és a virtus érzései által elragadtatva hibáztam*. Így nékem könnyű volt hibázni, az olyannak, mint Vitéz János, Horváth László, 's egy hosszú hajú nagy ember, az olyannak, mondom, lehetetlen. S nem lel-e Asszonyom Anyám ebben a gondolatban vigasztalást? mit akar inkább, azt-e, hogy ilyen hibával az legyek a mi most, bár ennyi gyalázatot, bajt, költséget, fáradságot, sőt még betegséget okoztam is, vagy azt hogy olyan légyek mint a megnevezett urak hiba, mocskok, szenvedés, és okozott költség nélkül? Nem, édes Asszonyám! Asszonyám előtt nem idegen úgy annak érzése a mi Jó, Szép, és Igaz, hogy inkább ilyen gyermeket óhajtson magának, mint egy olyan megbukottat, mint én vagyok. – Mindazonáltal bukásomat nem szépítem, és Ő Felségének Királyi Kegyelmét, melly a megbocsátásra önként és természetesen hajlik, háládatosan magasztalom.

Nagy Asszonyámat alázatosan tisztetem. Ha én vétkesnek kiálthatnám magamat azon könyveknek fakasztások miatt, mellyeket Asszonyom Anyámék értem sírtak, átkoznám magamat: most azt hiszem, hogy Asszonyom Anyámék siratnak, szánnak, szeretnek. Az Isten vigasztalja Assz[onyom]. Anyámékat. Én erős hittel azt hiszem, hogy nem sokára otthon leszek.

alázatos engedelmes hív gyermeke
Ferencz m[aga] s[aját] k[ezével]

(53.)

1795. július 7.

Szabó Sáróy Sámuel Kazinczy Déneshez
[A levél feltételezhető tartalmáról l. a jegyzeteket.]

(54.)

1795. július 25.

Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Kiváltképen való Drága Asszonyom s Ángyom!

Én tegnap estve szerencsésen megérkeztem Váradrol. Dienes, Miklós egésségesek, Dienes Ferenczet jó egésségben s jó kedvben hagyta Budán; még el nem vitték őket s reménység van hogy talám el sem viszik, hanem rövid idő alatt kiszabadúlnak. Rédey Lajosné Asszonyom későbbben jött Budárol, az is egésségesen hagyta el, és beszéli, hogy közönségesen azt beszélik hogy kiszabadúlnak. Én mentem volna Assz[onyom] Ángyom tiszteletére, de nagyon sietek ezen munka-idején haza, másszorra tartom azon szerencsémét; az alatt is gratiájába ajánlott mély tisztelet mellett maradok stb.

Ujhely, julius 25d. 1795.

alázatos szolgája
Kazinczy András.

(55.)

1795. július 29.

[Kazinczy] Dénes [?]

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(56.)

1795. július 29.

Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Budán, Julius 29. 1795.

Édes Asszonyom Anyám!

Neheztelhetne Asszonyom Anyám, hogy, ámbár szabadon van hagyva a' levélírás, olly ritkán veszi leveletem, holott Szuly[ovszky] Bátyám csaknem minden héten irdogál a' magáéinak, ha, azt nem érzené hogy azért hallgatok, mert leveleinket minekelőtte elindíthatjuk, bé kelletik mutatnunk. Ez csaknem olly bosszúságunkra van, mint a millyetén édes enyhületére volna boldogtalan állapotunknak, ha leveleinket bémutatás nélkül lehetne postára tennünk. Mert mit írhatok így egyebet hanem hogy élek, beteg nem vagyok, és pénzem el nem fogyott? Mit mondhat egy szerencsétlen gyermek akkor az érette búsuló Anyának, mikor szavait talán ollyak vizsgálgatják, a' kik előtt ismeretlenek ezek az indulatok? Ez mentsen-ki hosszú hallgatásomért.

A' más háznál ebben is keservesebb volt állapotom; ott, ha írni akartam is, nem adtak tentát 's papirosat, 's azzal állottak előmbbe, hogy a' M[é]lt[ósá]gos Úr felette haragszik ha hozzá leveleket visznek elolvasás végett. Ha tehát néha írtam is, rövidnek és üresnek kellett lenni a' levélnek.

A Palatinus' szerencsétlen halála olta elcsendesedett a' hír a' kimenetelünk felől, 's már azt hittük hogy itt maradunk; most megint verik a' készülőt. Ez a' bizonytalanság a' mellyben Juniusnak Iodike olta vagyunk, egyike a' legnagyobb gyötrelminknek; mert minden felébredésünkkor azt hisszük, hogy a' jövő álmot Budán nem alszuk-ki, és mégis itt alszuk. Megyünk-e? 's hová megyünk? 's mikor megyünk? – nem tudjuk.

Páter Makknak az atyjafiai mintegy tíz nap előtt esedeztek a' Fejedelemnél kibocsátása iránt. Az nem lessz! Ki kell mennie! de nem lessz sanyarú fogsága! ez vala a' felelet. – Hogy fogsága nem lesz sanyarú, az nekünk is vigasztalás: de a' fogság, fogság. El lenni rekesztve azoktól a' kiket szeretünk, megfosztva lenni az életnek még áthatlan örömeitől is, szerencsénket elakadva, eltemetve látni, házi állapotunkat nem csak nem gyarapodni, hanem naponként lejjebb lejjebb süllyedve látni – ezek felette kínos érzések.

Én a' magam nyomorúságomat elkészült lélekkel szenvedem: de a' házitársam²⁴ bezeg nem. Az övé a' legkisebb lélek az egész háznál. Nem használ semmi bátorítás, vigasztalás. Egynehány nappal ezelőtt csaknem öszve háborodtunk. A Primáshoz akart folyamodni, még pedig úgy, hogy *csak* a' Primáshoz, ne egyébhez is. Nehezen győzhet-

²⁴ [a szó előtt szövegből törölve, majd jegyzetben kiírva:] Szulyovszky Menyhért

tem, nehezen vihettem a' dolgot arra, hogy várjuk be a' József Herczeg leérkezését, akkor ehhez folyamodjunk. Talám elsütötte volna szándékát, de még akkor nap olly tudósítások érkeztek hozzánk, a' mellyek szerint hasztalan lett volna ez a' lépés.

Én nem gondolhatom azt, hogy felette sokáig tartattasson itt Ő Felsége, 's talám hamarább érezteti velünk kegyelmét, mint gondoljuk. A' mit magam tehetek, azt nem múlatom el megtenni. Ha elmúlik a' 3 hónap a' Kir[ályi] Kegyelem publikálása óta, vagy ha majd a' Helytartó eljön, benyújtom az Instanciát. Ha akkorára, az az Szent István napjára András Bátyám Uram lejöne, úgy tartom, sokat fogna segíteni: de hogy Bécsbe menjen ismét, azt kérem, ne cselekedje. Mennyire megyen máris a' reám tett költség. Ne engedje Asszonyám hogy még több tevődjék. A' nélkül is reménylhetni a' Királyi Kegylemet, mert a' Helytartónak ide érkezését illő lessz egy illy szembetűnő kegyelemmel tündököltetni.

Beteg még ennél a' háznál nem voltam, de félek a' tűkörbe nézni, mert a' színem sárga, bőröm sorvad, szemem' tájéka ráncosúl, 's a' hajamba' annyi ősz van, hogy Évi fél nap sem tudná kiszedni. Alig ha Csercsit nem állítom neki ha kimegyek, mert elképzelem 8 hónap alatt mint nőtt.

Ebédem Szuly[ovszky]val egy tálból lévén, kénytelen vagyok felét fizetni, és így maga az ebéd kenyeren és boron kívül, mellyet a' Császár ad, 40 xr. mindennap. Szuly[ovszky] is annyit fizet, és így ketten napjába 80 xrt csak ebédre. Kávét még most sem iszom; de ha mindent össze veszek, kivált a' cselédekét, a' kik úgy szívnak a' mint magoknak tetszik, a' mosást, szakállt, gyümölcsöt, – mindennapom 1 forintra tehetem. – Nem tudom ha írtam-e, Szabó Sáray uramtól, bizonytalan lévén indulásunk iránt, 100 f[ori]ntot vettem fel. Még mintegy 70 forintom van, 's nem lévén egyéb költségem a' mondottaknál, ezzel ugyan annyi napig magamat be fogom érhetni. Aszalaira tekinteni irtóztatóság. Betegen hozták ide, egészen ki van aszva, csupa bőr és csont, sárga, kopasz. Olly dadogásra szoktatta magát, hogy kevés idő múlva Szirmay Ádámot is felül fogja haladni. A' dadogás, az examenten való rettegés, a' betegség, melly a' lelket is elgyengíti, azt cselekedték hogy ötöt a' Szentencia csaknem bolondnak declarálja. – Szegénynek az állapotján örömet könnyítenék, de nem igen lehet. Pénze mintegy 50 F[orin]t van. Sokat kívánczozik Regmeczre, mert úgy falna a' betegség után, mint a' farkas. – Még ő is, ámbár beteg, csendesesen viseli nyomorúságát; de nem bezzeg a' Darvas Imre fijának Druszája.²⁵ – Az én legkedvesebb társalkodásom Szláv Jancsi volna, és őbelőle második Ferit csináltam magamnak; 's két Prókátor, Verchofszy és Lukács. Az utóbbit a' József öcsém a' fejeiről farkastól ismeri, 's tudja hogy jóltanult ifjú; a' másíknak pedig még több tanulása van. Csak egymással volna szabad lennünk; de ezt az édességét sem bírjuk az életnek.

József öcsém nekem írhatna, 's levelemet be nem pecsételvén, „à Monsieur de Novák, Capitaine du R[e]g[i]m[en]t de Samle Gyulay à Bude – au Casarme des prisonniers” adressirozhatná. Ebben arról várnék tudósítást leginkább, hogy Asszonyám igazán egészséges-e? és az én szerencsétlenségem mennyire 's mennyi ideig tette volt beteggé? – Az Executzió Regmeczen mint ment véghez? – Feri megvette-e a' lovamat?

²⁵ [a szó előtt a szövegből törölve, majd jegyzetben kiírva:] Szulyovszky

– a' fenyőfák között hány él, és a' kajszi barack és zwergli körtvély megfogamzott-é?
 – Tiszta Ferencz vette-e a' Bistét illető aktákat? –

Ha alkalmatosság lesz valamit küldeni, kérem az öcsémet, küldje le nekem:

1) A' német *Mabbehet*; gyöngyszínű kék papirosba van broschírozva; igen kicsiny és vékony.

2) az *Abel' halálának 4dik könyvét* az írásaim között, és a' *Kónyi által fordított Abel halálát* in 8° – –

3) a Plutarchusomat 8. Tomusban; az Eperjesi könyvkötő eddig haza küldte, reménylem.

4) a' *szarvas bőr nadrágomat*.

Levelében egészen ártatlan tudósításokat írjon Asszonyám, Klári, Semjén 's Berető felől. Horvát Fer[enc] a' Tímár, Deliné, Molnár István, Rátkay 's mások mint vannak; és minden egyéb illy apróságot. Az őszi ortásomnak tudom használt a' nagy hideg 's ideji eső. Millyen az aratás? lesz-e széna?

Com. Gy. Úrnak hogy megholt a' fija tudom. Tisztelem egész házáat, Lajos Bátyámat, és az újvári Papot, ha arra jár az öcsém gyűlésre. – 10dik Julius óta csak a' katonaság vigyáz reánk, akkor adott által a' Director. Ajánlom magamat annyai kegyességeibe, 's ohajtom hogy sok bánatját ugyanolly örömmé változtathassam.

(57.)

1795. augusztus 6.

Rettegi Zsigmond Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Tekintetes jó Asszonyom!

Minden kérésem az Tekint[etes] Asszonyhoz csak az, hogy az ide zárt Levelet melyet Kedves Rab fiától, személyesen látván, hoztam, vegye jó neven tőlem. Ha tehetségem engedné nagyobb dolgokban is kész lennék szolgálatjára; az idő mindent meg igazít, azonban a' minnek meg kell lenni, meg lesz. Állapotjáról egyéb rosztat nem irhatok, hanem hogy a' Rabság az arany palotákban is keserves. Csókolja általam kezeit az Asszonynak s kéri, ne felejtkezzék el tovább is Édes Anya lenni. Parancsoljon az Asszony velem akármiben is a' tehetségig meg nem szünöm Házának jó Barátja lenni. A' Spisits Zala vármegyei Vice-Ispánnak le irott képe hol legyen, kérem, méltóztassék tudósítani, ha ott van-e? mivel azon ur kért hogy tudakoznám meg Ferencztől. Ő a' képiróhoz igazított, az holott nem találván többé vele szólanom nem lehetett. A' környül állásokból azt lehetett végre ki hoznom, hogy akkor vittek el, mikor Ferenczet hozták Budára. El várom ez iránt tudósítását az Asszonynak 's maradok Váradon 6. August[i] 1795.

alázatos szolgája

Rettegi Sigmond m[aga] s[aját] k[ezével]

Titulusom a' levelen így legyen:

A Monsieur Monsieur Sigismund de Rettegi
 par Grand Vardein a' Homorogh.

(58.)

1795. augusztus 29.

Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Édes Asszonyom Anyám!

Az öcsém hamarabb jött, mint gondoltam, hozzám búcsúzni. E miatt levelem rövidebb mint akartam írni. De kipótolom első postával. Addig köszönöm egész háladatossággal Asszonyom Anyámnak azt a kegyességét, hogy ide küldötte; így már most sokat tudok azok felől, a melyeket Asszonyom Anyám és Regmecz felől tudni akartam, ő is tökéletes tudósítást viszen felőlem, és megnyugtathatja Asszonyom Anyámat egészen.

Az Executió' historiájának örülök igen nagyon. Adja Isten hogy Asszonyom Anyámnak legalább ebben legyen öröme. Talám én irántam is kap vigasztalást Asszonyom Anyám. – A mi engemet illet, az Öcsém mai hírének, hogy Semsey Referendarius felőlem mit mondott, nagy flastrom sebemre. Reményilem hogy többekben is hasonló ítéletet fogok tapasztalhatni, kivált ha Bécsben megfordulhatok.

Az öcsém Asszonyom Anyamtól egy általag tokajit fog kérni. Nem kell több; az elég; megmondhatja ő hová kell küldeni.

Csókolom kezeit Asszonyom Anyámnak a legforróbb gyermeki hűséggel és a legtökéletesebb háladatossággal, s magamat ajánlom további kegyességeibe. 29. Aug[usti] 1795.

(59.)

1796. július 24.

Szabó Sáróy Sámuel Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Tekintetes Asszony,

Uri levelét a Tek[intetes] Asszonynak nagy tisztelettel vettem, a Tek[intetes] Kazinczy József uréval együtt. M[é]lt[ó]ságos Refendarius Lányi Ur' utasításából elmentem M[é]lt[ó]ságos Directorialis Consiliarius Semsey András urhoz eő Nagyságához, és a Tek[intetes] Asszony kesergését s kérését elmondottam. Ő Nagysága úgy informált, hogy Eő Felsége azt, ha a Tek[intetes] Asszony Tek[intetes] Kazinczy Ferencz Ur' tartását magára vállalja, azt nem csak megengedi, hanem hogy rövid időn kegyelmes rendelés fog lenni az iránt, hogy a kiknek vagy magoktól vagy szüleiktől ezen fogságokban tartások kitelhetik, azokrol szüleik vagy magok viseljenek gondot. Ez iránt uri tetszését s parancsolatát a Tek[intetes] Asszonynak egész engedelemmel elvárom, hogy ahoz képest nyujthassak ő Felségéhez instanciát. A ki Istentől vigasztalást kívánván s magamat gratiaiba ajánlván, tartozó nagy tisztelettel maradok

Bécs, 24. July 1796.

alázatos szolgája
Sáróy Szabó Sámuel.

(60.)

1796. november 8.

Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Kiváltképen való Drága Asszonyom s Ángyom!

Pécsy Imre Urammal még Pesten voltam; beszélette hogy Tekintetes Bihar vármege hármokért interponálja magát; itten is lesznek Urak a kik már magokat ajánlották, de még nincsen ideje; a' Király még el nem jött. Leszen nekem fő gondom az alkalmazásra. Maga Keze írása van nállam a melyben Quietálja a 200 Rf. nem akarom levélbe zárni; ha élek magam le viszem; bíztatnak az emberek, bár segitenének az Egek. Ezzel Gratiájában ajánlott állandó tisztelettel vagyok Az Asszonynak – Asszonyom Ángyomnak

alázatos szolgálja

Kazinczy András. – Posony 8^a 9^{bris} [novembris] 1796.

(61.)

1796. november 23.

Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Kiváltképen való drága Asszonyom s Ángyom!

A Palatinus Ő Herczegségének beadván az Instantiát, időt adtam Ő Herczegségének hogy szólhasson Császár Ő Felségével. Tegnap voltam Audientián a Felséges Császárnál, és Asszonyom Ángyom' nevével benyújtottam az Instantiát; igen Kegyesen fogadott; szóval is esedeztem szegény Öcsém iránt; felelt: hogy nem reflectálhatja magát, hanem szólni fog a Directorral. Azonnal a Directorhoz mentem s mondtam mit mondott a Császár és hogy csak az ő opiniojától függ. Ha ő jó opiniót fog adni, tehát egész reménységem vagyok a megszabaduláshoz. Nagyon ajánlotta Kegyességét. – Voltam a Primásnál is, ő is bíztatott; – ma megyek a Cancelláriushoz, ámbár már egyszer voltam; semmit sem mulatok el, valamit csak tehetek. A Szulyovszky' leányai kettő is itten vannak, azok is tegnap voltak a Császárnál. Gróf Teleky Cancellariusnál is voltam, instaltam hogy a mit tehet segítsen szegényen ő is; készségét ajánlotta; további dologfolyamatjáról tudósítani el nem mulatom; az alatt is atyafiságos uri grátiájában ajánlott, örökös tisztelet mellett maradok Az Asszonynak Asszonyom s Ángyomnak alázatos szolgálja

Kazinczy András m[aga] s[aját] k[ezével] Pozsony, 23^a 9^{bris} [novembris], 1796.

(62.)

1796. november 30.

Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Kiváltképen való Drága Asszonyom s Ángyom!

Én az Instantiát beadván, utánna jártam hogy hol marad, hogy semmi híré nem tudhatom; ugy osztán megtudtam, hogy ő Felsége Bécsbe küldötte azon Instantiákat mellyek ezen szerencsétlenségben levők felől adatattak. Különös a vélekedés, némelyek beszélnek, hogy a békességig nem is lehet várni szabadulasokat; mások állítják, hogy a Diéta végivel Ki fognak szabadulni; adná a Teremtő. László Öcsém felől gondoskodtam, mindjárt, a Dieta eleivel szólottam Vay Dániel Urral, a ki is azonnal irt az Adjutansnak felőle és feleletet is vett tegnap, azt irta hogy egészséges. Rédey Ferencz ur, Horváth Sigmond, Gróff Károlyi és herczeg Eszterházy mennek az Armadához, Károly Herczeghez; a győzedelmeit köszöni az ország és több szerencsét ohajt. Kértem Rédey Ferencz urat hogy az öcsémet Ő Herczegségének commendálja, de kértem Herczeg Eszterházyt is és igen kegyesen ajánlotta. Mi, reménylem, 20-dik táján otthon fogunk lenni. Ezzel uri Gratiájában ajánlott, örökös tisztelet mellett maradtam –

Az Asszonynak – Asszonyom Ángyomnak

Pozsony 30. 9ber [november] 1796.

alázatos szolgája

Kazinczy András.

m[aga] s[aját] k[ezével]

(63.)

1798. január 10.

Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

a Madame

Madame la Donairiere de Kazinczy née de Bossányi

par Tállya à

Újhely Regmecz

Januáriusnak 10dikén, 1798.

Legkegyesebb Anya!

Hopf Fabrikáns Úr Decembernek 28dikán 150 f[ori]ntot tett az Asszonyom Anyám nevében számomra a' Director kezénél, 's én azt a' mindenkori szokás szerint quietáltam, noha a' pénz nem jut az én kezembe. Az illyes quietantziáknak legalább az a' hasznok, hogy hírt vihetnek a' felől hogy élek, minthogy azt leveleim által nem szabad bizonyítanom. – E' szerint Brünnebe mindöszve ötszáz ötven forintot kaptam készpénzben, 's Asszonyom Anyámnak anyai gondoskodásait 's kegyességét annyival hűbb háládatossággal kell köszönnöm, mennyivel inkább érzem, hogy a' hadi költség 's a' hazánkat ez idén ért csapások miatt ezen pénz öszveszerzése sokkal nehezebb volt

mint akármikor egyébkor. – Imé édes Asszonyám, beléptem 39dik eszt[en]dejébe életemnek, és még is egészen úgy függök az Asszonyom Anyám anyai gondoskodásától mint csecsemő gyermek koromban. Én vagyok az, a' kitől Assz[onyom] Anyám minden gyermekei között leginkább és leghamarább várhatta az örvendeztetést, sőt a' viszontségedet, 's én vagyok a' ki ezek helyébe annyi keserűséget adott, a' mennyit minden gyermekei egyetemben sem adtak. Még az az idő is, a' midőn reményeim virítani kezdettek, egy hirtelen eltűnt hajnal volt. Egy gonosz szél leverte virágimat minek-előtte gyümölcse érhettek volna.

Édes Asszonyám! Nem kellene az én szívemnek teljességgel érzeni azt a' szomorú igazságot, a' mit kezem itt ír, ha az nem volna legforróbb kívánságom, hogy valaha fizethessem-le azt egy részben a' mivel egy illy példátlan Anyának tartozom. Most nem tehetek egyebet mint azt, hogy az Asszony Anyám kegyességeit valóságos háládatossággal fogadom, és hogy a' különben is tartozó tiszteleten felül annyi hűséggel szeretem, a' mennyit ez a' kegyesség érdemel és kíván.

Karácson, úgy hittem azt, Assz[onyom] Anyám Semjénben fogta tölteni, mind azért hogy Nagy Assz[onny]al legyen, mind pedig mivel Gyurit látni reménylette. Elképzelem mit szenvedett Asszonyám azt értvén-meg, a' mit a' várba szenvedtem: de a' szenvedés édes mikor a' bajt elmulva látjuk. Vidúljon fel édes Asszonyám; mostani állapotom felette szenvedhető.

Levelém tulsó oldalát egyébre készítvén hozzá fogok egy alázatos kéréshez. Bízakodva teszem, mert *Asszonyámhoz* teszem – 's még inkább bízakodva, mert annak teljesítését az Asszonyám' nevében az Öcsém már megígérte, ámbár *későbbre* – mint-hogy én is *későbbre* kértem volt. – Édes Asszonyám, a' ki innen elszabadúl, az kantárpénzt fizet. Pénzt adni mindég bajos – most adni bajosabb mint másszor; akkor adni pedig, mikor majd elbocsátanak legbajosabb, mert akkor a' pénz igen sokra kell. – Tetézz meg Asszonyom Anyám a' reám tett sok költséget egy átalaggal. Az Asszonyámnak nem kerül annyiba mintha pengő pénzt adnék; – ennek pedig itt jobban esik. Ha igazak akarunk lenni, meg kell vallanunk, hogy sokféle kedvezései által az a' viszont kedveskedést megérdemlette, 's bizonyos vagyok benne, hogy ha Assz[onyom] Anyám ezen kérésemet teljesíteni méltóztatik, mind én, mind minden társaim nagy hasznát fogjuk érzeni.

Megígértem neki, hogy még Februariusban itt lessz; 's esedezem Assz[onyom] Anyám előtt alázatosan, méltóztassék ígéretemet valósággá tenni. Az Öcsémet pedig arra kérem; hogy a' bort maga válassza-meg, hogy úgy ne járjak mint mikor János az 1790ben csinált átalagból mutatót hozván a' pinczéből, elremített az ürmössel. Bár ez legyen utolsó költség fogságomra, mellyet annyival inkább hiszek is az óhajtás mellett, mivel a' békesség megkötésekor szabadulást hágy reményleni az Ő Felsége biztatása.

Édes Öcsém! Gyilkos gondok riasztanak-fel sokszor álmomból, hogy András napja előtt két nappal Kassai barátom *) neve alatt útnak indított levelém válasz nélkül van mind ekkoráig. Sok oka lehet hallgatásodnak, 's az okosság azt tanácsolja hogy várjam csendesesen, talám Semjénbe késérted Asszonyámat – talám valamelly fontos történetnek véghez mentét várod hogy válaszod azt is adhassa tudtomra – – de a' szív mikor vár, nem tud hallgatni az okosság után. Siess megnyugtatni. Sürgető czéduleamat gondolom vetted. Ne rettegj, nem írok én senkinek csak neked, ne hogy leveleim elfogattassanak. Oda azért írtam hogy érthessem két eszt[en]dő alatt mi munkák jöttek-ki – – Gr

... Úr szabadságot ada reá hogy ide két adreszt tehessek, a' melly alatt leveleid bátran jöhetnek hozzám. Imhol mind a' kettő: à Monsieur Jean de Noé, Receveur de la Ville Brünn, abzugeben im städtischen Bräuhaus. – à Madame de König, née de Noé. Brünn, abzug[eben] im städtisch[en] Bräuhaus. 'S assecurál, hogy akár mikor és akár mennyit írsz, venni fogom. Magyarúl írj mindég, 's az első a' mit írsz az, hogy azon levelem, a' melly eránt nyughatatlan vagyok, és a' mellyben Beretőre, Lasztóczra, Bárczára és Jósa Antalhoz czédulácskák voltak, vetted é? – Szirmay Péter Nánival? – 's mindent a' mit méltónak ítélsz. – Az átalag eránt az a' kérésem volna 1) hogy te válaszd meg magad, hogy az *ürmös ne legyen* asszú helyett, sőt hogy vagy Újhelyi vagy Toronyi legyen, hogy midőn kedvezést keresek, haragot ne vonjak magamra, 's legalább 1796dik eszt[en]d[ő]beli legyen, mert az éppen újjal baj lehet vagy itt vagy az úton. – 2°) hogy azt Fried Úr indítsa-el valamely biztos Pozsonyi emberéhez, de midőn a' bor a' furmányosnak átaladatik, vagy még elébb, te *írj ide*, hogy tudhassuk kinél fog letevődni Pozsonyban, 's annak Gr. Úr írhasson az ide indítás eránt. A' 30ad vám és szekeres ki fog itt fizettetni. Egyéberánt tartsatok mindent titokban ott, hogy senki se tudjon felőle semmit; 's ne halassz elindítását, hogy míg tart a' föld' fagya, elérkezessen.

Ha melegebb lesz az idő, Viczay postán kap egy skatulyácskát, benne körtvély ágak lesznek *óltani*, 's baraczk és virág 's csemete magok. Az óltó gallyakat nagy gonddal óltassd el Regmeczen a' kertbe. Szébb gyümölcsöt nem is képzelhetni, 's megérdemli ezt a' gondoskodást. Vigasztalhatatlan volnék, ha hasztalan volna küldésem. A' baraczk igen szép és jó. Egyiket Jancsival és Úzával ettem meg, 's akarom hogy azt Fanny szurja-be egy virágcsuporba, 's úgy vidd Regmeczre, megírván nekem, hogy Fanny szúrta-be. A' megjegyzetteket pedig az anyja fogja elültetni, és az is Regmeczre megyen. A' Fanny magvára egy F. az anyjáéra egy C. lesz téve, 's kérlek el ne téveszd. A' többbit kérd Asszonyámat hogy Assz[onyá]m nyomja földbe. – Ha a' csuprok Regmeczre érnek, a' magokat a' földdel markold-ki, 's úgy ültessd el mindjárt oda, a' hol nekik örökre szállani kell, az az a' táblák' széleibe, mert ha csuporba maradnának az első esztendőbe sem fognának jól nőni. – A' Széphalmi ház előtt való két ákáczomra nagy gondod legyen, 's ird meg ha élnek é? – Mondolát ültettél e? – András Bátyám Uram mint van? a' Zemplényi borúlat oszlik é? mi újság? Miklós mint jött haza mit fog csinálni? Szolgál é a' V[árme]gyénél? Dienes örül é a' küldött könyvnek? Susinak hány a' gyermeke? Csercsi mit csinál? Imhol az én sok kérdésem. Az Asszonyám egésségére legyen fő gondod. Ennél féltőbb kincsünk nincs és nem lehet. Érjen akármelly veszély, csak Asszonyám éljen, csak Assz[onyá]m legyen egésséges! – A' len a' szilva? a' két Nagy Asszk? – Miklós mondja meg *Marie* testvérünknek, hogy az öccse egy kis lyánytól mindeddig haszontalan várja a' levelet, 's bús nagyon miatta. De ezt el ne felejtss első postával Miklóstra bízni, mint sürgetőt. Miklós Jancsi miatt ezt megteszi. Irj Öcsém ha levelemet vetted é, 's élj szerencsésen! –

E' levélhez Kazinczy illy jegyzést tett:²⁶

Levelem az Anyámhoz

Brünn 1798. Január 10d.

²⁶ [A mondat a másoló megjegyzése.]

Nem vala szabad leveleznünk. Ezen levalem titkon mene-ki tömlöczömből. Idegen kéz csinálja rá borítékot, 's úgy ment Teschenbe à Mad. König, née Noé név alatt. Ott más borítékot csináltak rá 's elküldék à Mad. Elise de Rozgonyi. – Ezen úton juta kezemhez kétszer válasz.

Johann v. Grünersperg Controlór.
felesége Catharina Noé.

(64.)

[Kazinczy Ferenc feljegyzése az azt követő levélhez]

Budai és Brünni fogságunknak legalább az az öröme volt, hogy, ámbár el valánk tiltva a levélvételtől s írástól, a miéinknek életek felől az által tudhattunk valamit, hogy néha tőlök pénzt, Tokaji bort s ruhabelit kaptunk. De már tizenegyedik holnapját töltöttük Kufsteini fogságunknak, s még sem ismerénk ezt a vígasztalást. Könnyű képzelni, hogy az a szerencsétlen, a ki ezen az egy fonalon függ az élőkkel, mint viseli ezt a kínos elhagyatást. Elébe terjesztettem a kapitánynak, Cservenka úrnak, kinek vigyázatjától függénk, hogy engedelmünk lévén arra, hogy pénzünket költsük, s az már vége felé közelítvén, szükség hogy szükségünket az oda-haza valóinkkal tudathassuk; azért vagy az Udvari Hadi Tanácsnak tégyen iránta jelentést, vagy írjon Liedemann Pesti kereskedőnek. Hosszas kérelmeim után végre Kapitány Cservenka reá állott kérésre, s egy levelet tétetett-fel velem Martiusnak 10-kén a Kufstein városka Bírójának nevében Liedemannhoz, hogy ő a mi Rokonainknak adna hírt. Liedemann vette a levelet, s tudósította az Anyámat. Az Anyám csak ezen levélből tudta-meg, hogy Brünnből, tavaly Juniusnak 21dikén, hová vittek, s azonnal útnak indított pénzt is, s egy Verslag tokajit is, hat-e vagy tizenkét fejr zsebbelivel.

Májusnak 22-kén 1800-ban, estveli 7 óra tájban, nyílik a belső ajtóm kis fiókja, s Fő Profósz Grimmel beadja a vacsorámat. Ezzel, a fiókot nyitva hagyván, megfordul, s azon közel két ölnyi diameterű oszlophoz megyen, mely a kerek formájú torony fedelét tartotta, s az asztról felvesz egy Contó formára öszve hajtott papirosat, a másik kezébe pedig egy oly pakétocskát, mint midőn a könyvkötő egy in 8vo [octavo] munkát már össze-hajtogatott ugyan, de még együvé nem varrta az árkusait. Hálá Istennek! kiálték; végre tehát elérkezett! Azt hittem, hogy Grimmel Bährensnek a Klassikus Írók felől írt munkáját hozza, melyet még Septemberben kértem a kapitánytól. Mohon kaptam a könyv után: de Grimmel nem adta. Zu erst bitte dies da zu besehen, monda fagyos Höflichkeit. Azt vélvén, hogy a papiros, melyet nyújt, a Könyváros' Contója, ismét a könyv után nyúltam. Geben Sie mir nur das Buch, mondám; das Conto schenke ich Ihnen. – Nein! Nein! Besehen Sie zuerst dieses. Hogy annál hamarább szabaduljak tőle, elvettem a papirost, hogy úgy tegyek mintha a Contót megolvastam volna, jól tudván a tapasztalásból; hogy annak bemutatása csak arra való, hogy szép szerrel nyírhessenek; de fel sem bontottam, hanem csak félig megnyitva akartam megpillantani. De mint lettem oda, midőn Könyvárosi Contó helyett az Anyám írását láttam-meg! Egyszerre rogytam térdre, az égfelé emeltem-fel a levelet mint a misemondó az ostyát, s örvendvén hogy életben tudom az anyámat, bögttem, nem sírtam. A Profósz megilletve nézte a scénát, s sokára megszóllalt. Én felköltem, szóllani akartam, de a gyermeki

hűség elragadott másodszor is, s a nélkül hogy tudnám mit csinállok, az ágyamra dőltem öszve kolcsolt kezekkel, s úgy bőgtem, ordítottam, sírtam ismét. – Was machen Sie denn? die Gnädige Frau ihre Mutter, lebt ja; das ist ja ihre Schrift; wir haben sie lesen lassen; beruhigen Sie sich. – Szegény ember, ő nem képzelhette el hogy ez a véletlen meglátása az anyám' irásának, micsoda elragadtatást szülhet. – Örökké fogok ezen óramról emlékezni; fogságomnak legnevezeteseb scénáji közzé tartozik az.

A Tokaj isteni itala a Cerberust is megszelídítheti. Talán Cservenka is megszelídült volna tőle. De a Kufsteini Cerberus vadabb természetű mint a Rhadamanthus' Cservenkája.

A Contónak gondolt irás az Anyám' levele volt; a könyvnek nézett pakétecske a hat zsebkendő.

(65.)

1800. február 27.

Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsánna Kazinczy Ferenczhez

Kedves Fiam édes Ferenczem

(vettem Kuffsteinban, Májusnak 22dik 1800.)

Én és a Testvéreid mindnyájan élünk, úgy András és Péter Bátyád.

Küldök 21. Butela Bort és 2 Butela eczetet.

Az Isten legyen veled Kedves gyermekem, szánjon meg mindnyájunkat. Sig[natur]
a. Regmecz 27 febr[uarii] 1800.

Kesergő és szerető édes anyád

Árva Bossányi Susánna.

Hat zsebbevalót is visznek.

P[ost] S[criptum] a költséget magadtól a mennyibe megengedik ne kiméld édesem, egésséged' megtarthatása végett.

(66.)

1801. január 26.

Bujanovics Károly Kazinczy Andráshoz

Udvari Agens Bujanovics Károly levele Kazinczy Andráshoz²⁷

Magnifice Domine Consiliarie, etc.

Cursore extraordinario ad me datas solita cum devotione accipi Magnif[icae]
D[omi]n[at]ionis] V[est]rae literas una cum quingentis flor[enis] in finem destinatum

²⁷ [Nyilván a másolótól származó cím.]

ceteroquin jam prius majori in parte conversis.²⁸ Non dubito Magnif[icam] D[omi-
nationem] V[est]ram jam e prioribus meis literis edoctam esse, D[omi]num
Franciscum Kazinczy ex clementia Regia et b[eni]gna interpositione suae Serenitatis
Regiae Palatini plenaria libertate donatum esse. Benigna haec Resolutio prius hodierno
Consilio apud Exc[ellentem] Cancellariam relata est, sed jam ante plures dies Exc[ellen-
tem] Consilium Aulae Bellicum pro ejusdem demissione ad suam competentiam ordi-
nes expedit. Gratulor tantum passo et omnibus eidem qualitercunque junctis; exopto
insuper condicitus, ut diu felix, memor tantae clementiae Regiae, pro incremento
Aug[ustae] Aulae et commodo patriae vivat. Nec dubito, quin jam hactenus domi sit.
Consilio autem M[a]g[ni]f[icio] D[ominatio] V[est]rae eidem prudenti adesse
dignetur praeferenter in eo, neu[t] praeteritorum, seu bonorum, seu malorum,
aliocubi mentionem faciat; quanto minus credat etiam talibus, qui se amicos esse
fatebuntur; insuper sciat et illud, quod tales nunquam vigilem oculum evitaturi sint. In
reliquo gratiis et pretiosissimis favoribus commendatus, jugi cum devotionis cultu
manes. Viennae 26. Januar[is] 1801

humillimus servus

Carolus Bujanovics

(de Aggtelek)

(67.)

1801. március 12.

S. A. Haslinger Kazinczy Andrásához

Spectabilis etc.

Multum gaudeo quod Spect[abilis] D[ominatio] V[est]ra restituta pace quieta red-
dita sit. Nunc etiam nunciare possum quod ex parte Imperii pacis ratificatio facta sit, et
modo eandem hic quoque proxime publicandam speremus.

Pro destinato mihi Antalkone vini anni 1800 pulvie gratias repono et Spect[abilem]
D[ominationem] V[est]ram rogo, velit eundem Posonium ad D[ominum] Antonium
Stainer, cujus hicce addressam subjungo, mittere et inviare.

Qualiter instantiae D[omi]nae Bossányi pro eliberatione filii sui cum spe boni suc-
cepsus promoveri posset, nuper uberius perscripsi; cum interim Spect[abilis] D[omi-
natio] V[est]ra exoptet, ut ego eam hic promoveam, hinc huic desiderio satisfacere, et
seu S[anctae] Ma[jes]t[at]i, seu Serenissimo Archiduci nacta opportuna occasione Ins-
tantiam bona aliqua methodo exhibere, omnemque operam ad obtinendam gratiam

²⁸ Német Causar[um] Reg[alium] Director egy kézre játszott ezzel a semmirevaló és az egész haza
által útalt, gyűlölt Bujanovicscal; annyit nyúztak rajtunk és egyéb esedezőkön a mennyit azok
elbirtak. Már az itt említett ötszáz forintot kívül egyszer kicsikara az anyámtól ötszázat, Tornai főis-
pán Okolicsányi János által, ki Bujanovicsnak és társainak egyik híve vala. Híjába monda az én hétgyer-
mekű anyám hogy esedezni most haszontalan, minekutána a béke megkötéséhez nincs remény.
Bujanovicsnak és társainak 500 f[orin]t kelle, s ki merte ezt megtagadni. [Kazinczy jegyzete]

hanc impendere volo, fors nunc, ubi priores respectus cessant, scopum nostrum assequi poterimus.

Queis cum favoribus etc.
Viennae, 12a Martii 1801.

Obseq[uius] servus
S. A. Haslinger

(68.)

1801. március 23.

Szirmay Mihály Kazinczy Andrásához

Spect[abilis] ac Magnifice Domine etc.

Hoc momento uxor mea laetum illud nuncium a Commandante arcis Munkács obtinet, ex mandato S[anctae] Suae Ma[jes]t[at]is indultum advenisse, ut proles soceri mei ad Munkács fine visitandi parentis ire possunt; mea uxor cras una cum sorore illae proficiscitur. Quod amoenum nuncium – praesaguem verosimile futurae eliberationis – eo fine Spect[abilis] D[ominationi] V[est]rae nunciare praesumo, ut si quid Spect[abilis] D[ominatio] V[est]ra ad Munkács Francisco nunciare dignabitur, mea uxor effectuare sibi honori ducit. Qui in reliquo aestimatissimis gratiis et favoribus commendatus, summo cum aestimio persevero

Rákóczini die 23a Martii 1801.

humillimus servus
Michael Szirmay

(69.)

1801. március 27.

Kazinczy András Kazinczy Józsefhez

Édes Öcsém,

Az Agens irt levelet, de én azt nézem ki belőle hogy hideg vérrel van irva. Ujra irtam neki hogy sürgesse a dolgot, engem tudósítson. Szirmay Miska is irt, mind a két levelet átküldöm. Bizonyosnak mondják hogy kiszabadúlnak, de nem hiszem, hogy az a két halál ne hátráltassa egy kevéssé a szabadulásokat. Asszonyom Ángyom kezeit csókolom s maradok. Beretón 27d. Mart[ii] 1801.

Szolgád, bátyád
Kazinczy András.

(70.)

1801. április 4.

Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Kiváltképpen való Drága Nagy jó Asszonyom s Ángyóm!

Szirmay Mihályné Asszonyom²⁹ most jött Munkácsrul; öt nap ottan mulatott és mindennap reggeli nyolcz órától estveli hét óráig az Atyjával volt, az Öcsémet Ferenczet is látta; egészséges, és most azon bizonyos reménység táplálván őket, hogy rövid idő múlva meg szabadulnak vigabbak. Én azonnal Agens Bujanovicsnak irtam, a ki Izden-czinél sokat tehet, hogy Asszonyom Ángyom' nevében adjon be ő Felségének Instantiát szegény Öcsém kiszabadulása iránt, vagy legalább hogy kiszabadulásáig Asszonyom Ángyomnak és Testvéreinek hozzá menni, vele lenni meg engedtessek. Mihelyt Bujanovics Levelét veszem, azonnal Asszonyom Ángyomot tudósítani el nem mulatom; a ki az alatt is uri gratiajában ajánlott örökös tisztelettel maradok Az Asszonymnak Asszonyom Ángyomnak.

Berető die 4 Apr[ili] 1801.

alázatos szolgálja
Kazinczy András.

(71.)

1801. május 17.

Kazinczy András Kazinczy Józsefhez

Édes Öcsém Józsi,

Minemű levelet vettem Bécsből Szirmay Miskától, azt által küldöm. Én ugyan a Hegyaljára megyek, de még ma visszajövök; a levelet küldd vissza, leirhatod magad, communicálhatod Péchy V[ice] ispán Urammal is. Jó volna, ha Bihar vármegye is írna mellettek; én azon leszek, hogy a mi vármegyénk irjon. Asszonyom Ángyomnak keze-it csókolom s alázatosan kérem, hogy az Öcsémnek most 2000 vagy ha csak 1500 Ftot is adjon, ő mikor kívánni fogják, lefizeti azt. Holnap reggel beküldheted pecsét alatt. Ezzel szeretetedbe ajánlott maradok, Ujhely, 17d. Mai, 1801.

Bátyád
Kazinczy (András)

²⁹ Szulyovszky Terézia, Menyhért' leánya. [Kazinczy jegyzete]

(72.)

1801. június 2.

Kazinczy Ferenc (?)

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(73.)

1801. június 17.

Kazinczy Ferencz Budai Andráshoz

Munkácson 17-dik Junii 1801. Sietve.

(Munkácsi Prédikátor Budai Andrásnak.)

Édes Barátom!

Négy kendőt kezembe adott Kiesewetter Uram, s mondja hogy a Gazda 50 f[orin] tot hozott. Képzelem a szegény Anyám melly gondban lesz, látván hogy Szulyovszky elment, mi pedig itt vagyunk, a Polyfémus' barlangjában. Vigasztalja az Úr az anyámat, 's írja meg, hogy mi is várjuk a boldog órát. Szulyovszkyt itt is distingválták, mint mindég. Hiszen maga is szépen distingválta magát itt is, mint mindég. Én nem hihetem hogy a gondviselés olly irgalmatlan legyen irántunk, hogy bennünket szenvedtessen, holott az már szabadon jár, és űzi *a maga dolgait*. Ha mi van, adja az Úr Katinak, ő kezembe adja híven. A Gazda csak azt mondta eddig, hogy mindnyájan egészségesek és az nekem elég ugyan első tekintettel; de még többet ohajtok. – József öcsém nőtelen-e még is? Ha az, káromkodom. – A dajkám Brevákné hogy van? Mi hír a háznál? A cselédek élnek-e? Vegye kérdőre az Úr a Gazdát és írja papirosra a feleletet hogy nekem megküldhesse. Én nem vagyok rühes többé, daganatom egészen eloszlott, de mégsem vagyok egészen egészséges. Csak az Isten szabadítson. Ezt küldje az úr Regmeczre, és a gazdát most ne tartsa tovább, mert nincs mit írnom egyebet. Adieu.

Specification der Sachen, die dem Herrn von Kazincz von Hause hergeschickt wurden. Munkács d[en] 17. Juny 1801.³⁰

1° In Bankozetteln 50 Rfl.

2° 4 Schnupftücher.

3° Vorhero ÷ d[en] 28 May 1801. erhalten 30 Rfl.

4° Lebkuchen und Leckereien.

Alles das erhalten. d[en] 17 Juny 1801.

Franz Kazinczy

a másik lap' legalján e jegyzés:³¹

1. Viertel Linsen, 1 4tel [Viertel] Erbsen, 1 4tel [Viertel] Hirschkascha auf dem Quartus des Herrn Predigers Buday in Ujhely, oder auf dem examen zu Patak abzulegen.

FK.

³⁰ [Az igazolást az eredeti ívszámozás szerint közvetlenül az előző levél után csatolta Kazinczy.]

³¹ [A másoló megjegyzése.]

(74.)

1801. június 24.

Kazinczy András Kazinczy Józsefhez

Édes Öcsém,

Minő öröndetes levelet vettem az Agenstől ezen a mai postán, in orig[inali] által küldöm. Küldd el Péternek is, hogy közölje Okolicsányival, de in originali visszavárom. Munkácsra kén menned, erre vennéd utadat. A szombati postával, reménylem, eljön a grationalis. Ezzel maradok Berettőn, die 24^a Juni 1801.

Bátyád
Kazinczy.

Consiliarius Kazinczy András írja az Öcsémnek Józsefnek, hogy Agens Bujanovicsnak vette levelét kiszabadulásom iránt. Azt közli, de hogy József közölje Kazinczy Péterrel, Zemplénnek második vice-ispánjával, ez pedig Okolicsányi Jánossal, az első vice-ispánnal. – Főstrázsamester Fritsch és a profósz Kisewetter ezt az Agens' levelét nekem junius' 26d. foghelyembe behozák. Az vala hogy a császár eleresztésemet junius' 18d. subscribálá. Junius' 28d. a parancsolat is megérkezék, s én Laczkovics Lászlóval s Szmethánovics Károlylyal együtt eleresztetém. – Julius' 1jén értem az Anyámhoz Regmeczre.

(K. F.)

(75.)

1801. június 26.

Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

Édes Asszonyom Anyám,

A mai postával vett Consiliarius Tokodi Ur levelet Bécsből Referendarius Lányi urtól, a melyben írja, hogy ő felsége már kiadta a resolutiot, mely szerint szegény Ferencz bátyám kiszabadul. Ezt az öröndetes hirt én sietek Asszonyom Anyámnak tudtára adni. Jónak ítélném én, hogy Ferencz mind ő felségének, mind a f[elséges] Palatinusnak a kegyelmet megköszönje, sőt jó volna, ha a vármegyéknek is megköszönné az intercessiot.

Generalis Gróf Gyulay tegnap vette a Hof-Krieg-Rath' rendelését, mely szerint Laczi a Klebek' gyalog regementjéhez resolváltatott Obrist Lajdinantnak.

Cselekedje Asszonyám, hogy én is minél előbb láthassam Ferenczet.

Várad, 26^a Juny 1801.

alázatos engedelmes fia
Dienes.

Melléklet:

§us Literarum Ill[ust]r[issi]mi D[omi]ni Lányi.

Ultra jam dimisirem Melchiorem Szulyovszky etiam Franciscus Kazinczy obtenta recenter Gratia, dimittetur e carceribus.

(76.)

1801. június 30.

Majláth György Puky Lászlóhoz

Spectabilis etc. Restituto libertati suo ex Gratia et Clementia Regia Domino Francisco Kazinczy, eos ab altiore Loco ordines accessi, ut quorsum semet idem Dominus Franciscus Kazinczy fine stabilis habitationis suo tempore contulerit, humillimam informationem meam quo prius submittum. Ex eo Spectabilem Dominationem Vestram officiose requirendam esse duxi, ut postquam memoratus Dominus Franciscus Kazinczy ad I[llustrem] Co[m]it[at]um Abaujvariensem venerit et locum stabilis habitationis defixerit me eatenus evalere non gravetur. Qui caeteroquin jugi at distincto cum Cultu persevero.

Spectabilis etc. Pestini 30 Junii 1801.

servus obsequentissimus

M[a]g[istratu]s Georgius Majláth

Causarum Regalium Director

(77.)

1801. július 18.

Puky László alispán ismeretlen főszolgabíróhoz

Bizodalmas Fő-Szolgabíró Uram!

Az Causarum Regalium Director Consiliarius Majláth Úrnak, hozzám útasított Levélét párban olly véggel accludálom Fő-Szolgabíró Uramnak, hogy azt Kazinczy Ferencz urral mennél előbb lehet személyesen közleni, és reá adandó válaszát nekem mennél előbb által küldeni ne terheltelessék, hogy osztán én is az Director urat iránta tudósíthassam. A ki egyébiránt favoriba ajánlott maradok

Fő Szolgabíró urnak

A Méra 18. July 1801.

igaz köteles szolgája
Puky László V[ice]ispán
m[aga] s[a]ját k[ezével]³²

³² [A levél végén egy rövid, csonka, mellékletre utaló megjegyzés:] *Melléklet:* Spectabilis etc.

(78.)

1801. július 19.

Kazinczy Ferencz Bujanovics Károlyhoz

Levelēm Udv[ari] Agens Bujanovicshoz
Er-Semlyén 1801. Jul[ius] 19d.

Sp[ecta]bilis et Perill[ustris] D[omi]ne Agens Aulice,
D[omi]ne humillime Colendissime.

Clementia Principis b[enig]nissimi libertati restitutus, dum me dulcibus vitae gaudiis, quibus tot annos (2387 napig) carui, tandem fieri posse laetor, gratissima mente recolo, hanc meam felicitatem gratioso patrocinio atque indefessis sollicitationibus Sp[ectabilis] D[ominationis] V[est]rae me debere. Utinam mihi contingat, ut sinceræ gratitudinis et venerationis, ad quam hæc Sp[ecta]b[il]is D[ominationis] V[est]rae beneficia me ad extremum vitae spiritum obstrinxerunt, tale aliquod edere queam documentum, ut omnibus, qui collati hujus in me favoris testes sunt, appareat, me gratitudinem, quam profiteor, in intimo animo gerere. Deus opt[imus] max[imus] conservet charam Sp[ecta]b[il]is D[ominationis] V[est]rae vitam in servitia b[en]igniss[imi] mei Liberatoris, atque eorum felicitatem, qui in suis calamitatibus nullum potentius praesentiusque praesidium inveniunt, quam quo ego me ex tristissima vitae humanae conditione caeptum cerno.

Communicavit mecum venerandus patruus meus postremas Sp[ecta]b[il]is D[ominationis] V[est]rae literas, in quibus mihi inter cetera suggerere jubetur consilium, ut bonorum non minus quam malorum praeteritorum oblitus, iniquorum insidias fugiam. Cavebo ego, ne unquam mihi aliquid excidat, quod me duplici clementia Suae Maj[estatis] S[erene]s[im]ae indignum clamet, atque id non ideo tantum cavebo, ne mihi novior indignatio regia praemetuenda sit; sed et ex sincero gratitudinis et devotionis sensu cavebo, utque ipsis meis inimicis si quos tanta mea Calamitas non flexisset, appareat, me citra malitiam scelerati illius dominis nexui irretitum fuisse (a' gaz Martinovicsot értem, nem Hajnóczyt). De arcanis Judicii nulli ego mortalium quidquam aut dixi aut dicturus sum; sentio ego res has non debere evulgari; nec de longo calamitatum mearum serie in tono Concionatoris narrare consuevi. Si tamen suscitationibus eorum, quibus redditus sum, aliquid dem, id quidem nemo aequus mihi culpam verset,³³ cum omnes, qui de meis aerumnis referentem me audiverunt, testes mihi esse oporteat, me benignitatem Principis, qui me meosque longe mitius quam alii plecti solent, plecti jussit, infucata cum gratitudine praedicare.

Collapsa mea valetudo non admittit, ut proredonata mihi et vita et libertate, exorandaque delictorum venia, pedibus Suae Maj[estatis] S[erene]s[im]ae advolutus, intemeratam erga Eandem fidelitatem jurem. Dignetur Sp[ecta]b[il]is D[ominatio] V[est]ra hac in parte mihi adesse, et iis, quos Clementia Principis et propria merita throno proprius admoverunt, et qui in flectendo Suae Ma[jestatis] S[erene]s[im]ae

³³ Hiszen a' tömlöcz sanyarúságainak hallása még arra való, a' mit az udvar óhajt, hogy rettentessenek-el, a' kik hallják. [Kazinczy Ferenc megjegyzése]

animo meos se patronos restati sunt, me, quod non hucdum comparuerum, excusare. Adero ut primum per valetudinem licuerit, neque enim est quidquam, quod magis anxius anhelem. Ceterum – – –

Májusban 1803. felmenék Bécsbe, 's Tatán elragadtak a' póstalovak, orromat, balkezem' könyökét be és megtörték, inasomat megsántították, kocsimat összetörték, úgy hogy ennek megigazításáért hatvan frtot kelle fizetnem. Tört karral, és azt keszkenőben hordván nyakamban, felmenék Bécsbe, 's bejelentém magamat Bujanovicsnál. – Amice, quare venisti? non est tempus, quo ad Suam Maj[estatem] admitti adhuc potes. Iam ego tibi scribam, quo veniendum est. – A' derék ember azt hitte, hogy én megtszerteltetésnek fogom venni, hogy ő engem tézeget. – Meglátogata csakugyan a' fogadóban a' hatytyúnál, a' Carinthiai utczában, 's papirosaimra jegyzé-fel, hogy ott volt. De a' papirosokban nem találá semmi titkot.

Cras prandebunt apud me Sua Exc[ellentia] D[omi]n[us] Ignatius Almásy, D[omi]n[us] Referendarius Németh (a' volt Causarum Regalium Director) et multi alii; sciscitabor an admitti possis. Sed fracto brachio non admitteris ad Audientiam. Játék minden dolgok. – Talán Izdenczy is ott evék; mert ez vala az ezek feje.

(79.)

1801. augusztus 14.

Bujanovics Károly Kazinczy Ferenczhez

Spectalibis ac Perillusttris D[omi]ne
mihi peculiariter colendissime!

Pretiosissimas ejusdem D[ominationis] V[est]rae d[atas] d[ie] 19. Julii nonnisi 10. lab[ente] accepi literas. Quodquid ad rem contuli, non mihi attribuo, ast supremo numini a quo accepi stimulum benefaciendi omnibus et nemini male: habuit praeterea Sp[ecta]b[il]is D[ominatio] V[est]ra potentem Intermediatorem Dominum Illustrissimum Joannem Okolicsányi; accesserunt tandem patrocina graviorum virorum, et Patrum Patriae, nec restat aliud, quam ut Sp[ecta]b[il]is D[ominatio] V[est]ra omnino gratissimo, perennique homagialis devotionis gratitudine totum vitae suae tempus alma in pace transigat, occupet semet cultura illorum, quae ad primam necessitatem spectant. Lectione quippe talium librorum qui in vero obsequio magis obfirmabunt, et internam animi quietem procurabunt.

Uta autem Sp[ecta]b[il]is D[ominatio] V[est]ra ascendat eo fine, quo Suae Ma[jest]at[i] S[erenis]s[im]ae pro tantis gratiis et Clementia condignas gratias agere possit, eadem ratio est in contrarium, quam jam Domino Spectabili Melchiori Szulyovszky perscripsi, et reipsa videtur mihi politicam obstaré. Velit Spectabilis D[ominatio] V[est]ra semet tantisper patientare, veniet oportunitas tempus ubi et hoc adimpleri poterit. Suadeo autem haec, quam sincerus amicus, et simul ex consilio majorum virorum. Si tamen Sp[ecta]b[il]is D[ominatio] V[est]rae eo non obstante horsum ascendere velit,

utique facile potest, cum irrestrictam libertatem obtinuerit. In reliquo gratiis et pretiosis favoribus commendatus singulari cum cultu maneo

Sp[ecta]b[ilis] D[ominationis] V[est]rae

Viennae, 14-a Aug[usti] 1801.

humillimus servus

Carolus Bujanovics m[anu] p[ropria]

Czím:

à Monsieur Monsieur François de Kazinczy, mon tres-chèr ami.

à Ér-Semjén.

(80.)

1801. szeptember 9.

Okolicsányi János Kazinczy Ferenczhez

Ujhely 9a 7bris [septembris] 1801.

Spectabilis ac Perillustris Domine Assessor

mihi singulariter colendissem!

Hesterno die in via constitutus cum D[omino] Fratre Josepho insinuavi Eidem, quod submissae mihi fuissent Vienna ab Agente Sp[ecta]b[ili] D[ominationi] V[est]rae sonantes Litterae, a quo accepta invitatione, ut Easdem Postae Magistro saltem traderem, cum quotidie occasio ex Regmecz foret apud Eundem, id praestitique, nunc tamen erga postulatam Sp[ecta]b[ili] D[ominationis] V[est]rae has advolvo, ac amicis, iisque praetiosissimis favoribus reclusus, distincto cum cultu maneo

Sp[ecta]b[ili] D[ominationis] Vestrae

servus obsequentissimus

Joannes Okolicsányi m[anu] p[ropria]³⁴

(81.)

A Bécsi Polizey, velem

1815.

Nevekedni kezdvén leányom, egy francia nyelvű nevelőről gondoskodám, s másoknak tanácsára a Hernalsi leánynevelő-ház asszony-directorának írtam, hogy számomra válasszon egyet. – A Feleségemnek azon örömet akarám adni, hogy lássa meg még egyszer a Bécsi Salesiánák' klastromát, hol 16 esztendőskoráig s 9 esztendeig nevelte-

³⁴ Zemplényi Notárius, Assessor az Eperjesi Táblán, ugyanott Praeses, Oberster az Insurrectionál, végre Tornai Fő Ispán. Becsületes ember, de gyenge; még a bornak is. [Kazinczy Ferenc megjegyzése]

tett, s anyjának felöltözött apácza két testvéreit; s így vele es Zseni leánnyal hazulról april. 10d. megindultam s 25d. Bécsben megérkeztem.

A két apácza meg vala kérve előre, hogy nekünk a klastrom szomszédjában szereznék szállást, mert feleségem minden üres idejét köztők akarja tölteni; s azok feleltek, hogy a szállás készen vár. Felérvén Bécsbe, megállánk a Klastrom előtt, s én beugram, megrántám a csengettyűt, s kértem a rostalyuku bádogg ablak megett ülőt, hogy hozzám a' két gróf Rogendorff kisasszonynak egyikét vagy másikat hivatná-le. Az tudni akará nevemet. Sind sie das, lieber Vetter, mondá nekem a rostalyukú ablak mellől Stanislas, a mind két szemére vakká lett idősb testvére a napamnak; und wo ist unsere Sophie? Sie werden bey uns logiert.

Nein, E[uer] Gnaden, felelék; ich bleibe von Sophie nicht einmal für die ein par Wochen, die wir hier zu verweilen gedenken, entfernt. Stanislas azt felelé, hogy a Klastromnak egy külső udvara is van, hol két uraságok tarthatnak szállást; az egyike ezeknek falun tölti a nyarat, s szobái ingyen lesznek szolgálatunkra. A szekér tehát beáll.

Midőn másnap reggel még ágyban volnánk, frajczimerünk, egy német leány, be lép hozzánk, hogy valami asszonyosság akar velünk szállani. – Én ugymond Generális Gróf Büssyné vagyok, szül. Bárá Luzsinszky, Győr tájékáról. Ti még nem gondoskodhatatok asztalotok felől, s férjem kér, ebédjetekek nálam. A generalisné ugyanazon udvaron tartja szállást.

A már ősz de még eleven Generalis francia izlésű s könnyűségű ember volt, a Generalisné vénnek lattszék mellette; ő szép soha nem volt. Ebéd után ők is a városba mentek, s gyalog. Sophie néniéért a klastromban maradt. Én késő tértem meg a theátrumból a leánnyal.

Midőn a Generalis haza tért kérdést teve, ha a háznál vagyunk-e; feleségemmel együtt meglátogatók Sophiet, s kérték, vacsoráljon velek. Sophie felment.

Asszonyom, mondá Büssy, én ebéd után a Városba menék, s elbeszélém, mely szép ismeretséget csináltam férjeddal, mint örvendek, hogy kedves és oktató társaságában tölthettem egy két órát, s elijedve hallám, hogy neki Catechismusa volt, hogy ő fogságot szenved. Igen is, Generalis úr, felele Sophie, *et il en est fier*, ezt veté mellé, s csak később ezt, *mert már most kiki tudja, hogy ártatlan volt*. Szóljon Generalis úr vele, ha tetszik; ő nem pirul szerencsétlensége felől szállani.

Estve mindjárt Sophie nekem ezt elmondá, s én nevettem. A Policzeynek, mondám, gondja vagyon reám; de azt előre tudtam. A Generalis más nap is ebédre híva. Uram, mondám neki, a feleségem tudatá velem, hogy te tudósítva vagy szerencsétlenségem felől. Az nem engedé, hogy legkisebbet mondjak, s néhány ízben szavamba ugratott, hogy más tárgyra fordítson.

Nekem a világ' dolgaira nem vala gondom; nekem nem a congressus kelle, hanem képek, kertek, theátrum. Bécsi mulatásomnak az az öröme is leve, hogy jelen leheték, midőn a Góthe' Iphigeniáját játsszák. Velem lévén mindég Zseni és Fräulein Loya, a császári lócsi alatt fogtam helyt, hogy jobb karom hozzá ére az alsó lócsi' karfájához, s benn ott két csillagos úr üle, a Szent István' keresztjével. Zseni csak magyarul beszélt, s nem érté mind a mi a színen mondatott. A két úr le nem voná szemét a gyerekekről, ki itt talpon áll a széken, s jobbával nyakamat ölelte körül. – Welche Sprache spricht doch das Kind? kérdé egyike a másikat. – Ma fille parle aucune antre langue que la hongraise, mondám nekik, magamat tisztelettel meghajtván. – Ah, la petite hongraise!

la petite hongraise! mondá a két udvarnok. S fogadom, hogy akkor estve nem egyébről folya beszédek a vacsoránál.

A Policzeytől nem volt semmi bántásom, mert rá okot nem adtam, s a ki tiszta, nem retteg. De az ártatlanság nem menti-meg az embert a bajtól. – Harmad nappal az előtt hogy Bécsből elindulunk, a mint estve szállásomra értem, Sophie jelenti, hogy Gróf Armansperg holnap reggeli 9kor magához vár; vigyem hozzá papirosaimat. – Nem érttetted jól izenetét, mondám; soha nem hallottam nevét. – Sophie kezembe adá komornyikja’ sorait.

Kelepczében vagyok, mondám, s egész éjjel nem hunytam be szemeimet. De szálljak-e Sophienak? Hát ha rettegésem haszontalan? – Elvégeztem, hogy nem szólok.

Nyolcz óraker mondám neki: Kisérj-be a kapuig; a nap gyönyörű. A glacin összecsókolám ötöt és a gyermeket, s mentem.

Beérvén a komornyik sorai szerint az Urak-utczájába, s látván a házszámát, rá ismerék a Liechtenstein Herczeg házára. Grof Armansperg itt? kérdém a portástól. Austriai? „Nem az, Bajor.” – Hála istennek, úgy rettegésem hasztalan volt.

Cselédjei csizmákat viasszozának a folyosón. – A gróf fenn van? Excellenz? – Nem az –

Egy fiatal, kövérke úr frakk nélkül, nyitott inggel, kinéze az ablakon. Gróf úr, mondám, én megjelentem parancsára. – A gróf megzavarva látszott.

Sie nehmen Copieen?

Was für Copieen?

Nun was Ihnen vorgelegt werden wird.

Nem értettem. – Uram, Gróf úr megtévedésben lesz; talán autographiai dolgokat ért a szón. Ha a darabokat még nem bírnám, igen is, kész leszek alkuba ereszkedni.

Mint én nem értettem a Grófot, úgy a Gróf nem engem. Most tehát néki-ereszkedék a magyarázatnak. – Ő egy nótát akar beadni a Congressusnak Királya nevében, s a Policzeyhoz küldé egy szépíróért, s a Policzey neki engem nevezte meg. Már harmadik ízben látja magát megcsalva; mert neki mutatja mind culturám, mind külsőm, hogy én nem arra vagyok teremtve, hogy kenyeremet másolással keressem.

Köszönöm a Gróf úr jó vélekedését, mondám neki; én valóban parancsát csak azért sem teljesíthetem, mert már holnap után visszatérek az én sehr geliebtes Vaterland-omba³⁵, Magyarországra. Gróf úr a Bécsi Policzey alacsonyosságát nem értheti, nekem pedig azt magyaráznom nem szabad; de ohajtanám, hogy Gróf úr venné magának azt a fáradságot, s tudakozódnék, mi forog itt fenn, hogy ezt a nem tiszta mesterséget érthesse. Rólam kártétel nélkül pattan-le a tompa nyíl.

Ezzel tőle elválék, s repültem feleségem s lányom karjai közé, s elbeszéllem Sophienak, mért töltém álmatlanul az éjt.

³⁵ In mein sehr geliebtes Vaterland, mondám, s expressióval az epithetumot a maga adverbiumával. [Kazinczy Ferenc megjegyzése]

33. [Levelek listája]

K F. Naplója
*Levelek.*¹

1794. dec[ember] 15d. K[azinczy] F[erenc]

[1794. december] 16d. [Kazinczy Ferenc]

[1794. december] 19d. [Kazinczy Ferenc]

[1794. december] 30d. Nyisnyánszky

1795. jan[uár] 13d. Miklós.

[1795. január] 14d. Dénes.

[1795. január 14d.] Andráshoz Dénes.²

[1795. január 14d.] Péchy.

[1795. január] 15d. Ehrenstein és válasza.

[1795. január] 16d. Miklós.

[1795.] jan[uár] 19. Dénes.³

[1795. január] 19d. K[azinczy] András.

[1795. január] 26d. Nyisnyánszky.

[1795.] febr[uár] 3d. Ugyanő.

[1795. február] 17d. Fáy Ágost[on].

[1795.] febr[uár] 24d. Dénes.⁴

[1795. február] 25d. K[azinczy] F[erenc].

[1795. február] 26d. Miklós.

[1795. február] 27d. Péchy.⁵

[1795.] már[cius] 3d. Fáy Ágost[on].

[1795. március 3d.] Dénes.

[1795. március] 8d. József.

[1795. március] 11d. K[azinczy] F[erenc]

[1795. március] 11d. Dénes.

[1795. március] 14d. Dénes.

[1795.] már[cius] 17d. Ürményi⁶

[1795. március] 24d. Dénes.

¹ [MTAK Kt 610 99a–99b. A fogság alatt keletkezett levelek listája ugyanattól a kéztől származó későbbi betoldásokkal. A lista közlésekor behúzással – és jegyzetben – jelezzük a később betoldott tételt, behúzással és áthúzással a később betoldott, majd áthúzott tételeket. A teljes tételt kurziváljuk, ha nem lehet nyomára bukkanni, ill. fettel jelezzük ha az megtalálható a Bártfay-féle másolatban. A kéziratban a tételek sorszámozása nem következetes, az csak a betoldások helyének pontosítására szolgál, nem közöljük.]

² [Más tintával beszúrva.]

³ [Más tintával beszúrva, majd áthúzással.]

⁴ [Más tintával beszúrva, majd áthúzással.]

⁵ [Sorok közé beszúrva. A következő oldalon ez az adat – az 1795-ös év levelei végén – más tintával újra beszúrva.]

⁶ [Más tintával beszúrva.]

- [1795. március] 31d. Németh Ján[os].
 1795. apr[ilis] 5d. K[azinczy] Andr[ás]
 [1795. április] 12d. Latin töredék.
 ~~{1795.} apr[ilis] 14d. Kraynik⁷~~
 ~~{1795.} apr[ilis] 22d. Miklós⁸~~
 ~~{1795. apr[ilis] 24d. Dénes.⁹~~
 [1795.] máj[us] 1j. Dénes¹⁰
 [1795.] máj[us] 4d. Nyisnyánszky.
 [1795. május] 11d. Dénes.
 ~~[1795.] máj[us] 11. K[azinczy] A[ndrás].¹¹~~
 [1795. május] 17d. [Dénes]
 ~~{1795. május} Sz. Marjai¹²~~
 ~~{1795.} máj[us] 20d. [Kazinczy Miklós]¹³~~
 ~~{1795. május 20d.} Dé[nes]¹⁴~~
 [1795. május] 21d. [Dénes]
 [1795. május] 23d. András.
 [1795.] jun[ius] 1j. Szabó Sám[uel]
 ~~[1795. június] 4d. Dén[es]¹⁵~~
 [1795. június] 4d. K[azinczy] Andr[ás]
[1795. június] 5d. K[azinczy] F[erenc]
 [1795. június 5d.] K[azinczy] Andr[ás]
 [1795. június] 16d. Szabó [Sámuel]
[1795.] jul[ius] 2d. K[azinczy] F[erenc]
[1795.] jul[ius] 3d. K[azinczy] F[erenc]
 ~~{1795.} júl[ius] 7d. Sza[bó Sámuel]¹⁶~~
 ~~{1795.} júl[ius] 24d. Sza[bó Sámuel]¹⁷~~
 [1795.] jul[ius] 25d. K[azinczy] A[ndrás]¹⁸
~~[1795. július] 29d. Dénes.~~
~~{1795.} júl[ius] 29d. K[azinczy] F[erenc]¹⁹~~
 [1795.] aug[usztus] 6d. Rettegi.
[1795. augusztus] 29d. K[azinczy] F[erenc]
 [1795.] nov[ember] 8d. K[azinczy] A[ndrás]

⁷ [Más tintával beszúrva, majd áthúзва.]⁸ [Más tintával beszúrva, majd áthúзва.]⁹ [Más tintával beszúrva, majd áthúзва.]¹⁰ [Más tintával beszúrva.]¹¹ [Más tintával beszúrva.]¹² [Más tintával beszúrva, majd áthúзва.]¹³ [Más tintával beszúrva, majd áthúзва.]¹⁴ [Más tintával beszúrva, majd áthúзва.]¹⁵ [Más tintával beszúrva.]¹⁶ [Más tintával beszúrva, majd áthúзва.]¹⁷ [Más tintával beszúrva, majd áthúзва.]¹⁸ [Más tintával beszúrva.]¹⁹ [Más tintával beszúrva, majd áthúзва.]

1796. nov[ember] 23d. K[azinczy] A[ndrás]
 [1796.] nov[ember] 30d. K[azinczy] A[ndrás]
 1798. jan[uár] 10d. K[azinczy] F[erenc]
 1800. máj[us] 22d. K[azinczy] F[erenc] anyja.²⁰
 1801. jan[uár] 26d. Bujan[ovics]
 ~~{1801.} mart[ius] 12d. [?]}²¹
 ~~{1801. március} 22d. Szir[may Mihály]}²²
 ~~{1801. március} 27. K[azinczy] A[ndrás]}²³
 [1801.] apr[ilis] 4d. K[azinczy] Andr[ás]
 ~~{1801.} máj[us] 17d. K[azinczy] András]}²⁴
 ~~{1801.} jun[ius] 16. K[azinczy] F[erenc]}²⁵
 [1801.] jun[ius] 17d. K[azinczy] F[erenc]
 [1801. június] 24d. K[azinczy] Andr[ás]
 [1801.] jun[ius] 26d. Dénes.²⁶
 [1801. június] 30d. Majláth
 [1801.] jul[ius] 18d. Puky.
 [1801. július] 19d. K[azinczy] F[erenc]
 [1801.] aug[usztus] 14d. Bujanovics.
 ~~Sept[ember] 9d. 1801. [?]}²⁷

 A bécsi pol[izey]}²⁸
 Batsányi hiradai [?]}²⁹
 Budai fogságom etc. [?]} szurkált³⁰~~~~~~~~~~~~

²⁰ [Kazinczy Józsefné fiához 1800. február 27-én írt levele, amit Kazinczy Ferenc május 22-én kapott kézhez.]

²¹ [Más tintával beszűrva, majd áthúзва.]

²² [Más tintával beszűrva, majd áthúзва. A helyes dátum: március 23.]

²³ [Más tintával beszűrva, majd áthúзва.]

²⁴ [Más tintával beszűrva, majd áthúзва.]

²⁵ [Más tintával beszűrva, majd áthúзва. A levél nem található meg a fogság idején keletkezett levelek rendezett csomójában. A KazLev viszont (2. kötet) 1799. június 16-i keltezéssel több, családtagokhoz írt Kazinczy-levelet is közöl.]

²⁶ [Más tintával beszűrva.]

²⁷ [Más tintával beszűrva, majd áthúзва.]

²⁸ [Más tintával beszűrva, majd áthúзва.]

²⁹ [Más tintával beszűrva, majd áthúзва.]

³⁰ [Más tintával beszűrva, majd áthúзва.]

34.

[Kazinczy Ferenc összegyűjtött, kommentált levelezése
a fogság alatt megismert személyekkel]

a)

II. Aszalay János.

(1–2 levél)

Megholt Gréczi fogságában 1796. october 12d. 11 órákor délelőtt.

Verseghi jegyzete: N[ota] B[ene] *Rámnézés* helyett nem volna igazabb: *Egy jó szemet*. Est idiotismus hungaricus: *csak egy jó szemet sem vettem tőle*.

b)

III. Bastendorff.

(1–6 levél.)

c)

IV. Bujanovics Kornél

(1–4 levél.)

d)

V. *Hirgeist Ferencz*.

(1–6 levél.)

kiben csak a német név vala mocskok.

Eleresztetett Munkácsrol 1802. Septemb[er] 19d.

e)

VI., *Báró Riedele András*.

(1–85 levél.)

Riedele 3. leveléhez

Dicitur = General Major Graf Heister

Probus = Georgius Probus Ruzsicskay

Noë = Prandstätter

Horror

Fas = Hackl

Sum = Schedel, Hofmeister bei einer Herrschaft in Wien

Christ = Baron Rill

Prandel = Angiolini, Secretär der russischen Gesandtschaft in Wien

Holofernes = Szulyovszky

Robur = Jelinek

Georgius – Graf Georg Festetics

Cuspis = Graf Hohenwarth Erzbischof von Wien

Alabaster = sein Nomoi

Procella

Flavicornius

Herzpinculus I.

Herzpinculus II. sonst Itineris = Leopold Graf Berchtold

Herzpinculus III., Alabaster = Graf Hohenwart

Pepolinus = Baron Joseph Heinrichs

Obristlieutenant

Báró Riedele András Miklós.

I Ferencz ausztriai császárnak s testvérének Ferdinánd főherczegnek, előbb toskánai, majd Salzburgi, most pedig würzburgi nagyherczegnek nevelője a világi tudományokban, atyjoknak II Leopold császárnak udvarában Florenciában.

Született 1748. Sept[ember] 14d. elfogattatott Bécsben 1794. júl[ius] 24d. Condemnálva 1795 júl[ius] 28d. Szenvedett Kufsteinban, Grätzben, Munkácson. Munkácsrol el Május 12d. 1806. A Brüni Minoritákhoz dugatott 1806. junius 7d. Franciaországba ment general Davouval 1810. –

Emez első levelére ezt jegyzé Kazinczy Ferencz: „Vettem az ujhelyi postán, recepisse mellett februar első napján 1807.” – A czim ez volt: Brunae. – Spectabili et per illustri Domino Domino Francisco de Kaszinczy, Domino meo colendissimo, per Viennam, Budam in Hungaria vel ibi ubi. Erga recepisse.”

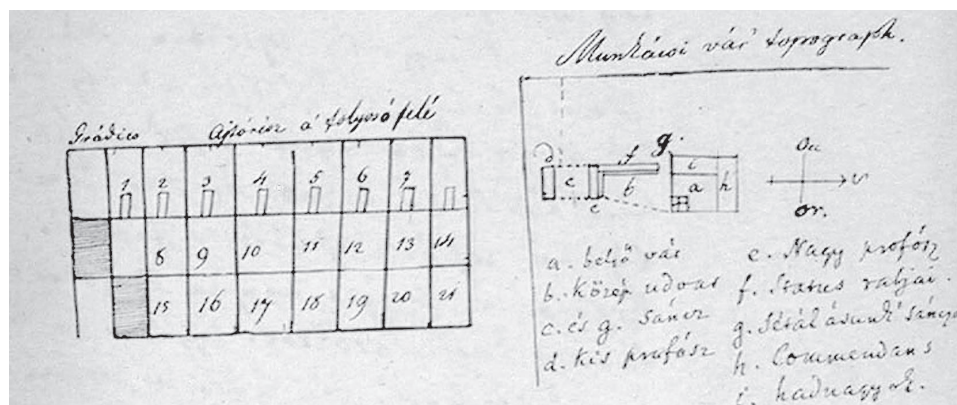
Széphalom, apríl[is] 24d. 1807.

Harmadik levelét vevém ezen szerencsétlen embernek, összevarrom őket, hogy el ne hányodhassanak s holmi jegyzéseket tészek a levél’ textusaira, melyek nélkül az érthetetlen maradna.

p. 1. die arme ermordete Terpsichore. – Herdernek Terpsichoréja 3. kötetben. A könyv igen ritka sorokkal van nyomtatva s így sok tiszta papirosa volt a Riedele’ verseinek elfogadásokra. Egykor, nem emlékezem már mely történet, azt a félelmet támasztotta bennünk, hogy tömlöczeink fel fognak motoztatni. R[iedele] megijedt hogy majd kitudódik, hogy neki tolla s tollmetsző kése van, s ijedtében a könyvet szélyeltépte s mocska-székibe vetette. Vigasztalhatatlan volt, hogy a könyvvvel együtt versei oda lettek.

Riedele’ *első leveléhez*, pag. 5

die berühmten Mahlereyen. A munkácsi vár’ status-foglyai rejtekeinek három sora van. Ajtajok a folyosóról nyílik kelet felől, egy ablakok pedig nyugot felé. Minden sor hét szobából áll. A legfelsőben kezdődik a szobák’ száma így:

Az én szenvedésem' ideje alatt ezekben így lakattattunk: 1. Doctor Menz. 2. Schedel. 3. Úza Pál igen kedves barátom. 4. én. 5. Riedele. 6. Egy 70 esztendőös öreg Hofrath, a neve Báró¹ Rill, Magus és Frankfurt' tájékáról, a ki soha társaival, sem kopogva, sem szóval, nem beszélte; 7. Ruzsicskay György; 8. 9. Hirgeist Ferencz; 10. Hackl bécsi polgár; 11. Szmethanovics Károly; 12. Jelinek; 13. Angiolini Ferencz, russziai bécsi követségi secretarius; 14. egy tirolisi paraszt; 15.; 16. Szlávi János; 17. Francia Oberster Sigmund neve; 18. Laczkovics; 19. Grossinger; 20. Francia Oberster Chipault a 7dik huszár regementből; 21. egynéhány napig Szulyovszky Menyhárt, míg tudnillik, felsőbb parancsolathoz képest a profosz' szobája mellett levő szobába vitettetett.

A negyedik rejtekben sok esztendőkkal előttem (talán még 1789ben) egy bankó czédulák miatt nyomorgott festő – ha való a hír, báró Lindau – lakott. Az vas kemenczéje' rozsdájából festéket csinált, s szobáját négy képpel ékesítette ki, melyet nagyon őriztetett a Commendans a karmolásoktól. Egyikén a B[oldogságos] Szűzet festette kisdedével. Ha lehetett volna, kiszedtettem volna a téglát s elhoztam volna a képet. – Szent Wenzelje azt a gyanút támasztotta bennem, hogy a festő cseh volt. Praemonstratensis pap testvérevel szenvedett ott s hihető ott veszett el. Előttem ott gróf Lamberti lakattatott, testvére császáruk' flügeladjutantjának. Hová lett, nem tudom. R[iedele] azt mondja, hogy egyedül testvére' tekintete mentette meg az akasztófától. Sokat koplalt s bőgött az éhség miatt, a mint Riedele beszélé.

f)

VII., Ruzsicskay György.

(1–13 levél.)²

g)

VIII., Gróf Sigray Jakab.

(1–2 levél.)

Hohérpallos által mult ki, Budán, 1795. május' 20d.

¹ <Rill> Báró

² [a következő sorban, utólag ceruzával áthúзва:] <M még két levél leírandó.>

h)

X., Szlávy György és a testvére János.

(1–4 levél.)

Szlávy János született 1772. január 6d. – eleresztették Munkácsrol 1803. január 15d.

i)

XI., Szmethanovics Károly.

(1–6 levél.)

eleresztetett Munkácson 1801. június 28d. én hoztam Regmeczig. Lakása Rajecz Trencsén Vármegyében.

j)

XII., Ujgyörgyi József.

atyja' megneemesedése előtt Neumiller.

(1–6 levél.)

Atyja és Anyja nagyon kedvesek valának Primás Cardinalis Batthyánynál. Ebbe bizván ez, (a pozsonyi) Seminariumba ment, de azt elhagyta. – Majd hivatalnok a kamaránál Budán: – Brünben azt álmodá hogy atyja neki megjelent és szemére veté, hogy elhagyá a Seminariumot, s Pozsonyban 1795. octob[er] 1jén, midőn ott keresztül vivének bennünket, vétkezett, s két holnapig bolond volt álma miatt.

k)

XIII., Versegi.

(1–7 levél)

I.

Verseghy Budán, 1795.³

A Causarum Reg[alium] Director nyéki Németh János kiment vala Budáról (:júliusban:) s bennünket, országlás' rabjait generalis Barkónak ada által. A katonatisztek irántunk sok kedvezéssel voltak; a többek közt azzal is, hogy a gárdák casernjében tartatván fogva, mely közben el vala rekesztve, megengedék hogy olykor Szlávy György és Verseghy fogolytársainkhoz által mehessek. Verseghy grammaticázott, s zsacskókban tartotta lexicona papiros-szeleteit. Bacsányi is köztünk vala egy ideig (:tovább Kufsteinbavitetett:), s miközlénk ott egymással grammaticai vélekedéseinket. Verseghi engem el akara vonni a cs' festésétől, melyel én a nem componalt szókban a *tsch* hangját megjegyzeni, a régi példák és a természet után, elkezdtem volt. Most ő is cseista. – A mi itt következik, azt Verseghy az én Winkelmannon' táblájára írta. Bírom ezen jegyzését az originalisban, s ide írom által. [...]

³ [a másoló megjegyzése a margón:] NB. Az első kikezdés Kazinczy szövegezése. A többi Verseghyé.

Jegyzetek

Bevezetés

A JELEN KIADÁS ALAPELVEI

Ez a kötet Kazinczy Ferenc *Fogságom naplója* (a továbbiakban: *FN*) című művének kritikai kiadására vállalkozik. Mindazonáltal a kitűzött cél megvalósításához nem bizonyult elegendőnek magának az e cím alatt ismeretes szövegnek a kiadása: ezért megkíséreltük a Kazinczy-életművön belül felmutatni azt a kontextust is, amelybe az *FN* tematikusan is beilleszkedik. A Kazinczy kritikai kiadáson belül ez a törekvés nem egyedülálló, hiszen a *Pályám emlékezete* (a továbbiakban: *PE*) kapcsán a sajtó alá rendező, Orbán László hasonló felfogásban próbálta meg Kazinczy önéletrajzi feljegyzéseinek közzegében felmutatni a *PE* több kidolgozását is (a koncepcióról: Kazinczy: *Pályám emlékezete* 783–791.). A *PE* és az *FN* pedig nemcsak keletkezésének időpontja miatt tekinthető egymással párhuzamosan készülő műnek, hanem a két mű szerkezetének a kialakítása is egymást kiegészítő formában történt. Ezt mutatja az is, hogy a nyilvánosság számára szánt *PE* nem tartalmazta a fogság időszakának részleteiből leírását: Kazinczy „utazásai”-nak keretébe illesztette be a különböző börtönök közötti szállítás eseményeit, s ezáltal hiperbolikusan – azaz kihagyások révén – őrizte meg élete ezen periódusának élményeit is önéletírása számára. Ennek a – részben nyilván öncenzurális – megoldásnak azonban megmaradt egy olyan, a megírás korai fázisához tartozó dokumentuma is, amely jól mutatja a két mű koncipiálásának folyamatát. Az *én Pandektám* V. kötetében maradt fenn Kazinczynak egy vázlata *Fel-dolgozni valók* címen, amelyet ugyan pontosan datálni nem tudunk, ám minden bizonnyal a *PE* és az *FN* megírása előttől vagy legalább a munka kezdeti fázisából származik: Kazinczy itt rövid emlékeztető mondatok segítségével egy biográfiai vázat látszik fölrajzolni, s a felidéző mondatok egy-egy, a később elkészített szövegek alapján jól azonosítható anekdota kulcsmondattal. A feljegyzés alapján pedig jól látszik, hogy ezen kidolgozott történetelemek egy része csak a *PE* szövegébe, másik része pedig csak az *FN* szövegébe került bele (a szöveget l. Kazinczy: *Pályám emlékezete* 44–45.; az azonosításra: 846.). Vagyis Kazinczy nyilván egymással párhuzamosan gondolta el ezt a két művét, s arra törekedett, hogy mindkettő önálló retorikai szerkezetű, magában is megálló alkotás legyen.

Az *FN* jellegében azonban mégiscsak eltér a *PE*-től: itt nem egy több variációban létező, bizonytalan szöveghatárú prózai műről van szó, hanem egy Kazinczytól határozottan lezárt egységről, amely többé-kevésbé pontosan meghatározható időpontban kikerült írója kezéből; ráadásul Kazinczy életében sem egészében, sem részleteiben nem jelent meg, így jó darabig csak a kéziratok hagyományozódással kell számolnunk (minderről részletesebben *A Fogságom naplója eredeti kéziratának és az elsődleges másolatnak a viszonya* c. fejezetben lesz szó).

Megítélésünk szerint szervesen hozzátartozik az *FN* szövegéhez a fogság megörökítését célzó szövegek sora. Ezeknek a közlését, illetve a szöveggözlésnek az alábbiakban részletezett módját annak a genetikus elvnek a figyelembevételre határozta meg, amely a Kazinczy kritikai kiadás alapkoncepcióját általában is jellemzi. Mindazonáltal célszerű hangsúlyoznunk: a közölni kívánt anyag jellege nem tette lehetővé, hogy a genetikus szöveggkritika – illetve talán célszerűbb Tóth Réka terminológiai javaslatát (Tóth 2004. 390.) követnünk: a szöveggenetika – módszereit alkalmazzuk. Hiszen, ahogyan ezt az alábbiakban részletesen kifejtjük, nem áll rendelkezésünkre az *FN* autográf kézírata (még tisztázata sem, nemhogy fogalmazványa), így a keletkező szöveg folyamatának nyomon követése eleve lehetetlen volt. Viszont igen termékenynek tűnt annak érzékeltetése, hogy az egyes, önálló szöveghatárokkal rendelkező írásokon keresztül miképpen alakult ki az *FN* végső megfogalmazása: jelen kritikai kiadás számára ennek az alakulástörténetnek a bemutatása bizonyult a legfontosabbnak, s ennek a problémának az észleléséhez valóban revelatív hatású volt a genetikus szöveggkritika belátásainak a megfontolása.

Megítélésünk szerint ugyanis ez az eljárás, bár a szövegközlés elveit nem, hanem csupán annak bizonyos alapvető megfontolásait követi, a genetikus elv legitim alkalmazása lehet. Hiszen, ahogy ezt Kelevéz Ágnes megfogalmazta: „A genetikus kritika módszere lényegéből következően változatos: nem előregyártott sémákkal dolgozik, hanem a sajátosságokból kiindulva a szövegállapotok alternatív megjelenítésére a lehető legváltozatosabb megoldásokat keresi, a szerkesztői munkának nem az elrejtésére törekszik, mely a főszöveg megbonthatatatlannak tűnő jellegéből fakadt, hanem vállalja és első pillantásra láthatóvá teszi a szöveggondozói munka önálló és aktív szerepét, minden szakmailag jártas olvasónak felkínálja a lehetőségét, hogy felülbírálja a sajtó alá rendező döntési folyamatát.” (Kelevéz 1998. 17; a genetikus szövegkritikáról l. még a Helikon. Irodalomtudományi Szemle 1998/4. számának tanulmányait, különösen: Biasi 1998., Herschberg-Pierrot 1998., Tóth 1998., valamint az itt közölt textológiai szakbibliográfiát.)

Jelen esetben a kötetbe foglalt szöveganyag meghatározásakor abból indulhattunk ki, hogy Kazinczy már a fogság ideje alatt megpróbált feljegyzéseket készíteni a vele megesett dolgok rögzítése céljából, s ezt a tevékenységét kiszabadulása után is folytatta különböző intenzitással. Ezek, az *FN*-hez képest korábbi kidolgozások nem csupán a készülés fázisainak dokumentumaiként olvashatók, hanem figyelemre méltó variációkként is. Fried István joggal hívta fel a figyelmet arra: „a Fogságom naplója és még inkább a Pályám emlékezete »fikcionalitásá«-ra csak úgy és akkor derülhet (ett volna) fény, ha elvégződött volna a szükséges filológiai munka, nevezetesen a változatok, az előkészületeknt számba jöhető szövegek gondos egybevetése.” (Fried 2009. 141.) Az *FN* értelmezéséhez valóban célszerű azoknak a szövegeknek a kontextusát is figyelembe venni, amelyek tartalmilag vagy genezisük tekintetében ugyanazt az élményanyagot igyekeztek megfogalmazni. Tanulságos végignézni, hogy milyen szöveg-típusok vagy műfajok keretében kísérletezett Kazinczy ennek a – számára nyilvánvalóan rendkívül fontos és traumatikus – élménynek a feldolgozásával. Ezekhez a korábbi változatokhoz és kísérletekhez mérten lehet ugyanis igazán beszédes az a döntés, amely ennek az 1828-ban lezárt műnek a végső formáját kialakította.

Ha áttekintjük a korábbi kísérleteket, akkor – a fogság időszakában készített feljegyzéseket most nem számítva – időrendben az az első megoldás, hogy Kazinczy elkezdett naplóját a fogság időszakának utolsó periódusával indította (ezeket a naplófeljegyzéseit 1812-ben másolta le, ezt a változatot ismerjük). Ezek a feljegyzések mintegy a kezdet fázisát ruházták rá a fogság időszakra – ám a későbbiekől jelentősen eltér ez a szöveg abban, hogy nem terjeszkedett ki a korábbi periódusoknak, a fogság korábbi élményeinek a visszatekintő összefoglalására (12. *Az én naplóm*; a kötetben: 34–42.). Későbbről – bár pontosan ez a kézirat nem datálható, „a [19.] század első éveiből” – ismerünk olyan kísérletet, amelyben Kazinczy a letartóztatása körülményeivel kezdte az események leírását, s eljutott a budai vizsgálati fogság első napjának az ábrázolásáig – ez már a majdani *FN* kezdetét rajzolja ki (7. *Kazinczy Ferencz’ Naplója*; a kötetben: 22–28.). Találunk azonban táblázatszerű összefoglalást is, amely a letartóztatottak és elítéltek névsorát, az őket sújtó ítéletet és egyéb adatszerű információkat tartalmazza, s alapvetően nem narratív karakterű (22. *Az Országglás Foglyai 1795ben*; a kötetben: 53–55.). Felbukkannak a kommentárként, glosszaként rögzített szövegegységek is, amelyek legfőképpen az anekdotaszerű műforma irányába lépnek tovább, de jobbára megmaradnak a helyesbítés szándékát hordozó pontosítás keretei között (mint például: 24. [*Kazinczy jegyzete Fessler könyvéhez*]; a kötetben: 57.). Kommentárok keletkezhetnek egy korábbi misszilis levél utólagos lemásolásakor is (6. [*Kazinczy levele Vincent Barcoboz*]; a kötetben: 20–21.). Mindezek – még ha kéziratban maradtak is – a nyilvánosság számára csak töredékesen vagy tendenciózus torzításban ismeretes események pontosabb dokumentálásának az igényét mutatják, s voltaképpen a szórványosan, de folyamatosan létrehozott rövidebb feljegyzések egy része is őrzi egy ilyen jellegű indítatás nyomait.

Az *FN* ezekhez a szövegtípusokhoz mérten műfajilag is másnak mutatkozik (az *FN* különböző értelmezéseire l. Barta 1952., Fried 1986., Mezei 2000., Szilágyi 2008a, Szilágyi 2008b), azonban tartalmilag is igen figyelemre méltó különbségek mutatkoznak meg, ha az *FN*-t ezekhez az előzményekhez mérjük. Kazinczy ugyanis visszatekintő, emlékező pozícióból, de a naplóforma kereteit imitálva alakított ki egy sajátos szerkezetet, s a korábban rögzített élményeket nem egyszerűen szövegszerűen átemelte korábbi kézírataiból, hanem koncepciózusan rendezte el az anyagát, a kiemelés és az elhagyás műveleteit alkalmazva.

Azért, hogy ez a folyamat a maga változatosságában érzékelhető legyen, azt a megoldást választottuk, hogy a kötetbe bekerült szövegeket keletkezésük időrendjében helyeztük el úgy, hogy a korábban keletkezett, de később lemásolt és kommentált szövegeket a kommentálás időpontjához illesztettük be: pl. a 6. [*Kazinczy levele Vincent Barcóhoz*] 1795. augusztus 31-én kelt, s ezt Kazinczy utóbb 1803. április 10-én másolta le – mivel ezt a másolatot közöljük, ez 1803-as szövegnek minősül, s így illeszkedik bele az *FN* keletkezésének előtörténetébe. A pontosan nem datálható írásokat külön csoportba soroltuk, s ez esetben a relatív kronológiát sem tudjuk meghatározni, így a kötetbéli sorrendjük esetleges. Kronológiailag, logikailag is az *FN* került az utolsó helyre. Azon szövegek körét, amelyek részei lettek ennek a kiadásnak, a sajtó alá rendező kontextusteremtő szándéka határozta meg, s ennek érdekében azt is vállaltuk, hogy indokolt esetben már a kritikai kiadás korábbi kötetében (Kazinczy: Pályám emlékezte) napvilágot látott szövegeket is újraközöltük – ez esetekben azonban nem onnan vettük át a textust és a jegyzeteket, hanem mind a szövegátírás, mind a kommentálás feladatát újra elvégeztük, és jelen kötethez igazítottuk. Nem tartottuk viszont feladatunknak, hogy a fogság alatt keletkezett leveleket teljes egészében beiktassuk a kötetbe; bizonyos leveleket – ahogyan ezt alább megindokoljuk – egy szövegegység rekonstrukciójaként függelékben közlünk, illetve a jegyzetekben utaltunk a párhuzamként vagy forrásként fontosnak bizonyuló levelekre.

Egyetlen jelentős szöveg kiadásától tekintettünk el: a Szirmay Antal latin nyelvű történeti munkájára (*Jacobinorum Hungaricorum Historia*) írott Kazinczy-jegyzetek hiányoznak a kötetből. Eljárásunkat részben az indokolta, hogy ezek a kommentárok benne vannak Benda Kálmán kitűnő jakobinus-iratkiadásában – Benda (kiad.) III. 354–423. –, ezért nem hozzáférhetetlenek; részben pedig az a gyakorlati megfontolás, hogy Kazinczynak a Szirmay-féle műhöz írott kommentárjai nem lennének értelmezhetők Szirmay Antal értekezésének kontextusa nélkül. Kazinczy szövegeinek közlése tehát vagy feltételezi Szirmay teljes szövegének az újbóli kiadását, vagy ha nem így teszünk, az már visszalépés lenne Benda Kálmán forráskiadásához képest. Hiszen – megítélésünk szerint – Benda a leghasználhatóbb szövegközlési metódust alkalmazta, amikor Szirmay egész munkáját is közölte, s ennek részeként, lábjegyzetben, illetve a szövegbe iktatva publikálta Kazinczy megjegyzéseit. Úgy próbáltuk meg áthidalni a hiányt, hogy azokon a helyeken, ahol az *FN* szövege szempontjából lényeges információt vagy változatot tartalmaz a Szirmay művéhez kapcsolt Kazinczy-féle jegyzetanyag, erre a tárgyi és nyelvi magyarázatokban hívjuk fel a figyelmet, s lehetőség szerint idézzük is a vonatkozó részt. Azaz úgy jártunk el, mint a nem közölt Kazinczy-levelek esetében.

A szövegkiadásnak mindazonáltal természetesen az *FN* a centruma. Annak ellenére, hogy ez a szöveg az utolsó egysége a szövegkiadásnak, mindig az *FN* jegyzeteiből indultunk ki: azaz a többször s már korábban is előforduló szavak, kifejezések és fogalmak esetében itt adtuk meg a legteljesebb meghatározást, s a többi közölt szöveg tárgyi és nyelvi magyarázataiban ide utaltunk vissza (pontosabban: előre). Az *FN*-nek ez a centrális szerepe indokolja, hogy a legrészletesebben mellett érveljünk, milyen megfontolások vezettek bennünket a szöveg közlésénél. Az alábbiakban ezzel foglalkozunk.

A FOGSÁGOM NAPLÓJA KÉZIRATOS MÁSOLATAI ÉS KIADÁSAI

Az *FN* eredeti, autográf kézírata nem maradt fenn, lappang. A mű kiadástörténetében ráadásul nincs egyetlen olyan edíció sem, amely bizonyíthatóan az eredetiről készült volna, ilyenformán csak törmelékes adatokból és erősen hipotetikus módon rekonstruálhatjuk mindazt, mi is állhatott Kazinczy autográf kéziratában.

A szövegnek jelenleg a következő másolatai ismeretesek:

BáLm: MTAK Kt K 614.

MTAt: MTAK Kt Tört. Naplók 4r. 17.

MTAr: MTAK Kt Tört. Naplók 4r. 25.

OSZKr: OSZK Kt An. Lit. 2953.

SPt: Sárospataki Református Kollégium, Nagykönyvtár, Kt 3485.

SPr: Sárospataki Református Kollégium, Nagykönyvtár, Kt 827.

PIMt: Petőfi Irodalmi Múzeum, Kt, Stettner-Zádor György-hagyaték, V. 4615/8.

A szöveg hagyományozódásának megismeréséhez a következő kiadásokkal is számot kell vetnünk – azért éppen ezekkel, mert Geréb kiadása (Kazinczy [1946].) óta a sajtó alá rendezők egységesen a *BáLm* szövegét használják, így a kéziratok leszármazása szempontjából a későbbi edíciók nem jelentenek újdonságot:

OE – Kazinczy Ferencz fogsága naplója. (Az eredeti ortografia szerint), közli Pásztor Dániel = *Országgyűlési emléke: Politikai, történeti és szépirodalmi almanach*, szerk. és kiad. Vahot Imre, Budapest, 1848, 63–87.

VU1 – Kazinczy Ferenc naplója budai fogságában, közli Milesz Béla, Vasárnapi Ujság, 1869, 78–79, 91–92, 102–103, 118–119, 130–131, 146–147, 158–159. *VU2 – Kazinczy Ferencz fogsági naplója: Második fogás*, Vasárnapi Ujság, 1873, 414–415, 430–431, 439–440, 453–454, 467, 478–480, 490–491, 502–503, 514–515, 526–527, 539, 550–551, 562.

AdZemp – Kazinczy Ferenc elfogatása, Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez, 1899. febr. 1., 61–63.

PN – Kazinczy naplója: Az eredeti kézirat, közli és bev. Szmik Antal = A „Pécsi Napló” karácsonyi melléklete, Pécs, 1900. dec. 25., 1–10.

Kazinczy [1931]. – Kazinczy Ferenc, *Fogságom naplója*, sajtó alá rendezte: Alszegehy Zsolt, Genius – Lantos kiadás, [Bp., 1931].

Kazinczy [1946]. – Kazinczy Ferenc, *Fogságom naplója*, sajtó alá rendezte: Geréb László, Budapest Székesfővárosi Irodalmi és Művészeti Intézet, [Bp., 1946], (Új könyvtár, 15).

A FOGSÁGOM NAPLÓJA EREDETI KÉZIRATÁNAK ÉS AZ ELSŐDLEGES MÁSOLATNAK A VISZONYA

Az *FN* szövegének a saját keletkezésére vonatkozó, legfontosabb utalása az 1795. febr. 4-i bejegyzéshez fűzött reflexió: „Ezt ma írom 1828. August[us] 24d.” (71.) Ez alapján a mű elkészülte 1828 második felére (a legmértéktartóbban: 1828. augusztus 24-e utánra) tehető. Tudjuk azt is, hogy Kazinczy ebben az évben háromszor utazott Pestre: először február 11-én indult útnak, hogy részt vegyen a Magyar Tudós Társaság megalapítását előkészítő választmány munkájában, illetve peres ügyeit intézze; ekkor találkozott Bitnicz Lajossal, aki utóbb kiadott naplójában érdekes képet rajzolt Kazinczyról: „Szemere [Pál] megérkezte után mindannyian Horvát Endre és Guzmics [Izidor] urak közös szállására mentünk, hol az öreg, de tüzes Kazinczy a németek ellen egyre boszúságát s anyjának e mondását: »jó ember a n[éme]t, jó, csak akaszszák föl!« emlegetvén, különféle tárgyakról beszélt, névszerint Hajnóczi barátjáról, ki II. Leopold alatt fődirektorrá lett, e fejedelelemnél volt tulajdon audentiájáról, Hajnóczi behatásáról Robespierre elvesztére, továbbá Martinovics s Fessler professzorokról, s az elsőt fekete lelkű embernek festette. Különös volt, hogy sem most, sem egyéb ily alkalommal soha sem beszélt saját fogságáról, sőt azonnal félbeszakítá a beszédet, ha arról kellene szólnia.” (Bitnicz 1871. 886. A szöveget újraközölte: Széchenyi 1932. 730. Ez utóbbi közlésre hivatkozva a részletet idézi: Miskolczy 2009. 772. Az adatra Vadera Gábor hívta fel a figyelmemet. Bitnicznek a Kazinczyval való kapcsolatára l. még Papp 2007. 164.) Kazinczy szeptember 14-e és 29-e között, illetve december elsejétől ismét Pesten tartózkodott, s ekkor egészen 1829 március 31-ig ott is maradt (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 1239.). Az időszakra vonatkozó naplójának bejegyzései 1828. október 17-e és november 26-a között hiányoznak (l. Kazinczy: Pályám emlékezete 337.), viszont fennmaradt Stettner-Zádor György hagyatékában egy Kazinczy szövegeként számon tartott, 28 foliónyi terjedelmű másolat Berzeviczy Gergely 1800-ban, névtelenül megjelent, német nyelvű röpiratából (*Der Majestätsprocess in Ungarn*), amelynek a végén a következő megjegyzés olvasható: „Leíráom Pesten Nov. 19kén 1828. Nyomtatvány után.” (PIM V. 4615/7; hivatkozik rá: Miskolczy 2009. 772–773.) Mivel ez a kézirat idegen kéz írása, azaz nem Kazinczy-autográf, a megjegyzés a másolótól is eredhet; mindazonáltal az adat annyit valószínűsíthet, hogy Kazinczy talán a fogság időszakára való anyaggyűjtést és dokumentálást még ekkor is, az *FN* kéziratának lezárása idején is folytatta. Megjegyzendő egyébként,

hogy az *FN* szövege nem tartalmaz explicit utalást arra, hogy Kazinczy felhasználta volna Berzeviczy röpiratát.

Az *FN* egyik, a jelen kritikai kiadás számára is alapszövegül választott másolata (*BáLm*) végén található egy fontos, az eredeti kéziratra vonatkozó megjegyzés. „Leírám Pesten, September’ 17kén 1831. délbén végezve az utolsó sorokat, Kazinczy’ saját kéziratából; melyet még 1828d. eszt. tett le nálam, azt nyilatkozván, hogy tartsam meg, ’s ha az ő halála után úgy találom, hogy gyermekei ezen irományt meg tudják becsülni, adjam azoknak által.” (137.) A másoló – személyéről a későbbiekben még külön lesz szó – tehát saját bevallása szerint látta az eredeti kéziratot, s szavaiból az is kiderül, hogy ennek az autográf kéziratnak 1828-tól 1831. szeptember 17-ig (legalább addig) Pesten kellett lennie. Kazinczy pesti tartózkodásai közül – figyelembe véve a mű lezárásának feltételezhető időpontját – leghamarabb az 1828 szeptemberi utazás jöhet szóba mint olyan időpont, amikor magával hozhatta és Pesten hagyhatta megőrzésre a kéziratot. Ez egyébként azt is jelenti, hogy Kazinczy 1828 második felétől–végétől nem volt abban a helyzetben, hogy a szövegen változtasson (bár az persze teljes bizonyossággal nem zárható ki, hogy lehetett nála egy másik, autográf kézirat, ám a halála utáni megőrzésre vonatkozó szándék csak akkor vehető komolyan, ha az egyetlen példányt bízta rá az erre méltónak érzett barátjára).

A másolat készítőjének a személyét minden bizonnyal Bártfay Lászlóban kell látnunk. A másolat végére illesztett, már idézett záradék – amelynek írásképe egyébként megegyezik a kézirat egészének írásképeivel – azt mutatja, hogy a másolat készítője ugyanaz a személy, akire az autográf Kazinczy-mű rábízott, s aki az *FN* megőrzéséért és az utódokhoz való visszajuttatásért is felelősséget vállalt. Márpedig azt Kazinczyné Török Sophie egyik, férje halála után nem sokkal keletkezett levelében olvashatjuk, hogy a bizalommal megisztelt személy Bártfay László volt: „Herr v[on] Bártfay schrieb mir, dass mein Kazinczy ihm die Beschreibung seiner Leiden anvertraute mit der Bitte, nach seinem Tode mir es überzugeben und es ja izt nicht drucken zu lassen.” [Bártfay Úr azt írta nekem, hogy Kazinczym Szenvedései leírását őrá bízta, azzal a kéréssel, hogy halála után adják át nekem, s azt most ne nyomtassák ki.] (Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie – Guzmics Izidornak, hely és keletkezés nélkül [1831. okt.]: Biczó 1931–1932. 10.; a fordítást l. Kazinczy Ferencné 1986. 31.). Ugyanezt megerősíti egy másik levele is: „tsak a szenvedése vagyon Bártfaynál” (Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. nov. 13. = Biczó 1931–1932. 13.). (Megjegyzendő, ez volt az a másolat, amelyet hagyományosan és tévesen Toldynak szoktak tulajdonítani; a tévedés lehetséges kiindulópontja az *FN* első, kötetben megjelent kiadása, amelyben Alszeghy Zsolt a tőle felhasznált másolatot [*BáLm*] Toldy munkájának nevezte: Kazinczy [1931]. 140. Bártfay másolói szerepének a felismerése a jelen kritikai kiadás előkészítésében közreműködő Hegedüs Béla érdeme; mivel felismerését önállóan nem publikálta, érveit – amelyeket igyekeztem bővíteni és újabb adatokkal megerősíteni – beszélgetéseink alapján iktattam be a szövegbe. Segítségét köszönöm.)

A másolatok közül a Stettner-Zádor György-hagyatékból közgyűjteménybe került kézirat (*PIMt*) szövegében szinte azonos az előzővel, még az írás elrendezése, tagolása is hasonló. Árulkodó mozzanat az, hogy a *BáLm* végén olvasható, a másolásra vonatkozó reflexió szó szerint megismétlődik itt is. Ez pedig azt valószínűsíti, hogy ezt a két másolatot egymásról készítették. A *BáLm* okkal tekinthető az elsődleges másolatlak, hiszen Török Sophie már idézett, Guzmicshoz intézett levele alapján Bártfayban nem egyszerű másolót, hanem az autográf kézirat megőrzőjét is látnunk kell. Eszerint pedig adódik a következtetés: Kazinczy elkallódott autográf kéziratáról bizonyosan egy másolat készült 1828 és 1831 között Pesten, s ennek a másolatlak egy gondos kópiája őrződött meg Stettner-Zádor György hagyatékában – az egyáltalán nem meglepő, hogy a Bártfayhoz kapcsolható másolat Stettner-Zádor Györgynél bukkan fel (azt persze nem tudjuk, ez esetben ki volt a másoló), hiszen kettejük kapcsolatrendszere számos ponton érintkezett.

A FOGSÁGOM NAPLÓJA EGYÉB MÁSOLATAI

Az eddig említett két másolaton (*BáLm* és *PIMt*) kívül a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára még két másolatot őriz, ugyancsak két másolat található a Sárospataki Református Kollégiumban, s egy az Országos Széchényi Könyvtárban.

Az *MTAt* az *FN* teljes szövegét tartalmazza, a végén ott van a *Töredék toldalakok a' mondottakhoz* című rész is, de csak az Úza Pálra vonatkozó résszel bezárólag (a *BáLm* és a *PIMt* ennél hosszabb). Nem találhatóak meg itt levélmások sem (ennek a jelentőségéről a következő fejezetben lesz még szó). A kézirat több kéz írása, de a másolat készítésének az időpontjáról és körülményeiről, valamint a másolók személyéről nincsenek információk; annyit lehet tudni, hogy a kézirat possessora Lugossy József volt (vö. Gergye 1993. 136.). Lugossy személyére a későbbiekben még visszatérünk.

Az *MTAr* töredékmásolat: az *FN* elejétől indul s 1795. augusztus 7-ével ér véget. Nem dönthető el egyértelműen, hogy eredetileg is csak idáig tartott-e a másolat vagy a későbbi részek elkallódtak, de a kézirat utolsó lapja megengedi azt a feltételezést, hogy valóban ott ért véget a másoló munkája. Itt sem tudunk semmit a másolat elkészültének idejéről és körülményeiről, valamint a másoló személyéről. A possessorokról azonban vannak információk: a kézirat élén egy pecsét látható, a következő felirattal: „Draskóczy Gábor ev. ref. Gymn. tanár”. Ezenkívül az első lapon egy gépelt szöveg is olvasható: „ifj. Fülöp Pál egy. hallg. tulajdona, Újkécske” – ez utóbbit megerősíti egy kék ceruzával írott bejegyzés a 9b lapon: „ex libris Fülöp Pál Újkécske”, s hasonló tartalmú bejegyzés van a 11b, 14b, 17b lapokon is. A kézirat-katalógus Draskóczy Gábor és ifj. Fülöp Pál mellett Tóth Jánost is possessoroként említi (vö. Gergye 1993. 136.). Draskóczy Gábor (1837–1903) egyébként Sárospatakon végzett, ahol 1860-ban alkönyvtáros lett; 1863-tól a máramarosszigeti református líceumban tanított (Szinyei II. 1071., Gulyás VI. 251.). A másik két személyt nem sikerült azonosítani.

Az *Spt* teljes másolat. A kézirat élén olvasható egy érdekes, kézírásos feljegyzés:

„Ez a kézirat szóról-szóra megegyezik a Fogságom Naplójának a M. Tudományos Akadémia kéziratárában őrzött, Toldy Ferenc által készített másolatával, mely a végén található megjegyzés szerint Kazinczy sk. kéziratáról íratott le. Az akadémiai másolaton kívül a Naplónak még egy egykorúnak mondott másolata ismert, melyet kisebb átdolgozásokkal, javításokkal Geréb László kiadott nyomtatásban (Bp., 1947). Ez a kézirat azonban magánkézben volt, s pillanatnyilag nem tudni, hová került. A Kazinczy által írt eredeti példány mindeddig nem került elő.

Budapest, 1951. június 15-én

Benda Kálmán”

Ezeket a sorokat Benda Kálmán nyilván nagy forráskiadványa készítésekor írta rá a kéziraatra; ezt – a dátum tanúsága mellett – az is erősíti, hogy ennek a másolatnak a létezését regisztrálja is ebben a munkájában: vö. Benda (kiad.) III. 9. (Megjegyzendő egyébként, hogy itt s a következő lapokon Benda Kálmán helytállóan és pontosan össze is foglalja az *FN* másolatainak és kiadásainak a problematikáját, egyedül abban téved, hogy ott is Toldynak tulajdonítja a *BáLm* elkészítését: uo. 9–11.) Bendának a kéziraatra rájegyzett megállapításai azonban nem teljesen pontosak: az *Spt* ugyanis nem egyezik meg teljesen a *BáLm*-mel: az *FN* szövegét ugyan teljes egészében adja, de az utána következő szövegegységekből a *Töredék toldalakok a' mondottakhoz* rész csak Úzával bezárólag szerepel itt, levélmásokat pedig egyáltalán nem közöl. Ilyenformán közelebb áll az *MTAt*-hez, mint a teljesebb *BáLm*-hez (illetve az ez utóbbival megegyező *PIMt*-hez). A másolat készítésének idejéről és körülményeiről, valamint a másoló személyéről nincsenek adataink.

Az *Spr* töredékmásolat, de másféleképpen az, mint azt az *MTAr* esetében láttuk. A kézirat ugyanis *A fenyező házban Obroviczon* című résztől indul – ez a cím a lap tetején található, valóban címként kiemelve, tehát az is feltételezhető, hogy a másolat valóban nem tartalmazta az ezt megelőző részeket. A kézirat innentől kezdve az *FN* szövegét a végéig adja, megvan a *Töredék toldalakok a' mondottakhoz* is, de itt is csak Úzával bezárólag. A kézirat élén látható egy későbbinek látszó ceruzás rájegyzés, amely talán a possessorról tájékoztat, bár értelmezése nem egyértelmű: „Ducsay Dénes birtokában megvan Miskolcon”. Ducsay Dénes neve nem ismeretlen: a *KazLev* XXII. kötete több levélszöveget is Ducsay tulajdonából közölt, ám az 1920-as években az ő birtokában lévő kéziratok jelenlegi hollétéről

nem lehet tudni. Az itteni megjegyzésből pedig nem lehet pontosan érteni, hogy ezt a másolatot kell-e Ducsay Dénes gyűjteményéhez tartozónak gondolnunk – ha így lenne, akkor ez legalább némi nyom lehetne a gyűjtemény későbbi sorsára –, vagy inkább úgy kell értenünk, hogy az *FN* kézirata (másolata) neki is megvan. Ezúttal a kézirat végén van egy adalék a másolat keletkezésének idejére, a kéziratot másoló kéz írásával ott ugyanis az szerepelt: „am November 1833”.

Az *OSZKr* töredékmásolat, ráadásul olyan, amelyről teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy egy hosszabb – nem biztos persze, hogy az egész *FN*-t tartalmazó – másolat része. A nyolcfoliónyi szöveg ugyanis mondat közben kezdődik és végződik, tehát egyértelműen egy hosszabb kézirat fennmaradt darabja. A szöveg az 1795. május 31-i bejegyzés végével indul, és az augusztus 7-i elejével ér véget. A kéziraton semmi olyan információ nincs, amely a keletkezés idejére vagy módjára, esetleg a másoló személyére utalna.

A FOGSÁGOM NAPLÓJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ SZÖVEGEGYSÉGEK

Az eddigiek azt is jelentik ugyan, hogy a *BáLm* teljessége és az eredeti kézirathoz való viszonya miatt kiemelt szerepet tölt be a szöveg hagyományozódásában, ám erőteljesen egyeneműsíti is a szöveg rekonstruálásának lehetőségeit. Mert miközben Bártfay – saját bevallása szerint – Kazinczy eredeti kéziratából dolgozott, az *FN* után következő, s a Kazinczy-mű kéziratához csatlakozó szövegek esetében már nem törekedett teljes pontosságra. S éppen ez az a része a szövegnek, amelyből a leginkább támpontokat nyerhetünk a másolatok elkészültének a folyamatára.

Az *FN* után ugyanis – a *BáLm* és a *PIMt* egyaránt ezt tanúsítja – két szöveg egység is része volt még Kazinczy kéziratának. Ezek közül az elsőről azt tudjuk, hogy az első másolatban a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* címet kapta. Ez a cím bizonyosan nem Kazinczytól származik, hanem Bártfay foglalt össze így olyan törmelékes szövegeket, amelyek más elrendezésben voltak; erre utal az Andreas Riedel kapcsán olvasható mondat: „(:Egy más helyen ez a' jegyzés áll felőle:)” (138.). Ez a szöveg egység túlnyomórészt a fogolytársak – az *FN*-ben is emlegetett személyek – kapcsán rögzít alapvető életrajzi adatokat (leginkább a születési, esetleg halálozási dátumot, esetleg a fogságból való kiszabadulás időpontját). A másik, az *FN*-hez csatolt szöveg egység egyértelműen leveleket tartalmazott. A *BáLm* és a *PIMt* ugyanazt a tizenkét levelet őrizte meg (ezeknek a listáját l. 140.) – csak az utóbbi másolatban az utolsó levél (a Budai Andrásához intézett 1801. június 17-i misszilis) vége hiányzik, valószínűleg elkalódott (saját, korábbi tanulmányom ezt a különbséget pontatlanul és félreérthetően fogalmazta meg, ezért az ottani állítás a fentebbiek alapján korrigálandó: vö. Szilágyi 2009. 50.). Ilyenformán csak a *BáLm* őrizte meg a másolónak erre az egységre vonatkozó, fontos megjegyzését, amelyet ott az utolsó levél leírásának leírását után olvashatunk: „Leíráim e' másolatokat Kazinczy Ferencz' eredeti leveleiből, melyek a' »Fogságom' Naplója« című eredeti kéziratához vannak kapcsolva, sok más érdekes levelekkel testvéreiktől, rokonaitól 's egyebektől, hanem ezek' leírásaitára időm 's módom nem vala. Sok és hosszú levél van kivált Obristlieut[enant] Báro Riedele Andrástól, I. Ferencz Császár' nevelőjétől. – Elfogattatott ez Bécsben 1794. Jul[ius] 24d. szenvedett Kufsteinb[an] Gräzb[an] Munkács[on]” (MTAK Kt K 614. 176a).

Vagyis a másoló csupán válogatott a levelekből. Mivel Bártfay ennél többet nem árult el az autográf kézirat ezen részéről, nem tudjuk meghatározni, a levelek milyen szerkezetben követték az *FN*-t, nem tudjuk, hány levéllel kell számolnunk, s az is eldönthetetlen, hogy amikor a másoló „eredeti” leveleket említ, akkor ez valóban a missziliseket jelenti-e, vagy inkább utólagos másolatokat. Mindenesetre az autográf Kazinczy-kézirat szempontjából nagyon fontos, hogy az eredeti bizonyos részét a *BáLm* másolója csak szemelvényesen másolta le: hiszen az igen nehezen lenne elképzelhető, hogy ha másvalaki szintén az eredeti kéziratból dolgozott volna, a *BáLm* másolójától függetlenül, véletlenül éppen ezeket – s csak ezeket a leveleket – másolta volna. Márpedig a *PIMt* ezen a ponton teljesen megegyezik a *BáLm*-mel, s a többi, számunkra ismeretes másolatban eleve nincsenek levélmásolatok. Mindez tehát egyfelől azt bizonyítja, hogy a *PIMt* a *BáLm*-ről készült, másfelől alapot adhat bizonyos következtetésekre a többi másolat státusáról is. Erről még a későbbiekben lesz szó.

A FOGSÁGOM NAPLÓJÁHOZ TARTOZÓ LEVÉLANYAG REKONSTRUKCIÓJÁNAK LEHETŐSÉGEI

A Kazinczy-hagyatékban található, Kazinczy Gábortól származó listák alapján részben lehetséges az *FN* szövegéhez kapcsolt levélanyag rekonstrukciója (ennek eredményét l. a *Függelék*ben, az eljárás indoklását pedig az ehhez kapcsolódó bevezetőben: 348–350.). Ennek a munkának az alapjául egy olyan lista szolgál (MTAK Kt K 610, 99a–99b; közölve: 33. [*Levelek listája*] – 200–202.), amelyet Kazinczy Gábor készített, s amelyre a felső sarokba (99a) azt is odaírta: „Leirtam”. Kazinczy Gábor valóban lemásolta ezeket a leveleket, másolatai – időnként más kéztől származó, ám tőle korrigált kópiák – az MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123 jelzeten találhatók (megjegyzendő persze, hogy a listában jelzett levelek kisebb hányadát itt nem lehet fellelni, s egyelőre máshol sem sikerült a nyomukra bukkanni: ez elsősorban a családi, tehát nem Kazinczytól frott s nem neki szóló leveleket jelenti). A lista ugyanakkor tele van javításokkal és korrekciókkal, láthatólag egy rendezési folyamat melléktermékéről van szó.

Mindez azért figyelemre méltó, mert a Kazinczy-hagyaték egy részével rendelkező Kazinczy Gábor esetében nincs nyoma annak, hogy az *FN* kézírata is hozzákerült volna (Benda Kálmán és Fried István még Kazinczy Gábort gyanította tulajdonosnak: vö. Benda [kiad.] III. 9, Fried 1986. 684.; arról, hogy Kazinczy Gábor mikor s hogyan jutott a hagyaték egy részének birtokába: Gergye 1993. 15–19.). Ismerjük Kazinczy Gábor 1843 szeptemberében kelt tervezetét Kazinczy műveinek összkiadására (a dátumot maga Kazinczy Gábor írta rá ceruzával a kézíratra), s ebben nem szerepel még tervként sem az *FN* kiadása, annak ellenére sem, hogy a *PE* kapcsán az is olvasható itt: „a [me]g [n]em jelent részek is ha vannak” (MTAK Kt RUI 4r. 15. 309–310.). Persze ebben nem csupán az játszott szerepet, hogy nem volt Kazinczy Gábornál a kézirat: feltűnő ugyanis, hogy a levelek tervezett kiadását a sajtó alá rendező két külön kötetben gondolta el: a IX. tartalmazta volna az 1794-ig kelt leveleket, a XXI. pedig az 1801-től 1831-ig keletkezetteket. Azaz éppen a fogság idejének levelei maradtak volna ki innen. Kazinczy Gábort tehát az óvatosság is befolyásolhatta, amikor nem számolt a politikailag kényesnek minősülő *FN* kiadásával. Hogy mennyire lehetetlennek érezhették a kortársak az *FN* megjelenését, jól érzékelteti Guzmics Izidor megjegyzése 1831-ből: „A mi szenvedéseit [értsd: az *FN*-t – Sz. M.] illeti, kényes portéka; nehezen fog azoknak hív rajzolások a Censúrán átmenni. Próbálni szabad; s egyengetni lehet.” (Guzmics Izidor – Kazinczy Ferencné gróf Török Sophienak, Pannonhalm, 1831. okt. 29. = Kazinczy Ferencné 1986. 34.) Csakhogy a feltételezhető óvatosság – vagy inkább a realitásokkal való számvetés – nem akadályozta meg Kazinczy Gábort abban, hogy a fogság időszakának dokumentálásával és az erre vonatkozó írások rendezésével ne foglalkozkodjék. Mindazonáltal a Kazinczy-hagyaték anyagában csak annak van nyoma, hogy Kazinczy Gábor a levelek rendezésére és kommentálására készült: a *Jegyzetek Kazinczy Ferencz fogsági naplójához* címet viselő, Kazinczy Gábor kezétől származó lista (MTAK Kt K 610, 101a–101b) csak bizonyos levelekhez – s a cím sugallata ellenére ezekhez, s nem az *FN* szövegéhez – kapcsolódó megjegyzéseket rögzített. Ugyanakkor viszont nincs nyoma annak, hogy Kazinczy Gábor magát az *FN*-t lemásolta volna: nem ismerünk az ő kézírásával fennmaradt vagy legalább az ő javításait tartalmazó másolatot – bár attól, hogy nem maradt ránk, még létezhetett ilyen: az alábbiakban még emlegetendő egyik korai, 1869-es *FN*-publikáció kísérőszövegében azt olvashatjuk, hogy Miliesz Béla Kazinczy Gábor bánfalvi könyvtárában másolta le az *FN* szövegét (VU1 78.). Sajnos nem tudjuk, ez mikor történt, s itt az adatok némileg ellentmondásosnak is mutatkoznak: Kazinczy Gábor 1864-ben halt meg, s a közlemény 1869-ben jelent meg – a Vasárnapi Ujság mondataiból pedig nem lehet eldönteni, hogy a másolásra még Kazinczy Gábor életében került-e sor (mivel az ő nevével jelzik a könyvtárat, ez sem zárható ki). Az *FN* eredeti kézírata azonban aligha lehetett alapja Miliesz Béla másolatának; Kazinczy Gábor halála után, 1865-ben az örökösével, Artúrral folytatott tárgyalások során a fiút képviselő Lónyay Gábornak a Magyar Tudományos Akadémia a következőket írta a megvételre felkínált Kazinczy-kéziratokról: „Mert azon kívül, hogy ez éppen *nem teljes gyűjteménye Kazinczy kézíratainak* – sőt a még kiadatlan érdekesebb dolgok, mint Fogsági naplója – hiányoznak, a meglévőök is nagyobb részt már ki vannak adva, úgy hogy e gyűjteményt lehetne ugyan használni egy teljes, kritikai kiadáshoz: de arra, hogy önálló, érdekes és így kelendőségre számolható köteteket lehessen belőle közre bocsátani, immár nem nyújt anyagot.” (MTAK Kt RAL 995/1865; idézi: Gergye 1993. 20. Kiemelés tőle.)

Ehhez hozzászámítandó még egy adalék. Amikor Toldy Ferenc 1855-ben – tervezett Kazinczy-monográfiájának anyaggyűjtése érdekében – Bánfalvára utazott, hogy felkeresse Kazinczy Gábort, azt rögzítette: „Fogsági napló Zseninél” (MTAK Kt RUI 4r. 15. 256.). Azaz Toldy Bánfalván nem tudott hozzájutni az *FN* autográf példányához, mert az Kazinczy Ferenc lányánál, Kraynik Imréné Kazinczy Eugeniánál (1807–1903) volt; annál a Zseninél egyébként, aki – anyja, Török Sophie Guzmicshoz intézett levele szerint – Kazinczy Ferenc ápolásában is végig részt vett, s akit anyja apja kedvencének („Sein Liebling”) nevezett (vö. gróf Török Sophie – Guzmics Izidornak, [1831 okt.] = Biczó 1931–1932. 11.; magyar fordításban: Kazinczy Ferencné 1986. 32.; gróf Török Sophie – Guzmics Izidornak, [1832. dec. vége] = Biczó 1931–1932. 19; magyar fordításban: Kazinczy Ferencné 1986. 48.). Toldy egy másik, ez alatt található feljegyzése egyébként arról árulkodik, hogy neki az *FN* tartalmáról volt fogalm: „Gábor n[em] tud semmit a spilbergi sanyaruságokról, mondja h[ogy] Kufsteinban tévedésből tették egy nedves casamátába, innen aztán fel jött idő múlva.” (MTAK Kt RUI 4r. 15. 256.) Ez a mondat azt sejteti, hogy Kazinczy Gábor nem ismerte pontosan az *FN* szövegét, s kettejük közül Toldy bizonyult tájékozottabbnak: amit ugyanis Kazinczy Gábor állít, az éppen az *FN* szövegének mond ellent, hiszen a brünni (spielbergi) eseményeket Kufsteinbe látszik áthelyezni. Tudjuk, hogy Toldy aztán elkészült Kazinczy-könyvéhez a Bártfay-féle másolatot használta – könnyen lehet, hogy ekkori szövegismeretének is ez a másolat volt az alapja: „Végre *Fogságom Naplója* (1794–1801), melynek eredetie a családnál; énelőttem ennek teljesen hű másolata Bártfay László kezétől négyrét 176 lapon, melyet *FN*. alatt idézek.” (Toldy 1859–1860. 197.) Megjegyzendő: ez a kijelentés önmagában is határozottan kizárja, hogy a *BáLm* Toldy készítette másolat lenne: ha 1831-ben ő fejezte volna be a másolást – emlékezzünk a *BáLm*-ben olvasható záradékra –, az 1850-es években nem szorult volna más másolatára, azonkívül a tőle használt másolat idézett adatai – „négyrét 176 lapon” – pontosan ráillenek a *BáLm*-re (úgy egyébként, ha a két hozzákapcsolt egységet, a *Töredék toldalékokat*...-at és a levélmásolatokat is számításba vesszük). Az is kizárható tehát, hogy amikor Kazinczy Bálint 1858. július 30-án írott levelében Toldytól visszakéri apja naplóját, s Toldy erre úgy reagál, hogy „nekem Kazinczy Gábor barátunk számára tetszett átadni, én azt csakugyan kézbesítettem is még oct. elejen 1856. s így nálam nincs...”, akkor ez az *FN*-re vonatkozna, ahogyan ezt Gergye László vélte (a levelet l. MTAK Kt Magyar Lev. 4r. 118.; idézi: Gergye 1993. 17.). Ha ugyanis Toldy az 1855-ben kifejezetten keresett autográf kéziratot 1856-ban megszerezte volna, furcsa, hogy ennek Kazinczy-monográfiájában nem maradt nyoma; ráadásul, amint láttuk, az *FN* kézírata később sem volt Bánfalván – arról nem is beszélve, hogy Kazinczy-nak sok, naplónak minősíthető feljegyzése van, így nem magától értetődő azonnal az *FN*-re gondolni ez esetben. Az, hogy Toldy a *BáLm*-et használta, nem is meglepő: hiszen ha az autográf kézirat visszakért a családhoz (a *BáLm* végén található, már idézett megjegyzés is előrevetítette ezt, Török Sophie Guzmicshoz intézett levele pedig azt mutatja, hogy Bártfay maga jelentkezett levélben az özvegnél, hogy ezt a feladatot végrehajtsa, 1855-ben pedig Kazinczy Eugeniánál volt az autográf), akkor ez azt jelenti, hogy ettől kezdve Pesten csupán a Bártfay-féle másolat (vagy az erről készült újabb másolat) képviselhette Kazinczy művét. Toldynak egyébként lehetett ismerete arról, hogy Kazinczy eredeti kézírata milyen szerkezetet mutathatott (erről részben Kazinczy Gábortól, részben magától Bártfaytól is szerezhetett információkat). Más módon ugyanis aligha magyarázható, hogy a Kazinczy műveinek összkiadásáról készített 1862-es tervezetében az eredeti munkák II. köteteként elgondolt *FN*-t levelekkel együtt akarta kiadni („Fogsági Naplóm. – Levelek”) – bár a tervezet, kifejtetlensége miatt, nem árulja el, Toldy mely levelekre gondolt (a tervezet l. PIM V. 4713/1350).

Mindezeknek az adatoknak a fényében még egy következtetés fogalmazható meg. Úgy tűnik, miután az autográf kézirat együttes, amelynek eredeti szerkezetét pontosan nem ismerjük, elkerült Pestről, elválhatott egymástól az *FN* szövege és a hozzácsatolt levélangy. Ezt valószínűsíti Kazinczy Gábornak számos, a fogság időszakára vonatkozó levélről készített másolata és a levelek rendezésének szándékát mutató, kronologikus logikájú listája is: ez az anyag bizonyosan Bánfalván lehetett, míg az *FN* nem. Az eredeti összeállítás felbomlása magyarázhatja, hogy a *BáLm* és a *PIMt* másolatán kívüli – a *BáLm*-nél bizonyosabban, a *PIMt*-nél csak feltételezhetően későbbi – másolatok egyike sem tartalmaz egyetlen levelet sem, még csak utalást sem a levelek jelenlétére, s az *FN* korai nyomtatott verzióiból sem lehet arra következtetni, hogy az alapul szolgáló másolatoknak része lett volna a levélangy. Ugyanakkor viszont tudomásunk van arról, hogy a fogság alatti leveleket is másolták együtt, mint ahogy az *FN*-t is: a *KazLev* első pótkötetének bizonyos darabja egy „Kazinczy Ferencnek Fogsága

ideje alatt írott külömbféle Levelei, úgy Másoknak hozzá intézett, vagy pedig ötet érdeklő Levelezései. Leirattattak Kazinczy Ferenc tulajdonából Krainik Ferencz által 1834ⁿ című kéziratos kötetből származott, amely akkor, az 1920-as években Ducsay Dénes nyugalmazott vármegyei árvaszéki elnök birtokában volt, Miskolcon (*KazLev* XXII. 39.). A kötet azóta lappang, így tartalmáról sem tudunk közelebbit – de a címe arról árulkodik, hogy az *FN*-hez hozzácsatolt levélananyagot tartalmazhatta (esetleg amellet más is). Mivel ez az 1834-es datálású kéziratos kötet Krainik Ferenc másolata volt – az idézett cím szerint –, ez is kapcsolódhat akár Kazinczy Eugeniához: az ő férjének, Krainik Imrének volt ugyanis egy Ferenc nevű bátyja is (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 874.). Árulkodó az is, hogy a *KazLev* XXII. kötete egy olyan, a fogság időszakához kapcsolódó levelet közölt innen (Okolicsányi János – Kazinczy Ferencnek, 1801. szept. 9. = *KazLev* XXII. 38–39.), amelynek másolata nem ismeretes, azaz csak itt volt megtalálható, s ez a levél szerepelt Kazinczy Gábor listáján is: ezért lehetséges, hogy a levelezésnek azok a darabjai, amelyekről csak Kazinczy Gábor listájából tudunk, de szövegükben ismeretlenek, ebben a másolati kötetben megvoltak.

A Kazinczy Gábor – egyébként befejezetlenül maradt – sajtó alá rendezői munkája nyomán rekonstruálható levélananyag ilyenformán csak igen nagy óvatossággal tekinthető Kazinczy eredeti koncepciójával azonosnak. A legfőbb dilemma ugyanis az, hogy a *BáLm* végén található, a levelek státusára vonatkozó megjegyzés – amelynek különös jelentőséget ad, hogy a másoló, Bártfay még bizonyosan egyben látta az anyagot – nem tisztázza azt, hogy kronológiai elrendezésű vagy az egyes levélírók köré elrendezett levélgyűjteményt kell-e feltételeznünk, vagy esetleg ennek valamiféle kombinációját. A *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* címmel jelölt egység azt sejteti, hogy ezeket az életrajzi adatokat és ehhez kapcsolt anekdotákat a levelek valamiféle osztályozó elveként azonosíthatjuk: a Kazinczy Gábor kézírásával fennmaradt lapok (MTAK Kt K 632; l. a 34. [*Kazinczy Ferenc összegyűjtött, kommentált levelezése a fogság alatt megismert személyekkel*] címen: 203–206.) külső megjelenésükben is fedőlapnak látszanak, s ez összehangolható a *BáLm* másolatában található *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* tartalmával. Csakhogy a *BáLm* ezek után leveleket is tartalmaz, s ezt már időrendbe sorolva, ráadásul úgy, hogy éppen attól az Andreas Riedeltől nincs itt egyetlen misszilis sem, akit pedig a *BáLm* másolója legérdekesebbként említ a levelezőtársak közül. A két egység között megfigyelhető ugyanakkor egy alapvető különbség: a lemásolt levelek a fogság időszaka alatt kapott és küldött misszilisek, azok a személyek viszont, akikről a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* adatokat közöl, a fogság ideje alatt értelemszerűen nem levelezhettek Kazinczyval, csak utána (kisebb részben előtte is). Kazinczy Gábornak a levelek rendezésére irányuló munkája megerősíti ezeket a megfigyeléseket: egyfelől megvannak a borítólapként lemásolt biográfiai információk, úgy, hogy fel van tüntetve rajtuk egy bizonyos levélszám – amely egyébként majdnem minden esetben jóval magasabb, mint amennyit a *KazLev* és a Kazinczy-hagyaték egésze alapján ismerünk –, másfelől pedig rendelkezésre áll az a lista (MTAK Kt K 610, 99a–99b), amely alapján a fogság ideje alatt a Kazinczyra vonatkozó levélananyag rekonstruálható. Megjegyzendő, hogy ez utóbbi lista nem tartalmazza az összes, a Kazinczytól származó vagy hozzá írott, fogság alatti levelet, s az ebben a periódusban keletkezett egyéb családi levelek – egyelőre fel nem tárt – anyagának is nyilván csak egy kis része van itt feltüntetve. Vagyis ez a lista tudatos válogatásnak tűnik, s nem a *KazLev* 1794 és 1801 közötti levélanyaga teljességre törekvő összeállításának.

Mindezek alapján jelenleg nem lehetséges megalapozottan helyreállítani az *FN* autográf kéziratának rendjét. Magának az *FN* szövegének a kiadásához is egy másolat használható fel csupán, de az ehhez csatlakozó egységek esetében még csak másolat sem áll a rendelkezésünkre. Ezért is döntöttünk úgy, hogy a *Függelékbe* illesztjük be mindazt, amiről vannak valamiféle ismereteink. A *BáLm* tanulmányaihoz igazodó, az ottani két rész eltérő logikáját megjelenítő szerkezetet alakítottunk ki, az I. rész és a II. rész elkülönítésével (erről bővebben l. a *Jegyzetek a függelékhez* című rész Bevezetőjét: 348–350.).

A FOGSÁGOM NAPLÓJA KIADÁSTÖRTÉNETE
ÉS ENNEK TEXTOLÓGIAI TANULSÁGAI

A fentebbiekben már felsorolt kiadások esetében feltétlenül érdemes számba vennünk, hogy az egyes edíciók forrásáról milyen ismereteink vannak, hiszen csak ez alapján lehetséges meghatározni a kritikai kiadás számára releváns szövegváltozatok körét és hitelességüket is. Az *FN* kiadástörténete egyébként jóval később indul, mint a mű elkészülte, s alapos áttekintésére azért is szükség van, mert az eddigi legátfogóbb kísérlet – a Busa Margité – egyrészt több mint ötvenéves, másrészt számos pontatlanság található benne, nem utolsósorban azért, mert a szerző a kiadástörténetet nem kapcsolta hozzá szorosan a kézirat hagyományozódásának a problematikájához (Busa 1961.; újabb, rövidebb változata: Kazinczy Ferencné 1986. 18–19.).

A legkorábbi, 1848-as részleges közléshez (*OE*) a sajtó alá rendező (a szöveg alatt Pásztor Dániel alakban olvasható a neve) csatolt ugyan egy rövid, egyoldalas bevezetőt (*Kazinczy Ferencz fogsági naplója. Egy hiteles adat a martinovicsi pör részleteihez* – *OE* 63.), de abban nem tért ki arra, hogyan jutott hozzá a kézirathoz. A kéziraatra vonatkozó egyetlen, sovány utalás a szövegközlés címe és az az alatti megjegyzés: „Kazinczy Ferencz fogsága naplója (Az eredeti ortografia szerint)” (*OE* 64.). A helyesírás megőrzésének szándéka azonban természetesen semmit nem mond arról, hogy a közlő autográf kéziratból vagy másolatból dolgozott-e. Kardos Albert 1930-ban pusztán ezen kiadás alapján, valamint a *PE* szövegállapotát ismerve kijelentette: „A szövegből [ti. az *OE*-ből] azonban még egyet lehet megálapítani, ha nem is teljes biztonsággal: azt t.i. hogy Pásztor Dániel előtt nem Kazinczy kezeírása felelt.” (Kardos 1930. 366.) Ez a közlés egyébként 1795. augusztus 20-ával megszakad anélkül, hogy jeleznél, a mű itt még nem ért véget. A szöveget kiadó Pászthor Dániel (1816–1882) egyébként Sárospatakhoz kötődött, nemcsak tanult ott, hanem egy ideig tanított is (életrajzára l. Szinnyei X. 451–454.), s ebből a szempontból figyelemre méltó, hogy a Sárospataki Református Kollégium kéziratárchájában jelenleg is van egy töredékmásolat (*Spr*). A gond csak az – s ezért nem lehet az *Spr*-t automatikusan az *OE* forrásaként azonosítani –, hogy az *Spr* már 1795. augusztus 7-ével lezárul, miközben az *OE* szövegközlése még az augusztus 20-i bejegyzést is tartalmazza. Legföljebb tehát annyi jelenthető ki, hogy az *Spr* léte bizonyítja: létezett az *FN* szövegéről készített töredékmásolat, s ilyenformán lehetett akár olyan, számunkra már nem ismeretes verzió is, amely éppen az 1795. augusztus 20-i egységgel fejeződött be. Az persze ismét eldönthetetlen, hogy Pászthor Dániel mástól származó másolatot használt-e föl, vagy saját maga másolta az alapul vett szöveget. A jelenleg ismeretes kéziratmásolatok egyikét sem tudjuk – még csak feltételesen sem – azonosítani az *OE* közlésének forrásaként. A szövegközlés címe jól mutatja az *FN* egyik, markáns értelmezését: eszerint ugyanis Kazinczy műve a nyilvánosság számára jóformán ismeretlen és még az 1840-es években is kényes témának bizonyuló Martinovics-per adalékaként fogható fel, s ezzel magyarázható, hogy az *OE* addig a pontig közli a szöveget, amíg az elítélteket elszállítják fogságuk helyszínére – hiszen innentől kezdve már nem a politikai per állna a középpontban, hanem Kazinczy személye, márpedig ez a közlés nem erre volt kíváncsi.

Bár nem tekinthető szövegkiadásnak, mindenképpen emlitenünk kell Toldy Ferencnek a születés centenáriumára kiadott Kazinczy-életrajzát: hiszen miközben ekkor még csak az 1848-as csonka közlés volt hozzáférhető az *FN*-ből, Toldy nagy teret szentel a műnek, s nem elsősorban értelmezni kívánja, hanem szemelvényesen s átfogalmazva, de részletesen össze is foglalja (Toldy 1859–1860. 139–192.). Azzal, hogy Toldy könyve egész harmadik egységét, azaz az 1794-től 1801-ig terjedő időszakot az *FN* alapján ismerteti, nagyban hozzájárult az ekkor még teljes terjedelmében kiadatlan szöveg tartalmi megismertetéséhez.

Néhány évvel később azonban – Toldy demonstratív felhívó gesztusa ellenére – még mindig csak részletközlés jelent meg az *FN*-ből. A Vasárnapi Ujság 1869-es szövegközléséhez a következő jegyzet járult: „Kazinczy Ferencznek 1794–5. évi budai fogságában vezetett naplóját Miliesz Béla tiszafüredi ref. lelkész ur szíves közlése szerint adjuk, ki azt Kazinczy Gábor bánfalvi könyvtárából, az ott lévő eredeti kéziratból híven másolta le.” (*VU* 78.) Ez a közlés pontosan addig tartott, mint az *OE*: 1795. augusztus 20-a eseményeivel ér véget, s itt sem jelzi semmi a kihagyást, azaz 1848-hoz képest ez a vállalkozás textológiaiailag nem sok előrelépést jelentett. Egyébként a Vasárnapi Ujságnak a közlő sze-

mélyére vonatkozó megjegyzése pontatlan volt: Milesz Béla (1844–1912) ugyanis nem református lelkészként működött Tiszafüreden, hanem tanítóként (vö. Szinnyei VIII. 1395–1398.; Gulyás – Viczián XVIII. 1013.). Sokrétű és szorgos irodalmi munkálkodásába minden további nélkül belefért a szöveg lemásolása – a fentebb elmondottak alapján azonban legfőljebb egy másolathoz juthatott hozzá Bánfalván, azaz a Vasárnapi Ujság ezen a ponton is félrevezető állítást közölt.

A nem teljes közlés hiányát a Vasárnapi Ujság néhány évvel később pótolta. Ezt az újabb szöveg-közlést így vezették be: „Olvasóink közül sokan fognak még emlékezni a »Vasárnapi Ujság« 1869-diki évfolyamában adott közleményeinkre a Martinovics-féle összeesküvés történetéből és adattárából s azok közt Kazinczy Ferencz fogsági naplójára is. E naplónak tárgyán kívül írója egyénisége is nagy érdeket kölcsönzött. A magyar irodalom nagy regeneratora abban mint hazafi tündökölt, bölcsész lélekkel hordozott szenvedései fényében. Mint akkor is meg volt jegyezve, Kazinczy *budai* fogságának naplója nem először látott világot azon alkalommal, bár oly teljesen nem volt előbb közölve. A napló azonban ama közleménnyel, mely csak a foglyok elítéltetéseiig terjedt, nincs befejezve; s most alkalmunk van annak második fogását is, az eredetiből vett másolat után közölni.

E második részt az teszi különösen fontossá, hogy még eddig sehol sem jelent meg s mi közöljük most legelőször. Ez az oka, hogy kisebb érdekű részleteit sem hagytuk el; oly időkből s oly ember emlékirataiban semmi, a legmellékesebb részlet sem lehet érdektelen.

A szövegben, Kazinczy szokása szerint, előforduló számos idegen nyelvű (diák, német, francia) idézetet, hogy minden olvasónk megérthesse, ha ama nyelvek egyikét vagy másikát nem bírná is, magyar fordításban zárjelbe vetettük.” (VU2 414.) A Vasárnapi Ujság 1869-es közlése (VU1) az 1795. augusztus 20-i bejegyzéssel zárult, s noha a lap itt a folytatást és a teljes szöveget ígérte, az 1873-as változat (VU2) csak az 1795. szeptember 24-i résszel indult; ez azt jelenti, hogy jelzés nélkül kimaradt az augusztus 21-i, 22-i és 24-i bejegyzés. Eldönthetetlen, hogy ez véletlen-e vagy az alapul vett másolat sajátosságáról van-e szó. Ezúttal a lap a szövegközlés alapjáról már konkrét információt nem közölt, ám az 1869-es közlésre való visszautalás azt sejteti, ezúttal is a Milesz Béla készítette kópiát használták. Ha pedig ez igaz, akkor a Milesz Bélának alapul szolgáló, Bánfalván található másolatot is többé-kevésbé teljesnek kell tekintenünk – leszámítva persze az emlegetett szöveghiányt –, legalábbis az FN szövege vonatkozásában, mert itt semmi nyoma nincs annak, hogy a levelek részei lettek volna a másolatnak. Elgondolkodtató, hogy a Vasárnapi Ujság ezt a folytatást „második fogás”-nak nevezi – miközben az 1795. augusztus 20-ig terjedő egység közlését még nem nevezték „első fogás”-nak (vö. VU1 78.). Ez a megjegyzés – az alapul szolgáló kézirat hiányában – nem értelmezhető egyértelműen, de akár azt is jelentheti, hogy a felhasznált másolat eleve két részre (fogásra) tagolódott, s a két rész éppen 1795. augusztus 20-ával ért véget. E hipotézis mellett szól, hogy az OE és a VU1 is ugyanott fejeződött be, miközben az OE esetében semmi nem szól amellett, hogy a VU1-hez alapul szolgáló, Milesz Béla készítette másolatot használták volna; ráadásul a jelenleg is ismeretes másolatok között is van két töredékmásolat. Igaz, egyik sem teljesen olyan, mint ami ez esetben feltételezhető lenne: az egyik 1795. augusztus 7-ével ér véget, a másik 1796. januárjával kezdődik, tehát egyik sem éppen addig tart, mint az első részletközlések. Az FN hagyományozódásának és másolásának ez a feltételezhető sajátossága egyébként nem egyeztethető össze a BálM szerkezetével: ott az 1795. augusztus 20-i és az ezt követő bejegyzések között semmilyen tagolás nem látszik, az írás folyamatos. Valószínűbbnek látszik, hogy az FN szövegét két részre szegmentáló szövegkezelés a másolás későbbi szakaszában alakulhatott ki, s összefüggésben lehetett az FN-nek azzal az olvasatával, amelyet fentebb az OE szövegközlése kapcsán próbáltunk meg körvonalazni: a Martinovics-összeesküvés dokumentumaként való értelmezés alakíthatta ki ezt a másolásban is megragadható szövegkezelést. Megjegyzendő persze, hogy olyan másolatot sem ismerünk, amely valóban két egységben őrizte volna meg a szöveget: ám az FN első felét (az 1795. augusztus 7-ig terjedő részt), valamint a második felét (1796. januárjától a kiszabadulásig terjedő egységét) megőrző sárospataki töredékmásolat és a VU2 alapján már feltételezhető egy ilyen gyakorlat.

A Milesz Béla másolta szöveget éppúgy nem tudjuk azonosítani egyik, jelenleg ismeretes kézirattal sem, mint ahogy a csak a Vasárnapi Ujság megjegyzéséből ismeretes, Bánfalván őrzött másolatot sem. Ezeknek a szövegállapotára csak a nyomtatott közlésből tudunk visszakövetkeztetni, de a BálM szövegétől való kisebb-nagyobb eltérések okát a többszörös áttétel miatt aligha lehet értelmezni: a legalább három fázison átment szöveg (bánfalvi másolat > Milesz Béla másolata > Vasárnapi Ujság köz-

lése), amelyhez ráadásul a bánfalvi másolat még csak hipotetikusán sem ismert alapszövegének a bizonytalan státusa is hozzászámítandó, olyan módosulásokat, szövegromlásokat őrizhet, amelyek felmérhetetlenek. Textológiai szempontból tehát aligha használható ez a közlés – különösen a *BáLm*-mel szemben, amelyről viszont tudjuk, hogy az eredeti kéziratról készült –, ám az vitathatatlan, hogy a Vasárnapi Ujságban volt először olvasható nyomtatásban az *FN* szövege (a már emlegetett kihagyással persze). Igaz, a mű egységének aligha tett jót, hogy az első részt csak három évvel később követte a folytatás, s azt sem szabad elfelejteni, hogy a Vasárnapi Ujság egyáltalán nem adta közre a *BáLm*-ből ismeretes, az *FN*-hez hozzászatolt szövegegyeségeket.

Az Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez című havi folyóiratban 1899-ben jelent meg egy rövid részlet az *FN*-ből (*AdZemp*). A közölt szöveg az 1794. december 14-i eseményekkel indul, s a december 19-én történetekkel ér véget, de úgy, hogy a sárospataki diákkal Kerepes előtti találkozása az utolsó jelenete. A közlésről a szerkesztő mindössze annyit árul el: „K. F fogsága naplójából közölte Várady Gábor a »Máramaros« ez évi negyedik számában.” (Megjegyzendő, hogy az itt emlegetett Máramaros című lapnak ez a száma nem szerepel az OSZK gyűjteményében, s nem sikerült hozzájutnom máshol sem, így a kijelentés ellenőrzését sem tudtam elvégezni.) Annyi bizonyos csupán: itt bevallottan egy nyomtatott változatot vettek alapul.

1900-ban a Pécsi Napló karácsonyi mellékletében jelent meg az *FN* legközelebb (*PN*); kiadója Szmik Antal volt (Szmikről, aki mérnök volt s egy szabadkőműves-páholy tagja, viszonylag kevés adatunk van: Szinnyei XIII. 1025–1026.). Ez ismét csak részletközlés volt: az *FN* szövegét az elejétől 1795. augusztus 20-ig tartalmazta, tehát pontosan addig, mint az *OE* és a *VU1*. A bevezető értekezéséből a következőt lehet megtudni a közölt szöveg forrásáról: „A napló a Lugossy-család hagyatékából került az én kézirat-gyűjteményembe. Lugossy József a debreczeni református kollégium híres tanárának atyja s Kazinczy Ferencz kortársa, a felső-bányai református egyháznak a múlt század első felében hosszú éveken át köztisztviselőként állott lelkipásztora volt, aki az egyházi téren is széleskörű tevékenységet fejtett ki. Híre, neve, tekintélye Szatmármegyén tul messze eljutott. Sok adat szól a mellett, hogy Kazinczy és Lugossy személyes érintkezésben állottak egymással s mint két előkelő protestáns család tagjai bizonyára az évenkénti egyházi gyűléseken is többször találkoztak. Akkor nehéz idők jártak, a szabad szellem el volt fojtva s így a naplót is rejtegetni kellett s csak kipróbált, bizalmas barátok férközhettek hozzá. Nem volt alkalmam kipuhatolni, hogy Kazinczynek ezen féltve őrzött naplója miként jutott a Lugossy-család birtokába, de tény az, hogy e napló Lugossy Ferencz kollégiumi tanárnak könyvtárából került testvéröccse, Lugossy József felsőbányai magánzó és bánya-birtokos tulajdonába, ki bátyja halála után a hagyatékot örökölte s Debreczenből Felsőbányára szállította. Lugossy József 1899 telén halt meg s oldalági örököse az ingóságait nyilvános árverésen 1899 augusztus hónapban eladván, én e becses kéziratot más egyéb iratokkal együtt magamnak megszereztem s mint hazánk egyik kiváló nagy emberének irodalmi ereklyéjét nagy s hazafias kegyelettel őrzöm.” (A Pécsi Napló karácsonyi melléklete, 1900. dec. 25., 3.) Szmik Antal viszonylag informatív módon foglalta össze az alapul vett kézirat jellemzőit, bár láthatólag számos információnak nem volt a birtokában. Természetes módon elsősorban a kézirat megszerzéséről tudott a legtöbbet, s noha erre nem tért ki, a kéziratot láthatólag Kazinczy Ferenc kezétől származónak tekintette (erre utal, hogy „ereklye”-ként emlegeti). Nem volt pontos tudomása a – nyilvánvalóan – másolatként azonosítható kézirat provenienciájáról, a másolat keletkezésének időpontjáról és körülményeiről sem. Meglepő módon nem reagált arra, hogy közlése nem tartalmazza az *FN* teljes szövegét: hiszen Toldy Kazinczy-monográfiája (Toldy 1859–1860.) és a *VU2* óta már a nyilvánosság számára is egyértelmű volt, hogy az *FN* szövege egészen Kazinczy kiszabadulásáig tart. Ennek a reflexiónak a teljes hiánya – amely nemcsak a bevezetőben, hanem a szövegközlésben is megmutatkozik – akár azzal is összefügghet, hogy a Szmik Antal tulajdonába került kézirat eleve töredékmásolat volt, s csupán 1795. augusztus 20-áig terjedt. Ezt azonban nem lehet egyértelműen eldönteni, sőt a helyzetet még bizonytalanabbá teszi Szmik közlése, amely szerint a hozzákerült kézirat Lugossy József (1812–1884) hagyatékából származik (Lugossy életrajzára l. Szinnyei VIII. 82–87.). Mint láttuk, az *MTA*t possessora éppen Lugossy volt (vö. Gergye 1993. 136.), ám ez teljes másolat, s arról sem tudunk, hogy ez Szmik Antal tulajdonában is lett volna. Vagy arról van tehát szó, hogy Lugossy József tulajdonában két másolat is volt (egy teljes, amely az *MTA* Kézirattárába került, s egy másik, amelyet Szmik Antal vásárolt meg), vagy pedig a *PN* azon a kéziraton alapul, amelyet jelenleg az *MTA* Kézirattára őriz. Ez utóbbi esetben azonban nemcsak a kéziratnak

az Akadémiára való kerülése homályos, hanem az is, hogy Szmik miért közölte csak a szöveg első felét, illetve ha már ezt tette, miért pontosan ugyanaddig tart a közlése, mint az első részletközlések. Ilyenformán a *PN* alapjául szolgáló másolatot sem tudjuk azonosítani egyik, jelenleg ismeretes kézirat-tal sem.

Az első teljes, könyv alakban megjelent kiadásra (Kazinczy [1931].) Kazinczy halálának centenáriumaig kellett várni. A kötetet sajtó alá rendező Alszeghy Zsolt – az első hivatásos irodalomtörténész a szöveg addigi közlői között – utószavában így fogalmazott: „Kazinczy Ferenc itt közölt munkáját a M. Tud. Akadémia könyvtára őrzi Toldy Ferenc másolatában.” Utána idézte a kézirat 137. oldalán olvasható sorokat. „A másolat 139–141. lapja »töredék toldalékokat« csatol az elmondottakhoz. Elmondja B. Riedele András élete történetét, Chipault szabadulását (1801. febr. 24.), Szulyovszky születésének (1752. aug. 2.) és szabadulásának dátumát (1801. jun. 4.); közli, hogy Uza Pál 1763 márc. 15-én született, Hirgeist Ferenc 1802. szept. 19-én szabadult, Szmethanovics már 1801. jun. 28-án, Szláv János 1803. jan. 15-én. A meghaltak közül megadja Szentjóni Szabó László halála dátumát (1795. okt. 10.), Aszalayét (1796. okt. 12.), Vrchovszky Sámuelét (Obroviczon, 1797. aug. 3.) és Tancsics Ignácét (1826. márc. 3. Nagymihályon).

A 145–176. lapokon a fogságra vonatkozó levelek vannak összegyűjtve.

Van a M. Tud. Akadémia könyvtárának még egy kéziratoss másolata e műről; az Lugossy gyűjteményéből való, és csak másodlagos, mert nyilván a Toldy után készült.

Kiadásunk lehető híven követi Toldy kézírását, csak a jegyzetekben jelzett rajzokat hagytuk el, mivel azok itt nem Kazinczy tollából származnak, s a megértéshez sem nélkülözhetetlenek.” (Kazinczy [1931]. 140.)

Alszeghy kiadása volt tehát az első, amelyik a *Bálm*-en alapult – s ilyenformán ez az első olyan edíció, amelynek a forrását egyértelműen azonosítani tudjuk az ismeretes kéziratok egyikével. Ugyanakkor viszont Alszeghy csak az *FN* szövegét közölte, a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* című résztől eltekintett, erről csak az utószóban tett említést, éppúgy, ahogyan a levélmásolatokról is. Sajátos eljárása volt, hogy mindenestül elhagyta az alapul vett kéziratban szereplő rajzokat; érvelésének volt ugyan logikája – hiszen ha az egész kézirat másolat, akkor nyilván a rajzok sem származhatnak Kazinczytól –, ám mindez mégiscsak megváltoztatta a szöveg lehetséges olvasatait, hiszen az *FN*-t Kazinczy nyilvánvalóan a rajzokkal együtt képzelte el. Alszeghy megemlékezett ugyan a Lugossy Józseftől származó másolatról is (ez az *MTAt*), de ezt másodlagosnak minősítve egyáltalán nem használta fel a kiadáshoz. Alszeghy jegyzeteket is csatolt a szövegközléshez: ide iktatta be az idegen nyelvű részek fordítását – tehát nem azt az eljárást követte, mint a korábbi hírlapi publikációk, amelyek ezt a szövegbe integrálták, olykor az eredeti latin, illetve német mondatok helyett is csak a magyar fordítást közölve (*VU1*, *VU2*, *PN*) –, s igyekezett megadni a Kazinczy-levelezésben vagy a *PE*-ben előforduló párhuzamos helyeket is.

Az *FN* következő kiadása 1946-ban látott napvilágot (Kazinczy [1946].). A sajtó alá rendező Geréb László a kötetéről a következőket írta: „A Fogságom naplója először Kazinczy Ferenc halálának centenáriuma alkalmából, 1931-ben jelent meg, százhárom évvel a mű keletkezése után. Kiadását Alszeghy Zsolt rendezte sajtó alá a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában fekvő Toldy Ferenc féle másolat alapján. Az Alszeghy által használt akadémiai kéziratra a továbbiak folyamán A. jelzéssel hivatkozunk. Jelen kiadásunknál ezt a kéziratot nem használhattuk fel, mert az Akadémia kéziratára a háború folyamánaképpen még ládába csomagolva, óvóhelyen fekszik s belátható időn belül hozzáférhetetlen. Csupán a hivatkozott kiadás állt rendelkezésünkre.

Mostani kiadásunk alapja Kazinczy kéziratának egy közel egykorú másolata, mely nemrégiben Bihar megyében került elő. Tolnai Gábor, a Széchenyi Könyvtár főigazgatója hívta fel rá figyelmünket s Kertész Dániel volt szíves felhasználatra átengedni. Feltehető, hogy Kazinczy több kéziratot készített, az egyik biharmegyei atyafiságához került s ott másolták le. Szövege folyamatosabb, stílusa többnyire magyarosabb A.-nál, megvannak benne szavak, melyek hiánya A. mondatait gyakran értelmetlenné teszi. Más szavak viszont itt hiányoznak s ezeket A.-ból kellett pótolnunk; ezeket a pótlásokat szögletes zárójelben adjuk. Másolónk gyöngé német, a német szövegeket hibásan, többnyire hiányosan adja, igen gyakran teljesen elhagyja. Ezért a német szövegrészeket, egybevetés után, A. alapján közöljük. A két szöveg közti lényeges eltéréseket jegyzetben tüntetjük fel. Ahol alapszövegünk elírás folytán, nyilván hibás, A.-t követjük, de dőlt betűvel szedve. Következetes eltérés kéziratunk és A. közt,

hogy a dátumokat magyarosan írja s míg A. túlnyomóan felmult időt használ, szövegünk a felmultat mult idővel variálja. [...] Kiegészítésképpen közöljük még Kazinczy megjegyzéseinek javát Szirmay Antal magyar jakobinus historiájáról és a Magyar Pantheon című kötetből két apróságot. Helyszűke miatt nem terjeszkedünk ki levelezésének vonatkozó részére és verseire. Fogsága társairól »Pandektáim« c. kézirta tartalmaz egyet-mást. Ezt Tóth Béla közölte Magyar Anekdota-kincsében.” (Kazinczy [1946]. 15.)

Ez a kötet a II. világháborút követő helyzetnek köszönhetően tehát egy olyan másolatot vett alapul, amely addig ismeretlen volt; sajnos, Geréb szavai nem alkalmasak arra, hogy a másolat provenienciájáról többet kiderítsünk. Megjegyzendő, hogy Benda Kálmán kísérletet tett ennek a másolatnak a megtekintésére, tehát az 1950-es évek elején még nem volt lehetetlen azonosítani az emlegetett Kertész Dánielt, de nem járt sikerrel: „Tekintve azonban, hogy a kéziratot nem láthattam (Geréb által említett tulajdonosa, Kertész Dániel, már továbbadta), a két másolat közti különbségről érdemben nem szólhatok: de azt így is biztosra veszem, hogy későbbi (nem egykorú!) átírással állunk szemben.” (Benda [kiad.] III. 10.) Ilyenformán az 1946-os kiadásnak az alapjául szolgáló másolatot sem tudjuk azonosítani a jelenleg ismeretes másolatok egyikével sem. Geréb egyébként igen sajátos szövegközlési módot választott. Ebben a kötetben – szemben az Alszegehy-kiadással (Kazinczy [1931].) – benne van ugyan a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* szövege is, s nemcsak az Úzáig terjedő egységgel bezárólag (Kazinczy [1946]. 254–256.), ám Geréb leveleket egyáltalán nem közölt, s eldönthetetlen, hogy ezek az alapul vett másolatban benne voltak-e egyáltalán, vagy a sajtó alá rendező hagyta ki őket. A legkülönösebb azonban a kompilálás előzmény nélküli alkalmazása: Geréb – tipográfiaileg elkülönített módon – beiktatta az *FN* szövegébe Kazinczy máshonnan ismert, a fogság időszakára vonatkozó feljegyzéseit (leveleit azonban nem), s ezzel egy olyan kötetet hozott létre, amely szándéka szerint Kazinczynak a fogságról szóló emlékezéseit egészében kívánta összefoglalni. Mindazonáltal úgy, hogy a Kazinczy kijelölte szöveghatárokat – azaz az *FN* önálló mű voltát – nem tartotta tiszteletben. Ehhez képest mértéktartó megoldása volt az, hogy a Szirmay Antal-féle latin nyelvű történeti munkához fűzött magyar nyelvű megjegyzésekből külön közölt részleteket – ez 1946-ban még újdonságot jelentett ugyan, hiszen majd csak a Benda Kálmán gondozásában megjelent nagy forráskiadás tette közzé teljes egészében ezeket a Kazinczy-szövegeket (Benda [kiad.] III. 354–423.), ám így egy olyan kevert szöveg jött létre, amely filológiaiilag elfogadhatatlan. Geréb – Alszegehyvel szemben – közölte a másolathoz tartozó rajzokat, ám nem eredeti helyükön, hanem külön képtáblákon, a kötet végén; bár nem világos, hogy ez volt-e az összes rajz az alapul vett másolatban. Ha igen, akkor ez a másolat jóval kevesebb képet tartalmazott, mint a *BáLm*. Geréb lábjegyzetbe iktatta be az Alszegehy-kiadás eltérő szövegváltozatait, az idegen nyelvű részek fordítását, valamint időnként a Kazinczy-levelezésből vett idézeteket is. Mindent összevéve Geréb László kiadása sok ponton gazdagította az *FN*-ről megjelent addigi kiadásokat, ám ezt filológiai értelemben igen vegyes módszertannal tette.

A Geréb utáni kiadások immár egységesen a *BáLm*-et választották alapszövegnek; tudománytörténeti és filológiai jelentőségük tehát nem abban rejlik, hogy addig ismeretlen másolatot próbáltak volna meg kiadni.

Tolnai Gábor 1951-es kiadása utószavában igyekezett a kéziratok áttekintése mellett a kiadástörténetet is összefoglalni. Kiindulópontja az, hogy Kazinczy Toldy Ferencre bízta az *FN* kéziratát, ehhez az axiómának tekintett állításához azonban egy igen érdekes lábjegyzetet csatolt: „A Toldy-féle másolatot az eddigi irodalom Toldy Ferenc kezeírásának tekintette. Gergely Pál, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárnoka megállapította, hogy a másolat Ring Adorján akadémiai írnok írása. Ring Toldy számára igen sok kéziratot másolt a Magyar Tudományos Akadémia gyűjteménye számára.” (Kazinczy 1951. 175.) Ring Adorján neve mint lehetséges másoló itt bukkan föl először az *FN* kiadástörténetében (Ring Adorjánról, aki az Akadémia írnoka volt, l. Abaffy 2000. 343.; Szinnyi XI. 1012. Ring egyébként 1848-ig volt az Akadémia írnoka, ekkor nevezték ki felsőházi írnokká, kinevezéséről l. OSZK Kt An. Lit. 10.503). Tolnai Gábor érvelése azonban túlságosan enigmatikus, s még csak az sem ítéltető meg, a számára forrássul szolgáló Gergely Pál mire alapozta ezt a felismerését. Az állítás azért is kevésbé meggyőző, mert egy lehetséges másoló föltételezése nehezen hangolható össze azokkal a Kazinczyval való személyes ismeretséget hangsúlyozó megjegyzésekkel, amelyeket a *BáLm* tartalmaz, nem is beszélve arról, hogy egy hivatalos megbízásból másoló írnok aligha engedhetne meg magának olyan megjegyzéseket egy másolatban, hogy egy elébe tett kézirat bizonyos részeit idő hiá-

nyában kihagyta. Ráadásul úgy tűnik, Tolnai számára alapvető logikai opció volt Toldy környezetében keresni egy lehetséges másolót, s erre bizonyult alkalmasnak Ring Adorján személye, ám ha – a korábban felsorolt érvek alapján – Bártfayban látjuk a kézirat őrzésével megbízott barátot, akkor már aligha lenne kézenfekvő Ringet feltételezni a másolat készítőjének. Tolnai a következőképpen veszi sorra a számára ismeretes másolatokat: „A *Fogságom naplója* eredeti kézírata nem maradt fenn, a Toldy Ferenc készítette másolatot a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára őrzi. Ugyancsak a Tudományos Akadémia Könyvtára őrzi még egy másolatot a *Fogságom naplójáról*. Az utóbbi másolat a Lugossy-gyűjteményből származik; minden valószínűség szerint nem az eredetiről, hanem a Toldy-féle szövegről írták le. Még egy teljes másolata ismeretes Kazinczy művének, a Toldy-féle másolatnál jóval későbbi, Bihar megyei eredetű, Kertész Dániel tulajdonában van. A három teljes másolaton kívül két rész-másolatot ismerjük Kazinczy művének. Az egyiket az Akadémia, a másikat az Országos Széchényi [sic! – Sz. M.] Könyvtár gyűjteménye őrzi. A két rész-másolat azonban nem egy-egy részletéről készült az egész műnek, hanem egy-egy teljes másolatnak máig fennmaradt részletei.” (Kazinczy 1951. 175.) Láttuk, jelenleg több másolat létezéséről van tudomásunk, s ez részben azzal magyarázható, hogy a *PIMt* valóban csak később került közgyűjteménybe; a sárospataki másolatokról azonban már Tolnainak is lehetett volna tudomása, hiszen az 1951-es kiadással szinte egy időben készült forráskiadványában – az 1952-ben megjelent kötetben – Benda Kálmán ezeket már nemcsak regisztrálta, de pontosan le is írta: Benda (kiad.) III. 9–11.

A kiadástörténet kapcsán Tolnai leginkább csak a könyv alakban megjelent edícióknak szentelt figyelmet: említette ugyan az *Országgyűlési emléket* mint részpublikációt, utána azonban csak Alszeghy kiadását hozta szóba – erős ideológiai elmarasztalásban részesítve a Kazinczy helyes értelmezését elveto előszót –, majd pedig a Geréb-féle kiadással foglalkozott; sajnos, az ennek alapjául szolgáló másolatról, amelyet pedig Geréb szerint ő ajánlott a sajtó alá rendező figyelmébe, itt sem mondott többet, mint a már idézett részletben, hogy tudniillik Kertész Dániel tulajdonában van. Saját vállalkozásának szövegközlési elveiről a következőket árulta el: „E kiadás a legrégibbi, a Toldy-féle szöveget vette alapul, figyelembe véve az egyéb másolatokat, ezek alapján kiigazítva a Toldy-féle másolat egynemely elírását. Kiadásunkban a másolat hosszú bekezdéseit felbontottuk, a dialógusokat külön sorokba szedettük. A latin, német és francia szövegrészek fordítását, hosszabb részekét ugyanúgy, mint egyes szavakét, szögletes zárójelben szöveg közben adjuk. Kiadásunkban kizárólag a *Fogságom naplója* szövegét közöljük. Nem adtuk ki a másolat végén olvasható »töredék-toldalékok a mondottakhoz« c. háromoldalas anyagot, amelyben néhány szereplő személy születési, halálozási és más adatai olvashatók. Ugyancsak nem, annak a Kazinczy fogságával kapcsolatos, tizenkét Kazinczy-levélnek a szövegét, amely a *Fogságom naplója* másolata végén olvasható. Hasonlóan nem tartottuk szükségesnek a Pályám emlékezete Kazinczy fogságára vonatkozó részleteinek, s nem másként a Szirmay-kézíratra tett jegyzéseinek közreadását. Ha kapcsolatosak is ezek a *Fogságom naplója*-val, nem részei a mű zárt, kerek egységének.

Jegyzetapparátust – miként az előző kiadások – mi sem tartottunk szükségesnek. A *Fogságom naplója* jegyzetapparátus nélkül is teljes egészében érthető; elevenül ható olvasmány.” (Kazinczy 1951. 176–177.) Tolnai tehát itt, az utószóban regisztrálta a *BáLm*-ben az *FN*-hez még csatlakozó szöveg-egységek létét, de ezeknek a közlését nem tartotta szükségesnek – azzal pedig, hogy a *PE* és a Szirmay-műre tett jegyzetek publikálását is elhárította, el is határolódott attól a szövegkezelési eljárástól, amelyet Geréb László követett. Ez kétségtelenül sokkal mértéktartóbb és filológiai szempontból is méltányolható eljárás – bár azzal a kijelentéssel, hogy az *FN*-hez azért nem csatol a sajtó alá rendező jegyzetapparátust, merthogy az anélkül is teljesen érthető, igen nehéz egyetérteni; már csak azért sem egyébként, mert – Tolnai állításával szemben – mind Alszeghy Zsolt, mind Geréb László csatolt jegyzetapparátust a szövegkiadásához.

Az irodalomtörténészekről készített kiadástörténeti áttekintések hajlamosak elfeledkezni arról, hogy az *FN* nem csupán irodalomtörténeti kontextusban jelent meg: Benda Kálmán is kiadta forráskiadványában (Benda [kiad.] III. 296–325.). Ennek a szövegközlésnek az a jellegzetessége, hogy Benda Kálmán forráskiadása kettéválasztotta a szöveget: az első felét a magyar jakobinusok pere kapcsán forrásként értékelve beiktatta a nagy forráskiadásába – mindmáig a legjobb és leginformatívabb történeti jegyzetekkel látván el a részletet –, a másik részét azonban, nyilván mivel az már nem a perrel és ítéletről informált, kihagyta onnan. Ennek a forráskiadványnak a logikája számára nem működött erős

megfontolásként a mű integritásának az elve: az *FN* eszerint nem egészben olvasható, világos és zárt kontúrú prózai szöveg volt, hanem történeti információk kinyerésére alkalmas forrás, amelyet a forráskritika szabályai szerint más, egykorú források közegeiben kell elhelyezni. Ezt a feladatot Benda Kálmán mintaszerűen végezte el: mindenki, aki Kazinczy szövegének értelmezésére kísérletet tesz, az ő munkáját stabil kiindulópontnak használhatja. Benda eljárása erősen hasonlít ahhoz a kiadástörténeti tradícióra, amelyet az első kötetbéli publikálás (Alszegehy [1931]) előtt regisztrálhattunk: az *OE*, a *VU1*, sőt a *PN* is így járt el. Csakhogy Benda mindezt egész, háromkötetes forrásközlő vállalkozásának kontextusában értelmezte újra, s bár kiindulópontja nem filológiai volt, filológiai szempontból is nagyon igényesen járt el. Ő is – egyébként részletes érvelés után – a *BáLm*-et tekintette alapszövegnek, ám nem foglalkozott a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* című résszel és a levelekkel; mivel azonban az *FN* szövegét eleve nem teljes terjedelmében közölte, ezért ez a hiány nem is volt feltűnő.

Az 1960-as kiadás utószavában Szauder József így foglalta össze az addigi kiadástörténetet: „Kazinczy 1828-ban írta, fennmaradt papírszeleteiről s emlékezetből. Toldynak adta át, hogy ő bocsássa – a szerző halála után – a művet becsülni tudó gyermekei rendelkezésére.

Legelőször, kisebb részlete, az 1848-i Országgyűlési Emléknyben jelent meg. Első teljes kiadását (1931-ben) Alszegehy Zsolt gondozta, az Akadémia könyvtárában őrzött Toldy-féle legrégibb, hiteles másolatot véve alapul. Geréb Lászlónak az Új Könyvtárban (é.n.) megjelent második teljes kiadása egy későbbi másolat után készült. A harmadik teljes kiadást, 1951-ben, Tolnai Gábor rendezte sajtó alá. Ez is, mint az első teljes kiadás, a Toldy-féle másolat szövegét teszi közzé. A mi kiadásunk is ezt veszi át, kijavítva az 1951-es kiadás számos zavaró sajtó és szöveghibáját.” (Kazinczy 1960. 470.)

Szauder – miközben nem is foglalta össze pontosan a kiadástörténetet – utolsó mondatában némileg szerencsétlenül fogalmazott: azt sugallta, hogy ezen edíció számára nem a kézirat volt az alap (a felhasznált másolat jelzetét nem is adta meg a szerző), hanem az 1951-es kiadás; noha a szöveghibák javításához mindenképpen vissza kellett nyúlni a *BáLm*-hez. Ez a revízió azonban nem volt teljes körű: egy, már az 1951-es kiadásból kifejejtett rajz (Kazinczy első budai cellájának az alaprajza) itt sem szerepel; igaz viszont, hogy ez a kötet a rajzokat igyekszik odatördelni, ahol azok az alapul vett kéziratban is szerepeltek. A kötet, amely egy Kazinczy műveiből készült válogatás keretében közölte az *FN*-t, csak a mű szövegét adta, már a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* sincsenek meg benne, mint ahogy a levelek sem – s erre az eljárására Szauder nem is reflektált. Fontos fejlemény viszont, hogy ehhez a kiadáshoz Szauder Józsefné részletes jegyzetapparátust készített, amely elsősorban az idegen nyelvű szövegrészek fordítását tartalmazta.

Szauder Józsefné (időnként: Szauder Máriaként) nevéhez fűződik a következő, 1976-os kiadás is (Kazinczy 1976.), amely az 1960-as kiadás szövegét vette át, s amely aztán a Magyar Remekírók sorozat 1979-es kötetébe is belekerült (Kazinczy 1979. I. 419–541.; a jegyzetek: 878–893.). Ilyenformán mind a közölt szövegek, mind a felhasznált kiadások és kéziratok szempontjából alapvetően ugyanaz jellemzi ezeket az edíciókat, mint az 1960-as kiadást. Szauder Mária alapos, bár a tárgyi és történeti magyarázatokra ki nem terjeszkedő jegyzetei viszont hosszú időre meghatározták az *FN* befogadását.

Időközben az *FN* két kiadásban megjelent romániai könyvkiadóknál is. Az első edíció Jancsó Elemér terjedelmes előszavával látott napvilágot, de textológiai szempontból újdonságot nem hozott. Ahogyan ezt a kötetten fel is tüntették, az 1960-as kiadást vették át (Kazinczy 1969.). A második kiadás ennél invenciózusabb vállalkozás volt: ez Rohonyi Zoltán nevéhez fűződik. Igaz, textológiai jellegű megjegyzés vagy észrevétel itt sincs (sejthetőleg itt is egyszerűen átvették a Szauder József vagy Szauder Józsefné nevéhez kapcsolódó magyarországi kiadások egyikét), viszont a kötethez nem csupán előszó járul, hanem a *PE* néhány részlete, egy kisebb, szelektált Kazinczy-bibliográfia, egy rövid életrajzi áttekintés, valamint egy szövegválogatás a Kazinczyval foglalkozó irodalomtörténeti és szepiírói szövegekből. Az *FN* idegen nyelvű szövegrészeit itt a szövegbe iktatták be (szögletes zárójelben és kurzivalva), s a név- és szómagyarázatokat egy ábécérendes kislexikonban foglalták össze (Kazinczy 1978.).

Az *FN*-nek az utóbbi évtizedekben még két népszerű kiadása készült el (Kazinczy 2000.; Kazinczy 2009.). Mindkettőben a szöveg gondozását és jegyzetelését Szilágyi Márton végezte. A két edíció nem teljesen azonos egymással: bár mindkét esetben a *BáLm* volt a kiadás alapja (még ha az első esetben a sajtó alá rendezőnek sikerült is elérnie a pontos jelzetet: Kazinczy 2000. 123.), a szöveget a második kiadás alkalmával újra összevetették a kézirattal, s a jegyzeteket is bővítették és pontosították. A jegy-

zetalés során itt arra történt kísérlet, hogy a Benda-féle forráskiadás történeti jegyzeteinek és a Szaunder Máriától elkészített, inkább szövegmagyarázó, fordítói jegyzeteknek a tanulságai egyaránt beépüljenek az apparátusba – amelyet egyébként a kiadás diákkönyvtári jellege erősen korlátozott. Mindkét kiadás csak az *FN* szövegét publikálta, a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* című részt és a leveleket nem, s ezek tanulságaival sem igyekezett szembenézni.

Az *FN* kiadásainak az áttekintéséből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy a jelenleg ismeretes másolatokhoz képest több, jó ideje lappangó (nyilván egykor magántulajdonban lévő, s közgyűjteménybe soha nem került) kópia is létezett. Bizonyosan ismeretlen másolatként azonosíthatjuk az *OE* alapjául szolgáló másolatot, a *VU1* és *VU2* alapjának tétélezhető, Miliesz Béla-féle másolatot (mi több, még az ennek alapjául szolgáló, egykor Bánfalván, a Kazinczy Gábor könyvtárában lévő másolatot is), valamint a Geréb Lászlótól kiadott, Bihar megyeiként megnevezett, Kertész Dánielhez kötődő másolatot is; nagy valószínűséggel pedig a Szmik Antal tulajdonába került, Lugossy József megőrizte töredékmásolatot is. Ez azt jelenti, hogy a *BáLm*-en mint elsődleges, nyilván az eredeti kézíratról készült másolat mellett ismerünk három teljes (*PIMt*, *MTAt*, *Spt*) és két, egymástól tagolásában jelentősen eltérő töredékmásolatot (*MTAr*, *Spr*), egy hosszabb másolattól fennmaradt töredékmásolatot (*OSZKz*), s valószínűsíteni tudunk két teljes másolatot (a *VU1* és *VU2* hátterében álló két szöveg, a bánfalvi mint közvetett, meg az erről készült Miliesz-féle másolat mint közvetlen szövegelőzmény), valamint két részmásolatot (az *OE* és a *PN* kapcsán). Ez összesen hat teljes és öt töredékmásolat létezését jelenti. Tehát az *FN* a kései megjelenés ellenére is a kéziratok másolatok révén szert tehetett egyfajta ismertségre; a másolatok nagy száma azt mutatja, hogy számolnunk kell egy, sajnos pontosabban nem körvonalazható olvasóközönség erőteljes érdeklődésével a mű iránt. Párhuzamként talán érdemes utalni arra, hogy az *FN*-hez hasonlóan először szintén 1848-ban megjelenő Kölcsy-mű, az *Országgyűlési napló* – amelynek korábbi megjelenésére szintén azért nem került sor, mert a szöveget ismerők elképzelhetetlennek tartották a cenzori engedély megszerzését – szintén több másolattal rendelkezhetett ugyan, ám ezekre csak következtetni tudunk, mert ezekből egy sem maradt fenn: az *Országgyűlési napló* kritikai kiadásához ilyenformán csak az 1848-ban nyomtatásban megjelent szöveget lehetett fölhasználni (Kölcsy 2000. 238–256.). Ehhez képest különösen figyelemre méltó, hogy az *FN* esetében a fennmaradt másolatok száma is igen nagy, s az elkallódott másolatokból is több eljutott a publikálásig.

A FOGSÁGOM NAPLÓJA KIADÁSÁNAK ALAPELVEI A SZÖVEGHAGYOMÁNY ÉS A KIADÁSTÖRTÉNET TANULSÁGAI ALAPJÁN

Az eddigi megállapításokat összegezve juthatunk el oda, hogy a most kritikai kiadásban megjelenő *FN* számára megállapítsuk a követendő szövegközlési elveket.

Bizonyíthatóan a *BáLm* az egyetlen olyan másolat, amely minden kétséget kizáróan Kazinczy autográf kézíratról készült. A többi teljes és töredékes másolat egymáshoz, illetve a lappangó autográf kézírathoz való viszonya – éppúgy, mint keletkezésük körülményei és időpontja – homályos és bizonytalan. A viszonylag nagyszámú – rendelkezésre álló, illetve a publikációkból kikövetkeztethető – másolat ugyanakkor valószínűsíti, hogy Kazinczy művének volt egy kéziratok terjedése és ezen alapuló ismertsége, jóval az első teljes publikáció előtt is. Hatásának ezt a részét azonban – források és adatok híján – egyelőre nem tudjuk megragadni, ám egy dolog feltűnő: több esetben is Sárospatak, pontosabban a Református Kollégium tűnik meghatározó centrumnak vagy összekötő kapocsnak az egyes kéziratok és tulajdonosaik, possessoraik esetében.

A kéziratok másolatok áttekintése (a *BáLm*-nek és a többi másolatnak az egymáshoz viszonyítása kapcsán) azt mutatja, hogy az *FN* szövegének szerkezetileg és tartalmilag is igen stabil a szövegállapota. Az egyetlen jelentősebb s valóban elgondolkodtató eltérés egy névalak: az 1794. december 19-i bejegyzésben Kazinczy rögzíti annak a két ismerősének a nevét, akikkel a Kemniczer kávéházban találkozik. A *BáLm* egyikőjüket „Szent-Iványi Benedek Kir[ályi] Fiscalis”-ként adja meg (66.). A *PIMt* ugyanezt a névalakot tartalmazza (ezzel is igazolva egyébként, hogy a *PIMt* a *BáLm*-ről készült máso-

lat). Másik három másolat – azaz az összes szóba jöhető, hiszen nem mindegyik másolat tartalmazza éppen ezt a részletet – azonban „Szent Iványi József”-ként adja meg a nevet (*MTAt*, *MTAr*, *Spt*). Ez olyan különbség, amelyet feltétlenül jelezni kell az apparátusban; annál is inkább, mert ez már az emendálásra is okot adhat, hiszen Szentiványi József nevű királyi fiskálisra vannak adataink, de Benedek keresztnévűre nincsenek, így valószínűbb, hogy ez esetben elírás történt (akár maga Kazinczy, akár Bártfay mint másoló követte is el).

Érdekes változatokat figyelhetünk meg a következő szöveghelyen is. A *BáLm*-ben (s a *PIMt*-ben is) az olvasható az 1795. május 2-i bejegyzésben: „A’ farkas megeszi a’ bárányt, ha az beheg is.” (76.) A második tagmondat ugyanebben a formában megvan az *MTAt*-ben is (ez már a harmadik egyező adat), ám az *MTAr*-ben azt olvassuk: „ha bőget is az.” Az *Spt*-ben pedig így áll: „ha bekeg is.” (Mindehhez pedig hozzászámítható a publikációk két érdekes változata: „ha béget is az” [*OE*, *VU1*], „ha beteg is” [*PN*].) Ez esetben emendálásra nincs ok: az alapszövegnek számító *BáLm* szóhasználatát két másik forrás is megerősíti, s a tájnyelvi szóalak értelmileg is beleillik a kontextusba. A változatok között van olyan, amelyik magyarázható félreolvasással (pl. a „bekeg”), s akad olyan is, amelyik azzal, hogy a másoló – nem ismervén a szót – értelmet próbálván adni neki, módosított a szöveget.

Ilyen jellegű eltérésekre azonban nincs más példa. A különbségek inkább helyesírási jellegűek és az értelmező másolás műveletére utalnak (pl. bizonyos szinonimák használata vagy az értelmes elírások felbukkanása is ezt mutatja). Ezeknek az eltéréseknek a státusát azonban nem tudjuk meghatározni, s mivel jelen tudásunk szerint a szövegelszámazás voltaképpen egyirányú (a *BáLm*-en kívül egyetlen más másolat sem látszik közvetlenül kapcsolódni az elveszett autográfhoz), alapszöveggént a kritikai kiadás mindenképpen csak a *BáLm*-et használhatja fel, ráadásul a többi másolat eltérései sem az eredeti szöveggállapotról nézvést hordoznak tanulságokat, hanem inkább a másolási folyamatra. Egy szerző-elvű kritikai kiadás esetében azonban ez utóbbi jelenség dokumentálása – megítélésünk szerint – nem feltétlenül szükséges.

Ha mindehhez a kiadásokat is hozzászámítjuk, akkor is hasonló következtetésekre juthatunk. A *BáLm*-et alapul vevő kiadások esetében – mivel ez a kézirat rendelkezésünkre áll – az átírási hibák és sajtóhibák feltüntetése nyilván értelmetlen lenne, ha a kritikai kiadás is eleve a *BáLm* szövegéből indul ki; csakhogy – amint láttuk – számos olyan kiadás van, amelynek nem tudjuk meghatározni a forrását, pontosabban nem tudjuk a jelenleg rendelkezésre álló másolatokhoz kötni az adott, publikált verziót. Ezekben az esetekben már a szövegek kiadóinak a beavatkozásával is számolnunk kell. Összegzően persze megállapíthatjuk, hogy szerkezetileg és tartalmilag a kiadások fényében is stabilnak mutatkozik a szöveg. A legjelentősebb eltérés az, hogy a *VU1* szövegközlésében az 1795. május 18-i bejegyzés végétől a szöveg egészen a „Május 20dikán” szavakig hiányzik, az idetartozó ábrával együtt, s ezek a részek – némileg más sorrendben – az 1795. június 11-i bejegyzés elején bukkannak majd fel; ennek az eljárásnak is megvan azonban a logikája, hiszen a június 11-i bejegyzés a *BáLm* szerint tartalmaz egy visszautalást („Lásd feljebb, Május 18d. N[umer]o. 3.” – 86.), amely ugyan csak Hajnóczy cellájának a helye miatt utal vissza az ott található rajzra, ám az átszerkesztés mintha ezzel függene össze: a zárójelbe foglalt mondat ugyanis hiányzik innen, s az 1795. május 18-i bejegyzés négy záróbekezdése éppen ide van beiktatva, az ábrával együtt (*VU1*). Ez egyébként egyedülálló eljárás, a többi, azonosítatlan forrású publikáció ilyesmit nem tartalmaz.

Az a megoldás, amely néhány esetben (pl. *VU1*) a latin nyelvű szövegrészek csak magyar nyelvű közlését vállalja, vagy a latinul megadott tisztségek magyar változatainak használata (pl. „Causar[um] Reg[alium] Director” helyett „királyi ügyek igazgatója” [*OE*] vagy „királyi ügyigazgató” [*VU1*]; a „Director” helyett „kir[á]lyi ügyész” [*VU1*]; „Locum[tenenti]alis Secretarius” helyett „helytartótáncsi titoknok” [*OE*, *PN*] vagy „helytartótáncsnoki titkár” [*VU1*]) feltehetőleg nem az alapul vett kézirat szöveggállapotát tükrözi, hanem a szöveg közlőjének beavatkozását. Eldönthetetlen, hogy egyes nevek következetes, de a *BáLm*-től eltérő névalakja (Szulyovszky helyett „Sulyovszky” [*OE*, *VU1*, *PN*], Astleitner helyett „Astleiter” [*OE*, *VU1*, *PN*], Kramerlauf helyett „Hamerlauf” [*OE*]) az alapul vett másolatok sajátossága-e; van azonban olyan eset, amikor biztosan félreolvasással állunk szemben – csak az nem dönthető el, a másolás melyik fázisában vétették el a nevet (Tancsics helyett „Jancsics” [*PN*], Tóth-Pápay helyett „Jospapai” [*PN*] – itt az írott T és J betűk összetévesztése történt meg; vagy éppen Luxenburg helyett „Luxemburg” [*OE*]). A publikált szövegek megpróbálják illedelmessé tenni az *FN* szövegét. Az 1795. márciusi bejegyzésben a *BáLm* a következő mondatot idézi az egyik katoná-

tól: „B–m német lelkét...” (73.) – ezt a következő formában találjuk meg: „a német lelkét...” (OE), „A Németh lelkét...” (VU1), „azt a Német lelkét...” (PN). A „Laczkovics össze–ta az illy Bírók’ lelkeiket” (77.) tagmondatban (1795. máj. 18.) az igét a következővel helyettesítették: „összeszidta és teremtetézte” (OE), illetve „össze–adtateremtetézte” (VU1). A másik látványos példa az eufemizálásra az, amikor Kazinczy a következőképpen jelzi a káromkodást, ugyancsak egy katonai szavait idézve: „De úgy elütik b...m a feje lelkét” (82.), a jelzett trágárságot az egyik publikáció egyszerűen kipontozza (VU1), miközben két másolat még a kipontozást is inkább kiegészíti: „De úgy elütik baszom a feje lelkét” (OSZK; MTA) – ez utóbbi másolat egyébként az összes eddig idézett példában is így járt el („Baszom a’ német lelkét...”; „össze baszta ’s teremtetézte”). Vagy egy másik példa: ahol a *BáLm* Verseghyt – idézetképpen – „kövérseggű Pap”-ként minősíti (1795. június 1. – 82.), ebből egyszerűen „kövér Pap” lesz (OE, VU1). Nem is beszélve arról, hogy a publikált verziókban számos durva félreolvasás található (különösen a latin és német nyelvű részeket torzulnak, de a magyar mondatok sem járnak jobban), erre csak egyetlen példát idézünk a talán a legrosszabb szövegállapotúnak minősíthető kiadásból. Az a tagmondat az 1794. december 19-i bejegyzésben, hogy „jele hogy valakinél kés vagy plajbász találatott” (66.) így torzul el: „jele hogy valakinél két nagy plajbász találatott” (PN). Ugyanakkor pedig a helyesírási, központoszási eltérések igen nagyszámúak, jelentősek a szórendcserék is.

Mindezek a megfigyelések vezettek ahhoz a következtetéshez, hogy az alapszövegül választott *BáLm*-hez képest minimális információértéke lenne a szövegteljesítés regisztrálásának. A lábjegyzetként megadott szövegváltozatok hatalmas száma bizonyosan áttekinthetetlené tenné a kiadást, még akkor is, ha eltekintենék – például – az összes aposztróphiány vagy külön- és egybeírási eltérés jelzésétől, ráadásul az így közölt textológiai információk nem vinnének közelebb az elveszett autográf kézirat szövegállapotának rekonstruálásához sem. Mindazonáltal az alapszöveg emendálásaihoz érdemes felhasználni a kéziratok bizonyos tanulságait, ám elegendőnek tűnik ezeknek a pontos feltüntetés. Mivel célunk az, hogy az *FN* minden eddigienél pontosabb, de ugyanakkor olvashatónak bizonyuló verzióját készítsük el, ezért a különösebb tanulságokat nem ígérő textológiai apparátus beillesztésétől inkább eltekintettünk, s a valóban legitimnek tűnő *BáLm* közlésére vállalkoztunk.

Ezzel függ össze az a szándékunk is, hogy a *BáLm*-ből kiindulva megpróbáljuk rekonstruálni az autográf Kazinczy-kézirat szerkezetét és tartalmát. Ezért igyekeztünk meghatározni a *Töredék toldalek*ek a’ *mondottakhoz* funkcióját, és fellelni az *FN* kéziratához eredetileg hozzászatolt leveleket is. Mindezt a *Függelékbe* iktattuk be, s eljárásunk indoklását a *Jegyzetek a függelékhez Bevezetőjében* fejtettük ki.

A könnyebb kezelhetőség érdekében külön életrajzi lexikont állítottunk össze a kötetben többször előforduló személyekről, s ilyenformán a nevek felbukkanásakor nem volt szükséges minden esetben elmondani a pályafutás legfontosabb adatait: ezeket az olvasó itt találhatja meg. A név előfordulásakor ezért a jegyzetben csak a pontos azonosítás található – ha ugyanazzal a vezetéknevvel több személy is szóba jöhet, illetve ha a főszövegben más névalak található, mint a dominánsnak tekinthető; amennyiben azonban a főszövegben szereplő névalak alapján az azonosítás egyértelmű, a jegyzeteket nem terheltük meg az ismételéssel, az olvasó közvetlenül az életrajzi lexikonhoz fordulhat. Ez a megoldás azt is lehetővé teszi, hogy az egyes nevek felbukkanásakor a jegyzetekben csak a legfontosabb, szöveghez tapadó magyarázatokat közöljük, s ily módon korlátozzuk a lehetséges redundanciát.

A jegyzetekben az idegen nyelvű szövegrészek fordítását akkor kurziváltuk, ha a kommentárok nem kizárólag a fordítást tartalmazzák, hanem egyéb, tárgyi jellegű magyarázatokat is – ezekben az esetekben így kívántuk jelezni, hogy eltérő minőségű elemekből állnak a jegyzetek. Kurziváltuk ugyanakkor a hosszabb, összefüggő szövegrészek fordítását (pl. az idegen nyelvű levelek átültetését) is.

Az idegen nyelvű szövegrészek fordításánál csak akkor tüntettük fel a fordító nevét, ha nem az *FN* valamelyik korábbi, vagy éppen jelenlegi kiadásához készült fordításról, hanem egy átvett műfordításról van szó. Bizonyos esetekben pedig még akkor is inkább a prózai újrarendezést választottuk, ha az *FN* szövegében olyan idézet található, amelynek egyébként van önálló műfordítása: Kazinczy ugyanis időnként emlékeztetőből, kisebb-nagyobb módosításokkal épít be citátumokat a szövegébe, s ekkor célszerű a szöveghelyen található idézet pontos tartalmának a megadása.

A jegyzetek készítésekor támaszkodtunk a korábbi jegyzetelt kiadások – elsősorban a Szauder Józsefnétől, illetve a Benda Kálmántól gondozott edíciók – fordításaira és kommentárjaira, de minden egyes esetben felülvizsgáltuk, s ha szükséges volt, akkor a jelen kiadás igényeihez igazítottuk ezeket.

KÖSZÖNETMONDÁS

Végezetül kedves kötelességem név szerint is köszönetet mondani azoknak a kollégáknak, akik segítségükkel hozzájárultak ezen kritikai kiadás elkészítéséhez. A munka keretét és a kutatás anyagi fedezetét a Debreceni Egyetem irányításával működő TKI-pályázat adta (témavezető: Bitskey István, majd Debreczeni Attila), enélkül lehetetlen lett volna megteremteni azokat a technikai feltételeket, amelyek egy ilyen szerteágazó munkához szükségesek. A sajtó alá rendező elengedhetetlen bécsi levéltári és könyvtári kutatásait a Klebelsberg Kunó-ösztöndíj tette lehetővé.

Köszönettel tartozom Bíró Ferencnek lektori munkájáért, s a Kazinczy kritikai kiadás egyik szerkesztőjének, Debreczeni Attilának, hogy a munka során mindig készen állt a szakmai konzultációra.

A munka megkezdésekor a sajtó alá rendezés feladatát megosztva képzeltük el: Hegedüs Béla vállalta a textológiai feladatokat, e sorok írója, Szilágyi Márton pedig a jegyzetek elkészítését. A szövegek nagyobb részének a beírását, illetve bizonyos textológiai jegyzetek elkészítését Hegedüs Béla el is végezte, más irányú teendői miatt azonban a munkát nem fejezte be, s egyértelműen jelezte, hogy kiszáll a vállalkozásból. Ilyenformán már a másik sajtó alá rendezőre hárult egyfelől a tőle beírt szövegek ellenőrzése és a kialakított koncepció erőteljes felülvizsgálata is, másfelől pedig az egész kritikai kiadás hátralévő munkálatainak elvégzése. Hegedüs Bélának a kritikai kiadás érdekében tett munkájáért e helyütt is köszönettel tartozom.

Külön ki kell emelnem Czifra Mariann segítségét, aki egyfelől konkrét tanácsaival, javaslataival és a hatalmas Kazinczy-hagyaték dokumentálása közben szerzett filológiai, textológiai tapasztalataival, másfelől pedig a szükséges fotómásolatok rendelkezésre bocsátásával folyamatosan segítette a munkámat. Nélküle aligha sikerült volna befejeznem a kötetet.

A kritikai kiadás végső megszerkesztésében Doncsicz Etelka volt a segítségemre, s aprólékos, pontos, minden részletre kiterjedő munkája jelentősen hozzájárult a kötet használhatóságához.

A bécsi levéltári kutatómunka során felbecsülhetetlen értékű segítséget kaptam a levéltári delegátusoktól, Fazekas Istvántól, Hermann Róberttől, Kelenik Józseftől, valamint Lenkefi Ferencről, aki a kézirat szakmai áttekintését is vállalta, s számos ponton egészítette ki azt fontos történeti, hadtörténeti vonatkozásokkal.

A kötet számára a térképeket Szabó Gergely készítette. Alapos munkáját ezúton is köszönöm.

A latin szövegek átírásában és fordításában Balogh Piroska és Kiss Béla, a német szövegek fordításában Pesti Brigitta, az ógörög idézet azonosításában Keisz Ágoston volt segítségemre.

A jegyzetek pontosításával és fontos összefüggések megvilágításával járult hozzá a kiadás használhatóságához Demmel József, Granasztói Olga, Keszeg Anna, Kovács Dániel, Lukácsi Zoltán, Orbán László, Papp Júlia, Soós István, Szűcs Zoltán Gábor, Vaderna Gábor, Völgyesi Orsolya.

Mindazonáltal természetesen a kritikai kiadásba foglalt minden állításért és fordításért a sajtó alá rendező vállalja a felelősséget.

A kritikai kiadást Benda Kálmán emlékének ajánlom.

Jegyzetek a Naplók, feljegyzésekhez

1. [Rövid jegyzések]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 632, 12a–13b, 15a–17a. Autográf. Idegen kéztől származó egyéb másolatai: OSZK Kt Quart. Hung. 1403. 5a–6b; 42b–44b.

MEGJELENÉS

Teljes terjedelmében kiadatlan. A kézirat ismertetését és részletközlését l. Jakab 1880. 99–107. Részletközlés: Fried 1986. 689.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

9. Elfogattattam Regmeczen Decemb[ris] 14d. 1794. – Vö. az *FN* 1794. dec. 14-i feljegyzésével (63–64.) és a *7. Kazinczy Ferencz' Naplója* 1794. dec. 14-i feljegyzésével (22–24.).
9. Ehrenstein – Leopold Ehrenstein.
9. Ujhelyben a' Paulinusok Fogadójában – Erről l. a *7. Kazinczy Ferencz' Naplója* 1794. dec. 14-i feljegyzését (22–24.).
9. Szulyovszki Menyhárt – Szulyovszky Menyhért.
9. Zsigárdi – Zsigárdi Valentin (Bálint).
9. Tansics Ignacz – Tancsics Ignác.
9. Ivánkai Fekete – Ivánkai Fekete János.
9. Decembr[is] 15. – A dec. 15. és 19. közötti eseményeket l. az *FN* 1794. dec. 15. és 19. közötti feljegyzéseiben (64–68.); a dec. 16-i, 17-i és 18-i bejegyzés (64.) alig bővebb, mint az itteni adatok.
9. 1795. Sept[em]br[is] 26d. – A Brünnebe való utazás eseményeit l. az *FN* 1795. szept. 26-tól okt. 7-ig terjedő részében (89–92.).
9. NB. – nota bene: jegyezd meg!
9. Kis – Kis János, aki 1793-tól a győri evangélikus iskolában tanított. Kazinczyval való találkozásáról l. bővebben az *FN* 1795. szept. 29-i bejegyzését (90.) és a hozzá fűzött jegyzetet (307.).
9. Vásárhelyi – Nem sikerült azonosítani.
9. Kallós Dániel – (1770 körül–1820 után) az Orpheus munkatársa (erre l. Orpheus 2001. 542.), feltehetőleg református prédikátor. A vele való találkozást Kazinczy egy külön feljegyzésében így örökítette meg: „Superintendens Kis Jánost láttam először Győrött, hol akkor Rector volt, 1795. Septb. 29dikén. Engem akkor vívénék Brünne Budáról, vason. Ugyan azon estve, Ötevényben, hol meghálánk, Kallós Daniel Úr Göttingai útjából jöve, belépe hozzánk, 's azt beszéllé, hogy midőn Schlözernél magokat (Kallós és Dr. Kovács Mihály) felvezetteték, Schlözer ezt kérdé: Kennen Sie den Kazinczy? [Ismerik Önök Kazinczyt?]" (*Kazinczy: Pályám emlékezete* 108.). Az

eseményt l. még az *FN* 1795. szept. 29-i bejegyzésében (90.), valamint a *PE* harmadik változatában (Kazinczy: Pályám emlékezete 650.).

9. Plecz – Josef Pletz.
9. Barthelemy – Johann Albert Barthelemy.
9. Szlávi György – Szlávy György.
9. Újgyörgyi József – Újgyörgyi József.
9. 25. 7b[e]rbe – szept. 25-én.
9. Schwenk – Gottlieb Schwenk.
9. Verhovszki Sámuel – Vrchovszki Sámuel.
10. 24. 7b[er]be – szept. 24-én.
10. Szvoboda – Vinzenz Swoboda.
10. Rosti János – Rosty János.
10. Prusinszki József – Prusinszky József.
10. Bréhm János – Brehm János.
10. Doctor Chirurgiae – kirurgus: sebész, seborvos.
10. Hűf Reg[i]m[en]tbeli – azaz a 8. számú gyalogezredbe tartozó.
10. Aubert – Ignaz Aulber.
10. Mitrovszky R[e]g[i]ment]beli – azaz a 40. számú gyalogezredbe tartozó.
10. furmányos szekér – fuvarozásra használt szekér.
10. Laczkovics – Laczkovics László.
10. Baranyai – Baranyai Mihály.
10. Szlávi János – Szlávy János.
10. Szmethanovics – Szmethanovics Károly.
10. Hirgeist – Hirgeist Ferenc.
10. Újgyörgyi – Újgyörgyi József.
10. Úza – Úza Pál.
10. Utunk 15. nap tartott. – A Kufsteinbe vezető utazás leírását l. az *FN* 1799. jún. 22-ét követő részében (104–109.).
10. Káplár – alacsony katonai rendfokozat: tizedes.
10. Tétzel – Nem sikerült róla egyéb adatot találni.
10. Furitek – Nem sikerült róla egyéb adatot találni.
10. Kuderna – Nem sikerült róla egyéb adatot találni.
10. Kapitány Báro Steinling Christian – Nem sikerült róla egyéb adatot találni.
10. Czerwenka János – Johann Cservenka.
10. Grimm Ignátz – Ignaz Grimm.
10. Miller József – Nem sikerült róla egyéb adatot találni.
11. Franz Power – Nem sikerült róla egyéb adatot találni.
11. Franz Heitzi – Nem sikerült róla egyéb adatot találni.
11. 13. foglyuka – értsd: tizenhárom cellája.
11. Brechainvillenél – Értsd: a Brechanville-ezredben, azaz a 25. számú gyalogezredben.
11. Heitzmann – Karl Heitzmann.
11. Status Cassae – a kassa állása, azaz a pénzügyi helyzet.
11. Kufsteini N[ume]rök – Értsd: Kazinczy a kufsteini cellák számozása szerint adja meg a neveket.
11. Szmethanovics – Szmethanovics Károly.
11. x. – itt: xr., azaz krajcár.
11. Szlávy – Szlávy János.
11. Hirgeist – Hirgeist Ferenc.
11. Úza – Úza Pál.
11. Laczkovics – Laczkovics László.
11. NB. – nota bene: jegyezd meg!
11. xr – krajcár.
11. Klári Húgom – Krainik Józsefné Kazinczy Klára.
11. Öcsém József – Kazinczy József.

12. Grimm Uram – Ignaz Grimm.
12. Heitzival – Franz Heitzival.
12. párnaszákot – Párnaszák: bővebben l. az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez fűzött jegyzetben (286.).
12. a' Condé seregét – Az utalás értelméhez l. az *FN* 1800. júl. 2-i bejegyzését (117–118.).
12. Gróf Lodróninak – Róla, illetve a Lodron családról l. az *FN* 1800. júl. 2-i bejegyzéséhez kapcsolódó jegyzetet (329.).
12. ánglus izlésű kertje – Azaz angolkertje; itteni élményéről részletesebben megemlékezik az *FN* 1800. júl. 2-i bejegyzésében (119.; vö. még az ehhez fűzött jegyzetekkel: 328.), de ott nem nevezi a kertet angolkertnek.
12. Weickl Fogadós – Frankenmarkban fogadós; nem sikerült róla egyéb adatot találni. A név szerepel az *FN*-ben is, de ott Weickl alakban (119.).
12. Föcklabruck, a' hol Sepherl. – A település kapcsán az *FN* semmi egyebet nem említ, mint az ebéd tényét (vö. az *FN* 1800. júl. 4-i bejegyzést: 119.), ezért az utalás értelme nem világos.
12. Schwanenstadt az ördög által festett kép, és a' puderes Banya. – A település kapcsán az *FN* semmi egyebet nem említ, mint azt, hogy ott töltötték az éjszakát (vö. az *FN* 1800. júl. 4-i bejegyzésével: 119.), ezért az utalás értelme nem világos.
12. Wels, Gruber, Sali, idegen hangzat, Postamester. – Wels kapcsán az *FN* semmi olyat nem tartalmaz, ami alapján ezek az utalások megfeythetők lennének (vö. az *FN* 1800. júl. 5-i bejegyzésével: 119.).
12. Gallneukirchen. a' két idegen katona. – Az utalás értelméhez l. az *FN* 1800. júl. 7-i bejegyzését (120–121.).
12. Ferdés. 10 xros kép. – Az *FN* Neumark és Freystadt kapcsán nem tartalmaz olyasmit, ami akár a fürdőre, akár a 10 krajcáros képre vonatkoztatható lenne (vö. az *FN* 1800. júl. 8-i bejegyzésével: 121.).
12. Ferdés. Theatrum – Az *FN* Freystadt kapcsán a fürdősről nem tesz említést, de a színház létét megemlíti (vö. az *FN* 1800. júl. 8-i bejegyzésével: 121.).
12. Anglus lovasgló. Theatrum. Mocskos szép leány a' háznál – Az *FN* Kaplitz kapcsán mind az angol lovasokról, mind a közös színházlátogatásról megemlékezik (vö. az *FN* 1800. júl. 10-i bejegyzésével: 121.). 1829-ben a *PE*-ben ezt Kazinczy helyesbíti: „Július' 9dikén, Freystadtban. – Itt théatrumba vive el bennünket az egyik idegen; más nap Kapliczon ángoly lovasglókhöz.” Kazinczy: Pályám emlékezete 658. (Az eltérésre felhívta a figyelmet: Váczy 1915. 548.) A harmadik célzás értelmére Kazinczy máshol nem utal; így nem világos, hogy itt fizikai értelmű, vagy inkább erkölcsi tartalmú „mocskos”-ról van-e szó – ez utóbbi esetben ugyanis az utalás egy prostituáltra is vonatkozhat.
12. a' piac 164. lépés – A budweisi piac hosszáról az *FN* is megemlékezik (vö. az *FN* 1800. júl. 11-i és 12-i bejegyzésével: 121.).
12. Postaház. az Oroszok zechje. – A Wesselyben történt eseményekre vonatkozó utalás értelmére l. az *FN* 1800. júl. 13-i bejegyzését (121–122.). Zech: számla (a német „Zeche” szóból).
12. Lacence, Sztulik – A Táborban történt eseményekről az *FN* semmi olyasmit nem tartalmaz, ami alapján ennek a két névnek az utalása megfeythető lenne (vö. az *FN* 1800. júl. 14-i bejegyzésével: 122.).
12. Franciscánuok. Gróf Wrtbyné sírja. – Az *FN* 1800. júl. 16-ra vonatkozó bejegyzése csak a település, Woditz nevét tartalmazza (122.), így az utalások értelme nem világos. Woditzban volt ferences kolostor, az említett sír pedig 2009-ben még azonosítható volt; erről l. Kovács 2009. 202.
12. Musika, Rotter. Konopischt, Báró Budeáni, hasábfakabinettek. Piarista Rector. Sz. Sztaroszta – Az *FN* 1800. júl. 17-re és 18-ra vonatkozó bejegyzése (122–123.) tartalmazza a Rotter kirurgussal való találkozást, azt, hogy Rotter zongorázott Kazinczyék előtt, és báró Budeáni nevében meghívta őket Konopischtba. A többi utalás értelme nem világos. A „Piarista Rector” említése összefügghet azzal, hogy Beneschauban volt egy 1703-ban alapított piarista kollégium és gimnázium. Sztaroszta: (itt feltehetőleg) polgármester.
12. Jessenitz egy paraszt házhoz. – Az *FN* 1800. júl. 19-i bejegyzése (123.) nem említ ilyesmit.

12. Ott Főhadnagy Szabó László Ur, Gyöngyösről – A Szabó Lászlóval való találkozás leírását l. az *FN* 1800. júl. 22-i bejegyzésében (124.).
12. Ejtszakára Wittingau – Az *FN* 1800. júl. 22-i bejegyzése (124.) nem említi, hogy az éjszakát Wittingauban töltötték.
12. Schrems, hol a' Bárónak jó ízléssel decorált háza, B[áró] Vay László felől hír. Altensteig, a Takácsnál. – Az *FN* 1800. júl. 23-i bejegyzése (124.) csak a két településnevet tartalmazza, az itt érzékeltetett egyéb eseményekről nincsen szó, ezért az utalások értelme sem világos.
12. hol marha vásár – Vö. az *FN* 1800. júl. 24-i, bővebb bejegyzéssel (124–125.).
12. Ásvány, hol a' két kövér Gazdasszony. – Az *FN* 1800. júl. 27-i bejegyzése (125.) alapján az utalás értelme nem világos.
13. Mosattunk. – Az *FN* 1800. júl. 31-i bejegyzése (127.) erről nem tesz említést.
13. Gödölő. Itt Szentiványi József Ur. Bag. – Az *FN* 1800. aug. 1-jéről nem tartalmaz bejegyzést. A Szentiványi Józseffel való találkozásról az *FN* ezen részében sehol nincs szó. A Bagon történeteiről l. az *FN* 1800. júl. 31-i bejegyzését (127–128.).
13. Jászberény. Kecskés László és Losonczy Jós[ef] – Az *FN* 1800. aug. 2-i és 3-i bejegyzése (128.) megemlékezik az ifjú prókátornak (ügyvédnek) minősített Kecskés Lászlóval való találkozásról (röla nem sikerült adatokat találni), de Losonczy Józsefet (az ő azonosítása sem sikerült) nem említi.
13. Erdő-telek. Kőszeghi György. – Az *FN* 1800. aug. 4-i és 5-i bejegyzése (128.) részletesen leírja a Kőszeghy Györggyel való találkozást. Kőszeghy Györgyről nem sikerült egyéb adatokat találni.
13. Bogsch – Az *FN* 1800. aug. 6-i bejegyzése (128.) nem tartalmazza ezt a nevet, így az utalás értelme nem világos.
13. Bata Pál, Jósá Antal. – Vö. az *FN* 1800. aug. 9-i bejegyzésével (128.).
13. Tokay. Clári, Tsercsi, Loysi. – Vö. az *FN* 1800. aug. 10-i bejegyzésével (128–129.).
13. Tokay. Orvossággal éltem. – Az *FN* 1800. aug. 10-i bejegyzése utal arra, hogy „én és Laczkovics hánytatóval fogunk élni” (129.).
13. Orvossággal éltem. Rékey, Barta. – Vö. az *FN* 1800. aug. 21-i bejegyzésével (129–130.). A feljegyzésnek az *FN* szövegébe való beillesztéséről l. bővebben Szilágyi 2009. 45–47.
13. Vásár Beregszázon, hol a' tegnap hozzánk jött Bártházi Plebánus Urral öszvejötte. – Az *FN* 1800. aug. 22-re nem tartalmaz bejegyzést; az utalás értelme nem világos. Bártházyt nem sikerült azonosítani.
13. Itt a' váratlan megtámadás. Nánási Ferencz Esküdt Úr. Verbungos Tafel-Musik. – Az *FN* 1800. aug. 23-ra vonatkozó bejegyzése (130.) nem tartalmaz olyan eseményt, amelynek a feljegyzést meg lehetne feleltetni, ezért az utalások értelme nem világos. Verbungos: verbunkos, toborzó zene; Tafel-Musik: asztali zene.
13. Mészár nevű fiatal Prédikátor – Őt és a hozzá kapcsolódó esetet az *FN* 1800. aug. 24-i bejegyzése (130.) nem említi. Mészárról nem sikerült egyéb adatokat találni.
13. Hörde Ur előre bennünket béjeleníteni – Ez a megjegyzés majdnem szó szerint belekerült az *FN*-be. Vö. az 1800. aug. 24-i bejegyzéssel (130.).
13. elrepüle a' madár. – Az utalás minden bizonnyal François-Clément Chipault szökésének rejtjeles megfogalmazása. Vö. az *FN* 1800. aug. 25-i bejegyzésével (130.).
13. Sic me servavit Apollo. – „Így mentett meg Apollo” (Bede Anna fordítása); Horatius, Szatírák I, 9, 78. Az azonosításra l. Fried 1986. 689.
13. Jucunda memoria malorum praeteritor[um]! – Fordítása: *Felidézni az elmúlt viszontagságokat – kellemes dolog*. A szöveg eredetileg a következő: Jucunda memoria est praeteritorum malorum. (Cicero, De finibus malorum et bonorum II, 32, 105.) Az azonosításra l. Fried 1986. 689.
14. Xbr[is] – december.
14. a' Spielbergi vár' alsó foglyukaiban – Értsd: a Brünn melletti Spielberg várának föld alatti cellájában.
14. N[ume]rus – szám.

2. [Feljegyzések I.]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 608 140a–141b. Autográf.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 15. kard által – ti. kard által kivégezve, lefejezve.
- 15. Máj. 20. – Az 1795. máj. 20-i kivégzésről l. az *FN* aznapi bejegyzését (79–81.).
- 15. Jún. 3d. – Az 1795. jún. 3-i kivégzésről l. az *FN* aznapi bejegyzését (85.).
- 15. Gróf Zsigray Jakab – Sigray Jakab.
- 15. SzentMarjay Ferencz – Szentmarjay Ferenc.
- 15. Consil[arius] Haynóczy József – Hajnóczy József tanácsos.
- 15. Martinovics Ignacz József Apát – Martinovics Ignác.
- 15. Szolarcsek Sándor – Szolártsik Sándor.
- 15. Öz Pál – Óz Pál.
- 15. Rosti Pál – Rosty Pál.
- 15. Fodor Gerson – Fodor Gerzson.
- 15. Dr. Márton – Marton István.
- 15. Illés – Illyés Ferenc.
- 15. Sehy – Sehy Ferenc.
- 15. Nemesányi – Nemessányi András.
- 15. Dr Lonovics – Lonovics Imre.
- 15. Peitzkoffer – Paitzkoffer Antal.
- 15. Versegi – Verseghy Ferenc.
- 15. Bacsányi – Batsányi János.
- 15. Szabó László – Szentjóbi Szabó László.
- 15. Szulyovszki – Szulyovszky Menyhért.
- 15. Bujanovics Cornélius – Bujanovics Kornél.
- 15. Krály – Krály József.
- 15. Ambrózi – Ambrózy Gábor.
- 16. Szabó László – Szentjóbi Szabó László.
- 16. Vrchovszky Samuel – Vrchovszki Sámuel.
- 16. Bastendorff – Franz Josef Bastendorf.
- 16. Lormüller – Philipp Lohrmüller.
- 16. Dr. Menz – Ignaz Menz.
- 16. Schedel – Thomas Schedel.
- 16. Riedele – Andreas Riedel.
- 16. Rill Moguntziai Consiliar[ius] eleresz[tetett] 14. Jun. 1801. – Ez a megjegyzés nem hangolható össze sem az *FN* szövegével, amely nem említi Rill szabadon bocsátását, sem jelen szöveggel, amely szerint jún. 15-én Kazinczy találkozott Rill-lel.
- 16. Ruzsicska György – Georg Ruzsitska.

16. Hirgeist – Hirgeist Ferenc.
16. Hackl – Johann Hackel.
16. Szmethanov[ics] – Szmethanovics Károly.
16. Jelinek – Heinrich Jeline.
16. Angiolini. eleresz[tetett] 14. Jun. – Ez a megjegyzés nem hangolható össze az *FN* szövegével, mert ott nem esik szó Angiolini szabadon bocsátásáról, sőt Kazinczy későbbi börtönbeli találkozásukat említi.
16. Tyrolisi – tirol.
16. Szlávy – Szlávy János.
16. Sigmond – Sigmonde.
16. Laczkovics – Laczkovics László.
16. Grossinger – Franz Rudolph Edler von Grossing.
16. Chipault – François-Clément Chipault.
16. Szulyovszki – Szulyovszky Menyhért.
16. a' Profoszhoz ment lakni – Arról, hogy Szulyovszkyt átköltöztették a börtönőr egyik szobájába, l. az *FN* 1800. aug. 25-i (131.), a 12. *Az én naplóm* 1800. aug. 25-i bejegyzését (35.), valamint a 19. [*Szulyovszky Menyhért ma beszéllé...*] című szövegegységet (49.).
16. eleresz[tetett] 4d. Jun. – Erről Kazinczy az *FN* 1801. jún. 26-i bejegyzésében tett említést (135.), valamint a 12. *Az én naplóm* 1801. jún. 4. bejegyzésében (35.).
16. Junius 15. látom a' Mágust és Angiolinit. – A találkozásról megemlékezik a 12. *Az én naplóm* 1801. jún. 15-i bejegyzésében is (36.).
16. Az én szobámban 3 nagy és egy kis kép. – A Kazinczy cellájában található, egy korábbi fogolytól festett képekről Kazinczy máshol részletesebben is megemlékezik: vö. az *FN* 1800. aug. 25-i bejegyzésével (131.), valamint a 12. *Az én naplóm* 1801. jún. 28-i bejegyzésével (40.), valamint a 34. [*Kazinczy Ferenc összegyűjtött, kommentált levelezése a fogság alatt megismert személyekkel*] szövegegység e) részével (204–205.).
16. a – ○○○○ | g – ○○ | n ○○ | t ○○○○ – A rövid és hosszú jelek váltogatásán alapuló, kopogtatásos börtönábécé négy sarkalatos betűje, amely az Andreas Riedel bevezette egyszerűsítésnek köszönhetően egy-egy betűt jóval kevesebb jellel tett azonosíthatóvá. Erről Kazinczy részletesen beszél a 12. *Az én naplóm* 1801. jún. 30-i bejegyzésében (40–41.). Vö. még Szilágyi 2009. 66–74.
16. Antonio Fiorella – Pascal-Antoine Fiorella.
16. Soroksáron utólérte a' Ranzionírozás – azaz: Soroksáron érte utol a rendelkezés, hogy bocsásák szabadon; ranzionírozás: a német „ranzionieren” '(fogságból) megszökik, kiváltja magát' igéből.
16. Chipault – François-Clément Chipault.

3. [Feljegyzések II.]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 608, 143a –143b. Autográf.

MEGJELENÉS

Kazinczy: Pályám emlékezete 178.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

17. Bujanovics Udv[ari] Agens tudósítja András bátyámat – Bujanovics Károly Kazinczy András-hoz intézett levele arról, hogy Kazinczyt szabadon engedik, nem ismeretes; azt a levelet viszont, amelyben Kazinczy András ennek kézhezvételéről tudósítja Kazinczy Józsefet (1801. jún. 24.), l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című részben, a 74. számon, Kazinczy kommentárjával (193.).
17. Császár – I. Ferenc magyar király (III. Ferenc néven 1792-től német-római császár, 1804-től Ausztria örökös császára).
17. András ezt megírja Regmeczre. – Regmec ebben az esetben Kazinczy anyjának és József öccsének lakóhelyét jelenti. A levélről l. a fentebbi jegyzetet.
17. István fiját – Kazinczy István.
17. expedíaltatik a' parancs – azaz a kegyelmet tartalmazó rendelkezés leírására és kiküldésére sor kerül.
17. Obr[ist] Wachmeister Fritschner Urhoz – Joseph Fritschner őrnagy.
17. testvérem József – Kazinczy József.
17. Laczkó János – A Kazinczy család regmeci „gazdája”, azaz a birtok gazdálkodásáért felelős személy; Kazinczy máskor is említi az 1790-es évek kapcsán (Kazinczy: Pályám emlékezete 157.).
17. postanapokon – azokon a napokon, amikor a menetrend szerinti postajárat érkezése várható.
17. Kiesewetter Főprófosz – Kiesewetter munkácsi főbörtönőr.
17. Der H[er]r Obrist Wachmeister läßt Sie zu sich bitten. – Az őrnagy úr kéreti Önt.
17. S[eine]r Maj[estät] schenkt Ihnen Ihre Freyheit. Ich gratuliere u[nd] wünsche daß Sie Ihr Leben hiefort recht genießen mögen. Nur will ich Sie zu zweye Ihre Fr[eun]de führen. – Öfelsége szabadsággal ajándékozza meg Önt. Gratulálok és azt kívánom, hogy életét mostantól igazán élvezni tudja. Önt két barátjához szeretném vezetni.
17. Pálócz – Gróf Barkóczy János birtoka és lakóhelye; vö. még a 12. *Az én naplóm* 1801. jún. 29-i bejegyzésével (40.).
17. Berető – Kazinczy András birtoka és lakóhelye, amelyet felesége, Aisdorfer Mária révén szerzett meg.
17. Lazony – Szirmay Pál birtoka és lakóhelye; vö. a 12. *Az én naplóm* 1801. jún. 30-i bejegyzésével (42.).

4.

[Feljegyzések III.]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 608 148a. Autográf.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az egyes dátumokhoz l. még az *FN* ugyanazon napokra datált feljegyzéseit s a hozzájuk tartozó jegyzeteket.

18. 1794. 14 Xbr[is] – 1794. december 14.
18. 1795. 20. Maji – 1795. máj. 20., Martinovics Ignác, Hajnóczy József, Laczkovics János, Szentmarjay Ferenc és gróf Sigray Jakab kivégzésének a napja; vö. az *FN* aznapi bejegyzésével (79–81.).
18. 3. Jun[ii] – 1795. jún. 3-án végezték ki Őz Pált és Szolártsik Sándort; vö. az *FN* aznapi bejegyzésével (85.).
18. exequáltatnak – kivégeztetnek.
18. 8. Maji nekem Sententia capitalis – 1795. máj. 8-án mondta ki a Királyi Tábla Kazinczy halálos ítéletét; vö. az *FN* aznapi bejegyzésével (76–77.).
18. 16. a' Septemvir[atus] – 1795. máj. 16-án hagyta jóvá a Hétszemélyes Tábla mint feljebbviteli fórum Kazinczy megfellebbezett halálos ítéletét; vö. az *FN* aznapi bejegyzésével (77.).
18. 1. Jun[ii] Grationális – 1795. jún. elsején hirdették ki Kazinczynak az uralkodó kegyelmi végzését; vö. az *FN* aznapi bejegyzésével (82–85.).
18. 11. Jun[ii] a' Gárdák épületjébe – 1795. jún. 11-én szállították át Kazinczyt és fogolytársait az ún. gárdaházba, fogságuk újabb budai helyszínére; vö. az *FN* aznapi bejegyzésével (86–87.).
18. Sept[ember] 27d indulunk – Az *FN* szerint 1795. szept. 26-án indították útnak Kazinczyt és társait Budáról Brünnebe (89.).
18. 1 Octob[ris] Pozsony – Az 1795. okt. elsejei pozsonyi eseményeket l. az *FN* aznapi bejegyzésében (90–91.).
18. 7. Oct[obris] Brünnebe beérünk – Az 1795. okt. 7-én történeteket, a Brünne melletti Spielberg várbörtönébe való megérkezést l. az *FN* aznapi bejegyzésében (92–94.).
18. 21. Xbr[is] a' felső szobába N[ume]ro 1. – Kazinczyt 1795. dec. 21-én vitték át a pincebörtönből az emeleti egyes számú cellába; erről l. az *FN* aznapi bejegyzését (95.).
18. 1796. 21. Jan[uar] Obroviczra – Kazinczyt 1796. jan. 21-én szállították át az obrovici fegyházba; erről l. az *FN* aznapi bejegyzését (95–96.).
18. 1801. 18. Junii a' Cs[ászá]r subscrib[ál]ja dimissiómat – Az uralkodó 1801. jún. 18-án írta alá Kazinczy szabadon bocsátásáról a parancsot; erről Kazinczy az *FN* 1801. jún. 26-i bejegyzésében emlékezik meg (135–136.). Vö. még Kazinczy András Kazinczy Józsefhez írott levelével (Berető, 1801. jún. 24.) és Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához írott levelével (Nagyvárad, 1801. jún. 26.) a 32. [Rekonstruált levélegyüttes] című szövegegyeségekben, a 74. és 75. számon (193–194.).

18. Lisze az első prófós – A munkácsi börtön börtönőrét, Lisszét említi az *FN* 1800. aug. 25-i bejegyzésében is (131.). Róla nem sikerült egyéb adatot találni.
18. 19. Maji – Arról, hogy 1800. máj. 19-én mi történt, Kazinczy nem emlékezik meg az *FN*-ben. Dr. Molnár látogatásáról a dátum megadása nélkül tesz említést, s arról beszél, hogy „rühöt” kapott az úton, s ezért kellett kezelni (133.); ez a megjegyzés azért lényeges, mert ez logikai előzménye annak, hogy az orvos utasítására nyitva hagyták a külső ajtaját, s így tudott kimászni a cellájából. Ha az orvosi utasítás valóban máj. 19-én történt, az tökéletesen beleillene az események logikájába – ám ezt a végső kidolgozás során Kazinczy nem tette egyértelművé. Naplójában Kazinczy viszont azt írta, hogy az orvosi utasítás – az orvos nevét itt nem említi – 1801. februárban vagy márciusban történt; l. a 12. *Az én naplóm* 1801. jún. 26-i bejegyzését (36–37.).
18. 26. rajta vesztek – Az *FN* szerint 1801. jún. 26-án történt, hogy a cellájából kimászó Kazinczy lelepleződött a börtönparancsnok előtt (135.); vö. még a 12. *Az én naplóm* aznapi bejegyzésével is (36–38.).
18. 28. eleresztenek – Kazinczyt 1801. jún. 28-án bocsátották szabadon; erről l. az *FN* (136–137.) és a 12. *Az én naplóm* aznapi bejegyzését (38–40.).

5.
[Tekintetes Sáróy Szabó Sámuel Úrnak...]

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. RUI 2r. 1., 79a–b. Autográf.

MEGJELENÉS

Az előszó Samuel Christian Hollman művének fordításához készült. A munka végül nem jelent meg Kazinczy életében. Kiadása: Kazinczy 1989. Elkészülésére és az ajánlásra l. még Váczy 1915. 509.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 19. Sáróy Szabó Sámuel – Szabó Sáróy Sámuel.
- 19. Elfogattatásom' órájában – Kazinczy elfogásáról l. az *FN* 1794. dec. 14-i feljegyzését (63–64.), valamint a 7. *Kazinczy Ferencz' Naplója* ugyanezen napi feljegyzését (22–24.).
- 19. Originál – eredeti.
- 19. Maculátumból – piszkozatból.
- 19. Praefatiómat – előszavamat.
- 19. midőn Brünnebe való kiindulásom előtt – Erről l. az *FN* 1795. szept. 24-i feljegyzését (89.).
- 19. Státus' Rabjainak – államfogyoknak.
- 19. Kramerlauf – Krámerlauf József.

6.

[Kazinczy Ferenc levele Vincent Barcóhoz]

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. RUI 2r. 1., 75b–76b. Autográf.

MEGJELENÉS

KazLev II. 417–420.

A *KazLev*-ben közölt szöveg nem az itt alapul vett kéziratot követi, hanem a következő változatot adja: „Kazinczy másolata a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.” (*KazLev* II. 420.) Váczy János ezért a következőt feltételezi: „E különösen érdekes levelet nyilván csak emlékezetből írta le (talán tíz év múlva) Wesselényi Miklós bárónak. Ezt onnan is következtethetjük, hogy e levél aug. 31-kéről van keletve, holott Toldy említ egy levelet, a melyet Kazinczy Ferencz öcséséhez, Józsefhez írt aug. 17-kén s már ebben azt írja, hogy a szóban forgó művet benyújtotta a tábornokhoz.” (*KazLev* II. 591.) Az említett, Kazinczy Józsefhez szóló, 1795. aug. 17-i levél egyébként nem ismeretlen, a *KazLev* első pótkötetében olvasható (XXII. 34–36.); ám a 32. [*Rekonstruált levél-együttes*] című szövegegyeség alapjául szolgáló levéllista nem tartalmazza – ahogyan egyébként Kazinczy kihagyta onnan ezt, a Barcóhoz címzett levelet is, pedig éppen a két utólagos másolat bizonyítja, hogy a levél birtokában volt. A Váczytól felhasznált másolattal szemben az itt alapul vett kézirat datálva van (1803. ápr. 10.), s szövegében is eltér a *KazLev*-ben olvashatótól: egy bekezdéssel hosszabb, a hozzáfűzött utólagos kommentár nem azonos azzal, ami ott szerepel. A két változat összevetéséből az is nyilvánvaló, hogy Kazinczy a Wesselényinek szánt másolathoz tudatosan csatolt hozzá egy olyan, kufsteini fogságához tartozó anekdotát, amelyben id. báró Wesselényi Miklósról esik szó – ez a történet az itt közölt változatból hiányzik.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

*Őexcellenciájának, báró Barcó lovastábornoknak, Magyarország helyettes parancsnokának
Őexcellenciája!*

Ezennel mély tisztelettel és alázattal átnyújtom Őexcellenciájának Metastasio abbé egy olasz-ból fordított színjátékát, amelynek címe: Titus kegyessége.

Ebben Sextust egy, a római császár elleni lázadás miatt halálra ítélik, majd kegyelmet kap a megsértett uralkodótól. Az én életemre is halálos ítéletet mondott ki hazám szenátusa, és én is visszakaptam az életem a megsértett uralkodótól. Őexcellenciája lesz olyan kegyes, hogy felismerje ezekben a vonásokban az okot, amely arra indított, hogy a börtönben ezzel a fordítással foglalkozzam.

Egy író, aki a Titusok, Trajanusok, Antoninusok és Marcus Aureliusok szép képét népének bemutatja, többet tesz, mint a filozófus, aki didaktikus művet ír a kormányzás különböző módjairól. Míg a filozófus munkái érintetlenül hevernek a könyvtárakban, ezekből azt tanulja a nép, hogy sehol máshol nem lehet olyan boldog, mint ott, ahol egy jó, igazságos és bölcs uralkodó ül a trónon. Ez az állítás, amelyet – szabadon vagy láncon is, a trón körül vagy a legbőszebb demokraták körében egyaránt – kijelentek, és amelyről azt hiszem, hogy ez az egész hálás emberiség – hálás tudniillik, amiért a trónon már nem garázdálkodnak Nerók és Domitianusok – közös állítása lesz.

Metastasio eredeti olasz művét a bécsi császári udvarnak készítette, először a most kormányzó uralkodónk dédapjának tiszteletére adták elő. [II.] Frigyes fordította franciára és szerzett hozzá zenét. – Én csak annyiban távolodtam el az eredetitől, amennyire egy zenére komponált prózai fordításnak szabad és kell, és azt remélem, hogy semmilyen cenzúra, legyen az akármilyen szigorú is, nem tudja megtiltani, hogy magyar színházakban, ahová szántam, előadják.

Alázatosan kérem Excellenciádat, hogy ezt ne tekintse másnak, mint ami valójában: törekvésnek arra, hogy a hálaérzetemet nyilvánvaló módon kifejezzem, s honfitársaim szívében hasonló érzéseket ébresszek. A szabadság óhajtása ugyan forró vágyam; de megvetném magam, ha én ezt olyan úton próbálnám meg megszerezni, amely miatt a jobb embernek pirulnia kell; megvetném magam, ha úgy vélném, hogy az uralkodó kegyelmét ki lehet csalni.

Azt hiszem, Excellenciája, a magyar közönségben tiszteletre méltó szenzációt keltene, ha ezt a magában is oly kiváló, a dolgok mostani helyzetéhez oly jól illeszkedő darabot a helytartó főherceg császári öfelsége [József] [Pest megyei] beiktatási ünnepsége alkalmával adnák elő. – Ebben a reményben alázatosan kérem Excellenciáját, az itt küldött kéziratot adja át a Pesten és Budán működő magyar színjátszó társaságnak.

Buda, 1795. aug. 31.

20. Abbate Metastasio – Pietro Antonio Metastasio (1698–1782) olasz drámaíró és költő Rómában született. 1719-ben Nápolyba költözött, s itt vált népszerű drámaíróvá, akinek darabjait előszeretettel zenésítették meg az operaszerzők. 1727-ben visszatért Rómába, majd 1730-ban elfogadta VI. Károly császár (magyar királyként: III. Károly) meghívását, s ettől kezdve haláláig udvari költőként Bécsben élt és alkotott. Emlegetett drámáját Kazinczy *A' Titus' kegyelmessége* címen fordította le; vö. még az *FN* 1795. aug. 24-i bejegyzéséhez (89.) fűzött jegyzettel (307.).
20. die schönen Bilder der Titusse, der Trajane, der Antoninen u[nd] Marc Aurelen – Az itt utalás-képpen emlegetett személyek a következők: Flavius Vespasianus Titus (39–81), római császár (79–81); Marcus Ulpius Trajanus (53–117), római császár (98–117). Mindkettejüket hódítóként, a Római Birodalom kiterjesztőiként és igazságos uralkodóként tartotta számon az utókor. Az Antonius család plebejusnemzetség volt az ókori Rómában, közülük többen is történeti szerepet játszottak; itt talán Marcus Antoniusról (Kr. e. 82 – Kr. e. 30) van szó, aki hadvezérként a keleti hadszíntéren területeket szerzett meg a birodalomnak, s aki tagja volt a második triumvirátusnak. Marcus Aurelius Antoninus (121–180), római császár (161–180) szintén hódító volt, s emellett sztoikus filozófus is.
20. keine Nerone, keine Domitiana – Lucius Domitius Ahenobarbus Nero (37–68), római császár (54–68) és Titus Flavius Domitianus (51–96), római császár (81–96) egyaránt a zsarnoki uralkodás és önkény példája volt a későbbi történeti hagyomány számára.
20. Metastasio hat sein italien[isches] Original an dem kais[erlichen] Hof zu Wien verfertigt – Metastasio darabja (eredeti címe: *La clemenza di Tito*) 1734-ben VI. Károly (magyar királyként: III. Károly) névnapijára készült.
21. Sándor Leopold Palatinusunk – Sándor Lipót halálának a leírását l. az *FN* 1795. júl. 13-i feljegyzésében (87.) és a hozzá fűzött jegyzetekben (305.).
21. Clementina húgának – Az *FN* 1795. júl. 13-i feljegyzésében (87.) Kazinczy Amáliának nevezi Sándor Lipótnak azt a leánytestvérét, akinek a tűzijátékot szánta. Vö. még az ehhez fűzött jegyzetekkel (305.).
21. Jósef Herczeget denominálta a' Király a' maga Helytartójának – József főherceget az uralkodó 1795. júl. 19-én nevezte ki királyi helytartóvá.
21. ez a' Királyfi dik Sept[em]b[er]is Cardina[lis] Primás Batthyány Jósef által Pest V[ármegye]gyei Fő Ispánnak Budán, az Ország' Házában, installáltatott is. – József Pest vármegye főispáni tisztségébe történő beiktatására 1795. szept. 21-én került sor; vö. még az *FN* 1795. aug. 21-i feljegyzéséhez fűzött jegyzetekkel (305–306.).
21. Gener[ális] Barcótól – Vincent Barcótól.
21. Ezért kellett ezt a' darabot a' Generálisnak által nyújtani. – Metastasio *A' Titus' kegyelmessége* címen lefordított darabjának keletkezéséről l. még az *FN* 1795. aug. 24-i feljegyzéséhez fűzött jegyzetet (307.).

- 21. exequens – végrehajtó.
- 21. Opiniót – véleményt.
- 21. Játészó Társaság – A Kelemen László vezette Első Magyar Játékszíni Társulat 1790. szept. 21-én alakult meg Pest-Budán. Első előadásait 1790. okt. 25-én és 27-én tartották a budai Várszínházban, illetve Pesten a Rondellában, rendszeres előadásait 1792. máj. 5-én kezdték el a Reischl-házban. Feloszlásukat 1796. ápr. 10-én deklarálta hivatalosan Pest vármegye. Bővebben l. Kerényi (szerk.) 1990. 61–83.
- 21. M[anu]s[cri]pt[o]t – kéziratot.
- 21. Kapitány Novák Úr – Novák Ignác.
- 21. und sie excellent gefunden – és kiválónak találta.

7.

Kazinczy Ferencz' Naplója.

KÉZIRAT

MTAK Kt K 610, 121a–130b. A borító Kazinczy Gábor kezétől, a többi több, ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Jegyzetekkel közli: Kazinczy 1987. 162–172.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az itt nem szereplő kifejezések és utalások értelmezésére l. még az *FN* 1794. dec. 14-i, 15-i, 16-i, 17-i, 18-i és 19-i bejegyzéséhez (63–68.) fűzött jegyzeteket (282–287.).

22. József öcsém – Kazinczy József.

22. az Abel' halálának fordításában – Salomon Gessner *Der Tod Abels. In fünf Gesängen* c. művéről van szó (Gessner 1792–1793. I. 1–186.); a művet mint otthonról hozott, fogságbéli olvasmányát Kazinczy említi az *FN* 1795. januári bejegyzésében (70.). A budai fogság ideje alatt készített fordítást Kazinczy átdolgozta (erre l. Váczy 1915. 522.). Ez az első változat megtalálható Kazinczy javításaival: OSZK Kt Fol. Hung. 138. Az élén a következő megjegyzés: „Felette hibás fordítás. Újradolgozást kíván. Budán, Septembr[is], 1795.” (2. folio recto.) Az újabb fordítást Kazinczy a nála lévő, a művet is tartalmazó Gessner-kötetbe (Die sämtlichen Werke von Salomon Gessner, I. Theil, Wien, gedruckt für F. A. Schrämbel bey Ign[az] Alberti, MDCCLXXXIX.) írja be (12a folio – 53a folio). A kötet (megtalálható: OSZK Kt. Duod. Hung. 4.) szennycímlapját Kazinczy a következő jegyzettel látta el: „Azt, a' mi itt magyarul vagyon a' könyv' tiszta széleire írva, dolgoztam azon 57 nap tartó útam alatt, midőn 1800-ban, Júniusnak 30dika olta Augustusnak 25dikéig, Kufsteini rabságomból Munkácsra vitettettem. Kazinczy Ferencz.” Erre már felhívta a figyelmet: Váczy 1915. 551.

22. zöld kurtkás – kurtka: rövidkabát.

22. közemberrel – értsd: közkatonával, rendfokozat nélküli katonával.

22. complimentek – bókok.

22. Ich bedauere, in einem so unangenehmen Geschäft zu kommen. Ich habe Befehl von S[eine]r Königl[ichen] Hoheit den Palatin, Sie nach Ofen zu begleiten. – Az öcsém elrémülve: Wen denn? – A' tisz: Sie! – Az öcsém elrémülve: aber wen doch? – A' tisz: Sie, Herrn Franz von Kazinczy. – Az öcsém: das bin ich nicht.

Sajnálom, hogy ilyen kellemetlen ügyben jövök. Parancsom van arra öfelségétől a nádortól, hogy Budára kísérjem. – Az öcsém elrémülve: kicsodát? – A tisz: Önt! – Az öcsém: de hát kit? – A tisz: Önt, Kazinczy Ferenc úr. – Az öcsém: az nem én vagyok.

22. cassirozást – itt: cassálást, azaz lefokozást.

22. Und wo ist denn Ihr Herr Bruder? kérdé a' tisz. – da! felele az öcsém,...

És hol van a testvére? kérdé a tisz. – Ott! felele az öcsém,...

22–23. Ich unterwerfe mich den Befehlen S[eine]r Königl[ichen] Hoheit; mondtam. Und wann werden Sie gehen wollen? Also gleich! monda a' tisz. Kleiden Sie sich nur an, ich habe Befehl Ihre Schriften mitzunehmen. – Alávetem magam ő királyi fensége parancsainak; mondtam. És

- mikor akar Ön indulni? Azonnal! monda a tisz. Öltözzön csak föl, nekem parancsom van arra, hogy az írásait magammal vigyem.
23. paroxysmusa – önkívülete, örvöngése.
23. Sie dürfen alles mitnehmen, was zu Ihrer Gemächlichkeit dienen kann; mondá a' tisz; geben Sie mir nur das Geld über; ich gebe Ihnen davon einen Schein; und das Geld wird hier versiegelt. – Mindent magával vihet, ami a kényelmére szolgál; mondá a tisz; adja át nekem a pénzt, én adok arról egy nyugtát, s a pénzt itt lepecsételem.
23. Forsponton – robotszolgáltatásként igénybe vehető jobbágyi fogaton, amelyet a földesúr vagy hivatalos ügyekben a vármegyei tisztségviselők vehettek igénybe (részletesebb, közel egykorú leírását l. Zsoldos 1842. 243.).
23. a' 13. közembernek – értsd: a tizenhárom közkatonának.
23. dzsidásan – dzsida: vascúccsal felszerelt, fanyelű lovassági szűrőfegyver, amelynek hossza alig haladta meg az emberi magasságot.
23. búcsúzó sorokat írtam Teréznek, Bárczay Ferinek, Laczi öcsémnek – A címzettek: Radvánszky Teréz, Bárczay Ferenc, Kazinczy László. A Bárczay Ferenchez intézett levelet l. *KazLev* XXIII. 45. A többi ekkor írott levél nincs meg.
23. a' beárulása miatt megvágattatott – ti. a feljelentése (árulkodása) miatt botbüntetést kapott.
23. A' dajkám Brevákné – Róla Kazinczy egy 1814-ben kelt önéletrajzában a következőképpen emlékezik meg: „Az anyám a' kedves elsőszülöttet tulajdon emlőjén nevelte mind addig míg Dienes öcsém által, ki utánam tizenhat holnappal jelene-meg, arra kényszerítetett, hogy engemet egy dajka' szoptatására bízson. E' szolgálatra egy Székelyhídi menyecskét, Kovács Ilo-nát, vevének mellém; egy felette szerelmes teremtet, a' ki, ha emlékezetem meg nem csal, talán ötször, 's utolszor már felette öreg korában méné férjhez, 's haláláig nálunk maradt.” Kazinczy: Pályám emlékezete 394.
23. A' Baksi malom felé, az az a' Csörgei töltésre kelle kerülni, mert a' Torzsásnak menni lehetetlen volt. – Baksi-malom: vízimalom Sátoraljaújhely külterületén, északra a Ronyva patakon; nevét a tulajdonos Baksi családról kapta. Bővebben l. Kováts 2008. 327.; a szintén Sátoraljaújhely külterületén található Torzsásra l. Kováts 2008. 421–422.
23. A' Paulinusok vendégfogadója volt – A megyeháza melletti, egykor a pálosok tulajdonában volt kuriális házról, azaz a Kispiaconál lévő barátszeri fogadóról van szó; l. Kováts 2008. 239.; valamint Kováts 2009. 174.
24. Mészáros (:azután Herczeg Koburg, most Gróf Meerefeld:) Regementjebeli – azaz az 1. számú dzsidás (ulánus) ezredhez tartozó.
24. Ehrenstein – Leopold Ehrenstein.
24. káplárral – alacsony katonai rendfokozat: tizedes.
24. 12. közemberrel – értsd: tizenkét közkatonával.
24. gubás kém – álhukaként gubát, azaz fűrtökre szőtt, durva posztóból készült férfifelsőkabátot viselő, vagyis magát pásztornak feltüntető kém.
24. támadható felzendülést – értsd: a talán kialakuló lázadást.
24. vasas Regementben – azaz egy nehézlovassági ezredben.
24. invalidussá – hadirokkanttá.
24. Rólnál – Rolly József (1751–1820 után) felsőregmeci birtokosnál, akit Kazinczy önéletírásaiban említ (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 497, 603–604, 772, 833–834.). Talán azonos azzal a Rolly Józseffel, akiről anekdotaszerű emlékeket jegyzett fel: Kazinczy [1884]. 309–311.
24. Schirmer Felcsert – Nem sikerült róla egyéb adatot találni. Felcsert: seborvos, sebész.
24. Sőt meg írtam a' tisz engedelmeivel – Kazinczy anyjának írott ezen levelét először közölte: Jakab 1880. 68–70.; l. még *KazLev* II. 394. Szövegét l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyesítésben, az 1. számon is (141.).
24. Julis hugom – Kazinczy Juliánna.
24. Fekete – Ivánkai Fekete János.
24. Jelasics (:az előtt Pálffy János:) setét pompadour hajtókájú Gyalog Regementjéből – azaz az 53. számú gyalogezredből; pompadour: értsd: pompadourvörös, azaz hússzínű vörös (egy 1757-ben feltalált festék neve nyomán).

24. Sigárdy Úr – Zsigárdi Valentin (Bálint).
25. a' Palatinus, Leopold Főherczeg – Sándor Lipót nádor.
25. az egész utazási Commandót maga vitte – Azaz ő volt a letartóztatottak szállításának a parancsnoka.
25. contramándálta – visszarendelte.
25. hugommal – Kazinczy Juliánnával.
25. Balásházy Mihállyal – A Balásházyszatmár vármegyei eredetű, a 18. században Zemplénben és Sátoraljaújhelyen megtelepedett nemesi család. Hiányos családfájuk alapján nem állapítható meg, jelen esetben kiről is van szó (vö. Nagy Iván I. 112–113.; SÚjhelyLex 30.).
25. Postamester Farkasnénak – Sátoraljaújhelyen 1793-ban nyitották meg az első postaállomást, s ide Farkas Jánost, korábbi gálszécsi postamestert nevezték ki, aki 1805-ig töltötte be ezt a tisztséget (vö. Csorba 2009. 149–150.). Itt nyilván az ő feleségéről van szó.
25. Postamester Weber uram – Weber András (?–?) olaszliszkai postamester. Pontos életrajzi adatai földerítetlenek. A Weber család eperjesi eredetű, tyrlingi nemesi előnevük 1648-ból származik. Weber András Mária Terézia idején katonáskodott, leszerelése után egy kisebb birtokot, szőlőt és postamesterséget kapott Olaszliszkán. A postaállomást öröklési és eladási joggal birtokolta 1808-ig. Az ő Karolina lányát vette el feleségül Kossuth László, s ilyenformán lett ő Kossuth Lajos anyai nagyapja (Kosáry 2002. 26–27.; vö. még SÚjhelyLex 323.).
25. Ujhelyi Patikárius Kaltenstein – Kaltenstein (később Hidegkövi) Tóbiás (?–?), aki 1792. július 26-án kapott nemességet (Illéssy – Pettkő 1895. 102.; vö. még Nagy Iván V. 110.); négy gyermeke közül az egyik volt Hidegkövi Erzsébet, Weber András felesége, Kossuth Lajos anyai nagynagyanyja (vö. Kosáry 2002. 27.).
25. Innen leveleket irtunk; én Szemere Albert által – Az 1794. dec. 16-án, Liskán kelt levelet közölte: *KazLev* II. 395. Szövegét l. a 32. [*Rekonstruált levélegyűttes*] című szövegegységben, a 2. számon is (141–142.).
25. a' levelek revisiója – a levelek ellenőrzése.
25. Báró Sennyey Kisasszonnyal – A báró Sennyey család családfáját l. Nagy Iván X. 142–150. Ez alapján nem állapítható meg, kiről van szó.
25. Kapy Lászlóné, született Báró Meskó Annához – Feltehetőleg Kapy László feleségéről van szó: vö. Nagy Iván VI. 76–82. Kapy kassai kamarai ülnök volt 1784-től 1800-ig; Fallenbüchl 1987–1994. IV. 539.
25. egri sőtisztet – A sőügy (Res Salinalis) állami hivatalának rendjében Eger a pesti kerületbe tartozott. Az 1790 és 1815 közötti korszakban itt szolgáló hivatalnokok névsorát l. Fallenbüchl 1987–1994. III. 464–465.
25. vasban nem voltunk – azaz nem voltunk megbilincselve.
25. Gróf Sztáray Mihálnét, született Gróf Eszterházy Eleonórá – (1758–1820) Eszterházy Ferenc kancellárnak, Eszterházy Károly (1725–1799) 1761-től egri püspök testvérének a lánya; előbb, 1777-től Niczky István, majd 1779-től gróf Sztáray Mihály felesége, Sztáray Albert és Eleonóra anyja. Kazinczy 1787-ben találkozott vele először (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 511, 615.).
25. Cancellarius Gróf Eszterházy Ferencnek – (1715–1785) 1741-től Moson vármegye főispánja, 1783-ban tisztségéről lemondott (Fallenbüchl 1994. 86.). 1762-től kancellár, 1765 és 1771 között főkamrás, 1773-tól 1783-ig főudvarmester, 1783-tól haláláig horvát bán (vö. Fallenbüchl 1988. 124.; Kazinczy: Pályám emlékezete 1028.).
25. kinek fíja mellől Tancsics elhóztatott – Tancsics Ignác Nagymihályon gróf Sztáray Mihály fiának, Albertnek volt a nevelője.
26. Togátust, kik Karácsoni Legatioba mentek – L. a FN 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65.) fűzött jegyzeteket (285.).
26. Aszalaihoz – Aszalay Jánoshoz.
26. ötet is az én sorsomra fogja juttatni – Ti. Aszalayt; peréről és ítéletéről l. az *Életrajzok* között található adatokat.
26. festésről, faragásról – értsd: festészetről és szobrászatról.

26. Anglus izletű kertekről – Angolkertekről; vö. az *FN* 1800. júl. 2-i bejegyzéséhez (119.) fűzött jegyzetekkel (328.).
26. Szálló – ti. szállóvendég.
26. vizelletnek örve alatt – ti. azon ürüggyel, hogy vizelni kell.
26. actió – vádirat.
26. 10 és 11 Xbr közt – december 10-én és 11-én.
26. publicummá tette – nyilvánosságra hozta.
26. leveleket írtunk – Kazinczy ekkor írta Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsannához szóló levelét; megjelent: *KazLev* II. 395–397. Szövegét l. a 32. [*Rekonstruált levélegyűttes*] című szövegegy-ségben, a 3. számon is (142–143.).
27. Soós György – Nem sikerült róla egyéb adatot találni.
27. Consil[iarius] – királyi tanácsos; Fáy Ágoston belső titkos tanácsosi címmel rendelkezett.
27. Locum[enential]is Secretarius – helytartótanácsi titkár.
27. Fodor József – Fodor József.
27. Ipája – apósa.
27. mintegy egy fertálllyal – azaz nagyjából egy negyedóra múlva.
27. repülő hídnál – Kettős hajótestű komp, amelyet a víz sodrása automatikusan mozgat a folyó két partja között. Buda és Pest között az átkelő forgalmat az 1770-es évektől a Lánchíd helyén álló repülőhíd biztosította; befogadóképessége három-négy lovas szekér, 300 személy volt. Bővebben l. Siklóssy 1918.
27. A Pesti oldalon lévő nagy Kávéháznál – A Kemniczer kávéháznál; erről l. bővebben az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65–66.) kapcsolódó jegyzet (286.).
27. párnaszákot – Bővebben l. az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65–66.) fűzött jegyzetben (286.).
27. a' Debr[eceni] Distr[ictualis] Tábla mellé jött assessornak – Azaz a Debrecenben székelő ti-szántúli disztriktuális, vagyis kerületi tábla ülnöke lett.
27. Lányinak Sógora – Lányi József felesége Szentiványi Anna volt (vö. Nagy Iván VII. 22–23.).
27. Rátonyival – Rátonyi Gábor.
27. Abafit – Abaffy Ferenc.
27. a' két Rostit – Rosty Jánost és Rosty Pált.
27. Dienes öcsémnél – Kazinczy Dénesnél.
27. a' Hajósok' vártaházába – Azaz a repülőhidat működtető hajósok szolgálati helyén.
27. az újabb postát – ti. az újabb híradást, hírnököt a teendőkről.
27. Franciscánusok' volt Klastromáig, melly a' Várnak Bécs felé fekvő végében van – Az egykori ferences kolostor – erről l. bővebben az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65–66.) fűzött jegyzeteket (286.) – közel volt a budai Vár Bécsi kapujához, amely a Bécs irányába vezető útra nyílt.
27. Beretőre – Kazinczy András birtoka és lakóhelye, amelyet felesége, Aisdorfer Mária tulajdonaként szerzett meg.
27. Astleitner – Joseph Astleitner.
27. Pschérer – Pscherer András.
27. Civilis Commissariussal – polgári, azaz nem katonai felügyelővel.
27. magamat meg kell visitáltatnom – Azaz meg kell engednem, hogy megmotozzanak.
28. szemessé – figyelmessé.
28. Az idő igen nagy – ti. nagyon késő van.

8.

[Két ezer háromszáz nyolcvan hét napig...]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 610, 95a–96a. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

[Név nélkül], Adalék a Martinovics-pörhöz VI., Kazinczy Ferencz jegyzete 1807-ből, Vasárnapi Ujság, 1869, 267.

Jegyzetekkel közli: Kazinczy 1987. 176–177.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

29. Gessner Salamonnak minden írásai. Fordította Kazinci Ferenc. – Kazinczy Gessner-fordításáról l. a 7. *Kazinczy Ferencz' Naplója* 1794. dec. 14-i bejegyzéséhez (22–24.) tartozó jegyzetet (244.).
29. hét rabtársaink' fejek' vétele – A kivégzésekről l. bővebben az *FN* 1795. máj. 20-i és jún. 3-i bejegyzését (79–81, 85.).
29. Locumtenentialis Installatio – József főhercegnek Pest vármegye főispánjává való beiktatásáról van szó; erről bővebben l. az *FN* 1795. aug. 21-i bejegyzését (88–89.).
29. solemnitása – ünnepe.
29. András Bátyámat és Dienes öcsémet – Kazinczy Andrást és Dénest.
29. Idilliumokat – Gessner *Idyllen* címen számon tartott műveinek – amelyek alapvetően az 1756-os *Idyllen* és az 1772-es *Neue Idyllen* című köteteivel azonosíthatók – kritikai kiadása: Gessner: *Idyllen*.
29. az Első Hajóst, Dafníst, Evandert és Erasztot – Az emlegetett Gessner-művek: *Der erste Schiffer. In zwei Gesängen* (Gessner 1792–1793. II. 123–172.); *Daphnis* (Gessner 1792–1793. II. 5–121.); *Evander und Alcimna. Ein Schäferspiel* (Gessner 1792–1793. IV. 1–63.); *Erast. In einem Aufzug* (Gessner 1792–1793. IV. 65–107.).
29. Dajka Gábor és Kis János urakat – Dayka Gábor és Kis János, Kazinczy barátai; ennek a részletnek az értelmezésére bővebben l. Szilágyi 2007. 152.
29. ki pótolván Abellel – Salomon Gessner *Der Tod Abels* című művéről van szó; erről l. bővebben a 7. *Kazinczy Ferencz' Naplója* 1794. dec. 14-i bejegyzéséhez (22–24.) fűzött jegyzeteket (244.).
29. Szemira és Szemin. Levél Füzlihez. – Az emlegetett Gessner-művek: *Ein Gemäblt aus der Sündfluth. Semira und Semin* (Gessner 1792–1793. II. 187–195.); *Brief über die Lanfschaft-mahlerey. An Herrn Fuesslin, den Verfasser der Geschichte der besten Künstler in der Schweiz* (Gessner 1792–1793. IV. 185–217.). Ez utóbbi értekezés szövegét és a keletkezéséről szóló dokumentumokat l. a kritikai kiadásban: Gessner: *Idyllen* 164–193.

9.
[In memoriam 5ti Julii 1800]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 632, 14a–14b. Autográf, de az itt címként álló jegyzés és az azt követő aláírás (dedikáció) Gotschtól a Cicero leveleit tartalmazó kiadás egyik lapjára (vö. Fried 1986. 687–688.).

MEGJELENÉS

Fried 1986. 687–688.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az itt leírt eseményeket l. más változatban az *FN* 1800. júl. 6-i bejegyzésében (120.). Vö. még az ehhez fűzött jegyzetekkel (330.).

- 30. In memoriam 5ti Julii 1800 Marcus Antonius Gotsch – Marcus Antonius Gotsch emlékére, 1800. július 5-én.
- 30. Ovídnek – Ovidiusnak.
- 30. Sit illi terra levis! – Legyen neki könnyű a föld!

10. Aszalai János

KÉZIRAT

A szöveg első fele: MTAK Kt K 638/II [Töredékek II.] 74a–74b. Autográf; a szöveg második fele: MTAK Kt K 633/I, Az én Pandektám I, 77a–78b. Autográf. (A szöveg Kazinczy Gábortól származó másolata: MTAK Kt K 610, 7a–9a.)

MEGJELENÉS

Kazinczy: Pályám emlékezete 58–60. Vö. még: uo. 848.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az alábbiakban elmondott történet emlékeztetőjét Kazinczy a *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában így adta meg: „Aszalai 5 ft.” Kazinczy: Pályám emlékezete 44. A történet belekerült a PE I., majd a III. változatába: uo. 519, 627.

31. Pataki – értsd: sárospataki.
31. József és Miklós öcséim – Kazinczy József és Miklós.
31. Villaumnak Logicáját – Peter Villaume (1746–1825) német teológus műve: *Praktische Logik für junge Leute die nicht studieren wollen* (Berlin – Libau, 1787.; Wien, 1789.). A könyvet Aszalay János fordította le, de a munka nem jelent meg (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 1039.).
31. sententiában – Az Aszalayról szóló, 1795. május 18-i ítélet valóban tartalmazott ilyen utalást: Benda (kiad.) II. 751. Kazinczy ugyanezt megfogalmazta egykorúan is: Kazinczy – anyjának, Buda, 1795. júl. 29. = *KazLev* II. 414.; szövegét l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyiségben, az 56. számon is (179–181.).
31. Abaujvári Vice-Notáriusságomban – Kazinczyt 1784. okt. 13-án nevezték ki Abauj vármegyében tiszteletbeli aljegyzőnek.
31. 11. 9b[e]r 1786. – 1786. nov. 11-én.
31. a' Nation[alis] Iskolák' Inspectorságába beléptem – Kazinczyt 1786. aug. 13-án nevezte ki az uralkodó, II. József a kassai tankerület nemzeti iskoláinak tanfelügyelőjévé (Mályusz 1939. 475.).
31. Imhol két jegyzése az 1791-diki Kalendariumból – A kéziratban itt két melléklet következik, amely Aszalay írásképét mutatja; ezek reprodukcióját l. Kazinczy: Pályám emlékezete 58–59.
31. rendes történet – értsd: rendkívüli, szokatlan történet; Kazinczy szóhasználatára l. Kardos 1931.
31. Ipam – Kazinczy későbbi apósa, gróf Török Lajos.
31. Ónodról Kassára – Ónodon (Borsod vármegye) feküdt a gróf Török család fiúágon örökölhető birtoka, amelyet gróf Török Lajos utóbb eladott, s ellenértékéből vette meg kázméri birtokát.
31. Actuáriusáva – jegyzőjévé.
31. Pater Schweizer Ferenczet – 1791-től 1802-ig a kassai tankerület jegyzője (Fallenbüchl 1987–1994. II. 237.).
31. interesszéje – érdeke.
31. Heinzéli Mártont – Nem sikerült róla adatokat találni.
31. (Luther[ánus]) Prodirectornak – az evangélikus igazgatónak, azaz a tankerületi főigazgató evangélikus helyettesének.

31. Tiszt – értsd: tisztviselő.
31. Praeparandusoknak quietantiáikat – a tanítóktól származó nyugtákat.
32. Consiliar[ius] Pethő Jakab Collegám – (1752?–1819) a budai kerületi nemzeti iskolák felügyelője, szatmári táblabíró. Az 1790-es években királyi tanácsos, a magyar tanulmányi bizottság assessora (ülnöke). Vö. Szekfű (kiad.) 1926. 92.
32. Consiliumnak – értsd: a Helytartótanácsnak.
32. mért quietáltam magam magamat – értsd: miért állítottam ki nyugtát magamnak.
32. Janushek Cancellistája – Janushek (Janusek) József (?–?); Kazinczy tankerületében a sátoraljaújhelyi járás iskolátoátogatója 1789-ben: vö. *KazLev* I. 254, 274.
32. A’ S[áros] Pataki Nation[alis] Iskola – A Sárospataki Református Kollégium része volt az alapfokú oktatást ellátó, voltaképpen a helyi kisiskola funkcióját ellátó két osztály, ahol leginkább a helyi lakosok és a közeli településeken élők gyermekei tanultak (vö. Ugrai 2007. 59–60.).
32. Kossuth András – Zemplén vármegye szolgabírája; a Kossuth család családfáján nem azonosítható egyértelműen: vö. Nagy G. 1894.
32. Attestátumot – tanúsítványt, igazolást.
32. triumphusom – dicsőségem.
32. imádott napamnak – Gróf Török Lajos feleségének, Kazinczy későbbi anyósának, Roggendorff Aloysiának.
32. epochájában – korszakában.
32. Piarista Misemondó-Pap Prof[essor] Simay Kristóffal – Simai Kristóf (1744–1833) piarista szerzetes. Eredeti neve Sima Márton. 1765-ben lépett be a rendbe, 1767-ben tett örök fogadalmat, 1773-ban szentelték áldozópappá. Tanári munkája mellett termékeny színműszerző is volt. Kazinczyval kassai tanársága alatt, 1776 táján ismerkedett meg. 1778 és 1790 között Kassán, majd 1791 és 1829 között Körmöcbányán volt a rajzolás tanára. 1832-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották. Életrajzáról bővebben l. Léh – Koltai 1998. 341–342.
32. Architect[us] könyveket – építészetről szóló, tervrajzokat tartalmazó könyveket.
32. Nulla pallescere culpa! – Semmiféle bünt ne szégyellj! (Horatius, Epistulae I, 1, 61.) Az idézet – módosított szövegű – felhasználására l. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szöveg-egységben a 3. számú levelet (142–143.) és a hozzá fűzött jegyzetet (353.).
32. ὁπλον μεγιστον εστιν ἢ ἀρετὴ βροτοῖφ! – A szöveg ékezetekkel: ὁπλον μέγιστόν ἐστιν ἢ ἀρετὴ βροτοῖφ. A szöveg jelentése: A legnagyobb (legerősebb) pajzs az erény a halandók számára. Menandros: Gnómai monostichoi 433. (Menandri Sententiae).
Ez a gyűjtemény Menandrostól (és vélhetően másoktól) származó egysoros, jambikus trimerben írt idézeteket tartalmaz, összesen kb. 800 darabot. A Menandros-papiruszok fölfedezéséig ez volt a legjelentősebb forrás Menandros komédiáival kapcsolatban. A szöveg ezen a linken is megtalálható: http://www.gottwein.de/Grie/menand/monost_o.php

11. [Azt a savanyú munkát...]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 610, 88a–88b. Kazinczy Gábortól és ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Jegyzetekkel közli: Kazinczy 1987. 178–179.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

33. „Religion und ihr Verhältniss zur Poesie” – Fordítása: *A vallás és ennek viszonya a költészethez*. Kazinczy kivonata megtalálható: MTAK Kt K 638/I 58b–62a.
33. Jénai Liter[atur] Zeitung 1806, martius, 75 számából – A kivonat ezt a következőképpen tartalmazza alcímében: „Jénai Lit. Zeitg. 1806. März No. 75.” MTAK Kt K 638/I 58b.
33. A’ kiket jó vagy bal csillagzata a’ fekete-ruha’ hordására hítt – Az utalás feltételezhető értelme: aki – szerencséjére vagy szerencsétlenségére – pap lett.
33. Neoplatonicusoktól – A neoplatonizmus (kb. 250–550) a Platón munkásságában felbukkanó filozófiai problémákat a korai görög filozófia gondolataival egyeztetette, s így próbált meg egy átfogó filozófiai rendszert létrehozni. Jellemzésül bővebben l. FilKisenc 241–244.
33. firnizet – Fénymázat; olyan máz, amely bizonyos tárgyakra kenve, csiszolva azokat fényessé teszi (a német Firnis ’kence, máz’ szóból) (Cz – F).
33. libertinusokétól – Libertinusok: szabadgondolkodók, illetve – tágabb értelemben – mindenféle erkölcsi gátlás nélkül cselekvő ateisták.
33. ascetái – aszkétái, azaz önmegtagadásra, lemondásra épülő.
33. a’ meddig Mathuzsálem élt? – Az Ószövetségben említett személy, Énokh fia (Teremtés könyve 5,21), Lámek atyja (Teremtés könyve 5,25); a hagyomány szerint 969 évig élt (Teremtés könyve 5,27).
33. Homo sum agrestis, scapham scapham voco – Fordítása: *Földműves vagyok, a kapát kapának nevezem*. (A latin szólásmondás végső forrása Plutarkhosz: Apophthegmata Laconica 178B.)
33. Amice, multum flevi, multum orabam, cantabam; praesentem certam cantionem slavicum ex germanico Wer nur den lieben Gott laszt walten; et assecuro te, cantio haec erexit. Animum tamen meum non poteram inducere ut credam Jesum Christum fuisse. – Barátom, sokat sírtam, imádkoztam, énekeltem; egy bizonyos szláv dalocskát, a német Wer nur den lieben Gott laszt walten [Aki csak a Jóistent hagyja cselekedni] nótából; és biztosíthatlak téged, ez a dalocska reményt adott nekem. De a lelkemet nem tudom rávenni, hogy higgyek Jézus Krisztus létezésében.
33. Lutheranszka pisznicskákat – lutheránus, azaz evangélikus egyházi énekeket.
33. Mahomet – Mohammed próféta, az iszlám vallás alapítója.
33. Periculosum est credere et non credere, azt mondja Phaedrusz – Veszélyes dolog hinni és nem hinni is (Phaedrus III. könyv, X. vers, 1. sor).
33. Szent Pál pedig azt, hogy valami hit[ből] (az az meggyőződésből) – nincs vétek – Az utalás feltehetőleg a következő szöveghelyre vonatkozik: „Ami pedig nincs hitből, bűn az” Pál levele a Rómabeliekhez 14,23. [Az idézet a Károli-féle bibliafordítás alapján.] Az azonosításban Lukács Zoltán volt segítségemre.
33. Frechheitből – szemtelenségből, arcátlanságból.

33. A' Klopstock' 's Novalis' vigasztalásaira nem szorúl – Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) és Novalis (eredeti nevén: Friedrich Leopold von Hardenberg) (1772–1801) német költők. Klopstock esetében az utalás talán a *Messias* című eposzra vonatkozik, amelyben (VII. 399–448.) Szókratész tűnik fel Brutus feleségének álmában, hogy megjósolja Krisztus eljövetelet. Erre a jelenetre Kazinczy egy feljegyzésében ugyanis így utalt: „'S így nyertem kegyelmet, mint Socrates Klopstocknál.” Kazinczy: Pályám emlékezete 86.; vö. még uo. 1026.
33. Socratesz és Haynóczy 's Őz, nyugalomban mentek a' halálnak – Hajnóczy Józsefre és Őz Pálra l. az *Életrajzok* között található adatokat. Hajnóczynak a Szókratészhez való hasonlítására l. az FN 1795. febr. 4-i bejegyzését (71.).

12. Az én NAPLÓM.

KÉZIRAT

MTAK Kt K 614, 1a–26a. Feltehetőleg autográf. Itt a teljes szövegnek csak a fogságra vonatkozó részét közöljük.

MEGJELENÉS

Jegyzetekkel közli: Kazinczy 1987. 183–198. Kritikai kiadása: Kazinczy: Pályám emlékezete 233–243.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az itt nem szereplő kifejezések és utalások értelmezésére l. az *FN* 1800. aug. 25-től 1801. jún. 28-ig terjedő bejegyzésekhez (130–137.) fűzött jegyzeteket (337–344.).

- 34. Bastendorff – Franz Josef Bastendorff.
- 34. Lormiller – Philipp Lohrmüller.
- 34. Commendánsának – parancsnokának.
- 34. pensionált – nyugalmazott.
- 34. Fritsch Úrnak – Joseph Fritschnernek.
- 34. Fiorella Antal – Pascal-Antoine Fiorella.
- 34. Chipault – François-Clément Chipault.
- 34. egy Stációyira – egy postaállomásnyi távolságra.
- 34. Staféta – a parancsot vivő küldönc.
- 34. foglyukai – cellái.
- 34. Státus-foglyainak – az államfoglyoknak.
- 35. grádics – lépcső.
- 35. Doctor Menz – Dr. Ignaz Menz.
- 35. Schédel Würzburgi születésű fiatal ember – Thomas Schedel.
- 35. Báró Riedeke András – Andreas Riedel.
- 35. Ruzsicskay György – Georg Ruzsitska.
- 35. Hackl Bécsi Polgár és Glückshafenes – Johann Hackel, aki Bécsben a „szerencsefazék” (Glückshafen) nevű szerencsejáték tulajdonosa volt.
- 35. Jelinek – Heinrich Jelinek.
- 35. Angiolini Ferencz – Kazinczy szövegein kívül nem sikerült róla adatokat találni.
- 35. Tyrolisi – Tirol tartományból való.
- 35. Grossinger – Franz Rudolph Edler von Grossing.
- 35. Chipault – François-Clément Chipault.
- 35. Fő-Profosz – a börtönőrök elöljárója; ez esetben Kieseewetter.
- 35. Fiorrella – Pascal-Antoine Fiorella.
- 35. Bernadotte – Jean Baptiste Bernadotte.
- 35. a’ megkötött békének – Utalás a Habsburg Birodalom és Franciaország között 1801. febr. 9-én, Lunéville-ben megkötött békére.
- 35. Revolutionáris – forradalmi.
- 35. Posta kürtölést – A rendszeres postajaratok kürtszóval adták tudtul érkezésüket.
- 36. Magus deductus est ad hortum – A Mágust kivitték a kertbe (a vár sáncába).

36. Unus venit, duo abiverunt – Egy jött, kettő távozott.
36. Elszabadult az Olasz! – Utalás François-Clément Chipault szabadon bocsátására.
36. egy marschot – egy indulót.
36. Commendáns – a börtönparancsnok.
36. Reklícskéje – ingecskéje.
36. egy lineában – egy vonalban.
37. diagonaliter – átlósan, rézsútosan.
37. Geist der Lügen, ich befehle dir im Namen des Gottes der Wahrheit, daß du mir Nachricht bringst, ob meine Gattin und Kinder leben, gesund sind etc. – Hazugság szelleme, az igazság istenének nevében parancsolom neked, hogy hozzád hírt arról, feleségem és gyermekeim élnék-e, egészségesek-e és így tovább.
37. Amice, circumdati sumus exploratoribus. Hogyan? Per fissuram januae meae observavi unum ex his diabolicis qui nobis insidiantur, et Collocutiones nostras, prodito Alphabeto nostro, connotant. – Barátom, körül vagyunk véve kémekkel. Hogyan? Az ajtóm hasadékan láttam egyet ezek közül az ördögök közül, akik utánunk leselkednek, és a beszélgetéseinket, miután az ábécénket megtudták, feljegyzik.
37. strimflit – harisnyát, amelyet térdig érő nadrághoz viseltek (vö. Keszeg 2009. 42.).
37. Így nekem az a szerencse adatott, hogy négy idegen Nemzetbeli társamat, tudniillik Riedelét, Ruzsicskait, Angiolinit és talán Schédelt négy holnapig mindég tápláltam. – Kazinczy ezen cselekedetét a Hofkriegsrat kirendelte bizottság munkácsi vizsgálata során felvett jegyzőkönyv is tartalmazta, nyilván Riedel vallomása nyomán; erről bővebben l. az *FN* munkácsi időszakához írott jegyzeteket (341.).
37. butellia – palack.
37. ciocoladét – csokoládét.
37. sódart – sonkát vagy füstölt disznóhúst.
37. Delineatió – Rajzon, ábrázoláson; utalás a szövegbe korábban beillesztett vázlatos alaprajzra.
38. testvér öcsém József – Kazinczy József.
38. Onkelem' fíja István – Kazinczy István.
38. Regni Báró Leopoldnak fíja – Azaz Pálffy Lipótnak, aki az ország bárója, azaz zászlósúr volt, a fia.
38. menjek-ki ajtajához, hogy Instructiókat adhasson, melyre a' kopogással nem lesz ideje – Az *FN* nem tartalmazza azt a mozzanatot, hogy Kazinczy, kijutván a folyosóra, az ajtón keresztül egyszer beszélt Riedellel. Az 1801. jún. 26-i bejegyzésben rögzített, Riedellel folytatott dialógus egyik utalása („De jer hát, hadd fordítsam hasznomra a' kevés órát” – 136.) azonban ennek a mondatnak a fényében úgy is érthető, mint a szóban folytatott beszélgetés tartalmi rögzítése, amely viszont éppen innen, a *12. Az én naplóm* című szövegegységből hiányzik. A beszélgetés tényéről és bizonyos részleteiről az 1805-ös vizsgálat beszámolt (ÖStA KA, Hofratsprotokolle 1805, Karton 22, H 391, 25. folio); bővebben l. Szilágyi 2009. 78–79.
38. Sie waren draußen? – Ön kint volt?
38. perplexitással – megdöbbenéssel.
38. Ja, mein Herr Obrichtswachm[eister] ich war draußen. Ich weiß, daß dieß nicht erlaubt ist, aber in meiner schrecklichen Lage versucht man alles. Meine Absicht war keine andere, als mich durch das Herabsehen von Gänge zu unterhalten. Mein ewiger Ersatz war seit dem ich leide, meine Vorgesetzten nie um einige Gnaden anzuflehen, weil dieß ihnen gefährlich seyn konnte, u[nd] ich rechnete auf ihre Menschlichkeit, daß sie mir gestohlene Freuden, die unschuldig sind, übersehen wollen. – Igen, őrnagy uram, kint voltam. Tudom, hogy ez tilos, de szörnyű helyzetében mindent megpróbál az ember. Semmi más szándékom nem volt, mint hogy a folyosóról nézelődve szórakoztassam magam. Amióta itt szenvedek, arra törekedtem, hogy az előjáróimhoz soha ne könyörögjek kegyekért, mert ez nekik veszélyes lehet, és én számítottam az emberségükre, hogy elnézzék nekem a magamnak lopott, ártatlan örömeiket.
38. Aber es weiß das niemand daß Sie auszugehen gewohnt waren? – De senki nem tudja, hogy Ön ki szokott járni?

38. Niemand von denen die hier leiden? – Niemand! – Nun so wollen wir es übersehen, u[nd] jetzt hören Sie eine frohe Nachricht. – Agent Bujanovics schreibt Ihrem H[er]rn Onkel, dem Hofrath Kazinczy András, S[eine]r Maj[estät] habe Ihre Entlassung den 18 Jun[i] unterschrieben, u[nd] diese sey den 18t[en] bey dem Hofkriegsrathe publicirt, u[nd] also gleich expedirt. Mit erster Post hoffe ich sie zu erhalten. Unterdessen werden Ihr H[err] Bruder u[nd] Ihr H[err] Cousin auf Sie warten. Ich wollte Ihnen diese angenehme Nachricht nicht vorenthalten: nun aber fordre ich Dank: – dieses niemand wissen zu lassen. Sie würden mir Unange[n]hmlichkeiten u[nd] Verantwort[ung] zuziehen. – Senki, azok közül, akik itt szenvednek? – Senki! – Nos, akkor ezt elnézzük, és most hallja Ön a jó hírt. – Bujanovics Károly udvari ágens megírta az Ön nagybátyjának, Kazinczy András udvari tanácsos úrnak, hogy őfelsége június 18-án aláírta az Ön szabadon engedését, és ezt 18-án adták tudtára az Udvari Haditanácsnak, hogy azonnal kibocsássák a parancsot. Azt remélem, az első postával megérkezik. Addig is az Ön fivére és unokatestvére itt várnak Önre. Ezt a kellemes hírt nem akartam eltitkolni Ön előtt, de köszönetet várok érte – ezt ne tudassa senkivel. Kellemetlenségeket okozhat nekem, és következményekkel járhat.
38. Posta nap – azaz a rendszeres postáját megérkezésének szokásos napja.
39. ördögphysiognomiájú – ördögarcú, ördögi külsejű.
39. Der H[err] Commandant läßt Sie bitten, Sie zukommen. – A parancsnok kéri, hogy jöjjön velem.
39. Igaz a' mit Prónayhoz mondtam Hamletem előtt! – Kazinczy Shakespeare *Hamlet*jének németből készült, 1790-ben megjelent fordítását (szövegének kritikai kiadását l. Kazinczy: Fordítások 193–254.) Prónay Lászlónak ajánlotta. Az utalás az előszó következő részletére vonatkozik: „kitsoda az, a' ki örökös fogságra kárhoztattván, ha a' fel-szabadító kegyelem-levél el-érkezik, Munkátsnak foglyukaiból lassú tsendes lépéssel másszon-elő?” (Uo. 194.) Az 1790-es előszó és az 1812-es naplórészlet összefüggéséről és lehetséges értelmezéséről l. Orbán 2009. 215–218.
39. S[eine]r Maj[estät] schenken Ihnen Ihre Freiheit. Ich gratuliere Ihnen herzlichst, u[nd] wünsche, daß Sie Ihr Leben recht sehr genießen mögen. – Őfelsége szabadságot ajándékoz Önnek. Szívből gratulálok, és kívánom, hogy Ön valóban nagyon élvezhesse az életét.
39. Semmi intézés, semmi Reversális. – Az utalás feltehetőleg arra vonatkozik, hogy még a perben felmentetteknek is esküt kellett tenniük, hogy a per folyamán nekik feltett kérdésekről sem beszélnek senkivel, s általában is teljes titoktartást fogadnak. Az eskü szövegét l. Benda (kiad.) II. 798.; magyar fordítását l. Benda – Elek 1983. 419–420. Kazinczy nyilván azt tapasztalta meglepetéssel, hogy szabadulásakor ilyen felszólítást nem kapott.
39. Lassen Sie mich Sie zweyen Ihrer Fr[eun]de entgegenführen – Engedje meg, hogy Önt két barátjához vezessem.
39. Szmethanovics – Szmethanovics Károly.
39. Laczkovics – Laczkovics László.
39. Szulyovszki – Szulyovszky Menyhért.
39. Bábi leányát – Szulyovszky Menyhért három lánya közül Borbáláról van szó – a gyermekek nevét l. Benda (kiad.) II. 664. Utóbb Pongrácz János vette el feleségül, vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 882.
39. Cotériát – érdekszövetséget, klikket.
39. Aus einer Gefangenschaft gebe ich Sie in eine andere. Hier – Und nun kommen Sie, großer Gartenfreund, daß ich Sie in meinen Garten führe, und Ihnen einen Genuß gebe, den Sie so lange entbehrten. – Az egyik fogságból átadom Önt egy másiknak. Itt – És most jöjjön, hogy Önt, aki a kertek nagy barátja, az én kertembe vezessem, és olyan élvezetben részesíthessem, amelyet oly sokáig nélkülözött.
39. Nein, Uram! – Nem, uram!
39. egy Verpfleg[er] Officier Kisassz[ony]a – egy élelmezésért felelős tisztnek a lánya.
39. H[er]r v[on] K[azinczy] monda; wären Sie im Stande hier hinauszuspringen, aber so, daß wenn man sie schreckte, Sie in einem tempo wieder im Zimmer wären? – Kazinczy úr, monda, nem

- találna Ön itt módot arra, hogy kiugorjon, de úgy, hogyha megijesztek, hirtelen ismét a szobában legyen?
39. O wie oft habe ich Sie wegen der edlen That gesegnet. – Ó, milyen gyakran áldottam Önt ezért a nemes tettért.
40. visitet tettem – látogatást tettem.
40. Bancoczed[ula] csinálása miatt – pénzhamisítás miatt.
40. Graeciából – az ókori Görögország területéről.
40. Gr[óf] Barkóczy János – Az eperjesi Zum schlafenden Löwen (Az alvó oroszlánhoz) címzett szabaddóműves-páholy tagja (Abafi V. 225.), 1827-től a tiszántúli kerület királyi biztosa (Kazinczy: Pályám emlékezete 1089.). A Barkóczy család családfáját l. Nagy Iván I. 196–200. Pálócon volt birtoka.
40. a szép Kelcznét, Ibrányi Therézt – Ibrányi Károly és Krajnik Mária lánya, Antal testvére; a családfát l. Nagy Iván V. 215.
40. szegény Bátyám – Kazinczy András.
40. Alphabetumunknak – ábécénknek.
40. Riedele hosszasan lelte azt a módot – A kopogtatáson alapuló ábécé történetét a Hofkriegsrattól Munkácsra kirendelt bizottság részletesen vizsgálta. A jegyzőkönyvben rögzítették azt is – nyilván Riedel vallomása alapján –, hogy az egyszerű alapelvet (minden betűt annyi kopogtatás jelez, ahányadik a latin ábécében) Riedel fejlesztette tovább, hogy a társalgás célratörőbb és gyorsabb legyen. Erről l. a jegyzőkönyvet: ÖStA KA Hofkriegsratsprotokolle 1805, Karton 22, H 391, 10–16. folio. Ennek a forrásnak és Kazinczy itteni leírásának az értelmezésére l. Szilágyi 2009. 66–74.
41. Az öcsém József – Kazinczy József.
41. en maitre absolu – teljhatalommal (francia).
41. Plánt – tervet.
41. megsugta, hogy a' leánynak – A kéziratban itt látható, nagyjából 9-10 szónyi szövegtörlés kapcsán Szilágyi Ferenc úgy vélte, „minden bizonnyal a leány titkos betegségére vonatkozik” (Kazinczy 1987. 631.), Orbán László pedig részletesebb érvelés után azt valószínűsítette, hogy az olvashatatlanná tett rész „valamiféle szexualitással kapcsolatos titkolnivalót rejt”. (Orbán 2010. 460–461.)
41. Szmethanovicsot – Szmethanovics Károlyt.
42. Szirmay Pálhoz – (1751–1822) katonatiszt, főhadnagyként vonult nyugalomba. Lazonyban lakott. A pazdicsi evangélikus egyház felügyelője (1781–1822). Felesége Pottornyay (Poturnyai) Klára (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 882.; Szirmay 2010. 67.). Szirmayról 1795-ben d'Avesani őrnagy feljelentésében az szerepelt, hogy franciabarát és jakobinus érzelmű. A feljelentés alapján 1796-ban Szentiványi Ferenc sárosi főispán folytatott le vizsgálatot. A zempléni vizsgálat eredményeképpen született meg József nádor felterjesztése, amely Szirmay ellen veszélyes kijelentései miatt fiscalis actio megindítását javasolja. Ezt az államtanács is elfogadta, és az uralkodó is így rendelkezett 1797-ben. Az eljárást meg is indították, s 1798-ban elfogatási parancsot adtak ki ellene. Szirmayt elfogták, s a Kúria 1799-ben kétéves várfogságra ítélte, ezt a büntetést a Kancellária javaslatára az uralkodó egy évre mérsékelte (Domanovszky [kiad.] I. 128, 136–139, 141, 142, 158, 163, 166–171, 187–188, 198, 262–263.).

13.

Versegby 1795. Budán, Juliusban

KÉZIRAT

MTAK Kt K 638/I 127a–128a. Kazinczy Ferenc másolata. A kéziratban a közölt szöveg után még Versegby nyelvészeti feljegyzései is olvashatók; ezeket, mivel nem tartoznak a fogság tematikájához, itt nem közöljük.

A szöveg egyéb másolatai: MTAK Kt K 610, 61a. A cím Kazinczy Gábortól, a többi idegen kéztől származó másolat; MTAK Kt K 632 187a–188a. Ismeretlen kéztől származó másolat, Kazinczy Gábor megjegyzéseivel.); OSZK Kt Quart. Hung. 1403. 40a – 40b. Ismeretlen kéztől származó másolat.

Az eredeti Versegby-szöveg helye: MTAK Kt K 632, 19a. A 19b-n Kazinczy autográf feljegyzése olvasható 1820-ból, ahol közli, hogy a Versegby-feljegyzés egy Winckelmann-kötet lapján állt.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

43. Causar[um] Reg[alium] Director – királyi jogügyi igazgató, a per során a vád képviselője.
43. Nyéki Németh János – Németh János.
43. Generális Barkónak – Vincent Barcónak.
43. a' Gárdák Casermjében – A gárdaházban; erről l. bővebben az *FN* 1795. jún. 11-i bejegyzéséhez (86–87.) fűzött jegyzeteket (306–307.).
43. Versegby grammatikázott – Ennek az eseménynek a részletesebb leírása a *PE*-ben található meg, s nem az *FN*-ben; a *PE* harmadik változatában l. Kazinczy: Pályám emlékezete 646–647.
43. Batsányi – Batsányi János.
43. a' nem componált szókban – a nem összetett szavakban.
43. az én Winckelmannom' táblájára – A Kazinczy tulajdonában lévő, a budai fogság alatt vásárolt Winckelmann-kötetről l. még a 26. *Filangierinek System der Gesetzgebungja (1798 vagy 1799) Bécsben megtiltatik* című szöveget (59.), valamint az *FN Filangieri munkája* című egységét (106–107.). Vö. még a 14. [*Versegby nyelvészeti feljegyzései*] című szöveghez (44.) írott jegyzetekkel (259.).

14.
[Versegby nyelvészeti feljegyzései]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 632, 19ab. Versegby-autográf, a hátoldalon Kazinczy autográf feljegyzése. Itt csak a Kazinczytól származó szöveget közöljük.

MEGJELENÉS

Jakab 1880. 96. A szöveget levélként közölte: Versegby Ferenc – Kazinczynak = *KazLev* XXII. 32–34.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

44. Geschichte der Kunst, von Winckelmann – Kazinczy budai fogsága alatt vette meg a Winckelmann-kötetet, minden bizonnyal az 1776-os, bécsi kiadás volt a tulajdonában (vö. Kazinczy – Szabó Jánosnak, Széphalom, 1815. dec. 13. = *KazLev* XIII. 332.). Vö. még az *FN Filangieri munkája* című egységét (106–107.) a hozzá fűzött jegyzetekkel (...), valamint a 26. *Filangierinek System der Gesetzgebungja (1798 vagy 1799) Bécsben megtiltatik* című szöveget (59.) a hozzá fűzött jegyzetekkel (319–320.).

15. Budai papirosaim

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. RUI 2r. 1. 1a. Autográf.

MEGJELENÉS

Jegyzetekkel részben közli: Kazinczy 1987. 172–174.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

45. Töredék a' Wieland' Gratziájából – Kazinczy fordítását l. MTAK Kt M. Ir. RUI 2r. 1. 3a–10b. Feltehetőleg autográf. Vö. még Váczy 1915. 522.
45. Az Etna. Brydon' Utazásaiból – Fordításrészlet Christoph Martin Wieland *Brydon utazásai* című művéből. Kézirata: MTAK Kt M. Ir. RUI 2r. 1. 13a–19b. Feltehetőleg autográf. A kézirat végén Kazinczy autográf megjegyzése: „Lássd Wielands Allerley 1774. pag[ina] 197–210. fordítottam Októb[er] 1793. megigazítottam Budánn, Szeptemb[er] 14dikénn, 1795.” (19b) Vö. még Váczy 1915. 523.
45. A' Testvérek. Göthe után. – A kézirat címlapján a következők: „A' Testvérek. Dráma. Egy Felvonásban. fordít[tatott] Regmecenn, 1792.” A kézirat: MTAK Kt M. Ir. RUI 2r. 1. 21a–36a. Feltehetőleg autográf. A végén Kazinczy megjegyzése: „Budánn, Szeptemb[er] 4dikénn, 1795.” (36a) Vö. még Váczy 1915. 522.
45. Titus' Kegyelmessége – Kazinczy ezen fordításáról l. az FN 1795. aug. 24-i bejegyzéséhez (89.) fűzött jegyzetet (307.), valamint a 6. [*Kazinczy levele Vincent Barcónak*] című szövegegységet (20–21.), a hozzá fűzött jegyzetekkel (241–243.).
45. Töredék egy Német Journálból – A cím nélküli, M. betűjeggyel aláírt német szöveget l. MTAK Kt M. Ir. RUI 2r. 1. 129a–159b. Autográf.
45. Klopstock felől. Matthisson után – A szöveg címe: „Matthison über Klopstock. Siehe seine Briefe T. 1. Zür[ich] 1795. pag[ina] 4.” MTAK Kt M. Ir. RUI 2r. 1. 160a–161a. Autográf.
45. Énekek – A kéziratban (MTAK Kt M. Ir. RUI 2r. 1. 165a–177b; talán, de nem bizonyosan Kazinczy-autográf) német, francia, latin és magyar nyelvű versek, illetve fordítások találhatók, köztük Friedrich Gottlieb Klopstock, Johann Wilhelm Ludwig Gleim és Heinrich von Kleist, valamint Verseghy Ferenc, Batsányi János, Szén Antal, Somsich Lázár versei, fordításai. Em-lítésre méltók a következők: Kazinczy verse: „Blidlihez. Budán a fogságban. 13. Jan[uar]i 1795” (166b); cím nélküli német vers, a végén megjegyzés: „manus Ant[oni] Szén Budae 20. Jul[i] 1795” [Szén Antal keze, Budán, 1795. júl. 20.] (168a–168b); német vers. „Über die Armen im Jahr 1794”, a végén szerzőként: „Gróf Sigray Jakab, kinek 1795. május 20dikán fejét elütöt-ték” (174b); német vers: „An Amor” [Ámorhoz], szerzőjeként: „Jacques C. Sigray” (175a); német vers: „Bei Übersendung der Gedichte Bürgers” [Bürger verseinek átküldésekor], szerző-jeként: „C. Jaques Sigray”. A vers utolsó sorában szereplő „Mignel” névhez Kazinczy megjeg-yzése: „Gróf Klobusiczky Miczi, kinek emlékezete Sigrayt a' hohérpadig kísérte” (175a–175b); Somsich Lázár három latin nyelvű verse, a végén Kazinczy megjegyzése: „Ezeket Rosti Jánosnak szájából irtam-le” (176a–176b); angol nyelvű kijegyzések Sterne-ből (a lap alján erre utaló megjegyzés: „Tristram Shandy XVIII.”), a lap élén Kazinczy feljegyzése: „Er Semlyén, 10d. apr[il]i 1803. – Gróf Sigray Jakabnak kivégzése után két holnap múlva, egy könyvet,

- mellyet a' boldogtalan Sigray olvasott, Tancsics Ignácznak vittek olvasni, 's Tancsics abban az itt következett anglus sorokat Sigraynak kezével írva lelte. Németre Tancsics tette által a' mi kedvünkért" (177a). A német fordítás: 177b.
45. az ő fordítása a' Zauberflöte című Operából – Batsányinak a Mozart *Varázsfuvola* című operája szövegkönyvéből készített fordítását (egy duett átültetését) a költő kézírásával l. MTAK Kt M. Ir. RUI 2r. 1. 172a. A kritikai kiadásban: BJÖM I. 59. A hozzáfűzött jegyzetek: uo. 376.

16.

[Budán 1795. Júniusnak 10-dik napjáig...]

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. RUI 2r 1. 2a–b. Autográf.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

46. Franciscánusok' egykori Klostromjokat – A börtönül szolgáló egykori ferences kolostorról l. bővebben az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65–68.) fűzött jegyzeteket (286.).
46. a' Gárdisták' szállásokra – Erről l. bővebben az *FN* 1795. jún. 11-i bejegyzéséhez (86–87.) fűzött jegyzeteket (286.).
46. Causar[um] Regalium Director Consiliárius Nyéki Németh János – Németh János udvari tanácsos, királyi jogügyi igazgató.
46. egészen a' Militarének valánk által adva – A foglyok korábbi, katonai és civil felügyelete kapcsán l. az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzését (65–68.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (286–287.).
46. Gróf Zsigray Jakab – Sigray Jakab.
46. Szent-Marjay Ferencz – Szentmarjay Ferenc.
46. Consiliárius és Kamarai Titoknok Haynóczy József – Hajnóczy Józsefet királyi tanácsossá 1786. febr. 20-án II. József nevezte ki, a Magyar Kamara titkári állását pedig 1792. jún. 19-én nyerte el.
46. Szolarcsek Sándor – Szolártsik Sándor.
46. Én második Kazinczy vagyok, a' ki lánczot viseltem – Kazinczy Péter (1636–1679) ítélőmester (felesége Makay Katalin) Kazinczy Józsefnek (Kazinczy Ferenc édesapjának) volt a dédapja. 1667-ben a Wesselényi-féle összeesküvésben való részvételéért szenvedett fogságot, a fej- és jószágvesztéstől Báthory Zsófia fejedelemasszony pártfogása miatt menekült meg úgy, hogy nagy összegű váltságdíjat fizetett és áttért a katolikus vallásra. Bővebben l. Pauler 1876. II. 409.; Borovszky: Zemplén 399–400., Kazinczy Béla 1910. 30–31, 34–53.; Komáromy 1913. Kazinczy feljegyzését Kazinczy Péterről l. Kazinczy: Pályám emlékezete 57.
46. a' Királyi Tábla' Deputatioját 1795. Május 8dikán – A halálos ítélet kihirdetéséről l. az *FN* 1795. máj. 8-i bejegyzését (76–77.).
46. a' Septemvirátusét Május' 16dikán – A Hétszemélyes Táblától jóváhagyott halálos ítélet kihirdetéséről l. az *FN* 1795. máj. 16-i bejegyzését (77.).
46. a' Grationalis' felolvasása Június' első napján követett – A királyi kegyelemlevél felolvasásáról l. az *FN* 1795. jún. 1-jei feljegyzését (82–85.).
46. szent Peprómene – A görög mitológiában a megszemélyesített sors (vö. Dr. Vollmers Wörterbuch der Mythologie aller Völker, Neu bearbeitet von Dr. W. Binder, Dritte Auflage, Hoffmansche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, 1874, 372.).

17.

[Fogságom egész ideje alatt...]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 610, 98a. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Jegyzetekkel közli: Kazinczy 1987. 181.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az itt leírt esettel kapcsolatban l. az FN 1795. máj. 30-i bejegyzését (81.).

18.

[Egy bátor szavam az Abaúj vármegyei gyűlésén, Kassán, 1794.]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 610, 97a–97b. Ismeretlen kéztől származó másolat, Kazinczy Gábor javításaival. Egyéb másolatai: OSZK Kt Quart. Hung. 1403. 13b (némileg rövidebb verzió); OSZK Kt Quart. Hung. 1403. 37a–37b.

MEGJELENÉS

Jegyzetekkel közli: Kazinczy 1987. 161–162.; Kazinczy: Pályám emlékezete 107–108.

Az esetet más hangsúlyokkal és részben más tartalommal egykorúan is összefoglalta egy levélben: Kazinczy – Hajnóczy Józsefnek, [Regmec, 1794. júl. 24.] = *KazLev* XXIII. 40–41.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

48. Vitéz Imre – Ivánkay Vitéz Imre (?–1806) Abaúj vármegyei nemes családból való. Az 1769-ben született Dayka Gábor társa volt a pesti papneveldeben, s valószínűleg már korábban Egerben is. Kilépése után, 1789-től Kazinczy alárendeltjeként iskolaigazgató az egri járásban. 1790-ben vesztette el ezt az állását. Irodalmi tevékenységet is folytatott, a fennmaradt szövegek szerint elsősorban németből készített fordításokat. A róla szóló hiányos adatok legteljesebb összefoglalása: Dayka 2009. 29. Róla l. még Kazinczy adatait: Kazinczy [1884]. 404. Vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 1069.
48. testvére Jánosnak – Ivánkay Vitéz János Abaúj vármegyei nemes család gyermeke; táblabíró. A megye második követe az 1807-es és az 1825-ös országgyűlésen (az előbbire l. Wertheimer 1896. 395.; az utóbbira utal Völgyesi 2009. 387.). A *PE* kritikai kiadásának jegyzeteiben szereplő adatok feltehetőleg nem rá, hanem már a következő nemzedékre vonatkoznak, az ott azonosított Vitéz János (1782–1862) valószínűleg az itt emlegetett Vitéz János fia (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 1069.; teljesebb és pontosabb adatokat ez utóbbi Vitéz Jánosra l. Kölcsey 2000. 409.).
48. a kőművesek nem Jakóbinusok – A kiadványról Váczy János azt állítja, hogy ismeretlen, létezéséről csak Kazinczy följegyzéséből tudunk (Váczy 1915. 486.). A kötetet nem azonosítja a kritikai kiadás sem: Kazinczy: Pályám emlékezete 1069. Valójában a következő kötetről van szó: *A szabad kőművesek nem jakóbiták, Egy egyenes szívű Embernek az Itilete* [sic!], Fordítottatott Németből, Kassán, Ellinger János József betűjével, 1793. A névtelen kiadvány szerzőjét a Petrik-féle bibliográfia pótkötete Horváth Ádámban látja (Bibl. Hung. V. 482.). A 'kőműves' szó itteni jelentése természetesen: szabadkőműves. Keletkezéséről és a megjelenése miatt elrendelt vizsgálatról l. még Benda (kiad.) I. 1062.
48. Pater Szuhányi jezsuita – Szuhányi Ferenc (1742–1812) jezsuita, 1773-ban a gyöngyösi gimnázium tanára. Szerzetesi pályafutására l. Lukács 1987–1988. III. 1674. A rend feloszlata után Gyöngyösön iskolaigazgató (Váczy 1915. 486.). 1794-től az egri gimnázium igazgatója, 1799-től a kassai jogakadémia prorektora. 1799-től 1812-ig a kassai tankerület aligazgatója, majd 1812-ben főigazgatója (vö. Fallenbüchl 1987–1994. II. 237.). 1812-ben Pankota címzetes apátja lett (Fallenbüchl 1987–1994. I. 56.). Vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 1069.
48. Báró Vécsey Miklós – (1749–1829) 1787-ben lett kamarás. 1803-tól 1829-ig Szatmár vármegye főispánja (Fallenbüchl 1994. 99.). 1809-ben a Hétszemélyes Tábla bírása lett. Gyermekei: Miklós, Mária, Leopoldina, Anna (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 1070.).

48. Supr[emus] Studior[um] director – tankerületi főigazgató.
48. a kőművesek Jakobinusok – Váczy szerint ez a kiadvány is ismeretlen (Váczy 1915. 486.). Valójában a következő, névtelenül megjelent műről van szó: *Felfedezett álorcza, mely nyilván kimutatja, hogy a' szabad kőművesek valóságos Jakobínusok*. Írta Igaz Hazafi. [Kassa], 1794. Az azonosítást l. Kazinczy: Pályám emlékezete 1069. Keletkezéséről és az elrendelt vizsgálatról l. még Benda (kiad.) I. 1062.
48. második Leopold császárnak halálát – II. Lipót 1792. márc. 1-jén halt meg. Váratlan halála körül sokféle híresztelés kapott lábra, így a gyilkosság lehetősége is. Ez azonban valószínűtlen, s II. Lipót szabadkőművességére sincs adat.
48. Szent-Imrey Pál – Nem sikerült róla egyéb adatot találni.
48. quidcunque demum dicamus, Latomi certe Jacobini sunt. – Bármit mondjunk is, a szabadkőművesek mégiscsak jakobinusok.
48. Bodenlosz Mihály – (1739–1818) jezsuita. Szerzetesi pályafutására l. Lukács 1987–1988. I. 109. A rend feloszlata után a leleszi konvent búzafalvi birtokán számvevő, 1802-ben kinevezték a kassai konviktus kormányzójává és Casar címzetes apátjává (Váczy 1915. 487.; Fallenbüchl 1987–1994. I. 50.).
48. Civitatem miscere et reges sicario more tollere, non Latomorum est, sed Jesuitarum – Az államokat felforgatni és a királyokat orgyilkos módjára megölni nem a szabadkőművesek, hanem a jezsuiták szokása.
48. Fáy Mihály – Szemerei birtokos; egyéb adatot nem sikerült találni róla.

19.

[Szulyovszky Menyhért ma beszélle...]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 610, 94a–94b. Ismeretlen kéztől származó másolat, Kazinczy Gábor javításaival. Másolata: OSZK Kt Quart. Hung. 1403. 41b–42b.

MEGJELENÉS

Jegyzetekkel közli: Kazinczy 1987. 179–180.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

49. Grimmel – Grimmel Ignác.
49. Rákoczy György – (1701–1756) II. Rákóczi Ferenc kisebbik fia. Bátyjával, Józseffel együtt elszakították apjától, 1706 után anyjától is. Bécsben nevelkedett, 1726-ban Párizsba szökött, onnan 1727-ben Rodostóba utazott, ahol újra találkozott apjával. Utána visszatért Párizsba, ahol gróf Terislaw álnéven élt. Franciaországban halt meg. Róla még Mikes 1966. passim. Halálának és fogságának a szövegben szereplő változata mellett semmiféle adat nem szól.
49. Szulyovszky nem a toronyban tartatott velünk, hanem G[rimmel] egy szobájában – Arról, hogy Szulyovszkyt nem a többiekkel együtt, hanem a börtönőr lakásában tartották, l. az FN bejegyzését (111.)
49. protocollumot – jegyzőkönyvet.
49. Pendling – Hegy a kufsteini vár mellett.
49. Kaiserberg – A kufsteini vár mellett emelkedő Kaiserbergre Kazinczy cellája ablakából rálátott; egy 1799-ben készített, „cseresznye lév vagy málna e czettel” festett rajzán meg is örökítette. A rajz reprodukcióját és a mellette olvasható feliratot l. Kovács Ida (szerk.) 2009. 76. L. még e kötetben: 521.
49. József – Rákóczi József (1700–1738) II. Rákóczi Ferenc idősebbik fia. Apját soha nem látta, 1706 után anyjától is elszakítva Bécsben nevelkedett. 1734-ben Rómán, Nápolyon és Párizson át Madridba ment. 1736-ban a szultán hívására Rodostóba utazott, ahol az apja halála után ott maradt emigránsok vezetője lett, s az Erdélyi Fejedelemség trónkövetelőjeként részt vett az 1737–1738-as erdélyi hadjáratban, amelynek befejezése előtt Csernavodában meghalt. Róla l. még Mikes 1966. passim.
49. historiaphilosoknak – a történelem kedvelőinek.
49. a talán még életben levő Grimmelt – Az utalás azért meglepő, mert Grimmel feleségének a Kazinczyhoz intézett leveléből (Eisgrub, 1804. jún. 4.) kiderül, hogy Grimmel már 1804-ben meghalt, s erről Kazinczy értesült (vö. *KazLev* XXII. 78–79.).

20.

Horváth János Veszprémi Kanonok tituláris püspök helytartói tanácsos

KÉZIRAT

MTAK Kt K 760, 82a. Autográf.

MEGJELENÉS

Egészében kiadatlan, egy részletét idézetként közölte: Miskolczi 2009. 773.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

50. 1828 Decemb[er] 8d – Kazinczy 1828 decemberében kázméri perének ügyében utazott Pestre, s megszakításokkal 1829. márc. 31-ig tartózkodott ott. Ekkor írott naplóját l. Kazinczy: Pályám emlékezete 330–386. Vö. még a jegyzetekkel: 1239–1244. A Horváthtal való találkozásról itt mindössze annyit ír: „Estve Horváth János Püspökkel sétálok.” (Uo. 338.)
50. a' Leopoldgasse' végében a' Város háza mellett – A pesti városházát 1702-ben kezdték el építeni a belvárosi templom mögött, s 1767–1768-ban egyemeletesre magasították. Ezt az épületet 1900-ban bontották le.
50. a' hídig – Pest és Buda között az 1770-es évektől a mai Lánchíd helyén álló repülőhíd teremtett kapcsolatot; erről bővebben l. Siklóssy 1918. Vö. még a 7. *Kazinczy Ferencz' Naplója* 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (26–28.) fűzött jegyzettel (247.).
50. a' Májerfi' házábanál – Talán ugyanarról a házról van szó, amelyet Ferenczy János emleget egy 1806-os levelében, anélkül hogy a ház helyét pontosabban meghatározná: Ferenczy János – Horvát Istvánhoz, Pest, 1806. nov. 1. = Horvát – Ferenczy 1990. 23.
50. quadrumba – kolostori kerengőbe, keresztfolyosóra.
50. Verseghit – Verseggy Ferencet.
50. kit barátjának mondott – Verseggy valóban szoros munkakapcsolatban állt Horváth Jánossal, a Veszprémben Horváthtól szervezett Veszprémi Tudós Társasághoz, s a társaságtól 1820 és 1824 között kiadott folyóirathoz, az Egyházi Értekezések és Tudósításokhoz egyaránt köze volt, s állandó levelezésben állt Horváthtal. Bővebben l. Hudi 2009. 174–178.
50. Universitásnál – a pesti egyetemnél.
50. a' Primás' Secretarius – Az esztergomi érsek (a hercegprímás) titkára; a feljegyzés elkészültének időpontjában az esztergomi érsek Rudnay Sándor volt (1760–1831, esztergomi érsek: 1819–1831) – róla bővebben l. Beke (szerk.) 2003. 358–360. (a szócikk szerzője: Káfer István).
50. Prof[essor] Oswald – Feltehetőleg Oswald Ferenc (1790–1856), akit 1823-ban neveztek ki a pesti egyetemen a dogmatika rendes tanárává, s 1846-ig működött itt professzorként. Életről bővebben l. Szinnyi IX. 1433–1434.
50. Jankovicstól – Jankovich Miklóstól.
50. degradatióján – Martinovics papi tisztségétől való megfosztásáról l. az FN 1795. máj. 18-i bejegyzését (77–79.).
50. Kondé Püspöknek – Kondé Miklósnak.
50. adistált – segédkezett a szertartáson.
50. in obversum legum humanarum – az emberi törvények ellenében.
50. et legum divinarum – és az isteni törvények ellenében.
50. Novák – Novák Ignác.

50. *Vobis ergo Iudices hominem hunc qui conspiravit contra Regem et Patriam* – Átadom nektek, bírák, ezt az embert, aki összeesküdött a király és a haza ellen. (A mondatot Kazinczy az *FN* 1795. máj. 18-i bejegyzésében [78.] kis módosítással idézi, ott más a szórend és csak „contra patriam” [a haza ellen] szerepel.)
50. *Non est verum; contra Patriam non, sed contra regem* – Nem igaz, a haza ellen nem, hanem a király ellen.
50. a degradatio volt Máj[us] 18d. 1796. – Martinovicsnak a papi tisztségétől való megfosztására valójában 1795. máj. 18-án került sor. Eszerint Kazinczy Nováktól még Budán, a Brünnbe való elszállítás előtt, 1795 augusztusában szerezhette meg a Martinovicsra vonatkozó információkat.

21. Magyar öltözet.

KÉZIRAT

MTAK Kt K 624, 40a–41b. Autográf. (Idegen kéztől származó másolatát l. MTAK Kt K 610, 80a–81b. Ez utóbbi kézirat élén a XVI. szám áll.)

MEGJELENÉS

Kazinczy: Pályám emlékezete 90–91.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

51. Wesselényi Nádorunkon – Wesselényi Ferenc (1605–1667), 1655-től nádor. A Marosvásárhelyen őrzött portréjáról Kazinczy rendelkezett egy metszettel, amelyhez a következő jegyzetet írta: „Maros-Vásárhelytt a’ Gróf Teleki Sámuel Bibliothecájában, zöld bársony bővujjú dolmányban.” A metszetet és Kazinczy megjegyzését közli: Hőgye/Kazinczy 1992/I, 46. és 47. képmeléklet. Kazinczy az öltözékről említést tett a Wesselényiről írott életrajzában is, amelyet 1827-ben a Felső Magyar Országi Minervában publikált: l. még Kazinczy [1884]. 149–157. A vonatkozó hely: 157. Vö. még Kazinczy: Pályám emlékezete 1122–1123.
51. Maros-Vásárhelyi Bibliothecában – Gróf Teleki Sámuel 1802-ben nyitotta meg marosvásárhelyi könyvtárát a nyilvánosság számára: ez lett a Teleki-téka. A gyűjteményről Kazinczy külön ismertetést készített: *Erdélyi Cancellárius Gr. Teleki Sámuel Excell. Bibliothecája Marosvásárhelytt*, Tudományos Gyűjtemény, 1817, VII. szám, 3–8.
51. Hunyadi János Gubernator’ sarcophagusán, a’ Károly-Fejérvári általa épített templomban – Utalás Hunyadi Jánosnak (1407 és 1409 között–1456), 1446-tól 1452-ig a Magyar Királyság kormányzójának a gyulafehérvári bazilikában látható márvány síremlékére.
51. nem ponyóán hordottuk – nem panyókára (azaz vállra) vetve viseltük.
51. Brunsvík – Brunsvík Antal gróf (1709–1780), udvari tanácsos, szeptemvir, 1769-től 1776-ig Esztergom, 1779-től 1780-ig Bihar vármegye főispánja. Grófi címet 1775-ben kapott. Vö. Falenbüchl 1994. 70.
51. plundricska – plundri: l. az FN 1795. jún. 1-jei bejegyzéséhez fűzött jegyzetet (302.).
51. Napoléon – Bonaparte Napoléon.
51. frízírozásnak – hajfodorításnak, a haj besütésének.
51. czaflikat – copfokat, befont hajat.
51. görbefűsűs Magyar – Az utalás feltehetőleg arra a szokásra vonatkozik, hogy a 18. században a férfiak körében is szokás volt a hajat feltűzni vagy csomóba kötni, s ezt rögzíthették fésűvel is. Bővebben l. MAMÜL III. 481–483.
51. 1789. Júniusban felgyógyulván egy halálos inhidegből – Betegségéről egykorúan megemlékezik: Kazinczy – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. júl. 10. = *KazLev* I. 395. A betegség orvos-történeti értékelését l. Kiss L. 2006.
51. midőn mások megszólítottak – A rövidre nyírt haj a francia jakobinusok divatja volt, s ezért a megnyíratkozás akár politikai állásfoglalásnak is minősülhetett. Erről Kazinczy egy levelében a következőket mondta: „B. Podmaniczky azt investigálta, hogy az Ifjúság mért hord rövid hajat, mely Gallicismus. – Már ez feletle sok: és ezt soha nem hihetem. Én a Fr[ancia] Revolu[tí]ó előtt már rövid hajat hordottam, és azt is fogok, valamig a’ rövid haj természetes göndörödését a’ frizuránál szebbnek, és annak kevés időt kívánó megfésülését a’ fark fonásnál könnyebb-

nek fogom ítélni.” Kazinczy – Szentmarjay Ferencnek, Regmec, 1794. aug. 22. = *KazLev* XXIII. 44. Ennek a vélekedésnek a nyomát Erdélyi Lászlónak a Pest vármegye törvényszéke előtti, 1794. szept. 16–17-i kihallgatása is mutatja, ahol az egyik tanú a szembesítéskor a vádlott szemébe mondta, hogy ő megdorgálta, amiért kurtára vágatta a haját: Benda – Elek 1983. 307. Vö. még Benda (kiad.) II. 649–652.

51. Generális Beleznaynének – Gróf Beleznay Miklósné báró Podmaniczky Anna Mária (1731–1802); Beleznay (1713 körül–1787) tábornok, 1772 és 1786 között a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, 1773-tól 1778-ig emellett egyetemes főgondnok is volt. Felesége férje halála után Pesten irodalmi szalont tartott fent, s neki szólt az *Uránia* című folyóirat (1794–1795) ajánlása is.
51. Gróf Berényi György – Nem sikerült róla adatokat találni. A gróf Berényi családra l. Nagy Iván I. 16–25.
52. Consil[iarius] Vay József – Vay József tanácsos.
52. Vice Palatínus Péchy Imre – Péchy Imre alnádor.
52. Septemvir Tihanyi – Tihanyi Tamás, a Hétszemélyes Tábla bírāja.
52. Szilassy – Szilassy József.

22. Az Országglás Foglyai 1795ben.

KÉZIRAT

MTAK Kt K 632, 9a–11a. Autográf. (Más kéztől származó másolata: MTAK Kt K 610, 110a–112a.)

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A táblázatban szereplő személyekről l. az *Életrajzok* között található adatokat. Hasonló táblázatos kimutatás több is fennmaradt; egy, több rovattal rendelkező, latin nyelvű összesített táblázatot Madách Sándor ügyvéd munkájaként kiadtak: Benda (kiad.) II. 814–820.

- 53. Versegi Ferencz – Verseghy Ferenc.
- 53. scrophulusokban – azaz tuberkulózisban.
- 53. Ispotályban – kórházban.
- 53. Szabó László – Szentjóni Szabó László.
- 53. hektikában – tüdőbajban.
- 53. abs. cum imp. – absolutus cum imputatione: a vizsgálati fogság beszámításával le van töltve [ti. a büntetés].
- 53. elereszt[etett] – szabadon bocsátva, felmentve.
- 53. Juhász János – Juhász Nepomuk János.
- 54. Illés Ferencz – Illyés Ferenc.
- 54. Túros Péter – Túrós Péter.
- 54. Márton István – Marton István.
- 54. Pajczkoffer Antal – Paitzkoffer Antal.
- 54. Nemessányi Antal – Valójában: Nemessányi András; Kazinczy állításával ellentétben ő a vizsgálati fogság beszámításával szabadult.
- 54. A' Sententiák előtt – az ítéletek megszületése előtt.
- 54. Szecsánács Sándor – Valójában: Szecsenacz Jakab; 1794. dec. 10-én tartóztatták le, s csak 1795. márc. 8-án rendelkezett a nádor a szabadon engedéséről.
- 54. A' Körmöndi Plebánus – Szabó Imre; az esetet bővebben l. az FN 1795. jan. 30-i bejegyzésében (70–71.).
- 54. Fodor József – Fodor József öngyilkosságáról bővebben l. az FN 1794. dec. 19-i bejegyzésében (65.).
- 54. Helytartói Secretarius – helytartótanács titkár.
- 54. Kuttyevói Camerális Praefectus – A horvátországi kuttyevói közalapítványi birtok felügyelője.

23. Ürményi

KÉZIRAT

MTAK Kt K 610, 58a–58b. Kazinczy Gábortól származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az itt elmondottak egy része más megfogalmazásban megtalálhatóak az *FN* 1795. aug. 21-i bejegyzésében (88–89.). Kazinczy Ürményiről egyébként külön epigrammát is írt (*Ürményi József, az ország-bírája*), amelyet 1814-ben publikált: Kazinczy 1998. 101. A jegyzetek: 297.

Kazinczy Ürményiről írott nekrológja: *Ürményi Ürményi József*, Felső Magyar Országai Minerva, 1826, 2. negyed, 4. szám, 643–648. Ez az életrajzi vázlatot tartalmazó nekrológ tartalmilag nincs közvetlen összefüggésben az itt közölt szöveggel.

56. Ürményi – Ürményi József.
56. nem alamizsnáz – értsd: nem oszt alamizsnát.
56. Horvátnak hagyja – Nem sikerült egyértelműen azonosítani. Talán Horvát István (1784–1846) történész, későbbi egyetemi tanár, aki 1803-tól volt nevelő Ürményi Józsefnél. Róla bővebben l. Vass 1895., Horvát – Ferenczy 1990.
56. Egy harminczadosnak – A külkereskedelem vámját nevezték harmincadnak. Ennek beszédese királyi felségjog volt, amelyet a Magyar Kamara kezelt, s erre öt körzetet hozott létre. A harmincadhelyeket a kormányzat bérbe adta; aki így jutott hozzá ehhez a bérlethez, azt nevezték harmincadosnak. Bővebben l. Ember 1989. 648–651.
56. Zelotypus – féltékeny.
56. Vály, Agárd – A Fejér vármegyei Vál és Agárd 1775-ben került Ürményi József tulajdonába, s Ürményi itt kastélyt is építtetett.
56. Albert ad neki kölcsön a Püspöki szék’ üresedett cassájából – Az utalás nem teljesen világos. Albert: Mária Terézia 1765-ben a nádor (gróf Batthyány Lajos) halála után a nádori tisztséget betöltetlenül hagyta, s kinevezte helytartóvá lánya, Mária Krisztina férjét, Albert szász-tescheni herceget. A megüresedett kassa feltehetőleg a be nem töltött püspöki stallumokból származó jövedelmekre utal.
56. Németh – Németh János, Nyéki.
56. Aczél – Aczél István.
56. referaltatni – ügyről előterjesztést tenni.
56. prothonotarius – ítélmester.
56. referátától – értsd: attól a jogtól, hogy ő referálhat az ügyekről.
56. a crimen laeset – crimen laese majestatis: felségsértés.
56. „A Cancellaria nem dirigens dicasterium.” – Értsd: a Magyar Királyi Kancelláriának nincs joga utasítani a magyar közigazgatást.
56. Z[ichy]nek – Zichy Károly.
56. jurista – értsd: jogász.

56. Haller – Haller József.
56. subscribálák – aláírták.
56. Izdenczi – Izdenczy József.
56. „Hoc est sitire sangvinem” – Ezt jelenti vérszomjasnak lenni.
56. Szolárcsek – Szolártsik Sándor.
56. Őz – Őz Pál.
56. repraesental – itt: foglal állást, tesz előterjesztést.
56. Satis jam fusum sanguinis. Ecce sequelae Theresiani systematis. – Elég már a vérontásból. Íme a Mária Terézia-i rendszer következményei.
56. triumpháljon a causans – dicsőüljön meg a panaszos.

24.

[Kazinczy jegyzete Fessler könyvéhez]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 610, 93a. Kazinczy Gábortól származó másolat.

MEGJELENÉS

Idézetként közölte: Miskolczi 2009. 771.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

57. Fessler X köt[et] 663–8 lapjairól – Az idézet lelőhelye: *Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen, X. Theil, Die Ungern unter Königen aus der Österreich–Ernestischen Linie*, erzählt von Dr. I. A. Fessler, Leipzig, bey Johann Friedrich Gleditsch, 1825, 665. A fejezet címe: *III. Revolutionäre Umtriebe in Österreich und Ungarn* (663–668.).
 57. „Du verehrst meinen ehemaligen Collegen; gut, so verehere auch Sylla und Catilina, denn die Triebfedern seines Handelns waren dieselben.” – Te tiszteld egykori kollégámat; jól van, így én is tiszteltem Sullát és Catilinát, hiszen cselekedeteik indítéka ugyanaz volt.
 57. Sylla – Lucius Cornelius Sulla (Kr. e. 138–Kr. e. 78); elszegényedett római patríciuscsaládból származott. Kr. e. 107-ben Africa provinciában quaestor; itteni hadvezéri működésének legnagyobb sikere, hogy legyőzte és elfogta Jugurtha numídiái királyt. Később más hadszíntereken teljesített szolgálatot. Kr. e. 97-ben praetor, Kr. e. 88-ban consul. Még ebben az évben polgárháborút robbantott ki és elfoglalta Rómát, s gyakorlatilag egyeduralmat vezetett be. Ezután a görög hadszíntéren vezetett hadjáratokat, elfoglalta és kifosztotta Athént is. Róma közben elpártolt tőle, ezért Kr. e. 82-ben ismét elfoglalta, és korlátlan időre dictátorrá választotta magát. Politikai ellenfelei ellen a proscriptio intézményét alkalmazta: közzétette mindazok nevét, akiket szabadon bárki megölhetett úgy, hogy a vagyonából a gyilkosa is részesedett. Kr. e. 79-ben lemondott összes tisztségéről és visszavonult.
 57. Catilina – Lucius Sergius Catilina (Kr. e. 108–Kr. e. 62); előkelő római patríciuscsalád gyermeke. Kr. e. 82-ben legatus, 68-ban praetor, később Africa provincia propraetora. A Sulla alatti kivégzések és vagyonelkobzások idején (l. fentebb) jelentős vagyonra tett szert. Több ízben – pl. Kr. e. 64-ben – hiába pályázott consuli címre. Támogatta Crassusnak és Caesarnek Kr. e. 65-ben a hatalom megszerzését célzó törekvését, két évvel később azonban már önálló összeküvést szőtt egy katonai dictatura megteremtésére. Cicero ellene mondott beszédei hatására Kr. e. 63-ban elhagyta Rómát. Etruriába menekült, hadsereget szervezett Róma ellen. Kr. e. 62-ben a pistorai ütközetben vesztette életét.
- A Kazinczy Sallustius-értelmezéséhez kötődő, ellenszenvvel kezelt Catilina-képzet felbukkanásáról az életműben l. Völgyesi 2010. 33–34, 44.; Miskolczi 2009.
57. Martinovics – Martinovics Ignác.
 57. revolutionarius – forradalmár.
 57. Június és Marcus Brutus – Marcus Junius Brutus (Kr. e. 85–Kr. e. 42) régi római patríciuscsalád gyermeke. Az ősi nemesi köztársaság híve volt. Caesar, hogy megnyerje, fontos állami megbízatásokhoz juttatta. Brutus részt vett abban az összeküvéásban, amely Kr. e. 44-ben végzett Caesarral. Később Cassiusszal együtt görög területen szervezte a republikánus erőket. Philip-pinél 42-ben serege vereséget szenvedett, s Brutus ekkor kardjába dőlt.
 57. Leopold – II. Lipót.

25. [A Wieland-fordításról]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 641, 50b. Autográf. (A részlet egy nagyobb szövegegységbe illeszkedik bele: „Története a’ Wieland’ Diogenese’ magyar fordításának” [46a–50b].) Ismeretlen kéztől származó másolata: OSZK Kt Quart. Hung. 1403. 7b–8a.

MEGJELENÉS

Kazinczy: Pályám emlékezete 49. Ez alapján, részleteiben: Kazinczy: Fordítások 824.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

58. Martinovics Apát Úr – Martinovics Ignác.
 58. plánját – tervét.
 58. Causar[um] Reg[alium] Director – királyi jogügyi igazgató.
 58. Consil[iarius] Hajnóczy – Hajnóczy József tanácsos.
 58. Gróf Zsigray Jakab – gróf Sigray Jakab.
 58. Actiót – vádiratot.
 58. Publicum – itt: közvélemény.
 58. rendesebb – Itt: különösebb, szokatlanabb; Kazinczy szóhasználatára l. Kardos 1931.
 58. Prókátor Gerendásy – Sándor Lipót ügyviteli jegyzőkönyvében Gerendás néven szerepel: Benda (kiad.) III. 270. Egyéb adatot nem sikerült találni róla.
 58. Diogeneszemet – A következő Kazinczy fordította könyvről van szó: ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙ-
 ΝΟΜΕΝΟΣ, az az a’ szinopei Diogenesz’ dialogusai. Consil. Wieland írásai. Pesten, Nyomt.
 Trattner Mátyásnál, 1793. A kötet kritikai kiadása: Kazinczy: Fordítások 309–380.
 Az ügy háttéréről annyi kideríthető, hogy Debrecen város tanácsához 1795 elején feljelentés
 érkezett, hogy Fodor István könyvkötőnél a francia káté egy példányát látták. A város elren-
 delte vizsgálat során nem találtak kátét, de Fodor elmondta, hogy nemrégiben Látszeghi Elek
 egy könyvet mutatott neki, amelyet Landerer adott ki, s amelyért, ahogy mondotta, „már so-
 kan vagynak fogva”. Ezek után átvizsgálták Látszeghi könyveit, amelyek között káté nem volt.
 A tanúvallomásokból kiderült, hogy az emlegetett munka Kazinczy Wieland-fordítása volt.
 Látszeghi egyébként azt állította, hogy a könyveket vette, s senkinek nem adta oda olvasni.
 A vizsgálat részletesebb leírását, a források megadásával és a Látszeghinél talált könyvek felsor-
 rolásával l. Benda (kiad.) III. 212–213, 270–271.
 58. Ládszegi nevű Posta-Expeditör – Voltaképpen: Látszeghi Elek, a debreceni kerületi tábla írno-
 ka (született 1767-ben vagy 1768-ban, Győrszentmártonban): Benda (kiad.) III. 213.
 58. Magistrátusnak – Debrecen szabad királyi város tanácsának.
 58. Catecismus – Eredetileg: kérdés-felelet formájában megírt értekezés; itt utalás a Martinovics-
 összeesküvés céljait megfogalmazó két kátéra.
 58. ex[em]plárjaikat – példányaikat.
 58. Szombathy János Fő-Bíró – Voltaképpen: Szombati István, 1790-től Debrecen szabad királyi
 város főbírája. A Kazinczytól érezhető iróniával leírt reakcióját érthetőbbé teszi az az eset,
 amelynek Sándor Lipót nádor ügyviteli jegyzőkönyvében is nyoma maradt. Eszerint Zombory
 Mihály a debreceni kerületi tábla ülnöke 1794 decemberében jelentette Németh János királyi
 jogügyi igazgatónak, hogy Domokos Lajos, Debrecen korábbi főbírája a Martinovics-féle káté

egy példányát átadta Szombatinak, mire ő ezt a város irattárába tétette. A jogügyi igazgató tudatta Szombatival a feljelentés tartalmát, rosszállását is kifejezve, s felszólította, hogy azonnal küldje el neki a kátét. Szombati válaszában kijelentette, semmiféle kátét nem látott, és a vádat légből kapott rágalomnak nevezte. L. Benda (kiad.) III. 170.

58. Vice Notárius Kászonyi – Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

58. Abderai – Utalás Wieland *Die Geschichten der Abderiten* című regényére, amelynek a bölcs Démokritosz és az ostoba abderaiak konfliktussorozata adja a témáját. Abdera: ókori görög város. Wieland hazai recepciójára l. Heinrich 1900.; Kazinczy kapcsán l. még Fried 2009a 6. skk.

26.

Filangierinek System der Gesetzgebungja (1798 vagy 1799) Bécsben megtiltatik.

KÉZIRAT

MTAK Kt K 633/VI 167a–167b. Autográf.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az esetet részben más megfogalmazásban l. az *FN Filangieri munkája* című egységében (106–107); vö. még az ahhoz fűzött jegyzetekkel (319–320.).

59. Guberniális Consiliárius Schröter – Schröter kormányzósági tanácsos; egyéb adatot nem sikerült találni róla.
59. Libr[orum] Revisor – a könyvek ellenőre: a birtokolt könyveket átvizsgáló és olvasásukat engedélyező hivatalos személy.
59. Referensünk – Ti. olyan személy, aki a foglyokról jelenteni tartozik.
59. H[er]r v[on] K[azinczy], Sie haben Filangieris Werke? – Ja, H[er]r Gub[ernal] Rath. – Ich kom[m]e sie Ihnen abzunehmen.
Kazinczy úr, megvannak Önnek Filangieri művei? – Igen, kormányzósági tanácsos úr. – Azért jöttem, hogy ezeket elvegyem Öntől.
59. Ich verstehe Sie, monda a' Cons[iliarius]. Aber Sie müssen wissen, wir sind so weit gekom[m]en, daß man Eckhartshausens Gebetbuch verboten hat, u[nd] es hat nun an einem Haar gestellt, daß man nicht auch Plutarchs Biographien verboten hat. – Én értem Önt, monda a' Consiliarius. De tudnia kell, már odáig jutottunk, hogy Eckhartshausen imádságoskönyve is be van tiltva, és minden annyira a feje tetejére állt, hogy Plutarkhosz életrajzeit is csaknem betiltották.
59. Eckhartshausens Gebetbuch? das mag verboten werden. Erlauben Sie mir aber, mein Herr Gub[ernal] Rath, daß ich die Anmerk[un]g mache: Wer den Vorschlag that, den Plutarch zu verbieten, war langs nicht so Narr, wie er es zu seyn scheint. – Eckhartshausen imádságoskönyvét? Azt be lehet tiltani. De engedje meg, kormányzósági tanácsos uram, hogy megjegyezzem: aki azt javasolta, hogy Plutarkhoszt be kell tiltani, egyáltalán nem volt olyan bolond, ahogyan ez látszik.
59. Causar[um] Reg[alium] Director – királyi jogügyi igazgató.
59. Consiliárius – tanácsos.
59. Staatsgefangener – államfogoly.
59. Tacitus – (Kr. u. 56 k.–?) római történetíró *Historiae* című művéről van szó.
59. Sallust – Sallustius (Kr. e. 86 k.–Kr. e. 35. k.) római történetíró; Kazinczy egyik fő ambíciója volt műveinek magyarra fordítása. Erről bővebben: Szörényi 2010.
59. Liviust ott vettem – Titus Livius (Kr. e. 59–Kr. u. 17) római történetíró *Ab urbe condita* című művéről van szó; l. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben a 17. számú levelet (152–154.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (362–363.).
59. Winkelmannak Geschichte der Kunst nevű munkáját vétettem-meg – Erről l. még az *FN Filangieri munkája* című egységet (106–107). Verseggy ennek a Winckelmann-kötetnek a bo-

rítólapjára írta nyelvészeti feljegyzéseit; erről l. a 13. *Versegby Budán 1795. Juliusban*, valamint a 14. [*Versegby nyelvészeti feljegyzései*] című szövegeket (43–44.) s a hozzájuk fűzött jegyzeteket (258.).

59. Mesterség – itt: művészet.

59. Génie – zseni.

59. öszve sugorva – összezsugorodva, elnyomva.

27.

VI. Piust a' Francziák Rómából 179 Generalis Calvin által kísértették-el

KÉZIRAT

MTAK Kt K 633/VI, 225b–226a. Autográf.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

60. Generalis Calvin – Ti. egy olyan generális, aki – Kálvinhoz hasonlóan – szemben áll a katolikus egyházzal. Utalás Chipault-ra.
60. Így beszéltte ezt azon útunkban – A Kufsteinből Munkácsig tartó út leírását l. az *FN* 1800. jún. 30-a utáni részben (114–130.); az itt emlegetett beszélgetés rövidebb, csak utalásszerű említését l. az *FN* 1799. jún. 22-e utáni bejegyzések között (112.). Vö. még az ehhez fűzött jegyzetekkel, valamint a 28. *Antonio Fiorella, Corsicai fi* című szövegegységgel (61–62.) és a hozzá fűzött jegyzetekkel (280–281.).
60. Oberster Chipault – François-Clément Chipault ezredes.
60. azon ebédnél beszéllette – Az 1798 decemberében trónjától megfosztott savoyai királyt és feleségét a franciák Szardínia szigetére száműzték. Odaszállításuk közben, 1799. jan. 19-én Parmában találkoztak a szintén száműzött, s a francia hadseregtől elszállított VI. Pius pápával, s ekkor zajlott le köztük egy körülbelül félórás beszélgetés. L. Pastor 1933. 616–617. (Ez a történeti összefoglalás említi is Chipault nevét, de nem a Kazinczytól feljegyzett részletekkel.)

28. Antonio Fiorella, Corsicai fi

KÉZIRAT

MTAK Kt K 633/VI, 226a–227b. Autográf.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

61. francia General de Brigade – dandártábornok.
61. Turinban capitulálván – Torinóban magát megadván.
61. minekutána a’ francziák 29d. Jún[ius] Münchenbe bementek – Vö. az *FN* 1800. jún. 30-a utáni bejegyzéseivel (114–115.) s a hozzá fűzött jegyzetekkel (326–327.).
61. velünk egy hajón Linz felé indítatott – A Fiorellával közös útról l. az *FN* 1800. jún. 30-a utáni bejegyzéseit (114–127.).
61. stación – postaállomáson.
61. Staféta – a futár, akivel a parancsot küldték.
61. ranzionírozva vagy on – azaz szabadon van bocsátva.
61. szép physionómiájú – szép arcú, megnyerő külsejű.
61. étourdi – szórakozott.
61. Gráczba – Grazba.
61. Bonaparte – Bonaparte Napóleon.
61. a’ mi elfogott Generálisunkat Hohenzollert – Friedrich Franz Xaver Prinz von Hohenzollern-Heichingent (1757–1844), aki 1797-től különböző parancsnoki beosztásokban az itáliai hadszíntéren harcolt; bővebb életrajzát és katonai pályafutását l. Wurzbach IX. 211–217.
61. Alvinczihoz – Alvinczy Józsefhez.
61. Ő vitte a’ had’ igazgatását a’ Pápa ellen – Vö. még az *FN* 1799. jún. 22-e utáni bejegyzésekkel (112.) és a hozzá fűzött jegyzetekkel (324.).
61. Seneca – Lucius Annaeus Seneca (Kr. e. 4 és Kr. e. 1 között–Kr. u. 65) filozófus, drámaíró, költő. 41-ben, Claudius császár trónra lépése után Messalina császárné intrikája miatt száműzték Korzikára, ahonnan az új császárné, Agrippina közbenjárására térhetett vissza Rómába 49-ben. A későbbi császár, Néró nevelője lett, majd immár Néró uralkodása alatt a Piso-féle összeesküvésben való részvétele miatt öngyilkosságba kényszerítették.
61. kaméén – kámea: domborműszerű ábrázolással vésott drágakő.
61. Scientifisch – tudományos.
61. *Msr Savant*nak – Tudós úrnak.
A *PE* harmadik változatában Kazinczy azt írja, ez Úza megszólítása volt: Kazinczy: Pályám emlékezete 662–663.
61. Chipault – François-Clément Chipault.
61. Szulyovszkyt – Szulyovszky Menyhértet.
61. *Msr Grequen*ek – Görög úrnak.
61. minetát – pénzérmét.
61. Mais Général – Tábornokom.

61. minden egyéb passiómat absorbeálja – Értsd: minden egyéb szórakozásomat, kedvtelésemet elnyeli, magában foglalja.
61. „Il seroit un homme ordinaire, felele franczia tűzzel Fiorella, si apres avoir fait tant de choses, il finiroit comme César.” – Akkor is átlagember lenne, felele francia tűzzel Fiorella, miután ennyi mindent végbevitt, ha császárként végezné.
61. Ő Generalissimus volt a’ Cisalpinusoknál – A Ciszalpin Köztársaságról l. az *FN* 1800. aug. 25-i bejegyzéshez (132.) kapcsolódó jegyzeteket (340.). Generalissimus: legfőbb hadvezér, főparancsnok.
61. kaputrok – hosszú felsőkabát.
61. uniformban – egyenruhában.
62. A’ mint hajónk Bécsbe ére – Vö. az *FN* 1800. júniusi és júliusi bejegyzéseivel (116–125.); az itt leírt esetet Kazinczy ott nem örökítette meg.
62. a línéánál – a város határánál.
62. Belisairt olvasta – Jean-François Marmontel *Belisaire* című regényét.
62. Budánál a’ Margit’ szigetében tettünk-ki – A jelenet leírását l. az *FN* 1800. júl. 30-i bejegyzésében (126–127.).
62. Bastendorff – Franz-Josef Bastendorf.
62. Lohrmillert – Philipp Lohrmüllert.
62. GeneralCommandó – főhadparancsnokság.
62. a’ ti ... Országglástok – Az itt csak kipontozással érzékeltetett jelző az *FN* 1800. júl. 30-i bejegyzésében (126.) így szerepel: infám [gyalázatos].
62. Turínban azt capituláltam – Értsd: Torinóban azzal a feltétellel adtam meg magam.
62. Sibiria – Szibéria.
62. Russzok – oroszok.
62. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.
62. Szlávi Já[nos] – Szláv János.
62. jusque à la frontière de Turquie – a Török Birodalom határára.
62. Chipaultot – François-Clément Chipault-t.

Jegyzetek a Fogságom naplója másolategyütteséhez

29. Fogságom' Naplója

KÉZIRAT

BáLm: MTAK Kt K 614. Feltehetőleg Bártfay Lászlótól származó másolat.

MTAt: MTAK Kt Tört. Naplók 4r.17. Több idegen kéztől származó másolat. Possessor: Lugossy József

MTAr: MTAK Kt Tört. Naplók 4r.25. Idegen kéztől származó töredék-másolat. Possessorai: Draskóczy Gábor, ifj. Fülöp Pál, Tóth János

OSZKr: OSZK Kt An. Lit. 2953. Idegen kéztől származó töredék-másolat.

Spt: Sárospataki Református Kollégium, Nagykönyvtár (kt 3485). Idegen kéztől származó töredék-másolat.

SPr: Sárospataki Református Kollégium, Nagykönyvtár (kt 827). Idegen kéztől származó töredék-másolat.

PIMt: Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirattár, Stettner-Zádor György-hagyaték (V. 4615/8). Idegen kéztől származó másolat.

A főszöveggént alapul vett másolathoz (*BáLm*) a másoló (minden bizonnyal Bártfay László; az azonosításról l. a *Bevezetést*) hozzákapcsolt egy olyan szövegegységet is, amelynek nem volt külön címe. Itt a Kazinczy fogsága alatt keletkezett leveleinek másolatai találhatók, egységesen a másoló kézírásával. A szöveg végén a következő megjegyzés olvasható: „Leíráim e' másolatokat Kazinczy Ferencz' eredeti leveleiből, melyek a' »Fogságom' Naplója« című eredeti kéziratához vannak kapcsolva, sok más érdekes levelekkel testvéreitől, rokonaitól 's egyebektől, hanem ezek' lemásolatára időm 's módom nem vala. Sok és hosszú levél van kivált Obristlieut[enant] Báro Riedele Andrástól, I. Ferencz Császár' nevelőjétől. – Elfogattatott ez Bécsben 1794. Jul[ius] 24d. szenvedett Kufsteinb[an] Gräzb[an] Munkács[on].” (MTA Kt K 614, 176a)

A másoló megjegyzésének részletes értékelését l. a *Bevezetés*ben (215.).

MEGJELENÉS

Az *FN* kiadástörténetét l. a *Bevezetés*ben (219–226.).

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

1794. Decemb[er] 14.

63. Szombaton még ortóimnál voltam – Ti. favágóimnál (irtóimnál), akik az erdő kivágását végezték. Erről Kazinczy egy másik följegyzésében így emlékezett meg: „Midőn én 1794. Deczemb. 14d. Regmeczen elfogattattam, az a' része a' kis ligetből tett foglalásomnak, melly Toronya 's Mikóháza felé fekszik, csaknem egészen ki vala már irtva. Még Dec. 13-dikán, szombat napon is ezt tisztítottam, 's jól emlékszem, mint égett nagy rakásokban az igen vastag sok tölgyfa. –

- Az erdő mellett egy Alléet ültettem hársfákból; ez irtatlanul maradt volt. Az ezen foglaláson végig menő völgyben ribizlivel ültettem volt körül egy gömbölyeg táblát, 's sok almafa oltványim voltak benne." Dékáni 1904. 226. Újabban: Kazinczy: Pályám emlékezete 157.
63. vasárnap egész nap írtam – Az egyik Kazinczy-leszármazott, Regmeczi P. János – akinek „anyai szépanyja: Kraynik Józsefné szül. Kazinczy Klára, nővére volt Kazinczy Ferencnek” – anyja elbeszélésére hivatkozva a következő, az *FN*-ben nem szereplő adalékot rögzítette: „E sorok célja azt mondani el, hogy Kazinczy – dacára állítólagos ártatlanságának – sejtven, hogy bajba keveredhetik, az elfogatását megelőző éjjel sokáig dolgozott s minden okmányát és irományát a kandallóban elégette.” Regmeczi 1883. Ennek az emlékezésnek a tartalmi hitelessége mellett szól, hogy maga Kazinczy – igaz, nem ehhez az időponthoz kötve, hanem csak általánosságban – utal arra: égetett el leveleket 1794-ben (Angelo Soliman két, francia nyelvű leveléről ezt állítja: Kazinczy: Pályám emlékezete 69.).
63. Midőn az anyám már csaknem elszunnyada – A *PE* harmadik változatában ez az esemény zárja le a Második könyvet, anélkül hogy a letartóztatás tényét megemlítené: „Anyám 1794. Decemb. 14d. Regmeczen rosszul érzé magát egész nap. Sietteté vacsoránkat hogy a' háznál csendesedjék el minden, 's lenyughasson. De alig szunnyada el, midőn két szobaleánya, kiket szokatlan zaj és topogás vere fel – – –” Kazinczy: Pályám emlékezete 646.
63. Báró Mészáros János Generalis Regementjéből – Az 1. számú, Mészáros tábornok vezette ulánusezred, amely ekkor Zemplén megyében állomásozott.
63. Uhlanus – ulánus: dzsidával (erről l. 285.) és lándzsával felszerelt, a könnyűlovassághoz tartozó katona.
63. öcsém – Kazinczy József.
63. Herr von Kazinczy, mondá a' Tiszt az Öcsémnek, ich habe Befehl Sie nach Ofen zu begleiten. Kleiden Sie sich, wir müssen alsogleich fort.
Wen? – kérdé az öcsém.
Sie, Herr von K[azinczy].
Welchen Kazinczy?
HErrn Franz Kazinczy.
Das bin ich nicht.
– Kazinczy úr – mondá a tiszt az öcsémnek –, parancsom van rá, hogy Önt Budára kísérjem. Öltözködjék, azonnal indulnunk kell.
– Kicsodát? – kérdé az öcsém.
– Önt, K[azinczy] úr.
– Melyik Kazinczyt?
– Kazinczy Ferenc urat.
– Az nem én vagyok.
63. casszálás – lefokozás.
63. gubába burkolt – guba: l. az *FN* 1795. jún. 11-i bejegyzéséhez (86–87.) fűzött jegyzetet (304.).
63. Und wo ist denn Ihr Herr Bruder? er war ja heute noch zu Haus. – És hol van a fivére? Hiszen ma még itthon volt.
- 63–64. Ich komme auf Befehl S[einer] Kön[iglichen] Hoheit des Erzherzogs Palatinus (Sándor Leopold), Sie nach Ofen zu begleiten.
Ich unterwerfe mich den Befehlen S[einer] Kön[iglichen] Hoheit, mondám egész nyugalomban; wann wollen Sie, daß wir aufbrechen?
Ohne allen Verschub. Es steht Ihnen frey alles, was Sie zu Ihrer Gemächlichkeit nöthig haben, mitzunehmen; nur müssen Sie Ihr Geld mir übergeben, das ich gegen eine Quittung zu übernehmen den Befehl habe, so wie alle Ihre Schriften.
Und wie viele Wagen haben Sie fertig, HErr Oberlieuten[ant]?
Sie fahren Ihren Wagen und Ihre Pferde bis Újhely; dann gehen wir mit Vorspannsperden. Schriften, die Sie nicht mitnehmen können, versiegle ich, und es wird jemand hinausgeschickt, sie zu übernehmen.
– Ó királyi fensége, a főherceg nádor (Sándor Lipót) parancsára jövök, hogy Önt Budára kísérjem.

– Alávetem magam ő királyi fensége parancsainak – mondám egész nyugalomban –, mikor akarja, hogy induljunk?

– Késedelem nélkül. Önnek jogában áll mindent magával vinnie, ami kényelméhez szükséges; csupán a pénzt kell átadnia nekem, amelyet a parancs szerint nyugta ellenében veszek át, valamint az iratait.

– És hány kocsija van itt, főhadnagy úr?

– Ön a saját kocsiján és a saját lovaival utazik Újhelyig. Utána forspontlovakkal [tehát: a kötelező jobbágyi szolgáltatásként a hadsereg részére átengedett lovakkal] megyünk tovább. Iratait, amelyeket nem vihet magával, lepecsételem, és majd kiküldenek valakit az átvételükre.

64. es wird jemand hinausgeschickt, sie zu übernehmen – Fáy Ágoston Zemplén megyei alispán 1795. márc. 17-i, Kassáról datált jelentése a Kazinczynál tartott házkutatásról: MOL Vert. A. 52. fasc. No. 20 ad A; eszerint Fáy a következő könyveket és iratokat találta meg, vagyis semmi terhelőt nem hozott fel Kazinczy ellen: „Deprehensa sunt in 7. N[ume]ro scriniis scripta diversi generis, ita et complura nova in chartam recentiori forma compactos aliquor[um] ordinis Librorum Frusta, in unum colligata, a potiori autem sequentium: Magyar Minerologia impressus Claudiopoli A[nn]o [1]786. A Kövek, s-érczek Tudományárul impressus Agri Claudiopoli A[nn]o. [1]778. A Szinopei Diogenes Dialogusa impressus Pestini A[nn]o. [1]793. Denique Sztella, Drama azoknak, a kik szeretnek, quorum posteriorum Complurima aderant Exemplaria. His multum in scriniis spatii occupantibus, exstant adhuc manuscripta nonnulla, seu versiones ipsius Francisci Kazinczy, inter qua opus sub titulo: 2-dik Friedrich Pruss Királynak Anti-Machiavellye, az az a Machiavello Miklós Fejedelmének ítélet alá vétele inceptum, sed non terminatum. Ultra haec aliquae insuper correspondentiae, cunctae tamen in debitum ordinem reductae, adinventae sunt; plurimae talium erant a Comite olim Gedeone Ráday in re Litteraria, amicae item Germani Fratris sui Ladislai, Militaris Officialis Littera de pluribus retro annis exaratae, aliae vero a Typographis r[es]p[ec]tu noviter edendos Libros scriptae, ac denique diversi generis aliae. Praeter hac reperta sunt nonnulla anecdotica scripta risum moventia, diversi item iure oeconomica contractus, auszugales, ad id genus domestica. Quorum correspondentiis singulis cum Mentionato Domino Fiscali debite, omniq[ue] cum attentione perlustratis, ac revisis, nihil suspecti, aut Regiae dignitati, vel statui publico, Formaeq[ue] Regiminis noxii, sed nec correspondentias privatas cum aliquo ex incaptivatis habitos adinvenire licuit.” [Fordítása: *Hetedszerre: a szekrényekben különféle írásokat találtunk, úgymint a legtöbbet a legújabb formában papírra nyomtatva, egyes könyvek töredékei kolligátumban, jobbra a következők: Magyar Minerologia, nyomtatott Kolozsváron, 1786. A Kövek, s-érczek Tudományárul, nyomtatott Egerben és Kolozsváron, 1778, A Szinopei Diogenes Dialogusa, nyomtatott Pesten, 1793. Azután Sztella, Drama azoknak, a kik szeretnek, melynek több későbbi kiadásbeli példánya is megvan. Ezek foglalják el a szekrényekben a legnagyobb helyet, van emellett még néhány kézirat is, illetve magának Kazinczy Ferencnek a fordításai, köztük egy mű az alábbi címmel: 2-dik Friedrich Pruss Királynak Anti-Machiavellye, az az a Machiavello Miklós Fejedelmének ítélet alá vétele – megkezdve, de befejezetlenül. Ezek mellett levelek, mindegyik rendbe szedve, beérkezésük szerint; a legtöbb ilyen Ráday Gedeon gróftól, irodalmi témákban, hasonlóan barátiak édestestvérének, Lászlónak, a katonatisztnek levelei, visszamenőleg igen sok évből, másokat pedig a nyomdász írt, az újonnan kiadandó kötetek ügyében, végül sok egyéb más. Emellett találtunk néhány anekdotikus, neveltető írást, emellett hasonlóképp különböző gazdasági szerződéseket, hiteljegyzékeket/könyvelési kivonatokat, ugyanúgy háztartási jelleggel. A levele-zéseket egyenként az említett ügyész úrral köteleesség szerint, mindenre kiterjedő figyelemmel átvizsgálván és átnézvén, semmi gyanúsat, akár a királyi méltóságra, akár az államra, az államformára nézvést ártalmasat, ámde magánlevelezést a bebörtönzöttek bármelyikével sem sikerült találnunk.]*

Az első helyen említett könyv a következő kiadvánnyal azonosítható: Benkő Ferentz, *Magyar minerologia, az az A' kövek 's érczek tudománya*, a Ref. Koll. Nyomdája, Kolosvár, 1786.; Kazinczy példánya utóbb Sárospatakra került, vö. Kiss (kiad.) 2006. 136. (1234. tétel). A többi kötet: ΣΟΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ, az az a' szinopei Diogenesz' dialogusai. Consil. Wieland írásaiból. Pesten, Nyomt. Trattner Mátyásnál, 1793. A kötet kritikai kiadása: Kazinczy: For-

- dítások 309–380.; *Sztella. Dráma, öt felvonásban. Azoknak a' kik szeretnek.* Göthe után. Kazinczy Ferenc, tagja a' Sopronyi Magy. Társas. Pozsonyban, Wéber Simon Péternél, 1794. A kötet kritikai kiadása: Kazinczy: Fordítások 381–415.
64. A' Tiszt megengedé hogy némelly barátimtól búcsúzzam – Kazinczy ekkor írott búcsúcédulái közül a Bárczay Ferencnek szóló ismeretes: *KazLev XXIII.* 45. Arról, hogy kinek írt még levelet ekkor, l. a 7. *Kazinczy Ferencz' Naplója* 1794. dec. 14-i bejegyzését (23.).
64. dzsidás – Dzsida: vascúccsal felszerelt, fanyelű lovassági szűrőfegyver, amelynek hossza alig haladta meg az emberi magasságot.
64. Újhelyben a' Kis-piacz Fogadójának felső szobájiba – A Sátoraljaújhelyen a pálosok tulajdonában volt kuriális házról, azaz a Kispiacnál lévő barátszeri fogadóról l. Kováts 2008. 239., valamint Kováts 2009. 174.

December' 15dikén

- Kazinczy itt nem említi, noha a 7. *Kazinczy Ferencz' Naplója* 1794. dec. 15-i feljegyzésében még szóba hozza (l. még ott: 24.), hogy ezen a napon a sátoraljaújhelyi fogadóban levelet írt édesanyjának (Kazinczy – anyjának, Újhely, a' barátszeri fogadó felső szobájában, 1794. dec. 15.). A levelet először közölte: Jakab 1880. 68–70.; l. még *KazLev II.* 394. A levél szövegét l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyeségekben, az 1. számon (141.).
64. Jelasich gyalog Magy[ar] Regimentbeli – Az 53. számú gyalogezred, amelynek egyik zászlóalját 1794 augusztusában rendelték Budára. L. Mályusz (kiad.) 699.
64. Nádor – Sándor Lipót.
64. Nagy Mihálytt – ti. Nagymihály helységben.
64. Exapácza Báró Sennyey Kisasszonnyal – Nem sikerült azonosítani. Exapácza: egykori apáca.

December' 19dikén

65. Pataki Togátus – A sárospataki református kollégium akadémiai tagozatába járó teológus hallgató.
65. legátiojába – Legáció: az a szokás, hogy a református kollégiumokból a nagy egyházi ünnepekkor a felsőbbéves teológus diákokat prédikálni küldik az adott tanintézet vonzáskörzetébe tartozó egyházközségekbe. Ez összekapcsolódik a kollégium számára történő adománygyűjtéssel is.
65. Nem megyek én, hanem *menettetem*. – A kifejezés és a hozzá kapcsolódó történet emlékeztetőjét Kazinczy a *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában így adta meg: „Menettetem.” Kazinczy: Pályám emlékezete 44. A kifejezés megtalálható Kazinczy egyik fordításának (Rezik János: Gróf Caraffa Antal' Eperjesi Mészárlásairól) autográf másolatán is: „Látni fogjuk alább, hogy [Radvánszky György] nem *ment* Eperjesre, hanem (az én hasonló szerencsétlenségemben ejtett szavam szerint) *menetett*.” MTAK Kt K 640/I, 101b (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 1070.).
65. Prof[essor] Szent-Györgyit – Szentgyörgyi Istvánt.
65. szekérszín – fedett építmény, ahová a szekerekkel be lehet állni.
65. megpillantám Borsod Várm[egyei] Fő Szolgabíró Pogány Ádám Urat – A találkozásról és arról, hogy Pogánytól informálódott a letartóztatásokról, megemlékezik aznap írott leveleiben is: Kazinczy – Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsannának, 1794. december 19. = *KazLev II.* 396. (a levelet l. 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyeségekben, a 3. számon: 142–143.); Kazinczy – Kazinczy Andrásnak, Kerepes, 1794. december 19. = *KazLev XXII.* 28.
65. holmit – itt: valamit.
65. Causar[um] Reg[alium] Director – Királyi jogügyi igazgató, a felségsértési és hazaárulási perekben hivatalból a vád képviselője; jelen esetben Németh János.
65. Actióját – vádiratát.
65. közönségessé tette – nyilvánosságra hozta.
65. Publicum – itt: közvélemény.
65. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.

65. delictum – bűncselekmény.
65. Terrorismus – Itt: az a kormányzati politika, amely politikai perekkel igyekszik lehetséges ellenfeleit megfélemlíteni; az 1830-as években is felbukkanó kifejezés akkori jelentésáryalatairól l. Pajkossy 1994. 810.
65. Locum[enenti]alis Secretarius – helytartótanácsi titkár.
65. Fodor József – Elfogatásakor, 1794. dec. 16-án apósa, báró Sággy Mihály dormándházi (Heves megyei) birtokán agyonlőtte magát. Öngyilkossága miatt tisztázatlan maradt, milyen mértékben vett részt az összeesküvésben, illetve kikkel állt kapcsolatban. Vö. Benda (kiad.) II. 259.
65. Csősz-árkába – a Csőrsz-árkába; Csőrsz-árok: ókori eredetű, római védvonalrendszer, amely több méter mélységű, összefüggő földszáncokból áll. Pest és Vác között indul, s az Alföldön végighaladva Arad és Temesvár között ér el az Al-Dunához.
65. Kemniczerébe – A mai Deák Ferenc utca és a Vigadó tér sarkán az 1790-es években építette fel Kemnitzer János tímármester a korabeli Pest legmonumentálisabb, három utcára néző, kétemeletes polgárházát, amelynek a földszintjén működött a Kemnitzer (vagy más néven: Márványos) kávéház. Ez volt a korabeli Pest legszebb és legelegánsabb kávéháza. Bővebben l. Gundel – Harmath 1979. 71.
- 65–66. Szent-Iványi összeeskölt – Mivel az itt emlegetett személyek közül kettő, Rátonyi és Kazinczy, bizonyosan szabadkőművesek voltak (Rátonyira l. Abafi III. 386.), a csókkal való köszöntés a szabadkőműves rítus része is lehetett. Kazinczy ezért minősíthette – burkoltan – gyávának Rátonyit, aki a testvéri összetartozásnak ezt a jelét megtagadta. Erre a lehetőségre felhívta a figyelmet: Dobszay 2010. 297.
66. Rátonyi, ludasnak érezvén magát – Rátonyi Szentmarjay baráti köréhez tartozott, Szentmarjay emlegette is vallomásában, s így, bár az összeesküvésbe nem keveredett bele, illetve a vizsgálat nem terjedt ki rá, joggal érezhette magát veszélyben.
66. párnaszákjainkat – Párnaszák: olyan zsák, amelybe az útravaló párnákat, ágyneműket beteszik (Cz – F).
66. vártaházában – Őrházában: azon a helyen, ahol a dunai átkelést lebonyolító személyek tartózkodni szoktak.
66. Káplár – tizedes.
66. Domine Frater, sit forti animo, nihil fateatur – Őcsémuram, legyen bátor lélekkel, ne valljon semmit.
66. a' Franciscanusok Klastroma – Buda 1686-os visszafoglalása után a felszabadító sereg tábori lelkészeiként szolgáló ferencesek régi kolostoruk helyett a török időkben, 1596 után dzsámiként szolgáló Mária Magdolna-templomot és a körülötte lévő telket kapták meg a Várban. Itt építették fel a rendházukat, a középkori romos templomot pedig elbontották, a gótikus tornyot és a szentélyt megtartva 1717 és 1743 között barokk stílusban építették újjá. A kolostor több részletben épült, s 1741-re készült el. Amikor 1786-ban II. József feloszlatta a ferences rendet, a rendház is állami tulajdonba került. Heppe Szaniszló budai építési igazgató alakíttatta át hivatali célokra. Így szolgálhatott az egykori budai ferences rendház a Martinovics-per idején börtönül. A Bécsből Budára szállított foglyok jelentették az első egységet; az ő elhelyezésükre, felügyeletükre és ellátásukra vonatkozó rendelkezéseket l. Benda (kiad.) II. 245–255.
66. szűr' kámzsájába – szűr: gyapjából készített, durva szövet, amelyből férfifelsőruhát készítenek; kámzsa: csuklya.
66. Sztáray Regimentbéli – a 33. számú gyalogezredből való.
66. Civilis Commissariussal – polgári (tehát nem katonai) megbízottal, felvigyázóval.
66. Kramerlauf – Krámerlauf József.
66. Bscherer – Pscherer András.
66. HE[rr] v[on] K[azinczy] mondá Novák, nyájas arcczal, Sie müssen erlauben, daß man Sie visitiere; dieß ist mir auf das strengste befohlen. – Kazinczy úr, mondá Novák, nyájas arccal, meg kell engednie, hogy megmotozzuk; a legszigorúbb parancsom van rá.
66. közember – közkatona.
66. plajbász – ceruza.
66. zsillém – mellényem.

66. vatával – vattával.
 66. Kutscherpelzet – kocsisbundát.
 67. Prusinszki – Prusinszky József.
 67. Lukács – Lukács Pál.
 67. Rosti Paul – Rosty Pál.
 67. Kopasz – Kopasz János.
 67. Szlavy Joann[es] – Szlavy János.
 67. Vrchovszki – Vrchovszki Sámuel.
 67. Paul Őz – Őz Pál.
 68. innen az árkusokon – Árkus: boltív, bolthajtás; azaz (ahogyan ez a mellékelt rajzon is látható) a cellát a két bolthajtás osztotta ketté, s Kazinczy a szoba kisebbik részén járt fel és alá.
 68. le vala srófolva – hozzá volt csavarozva, erősítve.
 68. postavasban – könnyebb lábbilincsből, amely lehetővé teszi a járást.
 68. mint a' Tisztek a' Profósznál – Azaz olyan előírások szerint, mint amelyek a fogságban lévő katonatisztekre vonatkoztak; prófósz: börtönőr, foglár.

December 29d.

68. kérdőre fogok vonattatni – A Királyi Tábla vizsgálóbizottságának jegyzőkönyve Kazinczy 1794. dec. 29-i kihallgatásáról, Mikos László aláírásával: MOL Vert. A. 44. fasc. Kazinczy periratai. 3. szám.
 68. piquet – kidomborodó mintázatú kettős selyem- vagy gyapjúszövet.
 68. lajblicskával – kis mellénnyel.
 68. Refectoriumba – Az egykori ferences kolostor ebédlőtermébe, amely a kihallgatások helyszínéül szolgált.
 69. Protonotar[ius] – a Királyi Tábla ítélmestere.
 69. Vice Palat[inus] – alnádor.
 69. Consil[iarius] – a Helytartótanács tanácsosa.
 69. Causarum Reg[alium] Magister – a királyi jogügyi igazgató.
 69. Director – ti. a királyi jogügyi igazgató.
 69. addresszt – a címzést.
 69. Überrockot – felöltőt, felsőkabátot.
 69. Juratuskának – Itt: a Királyi Táblán esküt tett joghallgatónak; a fogalom értelmezéséhez l. még az 1795. febr. 17-i bejegyzéshez (72.) fűzött jegyzetet (291.).
 69. Domine Perillustris, quod est nomen?
 Fr[anciscus] K[azinczy] –.
 Unde?
 Quot annorum?
 Quae conditio?
 Cujus religionis? – Protestans Helv[eticae] Confessionis, felelek. – Domine Magnifice, scribat, Reformatus – kiáltá Bay, 's elértettem intését, hogy a' heroismusnak hagyjak békét.
 Quare est interceptus? mondá Mikos.
 Ex Actione M[a]g[ni]fici D[omi]ni Directoris Causarum Reg[alium], quam in Kerepes mecum Ord[inarius] Jud[ex] Nobil[ium] Co[m]it[at]us Borsodiensis Adam[us] Pogány communicaverat, scio Catechismum aliquem hic queri. Ego de Catechismo tali nihil quidquam scio.
 D[omi]ne Spectabilis, mondá a' Director, fuitne cum Francisco SzentMariay in Károlyiensi Installatione? – Fui, et meo curru vectus est Patakinum. – Et qualis haec est epistola? – Mea, ad SzentMariay. Sed cum ad eum nullas unquam alias literas scripserim, constare mihi debet, in his nullam aliam contineri petitionem, quam ut mihi opera Klopstockii a Bibliopola mitteret.
 Tisztelt úr, mi a neve?
 Kazinczy Ferenc.
 Hová való?
 Hány éves?
 Családi állapota?

Milyen vallású?

Helvét hitvallású protestáns, felelék.

Nagyságos uram, írja azt, hogy református – kiáltá Bay, s elértettem intését, hogy a heroizmusnak hagyjak békét.

Miért van fogva? – mondá Mikos.

A nagyságos királyi jogügyi igazgató vádirata miatt, amelyet Kerepesen a borsodi főszolgabíró, Pogány Ádám közölt velem, tudom, hogy valami katekizmust firtatnak. Én efféle katekizmusról semmit sem tudok.

A tekintetes úr – mondá a direktor – nem volt Szentmarjay Ferenczel a nagykárolyi főispáni beiktatáson?

Voltam, és ő az én kocsimon utazott Sárospatakra.

És kinek a levele ez?

Az enyém, Szentmarjayhoz. De kijelenthetem, hogy más levelet soha sem írtam neki, s ebben sem kértem mást, csak azt, hogy Klopstock munkáit küldje el nekem a könyvkereskedőtől.

69. in Károlyiensi Installatione – 1794. júl. 7-én, Nagykárolyban iktatták be Szatmár vármegye főispáni székébe gróf Károlyi Józsefet. Az installáción sokan voltak jelen Szatmár, Zemplén, Bihar, Abaúj és Szabolcs vármegyéből, s így alkalom nyílt politikai tervek egyeztetésére is. Kazinczy itt ismerkedett meg Szentmarjay Ferenczel, sőt vele Nagykárolytól Sárospatakig egy kocsimon utazott. Ekkor folytatott beszélgetésükre l. Kazinczy vallomását: Benda (kiad.) II. 346. skk., 668. Vö. még Kazinczynak Hajnóczyhoz írott levelével (Regmec, 1794. júl. 12.): Benda (kiad.) I. 1056–1058.; l. még *KazLev* XXIII. 37–38.

69. Et qualis haec est epistola? – Kazinczy Szentmarjayhoz intézett levele (Regmec, 1794. aug. 22.), amelyben egyébként Klopstockról nem esik szó: Benda (kiad.) II. 71–73. L. még *KazLev* XXIII. 43–44.

69. rotae diabolust – a törvényszék ördögét.

69. mi osztályos Atyafiak vagyunk – Nem sikerült kideríteni, milyen rokonsági viszonyra utaltatott Bay Ferenc a Bay- és Kazinczy családok között.

69. pronuntiatioval – kiejtéssel.

69. vocálist – magánhangzót.

- 69–70. Domine Spectabilis frater, scimus omnia. Per quinque vulnera Jesu Christi oro Sp[ecta]b[i]lem D[omi]num fratrem, non se destruat, non se reddat indignum clementia Optimi Principis, fateatur quod fecit. – Tekintetes öcsém, mi mindent tudunk. Jézus Krisztus öt sebére kérem, tekintetes öcsémet, ne ártson magának, ne legyen méltatlan a legkegyesebb fejedelem irgalmára, mondja el, mit tett.

1795. Januárius

70. Ágens Nizsnyánszky Úr nekem egy butellia Tokajit küldte Január. 3d. – Udvari ágens: a protestánsok ügyeit az uralkodó előtt intéző megbízott; arról, hogy Nizsnyánszky György Szulyovszky Menyhértnek és Kazinczy Ferencnek több alkalommal is tokaji bort küldött, l. a 32. [*Rekonstruált levélegyűttes*] című szövegegységben a 13. és 14. levelet (150–151.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (359–361.).

70. 5d. pedig Bihar Várm[egyei] Vice Ispán Péchy Imre bejöve Klastromunkba – Kazinczy Dénes 1795. jan. 14-i levele rögzítette, hogy Péchy Imre tegnapelőtt tért vissza Pestről Nagyváradra: a levelet l. 32. [*Rekonstruált levélegyűttes*] című szövegegységben, a 6. számon (144–145.).

70. Horátz' Epistolájit és Musariont, a' Wieland Gratiájit és az Ábel halálát – Horatius episztoláit, Christoph Martin Wieland *Musarion, oder die Philosophie der Grazien* és *Die Grazien* c. műveit, valamint Salomon Gessner *Der Tod Abels* c. drámáját. A *Der Tod Abels* fordítását említi a 7. *Kazinczy Ferencz' Naplója* című szövegegységben is (1794. dec. 14-i bejegyzés [22.], ekkor még Regmecen van). Ezt a budai fogságban átdolgozta (erre Váczy 1915. 522.); a kézirat: OSZK Kt Fol. Hung. 138. Utána újra belefogott, s ezt a változatot magába a nála lévő Gessner-kötetbe írta bele: ennek mai jelzete: OSZK Kt Duod. Hung. 4. Ez utóbbi kapcsán Váczy arra hívja fel a figyelmet: »A könyv címlapján Kazinczy jegyzete: »Azt a' mi itt magyarul vagon a' könyv'

tiszta széleire írva, végeztem azon 57 nap tartó útam alatt, midőn 1800-ban júniusnak 30-dika olta Augustusnak 25-éig kufsteini rabságomból Munkácsra vitettettem.» (Váczy 1915. 551.)

Januárius' 30d.

70. Deputátiójának Praesese – bizottságának elnöke.
70. D[omi]ne Spect[abilis] veniat huc. – Noscit hanc scripturam?
Tekintetes úr, jöjjön ide. – Ismeri ezt az írást?
70. „Melchior Szulyovszky.” – Szulyovszky Menyhért.
70. Ego in Congregatione Újhelyiensi Franciscum Kazinczy evocavi ad habitationem meam; venit ad Rákócz; descendimus ad hortum. Tum ego: D[omi]ne Frater... – A sátoraljaújhelyi megyegyűlés alkalmával elhívtam Kazinczy Ferencet a lakhelyemre; eljött Rákócra; lementünk a kertbe. Azt mondtam akkor én: Öcsémuram...
70. non est necessum, ut lectionem M[a]g[ni]fica D[omi]n[at]io Vestra continuet; dicam totum, nihil enim interest aliquid tacere. Ni me Szulyovszky per liberos suos rogasset ne revelem, dixissem omnia sub primo examine. – Fordítása: *Nem szükséges, hogy Nagyságod folytassa; mindent elmondok, semmi szükség nincs arra, hogy bármit is elhallgassak. Ha Szulyovszky nem kér a gyermekeire, hogy ne áruljam el, elmondottam volna mindent az első kihallgatáskor.*
- Kazinczy egy hónapon keresztül valóban mindent tagadott; akkor kezdett vallomást tenni, amikor a jogügyi igazgató megmutatta neki Szulyovszky írásbeli vallomását, amely vele kapcsolatban mindent felfedett (az 1795. jan. 24-én kelt, autográf vallomást l. MOL Vert. A. 44. fasc. Szulyovszky periratai. 4. szám); Szulyovszky vallomásának összefoglalását l. Benda (kiad.) II. 665.
70. Sed non est satis dicere quid fecerit, quid sciat: addat cogitandi rationem de rebus publicis, de revolutione Gallica, etc. – De nem elég az, hogy elmondja, mit tett, mit tud: tegye hozzá vélekedését az államügyekről, a francia forradalomról, stb.
70. Berzeviczy András úgy mondá – A kijelentés valószínűsége mellett szól, hogy Sándor Lipót nádor 1794. dec. 24-i, az uralkodóhoz írott levelében azt állítja: a három akkor elfogott személy (Szulyovszky Menyhért, Kazinczy Ferenc és Tancsics Ignác) ellen nincs bizonyíték, s ha a szembesítések nem hoznak eredményt, akkor szabadon kell őket engedni. Vö. Mályusz (kiad.) 763. Arról pedig 1795. jan. 27-én külön levélben számol be, hogy a „felső-magyarországiak” („die aus Oberungarn”), akik eddig mindent tagadtak, végre vallomást tettek, s ez nagy lendületet ad a vizsgálatnak. Vö. Mályusz (kiad.) 774.
70. 1790. és 1792. Zemplénynek Dietai Követe volt – Szulyovszky Menyhért az 1790–91-es és az 1792-es országgyűlésen zempléni követ volt.
70. Consiliariusi titulust – tanácsosi címet.
70. Directort – ti. a királyi jogügyi igazgatót, Németh Jánost.
70. a' Körmöndi Plebanussal – Szabó Imrével (1794-ben 47 évesnek mondta magát, az 1820-as évek elején halt meg); Sigray 1794. szept. 1-jei vallomásában állította, hogy a körmendi plébánost, akinek a nevére nem emlékezett, fölvette a reformátorok társaságának tagjai közé, és lediktálta neki a felvételi szabályokat is. A plébános elfogására nov. 25-én tett javaslatot a nádornak Németh János jogügyi igazgató. Szabót Körmenten elfogták, és Budára hozták, ahol is mindent tagadott. Dec. 23-án szembesítették Sigrayval. Sigray mindent megismételt, a plébános azonban itt is mindent tagadott, s ez a következetes tagadás megingatta Sigrayt, aki visszavonta vallomását. Szabó esetéről l. Benda (kiad.) II. 530. A vonatkozó iratokat magyar fordításban l. Benda – Elek 1983. 237–239, 333–335.
70. Catechismust – A Martinovics-összeesküvés programját megfogalmazó, titokban terjesztett két kátéről van szó: a Magyarországi Reformátorok Titkos Társaságának kátéjáról – szövegét l. Benda (kiad.) I. 1002–1014.; magyar fordításban: Benda 1957. 165–173.; Benda – Elek 1983. 146–157. –, valamint a Szabadság és Egyenlőség Társaságának kátéjáról – szövegét l. Benda (kiad.) I. 1015–1036.; Benda 1957. 174–183.
71. confrontaltatni – szembesíttetni.
71. Quid impellit Illustritatem Vestram ut contra me tanta cum impudentia mentiatur? – Mi lelte Méltóságodat, hogy ilyen szemérmetlenül hazudik a szemembe?
71. ex perplexitate – zavarában.

71. veres övet víve haza – Azaz jutalmul esperesi kinevezést kapott. A vörös öv (cingulus) a kánokok közül az uralkodó által kinevezett esperesek megkülönböztető jele volt. Szabó Imrét dec. 30-án bocsátották szabadon. 1796-ban nevezték ki alsólendvai esperessé és püspöki consistoriumi ülnökké; 1800-ban pápoci perjel és szombathelyi kanonok, majd 1807-ben alházi apát. Vö. Benda (kiad.) II. 530.

Januárius' 31d.

71. Locumten[entialis] Consiliar[ius] – helytartótanácsi tanácsos.
71. Majthényi László gyalog mene el ott – Erről az eseményről Kazinczy megemlékezik egy 1803. márc. 3-i, Puky Ferenchez intézett levelében: „Consil[iarius] Majthényi forog elmémben az Uram Bátyám levelének vétele óta. Ő általa ismertem Uram Bátyámat e *részről*, nála látván 1793-ban valamelyli interessans munkáját. – Jelentse nála tiszteletemet 's mondja meg, hogy rabságomnak hat első holnapjaiban ő vala az maga, a' kit ismerőseim között láthaték. – 1795-ben 31. Jan. azon kis ajtó előtt ment-el szürke bárány prémű kávészín posztó bundácskában, a' mellyen nekünk, kik a Franciscanusok volt Klastromjokba valánk rekesztve, a kemencze-fűtő fát hányták-bé. Örvendettem látásán. Még most is látom fekete bajuszát.” Először közölte: Bodó 1869. 171.; l. még *KazLev* III. 37. (Az idézet ez utóbbi közlés alapján.)

Februárius' 4dikén

71. Beadtam három ívnyi vallomásomat – Az 1795. febr. 4-én kelt vallomást l. Benda (kiad.) II. 343–350.
71. Antequam ad eorum enarrationem progredier, quae mihi hic proprie dicenda sunt, necessum puto edisserere, quae mihi cum Melchior Szulyovszky, Francisco SzentMarjay et Josepho Haynóczy conjuncto fuerit. – Fordítása: *Mielőtt hozzá kezdenék annak elmondásához, ami engem illet, szükségesnek tartom előadni, milyen kapcsolatban álltam Szulyovszky Menyhérttel, Szentmarjay Ferencsel és Hajnóczy Józseffel.*
- Itt Kazinczy bevallotta egykori fogalmazványa alapján idézi írásban benyújtott vallomásának kezdőmondatait, az ottani szöveg csak tartalmilag egyezik meg az itt szereplővel; vö. Benda (kiad.) II. 343.
71. Szulyovszky rokonom – A vallomás Szulyovszkyra vonatkozó részét l. Benda (kiad.) II. 345–348.
71. SzentMarjayt nem ismertem nyolcz hónap előtt – A Szentmarjayra vonatkozó rész: Benda (kiad.) II. 344–345.
71. Haynóczyt úgy festettem – A Hajnóczyra vonatkozó rész: Benda (kiad.) II. 344. Az itt magyarul összefoglalt – eredetileg latin nyelvű – dicsérő jellemzés egyébként Szókratész nevét nem tartalmazta. A vonatkozó mondat a Hajnóczyra vonatkozó egység végén található: „ego nil de eo aliud dicere possum, quam quod meliorem hominem, probiorem virum non noverim, quod in eo eo eum semper repererim, qui dignus fuerit consultor et exemplar vitae morumque meorum respici.” [Fordítása: *én semmi mást nem mondhatok róla, mint hogy jobb embert, becsülete-sebb férfit nem ismertem, mint amilyennek lenni őt mindig is tapasztaltam, aki méltó tanácsadó volt, és életvitelém s erkölceim példaképeként emlékszem rá.*]
71. Socratesét – Szókratész (Kr. e. 470–Kr. e. 399) athéni filozófus. Írott művei nem maradtak fenn, személyiségéről és filozófiai módszeréről tanítványa, Platón dialógusai, illetve Xenophón *Szókratész emlékezete* című műve árulkodik. Az utalás nyilván – a bölcsességen túl – Szókratésznek a halálhoz való viszonyára vonatkozik: amikor ugyanis Szókratészt Kr. e. 399-ben bíróság elé állították istentelenség és a fiatalok megrontása vádjával, a filozófus önértetes magatartása is hozzájárult ahhoz, hogy halálra ítélték; Szókratész azonban nem kért kegyelmet, s a menekülés lehetőségét is elutasította: önként ürítette ki a méregpoharat, miközben a haláltól való félelem indokolatlanságáról beszélt tanítványainak.
71. Summa rei est, Judices sanctissimi, me in lucta amicitiae et legum obsequii, cum tacuerim, prolapsus esse. Subjicio me illarum rigori, vindictam quam poscunt, si me pro salute patriae occidere oportet, cum voluptate excepturus. Cum voluptate, inquam; nam [non] mentium est mihi cor meum, dum in admiratione eorum, qui grandes suas animas pro ea projecerant, laete

mihi acclamare consueverat, me etiam, si necesse fuerit, pro ea perire posse. – Fordítása: *A do-log lényege az, nagyságos bírák, hogy vétettem, mikor a barátság és a törvény követésének vetélkedésekor hallgattam. Alávetem magamat minden szigorú büntetésnek, és ha a baza javáért meg kell halnom, azt örömmel fogadom. Örömmel, igen; mert nem csalatkozott meg szívem, midőn csodálva azokat, akik nagy lelkiüket érte kockára tették, boldogan készlet felkiáltani engem: ha kell, én is tudok veszni érte.*

Az itt szereplő szöveg ismét csak szabad és rövid összefoglalása a valóban benyújtott vallomásnak; vö. Benda (kiad.) II. 348–349.

71. Tantum ingenium! – Fordítása: *Micsoda szellem!*

A bírának erre a reakciójára semmi egyéb, egykorú írásos forrás nincs.

A Somogyi János ítélőmestertől följegyzett, de a Kazinczytól nem említett febr. 5-i kihallgatáson a benyújtott írásbeli vallomással kapcsolatos kérdéseket is feltekinttek (a jegyzőkönyv: MOL Vert. A. 44. fasc. Kazinczy periratai. 5. szám). Megkérdezték, továbbadta-e a kátét másnak. Ezt Kazinczy tagadta. Erre felolvasták előtte Szentmarjay 1794. szept. 1-jei vallomását – l. Benda (kiad.) II. 119. –, amely szerint Kazinczy azt közölte Szentmarjayval, hogy öcsét, Dénest, Bihar vármegye főjegyzőjét és Gáspár Pált, Szatmár vármegye főjegyzőjét beszervezi a társaságba; mire Kazinczy azt felelte, erre csak akkor került volna sor, ha Szentmarjaynak sikerült volna a végül is elmaradt pesti találkozón meggyőznie őt a társaság jó és nemes voltáról. Mivel azonban erre nem került sor, ő senkivel sem közölte a kátét – ennek egyébként ellentmondani látszik Kazinczy 1794. júl. 12-én Hajnóczynak írott levelének némileg homályos utalása: Benda 1949. 325. (l. még *KazLev* XXIII. 37–38.); vö. még Benda (kiad.) II. 667–670.

71. úgy beszélél 1803. Bay – Arról, hogy Kazinczy 1803. máj. 10-én Pesten jártában felkereste Bay Ferencet, s nála vacsorázott, beszámolt naplójában is: „Bayval sokat beszélgeték fogságom felől.” Kazinczy: Pályám emlékezete 284.

71. Bay mondá, hogy Dienes öcsém itt vala – Arról, hogy Kazinczy Dénes mikor indult Budára, hogy híreket szerezzen a bátyjáról, az anyjához szóló, 1795. jan. 19-i levél árulkodik: ebben azt mondja, hogy egy hét múlva, azaz jan. 26-án tervezi az indulást; a levelet l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyesben, a 11. számon (149).

Február. 17d.

72. A testi-lelki szenvedések, az elzárt levegő beteggé tevének – Anyjához írott, néhány nappal későbbi levelében erről a következőket mondta: „Az a bajom, a’ mellyet említék, szokott aranyér volt; [...] Nem is feküdtem belé, de erőm nagyon elfogyott, mert 14 nap alatt alig ettem valamit.” Kazinczy – anyjának, Buda, 1795. febr. 25. = *KazLev* II. 398. A levelet l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyesben, a 17. számon (152–154.).

72. tinctúrával – folyékony orvossággal, gyógynövényből készült kivonattal.

72. Aradi István Juratus – Juratus: a Királyi Táblán gyakorlatot folytató s ehhez esküt is tett joghallgató. Az itteni gyakorlat az ügyvédi vizsga feltétele volt. Arady István feladata volt a per alatt a már fogságban lévő vádlottak megidézése; erről szóló tanúsítványai rendre részei a periratoknak: Benda (kiad.) II. passim.

72. Certificatoriát – hivatalos iratot, bizonyítványt; az irat szövegét l. Benda (kiad.) II. 372. A peres eljárás során ugyanis a vádlottat a bíróság perbe hívó levéllel idézte meg, s ez nemes embernek akkor is járt, ha – amint ez felségsértési perekben történt – már előzetesen letartóztatták, s a perbe hívás bilincsben érte. A per során követett eljárási szabályokról bővebben l. Benda (kiad.) II. 9–11. Arady István tanúsítványát Kazinczy febr. 23-ra szóló, törvényes megidőzéséről l. MOL Vert. A. 44. Fasc. Kazinczy periratai. 2. szám.

72. Sua Excell[entia] D[omi]n[us] Personalis (az Ürményi József vala), plurimam salutem nunciat Sp[ect]a[b]i D[omi]nationi V[est]rae, et deprecatur, quod in his Citatoriis Director Causar[um] Reg[ali]um indebitum D[omi]nationi V[est]rae dederit titulum. Expunxit illum Sua Excell[entia] propria manu, et nunciavit Causar[um] Reg[ali]um Directori, ut errorem corrigat, sed illud ob brevitatem temporis describi non potuit. – Önegyméltósága, a személynök úr (az Ürményi József vala) sokszor üdvözölteti a tekintetes urat, és elnézését kéri, hogy a királyi jogügyi igazgató ezen idézésben rosszul adta meg uraságod titulusát. Önegyméltósága saját kezével megjelölte ezt, s

megüzente a királyi jogügyi igazgatónak, hogy javítsa ki a hibát, de az idő rövidege miatt nem lehetett leírni.

72. tituluson – címen, címzésen, megszólításon.

Február. 21d.

72. für Herrn von Kazinczy Franz – Kazinczy úrnak, Ferencnek.
72. Andrásnak e? Péternek, Lászlónak (ki katona, 's nem itt ítéltenék), Józsefnek, Istvánnak, Miklósnak? – Kazinczy András, Kazinczy Péter, Kazinczy László, Kazinczy József, Kazinczy István, Kazinczy Miklós.

Február. 23d.

72. Comparitio – megjelenés (a kihallgatáson).
A Királyi Tábla egyébként ezen a napon indította meg a pert Kazinczy ellen. Vö. Benda (kiad.) II. 668.
72. Refectoriumba – L. az FN 1794. dec. 29-i bejegyzéséhez fűzött jegyzetet.
72. D[omi]ne Spect[abilis], uymond, Incl[yta] Tabula Regia propter impedimenta Danubii transire huc non potuit: haec Deputatio eam repraesentat. Placetne comparare? – Et quem deligit suum Procuratorem? – Tekintetes úr, a nagytekintetű Királyi Tábla nem jöhetett át, mert a Duna befagyott: ez a küldöttség képviseli. Elfogadja? – És kit választ védőjének?
72. Ego compareo quidem, mondám, sed cum per fassionem meam sors mea unice a Clementia Suae Majestatis dependeat, puto me patrocinio Procuratoris carere posse; ego neminem deligo. – Circumstantiae D[ominatio]ni V[est]rae non sunt notae, constituat aliquem e Pestiensibus. – Quodsi me defensorem habere oportet, mihi perinde est, quis cumque ille fuerit; ego Pestini neminem Advocatorum nosco. – Elfogadom ugyan, de miután vallomásom folytán sorsom kizárólag őfelsége irgalmától függ, gondolom, meglehetek védő nélkül is; senkit sem választok.
Uráságod körülményeit nem ismerjük, jelöljön valakit a pestiek közül.
Ha kell, hogy védőm legyen, nekem mindegy, kicsoda; én Pesten ügyvédet nem ismerek.
72. Socrateszi Daemonom – Szókratész daimónnak nevezte azt a belső hangot, amely isteni sugallatként a döntéseit irányítja.
72. csak négynek vala megengedve, hogy foglyokat védjen – A Kazinczy felsorolta nevekhez még hozzászámítandó Nagy Sándor is, akiről Benda Kálmán semmiféle adatot nem talált, vö. Benda (kiad.) I. 266. Ő látta el aztán – egyebek mellett – Kopasz János védelmét, Horváth Jakab viszszaelérése után.
72. Dienes – Kazinczy Dénes.
73. azt merte ő az érettem kesergő anyáknak írni – Kazinczy László ezen levelére s a benne előforduló kifejezésre („Keine Gnade dem Revolventen”) l. a következő levelet: Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához (Buda, 1795. júl. 3.) = *KazLev* II. 410–412.; szövegét l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyesében, az 52. számon (177–178.).

Februárius. 25d.

73. a' fenevad Németh János direktort – Németh János jellemzésében a különböző források teljesen egybehangzóak Kazinczy beállításával: műveletlenségét, pénzsóvárságát és rosszindulatát emelik ki. Erre l. bővebben Benda (kiad.) II. 236–237.
73. Palatínus Fő Herczeg – azaz a nádor, Sándor Lipót.
73. Kir[ályi] Residentiában – azaz Budán, a királyi palotában.
73. diurnumokkal – napidíjakkal.
73. a' Császár' rovására szabadon adá a' legfényesb ebédeket, vacsorákat – Erről Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben így emlékezett meg: „Szabadsága volt ugyan ezen konyháról [ti. a nádoréról – Sz. M.] annyi vendéget hívni magához a mennyit neki tetszett, s minden napra 1 souverain d' or – 13 forint 40 krajcár fizetést vont.” Benda (kiad.) III. 402.
73. D[omi]ne Magnifice – nagyságos úr.
73. butellia – palack.

73. Comparitiómkor – kihallgatásomkor.

73. Immortales Dii! tamen ille puer est! – Halhatatlan istenek! Hiszen ő még gyerek!

73. *Ille non morietur. Iste malitiosus Szláv János illum seduxit.* – Fordítása: *Ő nem hal meg. Az az átkozott Szláv János vezette félre.*

A kifejezés emlékeztetőjét Kazinczy a *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában így adta meg: „Non exploratum veni. Ille non morietur.” [Nem tudom bizonyosan. Ő nem fog meghalni.] Kazinczy: Pályám emlékezete 44.

73. *ille non morietur!* ezt tevé, *sicut tu.* – ő nem hal meg! ezt tevé, miként te.

Mártziusban.

73. Egyik ablakom előtt, a' favágó' udvarkájában, várta álla. – Az alábbiakban elmondottak emlékeztetőjét Kazinczy a *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában így adta meg: „Hiszen talán csak beelégli mar.” Kazinczy: Pályám emlékezete 44.

73. várta – őr.

73. A' melly katona fogollyal szóba eredt, megvesszőzék – Az őrség számára adott latin nyelvű instrukciót l. Benda (kiad.) II. 250–251.

Martzius 6dikán.

Kazinczy nem említi, hogy ezen a napon újabb írásbeli vallomást adott át a jogügyi igazgatónak, amelyben visszatér arra a kérdésre, mit is tett a kátékkal. Állítása szerint Gáspár Pálnak valóban majdnem megmutatta, de aztán mégsem került erre sor (MOL Vert. A. 44. Fasc. Kazinczy periratai. 9. szám). A vallomás összefoglalását l. Benda (kiad.) II. 350.

73. Director – a királyi jogügyi igazgató, Németh János.

73. A' Director maga hoz levelet Dienes öcsémtől, nekem, és Miklósnak – A Kazinczy Dénestől Kazinczy Ferenchez írott levél nem azonosítható, a *KazLev* illet nem tartalmaz.

73 Martz[ius] 11dikén megengedetett, hogy az anyáknak írjak, de a' Directorral elébb megolvastván – Az ekkor írott levél: Kazinczy – anyjának, Buda, 1795. márc. 11. = *KazLev* II. 401–403. L. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyiségben, a 23. számon (157–158.).

Martzius' 14d.

Az itt elmondottakhoz l. Kazinczy Dénes anyjához intézett, 1795. márc. 14-i és márc. 24-i levelét – a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyiségben, a 25. és a 27. számon (159, 160.) –, valamint a hozzájuk fűzött jegyzeteket.

74. Klastrom – A ferences kolostor épülete, Kazinczy fogságának ekkori helyszíne; bővebben l. az FN 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (66.) kapcsolódó jegyzetekben (286.).

74. Director – a királyi jogügyi igazgató.

Martzius' 28d.

74. Az a' 26d. Numerus alatt tartatott. – Azaz a 26. számú cellában; vö. Kazinczy rajzával a foglyok elhelyezéséről, az FN 1794. dec. 19-i bejegyzésében (67.).

74. 's elébb K, azután O, P, A, S, Z betűk által jelenté – Kopasz János.

74. felesküdt Prókátorocska – azaz az ügyvédi esküt már letett ügyvéd.

Martzius 31dikén

74. Ma pedig egy levelet kapék a' Directortól – A szöveget – másolat alapján – Kazinczy levelei között is kiadták: Németh János – Kazinczynak, [Buda, 1795. márc. 31.] = *KazLev* II. 404. L. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyiségben, a 28. számon (160.).

74. Detectum est quod in Comitatus Szatthmariensi, et Bihariensi prout etiam Transylvania Cathecismi nunc etiam propagentur, (ezt hinni bolondság volt volna, hazudni nekem, és talán az Udvarnak is Németh Jánoshoz illő istentelenség) et disseminentur. – Si possunt, succurrant Patriae. – D[ominus] Gáspár accepitne copiam Cathecismi? Qvod scit Sp[ectabilis] D[ominatio] V[est]ra de Cassoviensibus, aut Bihariensibus, et Transylvanis ubi Vesselényi (Miklós felől

tudakozódik; szeretnék volna megkapni) – Scio quod Patriae et propriam sui Conservatio-
nem cordi habeat. Ideo in omnem casu ingenuam Confessionem praestolabor et sum addict[i]
mus

Nemetth C[ausarum] R[egalium] D[irector] m[anu] p[ropria] – Fordítása: *Kitudódott, hogy Szatmár és Bihar vármegyében, valamint Erdélyben katekizmusokat most is propagálnak (ezt binni bolondság volt volna, hazudni nekem, és talán az udvarnak is Németh Jánoshoz illő isten-
telenség), és terjesztenek. – Ha teheti, segítsen a hazán. – Kapott-e Gáspár úr másolatot a katekiz-
musból? Mit tud Tekintetes Úr a kassaiakról, bihariakról és az erdélyiekről, hol van Wesselényi
(Miklós felől tudakozódik, szeretnék volna megkapni).*

*Tudom, hogy szívén viseli a hazának és saját magának megmaradását. Ezért minden ügyben őszin-
te vallomást kérek és vagyok*

híve

Németh királyi jogügyi igazgató sk.

A levél háttéréhez hozzátartozik, hogy Sándor Lipót nádor úgy vélte: Kazinczynak kulcssze-
repe volt a káték erdélyi terjesztésében, s ezt a feltételezését szerette volna bizonyítani. Erről
az uralkodónak szóló, 1795. ápr. 3-i levelében is említést tett; ezt, valamint Mályusz Elemér
ezzel kapcsolatos értékelését l. Mályusz (kiad.) 801–803.

74. D[ominus] Gáspár – Gáspár Pál, Szatmár vármegye főjegyzője; gyanúba került, s ezt a gyanút
Kazinczy őt – egyébként nem terhelően – emlegető, 1795. márc. 6-i vallomása is megerősítette,
de bizonyítékok hiányában ellene nem indult eljárás. 1797-ben azonban érkezett ellene egy
névtelen följelentés, hogy Kengyel Lajos főjegyzővel és Cseh Ferenc alispánnal tart titkos ösz-
szejöveteleket. Az ügyet báró Vécsey Miklós vizsgálta ki, s ennek következtében Kengyelt
fölmentették tiszttségéből. Vö. Benda (kiad.) II. 349–350., III. 374. Kengyel kapcsán Kazinczy
a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben rögzítette a következő esetet: „Engem 1798-ban az-
zal vádolt egy nyavalyás Szathmár vármegyei magistratualis, hogy tulajdon szemeivel látta,
hogy Szathmár vármegyei notarius Kengyel Lajosnak öt millio francia pénzt adtam által, nem
bankóban s papiroson, hanem pénzben, és tudja hogy francia fegyvert is vittem Károlyba.
Kengyel a diariumából mutatta meg, hogy azon hónapban ő nem is volt Károlyban.” Benda
(kiad.) III. 398.
74. Vesselényi (Miklós felől tudakozódik; szeretnék volna megkapni) – Idősebb báró Wesselényi
Miklós valóban gyanúba került az összeesküvés erdélyi szálának szervezőjeként; mivel azon-
ban a gyanúba került személyeket Erdélyben nem fogták el, és nem hallgatták ki, az egész
vizsgálat következmény nélkül elhalt. Bővebben l. Trócsányi 1965. 21–24.
75. új Caraffa – Utalás az 1687-ben, Antonio Caraffa generálistól felállított eperjesi vésztörvény-
székre, amelyet a Thököly Imrével rokonszenvezők perbe fogására hoztak létre; a Caraffa ve-
zetésével működő törvényszék számos protestáns nemes urat és városi polgárt végeztetett ki.
A célzás itt Németh Jánosra vonatkozik: vö. még Orbán 2009. 233.
Arra, hogy Caraffa neve szólásmondásként szitokszóvá vált, l. Laczkovics János Szily Ádám-
hoz intézett, 1791. jún. 16-i levelét: „Első Leopold alatt három rossz fa volt Magyarországban:
Mustafa, Karafa, akasztófa” Benda (kiad.) I. 390.; valamint Szirmay Antal 1807-es munkáját (a
mű először egyébként 1804-ben jelent meg): Szirmay 2008. 118. Arról, hogy Caraffa neve ezek
után még évtizedekig – s így az 1820-as években is – súlyos, politikai természetű sértés volt, l.
Völgyesi 2010a 19, 25.
75. Et audiat Szén, quid hoc est in his literis: Tu es meus Dey. Quid est Dey.
Szén. – No, D[omi]ne Magnifice, Tunis, Tripolis, Algir.
Németh. – Quid, quid? qualem lingvam loquitur?
Fordítása: *Hallja, Szén, mit jelent ez a levélben: te vagy az én deyim. Mi az, hogy dey?*
Szén. – Ugyan, nagyságos uram, Tunis, Tripolis, Algir.
Németh. – Mi, micsoda? Milyen nyelven beszél?

Ugyanezt a dialógust, némileg bővebben Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben
is megörökítette: Benda (kiad.) III. 404. Vö. még az FN 1795. máj. 18-i bejegyzésével is (79.).

75. Dey – Dej: az Oszmán Birodalomhoz tartozó Algéria és Tunisz tartományokban uralkodó, címét általában haláláig megtartó janicsárvezető. Tuniszbán csak 1650-ig volt az uralkodók címe, Algériában viszont a francia gyarmatosításig, 1830-ig dejek uralkodtak.

Aprilis' elsőjén.

75. Francisce Ahenobarba! – Vörösszakállú Ferenc!
 75. Ez a' roszt ember szörnyű alacsonyosságokkal vitte szerencsétlen esetét; sírt, nyivákol, szent énekcséket énekelgete. – Verseghy énekléséről egykorú levelében még egészen más beállításban írt: vö. Kazinczy – anyjának, Buda, 1795. jún. 5. = *KazLev* II. 406. L. a 32. [*Rekonstruált levelegyűttes*] című szövegegységben, a 47. számon (171–172.).
 75. *Pejusque leto flagitium timet*, – „a bűn ijesztvén csak s nem a földi vég” – Horatius, *Ódák*, 4. könyv, 9, 50. (Horváth István Károly fordítása).
 75. Horátzból – Horatius verseiből.

Aprilis 6dikán

75. Szabó-Sárai Úrhoz – Szabó Sáróy Sámuelhez.
 75. Hadnagy Astleitner – Joseph Astleitner.

Aprilis 8dikán.

75. Ma hozák hozzám Processusomat – A vádindoklás 1795. ápr. 2-án kelt; erre válaszolt az ügyvéd, Szabó Sáróy Sámuel 20 lapon (MOL Vert. A. 44. Fasc. Kazinczy periratai).
 75. paginán – oldalon.
 75. ez nem Casus Criminis laesae Majestatis, prout id in Processu contra Joannem Laczkovics decurrente uberius demonstratum est; nem Casus crimi[nis] laesae Majest[atis], etiamsi Incattus ex inscitia legum se illud commisisse credat. – Fordítása: *ez nem felségsértés büntette, miként az a Laczkovics János ellen folyamatban lévő perben bővebben bizonyítva van; nem felségsértés büntette, noha a vádlott a törvény nemismerése folytán gondolta is, hogy azt követte el.*
 Szabó Sáróy Sámuel ügyvéd védőiratának az érveiről (amelyeket egyébként Laczkovics János perében is képviselt) l. Benda (kiad.) II. 668.
 75. A' Director ezen 21 lapból a' 20 lapot kivágatta – Szabó Sáróy Sámuel ügyvéd védőiratának kéziratából nyolc levelet vágtak ki, úgy, hogy a lapok számozásában a 4. után a 21. következik (MOL Vert. A. 44. Fasc. Kazinczy periratai). A csonkítás még nyilván a per közben történt. Arra, hogy ez a jogügyi igazgató utasítására történt-e, Kazinczy ezen megjegyzésén kívül semmi egyéb adat nincs. A többi periraton nincs nyoma hasonló csonkításnak. Bővebben l. Benda (kiad.) II. 668.
 75. oeconomus – gazdaságos, takarékos.
 76. Szabó-Sárai nekem 1803. azt beszélé – Kazinczy és Szabó Sáróy Sámuel 1803-as pesti találkozásra l. Kazinczy: Pályám emlékezete 118, 300.
 76. *Ludit cum suo capite, si reos suos hac ratione defendere perrexerit.* – A fejével játszik, ha tovább is ily módon meri védelmezni a vádlottakat.
 76. Szabó-Sárai mint Madács, és Tóth-Pápay – értsd: Szabó Sáróy Sámuel éppúgy, mint Madách Sándor és Tóth-Pápai Sámuel.
 76. Horváth Jakab okosabb volt; ő mindgyárt kineveztetésekor tudakozá meg – Horváth Jakab, aki egyike volt a kirendelt védőknak, akkor lépett vissza a feladattól, amikor Ürményi személynök elutasította az ügyvédek közös beadványát, amelyben a védelem lehetőségeinek korlátozását sérelmezték. A peres eljárást szabályozó, 1794. okt. 30-i és nov. 24-i legfelsőbb rendelkezések – l. Benda (kiad.) II. 236–243. – jelentősen módosították ugyanis a szokásos gyakorlatot. A beadvány fogalmazványa egyébként Madách Sándor kézírásában maradt fenn. A beadványt, illetve a rá adott választ l. Benda (kiad.) II. 267–270.

Április 15d.

76. A' Kir[ályi] Tábla ma üle össze legelsőbben, pereinket ítéletbe venni. – Arról, hogy a Királyi Tábla 1795. ápr. 15-én ül össze először, l. Sándor Lipót nádor ügyviteli jegyzőkönyvét: Benda (kiad.) III. 216.

Április 29d.

76. in originali producálja – eredetiben bemutatja.
A vád indoklására a jogügyi igazgató Kazinczy két Hajnóczyhoz s egy Szentmarjayhoz szóló levelét terjesztette be. Az itt emlegetett levelet, amely 1794. febr. 21-én, Nagyváradon kelt, kiadta: Benda 1949. 322–325.; l. még *KazLev* XXIII. 35–37.
76. Ich liege hier an den goldenen Adern krank, die mich ohne Gatyer zu seyn und im Bette zu liegen zwingen; alle Augenblicke bin ich in Gefahr meine Hosen zu beflecken. Die haemorshoide hat mich zum Sansculotte gemacht. – Fordítása: *Itt fekszem aranyérrel, amely arra kényszerít, hogy gatyá nélkül legyek és ágyban fekédjem; minden pillanatban veszély fenyeget, hogy bepiszkítom a nadrágom. Az aranyér sansculotte-tá [szó szerint ti. nadrág nélkülivé] tett.*
Az 1794. febr. 21-i, Nagyváradon kelt német nyelvű levél vonatkozó részletének másolatát l. MOL Vert. A. 44. Fasc. Kazinczy periratai. 6. szám. Eszerint a fenti szöveg csak tartalmilag pontos; itt ugyanis a következő olvasható: „A propos, ich vergass dir ja den ganzen Brief zu sag[en], dass meine hemorroideu mich seit den 9ten Febr. zu einem wahren Sansculotte gemacht. Ich habe wirklich keine gatyá, und kann keine haben. Wie verschieden man alles werden kann – Ich Sansculotte!” [Fordítása: *Apropó, egész levelemben elfelejtettem elmondani neked, hogy az aranyerem engem február 9-e óta igazi Sansculotte-tá tett. Tényleg nincs rajtam gatyá, s nem is tudok ilyet viselni. Mily különböző módon lesz minden az emberből – én Sansculotte-tá!*] A levelet közölte: Benda 1949. 325.; l. még *KazLev* XXIII. 37.
- Kazinczy egyébként egy 1794. márc. 4-i, Cházár Andrásához intézett levelében szintén megemlékezik erről a betegségéről: „23. napok óta az arany érnek iszonyú kínai között itt fekédvén, ...” (Centgraf 1974. 235.)
76. Sansculotte – A nagy francia forradalomban a radikális nézeteket képviselőkre alkalmazott megnevezés, amelynek alapja az, hogy az idesorolható személyek udvari térdnadrág helyett hosszú nadrágot hordtak.

Május 2d.

76. nyiválkodások – nyavalygások, siránkozások.
76. beheg – bőg, béget (Cz – F).

Május 8d.

76. Jön a' Tiszt, 's jelenti hogy Bíráim elébe kell állanom. – A halálos ítélet kihirdetésének jelenetét Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben is összefoglalta: Benda (kiad.) III. 417.
76. olvasá fel a' halálos hoszu ítéletet – Szövegét l. Benda (kiad.) II. 669.
76. négy Processus' titulusát – négy periratnak a címzését, címlapját.
76. Appellatne? kérdé a' Director. – Appello. – Fellebbez? – kérdé a' Director. – Fellebbezek.
76. Bay mondá, hogy Dienes Bécsbe ment fel. – Kazinczy Dénes 1795. máj. 11-i levelében azt írta, hogy másnap reggel indul Bécsbe: a Kazinczy Józsefhez intézett levelet l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben, a 38. számon (166.). Vö. még az *FN* 1795. máj. 16-i bejegyzéséhez (77.) fűzött jegyzetekkel (297.).
77. Führrer (al-porkoláb) – Nem sikerült róla adatot találni. Al-porkoláb: beosztott börtönőr.
77. lábravalóm – gatyám (Cz – F).
77. strimflije – harisnyája, amelyet térdig érő nadrághoz viseltek.
77. Citatóriát – idézést.
77. a' Director Németh czéduláját – Németh János jogügyi igazgató Kazinczyhoz intézett leveléről van szó; szövegét l. az *FN* 1795. márc. 31-i bejegyzésében (74.).

Május 16d.

77. A' Septemviralis Tábla – a Hétszemélyes Tábla.

77. halálos ítéletemet – A kegyelmi kérvényt a család nevében Kazinczy Dénes, Ferenc öccse adta be: a nádorhoz írott kérvényt l. MOL Vert. A. 39. fasc. 561. sz., az uralkodóhoz intézett kérvényt pedig: uo. 37. fasc. 392. folio sk. Kazinczy Dénes személyesen az uralkodóhoz is elment kegyelmet kérni: erre l. Sándor Lipót ügyviteli jegyzőkönyvét: Benda (kiad.) III. 239–240. Vö. még *KazLev* II. 589., valamint az *FN* 1795. máj. 8-i bejegyzéséhez (76.) fűzött jegyzetekkel (296.).

77. Personalis – személynök.

77. Protonotarius – ítélőmester.

77. Melczer – Melczer László.

77. Boronkay – Boronkay Imre.

Május 17dike.

77. cum imputatione perpersae captivitatis – az elszenvedett fogság beszámításával; azaz nem teljesen ártatlannak nyilvánítva.

Május 18dikán.

77. Zsigrayt ájúlva vitték vissza szobájába – Ezt a jelenetet Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben így foglalta össze: „Sigray el-hólt 's-mások vitték szobájába, mert nem vólt ereje menni.” Benda (kiad.) III. 407.

77. Causar[um] Reg[alium] Directort – a királyi jogügyi igazgatót.

77. Domine Magnífice, haec ergo est publica fides? – D[omi]natio Vestra me decepit, dum mihi spem fecerat, fore, ut si omnia ingenue fassus fuero, gratia vitae mihi danda sit. Ego morior, sed excepto D[omi]nationem Vestram gratiam coram illius tribunali, qui perjurii vindex est. – Fordítása: *Nagyságos Úr! Ez tehát az ígért sértetlenség? – Uraságod becsapott engem, amikor reményt támasztott bennem, hogy kegyelmet kapok, ha mindent bevallok. Én meghalok, de elvárom uraságotat ama ítélőszék elé, amely megtorolja az esküszegést.*

Ezt a jelenetet Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben így foglalta össze: „Szentmarjay, midőn néki ez prononciáltatott [kihirdettetett], képzelhetetlen bátorsággal, de nem bosszantó tűz nélkül, ezt kérdé: »Domine Magnífice! Haec ergo est publice fides? Nonne promisit mihi dominationem vestram gratiam principis, libertatem, imo beneficium, si ingenue fassus fuero omnia, quae feci et scio? Pudeat dominationem vestram turpissimam sceleris!« Erre Németh csak le függesztette szemeit.” Benda (kiad.) III. 407. A latin mondatok fordítása: *Nagyságos Úr! Ez tehát az ígért sértetlenség? Nemde ígérte nekem uraságod az uralkodó kegyelmét, szabadságot, sőt, adományokat, ha őszintén megvallok mindent, amit tettem és tudok? Szégyellje uraságod eme igen rút vétkeket!*

77. Laczkovics összeb-ta az illy Bírók' lelkeiket, 's irtóztató megvetéssel hagyta ott. – Ezt a jelenetet Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben így foglalta össze: „A vad Laczkovich, midőn néki a Királyi Tábla sententiája prononciáltatnék, így kiálta fel: »B...m az illyen bírák lelkeiket!« s ki fordult a sálából. A pap előtt is szidta Martinovicsot mint papot.” Benda (kiad.) III. 406.

77. Possum abire? kérdé. – Potest felele a' Director. – Fordítása: *Mehetek? – kérdé. – Mehet. – felele a' Director.*

Ezt a jelenetet Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben így foglalta össze: „Midőn a grationalis helyett a parantsolat olvastatnék fel az öt első condemnatusnak [elítéltnék]: hogy meg haljanak, Hajnóczy ell nem rettenve, s-telyes nyugodalomban halgatta az érkezett parantsolat fel-olvasását. Németh reá néz, látni akarván, melly behatást tesz reá a halálos sententia fel-olvasása? Hajnóczy olly csendesen álla ott, mintha nem-is néki szóllana az. Ezen fel-akadt Németh 's meg-rezzent a Hajnóczy csendességén. Hajnóczy látván, hogy senki sem szóll, kérdé csendes, de nem félénk hanggal: »Possum abire?« – »Potest,« felele Németh. Ekkor Hajnóczy szépen néma főhajtást tett, 's-bément szobájába minden el-lankadás nélkül. – Le vétetvén kezéről és lábáról a' vas, fel-vette azt s meg nyitotta ajtaját 's-ezt kiáltotta azon pitvarra,

honnan a' Szentmariay 's-Hirgeist, Baranyay 's-Bacsányi ajtajaik nyitlak: »amici! malo mori, quam hoc [ekkor meg csörgette a lánczot] vel tribus mensibus gestare! [Barátaim! Inkább meghalok, minthogy ezt három hónapig viseljem!]" Benda (kiad.) III. 407.; vö. még az FN 1795. máj. 20-i bejegyzésével (79.).

77. Grationalis – kegyelemlevél.

77. Gárdaháznál – A kaszárnyaként szolgáló épület az Úri utcában, a helyőrségi templomként szolgáló Mária Magdolna-templom közelében volt. Nevét onnan kapta, hogy a bécsi Magyar Testőrségnek a Budán tartózkodó nádor mellett szolgáló egységét korábban itt szállásolták el. A Martinovics-összeesküvés elítélteit itt őrizték akkortól, amikor teljes egészében katonai felügyelet alá kerültek, s még elszállításukról nem született rendelkezés. Az épületet a későbbiekben ismét laktanyaként használták, itt voltak elhelyezve a 19. században a József-gránátosok. Az épület ma már nem áll.

77. Refectoriumból – L. az FN 1794. dec. 29-i bejegyzéséhez (68–70.) fűzött jegyzetet (287.).

77. degradaltassék – Megfosztassék papi szentségeitől (egy felszentelt papot ti. csak ez után lehetett kivégeznie a világi hatóságnak).

Ezt a jelenetet és Martinovicsnak a kegyelem elutasítása utáni viselkedését Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben is összefoglalta: Benda (kiad.) III. 408. L. még 20. *Horváth János Veszprémi Kanonok titularis Püspök és Helytartói Tanácsos* című szövegegységet is (50.).

78. a' Templomba viteték, hol Uralkodónk 1792. Június 6d. megkoronáztatott – I. Ferenc magyar királlyá koronázására a budai Mária Magdolna-templomban került sor.

78. titularis – címzetes.

78. a' négy rend rítusa szerint – Amikor az uralkodó 1795. máj. 11-én megerősítette Martinovics halálos ítéletét, erről értesítette Batthyány József esztergomi érseket, és kérte a degradálás végrehajtását. Batthyány pesti helynökét, Kondé Miklós püspököt bízta meg a szertartás végrehajtásával. A degradálás szertartása során a bűnöst sorrendben megfosztják az összes, általa fölvetett egyházi rendtől, levágják a haját a feje tetején, és ujjairól ledörzsölik a bőrt, majd polgári ruhát adnak rá. Martinovics degradálásáról I. Kondé érseki helynöknek gróf Batthyány József esztergomi érsekhez intézett jelentését, ezt idézi Benda (kiad.) II. 788–789. Ezzel megegyezően foglalja össze Boronkay Imre táblai ülnöknek a prímáshoz küldött jelentése (uo.). Fenmaradt egy ismeretlen szemtanúnak a beszámolója, amely a Mednyánszky család iratai között található (OSZK Kt Fol. Lat. 3707/II, 131. folio). Sághy Ferenc Kresznerics Ferenchez intézett, 1795. máj. 21-i levele (ezt csak Márki Sándor közléséből ismerhetni: Márki 1914. 20.), a Kardos János jurátustól lemasolt beszámoló, amelyet az egykoron az aradi minorita kolostor könyvtárában lévő iratanyag alapján magyar kivonatban ismerünk (Szöllősy 1882.), Alexovics Vázul Eszterházy Károly püspökhöz intézett, 1795. máj. 21-i, Pesten kelt levele (Lőkös 1968.), valamint Getse Dániel gróf Teleki Józsefhez Pesten, 1795. máj. 24-én írott levele (Iványi 1931. 399–400.). Bővebben I. Benda (kiad.) II. 788–790.; ezekből az iratokból magyar fordításban közöl: Benda – Elek 1983. 389–391. Ez eseményről beszámolt a bécsi Magyar Hírmondó 1795. máj. 22-i száma (41. szám, 699.) is. Ezt a tudósítást átvette: Hazai és úti új és ó kalendárium Krisztus Urunk születése után 1796. Esztendőre, Győr, F-ív, 8. Erről Kazinczy másolatot készített (MTAK Kt K 632, 2a–4a); innen közölte: Váli 1885. Röviden ismertette a degradálást a Bétsi Magyar Merkurius is: III. (1795) XLI. (május 26.), 587. Utólagos forrásként rendelkezésünkre áll Kossuth Lajos egy 1877. okt. 29-én kelt levele is, amelyben a degradáción jelen lévő apja emlékeit idézte fel, egy olyan mozzanatot emelve ki, amely Kazinczynál nem szerepel: »Atyám mint fiatal ember jelen volt Martinovics dessecratiójánál [papi tiszttségétől való megfosztásánál] Budán, s még öreg korában is meghatottan emlékezett vissza a jelenetre, mily megvetéssel mosolyodott el a halál fia, midőn »introibo ad altarem Dei« [odalepek az Úr oltárához] szavai után reá kiáltották »non introibis« [nem lépsz oda] s midőn újjain a consecrationalis olaj-ledörögölési cerimonia végrehajtatott, mi méltóságteljesen mondott ennyit: »Tamen homo sum.« [Mégis ember vagyok] – Jellemtelen, komisz emberek nem tudnak így meghalni." Kossuth 1902. 235.

78. Vobis ergo, Judices, hominem hunc, qui contra patriam conspiravit... Non est verum, contra patriam non, sed contra regem! – Átadom tehát nektek, bírák, ezt az embert, aki összeesküdött a haza ellen... Nem igaz, nem a haza, hanem a király ellen!

78. Crucifixust – a feszületet.
 78. Palatinushoz – a nádorhoz.
 78. rastrált – vonalas.
 79. Midőn Szén Károly Director Némethnek a' Túnis, Tripolis, Algírt emlegette – Vö. az FN 1795. márc. 31-i bejegyzésével (74–75.).
 79. Szálában – teremben.
 79. uniformisba – egyenruhába (itt: tiszt egyenruhába).
 79. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.
 79. Bacsányi – Batsányi János.
 79. Hirgeist – Hirgeist Ferenc.
 79. Szmethanovics – Szmethanovics Károly.
 79. Bujanovics Cornelius – Bujanovics Kornél.
 79. Palatinusnak – a nádornak.
 79. midőn két Bécsi Gárdista, Ordódy és Csemez – Csemez Imre, a bécsi magyar testőrség tagja 1794-ben – egyre inkább adósságokba keveredvén – testőrtársával, Ordódy Károllyal tervezte el előljárójuk, Véghelyi István II. testőrőrmester meggyilkolását. Két sikertelen alkalom után harmadszorra, 1795. jan. 23-án sikerült egyedül otthon találniuk a mit sem sejtő Véghelyit, aki barátságosan fogadta őket. Ordódy és Csemez közös erővel támadtak rá áldozatukra, akit karddal, buzogánnyal és piszkafával brutálisan meggyilkoltak. Magukhoz vették az áldozat aranyóráját, pénzét és egyéb értékeit, majd távoztak. A gyilkosság vizsgálatával megbízott tiszt figyelmét aztán a testőrtársak hívták fel Csemezre, akinél egy aranydukátokkal megtömött erszényt láttak. Ordódyt Csemez jelentette fel vallomásaiban. A gyilkosokat kötél általi halálra ítélték, az ítéletet 1795. márc. 5-én, Bécsben hajtották végre. A gyilkosságról bővebben l. Hel-lebronth 115–116, 279.
 79. glacin – értsd: a Glacis-on. Azaz a kivégzés helyszíne a bécsi Glacis volt, a bécsi városfalon kívül eső szabad terület, amelyre katonai okokból, a fallal védett város védelme miatt nem volt szabad építkezni.
 79. a' Palatinus a' Gárdát eltörlötte – Itt természetesen nem a bécsi magyar testőrség eltörléséről van szó, hanem csak a nádor mellé, Budára rendelt testőrkülönítmény megszüntetéséről.

Május 20dikán.

79. *Us su precis* – Már oda vannak (szlovák).
 79. De minekelőtte elbeszelném mint vesztek el – A jogügyi igazgató rendelkezése a kivégzés menetéről: Benda (kiad.) II. 784–785. Szabó János főszolgabíró jelentése Pest vármegye alispánjához a kivégzésről: uo. 785–787. A kivégzésről egyébként több beszámoló is ránk maradt. Tudósítást közölt róla a bécsi Magyar Hírmondó 1795. máj. 26-i száma (42. sz., 711.; újraközölve: Benda 1957. 274–276.), ehhez a jún. 2-i számban (44. sz., 739.) kiegészítés is járult; megemlékezett róla a Bécsi Magyar Merkurius – III. (1795) XLI. (máj. 26.) 586 – és a Pressburger Zeitung – 1795. máj. 26. (42. sz.) 301–302. Fönnmaradt egy gróf Illésházy Istvánnak szóló levélbeli beszámoló, Sághy Ferenc Kresznerics Ferenchez, máj. 21-i levele (a vonatkozó részleteket közölte: Márki 1914. 18–20.), Getse Dániel gróf Teleki Józsefhez szóló, 1795. máj. 24-i levele (Iványi 1931. 399–400.; Benda 1957. 272–274.), egy, a Mednyánszky-gyűjteményben lévő anonim levél (OSZK Kt Fol. Lat. 3707/II, 132. folio), valamint a Kardos János jurátustól lemásolt beszámoló, amelyet az egykoron az aradi minorita kolostorban lévő iratanyag alapján magyar kivonatban ismerünk (Szöllősy 1882.). Egykorú tudósítás még Alexovics Vazul Eszterházy Károly püspökhöz intézett, 1795. máj. 21-i, Pesten kelt levele: Lőkös 1968. L. még Aigner Károly 1795. máj. 22-én, Pestről gróf Forgách Lászlóhoz írott levelét, valamint Kavanagh tábornagnak máj. 24-én a Hofkriegsrathoz küldött jelentését (ez utóbbi: OSZK Kt Fol. Germ. 1071, 114. folio), valamint Torkos Kristóf naplóföljegyzéseit (OSZK Kt Quart. Germ. 208, 74. folio), s egy ismeretlen írását (OSZK Kt Quart. Lat. 1875.) Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben is részletesen megörökítette a kivégzés lefolyását: Benda (kiad.) III. 411–413.

79. *Amici, malo mori quam hoc vel tribus annis gestare* – Fordítása: *Barátaim, inkább meghalok, mint hogy ezt három évig bitorozzam.*
Sághy Ferenc Kresznerics Ferencnek írott, 1795. máj. 21-i levele szerint egy tartalmilag ehhez hasonló mondatot Martinovics és Hajnóczy mondott volna, s kifejezetten a királyi jogügyi igazgatónak, Németh Jánosnak: „A két utolsó [ti. a két legutoljára lefejezett elítélt, Hajnóczy és Martinovics – Sz. M.] megköszönte szépen a causarum regalium director úrnak, hogy halálra ítéltettek, mert ők, úgymond, szívesebben halnak meg, mintsem csak egy esztendei börtönt szenvednének.” Márki 1914. 19.; újraközölve s jegyzetekkel ellátva: Benda (kiad.) II. 792–793. Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben is rögzítette ezt a mondatot Hajnóczy kijelentéseként: Benda (kiad.) III. 407. A kijelentés igazságtartalmának eldönthetetlenségéről s a Kazinczynál rögzített változat retorikai, poétikai összefüggéseiről: Szilágyi 2008a. 100–102.
79. HErr Hauptmann! Novák jött. Führen Sie mir den Mann weg. Molnár: Haben Sie wider mein Amt, oder wider meine Person etwas? – Ihr Amt ist und war mein ganzes Leben durch ehrwürdig; es gibt auch gute Menschen unter den Geistlichen. Aber glauben Sie denn, daß ich nicht wisse, daß Sie aus einem protestantischen Jesuitismus zur geheimen Polizey sich angeschlossen, und ihre Mitbürger vor dem Hof angeklagt haben? Weg, weg mit einem Schurken! Weg, sage ich Ihnen, Herr Hauptmann. – Fordítása: *Kapitány úr! – Novák jött. – Vigye innen ezt az embert.*
Molnár: – A hivatalom ellen van kifogása, vagy a személyem ellen?
Az Ön hivatalát egész életemben becsültem. A lelkészek között is vannak jó emberek. De azt hiszi talán, nem tudom, hogy protestáns jezsuitizmusból csatlakozott a titkosrendőrséghez, és polgártársait bevádolja az udvarnál? Takarodjék, mondom, kapitány úr, takarodjék a gazember!
Molnár János evangélikus lelkész valóban tagja lett a II. Lipót uralkodása alatt, Gotthardi vezetésével működő titkos informátori hálózatnak (vö. Silagi 1960. 41.); az ő műve egyébként a névtelen megjelent *Politisch-kirchliche Manch Hermaeon* című röpirat is (vö. Silagi 1960. 48–49.), amelyet Berzeviczy Gergely – a szerző kilétét nem ismerve – nagyon jozefinistának nevezett (vö. H. Balázs 1967. 157.). Kazinczy birtokában volt ennek a röpiratnak, s könyvtárjegyzékének bejegyzése szerint tudatában volt Molnár szerzőségének is; vö. Kiss (kiad.) 2006. 135. (1223. tétel). Molnár tagja volt az 1792-ben, Xaver von Aignertől Pesten alapított szabadkőműves-páholynek is (az alapítást kérelmező levelet közölte: Silagi 1960. 145–146.).
80. Hajnóczy látta, hogy a' Spiczlik is használhatnak, 's megengesztelődött iránta. – Hajnóczy búcsúleveleit Molnár Jánosra bízta. Ezek a levelek azonban a jogügyi igazgatóhoz kerültek, az ő hagyatékában maradtak meg. Nem zárható ki azonban, hogy egyik-másik búcsúüzenet lényege így is eljutott a címzettekhez. Vö. Benda (kiad.) II. 778–782.
80. Marseilli Marsot – a Marseillaise-t.
80. természeti gyermekeit – házasságon kívül született gyermekeit.
80. paszományos – Paszomány: arany-, ezüst- vagy selyemszálakból készített lapos szalag, amelyet díszítésül felsőruházati darabokra applikálnak. Általában díszruhák (menték, nadrágok) tartozéka.
80. mercurialis pilluláimból – Higanytartalmú pirulák; elsősorban nemi betegség ellen használták a korabeli orvosi gyakorlatban.
80. *Servus Latinovics!* kiálta erre, meg látván a' sokaságban. Latinovics elfordult. – Kazinczy ezt a jelenetet a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben úgy rögzítette, hogy nem Laczkovichhoz, hanem Hajnóczyhoz kötötte, a megszólítottat pedig nem Latinovicsnak, hanem Bükkesynek nevezte: Benda (kiad.) III. 413. A jelenet igazságtartalmának eldönthetetlenségéről l. Szilágyi 2008a 101–102.
80. rebarbarát – Rebarbara: gyógynövény, amelynek húsos levélnyeléből hashajtót készítenek, s amely nagyobb mennyiségben akár mérgező is lehet. Nem egyértelmű, hogy itt melyik tulajdonságára vonatkozik a hasonlat, ám talán – az egész jelenet ironikus gesztusainak fényében – valószínűbb a hashajtó hatásra tett célzás.
80. Du Kerl, schau zu, daß du herabfallst und mich todschlägst, ehe ich noch auf den Richtplatz komme. – Te kölyök, vigyázz, nehogy leess és agyonüss, mielőtt a vesztőhelyre érek.
80. Was lachen sie? hält man denn eine Krönung. – Mit nevetnek? Talán királykoronázás van?
80. *Bon voyage mon ami!* – Jó utat, barátom!

80. Causar[um] Reg[alium] Directort – a királyi jogügyi igazgatót.

80. Domine Magnifice, commendo sororem meam: faciat D[omi]n[at]io Vestra, ut quod ego meo servitio, et pater meus suo peperimus, ipsi maneat. – Tantum tu curam animae tuae habeas, non sororis, felele a' felfuvalkodott ember. – Fordítása: Nagyságos uram, ajánlom húgomat: tegye meg uraságod, hogy amit én és atyám szolgálatunkkal kerestünk, megmaradjon neki.

Té csak a lelkeddel törődj, ne a húgoddal, felele a' felfuvalkodott ember.

Hajnóczynak a húgához, Fodor Ferencné Hajnóczy Terézhez intézett német nyelvű búcsúlevelét, amelyben apjuk 1795. jan. 24-i haláláról ír, és az utána maradt vagyonról is rendelkezik, l. Benda (kiad.) II. 779–780. Mivel azonban ez a levél a jogügyi igazgató hagyatékában maradt fenn, feltehetőleg nem jutott el a címzetthez.

81. Grátziát – kegyelmet.

81. Senki sem tudja hol fekszenek. – A holttestek eltemetésének helyére csak 1914-ben derült fény, amikor Gárdonyi Albert főlevéltáros a Fővárosi Levéltár iratai között rábukkant Hainiss Frigyesnek, Buda város mérnökének 1810. jan. 19-ről keltezett jelentésére, s a mellékelt térkép-vázlatból kiderült, hogy a budai, egykor polgári, majd 1797 óta katonai temető melletti területen (a mai Budakeszi út és Kútvolgyi út által bezárt szögben) található a hét kivégzett sírja. Az elkezdett ásások nyomán meg is találták a földi maradványokat, de újratemetésükre – hosszas huzavona után – csak 1960-ban került sor. Az eseménysor személyes hitelű összefoglalását l. Benda 2004.

Május 30dikén.

81. Szobámban gyakran fordúla meg egy Rakics nevű rácz közlegény. – Az alábbiakban elmondottak emlékeztetőjét Kazinczy a *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában így adta meg: „Rakics, pride” Kazinczy: Pályám emlékezete 44.

81. Goszpode – uram (szerb).

81. hunczfut – gazember, csirkefogó (erősen pejoratív jelentésárnyalatú szó; vö. Cz – F).

81. *Pride bida i na Nemcza!* – Jön még bánat a németre is! (szerb).

81. Virum fortem pati et gaudere cum dignitate decet. – Fordítása: *A bátor férfi méltósággal szenved és örül.*

Nem szó szerint, de tartalmilag a következő szöveghelyekre látszik a mondat visszautalni: Cicero, *Tusculanae disputationes*, III, VII. 14.; Seneca, *Epistulae morales* XVII, CIV. 29.

Május 31dikén.

82. meszely – úrmérték: nagyjából 0, 4 liternek felel meg.

82. patrontása – történytáskája.

82. Ist er ein deutscher? Nem felelt. Slowak szce? – Német kend? – Nem felelt. Szlovák kend?

82. Három fertályt üte – azaz háromnegyedet.

82. carmoisinszínű – karmazsin: sötétvörös.

Június elsőjén.

82. engem Hajnóczy óhajta mátkájának férjül – Hajnóczy 1794. máj. 18-án tartotta eljegyzését Gittel (Küttel) Sárival, egy soproni gyógyszerész lányával; a Küttel család 1759-ben kapott nemességet. Az esküvőt szeptemberre tervezhették: augusztus elsején Hajnóczy külön lakást vett ki Budán, a Vízivárosban, 7-én megérkeztek Bécsben vásárolt bútorai, 16-án pedig már virágokat vásárolt lakása díszítésére. Hajnóczy menyasszonyát végül Gamauf Teofil evangélikus lelkész vette feleségül. Vö. Benda (kiad.) II. 96.

82. mosdómat – mosdótálat.

82. Gárdaháznál – L. az FN 1795. máj. 18-i bejegyzéséhez (77–79.) fűzött jegyzetet (298.).

82. spallért – sorfalat.

83. HErr von Kazinczy, kleiden Sie sich an; die Herren Hofrätthe sind da, um Ihnen die königliche Antwort zu verkünden. – Kazinczy úr, öltözködjék fel; itt vannak az udvari tanácsos urak, hogy Önnel a királyi választ közöljék.

83. az eredeti Kéziratban e' helyen – Ez a megjegyzés a másoló visszautalása az eredeti kézíratra.

83. Mein Gott, und Sie sind noch nicht fertig? – Istenem, Ön még mindig nem készült el?
 83. Refectoriumban – L. az FN 1794. dec. 29-i bejegyzését (68–70.) és a hozzá fűzött jegyzetet.
 83. Felcsert – seborvost.
 83. Midőn XVI. Lajost a' guillotinhoz vitték – XVI. Lajos francia király kivégzésére 1793. jan. 21-én került sor.
 83. *Je suis perdu!* – Fordítása: *Elvesztem!*

A mondatot a Thermomètre du Jour mérsékeltén republikánus napilap 1793. febr. 13-i, 410-es számában tulajdonították a guillotine elé érkező XVI. Lajosnak Charles-Henri Sansonra, a hóhérra hivatkozva: Anecdote très exacte sur l'exécution de Louis Capet, Thermomètre du Jour, 410. szám, 356. Sanson 1793. febr. 21-én ugyanebben a napilapban megjelent levelében tiltakozott az ellen, hogy a mondat tényleg elhangzott volna.

A félreértésre részletesen kitér, és nagyapja emlékiratait idézi Charles-Henri Sanson unokája, Henri-Clément Sanson: Henri-Clément Sanson, Sept générations d'exécuteurs, 1688–1847: mémoires des Sanson, Dupray de La Mahérie (Paris), 1862–1863, 475–477. Ugyancsak megvan a mondat: Pierre Turbat, Le procès des Bourbons II. 1769 [sic!], Leouge, Paris, 76. Ő viszont annak tulajdonítja, hogy XVI. Lajos a dobpergésre mondta: elvesztem (mert nem fogják hallani, amit a tömegnek mondok). A mondat irodalmi utóélete: Chateaubriand részletesen feldolgozza az *Essai sur les révolutions* 1826-os, második kiadásában Sanson levelével, a források pontos hivatkozásával. Kritikai kiadás: Chateaubriand, Oeuvres complètes, I–II., sous la dir. de Béatrice Didier, Essai historique, politique et moral, sur les révolutions anciennes et modernes, considérées dans leurs rapports avec la révolution française, Livre premier, Seconde partie, Chp. 17; M. de Malesherbes, Exécution de Louis XVI., Ed. établie par Aurelio Principato et al., Honoré Champion, Paris, 2009, 931–941. (Az adatokat Keszeg Anna bocsátotta a rendelkezésemre.)

84. Caraffánk – L. az FN 1795. márc. 31-i bejegyzéséhez (74–75.) fűzött jegyzetet (294.).
 84. venéreus nyavalyát – nemi betegséget.
 84. lajbli – mellény.
 84. Paulinus – pálos szerzetes.
 84. Regementi-Káplán – tábori lelkész (tehát nem szerzetes, hanem világi pap).
 84. kaputot – hosszú férifelsőkabátot.
 84. tobákszín – dohányszínű.
 84. egykor egyik Tanítója Herczeg Esterházy Pálnak – Szén Antal herceg Esterházy Miklós fiának, Pálnak volt a házitanítója.
 84. felesküdtött Prókátor – esküt tett ügyvéd.
 84. plundriban – Bő, elől hasítékkal, oldalt gombokkal ellátott térdig érő német nadrág, a korszakban „bugyogó”-nak is nevezték (vö. Keszeg 2009. 40.).
 84. strimfliben – harisnyában, amelyet a térdig érő nadrághoz viseltek.
 84. holt tetem – itt: szemölcs.
 84. Typographus – nyomdász.
 84. donec sufficientia poenitudinis suae signa ediderint – Fordítása: *amíg bűnbánatuknak megfelelő jelét nem adják.*

A nádor javaslatára az uralkodó Kazinczy halálos ítéletét bizonytalan ideig tartó börtönre változtatta: I. Benda (kiad.) II. 801. A védőügyvéd, Szabó Sáróy Sámuel így tudósította a megváltoztatott ítéletről Kazinczy anyját: hogy meddig marad a fia börtönben, az uralkodó kegyelmétől függ, „de jó reménység van felőle, hogy esztendőnél nem igen tart tovább, vagy tán addig sem”. (*KazLev* II. 589.) A levelet I. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben, a 44. számon (169.). Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna a megkegyelmezésre levélben reagált: Bossányi Zsuzsanna – Kazinczynak, [1795. jún. 22-e után] = *KazLev* XXII. 37–38.

84. quia D[omi]nationes Vestrae in hac sui perplexitate sensum forsan non intellexerunt – mivel uraságtok zavarukban nem értették.
 85. tekintet – itt: megfontolás.
 85. *Caveat sibi! Caveat sibi! prope fuit ad mortem.* – Fordítása: *Vigyázzon, vigyázzon magára! Közel volt a halálhoz.*

Németh János 1795. máj. 20-i, Sándor Lipóthoz intézett előterjesztésében egyszerre javasolta Szolártsik, Őz és Szén halálos ítéletének jóváhagyását. Az iratot l. Benda (kiad.) II. 799–801.

85. *Ipse, ipse Szén.* – Maga, maga Szén.

85. improprocessualtak – a vád bizonyítékeként beterjesztettek.

Június 3dikén

Őz Pál és Szolártsik Sándor kivégzésével kapcsolatban l. Benda (kiad.) II. 801–806. A kivégzésről leírást ad a Kardos Jánostól lemásolt beszámoló, amelyet az egykoron az aradi minorita kolostor könyvtárában lévő iratanyag alapján magyar kivonatban ismerünk (Szöllősy 1882.), s megemlékezik róla gróf Forgách Miklós is öccséhez, Lászlóhoz 1795. jún. 10-én írott levelében. Őz és Szolártsik kivégzésének jelenetét Kazinczy a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben is összefoglalta: Benda (kiad.) III. 417–418. Bicskey Sándor Pest vármegyei főszolgabíró jelentése magyar fordításban: Benda 1957. 284–285.

Június 5dikén.

Kazinczy nem tesz említést arról, hogy ezen a napon levelet írt édesanyjának, valamint unokahúgának, Kazinczy Honorátának, utalva arra is, hogy Honoráta édesapja, Kazinczy András és Kazinczy Dénes meglátogatták. Az édesanyjának szóló, magyar nyelvű levelet l. *KazLev* II. 404–407., l. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyesgben, a 47. számon (171–172.). A Honorátához szóló, eredetileg német nyelvű levelet először csak magyar fordításban közölte: Jakab 1880. 70–72.; eredetiben: *KazLev* II. 407–408. L. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyesgben, a 49. számon (174–175.).

85. Még bírom szakállomat. – Azaz emlékként őrzi a levágott szakáll maradványait. Arról, hogy ezt valóban megtette, egy 1819. szept. 23-i levele is tanúskodik, amelyben arról számol be, mit mentett meg a faluban tomboló tűzvész elől: „Feleségem felriadt a' cséplő szavára, én pedig szaladtam két legkisebb gyermekeimet szabadítani-meg a' veszedelemtől. Azokat bátorságba tévén, 's teheneimet 's lovaikat az ólból kieresztvén, familiám leveles ládáját vittem ki két izmos cseléd által, magam a' szobaleánnyal az Autographiai Gyűjtemény ládáját vittem az udvarra. Ekkor Manuscriptumaimat 's barátim leveleinek csomóját 's úgy réznyomtatványimat 's egy skatulyámat, mellyben az 1795dikben viselt félesztendei szakál is van.” (Busa 1975. 226.)

85. András bátyám – Kazinczy András.

85. Dienes öcsém – Kazinczy Dénes.

85. Ötves is – Feltehetőleg Eötvös Pál, a Királyi Tábla levéltárának igazgatója, aki a jogügyi igazgató fogalmazta vádlevelet is letisztázta.

85. Adjunctusa – segéde.

Június 7dikén.

85. András – Kazinczy András.

85. Dienes – Kazinczy Dénes.

85. Staatsrath – államtanácsos.

86. Cancellarius Gróf Pálffyt – Pálffy Károlyt, aki 1787. márc. 11-től lemondásáig, 1807. nov. 20-ig volt kancellár (Fallenbüchl 1988. 99.).

86. Antichamberjében – előszobájában.

86. Was? kiálta ez a' részeges ember; glauben Sie, daß man Ihnen, weil Sie Graf heißen, gleich Würste braten wird? – kiálta ez a' részeges ember – azt gondolja, azért mert grófnak hívják, rögtön kolbászt sütnék magának?

Június 10dikén

86. Directort – a királyi jogügyi igazgatót.

Június 11dikén.

86. a' Gárdaházhoz vittek által – Gárdaház: l. az FN 1795. máj. 18-i bejegyzéséhez (77–79.) fűzött jegyzetet (298.).

86. Kazárma – kaszárnya, laktanya.
86. Szulyovszki és én az 1. ablakú szobában lakánk – A Szulyovszkyval egy cellában töltött időszakról egykori levelében a következőket írta: „Uram Bátyámnak 's az Öcsémnek elmenetelek óta [...] Szulyovszky Úrral egy szobában vagyok. Együtt lévén, egymást vigasztalgatván, együtt éven, nem lehet elképzelni, mennyivel szerencsésebb állapotunk, mint ez előtt volt! és micsoda örömünkre válik mindkettőnknek atyánkfiáról, lakóhelyeinkről, dolgainkról beszéllgetni. – Azólta tért meg mindkettőnknek egészsége, appetitusa, 's nyúgód alvása.” Kazinczy – anyjának, Buda, 1795. júl. 2. = *KazLev* II. 409. A levelet l. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben, az 51. számon (175–176.); ez a másolat nem jelez kihagyást. A PE harmadik változata az 1795-ös év eseményeit ezzel a jelenettel indítja, nem említve sem a fogságot, sem az ítéletet: „Szulyovszky Menyhért, Zemplénynek egykor Dietai Követje, Június 11d. olta egy szobában lakik itt Budán velem.” Kazinczy: Pályám emlékezete 646.
86. rendesnek – különösnek, szokatlannak; Kazinczy szóhasználatára l. Kardos 1931.
86. Aszódi kék gubáját – Guba: bolyhozott felületű vagy szövés közben belefogott gyapjúfűrtökkel dúsított durva gyapjúszövet, amelyből elsősorban közrendűek számára készítettek meleg felsőruhát (bővebben l. MAMŰL III. 367–368.).
87. Director Németh – Németh János királyi jogügyi igazgató.
87. Mint örvendek most, hogy csak rövid jegyzéseimet is bírom. – Kazinczynak a fogság alatt készített feljegyzéseit l. 1. [*Rövid jegyzések*] címen (9–14.).

Június 30d.

87. Dienes öcsém nálam. – Kazinczy Dénes látogatásáról említést tett Kazinczy egy egykorú levelében is: Kazinczy – anyjának, Buda, 1795. júl. 2. = *KazLev* II. 408–410.; a levél szövegét l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben is, az 51. számon (175–176.).
87. Sententiáink tízezer exemplárban nyomtatattak Landerernél – ítéleteinket tízezer példányban nyomtatták ki Landerer nyomdájában.
- Az ítélet nyomtatásban megjelent, hivatalos változata: *Sententiae tam inc. Tabulae Regiae Iudiciariae quam exc. Tabulae Septemvinalis contra criminis laesae maiestatis seu perduellionis reos latae*, Pestini, 1795, typis iunioris Michaelis Landerer de Fűskut; hivatalos német fordítása: *Urtheile, welche sowohl die löbl. Beleidigten Gerichtstafel als auch die hochlöbl. Septemvinaltafel wider die Verbrecher der beleidigten Majestät oder des Hochverrates gesprochen hat*, Pest, bey Michael Landerer v. Fűskut dem Jüngern, 1795. A Kazinczy tulajdonában lévő példány utóbb Sárospatakra került; vö. Kiss (kiad.) 2006. 41. (100. tétel).
87. Egyenként megjelenének az újságlevelekben – bécsi Magyar Hírmondó 1795, 42. szám (máj. 26.) 714–716.; Bécsi Magyar Merkurius III. (1795), XLI. szám (máj. 26.), függelék.
87. Zsigraynak az véteték vétkül, hogy a' Catechismus szavait megszelídítette – Sigray kivonatossan átvett katekizmusának tartalmára Rosty János és Brehm János vallomásaiból következtethetünk; Sigray ugyanis feltehetőleg csak szelektált a hozzá eljuttatott kátéból; erről bővebben l. Bariska 1996. 82–85.

Július 10dikén.

87. az ő foglyai ádatatának a' Katonai Rendnek – Erről a változsról egyik levelében is megemlékezik: „10-dik Július óta csak a katonaság vigyáz reánk, akkor adott által a' Director.” Kazinczy – anyjának, Buda, 1795. júl. 29. = *KazLev* II. 415.; szövegét l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben is, az 56. számon (179–181.).
87. Kramerlauf – Krámerlauf József.
87. Bschrér – Pscherer András.
87. *Essen Sie, essen Sie* – Egyék, egyék.
87. *machen Sie sich nichts draus*, tudniillik hogy elüti a' hóhér a' fejét; *lassen Sie sich's wohl schmecken*. – ne törődjék a dologgal, tudniillik hogy elüti a' hóhér a' fejét; váljék egészségére.
87. pronuncialni – kiejteni.

Július 13dikán.

87. annyjok – id. Szilágy Györgyné.

87. a' Palatinus (Sándor Leopold Fő Herczeg) Laxenburgban igen kínos halállal meghala – A pirotechnikával szívesen foglalkozó nádor 1795. júl. 12-én Laxenburgban halt meg, amikor is délelőtt egy konyhából ideiglenesen átalakított laboratóriumban embereivel rakétákat készített az estére tervezett tűzijátékra. Egy hirtelen robbanás következtében azonban a helyiségben található gyúlékony anyagok lángra kaptak, s az ott tartózkodó két segítő azonnal meghalt, a nádor pedig rendkívül súlyos égési sérüléseket szenvedett. Sebeibe aznap éjjel 2 és 3 óra között belehalt. A baleset körülményeiről írásos források alig maradtak (az uralkodó és családja ekkor Laxenburgban tartózkodott, így szóban kaphattak jelentést), Zinzendorf naplója és a nádor egyik inasának (aki a robbanás pillanatában a laboratóriumon kívül tartózkodott) halálos ágyán elmondott elbeszélése áll a rendelkezésünkre; bővebben l. Mályusz (kiad.) 214–215. A szövegből nem dönthető el egyértelműen, hogy Kazinczy még a fogság alatt értesült-e ilyen részletesen az eseményről, vagy csak utólag. Az itt szereplő verzió egyébként jól mutatja, milyen – alapvetően helytálló – hírek jutottak el a közvéleményhez a szerencsétlenségről. Ennek kapcsán – akár mint Kazinczy egyik lehetséges forrása is – figyelemre méltó, hogy Szirmay Antal 1807-es művében olvasható egy, a fenti elemek nagy részét tartalmazó latin vers Sándor Lipót haláláról, amely Szirmay lábjegyzete szerint Dessewffy József munkája: magyar fordítását l. Szirmay 2008. 110–111., a latin szöveget l. uo. 319–320.

87. circumforaneus – tekerő, csavargó.

87. raketli – rakéta, tűzijáték.

87. testvérének Amáliának – Mária Amália (1780–1798) II. Lipót német-római császár és magyar király és Bourbon Mária Ludovika leánya; bővebben l. HabsburgLex 282.

87. raketek – rakéták, tűzijátékok.

87. almáriomnak – fiókos, polcos, alacsony szekrénynek.

Augustus 5d.

88. Fő-Kommendáns – főparancsnok.

88. a' titkos Polizeynek ő a' chéfje – Ő a titkosrendőrség feje.

Augustus 20d.

88. a' Bécsi Salesiának Klastromát – A szalezianus apácák egykori kolostora Bécs harmadik kerületében, a Rennwegen található; I. József özvegye, Amalie Wilhelmine adományozott 1716-ban a Brüsszélből behívott apácák számára itt egy házat és egy kertet, amelyhez később templom és kolostor is épült. Az apácák itt – az alapító külön kívánságára – nemesi származású lányok nevelésével foglalkoztak, amely egyébként nem tartozott hozzá a rend korábbi tevékenységi köréhez. Bővebben l. – bár ez a nevelési feladatok szempontjából kevésbé informatív munka – Waach 1967., különösen: 64–66. Török Sophie 1788-ban lépett be a kolostorba. Az itt felnevelt nemes kisasszonyok listáját közölte: Monatsblatt Adler, 1917, März, Nr. 435, Bd. VIII, Nr. 3, 23. (Török Sophie későbbi férjének, Kazinczynak a neve ebben a közlésben „Karcevská”-ra torzult.) A közleményre Fazekas István hívta fel a figyelmemet.

88. Gütigste Gräfin! Ich sehe im Geiste den seeligen Augenblick, da Sie Ihre zwey liebe Kinder an Ihr Mutterherz schließ werden, u[nd] genieße diese Freude mit. – Fordítása: *Legjóságosabb Grófnő! Lélekben látom azt az üdvözítő pillanatot, midőn két kedves gyermekét anyai szívéhez szorítja, és én ebben az örömben osztozom.*

A levelet l. még *KazLev* II. 416.

Augustus 21d.

88. ez nap installálá Pest Vármegye Fő-Ispánjának József Fő-Herceget – József főherceget 1795. júl. 19-én nevezte ki az uralkodó királyi helytartóvá (azaz ekkor még jogilag nem volt nádor, a nádori tisztségre az 1796-ban összehívott országgyűlés választotta meg). Mivel azonban a mindenkori nádor volt Pest vármegye örökös főispánja, ez a tisztség azt is jelentette, hogy a főispáni posztot is ő tölti be. Pest vármegye főispánjává 1795. szept. 21-én installálták, azaz iktatták

- be (tehát egy hónappal később, mint ahogy Kazinczy vélte). Bővebben l. Galgóczy 1876. I. 45. Kazinczy kronológiai tévedését már Váczy János is észlelte (Váczy 1915. 524.).
88. Prímás – hercegprímás, esztergomi érsek.
88. Budán az Országházában – A régi budai Országház (mai címe: Országház u. 28.) a 18. század második felében épült és a klarissza apácák tulajdonában volt. Az épület alig készült el, amikor II. József feloszlatta a rendet, és Pozsonyból az országház és a kúria ideköltözött. Erre a célra az épületet Franz Anton Hildebrandt vezetésével átalakították. Itt tartották az 1790-es, 1792-es és 1807-es országgyűlést.
88. a' mi Klastromunk – Az egykori ferences kolostor, a fogság és a per egyik helyszíne; bővebben l. az FN 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65–68.) fűzött jegyzetekben (286.).
88. előbbi, szerencsétlen halálú Nádor – Sándor Lipót.
88. Dietát sürgete – azaz az országgyűlés összehívását sürgette.
88. Palatínus – nádor.
88. Ministerium – itt: a kormányzat.
88. Commissarius – megbízott, küldött.
88. a' megholt Palatinus írásai közt azon Projectumot is – Sándor Lipót 1795. ápr. 16-án terjesztette fel Ferenc királyhoz memorandumát – vagyis a tervezetet nem halála után találták meg a hagyatékában –, amelyben a perek tapasztalatai alapján kifejtette nézeteit az ország állapotáról és a szerinte szükséges intézkedésekről. A memorandumot közölte: Mályusz (kiad.) 808–851. Értékelését l. uo. 202–214. Ezzel az elképzeléssel Ferenc olyannyira azonosult, hogy Sándor Lipót halála után ezt a tervezetet adta át a Magyarország helytartójává kinevezett József főhercegnek, a későbbi nádornak instrukció gyanánt (uo. 215–216.) Az a nézet azonban, hogy az uralkodó intézkedései, például a magyar főméltóságok, az országbíró és a personalis elbocsátása Sándor Lipótnak a halálos ágyán a királlyal folytatott beszélgetései alapján vagy a hagyatékában talált iratoknak volt köszönhető, általánosan is el voltak terjedve; erre idéz példát: Domanovszky 1925. 535.
88. Mint állítsa helyre a' Helytartó-Tanács tekintetét a' Cancellariáé felett – Azaz érje el, hogy a Budán székelő legfőbb kormány szerv, a Helytartótanács ne kapjon utasításokat a Bécsben lévő Udvari Kancelláriától.
88. Zichy és Ürményi megfosztatának hivataljaiktól – Az uralkodó 1795 júliusában indoklás nélkül felmentette hivatalából Zichy Károly országbírót és Ürményi József személynököt, valamint Haller József helytartótanácsi tanácsost. A felmentés körülményeiről l. Mályusz (kiad.) 217–219. A felmentésben komoly szerepet játszott Izdenczy József elaborátuma is, amely 1795. ápr. 16-án személyi változásokat látott szükségesnek a Helytartótanácsban is, a Martinovics-összeesküvésre hivatkozva. Erről l. bővebben: Strada 1940. 108–109. Ürményi felmentése kapcsán az egykorú közvélemény úgy vélte, hogy erre az uralkodó, illetve a nádor akaratával való szembeszegülés adott volna okot; erre Benda Kálmán nem talált semmiféle nyomot: l. Benda (kiad.) II. 237–238. Vö. még Domanovszky 1925.
88. Kőműves-lózsiknak – szabadkőműves-páholyoknak.
88. terroristicus – A „terrorismus” szó ekkori értelmére l. az FN 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65.) fűzött jegyzet (286.).
- 88–89. mind a' felső mind az alsó Dietai-Táblák Elölülőjit – Ti. az országgyűlés felsőtáblájának (nádor hiányában) az országbíró, az alsótáblának pedig a személynök volt az elnöke.
89. Fő-Ispáni Installatiójára – főispáni beiktatására.
89. illuminalva – díszkivilágítással ellátva.
89. Felvilágosítást – értsd: a kivilágítást.
89. protestaltam – tiltakoztam.
89. Ihr verfluchte Kerls, mondá ez a' könnyű, de jó ember, eine Revolution anzufangen hattet Ihr Muth, aber nach Pest mitzukommen nicht? – Átkozott fickók – mondá ez a' könnyű, de jó ember –, forradalmat szítani, ahhoz volt bátorságotok, de ahhoz nincs, hogy Pestre jöjjetek velem?
89. könnyű – itt: könnyelmű.

Augustus 22d.

89. Expraemonstratensis – egykori premontrei szerzetes.
89. Gréczbe – Grazba.

Augustus 24.

- Kazinczy nem emlékezik meg róla, hogy aug. 31-én levelet írt Barco tábornagyhoz, neki ajánlván Metastasionak *A' Titus' Kegyelmeisége* címen lefordított darabját, kérvén, hogy ezt a börtönben készített fordítását adja át a magyar színtársulatnak. A levelet csak magyar fordításban közölte: K. Papp 1874. 79.; németül l. *KazLev* II. 417–418. A kötetben: 6. [*Kazinczy Ferenc levele Vincent Barcóhoz*] 20–21. Az esetről megemlékezik egy másik levelében is: Kazinczy – Kazinczy Józsefnek, Buda, 1795. aug. 17. = *KazLev* XXII. 36. Kazinczy később, már szabadulása után azt tervezte, hogy a fordítást kiadatja, s ajánlása olyasvalakinek fog szólni, aki az ő perében is részt vett: „A Titus kegyelmeisége vagy Somogyi Staats Rath, vagy Almási Pál ő Excellentiájának lesz inscribálva. Ez praesese volt Budai Verhörjeinknek, Somogyi úr a pennát vitte. Tisztelt két ember, s a darab Budai dolgaimat példázza.” Kazinczy Szentgyörgyi Józsefhez írott, Érsemjénben, 1803. febr. 23-án kelt levelének részletét idézi: K. Papp 1874. 80.; l. még *KazLev* III. 29. A darab szövegének kritikai kiadását l. Kazinczy: Külföldi Játszószín 9–40. A keletkezéstörténetre vonatkozó jegyzetek: uo. 350–354.
89. a' Túnis, Tripolis, Algír emlegetője – A jelenet leírását l. az *FN* 1795. márc. 31-i bejegyzésében (74–75.).

September 24d.

89. Chirurgus – sebész, seborvos.
89. Sept[ember] 26d. Szlávy György és én egy hintóban – A *PE*-ben az indulás időpontját szept. 27-re tette, s nagyobb teret szentelt az indulást kísérő lelkiállapotnak; a *PE* harmadik változatában lévő szöveghelyet l. Kazinczy: Pályám emlékezete 649.
89. Makk Domonkos Dominicánus Barát – Makk Domonkos nem Domonkos-rendi szerzetes volt, hanem pálos.
89. Kapitány Plecz – Josef Pletz.
89. executiója – kivégzése.
89. transportokat – azaz a foglyok szállítását.
89. Ez nap Csabán virradtunk fel – A *PE* harmadik változatában lévő leírás tartalmilag nagyjából megfelel az itteninek: Kazinczy: Pályám emlékezete 649. Csaba: Rákoscсаba.
89. rapportot – jelentést.

September 29d.

90. Rector Professor – Arról, hogy az ekkor Győrben tanító Kis Jánossal találkozott, maga Kis is megemlékezik 1846-ban kiadott önéletírásában, tévesen azt állítván, hogy Kazinczyt ekkor Kufsteinbe vitték: „Kazinczy, kivel már elébb szorgalmasan leveleztem, Kufsteinbe Győrön keresztül vitetvén, a fogadóba magához hívata, s ott az őt kísérő katonatiszt jelenlétében beszélgeténk egymással, s akkor általa a többek között az is értésemre esett, hogy hozzá írt leveleim budai fogságában tőle elvetettek, de ártatlanoknak találtatván, ismét visszaadattak.” Ez utóbbihoz lábjegyzetben az csatlakozik: „Ezek utóbb Kufsteinben ismét elvetettek tőle, s nem adattak vissza.” (Berzsenyi – Kis 1985. 902.) Kazinczy a *PE*-ben is megemlíti a találkozást; a *PE* harmadik változatában olvasható passzust l. Kazinczy: Pályám emlékezete 649.
90. Superintendens – az egyházkerületet vezető, választott lelkész a protestáns egyházakban (a püspök megfelelője).
90. Belépe Kallós Dániel és vele Kovács Mihály most Pesti Orvos – Az esetet azonos tartalommal – de a fogság tényét nem említve – Kazinczy a *PE*-ben is megörökítette; a harmadik változatban olvasható szöveget l. Kazinczy: Pályám emlékezete 650. Vö. még az 1. [*Rövid jegyzések*] című szövegegységgel és a hozzá fűzött jegyzetekkel, valamint Kazinczy egy másik önálló feljegyzésével: Kazinczy: Pályám emlékezete 108.

90. Schlötzer – August Ludwig Schlözer (1735–1809) német történétíró, szerkesztő. Göttingenben tanult, majd Stockholmban lett házitanító. 1761-ben Szentpétervárott, majd 1769-ben Göttingenben lett egyetemi tanár, a történelem és a statisztika professzora. 1783-ban alapította meg nagy hatású folyóiratát, a Staatsanzeigent, amelyben magyarországi szerzők is publikáltak, illetve amelyben megjelentek a Magyar Királysággal kapcsolatos hírek is. Történétíróként foglalkozott az erdélyi szászok történetével is.
90. hallatlanná tévé a' kérdést – azaz úgy tett, mintha nem hallotta volna a kérdést.
90. Kinder Gottes, ez vala kedves nevezete, wirft die verdammte bagage weg! – Isten gyermekei – ez vala kedves nevezete –, dobjátok le ezeket az átkozott holmikat!

September 30d.

90. Oroszváron a' gróf Zichy Károlyét akarám látni – Oroszváron angolkertet hoztak létre a korszakban (vö. Galavics 1999. 104.). A kertről Kazinczy rajzot is készített; a kötetben l. 520.
90. Der Sohn des Kammerdieners ist Officier in meinem Regimente; der Kerl muß uns wegen seinem Sohn mit Pasteten und Tokayer traktieren. – A kormornyik fia tiszt az én ezredembe; a fia miatt elvárhatjuk a fickótól, hogy pástétommal és tokajival kínáljon.
90. cassáltatott – itt: tisztségéből felmentetett.
90. Veresvárról – Pilisvörösvárról.
90. gradicsón – lépcsőn.
90. Veniat, veniat Excell[entia] Vestra, jam ego dicam aliquid, quod omnem animi moerorem excutiat. – Jöjjön, jöjjön, kegyelmes uram, mondok már én valamit, ami elűzi szívének szomorúságát.

Octóber elsőjén.

90. Rózsánál – A pozsonyi Arany Rózsa vendéglő, amely a Rózsa utcában (később: Jesenskáho ulica) állt, a 18–19. században a város legismertebb s legjobb vendéglői közé tartozott. Bővebben l. Ortway 2009. 46.
90. Kellner – pincér.
90. A' Kellner beszélé – Az Abaffy Ferenczel való találkozást rövidebben foglalta össze a *PE*-ben; a harmadik változatban található szöveget l. Kazinczy: Pályám emlékezete 650.
90. Amice quid his facis? – Barátom, mit csinálsz itt?
90. violínját – hegedűjét.
- 90–91. Brunam deducimur. – Sed quomodo? Sine catena te video, sine stipatore? – Habemus excellentem Officalem; omnia nobis indulget.

Quid ergo Szulyovszky? – Graecium deductus est. – Habui ego comoedias cum illo sztull-to (Abafy cifrácskán beszélé deákul, és a' stultus az ő szájában sztull-tusz volt.) Budae meus vicinus fuit. Diu non poteram scire, quis ille meus vicinus sit, qui Lutheranszkász pizznicskász semper cantabat. Sero agnovi vocem, atque nocte intempesta acclamavi ei: Szul-lov-szki! Ille mihi: Quis es? – Ego sum, Abafi. – Ah, amice, quid ergo tu? – Ego facio versus pro Jubilaeo et pasquillum contra Barkónem. (Generális Barkó ellen, ki feje vala a' Budai 's Pesti úgy nevezett Spitzliknek) – Et quae tibi spes? – Dimittemur et ridebimus. – Fordítása: *Brünnbe visznek.*

De hogyan? Bilincs és ór nélkül látlak?

Kitűnő parancsnokunk van, mindent megenged nekünk.

Mi van Szulyovszkyval?

Grazba vitték.

Komédiáim voltak azzal a bolonddal (Abafy cifrácskán beszélé deákul, és a stultus [bolond] az ő szájában sztull-tusz volt.) Budán szomszédom volt. Sokáig nem tudhattam, ki van mellettem, ki az, aki folyvást lutheranszka pizznicskákat [luteránus énekeket] kántál. Később ismertem föl a hangját, és éjjel átkiáltottam neki: Szul-lov-szky! – Ő pedig nekem: ki vagy? – Én vagyok, Abafy. – Ah, barátom, mi van veled? – Verset írok, ünnepit, és gúnyverset Barkó ellen. (Generális Barkó ellen, ki feje vala a budai s pesti úgynevezett spicliknek.)

És mi a reményed?

Elbocsátanak és nevetni fogunk.

Abaffy ellen a kihallgatása során volt az az egyik vád, hogy Barco tábornok ellen, akire személyes okokból haragudott, két verses pasquillust is írt, s ezeket kiragasztotta a pesti hídnál. Az egyik latin nyelvű vers szövegét közli: Benda (kiad.) II. 762. Barco egyébként Németh János jogügyi igazgatóhoz írott levelében három, ellene írott pasquillust is mellékel, ezek közül kettő latin, egy pedig német nyelvű; itt ő nem állította azt, hogy a szerző Abaffy lett volna. A levelet és mellékletét l. MOL Vertr. A. 53. Fasc. Ad A 49. köteg.

91. aspectusok – kilátások.

91. Azonban neki halálos ítélet olvastaték fel. – A Kazinczytól elmondott esetre semmi egyéb forrás nem utal.

91. Amice, ugymond, exemplo tantum indigebant, ideo sunt occisi isti septem, ideo vos ad squalorem carceris detrudimini. Et scisne, quod Szecsenác, Loc[um]t[enentia]lis Secretarius, libere dimissus fuerit, quia religionis Russicae; ergo ex respectu Aulae Russicae? Qualis haec est justitia? Hungari capite plexi, Szecsenác ante benevolum examen libere dimissus. – Fordítása: *Barátom – ugymond –, csak példa kellett, azért ölték meg azt a hetet, s azért hurcolnak benneteket a börtön mocskáiban. És tudod-e, hogy Szecsenác helytartótanácsi titkárt szabadon bocsátották, mert orosz [ortodox] vallású; s meghajolnak az orosz udvar tekintélye előtt? Hol itt az igazság? A magyaroknak leütik a fejét, Szecsenácot pedig szabadon bocsátja a kegyes vizsgálat.*

Szecsenacz Jakab szabadon bocsátásának háttere nem ismeretes, de az valóban feltűnő, hogy mások, akik ellen még ennyi bizonyíték sem volt, komoly büntetést kaptak.

91. frizőrt – fodrászt.

91. Primatialis ház – A pozsonyi primási (érseki) palota a Szent János téren (később Batthyány tér, majd Primaciálne námestie) áll; az épületet 1787-ben gróf Batthyány József esztergomi érsek építtette Melchior Hefela (Hefela Menyhért) tervei alapján; bővebben l. Ballus 1825. 73–74. Ortway 2008. 187–191.

91. Franciscanusok piaczn – A pozsonyi Óvárosban található Ferenciek terén (később: Františkánske námestie), amely az itt álló ferences templomról és rendházról kapta a nevét; bővebben l. Ballus 1825. 89–90.; Ortway 2008. 134–153.

91. Pletz, was machst du hier? – Ich nehme diese Staatsgefangenen nach Brünn. – Daß du deine Spasse nie vergessen kannst. – Én: Wohl sind wir die Unglücklichen. – Plecz, mit csinálsz te itt? – Ezeket az államfogyokat kísérem Brünnebe. – Te csak nem tudsz meglenni tréfa nélkül. – Én: Bizony mi vagyunk azok a szerencsétlenek.

91. Horát Kłoskát – Utalás az 1784-es erdélyi román parasztfelkelés két, kivégzett vezetőjére, Nicolae Horeára és Ion Cloşcăra. Róluk bővebben l. Trócsányi Zsolt összefoglalását: Köpeczi (főszerk.) II. 1091–1099.

91. minek zsenírozzuk mi egymást? – Minek legyünk egymásnak terhére?

91. Szlávty, ki Pozsonyban most vala elsőben – Ezt a mozzanatot Kazinczy a *PE*-ben is megörökítette; a harmadik változatban szereplő szöveget l. Kazinczy: Pályám emlékezete 650.

91. az Erdődi szép kertjébe – A gróf Erdődy család tulajdonában volt, majd később a gróf Viczay család tulajdonába került angolkert az ún. Dürreuth-Thor előtt, a Werzelgassén állt, a korabeli Pozsony egyik látványossága volt; vö. Ballus 1825. 235–236.

91. theatrumba – A pozsonyi régi színház 1776-ban épült fel az akkori Sétatéren, amelyet később Színház térnek neveztek (utóbb: Hviezdoslavovo námestie). Jelentőségéről bővebben l. Ballus 1825. 77–78, 229–231.; Ortway 2009. 28–34.

91. Und wo ist denn Szlávty. – Seyn Sie unbesorgt; er kommt gewiß. – És hol van Szlávty? – Legyen nyugodt; biztosan hazajön.

Október 3d.

92. Malackán az ebéd – Malacka angolkertjéről volt híres (vö. Galavics 1999. 26, 104.), bár ennek meglátogatásáról Kazinczy itt nem tesz említést. A *PE*-ben részletesebb leírást kap ez a látogatás, bár az angolkert elnevezést itt sem használja Kazinczy; a harmadik változatban olvasható passzus l. Kazinczy: Pályám emlékezete 650. A kertről Kazinczy rajzot is készített; a kötetben l. 520.

Oktober 4d. és 5d.

92. Holics – A PE-ben részletesebb leírás olvasható az itt látottakról; a harmadik változatban szereplő szöveget l. Kazinczy: Pályám emlékezete 650–651.

Oktober 7d.

92. tractáltatni – élelmeztetni, ellátva lenni.
 92. civilis – polgári, azaz nem katonai.
 92. a' Vár felé – Brünn mellett, a Spielberg nevű hegyen található a vár, amely börtönként szolgált.
 92. transportnak – szállítmánynak.
 92. mintha görögdinnyét ettem volna ebédkor – azaz mintha hasmenésem lett volna.
 92. Gouverneur – parancsnok.
 92. naponként négy Xrával tartatnak – azaz napi élelmezésükre négy krajcárt (Xr) költenek.
 92. Instructiót – rendelkezést, utasítást.
 92. fortepianóban – zongorában.
 92. fiochis – bojtos.
 92. Gubern[ialis] Secretarius Rosenberg vagy *thal* – kormányiszéki titkár; a vezetékeve helyesen: Rosenthal (vö. Kubešová-Pitronová 1955. 89–90.).
 92. zszindelyezet – Tetőfedésre használt anyag: elsősorban fenyő-, tölgy- vagy bükkfából hasított hosszú, keskeny falemez (zszindely), de a tetőcserepet is nevezhették így.
 92. Oberster – ezredes.
 92. lajbliban – mellényben.
 92. arany paszomanttal – Aranyszínű zsinórdíszítéssel; vö. az FN 1795. máj. 20-i bejegyzéséhez (79–81.) fűzött jegyzettel (300.)
 92. Stabálisok – törzstisztek.
 93. Profósz – börtönőr.
 93. Seine Excellenz der Herr Gouverneur! – A parancsnok úr ökegyelmessége!
 93. Wie heißen Sie?
 Woher?
 Haben Sie gedient?
 Edelmann?
 Sie sind durch Preßburg?
 Auch in Karlsburg gewesen?
 Fordítása: *Hogy hívják Önt?*
Hova való?
Szolgált?
Nemesember?
Ön Pozsonyon keresztül jött? Karlsburgban is volt?
 A helységnév téves: nem Karlsburgról (azaz Gyulafehérvárról), hanem Karlsruhról (azaz Oroszvárról) lehetett csak szó.
 93. Was macht Graf Karl Zichy? – Mit csinál gróf Zichy Károly?
 93. Wie erträgt er seinen Schlag? – Miként viseli a csapást?
 93. Der Graf als Mann, die Gräfin als Weib. – Fordítása: *A gróf férfi módra, a grófné asszonyi módra.*
 A három felmentett főmértóság közül Zichy Károly fogadta a leggerincesebben karrierje kettétörését: az uralkodóhoz írott levelében sem alázkodott meg, s nem könyörgött bocsánatért; Zinzendorf naplója szerint a hozzá látogató Podmaniczky József előtt úgy nyilatkozott, hogy most legalább lesz alkalma rendbe tenni házi ügyeit. Bővebben l. Mályusz (kiad.) 218–219.
 93. E[ue]r Gnaden, folgen Sie mir. – Kövessen nagyságod.
 93. scorbuticus – Skorbutban, azaz a C-vitamin hiánya miatt fellépő, általános elgyengüléssel járó betegségben szenvedő.
 93. gyomorszáékén – kübli (börtönben használt, ürítésre szolgáló edény).
 93. perpendicularis líneában – egyenes vonalban.
 93. hídás – istálló, ól deszkapadlózata, amely alatt üreg található, ahová a trágyalé lefolyik.
 94. Was wollen E[ue]r Gnaden? – kérdé a' Profósz. Aufmachen; ich falle ja in dem Gestank um. –

- Das Fenster wird nicht aufgemacht – Mit akar nagyságod? – kérdé a' Profósz. Kinyitni; hiszen összeesem a búztól. – Az ablakot nem lehet kinyitni.
94. syllabán – szótagon.
94. Warum? – Hier wird nichts gefragt. – Miért? – Itt semmit nem lehet kérdezni.
94. srófolva – csavarral rögzítve.
94. E[ue]r Gnaden, auf Cavaliers Parol, alles her, was Sie preziöses haben. – Lovagi becsületszavára adja ide nagyságod minden értéktárgyát.
94. Kutscherpelzem – kocsisbundám.
94. Das Geld ist ungezählt – A pénz nincs megszámlolva.
94. párnazsákomat – L. az FN 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65–68.) fűzött jegyzetben (286.).
94. prófontot – katonakenyeret.
94. Wo ist denn mein Essen? – Das ist Ihr Essen. – Wie denn? uns ist ja erlaubt kochen zu lassen was unser Beutel erträgt, und die vorigen Transporte werden doch Ihnen dieß gesagt haben. – Hier wird nichts gefragt, felele 's ment.
Hol az étel? – Ez az Ön étel. – Hogyan? Hiszen engedélyt kaptunk arra, hogy főzhetünk magunknak, amennyire pénzünkbelől telik; az előbbi transzportok [szállítmányok] ezt bizonyára megmondták Magának. – Itt semmit nem lehet kérdezni, felele 's ment.
94. árpagerstli – árpakása.
94. comedentia – étel.
94. Xrt – krajcárt.
94. Orvosra szorultam – Kazinczyt 1795-ben és 1796-ban összesen huszonhét-szer vizsgálta meg orvos Brünnben; az orvos nevét Kazinczy ugyan nem rögzíti, de más forrásból tudható, hogy Vincent Benedikt Pfalnak hívták (Kubešová-Pitronová 1955. 94.).
94. bardanalevet – Bardana: bojtorján. Gyógynövényként vértisztító, vizelethajtó, izzasztó hatású.
94. Was ist das, daß dieser Herr vor meiner nicht aufsteht? kérdé a' Profosztol. E[u]r[e] Excellenz, das ist der Herr, von dem ich E[u]r[e] Excell[enz] gesagt habe, er sey zum Tode geschwolen.
Fassen Sie Muth, mondá a' Gouverneur; es soll besser werden. Ich habe die Instruction, alle die hier kommen, auf die Weise zu behandeln, wie Sie behandelt wurden. Heute erhielt ich den Befehl von dem Erzherzog, Ihrem Statthalter (a' mostani Palatinus), daß Sie sich verkösten dürfen, und daß ich Ihnen ihre Bettpöcke, Koffer und Bücher abgeben lasse. Dies soll morgen geschehen. Der Verstoß entstand daher, weil die Officiere keine Instruction für hier mitbrachten.
Mi ez, hogy ez az úr nem áll fel előttem? – kérdé a' Profosztol.
Ókegyelmessége, ez az az úr, akiről mondtam nagyméltóságodnak, hogy halálosan felfűvódott.
Szedje össze magát – mondá a' Gouverneur [kormányzó] –, jobbra fordul a helyzet. Utasítasom van arra, hogy mindazokkal, akik ide jönnek, ahhoz hasonlóan bánjak, mint Önnel bántam. Ma kaptam parancsot a főhercegtől, az Ön helytartójától (a' mostani Palatinus [József nádor]), hogy élelmezheti magát, s adjam ki az ágyneműjét, ládáját és könyveit. Ez holnap megtörténik. A hiba abból keletkezett, hogy a tisztok nem hoztak magukkal utasítást.
95. mephyticus – dögletes.
95. srofolva – csavarral rögzítve, bezárva.
95. Fiakert – bérkocsit.
95. hidason – L. följebb a hídláshoz fűzött magyarázatot (310.).
95. Hör'Er, mondá a' Profósznak; ist ein Zimmer oben leer? – Jetzt nicht; aber in zwey Wochen. – Ohne meinen weiteren Befehl abzuwarten, führt Er diesen Herrn gleich hinüber.
Hallja – mondá a' Profósznak –, van üres szoba odafent?
Most nincs, de két hét múlva lesz.
Minden további parancsom nélkül átviszi oda ezt az urat.
95. rastríroza – vonalaza.
95. Auch Sie unglücklich? – Ja wohl unglücklich, und ich erst sehr unglücklich. – Seit wann leiden Sie? – Seit vier und dreyszig Jahren!
Ön is szerencsétlen? – Bizony szerencsétlen, én vagyok csak igazán szerencsétlen.
Mióta szenved itt? – Harminc-négy éve!
95. Justitia – igazság.

95. Úzával beszélgettem általkopogván a' falon a' betűket – A börtönbeli kommunikációnak erről, a kopogtatásra épülő formájáról l. bővebben az *FN* 1799. máj. 8-i bejegyzését (98–104.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (317.).
95. disseralék – értekezék.
95. Verseket csináltaték vele – Rosty János Brünbnen keletkezett latin nyelvű elégiáiról l. még: Ku-bešová-Pitronová 1955. 83. Kazinczy egy feljegyzésében erről az esetről a következőképpen emlékezett meg, némileg máshova téve a hangsúlyokat:
„31. Mart[ius] 1796. Brünbnen.
Transiit infertus mihi mensis; qui venit alter
Quis scit, acerborum plus, minus ne, ferat?
[Elmúlt e hónapokkal tömött év, az új, amely jön,
ki tudja, mit hoz, többet-e vagy kevesebbet a keservekből?]
Rosty János szomszédom vala Brünbnen. Egyszer áltkopogá a' falon deák versét, melyet akkor nap írt. Próbálj te is, ugymond, deákat. »Miről?« – Hogy íme elmúla a' holnap 's még is itt vagyunk. – Még azon órában ezt kopogtam vissza neki.” MTAK Kt RUI 2r. 2/I. 9a (ugyanez a történet, kis változtatással: MTAK Kt K 613/III 63b). Említendő még egy másik feljegyzése is, amely a dátum szerint Lasztócon, 1815. dec. 25-én keletkezett: itt olvasható Homérosz *Iliász*-ának 528–530. sora görögül, majd Voss német fordításában és végül magyarul. Utána a következő mondat: „A' görög verseket fogságomban tanúltam-meg Brünbnen. Eszembe jutottak Lasztóczon éjjel, 's lefordítottam.” MTAK Kt K 638/II 28a.
95. a' XVI. Lajos halála rettentő anniversariumán – azaz XVI. Lajos francia király kivégzésének évfordulóján.
95. deákul – latinul.
- 95–96. Induant se, ibimus in aliam domum.
Scit me male valere. Ut sum, transibo. Sed rogo, det mihi amoenum cubiculum, si licet.
Induere se debet; rheda vehemur.
Öltözködjék, más házba megyünk.
Tudja, hogy rosszul vagyok. Átmegek úgy, ahogy vagyok. De kérem, ha lehet, adjon nekem kellemes fekvőhelyet.
Fel kell öltöznie; kocsin megyünk.
96. Faciam, sed video, qualem mihi discretionem dabunt, dum eliberabuntur. – Megteszem, de majd meglátom, mennyire fognak hallgatni, ha kiszabadulnak.
96. Klastromforma – kolostorra emlékeztető.
96. Quid hoc est? Recordor mihi dictum fuisse, dum in Octobri hic pransus sum, in hac parte esse domum correctoream in Obrovicz.
Ja, das ist das Zuchthaus, mondá.
Mi ez? Emlékszem, hogy amikor októberben itt ebédeltünk, azt mondták, erre van az obrovici fegyház.
Igen, ez a fegyház.
96. Én vadul kezdek teremtetézni – Kazinczy reakcióját a Szirmay munkájához írott jegyzetek világosítják meg: »El-rettentek [ti. az elítéltek – Sz. M.], midőn be értek a' nagy épületbe, halván, hogy Zuchthausba dugattatnak, 's-nem elébb múlt-el bosszúságok, mint midőn a' director és controlór előkbe adván az érkezett parancsolatot: hogy nem mint Zuchthausbeli rabok, hanem mint Staatsgefangerener categoriában fognak itt-is tartatni, 's-ide egyedül azért hozattattak mert itt tisztább a' levegő, mint a' várbéli tömlöczökben, 's-a' director kertjébe fognak sétálás végett egyenként le hordattatni.” Benda (kiad.) III. 420. Eszerint Kazinczy is attól tarthatott, hogy idekerülvén megváltozik a jogállásuk, s más, a fenytő- és dologházi büntetésre ítélt rabok esetén szokásos előírások lesznek rájuk érvényesek.
96. infamiának – gyalázatnak, megbélyegzésnek.
96. Per amorem Dei, non faciant ne hic sciatur me dixisse, quod ista domus Correctorea sit, quia includar ad arestum.
Hohle Sie der Teufel und Ihre Arrest!

Az Isten szerelmére, el ne árulják, hogy megmondtam: ez a fegyház, mert fogdába zárnak. Vigye el az ördög Önt és a fogdáját!

96. gradics – lépcső.
96. A' Fenyítő-házban – A brünni „Zucht- und Arbeitshaus”, azaz fenyítő- és dologház építését 1770-ben engedélyezte az uralkodó, és 1772-ben kezdtek hozzá a munkához. Eredetileg a hasonló bécsi intézmény mintájára polgári foglyok, lázadó alattvalók, koldusok, csavargók stb. befogadására tervezték, sőt örültek elhelyezésére is szolgált volna. Miután azonban a „Zuchthaus” 1777-ben elkészült, kiderült, hogy a fenntartásához hiányzik a fedezet; ezért módosult a funkciója is, egy részét az épületnek a dohányadó-igazgatóság (Tabakgefällsdirection) bérelte, Mária Terézia rendelkezése értelmében pedig árvagyermekek otthonaként is szolgált. 1786-ban, II. József rendelete értelmében nyerte el eredeti funkcióját, s ettől kezdve tartományi börtönként (Provinzialstrafhaus) működött. Az 1786-os uralkodói kézirat szerint az épület alsó részébe a törvényesen „Zuchthaus”-ban letöltendő büntetésre ítélték voltak, a felső részbe kerültek az alattvalói engedetlenség bűnébe esett személyek (wegen Ungehorsams und Aufruhrs angeklagte Unterthanen), valamint a dohány- és sóhamisítók (bővebben l. Maasburg 1890. 52–53.).
96. Obrowiczon – mai nevén Zábrdovice, Brno egyik városrésze; a helyszín mai állapotáról l. Kováts 2009. 188–189.
96. Direktor Schramek – František Šramek, az obrovici (zábdrovicei) fegyház igazgatója; egyéb adatot nem sikerült találni róla. Tevékenységére l. még Kubešová-Pitronová 1955.
96. Controlleur Grünersperg – Johann von Grünersperg felügyelő, az obrovici (zábdrovicei) fegyház igazgatója; egyéb adatot nem sikerült találni róla. Tevékenységére l. még Kubešová-Pitronová 1955.
96. öt puderes kolbászkalával – ti. parókában.
96. papilottal – begöndörített fürttel.
96. moldon – kétszínű szövet.
96. Herr Controlor, bringen Sie den Befehl aus der Canzley – Felügyelő úr, hozza ki a parancsot az irodámból.
96. Status-Rabok – államfoglyok.
96. Invalidus – hadirokkant.
97. ripacsos – himlőhelyes, ragyás (Cz – F).
97. Gouvernőrnél – kormányzónál.
97. patrociniuma – pártfogója.
97. a két Szláv – Szláv János és Szláv György.
97. Iris Svecicáját – dísznövény: a nőszirm egyik fajtája.
97. Auriculát – dísznövény; az auricula jelentése szó szerint: fülecske (a pázsitfélék levélhüvelyeinek nyúlványát jelöli). Ez alapján a növény nem azonosítható. Vö. Nagylaki 1942. 47.
97. Liebe Malie, melden Sie meinen Respect an Ihre Frau Mama, und sagen Sie: Liebe Mutter, N[ume]ro 1. hat mir gesagt, wäre er zehn Jahre jünger, ich zehn Jahre älter, er würde sich hier glückliche Stunden machen, trotz dem daß er abgesperrt ist. – Kedves Máli, jelentse tiszteletemet a mamájának, s mondja meg neki: kedves anyám, az egyes számú azt mondotta, ha ő tíz évvel fiatalabb volna, én tíz évvel idősebb, boldog órákat töltene itt, még bezárva is.
98. szegfőolaj flaconjába – A jelenetet megörökítette Regmeczi P. János – Kazinczy Klára szép-unokája – egy visszaemlékezésben, s itt a következőt mondja: „E kis tintás üvegcsét egyéb Kazinczy-ereklyékkel együtt nem rég adta át a múzeumnak Kazinczy Budapesten élő leánya: özv. Kraynik Imréné szül. Kazinczy Eugénia urnő.” Regmeczi 1883.
98. Schlag neune seyn Sie beym Fenster, s ment – Ha kilencet üt, legyen az ablaknál, s ment.
98. serviette – szalvéta.

Május 8d.

98. Herr von Kazinczy, wie ist das, daß Sie mit uns nie sprechen, während daß die übrigen zu unserm Fenster treten und hier ganze Stunden sich unterhalten? – Kazinczy úr, hogyan van az, hogy Ön velünk sohasem beszélget, míg a többiek ablakunkhoz jönnek és ott órákon át társalognak?
98. Warten Sie! – Várjon csak!

99. Traiteurünkkel – A rabok ellátásáért felelős személy; szerepét és feladatkörét az 1788-ból származó „Ordnung in den (Wiener) Casematten” is meghatározza, a következőképpen: „Die Verköstigung der Casemattisten hat der im Polizeihause angestellte Traiteur zu besorgen, welcher, um das bestimmte Maass jedem Arrestanten genau abreichen zu können, mit einem eigenen blechern und cementirten Löffel versehen ist.” [Fordítása: *A fogvatartottak ételét a rendőrházban alkalmazott főszakács szerezze be, amely egy méretezett bádóg kanállal legyen ellátva, hogy valamennyi fogolynak kimérhető legyen a megfelelő mennyiség.*] (A szabályzatot közli: Maasburg 1890. 79–87.; az idézet: uo. 81.)
99. galandon – pántlikán.
99. quietalnom – nyugtatványoznom.
99. Gott segne Sie, geliebte Mutter. Brünn, den... – Isten áldja meg, kedves anyám, Brünn...
99. nyugtató – itt: nyugtatvány.
99. Megkértem tehát a' rúd segedelme által a' Controlornét... – Kazinczy itt a Johann von Grünersperg feleségének segítségével folytatott levelezésre utal. A kerülő úton való levelezésnek a módjáról az egyik egykorú levelében is így emlékezik meg: „Gr... Úr [értsd: Grünersperg – Sz. M.] szabadságot ada reá, hogy ide két adreszt tehessek, a' melly alatt leveleid [a levél ezen része öccséhez szól – Sz. M.] bátran jöhetnek hozzám. Imhol mind a' kettő: à Monsieur Jean de Noé, Receveur de la Ville Brünn, abzugeben im städtischen Bräuhaus. – à Madame de König, née de Noé, Brünn, abzugeben im städtischen Bräuhaus. 'S assicurál, hogy akár mikor és akár mennyit írsz, venni fogom.” Ehhez a levélhez Kazinczy utólag a következő magyarázatot fűzte: „Nem vala szabad leveleznünk. Ezen levelem titkon mene-ki tömlöczömből. Idegen kéz csinálja rá borítékot, 's úgy mene Teschenbe à Mad. König, née Noé név alatt. Ott más borítékot csináltak rá 's elküldék à Mad. Elise de Rozgonyi. – Ezen uton juthat kezemhez kétszer válasz. Johann v. Grünersperg Controlór.
- Felesége Catharina Noé.” Kazinczy – anyjának és öccsének, Brünn, 1798. jan. 10. = *KazLev* II. 424–426. A levelet és Kazinczy utólagos megjegyzését l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] szövegegységben is, a 63. és 64. számon (184–188.). A Brünnben őrzött foglyok levelezéséről l. még Kubešová-Pitronová 1955. 98–100.
- Kis Jánoshoz írott levelében írja le részletesen azt a módszert, ahogyan Axmannén keresztül hozzá leveleket és könyveket lehet eljuttatni: „Ha te nekem a' Vásárokkal úgy küldenél *levelet és könyveket*, hogy az a' Traiterünk leányának à Mdlle Josephine (vagy Morvásan, Pepie) Axmannak kezénél tétessék-le, 's megtanítanád a' hozót, hogy a' nyalábot a' házhoz titkot nem sejtítő orczával hozza, mintha egy keszkenő ben csak valami ruhát hozna, venném csálhatatlanul. A' ki a' házhoz jön, annak magát a' Házmesternél, Keipel Uramnál kell bejelenteni, ott megelegészenek vele, ha azt feleli, hogy a' Traktírnak hoz valamit, 's egyenesen mehet hozzá; ott pedig készen fogadják-el, mihelytt veszik észre, hogy nekem szól valami. Ha levéllel legitimálná magát az embered, tőlem Klavígót elvihetné hozzád, csak más nap jöjjön, vagy Pepivel elvégezze, hogy a' városban mikor és hol akarja által venni, a' mit küldök.” Kazinczy – Kis Jánosnak, Brünn, 1797. nov. 16. = *KazLev* II. 422.
99. Cancellusokban – rácsokban (rács formájú titkosírásban).
99. quadratumokat – négyzeteket.
99. Septemvir – a Hétszemélyes Tábla bírāja.
99. Palatinusnak – József nádornak.
100. Gubernialis Consiliar[ius] – kormányzéki tanácsos.
100. Polizey – rendőrség.
100. Wir kommen Ihr Arrest durchsuchen, und das auf Befehl S[eine]r Maj[estät]; Sie haben Schreibezeuge da. – Azért jöttünk, hogy átkutassuk a celláját, és pedig öfelsége parancsára. Önnek írószerszámai vannak itt.
100. egy deszkán állanak mintegy két vagy háromszáz darab könyveim – Kazinczynak a fogság alatt birtokolt könyveiről csak szórványos adataink vannak. A budai fogságban megkapott könyvekről l. levelét: Kazinczy – anyjának, Buda, 1795. febr. 25. = *KazLev* II. 398–399. A levelet l. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben, a 17. számon (152–154.).

A Brünnben a Kazinczynál – illetve a fogolytársainál – lévő könyvek legteljesebb listáját (a helyi városi levéltár és a morvaországi területi levéltár anyagai alapján), igaz, a bibliográfiai azonosítás nélkül közölte: Kubešová-Pitronová 1955. 108–111. Vö. még uo. 96–97. Az itt említett könyveken kívül (Goethe, Lessing, Mendelssohn, Bürger, Wieland, Gessner, Horatius pontosabban nem azonosított könyvei, valamint Thomson Jahreszeiten c. műve, a Lettres d'Yorick, egy magyar grammatika, „vallásos írások” és a „Recueil des ouvres choisies de beaux esprits”) még néhány kötetről tudunk. Kazinczy és fogolytársai egyébként a köteteket egymás között cserélték, így a többieknél lévő könyveket is hozzá kell számítanunk Kazinczy lehetséges, itteni olvasmányaihoz (vö. Kubešová-Pitronová 1955. 97.).

Egy Bernard-kötet meglétéről későbbi említéséből tudunk: „Széphalom, Marc. 10. 1813. Én az én Bernardomat 1797ben Brünni fogságomban Szlávy Jánosnak ajándékoztam, és ezen tizenhat eszt[endő] olta Bernardnak versei nem voltak kezembem.” (MTAK Kt K 633/VI, 8a)

Winckelmannról és Filangieriről l. az *FN Filangieri munkája* című bejegyzését (106–107.), valamint a 26. *Filangierinek System der Gesetzgebungja (1798 vagy 1799) Bécsben megtiltatik* című szövegegységet (59.). Vásárlásáról így számolt be: „A' 26. darab könyvet vettem. Az itt nagy kincs.” Kazinczy – anyjának, [1799. jún. 16.] = *KazLev* II. 429.

Tudjuk, hogy 1798-ban, Brünni fogsága idején vette meg Johann Georg Sulzer *Allgemeine Theorie der schönen Künste* c. művét; erről l. saját feljegyzését: MTAK Kt K 633-I, 157b. A többi-kötetes mű egyik darabját 1803-ban Csokonainak küldte el (vö. Kazinczy – Csokonai Vitéz Mihályhoz, Érsemjén, 1803. márc. 2. = Csokonai 1999. 247.), s ez a példány megvan a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában, Debrecenben (vö. Csokonai 1999. 795.)

Francesco Griseliní *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrten* c., 1780-ban, Bécsben megjelent művét szintén Brünnben olvasta, 1796-ban (vö. MTAK Kt K 638-II, 88a).

Egy 1799-es morvaországi kalendáriumot (*Der Bothe aus Mähren, oder: neuer mährischer und schlesischer Stadt- und Landsmannkalender auf das Jahr nach Christi Geburt 1799*) szintén Brünni fogsága alatt vásárolhatott meg (a kiadványt l. MTAK Kt K 633-I, 64a–71b).

Ugyancsak Brünnben olvasta először Daniel Jenisch *Philosophisch-kritische Vergleichung und Würdigung von 14 älteren und neuern Sprachen Europens* c. munkáját, amelyet utóbb szerzett meg, majd Kis Jánosnak ajándékozott (erről l. saját, 1808. febr. 28-i megjegyzését a Jenisch-műből készített kivonat után: MTAK Kt K 633-III, 254b).

Figyelemre méltó egy későbbi levele is: „S eljövén Munkácsról, 73. darab könyvet hagytam Bibliothecának azoknak számokra, a' kiket a' magánosság öldökölni fog; s e' szerint megérdemlettem volna, hogy rajtam is könnyítsenek miolta kint vagyok.” Kazinczy – Sárközy Istvánnak, 1807. márc. 13. = *KazLev* IV. 521–524. Az idézet: 522. Egy 1823. máj. 3-i dátummal ellátott feljegyzésében Kazinczy a következőt írta: „Velem háromszáz darab könyv volt.” Hőgye 1990. 12–13. A fogság alatt birtokolt és olvasott könyvek listájának az összeállításához természetesen figyelembe kell venni Kazinczy ott készített fordításait is, illetve azokat a fennmaradt példányokat, amelyekben bejegyzés tanúsítja, hogy Kazinczy azokat a fogságban használta. (A fentebbi adatok egy részét Granasztói Olga folyamatban lévő könyvtártörténeti kutatásainak köszönhetem.)

100. Hier ist nichts; mondá. – Itt nincs semmi; mondá.

100. Auch nichts. – Itt sincs.

100. Mappáimat – itt: rajzaimat.

100. Was ist das? – Schmutzige Wäsche. – Mi ez? – Szennyes ruhák.

100. Commission, von Wien. – Küldöttség, Bécsből.

101. Appellations-Rathot – főtörvényszéki tanácsost.

101. Secretariusát – titkárát.

101. Secretarius G. Ur – Valószínűleg Gaszner József, mert ebben az időszakban ő volt az egyetlen G. kezdetűs titkára a Magyar Kancelláriának (Hof- und Staats-Schematismus der röm. kaiserl. und kaiserl. königl. und herbergliche Haupt- und Residenz-Stadt Wien, Wien, 1799, 152.). Az azonosításban Fazekas István volt a segítségemre.

101. plundriiban – Vö. az *FN* 1795. jún. elsejei bejegyzéséhez (82–85.) fűzött jegyzettel (302.).

101. strimfliben – harisnyában, amelyet térdig érő nadrághoz viseltek.
101. stibliben – csizmában.
101. Also Sie sind *der* Szlávý? Uns freut's, uns freut's Sie zu kennen – Tehát Ön az a Szlávý? Örülünk, örülünk, hogy megismerjük.
101. Wir kommen auf den mündlichen Befehl S[eine]r Maj[estät] Ihr Arrest durchzusehn. – Őfelsége szóbeli utasítására jöttünk az Ön celláját átkutatni.
101. Was ist das? – Eine Zeichnung von dem Garten des Erlauer Bischofs zu Pápa. – Fordítása: *Mi ez?* – *Egy rajz az egri püspök pápai kertjéről.*
Az itt emlegetett egri püspök gróf Eszterházy Károly, akinek családi birtoka volt Pápa.
101. also sie zeichnen auch? – Wie Sie sehn, mein H[o]f-Appellations-Rath, zum Nothdurst – Tehát Ön rajzol is? – Amint látja, főtörvényszéki tanácsos uram, szükségből.
101. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.
101. Gréczból – Grazból.
101. *Favores sunt ampliandi, non restringendi.* – A kedvezményt nem kisebbiteni, hanem növelni kell.
101. Excellenz – excellenciás: kegyelmes, nagyméltóságú (megszólításként).
101. titkos Polizey – a titkosrendőrség.
102. condemnaltatik – ítéltetik.
102. közelíte a' lebetegedéshez – azaz közelgett a szülés időpontja.
102. időtlent – koraszülöttet.
102. scorbutusban – Skorbut: a C-vitamin hiánya miatt fellépő, általános elgyengüléssel járó betegség.
102. Civilis Felvígyázó – polgári (azaz nem katonai) börtönőr.
102. Grécziek – azaz a korábban Grazban őrzött, s utóbb Brünnbe szállított államfoglyok.
102. konc – csomó.
102. Wessen Hand ist das? – Ich kenne sie nicht (az Úzáé volt). – Wie können Sie so etwas sagen? – Meine Unglücksgefährten, die hier sind, kenne ich nur seitdem wir leiden, und wir hatten bloß in Ofen seit Juny bis September Schreibzeuge. –
Was heißt das Wort Kompéra. – Ich weiß es nicht. – Erre neheztelessel szólának. – Mein Herr Appellations-Rath, ohne Dünkel glaube ich, daß ich meine Sprache besser kenne als alle die hier sind, sie ist meine Freude, sie ist mein Idol, in das ich verliebt bin, aber das Wort ist mir nicht bekannt. Vielleicht läßt mich den Sinn der Text verrathen.
Kinek a kezeírása ez? – Nem ismerem (az Úzáé volt). – Hogy mondhat ilyet?
Szerencsétlen sorstársaimat csak azóta ismerem, amióta együtt szenvedünk, és csupán Budán, júniustól szeptemberig volt írószközünk. – Mit jelent az a szó: Kompéra. – Nem tudom. – Erre neheztelessel szólának. – Főtörvényszéki tanácsos uram, elbizakodás nélkül gondolom azt, hogy nyelvemet mindazoknál jobban ismerem, akik itt vannak, ez az én örömem, az én bálványom, amelybe szerelmes vagyok, de ezt a szót nem ismerem. Talán a szöveg értelméből kitalálhatom.
103. Nun ist klar, mondám. Der dieß schrieb, war in einen Anfall von humoristischer Laune, und hat aus dem bekannten Wort Krompély ein neues geschmiedet: Kompéra.
Wer ist Picziny? – die Frau des Herrn Controlor. – Wer ist tököš? – Tököš heißt herniosus, und diesen defect hat einer von unseren Invaliden. – Wer ist Buganczos? – das weiß ich nicht (buganczos komondor, zottigter Ballenbeißer) – doch glaube ich, hier kann niemand gemeynt sey als H[er]r Dir[ector] Schramek, denn nur er hatte Schlüssel zu den Arresten, wenn der Controlor (wie hier der Fall war) abwesend gewesen ist.
Most már világos – mondám. – A levél írója tréfás kedvében volt, és az ismert Krompély [krumpli] szóból újat kovácsolt: Kompéra.
Ki az a Picziny? – A felügyelő úr felesége. – Ki az a tököš? – A tököš azt jelenti, sérves; ez a fogatkozása van egyik invalidusunknak [hadirokkant börtönőrünknek]. – Ki az a Buganczos? – Azt nem tudom (bugancos komondor, csapzott szőrű, gubancos házörző). – De azt gondolom, ez csak Schramek igazgató úr lehet, mivel neki van kulcsa a cellákhoz, ha a felügyelő úr, mint ez esetben történt, távol van.
103. H[er]r Appellat[i]ons Rath], mondám, Sie hatten mir, als Sie gestern in mein Arrest eintraten, gesagt, Sie kämen auf mündlichen Befehl S[eine]r Majestät. So glaube ich, Sie werden Ihnen

Bericht auch mündlich abstaten. Erinnern Sie sich dann meiner, und flehen Sie S[eine]r Maj[estät] um die Gnade an, daß mir erlaubt werde, die wenigen Wochen die ich noch zu leben habe, im Schooße meiner weinenden Mutter zu leben. – Tanácsos úr – mondtam –, Ön tegnap, midőn belépett a cellámba, azt mondotta, hogy őfelsége szóbeli parancsára jött. Úgy vélem, a jelentését az életszükségleti fogja megtenni. Emlékezzék akkor rám, és könyörödjön őfelségének azért a kegyelemért, hogy engedje meg azt a néhány hetet, amíg életben vagyok, síró anyám ölelő karjai között töltenem.

103. desperatio – kétségbeesés.

103. Rosti, ki magát nem megöle – Rosty János 1795. jan. 2-án, a budai fogságban kísérelt meg öngyilkosságot. Bilincsenek lakatjával összetörte ivópoharát és darabjait lenyelte. Ugyanakkor pedig egy üvegcsereppel kezén és lábán felvágta az ereket. Mivel feljajdult, s az őt idejében észlelte az öngyilkossági kísérletet, azonnal orvost hívtak hozzá. A halálból sikerült visszahozni, de béna maradt. Vö. Sándor Lipót ügyviteli jegyzőkönyvével: Benda (kiad.) III. 144.; Mályusz (kiad.) 766.; Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. márc. 12. = *KazLev* IV. 519–520.

103. a' György fogsága – azaz Szláv György fogsága.

104. poltron – gyáva, szájhős.

104. Nicht nur wegen ihn, sondern auch wegen Sie selbst, H[er]r Director, bitte ich Sie, geben Sie ihm eine Wacht. Sie kommen in Unannehmlichkeiten, wenn der Narr den Streich ausführt. – Nemcsak őmiatta, hanem Ön miatt is, igazgató úr, kérem, adjon mellé őrizetet. Kellemetlensége lehet, ha ez a bolond elköveti ezt az ostobaságot.

104. Nevetséges hiúság volna, ha nem volna való, a' mit mondok: minden mesterség, amellyel magányunk inségeinek örömet adánk, az én találmányom volt – A börtönbeli kapcsolattartás módzatait feltehetőleg többen is, egymástól függetlenül föltalálták. A kopogásnak a latin ábcéjére alapozott jelrendszerét a Kazinczyval csak később, Munkácsra ismeretségbe kerülő Andreas Riedel úgy ismertette a fogvartásának körülményeit vizsgáló, 1805-ben kirendelt komisszióknak (erről l. a későbbi jegyzeteket: 345.), mint amelyet Kufsteinben a vele együtt raboskodó Versegghy Ferenc alkalmazott, s amelynek rendszerét is ő ismertette meg vele, amikor együtt szállították őket Kufsteinből Grazba (Körner 1969. 325–326.). Mivel Kazinczy – jelen művének tanúsága szerint – már Munkácsra kerülése előtt is használta a kopogást, s Riedelnek is többéves börtönmúltja volt korábban, eldönthetetlen, ezt a kommunikációs módszert melyikük kezdeményezte. Riedel vallomása a legaprólékosabb leírása ennek az eljárásnak: a vallomás részletes közlését l. Körner 1969. 325–335. Kazinczy a naplójában később maga is összefoglalta ennek a jelrendszernek a lényegét: l. a 12. *Az én naplóm* 1801. jún. 30-i bejegyzését (40–42.).

104. A' Szláv oktalanságai egy rettenetes napot hozának ránk, 's elvitetének Brünnből. – Kazinczy értékelésével megegyezik a Hofkriegsrat 1799. jún. 10-i üléséről készített jegyzőkönyve, amely szerint tizenegy foglyot (Kazinczyt, Szláv Jánost, Szmethanovics Károlyt, Hirgeist Ferencet, Uza Pált, Szulyovszky Menyhértet, Laczkovics Lászlót, Baranyay Mihályt, Újgyörgyi Józsefet, Billeket és Schönhammer minoritát) azért kell áthelyezni, mert a Szláv levele miatti vizsgálat kiderítette, itt nem lehet őket megfelelően őrizni: „Die Veranlassung zu ihrer Tranferirung ist, weil aus einer von dem Szlávi während seines Gefängnisses unternommene Correspondenz und daraus veranlaßten Untersuchung sich ergeben hat, daß diese Verbrecher in Zuchthaus zu Brünn nicht genügend verwahrt sind.” [Fordítása: Áthelyezésüket az indokolta, hogy Szláv bebörtönzése idejéről való levelezése és az ebből kiinduló vizsgálat azt mutatta, ezek a bűnözők a brünni börtönben nincsenek megfelelően őrizve.] Az eredeti elképzelés szerint ezért Billeket és Schönhammer Spielbergbe, azaz a Brünn mellett lévő várbörtönbe, a többieket pedig Munkácsra kellett volna szállítani (ÖStA KA HKR 1799, Departamentum F, Protocollum 1016–1017). Ez azért módosult, mert Munkácsra ekkor nem volt hely a foglyok befogadására (vö. ÖStA KA HKR 1799, Departamentum F, Protocollum 1263–1264.; valamint az ehhez kapcsolódó iratfoglalmazványt: HKR 1799, 62: 1302.). Kazinczyékát ezért szállították Kufsteinbe.

104. 1799. június 22-dikén – A PE erre a napra datált egysége konkrétumok helyett a természetet látványa kiváltotta érzések leírására vállalkozik; a harmadik változatban szereplő passzust l. Kazinczy: Pályám emlékezete 651.

104. Staabs-Major – vezérkari őrnagy.
104. Huf R[e]g[imen]tbeli – a 8. számú gyalogezredbe tartozó.
104. tökök – itt: sörves.
104. Auf Allerhöchsten Befehl übergebe ich hiemit dem Statui Militari, mondá Schröter. Und ich übernehme Sie, und gebe Sie zugleich dem H[er]rn Oberlieutenant über. Heute um 12 in der Nacht werden Sie weiter geführt – Legfelsőbb parancsra ezennel átadom a katonai joghatóságnak, mondá Schröter. Én pedig átveszem, és egyidejűleg átadom a főhadnagy úrnak. Éjféltkor elviszik Önöket.
104. Wie heißen Sie? kérdé ordítva 's részegen.
Kazinczy.
Wie?
Kazinczy.
Nun Ká-szin-szki, Sie sind ein vernünftigerer Mensch als ich – (accepto confessionem, gondolám magamban) – Ein vernünftiger Mensch ist doppelt schuldig, wenn er seine Befehle nicht befolgt. Hogy hívják Magát? – kérdé ordítva s részegen.
Kazinczy.
Hogyan?
Kazinczy.
No Ká-szin-szki, Ön értelmesebb ember, mint én – (elfogadom a vallomást, gondolám magamban) – Egy értelmes ember kétszeresen bűnös, ha nem teljesíti a parancsot.
104. peroracioját – szónoklatát.
104. Damit Sie also wissen, was die Befehle *meines Herrn* (ezt rettenetes hanggal és igen sebesen) und Ihres Herrn sind, so hören Sie. – Hogy tehát tudja, mit parancsol az én uram (ezt rettenetes hanggal és igen sebesen) és az Ön ura, hallgasson ide.
104. articulálva a' syllabákat – képezve, kimondva a szótagokat.
104. Sie werden auf der ganzen Reise von Ihrem Commandirten nicht *einen* Schritt weichen. – Sie werden auf der ganzen Reise Ihre Gefährten nie mit ihren Namen nennen. – Sie werden auf der ganzen Reise kein Wort ungrisch sprechen. – Und wenn *Sie meine Befehle überschreiten, so lasse ich Sie herabziehen, und Ihnen fünf und zwanzig aufhauen* – Egész úton egy lépést se távozzék az Ön mellé vezényelt őrtől. Egész úton ne szólítsa társait a nevükön. Egész úton egyetlen szót sem szólhat magyarul. És ha megszegi a parancsomat, akkor lehúzatom, és huzsonötöt veretek Önre.
104. HErr StaabsMajor, jetzt ist's hohe Zeit, mischen Sie sich in die affaire. – Vezérkari őrnagy úr, itt az ideje, hogy beavatkozzék.
- 104–105. H[er]r Oberlieut[enant] diese Herren stehen in der categorie von Offizieren die untern Profoß sitzen; hier ist von Fuchteln keine Rede; Sie kennen Ihre Vorschriften, und werden sich darnach halten.
Nun gut H[er]r StaabsMajor – mondá a' dőlengező ember; nun gut, nun gut!
Főhadnagy úr, ezek az urak ugyanolyan elbírálásban részesülnek, mint a tisztek börtönőri felügyelet alatt; verésről szó sincs; Ön ismeri az előírásokat, ahhoz tartsa magát.
Na jól van, őrnagy úr – mondá a dőlengező ember – jól van, jól van!
105. Commandirtjától – kirendelt őrtől.
105. Bey mir ist keine Gnade! – Nálam nincs kegyelem!
105. társa is a' Causar[um] Reg[alium] Director – Németh János királyi jogügyi igazgató; vö. az FN 1795. máj. 20-i bejegyzésével (79–81.). Itt egyébként Kazinczy nem adja ezt a mondatot Németh János szájába.
105. Nun kommen Sie, monda. Három Commandirter ajtóm előtt vára. Und ihr ladet schwer eure Gewehre; denn bey dem der desertirt, habe ich keine ressource, als ihn todt schießen zu lassen. – No jöjjön, monda. Három ór ajtóm előtt vára. Ti pedig töltsétek meg a puskátokat; mert aki megszökik, azt minden gondolkozás nélkül agyonlövtem.
105. Traktírunk – szó szerint: vendéglátónk; itt a rabokra főző személyről van szó.

A' magyar ökör.

105. II Fridrik Anecdótait is lelem, melyeket Büsching gyűjtögete – *Character Friederichs des zweyten, Königs von Preussen*, beschrieben von D. Anton Friderich Büsching, königl. preussisch. Oberconsistorialrath und Director des vereinigten berlinischen und cölnischen Gymnasiums, und der davon abhängenden Schulen, Halle, 1788. Későbbi kiadásai is vannak.
105. Friedrich és az öccse Heinrich – II. Frigyes porosz király és az öccse, Heinrich.
105. Franciscanus Klastrom – ferences rendház.
105. Novitiusai – novícius: a szerzetesrendbe jelentkező, de örök fogadalmat még nem tett személy.
105. Guardiánt – rendfőnököt.
105. muskétet – muskétát: elöltöltős puskát.
105. Breviariumot – zsolozsmáskönyvet.
105. Fratert – barátot, szerzetest.
106. Bécsben, a' heczben. – A bécsi Hetztheater, azaz az állatviadatok megrendezésére szolgáló, kör alakú, fedetlen aréna, a harmadik kerületben volt. 1755-ben kapott engedélyt a francia Carl Defraigne a látványosságok megrendezésére; az előadások márciustól novemberig tartottak. A heccmesterek különféle állatokat (mint például medvéket, oroszlánokat, bikákat, vad-disznókat) ingereltek fel és engedtek egymásnak. 1796-ban az épület leégett, s mivel I. Ferenc rendeletileg betiltotta az állatviadokat, nem is épült újjá. Bővebben I. Czeike III. 175.; Tatzer 1969.; vö. még Tanzer 1992. 145–166.
106. az én hazámnak még az *ökre* is sokkal nemesebb teremtés, mint Cseh és Morva Országnak a' *lova* – A PE-ben a mondatot exponáló külön anekdota hiányzik, s egy későbbi időponthoz hozzárendelve, egy ilyen fejtegetés után szerepel tartalmilag azonos következtetés: „Harczóló sergeinkhez nagy számban hajtátának hazánk gyönyörű göböllyei, 's örvendénk látásokon, mert a' magyar faj szebb mint a' Tyrolisi kurtatürkű 's csak igen nagytestű Tyrolisi pelly ökör. 'S mennyivel nemesebb, lelkesebb!” Kazinczy: Pályám emlékezete 654.
106. II Ferdinánd ideje óta – II. Ferdinándot 1617-ben koronázták cseh királlyá; a cseh rendek és a király konfliktusa vezetett el 1620. nov. 8-án a fehérhegyi csatához, amelyben a cseh rendek döntő vereséget szenvedtek. Ezután Csehország rendi önállósága megszűnt, a Habsburg Birodalom örökös tartományává vált.

Filangieri Munkája.

Az eset másik változatát l. a 26. *Filangierinek System der Gesetzgebungja* (1798 vagy 1799) *Bécsben megtiltatik* című szövegegységben (59.). Az itt leírt, pontosabban nem datált esettel függ össze, hogy Johann Cservenka börtönparancsnok 1799. aug. 6-án jelentést tett a Hofkriegsratnak két felnyitott levélről (Szulyovszky Menyhért és Laczkovics László leveleiről), amelyből kiderült: Kazinczynál van egy nyolckötetes tiltott mű. A köteteket tartalmazó csomagot (a forrás egy „Pacquet”-et emleget) Kazinczy Ignaz Aubertnek adta át, akinek ekkor a felügyelete alá tartoztak, azzal a szóbeli információval kísérve, hogy ezeket a könyveket a brünni „bizottság” („Commissionalitet”) átvizsgálta és attól az államfoglgyokat eltiltotta. A csomag felnyitásakor derült ki, hogy ez Filangieri itt is emlegetett munkája. Minderről l. a Hofkriegsrat aug. 19-i ülésének jegyzőkönyvét (ÖStA KA HKR 1799, Departamentum F, Protocollum 1412–1413.). Azaz a Brünnben elkobzott köteteket Kazinczy nyilván visszakapta, amikor továbbszállították őket, de ezt bemutatta a szállításért felelős tisztnek, és tájékoztatta az előzményekről. A könyvek későbbi sorsa innen nem derül ki. Az ezekből a forrásokból származó információkkal nem egyeztethető össze teljesen Kazinczynak az a 26. *Filangierinek System der Gesetzgebungja* (1798 vagy 1799) *Bécsben megtiltatik* című szövegegységben (59.) olvasható megjegyzése, hogy a könyvek, miután Schröternek Brünnben átadta, örökre elvesztek a számára.

106. Könyvek Revisora – itt: a birtokolt könyveket átvizsgáló és olvasásukat engedélyező ellenőr.
106. Ich komme in einem höchst unangenehmen Geschäfte; ich nehme Ihnen Filangieris Werke ab. – Fordítása: *Rendkívül kellemetlen ügyben járok; elkobzom Öntől Filangieri műveit.*

A szóban forgó mű: Ritter Cajetano Filangieri: *System der Gesetzgebung*. Aus der Italienischen übersetzt von Gottlieb Christian Carl Link. 8 Bd. Ansbach, 1784–1791. Későbbi kiadásai is vannak. Kazinczynál az 1794-es kiadás volt (vö. ÖStA KA HKR 1799, Departamentum F, Protocollum 1412–1413, ahol megadják a kötet címléírását is). A könyv ismertségét egyébként jól mutatja, hogy Martinovics is többször hivatkozott rá a per során benyújtott válaszaiban: Benda (kiad.) II. 385, 387, 398, 400, 402, 409, 417.

106. Das Werk ist in die Liste der verbotenen gesetzt. Es soll in der Canzley abgelegt werden. Sind Sie frey, so nehmen Sie es. – A mű a tiltott könyvek listájára került. Le kell tenni az irodában. Ha szabad lesz, magával viheti.
106. Eckharthausen imáds[ágos] Könyve – Carl von Eckhartshausen (1752–1803) művéről van szó: *Gott ist die reinste Liebe. Mein Gebeth und meine Betrachtung*. Wien, bey Christoph Peter Rehm, 1795. Számos későbbi kiadása is van.
106. Gott ist die reinste Liebe – Isten a legtisztább szeretet.
106. prohibealva – eltiltva.
106. projectálá – tervezte.
106. Plutarchus Biographiái – Plutarkhosz *Párhuzamos életrajzok* c. műve.
106. Regeneratio – megújulás.
- Troppauban nyomtatott Utazások minden csomójit – A kiadást nem sikerült azonosítani.
106. tortura Scenái – a kínvallatás jelenetei.
106. Winkelmann Geschichte der Kunst két Köteteit – Johann Joachim Winckelmann: *Geschichte der Kunst des Alterthums*. 2 Theile. Dresden, 1764. Későbbi kiadásai is vannak; Kazinczy tulajdonában az 1776-os, bécsi kiadás volt: „Winkelmannak Geschichte der Kunstja, két Quartban Bécsben nyomtatattak-ki [sic!], és Antiquarius Binznél igen olcsón taláthatatók. Én talán 5 fton vettem 1795. Budán lakattattomban. (Kazinczy – Szabó Jánosnak, Széphalom, 1815. dec. 13. = *KazLev* XIII. 332.). Vö. még a 14. [*Verseghy nyelvészeti feljegyzései*] című szövegegységgel (44.). Az idézett mondatok egyébként nem szerepelnek Winckelmann művében. Erre felhívta a figyelmet: Radnóti 2008. 1429.
- Nováknak – Novák Ignácnak.

Kufstein

107. Kufstein – A kufsteini várbörtönről l. a néhány évtizeddel későbbi leírást: Appert 1852. 108–111. Kazinczy epigrammái közül az itt töltött időszakra egyértelműen visszautaló művet (*Kufstein, 1800. Martziusban.*) l. Kazinczy 1998. 105.

Jún[ius] 22d. 1799.

107. Huf Regimentjebeli – a 8. számú gyalogezredbe tartozó.
107. Mitrovszki Regimentbeli – a 40. számú gyalogezredbe tartozó.
107. cassatio alatt – lefokozást kilátásba helyezve.
107. 27d. Neumark – Kazinczynak a *Feldolgozni valók* című előzetes vázlata szerint (erről l. bővebben a *Bevezetést*: 209.) ide kapcsolódhatott volna még egy történetelem: „Neumarkon a' pohar.” (Kazinczy: Pályám emlékezete 44.) Ez az *FN*-be nem került bele, de része lett a Pályám emlékezetének: Kazinczy: Pályám emlékezete 652–653.
107. Július elsőjén Frankenmark. – Kazinczynak a *Feldolgozni valók* című előzetes vázlata szerint (erről l. bővebben a *Bevezetést*: 209.) ide kapcsolódhatott volna még egy történetelem: „Frankenmark. Sok mén a tökibe.” (Kazinczy: Pályám emlékezete 44.) Ez sem az *FN*-be, sem a *PE*-be nem került bele. (A kifejezés esetleges értelmének – nem teljesen megnyugtató – megfejtését l. Kazinczy: Pályám emlékezete 1076.)
107. Mind ezt, úgy, a' mint itt áll, régi papirosaimbol. – Kazinczy itt emlegetett forrása az 1. [*Rövid jegyzések*] szövege (9–14.). Erre felhívta a figyelmet: Fried 1986. 687–688. A Kufsteinbe vezető út leírása valóban pontosan követi ezeket a feljegyzéseket; vö. az 1. [*Rövid jegyzések*] *Kufsteini út* című egységével (10.).
107. Znaymon innen félórányira van az a' deákul Lucának nevezett Praemonstratensis nagy klastrom, mellytől még az én időmben is Jászó és Lelesz függött. – 1705-ben I. József öt egykori magyar

prépostságot (a váradhegyfokit, a jászóit, a leleszt, a türjeit és a csornait) javaival együtt az alsó-ausztriai perneggi premontréi apátságnak adományozta, mivel az ausztriai szerzetesrendek, s köztük a premontréiek is nagy összeggel járultak hozzá a török elleni háború költségeihez. Őt év elteltével a pénzügyi zavarokkal küzdő perneggi apátság Jászót, Leleszt és Váradhegyfokot átengedte az 1190-ben alapított Klosterbruck (Louka, Canonica Lucensis) premontréi apátságának; ez utóbbiról bővebben l. Buchberger (hrsg.) VI. 52. Jászó és Lelesz így került külső függésbe, ami azt is jelentette, hogy a tulajdonos a magyar javadalmakat zálogösszegekkel terhelte meg, s hogy a magyar javadalmak a birtokában maradhassanak, a zálogösszeget nem követelte vissza. Magyarokat csak elvéve vettek fel ide novíciusként, s csak annyi rendtagot tartottak, amennyi a rend plébániáinak és a hiteleshelyi teendőkhöz az ellátásra feltétlenül szükséges volt, a monostorok élére pedig fiókapátokat, illetve prépostokat helyeztek. Ez az alárendelt viszony II. Józsefnek a szerzetesrendet eltörlő rendeletéig érvényben maradt. Bővebben l. Hermann 1973. 321–322.

A Znayma és CREAMSRE vonatkozó rész a *PE*-ben is megtalálható, ám ott a táj leírása dominál; a harmadik változatban szereplő részt l. Kazinczy: Pályám emlékezete 651–652.

107. II. József eltörlötte a' Rendet – A premontréi szerzetesrendet II. József 1783. máj. 23-i rendele-
lete oszlatta fel: ez a „josephinische Klostersturm”-nak (josefinista kolostorostromnak) is
nevezett intézkedés összesen kb. 700–800 kolostort, illetve apátságot érintett (bővebben l.
Kovács 1980.).
107. Kazármává – laktanyává.
107. a' Lacy gyalog Regimentje – Azaz a 22. számú gyalogezred.
108. szálájába – nagytermébe.
108. párnaszákjainkat – L. az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65–68.) fűzött jegyzetet (286.).
108. Meine Herren, ich bedauere Ihr Geschick aufrichtig. Vor meiner haben Sie sich gar nicht zu
schämen. Dieses Unglück trifft nur Leute, die Kopf haben. – Uram, valóban részvételt vagyok
sorsuk iránt. Előttek ugyan ne segíyenek. Ilyen szerencsétlenség csak olyan embereket
érhet, akiknek van fejük.
108. MOSZKvák – oroszok.
108. Horák és Kloskák – Utalás az 1784-es erdélyi parasztfelkelés két vezetőjére, Nicolae Horeára
és Ion Cloșcăra.
108. Gehorsamer Diener – Alázatos szolgája az Úrnak.
108. Unterthänigster Diener – A legalázatosabb szolgája az Úrnak.
108. expressióval – nyomatékkal, kifejezéssel.
108. félsphaerájú – félgömb alakú.
108. Numro Ánsz, Numro Czvá – Egy, kettő.
108. Numro Dráj, Numró Fír, Numro Finfe. – Jött a' mi szekerünk: Numro Sexe, Numro Siebn,
Numro Achte. – Három, négy, öt. – Jött a' mi szekerünk: hat, hét, nyolc.
108. Und hier ist der Neunte, mondá, 's ezt vetette mellé: *Spitzbuen*. – Fordítása: *És itt a kilencedik –
mondá s ezt vetette mellé: Spitzbuben [gazemberek]*.

Az itt elmondott történetet Kazinczy a *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában így foglalta
össze: „Ens Und hier ist der 9te. Spitzbuen.” Kazinczy: Pályám emlékezete 44. Ezt az esetet a *PE*
úgy adta vissza, hogy éppen az ebben a feljegyzésben is megörökített, az *FN*-be belekerült cent-
rális elemét hagyta ki: „Míg én minden' látásban találok, mert keresek, örömet, kedves tisztelt
barátunk Úza Pál elsüllyedve ül oldalom mellett a' szekerben, 's még haragszik ha nyájas vídám
képpel köszöntöm a' szemeket ránk meresztőknek, kivált miolta a' kis Ensben olly brutális mé-
szárost látá.” Kazinczy: Pályám emlékezete 652.

108. HALT! – Állj!
108. Commandirte herab! Azok leugrottak. – Her da mit dem Kerl, fünfundzwanzig aufgehauen. –
Én felkelék: Herr Ob[er] Lieut[enant] lassen Sie den Elenden. Wir sind durch seine Narrheit
nicht gekränkt. Weiß er denn, wer und was wir sind? – Katonák leszállni! Azok leugrottak. – Ide
a fickóval, huszonötöt ráhúzni. – Én felkelék: Főhadnagy úr, hagyja a nyomorultat. Az ő
örültsége bennünket nem sért. Tudja ő egyáltalán, kik és mik vagyunk mi?
109. Neumarkton ebédelvén – A történet – más, az *FN*-ben nem szereplő elemekkel – a *PE*-ben is
szerepel; a harmadik változatban olvasható szöveget l. Kazinczy: Pályám emlékezete 652–653.

109. Kellnerleány – pincérlány.
109. butelliával – palackkal.
109. praesideáló – elnöklő (azaz az asztalfőn ülő).
109. patrónusom – pártfogóm.
109. Liest, ihr werdet ohnehin keine lesen, und das viele Jahre durch – Olvassatok, különben sem fogtok olvasni semmit éveken keresztül.
109. profetziával – jövődöléssel.
109. a' Bálám szamarától is keserves volt volna – Az Ószövetségben olvasható történet szerint Bileám próféta számára felismerte az Úr angyalát, amikor gazdája ezt nem látta meg; Bileám emiatt háromszor is megverte a szerinte csak makacszkodó állatot, mire az Úr megnyitotta a számár száját, hogy emberi szóval szólítsa meg Bileámot, aki ezután felismerte az angyalt és elismerte saját bűnösségét (Számok könyve 22, 22–35.).
109. a' XVI. Lajos leánya összeeskedetett az Angoulemi Herczeggel – 1799. jún. 10-én Marie-Thérèse Charlotte de France (a kivégzett XVI. Lajos leánya) hozzámment Louis Antoine-hoz, Duc d'Angoulême-hez (az angoulemi herceghez), Mittauban, ahol XVIII. Lajos I. Pál orosz cárnak köszönhetően menedéket talált. XVIII. Lajos ide gyűjtötte össze a királypártiakat, az esküvő a királypártiak találkozásának nagy lehetősége volt. Marie-Thérèse Charlotte de France biográfusai szerint XVIII. Lajos érdeme, hogy a lányból kihozta a királyi trón elfoglalásának ambícióját, illetve kiterelve a közte és unokaöccse közötti házasságot. A periódus XVIII. Lajos életének az a korszaka volt, amikor száműzetésében a különböző királyi udvarok vendégszeretét élvezte, s 1795-től, unokaöccse, XVII. Lajos halála óta királyként tekintett önmagára, bár uralkodni csak Bonaparte Napóleon bukása után kezdett. 1794-ben kiadta a veronai nyilatkozatot, melyben a francia nemzetet bűnösnek nyilvánította, a forradalmat teljes egészében elutasította, és a régi államforma teljes visszaállítását helyezte kilátásba az egykori tulajdonok visszaszolgáltatásával. 1799-ben Mittauban megerősítette ezt a nyilatkozatát. Ez növelte a vele szembeni ellenérzést, mert még királypárti körökben is retorzióktól féltek. A Marie-Thérèse-nek tulajdonított kijelentés úgy érthető: nagybátyja kegyelmezzen meg a franciáknak, állítsa vissza a régi államformát, de ne büntessen. XVIII. Lajos memoárjaiban az esküvő leírása (a részlet elmaradásával): *Mémoires de Louis XVIII.*, T. 7 recueillis et mis en ordre par M. le duc de D***; L. Hauman, Bruxelles, 1832–1833, 228–229. Másik korabeli memoár (az esemény említése innen is hiányzik): *Mémoires pour servir à l'histoire de Louis XVIII, roi de France et de Navarre* par l'auteur des Mémoires du Duc d'Enghien, Galliot, Paris, 1824, 124–130. Vö. még: Philippe Delore, *Les princes du malheur: Le destin tragique des enfants de Louis XVI. et Marie-Antoinette*, Perrin, Paris, 2008, 327–363.; Philip Mansel, *Louis XVIII*, Perrin, Paris, 2004, 126–131. (Az adatokat Keszeg Anna bocsátotta a rendelkezésemre.)
109. Tyrolisi vadászok – katonai fegyvernem: tiroli lövészek.
109. puderes és pomadés – azaz parókat viselő.
109. Artillerista – tüzérségi.
109. Commendánsunk – parancsnokunk.
109. das ist der Szullovszki, – das ist der Kaszinszki, das ist der Laczkovicserl, das ist der Szlaverl, das ist der Szmethanovicserl, etc. recht brave, scharmante Leute; ich versichere Sie. – Ez a Szullovszki, ez a Kaszinszki, ez a Laczkovicska, ez a Szlavicska, ez a Szmethanovicska stb., nagyon derék, szórakoztató emberek; biztosítom Önt.
109. joli-coeur complimentjeit – széptevő bókjait.
110. HE[rr] Oberlieut[enant] lassen Sie ihre bagage auf die Festung hinauftragen, monda Cservenka Aubertnek. – Főhadnagy úr, vitesse fel a csomagokat a várba, monda Cservenka Aubertnek [Ignaz Aulbernek].
110. Was? – meine bagage – wird – nicht hinauftragen. – Micsoda? – az én csomagjaimat – nem viszik föl.
110. Ey mord Christ Sakrament, felele Cservenka, so verstehen Sie doch: ich sage nicht Ihre bagage, sondern die dieser Herren. – Nun das ist – etwas – anders, mondá a' részeg ember a' neheztelés' hangjával.

Ej, a szentségit, – felele Cservenka – értse már meg: én nem az Ön csomagjait mondtam, hanem ezekét az urakét.

No – az már – más – mondá a' részeg ember a' neheztelés' hangjával.

110. A' várba 452 grádics viszen, ha jól jegyzé meg Szulovszky. – A lépcsők számát a *PE* harmadik változata másként adja meg: „A' várba ötszáz negyvenkét grádics viszen fel,…” Kazinczy: Pályám emlékezete 655.
110. a' Status' foglyai ott egy toronyban tartatnak, mely 13 rekeszeket foglal magába – A tiroli Kufstein vára, amely az Inn folyó mellett egy magányos sziklán áll, hagyományosan az államfoglyok és a hadifoglyok elhelyezésére szolgált. Az 1788. jún. 17-i büntető rendtartás (Criminalgerichtsordnung) ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Verbrecher, die wegen der beleidigten Majestät, des Landesverrathes, der Verfälschung der Staatspapiere oder Münzverfälschung zum Gefängnisse verurtheilt sind, haben ihre Strafe auf der Festung Kuffstein in der Graffschaft Tirol auszustehen und sind dahin zu überliefern.” [„Azok a bűnözők, akik öfelsége megsértéséért, hazaárulásért, állami iratok hamisításáért vagy pénzhamisításért börtönre ítéltettek, büntetésüket Kufstein várában Tirol grófságban kell letöltsék, oda kell szállítani őket.”] A legsúlyosabb bűnökért elítélt államfoglyok az erődítmény felső részében, az ún. Kaiserturm-ban voltak, ahol valóban 13 cella helyezkedett el. Az itt elhelyezettekre nem civilek felügyeltek, hanem az udvari haditanács (Hofkriegsrat) alá rendelt várparancsnokság (Festungscommando) beosztottjai (bővebben I. Maasburg 1890. 38–39.). A Kaiserturm-ról (külsőjéről és belső szerkezetéről) Kazinczy tollrajzot is készített (PIM Kt. V. 4651/8.); reprodukcióját I. Kovács Ida (szerk.) 2009. 76.
110. pitvara van – itt: közös előszobaszerű folyosószakasza.
110. Itt Báró Wesselényi N[umer]o 7. lakott, talán ötödfél esztendeig, egy Püspök és egy Zsidó közt. – Id. báró Wesselényi Miklóst egy 1782-ben indított fiscalis perben ítélték kétévi várfogságra; a vádpontok a következők voltak: istenkáromlás, hamis eskü, felgyújtással való fenyegetés, párbajkihívás és a közbéke megzavarása. A bárót végül 1785. febr. 12-én, katonai erővel fogták el, s ezután szállították Kufsteinbe, ahol két évig raboskodott. A perről és a rabság időszakáról bővebben I. Trócsányi 1965. 16–18. Wesselényi fogsága időszakáról rögzített Kazinczy egy beszélgetést is, amelyben Cservenkát kérdezte a Wesselényivel kapcsolatos emlékeiről; a feljegyzés, amelyet Váczy feltételeSEN 1805-re datált, a következő levélhez készült: Kazinczy – Barkó generálisnak, Buda, 1795. aug. 31. = *KazLev* II. 419–420. Ennek kapcsán I. még a 6. [*Kazinczy levele Vincent Barcónak*] című szövegegységet (20–21.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (241–243.).
110. N[umer]o 13. Maret; N[ume]ro 12. Bacsányi 1795ben, 's e' kettő beszellgete egymással. – Hugues-Bernard Maret francia diplomatát, a későbbi bassanói herceget – Charles-Louis Sémonville-lel (1759–1839) együtt – 1793-ban Graubündenben fogták el az osztrákok. A két francia 1795 végéig raboskodott Kufsteinben (vö. BJÖM I. 383.). A Maret-val kopogtatás útján folytatott beszélgetés hamarosan barátsággá mélyült, s Batsányiban feltehetőleg ez alapozta meg a Franciaországba való emigrálás gondolatát. Batsányi levelezéséből kiderül, hogy a következő évtized folyamán legalább két ízben váltott üzenetet Maret-val (a Maret-től kapott levelek: 1811. ápr. 22.: OSZK Kt Fol. Hung. 1315. IV. kötet 47.; 1811. máj. 16.: OSZK Kt Fol. Hung. 1315. IV. kötet 45.), sőt Sémonville-hez 1801-ben költeményeit is eljuttatta, bár ez a csomag később elkallódott. Batsányi 1809-ben, a Bécsbe bevonuló Napóleon kíséretében találkozott újra Maret-val, s nyilván ennek is szerepe volt abban, hogy követte a kivonuló francia csapatokat és Párizsba utazott, ahol Maret és Sémonville barátságosan fogadták, s Maret feltehetőleg Batsányi készülő művére, a *Der Kampf*-ra is igyekezett felhívni a francia császár figyelmét. Erről bővebben I. Zsindely 1974. 18–25.
110. gyomorszék – L. az *FN* 1795. okt. 7-i bejegyzéséhez (92–94.) fűzött jegyzetet (310.).
110. a' Cyclopsz barlangja – Utalás Homérosz *Odüsszeiá*jának IX. énekére, amelyben az egyszemű, emberevő óriás barlangjába kerülnek Odüsszeusz és társai.
110. wer von Ihnen ist Kazinczy? – Melyikük Kazinczy?
110. Wenn Sie sich nicht gut aufführen, mondá Cservenka, so lasse ich Sie an diese große steinerne Kugel schmieden. – Das haben Sie nicht nöthig, Herr Hauptmann, mondám; es sind fünf Jahre daß ich leide; meine Vorgesetzten hatten noch nie Klage wider mich. – Ha nem viselkedik

- jól, mondá Cservenka, ehhez a nagy kőgolyóhoz láncoltatom. – Erre nem lesz szüksége, kapitány úr, mondám; öt esztendeje szenvedek, de előjáróimnak sohasem volt panasa ellenem.
111. Brechanville gyalog-seregénél – a 25. számú gyalogezredben.
111. Adjutáns – segédtiszt.
111. Fő-Prófosz – főbörtönőr.
111. Mölken szállának meg a' Benedictinusoknál – azaz a melki bencés apátságban.
111. Libertét és Égalitét – szabadságot és egyenlőséget.
111. Republicanismusról – a köztársasági államformáról.
111. forspontosokat – A jobbágyi szolgáltatások közé tartozott, hogy a katonaság számára a telkes jobbágy köteles volt ingyen fogatot kiállítani, amelyet maga hajtott.
111. quietálta – nyugtázta (a forspontszolgáltatást ugyanis hivatalosan írásos nyugtával kellett elismerni).
111. Processus – per (illetve ez esetben: bírósági ítélet).
111. mangorlana – mángorlás: a vászonneműnek mosás utáni kisimítása, fényesítése.
111. Generalis – tábornok.
112. tekintetű – tekintélyű.
112. Gréczbe – Grazba.
112. Alvinczynak – Alvinczy Józsefnek.
112. Herczeg Hohenzollert – L. a 28. *Antonio Fiorella, Corsicai fi* című szövegegységet (61–62.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (280.).
112. ő vitte a' hadat a' Pápa ellen, s ezzel, ámbár maga is olasz nyelvű, csak francziául beszéle – Vö. a következő levélrészlettel: „Jut eszembe, hogy Fiorella, (Corsicai fi és így olasz, 's annyira nem jó francia, hogy még én is ki ismertem szóllásán a' francia soloecismusokat,) azt beszélt nekem, hogy 1797. Pius VI. Pápával hadakozván, osztán megalkudván, vele sohanem *olaszúl*, hanem mindég *francziául* beszélt, hogy a' Pápa érezze, hogy *francia Generalissal* van dolga. Oberster Chipault pedig azt beszélt, hogy mikor ő vitte Livornoig a' Sardiniai Királyt, 's foglyaival a' Pápánál ebédelt, ez azt beszélt, hogy ötet Generalis Calvin kísérte-ki Rómából.” Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1808. ápr. 9. = *KazLev* V. 388. Vö. még a 27. VI. *Piust a' Francziák Rómából 179 Generalis Calvin által kísértették-el*, valamint a 28. *Antonio Fiorella, Corsicai fi* című szövegegységeket (60, 61–62.) és a hozzájuk fűzött jegyzeteket (279–281.).
- 1796-tól Bonaparte Napóleon folyamatosan engedményekre kényszerítette a pápai államot, többek között le kellett mondania Avignonról, s a fegyverszünetért cserébe nagy összeget kellett fizetnie. Az elvett területeket a Ciszalpin Köztársasághoz csatolták – erről l. az *FN* 1800. aug. 25-i bejegyzését (130–132.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (340.). Amikor Rómában kísérlet történt a köztársaság kikiáltására, s ekkor Duphot francia tábornokot a pápa katonaságától halálos lövés érte, 1798 elején Berthier tábornokot küldték Rómába rendet teremteni. Berthier VI. Pius eltávolította Rómából, először Sienába, majd 1799-ben Parmába, Tortonába és Torinóba szállíttatta. Innen Briançonon, Grenoble-on és Valence-en keresztül Dijonba akarta vitetni, ám az idős pápa 1799. aug. 29-én elhunyt. A pápai állam elleni francia katonai akció köztörténeti vonatkozásairól röviden l. Szántó 1988. 337–339., bővebben: Seppelt – Schwaiger 1964. 364–369.
112. Turinban – Torinóban.
112. Ugorkát Boczenből hozatának – Az uborkára és hagymára vonatkozó részt l. a *PE* harmadik kidolgozásában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 654.

1800. Május 22d.

Az itt leírt eseményeket – anyja levelének kézhezvételét – Kazinczy megörökítette egy külön feljegyzésében is, amelyet az egyik levélmásolathoz csatolt; ezt l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben, a 64. számon (187–188.).

112. Contó forma papirosat – azaz számlának látszó papírt.
112. a' Bährens munkája über die Klassiker – Minden bizonnyal a következő munkáról van szó: Johann Christoph Friedrich Bährens, Direktor des neuen Pädagogiums zu Meinerthagen in der Graffschaft Mark, und Lehrer der Sprachen und Wissenschaften daselbst, *Anzeiger der griechischen und lateinischen Klassiker: Mit vorläufigen Einleitungen und Nachrichten von dem*

Schicksal ihrer Schriften, Ausgaben und Uebersetzungen, nebst einer Uebersicht der Bearbeiter der gesammten Philologie, Halle, bei Johann Christian Hendel, 1786.

112. Das schenke ich Ihnen, mondám, geben Sie mir nur das längst erwartete Buch. – Azt magának adom – mondám –, csak adja ide a régen várt könyvet.
112. Nein! Nein! zuerst nur dieß da! – Nem! Nem! Először csak ezt itt!
112. Was machen Sie denn? Die Gn[ädige] Mama lebt ja. Beruhigen Sie sich. Das ist ihre Schrift. – Mit csinál? Hiszen él a nagyságos mama. Nyugodjék meg. Ez az ő írása.
112. az anyám' adresz nélkül, pecsét nélkül írt levele volt – A levelet l. Édesanyja – Kazinczynak, Regmec, 1800. febr. 27. = *KazLev* II. 431.; l. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegyiségben, a 65. számon (188.).
112. Cerberust – A görög mitológiában Kerberosz (vagy Cerberus) az Alvilág bejáratát őrző, háromfejű kutya.
112. Rhadamontuszéi – A görög mitológiában Rhadamantusz, Zeusz fia, Minósz testvére a túlvilág bírása.
112. Két butelliát magamnak tartottam – A levél szövegéből (187.) kiderül, hogy Kazinczy anyja 21 palack bort és két palack ecetet küldött.
112. der gute Herr – a jó úr.
113. von Pik auf – a legalsóbb rangtól kezdve.
113. Midőn egyszer beretválának, nálam ült 's azt beszélé, hogy bálban volt. – Az alábbiakban elmondott történet emlékeztetőjét Kazinczy a *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában így adta meg: „Rohe. Frohe.” Kazinczy: Pályám emlékezete 44. Vö. még uo. 1078.
113. Da Kufstein klein seyn soll – miután Kufstein kicsiny.
113. a' Mölki Klastrom' folyosója hoszabb línéát teszen mint a' Kufstein' diametere – A mondat a *PE*-ben más kontextusban, a melki bencés apátságra vonatkozó megjegyzésként szerepel; a harmadik változatban l. Kazinczy: Pályám emlékezete 652.
113. línéát – vonalat.
113. diametere – átlója.
113. so stelle ich mir vor, die Bälle müssen hier traurig seyn. Unterdessen ist es immer eine Freude, zwischen frohen Menschen zu seyn, mondám. – úgy képzelem, hogy itt a bálók szomorúak. Mindazonáltal mindig öröm vidám emberek közt lenni, mondám.
113. Ich habe Sie ja nicht beleidigt? – Csak nem sértettem meg Önt?
113. *frohe* Menschent – vidám embereket.
113. *robe* – nyers, durva.
113. Das ist etwas anders, mondá Cservenka. Ich war im Begriff, Sie an diese Kugel da anschließen zu lassen. – Az már más, mondá Cservenka. Már ehhez a golyóhoz akartam láncoltatni.

Május' utolsó napjaiban

113. Tyrolisi insurrectiói csoportocska – tiroli népfölkelők csoportja.
113. Chirurgus – seborvos, sebész.
113. marsírozás – felvonulás.
113. mustrájok – szemléljük.
113. Marsokat – indulójukat.
113. scena – jelenet.
113. Inspruck – Innsbruck.
113. Káplár – alacsony katonai rendfokozat: tizedes
113. O süße Stimmen, vielwillkommener Ton der Muttersprach' in einem fremden Lande!
Gothes Iphigenie.
„Óh drága hang! Mily édesen zenél
apáink nyelve idegen hazában!” Pylades szavai Goethe *Iphigenia Taurisban* c. drámája második felvonásának második jelenetében (Babits Mihály fordítása). Az idézet – egy másik történethez, amely még a Kufsteinbe való szállítás alatt történhetett, kapcsolódva – megtalálható a *PE* harmadik kidolgozásában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 654.

113. Azonban a' réten összeakadnak – A jelenetet l. a *PE* harmadik kidolgozásában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 655.
 114. Alprofósz – beosztott börtönőr.
 114. revolutio – forradalom, felbolydulás.

Június közepe táján

114. Baviariából – Bajorországból.

Június 29d.

114. Die dummen Bayern [haben] ihren Kirchmeß, und feuern aus Mörsern. – Az ostoba bajoroknál búcsú van, és mozsarakból tüzelnek.

Június 30d.

114. Fő Profósz – főbörtönőr.
 114. párnaszákomat – L. az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzéshez (65–68.) fűzött jegyzetet (286.).
 114. Hier, Ihr Bettsack, mondá; packen Sie Ihre Sachen zusammen. Sie gehen heute noch fort. – Itt van a párnaszákja – mondá –, csomagolja össze a holmiját. Még ma elmennek.
 114. Auch uns allen ist herzlich bange um Sie, monda Heiczi együgyűségében; aber was soll man thun. Die Umstände sind nicht darnach, daß Sie länger bleiben können. – Mi is mindnyájan aggódunk Önért, monda Heiczi együgyűségében; de hát mit tehet az ember? A körülmények nem olyanok, hogy Önök hosszabb ideig maradhassanak.
 114. Um 10 Uhr bringe ich Ihnen Ihr Essen, und um 2 fahren Sie ab. – Auf der Achse, oder zu Wasser. – Weiß nicht; 's ment.
 Tíz órakor hozom az ételét, és két órakor elutaznak. – Tengelyen vagy vízen. – Nem tudom; 's ment.
 114. FRANC[iscus] KAZINCZY
 HUNGARUS
 a VI Jul[ii] 1799 ad 30. Junii 1800.
 Kazinczy Ferenc
 magyar
 1799. júl. 6-tól 1800. jún. 30-ig
 114. Nagy Profósz – főbörtönőr.
 114. P. hegyet – a Pendling nevű hegyet.
 114. Baranyai kitölté idejét, 's innen eresztették el kevés hetek előtt. – Baranyai Mihály öt éves büntetése 1800. máj. 6-án járt le.
 115. Bender R[e]g[imen]tjebeli – a 41. számú gyalogezredbe tartozó.
 115. Az Innsbruckban commandírozó Generalis – az Innsbruckban parancsnoki feladatot ellátó tábornok.
 115. hol Wesselényi 1790ig szenvedé – L. följebb, a *Kufstein* c. részhez fűzött jegyzetet (323.); saját sorsának a Wesselényiével közös pontjára a báróhoz 1801. dec. 17-én intézett levelében a következőképpen utal: „Örvendek én ezen elakadásomnak [ti. hogy rangját és címeit nem tudja pontosan – Sz. M.]; mert ez nekem alkalmatosságot nyújt, addig is, míg régen óhajtott tiszteléséhez végre végre szerencsém lesz, jelentenem, hogy nagy lelkét nálamnál senki inkább nem tiszteli, nem csudálja; mert Budán Oberster Novák, Kufsteinben Kapitány Cservenka alatt szenvedvén, azt ismernem elég mód adatott.” *KazLev* II. 448.
 115. Welcher ist der gute Herr? – Melyik a jó úr?
 115. Hofkriegsrathhoz – az Udvari Haditanácsához.
 115. Numeróját – számát.
 115. Ach E[ue]r Gnaden, monda a' vén asszony, und wir müssen Sie verlieren. – Ah, nagyságos úr – monda a' vén asszony –, hogy el kell Önt veszítenünk.
 115. München körül győze a' franczia sereg – A marengói csata (1800. jún. 14.) után a délnémet területeken a franciák vették át az irányítást. 1800. dec. 3-án zajlott le a hohenlindeni csata, amelyet a franciák nyertek meg, majd dec. 13-án következett az osztrákok számára szintén

- sikertelen walsersfeldi csata. Dec. 14-én az utolsó osztrák csapatok is elhagyták Salzburgot, s 15-én vonultak be a francia csapatok a városba. Bővebben l. Hammermayer 1995a 502–515.
115. Leérván a' hegyen, meglátánk a' hajót a' hídnál. – Az indulásra és a hajóút Wasserburgig tartó szakaszára l. a *PE* harmadik kidolgozásának vonatkozó részét: Kazinczy: Pályám emlékezete 656.
115. Neugebauer seregbeli – a 46. számú gyalogezredbe tartozó.
116. Oberster – ezredes.
116. Generalis – tábornok.
116. stiblicskében – stibli: csizma.
116. szürke felbellet prémzett – felba: félbársony; azaz szürke félbársony anyaggal prémezett, díszített (vö. Keszeg 2009. 41.)
116. paszományos – L. az *FN* 1795. máj. 20-i bejegyzéséhez (79–81.) fűzött jegyzetet (300.).
116. Mon général, je vous souhaite un bon voyage! – Tábornok úr, jó utazást kívánok!
116. Obristlieutenant – alezredes.
116. Geppert – Menrad Geppert (1740–1814) Offenburgban (Breisgau) született. 1784-ben százados a tirol-i lövészeknél, 1789 végén az 1. gyalogezred őrnagya. 1790-ben a német vadászcsapat parancsnokaként Pozsonyban egy lövészalakulatot szervez, 1792-ben a Németalföldön Monsnál súlyos comb sérülést szenved, de nem hagyja ott a szolgálatot. 1794–96-ban a tirol-i lövészek alezredesként breisgauer népfelkelők szervezésével foglalkozik. 1795-ben részt vesz Lafayette olaszországi szökési kísérletének kivizsgálásában. 1796 szeptemberétől Kufstein parancsnoka. 1801-ben ezredes, 1814. okt. 23-án Bécsben halt meg, hat fia volt. (Az adatokat Lenkefi Ferenc bocsátotta a rendelkezésemre.)
116. Quoi? un Général français partira sans son domestique? Non, restez! – Micsoda? Egy francia tábornok az inasa nélkül utazik? Nem, várjanak!
116. Nemesisz – a bosszúállás istennője a görög mitológiában.
116. Oberster – ezredes.
116. megvexálá – megháborította.
116. quietnak – nyugtát adnak, azaz nem pénzzel fizetnek.
116. Commandírt – kirendelt katona, őr.
117. Egy zöld köpönyeges Katona gyalog ballagdagált felénk. – A gróf Rossival való találkozás leírása szerepel a *PE* harmadik változatában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 656–657.
117. plundrija – L. az *FN* 1795. jún. 1-ji bejegyzéséhez (82–85.) fűzött jegyzetet (302.).
117. Kamáslija – bőrből vagy posztóból készült, gombos lábszárvédője (vö. Keszeg 2009. 41.).
117. Je vous salue Messieurs; etez vous vassaux de Sa Majesté l'Empereur? – Üdvözlöm Önöket, uraim; a császár öfelsége alattvalói?
117. pirucson – fedél nélküli kocsin.
117. uniform nélkül – egyenruha nélkül, civilben.
117. O que je suis malheureux! il étoit mon second Capitaine aux services du roi; à présent il est général de sa république, et moi simple soldat des russes. – Ó, milyen szerencsétlen vagyok! Ő volt a másodkapitányom a király [XVI. Lajos] szolgálatában; most meg a köztársaság tábornoka, én pedig közkatona az oroszoknál.
117. a' Condé seregnél – Louis Joseph de Bourbon, Condé hercege szervezte és parancsnoksága alatt működött a francia royalista emigránsokból álló szabad segélycsapat (légió), amely osztrák császári fennhatóság alatt állt. Toborzásra a Magyar Királyság területén is kísérletet tettek a francia hadifoglyok között, csekély eredménnyel.
117. az Emigránsokat XVIII. Lajos akkor az Oroszokkal fizettette – Minden bizonnyal a különféle francia emigráns alakulatok pénzeléséről van szó, amelyben az oroszok mellett Anglia is jelentős szerepet vállalt.
117. Midőn Bernadotte Bécsben kifüggeszté ablakából zászlóját – Jean Baptiste Bernadotte-ot 1798. jan. 12-én nevezte ki Napóleon bécsi francia követé; Bernadotte febr. 8-án érkezett meg állomáshelyére. Szállásának a Geymüller-palotát (1. kerület, Wallnerstrasse 8) választotta. Bernadotte jelenlétét az udvar meglehetősen hűvösen vette tudomásul. A követ ápr. 13-án kitűzte a szállásul szolgáló épületre a francia trikolor; ennek következtében tumultus támadt a ház előtt, s a helyzetet a francia követ kíséretének sértő viselkedése csak rontotta. Végül lövések

is eldőrdültek (eldönthetetlen, hogy ki lőtt kire), s a tömeg betört a házba. Bernadotte ápr. 15-én emiatt elhagyta a várost. Az egykorú bécsi reflexiók azt sem zárták ki, hogy tudatosan megszervezett francia provokáció történt. Az eseményről készült jelentések és brosúrák szövegét közli: Hollaender 1929–1933. 106–112, 148–149, 160–164. L. még Czeike I. 336.

117. Articulusa – cikkelye.

Július' 2-dikán

117. Teisendorfra érénk – A Teisendorfbán történetek leírása szerepel a *PE* harmadik változatában: Kazinczy: Pályám emlékezete 657.

118. Regardez le petit Marquis tel et tel; le petit Comte... – Nézze a kis X. márkít; a kicsi Y. grófot...

118. Voyez la Comtesse... et là la Vicomtesse... – Nézze X. grófnőt és Y. vicomtesse-t...

118. republicanismus – itt: köztársasági gondolkodás, érzület.

118. Monsieur est il polonais? – Az úr lengyel?

118. bolond nélkül – itt: tréfa, bolondozás nélkül.

118. Commandírt – kirendelt katona, őr.

118. portdepés – kardbojtos.

119. Jókor beérénk Neuhausba, Salzburgn túl, Linz felé. – A Neuhausban történeteket, középpontban gróf Lodron angolkertjének a megtekintésével, l. a *PE* harmadik változatában: Kazinczy: Pályám emlékezete 657.

119. én egy kert ajtaját megsejtém – Az 1. [*Rövid jegyzések*] című szövegegységben (vö. az 1800. júl. 2-i bejegyzéssel) Kazinczy angolkertnek nevezi az itt meglátogatott kertet (12.). Az angolkert magyarországi jelentőségéről l. bővebben Galavics 1999. és Galavics 2002. A Neuhausban látott angolkert a későbbiekben Kazinczy számára többször is felidézett eszmény maradt; így például 1803-ban a tatai kert értékelésekor is ez számára a viszonyítási pont: „ha ezt a kertet [ti. a tatait – Sz. M.], úgy mint van felkaphatnám, 's gróf Lodroni-nak Salzburg mellett lévő kertje helyébe tehetném (mellyet három oldalról romántisch kösziklás Tyrólisi formájú hegyek vesznek körül, egy oldalról a' Bavariai szép sík nyílik-meg előtte, honnan az arany szín egen lemenő nap elenyészését lehet látni), azt mondhatnám, hogy ez a' legszebb angl[us] kert, a' mit valaha láttam.” (Kazinczy – Kozma Gergelynek, Tata, 1803. máj. 25. = *KazLev* III. 62.) A tatai angolkertről egyébként l. Galavics 1999. 26–41. A Hotkócról szóló, 1806-os írásában a következőképpen tér vissza erre az élményre: „Nem fogom soha elfelejteni azon estvém' emlékezetét, mellyen Salzburchhoz egy órányira Gróf Lodroninak Neuhausi kertjében (1800. 2d. Júl) Klopstocknak születése' 's a' St. Preux és Julie' szerelme' Irója halálának napját a' lehanyatló nap' arany fényében innepletem. Gyönyörű, bölcs calculus szerint épült kis kertecske! – A' háború' irtóztatóságai e' szép kis helyet is elpusztították, 's a' Liriodendron 's a' szép Platanus azért nőtt benne, hogy gyalog katonák levesét főzlelje-meg!” (Kazinczy Ferenc, *Hotkóc* – *Ánglus kertek*, Széphalom, Septemb[ris] 1806., Hazai Tudósítások, 1806, Mind-Szent hava [nov.], 15., 262–263, 268–271, 276–279. Az idézet: 279. A hotkóci angolkertre: Galavics 1999. 41–54.). A *PE* 1829-ben kelt, harmadik változatában a következő leírás található: „Az a' mi Udvarunk' Svétziai Követjének, Gróf Lodronnak kertje vala. Vastag tulipánfák és egyéb külföldiek ékesíték a' helyt, és a' mit az ángoly ízlésű kertek művelői szeretnek, 's egy Lodron' emléke, ki a' Keresztes-háborúban esett el, egy tengeri nyúlak' szigete, 's egy elsipadott sírkő ez egyszerű felírással Agricola. A' kerti-múlató falán hieroglyphonok, de ismert hieroglyphonok, mellyek mutaták, a' múlatónak mi czélja volt. A' kert nem nagy; Salzbürg körül becses a' föld; de szép.” (Kazinczy: Pályám emlékezete 657.) Részletesebben l. Granasztói 2010. 200–202.

119. Liriodendron tulipifera – tulipánfa; Kazinczy *Az én naplóm* 1812 márciusában–áprilisában kelt, az 1803. jún. 9-ére visszautaló feljegyzésében a következőket mondja a schönbrunni kertben látott tulipánfáról: „Ki Bosshoz a' Schönbrunni Botanicus kert Gondviselőjéhez. A' Tulipánfa azolta hogy Kobenzlhofon valék, kivírtott. Kaczagtam megcsalt képzelődésem. Sem a' fa nem az, sem a' virág, a' mit vártam. Hadnagy Hörde, ki bennünket Kufsteinből Munkácsig vezetett azt beszéllé Neuhausban Salzbürgnél, hogy ő a' fát 's virágát jól ismeri; a'

- Neustadti Milit. Iskola' kertjében volt; a' fának minden virága más meg' más színű tulipán." Kazinczy: Pályám emlékezete 295. Kazinczynak a tulipánfára vonatkozó egyéb megjegyzéseit összegzi: Granasztói 2010. 202.
119. Kőművesi hieroglypheket – Szabadkőműves-jelképeket; az 1770 és 1800 közötti bécsi, valamint Bécs környéki angolkertek esetében a szabadkőműves háttér és szimbolika meghatározó volt. Erről l. bővebben Hajós 1989. 45–59. A magyarországi angolkertek szabadkőműves szimbolikájáról l. Galavics 2002. 19–24.
119. lózsikat – itt: szabadkőművesi páholy-összejöveleteket.
119. gróf Lodron, Sveciai Követünk – gróf Franz von Lodron-Laterano 1799. szept. 24-től 1804. okt. 22-ig volt a Monarchia svédországi követe: Matsch 1986. 115. A Lodron család középkori és kora újkori történetéről, külön megemlékezvén arról, hogy közülük diplomaták is kikerültek l. [Hermann] 1852. különösen: 354.
119. itt Coloredo Érsek a' Nagymester – Gróf Hieronymus von Colloredo salzburgi hercegek szabadkőművességéről nincsenek adatok, s az állítás nem is igen valószínű. Colloredo azonban azért is kerülhetett ilyen hírbe, mert regnálása alatt nagy vihart kavart, a kortársak szemében szinte a protestantizmushoz közelítő egyházi reformokat léptetett életbe – nevezetesen, egykorán olaszra és franciára is lefordított, 1782-es pásztorlevelében (újabb kiadását l. Hersche 1976. 45–102.), amelyet titkára, Johann Michael Boenike fogalmazott, a katolikus egyház külső pompájának visszaszorítását szorgalmazta, s ezt egyházmegyéjében meg is valósította (erről bővebben l. Martin 1966. 228–231.). Megalapozhatta ezt a hírt az is, hogy Colloredo hercegek híres volt a zene és a színház támogatásáról is, sőt az ő szolgálatában működött egy darabig a valóban szabadkőműves Wolfgang Amadeus Mozart is. Ehhez még hozzászámíthatjuk azt is, hogy éppen uralkodása alatt, 1783-ban jött létre Salzburgban szabadkőműves- és illuminátus páholy, „Zur Fürsicht” [Az óvatossághoz] néven – korábban a délnémet, elsősorban bajor páholyokba léptek be salzburgi személyiségek –, s amikor 1784–85-ben Bajorországban betiltották a páholyok működését, Salzburg vette át ezt a szerepet, s a „Zur Fürsicht” a kilencvenes évek elejéig zavartalanul működhetett. A salzburgi páholynek tagja volt Ferdinand Christoph von Zeil-Waldburg chiemseei püspök is (bővebben l. még Hammermayer 1995a 408–410., vö. még Martin 1966. 235.). Kazinczy talán ennek a páholynek a nyomára bukkant.
119. egy atyafi' sírja – Ti. egy szabadkőműves testvér sírja. Az angolkertek összekapcsolódtak a halottkultusszal is, a kertek létrehozói vagy azok családtagjai gyakran a kertjükbe temetkeztek, s emléküket emlékmű örökítette meg. Erről bővebben: Galavics 2002. 202–206.
119. a' kertnek minden vastag fájt feltüzelék – Ez nyilván a hadieseményekkel függött össze; erről l. 326–327.
119. barbarusságot – barbár, emberhez méltatlan cselekedetet.

Július 3dikén

119. Weickl fogadósnál – A név szerepel az 1. [Rövid jegyzések]-ben is, de ott Weickl alakban (12.); nem sikerült róla egyéb adatot találni.

Július 5dikén

119. General-Commandónak – főhadparancsnokságnak.
119. Commandirteinknek – kirendelt katonáinknak, őreinknek.
119. Kazármába – kaszárnnyába.
119. Baváriában – Bajorországban.
120. forró nyavalyám 1789. megkopaszíta – Erről l. a 21. *Magyar öltözet* című szövegegységhez (51–52.) fűzött jegyzeteket (269–270.).
120. francia gondolkodás' jelének vétetett – Erről l. a 21. *Magyar öltözet* című szövegegységhez (51–52.) fűzött jegyzeteket (269–270.).
120. frizeurt – fodrászt.

Július 6dikán

120. Marcus Antonius Gotsch azon fogadóban tarta szállást. – Gotsch ez idő tájt a linzi líceum tanára volt. A Gotsch-csal való találkozást Kazinczy egy külön feljegyzésében is megörököltette korábban; szövegét l. a kötetben 9. [*In memoriam 5ti Julii 800*] címen (30.). A találkozás benne van a *PE* harmadik kidolgozásában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 658.
120. geheime Polizey – titkosrendőrség.
120. Schneider' nagy Lexiconát – Valószínűleg a következő szótárról van szó: Johann Gottlob Schneider, *Kritisches Griechisch-Teutsches Handwörterbuch, bey dem Lesen der Griechischen profanen Scribenten zu gebrauchen*, I–II. Bd., Züllichau, 1797–98.
120. *Magnis tamen excidit ausis*. – Hic situs est Phaëton, currus auriga paterni, quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis, mondám neki, az ő négy szavaira.
„merész volt hősi bukása.”
„Itt nyugszik Phaëton, kocsis apjának szekérében, nem lehetett ura bár, de merész volt hősi bukása” – mondám neki, az ő négy szavaira.
Az idézet Ovidius *Metamorphoses* (Átváltozások) c. művéből való (II. 328–329.). (Devecseri Gábor fordítása).
120. Gotsch megholt – Gotsch 1802. nov. 5-én, 33 éves korában hunyt el Lembergben.
120. Swientent, Bornt, Sonnenfelset imádtá. – A két van Swieten (Gerard és Gottfried, apa és fiú) közül itt feltehetőleg inkább Gottfried van Swietenről van szó, akivel Kazinczy iskolainspektori működése során személyesen is kapcsolatba került, s akiről rendkívül meleg hangon emlékezett meg a *PE*-ben és más önéletrajzi feljegyzéseiben (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 77–78. 494, 528, 593–595, 639, 762–764.; van Swietenről l. Klingenstein 1973., Benda 1973., Wangermann 1973.), valamint Ignaz von Bornt (röla l. Zellweker 1953., Hofer 1955.) és Joseph von Sonnenfelset (életrajzát l. Müller 1882., Kopetzky 1882., vö. még Osterloh 1970.) említi. A névsor azt kívánja jelezni, hogy Gotsch alapvetően jozefinista eszményeket vallott. A részlet retorikai státusának értelmezésére l. Szilágyi 2008b 104–105.

Július 7d.

121. Bockspannra vonattassék – megszegyenítésül pellengérre állíttassék.
121. Regementjéhez – ezredéhez.

Július 8.

121. hálás Freystadt. Freystadton 9d. is – Freystadtra l. a *PE* harmadik változatának részletét: Kazinczy: Pályám emlékezete 658.

Július 10d.

121. Kaplicz – Kapliczra l. a *PE* harmadik változatának részletét: Pályám emlékezete 658.
121. Oberstert – ezredest.
121. lózsiba – itt: színházi páholyba.
121. barbarusok – itt: idegenek.

Július 11. és 12dikén

121. stiblit – csizmát.
121. spallér – sorfal.
121. hetaerát – könnyűvérű, félvilági nőt; prostituáltat.
121. Oberstertől – ezredestől.
121. petite veroltól – nemi betegségtől.

Július 13d.

121. Oberster – ezredes.
121. Beállván Wesselibe – Wesselire l. a *PE* harmadik változatának részletét: Kazinczy: Pályám emlékezete 658.

122. Ach hören Sie; ich habe gute Tage gehabt! Es war ein russischer General bey uns im Haus, mit dem ich ewig Karten gespielt habe. Was ich alles gewonnen habe! – Hallgasson ide, pompás napjaim voltak! Egy orosz tábornok volt a házunkban, állandóan vele kártyáztam. Hogy én mit összenyertem!

Július 14d.

122. Ebédre Tábor városba – Az itt történetek szerepelnek a *PE* harmadik változatában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 658.
122. Was wollen Sie? – Aufbetten. – Mit akarnak? – Megágyazni.
122. párnaszákjainkat – L. az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65–68.) fűzött jegyzetet (286.).
122. ponceau – pipacsvörös.
122. courtaudon – nyírott sörényű lovon.
122. Frau Wirthin, wer ist das? – das eine Frau von Szábö. – Vielleicht Szábö; eine Ungarin? – Ihr Mann ist ein Ungar, Rittmeister von der Remonte; sie selbst eine reiche Böhmin. – Fogadós né, ki ez? – Egy bizonyos Szábö nevű asszony. – Talán Szábö; magyar nő? – A férje magyar, lovaskapitány az ezredben; ő maga gazdag cseh nő.
122. Meine Gnädige Landsmännin; erlauben Sie, daß ich Ihnen meinen Handkuß machen kann, kiáltám. – Nagyságos asszonyom, engedje meg, hogy mint földimnek kezet csókoljak Magának, kiáltám.
122. Nicht ich, mein Mann hat das Glück Ihr Landsmann zu seyn. Er ist in Prag; ich erwarte ihn morgen. Wäre er zu Hause, ich würde so frey gewesen seyn, Sie alle zu bitten bey mir zu speisen. – Nem nekem, hanem férjemnek van része abban a szerencsében, hogy Önnek földije lehet. Ő Prágában van, holnapra várom haza. Ha itthon lenne, bátorkodtam volna mindnyájukat meghívni ebédre.

Július 17d.

122. Beneschauba ebédre – A Beneschauhoz kapcsolódó élmények szerepelnek a *PE* harmadik változatában is, csak sokkal rövidebb terjedelemben, s itt Chipault-t nem nevezi néven, hanem csak „az ifjabb idegen”-ként említi: Kazinczy: Pályám emlékezete 658–659.
122. Musikalis – itt: zenész.
122. Chirurgusa – seborvosa, sebésze.
122. excellenter – kiválóan.
122. veré a' fortepiánót – zongorázott.
122. az Urodam Praefectusa – az uradalom vezetője, gazdatisztje.
122. Wir werden dort gewiß tractirt, mondá. – Ott bizonyára megvendégelnek, mondá.
122. midőn Prágában megkoronáztatott – I. Ferencet 1792. aug. 9-én koronázták meg Prágában cseh királlyá.
122. Oberster – ezredes.
123. terrorismus' idejében – értsd: a törvénytelen perek időszakában.
123. a' czigány is czinczogással keresi élelmét – utalás a cigányzenészekre.
123. Mint Izdenczy vádlá Reviczkyt a' Townson szállásoláért – Az utalás értelmezésében Kazinczy egy feljegyzése lehet a segítségünkre: „Reviczky József consiliarius, assessora a debreceni districtualis, majd pesti királyi táblának, egyszersmind egyetemi tanár, megh[alt] Izsákon 1815. jul. 31-én. A marhai gorombaságú status consiliarius Izdenczy ezt üldözte, mert szabadkőművesnek hitte, a mi nem volt, és azért, mert Thomson anglus utazónak, ki egy skóciai tudós társaság által vala kiküldve, Debrecenben szállást adott.” Kazinczy [1884]. 394. Reviczky József (1750–1815) Bihar megyében született, Nagyszombatban végezte tanulmányait. Később a tiszántúli (debreceni) kerületi tábla ülnöke, s 1794-től 1805-ig a pesti egyetemen a politikai tudományok tanára. Az 1791: 67. törvénycikk alapján kiküldött rendszeres bizottsági munkálatok közül a jogügyi bizottságnak volt a tagja. Életéről bővebben l. Szinnyi XI. 906–907. Arról, hogy Robert Townsont Reviczky látta volna vendégül, valamint hogy emiatt Izdenczy Józseffel konfliktusba került volna, a Townson-szakirodalomban nem sikerült adatot találni. Townsonról és magyarországi útleírásának jelentőségéről legutóbb l. Rózsa (szerk.) 1999.

Július 19d.

123. A' Fiorella szép leánya – értsd: az a prostituált, akit Fiorella magával vitt.

Július 20dikán

123. beérénk Prágába – A *PE* harmadik kidolgozása csak megemlíti a Prágába érkezés tényét, de ehhez semmiféle történetet nem kapcsol: Kazinczy: Pályám emlékezete 659.
123. Polizey – rendőrség.
123. egy font tintaspeciést – kb. félkilónyi tintafajtát.
123. Kazármába – kaszárnnyába, laktanyába.
123. Commendánsnak – a parancsnoknak.
123. statiót – állomást: két postaállomás közötti távolságot.
123. Majór – őrnagy.
123. Secretariusa a' HofKriegsrathnak – Titkára az udvari haditanácsnak; Richard Pražak szerint Zechenter Antal (vö. Pražák 2000. 119.; Pražák 2009. 96.). Ezt az állítását Pražak nem adatolta, s vélekedése ellen szól, hogy ebben az időben a Hofkriegsratnak 15 titkára volt, s ezek közül csupán az egyik Zechenter, s Kazinczy szövege semmi támpontot nem ad arra, hogy a szövegben szereplő, meg nem nevezett személyt éppen benne lássuk.
123. koszperddel – karddal.
123. Sciunt omnes latine? – Scimus; sed nemo est nostrum, qui non etiam germanice commode loquatur. – Nihil facit; loquemur latine. – Ego huc missus sum, ut nomina transeuntium listis meis inducam. Placeat ergo dictare mihi sua nomina. – Mindnyájan tudnak latinul? – Tudunk; de nincs köztünk egy sem, aki ne beszélne könnyedén németül is. – Nem tesz semmit; beszéljünk latinul. Engem azért küldtek ide, hogy az áthaladók nevét listába felvegyem. Tessék a nevüket bediktálni.
123. Nomen; Patria, anni aetatis; conditio; religio; a' két utolsó rubrica: coelebs an uxoratus; quot proles. – Név; illetőség, életkor; állás, vallás; – a' két utolsó rubrika: nőtlen vagy nős; hány gyermeke van.
123. Ergo nulla, 's ezt vetette szavához: saltem quod sciatur. – Tehát egy sem, 's ezt vetette szavához: amennyire megállapítható.
123. Videbunt charam Ungariam, 's ő is ment. – Meg fogják látni a kedves Magyarországot, 's ő is ment.
123. Können Sie schweigen? – Und wir fragen, können Sie so etwas fragen? – Tudnak Önök hallgatni? – Mi pedig azt kérdezzük, hogy kérdezhet ilyet?
124. Mappát – térképet.
124. interessálhatja – érdekelheti.
124. affectált – színlelt, tettettet.
124. Générál de sa république – a köztársaság tábornoka.

Július 21dikén.

124. Oberster – ezredes.
124. Mon ami, que pensez vous, ou irons nous? – Barátom, mit gondol, hová megyünk?
124. Gréczebe – Grazba.
124. Ma foy, vous avez raison, mondá Chipault. – Szavamra, igaza van, mondá Chipault.
124. Apológiam – védőbeszédem.

Július 22d.

124. Én Fő Hadnagy Szabó László vagyok, Visontáról. – A *PE* harmadik változatában is szerepel a Szabó Lászlóval való találkozás, s az is, hogy a beszélgetés részben Orczy Józsefről szól: Kazinczy: Pályám emlékezete 659.
124. szarvas címert – a szarvas hátának a húsát.
124. ittuk Báró Orczy József és a Jók' egészségét – Mivel báró Orczy József szabadkőműves volt, a „Jók”, akiknek Kazinczy és Szabó László az egészségére ittak, feltehetőleg a szabadkőművesek.

124. Üvegfabricans – üveggyáros.

124. ipa – apósa.

Július 24d.

125. a' disznó' meleg ganáját bőrtarisznyájába szedte – A fában szegény vidékeken (s így az alföldi területeken is) szokásban volt a trágyát tüzelésre használni. Ehhez elsősorban a szarvasmarha-ürületet gyűjtötték össze, s kiszáritás után tüzelték el. Ez esetben is ez indokolhatta a trágya összeszedését. A szokásról bővebben l. Gunda 1951. Kazinczy idegenkedő megjegyzéséből nem egyértelmű, hogy számára a fűtésnek ez a módja egészében ismeretlen volt-e, vagy esetleg csupán bizonyos körülményeit furcsállotta (pl. azt, hogy disznótrágyát gyűjtenek, vagy azt, hogy a még nedves ürületet szedik össze, esetleg azt, hogy tarisnyát használnak a szállításhoz és tároláshoz).

Július 25d.

A *PE* harmadik változatában júl. 25-hez csak a Cremsben való megszállás és a dunai hajóút megkezdése szerepel: Kazinczy: Pályám emlékezete 659.

125. destinationk – úti célunk.

125. Grécz – Graz.

Július' 26dikán

125. az öreg anya' hírével – azaz: az öreg anya tudtával.

125. Wassze, Wassze – Wasser, Wasser: víz, víz.

125. estve hajónk kiköte Pozsony alatt – A *PE* harmadik változatában a föld megcsókolása kapja a legnagyobb hangsúlyt (annak említése nélkül, hogy kik haltak meg a fogságban), s ehhez kapcsolódik az az *FN*-ben nem szereplő történet, hogy a Pozsonyban sétáló Szulyovszky azt a dallamot hallja kiszűrődni az egyik ablakból, amelyet az ő „eljövetelére”, azaz elfogására komponáltak: Kazinczy: Pályám emlékezete 659.

125. nem haltam el mint Szent Jóbi Kufsteinben 1795. Octób[er], és Aszalay Gréczben 1796. – Szentjóbi Szabó László 1795. okt. 6-án Kufsteinben, Aszalay János 1796. okt. 12-én Grazban halt meg. Rövid életrajzukat Kazinczy külön is elkészítette, l. az *FN* szövegéhez csatlakozó, *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* című szövegben (138.), illetve az utóbbiról a 10. *Aszalay János* címűben (31–32.).

Július 28dikán.

125. engagiroza – készítette, rábírt.

125. Ninihez Pesten – azaz Hirgeist Annához.

Július 29dikén

125. Püspöki templomba – A váci római katolikus székesegyház 1761 és 1777 között épült Franz Anton Pilgram, J. Hausmann és Isidore Canavale tervei alapján, kupolafreskóját Franz Anton Maulbertsch festette.

125. Oberster – ezredes.

125. Monsieur le Grec – Görög úr.

125. Mons[ieur] le Savantnak – Tudós úrnak.

A *PE* harmadik változatában Kazinczy ezt a nevet Úza Pál megszólításaként említi: Kazinczy: Pályám emlékezete 662–663.

126. Architectúrát – építészetet.

126. proportióját – arányát.

Július 30dikán.

126. plán – terv.

126. Kiköténk a' Margitszigeten – A *PE* harmadik változatában a margitszigeti találkozás leírásakor a Hirgeist Annával (Ninivel) való találkozás kapja a legnagyobb terjedelmet, s itt Kazinczy beik-

- tatja – cím nélkül – az eseményt utólag megörökítő szonettjét is: Kazinczy: Pályám emlékezete 659–661.
126. engagírozott – rábeszél, rávett.
126. Venus Anadyomene – a tengerből felbukkanó Venus. Utalás a szerelem istennőjének mitológiai történetére, amely szerint Venus a tenger habjaiból született meg teljes női szépségében.
126. holnap reggel legyenek Kerepesen – A Kerepesen történő újabb találkozás s az id. Hirgeisttől megkapott tisztí címtár említése szerepel a *PE* harmadik változatában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 661.
126. Titulare Calendariumot – tisztí címtárat.
126. Moi à Pétervardin? jusque à la frontière de Turquie? – Engem Péterváradra? Törökország határára?
126. capituláltam – adtam meg magam.
126. infám – gyalázatos.
127. a' Fuhrwesenből – a fuvarozásból, azaz a szállításra szakosodott katonai egységből.
127. Adieu cheres amis! – Adieu mon Général! que le ciel vous soit propice! – Isten Önökkel, kedves barátaim! – Isten vele, tábornok úr, az ég áldja!
127. Domine frater monda Szulyovszky, illud osculum D[omi]num fratrem destruet. – Ergo destruat; dignum est suo periculo. – Öcsémuram, monda Szulyovszky, ez a csók elronthatja öcsémuramat. – Hadd rontson; megéri a veszedelmet.
127. pirucsbán – fedél nélküli kocsiban.
127. Hatvani Kapun – Pestet a 15. században fallal vették körül, s a városfalon található kapuk közül a Hatvan, illetve Eger irányába vezetőt nevezték Hatvani kapunak. Ez a mai Kossuth Lajos utca torkolatában állt, s egy rondella védte. Ez volt az utolsó megmaradt városkapu, 1808-ban bontották le.
127. Generalis – tábornok.
127. Halt an!
 Meine Herren, wir haben es mit besonderen Vergnügen gehört, daß Sie auf der ganzen langen Reise von Kufstein an nie eine Ursache den Herren Officieren des Convoys zu einer Klage gegeben haben. Lassen Sie sich dadurch, daß Sie in Ihre Heimath zurückgekehrt sind, nicht verleiten, und machen Sie sich der Gnade des Monarchen nicht unwürdig. Der Friede ist in zwey Wochen abgeschloß u[nd] Sie sind dann frey. Gott begleite Sie. – Megállni! – Uraim, örömmel hallottuk, hogy Önök az egész hosszú út alatt, Kufsteintől idáig nem adtak okot panaszra a konvojt kísérő tiszt uraknak. Ne vezesse félre Önöket az a körülmény, hogy visszatértek a hazájukba, és ne váljanak méltatlanná az uralkodó kegyelmére. A békét két héten belül megkötik, és azután szabadok lesznek. Isten Önökkel.

Júl[ius] 31d.

128. én ellopám magamat a' többiektől – A Bagon történtek hosszabb leírása (az *FN*-ben nem található részletekkel) a *PE* harmadik változatában is szerepel: Kazinczy: Pályám emlékezete 661–662.
128. Champagnerrel – pezsgővel.
128. sódarral – sonkával vagy más füstölt hússal.
128. A' Báróné kéret – Egy néhány nappal későbbi levelében erről az esetről a következőket írta: „Báró Podmaniczky Lászlóné, a' Therézem testvére, a' Bagi töltésig reggeli 5. órakor 2a Aug. előmbé jött, 's őtöle hallottam, hogy te Atya vagy, és pedig a' legboldogabb Atya, a' legboldogabb férj.” Kazinczy – Bárczay Ferencnek, 1800. aug. 11. = *KazLev* XXIII. 46.
128. leánya, most Gróf Wartenslebenné – Báró Podmaniczky László és Radvánszky Karolina lánya, Amália, aki gróf Wartensleben Károly felesége lett.
128. Theréz – Radvánszky Teréz.
128. a' Kőművesség miatt – ti. a szabadkőművesség miatt.

Augustus 2d.

128. éjszakára Jászberénybe – Kazinczy itt nem emlékezik meg arról, amire egy későbbi, hozzá intézett levélhez fűzött jegyzetében utal. Mihálkovics József ugyanis felemlíti egy korábbi találkozásukat Jászberényben, s ehhez Kazinczy a következő jegyzetet csatolja: „Kufsteini utam alatt Munkácsra 1800, és osztán szabadon 1803.” (Mihálkovics József – Kazinczynak, Jászberény, 1814. okt. 28. = *KazLev* XII. 576.)
128. pugillarisába – tárcájába.

August[us] 5dikén

128. itt egy szép scena várt – Az Erdőtelken történetek részletes leírása a *PE* harmadik változatában is szerepel: Kazinczy: Pályám emlékezete 662–663.
128. Kőműves – ti. szabadkőműves.

Augustus 9d.

128. Józsa Antallal – Arról, hogy tőle híreket hallott a családjáról, röviden megemlékezik egy néhány nappal későbbi levelében: Kazinczy – Bárczay Ferencnek, 1800. aug. 11. = *KazLev* XXIII. 46.

Augustus 10d.

128. Délre beérénk Tokajba. – A Tokajban történeteket, azaz a találkozást hűgával, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárával részletesen megörökítette a *PE* harmadik változatában: Kazinczy: Pályám emlékezete 663.
128. Obristlieut[enant] Avisani, ki felől az egész világ tudta hogy titkos Polizey – D'Avesani, az annak idején a Kazinczy elfogására is kiküldött Mészáros-féle ulánusezred őrnagyaként valóban írt feljelentéseket: 1794 nyarán tett, alaptalannak bizonyuló feljelentéseiről l. Mályusz (kiad.) 721–722. 1795. január 4-én arról tudósította Kavanagh tábornagyot, hogy Zemplénben a három letartóztatott jakobinus (Kazinczy Ferenc, Szulyovszky Menyhért, Tancsics Ignác) kiszabadítása érdekében Szirmay Pál és Kazinczy András rendszeresen összejöveteleket („tägliche Conventicula”) tart és Sztáray Mihály gróf, valamint Sztáray Kristóf gróf is felség-sértő kijelentéseket tett. A jelentést a Hofkriegsrat elnöke, gróf Wallis továbbította az uralkodónak, s ebben az ügyben ez évben még két akta is született, amely további bizonyítékokat sürgetett. D'Avesani jelentését l. ÖStA KA HKR Akten 1795/44-32; a további fejleményekre: 1795/44-154, 1795/44-309. D'Avesani feljelentései szolgáltak alapul a zempléni vizsgálathoz, vö. Domanovszky (kiad.) I. 128–171. Szirmay Pál ellen egyébként hűtlenségi per indult (l. bővebben H. Balázs 1967. 209.), Sztáray Kristóf neve is többször felmerült a jakobinus per folyamán, vö. Benda (kiad.) II. 79, 260, 307., valamint H. Balázs 1967. 183, 207.
129. Kraynikné húgom vala az leányával Tercsivel, és Loyzi fíjával – Kazinczy Klára és két gyermeke, Kraynik Terézia és Kraynik Aloyz. Erről a találkozásról a következőképpen emlékezett meg egy másnap írott levelében: „Klári megnyitá tegnap, midőn éppen asztalnál ültem, az ajtót, 's csak néz. Wer ist das? [ki az?] kérdém, és senki sem felelt. Klári jön a szobába, 's én megint kérdém: Wer ist das? [Ki az?] Klári éppen a' szoba közepéig jön be – egyszerre esmerek reá, egyszerre szökök karjai közzé, 's Feri, – képzeld a' mi következett.” Kazinczy – Bárczay Ferencnek, 1800. aug. 11. = *KazLev* XXIII. 46. Később, egy 1803 és 1805 közötti naplófeljegyzésében a következőket mondja; itt egyébként azt a vádat akarta cáfolni, hogy szerelmi viszony lett volna közte és anyja egyik szolgájára, Maris között, aki utóbb kettejük tokaji találkozásáról emlékezett meg: „A'ki a' Tokaji cikkelyt olvassa, nem azt gyanítja-e, hogy ott a szerelem egy pajkos éjszakát adott? S mit mond osztán reá, mint hűl-el majd, ha azt hallja, hogy én soha ezzel a' lánnyal Tokajban nem voltam egyébkor, hanem a' Kufsteinből Munkácsra vitettetésem alatt? hogy akkor a' lány tizen-egy (Nro 11) esztendő gyermek volt, 's délben a' húgommal Klárral a' lakásomra jött és estve elment? A Tokajban töltött boldog óra tehát azt teszi, hogy ott látott engem az én szerencsétlenségemben és azt érezte, a' mit minden érez szerencsétlent látván.” Dékányi 1902. 199. Kazinczy és Nagy Maris ügyére l. egyébként bővebben Orbán 2010.

129. derelye kalapjával – ti. derelye alakú, azaz háromszögű, felhajtott szélű kalapjával.
 129. Wer ist Er? – Kicsoda maga?
 129. Avisani: attendez. – Avisani: Várjon.
 129. Oberster – ezredes.
 129. declarálom – kijelentem.
 129. staféta által – futárral.
 129. sivatag hanggal – sívalkodva.

August[us] 14d.

A bejegyzés tartalmilag nagyjából azonos módon, de más megfogalmazásban szerepel a *PE* harmadik változatában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 664.

August[us] 16d., 17d., 18d.

Az anyjával való találkozás leírása szerepel a *PE* harmadik változatában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 664.

August[us] 21d.

A Beregszászon történetek megörökítése szerepel a *PE* harmadik változatában: Kazinczy: Pályám emlékezete 664–665.

129. Beregszászon orvossággal éltem. – Kazinczy Beregszász kapcsán itt nem említi, de egy később (1812. márc.–ápr.) lejegyzett naplófeljegyzéséből tudható, hogy ekkor találkozott Szirmay Mihállyal: „Szirmay Mihálynak igazsága volt, midőn nekem Beregszászon azt beszéllé 1800. Aug. hogy Engel [Johann Christian – Sz. M.] és Szmethanovics úgy néznek ki mint testvérek. Lavaternek igaza lehet, mert E. és Szm. lélekben is hasonlítanak; mind a' kettő felette heves és tiszta fő, mind a' kettő fősvény.” Kazinczy: Pályám emlékezete 290.
 129. voyage de triomphe – diadalmenet.
 129. Baviáriában – Bajorországban.
 130. a' Vármegye Commisáriusa – a vármegye megbízottja.
 130. Racontez tout cela à vos Parisiens, mondám neki. – Mesélje el mindezt a párizsiaknak, mondtam neki.
 130. Rékey, Barta – Vö. az 1. [Rövid jegyzések] című szövegegységgel (13.) és a hozzá fűzött jegyzetekkel (234.); a részlet értelmezésére l. még Szilágyi 2009. 45–47.

Aug[usztus] 23d.

130. Statio – állomás.
 130. Oberster – ezredes.

Augustus 25d.

130. Commandírter – kirendelt katona, őr.
 130. passusa – útlevele, igazoló irata.
 130. Currenst – körözést.
 130. Major – őrnagy.
 130. Éjjel tizenkét óra felé beértünk. – A Munkácsra való megérkezést a *PE* harmadik változata is tartalmazza, de konkrétumok nélkül (hiányzik a megérkezés céljának megnevezése is), inkább a villámok előjelszerepe és erre adott reflexiók dominálnak: Kazinczy: Pályám emlékezete 665.
 130. Accepto Augurium! – Fordítása: *Értem az előjelet! (Elfogadom a jóslatot!)*
 Az idézetet később Kazinczy a fiának, Emilnek a születésekor is alkalmazta: „Máj. 30dikán én épen Cátónak Caesar ellen mondott felséges Beszédét fordítgatám újra Sallustumban, midőn a' feleségem, ki író asztalom mellett az én ágyamon nyúlt vala el bágyadtságában, félre téve kezéből Goldsmithnek Kosegarten által németre fordított Római Historiáját, 's általméne a' szomszéd szobába, 's egy óránál kevesebb idő alatt a' Napam kijő tőle, 's valamit mond, a' miből én csak ezt értettem

einen Sohn.

Egyszerre kiáltám a' Paulus Aemilius két szavát:

Accepto Augurium!

a' Cátó Beszédire 's a' Goldsmith munkájira emlékezvén, 's azt az áldást adtam a' fiamnak, hogy vajha őtet is ennek az isteni embernek lelke szállja meg, hogy ő is mindenk felett szeresse a' Virtust és a Hazát, 's hogy ő ne légyen soha kénytelen egy átkozott bitangló előtt szaladni, 's nyereségnek nézni a' halált, mint az a' nagy Utikai öngyilkos." Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Széphalom, 1813. jún. 3. = *KazLev* X. 404. A latin idézet Sallustiusztól származik, Cato Caesar elleni beszédéből, amelynek hatására a szenátus elhatározza a Catilina elleni fellépést; vö. Szörényi 2010. 114. A történet és a kifejezés azonban máshol is előfordul: Cicero, *De divinatione*, I. 12.; Plutarkhosz, *Paulus Aemilius életrajza*, 10.

130. échaffaudra – vérpadra.

Munkács

August[us] 25d.

130. Az Országlás foglyainak külön épületek van – A munkácsi várbörtön szigorúságáról az Oberste Justizstelle 1797. február 1-ji felterjesztése a következőket mondja: „...die für Staatsverbrecher bestimmte Festung Munkacs wäre vermöge ihrer physischen Lage von der Art, dass die dahin Verurtheilten ihrem Lebensende bald entgegensehen. Wenn also ein Mensch nicht in dem Grade graviret sey, dass man ihn der menschlichen Gesellschaft anopfern wolle, so wäre er schon aus dieser Ursache dahin nicht zu verschaffen.” [Az állam ellenségeinek szánt munkácsi vár fizikai adottságánál fogva olyan jellegű, hogy az ideszállított elítéltek hamarosan életük végét várhatják. Ha tehát valaki nem ahhoz a fokozathoz tartozik, hogy őt az emberi társadalomból ki kell rekeszteni, akkor ezen okból őt nem ide kellene szállítani.] Körner 1969. 302–303.

130. párnaszákomban – L. az FN 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65–68.) fűzött jegyzetet (286.).

130. Hackl, szerencse kerekas – Johann Hackel.

130. Báró Riedele András Miklós – Andreas Riedel rövid életrajzát Kazinczy külön is összefoglalta az FN után található, *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* c. szövegrészben (138–139.), l. még ott; Riedelt egyébként 1797 novemberében helyezték át megromlott egészsége miatt a nedves pincebörtönből az egészségesebb körülményeket nyújtó harmadik emeleti cellába; l. Körner 1969. 304–305.

130. Obristlieutenant – A Riedelre vonatkozó életrajzi feldolgozások egyike sem emlékezik meg arról, hogy Riedel rendelkezett volna alezredesti ranggal (vö. Körner 1969., Körner 1977.); maga Riedel sem állított ilyet kihallgatása során (a vallomást l. Körner 1972. 109 skk.). Az viszont tény, hogy Riedel 1790-ben kérelemmel fordult az uralkodóhoz, hogy alkalmazást nyerjen Lipót titkosszolgálatában (a szervezet kiépítéséről bővebben l. Silagi 1960.), bárói címmel és a toszkánai hadsereg alezredesti rangjával, mivel így könnyebben tudna információkat szerezni a nemesi társaság körében; a kérelem későbbi sorsa ismeretlen, de feltehetőleg nem vették figyelembe (erről l. Körner 1969. 41–43.). Mivel azonban Riedel 1792-ben, már Lipót halála után valóban megkapta a bárói címet, nem lehetetlen, hogy használta saját megnevezésekor az alezredesti rangot is, bár erre aligha volt joga. Riedel testvére, a Sopronban élő Karl egyébként katonatisztként szerelt le, Riedel a vallomásában hadnagynak nevezte („Ich habe einen Bruder namens Karl, der bei dem K. K. Infanterie-Regiment Mathessen Leutnant gewesen ist, dermalen aber zu Ödenburg in Ungarn von seiner Pension lebet” [Van egy Karl nevű fivérem, aki hadnagy volt a császári-királyi Mathessen-gyalogezredben, jelenleg azonban a magyarországi Sopronban a nyugdíjából él.] Körner 1972. 109.). Hohenwart a vallomása során a két testvéréről úgy nyilatkozott, hogy az előbbit „Baron”-nak, az utóbbit „Oberleutnant”-nak nevezte (Körner 1972. 83.).

130. Nevelője a' mostani Császárnak – ti. I. Ferencnek.

130. Moguntiai consiliarius Rill – Rill mainzi tanácsos.

130. Ruzsicskay György, Cseh, híres Musicus – Georg Ruzsitska. A Ruzsitskát „híres muzsikus”-nak minősítő megjegyzés hátterében Ruzsitska későbbi, 1804-ben Kazinczyhoz intézett leve-

- lei állhatnak, amelyben beszámol szerzeményeiről és a templomi zenében való közreműködéséről (Georg Ruzsitskay – Kazinczynak, Prag, 1804. febr. 17. = *KazLev* XXII. 70–71.; uő – uannak, Prag, 1804. máj. 12. = *KazLev* XXII. 74–77.; uő – uannak, Prag, 1804. nov. 30. = *KazLev* XXII. 82–86.); a jakobinus perben elítélt Ruzsitska azonban – akit egyébként Kazinczy személyesen soha nem látott – nem volt azonos azzal a Ruzsitska Györggyel (1789–1869), aki valóban jelentős és sikeres komponista volt a 19. század első felében. Róla l. Bónis Ferenc szócikkét: *The new Grove Dictionary of Music and Musicians*, ed. Stanley Sadie, Vol. 22, Macmillan Publishers Limited, 2001, 43–44., illetve saját, töredékes visszaemlékezését: Ruzsitska György, Vázlatok életemből = Lakatos (kiad.) 1973. 37–69.
130. Jelinek, Nevelő Bécsből – Heinrich Jeline. Megjegyzendő egyébként, hogy Jelinét a bécsi jakobinus perben hozott ítélet – Kazinczy értesülésével megegyezően – magántanárnak („gewesener Privatlehrer”) nevezi, s nem udvarmesternek („Hofmeister”), noha Jeline utolsó foglalkozása ez volt; vö. Körner 1972. 8, ill. 188.
130. Angiolini Ferenc – Neve előfordul a Munkácson lefolytatott 1805-ös vizsgálat alkalmával (l. 345.), de ügyéről – Kazinczy megjegyzésein kívül – eddig nem bukkantak fel adatok.
131. Oberster – ezredes.
131. kit harmad nap alatt a' Kondások, kiktől kenyeret kért, megfogtak – Chipault elfogására Kazinczy utalt az FN-hez kapcsolódó, 30. *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* című szöveg-egységben is (138.).
131. *Grossinger* az Író – Franz Rudolph Edler von Grossing.
131. Profószhoz – börtönörhöz.
131. Gyomorszékeinket – L. az FN 1795. okt. 7-i bejegyzéséhez (92–94.) fűzött jegyzeteket (310.).
131. A' Major felkísére szobámba – Major: őrnagy. A falak vastagságáról az 1805-ös komisszió (kirendelésének körülményeit l. 345.) a következőt rögzítette: „Die Höhe der Entfernung von einem Stockwerk zum andern betraegt beyläufig 5. Schuhe, und die Dicke der Zimmerseitenwände beyläufig 2. Schuhe.” [Az egyik emeletnek a másiktól való távolsága körülbelül öt láb, a cellák közti falvastagság nagyjából két láb.] (Körner 1969. 304–305.) Egy bécsi „Schuhe” 31,6 cm volt (Geyer 1938. 121.), azaz a két szint közti fal nagyjából másfél méter, a két szomszédos cella közötti fal pedig nagyjából hatvan centi vastagságú volt. Kazinczy a cella ablakából való kilátást egy tollrajzon is megörökítette, a rajzra feljegyzett dátum szerint 1801 júniusában (MTAK Kt. K 632/18.); reprodukcióját l. Kovács Ida (szerk.) 2009. 77. A kötetben: 522.
131. Bancócsinálásért – pénzhamisításért.
131. Wenczelnek képe is ezek közt lévén – ti. Szent Vencel, Csehország védőszentjéé.
131. Ha az nekem megengedettetett volna, Madonnáját kivétetem vala a' falbol, mikor eleresztettem. – Erről Kazinczy a naplójában is beszámol; vö. a 12. *Az én naplóm* 1801. június 28-i bejegyzésével (38–40.), valamint a 2. [*Feljegyzések I.*] szövegével is (16.).
131. Qui es? kérdém a' falat kopogtatva. Felelet: Riedele; et tu quis? – Megnevezém magam'. – Nosco te. – Unde? – Ex tuis, qui Graecii detinebantur; ego Kufsteinio eo missus sum. Fui Instructor Imperatoris in Mathesi et reliquis scientiis sub inspectione Sigismundi Hohenwarth, qui nunc Archiepiscopus Viennensis. – Et quis est tuus vicinus, sub N[ume]ro 6? – Hoc nemo scit; cum nemine loquitur; id tantum scio ex servitoribus, quos decrepitus, incurvatus senex sit, et quod jam deliret. Ejus vicinus sub N[ume]ro 7. versus Polonium ultimus in hac nostra contignatione est Georg[ius] Ruzsicska, Bohemus. Sorba nevezé a' többit. Et qui sunt aspectus, quae nobis spes? Conficieturne pax?
Ki vagy? – kérdém a falat kopogtatva. Felelet: Riedele; és te ki vagy? – Megnevezém magam.
Ismerlek.
Honnan?
Barátaidtól, akik Grazban voltak fogva, engem oda Kufsteinből küldtek. A császár tanítója voltam matematikából és egyéb tudományokból Hohenwarth Zsigmond felügyelete alatt, aki most bécsi érsek.
És ki a szomszédod a 6. szám alatt?

- Azt senki sem tudja, senkivel sem beszél. Csak annyit tudok a szolgaszemélyezettől, hogy roskatag, görnyedt, vén és már a végét járja. Szomszédja a 7. szám alatt, Lengyelország irányában az utolsó a mi emeletünkön Ruzsicska György, cseh ember. – Sorba nevezé a' többit. – És mik a kilátásaink, mi a reményünk? Lesz-e béke?
131. Ex tuis, qui Graecii detinebantur – Grazban Riedellel egy időben a következők raboskodtak: gróf Petschart, gróf Pálffy Ferenc, Landerer Mihály, Szén Antal, Tancsics Ignác, Erdélyi László, Deák István (Körner 1969. 299.). Landerer, Pálffy, Szén és Tancsics személyére és pályafutására l. az *Életrajzok* között található adatokat, Deákra l. Benda (kiad.) III. 272–273. Közülük a Tancsics Ignáccal való, kopogtatáson alapuló beszélgetésekről vannak adataink: ÖStA KA Hofkriegsratprotokolle 1805, Karton 22, H 391, 10–12. folio; vö. még Szilágyi 2009.
131. ego Kufsteinio eo missus sum – Riedel fogságának stációi: 1795 augusztusában Kufsteinbe vitték, majd innen 1796 augusztusában Grazba szállították. 1797. ápr. 21-én vitték tovább (gróf Pálffy Ferencsel, Grossinggal, Petscharttal és Lindenblattal együtt) Munkácsra. Bővebben l. Körner 1969. 299, 302. Riedel és Kazinczy közös börtönideje valamivel kevesebb mint egy évet ölelt föl (1800. aug. 25-től 1801. jún. 28-ig).
131. Fui Instructor Imperatoris in Mathesi et reliquis – Riedel a későbbi I. Ferencet és testvérét, Ferdinándot tanította matematikára; Ferenc komoly ellenszenvvel viseltetett tanára személyisége és pedagógiai módszerei iránt, az oktatást egyszer megtekintő II. József azonban meg volt elégedve Riedellel. Bővebben l. Körner 1969. 23–38. Vö. még Wandruszka 1965. 74–75, 83, 374.
131. sub inspectione Sigismundi Hohenwarth – Gróf Sigismund Anton Hohenwart zu Gerlachstein, a későbbi bécsi érsek 1778-tól nevelőként a történelmet tanította Toscanában a későbbi II. Lipót gyermekeinek, így többek között Ferencnek és Ferdinándnak is. Riedellel itt ismerkedett meg. A gyermek Ferenc tanárai közül a leginkább őt szerette, az oktatást megtekintő II. József azonban elégedetlen volt Hohenwart nevelési módszerével (vö. Körner 1969. 23–38.). Hohenwartot 1788-ban nyugdíjazták nevelőként. Bővebben l. Wolfgruber 1912., a fienzei időszakra különösen: 12–29.
131. Feleségem még a' Bécsi Klostomból hozá a' hírt – Kazinczy későbbi felesége, gróf Török Sophie lánykorában a bécsi szalezianus apácák nevelőintézetében élt; l. még az *FN* 1795. aug. 20-i bejegyzéséhez (88.) fűzött jegyzeteket (305.).
131. a' Catechismust az ifjú Gróf Hohenwarthnak ez a' Riedele adta – Sigismund Anton Hohenwart unokaöccsét, Stanislaus Leopold Hohenwartot (1775–1810) Riedel még Firenzében ismerte meg; az idősebb Hohenwart 1780-ban szakította meg először és utoljára szabadsággal nevelői ténykedését, s ekkor utazott haza Laibachba (ma: Ljubljana) az édesanyjához, hogy magával hozza unokaöccsét, akinek neveléséről maga akart gondoskodni Firenzében (vö. Wolfgruber 1912. 14.). Amikor Hohenwart 1790-ben Bécsbe visszatért, a fiatalember – nagybátyja kívánságára – Riedelnél szállt meg. Az ekkor egyetemi hallgató Hohenwart szerelmes volt Riedel nevelt lányába, Louisába, s Riedel személyisége is nagy hatással volt rá. Hohenwartot Riedellel együtt tartóztatták le. Hohenwart a kihallgatások alkalmával részletesen jellemezte Riedelt és hozzá fűződő kapcsolatát; vallomásának részletes közlése: Körner 1972. 77–108. A bécsi szervezkedésre – ellentétben a magyarországgal – nem volt jellemző a kátéknak a készítése és terjesztése (bár kivételképpen előfordultak ilyen szövegek is, vö. Haderer 1968. 99–102.), Hohenwart vallomásából azonban kiderül, hogy a per során súlyosbító körülményként értékelt iratokat (verseket, kiáltványokat stb.) valóban Riedel adta át vagy olvasta fel a fiatalembernek. Hohenwartot – figyelembe véve fiatal korát és befolyáolhatóságát – enyhítéül bizonytalan idejű fogságra ítélték: „Stanislaus Leopold Graf von Hohenwart. Dieser wurde in einem Alter, welches noch jedem Eindruck offenzustehen pflget, der Obsorge des bereits abgeurteilten Staatsverbrechers Riedel anvertraut. Dieser mit allen Verführungskünsten ausgerüstete Bösewicht benutzte die Anhänglichkeit des Jünglings und leitete ihn auf eine listige Art dahin, wo er es seinem ruchlosen Plane angemessen fand. An der Hand seines Führers glaubte der Jüngling sicher zu gehen und ginge leider dem Verbrechen zu. In mildester Rücksicht auf diese Umstände, dass eben der ihn verführte, dessen Obsorge er anvertrauet war, wird Graf von Hohenwart auf unbestimmte Zeit im Gefängnisse angehalten.” [„Gróf Stanislaus Leopold

von Hohenwart. Őt abban a korban, amikor még befolyásolható volt, rábízták Riedelre, az elítélt hazaárulóra. Ez, a gonosz csábítás valamennyi eszközével felszerelt gazember kihasználta az ifjú tapasztalatlanságát és agyafúrt módon odáig vitte, hogy az [a gróf] végül egyetértett ennek elvetemült tervével. Az ifjú úgy hitte, hogy vezetőjével kéz a kézben biztosra mehet, és így sajnos a büntettség jutott. A legkegyesebb tekintettel arra a körülményre, hogy éppen az vitte félre, akinek a felügyeletére volt bízva, Hohenwart gróf bizonytalan időre börtönbe kerül.”] Az ítéletet l. Körner 1972. 189–190.

131. Mind azért szenvedének a többiek is. Menz, Hackl, Jelinek, Ruzsicska – Azaz: Ignaz Menz, Johann Hackel, Heinrich Jeline, Georg Ruzsitska.
132. Angiolini Ferencnek az esete borzasztó. – Angiolini elfogásának körülményeit egy 1815. júl. 13-i levelében a következőképpen idézte föl, amikor egy félreértés következtében egy ismeretlen személy kereste meg Bécsben: „Egy estve, Máj. 5dikén, haza megyek. Feleségem kérdé, ismerem e Gróf Aremsperget? A' név nem ez volt, de ilyen formán hangzott. Nem jut jól eszembe. (A' név A betűn kezdődött, és -spergen végződött.) Nem én. – Hát mi dolgod vele? Nekem semmi; nevét sem hallottam soha. – Íme cselédje itt keresi; már a' Polizeynál is nyomozott, 's holnap 8kor vár; azt izeni, hogy papirosaidat vidd hozzá. – Én ezeket nem értettem; de eszembe jutna Angiolini a' ki Munkácson fogva ült velem, 's épen illy technikával fogattatott-el, hogy láрма nélkül fogattassék-el. Képezed, barátom, mint aludtam egész éjjel, noha tisztának, végtlennek érzém magam. Más nap úgy csókoltam-meg feleségemet 's gyermekemet, hogy ez az utolsó csók, mellyet nekik adhatok ez életben, de nekik nem szóllottam. Rettegve mentem-be a' Városba. A' Herrngassenben, a' Liechtenstein házánál, úgy valék mintha a' chaffotot [vérpapdot – Sz. M.] láttam volna magam előtt.” Kazinczy – gróf Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1815. júl. 13. = *KazLev* XIII. 33. Ezt az élményét egy önálló feljegyzésében is megörökítette (*A Bécsi Polizey, velem. 1815*); ezt lásd a 32. [*Rekonstruált levél-együttes*] című szövegegyeségben, a 81. számon (197–199).
132. a' Cisalpínai Republica – A forradalmi Franciaországtól az itáliai hadjárat alkalmával létrehozott olasz államalakulat Lombardia és Emilia-Romagna területén jött létre, Milánó volt a fővárosa. 1797. júl. 7-én kiáltották ki itt a köztársaságot, s a campoformioi béke elismerte a létét. A köztársaság élén egy öttagú direktórium állt. 1799-ben az orosz–osztrák hadjárat hatására felbomlott, de Napóleon 1800-ban újjászervezte. 1801–1802-ben a neve Itáliai Köztársaság lett, 1805-től (Piemonttal kiegészítve) Itáliai Királyság. 1814–1815-ben felbomlott.
132. reclamálják – hívják vissza.
132. duellálék – párbajoztam.
132. Justinusomat – A szóba jöhető két személy közül feltehetőleg a római történetíró Justinusról van szó (Kr. u. 3. század); főműve: *Epitoma Historiarum Philippicarum*, amely Pompeius Trogas történeti munkája nyomán készült.
132. Polizey – rendőrség.
132. Stíriából – Stájerországból.
133. Patvarista koromban – patvarista: joggyakornok, ügyvédbojtár.
133. napához – anyósához.
133. valvulán – a megfigyelőnyíláson.
133. megnyitni restelkedék – értsd: amikor rest (lusta) volt megnyitni.
133. diagonalis intézetben – haránthelyzetben.
133. *Vere dignum et iustum est, aequum et salutare etc.* – Fordítása: *Valóban méltó és igazságos, illő és üdvös stb.* Idézet a katolikus mise latin nyelvű liturgiájából.
133. Moguntiai – mainzi.
133. exorcizálást – ördögűzést.
133. *Geist der Lügen – ich befehle dir – im Namen der ewigen Wahrheit – mir Nachrichten zu bringen – von meinem geliebten Weib – von meinen Kindern – von meinen Enkeln und Kleinenkeln.* Hazugság szelleme – parancsolom neked – az örök igazság nevében – hozz hírt – kedves feleségről – gyermekeimről – unokáimról és dédunokáimról.
133. Compositor – zeneszerző.

133. violínje, fortepianója – hegedűje, zongorája.

133–134. *Amice, ugymond, exploratorem habemus. His meis oculis vidi nebulonem prae mea janua transeuntem. Substitit ad meam portam, et diu hic substitit. Et versus Ruzsicska progredit, et inde redire illum vidi. Caveamus nobis ab omni colloquio, quod periculum post se trahere potest. – Habesne portam apertam, et qualiter illum videre potuisti? – Asser janue exterioris fissuram accepit. Per hanc fissuram vidi nebulonem, ut illum diu perdant! – Spectra vides, amice, felelém.* Barátom – úgymond –, valaki kémkedik utánunk. Saját szememmel láttam a csirkefogót, amint elhaladt az ajtó előtt. Megállt az ajtómnál, sokáig állt itt, továbbment Ruzsicska felé, aztán láttam, hogy visszatér. Tartózkodjunk minden olyan beszélgetéstől, amely veszedelmet hozhat ránk.

Nyitva van talán az ajtó? Hogyan láhattad?

A külső ajtó gerendáján repedés van, ezen át láttam a csirkefogót, hogy az Isten akárhová tegye! Rémekeket látsz, barátom – felelém.

134. nebulo – gazember.

134. *Vocavi te, et non venisti.* – Hívtalak, és nem jöttél.

134. *Et quoties vocavi? – Ternis vicibus. – Amice, en te in mendacio deprehensum; semel tantum te vocavi. Sed gratulor et tibi et mihi. Tu portam apertam habes.* – És hányszor hívtalak? – Háromszor. – Barátom, hazugságon kaptalak, csak egyszer hívtalak. De szerencsét kívánok neked és magamnak, amiért nyitva van az ajtó.

134. Profósz – börtönőr.

134. *Amice, apertam habes januam; sed gratulor tibi et mihi; da mihi ad edendum.* – Barátom, nyitva van az ajtó; szerencsét kívánok neked és magamnak; adj ennem.

134. Nyissam meg a fűtő-lyuk' ajtaját, 's adjam be az étket. – Arról, hogy Kazinczy hogyan juttatta élelemhez Riedelt, az 1805-ös komisszió vizsgálódása során derült fény, nyilván Riedel vallomása nyomán. Mivel a vizsgálat elsősorban arra volt kíváncsi, Riedel hogyan juthatott írószerekhez, illetve hogyan juttathatott ki bármiféle írást a börtönből, a jelentés is ennek alárendelve mutatta be az esetet, s elsősorban az írószereket (a tinta gyártásához szükséges gubacsot és tintát) nevezte meg: „Riedel verfaßte nun auf ihn ein Gedicht, und beschwer ihn in selben, daß er seine Elegien aufzeichnen, und sich, wenn er frey wäre, damit auch für Riedels Befreyung verwenden wolle. Kazsinsky versprach beides, und überbrachte dem Riedel von nun an durch beynahe ¾ Jahr auf obige Art, und zwar durch den Ofen, dessen Kappe hinweggenommen werden konnte, Galläpfel zur Tiente, und Federn, einmal sogar eine Flasche Tokayer, Milch und ein Kipfel, dagegen aber erhielt er immer die abgeschriebenen Elegien”. [„Riedel egy verset írt hozzá, amelyben azért könyörög, hogy lejegyezhesse saját elégiáit, és [kéri], ha szabadul [Kazinczy], járuljon hozzá Riedel szabadulásához is. Kazinczy mindkettőt megígérte, és Riedelnek ¾ éven keresztül a fenti módon, mégpedig a kályhán keresztül, aminek a fedelét le lehetett venni, juttatott át neki tölgygubacsot tintának és tollat, sőt egyszer még egy üveg tokajit is, tejet és egy kiflit, cserébe megkapta a lejegyzett elégiákat.”] ÖStA KA, Hofkriegsratprotokolle 1805, Karton 22, H 391, 25–26. folio; vö. még Körner 1969. 313., valamint Szilágyi 2009.

Az FN-ben és az itt is leírt módszer úgy képzelendő el, hogy a cellákat kívülről, a folyosóról fűtötték, s a folyosóra kijutó Kazinczy innen tudta beadni a kályhán keresztül az adományait, amelyet a cellából – a kályha ottani zárórészét eltávolítva – tudott átvenni az ott ülő fogoly.

134. napjában négy xrral élek – Míg a Munkácsra szállított foglyokat általában napi 20 krajcáron tartották, sőt előfordult 30 krajcáros keret is, Riedelre külön rendelkezés vonatkozott, így őt napi 8 krajcárból táplálták (Körner 1969. 293–294.). Menz egyébként napi 10 krajcáros ellátmánnyal volt ellátva (vö. Führer 1965. 223.), Riedelé feltehetőleg a legkevesebb volt az ekkor itt őrzött államfoglyok közül. A Kazinczytól Riedel szájába adott kijelentés azonban téves: Riedel ekkor még természetesen nem volt tíz éve államfogoly.

134. én vele titkos levelezésbe tévém magam – Kazinczynak az anyjával folytatott titkos levelezéséből nem maradtak fenn levelek, de a kapcsolattartásnak erről a módjáról árulkodik a következő levél: Kazinczy – Budai Andrásnak, Munkács, 1801. jún. 17. = *KazLev* II. 432.; l. még a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben, a 73. számon (192.).

134. ciocoládát – csokoládét.
 134. sódart – sonkát vagy más füstölt húst.
 134. meszely – űrmérték: nagyjából 0,4 liternek felel meg.
 134. xrijával – krajcárjával.

Június 26dikán

135. állja a' vártát – őrködik.
 135. eszterháról – ereszről.
 135. Profószt – börtönőrt.
 135. Commendánszt – börtönparancsnokot.
 135. róf Pálffy Ferencz, a' Regni Báró Leopold' fija – Regni Báró, azaz az ország bárója, vagyis zászlósúr; a kifejezés értelme tehát az, hogy Pálffy Ferenc apja, Lipót zászlósúr volt. A botózas ilyenformán ellenkezett a Werbőczy *Tripartitum*án alapuló jogszokással, amely magyar nemes esetében kizárta a botbüntetést.
 135. Sie waren draußen? – Ön kint volt?
 135. Ja, Herr Obrichtwachtmeister, ich war draußen. – Wie haben Sie das unterstanden? – So wie ein Mensch, der vor allen Freuden beraubt ist, sich unschuldige Freuden stiehlt. – Was war Ihre Absicht dabey? – Keine andere, als am Gang, in einer Entfernung von dem Fenster stehen zu bleiben, und Menschen zu sehen, die arbeiten, hinauf und herab gehen. – Wissen es Ihre Gefährten, daß Sie draußen waren? – Keiner weiß es. – Das ist ein Vorfall, auf den ich nicht gefaßt war; ich muß es anzeigen.
 Igen, őrnagy úr, kint voltam.
 Hogy merete ezt megtenni?
 Olyan emberként, aki minden örömtől meg van fosztva, és így lop ártatlan örömet magának.
 Mi volt a szándéka ezzel?
 Semmi egyéb, csak az, hogy a folyosón az ablaktól kis távolságban megálljak, és nézzem a dolgozó és járókelő embereket.
 A társai tudják, hogy kint volt?
 Senki sem tudja.
 Ez olyan eset, amelyre nem számítottam; ezt jelentenem kell.
 135. Nun so sey's. Kommt es heraus, daß Sie draußen waren, so bin ich unglücklich; aber es sey gewagt! Ich habe gute Botschaft. – No jó. Ha kiderül, hogy kint járt, bajba kerülök; de megkockáztatom. Jó hírt hozok.
 135. Bujanovics Károly Udvari Agens' levelét Consiliar[ius] Kazinczy Andrásához – Erről a levélről Kazinczy András 1801. jún. 24-én számolt be Kazinczy Józsefnek, l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben, a 74. számon (193.).
 135. Ó Felsége az Úr Öccsének Ferencznek eleresztetése iránt ma Június tizennyolczadikán írta alá a' beadott esedezést. – 1801. ápr. 24-én terjesztette elő a magyar kancellária Kazinczy László alezredes kérvényét bátyja, Ferenc szabadon bocsátása érdekében. Az államtanács elé máj. 2-án került az ügy, ahol is pártolták a megkegyelmezést. József nádor 1801. jún. 9-i dátummal terjesztette föl az uralkodónak a Martinovics-összeesküvés még letartóztatásban lévő elítélteinek megkegyelmezéséről szóló javaslatát. Véleménye szerint Kazinczy Ferenc, Szmethanovics Károly és Laczkovics László elengedése lenne indokolt. A vonatkozó iratot l. Domanovszky (kiad) I. 390–396. Az előterjesztés – Kazinczy hagyatékában megőrzött – aktáját l. még OSZK Kt An. Lit. 12036 (itt mellékelve van a magyar fordítás gépirata is). Ezt a véleményt az uralkodó elfogadta, s így jún. 15-én aláírta a kegyelmet; mielőtt a Kazinczy, Szulyovszky és Úza család kérvényei, amelyeket Zemplén vármegye is támogatott, a jún. 12-i államtanács után elé kerültek volna. Kazinczy édesanyjának az 1801. máj. 20-án, Sátoraljaujhelyen kelt kérvényéről, amelyet a megye támogatólag küldött föl a Helytartótanácshoz, l. Hógye 1990. 12. Erre a kérvényre Kazinczy később, amikor rátalált a levéltárban, 1823. máj. 3-i dátummal a következőt jegyezte föl: „Nem gyaníthatok egyebet mint azt, hogy ez a sovánny Esedezés annak a másíknak példája szerint volt nem tudom ki által dolgozva, amelyet ezelőtt már Udv. Agens Bujanovics Úr nyújtá-be Ó Felségének és amellyért az Anyámtól ez

az Udvar. Agens Ötszáz forintot kívánt pengő pénzben. Ez a gyanúm onnan ered, hogy a Szulyovszky Menyhért gyermekeinek itt következő Esedezések is ezen kapta szerint készült, és minden ami itt áll, Bécsi Deákásra mutat inkább, mint Magyarországra.

A Béke ezen eszt. megkötöttet, s én 1801. Június 28-dikán a Munkácsi Várból szabadon eresztettem, minekutána (elfogattatván az Anyám házánál Alsó-Regmecen 1794. Decemb. 14-dikén) Budán, Brünben, Kufsteinben és Munkácson kétezer háromszáz nyolcvanhét napot töltöttem-el nekünk Magyar foglyoknak sok tekintetekben kedvező, de még is keserves fogságban. Német rabok naponként négy xrt kapnak, s nincs semmi ruhájok, semmi ágybeliek, egy szalmazsákon és egy pokróczon kívül, s foghelyeiknek külsőben soha túl nem lépnek. Nekünk szabad volt úgy élnünk, ahogy erszényünk bírta, saját ruháinkba öltözködnünk, s gyakorta ki valánk hordva, de mindég egyenként, a napra. Velem háromszáz darab könyv volt. Melly hasznát vehettem volna azoknak, ha az a gondolat, hogy meg nem határozott időre küldtettem oda, minden második sor olvasása alatt mint egy gyilkos tör nem vert volna keresztül; s ez a gondolat annál írtóztatóbb volt, mert ott olly rabot láték (a Brunn mellett emelkedő Spielberg várbán), aki harmincznégy eszt. olta szenvedé rabságot. Kufsteinből 1800. Június utolsó napjaiban Fiorella Antal Francia Generális és Chipault Francia Huszár Obester társaságában menénk Prágáig és onnan vissza a Margit-Szigetéig Buda és Pest között; Munkácson pedig Obristlieut. Báró Riedele András volt szomszédom, ki egykor Tanítója s Nevelője volt a most uralkodó Császárnak. –

De mint ez szomorú tapasztalás, s szomorú öröm az az érzés, hogy mind ezek elmúltak. Kazinczy Ferencz.” (Hőgye 1990. 12–13.)

Zemplén vármegyén kívül egyébként Bihar is folyamodott Kazinczy és Szilágyi János szabadon bocsátása érdekében – de akkorra Kazinczy már kiszabadult. Vö. Domanovszky (kiad.) I. 379–380. Az előterjesztés – Kazinczy hagyatékában megőrzött – aktáját l. még OSZK Kt An. Lit. 12036.

135. vagy stafeta által vagy első postával indul – vagy rendkívüli postajáráttal, vagy a legközelebb induló, menetrendszerű postakocsival (a különbségtételről l. 346.)

135. Consiliarius Úr – tanácsos úr.

135. Deprendi miserum est! – rajtakapadni nyomorult dolog (Horatius, *Sermonum* I. 2, 134; Horváth István Károly fordítása).

Az idézetet Kazinczy az *FN* megírásánál korábban, egészen más összefüggésben is használta egy 1809. jún. 12-i, Kölcsey Ferenczhez intézett levelében (KölcsLev I. 62.).

Arról az esetről, hogy Kazinczy elhagyta a celláját, s Fritschner meglepte, Fritschner valóban nem tett jelentést, de az eset a munkácsi börtönben Riedel fogva tartásának körülményeit 1805. márc. 1. és 16. között vizsgáló komisszió (kirendelésének körülményeit l. 345.) munkája során kiderült; ezért Fritschnert éppúgy felelősségre vonták, mint azért, hogy a foglyok kapcsolattartását lehetővé tevő kopogtatást nem akadályozta meg, valamint Riedelt úgy helyezte 1797 novemberében a nedves pincebörtönből egy másik, egészségesebb, emeleti cellába, hogy nem változtatta meg a személyének azonosítására alkalmas számát. A komisszió vezetője, Scharlach ezredes azt javasolta, hogy a hanyagság miatt már 1802-ben 12 óra ársztommal sújtott Fritschnert nyugdíjba kell küldeni, az uralkodó elégedetlenségének kinyilvánításával, s neki kellene viselnie a kirendelt bizottság költségeit is. Az uralkodó azonban a javaslatra rájegyzett véleményében elismerte, hogy Fritschner nyugdíjazása már korábban elintéződött; Fritschnert valóban nyugdíjba küldték. Erről l. Körner 1969. 335–336., valamint: 313.; vö még Szilágyi 2009.

135. Martyrok – mártírok, vértanúk.

136. Menj hát Hohenwarth Érsekhez, menj egy Báró Rotschütz néhez – Minden bizonnyal Wilhelmine Frey von Rotschützről van szó, aki Riedel régi bécsi barátai közé tartozott. Riedel Brünben írott leveleiben Rubicunda néven emlegette, lányát, Lisette von Rotschützöt pedig Cherubinként – Lisette egyébként Riedelt többször is meglátogatta brünni fogsága helyszínén, sőt levelezés révén Kazinczyval is ismeretségbe került (1807. máj. 15-i, Kazinczyhoz intézett levelét l. *KazLev* XXII. 183–185.). Vö. még Deák 1993. 71, 76, 87, 103–104, 133. Báró Rotschütz és Riedel baráti kapcsolatáról Hohenwart is megemlékezett a vallomásában (Kör-

ner 1972. 90.), említette egy 1793-as találkozásukat is, mondván: „Ich sah Baron Rothschütz einmal bei Ridele kurz vor seiner Abreise zur Armee im Jänner 1793. Er sprach da nur von den Anstalten zur Reise. Ridele hat mir von seiner Denkungsart über Revolution nie gesprochen.” [„Egyszer láttam Rothschütz bárót Riedelnél röviddel az előtt, hogy 1793 januárjában elment a hadsereghez. Akkor csupán az utazás körülményeiről beszélt. A forradalomra vonatkozó nézeteiről nekem soha nem beszélt.”] (Körner 1972. 98.)

136. a' HofKriegsrath' szomszédjában – Az Udvari Haditanács épülete Bécs első kerületében, az Am Hof téren állt (a mai számozás szerint a 2. szám alatt; az eredeti épület ma már nem létezik).

Június 28dikán

Erről a napról, a szabadulás örömét hangsúlyozva, de minden egyéb konkrétum mellőzésével a következő olvasható a PE harmadik változatában: „Június' 28d. 1801. – Partra léptem, kétezer háromszáz nyolczvanhét napi hányattatásaim után. – Az elnémult öröm forró könnyör-gés.” Kazinczy: Pályám emlékezete 665.

136. Der Herr Obrichtwachtmeister empfiehlte sich Ihnen, und läßt Sie zu sich bitten. – Az őrnagy úr ajánlja magát és kéreti Önt.
136. S[ei]ne[r Maj]estät] schenken Ihnen Ihre Freiheit zurück, und ich wünsche, daß Ihr Leben glücklicher laufe, als bis itzt. – Ófelsége visszaadja a szabadságát, és én azt kívánom, hogy élete boldogabb legyen, mint eddig volt.
136. Nun kommen Sie aus einer Gefangenschaft in eine andere, mondá – Most az egyik fogságból a másikba kerül, mondá.
136. Sie sind ein großer Gartenfreund. Lassen Sie mich so glücklich seyn, daß ich Sie zuerst in den meinen führen könne. – Nicht so, mondám; ein freygewordener Gefangene wünscht Feld und Wiese, und nicht Gärten, Einsamkeit und nicht Gesellschaft. Kommen Sie nicht mit; so werde ich glauben, ich sey noch immer Ihr Gefangene. – Ön nagyon szereti a kerteket. Részesítsen abban a szerencsében, hogy először a magaméba vezethessem. – Nem úgy, mondám; egy kiszabadult rab nem kertbe kívánczik, hanem ki a rétre, a mezőre; magányt szeretne, és nem társaságot. Ne jöjjön velem, mert úgy érezném, hogy még mindig a foglya vagyok.
136. Commendáns – börtönparancsnok.
136. a' Zrínyi Ilona' idejében – Az utalás feltehetőleg arra az időszakra vonatkozik, amikor Zrínyi Ilona 1685 őszétől 1688-ig védte Munkácsot az azt ostromló császári seregek ellen.
136. kevés ölnyi – öl: általában 1,6–1,8 méternyi hossz mérték (bővebben l. Bogdán 1990. 172–186.)
136. H[er]r Obrichtwachtmeister, Sie haben aus der Schule geschwatzt! – Nem, Uram, mondá Fanny Kisasszony; ich habe Sie selber gesehn. – Wie das, um alle Mächte des Himmels? – Őrnagy úr, Ön fecsegett! – Nem, Uram, mondá Fanny Kisasszony; magam láttam. – Hogyan, az Isten szerelmére?
137. scénát – jelenetet.
137. profetziámra – jövődölésemre.
137. Profiant-Officiernek – élélmezési tisztnek.
137. Meskó – A báró Meskó családra l. Nagy Iván VII. 426–447.; az itt emlegetett személy a családfa alapján nem azonosítható.
137. Tintaspeciest – tintafajtát.
137. Gyomorszékünkben – L. az FN 1795. okt. 7-i bejegyzéséhez (92–94.) fűzött jegyzetet (310.).
137. Profósznak – börtönőrnek.
137. Trautel – Róla Kazinczy a szabadulásáról naplófeljegyzéseiben is megemlékezik; vö. a 12. Az én naplóm 1801. jún. 28-i bejegyzésével (40.).
137. blondine – szőkeség.
137. hetérácska – könnyűvérű, félvilági nő; prostituált.
137. Franz, az én levélhordóm, kiszabadult és felkeresett. – Erről Kazinczy az 1804. márc. 7-i feljegyzéseiben így emlékezik meg: „Az anyám érkezik 's hozza a' Munkácsról elbocsátott Plezsnyszkzy Ferenczet.” Kazinczy: Pályám emlékezete 184.

30.

Töredék toldalékok a' mondottakhoz

- A *BáLm*-ben így elkülönített rész feltételezhető eredeti funkciójáról és tartalmáról l. a *Bevezetést*.
138. Báró Riedele András Miklós – Riedelről l. az *Életrajzok* között található biográfiát, illetve a főtebb elmondottakat (337–344.).
138. Obristlieutenant – alezredes.
138. Condemnálatott – elítéltetett.
138. Titkon küldé fel panaszát a' Császárhoz Fritschner ellen – Az esemény, amelyre Kazinczy utal, nem egészen így történt. Maga Riedel is tudott erről a vádról, s Kazinczyhoz intézett levelében tiltakozott is ellene (*KazLev* XXII. 152, 482.). Riedel ugyanis nem juttatott el panaszt a börtönparancsnokról, hanem a korábban szabaduló Ruzsitska adott át Prágában, 1804. szept. 29-én egy kegyelmi kérvényt az uralkodónak Riedel érdekében, amelyhez mellékelte Riedel néhány elégiáját is. Erről részletesen beszámol 1804. nov. 30-i, Kazinczyhoz intézett levelében: *KazLev* XXII. 83–84. Ennek következtében – különösen pedig a foglyok érintkezését lehetővé tevő, kopogáson alapuló ábécé földerítése érdekében – rendelte ki az uralkodó parancsára a Hofkriegsrat 1805-ben, tehát már Kazinczy szabadulása után azt a komissziót Munkácsra, amely Riedel fogva tartásának a körülményeit vizsgálta. A vizsgálat elrendeléséről l. ÖStA KA Hofkriegsratprotokolle 1805, Karton 22, H 132. A bizottság valóban megállapította Fritschner számos, a foglyoknak való kedvezésben megnyilvánuló hanyagságát, s ezért 24 óras áristomot kellett elszenvednie, majd nyugdíjazták is (bővebben l. Körner 1969. 317–335.). A bizottság jelentését l. ÖStA KA Hofkriegsratprotokolle 1805, Karton 22, H 391.; értelmezésére l. Szilágyi 2009. Vö. még a főtebb, a munkácsi börtönről mondottakkal is (337.). A vizsgálatnak azonban megvolt az a kétségtelen eredménye, hogy az uralkodó figyelmét ráirányította a bécsi jakobinus per vádlottjai közül leghosszabb idő óta börtönben lévő Riedelre.
138. Riedele pedig a' Brünni Minoritákhoz küldetett – Riedel 1806. jún. 6-án érkezett meg a brünni minorita kolostorba, ahol továbbra is államfogolyként, de az eddigieknél kedvezőbb körülmények között élt (pl. látogatókat fogadhatott, levelezhetett, így többek között Kazinczyhoz szóló levelei is innen íródtak stb.). A Polizeihofstelle több lehetőséget is mérlegelt a hely kiválasztásában, így felmerült két grazi kolostor is; a választás többek között azért esett mégis erre a kolostorra, mert egyrészt itt nem voltak novíciusok, akikre Riedel esetleg rossz hatással lehetett volna, másrészt pedig a helyi Polizeidirektion itt jobban szemmel tarthatta Riedelt, mint más helyütt. Bővebben l. Körner 1969. 347–352., Deák 1993.
138. Felvigyázója Gróf Heister Generalis volt – Philipp Heister gróf (1745–1826) tábornok, aki részt vett Mantua 1796-os bevételében, 1797-től nyugállományban élt Brünnben. Szabadkőműves volt (erről l. Irmen 1994. 355.). Annak idején a bécsi Pflanzschulében és később a neustadti katonai akadémián volt Riedel iskolatársa. Kettejük korábbi, s most felújított barátsága sokat segített Riedelnek abban, hogy a brünni tartózkodás alatt szellemileg és fizikailag is magára találjon; Riedel komoly hálát érzett Heister iránt. Az sem zárható azonban ki, hogy Heister azért tartott szoros kapcsolatot Riedellel, mert a kormányzat megbízásából ő felügyelt rá. (Bővebben l. Körner 1969. 361–363.) Ez a gondolat egyébként Riedel előtt sem volt ismeretlen, ő azonban ezt tagadta: „Ich bin nicht unter der Aufsicht des Dicitur [Heister Riedeltől származó álneve, amelyet Riedel leveleiben használt – Sz. M.]; denn er ist ganz ohne Anstellung in Ruhe, in goldener Ruhe.” [„Én nem tartozom Dicitur felügyelete alá, ő ugyanis mindenféle alkalmazás nélkül nyugalomban van, arany nyugalomban.”] (*KazLev* XXII. 172.) Riedel Heisterről írott életrajzát l. *KazLev* XXII. 150.
- Riedelt Brünnben gyakran felkereste egy másik, hajdani tanuló társa, Forgács Péter báró is. Bővebben l. Körner 1977. 333–334, valamint Deák 1993. Heister levélben Kazinczyval is felvette a kapcsolatot: Brünn, 1807. febr. 27. = *KazLev* XXII. 161–162.; Brünn, 1807. ápr. 13. = *KazLev* XXII. 175–179.; Brünn, 1807. aug. 14. = *KazLev* XXII. 210–211.; Brünn, 1807. szept. 25. = *KazLev* XXII. 221–222.

138. praesentálá magát Generalis Davoustnál – Brünnt 1806 októberében foglalták el a francia csapatok Louis-Nicolaus Davout marsall vezetésével, s ekkor a minorita kolostorba is francia tiszteket szállásoltak be. Az ő segítségével tudott Riedel kapcsolatba lépni Davout marsallal, s ennek köszönhető, hogy a tábornok őt saját személyes védelme alá helyezte. Bővebben l. Körner 1977. 334. Riedel kiszabadulásában szerepet játszott azonban a morvaországi tartományfőnök, Prokop Lazansky gróf elnéző magatartása is (vö. Wangermann 1991. 192.).
138. Megbuktatván Napoleon, elváltoztatá nevét – Riedel Napóleon bukása után Franciaországban maradt és álnéven bujkált. 1817-ben Aix-en-Provence-ból Donadieu álnéven írt levelet Cserey Farkasnak, később Saint Flour/Cantal helységből Baldran álnéven jelentkezett. Mivel Cserey Kazinczy barátja volt, a Kazinczytól följegyzett információ ezúttal minden bizonnyal tőle származott.
138. (:Egy más helyen ez a' jegyzés áll felőle) – Az itteni adatokhoz l. a fentebbi jegyzeteket, valamint az *Életrajzok* között található biográfiát.
138. Chipault harmad napra azután hogy a' Kondások elfogák – Chipault szökéséről l. az *FN* 1800. aug. 25-i bejegyzését (130.).
138. fujta meg kürtjét a' posta – A postalegények mesterségének jele a fekete-sárga zsinórral díszített postakürt volt. A kürt használata kizárólagos postajog volt. A különféle kürtjelzések, dallamok egyértelműen elárulták, hogy menetrendszerű járat (ordinária) vagy staféta (erről l. lejjebb) jön-e. Bővebben l. Kovács Gergelyné 1997. 106.
138. staféta jött – A korabeli postajáratok közül a rendkívüli járatokat nevezték stafétáknak: ezek nem előre meghatározott útvonalon és időben közlekedtek, hanem a megrendelő igényeinek megfelelően. A staféták a postamester lovaival, kocsijával szállítottak, a lóváltásról a vonal menti postamesterek gondoskodtak. Bővebben l. Kovács Gergelyné 1997. 107.
138. Herr Profoß, da Sie mir nichts neues sagen, so will ich Ihnen es thun; der französische Oberste ist frey – Börtönőr úr, ne mondjon nekem újdonságot, ezt én akarom megtenni: a francia ezredes szabad.
138. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.
139. Szmethanovics – Szmethanovics Károly.
139. Prímás Cardinális Batthyáninál – gróf Batthyány József esztergomi érseknél, hercegprímásnál.
139. Semináriumba – itt: papi szeminárium, azaz katolikus papnevelő intézet.

31.

[Levelek]

A levelek Kazinczy – számunkra már eredeti formájában nem ismeretes – kéziratának a részét képezték, ám a *Bálm* másolója, Bártfay László csupán válogatott az anyagból (erről bővebben l. a *Bevezetést*: 215.). A kéziratnak ezt a részét itt nem reprodukáljuk, mivel a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben kísérletet tettünk arra, hogy Kazinczynak a kézirathoz csatolt leveleit – a rendelkezésünkre álló s a tőlünk szintén közölt levéllista alapján – azonosítsuk, s a hagyatékban meglévő levélmásolatok segítségével teljes egészében közöljük is (vö. még a *Jegyzetek a függelékhez* élén található *Bevezetővel*). Az ehhez a kézirathoz csatlakozó levélmásolatok mindegyike benne van a rekonstruálható listában; szövegüket l. a 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című szövegegységben, a hozzájuk csatolt tárgyi és nyelvi magyarázatokkal együtt. Tájékoztatásul azonban közöljük, hogy ehhez a másolathoz mely levelek szövegét csatolta a másoló.

Jegyzetek a Függelékhez

BEVEZETŐ

Több jel is utal arra, hogy az *FN* kéziratához Kazinczy – feltehetőleg másolatban – számos levelet csatolt. Az alábbiakban – amennyire ezt a források lehetővé teszik – ennek, az egyetlen másolatban sem megőrzött egységnek a rekonstrukciójára teszünk kísérletet. Az *FN* számunkra ismeretes legteljesebb másolatához (*BáLm*) – amelyet ez a kritikai kiadás is alapszövegnek tekint – a következő megjegyzés járul, nyilván a másolótól: „Leiráám e’ másolatokat Kazinczy Ferencz’ eredeti leveleiből, mellyek a’ »Fogságom’ Naplója« című eredeti kéziratához vannak kapcsolva, sok más érdekes levelekkel testvéreitől, rokonaitól ’s egyebektől, hanem ezek’ lemásolatára időm ’s módom nem vala. Sok és hosszú levél van kivált Obristlieut[enaut] Báró Riedele Andrástól, I. Ferencz Császár’ nevelőjétől. – Elfogattatott ez Bécsben 1794. Jul[ius] 24d. szenvedett Kufsteinb[an] Gräzb[an] Munkács[on].” (MTAK Kt K 614, 176. recto) A többi másolatban ez a megjegyzés éppúgy nem található meg, mint ahogy levélmásolatok sem (ennek kapcsán l. még e kötetben a *Bevezetést*: 215.). Sajnos, a *BáLm* sem örököltette meg a kézirathoz csatolt leveleket teljes egészében, a másoló csak válogatott ezek közül, s kizárólag a Kazinczy Ferenc levelezéséhez tartozó – s ilyenformán utóbb a *KazLev*-be is bekerült – misszilisekből szemezgetett (ezeknek a lemásolt leveleknek a listáját l. 140.). Az idézett megjegyzés azonban azt a feltételezést is megengedi, hogy az autográf kézirathoz olyan levelek is tartozhattak, amelyeknek sem a címzettje, sem a szerzője nem Kazinczy Ferenc volt: a „testvéreitől, rokonaitól” megjegyzés ugyanis a családi levelezés olyan darabjaira is utalhat, amelyek Kazinczy fogsága alatt az ő ügyében folytatott egyeztetésre és tájékoztatásra szolgált. Ilyen levelek valóban maradtak fenn a hagyatékban, ám ezek értelemszerűen nem kerültek bele a *KazLev*-be, s így a Kazinczy-kutatás számára is jórészt ismeretlenek maradtak.

Az *FN* autográf kéziratához csatolt, ám utóbb a kézirattal együtt már nem másolt levelek azonosításához van némi támpontunk. A 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] címen közölt levelek sorrendjének rekonstruálásához a következő, Kazinczy Gábortól készített listát (a továbbiakban: L1) használtuk fel: MTAK Kt K 610, 99a–99b (közölve: 33. [*Levelek listája*]; a kötetben: 200–202.). Emellett érdekes adalékot jelentett egy másik, szintén Kazinczy Gábor kezétől származó szöveg, amely a *Jegyzetek Kazinczy Ferencz fogsági naplójához* címet viseli (MTAK Kt K 610, 101a–101b). Ebben az utóbbi kéziratban (a továbbiakban: L2) a másoló csak bizonyos levelekhez – s a cím sugallata ellenére nem az *FN* szövegéhez – kapcsolódó megjegyzéseket rögzített. Az itt, az L2-ben emlegetett összes levél, amely az író és a címzett neve, valamint a dátum megadása alapján azonosítható, megtalálható az L1-ben is. Ugyanakkor viszont a másoló az L2-ben néhány levelet sorszámmal is emleget, s ez azt valószínűsíti, hogy a tőle látott lista jóval több levélből állhatott. Pontosabban: a korai, tehát 1794-es, 1795-ös levelekből lehetett több az alapul vett kéziraton, ám a későbbi levelek esetében már az L1-ben megőrzött anyag lehetett a bővebb. Az eltérés magyarázatára egyetlen támpontunk van: az L2 végén van egy szövegrész, amely a másoló szerint Kazinczy Andreas Riedel egyik hozzá intézett leveléhez fűzött kommentár. Mivel az L1 egyáltalán nem tartalmaz a Riedel-levelekből semmit, lehetséges, hogy éppen ezekkel a levelekkel – vagy ezekkel a levelekkel is – lehetett terjedelmesebb az autográf, amely alapján az L2-t készítő másoló dolgozott. Ezt a feltevést erősíti az *FN* Bártfaynak tulajdonítható másolatának (*BáLm*) a végén található, fentebb már idézett megjegyzés, amely expressis verbis utal az autográf kézirathoz tartozó Riedel-levelekre.

Az is kiderül egyébként az L2-ből, hogy a másoló csak néhány, de nem összes levélhez kapcsolódó megjegyzést akart rögzíteni, részben úgy, hogy kivonatát adta a levélnek, részben pedig úgy, hogy

Kazinczynak a levélhez csatolt, utólagos kommentárjait másolta le. Az L2 másolója tehát bizonyosan tudatában volt annak, hogy Kazinczy az *FN* részének tekintette a leveleket, s olyan kézirat alapján dolgozott, ahol a levelek Kazinczy kommentárjait is tartalmazták már. Azt nem lehet eldönteni, hogy ez az alapul vett kézirat még az autográf szerzői kézirat volt-e vagy annak csupán másolata; az sem lehetetlen, hogy a másoló csak a levélanyagot látta, s nem az egész, még Kazinczy szándékait tükröző, autográf kéziratot (erről bővebben l. e. kötetben a bevezető tanulmány érveit). Ám az bizonyos, hogy az alapul vett másolat nem lehetett azonos a *BáLm*-mel (ahhoz ugyanis nem csatlakozik az összes, az L1 alapján azonosítható levél szövege, hanem csak egy szelektált mennyiség), s a jelenleg ismeretes teljes és töredékmásolatok egyikével sem (ezeknek értékelésére l. e. kötetben a bevezető tanulmányt). A hagyaték jelenleg közgyűjteményekben őrzött anyagában olyan levél-másolati egység sem található, amely csupán az így összeállított levélkorpuszt megőrizte volna (noha más, bizonyos levelekből utólag Kazinczytól összeállított gyűjteményekre, akár autográf, akár másolati formában fennmaradtak, van példa; erről l. Czifra 2008.). Az L2 megőrzött olyan Kazinczy-kommentárokat is, amelyek nem találhatók meg azokon a kéziratokon, amelyek alapján a szövegeket összeállítottuk, ezért ezeket a szövegeket az alábbi jegyzetek megfelelő helyére beiktattuk. Az alábbiakban közöljük azt is, hogy az L2 mely leveleket említi. A tájékozódás megkönnyítése érdekében a rekonstruált lista számát adjuk meg először – ezt természetesen az L2 nem tartalmazza –, majd a levélíró nevét, a címzettet és a dátumot, abban a formában, ahogyan ez a *Függelékben* megtalálható. Zárójelben adjuk meg, hogy az L2 másolója szerint – ahol ezt egyáltalán feltűntette – az adott levél hányas számot kapott; így jól felbecsülhető, hogy milyen számbeli eltérés lehetett az L2 másolójától látott kézirat s az L1 alapján valószínűsíthető anyag között. Az alábbiakban a levelek keltezésének időrendjét követjük, még ha az L2 másolója ettől eltért is.

7. Kazinczy Dénes Kazinczy Andrásához, 1795. jan. 14. (14. szám).

31. Kraynik József Kazinczy Józsefhez, 1795. ápr. 14. (42. szám).

33. Kazinczy Dénes anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához, 1795. ápr. 24. (43. szám).

46. Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához, 1795. jún. 4.

47. Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához, 1795. jún. 5.

51. Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához, 1795. júl. 2. (59. szám).

52. Kazinczy Ferenc anyjához, Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához, 1795. júl. 3. (60. szám).

53. Szabó Sáróy Sámuel Kazinczy Dénesnek, 1795. júl. 7. (57. szám) [ez a levél szövegében nem ismeretes, de a lista alapján azonosítható].

80. Okolicsányi János [az L2 szerint, tévesen: Sándor] Kazinczy Ferenchez, 1801. szept. 9. (68. szám).

(Forrás: MTAK Kt K 610, 101b).

Összegezve: az L1 alapján rekonstruálható lista, amely több mint 80 levelet (illetve néhány esetben levélnek nem tekinthető szövegegységet) tartalmaz, aligha mutatja pontosan az *FN*-hez Kazinczytól hozzácsatolt anyagot. A Riedel-levelek rendezett formában való megőrzésére azonban találhatunk nyomot a Kazinczy-hagyatékban. Ezért lesz sokatmondó az a kötet (MTAK Kt K 632), amely egy eredeti formájában már nem rekonstruálható, de nyilvánvalóan összekeveredett kéziratgyűjtést fog össze. Itt ugyanis rendre felbukkannak olyan, borítólapnak látszó kéziratok, amelyek meg vannak számozva (II-től egészen XIII-ig), s ábécérendben (Aszalay Jánostól Verseghy Ferencig) tartalmaznak neveket, s mellettük levelek mennyisége is fel van tüntetve; ezek egyébként nem autográf kéziratlapok, hanem Kazinczy Gábor másolatai. A kellő elővigyázat nélkül bekötött kéziratgyűjtés azonban nem mindig azt tartalmazza, amelyet ezek a fedőlapként azonosítható dokumentumok ígérnek – van, ahol valóban az illetőtől származó levelek másolatai következnek, s van, ahol valami egészen más (pl. az Aszalayra utaló cím után Szentjóni Szabó-kéziratok találhatók). Bármennyire összekeveredhetett is azonban az eredeti sorrend, annyi megköszönhető: Kazinczy olyan összeállítást készíttetett, amelybe a vele a fogság alatt kapcsolatba került – bár időnként korábban megismert – személyekkel váltott leveleit gyűjtötte össze (s feltehetőleg másolta vagy másoltatta le), s ezekhez az anyagokhoz rendelt hozzá olyan fedőlapokat, amelyekre nemcsak a leginkább szükséges, minimális információkat

jegyezte fel, hanem időnként (pl. éppen Riedel esetében) emlékezéseit és a levelek szövegéhez elengedhetetlennek gondolt magyarázatokat is csatolt. Mivel azonban ezek a fennmaradt címlapok nem tartalmazzák pontosan az idesorolt levelek adatait – nem úgy, mint az L1 –, ezért ez alapján nem lehet egyértelműen azonosítani a levélanyagot – csak abból indulhatunk ki, hogy az itt megadott levélmenyiség vajon megegyezik-e a *KazLev*-ben kiadott levelek számával. Szinte minden esetben egyébként ezeken a lapokon nagyobb levélszám van feltüntetve (időnként sokkal nagyobb), mint ahány levélről a *KazLev* tud. Erre az eltérésre nincs magyarázat. A lapokon található adatok tehát a rekonstrukcióhoz nem elegendők. Mindazonáltal a 34. [*Kazinczy Ferenc összegyűjtött, kommentált levelezése a fogság alatt megismert személyekkel*] c. egységben (203–206.) közöljük az idetartozó címlapokat is. Ennek a kéziratanyagnak a tanulmányozásából az is kiderül, hogy az ezekhez egykorúan nyilván hozzá tartozó levelek valóban részei lehettek az autográf kéziratnak. Az *FN* teljes másolatának (*BáLm*) a végén van ugyanis egy olyan egység, amely a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* címet viseli (ezt más másolatok és kiadások is megőrizték, csak többnyire csonka formában; erről bővebben l. e. kötetben a *Bevezetést*: 212–214.). Ennek a résznek az *FN* szövegéhez való viszonya talányos, hacsak nem próbáljuk meg az eddig elmondottak alapján megmagyarázni. Mivel ezután található a levelekre való, már idézett utalás, valamint a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* a fogolytársakra vonatkozó életrajzi adatokat rögzíti alapvetően, az valószínűsíthető, hogy ezen a ponton a másolótól származó címmel van dolgunk, s a másoló a fogolytársakkal kapcsolatos levelekhez csatolt címlapokról írhatta le a számára fontosnak tűnő biográfiai információkat. Ezt a feltevést erősíti, hogy a leggerjedelmesebb itt is a Riedelre vonatkozó rész, éppúgy, mint a 34. [*Kazinczy Ferenc összegyűjtött, kommentált levelezése a fogság alatt megismert személyekkel*] c. egységben közölt szövegben (203–206.). Ugyanakkor viszont a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz*-ban szereplő személyek köre nem egyezik meg teljesen az MTAK Kt K 632-ben található, abcécsorrendet mutató listával: mindkét listában csupán hat név szerepel (Aszalay, Hirgeist, Riedel, Szlávay János, Szmethanovics, Újgyörgyi), míg a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz*-ban csak öten (Szentjóni Szabó, Szulyovszky, Tancsics, Vrchovszki, Uza), a másik listában pedig szintén öten (Bastendorf, Bujanovics, Ruzicska, Sigray, Verseghe) találhatók meg. Ennek a komoly eltérésnek nincs egyértelmű magyarázata. Az persze elképzelhető, hogy az *FN* első másolója, Bártfay László (személyének azonosítására l. e. kötetben a *Bevezetést*: 213.) eleve csak válogatott a számára még ismeretes anyagból (idézett megjegyzése a levélanyag kapcsán rögzít is efféle mérlegelést, s ez nem zárható ki ezeknek a Kazinczy-jegyzeteknek az esetében sem). Sajnos, az *FN*-hez csatolt leveleket egyetlen másolat sem őrizte meg, még csonka formában sem, így a kézirat másolásának ezt a vonatkozását nem tudjuk más kópiák bevonásával ellenőrizni. A rendelkezésre álló adatok alapján azonban bizonyos következtetések megkockáztathatók.

Éppen ezért a 34. [*Kazinczy Ferenc összegyűjtött, kommentált levelezése a fogság alatt megismert személyekkel*] címen az MTAK Kt K 632 számon őrzött kéziratanyagból a fedőlapként azonosítható – Kazinczy Gábor kézírásával fennmaradt – feljegyzéseket közöljük, megadva azt is, hogy vannak-e emellett olyan másolatok, amelyek kapcsolatba hozhatók velük. Itt – a rekonstrukcióhoz szükséges adatok híján – megelégszünk azzal, hogy a *KazLev*-ben található levélszövegekhez utaljuk az olvasót. Ezt azért is tehetjük meg, mert feltehetőleg az *FN*-hez csatolt levelek esetében ez az anyag csak olyan missziliseket tartalmazott, amelyek az illető személyeknek Kazinczyval folytatott levélváltásait tartalmazták, így ezeknek a *KazLev*-be való bekerülése természetes volt.

A 32. [*Rekonstruált levélegyüttes*] című egységben viszont megkíséreltük az L1 (és kisebb részben az L2) alapján rekonstruálni is a levélanyagot. Itt azért nem bizonyult elegendőnek a *KazLev*-re való támaszkodás, mert számos családi levél oda eleve nem kerülhetett be – hiszen nem Kazinczy Ferencről vagy Kazinczy Ferenchez írott misszilsről volt szó. Ezek miatt a kiadatlan levelek miatt érdemesnek látszott az egész szövegesség rekonstrukciója, a hagyatékban található levélmásolatok alapján. Az L1 két utolsó tételét (Batsányi híradai [híradásai?]; Budai fogságom [...] etc.) nem sikerült sem azonosítani, sem egyértelműen értelmezni, ezért ezeket, illetve ezek hiányát a rekonstruált szövegegyüttesben nem is jelezzük.

32.

[Rekonstruált levélegyüttes]

(1.)

1794. december 15., Kazinczy Ferenc anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor másolata. Egy másik másolatát l. OSZK Kt Quart. Hung. 1403. 37b–38a. Erre Kazinczy Gábor a következő megjegyzést írta: „E levélkét, egy szelet papíron és ónnal, Kazinczy az nap reggel ír, <midon> melynek éjjelén elfogattatott. Másolva az eredetiről, minek összekuszált, alig olvasható betűi mutatják: mily körülmények közt iratának.”

MEGJELENÉS

KazLev II. 394.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 141. barátszeri fogadó – Erről l. a 7. *Kazinczy Ferencz’ Naplója* 1794. dec. 14-i feljegyzését (22–24.).
- 141. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.
- 141. Dansics (olv. Tansics) – Tancsics Ignác; a zárójeles megjegyzés talán Kazinczy utólagos értelmező korrekciója egykori, lemásolt leveléhez, de lehet a másolótól származó kommentár is.
- 141. Kapitány Fekete – Iváncsai Fekete János.
- 141. Zsigárdi – Zsigárdi Valentin.
- 141. a József’ új épületjéb[en] – Az Újépület (Neugebäude), amelynek építése 1786-ban kezdődött Isidore Canavale tervei alapján. Az épület kivitelezési munkálatait Hild János irányította paléerként (vö. Rados 1958. 18–19., 26.). Az erődyszerű épület 1793-tól a franciák elleni háborúban fogságba esett francia tisztek börtöne volt, s csak később szolgált tüzérlaktanyaként. Ilyenformán nem volt abszurd a feltételezés, hogy a letartóztatottak is ebbe az épületbe kerültek. József: II. József.
- 141. Kapit[ány] Nováki – Novák Ignác.
- 141. Crimen lesae Ma[jes]t[a]tissal – felségsértéssel.
- 141. B[író] Vécseihez – Bővebb utalás híján nem lehet eldönteni, pontosan kiről van szó.
- 141. Nagy Asszonyám – Kóji Comáromy Júlia.
- 141. Dienest – Kazinczy Dénest.
- 141. Miklóst – Kazinczy Miklóst.
- 141. Susit – Kazinczy Zsuzsanna.

(2.)

1794. december 16., Kazinczy Ferenc anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. (További másolatok: MTAK Kt K 614; PIM V. 4615/8.)

MEGJELENÉS

KazLev II. 395.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

141–142. az is felhányást fog szenvedni – Kazinczy arra utal, hogy a vizsgálat során átvizsgálhatják a család – Kazinczy tulajdonában – lévő iratait. Ez meg is történt, erre l. az *FN* 1794. dec. 14-i bejegyzését (63–64.) és a hozzá kapcsolt jegyzeteket (283–285.).

(3.)

1794. december 19., Kazinczy Ferenc Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. (További másolatok: MTAK Kt K 614; PIM V. 4615/8.)

MEGJELENÉS

KazLev II. 395–397.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

142. Franciskánusoknál – A vizsgálati fogság idején börtönként szolgáló épületről l. az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzéséhez (65–68.) kapcsolt jegyzeteket (286.).
142. Nagy Assz[ony]nak – Kóji Comáromy Júliának.
142. Assz[ony]nak – Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannának.
142. édes Józsim – Kazinczy József.
142. Theréz – Radvánszky Teréz.
142. Viczay által – Viczay József által.
142. szilabáig – szótagig.
142. Károlyba – Nagykárolyba.
142. Dr Thómasznak – Nem sikerült róla adatokat találni.
142. Notariatus – a vármegyei jegyzői hivatal, azaz a vármegyei főjegyző hivatala.

142. a Krasznecz' Testimonialisait a Szerencsiné részére – Krasznecz: nem sikerült azonosítani. Testimonialis: bizonyítáglevél, igazolás. Szerencsiné: valószínűleg Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia.
142. Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa – Fordítása: *Magad semmivel se vádold, ne szégyellj semmi vétet* (Horatius, *Epistulae* I, 1, 61.)
Rövidebb változatát l. a 10. *Aszalai János* című szövegegységben (32.). Kazinczy az idézetet máshol is felhasználta: Kazinczy: Pályám emlékezete 109.
142. Szerdahelyi – Nem sikerült azonosítani.
142. Vinkler – Nem sikerült azonosítani.
142. elpecsételt leveleimet általvenni – Kazinczy letartóztatásakor a letartóztatást végrehajtó tiszt, Leopold Ehrenstein Kazinczy iratait lepecsételte, hogy azokat senki más ne olvashassa el, csak akit majd az átvételére és ellenőrzésére kiküldenek; vö. még az *FN* 1794. dec. 14-i bejegyzésével (63–64.) és a hozzá fűzött jegyzetekkel (283–285.).
142. A Geometrica delineatióját a szigetnek – a sziget alaprajzát.
142. kertem' delineatióját – Kazinczynak a kert átalakításáról készített alaprajzait.
142. kristélyemet – Orvosi eszköz: fecskendőszerű sebészeti eszköz, amellyel folyadékot lehet bejuttatni a végbélnyíláson keresztül (Cz – F I. 1071); Kazinczynak valószínűleg a máshol is emlegetett aranyere miatt volt erre szüksége (arról, hogy Kazinczy a fogság alatt is aranyérben szenvedett, l. alább a 17. számú levelét: 152–154.).
142. Laczi – Kazinczy László.
142. Generalis Wartensleben – Wartensleben Vilmos.
142. Dienesnek – Kazinczy Dénesnek.
142. Ex inconsidera[t]ione – vigyázatlanságból, meg gondolatlanságból.
142. non est poenale – nem bűn.
142. Miklóst – Kazinczy Miklóst.
142. Nagy Asszonyámnak – Kőji Comáromy Júliának.
142. Kapitány Fekete Úr – Ivánkai Fekete János.
142. a Jelasics gyalog magyar Regementjéből – Az 53. számú gyalogezredből, melynek egyik zászlóalját 1794 augusztusában rendelték Budára. L. Mályusz (kiad.) 699.
143. Én itt ma Pogány Ádámmal összeakadtam. – A találkozás leírását l. a 7. *Kazinczy Ferenc' Naplója* 1794. dec. 19-i bejegyzésében (26.), valamint az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzésében (65.).
143. az actiót Martinovics ellen – azaz a Martinovics Ignác elleni kinyomtatott vádiratot.
143. Hadnagy Ehrenstein Úr – Leopold Ehrenstein.

(4.)

1794. december 30., Nizsnyánszky György Dercsenyi Jánoshoz

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat, a kéziraton Kazinczy Gábor javításai.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Drága Barátom!

E hónap 27. napján feladott leveledet rendben megkaptam; mely által engem más jeles barátok nevében is arra szólítasz fel, hogy rokonaitoknak, nevezetesen Tekintetes Szulyovszky Úrnak és bizonyos Kazinczy Ferenc Úrnak szolgálatára legyek. Mielőtt a Te leveledet megkaptam, én már Tekintetes Berzeviczy Gergely Úrral Tekintetes Őuraságaik sorsáról, kibaszván a Nagyságos Tanácsos és Királyi Jogügyi Igazgató Ur engedélyét, kérdezősködtem. Megtudtuk, hogy Tekintetes Őuraságaik a ferencesek kolostorában, annak a felsőbb emeletén, egyesével elkülönítve, meleg lakószobákban, azaz itt a budai várban helyeztettek el. Rájuk bízta, honnan és milyen ételt akarnak reggelire és ebédre. Ezen a címen 4 fogást rendeltek. Ágyneműt, azt mondták, hoztak magukkal. Tekintetes Szulyovszky Úrnál 60 forint, Kazinczy Úrnál körülbelül 110 forint van. Tekintetes Berzeviczy Úr felajánlotta mindegyiküknek szolgálatait, csak üzenjenek neki, ha valamire szükségük van. Én pedig minden fáradságomat és segítőkészségemet mindazon dolgokkal való ellátásukra fordítom, amelyeket a hatóság engedélyez és megenged. Okosan gondoskodni fogunk szükségleteikről. Fehérneműk mosásáról a hozzájuk rendelt szolgálók gondoskodnak. Írtad, hogy szíveskedjek megtudni, hogy barátaik közül ki melyik ételben vagy italban leli különösképpen kedvét, hogy lássuk, e tekintetben tudunk-e segítségükre lenni. Én ezidáig nem tudok róla, hogy más szükségletük volna. A pénzük a Tekintetes Uraságoknak majd idővel elfogyhat. Mihelyt megtudom, hogy ilyen adódott, segítségükre leszek, és a hatóság, ahogyan nem kétlem, engedélyezni fogja. Hogy ezen barátaink kedvéért valaki közületek ide jöjjön, most kifejezetten szükségtelen és haszon nélkül való, mivel sem beszélni nem lehet velük, sem pedig azt nem lehet remélni, hogy idő előtti elbocsátásukat elérjük. Tehát: türelem. Csak arra kérlek igen alázatosan és nyomatékosan TEGED és Benneteket, akiket igen tisztetek, hogy a Szulyovszky-árvákról és az ő gazdaságáról gondoskodjatok. Hogy minden postafordultával ezen Barátaink állapotáról jelentést küldjek Neked, lehetetlen, mivel nincs anyagom, de meg fogom írni, ha a körülmények változásából bármi érinti őket, vagy közbejön. Egyébként tudatom Veled, hogy az a hír járja, hogy egészen Vízkersztig elhúzódik a bebörtönzöttek ügyének vizsgálata, és akkor meglátjuk, jobbra fordulnak-e a dolgok – amit mint embereknek, remélnünk kell. Most ég áldjon. Maradok Irántad a legőszintébb ragaszkodással, Nyisnászky, ágens.

Buda, 1794. december 30-án

Ui: Minden jót kívánok Neked az új évre, és még több évfordulót!

143. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.

143. Berzeviczy obtulit unique sua servitia – Arról, hogy Berzeviczy Gergely tevőlegesen is segíteni próbált a letartóztatott Kazinczy Ferencen és Szulyovszky Menyhérten, H. Balázs Éva monográfiája nem hoz adatokat: H. Balázs 1967. 214–216.

(5.)

1795. január 13., Kazinczy Miklós anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

144. András – Kazinczy András.
 144. Péter – Kazinczy Péter.
 144. Sturm nevű Hadnagy Urral a Wirtemberg Regementjéből – Anton Sturmmal.
 144. Dienes bátyám – Kazinczy Dénes.
 144. Józsit – Kazinczy Józsefet.

(6.)

1795. január 14., Kazinczy Dénes anyjához,
 Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

144. Vice Ispány Péchy Imre Úr tegnap előtt Pestről haza jött – Arról, hogy Péchy Imre érdeklődött Kazinczy sorsáról az öt óráz tiszteknél, l. az *FN* 1795. Januárius dátumhoz kapcsolódó bejegyzését (70.).
144. Levelét – Péchy Imre ezen levele nem ismeretes.
145. Miklós Öcsémet – Kazinczy Miklóst.
145. Ferencz Bátyámat – Kazinczy Ferencet.
145. fatum – végzet.
145. Würtemberg Regementyebéli – A Würtemberg dragonyosezred központja Nagyenyeden volt; 1798-ban kapta meg a 8. számot, addig a 38. számmal, illetve az ezredtulajdonos, herceg Wilhelm Ludwig Würtemberg neve alatt tartották nyilván. (Az adatokat Lenkefi Ferenc bocsátotta a rendelkezésemre.)
145. Palatinus – Sándor Lipót nádor.
145. Gróff Sauernél – Gróf Sauer Kajetán (1715 körül–1811); 1736-ban szentelték pappá. A váci egyházmegyében működött. 1768-tól 1790-ig váci kanonok. 1770-ben a Királyi Tábla preláta lett, 1776-ban kinevezték aradi préposttá. II. József alatt a Magyar Udvari Kancellária tanácsosa. 1790-ben nagyvárad nagyprépostja és arbei választott püspökké nevezték ki, a nagyvárad káptalan követe az országgyűlésen. 1801-től haláláig a Hétszemélyes Tábla főpapi ülnöke (Fallenbüchl 1987–1994. V. 688.). Életrajzára l. KatLex XI. 927.
145. Gesellschaftban – társaságban, vendégségben.
145. vice Ispány Beöthy Ur – Beöthy László.
145. Gezelschaft – Gesellschaft: társaság.
145. párnazsákomban – Párnazsák: olyan zsák, amelybe az útravaló párnákat, ágyneműket beleteszik (Cz – F).
145. lábra való – férfiasónadrágot, gatyát (vö. Cz – F III. 1254.).
145. keszkenőt – zsebkendőt.
145. kaputot – felsőruhát, kabátot.

145. Quártélyán – szállásán.
145. Posta-kocsiján – Azaz a rendszeres postajárat kocsiján, amelyet a letartóztatásra érkező katonaiszt vett igénybe a fogoly szállítására.
145. N[agy] Asszonyámat – Kóji Comáromy Júliát.
145. Venczel – Nem sikerült azonosítani.

(7.)

1795. január 14., Kazinczy Dénes Kazinczy Andráshoz

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél Kazinczy Miklós elfogásáról szóló részének értelmezéséhez l. még a 6. levélhez írott jegyzeteket (355.).

146. Palatinustol – Sándor Lipót nádortól.
146. stafetaliter – staféta, azaz futár útján.
146. gratiába – kegyelmébe.

(8.)

1795. jan. 14., Ifj. Péchy Imre Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

147. a Körmendi Plebanus példája – Bővebb leírását l. az FN 1795. jan. 30-i bejegyzésében (70–71.), valamint a hozzá fűzött jegyzetekben (289–290.).
147. Palatinustól – Sándor Lipót nádortól.

(9.)

1795. január 15., Leopold Ehrenstein főhadnagy Kazinczy Józsefhez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. A levél eredetijét Kazinczy Ferenc aláírt feljegyzése követte. Ezt követően folytatólagosan Kazinczy József Ehrensteinhez írt, 1795. január 16-i levelének Kazinczy Gábor kezétől származó másolata olvasható.

MEGJELENÉS

KazLev II. 587–588.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levelek fordítása:

Nagyságos, mélyen tisztelt Úr Úr!

Ezennel Kazinczy András úr kérésére küldöm az Ön bátyja ura által átadott kocsit, amelyre Ön, mint báty ugyan teljes jogon igényt tarthat. Mivel semmi írásos dokumentum nincsen a tulajdonomban az Ön bátyjától arról, hogy megtarthatom [a kocsit], ezért, hogy ne legyek kellemetlen perbe fogva és dacára a Bátyjával szemben tanúsított kedves bánásmódnak, ne kerüljek abba a helyzetbe, hogy bűncselekménnyel legyek megvádolva a vármegyénél, kénytelen vagyok ezt Önnek kiszolgáltatni. Vegye tehát vissza a kocsit, semmit nem fogok ellene tenni, hiszen az ön házához tartozik. Ugyanakkor csodálkozom, hogy a tiszttel (aki az Ön bátyja urát és a mamának az ő fia urát hivatalból el kellett vezetése és aki Kazinczy Ferencsel oly emberül bánt) olyan indiszkrétül bánnak, hogy még ezt a egyszerű kocsit (aminek már amúgy sincsen értéke) sem tarthatja meg. Ezen kívül Kazinczy András még két buta borbélykés miatt is kérdőre vont, mintha egy császári tiszt odáig menne, hogy ilyen kicsinységek miatt becsületét kockáztatná.

Bátyjánál Budán mindennek utánajárhat, és ha valami nálam találtatna, akkor minden további nélkül megteheti a felfelentést, ahogy akarja, civilként és tisztként egyaránt állok szolgálatára. Mivel azonban ilyen fontos önnek ez a kocsi, már érkezik is. Ha mégis ilyen kevés köszönetet érdelek a bátyjával szemben mutatott bánásmódért, és mivel velem így bánik, tartsa hát meg a kocsit, és engedje meg nekem, hogy azt gondoljak, amit akarok. Egyébként, ha nem engedi át nekem a kocsit, legalább az 5 forint 18 krajcárt az előzetes javításra rögvest küldje vissza. Maradok tisztelettel

az Ön legalázatosabb szolgája, Ehrenstein főhadnagy, maga kezével

Terebes, 1795. január 15.

Nagyságos Úr,

Főhadnagy Úr,

az 5 forintot és a 18 krajcárt, amelyet a kocsi javítására volt szíves kifizetni, a szolga átadja Önnek. Kérem erről nyugtát küldeni. Tisztelettel ajánlom magamat. Regmec, 1795. január 16.

Legalázatosabb szolgája,

Kazinczy József

*

Terebes.

Kazinczy Józsefnek Regmecre.

Nyugta.

5 azaz öt rajnai aranyról (forintról) és 18 krajcárról, amelyet én Tekintetes Kazinczy József úrtól készpénzben rendben megkaptam, s amit ezennel nyugtázok. Kelt Terebes, 1795. január 16.

5 Ft. 18 kr.
von Ehrenstein
főhadnagy

148. Ez az Ulanus Tiszt Úr – Kazinczy feljegyzéséhez l. még az *FN* 1794. dec. 14-e és 19-e közötti bejegyzéseit (63–68.) és a hozzájuk fűzött jegyzeteket (282–287.).
148. Rf – rénes forint.
148. Xr – krajcár.
148. X – krajcár.
148. amit – magyar vonatkozó névmás beékelődése a német szövegbe.

(10.)

1795. január 16., Kazinczy Miklós anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

149. 13a hujus éjjel – értsd: e hónap 13-án, éjjel.
149. Hadnagy Sturm Úrnak – Anton Sturmnak.
149. gratziáit – kegyeit, kegyelmességét.
149. Józsit – Kazinczy Józsefet.
149. Klárit – Kazinczy Klárát.
149. Julist – Kazinczy Juliannát.
149. Laczit – Kazinczy Lászlót.

(11.)

1795. január 19., Kazinczy Dénes anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

149. Miklós – Kazinczy Miklós.
 149. Én mához egy hétre indulok Budára – Kazinczy Dénes ezen utazásának visszhangjaként rögzítette Kazinczy az *FN*-ben 1795. febr. 4-én, hogy Bay Ferencről hallotta: „Dienes öcsém itt vala”. Vö. az *FN* 1795. febr. 4-i bejegyzésével (71.) és a hozzá fűzött jegyzettel (291.).
 149. Mitterpacher gombkötőnél – Talán azonos Mitterbacher Mátyás gombkötővel, aki 1779. ápr. 24-én lett Pest város választó-, illetve választott polgárságának tagja (vö. Schmall 1899. I. 153.).
 149. A' Miklós eskütsége – Kazinczy Miklóst esküdti hivatalából a vármegye nem váltotta le letartóztatása után.
 149. Józsi – Kazinczy József.

(12.)

1795. január 19., Kazinczy András Kazinczy Ferencnek

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat, rajta Kazinczy Ferenc megjegyzése Kazinczy Gábor másolatában.

MEGJELENÉS

KazLev II. 397.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

150. nagy Asszony – Kóji Comáromy Júlia.
 150. Dercsényiné – Kazinczy Julianna.
 150. Caus[arum] Reg[alium] Director – a királyi jogügyi igazgató, Németh János.

(13.)

1795. január 26., Nizsnyánszky György Dercsényi Jánoshoz

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat, Kazinczy Gábor javításaival.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Igen drága Barátom!

Ha jól tájékozódtam, a Te feleséged ama igen bájos Kazinczy Julianna Úrasszony, aki e hónap 12-én saját nevében és az egész Méltóságos Családok nevében azt írta, hogy bebörtönzött barátainknak, amennyire lehet, legyen segítségére, és titeket az ő körülményeiről informáljalak. Csak annyit tudok hírül adni hitelesen, hogy Őuraságaik épek és sértetlenek. Meleg szobájuk van, és saját költségükön reggelire és ebédre azt kapják, amit szeretnének. Hasonlóképpen Feleséged Úrasszony kérését illetően, akinek kezeit csókolom: betöltöm baráti kötelezettségeimet, ellátom őket tokaji borral és minden más-sal, a hatóság előzetes tudtával és egyetértésével. Hidd el nekem, semmi más nem hiányzik nekik, mint hogy szeretteiktől elzárva vannak, nem jöhetnek ki. Legyetek tehát nyugodtak! Előző nap küldte vissza nekem Tekintetes Szulyovszky Menyhért a könyveket, melyekkel elláttam. Helyettük azok közül küldtem, melyeket Rosenfeld Úr hazulról hozott. Tudomra adta, hogy majd érkezik hozzám a pénz, melyet a Tekintetes Menyhért Úrnak kell átadnom, de eddig semennyit nem kaptam. Megüzentem neki egyúttal, hogy rendelkezék velem mindenfajta megengedett ellátmány ügyében. Menyhért Úr már kerekén megírta nekem e hó 24. napján írt levelében, hogy neki annyiszor, ahányszor kevésbé bőbeszédűnek tűnik számomra, küldjek tokaji bort – küldtem már neki négyszer, de a TE Sógorod, Ferenc nem él bizalmas szolgálatommal, és ha csak magamtól nem küldök neki valamit, semmit nem kíván, amit pedig saját megnyugtatósomra mindenfajta segítőkész felajánkozásom ellenében igen nagyon elvárnék. Ezennel üdvözöllek, örökre hű barátod, Nizsnánszky.

150. Rosenfeld – Nem sikerült azonosítani.

(14.)

1795. február 3., Nizsnánszky György Kazinczy Déneshez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Tekintetes, stb.

Én ebben az évben nem máskor, mint tegnap, egy átalag [kisebb hordónyi] borral – amelyet Tekintetes Uraságodnak és a vele egyező érdeklő Uraknak, akiket tiszteltetek, a legalázatosabban köszönök – kaptam Tekintetes Uraságodtól levelet, ezért még nem is válaszolhattam semmire sem. Egyébiránt amit Tekintetes Uraságod itt tartózkodó testvéreiről, és barátjáról, Szulyovszky Menyhértről tudni vágyik, azt én már Weisz Tekintetes Úrnak megírtam. Most a nekem szóló levélhez csatolt, Kazinczy Ferenc Úrnak és Szulyovszky Menyhért Úrnak szóló leveleket tegnap rögtön személyesen aláírtam a Nagyságos Tanácsos és Királyi Jogügyi Igazgató Úrral, hogy továbbbíthassam, egy-szersmind utasítást és engedélyt kértem, hogy amiben szabad, és ahogyan szabad, e szerencsétlenek

szükségeit kielégíthessem. Azt válaszolta Önagyságossága: számukra azon szükségleteikben, melyeket a fölébük rendelt biztosok közvetítésével tőlem kívánnak, segítségükre lehetek. En eleddig is megtartottam ezen szabályokat, és amikor kérték, tokaji borral szolgáltam tegnap, egyszersmind pedig megüzentem, hogy minden engedélyezett kérés ügyében csakis hozzám forduljanak. – Amennyire tudom, mindhárman jól vannak, mivelhogy K[azinczy] Miklós Úr is itt van múlt hó 23. napjától, ételben semmi hiányuk nincs, mivel saját költségükön tartják el magukat. Sűrűbb híradásokat Tekintetes Uraságod ez ügyben ne méltóztasson tőlem követelni; ha a körülmények változásával bármi szükséglet támad, időben jelentkezem. A barátainknak ugyanis érvényesíteni kell a jogaikat. Azonban ennyire kényes ügy az emberi előrelátást könnyen felülmúlhatja, nekem pedig szerencsétlenséget hozhat. Ezeket tudtul adván legkegyesebb kedvezésébe stb.

alázatos szolgálja, G. Nisnyánszky

151. uno Antalkone vini – egy átalag bor; átalag: l. az 58. levélhez (182.) fűzött jegyzeteket (392.).
151. Weisz – Dr. Weisz János, Kazinczy Julianna férje, aki 1792-ben Dercsényire változtatta a nevét; vö. még az előző, 13. számú levéllel (150.).
151. Tokaino vino uno etiam heri subveni – Kazinczy először az FN 1795 Januáriusi bejegyzésében emlékezik meg arról, hogy Nizsnyánszkytól jan. 3-án tokaji bort kapott (70.), majd a febr. 21-i bejegyzésben is (72.).
151. Nicolaus K[azinczy] a die 23 praeter[is] hic est – Kazinczy Miklós letartóztatására 1795. jan. 14-én került sor Nagyváradon; erről l. még a 6., 7., és 10. levelet (143–144, 145, 148.).

(15.)

1795. február 17., Fáy Ágoston Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

151. Kazinczy Ferencz úr irásinak megvizsgálása reám vagyon főképen bizva – Fáy Ágoston Zemplén vármegyei alispán 1795. márc. 17-i jelentését a Kazinczynál tartott házkutatásról l. az FN 1794. dec. 14-i bejegyzéséhez kapcsolódó jegyzetben (284.). Vö. még a 20. és 22. számú levelekkel (155, 156.) és a hozzájuk fűzött jegyzetekkel (365, 366.).

(16.)

1795. február 24., Kazinczy Dénes anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

152. Nagy-Asszonyámat – Kóji Comáromy Júliát.
152. v[ice] Ispán Péchy urat – Péchy Imrét.
152. a prókátornak, ki szegényeket defendálni fogja – Az ügyvédnek, aki a vádlottak (Kazinczy Ferenc és Miklós) védelmét ellátja: Szabó Sáróy Sámuelnek.

(17.)

1795. február 25., Kazinczy Ferenc anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. (További másolatok: MTAK Kt K 614; PIM V. 4615/8.)

MEGJELENÉS

KazLev II. 398–400.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

152. Méltóságos Consil[iarius] Director – Németh János.
152. rövid és igen szelid betegeskedésemből felgyógyultam – Erről a betegségről megemlékezik az *FN* 1795. febr. 17-i bejegyzésében is (72.).
153. Az a szoba, a mely nekem rendeltetett, az alsó soron vagyon – Kazinczy cellájának az elhelyezkedéséről és belsejéről l. az *FN* 1794. dec. 19-i bejegyzését és a hozzá tartozó rajzokat (66–68.).
153. két Franciskánus szerzetesnek – két ferences szerzetesnek.
153. Agens Nizsnyánszky – Nizsnyánszky György.
153. tokaji borral tart – Erre l. a 14. levelet (151.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (360–361.).
153. szabados könyveket – értsd: tiltólistán nem szereplő, szabadon forgalmazható könyveket.

153. Kapitány Kook Otahítai utjait – Az utalás alapján a kiadás nem azonosítható, de ekkor James Cook útleírásának, s azon belül a Tahitin tett látogatásának német szövege a legfrissebben a következő edícióban volt elérhető: *Jakob Cook's Capitans und Befehlhabers des. königl. Schiffs Resolution, neueste Reise um die Welt in den Jahren 1776 bis 1780*, I–II. Bd., Zweite verbesserte Auflage, Mit Kupfern und Karten, Aus dem Englischen übersetzt, Leipzig, zu finden bei E. Weigel und A. G. Schneider in Nürnberg, 1790, (Bibliothek der neuesten Reisebeschreibung 8–9. Bd.). Tahitiről: I. Bd. 262–314.
153. Horácztól – Horatiust.
153. Virgiltól – Vergiliust.
153. Youngnak az éjjeleit – Edward Young (1683–1765) angol költő *The Complaint or Night Thoughts on Life, Death and Immortality* (1744) című kötetének Péczeli József készítette magyar fordítása: *Yung éjtzakái és egyéb munkái*, melyek magyar nyelvre fordíttattak Péczeli József által, I–II. kötet, Győr, 1787.
153. deák Telemakhust – Fénelon (1651–1715) francia író *Les aventures de Télémaque* (1699) c. regényének több latin fordítása is megjelent a 18. században, az utalás nyomán nem állapítható meg, Kazinczy melyiket használta.
153. Szallusztól – Sallustius; vö. még a 26. *Filangierinek System der Gesetzgebungja* (1798 vagy 1799) *Bécsben megtiltatik* című szövegegységhez (59.) fűzött jegyzetekkel (277–278.).
153. Svetontól – Suetonius (69 és 75 között–160) római történetíró *De vita Caesarum* című művét.
153. Liviustól – Titus Livius (Kr. e. 59–Kr. u. 17) római történetírónak az *Ab urbe condita* című, Róma történetéről szóló művét.
153. Homérról – Homérosz (Kr. e. 8. század) görög költő két eposzának (*Iliász*, *Odüsszeia*) valamelyikét (vagy mindegyikét).
153. Plutarchustól – Plutarkhosz (45 után–120 után) görög író *Párhuzamos életrajzok* című művét.
153. Méltóságos Consiliarius Director Úrtól tudtam-meg azt is, még pedig csak ma – A jelenetet, hogy miképpen kérdezte meg Németh Jánost öccse letartóztatásáról, l. az FN 1795. febr. 25-i bejegyzésében (73.).
153. Miklós Öcsém – Kazinczy Miklós.
153. Nagyasszonyám – Kőji Comáromy Júlia.
153. András Bátyám uram – Kazinczy András.
153. Klári Hugom – Kazinczy Klára.
153. a kis Csercsi – Kraynik Terézia.
153. a Tiszt ur, a ki alatt vagyok – Novák Ignác.
153. a vele együtt szolgáló városi Komissarius – Krámerlauf József.
154. Klopstocknak egy énekét, melyet könyv nélkül tudtam, lefordítám – Feltehetőleg a *Blidli* című versről van szó, amely kapcsolatba hozható Kazinczynak a Radvánszky Teréz iránti vonzalmával is: ettől kezdve ugyanis ezen a néven emlegeti Teréz nővérét, Polixéniát. Vö. Czeizel 1904. 128.; Baros 1908. 26.
154. holmit Wielandból – Kazinczynak a budai fogsága alatt készített Wieland-fordításairól l. a 15. *Budai papirosaim* című szöveget (45.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (260–261.).
154. szobám falán – Arról, hogy a foglyok a budai fogság idején a celláik falát rajzokkal és képekkel díszítették, megemlékezik egy, Kardos János jurátustól készített, egykorúan az aradi minorita rendházban őrzött – azóta elkallódott – kézirat alapján Szöllősy Károly. A kézirat eredeti szerzőjét Szöllősy nem Kardosban látja, hanem a bíróság valamelyik tagjában, szerinte Kardos csak másoló volt. A következőképpen foglalja össze magyarul a latin szöveget, amelyet teljes egészében nem közöl: „A Martinovics-féle pörben elítéltek szobáik, illetőleg börtöneik falait képekkel és versekkel rajzolták és irták tele. A képeket nem tudtuk lerajzolni, de a verseket lemásoltuk magunknak.” Ezután idézi Sigray Jakab, Szláv János és Szén Károly szobájában található verses és prózai szövegeket (Szöllősy 1882.).
154. Józsitól – Kazinczy Józsefet.

(18.)

1795. február 26., Kazinczy Miklós anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 154. Fölöstökömöm – reggelim.
- 154. meszely – űrmérték: fél icce, azaz kb. 0,4 liter (bővebben l. Bogdán 1991. 240–241.).
- 154. Nagy Asszonyámat – Kóji Comáromy Júliát.
- 154. András – Kazinczy András.
- 154. Péter Bátyám – Kazinczy Péter.

(19.)

1795. február 27., Ifj. Péchy Imre Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 155. Dienes – Kazinczy Dénes.
- 155. a szegény foglyoknak a dolga már a K[irályi] Tábla előtt foly – Kazinczy az *FN* 1795. febr. 17-i bejegyzésében rögzítette, hogy megkapta a perbe hívó levelet (72.); vö. még az ehhez a bejegyzéshez tartozó jegyzettel (291–292.).
- 155. a párnazsákot – L. a 6. számú levélhez tartozó jegyzetet (286.).
- 155. feleségem – Prónay Magdolna.

(20.)

1795. március 3., Fáy Ágoston Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Elérkezett már a Felsőség parancsolatja – Vö. a 15. és 22. számú levéllel (151–152, 156.) és a hozzájuk fűzött jegyzetekkel (361, 366.).

155. Vinkler úr – Nem sikerült róla adatokat találni.

155. Tiszti hivatalom – értsd: tisztségemből következő kötelességem.

155. Esküttjével edgyütt – A szolgabírák hivatalos ügyekben egy esküdttel együtt jártak el.

156. Józsefet – Kazinczy Józsefet.

(21.)

1795. március 3., Kazinczy Dénes anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

156. actio – a vádirat.

156. levata – a perfelvétel.

156. comparatio – megjelenés (a kihallgatáson).

156. Prokátor Szabó Sári Uram – Szabó Sáróy Sámuel ügyvéd.

156. defendálni – védeni.

156. processusnak – a pernek.

156. terminus – Törvénykezési terminus, azaz azon időszak, amikor a Hétszemélyes Tábla ítéleteket hoz (termini generalium regni judiciorum): 1. a vízkereszt, azaz vízkereszt utáni 2. a húsvét utáni 3. a Szent István-i, azaz Szent István napja utáni és 4. a Szent Márton-i, azaz Szent Márton napja utáni (bővebben l. Frank 1845–1846. II. 37.).

156. civilis causákkal – polgári peres ügyekkel.
156. juristitium – Törvényszünet. A rendszeres törvényszünetek (ordinaria juristitia) a következők voltak: 1. a karácsonyi (dec. 21-től a Vízkereszt utáni első vasárnapig), 2. a húsvéti (fekete vasárnaptól, azaz a húsvét előtti második vasárnaptól a húsvét utáni második vasárnapig), 3. az aratási (jún. 27-től aug. 20-ig), 4. a szüreti (szept. 29-től nov. 11-ig), valamint a farsang utolsó hete és pünkösd hete (vö. Frank 1845–1846. II. 36.). Ez esetben a húsvéti törvényszünetről van szó.

(22.)

1795. március 8., Kazinczy József anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

156. A Ferenczében – Kazinczy Ferencében.
156. Fatum – végzet.
156. Az írásoknak egy része már meg van nézve – Vö. a 15. és 20. számú leveleket (151–152, 155–156.) és a hozzájuk fűzött jegyzeteket (361, 365.).
156. Contractusok – szerződések.
156. V[ice]Ispány urnál – Fáy Ágostonnál.
156. Graciájába – kegyelmébe.

(23.)

1795. március 11., Kazinczy Ferenc anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. (További másolatok: MTAK Kt K 614; MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 38.; PIM V. 4615/8)

MEGJELENÉS

KazLev II. 401–403.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- Kazinczy az *FN* 1795. márc. 6-i bejegyzésében rögzítette, hogy 11-én engedélyt kapott arra, hogy anyjának levelet írjon, de úgy, hogy azt az elküldés előtt a jogügyi igazgató átolvassa (73.).
157. Dienes – Kazinczy Dénes.
157. Instantiák – beadványok, kérvények.
157. Processust – itt: periratot. Arról, hogy megkapta a periratot, az *FN* 1795. ápr. 8-i bejegyzésében számol be (75–76.).
157. Sárai Uramnak – Szabó Sáróy Sámuelnek.
157. a' Felséges Válasz fog publikáltatni – Azaz amikor kihirdetik az uralkodó válaszát a fellebbezésre; erre végül 1795. jún. 1-jén került sor. Vö. az *FN* aznapi bejegyzésével (82–85.) és a hozzá fűzött jegyzetekkel (301–303.).
157. Levelében Bátyám – Kazinczy András ezen levele nem ismeretes: az 1795. jan. 19-i levele (*KazLev* II. 397.) nem tesz említést Péchy Imre haláláról.
157. Molnár Antal úr Parnóról – Nem sikerült róla adatokat találni.
157. József öcsém – Kazinczy József.
157. *sambucus rubra* – Szó szerint: vörös bodza; feltehetőleg a fürtös bodzával azonos (vö. Priszter 1998. 48.).
157. *rhbus toxicodenron* – szömörce (vö. Priszter 1998. 242.).
157. Viczaynak – Viczay Józsefnek.
157. *eleagnus angustifoliából* – keskenylevelű ezüsfából (olajfűzből) (vö. Priszter 1998. 82.).
157. jövéseket – hajtasókat.
157. András Bátyám Uramat – Kazinczy Andrást.
158. Árendában – Bérletként; az árendás egyénileg vagy csoportosan bizonyos ingatlanjavakat bérelt. Az árendás a tulajdonossal szerződéses (contractus) bérleti viszonyban állt.
158. A' kerülő – feltehetőleg szőlőpásztor: éves vagy időszakai szolgálatra a hegyközségtől vagy a falutól felfogadott személy, aki a rábízott szőlőhegyre (tartozékaira és termésére) köteles vigyázni.
158. Deliné Asszon[y] – Nem sikerült róla adatokat találni.
158. activa adósságaimat – azokat az összegeket, amelyekkel Kazinczynak tartoztak.
158. passivákat – Kazinczy tartozásait.
158. Generális Gróf Wartensleben Vilmos.
158. Katona öcsém – Kazinczy László.
158. Méltóságos Consil[iarius] Director Úr – Németh János királyi jogügyi igazgató.
158. Miklós Öcsémnek – Kazinczy Miklósnak.
158. boutellia – palack.
158. sódart – sonkát vagy füstölt húst.
158. Méltós[ágos] Consil[iarius] Director Úr megengedte hogy neki egy levelet írjak – Kazinczy Ferencnek Miklós öccséhez írott, a fogság ideje alatt keletkezett levele nem ismeretes.
158. Húgomat – Kazinczy Klárát.
158. nankin sipkám – nanking szövetből, azaz kínainak tekintett szövetből készített házisapka.
158. slafrokom – házikabátom.

(24.)

1795. március 11., Kazinczy Dénes anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 158. Director – Németh János jogügyi igazgató.
- 158. Ferencz – Kazinczy Ferenc.
- 158. Miklóstól – Kazinczy Miklóstól.
- 158. lábravalót – férfialsónadrágot, gatyát (vö. Cz – F III. 1254.).
- 158. keszkenőket – zsebkendőket.
- 158. Józsi – Kazinczy József.

(25.)

1795. március 14., Kazinczy Dénes anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az itt nem szereplő szavak értelmezésére l. még a 24. számú levélhez fűzött jegyzeteket. Kazinczy az FN 1795. márc. 14-i bejegyzésében rögzítette, hogy aznap és 20-án Kazinczy Dénes a jogügyi igazgató engedélyével felkereste a foglyokat őrző tiszteket, és megtudakolta, hogy Kazinczynak mire van szüksége (74.).

- 159. Ferencznek Asszonyom Anyámhoz szóló levelét – Kazinczy március 11-én kelt leveléről van szó; l. a 23. számon (157–158.).
- 159. Miklósnak – Kazinczy Miklósnak.
- 159. tuczet – tucat: tizenkét darab.
- 159. burkus – porosz.

159. grátiában – kegyelmeiben.
159. Józsi képe – Arról, hogy Stunder Kazinczy Józsefről is készített volna portrét, a művészettörténeti szakirodalomnak nincs tudomása, s a kép sem ismert: vö. Rózsa 1962. 211–215., Szentesi 2010.
159. Stundernél – Johann Jakob Stunder (1759–1811) dán születésű festő. Szülővárosában, Koppenhágában végezte el a képzőművészeti akadémiát. 1784-ben Itáliába ment, majd Bécsben élt. 1791-ben itt találkozott vele Kazinczy Ferenc, aki segített neki kapcsolatokat találni magyar arisztokrata családokhoz. Ezután Magyarországon dolgozott, Pesten, Lőcsén és Besztercebányán festett oltárképeket, de elsősorban portrékat alkotott. 1797-ben Lőcsén megnősült. 1808-ban városi polgár lett Besztercebányán. Ott is halt meg, négy gyermeket hátrahagyva. Életrajzára bővebben l. Rózsa 1962. 212–213.; Szentesi 2010.
159. jobban mint Ferencz – Stunder 1791-ben festette meg Kazinczy portréját (erről bővebben l. Csatkai 1983. 125.; Rózsa 1962. 213.). Ezen kívül más alkalommal is készített portrét Kazinczyról, bár Kazinczy levelei és a fennmaradt művek alapján nem egyértelmű, hogy végül is hány képet festett róla (erről l. Szentesi 2010. 259.).
159. Én is lefestettem magam Stundernél – A Kazinczy Dénesről készült Stunder-portré is ismeretlen: vö. Rózsa 1962. 211–215.; Szentesi 2010.

(26.)

1795. március 17., Ürményi József Zemplén vármegyéhez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy András Kazinczy Józsefhez 1795. április 5-én írt leveleinek (l. a 29. számon: 161.) melléklete, Kazinczy Gábor kezétől származó másolatban.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Tekintetes Vármegye!

Mivelhogy Kazinczy Ferenc, Szulyovszky Menyhért és Tancsics Ignác felségsértés vádjával bebörtönzött Urak büntetőpere során a Királyi Jogügyi Igazgató által elrendelve összegyűlnek, nehogy egy esetleges bekövetkező elmarasztalás esetére, mígnem a pereket lezárnánk, ezen urak javaitak elidegeníthessék: hogy a Tekintetes Vármegyét a lezárt táblai per következményeképp a szokott kötelességszerű módon megkeressék, elrendeltem, abból a célból, amennyiben az előbb említett Urak ingó és ingatlan javai a Tekintetes Vármegye kebelében és jogi fennhatósága alatt vannak, az 1715:7 és 1791:56 törvénycikkelyek szellemében az Ügyészi Kamara gyűlésén a Királyi Jogügyi Igazgató által külön e célra kibocsájtani, összeírni és elkülöníteni a Közösség ne vonakodjék. Egyébiránt különleges tisztelettel maradok a Tekintetes Vármegye legengedelmesebb szolgája

Ürményi József

Pesten, 1795. március 17-én

Arról, hogy a három Zemplén megyei letartóztatott javait összeírták, az alispán 1795. ápr. 20-án tett jelentést; ezt közölte: Dongó Gy[árfás] 1912. Vö. még a 29. levéllel (161.) és a hozzá fűzött jegyzetekkel (371–372.).

(27.)

1795. március 24., Kazinczy Dénes anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

160. A dolgok még mind ez ideig sem vétetődött elő – A megjegyzés arra vonatkozik, hogy ekkor még a vádiratot sem kapta meg sem Kazinczy Ferenc, sem Kazinczy Miklós. Kazinczy az *FN* 1795. ápr. 8-i bejegyzésében rögzítette, hogy akkor látta először a vádiratát (75.).
160. defendens prokátorok – a vádlottakat védő ügyvédek.
160. a hét elsőnek processusaival sem készültek el – Németh János jogügyi igazgató először Martinovics Ignác, Hajnóczy József, Laczkovics János, Szentmarjay Ferenc, Sigray Jakab, Szolártsik Sándor és Batsányi János vádlevelét készítette el és nyújtotta be; vö. Benda (kiad.) II. 270–272.
160. a felséges Curia eloszlott – A húsvéti törvénytörvényesünet fekete vasárnaptól (dominica passionis), azaz a húsvét előtti második vasárnaptól a húsvét utáni második vasárnapi tartott: Frank 1845–1846. II. 36. Mivel 1795-ben a fekete vasárnap márc. 22-re esett, ez volt az oka a bíróság eloszlásának.
160. a kir[ályi] Tábla a jövő hónap' 15dikén ismét össze fog gyűlni – Ez így is történt; vö. az *FN* 1795. ápr. 15-i bejegyzésével (76.).
160. processu[su]kat – perüket.
160. revideálhassa – felülvizsgálhassa.
160. Septemviratus is összejön aprilis' 23d. – A Hétszemélyes Tábla a nádor elnökletével 1795. ápr. 28-án ült össze, ahogyan ez Sándor Lipót nádor ügyviteli jegyzőkönyvéből tudható: Benda (kiad.) III. 227.
160. holnap az öreg Szláv urral hazamegyek – Kazinczy az *FN* 1795. márc. 14-i bejegyzésében azt rögzítette, hogy Kazinczy Dénes március 26-án tért vissza Nagyváradra (74.). Az emlegetett Szláv minden bizonnyal idősebb Szláv György.
160. Mind Ferencznek, mind Miklósnak küldöttem egynéhány darab könyvet – Kazinczy az *FN* 1795. márc. 14-i bejegyzésében azt rögzítette, hogy néhány „római klasszikust” kapott Kazinczy Dénestől (74.).

(28.)

1795. március 31., Németh János Kazinczy Ferenchez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat, a szígnó Kazinczy Gábor kezétől.

MEGJELENÉS

KazLev II. 404. (467. levél) Teljes szövegét Kazinczy az *FN*-be is bemásolta: I. az 1795. márc. 31-i bejegyzést (74.).

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Kazinczy az *FN* 1795. márc. 31-i bejegyzésében azt írja a levél szövegének megőrződéséről: „Ma pedig egy levelet kapék a’ Directortól, mellyet szerencsés valék később haza is küldhetni, ’s így ma is bírom.” (74.)

A levél fordítása:

A Királyi Jogügyi Igazgató levele hozzám, Kazinczy Ferenchez

1795. március 31.

címzés

Lelepleződött, hogy Szatmár és Bihar megyékben, éppúgy, mint Erdélyben, a Katekizmust most is propagálják és terjesztik. – Ha csak tudja, segítsen a Hazának – Gáspár Úr kapott másolatot a Katekizmusból? Mit tud Tekintetes Uraságod a kassaiakról vagy a bihariakról és az erdélyiekről, ahol Wesselényi – Tudom, hogy a haza és a saját megmentését szívén viseli. – Ezért minden esetet illetően várni fogom őszinte vallomását. Ajánlom magamat,

Németh

Királyi Jogügyi Igazgató

(29.)

1795. április 5., Kazinczy András Kazinczy Józsefhez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. A levélhez Kazinczy Gábertól lemásolt mellékletet I. a 26. szám alatt (159.).

MEGJELENÉS

KazLev XXII. 475. Megjegyzendő, hogy ez a közlés biztosan másik másolat alapján készült („Kraynik Ferenc 1834-iki másolati kötetében. Ducsay Dénes tulajdona, Miskolcon” – uo. 476.), s itt a címzettet Kazinczy Dénesnek minősítik.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

161. Asszonyom Ángyomat – sógornőmet, azaz Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsánnát.
 161. 1715 Art[iculus] 7dik – Az 1715: 7. törvénycikk rendelkezett arról, hogy felségsértési ügyekben a hazai bíróságok a magyar törvények szerint járjanak el.
 161. Jószága conscribáltassék – vagyónát össze kell írni.
 161. provisionak – itt: előírásnak.
 161. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.
 161. Jószága' Conscriptiója – vagyónának az összeírása.
 161. Pécsy Imre – Péchy Imre.
 161. Fáyhoz – Fáy Ágostonhoz.
 161. neki pedig egynehány könyvénél privatumam semmie sincsen, tehát nincsen mit conscribálni – Kazinczy András kérésére Zemplén vármegye 1795. ápr. 15-én adott ki bizonyáglevelet arról, hogy Kazinczy Ferencnek a megyében vagyona nincs: Hőgye 1990. 7. Ürményi József felszólítására (a levél szövegét l. a 26. számon: 159.) az alispán 1795. ápr. 20-án tett jelentést a Helytartótanácsnak arról, hogy Kazinczynak a megyében vagyona nincsen; az iratot közölte: Dongó Gy[árfás] 1912. A kérdésnek azért volt jelentősége, mert egy elmarasztaló ítélet esetén a vagyonek Kobzása is várható volt, s ilyenformán lehetett elkerülni, hogy a család birtoka ez alapján ne kerüljön ennek hatálya alá. L. még a 31. számú levelet (162–163.).

(30.)

1795. április 12., Ismeretlen levele ismeretlennek; 1795. április 13.,
 Horváth Jakab levele Szulyovszky Sándornak

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat a Kazinczy Dénesnek anyjához írott leveleit tartalmazó csomóban.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása

Pest, 1795. április 12. <Berzeviczy Pál közvetítésével írta Szulyovszky Sándor>

Azon dolgok, melyeket Szulyovszkyról és az apósomról terjesztenek, hamisak; lényegében Szulyovszky mindent bevallott, amit tudott, de azok nem oly nagy dolgok, hogy ne remélhetnénk a Bíró kedvező ítéletét, sőt, kétségtelenül kedvező dolgokat várjunk. Soha a felségsértésre vonatkozó törvényeket így át nem vizsgálták, de most átvizsgáltuk őket, és az Ügyészség kétségkívül vélekedését nagymértékben alábadja, miután ezt megérti. Apósomnak kevés van a számláján, irányában nagyobb volt a gyanú, mint maga a tényleges ügy, tehát ő is, és sokan mások, következtetésképp Tekintetes Uraságod bátyja is ügyeik legkedvezőbb kimenetelére következtethetnek. Éspedig minden ügyben, amelyek kapcsán nincs ok a közvetlen félelemre, segítségünkre jön, kétségen kívül, az uralkodói kegyelem, amely, kivéve talán az első öt esetet, mindenki más számára elérhető és készen áll. Valamennyiük

perfolymán már dolgoznak. A Királyi Tábla április 15-én fog összeülni ezen ügyekben ítélethozatalra; addig mindent fel kell terjeszteni, amit már tisztáztak; márpedig minden ügyet tisztáztak, kivéve azokat, akiket az elmúlt 4 hétben fogtak el, és még nem zajlott le a vizsgálatuk. A Hétszemélyes Tábla ugyanezen ügyek revíziójára április 25-én ül össze. Tehát május közepéig, ha a per tárgyalását Bécsbe viszik fel, szabadságukat elnyerhetik. Ambrózy meghalt tegnapelőtt; testét kiadták a kolostori vendégszobába, hogy onnan elvitetve illendően eltemetessék. Most azok vizsgálata folyik, akiket újonnan hoztak ide. Közöttük van Szlávy György, Bihar megye rendes szolgabírája, két ügyvéd, Rudnyinszki és Virág, hasonlóképp Biharból. Somogy megye közbenjárt ezen foglyok ügyében, Zala országgyűlést követel, és hallom, hogy más megyék is közben akarnak járni Ófelségénél. Miután Ófelsége a kegyelmosztás felé hajlik önként, saját ígérete alapján is, remélni kell, hogy a megyék illő közbenjárását Ófelsége illő megfontolás tárgyként fogadja. stb. stb.

Horváth Jakab által jött levél, 1795. április 13.

Menyhért testvéréd ügyét május eleje előtt nem referálják, és kevésbé később a Hétszemélyes Táblán. Ha tehát jönni akarnál, jöbetsz, de csak midőn a hétszemélyes táblán az ügyet vizsgálat alá veszik. Egyelőre, úgy hiszem, fölösleges lenne; inkább, ha szükséges, Bécsbe kellene majd menni utána, mivel az ítéletet Bécsbe küldik. Bátyádról jó remény van, és jól tudom, hogy az uralkodó az ő irányában jóindulatú. stb. stb.

161. <per Paulum Berzeviczy scripta Alexander Szulyovszky> – Szulyovszky Sándor szerzőségének ellentmond a levél szövege, amely Szulyovszky Menyhértről, Sándor testvéréről távolságtartóan, s a rokoni kapcsolat említése nélkül beszél, s emellett apósát is fogságban lévőnek nevezi; az áthúzás azt is jelentheti, hogy a levél másolója is ezt ismerte fel. A levél szerzőjét nem sikerült azonosítani.
161. Szulyovszky confessus est omnia – Vö. az FN 1795. jan 30-i bejegyzésével (70.) és a hozzá fűzött jegyzetekkel (289–290.).
162. Ambrózy est mortuus nudiustertius – Ambrózy Gábor 1795. márc. 27-én halt meg; vö. még a 2. [Feljegyzések I.] című szövegegységgel (15.).
162. Rudnyinszki – Rudinszky József nagyváradai ügyvéd; bővebb életrajzi adatai ismeretlenek. 1794-ben királyellenes és franciabarát kijelentései miatt érkezett ellene és Virág László ellen feljelentés. A vizsgálat után bíróság elé állították, de a per folyamán meghalt a börtönben. Ügyére I. Benda (kiad.) III. 53, 77, 118, 151, 171, 183, 192, 263, 273, 292.
162. Virág – Virág László nagyváradai ügyvéd (egy ácsmester fia); bővebb életrajzi adatai ismeretlenek. Ügyét Rudinszky Józsefével együtt kezelték, ezért I. még a fentebb elmondottakat. Virágot a Királyi Tábla három évre ítélte, a Hétszemélyes Tábla azonban a vizsgálati fogsággal a büntetést letöltöttnek vette.
162. Comitatus Simeghiensis interposuit – Somogy megye ilyen közbenjárására Benda Kálmán forráskiadványa semmiféle adatot nem hoz.
162. Szaladiensis petiit Diaetam – Zala megye kapcsán csak arra van adat, hogy 1794 októberében azon megyék közé tartozott, amelyek tiltakoztak a letartóztatottak Bécsbe vitele ellen, és követelték a magyarországi bíróság elé állításukat: Benda (kiad.) III. 71.

(31.)

1795. április 14., Kraynik József Kazinczy Józsefhez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

162. szegény Ferencz – Kazinczy Ferenc.
162. jószágának conscriptioja – vagyonának összeírása (ennek kapcsán l. még a 29. számú levelet: 161.)
162. planum – terv.
162. conscriptorok – összeírók, a vagyon összeírását végző vármegyei hivatalnokok.
162. capacitáltatván – kapacitál: rábeszél, rávesz valamire.
162. Kláritol – Kraynik Józsefné Kazinczy Klárától.
162. conscribáltassanak – írássanak össze.
162. ezeknek ismertetések nagyobb – értsd: ezeket sokan ismerik, sokan tudnak róla.
162. dispositioikat – rendelkezéseket, utasításokat (Kazinczynak a lovai kapcsán tett megjegyzéseit l. a 23, 47, 51. és 56. számú levelekben; vö. még a 12. számú levéllel is: 157–158, 171–172, 175–176, 179–181, 150.)
162. Galgóczinak – Nem sikerült azonosítani.
162. demenciálhatja – cáfolhatja.
162. szorosabb conscriptioikat – értsd: újabb és szigorúbban végrehajtott vagyonösszeírásokat.
162. in casum Condemnationis – abban az esetben, ha elítélik.
162. lételek – létük.
162–163. correspondentiáiból – levelezéséből.
163. hogy sem méltó volna benne fordítást tenni – azaz érdemes volna arra törekedni, hogy más-képp tüntessük föl.
163. becsültessenek meg – azaz határozzák meg a piaci árukat.
163. csak az ára fog felmaradni – azaz csak az árával kell elszámolni.

(32.)

1795. április 22., [Kazinczy] Miklós [?]

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(33.)

1795. április 24., Kazinczy Dénes anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

163. Gyűlésünket – értsd: a bihari megyegyűlést.
 163. Az ő dolgok még fel nem vettetődött – azaz még nem került a Királyi Tábla napirendjére.
 163. az öt elsőnek processusát revideálta a K[irályi] Tábla – Martinovics Ignác, Hajnóczy József, Sigray Jakab, Laczkovics János és Szentmarjay Ferenc periratait vizsgálta felül ekkor a Királyi Tábla.
 163. revideálni – felülvizsgálni.
 163. instálom – kérem.
 163. grátiaiba – kegyelmeibe.

(34.)

1795. május 1., Kazinczy Dénes Kazinczy Józsefhez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

164. Septemviratus – a Hétszemélyes Tábla.
 164. revideálja a processusokat – felülvizsgálja a periratokat.
 164. Ferencz – Kazinczy Ferenc.
 164. Miklós – Kazinczy Miklós.
 164. Rakásra veszi most is szegény a sok könyvet. – Azt, hogy Kazinczy milyen könyveket vásárolt budai fogsága idején, pontosan nem tudjuk. Tudomásunk van azonban arról, hogy ekkor szerezte be Winckelmann *Gechichte der Kunst* című kötetét – erről l. a 14. [Verseghy nyelvészeti

feljegyzései] című szöveget (44.) és a hozzá kapcsolt jegyzeteket (259.) –, s esetleg Filangieri munkájának német fordítását (*System der Gesetzgebung*), ez utóbbiról l. az *FN Filangieri munkája* című egységét (106–107.), valamint a 26. *Filangierinek System der Gesetzgebungja* (1798 vagy 1799) *Bécsben megtiltatik* című szövegegységet (59.).

163. Nyisnyánszky – Nizsnyánszky György.

(35.)

1795. május 18–19–20., Szentmarjay Ferenc apjához, Szentmarjay Imréhez

KÉZIRAT

Szentmarjay levelének több másolata maradt fenn Kazinczy Ferenc iratai közt: MTAK Kt. K 610, 104a–105a; K 610, 131a–132b; K 632, 22a–23b; OSZK Kt Quart. Hung. 1403. 38b–39a. Itt a második, Kazinczy Gábor kezétől származó másolatot közöljük, mivel ez a másolat még nem láttott napvilágot, s egy bekezdéssel hosszabb, mint a többi másolat. A negyedik másolathoz Kazinczy Gábor írásával a következő jegyzet kapcsolódik: „E levelet Szent-Marjay Ferencz intézé szüléihez, az nap, midőn Martinovics, Hajnóczy, gr. Sigray és Laczkovics társaival lefejeztetett, majus 20d. 1795. Betűhív másolata a kezeimben lévő eredetinek.”

MEGJELENÉS

A saját kezű eredeti alapján közölte: Benda (kiad.) II. 782. Az egyik másolat alapján először megjelent: *Életképek* 1848. II. 94–95. Innen vette át: Hazánk XI. (1889) 109–110.; *Az első magyar köztársasági forradalom, A magyar jacobinusok története*, írták: Kazinczy Ferenc és Szirmay Antal, s. a. r. Dr. Braun Soma, Bp., 1918, 67–69.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

164. főszerzőnek – értsd: a Teremtőnek.

(36.)

1795. május 2., Kazinczy András

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(37.)

1795. május 4., Nizsnyánszky György Dercsényi Jánoshoz

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Budán, 1795. május 4-én

Ezen foglyok pereiben, amint azokat a Királyi Tábla a bírák elé bocsájta, ítéletet hoznak, és a Hétszemélyes Tábla rögtön vizsgálat alá veszi. A Királyi Tábla által a közzétett ítéletekben az alábbiakat marasztalták el: mégpedig fejvesztésre és javainak elkobzására Martinovicsot, Hajnóczit, Laczkovicsot, Sigray grófot, Versegi volt pálost, Szentmarjait, Versovszkit és Szolarcseket; Landerer nyomdászt 10 év börtönre, Juhász volt premontreit 3 évre, Hirgeistot 5-re, és Neumüllert (Újgyörgyit) hasonlóképp 5-re. Egyszerűen, indok nélkül felmentést nyertek 4-en, úgymint Illyés és Kopasz ügyvédek, Szilla és Baranyai jurátusok.

A Hétszemélyes Táblán, mely április 27-én ülészik, 5 pert vizsgálnak felül, úgymint Martinovics, Hajnóczy, Laczkovics, Szentmarjai és Sigray J. ítéletét, melyben a Királyi Tábla halálbüntetésre és vagyonelkobzásra ítélte őket. Szulyovszky perét még nem vizsgálták, egyébként azt hallom, hogy őt is halálbüntetésre fogják ítélni. Ha nagyon elmarasztaltatik.

Azon pillanattól, mikor a halálra ítélték ítéletét kihirdették, mindegyik elkülönítve, megduplázott katonai őrséggel vigyáztatik a szobájában.

(talán Nizsnyánszky ágens)

165. Martinovics – Martinovics Ignác.

165. Hajnóczy – Hajnóczy József.

165. Laczkovics – Laczkovics János.

165. Comes Sigray – gróf Sigray Jakab.

165. Versegi expaulinus – Verseghy Ferenc; expaulinus: volt pálos szerzetes.

165. Sz. Marjai – Szentmarjay Ferenc.

165. Versovszki – Vrchovszki Sámuel.

165. Szolarcsek – Szolártsik Sándor.

165. Landerer – Landerer Mihály.

165. Juhász – Juhász Nepomuk János.

165. Hirgeist – Hirgeist Ferenc.

165. Neumüller (Újgyörgyi) – Újgyörgyi József.

165. Illyés – Illyés Ferenc.

165. Kopasz – Kopasz János.

165. Szilla – Szilla Miklós.

165. Baranyai – Baranyai Mihályt csak a Királyi Tábla mentette fel, de a Hétszemélyes Tábla súlyosbította az ítéletet, s Baranyait végül öt évi várfogságra ítélték.

166. Processus Szulyovszkyanus – értsd: Szulyovszky Menyhért perét.

166. A momento illo, quo ad mortem condemnatis sententia publica est – A halálos ítélet kihirdetése utáni kettőzött őrségről l. az FN 1795. máj. 8-i bejegyzését (76–77.).

(38.)

1795. május 11., Kazinczy Dénes Kazinczy Józsefhez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. Az idegen kéztől származó beszúrás Kazinczy Gábortól.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

166. Ferencz Processusa a Királyi Táblán és a Septemviratuson terhesebben esett ki – Kazinczy Ferenc ügyében a Királyi Tábla 1795. máj. 8-án mondta ki a halálos ítéletet; vö. az *FN* aznapi bejegyzésével (76–77.). A Hétszemélyes Tábla a megfellebbezett ítéletről ekkor még nem döntött, az *FN* 1795. máj. 16-i bejegyzése rögzítette, hogy a halálos ítélet helybenhagyását felolvasták Kazinczynak (77.).
166. postán – azaz postakocsival, a hivatalos postajáráttal.
166. grátiát instálni – kegyelmet kérni.
166. Palatinusnál – Sándor Lipót nádornál.
166. Miklós iránt talán 3 vagy 4 nap alatt örvendetesebb hirt irhatok. – Kazinczy Miklós szabadon bocsátását az *FN* 1795. máj. 17-i bejegyzése rögzítette (77.).
166. András Bátyánk – Kazinczy András.

(39.)

1795. május 17., Kazinczy Dénes anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A német nyelvű levélrészlet fordítása:

Két nappal ezelőtt elküldték a befejezett pereket Bécsbe, az egyik Kazinczyt tegnap szabadon engedték, a másik kegyelmet kap, Szulyovszkýért és érte mindenütt közbenjárnak: a nádornál, a bétsze-

mélyes táblánál stb. Biztosan szabadok lesznek, 14 napon belül az egésznek vége. Amint megérkezik a válasz, írni fogok Önnek.

Bécsből, Kazinczy asszonynak, született Bossányi, Regmecre, Budán, Egeren, Tállyán, Sátoralja-újhelyen keresztül

166. Szegény Ferencz Bátyámnak sorsa – Vö. a 38. számú levéllel (166.) és a hozzá fűzött jegyzetekkel (378.).

166. Septemviralis Táblán – Hétszemélyes Táblán.

166. András Bátyám Urammal – Kazinczy András.

166. az öreg Szláv úrral – idősebb Szláv György.

166. grátiáért esedezzünk – kegyelemért könyörögjünk.

167. Palatinusnál – Sándor Lipót nádornál.

167. Iudex Curiaenél – Zichy Károly országbírónál.

167. audientián – kihallgatáson.

167. Processusok – periratok.

167. Instanciáinkra – kérvényeinkre.

167. Resolutiót – döntést, végzést.

167. Miklós – Kazinczy Miklós.

167. Szabó-Sáray uram – Szabó Sárogy Sámuel.

167. abszolváltatott – felmentetett; Kazinczy Miklós ítélete kapcsán l. a 38. levelet (166.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (378.).

167. Septemviratus – a Hétszemélyes Tábla.

167. grátiáiban – kegyelmeiben.

167. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.

(40.)

1795. május 20., Kazinczy Miklós anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat vörös tintával.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

167–168. Ötödfél hónapokig – négy és fél hónapig tartó.

168. Ferenczünk – Kazinczy Ferenc.

168. Inspector Nagy úrral – Nem sikerült azonosítani. Inspector: felügyelő.

168. Péter bátyám uramat – Kazinczy Pétert.

168. gráciaiba – kegyelmeibe.

168. Józsi – Kazinczy József.

(41.)

1795. május 20., [Kazinczy] Dénes

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(42.)

1795. május 21., Kazinczy Dénes Kazinczy Ferenchez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

KazLev XXII. 31.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

*Bécs, 1795. május 21.**Kedves Bátyám!*

Amint értesültem Pesten a pered szomorú kimeneteléről, nem késlekedtem András bácsival (aki éppen Pestről érkezett meg) a nádor főherceg Királyi Ófelségét kegyelmes kérésre indítani Óméltóságánál. Őkirályi felsége volt olyan kegyelmes, hogy erre ígéretet tett nekem. – Ezt követően a bácsival ide, Bécsbe utaztunk, hogy kérésünket Ófelségének, legkegyelmesebb Császárunknak személyesen is átadhassuk. – A Nevedben benyújtott kérelemre ugyan mindeddig nem érkezett határozott válasz, viszont jószágos Uralkodónk ismert könyörületessége reményt ad a kegyelemre. Mint testvéremet kérek, ne hagyd veszni bátorságodat. Imádkozz a mindenható Istenhez, hogy jószágos Császárunk szívét a megkegyelmezés felé terelje. – Isten tartson meg és adjon vissza [nekiünk], szomorú szüleidnek és bátyádnak,

Kazinczy Dénes maga kezével.

168. den traurigen Ausgang deines Processes in Pesth vernahm – Vö. a 38. és 39. számú levelekkel (166–167.) és a hozzájuk fűzött jegyzetekkel (378–379.).

168. Oncle András – Kazinczy András.

168. Palatin – Sándor Lipót nádor.

(43.)

1795. május 23., Kazinczy András Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

169. Martinovics – Martinovics Ignác.
169. Hajnóczi – Hajnóczy József.
169. Laczkovics – Laczkovics János.
169. Szent Marjai – Szentmarjay Ferenc.
169. Sigray – Sigray Jakab.
169. méltó büntetéseket vették – A kivégzésről l. az FN 1795. máj. 20-i bejegyzését (79–81.).
169. A Vármegye Jurisdictiojának általadattak – Azaz a vármegye joghatóságának adták át őket.
Formailag ugyanis a kivégzést Pest vármegye hajtotta végre.
169. a pesti levelek – értsd: a pesti újságok.
169. Miklós Öcsém – Kazinczy Miklós.
169. Dienes – Kazinczy Dénes.
169. Ferenczről – Kazinczy Ferencről.
169. Processusok – periratok.
169. audientiát – kihallgatást (az uralkodónál).
169. grátiát – kegyelmet.
169. allevians circumstantiái – enyhítő körülményei.
169. közönséges Társaságnak – értsd: a társadalomnak általában.
169. bátorsága – biztonsága.

(44.)

1795. június 1., Szabó Sáróy Sámuel Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

169. mind életére, mind Jóságára nézve Grátiát nyert – azaz kegyelmet kapott, s nem büntették vagyoneklobzással sem.
 169. Árestomban – börtönben, fogságban.
 169. Resolútiója – rendelkezése, parancsa.
 169. grátiájában – kegyelmében.

(45.)

1795. június 4., [Kazinczy] Dénes [?]

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(46.)

1795. június 4., Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat, amelynek eredetijén Kazinczy Ferenc megjegyzése volt olvasható.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az L2 lista (MTAK Kt K 610, 101a–101b; erről bővebben l. a 32. [Rekonstruált levélegyűttes] című szövegegyeséghhez csatolt jegyzetek bevezetőjét: 348–350.) ehhez a levélhez Kazinczy következő kommentárját tartalmazza: „Hamis hírek felőlem. Miért szégyenleném hogy nekem kedves volt élni? de miért valljak egyebet, mint a mi történt?”

170. Ángyomnak – sógorasszonyomnak.
 170. stafetaliter – staféta, azaz külön, a levelet vivő küldönc által.
 170. Dienessel – Kazinczy Dénessel.
 170. Felséges Urunknál – az uralkodónál, I. Ferencnél.
 170. audiencián – kihallgatáson.
 170. instáncziánkat – kérelmünket, könyörgésünket.
 170. processusokat – periratokat.
 170. sententiát – ítéletet.
 170. árestommá – börtönben letöltendő büntetésre.
 170. resolútiót – rendelkezést, utasítást.
 170. publicátatott – kihirdették.
 170. tegnap kettőnek feje vétetett – Szolártsik Sándort és Őz Pált 1795. június 3-án végezték ki. Erről l. az FN asznapi bejegyzését (85.).
 170. Szulyovszkynak – Szulyovszky Menyhértnek.
 170. Kimondhatatlan nagy örömmel vették a grátiát – A kegyelmezés kihirdetéséről l. az FN 1795. június elsejei bejegyzésében leírt eseményeket (82–85.).

170. Palatinus – Sándor Lipót nádor.
 170. Instálni fogom – kérni fogom.
 170. correspondeálni – levelezni.
 170. aggratulatiokat – a jókívánságokat, gratulációkat.

(47.)

1795. június 5., Kazinczy Ferenc anyjához,
 Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat, amelynek első oldalán Kazinczy Ferenc jegyzete olvasható Kazinczy Gábor kezétől. (További másolatok: MTAK Kt K 614; MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 38.; PIM V. 4615/8.)

MEGJELENÉS

KazLev II. 404–407.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

171. Milyen öröme lehetett – Kazinczynak ezt a kommentárját ugyanezen szöveggel megőrizte az L2 lista (MTAK Kt K 610, 101a–101b; erről bővebben l. a 32. [Rekonstruált levélegyüttes] című szövegegységhez csatolt jegyzetek bevezetőjét: 348–350.).
171. András Úr – Kazinczy András.
171. Öcsém – Kazinczy Dénes.
171. Cons[iliarius] Director Úrnak – Németh János királyi jogügyi igazgatónak.
171. ez előtt mintegy egy órával nálam voltak – Kazinczy a látogatást említi az *FN* 1795. jún. 5-i bejegyzésében (85.).
171. melyet ezelőtt hat esztendővel a' betegség – Kazinczy 1789-es súlyos betegségéről l. egykorú levelét: Kazinczy – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. júl. 10. = *KazLev* I. 395.
171. az a' kincsér, melyet ötven kilencz nap hordottam – feltehetőleg Kazinczy betegségére, az aranyérre tett utalás.
171. Miklós Öcsém – Kazinczy Miklós.
171. Kapitány Novák Urban – Novák Ignácban.
171. cultivált – itt: művelt.
171. Kamerlauf – Krämerlauf József.
171. Hadnagy Astleitner Úr – Joseph Astleitner.
171. Comiss[arius] Bescherer Uram – Pscherer András.
171. sententia – ítélet.
172. A Királyi Tábla a' maga sentenciáját Májusnak 8dikán, a' septemvirátus Májusnak 16kán, a' megkegyelmező Királyi Levelet pedig Júniusnak első napján publicálta előttem. – Vö. az *FN* ezen napokra, tehát 1795. máj. 8-ra, máj. 16-ra és jún. elsejére vonatkozó bejegyzéseivel (76–77, 82–85.).
172. elektrika succussiót – áramütést.
172. kettőt csakugyan kidőlni láttam – Szolártsik Sándornak és Öz Pálnak az uralkodó nem kegyelmezett meg, hanem jóváhagyta a halálos ítéletet.
172. subscribalta – aláírta.

172. organizatiómat – szervezetemet.
172. P. Sterly – Péter Sterly Bonaventura.
172. Péter Versegi van fogva – Verseghy Ferenc énekléséről az *FN*-ben már egészen más beállításban emlékezett meg: vö. az 1795. ápr. elseji bejegyzéssel (75.). A *PE* párhuzamos helye – bár erős ironiával – mintha a levélbeli értékeléshez állna közel; a harmadik változatban ugyanis a következő olvasható: „Hogy nyugalomban maradjunk, arra kérem, hogy énekelgessen. Azt jobban tudja mint a’ Nyelv’ dolgait.” Kazinczy: Pályám emlékezete 647.
172. Hatvaninál – Egyértelműen nem azonosítható. Talán Hatvani István (?–1816) író, fordító. Debrecenben született, apja kollégiumi professzor. A Debreceni Református Kollégiumban tanult, majd Bihar vármegye allevéltárnoka, később tiszteletbeli jegyzője lett. 1807-ben katalizált, 1808 és 1815 között a nagyváradai tankerület aligazgatója (Fallenbüchl 1987–1994. II. 239.). Bihar és Szabolcs vármegyék táblabírája. Őt ugyanis Kazinczy egy későbbi (1812. márc.–ápr.) feljegyzésében a templomi zene kapcsán említi: Kazinczy: Pályám emlékezete 292.
172. előbbi és újabb Stabs-chirurgusunk – törzsorvos, katonaoorvos (sebész), aki a katonai felügyelet alatt álló foglyok egészségi állapotáról gondoskodott; nevüket Kazinczy az *FN*-ben sem örököltette meg.
172. vártát – őrt álló katonát.
172. physionomiája – külseje, arcterendezése.
172. A’ Kir[ályi] Tábla halálos sentenciájának elolvasásakor mindjárt egy várta adatott szobámba – Erről megemlékezik az *FN*-ben is: l. az 1795. máj. 8-i bejegyzést (76–77.). Várta: őr.
172. prusszus – porosz.
172. strázsálta – őrizte.
172. József öcsém – Kazinczy József.
172. Compactor – könyvkötő.

(48.)

1795. június 5., Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

173. Ángyom – sógorasszonyom.
173. stafétát expediáltam – stafétát küldtem, azaz külön a levél kézbesítésével megbízott személyt indítottam útra.
173. audientian ő Felségénél – kihallgatáson az uralkodónál, I. Ferencnél.
173. a’ halálos sentenciát árestomra változtattam – a halálos ítélet helyett fogságra ítélttem.
173. a’ maga viseleti fogja a’ többi megkülönböztetni – azaz a fogság alatt tanúsított magatartásától függ a későbbi döntés.
173. mind a’ két tábla – azaz a Királyi Tábla és a Hétszemélyes Tábla.

173. Nem csak nem sírtam – Kazinczy az FN-ben ennek a megjegyzésének megfelelően írta le saját magatartását az ítélet kimondásakor; vö. az 1795. máj. 8-i bejegyzéssel (76–77.).
173. a' Processusok titulusait – a periratok címlapját.
173. resolútiót – rendelkezést, parancsot.
173. neki publicaltatván – előtte kihirdettetvén.
173. Palatinushoz – Sándor Lipót nádorhoz.
173. Miklós – Kazinczy Miklós.
173. Józsi – Kazinczy József.
173. Dienes öcsém – Kazinczy Dénes.
173. absolváltatva volt – felmentették.
173. Septemvirálison – a Hétszemélyes Táblán.
173. Gratiának – kegyelemnek.

(49.)

1795. június 5., Kazinczy Ferenc Kazinczy Honorátához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. Másik másolata: OSZK Kt Quart. Hung. 1403. 39b–40a. Ehhez az utóbbi másolathoz a következő jegyzet kapcsolódik Kazinczy Gábor kezétől: „Nyilt pecsétlen levél, a börtönből. Ez magyarázza a hangot, mellyben tartva van. – Az eredeti után másolva.” (Uo. 39b)

MEGJELENÉS

KazLev II. 407–408.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél keletkezéséről l. az FN 1795. jún. 5-i bejegyzéséhez fűzött jegyzeteket (303.).

A levél fordítása:

Unokahúgom, Kazinczy Honoráta részére

Szeretett unokahúgom!

Drága Honorka!

Éppen most volt nálam tiszteletreméltó Apád – aki persze az enyém is – fivérémmel, Dénessel. – Drága, szeretett leány, kérlek, ebben az ünnepélyes pillanatban ments fel szokásos elfoglaltságom, a gyász alól, töröld le könnyeidet, és örülj velem! – Oh, a boldog pillanat a börtönben! Szégyennel borítva, egy ily szeretetteljes nagybácsit látni! Ily váratlanul! Így, minden remény nélkül, hogy ebben a szerencsében lehet majd részem! H[onorka]...! Érzem a terhet, amely rám nehezedik, azzal a tudattal érzem, hogy megérdemletem; érzem a szégyen nagyságát, amelyet magamra, vér- és névrokonaimra hoztam, és tettemért végtelenül bűnhődöm. Szeretném szeretetetek, megbecsüléseteket és a világ megbecsülését újra kivívni, szeretnék mindent jóvá tenni, amit így elrontottam.

Légy olyan jó, szeretett unokahúgom, és köszönd meg a nevemben örökké tisztelendő nagybátyámnak, közös apánknak a határtalan támogatást, a fáradozást, féltést és gondoskodást. Én magam is megtettem, de tedd te is ezt, nem tehetjük elég gyakran. Milyen kegyes ajándéka a szerencsének egy nagybácsi ezzel a szívvel!

Ajánlj jó Anyád kegyelmébe és csókolj meg helyettem szelíd férjedet és Istvánt. Tettem István pályájára is befolyással van, hiszen bácsim a velem történte miatt Pestre helyeztette. Oh, a végzetes 1794. június 29-e! Ez a nap számomra örökké gyászos nap marad. De tanulok belőle, okosabbá tesz.

Feltettem néhány kérdést nagybátyámnak rokonaimmal kapcsolatban, de semmi különlegeset nem hallottam. A lasztóci ház, azt gondoltam, szaporodott, egyedül nem kellene maradjon. Neked, drága, fel sem teszem ezt a kérdést. Honorka, Honorka! Hol vagytok? hova kerültem? És honnan hozott vissza a szelíd uralkodó kegyelme! Ha Beretőn vagy, add át üdvözlétemet nagybátyádnak és nagynénédnek, a Szirmay asszonyoknak és Boronkay Gáspárnak és ajánlj jó emlékeztetőket! – Drága H[onorka], jó néhány boldog órát megértünk! és nem érdemlitek meg, hogy ilyen könnyeket okoznak nektek. – Nem akkor láttuk egymást utoljára, amikor még a papád emberei, a férjed és a vendégek is koccintottak? Akkor még nem gondolta senki közületek, akikkel oly boldogan társalogtam, hogy hamarosan keserűen fogtok sírni miattam. – Adieu, drága Honorka! Imádkozz Istenhez, hogy ne túl soká késlekedjen a felszabadításom. Öllelek téged és kitűnő, szeretett jó férjedet. Buda, 1795. június 5.

Ferenc

174. dein – u[nd] nun auch mein verehrungswürdiger Vater mit meinem Bruder Dienes – azaz Kazinczy András és Dénes.

174. deinen braven Mann – Karner Lászlót.

174. den Stephan – Talán Kazinczy István, Honoráta öccse (1774–1827). Róla l. Kazinczy Béla 1910. 132–135.

174. 29. Junii 1794 – Nem világos, mire utal az évszám.

174. die Frauen v[on] Szirmay – Nem világos, kikre vonatkozik az utalás. A Kazinczy családdal rokon Szirmayakra l. Kazinczy: Pályám emlékezete 880–884.

(50.)

1795. június 16., Szabó Sáróy Sámuel Kazinczy Déneshez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

175. Spectabilis ac Perillustis Domine!

Domine mihi peculiariter colendissime! – Tekintetes és Nagytekintélyű Úr! Tőlem kivételesen tisztelt Úr!

175. Kazinczy Ferencz ur hogy ma avagy holnap Budáról a többekkel együtt elvitetődik – Kazinczy Brünne való elszállítása csak 1795. szept. 24-én történt meg; l. az FN aznapi bejegyzését (89.).

175. Nisnyánszky – Nizsnyánszky György.

175. Mélt[óságos] Consil[iarius] Bernáth – Bernáth József (1736–?) udvari tanácsos, 1798-tól 1806-ig a Hétszemélyes Tábla köznemesi ülnöke (Fallenbüchl 1987–1994. V. 689.). Bernáth Ferenc (1787-től 1794-ig Zemplén vármegye második, majd 1794-től 1799-ig első alispánja: Fallenbüchl 1987–1994. V. 682.) testvére. Mivel Bernáth Ferenc felesége Szirmay Zsuzsanna volt, Kazinczy távoli rokonának számított. Vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 883.

175. Ugy hallom hogy már most az Arestánsok hárman négyen is vannak egy szobában – Kazinczy ekkor Szulyovszky Menyhérttel volt egy cellában; erről l. az *FN* 1795. jún. 11-i bejegyzését (86–87.), valamint az 51. számú levelet (175–176.).
175. palatinusnak – Sándor Lipót nádornak.
175. gratiae commendatus cum veneratione persevero – kegyelmébe ajánlva magamat, maradok tisztelettel.
175. humillimus servus – alázatos szolgálja.

(51.)

1795. július 2., Kazinczy Ferenc anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. (További másolatok: MTAK Kt K 614; MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 38.; PIM V. 4615/8.)

MEGJELENÉS

KazLev II. 408–410.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

175. Dienes öcsém – Kazinczy Dénes; látogatásáról említést tett az *FN* 1795. jún. 30-i bejegyzésében is (87.).
- 175–176. az öreg Szláv úrtól – idősebb Szláv Györgytől.
176. Szulyovszky urral egy szobában vagyok – Vö. még az 50. számú levéllel (175.) és az *FN* 1795. jún. 11-i bejegyzésével (86–87.).
176. appetítusa – étvágya.
176. Miklósnak egy házassági gondolatja van – Kazinczy Miklós 1798-ban nősült meg, az 1786-ban elhunyt Beöthy János bihari alispán lányát, Viktóriát vette feleségül.
176. Connexio – itt: a rokoni kapcsolatok.
176. Palatinusunk – Sándor Lipót nádorunk.
176. kivált midőn nyolcz testvére van a házasulandónak – Utalás arra, hogy Kazinczyék nyolcan voltak testvérek (a kilencedik gyermek, Kazinczy Ferenc Terézia nevű húga 1772-ben, két éves korában meghalt). A névsort és a rokonsági fokokat l. Kazinczy: Pályám emlékezete 873–875.

(52.)

1795. július 3., Kazinczy Ferenc anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat, Kazinczy Gábor beszurásával. (További másolatok: MTAK Kt K 614; MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 38; PIM V. 4615/8)

MEGJELENÉS

KazLev II. 410–412.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az L2 lista (MTAK Kt K 610, 101a–101b; erről bővebben l. a *Függelék*hez csatolt jegyzetek bevezetőjét: 348–350.) ennek és az 51. számú levélnek a kapcsán a következőt tartalmazza: „Két nevezetes levelem az anyámhoz, Budárol 1795. július 2d. és 3d. Az elsőbbit megolvassá a Causarum Reg[alium] Director Nyéki Németh János’ adjunctusa, – a másodikat titkon küldém el. Vessd össze ezeket azzal, a mit András nagybátyám ira a’ mások’ szavai után az Anyámnak Pestről, 1795. junius 5dikén.” Ez utóbbi, itt emlegetett levelet l. a 48. számon (173–174.).

177. Ötvös úr – Feltehetőleg Eötvös Pál, 1791-től 1815-ig a Királyi Tábla levéltárának igazgatója (Fallenbüchl 1987–1994. V. 694.), akit Kazinczy az *FN* 1795. jún. 5-i bejegyzésében említ (85.).

177. Öcsém – Kazinczy Dénes.

177. Asszonyom Anyámat melly közel rántotta a sírhoz – Vö. az 51. számú levéllel (175–176.).

177. Dienes öcsémtől – Kazinczy Dénes.

177. a költség már 1600 ftra megyen – ti. az az összeg, amelyet a család a fogságba kerültek támogatására fordított.

177. Szulyovszky Úr – Szulyovszky Menyhért.

177. deranzsírozom – szétzilálom, tönkreteszem.

177. Laczira – Kazinczy László.

177. principiuminak – alapelveinek.

177. keine Gnade dem Revoltanten – Nincs kegyelem a lázadónak. Kazinczy erre a megjegyzésre utalt az *FN* 1795. febr. 23-i bejegyzésében is (73.). A Bártfay-féle másolaton (*BáLm*) a másoló jegyzete ugyanazon a helyen: „Kazinczy jegyzete: Laczi azt írta az Anyámnak, hogy ő megtöri felettem a’ pálczát, (azaz *Keine Gnade dem Revoltanten!*). E’ jegyzést Kazinczy később ír a’ levélre.”

178. Vitéz János – Feltehetőleg Ivánkay Vitéz János. Róla l. a 18. *Egy bátor szavam az Abaúj várme-gyei gyűlésen, Kassán, 1794* című szöveghez fűzött jegyzeteket (264.).

178. Horváth László – Nem sikerült azonosítani.

178. Nagy Asszonyámat – Kóji Comáromy Júliát.

(53.)

1795. július 7., Szabó Sáróy Sámuel Kazinczy Déneshez

[Kézirata nem ismeretes. Tartalmáról a *Függelék*hez csatolt jegyzeteket bevezető szövegben L2-nek nevezett lista (MTAK Kt K 610, 101a–101b) a következő összefoglalást adja: „100 f[orin] tot adott Ferencznek. Bécsbe megy, s ha veszi észre, hogy jó volna a királynál esedezni, megírja.”]

(54.)

1795. július 25., Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 178. Ángyom – sógorasszonyom.
- 178. Dienes – Kazinczy Dénes.
- 178. Miklós – Kazinczy Miklós.
- 178. Ferenczet – Kazinczy Ferenc.
- 178. Rédey Lajosné – Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia (1764–1804). Róla l. Czakó 1929. melléklet. Kazinczy sem az *FN*-ben, sem más, ismeretes feljegyzésében nem említi, hogy Kácsándy Terézia, aki régi ismerőse és barátnője volt (1787-től Rhédey Lajos felesége), meglátogatta budai fogsága idején.
- 178. gratiájába – kegyelmébe.

(55.)

1795. július 29., [Kazinczy] Dénes [?]

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(56.)

1795. július 29., Kazinczy Ferenc anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat, Kazinczy Gábor jegyzeteivel. (További másolatok: MTAK Kt K 614; MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 38; PIM V. 4615/8.)

MEGJELENÉS

KazLev II. 412–415.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

179. Szuly[ovszky] Bátyám – Szulyovszky Menyhért.
179. más háznál – Értsd: a budai fogság korábbi helyszínén, az egykori ferences kolostorban, ahonnan 1795. jún. 11-én szállították át Kazinczyt a gárdaházba; vö. az *FN* aznapi bejegyzésével (86–87.), valamint az 50. és 51. számú levéllel (175–176.).
179. M[é]lt[ósá]gos Úr – Németh János királyi jogügyi igazgató.
179. A Palatinus' szerencsétlen halála – Sándor Lipót nádor halálának körülményeiről l. az *FN* 1795. júl. 13-i bejegyzését (87.) és a hozzá tartozó jegyzetet (305.).
179. Péter Makknak – Makk Domonkosnak.
179. Primáshoz – gróf Batthyány József esztergomi érsekhez, hercegprimáshoz.
180. József Herczeg – az 1795. szept. 20-án (Sándor Lipót halála után) helytartóvá kinevezett, majd 1796-ban nádorrá választott József nádor.
180. Helytartó – József főherceg (vö. a fentebbi jegyzettel).
180. Instancziát – kérvényt, kérelmet.
180. Szent István napjára – augusztus 20-ra.
180. András Bátyám Uram – Kazinczy András.
180. Évi – Nem sikerült azonosítani.
180. Szuly[ovszky]val – Szulyovszky Menyhérttel.
180. egy tálból lévén – értsd: kettejükre közösen főztek.
180. xr. – krajcár.
180. Szabó Sáray uramtól – Szabó Sáróy Sámuelről.
180. Aszalaira – Aszalay Jánosra; vö. még a *10. Aszalai János* című szöveggel (31–32.) és a hozzá fűzött jegyzetekkel (250–251.).
180. examenten – a vizsgálat, azaz a kihallgatások.
180. Szentencia – az ítélet.
180. Darvas Imre fiának Druszája – Darvas Imre (?–1812) rédei birtokos, Kazinczy rokona (erre l. Kazinczy: Pályám emlékezete 877.). Felesége Dráveczky Klára. Az utalás Menyhért nevű fiára vonatkozik, aki névrokona ilyenformán Szulyovszky Menyhértnek.
180. Szláv Jancsi – Szláv János.
180. második Ferit – Az utalás talán Bárczay Ferencre vonatkozik.
180. Prókátor – ügyvéd.
180. Verchofszky – Vrchovszki Sámuel.
180. Lukács – Lukács Pál.
180. József öcsém – Kazinczy József.
180. a' fejr farkastól – Feltehetőleg a pesti Fehér Farkas fogadóra vonatkozik az utalás: a fogadó a fő közlekedési útvonalnak számító Hatvani utcában volt, nagyjából a mai Kossuth Lajos utca közepe táján. Bővebben l. Gundel – Harmath 1979. 80–81.
180. Novák – Novák Ignác.
180. au Casarme des prisonniers – a foglyok laktanyájába.
180. adressirozhatná – címezhetné.
180. Executzió – itt: végrehajtás, azaz Kazinczy javainak a hivatalos összeírása.
180. Feri megvette-e a' lovamat? – Az utalás feltehetőleg Bárczay Ferencre vonatkozik. Vö. a 23. számú levéllel (157.).
181. kajszin baraczk – sárgabarack.
181. zwergli körtvély – feltehetőleg: apró körtétet termő körtefajta.

181. Tiszta Ferencz – 1784-ben lett Abaúj vármegyében aljegyző akkor, amikor Kazinczyt is kinevezték tiszteletbeli aljegyzőnek; 1800-tól 1808-ig a megye második alispánja (Fallenbüchl 1987–1994. V. 666.). 1808-tól 1812-ig a Királyi Tábla létszámfeletti ülnöke (uo. 693.). Kazinczy vele kapcsolatos említéseit l. Kazinczy: Pályám emlékezete 470, 493, 592.
181. német *Macbethet* – Shakespeare *Macbeth*jének valamelyik német fordítását (az utalás alapján egyértelműen nem azonosítható, melyikről van szó).
181. broschirozva – fűzve, belekötve.
181. *Abel' halálának* – Salomon Gessner *Der Tod Abels* című művéről van szó, amelyet Kazinczy a budai fogság alatt lefordított. Erről bővebben l. a 7. *Kazinczy Ferencz' Naplója* 1794. dec. 14-i bejegyzését (22.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (244.).
181. *Kónyi által fordított Ábel halálát – Ábel Kain által lett halála*, Geszner írásból magyarra fordította Kónyi János, Royer Ferentz betűivel, Pesten, 1775.
181. Plutarchusomat – Plutarkhosz (45 után – 120 után) görög író *Párhuzamos életrajzok* című művét.
181. Klári – Kazinczy Klára.
181. Semjén – Érsemjén.
181. Berető – Kazinczy András birtoka és lakóhelye, amelyet felesége, Aisdorfer Mária tulajdonaként szerzett meg.
181. Horvát Fer[enc] – Horváth Ferenc.
181. Tímár – Tímár János.
181. Deliné – Nem sikerült azonosítani.
181. Rátkay – Kazinczy különböző önéletrajzi feljegyzéseiben a Rátkay családról mint felsőregmeci családról tesz említést: Pályám emlékezete 186, 204, 344. A rövid említés alapján nem lehet megállapítani, pontosan kiről is van itt szó.
181. ortásomnak – irtásomnak.
181. Com. Gy. Úrnak – Feltehetőleg Comáromy György (?–1807) 1784-ben Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró, II. József alatt törvényszéki elnök, majd országgyűlési követ, a sárospataki kollégium alondnoka (1793–1807). Szabadkőműves. (Abafi 1993. 343.) Róla l. még Kazinczy [1884]. 387. Vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 877. Arról, hogy melyik fia halt meg ekkor, nem sikerült adatot találni.
181. Lajos Bátyámat – Feltehetőleg Comáromy Lajos, György testvére (?–?) Abaúj vármegyei ülnök. Szabadkőműves (Abafi 1993. 343.).
181. ujjvári Papot – Nem sikerült azonosítani.
181. 10dik Julius óta csak a' katonaság vigyáz reánk – Arról, hogy 1795. júl. 10-én a foglyokat katonai fennhatóság alá rendelték, tehát megszűnt a kettős (polgári és katonai felügyelet), említést tesz az *FN* 1795. júl. 10-i bejegyzésében (87.).
181. Director – Németh János királyi jogügyi igazgató.

(57.)

1795. augusztus 6., Rettegi Zsigmond Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

181. Spisits Zala vármegyei Vice-Ispánnak leírott képe – Spissich János (1745–1804) 1761-ben belépett a jezsuita rendbe. 1762–1763-ban Trencsénben volt novícius. Utána – a jezsuita rend feloszlataásig – Budán, Nagyszombatban, Kőszegen, Gyöngyösön, Komáromban és Grazban működött (erről bővebben l. Lukács 1987–1988. III. 1579.). A rend feloszlataása után vármegyei karriert kezdett építeni. 1773-tól 1776-ig másodaljegyző, 1781-től 1786-ig számvevő, 1786-tól 1790-ig főjegyző, 1790-től 1797-ig első alispán Zalában, s a megye országgyűlési követe az 1790–1791-es országgyűlésen. Vö. Molnár (szerk.) 2000. 475. 1795-ben – gróf Sigray Jakab szavai nyomán – vizsgálat indult ellene és iratait le akarták foglalni, ezeket azonban Spissich nem adta át; az ügyről l. Domanovszky (kiad.) I. 96–111. Szabadkőműves volt, 1781 és 1784 között Varasdon vették fel az ottani páholyba, majd az 1790-es években a zalaegerszegi páholy főmestere volt (Abafi 1993. 230, 350–352.). Az 1791: 67. törvénycikk alapján kiküldött rendszeres bizottságok közül a sérelmi bizottság tagja volt. Ismert arcképét Ehrenreich Sándor Ádám metszette rézbe – hogy ennek milyen portré volt előzménye, bizonytalan (vö. Papp 2010. 266.); ez a metszet került aztán Kazinczy Ferencz’ Munkái 7. kötetének élére 1815-ben. Kazinczy epigrammát is írt az emlékére (*Spissich*): Kazinczy 1998. 101.
181. Ferencztől – Kazinczy Ferencztől.
181. képiróhoz – festőhöz.
181. A Monsieur Monsieur Sigismund de Rettegi par Grand Vardein a Homorogh. – Rettegi Zsigmond úrnak, Nagyváradon át Homorogra.

(58.)

1795. augusztus 29., Kazinczy Ferenc anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. (További másolatok: MTAK Kt K 614; PIM V. 4615/8.)

MEGJELENÉS

KazLev II. 417.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

182. öcsém – Kazinczy Dénes. Kazinczy az *FN*-ben nem említi, hogy az öccse ekkor meglátogatta.
182. Executio – itt: végrehajtás, azaz Kazinczy javainak összeírása.
182. Semsey Referendarius – Semsey András.
182. flastrom – sebtapasz (itt: fájdalomdíj értelemben).
182. általag – kisebb hordó, űrmértékként kb. 70 liter (vö. Bogdán 1991. 155–156.)

(59.)

1796. július 24., Szabó Sáróy Sámuel Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

182. Referendarius Lányi Ur – Lányi József.
 182. ha a Tek[intetes] Asszony Tekintetes Kazinczy Ferencz Ur' tartását magára vállalja – Az utalás arra vonatkozhat, hogy Kazinczyra brünni fogságának kezdetétől az az előírás volt érvényes, amely csak a napi étkezésére előírt, államilag biztosított keretet engedélyezte. Ennek következményeit l. az *FN* 1795. október 7-i bejegyzésében (92–95.). Az az *FN* szövegéből nem állapítható meg egyértelműen, hogy Kazinczy élelmezésében mikor állt be változás, de ebben feltehetőleg a levélben emlegetett kérvény hatása is szerepet játszott. Vö. még a 63. számú levéllel (184–187).
 182. instancziát – kérvényt.
 182. gratiaiba – kegyelmességeibe, kegyelmeibe.

(60.)

1796. november 8., Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

183. Ángyom – sógorasszonyom.
 183. Pécsy Imre – Péchy Imre.
 183. hármokért interponálja magát – azaz hármukért közbenjár.
 183. a' Király még el nem jött – Ti. a király még nem érkezett meg az országgyűlésre; Kazinczy András Zemplén vármegye második követeként volt jelen Pozsonyban az 1796-os országgyűlésen.
 183. Quietálja – nyugtázza, nyugtával ismeri el.
 183. Gratiájában – kegyességében, kegyelmében.

(61.)

1796. november 23., Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 183. Ángyom – sógorasszonyom.
- 183. Palatinus – József nádor.
- 183. Instantiat – kérvényt.
- 183. Audientían – kihallgatáson.
- 183. szegény Öcsém – Kazinczy Ferenc.
- 183. nem reflectálhatja magát – értsd: nem hátrálhat meg, nem változtathatja meg a véleményét.
- 183. Directorral – Németh János királyi jogügyi igazgatóval.
- 183. opiniojától – véleményétől.
- 183. Primásnál is – gróf Batthyány József esztergomi érseknél, hercegprimásnál.
- 183. Cancelláriushoz – gróf Teleki Sámuel kancellárhoz.
- 183. Szulyovszky' leányai – Szulyovszky Menyhértnek három leánya volt.
- 183. Gróf Teleky Cancellariusnál – gróf Teleki Sámuel kancellárnál.

(62.)

1796. november 30., Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- 184. Ángyom – sógorasszonyom.
- 184. Instantiát – kérvényt.
- 184. békeségig – ti. a franciákkal kötendő békéig.
- 184. a Diéta végivel – Az 1796-os országgyűlést nov. 6-án nyitották meg Pozsonyban, s az uralkodó dec. 11-én rekesztette be.

184. László Öcsém – Kazinczy László.
184. Vay Dániel – (1749–1798) 1783-tól báró. Császári és királyi kamarás, Vay Ábrahám fia. 1790-ben és 1794-ben az erdélyi országgyűlés felsőtáblájára, 1796-ban a pozsonyira kapott királyi meghívólevelet. Első felesége gróf Korda Anna, második gróf Wartensleben Eszter (?–1848). Gyermek egyike házasságából sem született. Vö. Szakály 2003. 21–22.
184. Adjutansnak – a parancsnok mellé beosztott alacsonyabb rendfokozatú tisztnek; segédtsztnak.
184. Rédey Ferencz – (?–?) Rhédey Lajos testvére, királyi tanácsos, Szatmár vármegye második követe az 1796-os országgyűlésen. 1819-ben Bihar vármegye alispánjává választották. Felesége Báji Patay Katalin. Vö. Czákó 1929. 6.
184. Horváth Sigmond – Horváth Zsigmond (1735–1808) Vas vármegyei nemesi család gyermeke. Vas vármegye ajánlására került a bécsi magyar nemesi testőrségbe, ahol 1760. aug. 8-tól 1766. jan. 13-ig szolgált. 1764-ben tagja lett a pozsonyi országgyűlés időtartamára kirendelt testőr-különménynek, amelyet a diéta berekesztése után Hágába vezényeltek. A gárdától helyettes tartományi biztosi rangban vált meg. 1790-ben, 1792-ben, majd 1796-ban Sopron vármegye országgyűlési követének választották (ez utóbbi országgyűlésen a megye első követeként volt jelen). 1799-ben Békés vármegyében táblabíróvá nevezték ki (itteni javadalmát édesanyja után örökölte). 1801-ben az uralkodó főispáni adminisztrátorrá nevezte ki, majd 1802-ben megkapta a főispáni kinevezést is. 1804-ben valóságos belső titkos tanácsos lett. Bővebben I. Héjja 2002. 104–106.
184. Gróff Károlyi – Feltehetőleg gróf Károlyi József szatmári főispán.
184. herczeg Eszterházy – Feltehetőleg herceg Eszterházy Miklós soproni főispán.
184. mennek az Armadához, Károly Herczeghez – Károly főhercegnek (1771–1847) a franciák elleni hadi sikerei köszöntésére az országgyűlés a hatodik ülésen (1796. okt. 23-án) küldöttséget választott, hogy az ország nevében gratuláljon a főhercegnek. „Az Ország’ Rendjeinek meg-állapított végzésére nézve, melly által a’ Felséges Királyi Fő Hertzeghez Károlyhoz ditső Gyözedelmein a’ köz Örömet magyarázó Levélnek el-bocsájtása meg-határozatott, a’ Tekéntetes Státusok nem tsak belső indúlattyok ki magyarázására, de tartozó alázatos Tiszteleteknek-is bizonyítására, azt vévén tanátskozásban: vallyon az Ország által ki-nevezendő Követség által kellessen-é, avagy másképen ezen most említett Levelet Ő Királyi Hertzegségének által szolgáltatni: Mint-hogy e’ részben tett egy némelly kérdések után jelentetett, hogy Udvari Tanácsos *Horváth ’Sigmond* Soprony, és *Rédei Ferentz* Szathmár Vármegyék’ Követtyei ezen Követségnek el-fogadására készségeket ajánlanák; a’ mint-is most említett *Horváth ’Sigmond* Úr, ha az Ország’ Rendjei szolgálattját kívánnyák, kész vóltát ígérte, mind ennek, mind az ajánlott Hadi segítség éránt Ő Felségéhez való Fel-írásnak bé-jelentésére az előbbeni Követség a’ Méltóságos Fő Rendekhez által küldetett.” Naponként-való jegyzések 1796. 41–42.
- Károly főherceg (II. Lipót fia) életére és pályafutására bővebben I. HabsburgLex 215–217.
184. commendálja – ajánlja, javasolja.
184. Gratiájában – kegyességében, kegyelmében.

(63.)

1798. január 10., Kazinczy Ferenc anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt K 614. Ismeretlen kéztől származó másolat. (További másolatok: PIM V. 4615/8.; MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 23.; MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 38.)

MEGJELENÉS

KazLev II. 422–426.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

184. Hopf Fabrikáns Úr – Jindřich Bedřich Hopf, brünni kereskedő és textilmanufaktúra-tulajdos; említését l. Kubešová-Pitronová 1955. 100.
184. Decembernek 28dikán 150 f[ori]ntot tett az Asszonyom Anyám nevében – Kazinczy a pénz vételéről külön nem emlékezik meg az *FN*-ben, az 1796. máj. 8-a utáni bejegyzésekben csak annyit rögzít összefoglalóan: „Hazúlról kaptam pénzt, de soha nem híreket.” (99.)
184. Director – František Šramek, az obrovici (zábdrovicei) fegyház igazgatója; tevékenységéről l. még Kubešová-Pitronová 1955.
184. quietáltam – nyugtáztam, nyugtával igazoltam.
184. quietantziáknak – nyugtáknak.
184. hadi költség – Hadiadó (subsídium): az országgyűléstől az uralkodónak felajánlott, határozott időre szóló, bármilyen mértékű anyagi támogatás, amely háború idején a hadi kiadásokat segít fedezni. Itt minden bizonnyal a legutóbbi ilyen törvényről, az 1796: 2. törvénycikkről van szó, amely katonát, terményt, lovat és ökröt ajánlott fel úgy, hogy ez utóbbi három ajánlat pénzre volt váltható. Bővebben l. Poór 2003. 127–141.
185. Nagy Assz[onny]al – Kóji Comáromy Júliával.
185. Gyurit – Nem sikerült azonosítani.
185. azt értvén-meg, a’ mit a’ várba szenvedtem – Kazinczynak a brünni várfogság alatti szenvedéséről l. az *FN* 1795. okt. 7-e utáni bejegyzését (93–95.). Vö. még az erről való értesülés visszhangját tartalmazó, 59. számú levéllel (182.).
185. Öcsém – valószínűleg Kazinczy József.
185. kantárpénzt fizet – A kifejezés értelme nem teljesen világos. Talán arra utal, hogy a kiszabulás alkalmával az egykori államfogolynak fizetnie kell börtönbéli eltartása költségeiért, ahogyan ez Kazinczyval később meg is történt.
185. átalaggal – kisebb hordó, úrmértékként kb. 70 liter (Bogdán 1991. 155–156.).
185. János – Nem sikerült azonosítani.
185. ürmössel – ürmösbor: üröm és többféle fűszer hozzáadásával készített, kesernyős-édes csemegebor.
185. a’ békesség megkötésekor – ti. a franciákkal kötendő béke megkötésekor.
185. András napja előtt két nappal – András-nap: nov. 30. Erre a napra keltezett levél nincs a *KazLev*-ben.
185. Kassai barátom – Az utalás talán Viczay Józsefre vonatkozik.
- 185–186. Gr... Úr – Johann von Grünersperg, az obrovici (zábdrovicei) fegyház ellenőre. Tevékenységéről l. még Kubešová-Pitronová 1955.
186. adreszt – címzést.
186. a’ melly alatt leveleid bátran jöhetnek hozzám – A levelezés erről a módjáról megemlékezik az *FN* 1796. máj. 8-a utáni bejegyzésekben is (99.).
186. abzug[eben] im städtisch[en] Bräuhaus – kézbesítendő a városi sörházban (kocsmában).
186. assurál – biztosít.
186. Beretőre – Azaz feltehetőleg Kazinczy Andrásnak.
186. Lasztócza – Azaz feltehetőleg Kazinczy Péternek.
186. Bárczára – Azaz feltehetőleg Bárczay Ferencnek.
186. Jósá Antalhoz – Józsa Antalhoz.
186. Szirmay Péter Nánival – Szirmay Péter felesége Pottornyay Ilona volt; feltehetőleg róla van szó.
186. asszú – aszú szőlőből (azaz túlérlett, későn szüretelt szőlőszemekből) készült édes, erős csemegebor.

186. vagy Újhelyi vagy Toronyi legyen – Az Újhelyi a Sátoraljaújhelyen termett szőlőből készült bort jelenti, a Zemplén megyei Toronyán pedig a Kazinczy család birtokolt szőlőt, itt az ebből készült borról van szó; vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 121, 180, 249.
186. Fried Úr – Fried Sámuel.
186. furmányosnak – fuvarosnak, aki szekéren szállít bizonyos árukat.
186. Gr. Úr – Johann von Grünersperg, az obrovici (zábrdovicei) fegyház ellenőre; egyéb adatot nem sikerült találni róla.
186. 30ad vám – A harmincad fogalmára l. a 23. *Ürményi* című szövegegységhez (56.) fűzött jegyzetet (272.).
186. Viczay – Viczay József.
186. körtvély – körte.
186. Jancsival – feltehetőleg Szláv Jánossal.
186. Úzával – Úza Pállal.
186. Fanny – Radvánszky Teréz Szerencsy Józseftől született leánya (Radvánszky Terézt Kazinczy Cidlinek nevezte, ezért jelölte az ő nevét C betűvel).
186. Mondolát – mandulát.
186. András Bátyám Uram – Kazinczy András.
186. Zemplényi borúlat – Az utalás minden bizonnyal a Zemplén megyében ekkortájt lezajló vizsgálatra vonatkozik, amelynek során többek között Szirmay Pált perbe fogták és elítélték. Vö. 12. *Az én naplóm* című szöveg [1801.] jún. 30-i bejegyzéséhez fűzött jegyzettel (257.).
186. Miklós – Kazinczy Miklós.
186. Dienes – Kazinczy Dénes.
186. Susinak – Kazinczy Zsuzsanna.
186. Csercsi – Kraynik Terézia.
186. Nagy Asszk – A szókapcsolat jelentése nem világos.
186. Marie testvérünknek – Nem sikerült azonosítani.
186. Jancsi – Az utalás nem világos, talán Szláv Jánosról van szó.
187. Controlór – ellenőr.

(64.)

[Kazinczy Ferenc feljegyzése az azt követő levélhez]

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

187. Cservenka – Johan Cservenka.
187. vagy az Udvari Hadi Tanácsnak tégyen iránta jelentést – Mivel az államfoglók katonai felügyelet alatt voltak, a Hofkriegsrat (Udvari Haditanács) alá tartoztak.
187. Liedemann Pesti kereskedőnek – Feltehetőleg Liedemann János Sámuel (1756–1834). Az evangélikus vallású család iglói ágából származó fiú 1775 és 1778 között apja üzletében dolgozott, majd nyolc évet egy bécsi szállítmányozási vállalatnál töltött, előbb könyvelőként, majd

- üzletvezető lett. 1786-ban – az evangélikusok között elsőként – elnyerte a pesti polgárjogot. Egy rőfösüzlet tulajdonosa volt, s emellett szabadkőműves is. Róla (a családtörténet folyamataival együtt) bővebben l. Kövér 2002. 33–34.
187. Verslag – nagyobb ládányi mennyiség.
187. Május 22-kén 1800-ban – Az esetet Kazinczy megírta az *FN* aznapi bejegyzésében is (112.). Vö. még az ahhoz fűzött jegyzetekkel is (324–325.).
187. Fő Profósz Grimmel – Grimmel Ignác.
187. a fiókot – a börtönajtónak azt a nyílását, amelyen kívülről be lehetett adni valamit a cellába.
187. két ölnyi diameterű – kétölnyi, azaz kb. négyméteres átmérőjű.
187. Contó – számla.
187. in 8vo – octavo formájú, azaz az ív nyolcadrétre összehajtogatott mérete.
187. árkusait – íveit.
187. Bährensnek – Johann Cristoph Friedrich Bährensnek.
187. Zu erst bitte dies da zu besehen – Kérem, először ezt nézze meg itt.
187. Höflichkeittal – udvariassággal.
187. Geben Sie mir nur das Buch – Adj a csak nekem a könyvet.
187. das Conto schenke ich Ihnen – a számlát magának adom.
187. Nein! Nein! Besehen Sie zuerst dieses. – Nem! Nem! Nézze meg először ezt.
187. nyírhesznek – itt: nyéréskedjenek rajtam, pénzt szedjenek ki belőlem.
187. Profósz – börtönőr.
187. scénát – jelenetet.
188. Was machen Sie denn? die gnädige Frau ihre Mutter, lebt ja; das ist ja ihre Schrift; wir haben sie lesen lassen; beruhigen Sie sich. – De hát mit csinál? Hiszen a nagyságos asszony, az Ön anyja él; ez az ő írása, hagyjuk, hogy elolvashassa, nyugodjon meg.
188. Tokaj isteni itala – ti. a tokaji bor.
188. Cerberust – Vö. az *FN* 1800. máj. 22-i bejegyzésével (112.) s a hozzá fűzött jegyzetekkel (...).
188. Rhadamantus – Vö. az *FN* 1800. máj. 22-i bejegyzésével (112.) s a hozzá fűzött jegyzetekkel (325.).
188. pakétecske – kis csomag.

(65.)

1800. február 27., Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna Kazinczy Ferenchez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

- Ennek a levélnek a kézhezvételéről a leírást l. a 64. számon (187–188.). Vö. még az *FN* 1800. máj. 22-i bejegyzésével is (112.).
188. András – Kazinczy András.
188. Péter Bátyád – Kazinczy Péter.
188. Butela – palack.

188. Sig[natur] – íratott.
 188. zsebbevalót – zsebkendőt.
 188. P[ost] S[criptum] – utóírat.

(66.)

1801. január 26., Bujanovics Károly Kazinczy Andráshoz

KÉZIRAT

MTAK M. Ir. Lev. 4r. 123. Másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Nagyságos Tanácsos Úr, stb.

A külön futárral nekem küldött levelét Nagyságos Uraságodnak a szokott tisztelettel vettem az ötszáz forinttal egyetemben, mely a megadott célra egyébként már korábban nagyrészt felhasználott. Nem kételkedem benne, hogy Nagyságos Uraságod már a korábbi levelemből azóta megtudta, hogy Kazinczy Ferenc Úr Királyi kegyelemből és a Nádor őfenségének kegyes közbenjárásából teljes szabadságban részesült. Ezt a Kegyelmi Rendeletet először a mai tanácsülésen terjesztették elő a Nagyméltóságú Kancelláriánál, de már több nappal ezelőtt a Nagyméltóságú Udvari Haditanács ennek kibocsátásáról saját batáskörben rendelkezéseket hozott. Gratulálok a most szabadon engedettnek, és mindenkinek, akivel valamiféle kapcsolatban áll, és kívánom ezzel együtt, hogy sokáig szerencsével, eme oly nagy Királyi kegyet emlékezetében tartván, a Felséges Udvar hasznára és a haza javára éljen. Nem kételkedem benne, hogy mostanra már odabaza van. Tekintetes Uraságod pedig méltóztassék ellátni okos tanáccsal, különösen abban a tekintetben, hogy az elmúlt dolgokról, akár jókról, akár rosszokról, említést se tegyen másutt; és ha lehet, még kevésbé bízson azokban, akik barátainak vallják magukat; mindemellett legyen tudatában annak is, hogy az ilyesfélét éles szemmel mindig észre lehet venni. Végezetül nyájas és fölötte értékes kegyeibe ajánlva magamat, alázatos tisztelettel maradok legalázatosabb szolgálja

*Aggteleki Bujanovics Károly**Bécs, 1801. január 26.*

189. Nec dubito, quin jam hactenus domi sit. – Kazinczy valójában 1801. jún. 28-án szabadult.

(67.)

1801. március 12., S. A. Haslinger Kazinczy Andrásához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123 (a 69. számú levél melléklete). Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Tekintetes stb.

Nagyon örvendek, hogy Tekintetes Uraságod nyugalma a béke megkötése után helyreállt. Most is azt tudom hírül adni, hogy a Birodalom részéről ratifikáltatott a béke, és azt reméljük, hogy hamarosan nyilvánosságra is hozzák.

A nekem szánt 1800. évi átalag [kisebb hordónyi] borért korábban mondott köszönetemet megújítom, és kérem Tekintetes Uraságodat, legyen kedves azt Pozsonyba, Stainer Antal Úrhoz, akinek címét ezennel csatolom, küldeni és továbbítani.

Amiként a minap részletesebben megírtam, Bossányi Úrhölgy fia kiszabadításáért írott kérvényének sorsa jó reménnyel kecsegtetve mozdul előre; mivel most Tekintetes Uraságod azt kívánja, hogy én is egyengessem annak útját, ezért eme kívánságnak eleget teszek, és akár Ő Szent Felségének, akár a Felséges Főhercegnek alkalomadtán a Kérvényt valamilyen okos módszerrel elébe terjesztem, és minden fáradságomat arra kívánom fordítani, hogy ezt a kegyelmet kieszközöljem – talán most, mikor az elsőbbséget élvező szempont már felszámoltatott, elérhetjük célunkat.

*Kegyeibe ajánlván magát stb.**alázatos szolgája, S. A. Haslinger**Bécsben, 1801. március 12.*

189. ex parte Imperii pacis ratificatio facta sit – Utalás az 1801. febr. 9-én, Ausztria és Franciaország között megkötött lunéville-i békére.

189. Antalkone – átalag: l. az 58. levélhez fűzött jegyzetet (392.).

189. Antonium Stainer – Stainer Antalról nem sikerült adatot találni.

190. S. A. Haslinger – A levél íróját nem sikerült azonosítani.

(68.)

1801. március 23., Szirmay Mihály Kazinczy Andrásához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123 (a 69. számú levél melléklete). Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Tekintetes és Nagyságos Úr, stb.

E pillanatban kapta feleségem Munkács várparancsnokától ama boldog hírt, hogy Ő Szent Felsége parancsából engedély érkezett, hogy apósom gyermekei atyjuk megtekintése céljából Munkácsba mehetnek; a feleségem holnap indul is, nővérével együtt. Eme kellemes hírt – mely valószínűleg a jövőbeni szabadulás előhírnöke – azért merészelem Tekintetes Uraságodnak jelenteni, hogy ha valamit Tekintetes Uraságod Munkácsba Ferencnek méltóztatik üzeni, feleségem megtiszteltetésnek venné eljuttatni azt. Végezetül nagyrabecsült kegyeibe és kedvezésébe ajánlva magamat, a legnagyobb megbecsüléssel maradok

legalázatosabb szolgálja, Szirmay Mihály

Rákóc, 1801. március 23.

190. soceri mei – Szirmay Mihály felesége Szulyovszky Terézia volt, így az apósa Szulyovszky Menyhért. Arról, hogy gyermekei engedélyt kaptak beteg apjuk meglátogatására, l. Dománovszky (kiad.) I. 388–390.

(69.)

1801. március 27., Kazinczy András Kazinczy Józsefhez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

190. Agens – Bujanovics Károly.

190. Szirmay Miska – Szirmay Mihály.

190. mind a két levelet általküldöm – A levélmásolat végére oda van másolva a 67. és 68. számon szereplő levél (189–190.).
190. az a két halál – Nem világos, hogy az utalás mire vonatkozik.
190. Asszonyom Ángyom – Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna.

(70.)

1801. április 4., Kazinczy András Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat, Kazinczy Gábor jegyzetével.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

191. Ángyom – sógorasszonyom.
191. Atyjával – Szulyovszky Menyhérttel.
191. Öcsémet Ferenczet is látta – Kazinczy az *FN*-ben nem említette ezt a találkozást.
191. Agens Bujanovicsnak – Bujanovics Károly.
191. Izdenczinél – Izdenczy Józsefnél.
191. Instantiát – kérvényt.
191. gratiajában – kegyességében.

(71.)

1801. május 17., Kazinczy András Kazinczy Józsefhez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábortól származó másolat. A levélíró Kazinczy András csatolta – s a másoló is odamásolta – a levélhez Szirmay Mihály 1801. március 1-ji levelét (l. a 68. szám alatt), de mivel az a rendezett gyűjteményben már máshol is szerepel, ezen a helyen át van húzva. Nem tudni, hogy az áthúzás magától Kazinczy Ferencről vagy a másolótól származik.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

191. Minemű levelet vettem Bécsből Szirmay Miskától – l. a 68. számon (190.).
 191. communicálható – közölhető.
 191. Péchy V[ice] ispán Urammal – Péchy Imre.
 191. Jó volna, ha Bihar vármegye is írna mellettük, én azon leszek, hogy a mi vármegyénk írjon. – E levél megírásakor Zemplén már tett bizonyos lépéseket: Okolicsányi János alispán 1801. jan. 14-én adott be kérvényt az uralkodóhoz a kegyelmezés érdekében. Ezután ápr. 24-én terjesztette elő a kancellária Kazinczy László kérvényét bátyja érdekében, s az ügy máj. 2-án került az államtanács elé, s az uralkodó jún. 15-én írta alá a kegyelmet. Közben jún. 12-én került az államtanács elé a Kazinczy, Szulyovszky és Úza családok kérvénye, amelyet Zemplén vármegye is támogatott – Kazinczy András ezen megjegyzése alighanem erre vonatkozott. Vö. Domanovszky (kiad.) I. 379–380. Bihar vármegye folyamodott is Kazinczy Ferenc és Szlavy János szabadon bocsátása érdekében (Staatsrat 2428 és 3638/1801): vö. Domanovszky (kiad.) I. 380. (itt tévesen Szlavy Józsefként szerepel Szlavy János).
 191. Asszonyom Ángyomnak – Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannának.

(72.)

1801. június 2., Kazinczy Ferenc [?]

[A levelet nem sikerült azonosítani.]

(73.)

1801. június 17., Kazinczy Ferenc Budai Andráshoz

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat. (További másolatok: MTAK Kt K 614; PIM V. 4615/8.)

MEGJELENÉS

KazLev II. 432.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

192. Munkácsi Prédikátor Budai Andrásnak – Róla nem sikerült adatokat találni.
 192. Kiesewetter Uram – Kazinczy munkácsi fogsága idején főbörtönőr a várbörtönben. Egyéb adatot nem sikerült találni róla.
 192. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.
 192. a Polyfémus' barlangjában – Utalás Homérosz *Odüsszeia* című eposzának IX. énekére, amelyben az egyszemű, emberevő óriás barlangjába kerülnek Odüsszeusz és társai.
 192. distingválták – külön, elkülönítve kezelték.
 192. Katinak – A személy egyértelműen nem azonosítható, de közvetítői szerepe miatt talán rá vonatkozik az FN 1801. jún. 28-i bejegyzésében a következő részlet, amely a titkos levelezést írta

- le; eszerint ugyanis az ürtést szolgáló bödön aljára kötött levelet a „kiürítő rab kivitte, magához vette, ’s szeretője által, ki a’ Profósznak állá szolgálatjában”, eljuttatta a címzetthez (137.).
192. József öcsém – Kazinczy József.
192. dajkám Brevákné – Róla l. a 7. *Kazinczy Ferencz’ Naplója* 1794. dec. 14-i bejegyzését (23.) és a hozzá fűzött jegyzetet (245.).
192. Specification... – Listája azoknak a dolgoknak, amelyeket Kazinczy úrnak otthonról küldtek. Munkács, 1801. június 17.
1. Bankjegyen 50 forint
 2. 4 zsebkendő
 3. Korábban, 1801. május 28-án kaptam 30 forintot
 4. Mézeskalács és más finomságok
- Ezt mind megkaptam. 1801. június 17.
Kazinczy Ferenc
192. 1. Viertel Linsen... – egynegyed lencse, egynegyed borsó, egynegyed szarvaspohánka [kása]
Buday tiszteletes úr szállására, Újhelyre vagy Patakra, a vizsga alkalmával leadandó.

(74.)

1801. június 24., Kazinczy András Kazinczy Józsefhez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Ferenc kezétől származó másolat, a levél végén későbbi, autográf megjegyzésével.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

193. Agenstől – Bujanovics Károlytól.
193. in orig[inali] – eredetiben.
193. Péternek – Kazinczy Péter.
193. Okolicsányival – Okolicsányi János, Zemplén megye első alispánja először 1800. aug. 27-én kért az uralkodótól amnesztiát az elítélteknek. 1801. jan. 14-én személyes kihallgatáson jelent meg a királynál, s miután az uralkodó ehhez hozzájárult, ugyanezen a napon újabb írásbeli kérvényt adott be ez ügyben. Vö. Domanovszky (kiad.) I. 379. L. még a 71. számú levelet (191.).
193. grationalis – a kegyelmező levél.
193. Főstrázsamester Fritsch – Joseph Fritschner.
193. profósz Kisewetter – Kiesewetter.
193. az Agens’ levelét nekem junius’ 26d. foghelyembe behozák – Erről l. az *FN* 1801. jún. 26-i bejegyzését (135.), valamint a 12. *Az én naplóm* 1801. jún. 26-i bejegyzését (37–38.).
193. subscribálá – aláírta.

(75.)

1801. június 26., Kazinczy Dénes anyjához,
Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsannához

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Kazinczy Gábor kezétől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

193. Consiliarius Tokodi Ur – Tokody György (1752–1818) tanácsos, a nagyváradai tudományi ke-
rület tanulmányi aligazgatója (1791–1793), majd főigazgatója (1793–1815): vö. Fallenbüchl
1987–1994. II. 238–239.
193. Referendarius Lányi – Lányi József.
193. resolutiot – rendelkezést, utasítást.
193. Ferencz bátyám – Kazinczy Ferenc.
193. Palatinusnak – József nádornak.
193. intercessiot – közbenjárást.
193. Generalis Gróf Gyulay – gróf Gyulay Sámuel (1719–1802), a 32. számú gyalogezred tulajdo-
nosa 1773-tól 1802-ig. Életrajzát l. Wurzbach VI. 81–83.
193. Hof-Krieg-Rath – Udvari Haditanács.
193. Laczi – Kazinczy László.
193. Klebek' gyalog regimentjéhez – a 14. számú gyalogezredhez.
193. resolváltatott – elhatároztatott, eldöntetett.
193. Obrist Lajdinantnak – főhadnagynak.
194. Melléklet – A levélmásolathoz csak ennyi szöveg járul a papír hátoldalán. A szöveg fordítása:
Tekintetes Lányi Úr levelének bekezdése
Miután már elbocsájtottam Szulyovszky Menyhértet, Kazinczy Ferenc is, kegyelmet kapván az
imént, elbocsájtatik börtönéből.

(76.)

1801. június 30., Majláth György Puky Lászlóhoz

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123 (a 77. levélhez csatolt melléklet). Ismeretlen kéztől származó
másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Tekintetes stb.

Kazinczy Ferenc Úr szabadságát királyi kegyből és kegyelemből visszakapván, felsőbb helyről azon rendelkezéseket kaptam, hogy minél előbb bocsássam rendelkezésre a legkisebb értesülésemet is arról, eme Kazinczy Ferenc Úr hová telepszik le állandó lakhatásra a maga idejében. Ezért Tekintetes Uraságodat hivatalosan meg kell kérdeznem, hogy miután az említett Kazinczy Ferenc Úr a Tekintetes Abaúj Vármegyébe érkezett, és állandó lakhelyét kiválasztotta, azt nekem tudtomra adni ne terheltesse. Egyébként tartós és megkülönböztetett tisztelettel maradok Tekintetes stb. legengedelmesebb szolgálója, Majláth György, Királyi Jogügyi Igazgató

Pesten, 1801. június 30.

(77.)

1801. július 18., Puky László alispán ismeretlen főszolgabíróhoz

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat.

MEGJELENÉS

Kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

194. Causarum Regalium Director Consiliarius Majláth – Mailáth György, aki 1798-tól volt királyi jogügyi igazgató.

194. párban – ti. másolatban.

194. accludálom – mellékelem.

194. favoriba – kegyeibe, kegyességébe.

(78.)

1801. július 19., Kazinczy Ferenc Bujanovics Károlyhoz

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat, Kazinczy Gábor betoldásával.

MEGJELENÉS

KazLev II. 435–436.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Tekintetes és Nagytekintélyű Udvari Ágens Úr,

Legalázatosabban Tisztelt Úr.

A legjóakaratúbb Uralkodó kegyelméből szabadságom visszaadatván, miközben magam az élet édes örömeinek, melyeket annyi esztendőn át (2387 napig) nélkülöztem, végül örvendezhetek, igen hálás elmémben újra és újra forgatom, hogy ezért az én boldogságomért Tekintetes Uraságod kegyes pártfogásának és fíradhatatlan közbenjárásának tartozom. Bárcsak rajtam múlna, hogy az őszinte hálának és tiszteletnek, melyre Tekintetes Uraságod eme jótéteményei engem életem végéig köteleznek, valami olyan bizonyosságát adhassam, hogy mindenkinek, aki ennek az irányomban felhalmozott jóindulatú kegynek tanúja, szemébe tűnjék, hogy én e háládatossággal, melyet nyilvánosan is megvallok, lelkem mélyéig el vagyok telve. A legnagyobb és legjobb Isten őrizze meg Tekintetes Uraságod drága életét az én jóakarató Megszabadító szolgálatában, és azok boldogságát, akik saját bajaikban soha hathatósabb és készségesebb támaszt nem lelnek, mint amely által magamat az emberi élet leggyászosabb helyzetéből kiragadtatva látom.

Megmutatta nekem tiszteletreméltó nagybátyám Tekintetes Uraságod legutolsó levelét, melyben többek között meghagyja, hogy számomra azt a tanács adassék, hogy ez elmúlt jó és rossz dolgokat egyaránt elfeledve, a rosszindulatú emberek csapdájától óvakodjak. Óvakodni fogok én, hogy soha olyan ne történjék velem, amely engem Ó Legfelségesebb Felségének kettős kegyelmére méltatlannak mutathat; és ettől nem csak azért fogok óvakodni, hogy ne kelljen félnem az újabb királyi haragtól; hanem a hála és lekötelezettség őszinte érzése miatt fogok óvakodni, úgy, hogy maguknak az ellenségeimnek is, ha valamelyiküket az én nagy nyomorúságom nem hatotta volna meg, nyilvánvalóvá váljék, hogy én minden gonosz fondorlat nélkül voltam ama elvetemült úr ismeretségevel behálózva (a' gaz Martinovicset értem, nem Hajnóczyt). A per belső titkairól én senki balandónak sem nem mondtam semmit, sem pedig nem is fogok mondani; értem én, hogy ezen dolgokat nem kellene közzé tenni; és az én nyomorúságaim hosszú soráról sem szoktam szónok módra beszélni. Ha pedig azok biztatására, akikhez visszatérhettem, bármit is mondanék, azt senki méltányos ember nekem nem rója fel bűnül, mivel mindenki, aki engem az én hányattatásaimról beszélni hall, tanúm kell legyen, hogy én az Uralkodó jóindulatát, aki azt parancsolta, hogy bűnhődjek, de sokkal enyhébben, mint mások bűnök, kendőzetlen hálával hirdetem.

Meggyengült egészségem nem engedi, hogy miután az élet és a szabadság újra visszaadott nekem, vétkeimért bocsánatot könyörögni Ó Legfelségesebb Felsége lábaihoz boruljak, és iránta töretlen hűséget esküdjek. Méltóztassék Tekintetes Uraságod e tekintetben segítségemre lenni, és azok előtt, akiket az Uralkodó Kegyelme és saját érdemeik a trónhoz közelebb juttattak, és azoknál, akik Ó Legfelségesebb Felsége lelkének megengesztelésében pártfogóim voltak, méltóztassék engem kimenteni, hogy még eddig nem kerestem fel őket személyesen. Meg fogok jelenni, amint csak egészségem engedi, nincs ugyanis más, amit ennél nyugtalanabbul áhítanék. Egyébként...

Májusban 1803. felmenék Bétsbe, s Tatán elragadtak a póstalovak, orromat, balkezem' könyökét be és megtörték, inasomat megsántították, kocsimat összetörték, úgy hogy ennek megigazításáért hatvan frtot kelle fizetnem. Tört karral, és azt keszkenőben hordván nyakamban, felmenék Bécsbe, s bejelentém magamat Bujanovicznál. – Amice, quare venisti? non est tempus, quo ad suam Maj[estatem] admitti adhuc potes. Iam ego tibi scribam, quo veniendum est. [Barátom, miért jöttél? nincs most arra idő, hogy Őfelsége elé bocsájtathassál. Már megírtam, mikor kell jönnöd.] – A' derék ember azt hitte, hogy én megtiszteltetésemnek fogom venni, hogy ő engem tézeget [tegez]. – Meglátogata csakugyan a' fogadóban a' hattyúnál, a Carinthiai utczában, 's papirosaimra jegyzé-fel, hogy ott volt. De a' papirosokban nem találá semmi titkot.

Cras prandebunt apud me sua Exc[ellentia] D[omi]n[us] Igantius Almásy, D[omi]n[us] Referendarius Németh (a volt Causarum Regalium Director) et multi alii; sciscitabor an admitti possis. Sed fracto brachio non admitteris ad Audientiam. – [Holnap nálam reggeliznek Ó Tekintetes Urasága Almásy Ignác; Németh referendárius (a volt Királyi Jogügyi Igazgató) és sokan mások; megtudakolom, vajon bebocsájthatnak. De törött karral amúgy sem kapsz audienciát.] Játék minden dolgok. – Talán Izdenczy is ott evéke; mert ez vala ezek feje.

196. Májusban 1803. felmenék Bétsbe – Kazinczy ezen útjáról l. *Az én naplóm* című szövegét; eszerint 1803. máj. 20-án történt Tatán a balesete, s jún. 1-jén ért fel Bécsbe: Kazinczy: Pályám emlékezete 287–299.
196. a' fogadóban a' hattyúnál – A „Zum weißen Schwan” [a fehér hattyúhoz] címzett fogadó Bécs I. kerületében, a Kärtner Strasse 24-es szám alatt volt található (az épület a Neuer Marktra nézett). Bécs egyik legismertebb vendégfogadója volt, ahol számos ismert személyiség fordult meg. Az épület 1802-ben Josef Schwarzenberg herceg tulajdonába került. 1846–47-ben bontották le. Bővebben l. Czeike 1975. 50–51.; Czeike V. 169–170.
196. Carinthiai utcájában – a Kärtner Strassén, Bécs I. kerületében.

(79.)

1801. augusztus 14., Bujanovics Károly Kazinczy Ferenchez

KÉZIRAT

MTAK Kt M. Ir. Lev. 4r. 123. Ismeretlen kéztől származó másolat, Kazinczy Gábor címzésével.

MEGJELENÉS

KazLev II. 437–438.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

Tekintetes és általam különösen tisztelt, Nagytekintélyű Úr!

Uraságod igen értékes levelét, melyet július 19-én adott fel, csak e hó 10-én kaptam meg. Bármit is tettem az ügy érdekében, nem magamnak tulajdonítom, hanem ama legfensőbb isteni sugallatnak, mely ösztönöz, hogy mindenkivel jót tegyek, és senkinek sem rosszat: mellettem rendelkezett Tekintetes Uraságod egy igen hathatós közbenjáróval, a Tekintetes Okolicsányi János Úrral; hozzájárultak még tekintélyes férfiaknak, a Haza Atyjainak pártfogolásai. Nem marad más hátra, mint hogy Tekintetes Uraságod az alázatos és örök odaadás igen kellemes kegyelmében töltse élete háralévő idejét termékeny békében, foglalatoskodjék azon dolgok művelésével, melyek a legfőbb szükségletekhez tartoznak, úgymint olyan könyvek olvasásával, melyek az igaz engedelmisségben még inkább megerősítik, és a lélek belső nyugalmáról gondoskodnak.

Hogy pedig Tekintetes Uraságod feljöjjön azon célból, hogy Ő Legfelségesebb Felségének eme oly nagy kegyekért és kegyelemért a méltó hálát lerója, annak most ellentmond azon megfontolás, melyet már a Tekintetes Szuljovszky Menyhért Úrnak is megírtam, és úgy tűnik nekem, most valóban megátolja a politikai helyzet. Méltóztatnék Tekintetes Uraságodnak magát türelmesen viselni, jönni fog alkalmas idő, amikor ezt meg tudja cselekedni. Úgy tanácsolom ezeket, mint őszinte barát, egyszerűsmind jelesebb férfiak véleménye alapján. Ha pedig Tekintetes Uraságod ennek elhárultával ide akar-na jönni, az könnyen lehetséges, mivel korlátlan szabadságot kapott. Végezetül kegyeibe és kedvezésé-be ajánlván magamat, különleges tisztelettel maradok Tekintetes Uraságod legalázatosabb szolgálja

Bujanovics Károly

Bécsben, 1801. augusztus 14-én

Czím:

Kazinczy Ferenc úrnak, az én igen kedves barátomnak, Érsemjénbe

(80.)

1801. szeptember 9., Okolicsányi János Kazinczy Ferenchez

KÉZIRAT

Lappang, jelenleg nem ismeretes.

MEGJELENÉS

KazLev XXII. 38–39.

A levél itteni közléséhez a következő jegyzet járul: „Másolatban »Kazinczy Ferencznek Fogsága ideje alatt írott külömbféle Levelei, úgy Másoknak hozzá intézett, vagy pedig őtet érdeklő Levelezései. Leirattattak Kazinczy Ferenc tulajdonából Kraynik Ferencz által 1834.« című jelenleg Ducsay Dénes ny. vm. árvaszéki elnök birtokában Miskolcon levő kézíratos kötet 112. lapján.” Uo. 39.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A levél fordítása:

*Újhely, 1801. szeptember 9.**Tekintetes és NagYTEKINTÉLYŰ, általam különösen Tisztelt Táblabíró Uram!*

Tegnap útközben megálltam, találkoztam József bátyámurammal. Tudtára adtam, hogy Bécsből az Ágens felküldött nekem egy Méltóságos Uraságodnak szóló levelet, s tőle felszólítottam, hogy azt legalább a postamesternek adjam át, mivel történetesen minden nap megy Regmeczről oda, amit teljesítettem is: most pedig mégis Tekintetes Uraságod kérése szerint a levelet ide csatolom, és barátainknak, s az ő legdrágább kegyeikbe ajánlván magamat, maradok Tekintetes Uraságod legengedelmesebb szolgája

Okolicsányi János saját kezűleg

197. Zemplényi Notárius... – Kazinczynak a levélhez csatolt, utólagos kommentárját ugyanezzel a szöveggel megőrizte az L2 lista is (MTAK Kt K 610, 101a–101b; erről bővebben l. a 32. [Rekonstruált levélegyüttes] című szövegegyütteshez csatolt jegyzetek bevezetőjét: 348–350.).

(81.)

A Bécsi Polizey, velem
1815

KÉZIRAT

MTAK Kt K 610, 82a–85a.

MEGJELENÉS

KazLev XXII. 497–499. Ez a közlés feltehetőleg másik másolat alapján készült; a megjegyzés szerint: „Kraynik Ferenc másolatában. Ducsay Dénes tulajdona.” Uo. 499. Ez nyilván ugyanaz a kézírategyüttes, amelyre a 80. levél jegyzetei kapcsán utaltunk.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

197. Hernalsi leánynevelő-ház – Hernals: korábban önálló település, 1892 óta s jelenleg is Bécs 17. kerülete. Az itteni Kalvarienberggassé-n [Kálváriahegy utcán] állt egy pálos rendház, amelyet a rend 1785-ös feloszlata után 1786-ban megkapott az a leánynevelő intézet, amelyet 1775-ben Mária Terézia alapított Sankt Pöltenben. A katonatisztek leányainak nevelésével foglalkozó intézet alapvetően árvákat fogadott be, s őket nevelőkké képezte ki. Bővebben l. Czeike IV. 445.; Wiener Bezirkshandbücher: 17. Bezirk, Hernals, Pichler Verlag, Wien, 2001, 62–63.
197. a Bécsei Salesiánák' klastromát – A szalezianus apácák kolostoráról l. az *FN* 1795. aug. 20. bejegyzését (88.) és a hozzá fűzött jegyzetet (305.).
198. anyjának felöltözött apácsa két testvéreit – Marianna Roggendorff (született 1752-ben), valamint Josepha Ernestine Roggendorff (született 1758. jún. 9.). Az életrajzi adatokat l. egy Kazinczyinak szóló levélben, amelyben a Roggendorff családra vonatkozó családtörténeti adatok vannak összegyűjtve: Gr. Heister Fülöp [Philipp Heister] – Kazinczy Ferencnek, Brünn, 1807. ápr. 13. = *KazLev* XXII. 175–179. Az adatok: uo. 178.
198. Zseni leányommal – Kazinczy Eugenia.
198. Sind Sie das. Lieber Vetter – Ön az, kedves rokon.
198. napamnak – anyósomnak, gróf Török Lajosné Roggendorff Aloysiának.
198. und wo ist unsere Sophie? Sie werden bey uns logiert. – és hol van a mi Sophien? Ők nálunk lesznek megszállva.
198. Nein, E[uer] Gnaden – Nem, nagyságos asszonyom.
198. ich bleibe von Sophie nicht einmal für die ein par Wochen, die wir hier zu verweilen gedenken, entfernt. – Nem maradok Sophie nélkül arra a néhány hétre, amelyet itt szándékozunk eltölteni.
198. frajczimerünk – szobalányunk.
198. Generális Gróf Büssyné vagyok, szül. Báró Luzsinszky – A lengyelországi eredetű báró Luzsinszky családról l. Nagy Iván VII. 206–207. Az itteni hiányos családfából nem lehet megállapítani, kiről is van itt szó.
198. Catechismus volt – Utalás a Martinovics-összeesküvés két kátéjára, amelyben Martinovics a Reformátorok Társasága, valamint a Szabadság és Egyenlőség Társasága célkitűzéseit fogalmazta meg.
198. et il en est fier – büszke szó.
198. Policzeynak – a rendőrségnek.
198. congressus – A bécsi kongresszus a Szent Szövetségnek nevezett európai hatalmak tanácskozása volt 1814. szept. elsejétől 1815. jún. 9-ig. A kongresszus három meghatározó személyisége a házigazda szerepét betöltő I. Ferenc, III. Frigyes Vilmos porosz uralkodó és I. Sándor orosz cár; a tanácskozás feladata pedig a Franciaország legyőzésével és a napóleoni háborúk lezárultával kialakult új európai hatalmi egyensúly megeremtése volt. Erről bővebben l. Zöllner 1965.; valamint: Patzer (kiad.) 1981.
198. theátrum – színház.
198. midön a' Götthe' Iphigeniáját játszák – A Burgtheaterben Johann Wolfgang Goethe *Iphigenie auf Tauris* című drámáját 1815. ápr. 22-én, 27-én, máj. 1-jén és jún. 9-én játszották: Theateraufführungen vom 1. Oktober 1814 – 9. Juni 1815 = Wiener Kongreß 1965. 504–508. Ezek közül itt az 1815. ápr. 27-i előadásról lehetett szó.
198. Fräulein Loyan – A nevelőnőről egyéb adatot nem sikerült találni.
198. lózi – színházi páholy.
198. csillagos úr – ti. csillag alakú kitüntetést viselő úr.
198. Szent István' keresztjével – a Szent István-renddel kitüntetett személyek névsorát l. Névjegyzék 1914.
198. Welche Sprache spricht doch das Kind? – Mégis, milyen nyelven beszél a gyermek?
198. Ma fille parle aucune autre langue que la hongroise – A leányom nem más nyelven beszél, mint magyarul.
- 198–199. Ah, la petite hongroise! la petite hongroise! – Ah, a kis magyar! a kis magyar!

199. Gróf Armansperg holnap reggeli 9kor magához vár – Az itt elmondottakhoz l. még az *FN* 1800. aug. 25-i bejegyzését (132.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (340.).
199. glaczin – Glacis: a bécsi városhalon kívül eső szabad terület, amelyre katonai okokból, a fallal védett város védelme miatt nem volt szabad építkezni.
199. Urak-utczájába – a Herrengassebe (Bécs I. kerületében).
199. Liechtenstein Herczeg házára – Bécs I. kerületében a Herrengasse 6–8. szám alatt állt ez a főúri palota, amely a 18. század elején épült, s amelyet 1792-ben Joseph Hardmuth építész tervei alapján jelentősen átépítettek. A házat 1913-ban lebontották, helyére az 1930-as években egy többemeletes modern épület került. Vö. Haider 1984. 19–23.
199. Excellenz – kegyelmes, nagyméltóságú (megszólításként).
199. Sie nehmen Copieen? – Ön másolatokat vesz? (A mondat valódi értelme szerint inkább: Ön készít másolatokat?)
199. Was für Copieen? – Milyen másolatokat?.
199. Nun was Ihnen vorgelegt werden wird. – Hát amilyeneket Ön elé tesznek.
199. nótát – feljegyzést, jegyzetet.
199. sehr geliebtes Vaterland-omba – nagyon szeretett hazámba.
199. In mein sehr geliebtes Vaterland – az én nagyon szeretett hazámba.
199. expressióval az epithetumot a maga adverbiumával – hangsúllyal a jelzőt a maga igenevével.

33.

[Levelek listája]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 610, 99a–99b.

34.

[Kazinczy Ferenc összegyűjtött, kommentált levelezése
a fogság alatt megismert személyekkel]

KÉZIRAT

MTAK Kt K 632. (Az egyes szövegeknek az ezen kéziratban belüli folioszámát az alábbiakban külön is megadom.)

MEGJELENÉS

Eredeti formájában kiadatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a) Kézirat. MTAK Kt K 632, 25a

203. (1–2 levél) – A kolligátumban (26a–27b) itt nem Aszalay levelei következnek, hanem Szentjóni Szabó László versei, a végén a következő megjegyzéssel: „(Irta ezt Budán, jun[ius] 1795. Megholt a kufsteini toronyban N 9 octobernek 10d. 1795.” Szentjóni Szabó halálára tehát a 9. számú cellában került sor; erre l. még az FN 1800. júl. 26-i bejegyzését (125.). Az itt szereplő versek [*Seneca után I – V.*] címmel olvashatók a kritikai kiadásban: Szentjóni Szabó 2001. 146–148. A jegyzetek: uo. 200–201. Aszalaynak egyébként két, Kazinczyhoz intézett levele maradt meg: Regmec, 1792. ápr. 1. (*KazLev* II. 289–291.); Pest, 1794. nov. 6. (*KazLev* II. 421–423.)

203. Gréczi – értsd: grazi.

203. N[ota] B[ene] – jegyezd meg!

203. Est idiotismus hungaricus – Ez jellegzetes magyar kifejezés.

b) Kézirat. MTAK Kt K 632, 29a

203. Bastendorff – Franz Josef Bastendorff.

203. (1–6 levél.) – A kolligátumban itt négy levél másolata következik, ezek közül csak három köthető Bastendorffhoz: Franz Josef Bastendorff – Kazinczynak, Pest, 1801. febr. (német nyelvű, 32a–32b) = *KazLev* XXII. 36.; uaz – uannak, Wien, 1806. ápr. 10. (német nyelvű, 33a–34b) = *KazLev* XXII. 133–134.; Jeanette Bastendorff – Kazinczynak, Pest, 1810. aug. 2. (francia nyelvű, 35a) = *KazLev* XXII. 259. A negyedik levél: Zázilia Grümmelin – Kazinczynak, Eisgrub, 1804. jún. 4. (30a–31b) = *KazLev* XXII. 78–79. Bastendorffnak ezeken kívül egyébként nincs levele a *KazLev*-ben.

- c) Kézirat. MTAK Kt K 632, 37a
203. (1–4 levél.) – A kolligátumban itt Bujanovics Kornélnak egy, Kazinczyhoz intézett levele olvasható másolatban: Divik Thuroz, 1828. aug. 22. (német nyelvű, 38a–41b) = *KazLev* XXII. 414–417. Bujanovics Kornélnak ezen kívül egyébként nincs levele a *KazLev*-ben.
- d) Kézirat. MTAK Kt K 632, 43a
203. (1–6 levél.) – A kolligátumban itt Hirgeist Ferencnek négy, Kazinczyhoz intézett levele olvasható másolatban, Kazinczy Gábor javításaival: Wesseli, 1802. dec. 27. (német nyelvű, 45b–47b) = *KazLev* XXII. 55–57.; Woditz, 1803. febr. 11. (német nyelvű, 44a–45b) = *KazLev* XXII. 53–55.; Woditz, 1803. máj. 7. (német nyelvű, egy német nyelvű vers-melléklettel, 48a–53b) = *KazLev* XXII. 59–60.; Wien, 1804. ápr. 17. (német nyelvű, 54a–56b) = *KazLev* XXII. 72–74. Hirgeist Ferencnek ezeken kívül egyébként nincs levele a *KazLev*-ben.
- e) Kézirat. MTAK Kt K 632, 58a–65b
203. (1–85 levél.) – A kolligátumban Andreas Riedel nyolc, Kazinczyhoz intézett levele olvasható másolatban, Kazinczy Gábor javításával és jegyzeteivel: 1807. Horn [febr.] 25. (német nyelvű, 69a–79a) = *KazLev* XXII. 149–161.; 1807. ápr. 10. (német nyelvű, 80a–91a) = *KazLev* XXII. 162–175.; 1807. máj. 11. (német nyelvű, 92a–93b) = *KazLev* XXII. 181–183.; 1807. máj. 26. (német nyelvű, 94a–111a) = *KazLev* XXII. 186–204.; 1807. júl. 13. (német nyelvű, 112a–114b) = *KazLev* XXII. 205–208.; 1807. aug. 12. (német nyelvű, 117a–118a) = *KazLev* XXII. 208–209.; 1807. dec. 18. (német nyelvű, 119a–126a); 1807. szept. 18. (német nyelvű, 127a–130b) = *KazLev* XXII. 211–218. Ezen kívül Philipp Heister négy, Kazinczyhoz intézett levele: 1807. febr. 27. (német nyelvű, 131a–132a) = *KazLev* XXII. 161–162.; 1807. ápr. 13. (német nyelvű, 133a–136a; Kazinczy Gábor másolata) = *KazLev* XXII. 175–179.; 1807. aug. 14. (német nyelvű, 115a–116a, illetve ugyanez: 137a–138a; Kazinczy Gábor másolata) = *KazLev* XXII. 210–211.; Notus aláírással: 1807. szept. 25. (német nyelvű, 139a–139b; Kazinczy Gábor másolata) = *KazLev* XXII. 221–222. Valamint egy levél Elise Rothschütztől: 1807. máj. 15. (német nyelvű, 140a–142b; Kazinczy Gábor másolata) = *KazLev* XXII. 183–185.; egy levél Carolina Rothschütztől: 1807. jún. 10. (német nyelvű, 143a–143b; Kazinczy Gábor másolata) = *KazLev* XXII. 204–205. A *KazLev*-ben ezeken kívül a következő, Andreas Riedeltől Kazinczyhoz intézett levelek szerepelnek még: [1807. febr. elseje előtt] = *KazLev* XXII. 144–149.; 1807. szept. 7. = *KazLev* XXIII. 125–129.; [1807. szept. 23.] = *KazLev* XXII. 218–221.
203. Riedele 3. leveléhez – A Kazinczy Gábor másolatában fennmaradt lista (60a–60b) a Riedeltől a leveleiben használt álnevek feloldását tartalmazza; ez a lista Kazinczynak azokat a saját kezű jegyzeteit összegzi, amelyet az ebben a kolligátumban található levélmásolatokhoz fűzött (bár az is lehet, hogy a gyűjtést Kazinczy Gábor végezte, s nem feltétlenül egymáshoz kapcsolódó Kazinczy-kéziratok alapján); közölve: *KazLev* XXII. 174–175. vö. még Deák 1993. 14.
203. General Major Graf Heister – Gróf Philipp Heisterről l. a 30. *Töredék toldalékok a' mondatokhoz* című szövegegyeséget (138–139.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (345.).
203. Georgius Probus Ruzsicskay – Georg Ruzsitska.
203. Prandstätter – Martin Joseph Prandstetter.
203. Hackl – Johann Hackel.
203. Schedel, Hofmeister bei einer Herrschaft in Wien – Thomas Schedel; a német szöveg fordítása: udvarmester egy bécsi uraságnál.
203. Baron Rill – Báró Rill: Kazinczy és Riedel munkácsi fogolytársa. Nem sikerült róla adatot találni.
203. Angiolini, Secretär der russischen Gesandtschaft in Wien – Angioliniról l. még az *FN* 1800. aug. 25-i bejegyzését (132.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (340.). A német szöveg fordítása: A bécsi orosz követség titkára.
203. Szulyovszky – Szulyovszky Menyhért.
203. Jelinek – Heinrich Jelinek.
203. Graf Georg Festetics – Gróf Festetics György (1755–1819) az 1772-ben grófi címet nyert Festetics Pál és Bossányi Julianna fia. Nevelését otthon Nagy Jeromos piarista irányította, majd

- 1768-tól 1775-ig a bécsi Theresianum növendéke volt. Hivatali pályára lépett, a Magyar Kamaránál, illetve a pesti pénzügy-igazgatóságnál vállalt állást. 1778-ban tisztiként belépett Nádasdy gróf huszárezredébe. Apja 1782-ben meghalt, s így a testvéreivel felosztott örökségből rászálló birtokok irányítása is ráhárult. 1786-ban átlépett a bécsi magyar testőrségbe, majd 1787-ben a Graeven huszárezred tisztje lett. 1790-ben – tisztársával, a később a Martynovics-összeesküvésben való részvételért kivégzett Laczkovics Jánossal együtt – aláírója volt az ezred tisztikara beadványának, amellyel a magyar országgyűléshez fordultak a magyar vezényleti nyelv ügyében. Festeticset büntetésből áthelyezték a Németalföldön állomásozó La Tour dragonyosezredbe. A gróf nyugdíjaztatását kérte, s kilépett a hadseregből. Birtokain is szoros megfigyelés alatt tartották. A magyar kultúra mecénásaként volt ismeretes, megalapította a csurgói református gimnáziumot (noha ő maga katolikus volt), s létrehozta az első magyarországi felsőfokú mezőgazdasági tanintézményt, a keszthelyi Georgikont. Szabadkőműves volt. Életéről bővebben l. Kurucz 1996. 61–78.
204. Graf Hohenwarth Erzbischof von Wien – Gróf Sigismund Anton Hohenwart zu Gerlachstein; a német szöveg fordítása: Bécs érseke.
204. Alabaster = sein Nomoi – Fordítása: az ő nevei.
A kifejezés értelme nem világos. A *KazLev* ezen a ponton (XXII. 175.) nem ad megfejtést, s onnan hiányzik az Alabaster név megfelelőjeként a kéziratban szereplő szókapcsolat is.
204. Leopold Graf Berchtold – Gróf Leopold Berchtold (1759–1809) királyi kamarás, orvos, utazó. Tanulmányai befejezése után Olmützben vállalt hivatalt. Lemondása után évekig utazott Európában, Ázsiában és Afrikában. Morvaországban voltak birtokai. Több tudományos és filantróp egyesület alapítója, s a Buchlowitzban lévő kastélyában egy kórházat is létrehozott. Számos tudományos munka szerzője. Részt vett a prágai cseh nemzeti múzeum megalapításában is. Életére l. Wurzbach I. 291–293. Vö. még Deák 1993. 22–23.
204. Gráf Hohenwart – Gróf Stanislaus Leopold von Hohenwart (1775–1810), gróf Sigismund Anton Hohenwart zu Gerlachstein unokaöccse. Egyetemi hallgatóként Bécsben Riedelnél lakott, s igen nagy hatással volt rá Riedel személyisége. A bécsi jakobinus összeesküvés során Riedel legszorosabb köréhez tartozott. Letartóztatták, vallomását l. Körner 1972. 77–108. 1795. szept. 3-án kelt ítéletét l. Körner 1972. 189–190. Kegyelmet kapott, s később Laibachban (Ljubljana) élt. Vö. még az *FN* 1800. aug. 25-i bejegyzését (131.) és a hozzá fűzött jegyzeteket (339–340.). Róla l. még Körner 1969. 368. skk.
204. Baron Joseph Heinrichs – Valószínűleg báró Joseph Honrichs, aki feleségével, Caroline Rotschütz-cel Riedel bécsi baráti köréhez tartozott; vö. Deák 1993. 135.
204. Florenciaiban – Firenzében.
204. Condemnálva – elítélve.
204. Grätzben – Grazban.
204. Davouval – Louis-Nicolas Davout marsallal.
204. recepisse mellett – átvételi elismervénnyel.
204. „Brunae – Spectabili et per illustri Domino Domino Francisco de Kaszinczy, Domino meo colendissimo, per Viennam, Budam in Hungaria vel ibi ubi. Erga recepisse.” – Brünnsben – Tekintetes és nagytekintélyű Kazinczy Ferenc Úrnak, az Én igen tisztelt Uramnak, Bécsen át, Budán át, Magyarországon itt vagy ott, recepisse ellenében [azaz ajánlva, nyugta aláírásával].
204. *die arme ermordete Terpsichore* – szó szerint: a szegény meggyilkolt Terpsichore; az utalás értelmezését maga a szöveg végzi el. Az ezen kifejezést is tartalmazó levél másolatát (Kazinczy Gábor javításaival) l. 63a–64b, 66a – 68b; az eredeti szövegkörnyezetet l. *KazLev* XXII. 145. (itt közölve van egyébként Kazinczy ezen kommentárja is).
204. Herdernek Terpsichoréja 3. kötetben – Az említett kötet: Johann Gottfried Herder, *Terpsichore*, I–III. Bd., bey Bohn und Compagnie, Lübeck, 1795–1796.
204. Egykor, nem emlékezem már mely történet, azt a félelmet támasztotta bennünk, hogy tömlöczeink fel fognak motoztatni. – Erről az esetről Kazinczy sem az *FN*-ben, sem a *12. Az én naplóm* című szövegegységben nem tesz említést.
204. mocska-székibe – értsd: az üritést szolgáló hordozható árnyékszékbe, külibe.

204. *die berühmten Mahlereyen* – a híres festmények; az ezen kifejezést is tartalmazó levél másolatát l. 63a–64b, 66a–68b; maga a kifejezés: 66a. Az eredeti szövegkörnyezetet l. *KazLev XXII. 146.* Az egy korábbi fogolytól származó falfestményekről l. még az *FN 1800. aug. 25-i* bejegyzését (131.), valamint a *12. Az én naplóm 1801. jún. 28-i* bejegyzését (40.) és a *2. [Feljegyzések I.]* szövegegységet (16.).
204. status-foglyai – államfoglyai.
204. rejtekeinek – börtöncelláinak.
205. Doctor Menz – Dr. Ignaz Menz.
205. Schedel – Thomas Schedel.
205. Riedele – Andreas Riedel.
205. Hofrath – udvari tanácsos.
205. Báró Rill, Magus és Frankfurt’ tájékaról – Rill azonosítása nem sikerült. A „Magus” elnevezés magyarázatára l. a *12. Az én naplóm 1800. aug. 25-i* bejegyzését (35–36.), valamint még az *FN 1800. aug. 25-i* bejegyzését (131, 133.). Ez utóbbi helyen Kazinczy „Moguntiai”-nak, azaz mainzinak nevezi Rillt.
205. Ruzsicskay György – Georg Ruzsitska.
205. Hackl – Johann Hackel.
205. Jelinek – Heinrich Jeline.
205. oroszai bécsi követségi secretarius – a bécsi orosz követség titkára.
205. tirolisi – Tirol tartományból való.
205. Szlávi János – Szláv János.
205. Oberster – ezredes.
205. Sigmund – Sigmonde; Kazinczy említésein kívül egyéb adatot nem sikerült találni róla.
205. Laczkovics – Laczkovics László.
205. Grossinger – Franz Rudolph Edler von Grossing.
205. Chipault – François-Clément Chipault.
205. regementből – ezredből.
205. Szulyovszky Menyhárt, míg tudniillik, felsőbb parancsolathoz képest a prófós’ szobája mellett levő szobába vitettetett – Arról, hogy Szulyovszkyt egy hónappal a Munkácsra érkezés után Grimmel börtönőr lakásának egyik szobájába vitték át, l. az *FN 1800. aug. 25-i* bejegyzését (131.), valamint a *12. Az én naplóm 1800. aug. 25-i* bejegyzését (35.) és a *19. [Szulyovszky Menyhárt ma beszéllé...] című szövegegységet (49.)*.
205. negyedik rejtekben – értsd: a negyedik börtöncellában.
205. egy bankó czédulák miatt nyomorgott festő – ti. pénzhamisításért elítélt személy.
205. báró Lindau – Arról, hogy Kazinczy korábbi cellájában ő ült volna, nem sikerült adatot találni.
205. Commendans – a börtönparancsnok, Joseph Fritschner.
205. Szent Wenzelje – Szent Vencel (903/905–929/935) cseh fejedelem (uralkodott: 921–929/935), vértanú. I. Bratiszláv cseh király fia. Apja halála után nem vehette át a koronát, mert anyja uralkodott régensként, aki később Arnulf bajor herceg nyomására átengedte a trónt fiának. Vencel támogatta a kereszténységet. Öccse egyik híve ölte meg egy templom felszentelésén. A prágai Szent Vitus-székesegyházban temették el. Csehország és Morvaország védőszentjeként tisztelik.
205. Praemonstratensis pap – értsd: a premontrei szerzetesrendbe tartozó pap.
205. gróf Lamberti – Az 1794-es schematismus szerint gróf Camillo Lamberti vezérőrnagy (1747–1826) volt a császár szárnysegédje. Nyilván az ő testvéréről van szó, bár róla, s arról, hogy Kazinczy cellájában korábban ő raboskodott volna, nem sikerült adatot találni.
205. flügeladjutantjának – szárnysegédének.
205. testvére’ tekintete – értsd: testvére tekintélye, vagy testvére tekintettel.

f) Kézirat. MTA K Kt K 632, 145a

205. (1–13 levél.) – A kolligátumban Georg Ruzsitska négy, Kazinczyhoz intézett levelének másolata található Kazinczy Gábor kezétől: Prag, 1804. febr. 17. (német nyelvű, 148a–148b) = *KazLev XXII. 70–71.*; Prag, 1804. máj. 12. (német nyelvű, 149a–152a) = *KazLev XXII. 74–*

77.; Prag, 1804. nov. 30. (német nyelvű, 153a–156b) = *KazLev* XXII. 82–86.; Prag, 1816. szept. 19. (német nyelvű, 157a–157b).

g) Kézirat. MTAK Kt K 632, 160a

206. (1–2 levél.) – A kolligátumban Sigray Jakab egy, a fogság alatt írt, címzett nélküli levéltöredékének másolata található ismeretlen kéztől: Buda, 1795 (francia nyelvű, 161a–162b) = *KazLev* XXII. 29–31.

h) Kézirat. MTAK KT K 632, 164a

206. (1–4 levél.) – A kolligátumban Szlávgy György egy, Kazinczyhoz intézett levelének másolata található ismeretlen kéztől: Mihályfalva, 1802. nov. 4. (magyar nyelvű, 165a–166a) = *KazLev* XXII. 48–49.; valamint Szlávgy Jánosnak is egy, Kazinczyhoz intézett levele, másolatban: Várad, 1803. febr. 8. (magyar nyelvű, 167a–167b) = *KazLev* XXII. 52–53.

i) Kézirat. MTAK Kt K 632, 170a

206. (1–6 levél.) – A kolligátumban Szmethanovics Károlynak három, Kazinczyhoz intézett levele található másolatban ismeretlen kéztől: Rajecz, 1802. dec. 16. (német nyelvű, 171a–172b) = *KazLev* XXII. 50–51.; Rajecz, 1803. ápr. 13. (német nyelvű, 173a–174b) = *KazLev* XXII. 57. [itt: ápr. 15.!] ; Rajecz, 1805. febr. 4. (német nyelvű, 175a–176b) = *KazLev* XXII. 87–88.

j) Kézirat. MTAK K 632, 178a

206. (1–6 levél.) – A kolligátumban Újgyörgyi Józsefnek két, Kazinczyhoz intézett levele található másolatban ismeretlen kezektől, Kazinczy Gábor javításaival: Tyrnau, 1808. dec. 13. (német nyelvű, 179a–181b) = *KazLev* XXII. 233–235.; Tyrnau, 1809. ápr. 6. (német nyelvű, 182a–184a) = *KazLev* XXII. 245–246.
206. Primás Cardinalis Batthyánynál – Gróf Batthyány József hercegprímás (1727–1799), aki 1776. június elsejétől 1799. október 23-ig töltötte be az esztergomi érseki széket.
206. Seminariumba – papi szemináriumba: papképző intézetbe.
206. vétkezett – A szó talán szexuális jellegű vétekre utalhat.

k) Kézirat. MTAK Kt K 632, 186a–b

206. (1–7 levél.) – A kolligátumban Verseggy Ferencnek két, Kazinczyhoz intézett levele található másolatban ismeretlen kéztől, Kazinczy Gábor javításaival: Buda, 1795. aug. 10. (magyar nyelvű, 189a); Buda, 1803. nov. 29. (magyar nyelvű, 190a–193b) = *KazLev* XXII. 66–69.
206. Verseggy Budán, 1795. – Ezt a szöveget l. a kötetben külön is: 13. *Verseggy 1795. Budán, Juliusban* (43.). A szöveg itteni újraközlését az indokolja, hogy a kézirat teljes struktúráját érzékeltetni lehessen.

Életrajzok

Abaffy Ferenc (1734–1817) Katolikus vallású, előkelő Árva megyei nemesi család sarja. A pesti egyetemen jogot végzett, majd – apja nyomdokán haladva – 1766-ban Árva megye alispánja lett. 1772-ben feleségét elhagyva két, gyámságára bízott unokahúgával európai utazást tett. Hét évig volt távol. Szirmay Antal feljegyzése szerint az uralkodó, Mária Terézia nagyon megneheztelt rá unokahúgai elcsábítása miatt, ezért csak úgy jöhetett haza, hogy Marie Antoinett francia királyné (Mária Terézia lánya) járt ki neki kegyelmet 1780-ban. Az 1790-es országgyűlésen Árva megye követe volt. Pesti háza közismert találkozóhelye a szabadkőműveseknek és egyetemi tanároknak, illetve más entellektüeleknek. Hajnóczy szervezte be az összeesküvésbe. 1794-ben letartóztatták, de bizonyítékok hiányában felmentették. L. még Benda (kiad.) I. 203–207, 270–283, 963–966, 1042–1045. Az ítélethozatal napján, 1795. máj. 23-án szabadult. Reverzálisa: Benda (kiad.) II. 798–799. Pozsonyba ment, ahol az 1796-os nádorválasztó országgyűlésen is jelen volt. Neve gyakran előfordul Izdenczy államtanácsos bizalmas jelentéseiben. Élete további részét visszavonultan, Árva megyei birtokán töltötte. Vö. még Benda (kiad.) II. 760–765.; Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 168. (Ring Éva szócikke). Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jellemzésében olvasható: Benda (kiad.) III. 384.

Aczél István (1747–1815) Köznemesi családban született. 1762-ben belépett a jezsuita rendbe (Lukács 1987–1988. I. 5.), majd a rend feloszlatakor, 1773-ban világi pályát választott és jogot végzett. 1779-ben Temes megye főjegyzője lett. 1786-ban a Királyi Tábla ülnöke, 1791-ben személynöki, 1794-ben országbírói, 1798-ban pedig nádori ítélmester. 1802-ben alországbíró lett, 1808-ban rövid ideig személynök. Később államtanácsos. Már 1782-ben adományt szerzett a Temes megyei Németség birtokaira, 1803-ban megszerezte királyi adományul Borosjenőt, Sikulát, Apatelket Arad megyében, s hozzá a borosjenői előnevet. 1802-ben megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét (Névjegyzék 1914. 36.). Az 1780-as években szabadkőműves. Családja később bárói címet szerzett. Bővebben l. Benda (kiad.) II. 273–274.

Almásy Pál (1749–1821) 1776-ban királyi kamarás és Heves megyei táblabíró. 1791-től 1795-ig a Királyi Tábla bárója (Fallenbüchl 1987–1994. V. 691.). 1790-től haláláig Arad megye főispánja (Fallenbüchl 1994. 60.), 1801 és 1812 között második koronaőr. 1812 és 1821 között főlovászmester. 1783-tól fumei kormányzó. Katolikus. II. Lipót véleménye róla ingadozó: egyaránt felsorolta a megbízhatók és a megbízhatatlanok között is: Mályusz (kiad.) 436, 441. Életrajza: Szinnyei I. 128–129.; Kazinczy a budai fogság alatt tőle kapott könyveket: Kazinczy – anyjának, Buda, 1795. febr. 25. = *KazLev* II. 398. (a kötetben: 151–153.); erre visszautal még: Kazinczy – Majláth Györgynek, Regmec, 1802. dec. 8. = *KazLev* II. 520. Ugyanezt megemlíti a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben is: Benda (kiad.) III. 402. A jezsuita rend feloszlata után, 1784-ban megvásárolta a gyöngyösi jezsuiták rendházát, s a hozzá tartozó birtokot az udvari kamarától; erről részletesebben: Bártfai Szabó 1936. 31–35. Birtokszerzéseire l. még Almásy 1903. 62–66. 1807-ben megkapta a Szent István-rend középkeresztjét (Névjegyzék 1914. 38.). Róla l. még Benda (kiad.) II. 238.

Alvinczy József (1735–1810) Nemesi családban született. 15 éves korában állt be katonának, szolgált már a hétéves háborúban is. 1763-ban bárói címet kapott. A 19. számú gyalogezredben ezredesi rangot ért el, majd 1786-ban ezredtulajdonos lett. A későbbi I. Ferencet ő tanította haditudományokra. Részt vett II. József törökellenes háborújában, harcolt a Németsalföldön. 1796-ban először Tirolban vette át a hadsereg parancsnokságát, majd az itáliai hadsereg parancsnoka lett. 1800-ban az uralkodó marsallnak nevezte ki, és a Bánságban adományozott neki birtokot. Bővebben I. Wurzbach I. 22.

Ambrózy Gábor (1757?–1795) Régi Árva megyei birtokos nemesi családból származott, az Árva megyei Alsókubinban született. Kihallgatásakor, 1794-ben 37 évesnek vallotta magát. A királyi jogügy-igazgatósághoz beosztott uradalmi ügyész. Az 1780-as években belépett a budai „Zur ersten Unschuld” [Az első ártatlansághoz] címzett szabadkőműves-páholyba (Abafi 1993. 266, 268.). Hajnóczy bécsi vallomása alapján az első elfogottak közé tartozott. Mivel tüdőbajban szenvedett, nem a többiekkel együtt tartották fogva, s elsőként hallgatták ki dec. 15-én. A jogügyi igazgató 1795. febr. 11-én bocsátotta ki vádlevelét, ebben felségsértéssel és hazaárulással vádolta. A perfölvétel február 23-án megtörtént. Ambrózy azonban 1795. márc. 27-én meghalt, így az allegátiókra (a perbeli feleletekre) már nem került sor. Életrajzára I. Benda (kiad.) II. 287–288.

Astleitner, Joseph – Neve az iratokban Joseph Astleithner, illetve Joseph Astleustner alakban is szerepel. 1787. dec. 21-én kerül a 33. számú gyalogezredbe segédtisztként. 1789-től hadnagy a 4. zászlóaljban (KA Musterlisten, Karton-Nr. 2952, Infanterieregiment Nr. 33, Jahr 1794, 1796: Revisionstabelle, 1794. 06. 12.; Karton-Nr. 3007, Infanterieregiment Nr. 33, Jahr 1794: Monatstabelle pro Mense Majo 1794), 1794 júniusától főhadnagy ugyanott (ÖStA KA Musterlisten, Karton-Nr. 3007, Infanterieregiment Nr. 33, Jahr 1794: Monatstabelle vom Juni bis Dezember). 1795-ben távozik a szolgálatból (Ebhardt 1888. LI.). A jogügyi igazgató 1795. aug. 8-án a Budán őrzött foglyok ellátása körüli érdemeiért századosi előléptetésre javasolta: vö. Benda (kiad.) III. 292. Katonai pályafutása azonban azt mutatja, hogy erre nem került sor.

Aszalay János (1769–1796. okt. 12.), író; eredeti neve: Szabó. Kazinczy rábeszélésére vette fel az Aszalay vezetéknevet. Nem nemes szülőktől származott. Sárospatakon tanult, 1785–86-ban Kazinczy József és Miklós házitánítója Kassán, később a sárospataki, majd a kassai normaiskolában tanított. 1791-ben református vallása miatt elvesztette állását; Kubinyi Károly tápiószentmártoni birtokos fiainak nevelője. A Martinovics-összeesküvésben való részvétel gyanújával 1794 márciusának első felében tartóztatták le; 1795. ápr. 16-i kihallgatásán elismerte, hogy a káté német példányát lemásolta. 1795. máj. 18-án ötéves várfogságra ítélték, majd az uralkodó ezt három évre mérsékelte: ítéletét I. Benda (kiad.) II. 750–752. 1795. aug. 23-án súlyos betegen vitték Grazba. Fogsága alatt, Grazban halt meg 1796. okt. 12-én. Életrajzi adataira és értékelésére I. még Horváth Ádám – Kazinczynak, Hely nélkül, [1789. nov. 15. és dec. 29. között] = *KazLev* I. 509.; Kazinczy – Aranka Györgynek, Regmec, 1792. szept. 2. = *KazLev* II. 273.; Kazinczy – anyjának, 1795. júl. 29. = *KazLev* II. 414. (a kötetben: 178–180.), valamint Kazinczyval folytatott levéltását: Aszalay János – Kazinczynak, Regmec, 1792. ápr. 1. = *KazLev* II. 256–258.; Aszalay János – Kazinczynak, Pest, 1794. nov. 6. = *KazLev* II. 388–390, 414.; valamint: Kazinczy 1987. 135–139. Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 162. (Ring Éva szócikke). Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 396.

Aulber, Ignaz – Tiszt a 8. számú gyalogezredben; neve az iratokban Alber alakban is szerepel. 1789. febr. 1-jétől hadnagy (ÖStA KA Offizierskartei), az ezredtörténet szerint 1792-től 1800-ig főhadnagy (Pollak 1892. 465.). 1798-ban, 1799-ben és 1800-ban az ezred 4. zászlóaljában vannak rá adatok (ÖStA KA Musterlisten, Karton-Nr. 574, Infanterieregiment Nr. 8, Jahr 1798–1800: Monatstabelle vom August 1798 bis Januar 1800). 1801. jún. 5-én nyugalmazzák (ÖStA KA Offizierskartei). Személyének és a hozzá kapcsolódó élményeknek az emlékeztetőjét Kazinczy a *Fel-dolgozni valók* című előzetes vázlatában így adta meg: „Aubert a’ tőkös [értsd: sérves – Sz. M.] Huf R[e]g[iment]beli Fő Hadnagy.” Kazinczy: Pályám emlékezete 44.

D'Avesani (d'Avesani, Avesani, Avesany), Franz Xaver – Egy 1792-ben felvett mustralista szerint akkor 59 éves, 9 hónapos, született Veronában, az 1. számú (Meerweldt) ulánusezred létszámfeletti őrnagya, katolikus, nőtlen. 1758-ban a Preyssac gyalogezrednél kezdte szolgálatát zászlósként, 1790 novemberében a Lobkowitz könnyűlovasokhoz került őrnagyként, de már 1791 szeptembere a mondott ulánusoknál találta. 1799 januárjában Tokajra vezényelték a tartaléksvadronnal, s némi ügynöki megbízatással. 1800 szeptemberében alezredes, egy botránya miatt (a görög katolikus pappal volt összetűzése, s erőt alkalmazott) vizsgálat indul ellene, de nem marasztalták el. 1803-tól Károlyvárosban térparancsnok, ekkor 63 éves. (Ez az adat ellentmond az 1792-esnek, valamelyik esetben nyilván elírták, de talán ez utóbbi tűnik valószínűbbnek.) 1818. okt. 29-én halt meg Bécsben, a landstrassei rokkantházban. (Az életrajzot az ÖStA KA anyagai alapján Lenkefi Ferenc állította össze.)

Bährens, Johann Cristoph Friedrich (1765–1833), orvos, evangélikus teológus, tanár. 1783-ban kezdett el Halléban teológiát és filozófiát tanulni, emellett a Frankesche Stiftung latin iskolájában tanári képesítést is szerzett. 1786-ban szerezte meg a dr. phil. címet, s ekkor alapította meg saját iskoláját, amelyet 1789-ben költöztetett át Schwertébe, amikor ott lelkészi állást kapott. 1799-ben orvosdoktori képesítést is szerzett. Ettől kezdve orvosként dolgozott. 1803-ban második, majd első lelkész lett. Kiterjedt munkásságot folytatott, számos népszerű orvosi könyvet is publikált. Műveinek felsorolását I. Meusel I. 121–122, majd az itteni adatok korrekciójával: IX. 47–48. Életrajza: Vierhaus – Bödeker (hrsg.) 2002. 17.

Baranyai Mihály (1768–1831?), joggyakornok. Valószínűleg református nemesi család gyermeke. Egyik testvére a jogügyi igazgatóságon volt expeditor. 1794-ben nevelő Pesten Dvornikovics Miklós családjánál. 1794. dec. 14-én tartóztatták le. 1795. máj. 6-án öt év várfogságra ítélték, úgy, hogy a Királyi Tábla korábban felmentette a vizsgálati fogság beszámításával, ám a nádor ezzel nem értett egyet, s ezért olyan tartalmú leiratot kért és kapott az uralkodótól, hogy a Hétszemélyes Tábla súlyosbíthatja az ítéletet. Baranyai is, majd testvérei is kegyelmi kérvényt adtak be, de az uralkodó jóváhagyta az ítéletet – az ítéletet I. Benda (kiad.) II. 646–648. Szeptember végén szállították Brünnbe, majd később Obrovicba került. 1800. máj. 2-án szabadult. Kiszabadulása után nevelő Kapy Józsefnél, az eperjesi Királyi Tábla elnökénél Kassán (erre lehet következtetni Kazinczy 1801-es, 1802-es naplőfeljegyzéseiből: Kazinczy: Pályám emlékezete 179, 248, 269.); 1810 körül is ott van még. 1831-ben Kazinczy találkozott vele Gömör megyei utazása során (Kazinczy – Szemere Pálnak, 1831. aug. 6. = *KazLev* XXI. 615.). Ekkor Ettesen élt, talán a Ráday grófoknak volt alkalmazottja (vö. még Baranyai Mihály – Kazinczynak, 1831. jún. 18.; Baranyai Mihály – Kazinczynak, 1831. jún. 18. = *KazLev* XXI. 577–578.). Születési dátumát Kazinczy jegyezte fel az előbb idézett két levél első darabjának külzetére (I. uo.). Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 169. (Ring Éva szócikke). Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 395.

Barco, Vincent báró (1719–1797) Spanyol származású császári lovassági tábornok. 1731-ben zászlósi rangban kezdte el katonai pályafutását. 1762-ben kapott báróságot, 1771-ben tábornok, 1773-ban ezredtulajdonos. 1788-tól a Magyar Királyság katonai főhadparancsnoka. Életrajzát I. Wurzbach I. 156. II. Lipót róla adott, 1791-es elismerő jellemzését I. Mályusz (kiad.) 438. Kazinczy 1792-es találkozásukat így örökítette meg: „Máj. 26-dikán ebédén Generális Belezna Miklósnénál, született Báró Podmaniczky Anna-Máriánál. Generális Barkó, Magyar-országi Commandirozó is ott. Ez nagy ellensége volt a Magyarok' tüzeinek, melly a' II. József' halálakor szikrázva lobogott, 's ő tartaték a' Titkos-Polizey Directorának, de a' mit én nem tudtam. A' Generális sértegető szokat ejte a' Magyarokról, a' Magyar öreg Asszonyosság' asztalánál, és Magyarok közt. Az ő vadságát azzal adám-vissza, hogy midőn nem tudom már melly éretlen szót ejte, gonosz tisztelettel fejtegetém neki, melly elmétlenséggel szóllott. Az öreg, szálas, száraz német elnyelte a' mézes falatot. – A' mint felkelénk az asztaltól, Molnár János Pesti Luth. Predik. és titkos Polizey beinte a' billiard-asztalhoz, 's kért, vigyáznék magamra; Barkó titkos-Polizey, és mától fogva szemmel fog tartani.” Kazinczy: Pályám emlékezete 95–96.

Bárczay Ferenc (1766. márc. 23.–?) Az 1780-as években abaúji szolgabíró. Kazinczy neki és feleségének ajánlotta a *Sztella*-fordítását. (Kazinczy: Pályám emlékezete 883.) Azok közé tartozott, akiknek Kazinczy rögtön letartóztatása után, 1794. dec. 14-én búcsúsorokat írt: *KazLev* XXIII. 45. E cédula hátoldalán Bárczay Kazinczyt „nékem legjobb ’s kedvesebb Barátom”-nak nevezte (uo.). Bernáth Klárával (született: 1781. ápr. 11.) 1797. máj. 17-én kötött házasságának és első gyermeke 1799. jún. 17-i megszületésének hírért Kazinczy egy, 1800. aug. 11-én kelt, Bárczayhoz intézett levelében nyugtázta: *KazLev* XXIII. 45–46. Életrajzi adatait l. Kazinczy [1884]. 371.; valamint Kazinczy feljegyzésében: MTA K K 760, 143.

Bárházy – Plébános; Kazinczy 1799. aug. 22-én Beregszászon találkozik vele az 1. [*Rövid jegyzések*] című szövegegység tanúsága szerint (13.). Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Barthelemy (Bartholemy), Johann Albert – Az 1793-as mustralista szerint a 32. számú (Gyulay Sámuel) gyalogezred zászlósa, 1795-ben francia fogságból szabadul, 1798-ban már főhadnagy, de itt Joseph-ként említik. (Talán elírás, de lehet, hogy más személy.) Ettől kezdve további sorsáról nincs adat. (Az életrajzot az ÖStA KA anyagai alapján Lenkefi Ferenc állította össze.)

Bastendorf, Franz Josef – 1800-ban főhadnagy a 41. számú gyalogezredben (ÖStA KA Musterlisten, Karton-Nr. 3705, Infanterieregiment Nr. 41, Jahr: 1800: Monatstabellen vom Februar bis Aprilis; Offizierskartei), 1806-ban még mindig főhadnagy ugyanott; Kazinczyval később is levelezett: 1801 februárjában baráti levélben köszönte meg Kazinczynak, hogy az 20 dukátot küldött neki (Franz Bastendorff – Kazinczynak, Pest, 1801. febr. = *KazLev* XXII. 36.), 1806-ban pedig hosszasan beszámolt élete alakulásáról, mellőzéséről, s innen tudhatjuk meg azt is, hogy Kazinczy arra kérte, festesse le magát az ő számára (Franz Bastendorff – Kazinczynak, Wien, 1806. ápr. 10. = *KazLev* XXII. 133–134.).

Batsányi János (1763–1845) Tapolcán született, nem nemesi családban. Keszthelyen, majd a veszprémi és soproni gimnáziumban tanult, a bölcsészeti előkészítőt pedig 1783-tól a pesti piarista gimnáziumban végezte. Jogot tanult Pesten; 1784-ben báró Orczy István nevelőjeként a pesti Orczyházban élt. Orczy István halála után, 1785-ben az Orczy család támogatásával Kassán a kamarai igazgatásban dolgozott mint gyakornok, majd később írnok lett. A korábbi irodalomtörténeti szakirodalom tényként kezelte, hogy itt lett szabadkőműves, ám szabadkőművességének a ténye nem bizonyítható; vö. Benda (kiad.) II. 179. 1788-ban Kazinczy Ferencsel és Baróti Szabó Dáviddal Kassán megalapította a Magyar Museum című folyóiratot, amelyet a második számtól egyedül szerkesztett. A lap 1792-ig állt fenn. 1793-ban – miután egy felforgatónak ítélt verse miatt feljelentették – elvesztette az állását, és elhagyta Kassát. Gróf Forgách Miklós nyitrai főispán magántitkára lett. 1794. szept. 10-én tartóztatták le Budán. Perét dec. 2-án indították meg; periratait l. Benda (kiad.) II. 572–618. 1795. máj. 22-én egy éves várfogságra ítélték; Batsányi fellebbezett, de az uralkodó a nádor javaslatára az ítéletet változatlan formában megerősítette. Augusztus elején Batsányit Kufsteinbe szállították. Itt ismerkedett meg és kötött barátságot a vele szomszédos cellában raboskodó Maret-val. 1796. máj. 23-án szabadult. Mivel semmi pénzzel nem rendelkezett, a kincstár költségén, katonai kísérettel hozták haza. Először Budán tartózkodott, majd Bécsben telepedett le hivatalnokként: 1796. aug. 4-én József főherceg helytartó Saurau megkeresésére hivatalosan közölte, nem látja akadályát annak, hogy Batsányi állást kapjon Bécsben. Batsányi a Hofkammer alá tartozó Bancelldirektionnál kapott rapidíjas állást. Állásszerzése kapcsán a kortársakban felmerült a gyanú, hogy Batsányi esetleg konfidensi szolgálatait kaphatott állami hivatalt (erről l. Szilágyi 2008.). 1804-ben a pénzügyi hatóságnál tiszteleti, majd november elején valóságos udvari fogalmazóvá lépett elő. 1805-ben feleségül vette Gabriele Baumberg osztrák költőnőt. 1809-ben, amikor a franciák bevonultak Bécsbe, Napóleonnak a magyarokhoz intézett proklamációját átjavította (maga a fordítás minden bizonnyal Márton József munkája volt, l. ezzel kapcsolatban saját, 1816-os feljegyzését: Mikó 1986. 173–181.). A Bécsből kivonuló francia csapatokkal együtt Párizsba távozott, ahol egykori rabtársa, Maret támogatta, 200 frankos évdíjat is biztosítva a számára. 1815. aug. 5-én a Párizst megszálló osztrák katonaság elfogta, Spielbergbe szállította, ahonnan 1816. aug.

14-én szabadult. Ezután kijelölt kényszerlakhelyén, Linzben élt haláláig. A Magyar Tudományos Akadémia 1843-ban levelező tagjává választotta. Kazinczy beszámolt 1803. júniusi, bécsi találkozásáról, amikor is legelőször őt kereste föl a városban: Kazinczy: Pályám emlékezete 289. Kazinczy róla adott jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 389–392.

Battha Pál – Szerencsen találkoznak 1800. aug. 9-én. Kazinczy a vele való találkozást máshol is leírja, s megemlíti, hogy nógrádi, s felesége Zemplénből való (Kazinczy: Pályám emlékezete 543.). Felesége Rolly Katalin (vö. uo. 1085.), aki Rolly József felsőregmecsi birtokos leánya. Gyermeke: Bata (Battha) Bálint.

Batthyány József gróf (1727–1799) Batthyány Lajos gróf és Kinsky Terézia grófnő gyermeke. A gimnáziumot Kőszegen végzi, majd 1747-ben kezdi el teológiai tanulmányait Nagyszombatban. 1751-ben szentelik pappá (ebben az évben lesz az apja nádor). 1752-ben kinevezik esztergomi kanonokká és barsi főesperessé. Még ugyanebben az évben rátóti prépost is lesz. 1753-ban vasvári, 1755-ben pozsonyi prépost. 1759-ben erdélyi püspök. 1760-ban kinevezik kalocsai érsekké. 1776-ban lesz esztergomi érsek. 1778-ban VI. Pius pápa bíborossá kreálja. Nevezetes volt kultúrapártolásáról is, s arról, hogy támogatta a magyar nyelvű prédikációkat. Kazinczy róla külön életrajzt is írt (*Batthyány Cardinalis*); l. MTA Kt K 610, 13a–16a. Életrajzára bővebben l. Beke (szerk.) 2003. 347–354. (Az életrajz Czékli Béla munkája.)

Batthyány Vince gróf (1772–1827) 1809-től 1819-ig Esztergom vármegye főispáni helytartója. 1811-ben Pesten jelent meg német nyelvű utóéírása (*Reisen durch einen Theil Ungarns, Siebenbürgens, der Moldau und Bukowina im Jahre 1805*). Az ő felesége volt Rudnyák Pepi (Jozéfa).

Bay Ferenc – Ludányi Bay Ferenc (1746?–1820) Bereg-Szatmár vidéki, református vallású köznevelési család sarja, ügyvéd. Előbb a debreceni kerületi tábla ülnöke, majd 1787-ben kinevezték a Királyi Táblára, ahol példátlanul hosszú ideig, 12 évig csak létszámfeletti ülnök, s 1799-ben lett királyi ülnök. 1808-ban megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét (Névjegyzék 1914. 40.; a kitüntetés odaítélésének anekdotikus körülményeire l. Kazinczy – Id. báró Wesselényi Miklósnak, hely nélkül, 1808. febr. 25. = *KazLev* V. 331.), 1811-ben szeptemvir. Batsányi 1816-os spielbergi vallomásában azt állította, hogy a per folyamán Bay nyíltan szembeszállt a jogügyi igazgatóval: az időközben megsemmisült irat magyar kivonatát l. Benda (kiad.) II. 332. Életrajzát l. Benda (kiad.) II. 274. Kazinczy 1803. máj. 10-i naplófeljegyzésében számolt be arról, hogy pesti útja során Bayt felkereste: „Ez a’ nagylelkű és jólelkű ember igen szívesen fogad. (...) Bayval sokat beszélgeték fogságom felől (...)” Kazinczy: Pályám emlékezete 284.

Behmelburg – Neve az iratokban Bömelburg, illetve Bomelburg alakban fordul elő: 1795-ben a 25. számú gyalogezred 2. zászlóaljában zászlós (ÖStA KA Musterlisten, Karton-Nr. 2102, Infanterieregiment Nr. 25, Jahr 1795, 1797: Monatstabellen vom Januar 1795 bis April 1795). Arra, hogy 1799-ben Kufsteinben fogoly, Kazinczy szövegén kívül nem sikerült egyéb adatot találni.

Beöthy László (?–?) Bihar vármegye második (1791–1803), majd első alispánja (1803–1811). 1800-ban a királyi magyar és horvát, József főherceg nádor és tábornagy főparancsnoksága alatt álló insurrekció (Bihar, Temes, Torontál, Krassó és Arad vármegyékben felállított) bihari huszárezrednek ezredes parancsnoka (Lenkefi Ferenc adata). Vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 1154.

Bernadotte, Jean Baptiste (1763–1844) 1781-ben lépett be a francia hadseregbe, 1794-től tábornok, 1797-től Napóleon hadseregében. 1798-ban lett bécsi követ, még ugyanebben az évben el is hagyta a várost. 1799-ben hadügyminiszter. Részt vett Napóleon 1806–1807-es hadjárataiban, 1810-ben megválasztották svéd trónörökösnek. 1813-ban csatlakozott a Napóleon-ellenes szövetséghez, és Oroszország oldalán részt vett a lipcei csatában. 1818-tól XIV. Károly János néven svéd király.

Berzeviczy András – Előbb Szepes megye alispánja, az 1790–91-es országgyűlésen a megye köve-
te, 1792-től alnádor. Katolikus. II. Lipót 1791-ben az udvar szempontjából megbízhatók közé so-
rolta: Mályusz (kiad.) 437. Életrajzi adatait I. Benda (kiad.) II. 238.

Berzeviczy Gergely (1763–1822) Szepes megyei, evangélikus köznemesi családban született. Ta-
nulmányait a késmárki líceumban végezte, majd Pesten jogi tanulmányokat folytatott. 1783-ban
ügyvédi vizsgát tett. 1784-ben a göttingeni egyetemen tanult. 1785-től beutazta Európa egy részét
(a német területeket, Németalföldet, Franciaországot, az angol szigetországot). 1789-től 1790-ig a
Helytartótanácsnál iktatótiszti, 1790-től fogalmazó (Ember 1940. 218, 210.). 1791-ben egy távolle-
vő főrend követeként (absentium alegationaként) részt vett az országgyűlésen, valamint küldött-
ként a pest-budai közös protestáns zsinaton. Szabadkőműves. A Martinovics-összeesküvés miatti
vizsgálatokba nem került bele, noha személyes kapcsolatban állt több letartóztatottal is. 1795-ben
lemondott hivataláról és visszavonult kakaslovnici birtokára. Közgazdasági tanulmányokkal fog-
lalkozott, s latinul és németül számos, nagy feltűnést keltő elemzést publikált. Névtelenül röpira-
tot írt az 1795-ös perekről is (*Der Majestätssprozess in Ungarn*): szövegét I. Benda (kiad.) III.
326–353. Életének első szakaszára részletesebben I. H. Balázs 1967. Pályájára: Gaal 1902. Újabban:
Poór 2010.

Bikessy (Heimbucher) Károly – A Helytartótanácsnál 1799-től 1803-ig tiszteletbeli fogalmazó,
1803-tól 1818-ig fogalmazó (vö. Ember 1940. 211, 213.). 1794. aug. 19-én a katonai főparancsnok-
ságon feljelentést nyújtott be Szentmarjayról: Benda (kiad.) II. 62–68. Talán rá vonatkozik az az
adat is, amely szerint Heimbucher Károly Ferenc a Magyar Kamaránál 1770-től létszámfeleltettként,
majd 1771-től 1773-ig tényleges állományban irodai járulnok (accessista), 1773–1774-ben irattári
sorjegyző (registrans Registraturae), majd pedig a máramarosi kamarai adminisztráció aktuáriusa
lett (Fallenbüchl 1970. 317, 325.).

Bonaparte Napóleon (1769–1821), francia császár (uralkodott: 1804–1815). Korzikai kisnemesi
családból származott. 1779-től 1784-ig a brienne-i, majd 1784-től 1785-ig a párizsi katonai iskolá-
ban tanult. 1785-ban tüzérhadnagyként kezdte meg katonai pályáját. 1793-ban a Toulon ostromá-
nál szerzett érdemeiért dandártábornokká és az itáliai francia hadsereg tüzérparancsnokává nevezték
ki. 1795-ben altábornagy lett. 1799-ben egy triumvirátus élén első konzulként átvette a hatal-
mat Franciaországban. 1802-ben élethossziglan konzullá, majd 1804-ben császárrá nyilvánították.
December 2-án a pápa jelenlétében maga koronázta meg magát. 1805-ben Itália királyává koronáz-
tatta magát. A tilsiti béke (1807) megkötésekor majdnem mindegyik európai állam Franciaország
szövetségese vagy vazallusa volt. 1810-ben dinasztiaalapítási szándékkal feleségül vette I. Ferenc
osztrák császár lányát, Mária Lujzát. 1812-ben Oroszország ellen indított hadjáratot, s bár Moszkvát
is sikerült elfoglalnia, kudarcot vallott. 1813-ban a lipcsei csatában az ellene szövetkező koalíciótól
vereséget szenvedett; Párizs kapitulációja (1814. márc. 31.) után a szenátus megfosztotta a tróntól
(ápr. 2.), majd marsalljai lemondásra kényszerítették (ápr. 4.). Elba szigetére száműzték. Innen
1815. március elsején visszatért Párizsba, s az ún. „száznapos uralma” alatt liberális szellemben
módosította a császárság alkotmányát. A waterlooi csatában (jún. 18.) végleg vereséget szenvedett.
Ettől kezdve haláláig a brit kormánytól kijelölt lakóhelyén, Szent Ilona szigetén élt száműzetésben.

Born, Ignaz von (1742–1791), mineralógus. Apja Erdélyben volt bányatulajdonos. Iskoláit Nagy-
szebenben kezdte, majd 1755-ben a bécsi jezsuita gimnázium tanulója lett. Novícius a jezsuitáknál,
majd kilépése után, 1760-tól Prágában tanult jogot, illetve később geológiát és mineralógiát. 1770-
ben ugyanitt bányatanácsos, majd 1779-től Bécsben az Udvari Kamara bányafőtanácsosa (Berg-
hofrat), 1776-tól az udvari természetrajzi gyűjtemény (Hof-Naturalienkabinet) igazgatója és újjá-
szervezője. A bécsi „Zur wahren Eintracht” [Az igaz egyetértéshez] szabadkőműves-páholy nagy-
mestere. Életére és működésére l. bővebben Zellweker 1953.; bánya- és kohóipari jelentőségére:
Hofer 1955. 64–115.; szabadkőműves tevékenységére: Irmen 1994. passim.

Boronkay Imre – Somogy megyei, jómódú köznemesi család sarja. 1795-től 1811-ig a Királyi Tábla érseki ülnöke (Fallenbüchl 1987–1994. V. 694.). A per menetéről rendszeres jelentésekben számolt be Batthyány hercegprímásnak. Róla l. még Benda (kiad.) II. 361.

Boronkay Gáspár (1766–1831 után) Felesége Szulovszky Anna (?–1830), Szulovszky László lánya. A Zemplén megyei Rákócson éltek.

Bossányi Ferencné – Kőji Comáromy Júlia (1717–1798) Bossányi Ferenc (1703–1786) felesége, Kazinczy Ferenc anyai nagyanyja. A családfát l. Kazinczy: Pályám emlékezete 877. Ismeretlen művésztől az 1760-as évekből származó portróját l. Kovács Ida (szerk.) 2009. 34.

Bossányi Zsuzsanna l. Kazinczy Józsefné

Brehm János (1767?–1813 után) Szepes megyei származású, evangélikus vallású orvos. Valószínűleg nem volt nemes. A bécsi egyetemen szerzett diplomát. Itt ismerkedett meg gróf Sigray Jakabbal, akinek aztán háziorvosa lett. Feleségül vette Sigray Jakab nemesi származású szeretőjét, azzal a feltétellel, hogy herceg Batthyány Lajos rohonci járásának orvosi állását megkapja (Bariska 1996. 71.): 1791-től ezt az állást töltötte be. Sigray szervezte be az összeesküvésbe. 1794. december közepén tartóztatták le. 1795. máj. 11-én egyévi várfogságra ítélték. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 680–682. Szeptember végén szállították Brünnebe, ahonnan 1795 decemberében szabadult. 1801 táján gróf Batthyány Antal háziorvosa volt. 1813-ban Tarcján fürdőorvosként is dolgozott. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 172. (A szócikk Benda Kálmán munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 393.

Bujanovics Kornél (1769?–1830) Nemességet a nagyapja szerzett, aggteleki előnévvel 1783-ban. Pesten végzett jogot; letartóztatásakor jurátus volt. 1794 decemberében fogták el. 1795. máj. 13-án két évre ítélték. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 707–710. Bujanovics felségfolyamodványban kérte az uralkodótól büntetése enyhítését, apja, az udvari ágens (l. lejjebb) szintén kérvényeket nyújtott be. Az államtanácsban Izdenczy József pártolta a Bujanovicsnak adandó kegyelmet, tekintettel apja érdemeire, mások azonban ennek ellene voltak. I. Ferenc végül változtatás nélkül jóváhagyta az ítéletet; erről l. Mályusz (kiad.) 875–876. Aug. 23-án Grazba szállították. Riedel egyik leveléből arra lehet következtetni, hogy itt Riedel kopogtatással angolra tanította: Riedel – Kazinczynak, hely nélkül, 1807. febr. 25. = *KazLev* XXII. 160. 1796-ban engedélyt kapott könyvek olvasására, valamint arra, hogy apjával „közömbös dolgokról” levelezhessen. 1797. márc. 31-én Bujanovics Károly fia egészségi állapotára hivatkozva kérte a hátralévő büntetés elengedését. 1797. ápr. 4-én szabadult. Apja aug. 4-én újabb kérvényben kérte, hogy fia hivatalt vállalhasson a megyék valamelyikében. Kazinczy szerint titokban nősült meg: gróf Csáky Istvánné társalkodónőjét, „eggy Ployer nevű Kisasszonyt” vett feleségül, s egy „Orosz Pap” adta őket össze: Kazinczy: Pályám emlékezete 259. Kazinczy 1803. jún. 11-i, bécsi útjáról szóló naplófeljegyzésében számolt be a Bujanovics apjával való találkozásáról: „Azután a’ fióra, Cornélius rabtársamra fordult a’ beszéd; panaszkodott, mint szomorította-meg ötet a’ Ployer leány elvételével, és hogy most ... Vármegye Notáriusa.” Kazinczy: Pályám emlékezete 296. 1810 körül valószínűleg Varasd megye aljegyzője volt. 1825 körül Bécsben asztronómiával és matematikával foglalkozott. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 172. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 396.

Bujanovics Károly – Udvari ágens, Bujanovics Kornél apja. Családja eredetileg Szabolcs megyei. Az 1790–91-es országgyűlésről rendszeresen jelentéseket készített az udvar számára; ezeknek jellemzését l. Marczali I. 343.; Marczali ezeket monográfiájában is fölhasználta: Marczali II. 52, 169–170, 178–179, 181, 188, 190, 200, 207, 297, 305–306, 319–320, 328, 342. II. Lipót róla adott, 1791-es jellemzését l. Mályusz (kiad.) 439. 1793. okt. 8-i, az uralkodóhoz intézett feljelentéséről, amelyben egy, az uralkodót rossz színben feltüntető röpiratról tett bejelentést, az államtanács is tárgyalta; erről l. Mályusz (kiad.) 633–641. 1803. jún. 11-i, bécsi találkozásukat Kazinczy naplófeljegyzései-

ben rögzítette. Ekkor abban kérte segítségét, hogy találkozhasson az uralkodóval, személyesen mondani köszönetet kiszabadulásáért. Ez a kihallgatás azonban soha nem jött létre (erről l. a kötetben: 196.). Kazinczy Bujanovicsot úgy minősítette: „Gonosz Úri ember volt”: Kazinczy: Pályám emlékezete 295.

Caraffa, Antonio (1646–1693), tábornok. Itáliai származású, Habsburg-szolgálatban álló katonatiszt, aki pályáját Montecuccoli főparancsnoksága alatt kezdte. 1672-ben vezényelték a magyarországi hadszíntérre, 1680-ban lett tábornok. Részt vett a törökök elleni harcokban, 1685-ben tábornaggyá, 1686-ban birodalmi gróffá nevezték ki. Nevéhez fűződik az eperjesi véstörvényszék, amelyet 1687 februárjában azzal az indokkal állított föl, hogy a császár elleni összeesküvés nyomaira bukkanjon. A nyomozás folyamán kínvallatást alkalmazott, s 24 embert végeztetett ki. A felháborodás hatására I. Lipót három hónap múlva kénytelen volt tevékenységét leállítani, de még ugyanabban az évben kinevezte felső-magyarországi főparancsnokká. 1688-ban ő kényszerítette feladásra a Munkács várát két éve védő Zrínyi Ilonát. Utána az erdélyi császári erők főparancsnoka lett. 1688-ban visszafoglalta a törököktől Solymost, Lippát és Lugost, s Váradot is körülzárt. Ugyanebben az évben részt vett Belgrád visszavívásában is. Ezután Lotharingiai Károly alatt ismét a francia fronton harcolt. 1691-ben az Itáliában a franciák ellen küzdő csapatok főparancsnoka volt. Ebből a tisztségéből 1692-ben hívták vissza.

Chipault, François-Clément – más néven Bezancourt (1765–1809) Francia ezredes, zászlóaljparancsnok, Palma Nuovában esett fogságba, Kufsteinből őt is Budára, onnét Kazinczyékkel Munkácsra szállították. Útközben sikertelen szökést kísérelt meg. 1801 márciusában engedték szabadon. (Az életrajzhoz az ÖStA KA anyagai alapján Lenkefi Ferenc szolgáltatott adatokat.)

Colloredo, Hieronymus von, gróf (1732–1812) A későbbi birodalmi vicekancellár, herceg Rudolf Josef von Colloredo fia, salzburgi hercegek. A Theresianumban tanult, majd 1747-ben a pápától Salzburgban kapott egy kanonoki stallumot. A római Collegium Germanicumban folytatott teológiai tanulmányokat, majd az alsó-ausztriai Statzban kapott egy plébániát, Passauban egy kanonoki stallumot, valamint Augsburgban a Szent Móric prépostságot. 1759-ben a pápa kinevezte a római kúria bírójává. 1761-ben császári kinevezéssel lett Gurk hercege. 1772-ben lett salzburgi hercegek, s a tisztséget 1803-ig töltötte be. Ebben az évben egy pátenzben megszüntnek nyilvánította világi hatalmát, s ettől kezdve csak mint az egyházmegye élén álló érsek kormányzott. Életrajzát részletesen l. Martin 1966. 225–256.

Czékus Antal (?–1806) Egy 1793-as mustralista szerint őrmester a 32. számú (Gyulay Sámuel) gyalogezredben, az 1805-ös schematismus szerint főhadnagy, aki 1806. jún. 6-án Pesten halt meg alszázadosként (Lenkefi Ferenc adatai). Kazinczy hadnagynak nevezi az FN 1795. aug. 7-i bejegyzésében, ez beleillik katonai pályafutásának előbb emlegetett adatai közé.

Csmez Imre (1769–1795) A bécsi magyar testőrség tagja. 1786-ban önköltséges hadapród, majd még ugyanettől az évtől káplár az 5. számú (Nassau-Usingen) vértess lovasezrednél Bécsben. 1790. jún. 9-én, Pozsony vármegye ajánlására került a testőrséghez. Még ebben az évben beosztották a Lipót főherceg kíséretére kirendelt pozsonyi, majd 1791-ben a prágai koronázásra kirendelt testőr-különítménybe. 1795. jan. 23-án testőrtársával, Ordódy Károllyal brutálisan meggyilkolták Vég-helyi István II. testőrmestert. Miután bűnössége kiderült, kötél általi halálra ítélték, s az ítéletet 1795. márc. 5-én, Bécsben hajtották végre. Életrajzára bővebben l. Hellebronth 115–116.

Cservenka, Johann – Kazinczy találkozásukkor, 1799-ben hetvenesztendősnak mondta. 1772-ben hadnagy az 1. számú tüzérezredben. 1787-ben alszázados (Kapitänlieutenant), technikus valamelyik, pontosan nem azonosítható tüzérkerületnél. 1792. okt. 17-től kufsteini erődparancsnok. Az adatok forrása: ÖStA KA Offizierskartei.

Davout, Louis-Nicolaus (1770–1823), francia tábornok. Előkelő nemesi családból származott, s Brienne-ben Bonaparte Napóleon iskolatársa volt a katonaiskolában. Hadnagyként végzett, majd lelkesen csatlakozott a forradalomhoz. Részt vett a jennapi és a neerwindeni csatában. 1793 júliusában tábornokká nevezték ki, de hamarosan el kellett hagynia a hadsereget nemesi származása miatt. A jakobinus diktatúra bukása után korábbi rangjában szolgált ismét a hadseregben, s részt vett Napóleon itáliai hadjáratában, majd elkísérte Egyiptomba is. Megkapta a Franciaország marsallja címet. 1805-ben a német hadszíntéren és a Habsburg Birodalom ellen harcolt, majd az oroszországi hadjáratban is szerepet játszott. Napóleon 1815-ös visszatérése után hadügyminiszter lett, majd a waterlooi vereség után a francia csapatok főparancsnokaként megadta magát XVIII. Lajosnak. Életrajzára bővebben l. Charrier 2005.

Dayka Gábor (1768–1796), költő. Miskolcon született szegény, katolikus nemesi családban. Iskoláit Miskolcon, Egerben és Kassán végezte. 1787-től Egerben papnövendék, majd az ekkor létrehozott pesti központi szemináriumba került. Amikor II. József halála után feloszlatták a központi szemináriumot, visszatért Egerbe, az egyházmegyei papi szemináriumba. 1791-ben egy prédikációja miatt kizárták innen. Szikszóra ment, majd 1792-ben Lőcsére került gimnáziumi tanárnak. Még ebben az évben megnősült. 1795-től az ungvári gimnázium tanára. Hamarosan meghalt anélkül, hogy verseskötete megjelent volna. Verseit kötetben összegyűjtve először Kazinczy adta ki az 1810-es években. Életrajzára l. Dayka 2009. 11–28.

Dusicska – Dusicska József 1792-től 1796-ig volt Sátoraljaújhely bírása (SÚjhelyLex 40.) Életének egyéb adatait Kazinczy emlegeti: 24.

Ehrenstein, Leopold – 1791-től főhadnagy az 1. számú dzsidás (ulánus)-ezredben, 1795-ben áttették a törzsdragonosokhoz (Stabsdragoner), 1796-ban főhadnagy, 1796 júliusában átvéve a 2. számú dragonyosezredbe, 1798-ban százados ugyanott, 1801-ben áttették a 2. számú dragonyosezredbe. 1802-ben a 6. számú gyalogezredben felbukkan egy Karl Leopold Ehrenstein százados, akit 1804. febr. 15-én nyugalmaztak, s az év novemberében meg is halt (ÖStA KA Offizierskartei). A két személy feltehetőleg azonos, csak a kettős keresztnév első tagja kophatott le a szolgálat első szakaszában; ezt valószínűsíti, hogy az ezredtörténetben csak Leopold keresztnéven említik, s innen kiderül, hogy a 2. számú dzsidásezredből került a 60. számú gyalogezredbe – itt azonban az olvasható, hogy csak 1804. nov. 15-én nyugdíjazták (Eintheilungsliste der Officiere des k. k. 60. Linien-Infanterie-Regimentes = von Virtsolog 1871. 8. – külön oldalszámozással a kötetben belül). Az adatok értelmezésében Hermann Róbert volt a segítségemre.

Erdélyi László (1777?–?) Erdélyi nemes családból származott. Három évig tanult a lemergi egyetemen, ahol fizikatanára Martinovics Ignác volt; itt végezte el a bölcsészeti előkészítőt. 1791-től 1793-ig a nagyváradi jogakadémiára járt, s ez idő alatt nevelőként dolgozott. 1793 nyarán utazott Pestre. Itt először Nagy Gábor ügyvéd írnoka lett, majd Ambrózy Gáborhoz, a királyi jogügyi igazgatóság fiskálisához került. 1793. aug. 20-án felesküdt joggyakornoknak a Királyi Táblán. 1794 szeptemberében részegen becsmérő kijelentéseket tett az uralkodóra, amiért letartóztatták. Kihallgatása során kiderült, hogy részt vett az összeesküvésben. Ezért ügyét áttették az összeesküvésben elfogottak peréhez. 1795. máj. 7-én öt év várfogságra ítélték. Erdélyi kérte a büntetés enyhítését, de hiába. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 649–652. Aug. 27-én Kufsteinbe szállították. Innen 1800. máj. 2-án szabadult. Későbbi sorsa ismeretlen. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 174. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 395.

Eszterházy József (1760–1830) Gróf, nádori kamarás, 1797-től 1821-ig Zemplén megye főispánja (Fallenbüchl 1994. 114.); 1792-től 1807-ig helytartótanácsos (Ember 1940. 200.).

Eszterházy Károly, gróf (1725–1799) Tanulmányait Pozsonyban kezdte, majd a nagyszombati szemináriumba került. 1745-ben a római Collegium Germanico-Hungaricum növendékeként foly-

tatta teológiai tanulmányait. 1748-ban szerzett teológiai doktorátust és hazatért. Visszavonult pápai birtokára, s elérte, hogy a protestánsok eltávozzanak onnan. 1752-ben esztergomi kanonokká és egyben szenttamási préposttá nevezte ki az esztergomi érsek. Mária Terézia 1755-ben a Helytartótanács tanácsosává és pozsonyi préposttá nevezte ki. 1760-ban lett váci püspök. 1761-től egri püspök. Halála után emelték az egri püspökséget érsekséggé. Életről és tevékenységéről bővebben I. Sugár 1984. 425–447.

Eszterházy Pál herceg (1785–1866) Herceg Eszterházy Miklós és herceg Lichtenstein Mária Jozefa legidősebb gyermeke. Házitanítója Szén Antal volt. 1804-ben királyi kamarás, később a párizsi követségnél attasé. Ezután több diplomáciai küldetésben vett részt, többek között követ volt a drezdai udvarnál. 1814-ben római követ, 1816-ban belső titkos tanácsos. 1817-ben elnyerte a Szent István-rend nagykeresztjét (Névjegyzék 1914. 48.). 1830-ban az aranygyapjas rend tagja lett. 1830-ban rendkívüli követként vett részt a londoni konferencián. 1834-ben Sopron megye főispánja lett (Fallenbüchl 1994. 97.). 1842-ben követi állásáról lemondott és visszavonult. 1848 márciusában a Batthyány-kormány tagjaként külügyminiszter (a király személye körüli miniszter) lett, erről a posztjáról szeptemberben lemondott. Az 1850-es évektől újra diplomáciai megbízatásokat kapott. Életének utolsó éveit Regensburgban töltötte. Vö. Eszterházy 1901. 132–133.

Fábi Pál (1752–1829) A Gömör megyei Hrusován született, evangélikus családban. Középiskoláit Eperjesen és Debrecenben végezte, utána külföldi tanulmányokra indult és teológiai képesítést szerzett. Tanulmányai végeztével egy ideig a Szirmay családnál, majd Szulyovszky Menyhért gyermekei mellett volt házitánító. 1785-ben tokaji lelkész. A következő évben hívta meg a győri evangélikus egyházközség papjának, s ezt a hivatalát 45 éven keresztül viselte. Életrajzát I. Színnyei III. 54.

Fáy Ágoston (?–1818) 1786-tól 1799-ig Abaúj vármegye első alispánja (Fallenbüchl 1987–1994. V. 666.), az 1790–91-es és az 1796-os országgyűlésen első követe. Kezdetben ellenzéki, majd később az udvarhoz pártolt. 1803-tól 1820-ig Bereg vármegye adminisztrátora, 1807-től 1821-ig Ugocsa főispánja (Fallenbüchl 1994. 68, 105.). Belső titkos tanácsos. 1809-ben grófi címet szerzett. Vö. Benda (kiad.) I. 240. Kazinczy szerint 73 éves korában halt meg: Kazinczy [1884]. 379.

Fáy János – A később grófi rangra emelt Fáy Ágoston abaúji alispán és Sághy Anna fia. Anyja testvére volt az elfogatáskor öngyilkossá lett Fodor József helytartótanácsi titkár feleségének, Sághy Máriának (Nagy Iván IV. 131., X. 10.).

Ferdinánd, II. (1578–1637), császár, magyar király. II. Károly, Belső-Ausztria főhercege és Witeltsbach Mária bajor hercegnő fia. 1618-ban koronázták magyar királlyá. Bővebben I. HabsburgLex 95–99.

Ferdinánd III. (1769–1824), Toscana nagyhercege. II. Lipót német-római császár és magyar király (toszkánai nagyherceggént: I. Lipót) és Bourbon Mária Ludovika spanyol infánsnő fia. A későbbi (toszkánai nagyherceggént) II. Lipót apja. Bővebben I. HabsburgLex 105–106.

Ferenc, I. (1768–1835) Német-római császár, Ausztria császára, Magyarország királya. II. Lipót német-római császár és magyar király és Bourbon Mária Ludovika spanyol infánsnő legidősebb fia. 1792. jún. 6-án, Budán koronázták magyar királlyá I. Ferenc néven. Bővebben I. HabsburgLex 115–120.

Fessler, Ignatius Aurelius (1756–1839), történész. Győrött és Pozsonyban a jezsuita gimnáziumban tanult. 1773-ban belépett a kapucinus rendbe. 1781-ben Bécsbe ment. Röpiratokat írt, amelyben a kolostori élet visszasságaira hívta fel a figyelmet. Elbocsátották a rendből. Teológiai doktorátust szerzett. 1784-ben Lembergben a keleti nyelvek és az ószövetségi hermeneutika professzora lett. 1788-ban egy katolikusellenesnek minősített színdarabja bemutatása után a porosz fennható-

ság alatt álló Sziléziába menekült. 1791-ben áttért az evangélikus vallásra. 1796-tól Berlinben élt. 1804–1805-ben kiadta az Eunomia című folyóiratot. 1810-től a szentpétervári akadémián a keleti nyelvek és irodalmak professzora. 1813-ban Szaratovba költözött. 1815 és 1825 között jelent meg nagy, összefoglaló Magyarország története németül (*Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen*, I–X. Bd., Leipzig, 1815–1825.). 1820-ban szuperintendens (evangélikus püspök) lett. 1831-ben a Magyar Tudós Társaság külföldi levelező tagjává választotta. Életéről bővebben l. Barton 1980.

Filangieri, Gaetano (1752–1788) Itáliai jogfilozófus Nápolyban, egy elszegényedett hercegi család harmadik gyermekeként született. A szülők katonai pályára szánták a fiút, ám ő, különösen nagybátyja hatására, inkább a tudományok és a jog iránt érdeklődött. Fiatalkorában nagy olvasottságra tett szert, behatóan tanulmányozta a klasszikus latin és görög auktorokat. Tehetsége korán megmutatkozott, már az 1773-ban írt jogi művével nagy feltűnést keltett. Az elkövetkezendő években két fontos benyomás is érte: megismerkedett a szabadkőművességgel, illetve az amerikai szabadságharc eseményeit látva csalódott Angliában, melyet a „szabadság szentélyének” vélt korábban. Ezen új tapasztalok fényében írja meg főművének, a *Scienza della legislazione*-nek [A törvényhozás tudománya] az első két könyvét. Az értekezés megosztotta az olvasókat, a nápolyi udvarnak és az egyházi köröknek komoly kifogásai voltak, ám számos elismerő vélemény is eljutott a szerzőhöz: például Benjamin Franklin levélben kereste meg Filangierit, s azt is megpróbálta elérni, hogy kinevezzék az Egyesült Államok szicíliai nagykövetévé, ám ez végül nem valósult meg. 1783-ban feleségül vette Caroline Frendelt, a királyi pár második gyermekének magyarországi származású nevelőnőjét, s házasságukból két fiúgyermekük is született. Családjával a Nápolyhoz közeli cava villájába vonult vissza, ahol megírta a *Scienza della legislazione* harmadik és negyedik könyvét is, melyben ismeretelméleti, erkölcsi és nevelési gondolatait fejtette ki. Ezeknek a könyveknek már jelentős nemzetközi sikerük is volt, a német fordítást 1784-ben adták ki. Ennek hatására ottthonában Goethe is felkereste Filangierit, aki tovább dolgozott művén, ám a tervezett ötödik könyv már befejezetlen maradt. 1786-ban állást kapott az udvartól, és így újra a napi politika részesévé vált. A Legfelsőbb Pénzügyi Tanács tagja lett, ám az udvari világ képmutatása annyira kiábrándította, hogy a Nápolyból való emigrációját fontolgatta. Halála 1788-ban gyanúsán váratlanul következett be a nővére villájában. Életrajzát l. DBI 47. 574–583.

Fiorella, Pascal-Antoine (1752–1818), francia tábornok. 1800 júliusában Chipault ezredessel hadifogolyként Kazinczyékkel együtt (ők heten voltak államfogylyok) Budára vitték Kufsteinből, őt magát Péterváradra. 1801 márciusában szabadult. (Az életrajzhoz az ÖStA KA anyagai alapján Lenkefi Ferenc szolgáltatott adatokat.)

Fodor Gerzson, Nánási (1763–1835) Derecskén született, református nemesi családban. Apja Fodor Pál református lelkész, anyja Gönczy Zsuzsanna. A Debreceni Református Kollégium diákja volt, majd Érsemjénben lett iskolai rektor. Utána gróf Teleki Sámuel családjához került nevelőnek. Valószínűleg 1790 végén vagy 1791 elején a genfi akadémia ment, s peregrinációja során több német egyetemet is fölkeresett, s talán Párizsba is eljutott. 1792-ben Nagykőrösre került a református gimnáziumba. Itt nősült meg: Molnár Mihály és Inárcsi Farkas Sára leányát, Máriát vette feleségül. Hajnóczy József vallomása alapján 1794. dec. 10-e körül fogták el Fodort. A vád szerint Szentjóni Szabó adta volna át neki a kátét. Ezt Fodor tagadta, s ezt végül Szentjóni is megerősítette. Fodort felmentették, de az ügyész fellebbezésére a Hétszemélyes Tábla semmissé tette az ítéletet, s Fodort bűnösnek mondta ki, úgy, hogy az elszenvedett fogságot bele kell számítani a büntetésbe. 1795. máj. 20-án szabadult. Visszatért Nagykőrösre, a tanítástól azonban egy időre eltiltották. Állását – feltehetőleg gróf Ráday Gedeon közbenjárására – viszonylag hamar visszakapta, s 1814-ben egyházkerületi főjegyzővé, 1815-ben pedig nagykőrösi pappá választották. 1826-ban a mezőváros első lelkésze lett. Ezt a tisztelet haláláig viselte. Életéről és peréről bővebben: Benda (kiad.) II. 677–679.; Soós 1993.

Fodor József (1751. március 16.–1794) Régi köznemesi család gyermeke, családja a 18. században került Nyitrából Tolnába. Szekszárdon született (erre l. a testvére leszármazottjaitól származó cikk adatait: Németh – Németh 1900.). A polgári életből Tolna megye ajánlásával lett tagja a bécsi magyar testőrségnek: 1774. okt. 10-től 1783. dec. 12-ig itt szolgált. 1777-ben, 1779-ben és 1780-ban a pozsonyi testőrkülönítménybe volt beosztva, 1781 és 1783 között futárszolgálatot teljesített (bővebben l. Hellebronth 149.). 1783-tól 1794-ig helytartótanácsi titkár (Ember 1940. 205.). Szabadkőműves, a pozsonyi „Zur Verschwiegenheit” [A hallgatáshoz] páholyban (Abafi V. 160.). 1790-ben a Pest megyei koronaőrző bandériumban alhadnagy. 1794-ben csatlakozott az összeesküvéshez. Letartóztatása alkalmával öngyilkos lett, így végleg felderítetlen maradt, hogy milyen kapcsolatokkal rendelkezett. Erről l. Sándor Lipót Ferenc királyhoz intézett levelét: Mályusz (kiad.) 762–763. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 175. (A szócikk Benda Kálmán munkája.)

Fourreau, Carl – Neve az iratokban Forron, illetve Ferron alakban fordul elő: 1795-ben a 25. számú gyalogezred 2. zászlóaljában főhadnagy (ÖStA KA Musterlisten, Karton-Nr. 2102, Infanterieregiment Nr. 25, Jahr 1795, 1797: Monatstabellen vom Januar 1795 bis April 1795). Arra, hogy 1799-ben Kufsteinben fogoly, Kazinczy szövegein kívül nem sikerült adatot találni.

Fried Sámuel (1754. nov. 18.–?), kassai kereskedő. Kazinczy önéletrajzi írásaiban többször barátjaként emlegeti, többek között úgy is, mint akire jelentősebb összeget rá lehet bízni (Kazinczy: Pályám emlékezete 173, 181, 193, 209, 248, 260, 321, 439.). Szabadkőműves a kassai páholyban (Abafi 1993. 343.). Születési dátumára l. Kazinczy feljegyzését: MTAK Kt K 760, 143.

Frigyes, II. (1712–1786) Porosz király (uralkodott: 1740–1786). I. Frigyes Vilmos fia. Fiatalkorában művészetekkel és tudománnyal foglalkozott. Trónra lépésekor reformokat vezetett be, s a felvilágosult abszolutizmus szellemében igyekezett korszerűsíteni a hadsereget és az állami bürokráciát. 1740-ben, VI. Károly német-római császár (magyar királyként: III. Károly) halálakor kirobbantotta az osztrákokkal szemben az örökösödési háborút, s 1745-ben a drezdai békével megszerezte Sziléziát. 1756-ban Szászország megtámadásával kirobbantotta a hétéves háborút, amelyből vesztesen került ki, bár az 1763-as hubertusburgi béke révén meg tudta őrizni Sziléziát. Zeneszerzőként és költőként is működött, s a francia felvilágosodás tisztelője volt.

Fritschner, Joseph őrnagy. 1772-ben hadnagy a Modena-dragonyos ezredben (az ezredszám nem állapítható meg), 1796. nov. 25-én nyugalmazták. 1797. jan. 1-jén reaktiválták, ez évben őrnagy volt a 18. számú, később feloszlott gyalogezred állományában. 1797. aug. 31-én ismét nyugalmazták. Az adatokat l. ÖStA KA Offizierskartei. 1798-ban lett Munkácson várparancsnok (Fallenbüchl 1987–1994. I. 928.), s így Kazinczy munkácsi raboskodása idején ő a börtönparancsnok. Újbóli nyugdíjazására a Riedel ügyében folytatott vizsgálat alkalmával került sor; vö. még a Riedelről mondottakkal.

Furitek – Az 1. [Rövid jegyzések] című szövegegyesgben is szerepel; a kufsteini út alatt katonaként kíséri Kazinczyt. Egyéb adatot nem sikerült találni róla. Nevének említését l. Kazinczy *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 44. (Itt a név tévesen Juritekként olvasható.)

Gáspár Pál – Szatmár megye főjegyzője. Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Gotsch, Marcus Anton (1769–1802) Történész; tanulmányai befejezése után, 1796-ban a linzi líceumban a német történelem és a világtörténet tanára. Rövid idő múlva a lemergi egyetemen a politikatudomány és a statisztika professzora, egészen korai haláláig. Halála után jelent meg főműve: *Geschichte der Cultur des Menschengeschlechts im Allgemeinen und jedes welthistorischen Volkes insbesondere*, I–III. Bd., Wien, 1803.

Grimmel Ignác (?–1804) Kazinczy kufsteini börtönévei alatt főbörtönőr. Grimmel halálakor Kazinczy minden bizonnal levélben nyilvánított részvétet, erre utal az özvegy, Zázilie Grümmlin 1804. jún. 4-i köszönőlevele: Zázilie Grümmlin – Kazinczynak, Eisgrub, 1804. jún. 4. = *KazLev* XXII. 78–79. Grimmelné két gyermekkel maradt özvegyen, s sógorához költözött Eisgrubba (ma: Lednice), Morvaországba.

Grossing, Franz Rudolph Edler von – eredeti nevén Franz Matthaeus Grossinger (1752–?) Komáromi születésű író, kalandor. 1767-ben belépett a jezsuita rendbe, s a rend 1773-as feloszlatásáig Trencsénben, Bécsben, Győrben, Nagyszombatban és Budán tevékenykedett (Lukács 1987–1988. I. 467.). 1777-ben az udvar szolgálatába állt, de Mária Terézia halála után megbízatása és fizetése megszűnt. 1782-ben csalásai miatt letartóztatták, elítélték; fogságot szenvedett, majd 1783-ban kiszabadult. Ezután Lipcsében, Halléban és Berlinben működött mint a rózsarend alapítója. A szabadkőművességre emlékeztető, de elsősorban a nőket megcélzó titkos szervezet, amely szélhámos szervezőjének jelentős jövedelmet szerzett, a Felvidéken is számos követőre talált (vö. H. Balázs 1967. 45, 116.). Grossing különböző csalásai miatt és korábbi, akkor életbe nem léptetett ítéletek miatt (ezeket l. Wadzeck 39–43.) 1788-ban börtönbe került. Előbb Grazban, majd később Spielbergben őrizték, ahonnan a brünni elmeógyógyintézetbe szállították. Halálának éve nem állapítható meg egyértelműen, az egyik lexikon (Wurzbach V. 375.) szerint 1830-ban, Grazban halt meg, ezt azonban Alfred Körner tévesnek tartja (Körner 1966. 302.). Életére és tevékenységére l. még Wadzeck 1789. (a megjelenése éve miatt értelemszerűen még a fogság említése nélkül), valamint Gragger 1923. 24 skk., 81. sk., passim; műveinek legteljesebb felsorolása: Meusel II. 681–683.; vö. még Szinyei III. 1495–1499.

Hackel, Johann (1750–1816) Bécsi kereskedő, majd a lottóra emlékeztető, nyilvános helyeken felállított „szerencsefazék” (Glückshafen) nevű sorsjáték-tulajdonosa (a „Glückshafen” működéséről l. bővebben Blümml 1922.). Apja kereskedő volt a bécsi Grabenen. Először apja üzletében tevékenykedett, majd Augsburgba utazott tanulmányútra. Hazatérése után betársult apja üzletébe és feleségül vette egy gazdag linzi „Glückshafen”-tulajdonos lányát. 1785-ben átvette apósa engedélyét (a „Glückshafen” az udvari lottóigazgatóság, Hofkammerei-Lottodirektion engedélyétől függött), s ezt három évig az örökös tartományokban, majd két évig a bécsi Grabenen működtette. 1790-ben lejárt az engedély, s a hivatal nem újította meg. Feltehetőleg az emiatti elégedetlenség volt az egyik oka annak, hogy Hackel a bécsi jakobinus összeesküvés résztvevői közé került. Az 1780-as években szabadkőműves volt (vö. Irmen 1994. 354.). Vallomása szerint Martinoviccsal 1788-ban vagy 1789-ben találkozott először, amikor „Glückshafen”-jével Lembergbe utazott. Feleségének 1786-tól egyébként az az Aloys Blumauer volt a szeretője, aki szintén gyanúba került a vizsgálat alkalmával (Blumauer kihallgatásának jegyzőkönyvét l. Rosenstrauch-Königsberg 1975. 283–296.); miután Hackelnek megszűnt az engedélye a „Glückshafen” működtetésére, Blumauer alkalmazta a könyvesboltjában, hogy a személyzetre felügyeljen az ő távollétében – ezzel Blumauernek sikerült saját pásztoróráit tökéletesen megszerveznie (bővebben l. Rosenstrauch-Königsberg 1975. 216–221.). Hackelt 1794-ben tartóztatták le; az ő kihallgatása volt az első nyom, amely Martinovicshoz vezetett (Hackel kihallgatásának jegyzőkönyvéből közölt: Rosenstrauch-Königsberg 1975. 296–301.). Hackelt az összeesküvésben való részvételért 30 évi várfogságra ítélték: „Johann Hackel, gewesener bürgerlicher Handelsmann und Eigentümer des ehemaligen Glückshafen, hat uneingedenk seines aufhabenden Bürgereides und des Wohlstandes, welchen er dem Staate und seinen Mitbürgern zu verdanken hatte, teil am verabscheuungswürdigen Laster des Landesverratens genommen. Dessen Urteil ist demnach dahin ausgefallen: Derselbe soll seiner begangenen Verbrechen halber des Bürgerrechts entsetzt, durch drei nacheinander folgende Tage jedesmal eine Stunde lang mit einer ihm an der Brust hangenden, die Aufschrift – wegen Teilnahme an dem Landesverrat – enthaltenden Tafel auf der Schandbühne ausgestellt, sohin durch dreissig Jahre im langwierigen schwersten Gefängnisse zweiten Grades angehalten, sein Vermögen aber eingezogen werden.” [„Johann Hackel, volt polgári kereskedő és az egykori lottó tulajdonosa, nem gondolva polgári esküjére és jómodjára, amelyet az államnak és polgártársainak köszönhetett, részt vett a hazaárulás írtóztató szenvedélyében. Később így esett ügyének ítélete: elkövetett bűncselekménye

miatt meg kell fosztani polgári jogaitól, három egymást követő napon, minden alkalommal egy-egy órán keresztül egy a mellére függesztett táblával – hazaárulásban való részvétel miatt – színgyenpadra kell állítani, továbbá harminc évig elhúzódó legsúlyosabb, másodfokú börtönökben kell tartani, vagyont pedig el kell kobozni.”] (Körner 1972. 191–192.) Szerepének értékelésére l. még Reinalter 1980. 233–237. 1802-ben kapott kegyelmet, de Bécsbe nem térhetett vissza; lakóhelyéül Linzet választotta. A titkosrendőrség havi 30 guldenért besúgóként alkalmazta. Amikor 1805-ben a franciák elfoglalták a várost, a rendőrség megbízásából tolmácsnak jelentkezett. Ezért a tettéért azonban 1809-ben följelentették, és újra letartóztatták, majd Olmützbe, később Prágába és Bécsbe szállították. Vizsgálatot folytattak le, majd 1810-ben engedélyezték, hogy hazatérjen Bécsben élő, egy fűrdőt működtető felesége mellé. Életéről l. bővebben Gugitz 1922.

Hajnóczy József (1750–1795), ügyvéd. Evangélikus papi családból származik. A soproni evangélikus líceum után a pozsonyi jogakadémián végezte tanulmányait, majd ügyvédi vizsgát tett. Előbb (1774–1778) Forgách Miklós gróf, majd 1781-től 1786-ig Széchényi Ferenc gróf titkára. Tagja a budai „Zur Grossmuth” [A Nagyszívűséghez] címzett páholynak (Abafi V. 196.). II. József 1786. febr. 20-án királyi tanácsosi címmel kinevezte Szerém vármegye alispánjává. 1790-ben mint nem nemes ezt az állását elvesztette. Budán 1792-ben a Magyar Kamaránál kapott titkári állást. 1790-ben anonim röpiratokat publikált az általa szükségesnek vélt társadalmi reformok érdekében. Mindkét titkos társaság igazgatója volt. 1795. máj. 4-én halálra ítélték. Halálos ítéletének jóváhagyása: Benda (kiad.) II. 766–770. 1795. máj. 20-án kivégezték. Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 367–370. Életrajzára l. Csizmadia 1958. Legújabbban: Kowalská – Kantek 2008.

Haller József báró (?–1814) 1784 és 1787 között, majd 1792 és 1795 között helytartótanácsos (Ember 1940. 200.). 1790-től 1817-ig Máramaros megye főispánja (Fallenbüchl 1994. 86.). Tagja a pesti „Zur Grossmuth” [A Nagyszívűséghez] címzett szabadkőműves-páholynak (Abafi III. 382–385.). II. József alatt a nagyváradi kerület királyi biztosa, majd a tartományi főbiztosság igazgatója és a Helytartótanács első tanácsosa. Az 1790-es nemesi mozgalomban közepén állt a rendek és a király között. II. Lipót róla adott 1791-es jellemzését l. Mályusz (kiad.) 436. Éveken át a nádor egyik legbelső tanácsadója. I. Ferenc rossz véleményvel volt róla: erről tanúskodik, 1792-es, a nádorhoz intézett levelét l. Mályusz (kiad.) 575. Németh János jogügyi igazgató haragudott rá, a Helytartótanács rossz szellemének tartotta. 1795 júliusában Zichy országbíróval és Ürményi személynökkel együtt őt is nyugdíjazták. Bővebben l. Mályusz (kiad.) 219.; Benda (kiad.) II. 304–305. 1805-ben főhadbiztosnak nevezik ki. 1806-tól 1812-ig főlovászmester, 1812 és 1814 között főpohárnokmester (Fallenbüchl 1988. 82, 92.).

Heitzi, Franz – Katonaként szolgált Kufsteinben. Kazinczy az 1. [*Rövid jegyzések*] című szöveggyűjteményben is emlegeti (11.). Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Heitzmann, Karl – 1797 novemberéig ezredsegédtiszt a 35. számú gyalogezredben, 1797. dec. 31-én áttéve a 25. számú gyalogezredbe, 1803-ban zászlós a 18. számú gyalogezredben, 1804. nov. 30-án kilép a szolgálatból. A kartonon van egy megjegyzés, amely szerint 1797. nov. 16-án őrmester volt a 25. számú gyalogezred állományában (ÖStA KA Offizierskartei). Miután elvileg csak dec. 31-én tették át a 25. számú gyalogezredbe, vagy két azonos nevű személyről van szó, vagy pedig – s ez a valószínűbb – az áttétel már korábban megtörtént, de csak ekkor regisztrálták. Mivel ezredsegédtisztként legalább hadnagynak kellett volna lennie, elképzelhető, hogy lefokozták őrmesterré – talán éppen a miatt a Kazinczynál szereplő cselekedete miatt, amiért 1799-ben Kufsteinben ült. (Az adatok értelmezésében Hermann Róbert segített.)

Hellenbach Eszter, báró (1785–1801. december); 1800 szeptemberétől Kazinczy István első felesége (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 875.).

Hirgeist Anna – Kazinczy fogolytársának, Ferencnek a húga. Kazinczy akkor ismerte meg, amikor budai fogsága ideje alatt, 1795 júniusában meglátogatta bátyját; Kazinczy az akkor 12-13 éves lány iránt szerelemre lobban. Ezt megörökítette a *PE*-ben is (az *FN*-ből ez kimaradt); a *PE* harmadik változatában szereplő történetet l. Kazinczy: Pályám emlékezete 647–649. Ennek a vonzalomnak az összefoglaló leírását l. Váczy 1915. 519–520. 1800. júl. 30-án, a Munkácsra szállításuk alkalmával Pesten, a Margitszigeten látta újra a lányt – ebből az élményből Kazinczy egy szonettet írt, amelynek végső szövege 1811-re született meg. (*A Margit-szigetén. 1800. július' 30d.*): vö. Kazinczy 1998. 47. Hirgeist Anna később báró Prónay Simon felesége; a házasság a férj részéről rangon alulinak számított, Kazinczy 1803. máj. 9-i naplófeljegyzésében pesti útja kapcsán azt írta: „Hirgeistnél nem lelék Ninyt; ez már akkor Prónayné vala titkon, 's Bécsben lakott, hogy Simonnak atyja, B. Prónay László Exc., el ne keserítessék.” Kazinczy: Pályám emlékezete 283.

Hirgeist Ferenc (1774?–1804) Joghallgató; katolikus vallású sváb család gyermeke, nem nemes. A pesti egyetemen folytatott jogi tanulmányokat. Negyedéves korában lett részese az összeesküvésnek. 1794. dec. 14-én, Pesten fogták el. 1795. máj. 7-én halálra ítélték. Az ítélet ellen Hirgeist és apja is kegyelmi kérvényt adtak be. A nádor javaslatára az uralkodó az ítéletet meghatározatlan idejű várfogságra enyhítette. Az ítéletet l. Benda (kiad.) II. 657–659. Szept. 5-én szállították Brünnebe, pár hónap múlva Obrovicba vitték. 1799 nyarán Kufsteinbe, majd 1800 őszén Munkácsra szállították. Hirgeist apja fia érdekében több kérvényt is benyújtott. József nádor 1801. jún. 9-i felterjesztésében még nem látta időszerűnek a szabadon bocsátását; vö. Domanovszky (kiad.) I. 393. 1802. szept. 2-án szabadult. Erről Kazinczy 1802. nov. 27-én értesült, mondván: „Munkácsi Garnizonbeli öreg Hadnagy Szabó Sámuel beszéli hogy Hirgeist ezelőtt mint egy két hónappal szabadult, 's azután 4 héttel nyolcz német rab is.” (Kazinczy: Pályám emlékezete 184.) Kazinczy az *FN*-hez kapcsolódó, *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* c. írásában a szabadulás időpontjaként 1802. szept. 19-ét adta meg (a kötetben: 138.). Kiszabadulása után Pestre ment, majd decembertől a csehországi gróf Franz Deym woditzi birtokán lett jószágigazgató. 1803-ban elhagyta szolgálatát, és súlyos betegen hűgához, Annához Bécsbe utazott. Hamarosan ott is halt meg. Halálának tényét 1804. aug. 9-én jegyezte föl Kazinczy (Dékány 1905. 199.; Kazinczy 1987. 350.). L. még leveleit: Hirgeist Ferenc – Kazinczynak, Woditz, 1803. febr. 11.; Woditz, 1803. máj. 7.; Wien, 1804. ápr. 17. = *KazLev* XXII. 53–55, 59–60, 72–73. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 177. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 380.

Hirgeist Lipót – Hirgeist Ferenc és Anna apja, báró Orczy Lászlónál, Szentmarjay főnökénél kasznár. Kazinczy 1803. máj. 10-én, Pesten Úza Pál társaságában felkereste: Kazinczy: Pályám emlékezete 284.

Hohenwart zu Gerlachstein, Sigismund Anton gróf (1730–1820), Bécs érseke. 1746-ban belépett a jezsuita rendbe. 1761-ben prefektus a bécsi Theresianumban és a világtörténelem professzora a bécsiújhelyi katonai akadémián. A rend feloszlatása után, 1778-ban Mária Terézia őt bízta meg, hogy Lipót főherceg, a későbbi II. Lipót gyermekeit történelemre tanítsa Firenzében; így a későbbi uralkodónak, I. Ferencnek is a tanára volt. 1788-ban nyugdíjzást nevelőként. 1792-ben trieszti püspök, 1794-ben Sankt Pölten püspöke, majd 1803. ápr. 29-én – Migazzi érsek halála után – ő lett Bécs érseke. Életrajzára alapvetően l. Wolfsgruber 1912. Kazinczy feljegyzése haláláról: MTAK Kt K 638/I 127a.

Hörde – Kazinczy szerint zászlótartó a 46. számú gyalogezredben. Az ÖStA KA Offizierskartei alapján levéltári adatot nem sikerült találni róla. Kazinczy emlegette egy korábbi beszélgetésüket 1803 júniusi, bécsi utazásakor is: Kazinczy: Pályám emlékezete 295.

Horváth Ferenc – Felsőregmecsi nemes. Kazinczy már 1792-ben öregnek minősíti. 1794-es feljegyzéséből kiderül, hogy inszurgens, azaz nemesi felkelésben résztvevő személy, akit Kazinczy anyja tart a házában. Ekkor hetvenévesnek nevezi. Vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 176, 277.

Horváth János (1769–1835) A Zala megyei Csicsón született jobbágycsaládban. Pápán és Veszprémben járt középiskolába. Pozsonyban végezte el a bölcsészeti előkészítőt, majd a veszprémi egyházmegye növendékeként 1788-ban a pozsonyi Generális Szemináriumba került, ahol 1788 és 1792 között teológiát hallgatott. 1792-ben szentelték pappá. Veszprémben káplán, majd 1796-tól Bala-tongyfőrkön, 1801 és 1808 között pedig Keszthelyen plébános. 1808-ban kapta meg veszprémi kanonoki kinevezését. 1804-ben Zala, 1814-ben Veszprém, 1819-ben Somogy vármegye táblabírája lett. 1815-től segesdi, 1822-től pápai, 1823-tól somogyi főesperes. Az 1825–27-es országgyűlésen a veszprémi káptalan követte. 1826-ban teológiai doktor lett. 1825-től 1829-ig helytartótanácsos (Ember 1940. 198.), 1829-től a Magyar Kancellária előadója. 1830-tól székesfehérvári püspök, 1832-től valóságos belső titkos tanácsos és a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja. 1820 és 1824 között Veszprémben szerkesztette és kiadta az Egyházi Értekezések és Tudósítások című folyóiratot (erről l. Hudi 2009. 174–179.), majd közreműködött az Egyházi Folyóírás című hittudományi folyóirat megindításában. Kölcsey *Országgyűlési naplójában* úgy említi, mint „egy-kori magyar író”-t (Kölcsey 2000. 212.; életrajzát l. uo. 389.). Életrajzára l. még: Pfeiffer 1987. 117–119. Műveiről: Szinyei IV. 1226–1231.

Horváth Jakab (1738–1809) Szepes megyei, evangélikus vallású nemesi család tagja. Szabadkőműves. A per során egyike a védelmet ellátó, kirendelt ügyvédeknek. Miután azonban Ürményi József személynek elutasította a védők közös beadványát – l. Benda (kiad.) II. 267–270. –, amelyben tiltakoztak a védelem szabadságának korlátozása ellen, nem vállalta a védelmet. Ő védte volna többek között Szulyovszkyt és Kopaszt – Szulyovszky ezek után Madách Sándorhoz, Kopasz pedig Nagy Sándorhoz került. Néhány héttel a per befejezése után Horváthot följelentették, hogy összeköttetésben állt a zempléni jakobinusokkal, de vizsgálat nem indult ellene. 1799-ben a Grassalkovich család jogügyi igazgatója. Sírja a Városligetben áll, és sírkövének az a nevezetessége, hogy – saját kérésére – nem a neve áll rajta, hanem csak egy szó: Fuit [Volt]. Erről l. Schmall 1899. II. 120. Róla l. még Benda (kiad.) II. 265–267.

Ibrányi Károlyné – Kazinczy sógorának, Krainik Józsefnek a testvére, Mária (?–1802 vagy 1803) ment férjhez Ibrányi Károlyhoz. Az ő édesanyját említi Kazinczy 1801. júl. 17-i naplóbejegyzése: „Ebéd Kenézlő, Kótaj éjtsz., hol az öreg Ibrányi Károlyné Asszonynak nem győzöm megköszönni kegyességeit, melyeket velünk közle Munkácsi útunk alatt itt mulatván.” Kazinczy: Pályám emlékezete 246.

Illyés Ferenc – A kihallgatások során azt jegyezték fel róla, hogy 23 éves, katolikus, nőtlen, a Pozsony megyei Bősön született, nemes és a Királyi Curián ügyvéd. Nevét a hivatalos periratokban Illésként is írták. 1794. dec. 14-én tartóztatták le, Szolártsik vallomása alapján. 1795. máj. 20-án bocsátották szabadon. Későbbi sorsa ismeretlen. Perére és nagyrészt földérintetlen életrajzára bővebben l. Benda (kiad.) II. 652–654.

Ivánkai Fekete János – 1779 és 1804 között az 53. számú gyalogezredben szolgál, zászlósként kezdi, századosként fejezi be. 1806-ban az ezred 2. gránátos századának parancsnoka. 1806. okt. 5-én Péterváradon hal meg (ÖStA KA Offizierskartei).

Izdenczy József (1724 körül–1811) Zborón, Sáros megyében született, régi, katolikus köznemesi családban. Egerben tanult, az 1740-ben alapított jogi iskolában. Gróf Barkóczy Ferenc egri püspök vette maga mellé titkárnak, s feltehetőleg az ajánlására került Bécsbe 1758-ban. Itt Mária Terézia második fiát, Károly József Emánuel főherceget tanította magyar nyelvre. 1761-ben a Magyar Udvari Kancelláriára került concipistaként, 1763-ban protokollista, majd pedig titkár lett. 1771-ben az akkor erdélyi gubernátorra kinevezett gróf Auersperg József kívánságára kinevezték udvari tanácsosnak az erdélyi kancelláriára, s a gubernátor titkára lett. Ettől kezdve 1774-ig Auersperg mellett Erdélyben tartózkodott. 1775-ben a galíciai kancellárián szolgált. 1776-ban a magyar kancelláriára került tanácsosként. 1782-ben tagja lett a Studienhofkommissionnak. 1785-ben II. József nevezte ki államtanácsossá, s ezzel ő lett az államtanács (Staatsrat) első magyar tagja, aki ettől

kezdve a magyar ügyek referenseként működött, ilyen ügyekben ő adta le legelőször a vétumát. 1801-ben, az államtanács megszüntetésekor az állam- és konferenciaminisztérium (Staats- und Conferenz-Ministerium) tagja lett, állam- és konferenciatanácsosi címmel. Bővebben I. Strada 1940. 61–68. 1783-ban megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét, 1796-ban pedig a középkeresztjét (Névjegyzék 1914. 22.). Jellemzésére I. még Szekfű (kiad.) 1926. 38–41.

Jankovich Miklós (1773?–1846) Id. Jankovich Miklós királyi táblai ülnök, jászkun kapitány és Beniczky Angéla fia. A piarista gimnázium elvégzése után a pozsonyi királyi jogakadémián folytatta tanulmányait. Már fiatalon elkezdett műgyűjtéssel foglalkozni. A budai kamaránál volt hivatalnok, titkárrá is kinevezték, de csakhamar visszavonult a szolgálatból, s apja halála után átvette a családi birtok irányítását. A Magyar Tudományos Akadémia 1831-ben tiszteletbeli tagjává választotta, s több külföldi tudós társaságnak is tagja lett. Gyűjteményének nagy részét (könyveket, kéziratokat, érmekeket s egyéb tárgyakat) 1836-ban a magyar országgyűlés megvásárolta a Magyar Nemzeti Múzeum számára. Életere és munkásságára bővebben I. Szinnyei V. 379–386.; Belitska-Scholtz (szerk.) 1985.; Kelecsényi 1988. 234–247.

Jeline, Heinrich (1759–1811 után) Csehországban született, Prágában végezte el a gimnáziumot, majd ugyanitt filozófiát és jogot tanult. Tanulmányai befejezése után Bécsbe költözött, és különböző arisztokrata családoknál udvarmesterként (Hofmeister) szolgált; utolsó munkaadója Sylva Tarucca gróf volt, ahol négy évig tevékenykedett; munkaadója 500 forintos évi nyugdíjat biztosított neki (bővebben I. Reinalter 1992.). Jeline Riedel szűkebb baráti köréhez tartozott. 1794. júl. 24-én tartóztatták le. A bécsi jakobinus összeesküvésben való részvételéért 1795. aug. 3-án főbüntetésül 30 évnyi várfogságra ítélték. Az ítélet szerint: „Heinrich Jeline soll nach vorläufiger Einziehung seines Vermögens durch drei aufeinanderfolgende Tage jedesmal eine Stunde lang mit einer ihm vor der Brust hangenden und sein Verbrechen durch die Worte Teilnehmer am Landesverrat anzeigenden Tafel auf der Schandbühne öffentlich ausgestellt, sohin auf dreissig Jahre zum langwierigen Gefängnisse zweiten Grades in eine Festung verschafft, dieses Urteil aber demselben öffentlich angekündigt werden.” [„Heinrich Jelinét vagyonának elkobzása után három egymást követő napon, minden alkalommal egy-egy órán át nyilvánosan szégyenpadra kell állíttatni egy, a mellére függesztett táblával, amelyen a következő szavak álljanak: részt vett a hazaárulásban. Ezek után harminc évig elhúzódó másodfokú börtönre, várfogságra ítéltetik, amely ítéletet nyilvánosan hirdetik ki.”] (Körner 1972. 189.). 1802-ben vagy 1803-ban kegyelmet kapott, s ezután Brnmben jelöltek ki neki lakóhelyet. Később engedélyezték, hogy Prágába költözhessen, ahol abból a nyugdíjból élt, amelyet még utolsó munkaadója folyósított neki. Jeline későbbi életrajzi adatai ismeretlenek, pályafutását részletesen nem dolgozták fel; a leginformatívabb adatközlés: Reinalter 1992.

Józsa Antal – Kazinczy Péter leányának, Apollóniának a férje (vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 876.).

József, II. (1741–1790), német-római császár, cseh és magyar király. I. (Lotharingiai) Ferenc német-római császár és Mária Terézia császárné és magyar király legidősebb fia. 1764-ben Frankfurtban római királlyá koronázták, majd a következő évben, apja halála után német-római császár is lett. Anyja 1765-ben a Habsburg-monarchiában társuralkodóvá nevezte ki. Mária Terézia 1780-as halála után lépett trónra. Nem koronáztatta meg magát a magyar szokások szerint. Bővebben I. HabsburgLex 185–188.; Mitrofanov 1910.

József főherceg, nádor (1776–1847) II. Lipót fia; bátyja, Sándor Lipót halála után az uralkodó, I. Ferenc magyar király (József legidősebb bátyja) 1795. szept. 20-án őt nevezte ki a Magyar Királyság helytartójává. Az 1796-os országgyűlésen a rendek egyhangúlag nádorrá választották. Három házasságából hét gyermeke született; a halálos ágyán arra kérte a rendeket, hogy halála után második házasságából származó István fiát válasszák nádorrá. Még megérte fél évszázados nádori jubileumát, de utána két hónappal elhunyt. Működésének értékelésére bővebben I. Soós 1999.

Juhász Nepomuk János (?–1831) A kihallgatáson 34 évesnek mondta magát, volt premontrei kánok, majd tábori pap az óbudai katonai kirendeltségen (Montur-Commission). Juhász részt vett az összeesküvésben. 1794. dec. 11-én fogták el, 1795. máj. 4-én három évre ítélték. Az ítéletet az uralkodó jún. 2-án hagyta jóvá. Ítéletét I. Benda (kiad.) II. 631–634. Augusztus elején a grazi fellegvárba, a Schlossbergbe szállították. 1796 elején került Obrovicba. Innen szabadult 1798. máj. 4-én. Szabadon bocsátása után Pestre jött. Jún. 6-án kelt, Kondé Miklóshoz írott levelében beszámolt fogsága szenvedéseiről (az esztergomi Prímási Levéltárra hivatkozva említi: Császár 1903. 157.). Jún. 28-án kérvényt nyújtott be a nádornak és kérte korábbi, 300 forintnyi nyugdíjának újbóli folyósítását. A nádor javaslatára az uralkodó ezt engedélyezte. Időközben Batthyány hercegprímás javaslatára a pápa feloldozta Juhászt az irregularitás alól, azaz visszahelyezték papi jogaiba. 1803-ban jövedelem nélkül, nagy nyomorban élt (vö. Virág Benedek – Kazinczynak, Pest, 1803. febr. 9. = *KazLev* III. 8.). Feltehetőleg ebben az időben lett a pesti Rókus-kápolna plébánosa. L. még Juhász János – Kazinczy Ferencnek, Pest, 1816. dec. 12. = *KazLev* XIV. 469. 1831-ben a kole-rajárvány áldozata lett, erről Kazinczy élete utolsó levelében tett említést (Kazinczy – Mocsáry Antalnak, Széphalom, 1831. aug. 20. = *KazLev* XXI. 652.). Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 177. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben található: Benda (kiad.) III. 395.

Karner (Kárner) László (1759–1824) Az 1780-as években vette el feleségül Kazinczy Honorátát. 1819-ben tanácsos lett. Életrajzi adataira l. Kazinczy [1884]. 383.

Kazinczy András (1738. ápr. 11.–1804. nov. 8.) Kazinczy Ferenc nagybátyja, édesapjának, Józsefnek az öccse. Tanulmányait a sárospataki kollégiumban végezte (vö. Hőrcsik 1998. 271.). 1782-ben Zemplén vármegye főszámvevője lett. 1790-ben a követségről lemondott Szulyovszky Menyhért helyére Zemplén vármegye országgyűlési követévé választották. Az 1796-os országgyűlésen Zemplén megye második követe volt. Birtokairól l. Barta 2010. 322–325. 1760-ban vette el feleségül Aisdorfer Máriát. Házasságából nyolc gyermek született, közülük egy fiú és egy leány érte meg a felnőttkort. Felesége 1806. dec. 21-én hunyt el. Királyi tanácsos. Haláláról a Magyar Kurír névtelenül közölt nekrológban emlékezett meg: Magyar Kurír, 1805, 13. szám, febr. 12., 203–204. (Az írás feltehetőleg Kazinczy Ferenc munkája; az ő neve alatt megjelent: Kazinczy [1884]. 284.) Életéről bővebben l. Kazinczy Béla 1910. 77–79. Kazinczy feljegyzései nagybátyjáról: MTAK Kt K 610, 33a–33b. (Ismeretlen kéztől származó másolatban: OSZK Kt Quart. Hung. 1403. 20b–21a; 33a–34a.) Ezek közül megjelent: Kazinczy: Pályám emlékezete 91.

Kazinczy Dénes (Dienes) (1761. febr. 22.–1824) Kazinczy Ferenc öccse. Iskoláit bátyjával, Ferencel Késmárkon kezdte, majd 1769-ben Sárospatakon folytatta. 1783-ban Bihar megyei aljegyzővé nevezték ki, később főjegyzővé választották, majd 1803-tól 1810-ig második alispán volt. Hivatali ideje alatt királyi tanácsossá nevezték ki. 1808-ban a megye országgyűlési követe lett. Nem nősült meg. Életéről bővebben l. Kazinczy Béla 1910. 99–100.

Kazinczy Eugenia (1807–1903) Kazinczy Ferenc és gróf Török Sophie lánya. Beceneve: Zseni. Kraynik Imréhez – Kraynik Józsefnek és apja húgának, Kazinczy Klárának a fiához – ment feleségül. Halála utáni megemlékezés róla: Vayk 1903.; Hohenauer 1903–1904.

Kazinczy Honoráta (1766–?) Kazinczy Ferenc unokatestvére, Kazinczy András lánya. Karner Lászlóhoz ment feleségül. Vö. Kazinczy Béla 1910. III. tábla.

Kazinczy István (1774–1827) Kazinczy Ferenc unokatestvére, Kazinczy András fia. Egyházmegyei főkurátor. Háromszor nősült. Első felesége báró Hellenbach Eszter (eljegyzésükről Kazinczy az *FN* tanúsága szerint 1800. júl. 31-én értesült: 128.), a második Jósza Mária, a harmadik Boronkay Róza volt. Tizenkét gyermeke született, közülük tíz élte meg a felnőttkort. Életéről bővebben l. Kazinczy Béla 1910. III. tábla.

Kazinczy Józsefné – Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy Ferenc anyja. Az érsemjéni birtokrész az ő hozományaként került a Kazinczy családhoz. Birtokairól l. Barta 2010. 323–325. Kazinczy róla írt nekrológját l. Kazinczy: Pályám emlékezete 162–167. A Krámer Jónás Gottlieből az 1760-as években festett portróját l. Kovács Ida (szerk.) 2009. 35.

Kazinczy József, ifjabb (1772. jún. 4.–1855. márc. 16.) Kazinczy Ferenc öccse. Iskoláit Sárospatakon végezte, majd jogi tanulmányokat folytatott és ügyvédi vizsgát tett. Abaúj vármegye táblabírája lett, majd megválasztották szolgabírónak. Ragályi Máriát vette el feleségül. Házasságukból három gyermek (két fiú és lány) élte meg a felnőttkort. Felesége 1839-ben halt meg. Életéről bővebben l. Kazinczy Béla 1910. 102.

Kazinczy Julianna (1762. máj. 13.–1844) Kazinczy Ferenc húga. 1785-ben feleségül ment dr. Weisz Jánoshoz. Férje 1792-ben nemességet kapott, s nevét ettől kezdve a birtokáról Dercsényire változtatta. Bővebben l. Kazinczy Béla 1910. 100–101. Dercsényire l. még Krász 2009. 112–114.

Kazinczy Klára (1766. dec. 7.–?) Kazinczy Ferenc húga. 1788-ban ment férjhez Kraynik Józsefhez. Bővebben l. Kazinczy Béla 1910. 101.

Kazinczy László (1763. máj. 13.–1807. júl. 16.) Kazinczy Ferenc öccse. Iskoláit Sárospatakon végezte. A 34. számú (báró Davidovich) gyalogezred 1807. januári mustralistája szerint akkor ezredes, ezredparancsnok, 43 éves. Kassán született, az adatfelvételkor éppen Bécsben volt beteg. 1782-ben lépett be a Gradiskai határőrezredbe mint privátkadét, 1783-ban zászlós lett, 1787-ben alhadnagy, 1789-ben főhadnagy, 1790-ben kapitány, 1793-ban tényleges százados, 1800-ban második őrnagy, 1801 elejével a magyar királyi inszurrekció alezredese, majd annak feloszlátása után 1801-ben a 14. számú (Klebek) gyalogezredhez lépett be, onnét 1804-ben a 49. számú (Kerpen) gyalogezredhez tétetett át. 1805 novemberében az inszurrekciónál ezredessé lépett elő, majd 1806 elején ugyanitt ténylegesítettett. Ilyen minőségében házasodott meg 12 000 forint kaució ellenében, feleségül véve Lukács Franciskát. Alig egyévnyi házasság után Bécsben meghalt. Nekrológját Kazinczy írta meg: Kazinczy Ferenc, *Óberster Kazinczy László halála 's életének némelly történetei*, Hazai Tudósítások, 1807, Szent Mihály hava [szeptember], 12., 176–179. Profilportróját l. Rexa 1928. V. tábla. Életéről bővebben l. Kazinczy Béla 1910. 101. (Katonai pályafutásának adatait Lenkefi Ferenc bocsátotta rendelkezésemre.)

Kazinczy Miklós (1774. aug. 15.–1844) Kazinczy Ferenc legfiatalabb öccse. Aszalay János volt a nevelője. A Sárospataki Református Kollégiumban tanult, majd később jogi tanulmányokat végzett. 1794-ben lett Bihar megye esküdtje. 1795 januárjában Nagyváradon tartóztatták le; mivel a vármegyeháza épületében lakott testvérénél, Dénesnél, ezért elfogatását a nádor utasítására a megye foganatosította. Nem volt elég bizonyíték a vádemeléshez, ezért ügyében 1795. máj. 15-én felmentő ítélet született. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 698–700. Máj. 20-án szabadon bocsátották. Reverzálisát l. Benda (kiad.) II. 798–799. Ezután esküdti állásáról lemondva visszavonult álmosdi birtokára. 1798-ban elvette feleségül az 1786-ban elhunyt Beöthy János bihari alispán lányát, Viktóriát, s ettől kezdve főként felesége pásztói birtokán gazdálkodott. 1817-ben Abonyba költözött. 1823-ban felesége elhunyt. 1827-ben újranősült: Gordon Zsuzsannát vette feleségül. Ettől kezdve Nagyváradon, illetve utolsó éveiben Álmosdon lakott. Profilportróját l. Rexa 1928. VI. tábla. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 179. (Ring Éva szócikke.) Vö. még Kazinczy Béla 1910. 102–103.

Kazinczy Péter (1747. jún. 16.–1827. márc. 8.) Kazinczy Ferenc nagybátyja, édesapjának, Józsefnek az öccse. Feltehetőleg a sárospataki kollégiumban végezte tanulmányait. Birtokairól l. Barta 2010. 322–323. Első feleségét, Boronkay Évát valószínűleg 1770 és 1772 között vette el feleségül. Az asszony 1789. ápr. 20-án halt meg. 1792. okt. 28-án vette el Ragályi Zsuzsannát, akitől egy leánya született. 1782-ben Zemplén vármegye gálszécsi járásában kerületi pénztárnok. 1799-től 1804-ig Zemplén másodalispánjává, 1802-ben Zemplén országgyűlési követévé választották. Ekkor már

aransarkantyús vitéz – nem világos, ezt a kitüntetést mikor kapta meg. Életrajzára bővebben l. Kazinczy Béla 1910. 79–81.

Kazinczy Zsuzsanna (1768–1842) Kazinczy Ferenc húga. Péchy Sándorhoz ment feleségül. Vö. Kazinczy Béla 1910. II. tábla.

Kecskés László – Ifjú prókátor; amikor Kazinczy 1799. aug. 2-án találkozik vele Jászberényben, tőle küld levelet Kraynik Józsefnéhez (a kötetben: 128.). Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Keresztesi – Főhadnagy, l. az FN 1795. aug. 22-i bejegyzését (89.); innen tudjuk, hogy később Abaúj vármegye orvosaként Kassán élt. Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Kiesewetter – Kazinczy munkácsi fogsága idején főbörtönőr a várbörtönben. Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Kis János (1770–1846), költő, író. Evangélikus vallású jobbagycsaládban született. 1782-től a soproni evangélikus líceumban tanult, s itt – Németh Lászlóval együtt – megalapította a Soproni Magyar Társaságot (erről bővebben l. Bodolay 1963. 126–133.). 1791-től a göttingeni és jénai egyetem hallgatója. 1793-tól a győri evangélikus iskolában tanított, 1796-tól nagybaráti, 1798-tól kővági, 1802-től nemesdömölki evangélikus lelkész. Kazinczyval 1793-tól levelezett. Ő teremtetett kapcsolatot közte és Berzsényi Dániel között. 1808-ban soproni lelkésszé, 1812-ben szuperintendenssé (evangélikus püspökké) választották. 1822-ben nemességet, 1840-ben királyi tanácsosi címet kapott. 1830-ban a Magyar Tudós Társaság tagja, 1842-ben a Kisfaludy Társaság tagja lett. Kortársai jelentős költőnek tartották, verseit 1815-ben Kazinczy adta ki három kötetben. Önéletírását l. Berzsényi – Kis 1985.

Koczok István – Kazinczy Ferenc egykori sárospataki iskolatársa, aki 1771. febr. 6-án subscribált. Lőcsén lett ügyvéd. Berzeviczy Gergellyel való kapcsolatáról l. Kazinczy – gróf Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1809. jan. 21. = *KazLev* VI. 193. Vö. még Teőke Eliza – Kazinczynak, Lőcse, 1814. febr. 5. = *KazLev* XXII. 304.

Kóji Comáromy Júlia l. Bossányi Ferencné

Kondé Miklós, Pókateleki (1730–1802. dec. 17.) Újfaluban, Dunaszerdahely mellett született. Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban végezte, a bölcsészeti előkészítőt és a teológiát pedig Nagyszombatban. Miután pappá szentelték, 1754-ben segédlelkész Szerdahelyen. 1757-ben plébános lett Csötörtőkben, majd innen Felbaárra került, ahol 1765-ig szolgált plébánosként. Ebben az évben szepesi kanonokká, majd 1769-ben schavnikai címzetes apáttá nevezték ki (Fallenbüchl 1987–1994. I. 58.). 1772-ben Bécsben a Pázmáneum igazgatója lett, s ezt a tisztséget 1775-ig viselte (Fazekas 2002. 161.). 1773-ban tagja lett az esztergomi káptalannak, ahol 1777-ben honti, majd 1780-ban sasvári főesperes lett. 1791-től 1799-ig a Hétszemélyes Tábla főpapi ülnöke (Fallenbüchl 1987–1994. V. 688.). 1792-ben címzetes belgrádi püspökké szentelték, s az esztergomi érsek segéd-püspöke lett. 1799-ben az érseki szék megüresedésekor káptalani helynökként vitte tovább az ügyeket. 1800-ban kapta meg a nagyváradai püspökséget. Bővebben l. Kollányi 1900. 384–385. A halálára írott, ismeretlen szerzőjű gúnyvers (*Néhai Nagy Váradi Püspök Pokolteleky Kondi Miklós emlékezete és Papi rendinek ditsérete*) kézírata megvan Kazinczy hagyatékában (MTAK Kt K 604/I 200a).

Kopasz János (1773?–?), pesti ügyvéd. Feltehetőleg szegény szlovák családból származott. Jogi tanulmányai alatt egyik iskolatársánál, a budaméri Újházy Sámuelnél szolgált inasként. Jurátusként a mellé a Horváth Jakab mellé volt beosztva, aki később a per alatt kirendelt védőként működött volna, de erről a tiszteről lemondott. Kopaszt 1794. dec. 9-én fogták el, s 1795. máj. 7-én két évre ítélték. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 654–656. Szeptember elején szállították Brünnbe, majd innen

Obrovicza került. 1797 májusában innen szabadult. Későbbi sorsa ismeretlen. Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 179. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 397.

Kőszeghy György – Erdőtelek plébánosa; az *FN* 1799. aug. 5-i bejegyzésében szerepel (128.). Kazinczy szerint szabadkőműves. Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Kovács Mihály (1768–1851), orvos. Apja református lelkész volt. Kovács Mihály a Sárospataki Református Kollégiumban tanult, majd négy évig tanított Losoncon a gimnáziumban. 1789-ben iratkozott be Pesten az egyetem orvosi karára. 1794-ben szerezte meg a diplomáját. 1795-ben svájci, hollandiai és német kórházakat látogatott, s innen ez év szeptemberében tért vissza – ekkor találkozott Kazinczyval. Ettől kezdve Pesten élt. A jénai Mineralógiai Társaság tagjává választotta. 1832-ben a Magyar Tudós Társaság levelező tagja lett. Kiterjedt szakirodalmi munkásságot fejtett ki. 1849-ben elhagyta Pestet és Mezőcsátra költözött. Bővebben I. Szinnyi VI. 1340–1344.

Krály József (1760-as évek–1795) Varasdon született, nem nemesi családban. A Magyar Kamara szolgálatában állt, az 1790-től előbb zágrábi, majd 1793-tól a kutytevői közalapítványi birtok felügyelője volt (Fallenbüchl 1987–1994. IV. 639.). Hivatali ügyekben több feljelentés érkezett ellene, ezekkel a Kancellária foglalkozott is. Bless Mihály, a Zágráb melletti Remete vallásalapítványi birtok provizora jelentette fel 1794 októberében franciabarát kijelentései miatt. A nádor dec. 23-án rendelkezett Krály Budára rendelkezéséről. Krály, miután 1795. febr. 3-án jelentkezett Németh János jogügyi igazgatónál, s megtudta, hogy az összeesküvés ügyében akarják kihallgatni, 5-én reggel, a Hét Választófejedelemhez címzett fogadóban agyonlőtte magát. Búcsúlevelet is hagyott maga után. Vö. Benda (kiad.) III. 73–74, 133, 172. Öngyilkosságáról Sándor Lipót nádor már febr. 5-én levélben számolt be az uralkodónak, jelezvén, hogy az öngyilkosság bizonyítja Krály bűnösségét. Vö. Mályusz (kiad.) 776.

Krámerlauf József (?–1797) Már 1754-ben Buda város törvényszéki esküdte, 1758-ban adószedő, 1762-ben városi tanácsos (szenátor), 1788-ban helyettes polgármester (vö. Schmall 1899. II. 310.). Haláláig a város szolgálatában állt. 1794-ben a Budán őrzött rabok civil felvigyázója. Vö. Benda (kiad.) II. 252. A jogügyi igazgató 1795. aug. 8-án a foglyok ellátása körüli érdemeiért dicsérről iratra és arany emlékéremre javasolta. Vö. Benda (kiad.) III. 292.

Kraynik Aloyz – Kraynik József és Kazinczy Klára fia, Kazinczy Ferenc unokaöccse.

Kraynik József – Kazinczy Klára férje. Családjára I. Nagy Iván VI. 456–457.

Kraynik Terézia (1791–?) Kraynik József és Kazinczy Klára leánya, Kazinczy unokahúga. Beceneve: Csercsi. A becenév kialakulására I. Kazinczy: Pályám emlékezete 225. Később Martinides László felesége.

Kuderna – A Kufsteinbe vezető út alatt kíséri Kazinczyt katonaként; az 1. [*Rövid jegyzések*] című szövegegységben is szerepel – azon kívül, hogy Kazinczy „öreg”-nek nevezi, nem sikerült róla semmi egyéb adatot találni. Nevének említését I. Kazinczy *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 44. (A név itt Kuderka alakban olvasható.)

Laczkovics János (1754–1795) Középnemesi család gyermeke, apja Pest megye alispánja volt. Laczkovics László bátyja. 18 éves korában, Pest megye ajánlásával belépett a bécsi magyar nemesi testőrségbe: 1772. nov. 7-től 1776. dec. 31-ig itt szolgált (bővebben I. Hellebronth 232–233.). 1777 elején hadnagyi rangban átlépett a 4. számú (Graeven) huszárezredbe, amely Itáliában állomásozott. 1778-ban részt vett a bajor–osztrák örökösödési háborúban, a Martinovetz melletti ütközetben kitűnt bátorságával. 1786-ban kapitány. 1787–89-ben részt vett II. József törökellenes hadjárataiban. 1789-ben, a Belgrád ostrománál tanúsított vitézségeért kitüntették. 1790 júliusában ezre-

dének tisztikara, az ő kezdeményezésére kérelemmel fordult a magyar országgyűléshez a magyar vezényleti nyelv bevezetése érdekében. Az ügy részletes ismertetését l. Marczali 1907. II. 90–104. II. Lipót ezt – a szolgálati út megkerülése miatt – fegyelemsértésnek minősítette, Laczkovicsot és tisztársát, gróf Festetics Györgyöt hadbíróság elé állították, és két hét elzárásra ítélték, majd Festeticset a Belgiumban állomásozó Latour-ezredbe helyezték át, Laczkovicsot pedig Itáliába. Ezt azonban Laczkovics nem fogadta el: 1790 végén lemondott rangjáról, s kilépett a hadseregből. Laczkovics úgy érezte, az országgyűlés nem állt ki mellette – erre l. volt ezredtársához, Szily Ádámhoz írott, 1790-es levelét: Benda (kiad.) I. 253–254. 1791-ben az uralkodóhoz fordult, hogy katonai rangja visszaadását vagy nyugdíjat kérjen, de kérelmét elutasították. 1792-ben II. Lipóttól ugyan évdíjat kapott, de az uralkodó váratlan halálával ez is megszűnt. Számos röpiratot írt, illetve fordított magyarra. 1793-ban csatlakozott az ellenzéki mozgalmakhoz, és a Szabadság és Egyenlőség Társaságának egyik igazgatója lett. 1794. aug. 16-án tartóztatták le, először Bécsben hallgatták ki, majd Magyarországra szállították. 1795. ápr. 27-én halálra ítélték. A halálos ítélet uralkodói jóváhagyása: Benda (kiad.) II. 766–770. A kivégzést máj. 20-án hajtották végre. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 181. (A szócikk Benda Kálmán munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához készített jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 372–373.

Laczkovics László (?–1814 után) A kihallgatáskor 30 évesnek mondta magát. Laczkovics János öccse. Otthon, a Pest megyei Lőrincskátán gazdálkodott. 1794. dec. 29-én az atkári fogadóban fel-ségsértő kijelentéseket tett – ezt a per során fel is használták ellene. 1795 márciusában a nádor utasítására Pest megye fogatta el. 1795. máj. 21-én 10 évi várfogságra ítélték. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 752–755. Miután az uralkodó jóváhagyta az ítéletet, szept. 25-én szállították Brünnebe. Innen Obrovicba, majd 1799-ben Kufsteinbe került. 1800 nyarán Munkácsra vitték. József nádor 1801. jún. 9-i felterjesztésében az ő szabadon engedését is javasolta, s ezt a véleményt az uralkodó elfogadta, így Laczkovics kegyelmet kapott: a vonatkozó iratot l. Domanovszky (kiad.) I. 390–396. Munkácsról szabadult 1801. jún. 28-án. Kiszabadulása után megházasodott és otthon gazdálkodott. 1814-ben még élt (l. Mihálkovics József – Kazinczynak, Jászberény, 1814. okt. 28. = *KazLev* XII. 576.). Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 392–393.

Lajos, XVI. (1754–1793) 1774-től 1791-ig Franciaország királya, 1791–1792-ben a franciák királya. XV. Lajos unokája, felesége Marie Antoinette osztrák főhercegnő, Mária Terézia lánya. A francia forradalom radikalizálódása folyamán 1792. aug. 10-én felfüggesztették királyi jogait, és családjával együtt fogságba vetették. A konvent kis többséggel halálra ítélte, és 1793. jan. 21-én kivégezték.

Lajos, XVIII. (1755–1824) 1814-től 1824-ig Franciaország királya. XVI. Lajos öccse, Provence grófja. 1791-ben emigrált. 1807-ben Angliában telepedett le. Az első Bourbon-restauráció idején, 1814-ben tért vissza Franciaországba, majd Napóleon száznapos uralma alatt (1815. márc.–jún.) Gentbe menekült. Utána elfogadta az 1814-es Charta előírta alkotmányos rendszert, így a trónon maradhatott haláláig.

Landerer Mihály (1760 körül–1807) A régi nyomdászcsalád leszármazottja. Apjának, Landerer Lipót Ferencnek, a budai nyomdatulajdonosnak a halála után fiatalon átvette a nyomda vezetését. Landerer és az anyja, valamint lánytestvérei között hosszas pereskedés kezdődött az öröklés törvényességéről, s ez anyagilag is nagyon megterhelte (bővebben l. Gárdonyi 1917. 6–8.). 1794. dec. 11-én tartóztatták le. 1795. máj. 4-én halálra ítélték; Landerer meg anyja is megfellebbezték az ítéletet. A nádor javaslatára az uralkodó máj. 30-án az ítéletet bizonytalan idejű várfogságra enyhítette. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 634–637. Augusztus legelején szállították Kufsteinbe, majd Spielbergbe került. Közben 1796 májusában Rodlmeyer pesti polgár följelentésére a rendőrség átkutatta a házat. 1801 nyarán gyenge egészségi állapotára hivatkozva kérte szabadon bocsátását. József nádor 1801. jún. 9-i felterjesztésében nem javasolta szabadon bocsátását, s ehhez azt is meg-

említette, hogy Landerer korábban a cenzúra engedélye nélkül az államra veszélyes könyveket adott ki; vö. Domanovszky (kiad.) I. 394–395. A kérvényt az uralkodó elutasította. 1801. nov. 11-én elgyengülés és elmeháborodottság jelei miatt a brünni Szent Anna kórházba szállították. Decemberben az uralkodó intézkedett arról, hogy vigyék át a bécsi elmeegógyintézetbe. Valószínűleg itt is halt meg. Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 181. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben található: Benda (kiad.) III. 379. Vö. még Szimonidesz 1942.

Lányi József (?–1819) 1790-ben az országgyűlésen azzal vádolták meg a rendek az akkor királyi jogügy-igazgatói tisztet betöltő Lányit, hogy titokban informálja az uralkodót, és az országgyűlés megfogalmazta hitlevéltervezet ellen ingerli. A vádat nem tudták bizonyítani, de II. Lipót rögtön a diéta után kinevezte kancelláriai tanácsosnak Pászthory Sándor helyére. Vö. Benda (kiad.) II. 85. 1810-ben az uralkodó érdemei elismeréseként a kisszántói előnevet adományozta neki: Illéssy – Pettkő 1895. 125. 1800-ban megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét, 1818-ban a középkeresztjét (Névjegyzék 1914. 35, 49.). Vö. Nagy Iván VII. 22–23.

Latinovics János (1766?–1823) 1788-tól 1823-ig köznemesként helytartótanácsos, 1810-től irodaigazgatói beosztásban (Ember 1940. 203, 216.). Korábban Bács vármegye alispánja. Martinovics és Lazzkovics is emlegette vallomásaiban mint a baráti körükbe tartozó személyt: Benda (kiad.) II. 47, 87. 1808-ban megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét (Névjegyzék 1914. 40.).

Lohrmüller, Philipp – 1799. ápr. 19-től őrmester, 1800-tól zászlós a 46. számú gyalogezredben. 1805. ápr. 30-án kilépt a szolgálatból (ÖStA KA Offizierskartei).

Lonovics Imre (1775?–1840 körül) A kihallgatások alkalmával felvett adatai szerint orvostanhallgató a pesti egyetemen, 20 éves, Vinnán született nem nemesi családban, katolikus. Szentmarjay Ferenc és Szmethanovics Károly vallomása alapján tartóztatták le 1795. március elején. Felmentették. Máj. 22-én szabadult. 1797-ben megszerezte orvosi oklevelét. Az 1800-as évek elején Nagyváradon élt, élete végén Bihar megye főorvosa volt. 1840 körül halt meg. Három fia krivínai előnévvel 1843-ban nemességet kapott, apjuk öccse, Lonovics József, a későbbi egri érsek révén. Vö. Benda (kiad.) II. 744–745.

Lónyai László (1769–1805) 1791-től 1805-ig Bereg vármegyei első alispán (Fallenbüchl 1987–1994. V. 668.). Királyi tanácsos, az 1790–91-es országgyűlésen Bereg követe. Lónyai Menyhért testvére, Plathy Anna férje. Fia szintén László. Vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 906.

Losonczi József – Az 1. *[Rövid jegyzések]* című szövegegységben szerepel, az 1799. aug. 3-i, Jászberényhez kötődő bejegyzésnél (13.). Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Lukács Pál (1765?–?) Katolikus, Vas vármegyei családból származott. A Királyi Tábla ügyvédje. 1794 decemberének közepén tartóztatták le. 1795. máj. 13-án egy évre ítélték. Az ítélet ellen felségfolyamodványt nyújtott be, de a nádor javaslatára az uralkodó az ítéletet jóváhagyta. Ítéletét I. Benda (kiad.) II. 705–707. Szeptember közepén szállították a brünni fegyházba. Innen szabadult 1796. máj. 14-én. Későbbi élete ismeretlen. Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 181–182. (A szócikk Ring Éva munkája.)

Madách Sándor (1756–1814) Régi, Nógrád megyei köznemesi család sarja (Madách Imre nagyapja), 1787 óta Nógrád megye főügyésze. Korán árván maradt, Migazzi váci püspök gondoskodott a neveléséről. Az ő hatására katolizált (korábban evangélikus volt). Szabadkőműves, neve felbukkan a budai, majd a balassagyarmati „Zum tugendhaften Pilgrim” [Az erényes zarándokhoz] címzett páholyban (ez utóbbira I. Abafi V. 265.). 1790-ben egy távollevő főrend követeként (absentium ablegatus) részt vesz az országgyűlésen. 1792-ben a Királyi Tábla fískálisa. A per során egyike a védelmet ellátó, kirendelt ügyvédeknek. Ő védte többek között Hajnóczyt, Makkot, Vrchovszkit,

Lukácsot, Tancsicsot, Baranyait, Batsányit, Hirgeistet, Szláv Jánost, Bujanovicsot és Szmethanovicsot, valamint – Horváth Jakab visszalépése után – Szulyovszkyt is. Bővebben I. Benda (kiad.) II. 265–267. 1805-ben elnyerte a pesti polgárjogot is. Szerepének értékelésére – Benda véleményével szemben – I. Kerényi 1978. 309–314.

Mailáth György, Székhelyi (1752–1821) Előkelő Hont megyei köznemesi család sarja. 1767-ben belépett a jezsuita rendbe (Lukács 1987–1988. II. 930.). 1773-ban, a rend feloszlata után világi pályára ment és jogot tanult. 1781-ben az óbudai kincstári uradalom fiskálisa, 1786-ban táblai ülnök, az 1790–91-es országgyűlésen ő vezette a hivatalos naplót. 1792-től királyi személynöki, 1796-tól nádori ítélőmester. 1798 és 1805 között Németh János utódaiként jogügyi igazgató, 1805-től udvari tanácsos és kancelláriai előadó, 1808 és 1821 között személynök. Bátyja, József 1783-ban grófi címet szerzett. 1808-ban megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét (Névjegyzék 1914. 40.). Életrajzát I. Thaisz András, *Székhelyi Majláth György... életírása*, Tudományos Gyűjtemény, 1821, XI, 61–87.; hivatalos levelét, amelyben a fogság költségeinek megfizetését sürgeti, l.: Majláth György – Kazinczynak, Pozsony, 1802. okt. 8. = *KazLev* II. 496.; a választ erre: Kazinczy – Majláth Györgynek, Regmec, 1802. dec. 8. = *KazLev*. 519–520. Vö. Benda (kiad.) II. 274. Kazinczy 1803. máj. 13-án, pesti útja alkalmával kereste fel személyesen: „Visíték Generalis Beleznaynénál, Personális Semseynél ’s Causar. Regg. Director Majláth György Úrnál, kinek fogságom’ ideje alatt Szláv György és János rabtársaimnak testvérek, Özvegy Baranyi Péterné, hitvese leve. Az Asszony régi ismeretségünk szerint igen kegyesen fogad, a’ Causar. Regg. Director maga is úgy.” Kazinczy: Pályám emlékezete 284–285.

Majthényi László (?–1825) Hont megye főjegyzője, majd az 1784-től 1793-ig első alispánja (Fallenbüchl 1987–1994. V. 671.), 1792-től 1796-ig helytartótanácsos (Ember 1940. 203.); II. Lipót 1791-ben azok közé sorolta, akiknek gondolkodása a dinasztia szempontjából káros: Mályusz (kiad.) 446. Hajnóczy említette meg a nevét 1794. aug. 26-i vallomásában: Benda (kiad.) II. 102–103. 1796-ban nyugdíjazták. Vö. még Marczali 1907. II. 321.; Domanovszky (kiad.) I. 68.

Makk Domonkos (1754–1803 után) Nem nemesi származású; bátyja, Antal, aki Pest város jegyzője volt, 1791-ben kapott nemességet. 1772-ben belépett a pálos rendbe, ahol eredeti keresztnéve (János) helyett a Domonkos rendi nevet vette fel. A bécsi egyetemen matematikát tanult. A nagyszombati egyetem Budára költözése (1777) után a Nagyszombatban megnyílt királyi érseki konviktusban 1782-ben prefektus lett. Geometriával és hidraulikával foglalkozott. Amikor II. József 1785-ben a pálos rendet feloszlatta, 300 forintos évdíjat kapott, s udvari káplánként működött a gróf Pálffy családnál Bazinban. 1786-ban Batthyány József esztergomi érsek mellett mérnökként és matematikusként tevékenykedett. 1792-ben Batthyány hercegprímás megbízásából Stájerországba, Cseh- és Morvaországba utazott, s főként erdőgazdálkodási tanulmányokat végzett. Ennek eredményeként 1793-ban megírt egy magyar nyelvű értekezést az erdőművelésről, amely azonban kéziratban maradt; vö. Szinnyi VIII. 406–407. A Martinovics-összeesküvésbe Verseghy révén került bele. 1794. december elején tartóztatták le, és 1795. máj. 16-án három évre ítélték. A Hétszemélyes Tábla ezt két évre szállította le. Az ítélet ellen Makk felségfolyamodványt adott be, de a nádor javaslatára az uralkodó az ítéletet jóváhagyta. Ítéletét I. Benda (kiad.) II. 715–718. Alexovics Vazul Eszterházy Károly püspökhöz intézett, 1795. máj. 4-i levele úgy emlegeti, mint aki bemocskolta a pálos rend becsületét (Lőkös 1968.). Makkot dec. 25-én szállították Brünnbe, majd Obrovicba került. Még budai fogságában újra kiújult régebbi betegsége, s ez folyamatosan kínozza. 1797 május elején bocsátották szabadon (testvére már 1795-ben kérvényezte szabadon bocsátását). 1798 júniusában Juhász Jánossal együtt az uralkodóhoz folyamodott, régi nyugdíjának újbóli folyósítását kérve. A hercegprímás és József nádor is pártolta a kérést, így I. Ferenc évi 200 forintos évdíjat engedélyezett neki. Ezzel egy időben a pápa is feloldozta az irregularitás alól, azaz visszahelyezte papi jogaiba. 1803-ban még élt, méghozzá Pesten (I. Verseghy Ferenc – Kazinczynak, Buda, 1803. nov. 29. = *KazLev* XXII. 66.). Későbbi sorsáról nincsenek adatok. Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 182. (A szócikk Ring Éva munkája.) Újabban: Beke 1994. Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 395.

Maret, Hugues-Bernard (1763–1839) Dijonban született, apja orvos volt. 1792 áprilisában a francia külügyminisztériumba került. Amikor 1793 nyarán diplomáciai céllal Nápolyba utazott, osztrák fogságba esett, és 1795 végéig Kufsteinben raboskodott. Ekkor Batsányi Jánossal szomszéd cellában ült, s kettejük ismeretségét a kopogtatás útján folytatott beszélgetések alapozták meg. Maret-t a fogság szabadította meg attól, hogy Párizsban legyen kieszámlója, esetleg áldozata a jakobinus terrornak. Visszatérése után is diplomáciai megbízatásokat kapott. Napóleon államtitkárává nevezte ki, és Maret megkapta a „Bassano hercege” címet is. A francia császár egyik fontos tanácsadójának és közeli hívének számított. Napóleon bukása után, 1815. júl. 24-án proskripció listára került. Emigrálni szándékozott, azt remélte, hogy az osztrák császártól engedélyt kap arra, hogy Toscanában telepedjen le. Azonban már Svájcban letartóztatták, s kiadták az osztrákoknak. Ettől kezdve kijelölt lakóhelyen (először Grazban, majd Görzben) élt, és állandó rendőri felügyelet alatt állt. 1818-ban felesége visszatért Párizsba, s megpróbálta kieszámlólni férje hazatérésének engedélyezését is. 1819-ben Maret is megkapta az engedélyt. A Bourbonok uralma idején rendőri felügyelet alatt maradt, Lajos Fülöp uralkodása alatt azonban, igen rövid időre a belügyminisztérium vezetését is rábízta. 1839-ben halt meg. Életrajzát bővebben l. Wertheimer 1897. 277–303.

Markusfalvi Gál Mózes – Róla Kazinczy egy 1801. dec. 17-i, idősebb báró Wesselényi Miklóshoz intézett levelében a következőképpen nyilatkozik: „Rendes, hogy Brünnből Gál Mózes Úr késer 1799-ben Kufsteinba, a' ki testvére a' Mélt. Úr egyik Tisztjének!” Kazinczy – Id. báró Wesselényi Miklósnak, Érsemjén, 1801. dec. 17. = *KazLev* II. 448. Az ÖStA KA Offizierskartei alapján levéltári adatot nem sikerült találni róla. Nevének említését l. Kazinczy *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában: „Gál Mózes Markusfalvi Zászlótarto.” Kazinczy: Pályám emlékezete 44.

Martinovics Ignác (1755–1795) Pesti nem nemesi családban született. 16 évesen belépett a ferences rendbe. Hittudományból és filozófiából doktori címet szerzett. II. József trónra lépése után engedély nélkül elhagyta rendjét, s tábori lelkész lett. Később véglegesen is világi pap lett. A galíciai Lembergben telepedett le, s itt 1783-ban kinevezték a helyi egyetem természettan-professzorává. 1790-ben írta meg első politikai röpiratát. Politikai érvényesüléséhez meg akarta nyerni az új uralkodó, II. Lipót bizalmát, s amikor 1791-ben Bécsben megismerkedett Franz Gotthardival, a császári titkosrendőrség vezetőjével, informátori, besúgó feladatot vállalt. Ennek eredményeképpen az uralkodó kinevezte udvari kémikusává. II. Lipót halálával azonban megszűnt kivételezett helyzete, s I. Ferenc nem törődött a jelentéseivel sem. Kegyevesztettségének a tudata radikalizálta Martinovicsot: amikor 1793 tavaszán megismerkedett Hajnóczy Józseffel, elhatározta, hogy megszervezi a magyarországi patrióták mozgalmát. Martinovics egyébként szabadkőműves volt: tagja a budai „Zur Grossmuth” [A Nagyszívűséghez] címzett páholynek (Abafi V. 195.). Szervezőmunkája során két szervezetet hozott létre: az elsőben, a Reformátorok Társaságában a köznemesek tömörültek, a másodikban, a Szabadság és Egyenlőség Társaságában a radikális demokraták, az ún. jakobinusok. Az első társaság tagjai nem is tudhattak a második szervezetről. A társaság céljait Martinovics kátékban rögzítette: a cél egy két lépcsőben végrehajtott forradalmi átalakulás lett volna, amely végső soron egy független államot hozott volna létre. A Reformátorok Társaságának élére Martinovics gróf Sigray Jakabot állította, a másik társaságnak a vezetője Hajnóczy József, Szentmarjay Ferenc és Laczkovics János lett. Martinovics a franciák fegyveres segítségével áltatta társait. 1794-ben Martinovics visszament Bécsbe, itthon pedig elkezdődött a szervezkedés: több száz embert szerveztek be, nagyrészt kis- és középnemeseket. 1794. júl. 23-án a bécsi rendőrség többször letartóztatott szervezkedés vádjával, köztük Martinovicsot is, aki bécsi kapcsolata miatt került gyanúba. Kihallgatása során Martinovics tárta fel a bécsinél sokkal nagyszabásúbb magyarországi szervezkedést, s az ő vallomása nyomán kezdték el a szervezetet felszámolni, s letartóztatni az igazgatókat és a tagokat. Vallomásaiban folyamatosan denunciálta vádlott-társait. Halálra ítélték, ítéletének jóváhagyását l. Benda (kiad.) II. 766–770. Miután a budai Mária Magdolna-templomban megfosztották papi méltóságától, 1795. máj. 20-án lefejezték. Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 363–364. Életrajzának tömör összefoglalását l. Benda 1999.

Marton István (1756–1827) A Gömör vármegyei Csetneken született, evangélikus vallású, valószínűleg nemesi családban. Apja Marton János, anyja Kirinyi Zsuzsánna. Iskoláit Késmárkon és Sopronban, majd Göttingában, Bécsben és Pesten végezte. Ez utóbbi helyen szerezte meg orvosdoktori oklevelét, bár korábban teológiai tanulmányokat is folytatott. Utóbb Pest vármegye orvosdoktora (physicus) volt. Hajnóczy József vallomása alapján 1794. dec. 10-én tartóztatták le. Felmentették, de a vizsgálati fogság beszámításával. 1795. máj. 20-án szabadult. Június elején kérvényt nyújtott be a nádorhoz, hogy ismét elfoglalhassa Pest vármegye orvosdoktori állását. A jogügyi igazgató véleménye kikérése után a nádor úgy látta, erre nincs mód, s javaslata alapján így döntött az uralkodó is. Későbbi sorsáról annyit lehet tudni, hogy 1804-ben a Visegrád melletti Lepence-Patakon timsófőző üzemet alapított. Ezen a helyen halt meg, s Visegrádon temették el. Bővebben l. Benda (kiad.) II. 712–715.

Melczér László, Kellemesi (?–1823) Régi köznemesi család leszármazottja. Előbb Borsod megye főjegyzője, majd 1787-től 1794-ig második alispánja (Fallenbüchl 1987–1994. V. 669.), az 1790–91-es országgyűlésen második követe. Szabadkőműves a miskolci „Zum tugendhaften Kosmopoliten” [Az erényes kozmopolitához] címzett páholyban (Abafi V. 237.). II. Lipót 1791-ben a dinasztia szempontjából káros személyek közé sorolta: Mályusz (kiad.) 446. 1794-ben a Királyi Tábla létszámfelletti ülnöke, 1798-ban személynöki, 1802-ben országbírói, 1806-ban nádori ítélőmester, 1810-ben a Hétszemélyes Tábla bírāja. Róla l. Benda (kiad.) II. 275.

Menz, Ignaz, dr. (1768–1804 után) Stájerországban született. Grazban végezte el a kétéves bölcsészeti előkészítőt, majd 1787-től Bécsben tanult orvostanhallgatóként. 1792-ben szerzett diplomát, s ettől az időtől kezdve részben orvosi praxisából élt, részben szülei támogatták. Riedel köréhez tartozott (vö. Körner 1969. 136.). 1795. márc. 22-én tartóztatták le hazaárulás vádjával (bővebben l. Führer 1965. 128–129.). 1797 februárjában a bécsi jakobinusok elleni per során – többek között – 30 évi várfogságra ítélték. Büntetését Munkácson töltötte (Führer 1965. 206–208.). Hozzá tartozói kérvényeinek hatására 1801 után, de még 1804 előtt kegyelmet kapott és szabadon engedték (Führer 1965. 223–224.). Szerepének értékelésére l. még Reinalter 1980. 291–297. További életrajza és pályafutása feldolgozatlan.

Mészár – Fialat prédikátor, aki Kazinczy öccseivel tanult. Kazinczy 1799. aug. 24-én Gáton találkozott vele. Az 1. [Rövid jegyzések] című szövegegységben szerepel (13.). Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Mikos László, Tarrodházi (1750–1838) Vas vármegyei katolikus köznemesi család sarja, előbb a dunántúli kerületi tábla ülnöke, majd 1791 óta a Királyi Táblán érseki, majd 1793-tól személynöki ülnök. 1798-ban országbírói ítélőmester, 1806-ban kancelláriai tanácsos, majd államtanácsos. 1810-ben megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét, 1824-ben a középkeresztjét (Névjegyzék 1914. 42.). 1825-ben báróságot kapott. Ez utóbbiról híradás: Kazinczy József – Kazinczynak, Alsóregmec, 1825. dec. 18. = *KazLev* XIX. 490.

Miller József – Kufsteinben alprófosz; Kazinczy az 1. [Rövid jegyzések] című szövegegységben említi (10.). Semmi egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Molnár János (1757–1819) A Gömör vármegyei Bisztrón született, nem nemesi családban. Csetneken, Lőcsén, Modorban és Sopronban tanult, majd Jénában folytatta tanulmányait. Evangélikus pap lett. 1783-ban Radványban választották lelkésszé. 1787-ben lett pesti evangélikus lelkész. II. Lipót bizalmi embere. Szabadkőműves, az 1792-ben létrehozott pesti Hét csillaghoz címzett páholy alapító tagja (Abafi 1993. 367.). Életrajzára bővebben l. Szinnyi IX. 213–216.

Molnár István (?–1813?) A Kazinczy család bérlője. Kazinczy említi még a nevét egy 1789-re vonatkozó feljegyzésében: Kazinczy: Pályám emlékezete 87.

Nánási Ferencz – Esküdt; az 1. [*Rövid jegyzések*] című szövegegységben szerepel (13.). Kazinczy 1799. aug. 23-án Gáton találkozott vele. Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Nemessányi András – A kihallgatások során feljegyzett adatai szerint 20 éves, harmadéves joghallgató a pesti egyetemen. Régi szepességi köznemesi család sarja, apja, János Szepes megye sáfárja (magasinarius) volt. Szmethanovics Károly vallomása alapján 1795. március elején fogták el. A vizsgálati fogság beszámításával mentették fel, máj. 22-én szabadult. A jogügyi igazgató a nádorhoz írott előterjesztésében javasolta, hogy Nemessányit fosszák meg királyi ösztöndíjától. Ez meg is történt. Későbbi életrajza feltáratlan. Vö. Benda (kiad.) II. 755–757.

Németh János, Nyéki (1748?–1807) Királyi jogügyi igazgató, azaz a Magyar Kamara kötelékébe tartozó Causarum regalium directoratus officium élén állt, s a per során a Királyi Táblán ő viselte a közvádlói tisztelet (hivatali hatáskörére l. Svaiger 1835., erre a feladatára pedig különösen a *Sucessio Fisci R. e crimine laesae Majestatis, et nota infidelitatis in bonis nobilium* c. fejezetet: 24–26.). Csallóközi kisnemesi család sarja. 1788-ban lett személynöki ítélőmester. 1792-ben jogügyi igazgató, 1798-ban a bécsi Directorium in Cameralibus publico politishez került, 1805-ben a Magyar Kancellárián udvari tanácsos, 1806 végén szeptemvir. Az 1790–91-es országgyűlésen kezdetben a rendi követeléseknek, illetve az ezeket képviselő magyar arisztokratáknak a híve; erről l. Óz Pál diétai naplóját az alsó tábla üléseiről: Benda (kiad.) I. 221. Később – látván az erőviszonyok alakulását – az udvar mellé állt. Erről l. még bővebben Benda (kiad.) II. 236–237. Kazinczy 1803. okt. 4-én Nagyállóban találkozott vele, ahová Németh királyi komisszáriusként, a vármegyei tisztújítással kapcsolatos panaszok kivizsgálására érkezett. A találkozásról a következő feljegyzést készítette: „Kilenczkor mentem Referend. Némethhez. Béjelentő cselédje nyitva hagyá maga után az ajtót. Még nem volt magánál, midőn beléptem. Szörnyű monosyllabú vala: »Meg nem ismertem az urat.« – Nem csuda; olly sok esztendőök és olly irtóztató szenvedések megváltoztathattak, mondám. Hallgatott. Ő is megváltozott; elhízott a' mi vérünkön, 's képét a' bor-ital a' Hajnóczy, Szentmarjay és Őz vérenek színére festette. Kiki kiismérheté rajta a' vért és bort 's pénzt szomjuzót. Dienes felől tudakozódott, ha testvérem e? az aratás felől? Kért hogy ebédeljek ott. Nagy contestatiókkal eresztett-el.” Kazinczy: Pályám emlékezete 310. A találkozásról megemlékezik: Kazinczy – Kazinczy Klárának, Debrecen, 1803. okt. 13. = *KazLev* III. 117. Tudósítás Németh János halálhírééről (meghalt „folyó Holnapnak 24 dik napján”) és temetéséről (26-án temették a „belső Városi Nagy Templom Kriptájába”): Hazai Tudósítások, 1807. Boldog Asszony hava [jan.] 31., 65. Németh halálát Kazinczy így kommentálta egy alkalmi feljegyzésében („Széphalom, ipsis idibus Martii, 1807.”): „Nyéki Német János, 1794ben Királyi Ügyek' Directora, azután a' Bécsi Finanz Directoriumnál, majd a' Magyar Cancellariánál Consiliárius, 1803ban Szabolcs V[árme]gyébe küldött küldött Királyi Com[m]issárius, végre Septemvir, megholt Pesten Januar. 24dikén, 1807. – Mi rabok Budán 1794nek Decembere olta 1795nek Júliusáig tőle függöttünk, 's ő volt Processusunkban az ellenünk dolgozó Prókátor. Gyűlöltetett általunk 's neve örök átokban van azoknak emlékezetekben, a' kik szenvedtek. Velem, meg nem tudnám mondani miért, sokszor igen szépen bánt mind Budán még, mind azolta. – 26d. Januáriusban temettetvén el, (Lássd a' Kultsár István hazai Tudósításainak IX. számát) Rosti az ifjú Sárközi levele szerint 25dben temettetett el a' Pesti Ispotály temetőjében.” (Kazinczy saját kezű feljegyzése a következő levél után: Sárközi István – Kazinczynak, [Nagybajom], [1807. febr.] = *KazLev* IV. 490.)

Nizsnyánszky György (?–?), ügyvéd. Királyi kamarai és helytartósági ágens: Benda (kiad.) II. 779. Az evangélikusok bécsi ágense; 1818-ban pesti ügyvéd; szabadkőműves, a pozsonyi „Zur Sicherheit” [A biztonsághoz] címzett páholy tagja (Abafi V. 182.).

Novák Ignác – Zászlós a 21. számú gyalogezredben, 1783. márc. 31-től a 32. számú gyalogezredben szolgál, itt éri el a kapitányi rendfokozatot. A Budán őrzött vádlottak őrségének a parancsnoka, vö. Benda (kiad.) II. 250. 1795. febr. 4-én – feltehetőleg századosként – áthelyezve az 51. számú gyalogezredbe. 1807. márc. 31-én áthelyezték ezredesként a vezérkarhoz. Még ebben az évben Grazban meghalt. A pályafutás adatait l. ÖStA KA Offizierskartei. A jogügyi igazgató 1795. aug. 8-án a

Budán őrzött foglyok ellátása körüli érdemeiért őrnagyi előléptetésre javasolta (vö. Benda (kiad.) III. 292.); nem egyértelmű, hogy erre sor került-e.

Okolicsányi János (?–1820) Zemplén megyei nemesi családban született. 1799-től 1804-ig Zemplén megye első alispánja (Fallenbüchl 1987–1994. V. 682.). Az 1796-os országgyűlésen Sáros megye első követe. 1800 áprilisában Eszterházy József Zemplén megyei főispán udvari tanácsosi címmel való kitüntetésre javasolta. Még ez évben Okolicsányi is folyamodott a címért, de nem kapta meg. Vö. Domanovszky (kiad.) I. 341–343. Az eperjesi kerületi táblánál 1789-től 1804-ig ülnök, 1804-től 1810-ig elnök (Fallenbüchl 1987–1994. V. 702.). 1810-től 1820-ig Torna megye főispánja (Fallenbüchl 1994. 102.). Kazinczy feljegyzése halálhíreről: MTA Kt K 638/I 127a.

Orczy József (1746–1804) Báró; a Magyar Kamara elnökének testvére. Először a katonai pályával kísérletezett, a hadseregből kapitányként szerelt le. Császári-királyi kamarás. 1790-ben II. Lipót nevezte ki Békés megye adminisztrátorává, majd 1791-ben felmenti. 1792-től 1797-ig Zemplén megye főispánja (erről bővebben: Héjja 2002. 164–165.; Fallenbüchl 1994. 114.). Főispáni rangját felüggesztés miatt veszítette el. Szabadkőműves volt, előbb a budai, majd, az egyesülés után, 1781-ben a pesti „Zur Grossmuth” [A nagyszívűséghez] páholy élén állt (Abafi III. 385, V. 189.). 1790-ben részt vett a Habsburgok esetleges detronizációjáról a poroszokkal folytatott tárgyalásokban. Az 1790–91-es országgyűlésen II. Lipót őt és testvérét, Lászlót a trón legveszélyesebb ellenfelei között tartotta számon; jellemzését l. Mályusz (kiad.) 440, 455. 1792-től pesti háza az ellenzék egyik találkozóhelyévé vált. 1795-ben ellene is vizsgálat indult; vö. Domanovszky (kiad.) I. 128–171. Gróf Berényi Borbálát vette feleségül. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 184. (A szócikk Ring Éva munkája.)

Ordódy Károly (1772–1795) A bécsi magyar testőrség tagja. 1787-ben hadapród, majd még ugyanettől az évtől őrzetető, 1789-től káplár, végül őrmester a 32. számú (Gyulay Sámuel) gyalogezred 3. zászlóaljánál. A testőrséghez 1794. júl. 30-án vették fel Pozsony vármegye ajánlatára. Adósságai miatt bűntársa lett Csemez Imrének, s részt vett Vég helyi István II. testőrőrmester 1795. jan. 23-i meggyilkolásában. 1795. márc. 5-én Bécsben felakasztották. Életrajzára bővebben l. Hellebronth 279.

Őz Pál (1766?–1795) Református vallású, nem nemesi családban született. Szüleit korán elvesztette, árvaként ösztöndíjjal folytatott tanulmányokat Besztercebányán, majd a pozsonyi evangélikus líceumban. 1786-tól 1789-ig Pesten jogot végzett. 1789 végén nevelő lett Gyürky István nógrádi alispán fia mellett. 1790–91-ben jurátusként részt vett a pozsonyi országgyűlésen, és részletes naplót vezetett a tárgyalásokról. 1791 szeptemberében részt vett a református egyház pesti egyetemes zsinatán. 1792-ben ügyvédi vizsgát tett, s félhivatalosan Pesten a református egyháznak volt jogi tanácsadója. 1793 nyarán az ő neve is fölmerült a sárospataki kollégium jogtudományi tanszékének professzoraként. 1793-ban Szentmarjay nyerte meg az összeesküvésnek, a Szabadság és Egyenlőség Társaságának lett a tagja. 1794. dec. 11-én tartóztatták le. 1795. máj. 18-án halálra ítélték. Őz kegyelmi kérvényt nyújtott be, de az uralkodó ezt elutasította. Periratait l. Benda (kiad.) II. 719–744. Jún. 3-án Őzt kivégezték. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 184. (A szócikk Benda Kálmán munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 377–378.

Paitzkoffer Antal – A kihallgatások során felvett adatok szerint 42 éves, lakatos, pesti polgár. A németen kívül más nyelven nem tudott. Váradolasziban háza és szöleje volt, melyeknek értékét 7027 forintra becsülték. Ezek felesége, Meiszner Katalin révén kerültek a birtokába. Pesten háza volt. Szentmarjay Ferenc vallomása alapján 1794. december közepén tartóztatták le. Felmentették. 1795. máj. 20-án szabadult. Továbbra is Pesten élt, de későbbi életrajza feltáratlan. Vö. Benda (kiad.) II. 710–712.

Pálffy Ferenc – gróf (1763. máj. 18.–1803) Császári és királyi kamarás, görzi kormányzékéi tanácsos, Malackán halt meg és ott is temették el. Ő a család borostyánkeői vagy stomfai ágából származott, apja Pálffy Lipót. Féktelen viselkedése és bűncselekményei miatt (pl. Görzben egy tanácsos fejét üveggel betörte) az uralkodó előbb kitiltotta Bécsből, majd 1794-ben meghatározatlan időre Kufsteinbe záratta, innen Grazba, majd Munkácsra került. Vö. Mályusz (kiad.) 1926. 653.

Pálffy Lipót, gróf (1739–1799) 1759-ben császári-királyi tanácsos, 1762-ben a Magyar Udvari Kancelláriánál udvari tanácsos, 1772-ben valóságos belső titkos tanácsos, 1774-től 1795-ig Csongrád megye főispánja (Fallenbüchl 1994. 74.) és 1777-től haláláig királyi fő-ajtónállómester. (Fallenbüchl 1988. 90.). Felesége Daun Terézia. Róla bővebben l. még Mályusz (kiad.) 1926. 650–653.

Péchy Imre, ifj. (1753–1841) Bihar vármegye jegyzője 1783-tól, 1787-től másodalispán, 1791 és 1803 között első alispán (Fallenbüchl 1987–1994. V. 668.). Bihar megye követe az 1796-os, 1802-es, 1805-ös és 1807-es, Pest megye követe az 1812-es országgyűlésen. A tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), 1813-tól 1815-ig alnádor, 1824-től a Hétszemélyes Tábla bírása. A Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja (1830). 1835-ben megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét (Névjegyzék 1914. 61.). Személye gyakran előkerült az 1790-es évek besúgóí jelentéseiben és Sándor Lipót ügyviteli jegyzőkönyvében; vö. Benda (kiad.) III. 26, 77, 183, 191, 192, 200, 205, 206, 208, 211, 262, 284. Felesége Prónay Magdolna.

Pius, VI. – eredeti neve: Giovanni Angelo Braschi (1717–1799) VI. Pius néven pápa 1775-től 1799-ig. Ferrarában végzett jogi tanulmányokat. 1758-ban szentelték pappá, 1766-ban lett apostoli kamarás, 1773-ban bíboros. Pápaként komoly küzdelmet folytatott a pápaság létét megkérdőjelező febronianista irányzattal. 1782-ben Bécsbe utazott II. Józsefhez, hogy rávegye az egyházat korlátozó, a szerzetesrendek egy részé feloszlató rendelkezéseinek visszavonására, de nem járt sikerrel (erről l. bővebben: Kovács 1983.). Állást foglalt a francia forradalom ellen is, s a pápai állam belépett a Napóleon elleni első koalícióba. Ez vereséggel végződött, s az 1797. febr. 19-én megkötött torentinói béke következtében a pápai állam elveszítette többek között Avignont, Ferrarát, Bolognát, hatalmas méretű hadisarcot kellett fizetnie, s át kellett adnia Franciaországnak számos jelentős műkincset is. A római köztársaság kikiáltása (1798. febr. 15.) után a francia csapatok elfoglalták Rómát, VI. Piusot elfogták, és száműzetésbe hurcolták. Parmán, Tortonán és Torinón keresztül Dijonba akarták szállítani, de útközben meghalt. Bővebben l. Buchberger (hrsg.) VIII. 305–306.

Pletz, Josef – 1786-ban hadnagy a 34. számú gyalogezredben, 1787. dec. 16-án áttéve a szekereskarhoz. 1793-ban főhadnagy, 1800. jan. 15-én áthelyezik a cremonai tábori kórházhoz. Valamikor nyugállományba helyezik, 1805. nov. 1-jén reaktíválják, 1806-ban százados az 52. számú gyalogezredben. 1816. márc. 31-én nyugdíjazzák. A pályafutás adatait l. ÖStA KA Offizierskartei. Kazinczy 1803. máj. 17-i naplófeljegyzésében rögzítette, hogy találkozott vele pesti útja során: „Ezekben a napokban Kapitány Pletzet, ki engem Szláv Györggyel egy kocsin vive Brünnig, meglátam egy Kalmárbolt’ ajtajából. Melly változás! Nyolcz eszt. alatt úgy elfonnyadt az ember, mint 20 alatt kellett volna.” Plecz ekkor egy fiatal nővel volt, akivel – saját bevallása szerint – együtt élt. „Meglátogattam Pleczet, ’s egy pár butell. Tokajit ’s Ménesit vittem neki. Elbeszélte, hogy ezt a leányt egy kisebb leány testvérével ellopta szüléjítől. Megborzadtam. Mind kettőt sokat kínzotta, de kivált a’ kisebbiket, kinek valóságos tirannja volt.” Kazinczy: Pályám emlékezete 286.

Podmaniczky Lászlóné – Radvánszky Karolina, Teréz nővére. Podmaniczky Lászlóhoz ment férjhez (vö. Baros 1908. 7–10.).

Pogány Ádám (1746–1814) Borsodi főszolgabíró; szabadkőműves, a budai „Zur Grossmuth” [A nagyszívűséghez] címzett páholyban (Abafi III. 386–387.)

Pongrácz Judith Klára – Báró Pongrácz József leánya, aki 1804-re már nemcsak apját, hanem anyját is elvesztette. Szmethanovics Károly 1804. febr. 7-én vette feleségül. Ekkor 18 éves volt, Szmethanovics Kazinczyhoz intézett levele szerint jól beszélt németül, franciául és szlovákul, és valamit tudott magyarul is. Házassági szándékáról l. Szmethanovics Károly – Kazinczynak, Rajecz, 1803. ápr. 15. = *KazLev* XXII. 57–58. Házasságkötéséről beszámol: Szmethanovics Károly – Kazinczynak, Rajecz, 1805. febr. 4. = *KazLev* XXII. 87.

Poroszlai János (1767–1825) A Nógrád vármegyei Magyarnándorban született. A teológiát a budai egyetemen végezte. Pappá szentelése után a váci papnevelő intézetben volt tanulmányi felügyelő, majd az egyházjog és egyháztörténet helyettes tanára, később a bibliai tanulmányok rendes tanára lett. 1799-ben kapta meg a bagi plébániát. A püspök 1804-ben vác-felsővárosi plébánossá, az uralkodó 1808-ban kispőpőstá és kanonokká nevezte ki a váci káptalanban. 1822-ben székesegyházi főesperes lett, ekkor lemondott a plébániájáról, s megkapta a babóti címzetes apátságot. A káptalanban elérte az örkanonokságot is. Vácott, a székesegyház sírboltjában temették el. Bővebben l. VácTörtNévtár 881.

Power, Franz – Katonaként szolgált Kufsteinben; neve az 1. [*Rövid jegyzések*] című szövegegységben fordul elő (11.). Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Prandstetter, Martin Joseph (1760–1798) Bécsben született, apja törvényszéki ülnök volt. A bécsi jezsuita gimnáziumba járt, majd filozófiát, jogot és esztétikát hallgatott az egyetemen. 1782-ben vették fel a „Zum heiligen Joseph” [Szent Józsefhez] címzett szabadkőműves-páholyba. 1783-ban a bécsi városi magisztrátusnál lett protokollista, s itt fokozatosan a városi tanács tagjává emelkedett. Szabadkőművessége révén komoly irodalmi kapcsolatokra tett szert, s maga is költőként kezdett el működni. 1793-ban került kapcsolatba Johann Gottlieb Wolstein professzor körével, s ekkor merült föl először a gyanú, hogy jakobinus. A bécsi jakobinusok letartóztatásakor őt is őrizetbe vették, s harmincévi várfogságra ítélték. 1795. aug. 3-án kelt ítéletét l. Körner 1972. 187–188. Munkácsra szállították, ahol egészsége erősen megromlott. Ezért testvére azt kérvényezte, hogy szállítsák vissza Bécsbe. Az engedély megszületett ugyan, de addigra Prandstetter már elhunyt. Bővebben l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 156. (A szócikk Helmut Reinalter munkája.) Vö. még Haderer 1968.

Prusinszky József (1769–1830 után?) Heves megyei, feltehetőleg katolikus vallású nemesi család gyermeke. Apja földmérő volt. Jogot tanult Pesten, a kihallgatásakor negyedéves joghallgató volt. 1795 márciusában tartóztatták le. Máj. 21-én háromévi várfogságra ítélték. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 757–759. Miután az uralkodó jóváhagyta az ítéletet, szept. 25-én szállították Brünnbe, majd Obrovicba került. 1798 májusában innen engedték szabadon. Rövidesen azzal a kérelemmel fordult a Magyar Udvari Kancelláriához, hogy engedélyezzék ügyvédi vizsgájának letételét, de ezt a kérévényt elutasították. Az 1800-as években gróf Festetics György muraszigeti domíniumainak a prefektusa, majd Bretzenheim herceg sárospataki és regéci uradalmának inspektora (vö. Kazinczy – Virág Benedeknek, Széphalom, 1810. máj. 5. = *KazLev* VII. 422.; Kazinczy – Cseréy Farkasnak, Széphalom, 1810. máj. 5. = uo. 426.; l. még: Kazinczy – Prusinszky Józsefnek, hely nélkül, 1810. jún. 8. = *KazLev* XXII. 252.). 1825-ben báró Eötvös Ignác fiának, Józsefnek lett a nevelője (erről érdekes, anekdotikus adalékok: Falk 1903. 212–215.). Későbbi sorsa ismeretlen. 1830-ban még élt; erre l. Kazinczy – Szalay Lászlónak, 1830. febr. 12. = *KazLev* XXI. 210. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 185. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 396.

Pscherer András (?–1803) Buda városának tisztviselője. 1769-ben kancellista, 1776-ban levéltáros, 1778-ban árvaszámtartó, 1787-ben számvevő. 1794-ben a foglyok mellé beosztott civil biztos. 1800-ban tanácsos. Vö. Schmall 1899. II. 325. A jogügyi igazgató 1795. aug. 8-án a foglyok ellátása körüli érdemeiért ezüst emlékéremre javasolta. Vö. Benda (kiad.) III. 292.

Puky László (1753–1816) 1784-től Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd 1790-től 1799-ig másodalispán, 1800-tól 1810-ig első alispán (Fallenbüchl 1987–1994. V. 666.). 1810-től köznemesként helytartótanácsos (vö. Ember 1940. 203.). Szabadkőműves, a kassai páholyban tag (Abafi 1993. 104, 343.).

Radvánszky Karolina l. Podmaniczky Lászlóné

Radvánszky Teréz (1766–1840) Radvánszky János lánya. Az 1780-as években Kazinczy kassai barátnéja. Szerencsy Józsefhez 1783-ban ment feleségül. Kazinczy 1785-ben ismerkedett meg vele. Radvánszky Teréz 1790-ben megözvegyült. Kazinczy verseiben és leveleiben Cidli néven is emlegette. Bővebben l. Baros 1908.; vö. még Szauder 1961.

Rátonyi Gábor, Adorjáni (1754?–1819) Előbb a szepesi kamara lublói és podolini uradalmainak, később az óbudai és visegrádi uradalmaknak kamerális fiskálisa, 1786 óta a jogügyi igazgatóság mellé kinevezett királyi fiskális direktor. Előkelő származású, de vagyontalan, szatmári köznemesi család sarja. Szabadkőműves, 1778-ban titkára a budai, „Zur Grossmuth” [A Nagyszívűséghez] címzett páholyban (Abafi III. 386.). Az 1790–91-es országgyűlésen egy távollévő mágnás követeként (absentium aлегatus) jelent meg; az alsótáblán tett uralkodóellenes kijelentéseit az államtanácsban is megvitatták. II. Lipót a koronázás után elbocsátotta állásából: Mályusz (kiad.) 268–269, 273–275. Állásának visszaszerzése érdekében Gotthardinak, a titkos rendőrség főnökének ajánlotta fel a szolgálatait. Állását visszanyerte – vö. Benda (kiad.) I. 241, 251. –, de II. Lipót még 1791 végén is gyanakvással szemlélte; a jellemzést l. Mályusz (kiad.) 445, 501. Bár az összeesküvésbe nem keveredett bele, Szentmarjay ismerősei között emlegette; Németh János jogügyi igazgató még 1799-ben is felhozta ellene, hogy kapcsolatban volt Martinoviccsal és barátaival. Bővebben l. Benda (kiad.) II. 116.

Rettegi Zsigmond – 1771-ben a „főkormányshéknél” szolgált (ez bizonyosan nem a Helytartótanács!). Nagyváradon élt, táblabíró volt: Benda (kiad.) I. LXXXI. 1795-ben feljelentették, hogy a fennálló rendet szidalmazta, az ügyben vizsgálat indult; az uralkodó elvben ahhoz is hozzájárult, hogy Rettegit a megyegyűlés színe előtt dorgálják meg, de előbb ki kell hallgatni; az ügy későbbi fejleményei nem ismeretesek: Benda (kiad.) III. 200–201, 208, 284. Felesége Náprádi Teréz. Gyermektelenül halt meg. Nagy Iván IX. 686–688.

Rhédey Ferenc – Rhédey Lajos testvére. Az 1790–91-es országgyűlésen Szatmár vármegye második követe. A titkosjelentések szerint franciabarát kijelentéseket tett. II. Lipót a megbízhatatlanok közé sorolta. Vö. Benda (kiad.) I. 289.; Mályusz (kiad.) 445.; Marczali 1907. II. 320–321. Szatmár vármegye második követe az 1796-os országgyűlésen. 1819-ben Bihar vármegye alispánjává választották. Királyi tanácsos. Felesége Báji Patay Katalin. Vö. Czákó 1929. 6.

Riedel, Andreas (1748–1837) 1764 és 1770 között a bécsiújhelyi katonai akadémián tanult, majd ugyanitt tanár lett. 1778-ban kapta meg a nemességet. 1779 és 1790 között Toscanában a későbbi II. Lipót gyermekeinek matematikatanára, 1790-től Bécsben élt, megőrizvén jó kapcsolatát Lipóttal. 1792-ben bárói címet kapott. Lipót halála után Riedel egykori tanítványa, Ferenc lett az új uralkodó, aki azonban nem tartott igényt volt tanára szolgálataira. Riedel ekkor titkos politikai szervezkedésbe kezdett. 1794-ben letartóztatták, ő lett a bécsi jakobinus per fővádlottja – 60 évi börtönre ítélték. Először Kufsteinben őrizték, majd Grazba, később Munkácsra szállították. Itt Kazinczyval szomszédos cellában raboskodott. 1806 júniusában megromlott egészségi állapota miatt került fogolyként Brünnbe, ahol egy minorita kolostorban helyezték el. Amikor októberben a franciák elfoglalták a várost, Riedel elhagyta a kolostort. Egy ideig Linzben és Würzburgban élt, majd 1809-ben Mainzba utazott. Később Párizsba költözött, majd álnéven más francia városokban húzódott meg. Életrajzára alapvetően l. Körner 1969. (rövidebb változata: Körner 1977.; illetve l. még, Körner adatait felhasználva: Reinalter 1983.), az újabb eredményekről: Deák 1993.

Rill – Munkácsi fogoly, akit Kazinczy Mágusnak nevez; szerinte udvari tanácsos (Hofrath). Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Rosty János (1748?–1807) Rosty Pál unokatestvére. 1773-ban Bécsben jezsuita novícius lett, de a rend feloszlátása miatt már nem lehetett szerzetes (Lukács 1987–1988. III. 1405.). Jogot tanult. 1785-ben a kőszegi kerületi tábla protokollistája lett. 1794. dec. 10-én tartóztatták le. A fogságban búskomorságba esett. Öngyilkosságot kísérelt meg; életét megmentették ugyan, de maradandó módon megnyomorodott. Öngyilkosság kísérletéről Sándor Lipót nádor 1795. jan. 3-i levelében értesítette az uralkodót: Mályusz (kiad.) 766. 1795. máj. 16-án háromévi várfogságra ítélték. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 685–688. Miután az uralkodó az ítéletet jóváhagyta, szept. 24-én Brünnebe szállították, majd Obrovicba került. 1798 májusában szabadult. Prókátorságba kezdett, de sikertelenül; nyomorából egy alkalommal gróf Festetics György segítette ki 25 forinttal. Báró Orczy József alkalmazta levéltárosnak, majd a báró fiait tanította jogra. Orczy halála után állása megszűnt. Teljes nyomorba jutott, s búskomorsága ismét elhatalmasodott rajta. A pesti vármegye-háza épületében tartották megfigyelés alatt. Erről híradás: Sárközy István – Kazinczynak, hely nélkül, [1806]. = *KazLev* IV. 420. Amikor meghallotta, hogy Németh János, egykori jogügyi igazgató meghalt, még ugyanazon a napon agyonlőtte magát. „Utána megyek s bosszúmat állo” – mondta állítólag. Rövid életrajzát l. Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. márc. 12. = *KazLev* IV. 519–520.; l. még Kazinczy – Sárközy Istvánnak, Széphalom, 1807. márc. 13. = 522–523.; valamint Sárközyhez írott levelét, amelyet a címzett bemásolt a Kazinczyhoz szóló levelébe: Sárközy István – Kazinczynak, hely nélkül, [1807.] = *KazLev* IV. 485–486. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 186. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 394–395.

Rosty Pál (1742 vagy 1745–?) Vas vármegyei nemes, táblabíró; Rosty János unokatestvére. A polgári életből megyéje ajánlásával lett a bécsi magyar testőrség tagja: 1763. dec. 10-től 1769. márc. 8-ig itt szolgált. 1764-ben beosztották a pozsonyi országgyűlés időtartamára kirendelt testőrközlő-nítménybe. 1769-től főhadnagyként a 6. számú (D’Ayassassa) vérteszredben szolgált, 200 forint felszerelési átalányt kapott (bővebben l. Hellebronth 320–321.). Nem tudni, innen mikor lépett ki, de az 1790-es években már biztosan nem aktív katonatiszt. 1794. dec. 10-én tartóztatták le. Fölmentették. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 682–685. 1795. május 20-án, Budáról szabadult. Későbbi életéről nincsenek adatok. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 186. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 383.

Rotter – Az 1. [*Rövid jegyzések*] című szövegegységben (12.) és az *FN*-ben (122–123.) is szerepel; kirurgus (sebész, seborvos) báró Budeaninál. Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Rudnyák Pepi – Rudnyák Jozéfa (1780–1847), utóbb gróf Batthyány Vince felesége. Kazinczy 1803-as pesti látogatása alkalmával felkereste: Kazinczy: Pályám emlékezete 287.

Ruzsitska, Georg (1755–?) A cseh születésű fiú zenei képesítést Magyarországon a sasvári pálos kolostorban kapott. 1771-ben templomi zenész lett. 1777-ben tanító és jegyző. 1785-ben a Kamarával egyesített Helytartótanács számvevőhivatalának jegyzője (actuarius) lett (az intézménytörténeti háttérre l. Nagy 1971. 246–287.). 1790-ben a bizottságot feloszlatták, ettől kezdve Bécsben élt. Ekkor Ruzsitskát Riedel mentette meg a legnagyobb ínségből: a fiatalembernek ekkor nem volt rendszeres jövedelme, alkalmi kottamásolásból élt. Riedel közbenjárására kapott állást a Magyar Udvari Kancellárián, valamint Riedelt és nevelt lányát tanította zenére. (Körner 1969. 141.) Ruzsitska ezért erős hálát érzett jövevéje iránt. 1794. szept. 23-án tartóztatták le. Ruzsitskát a bécsi jakobinus összeesküvésben való részvételért többek között háromnapos pellengérré és 35 évi várfogságra ítélték („Georg Ruzsitska soll nach vorläufiger Entsetzung seines Dienstes durch drei aufeinanderfolgende Tage auf die Schandbühne mit einer an der Brust hangenden Tafel mit der Aufschrift: Landesverräther aufgestellt, dann durch 35 Jahre in dem im zweiten Grade langwierig

schwersten Gefängnisse auf einer Festung angehalten und ihm dieses Urteil öffentlich angekündigt werden.“) [„Georg Ruzsitska szolgálatának felfüggesztését követően, három egymást követő napon egy a mellére függesztett 'hazaáruló' feliratú táblával szégyenpadra állíttassék, utána harmincöt évig a legsúlyosabb, másodfokú börtönökben, várfogságban tartassék. Ezt az ítéletet nyilvánosan kell neki kihirdetni.“] Az ítéletet l. Körner 1972. 186–187. 1803-ban, szabadulása után Prágában, a királyi Wededirektionban kapott egy napidíjas állást. Amikor 1804. szept. 29-én az uralkodó Prágában járt, átadott a császárnak egy kegyelmi kérvényt Riedel érdekében (szövegét l. Körner 1969. 314–316.), mellékelve Riedel két, fogságban írott elégiáját is. Ez volt az alapja annak a vizsgálatnak, amely azt kívánta kideríteni, Riedel miféleképpen juttathatott ki bármit is Munkácsról; ekkor Ruzsitskát is kihallgatták Prágában, majd Munkácsra is komissziót rendeltek ki: bővebben l. Körner 1969. 317–335. A későbbiekben írrok a prágai Wededirektionnál. Életrajzát l. még Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 160.

Sághy Mihály (?–1798) Heves megyei nemesi család gyermeke, Dormándházán voltak a törzsbirtokok, ahonnan a család a nemesi előnevét is kapta. 1746-ban Heves vármegye főjegyzője, 1756-ban első alispánja lett. 1768-ban országbírói ítélőmester, 1770-ben táblai ülnök. 1765-ben megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét (Névjegyzék 1914. 12.). 1785-től 1798-ig a Hétszemélyes Tábla ülnöke (Fallenbüchl 1987–1994. V. 688.). 1790-ben bárói címet kapott (vö. Borovszky: Heves 676.; Illéssy – Pettkő 1895. 185.).

Sándor Lipót (1772–1795) II. Lipót császár és magyar király és Bourbon Mária Ludovika spanyol infánsnő negyedik fia. Az 1790–91-es országgyűlésen megválasztották Magyarország nádorává. 1791-ben megkapta a Szent István-rend nagykeresztjét (Névjegyzék 1914. 27.). A Martinovics-összeesküvés magyarországi vizsgálatainak vezetője. Bővebben l. HabsburgLex 381.

Schedel, Thomas (1768–?) Bölcsészeti és filozófiai tanulmányait Würzburgban végezte, utána jogot tanult Bambergben, majd jogot és orvostudományt Bécsben. Ezután a von Smitmer családnál udvarmesterként szolgált. Dr. Ignaz Menz révén került bele a bécsi jakobinus összeesküvésbe. Miután elfogták, 20 évre ítélték. Kazinczy munkácsi fogolytársa volt. 1801-ben valószínűleg kiszabadult. Későbbi sorsa ismeretlen. Vö. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 160. (A szócikk Helmut Reinalter munkája.)

Schneider, Johann Gottlob (1750–1822) Szászországi születési helye alapján a Saxo melléknevet is megkapta, klasszika-filológus. Szegény családban született, apja kőműves volt. Iskoláit Elsterwerdában és Pfortában végezte, majd a lipcsei egyetemre került jogot tanulni. Már kezdettől a klasszika-filológia vonzotta, ezért 1772-ben Göttingába ment, hogy a korszak leghíresebb tudósával, Heynével megismerkedjen. Ottani tanulmányaihoz azonban nem volt elég pénze, s így Heyne közvetítésével Straßburgba került, ahol Brunck professzor számára dolgozott. 1776-ban von Zedlitz porosz miniszter hívta meg professzornak Frankfurt an der Oderba. Miután az egyetemet 1811-ben áthelyezték Breslauba, ő is odaköltözött, ott is halt meg. Számos görög klasszikus szerző szövegkiadása fűződik a nevéhez, s egyik legfontosabb munkája kritikai igényű görög szótára, amely először 1797–98-ban jelent meg, de később is kiadták. Életrajzát bővebben l. ADB 22. Bd. 125–127.

Schwenk, Gottlieb (1751–1827) Sopronban született, evangélikus, nőtlen, a 34. számú (Esterházy, legutóbb Wiedrunkel) gyalogezrednél szolgált 43 évet. Még őrmesterként ezüst vitézségi érmet szerzett, 9 hadjáratban vett részt. 1812-ben századosként (rokkantan) helyezték nyugállományba egészségi állapota miatt. 1827. máj. 30-án Sopronban halt meg. (Az életrajzot az ÖStA KA anyagai alapján Lenkefi Ferenc állította össze.)

Sehy Ferenc (1765?–1799) A kihallgatások során feljegyzett adatok szerint 30 éves, magyar színész, katolikus, született Aradon, nemesi családban. Eredeti neve Kemény Ferenc. Életének első szakaszáról egymásnak ellentmondó verziók ismeretesek; 1790 szeptemberében a Budán megal-

kuló, Kelemen László-féle szintársulat első tagjai között van. Amikor 1794-ben Erdélyi László jurátustól megkapta az Ember és Polgár kátétját, kapcsolatba lépett a nádorral, aki megbízta azzal, hogy igyekezzék minél többet megtudni a szervezkedésről. Sehy vállalta ezt az informátori feladatot; erre l. Mályusz (kiad.) 710. Sehy jelentéseiről azonban a vizsgálatot folytató Királyi Tábla nem tudott, s ezért Erdélyi vallomása alapján 1795 januárjában elfogták. Felmentették, 1795. máj. 20-án szabadult, s még aznap este fellépett a budai magyar szintársulat előadásán. 1798 elején a báró Wesselényi Miklós pártfogolta kolozsvári magyar szintársulatnál játszott. 1799 elején Nagyváradon leszúrták az utcán. Vö. Benda (kiad.) II. 670–674. A per során lefoglalt iratainak újabb felhasználására l. Szilágyi 2007.

Semsey András (1754–1814) 1797-től 1803-ig Ugocsa vármegye helyettes, majd 1803-tól 1807-ig valóságos főispánja; ekkor áthelyezték Abaújba, ahol 1807-től 1819-ig főispán (Fallenbüchl 1994. 59, 105.). Személynök volt 1802-től 1808-ig; államtanácsos lett 1805-ben. 1808-ban alkancellár lett, majd 1808-tól 1814-ig kamaraelnök. 1800-ban megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét, 1808-ban pedig a középkeresztet is (Névjegyzék 1914. 34.). Vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 1058.

Sigmonde – Francia ezredes; Munkácson rab, amikor Kazinczy 1800 augusztusában odaérkezik. Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Sigray Jakab – gróf (1764–1795) Vas megyei arisztokrata család sarja. Martinovics őt választotta ki a Reformátorok Társasága igazgatójának. Róla l. Bariska 1996. Vö. még Benda (kiad.) II. 123. skk. Halálos ítéletének jóváhagyását l. Benda (kiad.) II. 766–770. 1795. máj. 20-án kivégezték. Kazinczy rövid jellemzését róla („Sigrayt számba sem kell venni, ő egy semmi volt”) l. Kazinczy – Puky Ferencnek, Érsemjén, 1803. márc. 3. = *KazLev* III. 36. Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 375–376.

Somogyi János, Megyesi (1756. ápr. 21.–1809. dec. 23.) Vas megyei, nagybirtokos köznemesi család sarja. Apja, Ferenc tábornok volt, anyja pedig Festetics Viktória, a grófi címet megszerző Pál testvére. 1784-ben Vas vármegye másodalispánja, 1787-től 1790-ig Veszprém vármegye első alispánja (Fallenbüchl 1987–1994. V. 681.), majd az 1790–91-es országgyűlésen Veszprém vármegye követe. 1791-től nádori ítélőmester, 1795. jún. 25-től kancelláriai tanácsos. II. Lipót róla adott, 1791-es jellemzését l. Mályusz (kiad.) 437. 1801-ben – Izdenczy József mellett s részben az ő feladatait is átvéve – állam- és konferenciatanácsosi címmel az állam- és konferenciaminisztérium (Staats- und Conferenz-Ministerium) tagja, 1809-ban alkancellár. Örökölt uradalmához (Izsákfa, Pápakovácsi) vétel útján megszerezte a lovászpatait is (Veszprém megye). Gyermekai grófi címet kaptak. A katolikus klérus pártfogásával került be a Királyi Táblára (ebben az időben nagybátyja, Somogyi Dániel a pannonhalmi főpát), s ő maga is sokat tett az egyházért. Döntő szerepe volt annak az 1802-es rendeletnek a kibocsátásában, amely Magyarországon visszaállította a bencések, praemontreiek és ciszterciek rendjét. Ő szerezte meg a piaristáknak a székesfehérvári kusztodiátus uradalmát. Életrajzát l. Patonay 1934–1935., l. még Benda (kiad.) II. 270. 1802-ben megkapta a Szent István-rend középkeresztjét (Névjegyzék 1914. 35.).

Sonnenfels, Josef von (1733–1817) Édesapja, egy zsidó rabbi gyermeke, kikeresztelkedett, s fiait is katolikusként nevelte. Josef először Nikolsburgban, a piaristáknál tanult, majd Bécsbe költöztek, ahol is az apa 1746-ban nemességet kapott, majd 1757-ben az alsó-ausztriai kormányzathoz nevezték ki a héber nyelvű iratok fordítójának. Josef először öt évig katonai szolgálatot teljesít egy klagenfurti ezrednél, majd 1755-től jogot tanul a bécsi egyetemen. 1763-tól a politikai tudományok és a kamerálisztika professzora ugyanitt. Jelentős tankönyvek szerzője, 1776-ban az ő kezdeményezésére törölték el a kínvallatást a birodalomban. 1797-ben birodalmi bárói (Reichsfreiherr) címet kapott. 1804-ben megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét (Névjegyzék 1914. 37.). Életére bővebben l. Koptetzky 1882.

Spielmann – ezredes; az ÖStA KA Offizierskartei alapján egyértelműen nem azonosítható.

Splényi Gábor (1734–1818), báró, altábornagy. Ternyén született. A bécsi Theresianumban tanult, majd katonai pályára lépett. A hétéves háborúban való részvételéért alig hétéves szolgálat után őrnagy lett, 1768-ban ezredessé nevezték ki. Öt évvel később vezérőrnagy lett, 1785-ben pedig altábornagy. Nyugalomba vonulása után, 1791-től 1817-ig szabolcsi főispán (Fallenbüchl 1994. 97.). II. Lipót róla adott, 1791-es jellemzését l. Mályusz (kiad.) 438. 1790-ben megkapta a katonai MáriaTerézia-rendet. Bővebben l. Hirtenfeld 1857. 291–293.

Steinling, Christian – báró; kapitány; az ÖStA KA Offizierskartei alapján egyértelműen nem azonosítható.

Sterly Bonaventura (1763–1838) Morvaországi származású minorita szerzetes, a kassai – eredetileg a nemes ifjak ellátására alapított – konviktus igazgatója, majd a hasonló jellegű tanintézmény alkormányzója Nagyváradon. Utána nevelőként működött. Szabadkőműves (Abafi 1993. 343.). Róla l. Szinnyei XIII. 27.

Sturm, Anton – 1792-ben alhadnagy a Württemberg dragonyosezredben az alezredesi 2. osztálynál; ekkor 36 éves. Római katolikus vallású, nőtlen. Rauchenthali illetőségű. (Az adatokat Lenkefi Ferenc bocsátotta rendelkezésemre.)

Swieten, Gottfried van (1734–1803) Jogász, diplomata, Gerhard van Swieten fia. Jogi és filozófiai tanulmányait az újonnan alapított bécsi Theresianumban fejezte be, majd diplomáciai szolgálatba lépett, követként Brüsszelben, Párizsban, Varsóban és Berlinben szolgált. Apja halála után, 1772-ben az Udvari Könyvtár (Hofbibliothek) igazgatója lett. Ugyanebben az évben megkapta a Szent István-rend középkeresztjét (Névjegyzék 1914. 16.). 1781-ben az Udvari Tanulmányi és Cenzúrahivatal (Studien- und Bücherzensur-Hofkommission) elnöke lett, amelyet II. Lipót szüntetett meg. Ezután teljes energiáját a Hofbibliotheknek szentelte.

Swoboda, Vinzenz – Utoljára egy 1801-es ranglista említi mint a 32. számú gyalogezred első gránátos századának főhadnagyt. (Az adatot az ÖStA KA anyagai alapján Lenkefi Ferenc bocsátotta rendelkezésemre.)

Szabó László – Főhadnagy, Visontáról; Gyöngyöshöz kötődik. Az 1. [Rövid jegyzések] című szövegység is említi (12.), Kazinczy 1800. júl. 22-én találkozott vele Táborban (124.). Egyéb adatot nem sikerült találni róla.

Szabó Sáróy Sámuel (?–1803 után), debreceni református család sarja. Szabadkőműves. 1790 és 1803 között gróf Teleki Sámuel megbízottjaként vezette a család évtizedeken keresztül húzódo birtokpereit (Deé Nagy 1997. 133.). A per során egyike a védelmet ellátó, kirendelt ügyvédeknek. Ő védte többek között Abaffyt, Kazinczy Ferencet és Miklóst, Laczkovics Jánost, Óz Pált. Róla l. még bővebben Benda (kiad.) II. 265–267. Kazinczy 1803-ban neki ajánlotta a budai fogságban letisztázott Hollman-fordítását, amely azonban életében nem jelent meg, a következő szavakkal: „Tekintetes Sáróy Szabó Sámuel úrnak, életem hűséges és hatalmas, de sikertelen védelmezőjének” Kazinczy 1989. 3. Erre már a kézirat alapján felhívta a figyelmet: Váczy 1915. 509.

Szeccsenacz Jakab – 1791-től 1795-ig kamarai titkár (Fallenbüchl 1987–1994. III. 347.); a Királyi Tábla előtt 39 évesnek mondta magát. Nagybecskereken született, ortodox vallású, szerb család gyermekeként. Jogi tanulmányait részben a pesti, részben német egyetemeken végezte. Hivatali pályáját 1783-ban kezdte a bácskai adminisztrációnál. 1785-ben helytartótanácsi titkár. Szabadkőműves a pozsonyi „Zur Verschwiegenheit” [A hallgatáshoz] páholyban (Abafi V. 160.). 1790-ben kapott nemességet. Nevét Martinovics vallomása tartalmazta. Lefoglalták Hajnóczy hozzá intézett, 1793. máj. 30-i levelét is: Benda (kiad.) I. 888–889. 1794. dec. 10-én tartóztatták le.

Németh János a nádorhoz intézett, 1794. febr. 14-i előterjesztésében azt írta, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékok nem elegendők a felségsértési és hűtlenségi per megindításához, ezért a titkár szabadon bocsátható, de megfontolandó, megmaradhat-e állásában. Az előterjesztést I. Benda (kiad.) II. 356–359. A nádor ezt továbbította a Kancellárián keresztül az uralkodóhoz. A Kancellária úgy vélte, Szecsenacz nyugdíj nélkül bocsátandó el állásából. Az uralkodó ezt az álláspontot fogadta el. Márc. 4-én utasította a nádort, hogy a titkárt bocsássa el, és viselkedését a közeljövőben is tartsák szemmel. A nádor márc. 8-án utasította a jogügyi igazgatót Szecsenacz szabadon engedéséről. A volt titkár ezek után Szabadkán telepedett le. 1801-ben kérvénnyel fordult az uralkodóhoz: állásába való visszahelyezését vagy nyugdíj kiutalását kérte. I. Ferenc 1802-ben évi 300 forint nyugdíjat engedélyezett neki. Életének további alakulása ismeretlen.

Szemere Albert (1760–1824) Zemplén megyei, református vallású köznemesi család tagja. Vattán született, Szemere György és Mezőssy Éva gyermekeként. Miskolcon végezte tanulmányait a poétikai osztályon, majd Sárospatakra ment, ahol Kazinczy Ferencsel együtt tanult, akivel össze is barátkoztak (vö. Váczy 1915. 497). 1773-ban egyike volt annak az öt diáknak (Kazinczy Ferencsel és Dénessel együtt), akiknek természetjogi vizsgáteleit, szokatlan módon, nyomtatásban is közreadták. Pataki tanulmányai befejezése után hazatért, majd Pesten folytatott joggyakorlatot nagybátyjánál, Szemere Ferencnél, és hamarosan ügyvédi vizsgát is tett, de rövidesen felhagyott az ügyvédi praxissal. A kortársak költőként is számon tartották, több verse fenn is maradt. Szemere aktív közéleti szerepet vállalt az 1790-es évek elejétől, anélkül azonban, hogy komoly vármegyei karriert futott volna be. A Martinovics-összeesküvés leleplezése utáni egyik legkomolyabb ügyben, a zempléni vizsgálatban a hatóságokkal együttműködött, és terhelő adatokat közölt Szirmay Ádámról. Ugyanakkor 1795-ben őt is feljelentették, s a Staatsratban Izdenczy József felségsértéssel (*crimen laesae majestatis*) vádolta meg azért, amiért Tolcsván többek jelenlétében „infámiának” nevezte a király országgyűlési jóváhagyás nélküli subsidiumkérését. A vizsgálat során csupán megintésben részesült: vö. Domanovszky (kiad.) I. 78–79, 142, 159, 167, 171–175. 1795-ben kinyomtatott egy francia forradalom elleni, németből fordított röpiratot, 1796-ban verset szerzett Sándor Lipót halálára. 1797-ben a zempléni inszurgensek kapitánya lett. Pályáját beárnyékolta a korábbi denunciánsi tevékenységével kapcsolatos szóbeszéd, s egy másik, korrupciógyanús ügy 1809-ben, amikor őt és társát, Kossuth Andrást az inszurrekcionális pénzek elikkasztásával vádolták meg. Ugyanakkor aktív közéleti szereplő maradt az 1810-es évek elejéig. Mindig meglehetősen nyers és szókimondó franciáellenes, konstitucionalista, de a királlyal szemben lojális álláspontot képviselt. A zempléni egyházmegyének nyolc évig volt coadjutor curátora (első számú világi tisztségviselője), sokáig a tolcsvai egyházközség főcurátora és az egyházkerületi gyűléseknek is lelkes látogatója, a sárospataki kollégium vicecurátora. 1795-ben az új oktatási szisztéma kidolgozásáról tárgyaló deputáció tagja, ugyanebben az évben a tiszáninneni református egyházkerület képviselője a tiszántúli egyházkerület új szuperintendensének megválasztásakor. Szemere Albert első felesége Elek Julianna, második Sárkány Zsuzsanna volt, utóbbi Sárkány Pál tolcsvai prédikátor lánya. Második házasságából született lánya, Amália az egyetlen életben maradt gyermeke. Szemere Albert és felesége tolcsvai házukban gyakran látták vendégül Szemere Pált és egy alkalommal Kölcsey Ferencet is, akik Szemeréné „Stambuchjába” egy-egy verset is beírtak (vö. Kölcsey 2001. 615.). Kazinczy kiszabadulása után rögtön felvette a kapcsolatot a régi barátal, annak ellenére is, hogy többen figyelmeztették annak denunciánsi múltjára, s amikor Széphalomra költözött, a viszonylag közeli Tolcsván lakó Szemerével néhány évre rendkívül megelégnültek személyes kapcsolatait, amit tovább erősített Szemere Pál feltűnése Kazinczy körül. Viszonyuk aztán folyamatosan romlott. Szemere utolsó éveit szegényedve és súlyos betegen töltötte. (Az életrajz összeállításában Szűcs Zoltán Gábor volt a segítségemre.)

Szén Antal (1749?–?) Feltehetőleg horvát, katolikus vallású, nem nemesi család gyermeke, saját bevallása szerint Martinovics Ignáccal állt rokonságban. Egy ideig herceg Eszterházy Miklósnál (1765–1833) házitánító. 1786-tól 1791-ig a Helytartótanácsnál számvévtiszt, majd 1793-ban az alapítványi ügyosztályra osztották be (Ember 1940. 244, 248.). 1794. dec. 14-én tartóztatták le, 1795. máj. 5-én halálra ítélték. Szén kegyelmi kérvényt nyújtott be. A nádor javaslatára az uralkodó

az ítéletet meghatározatlan idejű várfogságra enyhítette. Ítéletét I. Benda (kiad.) II. 643–645. Aug. 7-én Kufsteinbe szállították, 1800 nyarán került Munkácsra. József nádor 1801. jún. 9-i felterjesztésében nem látta még időszerűnek a szabadon bocsátását; vö. Domanovszky (kiad.) I. 394. 1802-ben szabadult. Későbbi sorsa ismeretlen. Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 188. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 380.

Szén Károly (1758–1803 körül) Szén Antal testvére. Először katona, majd Jénában tanult orvostudományt. Az 1780-as évek végén a türjei hitbizomány birtokain kasznár. Antiklerikális és felségsértő kijelentések vádjával 1796-ban letartóztatják. Bírósági ítélet nélkül hét évet töltött fogságban Budán. Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 188. (A szócikk Benda Kálmán munkája.) Róla I. még Kazinczynak a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben mondottakat: Benda (kiad.) III. 404.

Szentgyörgyi István (1736. nov. 15.–1799. okt. 1.), református lelkész. Aszalón, Rimaszombatban és Sárospatakon végezte a tanulmányait. 1764-től Nemesbikken lelkész, 1767-től 1797-ig a Sárospataki Református Kollégiumban a bölcselet és a görög nyelv professzora, Kazinczynak egykori tanára, majd barátja. Arról, hogy diákkorában milyen hatással volt rá, Kazinczy az aszalói református lelkésszel, Molnár Antallal folytatott beszélgetésében, 1824-ben is megemlékezett: „Engemet, mondá folytatólag Kazinczy, filozófus tanítvány koromban Szentgyörgyi sokszor meghívott házához, kivitt a mezőre, szőlőhegyre sétálni s nyájasan kiereszkedve beszélgetett velem; ilyenkor tőle mindig igen sokat s majdnem többet tanultam, mint a különben igen tudós és épületes leckéin. Ennélfogva én a világ minden kincséért sem mentem volna kóborolni éjjel, vagy korcsmázní vagy bálozni, attól tartva, hogy e nagy ember bizalmát és barátságát elveszítem.” Hegyaljai Kiss 1928. 242. Születési és halálozási dátumára I. Kazinczy feljegyzését: MTA K K 760, 143.

Szentiványi József (?–?) Az óbudai és visegrádi királyi uradalom fiskálisa, 1800-tól 1815-ig a tiszántúli kerületi tábla ülnöke. Vö. Benda (kiad.) III. 299.; Fallenbüchl 1987–1994. V. 705.

Szentjóni Szabó László (1767–1795. okt. 10.) Író, kisbirtokos köznemesi család sarja. Ingatlan-vagyonáról I. Benda (kiad.) II. 335. Debrecenben tanult, 1786-ban kinevezték a nagyváradi nemzeti iskolába tanítónak. A Teleki család támogatására II. József 1789-ben kinevezte a nagybányai volt minorita gimnázium tanárává. II. József halála után, 1790-ben református vallása miatt állását elvesztette. Sikertelenül pályázta meg a pesti egyetem esztétika tanszékét (erről I. Szauder 1971.). A Helytartótanács szolgálatába lépett, elkezdett jogot tanulni. 1792-ben ügyvivő volt abban a helytartótanácsi bizottságban, amely Baranya vármegyében a püspökség és a jobbágyok közötti ellentéteket vizsgálta. 1793-ban gróf Teleki Sámuel erdélyi kancellár és bihari főispán titkára, tiszteletbeli aljegyző Bihar vármegyében (erről I. Deé Nagy 1997. 132.). 1794-ben ügyvédi vizsgát tett. Vármegyei karrier reményében 1795. június 5-én kandidáltatta magát aljegyzőnek a bihari megyegyűlésen, de nem választották meg. 1794. dec. 11-én tartóztatták le. A Martinovics-összeesküvésben való részvételért 1794. ápr. 27-én halálra ítélték, majd a nádor javaslatára az uralkodó az ítéletet bizonytalan idejű várfogságra enyhítette. Ítéletét I. Benda (kiad.) II. 674–676. Aug. 7-én szállították Kufsteinbe. Szentjóni már a fogság előtt nemi betegségben szenvedett, s mivel ezt nem kezelték kielégítően, 1795. okt. 6-án ez a betegség okozta a halálát is Kufsteinben; hagyatékáról I. Cservenka jelentését, Barco feljegyzését, valamint testvérének, Szabó Márton főhadnagynak a nyugtáját 1796. máj. 17-i dátummal: MOL Vert. A. 52. fasc. No. 21 ad A. köteg. Kazinczy egy 1827. júl. 24-i, Toldy Ferencnek szóló levelében is összefoglalta röviden az életrajzát: „Szent Jóni Szabó László szegény Nemes atya gyermeke Ótományból (Bihar Várm.), Debreczeni deák volt, s Praeceptor talán Dobozy Uraknál. Nagyon szeretett volna Úr lenni, szemtelenségig menő előre törekedése tette szerencsétlenné. Ízlése’ szegénységét mutatják Versei. Widrig süsslich in seinen Arbeiten wie im Leben. [Kellemtlenül édeskes a munkáiban, mint ahogy az életben.] Valóságos párja annak [ti. Döbrentei Gábornak – Sz. M.], a’ kiről ma vett leveled végén szóllasz, de kevesebb kisimulással, mert nem forga illy társaságokban. Egy átkozott gonorrh[o]eát vive fogságba, nem merete megvallani, skeletonná [csontvázzá] száradt, s megholt Kufsteinban 1795. Octób[er] 10dikén.” (Kazinczy

– Toldy Ferencnek, Újhely, 1827. júl. 24. = *KazLev* XX. 324.). Kazinczy és Szentjóni Szabó kapcsolatáról l. még Debreczeni 1995. Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 381–382.

Szentmarjay Ferenc (1767–1795) Régi nemesi család sarja. A kassai jogakadémia elvégzése után gróf Sztáray Mihálynál magántitkár. 1790-től báró Orczy László titkára Pesten. Szabadkőműves. Martinovics Ignác vont be az összeesküvésbe és 1794 tavaszán a Szabadság és Egyenlőség Társaságának igazgatója lett. 1794. aug. 16-án tartóztatták le, először Bécsben hallgatták ki, majd Budára szállították. 1795. ápr. 27-én halálra ítélték. Halálos ítéletének jóváhagyását l. Benda (kiad.) II. 766–770. Az ítéletet máj. 20-án hajtották végre. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 189. (A szócikk Benda Kálmán munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 374.

Szerencsy Józsefné l. Radvánszky Teréz

Szilassy József (1755–1836). Régi nemesi családban született Nógrád megyében. 1790-ben itt lett főszolgabíró, majd főjegyző. Tizenöt évi vármegyei szolgálat után lett a Királyi Tábla ülnöke, majd 1798-tól 1806-ig személynöki, 1806-tól 1810-ig országbírói, 1810-től nádori ítélőmester. 1819-ben a Hétszemélyes Tábla bírása, valóságos belső titkos tanácsos. 1830-ban megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét (Névjegyzék 1914. 56.). 1824-ben Zemplén megye főispáni helytartója. 1827-ben kinevezték Torna vármegye főispánjává (Fallenbüchl 1994. 103.). Az 1832–36-os országgyűlésen koronaórré választották. Háromszor nősült: Mocsáry Borát, majd egy Dessewffy lányt, végül Inczedy Katát vette feleségül. Vö. Nagy Iván X. 720. Kazinczy róla szóló epigrammáját (*Septemvir Szilassy József úrnak*) l. Kazinczy 1998. 87. Róla szóló írását 1825-ben a Magyar Kurírban adta ki; l. még Kazinczy [1884]. 253–258.

Szila Miklós – A kihallgatások során feljegyzett adatok szerint 22 éves, harmadéves joghallgató a pesti egyetemen, katolikus. A Bács megyei Zomborban született, feltehetőleg nemesi családban. Iskoláit Kassán és Nagyváradon végezte, hosszabb időt töltött Galíciában és Lengyelországban. Hirgeist Ferenc vallomása alapján 1795. jan. 15-én fogták el. Felmentették, a vizsgálati fogság beszámításával. Jún. 3-án szabadult. 1797-ben a Debrecenben székelő, tiszántúli kerületi (disztriktualis) tábla kérdést intézett a személynökhöz, hogy a jurátusnak jelentkezett Szillát fölvehetik-e. Az uralkodó úgy döntött, hogy nem. Későbbi életrajza felderítetlen. Vö. Benda (kiad.) II. 662–664.

Szirmay Ádám (1747–1810) Zemplén megye táblabírája. Evangélikus. 1802-ben kapta meg a tolcsvai és erdőbényei Rákóczi-javakat. Felesége báró Podmaniczky Terézia. Vö. Szirmay 2010. 67.

Szirmay Mihály (?–1818) Szirmay Péter és Pottornyay Ilona fia. Zemplén megye főszolgabírája. Szulyovszky Teréziát vette el feleségül, így Szulyovszky Menyhért lett az apósa. Vö. Szirmay 2010. 66–67.

Szirmay Péter (1741–1809) Felesége Pottornyay Ilona. 1786-tól Ung vármegye alispánja. Vö. Kazinczy: Pályám emlékezete 882.; Szirmay 2010. 66–67.

Szlávy György (1765?–1818) Szlávy János bátyja, Bihar megye főszolgabírája. Kazinczy barátja, szabadkőművesnek is Kazinczy ajánlotta: Mályusz (kiad.) 132. Katolikus. A nádor utasítására Bihar vármegye 1795. márc. 11-én tartóztatta le. 1795. máj. 20-án három évre ítélték. Szlávy felesége és apja is kegyelmi kérvényt adott be sőt, Haller József helytartótanácsos is közbelépett a nádornál az érdekében: Benda (kiad.) III. 261, 275. A nádor javaslatára az uralkodó jóváhagyta az ítéletet. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 746–749. Szept. 26-án szállították Brunnbe, majd Obrovicba került. Engedélyt kapott arra, hogy családjával levelezzen. 1798 júliusában innen bocsátották szabadon. Kiszabadulása után Bihar megyei birtokán gazdálkodott (levele Kazinczyhoz: Szlávy György –

Kazinczynak, M[ihály]falva, 1802. nov. 4. = *KazLev* XXII. 48–49.). 1816-ban egyik hangadója volt a megyei ellenzéknek, s közte volt a gróf Rhédey Lajos Bihar vármegyei adminisztrátor ellen vádat emelőknak (erről l. Kazinczy – Cserey Miklósnak, Széphalom, 1816. okt. 8. = *KazLev* XIV. 350–351.). Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 190. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 397.

Szlávy György, id. – Szlávy János és György apja; herceg Eszterházy derecskei, kisvárdai és almási uradalmainak jószágigazgatója. Ő szerezte meg az okányi (Bihar vármegyei) uradalmat.

Szlávy Györgyné (?–1795) Laczkovics Magdolna, id. Szlávy György felesége; testvére Laczkovics Jánosnak, Szlávy János és György anyja. Halálhírének megérkezését 1795. júl. 13-án rögzítette Kazinczy az *FN*-ben (87.).

Szlávy János (1772. jan. 6.–1840) Szlávy György öccse. Joggyakornok Somogyi ítélőmester mellett, Bihar megyei birtokos család fia. Szabadkőműves. Nagyváradon végezte a jogakadémiát, 1792-ben tette le az esküt a Királyi Táblánál. Az összeesküvésbe nagybátyja, Laczkovics János szervezte be. 1795. máj. 11-én halálra ítélték; ez ellen az apa, id. Szlávy György kegyelmi kérvényt adott be. A nádor javaslatára az uralkodó az ítéletet bizonytalan ideig tartó börtönbüntetésre változtatta. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 689–691. 1795. aug. 22-én indították útnak Grazba, majd 1796-ban a többiekkel együtt az obrovici fegyházba került. Az ő kicsempészett levele miatt indult el az a vizsgálat, amelyről Kazinczy is részletesen beszámol; József nádor 1800. máj. 16-i felterjesztését ez ügyben l. Domanovszky (kiad.) I. 316–318.; a nádornak szóló latin nyelvű jelentés fogalmazványát, 1798. márc. 20-i dátummal l. MOL Vert. A. 52. fasc. No. 22. ad A. köteg. 1799-ben Kufsteinbe, majd 1800 őszén Munkácsra került. Bihar megye folyamodványa Szlávy és az ekkor már kiszabadult Kazinczy érdekében 1801. júl. 10-én került az államtanács elé. Az ügyben kikérték a nádor véleményét, aki nem javasolta a szabadon bocsátást, mert Szlávy nem mutatja a javulás jeleit, s kicsempészett levelével vétket követett el. Mivel azonban Somogyi János államtanácsos pártolta a kérelmet, az uralkodó azzal a feltétellel járult hozzá, hogy Szlávyt szabadulása után meg kell figyelteni. Erről l. Domanovszky (kiad.) I. 396. Szlávy 1803. jan. 15-én szabadult. Kazinczy a szabadulás időpontját 1803. jan. 15-én így rögzítette: „Szlávy János elszabadúl. Tavaly Júliusban Bihar azt a feletet kapta a Palatínustól hogy addig fog tartatni míg megjavúl. – 1794. Decemb[er] olta 1801 Júniusáig meg nem javúlt. Azolta javúla-meg.” (Kazinczy: Pályám emlékezete 273.) Kazinczy márc. 6-án, Nagyváradon találkozott Szlávyval (Kazinczy: Pályám emlékezete 278.). Későbbi adatok róla: HHStA Kolowrat Akten 1829: 1048, 2330. Életrajzát l. még Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 190. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 382.

Szmethanovics Károly (1775?–1815?) Trencsén vármegyei, katolikus nemesi család gyermeke. Apja, Szmethana Gáspár, a lietavai kamarai uradalom intézője, 1791-ben kapott nemességet, ekkor változtatta meg a nevét. Joghallgató a pesti egyetemen, Hirgeist Ferencsel együtt. 1794-ben a Trencsén megyei ügyvéd, Borsiczky János mellett írnok. 1795. január végén fogták el. Máj. 7-én halálra és vagyonelkobzásra ítélték. Fellebbezést adott be Szmethanovics is és az apja is. Az uralkodó az ítéletet bizonytalan idejű várfogságra enyhítette. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 660–662. Augusztus végén szállították Brünnebe, majd Obrovicza került, aztán 1799 nyarán Kufsteinbe, s végül 1800-ban Munkácsra. József nádor 1801. jún. 9-i felterjesztésében az ő szabadon bocsátását is javasolta, s ezt a véleményt az uralkodó elfogadta, így megkegyelmezett neki: vö. Domanovszky (kiad.) I. 390–396. 1801. jún. 28-án engedték szabadon. Kazinczy az *FN*-hez kapcsolódó, *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* c. szövegegyiségében a szabadulás napjaként 1801. jún. 25-ét adta meg (138.). Kiszabadulása után visszatért Trencsén vármegyébe, ahol a főispán, gróf Illésházy István támogatásával jegyzővé választották. Miután Hirgeist húga, Anna kikosarazta, 1804-ben elvette feleségül báró Pongrácz Juditot. Kazinczyhoz írott leveleit l. Szmethanovics Károly – Kazinczynak, Rajecz, 1802. dec. 16.; Rajecz, 1803. ápr. 15.; Rajecz, 1805. febr. 4. = *KazLev* XXII. 50–51, 57–59,

87–88. Kazinczy a *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* c. szövegegyiségében ennek megfelelően a Trencsén vármegyei Rajecet adta meg lakóhelyül (138.). Későbbi sorsa ismeretlen. Bodó Lajos szerint (Bodó 1869. 169.) 1815-ben halt meg. Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 190. (A szócikk Ring Éva munkája.) A családi hagyományok alapján életének anekdotikus, számos esetben bizonyosan pontatlan összefoglalását dédunokájának cikke adja: Velits 1906. Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 380–381.

Szolártsik Sándor (1766–1795), ügyvédjelölt. 18 éves korában belépett a papi szemináriumba, ezt azonban korán elhagyta. 1789-ben kezdett jogot tanulni a pesti egyetemen. Tanulmányai mellett írnoikként dolgozott a Királyi Táblánál, majd Abaffy Ferenc fiainak lett a nevelője. 1794-ben szervezték be az összeesküvésbe. 1794. aug. 30-án tartóztatták le, először Bécsbe szállították kihallgatásra. November végén hozták Budára. 1795. máj. 6-án halálra ítélték. Jún. 2-án végezték ki. Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 191. (A szócikk Benda Kálmán munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 376–377.

Sztáray Albert, gróf (1785–1843) Sztáray Mihály és gróf Eszterházy Eleonóra fia. Tancsics Ignác volt a nevelője 1794-ig. Részt vett az 1825–27-es, az 1832–36-os és az 1839–40-es országgyűlésen. Császári királyi kamarás. Konzervatív publicistaként a gróf Desseffy Aurél szerkesztette hírlapnak, a Világnak volt a munkatársa. Hivatalt nem vállalt.

Sztáray Mihály, gróf (1749–1798) 1770-ben a Tiszán inneni (eperjesi) kerületi tábla ülnöke. Császári-királyi kamarás és a kassai kamara igazgatója. 1782-ben kinevezték Szabolcs vármegye főispánjává. 1784-ben lemondott erről a tisztségről (vö. Fallenbüchl 1994. 97.). Felesége gróf Eszterházy Eleonóra. Tancsics Ignác az ő gyermekénél, Albertnél volt nevelő Nagymihályon. Az 1799-ben róla készült, szatirikus verset l. János 2004.

Szulyovszky Menyhért (1752–1831?) Evangélikus vallású, Zemplén vármegyei birtokos nemes, táblabíró. Az 1790–91-es országgyűlésen a megye második követe. II. Lipót róla adott jellemzése: Mályusz (kiad.) 446. 1794. dec. 14-én fogták el a birtokán. Mivel felesége korán meghalt, négy kiskorú gyermeke (három lány és egy fiú) maradt árván otthon. 1795 áprilisában Zemplén megye Ürményi József személynök utasítására összeírta ingó és ingatlan javait; az 1795. ápr. 20-án kelt jelentést kiadta: Dongó Gy[árfás] 1912. 1795. máj. 8-án halálra és vagyonelkobzásra ítélték. Szulyovszky, gyermekei és testvére is kegyelmi kérvényt nyújtott be. A nádor javaslatára az uralkodó az ítéletet meghatározatlan idejű várfogságra enyhítette. Budai fogsága alatt tanúsított magatartásáról l. Kazinczy – anyjának, Buda, 1795. júl. 29. = *KazLev* II. 413. Aug. 22-én szállították Grazba, 1797 elején Obrovicba, 1799-ben Kufsteinbe és 1800 augusztusában Munkácsra. 1796-ban, még Grazban megbetegedett, s nem is épült föl soha teljesen. Gyermekei kérvényezték azt, hogy beteg apjukat meglátogassák; ezt a kérvényt a magyar kancellária 1801. jan. 16-án terjesztette fel, s az államtanács ezt végül engedélyezte. A látogatás után immár a kegyelmezés érdekében nyújtottak be kérvényt; vö. Domanovszky (kiad.) I. 388–390. 1801. jún. 4-én szabadon engedték. Visszatért birtokára; Kazinczy az *FN*-hez kapcsolódó, *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* című szövegegyiségében azt rögzítette, hogy ezután is a Zemplén megyei Rákócson lakott (138.). Bekapcsolódott Zemplén vármegye közeletébe. 1831-ben még életben volt. Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 191. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 381.

Szulyovszky Sándor – Menyhért testvére, 1791-től 1802-ig Sáros vármegye második alispánja (Fallenbüchl 1987–1994. V. 676.).

Tancsics Ignác (1765–1825. márc. 3.) Apja herceg Batthyánynál volt uradalmi pénztáros. Ő és családja is vagyontalan volt; erről l. Zemplén megye jelentését Tancsics vagyonának összeírásáról:

Dongó Gy[árfás] 1912. 83–86. Pozsonyban volt kispap, de kilépett, és Pesten jogot tanult. Nevelő lett Sztáray Mihály gróf Albert fia mellett, a Zemplén megyei Nagymihályon. Szentmarjayval volt szoros barátságban. 1794. dec. 14-én Nagymihályon tartóztatták le. Zemplén vármegye Ürményi József személynök utasítására 1795 áprilisában összeírta javait; ezek ruhákból és egyéb személyes tárgyakból álltak. Az 1795. ápr. 20-án kelt jelentést és a hozzácsatolt inventáriumot kiadta: Dongó Gy[árfás] 1912. 1795. máj. 15-én 10 év várfogságra ítélték. Tancsics kegyelmi kérvényt adott be, de az uralkodó az ítéletet jóváhagyta. Ítéletét I. Benda (kiad.) II. 700–704. Aug. 7-én Kufsteinbe szállították, innen Grazba, majd a Brünn melletti Spielbergbe került. József nádor 1801. jún. 9-i felterjesztésében nem javasolta az uralkodónak a szabadon bocsátást; vö. Domanovszky (kiad.) I. 395–396. Károly főhercegnek, a Haditanács elnökének javaslatára 1803. máj. 16-án bocsátották szabadon. Elbocsátásakor egy rend ruhát és 30 forint útisegélyt adtak neki. Kiszabadulása után Pozsonyba ment egy kereskedő rokonához, majd gróf Dessewffy József görögтанára lett. 1805-ben egykori tanítványánál, gróf Sztáray Albertnél lett könyvtáros Nagymihályon. Teljes visszavonultságban élt, főleg latin és görög irodalommal, valamint botanikai és mineralógiai tanulmányokkal foglalkozott. Kazinczyhoz írott levelei: Nagymihály, 1815. aug. 27.; Nagymihály, 1815. szept. 15. = *KazLev* XIII. 110–112.; 159–160.; Nagymihály, 1821. ápr. 19. = *KazLev* XVII. 437–438. Halálának időpontját Kazinczy is megadta az *FN*-hez kapcsolódó, *Töredék toldalékok a' mondottakhoz* című szövegegyiségében (139). Nekrológja: Magyar Kurír 1825. ápr. 26. (33. szám). Életrajzát I. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 191. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 393.

Teleki Sámuel, gróf (1739–1822) Erdélyi református arisztokrata család sarja, apja gróf Teleki Sándor, anyja Petki Nagy Zsuzsánna. Apja 1754-ben, anyja 1748-ban halt meg. Tanulmányait ott-hon, Celnán kezdte magántanítók segítségével. Apja halála után Sáromberkére költözött. 1759-ben indult külföldi tanulmányútra (peregrinációra), s ennek során Bázelen, Utrechtben tanult, majd 1762-ben és 1763-ban öt hónapot Párizsban töltött. 1763-ban hazatért. Feleségül akarta venni gróf Bánffy Ágnest, azonban a lány apja, a korábban református, majd katolizált Bánffy Dénes megakadályozta a házasságot, hogy a lányt is áttérítse katolikusnak: ennek érdekében el is raboltatta a lányt, aki aztán 1768-ban fel is vette a katolikus hitet, s később feleségül is ment a katolikus Eszterházy Jánoshoz. Teleki 1770-ben gróf iktári Bethlen Zsuzsannát vette feleségül. Az esküvő után Sáromberkén telepedtek le. Teleki 1774-ben Küküllő vármegye főispánja lett. 1777-ben erdélyi kormánybiztosi tanácsossá nevezte ki Mária Terézia. 1785-ben a felálló új közigazgatásban a nagyváradi kerület élére került. 1787-ben a kancellária átszervezése után alkancellár lett (ettől kezdve Bécsben élt), 1791-ben az újra önállósuló erdélyi kancellárián főkancellár lett, s ezt a tisztséget haláláig betöltötte. 1797-ben meghalt felesége, 1798-ban pedig fia, Domokos is. Teleki Sámuel egyébként nagy könyvtárat hozott létre, s levelezésben állt több európai tudós társasággal is. Részletesebben I. Deé Nagy 1997. különösen: 11–68.

Tétzel – Káplár; az 1. [*Rövid jegyzések*] című szövegegyiségben szerepel (10.), a kufsteini út alatt kíséri Kazinczyt. Egyéb adatot nem sikerült találni róla. Nevének említését I. Kazinczy *Feldolgozni valók* című előzetes vázlatában is: Kazinczy: Pályám emlékezete 44. (A név itt Teczel alakban olvasható.)

Tihanyi Tamás (1750–1834) Hont és Nógrád megyei gyökerű, régi nemesi családból származott, a Pest megyei Ócsán birtokos. 1784-ben Pest vármegye másodalispánja lett. 1786-ban a Királyi Tábla ülnöke, majd 1791-től 1803-ig alországbíró, 1803-tól a Hétszemélyes Tábla bírása, udvari tanácsos. 1825-től Tolna megye főispánja (Fallenbüchl 1994. 102.). Már az 1780-as években szabadkőműves (Abafi 1993. 214.). II. József alatt komoly szerepet játszott a protestáns egyházpolitikában az evangélikusok oldalán. Az 1790–91-es országgyűlésen az ellenzékhez tartozott (vö. Marczali 1907. II. 6, 45.). Később, 1792-től felhagyott az ellenzéki magatartással, de az udvar bizalmát soha nem sikerült igazán megnyernie. Neve a Martinovics-összeesküvés vizsgálataiban is szóba került. Felesége Draveczky Ilona. A Hont vármegyei Kiscsalomján a családi sírboltba temették el. Vö. Nagy Iván XI. 219–220.; Benda (kiad.) II. 273.

Timár János – Kazinczy egy 1795. márc. 11-i levelében már úgy emlegeti, mint aki az ő „gazdája”, s mint akinek kötelessége lenne a vetésére és egyéb javaira vigyázni (*KazLev* II. 401–403.; l. még a 32. [*Rekonstruált levélegyűttes*] című részben, a 23. számon). Egy 1805-ös feljegyzésében a következőképpen említi Regmec kapcsán: „az anyám nékem kimutatott 300 forint ára szénát megtermő rétet, melynek birtokába mindazáltal még 1794-ben nem léphettem, mert Timár Jánosnak, a’ ki ezt a rétet irtotta, a’ Contractus még egy esztendő szabad birtokot engedett.” (Kazinczy: Pályám emlékezete 121.) 1807-ben Csörgön lakott (Kazinczy: Pályám emlékezete 159.).

Townson, Robert (1762–1827), angol polihisztor. Apja 1773-as halála után a család Londonból Shropshire grófság egyik falujába költözött. Robert 1776-tól 1783-ig kereskedőtanonc. Ekkortól kezdett el utazni, azzal a céllal, hogy természettudós lesz. Franciaországi és itáliai útjai után hazatért, és 1789-ben beiratkozott az edinburgh-i egyetemre, orvostudományt és természettudományokat tanult, de orvosi diplomát nem szerzett. 1791-ben beiratkozott a göttingeni egyetemre, majd itteni tartózkodását megszakítva 1792-ben Bécsbe utazott. 1793-ban beutazta Ausztria és Magyarország területét, s erről az útiről született meg 1797-ben kiadott műve (*Travels in Hungary with a short account of Vienna in the year 1793*).

Török Lajos – gróf (1748–1810) Először katonáskodott, majd hadnagyi rangban kilépett a hadseregéből. 1772 körül lépett állami szolgálatba, jegyzőként (actuaris). 1776-ban vette feleségül gróf Roggendorff Alojziát. Gyermekeikre l. Kazinczy: Pályám emlékezete 884–885. 1786-tól 1796-ig a kassai tankerület igazgatója. Szabadkőműves, Eperjesen a „Zum tugendhaften Reisenden” [Az erényes utazóhoz] címzett páholyban, Kassán a „Zum brennenden Busch” [Az égő csipkebokorhoz] címzett páholyban. Innen távozva 1781-ben Miskolcon alapított páholyt „Zum tugendhaften Kosmopoliten” [Az erényes kozmopolitához] néven (Abafi II. 271, V. 227–260.); valószínűleg a rózsakeresztesek közé is belépett, s alkímista kísérleteket is folytatott (erről l. még Eckhardt 1922. 216–218.). Részt vett az 1790–91-es országgyűlésen, s tagja volt az 1791: 67. törvénycikk alapján kiküldött Deputatio in Litteraribus bizottságnak (erről bővebben l. Hoós 1994.). 1795-ben többedmagával feljelentették, hogy Zemplén megyében összeesküvést szervez; az államtanács megtárgyalta az ügyet, s ennek nyomán az uralkodó nyugalomba helyezte, s felszólította a kancelláriát, hogy a továbbiakban is figyelemmel kísérje. Bővebben l. Domanovszky (kiad.) I. 37–53. Kazinczy Ferenc az ő lányát vette feleségül.

Török Sophie (Zsófia) (1780–1842) Gróf Török Lajos és gróf Roggendorff Alojzia lánya. 1804-ben ment férjhez Kazinczy Ferenchez. Nyolc gyermekük született; a családfát l. Kazinczy: Pályám emlékezete 873.

Tóth-Pápai Sámuel – Győr vármegyei, református vallású nemesi család sarja. A per során egyike a vádlottak védelmét ellátó, kirendelt ügyvédeknek. Ő védte többek között Szentjóni Szabót, Rosty Jánost, Sigrayt. Az 1810-es években a Ráday család jogtanácsosa volt. Róla l. bővebben Benda (kiad.) II. 265–267.

Túrós Péter (1750 vagy 1751–1809) A Baranya vármegyei Nagyfaluban született, apja neve Túrós Ferenc, anyjéé Vajda Zsuzsánna. Református. Nem világos, nemes volt-e vagy sem. A Sárospataki Református Kollégiumban tanult (erre adat 1767-ből: Hörcsik 1998. 293.). 1774-ben a losonci református gimnáziumban tanított (conrector). 1778-ban indult külföldi peregrinációra. Hollandiában, a franekeri egyetemen, valamint a német marburgi egyetemen tanult. Hazatérése után Beleznai Mihály udvari papja Pilisen, majd 1781 és 1783 között gyömrői prédikátor. Itt házasodott meg, felesége Szathmáry (Szakmáry?) Mária. 1783-ban megválasztották óbudai lelkésznek, majd 1787-ben az ócsai gyülekezet hívta meg. Szilágy János vallomása alapján 1795. jan. 22-én fogták el. Felmentették, máj. 20-án szabadult. Visszatért Ócsára, de még ugyanabban az évben a Baranya megyei Siklóson lett lelkész. Néhány év múlva a felsőbaranyai tractus assessora, majd főnótáriusa, 1805-től haláláig esperese. Vö. Benda (kiad.) II. 694–698. Életrajzra l. még Benda 1978a.

Ugarte, Aloyz – gróf (1749–1817) 1760 és 1768 között a bécsi katonai akadémián tanult. Tanulmányai befejezése után azonnal állami szolgálatba lépett, s 1769-ben Csehországban lett főtörvényszéki tanácsos (Apellationsrat). Később Galíciában guberniumi tanácsos, 1786-ban Bécsben udvari tanácsos. 1787-ben Morvaország és Szilézia kormányzója. 1801-ben megkapta a Szent István-rend nagykeresztjét (Névjegyzék 1914. 35.). 1802-ben Ferenc kancellárjává nevezte ki. Közvetlenül halála előtt szolgálatai elismerésül megkapta az aranygyapjú-rendet is. Életrajzára bővebben l. Wurzbach XLVIII. 223–225.

Újgyörgyi József (1769?–1808 után) Eredeti nevén Neumiller, az Újgyörgyi nevet 1792-ben vette fel az apja, amikor nemességet kapott. Pozsonyban volt kispap, de kilépett. 1794-ben a Magyar Kamara regisztratúráján dolgozott, kamarai járulnokként. 1794. dec. 13-án tartóztatták le. 1795. máj. 5-én öt év várfogságra ítélték. Az ítéletet az uralkodó júl. 2-án hagyta jóvá. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 640–643. Szept. 25-én szállították Brünnbe, majd Obrovicba került. Fogsága alatt mély depresszióba esett; erről később Kazinczy a következő történetet rögzítette: „Köztünk Brünnben utoléré a csaknem megbolondulás a magánosságot tovább nem tűrhető Ex-Seminarista Újgyörgyit. Egy-két hónap tölt belé, hogy esztét visszakapja. A megholt [ti. a levél megírásának időpontjában már nem élő – Sz. M.] Szláv György, szomszédja lévén, a küszöbén megállott, s neki a maga küszöbén állónak ezt mondá: Rossz ember, ha bolondd akarád tenni magadat, miért tévéd magad religious bolondd? A reconvalens [lábadózó] szörnyű nyugalomban ezt kiáltá neki: Si possum credere quod Protestans, etiam quod Catholicus credit, possum [Ha képes vagyok elhinni mindazt, amit egy protestáns, sőt még egy katolikus is, akkor képes vagyok erre is, ti. megbolondulni]; s Szláv felkiálta: Nézzd azt – adta, bolond létére is több esze van mint nekem.” Kazinczy – Nyomárkay Józsefnek, hely nélkül, [1820.] = *KazLev* XVII. 1. Mivel apja minden segítséget megtagadott tőle, a kincstár utalt ki napi 30 krajcárt a kórházi kezelés költségeire: vö. Domanovszky (kiad.) I. 76. 1800. máj. 4-én bocsátották szabadon. Későbbi életéről ő maga számolt be egy Kazinczynak írott levelében: Újgyörgyi József – Kazinczynak, Tyrnau, 1808. dec. 13. = *KazLev* XXII. 233–235. Hosszú ideig nem kapott állást, majd az uralkodó engedélyével 1808-ban a nagyszombati árva- és alapítványi kassza pénzbeszédője lett, évi 400 forintos fizetéssel. Későbbi sorsa ismeretlen. Kazinczy jellemzését róla l. *KazLev* XXII. 490. Életrajzát l. Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 194. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 395.

Ürményi József (1741–1825) Régi, de szegény, Nyitra vármegyei köznemesi család sarja. Nagyszombatban, Bécsben és Egerben végezte tanulmányait. 1766-ban királyi fiskális, 1769-ben ítélőmester, 1773-ban referendárius az Udvari Kamaránál, 1774-ben kancelláriai referens és ebben a minőségében a Ratio Educationis egyik kidolgozója, 1780-ban Pest megye adminisztrátora, 1782-től 1785-ig Bihar megye főispánja (Fallenbüchl 1994. 70.). 1785-ben a közigazgatási átszervezés folytán létrejött nyitrai kerület királyi comissáriusa, s egyúttal Nyitra megye főispánja. 1788-tól 1789-ig kincstartó, 1789-től személynök, ebből a tisztségéből 1795 júniusában mentette föl az uralkodó váratlanul és előzetes meghallgatás nélkül (erről bővebben l. Domanovszky 1925.). 1790-ben ismét Pest megyei adminisztrátor, majd még ugyanebben az évben Bács megye főispánja. 1795-ben történt felmentése után 6 évi mellőzés következett, majd 1801-ben Galícia kormányzója lett, 1802-ben Fejér vármegye főispánja. 1806 és 1825 között országbíró. Az 1790–91-es országgyűlésen személynökként próbált közvetíteni a rendek és az udvar között: erről l. Marczali 1907. passim, különösen: I. 361–393.; II. Lipót róla adott, 1791-es jellemzését l. Mályusz (kiad.) 435. Kancelláriai tanácsosként erőteljesen szemben állt II. József türelmi politikájával (erről l. Mályusz 1939. passim, különösen: 138–140.). 1776-ban megkapta a Szent István-rend kiskeresztjét, 1792-ben a középkeresztjét, majd 1808-ban a nagykeresztjét (Névjegyzék 1914. 19, 31.). Kazinczy róla írott nekrológja: *Ürményi Ürményi József*, Felső Magyar Országi Minerva, 1826, 2. negyed, 4. szám, 643–648. Kazinczy Ürményiről való véleményének értelmezéséről l. még: Miskolczi 2009. 775–776.

Úza Pál (1763. márc. 15.–1824 után?) Zemplén megyei, református nemesi család gyermeke. 1780-ban hadnagy volt a 32. számú (Gyulay) gyalogezredben, majd jogot végzett, és a Királyi Tábla ügyvéde lett. 1795. jan. 20-án táján tartóztatták le, máj. 12-én halálra ítélték. Úza kegyelmi kérvényt adott be. A nádor javaslatára az uralkodó az ítéletet bizonytalan idejű várfogságra enyhítette. Ítéletét l. Benda (kiad.) II. 692–694. Szept. 26-án Brűnnbe szállították, majd Obrovicba, 1799 nyarán Kufsteinbe, végül 1800 őszén Munkácsra került. Kazinczyval végig együtt raboskodott. Húga, Mária, többször kérvényezte szabadon bocsátását. 1801. jún. 12-én került az államtanács elé a Kazinczy, Szulyovszky és Úza család kérelme, amelyet Zemplén vármegye is támogatott. A kancellária Úza szabadon bocsátását is támogatta, de a király ezt elvetette. Ebben valószínűleg József nádor felterjesztése befolyásolta, amely Úza esetében nem látta a javulás jeleit. Vö. Domanovszky (kiad.) I. 380., a nádor állásfoglalását l. uo. 392. Úza továbbra is börtönben maradt, csak 1803. febr. 27-én bocsátották szabadon. Kazinczy 1803. márc. 5-i naplófeljegyzésében rögzítette, hogy Nagyváradon testvérétől, Dénestől értesült Úza szabadulásáról; 21-én Debrecenben találkozott (Kazinczy: Pályám emlékezete 278.). Közben Úza Kazinczyhoz levelet írt: Úza Pál – Kazinczynak, Mihálydi, 1803. márc. 7. = *KazLev* XXII. 450–451. Úza ezután visszavonultan élt álmosdi birtokán. Kazinczy mindig nagyra becsülte, arcképét a falán őrizte (Kazinczy – Kis Jánosnak, 1805. júl. 14. = *KazLev* III. 377.; vö. még Kazinczy és Szemere Pál – Kölcsény Ferencnek, Széphalom, 1814. jan. 4–6. = *KölcsLev* I. 278.). A Kazinczy megőrizte, Szmethanovicstól a brűnni fogságban 1798-ban készített profilportróját l. Rexa 1928. XIX. tábla, valamint Kazinczy 1987. 272. Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 382.

Vay József (1752–1821) Református nemesi családban született. Jogot tanult. 1784-től 1786-ig a miskolci református egyház főgondnoka. 1786-tól 1789-ig Szabolcs megye alispánja. 1789-től 1796-ig a Helytartótanács köznemesi tanácsosa (Ember 1940. 203.), végül 1806-tól a Hétszemélyes Tábla ülnöke. 1790–1791-ben Borsod követeként vett részt az országgyűlésen, ahol is a protestánsok egyik vezetőjének számított, s részt vett a porosz udvarral való titkos tárgyalások megszervezésében is: Marczali 1907. passim. 1796-ban nyugdíjazták. Ekkortól haláláig a tiszáninneri református egyházkerület főgondnoka volt. Szabolcs vármegye követeként részt vett több országgyűlésen is (1802, 1805, 1807, 1811). Jelentősen gyarapította a család birtokait is. A Pest megyei Bugyiban halt meg. Fia, József érte el a grófi címet. Bővebben l. Szakály 2003. 24–26. Vö. még Benda (kiad.) II. 102. Kazinczynak az emlékére írott epigrammáját (*Vay József: képénél*) l. Kazinczy 1998. 97. A róla szóló nekrológot l. Kazinczy [1884]. 263–265. Kazinczynak a Vayról való véleménye kapcsán l. még Miskolczy 2009. 775.

Vay László – A báró Vay család három tagja jöhet szóba. László (I.) (1674–1733) kétszer nősült, első felesége gróf Teleki Borbála 1712-ben halt meg, második felesége Boros Katalin volt. Három fia közül a középső volt László (II.) (1715–1782). Vö. a családfával: Szakály 2003. 6. Ő katonatiszt volt: az osztrák örökösödési háború után, 1749-ben őrnagyként a Dessewffy nevet viselő, 4. huszárezredben szolgált. 1758-ban ezredessé léptették elő. 1760-ban leszerelt és visszavonult golópi jószágára. A családi emlékezet az elveszett birtokok visszaszerzőjeként tartotta számon. Nőtlen maradt, 1782 augusztusában bekövetkezett halála után javain öccse, Mihály és unokaöccsei, István, Dániel, József és Miklós osztoztak. Vö. Szakály 2003. 20. (A Pályám emlékezete kritikai kiadásának azonosítása, miszerint Vay László Vay István [1734–1800] fia lett volna [vö. pl. Kazinczy: Pályám emlékezete 925.], bizonyosan téves, mert István gyermektelenül halt meg; Szakály 2003. 21.) Kazinczynak van egy harmadik Vay Lászlóról (született 1760-ban Nagyváradon) szóló, anekdotaszzerű írása is: Kazinczy [1884]. 279–280.

Véghelyi István (1749–1795), testőrtiszt. Veszprém megyében született, 1774. máj. 3-tól hadapród, majd 1774. dec. 3-tól zászlós a 37. számú (Siskovics) gyalogezredben. A testőrséghez 1777. dec. 30-án vették fel Veszprém vármegye ajánlására. 1779-ben beosztották a pozsonyi testőrkülönítménybe, 1780 és 1787 között pedig futárszolgálatra. Az 1780-as évek első felében tagja volt a bécsi „Zur gekrönten Hoffnung” [A koronázott reményhez] címzett szabadkőműves-páholynak (Abafi IV. 204.). A török háború alkalmával 1787. szept. 17-én alhadnagyi ranggal az 53. számú

(Pálffy János) gyalogezredbe osztották be. Miután visszatért a gárdához, 1788 és 1790 között több ízben futár volt. 1790. jún. 24-től II. kapitány és II. törzsfőmester. 1791-ben beosztották a prágai koronázásra kirendelt testőrkülönítménybe, majd még ez évben a nádor mellé kirendelt testőrkülönítmény helyettes parancsnoka Budán. 1795. jan. 3-án Csmez Imre és Ordódy Károly testőrök a bécsi gárda épületében meggyilkolták. Életrajzát I. Hellebronth 389.

Verseghy Ferenc (1757–1822), nyelvész, költő. Apja szolnoki kincstári sőtiszt; a család nemesi származásának tudta magát, de ezt bizonyítani nem tudta. Verseghy 1766-tól Pesten, 1769-től Egerben járt gimnáziumba. 1771-től az egri papi szemináriumban kispap, 1777-ben azonban kilépett, s Budán elkezdte a jogi tanulmányokat. 1778-ban belépett a pálos rendbe. 1779-től 1784-ig ismét Budán tanult jogot. 1781-ben szentelték pappá, 1783-ban filozófiai doktor, 1784-ben teológiai baccalaureus. 1784-től pesti magyar hitszónok. Rendjének feloszlata után 1786-tól tábori pap az óbudai helyőrségben, 1788-tól a tábori főpap titkára a török háború alatt. Betegen tért haza, Budán telepedett le. 1788-ban és 1792-ben sikertelenül pályázott cenzori állásra (Mályuszné Császár 1977.). 1794 júliusában Hajnóczy szervezte be az összeesküvésbe. Lefordította a Mar-seillaise-t (erről részletesebben I. Tarnai 1966., Benda 1968.). 1794. dec. 11-én tartóztatták le. Halálra ítélték, de az uralkodó az ítéletet bizonytalan idejű várfogságra enyhítette. Alexovics Vazul Eszterházy Károlyhoz intézett, 1795. máj. 4-i levele úgy emlegette, mint aki bemocskolta a pálos rend becsületét (Lőkös 1968.). 1795. szeptember elején szállították Kufsteinbe. 1796 szeptemberében a Graz melletti Schlossbergbe került, majd 1798 áprilisától a Brünn melletti Spielbergben raboskodott (fogságának időszakáról I. Császár 1903. 154–167.). Innen szabadult 1803. aug. 28-án. Pesten, anyjánál telepedett le. 1803. okt. 18-án folyamodott az uralkodóhoz korábbi, évi 350 forintos járadékának újbóli folyósításáért. Miután kérését a nádor és a kancellária is támogatta, I. Ferenc 1803. december végén hozzájárult ahhoz, hogy ezt az összeget a vallásalap terhére újra kiutalják neki. Ezzel egy időben az esztergomi érsek kérésére a pápa feloldozta az irregularitás alól, azaz engedélyezte papi hivatásának gyakorlását. 1806 és 1810 között gróf Szapáry Leopoldina, 1811 és 1812 között báró Prónay László nevelője, 1806-tól József nádor magyar nyelvmestere (vö. Gálos 1932.). 1808-ban újabb sikertelen pályázatot nyújtott be cenzori állásra (Császár 1903. 280–283., Malýuszné Császár 1985. 275., Szilágyi 2005. 234–235.). Kiterjedt fordítói, szótárírói és irodalmi munkásságot fejtett ki. Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 378–379.

Viczay József (1746–1810) 1772-ben iratkozott be a nagyszombati egyetem orvosi karára. Mivel evangélikus vallású volt, az akkori szabályozás szerint a jezsuita irányítású egyetemen doktori fokozatot nem szerezhetett – ahhoz ugyanis esküt kellett volna tennie Mária szeplőtlen fogantatására is –, csak disputálhatott. Ezt 1773-ban tette meg, s így kapta meg a licentiátust. Tanulmányai után visszatért szülővárosába, Kassára, és ettől kezdve orvosként tevékenykedett. Ő töltötte be Torna vármegye tisztí főorvosi tisztségét is. Alapító tagja volt az 1793-ban gróf Török Lajos alapította, kassai szabadkőműves-páholynak, 1794-ben már helyettes főmester. Kazinczyhoz fűződő kapcsolatára I. még Kazinczy: Pályám emlékezete 955. Életrajzára: Molnár B. 1944. 83–109.; Krász 2009. 102–104., Kiss L. 2010.

Vrchovszki Sámuel – saját maga használta névalakkal: Verhovszky Sámuel (?–1797. aug. 3.). Kihallgatása alkalmával magát 25 évesnek mondta. Evangélikus vallású, a Nyitra vármegyei Szakolcán született. Családja állítólag horvátországi eredetű, nemességüket még Rudolf királytól kapták 1583-ban: Nagy Iván XII. 276. Ingtalan vagyonnal nem rendelkezett, apja mézsáros volt, anyja pedig Hajnóczy József testvére. Pesten tanult jogot, majd Aczél István ítélmester mellett lett jurátus, végül Tihanyi Tamás aloroszágbíró fiainak lett a nevelője. Ügyvédi oklevelének megszerzése után a Torontál megyei Nákó család fiskálisa lett. Az összeesküvésbe Szentmarjay szervezte be. 1794. december közepén fogták el. 1795. máj. 5-én halálra ítélték, mire Vrchovszki kegyelmi kérvényt nyújtott be. Az ítéletet a nádor javaslatára az uralkodó bizonytalan idejű börtönre változtatta. Az ítéletet I. Benda (kiad.) II. 637–639. 1795. szept. 25-én negyedmagával indították útnak Spielbergbe, majd onnan néhány hónap múlva az obrovici fegyházba került. Az ottani kato-

nai ispotályban halt meg 1797. aug. 3-án, szüleitől örökölt tuberkulózisban. Életrajzát l. még Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. 195. (A szócikk Ring Éva munkája.) Kazinczy róla adott, 1811-es jellemzése a Szirmay munkájához írott jegyzeteiben olvasható: Benda (kiad.) III. 379–380.

Wartensleben Vilmos, gróf (1734–1798) A Bródi és a Gradiskai horvát–illír határőrezredek tábornoka, később a 28. számú német gyalogezred ezredtulajdonosa. 1781-ben nyert honosítást (indigenátust). Felesége Teleki Klára. Kazinczy László 1782-ben az ő ezredében kezdte tiszti karrierjét.

Wesselényi Miklós, id., báró (1750. dec. 11.–1809. okt. 25.) Nyolcéves korában apja meghalt, s az öt gyermek közül ő volt az egyetlen fiú. A kolozsvári református gimnáziumban tanult, majd 19 évesen katonának állt. Kapitányi rangban volt, amikor anyja halálhírére hazautazott, s ekkor ismerkedett meg Cserei Helénával. A házasságkötés akadálya a vallási különbség volt: Wesselényi református, Cserei Heléna pedig katolikus. 1777 májusában úgy kötötték meg a házasságot, hogy Wesselényi ígéretet tett gyermekei katolikus hitben való neveltetésére. 1778-ban kilépett ezredéből, s Zsibóra vonult vissza feleségével. Miután két gyermekét is reformátusnak kereszteltette, az illetékes katolikus egyházi főhatóság feljelentette az Erdélyi Udvari Kancelláriánál. A vizsgálatot úgy kívánták feloldani, hogy Cserei Heléna – a hat heti oktatás elviselése után – áttért reformátusnak. Wesselényi 1781. okt. 16-án fegyveresen tört rá gróf Haller gorbói kastélyára. Az ügyből bírószági ügy lett, s végül Wesselényit két évi várfogságra ítélték, amelyet végül is úgy módosítottak, hogy a javulás világos jeléig kell börtönben maradnia. Katonai erővel fogták el, 1785. febr. 12-én, s Kufsteinbe szállították. 1789-ben szabadult ki fogságából. 1790-ben kapcsolódott bele a politikába, s az erdélyi országgyűlés ellenzékének lett meghatározó tagja. Az erdélyi jakobinusok utáni vizsgálat elfektetése után visszavonultan élt és gazdálkodott, valamint a Zsibóra felfogadott magyar szintársulat ügyeit intézte. Életrajzára l. Trócsányi 1965. 14–27. Kazinczy epigrammát szentelt neki (*Báró Wesselényi Miklós*): Kazinczy 1998. 101.

Zichy Károly, gróf (1753–1826) Előbb magyar kancelláriai referendárius, 1786 és 1788 között kincstartó, 1788 óta országbíró. 1790–91-ben fontos szerepet játszott a rendek és az uralkodó közti közvetítésben (erről l. Marczali 1907. passim). II. Lipót jó véleménynyel volt tehetségéről, de nem bízott benne; róla adott, 1791-es jellemzését l. Mályusz (kiad.) 435. 1792-ben megkapta a Szent István-rend nagykeresztjét (Névjegyzék 1914. 31.). A felségsértési perekkel kapcsolatos tömeges elfogatásokat ellenezte. 1795 nyarán fölmentették állásából. 1802-től az osztrák kamara elnöke, majd államminiszter.

Zrínyi Ilona (1643?–1703). Az összeesküvőként kivégzett Zrínyi Péter lánya. 1666-ban feleségül ment I. Rákóczi Ferenchez. Férje 1676-ban meghalt. 1682-ben Thököly Imre felesége lett. Thököly bukása után visszahúzódott Munkács várába, s amikor 1685-ben a császári csapatok körbevették a várat, 1688-ig védte az ostrom ellen. A vár feladását követően Bécsbe hurcolták, gyermekeit elszakították tőle. 1692-ben Thököly a zernyesti csatában fogságba esett Donatus Heister tábornokért kicserélte, s ezután az asszony férjét követve haláláig száműzetésben élt. Életrajzára bővebben l. R. Várkonyi 1997.

Zsigárdi Valentin – (feltehetőleg Bálint, de a német nyelvű forrásokban ez a névalak szerepel). 1777-ben hadnagy a 10. számú huszárezredben, 1786-ban főhadnagy a 4. számú dragonyosezredben, 1791-ben százados az 1. számú dicsőísezredben. 1801-ben kilép a szolgálatból (ÖStA KA Offizierskartei).

Személynévmutató

A névmutatóban megtalálhatók a bibliai és mitológiai nevek, viszont kimaradtak belőle a szépirodalmi művekben található fiktív személyek nevei. Zárójelben a különböző névváltozatok olvashatók. A névmutatóba nem vettük föl a bibliográfiában szereplő neveket.

Abafi → Abafi Lajos

Abafi Lajos (Abafi, Ludwig Abafi, Ludwig Aigner) 257, 286, 392, 393, 419, 429, 431, 440, 442–446, 448, 452, 458, 459, 461

Abafi, Ludwig → Abafi Lajos

Abafy Ferencz → Abaffy Ferenc

Abaffy Csilla 223

Abaffy Ferenc (Abafi, Abafy Ferencz, Abafy) 15, 27, 54, 67, 90, 91, 247, 308, 309, 418, 452, 457

Abel 181, 244, 288, 392

Aczél István (Aczél prothonotarius) 56, 272, 418, 462

Aczél prothonotarius → Aczél István

Agricola 119, 329

Agrippina császárnő 280

Ahenobarbus, Franciscus → Versegly Ferenc

Aigner Károly 299

Aigner, Ludwig → Abafi Lajos

Aigner, Xaver von 300

Aisdorfer Mária 237, 247, 392, 435

Alabaster → Hohenwart, Leopold von

Alber → Aulber, Ignaz

Albert (szász-tescheni herceg) 56, 272

Alberti, Ign[az] 244

Alexovics Vazul 298, 299, 441, 462

Almási Pál → Almásy Pál

Almásy Dénes 418

Almásy Ignác (Ignatius Almásy) 196, 408

Almásy, Ignatius → Almásy Ignác

Almásy Pál (Almási Pál) 21, 68, 70, 72, 75, 106, 153, 307, 418

Alszegey Zsolt 212, 213, 222, 223, 224, 225

Alvinczi → Alvinczy József

Alvinczy József (Alvinczi) 61, 112, 280, 324, 419

Amália → Mária Amália

Amalie Wilhelmine von Braunschweig-Lüneburg 305

Ambrózi → Ambrózy Gábor

Ambrózy Gábor (Ambrózi) 15, 54, 162, 235, 374, 419, 426

Ammerer, Gerhard

Amor 260

Angiolíni → Angiolini Ferenc

Angiolini Ferenc (Angiolíni, álnév: Prandel) 16, 35, 36, 37, 131, 132, 203, 205, 236, 254, 255, 338, 340, 414

Angyal Dávid

Antoninen → Antoninusok

Antoninusok 20, 241, 242

Antoninus, Marcus Aurelius → Marcus Aurelius

Antonius család 242

Apollo 14, 234

Appert, Ritter Benjamin Nicolas Marie 320

Arady István (Aradi István) 72, 291

Aranka György 269, 384, 419

Aremsparg 340

Armanspurg 199, 412

Arnulf (bajor herceg) 416

Artúr → Kazinczy Artúr

Astleiter → Astleitner, Joseph

Astleithner, Joseph → Astleitner, Joseph

Astleitner, Joseph (Astleithner, Joseph Astleithner, Joseph Astleustner) 27, 66, 75, 85, 86, 171, 227, 247, 295, 384, 419

Astleustner, Joseph → Astleitner, Joseph

Aszalai János → Aszalay János

Aszalay János (Aszalai, eredeti neve: Szabó) 15, 16, 26, 31, 32, 54, 55, 79, 89, 125, 139, 180,

- 203, 222, 246, 250, 333, 350, 351, 354, 391, 413, 419, 436
 Aubert → Aulber, Ignaz
 Auersperg József 433
 Aulber, Ignaz (Aubert, Alber) 10, 104, 107, 108, 109, 110, 127, 232, 319, 323, 419
 Axmann 99
 Axmanné (Josephine Axmann) 98, 314
 Avesany → D'Avesani
 Avisani → D'Avesani
- Bábi → Szulyovszky Borbála
 Babits Mihály 326
 Bacsányi → Batsányi János
 Bährens, Johann Cristoph Friedrich 112, 187, 325, 399, 420
 Bagó, Martin
 Báji Patay Katalin 396, 448
 Baksi család 23, 245
 Bálám (Bileám) 109, 322
 Balanyi, Georgius → Balanyi György
 Balanyi György
 Balásházy család 246
 Balásházy Mihály 25, 246
 Balázs Éva, H. 300, 335, 355, 423, 430
 Baldram → Riedel, Andreas
 Ballus, Paul von 309
 Balogh Piroska 229
 B. Balsai Jolán
 Bánffi Ágnes 458
 Bánffi Dénes 458
 Bánki Dezső
 Baranyai Mihály (Baranyay Mihály) 10, 11, 55, 89, 100, 107, 111, 114, 165, 232, 298, 317, 326, 378, 420, 441
 Baranyay Mihály → Baranyai Mihály
 Baranyi Péterné, özv. 441
 Barco, Vincent (Barkó) 20, 21, 43, 88, 91, 92, 206, 210, 211, 241, 242, 258, 260, 307, 308, 309, 323, 420, 454
 Bárczay Ferenc 23, 155, 157, 165, 172, 180, 245, 285, 335, 336, 391, 397, 421
 Bariska István 304, 424, 451
 Barkó → Barco, Vincent
 Barkóczy család 257
 Barkóczy Ferenc 433
 Barkóczy János 40, 237, 257
 Baros Gyula 364, 446, 448
 Baróti Szabó Dávid 421
 Barta 13, 130, 234, 336
 Barta János 210
 Barta János, ifjabb 435, 436
- Bártfay László (Bártffay) 200, 213, 215, 217, 218, 224, 227, 282, 348, 349, 351, 389
 Bártffay → Bártfay László
 Bártfai Szabó László 418
 Bárházi → Bárházy
 Bárházy (plébános) 13, 234, 421
 Barthelemy, Johann Albert (Bartholemy) 9, 232, 421
 Bartholemy → Barthelemy, Johann Albert
 Barton, Peter F. 428
 Bassano herceg → Maret, Hugues-Bernard
 Bassanoi herceg → Maret, Hugues-Bernard
 Bastendorff → Bastendorf, Franz Josef
 Bastendorf, Franz Josef (Bastendorff, Bestendorff) 16, 34, 62, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 203, 235, 254, 281, 351, 413, 421
 Bastendorff, Jeanette 413
 Bata Bálint (Battha) 422
 Bata Pál → Battha Pál
 Báthory Zsófia 262
 Batsányi János (Bacsányi) 15, 43, 45, 54, 55, 79, 88, 110, 202, 206, 235, 258, 260, 261, 298, 299, 323, 324, 351, 371, 421, 422, 441, 442
 Battha → Bata Bálint
 Battha Pál (Bata Pál) 13, 128, 234, 422
 Batthyány 457
 Batthány József → Batthyány József
 Batthyáni Vincze → Batthyány Vince
 Batthyány Antal 424
 Batthyáni József → Batthyány József
 Batthyány József (Batthány József, Batthyáni József) 21, 88, 139, 206, 242, 298, 309, 347, 391, 395, 417, 422, 424, 435, 441
 Batthyány Lajos (gróf, nádor) 272, 422
 Batthyány Lajos (herceg) 424
 Batthyány Lajos (miniszterelnök) 427
 Batthyány Vince (Batthyáni Vincze) 94, 422, 449
 Baumberg, Gabriele 421
 Bay család 288
 Bay Ferenc → Bay Ferenc, Ludányi
 Bay Ferenc, Ludányi (Bay Ferenc) 69, 71, 72, 73, 76, 146, 287, 288, 291, 296, 360, 422
 Bede Anna 234
 Behmelburg (alhadnagy; Bömelburg, Bomelburg) 11, 111, 422
 Beke Margit 267, 422, 441
 Beleznai Mihály 459
 Beleznay Miklós 270
 Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna Mária (Beleznayné) 51, 270, 420, 441

- Belitska-Scholtz Hedvig 434
 Benda Kálmán 211, 214, 216, 223, 224, 225, 226, 229, 250, 256, 264, 265, 270, 271, 275, 276, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 306, 309, 312, 317, 320, 330, 335, 339, 371, 374, 377, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 426, 427, 428, 429, 431, 432, 433, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463
 Bender (ezred) 115, 326
 Beniczky Angéla 434
 Benkő Ferenc 284
 Beöthy János 388, 436
 Beöthy László 145, 356, 422
 Beöthy Viktória 388, 436
 Berchtold, Leopold (Herzpinclus II., Itineris) 204, 415
 Berényi család 270
 Berényi Borbála 51, 445
 Berényi György 51, 52, 270
 Bernadotte, Jean Baptiste (Károly János, XIV., svéd király) 35, 117, 254, 328, 422
 Bernard 315
 Bernáth Ferenc 387
 Bernáth József 175, 387
 Bernáth Klára 421
 Berthier (tábornok) 324
 Berzeviczy András 69, 70, 289, 423
 Berzeviczy Gergely (Berzeviczy, Gregorius) 143, 212, 213, 300, 355, 423, 437
 Berzeviczy, Gregorius → Berzeviczy Gergely
 Berzeviczy Pál (Berzeviczy, Paulus) 161, 373, 374
 Berzeviczy, Paulus → Berzeviczy Pál
 Berzsenyi Dániel 307, 437
 Bescherer → Pscherer András
 Bessenyei György
 Bestendorff → Bastendorf, Franz Josef
 Bethlen Zsuzsanna, iktári 458
 Bethunc, marquise de 49
 Bezancourt → Chipault, François-Clément
 Biasi, Pierre-Marc de 210
 Biczó Ferenc 213, 217
 Bicskey Sándor 303
 Bikessy Károly (Heimbucher Károly Ferenc) 423
 Bileám → Bálám
 Billeck 317, 318
 Binder, Dr. W. 262
 Binz (antiquarius) 320
 Bíró Ferenc 229
 Bitnicz Lajos 212
 Bitskey István 229
 Bless Mihály 438
 Blidli 260
 Blumauer, Aloys 430
 Blümml, Emil Karl 430
 Bodeker, Hans Erich 420
 Bodenlosz Mihály 48, 265
 Bodó Lajos 290, 457
 Bodolay Géza 437
 Boenike, Johann Michael 329
 Bogdán István 344, 365, 393, 397
 Bogsch 13, 234
 Bohn 415
 Bomelburg → Behmelburg
 Bonaparte, Napoléon (Napoleon; Napoléon) 51, 61, 112, 127, 132, 138, 269, 280, 322, 323, 324, 328, 340, 347, 421, 422, 423, 426, 439, 442, 446
 Bónis Ferenc 338
 Borbála → Berényi Borbála
 Born, Ignaz von 120, 330, 423
 Boronkay Éva 436
 Boronkay Gáspár 85, 174, 387, 424
 Boronkay Imre 77, 297, 298, 424
 Boronkay Róza 435
 Boros Katalin 461
 Borovszky Samu 262, 450
 Borsiczky János 456
 Boss (a schönbrunni botanicus kert gondvise-
 lője) 329
 Bossányi Ferenc 424
 Bossányi Ferencné Kőji Comáromy Júlia (Bossányi Ferenczné) 71, 352, 353, 354, 357, 360, 363, 364, 365, 389, 397, 424, 437
 Bossányi Julianna 414
 Bossányi Susánna → Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna
 Bossányi Zsuzsanna → Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna
 Bourbon család 302, 439, 442
 Bourbon, Louis Joseph de (Condé herceg, Condé hercege) 12, 117, 118, 233, 328
 Bömelburg → Behmelburg
 Bourbon Mária Ludovika 305, 427, 450
 Braschi, Giovanni Angelo → Pius, VI.
 Braun Soma 377
 Brechainville → Brechanville
 Brechanville (Brechainville) (ezred) 11, 111, 232, 324
 Brehm János (Bréhm János, Brém János) 10, 53, 55, 89, 232, 304, 424
 Bréhm János → Brehm János
 Brém János → Brehm János

- Bretzenheim (herceg) 447
 Brevákné (Kovács Ilona) 23, 192, 245, 405
 Brunck (professzor) 450
 Brunszvik Antal 51, 269
 Brutus, Marcus Junius 57, 253, 274
 Bschérer → Pscherer András
 Bubnáné 121
 Buchberger, Michael 321, 446
 Budai András (Buday) 140, 192, 215, 342, 404, 405
 Buday → Budai András
 Budeani, báró 12, 122, 123, 233, 449
 Bujanovics, Carolus (de Aggtelek) → Bujanovics Károly, Aggteleki
 Bujanovics Cornélius → Bujanovics Kornél
 Bujanovics Cornelius → Bujanovics Kornél
 Bujanovics Károly → Bujanovics Károly, Aggteleki
 Bujanovics Károly, Aggteleki (Bujanovics, Carolus [de Aggtelek], Bujanovics Károly) 17, 38, 135, 188, 189, 191, 193, 195, 196, 197, 202, 237, 256, 342, 343, 400, 402, 403, 405, 407, 408, 409, 424, 425
 Bujanovics Kornél (Bujanovics Cornélius, Bujanovics Cornelius) 15, 53, 55, 79, 89, 203, 235, 299, 351, 414, 424, 441
 Busa Margit, V. 219, 303
 Bükkesy 300
 Bürger 260, 315
 Büsching, D. Anton Friderich 105, 319
 Büssy 198
 Büssyné szül. báró Luzsinszky (Luzénszky) 198, 411

 C. → Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia
 Caesar, Julius (Caesar) 274, 337
 Caesar → Caesar
 Calvin → Kálvin
 Canavale, Isidore 334, 352
 Capet, Louis → Lajos, XVI.
 Caraffa Antal → Caraffa, Antonio
 Caraffa, Antonio (Caraffa Antal, Karafa) 75, 84, 285, 294, 302, 425
 Cassius 274
 Catharina Noé → Grünerspergné
 Catilina 57, 274, 337
 Cato (Cátó) 337
 Centgraf Károly 296
 Cerberus (Kerberosz) 188, 325, 399
 Charrier 426
 Chateaubriand 302
 Cházár András 296
 Cherubin → Rothschütz, Elise
 Chipault, François-Clément (Bezancourt) 16, 34, 35, 60, 61, 62, 116, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 138, 205, 222, 234, 236, 254, 255, 279, 280, 281, 324, 331, 333, 338, 343, 347, 416, 425, 428
 Christ → Rill
 Cicero 14, 30, 120, 234, 249, 274, 301, 337
 Cidli → Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia
 Clári → Kraynik Józsefné, szül. Kazinczy Klára
 Claudius (császár) 280
 Clementina 21, 242
 Cloșca, Ion (Kloska) 91, 108, 309, 321
 Colloredo, Hieronymus von → Coloredo, Hieronymus von
 Colloredo, Rudolf Josef von 425
 Coloredo, Hieronymus von (Colloredo, Hieronymus von) 119, 329, 425
 Comáromy György 181, 392
 Comáromy Lajos 181, 392
 Condé herceg → Bourbon, Louis Joseph de
 Condé hercege → Bourbon, Louis Joseph de
 Cook, Jakob → Cook, James
 Cook, James (Cook, Jakob; Kook) 153, 364
 Crassus 274
 Cuspis → Hohenwart zu Gerlachstein, Sigismund Anton
 Cyclopsz → Polyfémus
 Cyprián 99
 Czakó Károly 390, 396, 448
 Czeike, Felix 319, 328, 409, 411
 Czeizel János 364
 Czékli Béla 422
 Czékus Antal 88, 425
 Czerwenka János → Johan Cservenka
 Czifra Mariann 229, 350

 Csáky Istvánné 424
 Császár Elemér 435, 462
 Csatkai Endre 370
 Cseh Ferenc 294
 Csemesz → Csemez Imre
 Csemez Imre (Csemesz) 79, 299, 425, 445, 462
 Csercsi → Martinides Lászlóné
 Cserei Heléna 463
 Cserey Farkas 317, 324, 347, 447, 449
 Cserey Miklós 456
 Cservenka, Johan (Czerwenka János) 11, 109, 110, 112, 113, 187, 188, 232, 319, 323, 324, 325, 327, 398, 425, 454
 Cservenkáné 109
 Csizmadia Andor 431

- Csokonai Vitéz Mihály 315
Csorba Csaba 246
- D'Ayassassa (ezred) 449
D'Avesani, Franz Xaver (Avesany, Avisani) 128, 129, 257, 335, 336, 420
Dajka Gábor → Dayka Gábor
Dansics → Tancsics Ignác
Darvas Imre 180, 391
Darvas Menyhért 391
Daun Terézia 446
Dayka Gábor (Dajka Gábor) 29, 248, 264, 426
Davidovich (ezred) 436
Davou → Davoust
Davoust → Davout, Louis-Nicolaus
Davout, Louis-Nicolaus (Davoust; Davou) 138, 204, 347, 415, 426
Deák Eszter 344, 414, 415, 448
Deák Ferenc 286
Deák István 339
Debreczeni Attila 229, 455
Deé Nagy Anikó 452, 454, 458
Defraigne, Carl 319
Dékáni Kálmán 283, 336, 432
Deliné 158, 181, 368, 392
Delore, Philippe 322
Demmel József 229
Démokritosz 276
Dercsényi Dezső
Dercsényi János (Weisz János) 143, 150, 151, 165, 354, 360, 361, 362, 378, 436
Dercsényi Jánosné Kazinczy Juliánna (Julis; Kazinczy, Juliana; Kazinczy Juliánna) 24, 149, 150, 245, 246, 359, 360, 361, 362, 436
Dessewffy (ezred) 461
Dessewffy-lány 455
Dessewffy Aurél 457
Dessewffy József (Dessewfy József) 305, 340, 437, 458
Dessewfy József → Dessewffy József
Deym, Franz 432
Devecseri Gábor 330
Dicitur → Heister, Philipp
Didier, Béatrice 302
Dienes → Kazinczy Dénes
Diogenes → Diogenesz
Diogenesz (Diogenes) 275, 284
Doboz család 454
Dobszay Tamás 286
Domanovszky Sándor 257, 306, 335, 343, 393, 402, 404, 405, 432, 439, 440, 441, 445, 453, 454, 456, 457, 458, 459, 460, 461
Domitian → Domitianus
Domitianus, Titus Flavius 20, 241, 242
Domokos Lajos 275
Donadieu → Riedel, Andreas
Doncsecz Etelka 229
Dongó Gy[árfás] Géza 370, 373, 457, 458
Döbrentei Gábor 454
Draskóczy Gábor 214, 282
Draveccky Ilona 458
Dráveczky Klára 391
Ducsay Dénes 214, 215, 218, 372, 410
Dusicska József 24, 426
Duphot 324
Dvornikovics Miklós 420
- E. → Engel, Johann Christian
Ebhardt, Ferdinand 419
Eckhardt Sándor 459
Eckhartshausen, Carl von 106, 277, 320
Ehrenreich Sándor Ádám 393
Ehrenstein, Karl Leopold → Ehrenstein, Leopold
Ehrenstein, Leopold (Ehrenstein, Karl Leopold) 9, 24, 25, 63, 65, 66, 67, 143, 147, 148, 200, 231, 245, 354, 358, 359, 426
Elek Judit 256, 270, 289, 298
Elek Julianna 453
Ellinger János József 264
Ember Győző 272, 423, 426, 429, 431, 433, 440, 441, 448, 453, 461
Engel, Johann Christian 336
Énokh 252
Eötvös Ignác 447
Eötvös József 447
Eötvös Pál (Ötvös, Ötvös) 85, 177, 303, 389
Erdélyi László 10, 53, 55, 88, 270, 339, 426, 451
Erdődy család (Erdődi) 91, 309
Esterházy (ezred) 9, 10, 450
Esterházy Pál → Eszterházy Pál
Eszterházy 456
Eszterházy Eleonóra → Sztáray Mihályné
Eszterházy Ferenc 25, 246
Eszterházy János 427
Eszterházy János (más) 458
Eszterházy József 86, 426, 445
Eszterházy Károly 90, 246, 298, 299, 316, 426, 441, 462
Eszterházy Miklós (herceg; Esterházy Miklós) 45, 93, 184, 302, 396, 427, 453
Eszterházy Pál (herceg; Esterházy Pál) 84, 302, 427
Évi 180

- FK. → Kazinczy Ferenc
 Fábri Pál 125, 427
 Falk Miksa 447
 Fallenbüchl Zoltán 246, 250, 264, 265, 269, 303, 356, 385, 387, 389, 392, 406, 418, 423, 424, 427, 429, 431, 437, 438, 440, 441, 443, 445, 446, 448, 450, 451, 452, 454, 455, 457, 458, 460
 Fanny, I. („egy hatvan esztendőös félszemű Kissasszony”) 137, 344, 345
 Fanny II. (C., F.) → Szerencsy Fanny
 Farkasné (postamesterne) 25, 246
 Farkas János 246
 Fas → Hackel, Johann
 Fáy Ágoston 27, 151, 152, 155, 156, 161, 200, 247, 284, 362, 366, 367, 373, 427
 Fáy János 26, 27, 65, 427
 Fáy Mihály 48, 265
 Fazekas István 229, 305, 316, 437
 Fekete → Ivánkai Fekete János
 Fénelon, François de Salignac de la Mothe 364
 Ferenc, I. (magyar és cseh király; Ferenc, II.) 138, 204, 215, 237, 282, 298, 306, 319, 331, 338, 339, 349, 383, 385, 411, 419, 423, 424, 427, 429, 431, 432, 434, 441, 442, 448, 453, 460, 462
 Ferenc, I. (Lotaringiai Ferenc) 434
 Ferenc, II. (német-római császár) → Ferenc, I. (magyar és cseh király)
 Ferenczy János 267, 272
 Ferdinánd, II. (német-római császár, cseh és magyar király) 106, 319, 427
 Ferdinánd, III. (Ferdinánd főherceg; Ferdinánd, Toskánai) 138, 204, 339, 427
 Ferdinánd főherceg → Ferdinánd, III.
 Ferdinánd, Toskánai → Ferdinánd, III.
 Ferron → Fourreau, Carl
 Fessler, Dr. I. A → Fessler, Ignatius Aurelius
 Fessler, Ignatius Aurelius (Feßler, Ignatius Aurelius; Fessler, Dr. I. A.) 57, 212, 274, 427
 Feßler, Ignatius Aurelius → Fessler, Ignatius Aurelius
 Festetics, Georg → Festetics György
 Festetics György (Festetics, Georg; Georgius) 203, 414, 415, 439, 447, 449
 Festetics Pál 414, 451
 Festetics Viktória 451
 Filangieri, Gaetano (Filangieri, Ritter Cajetano) 106, 258, 259, 277, 315, 319, 320, 364, 377, 428
 Filangieri, Ritter Cajetano → Filangieri, Gaetano
 Fiorella Antal → Fiorella, Pascal-Antoine
 Fiorella, Antonio → Fiorella, Pascal-Antoine
 Fiorella, Pascal-Antoine (Fiorella, Antonio; Fiorella Antal) 16, 34, 35, 61, 62, 112, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 236, 254, 279, 280, 281, 324, 332, 343, 428
 Flavicornius 204
 Fodor Ferencné Hajnóczy Teréz 301
 Fodor Gerzson → Fodor Gerzson, Nánási
 Fodor Gerzson, Nánási (Fodor Gerzson) 15, 54, 235, 428
 Fodor István 275
 Fodor József → Fodor József
 Fodor József (Fodor József) 15, 27, 54, 65, 66, 247, 271, 286, 427, 429
 Fodor Pál 428
 Forgách László 299, 303
 Forgách Miklós 303, 421, 431
 Forgács Péter báró 346
 Forron → Fourreau, Carl
 Fourreau, Carl (Ferron, Forron) 11, 111, 429
 Frank Ignác 366, 367, 371
 Franklin, Benjamin 428
 Franz → Plezsnýszky Ferencz
 Frendel, Caroline 428
 Fridericus (Frater) 105
 Fridrich → Frigyes, II. (porosz király)
 Fried István 210, 216, 231, 234, 249, 276, 321
 Fried Sámuel (Fried Úr) 186, 398, 429
 Fried Úr → Fried Sámuel
 Friedrich → Frigyes, II. (porosz király)
 Friederich des zweyten → Frigyes, II. (porosz király)
 Friedrich Pruss Király, 2-dik → Frigyes, II. (porosz király)
 Fridrik, II. → Frigyes, II. (porosz király)
 Frietsch → Fritschner, Joseph
 Frigyes, II. (Fridrich; Friederich des zweyten; Friedrich, 2-dik; Fridrik, II.) 20, 105, 242, 284, 319, 429
 Frigyes Vilmos, III. (porosz király) 411
 Fritsch → Fritschner, Joseph
 Fritschner, Joseph (Fritsch, Frietsch) 17, 34, 130, 133, 136, 138, 193, 237, 254, 343, 344, 346, 405, 416, 429
 Fuesslin (Füszli) 29, 248
 Furitek (Juritek) 10, 107, 232, 429
 Führer, Elisabeth 342, 443
 Führer 77, 296
 Fülöp Pál, ifj. 214, 282
 Fűskúti Landerer Mihály (Landerer) 53, 55, 84, 88, 165, 275, 339, 378, 439, 440

- Füskúti Landerer Mihály (Landerer de Füsikut, junior Michael; Landerer v. Füsikut dem Jüngern, Michael), ifj. 87, 304
Füzli → Fuesslin
- Gaal Jenő 423
Gál Mózes → Markuszfalvi Gál Mózes
Galavics Géza 308, 309, 328, 329
Galgóczi 162, 375
Galgóczy Károly 306
Gálos Rezső 462
Gamauf Teofil 301
Gárdonyi Albert 301, 439
Gáspár Pál 74, 160, 291, 293, 294, 372, 429
Gaszintzy, Joseph v. → Kazinczy József, ifj.
Gaszner József 316
Georgius → Festetics György
Geppert, Menrad 116, 327
Geréb László 212, 214, 222, 223, 224, 225, 226
Gerendás → Gerendásy (Prókátor)
Gerendásy (Prókátor; Gerendás) 275
Gergely Pál 223
Gergye László 214, 216, 217, 221
Gessner, Salomon (Gesszner Salomon, Geszner) 29, 244, 248, 288, 315, 392
Gessner → Gessner, Salomon
Gesszner Salomon → Gessner, Salomon
Getse Dániel 298, 299
Geyer, Rudolf 338
Gittel Sári (Küttel) 301
Gleditsch, Johann Friedrich 274
Gleim, Johann Wilhelm Ludwig 260
Goethe, Johann Wolfgang (Göthe, Góthe) 45, 113, 198, 260, 285, 315, 326, 411, 428
Goldsmith 337
Gönczy Zsuzsanna 428
Gordon Zsuzsánna 436
Gothardi, Franz 300, 442, 448
Gotsch, Marcus Antonius 30, 120, 249, 330, 429
Göthe → Goethe, Johann Wolfgang
Góthe → Goethe, Johann Wolfgang
Gr... Úr → Grünersperg, Johann von
Graeven (ezred) 415, 438
Gragger Robert 430
Granasztói Olga 229, 315, 329
Grassalkovich család 433
Grimmel, Ignaz 11, 12, 49, 111, 112, 113, 114, 187, 232, 233, 266, 399, 430
Grimmelné (Grümmelin, Zázilie) 111, 413, 430
Griselini, Francesco 315
Grossing, Franz Rudolph Edler von (Grossinger, Franz Matthaeus; Grossinger, Franz Matthäus) 16, 35, 131, 132, 205, 236, 254, 338, 339, 416, 430
Grossinger, Franz Matthaeus → Grossing, Franz Rudolph Edler von
Grossinger, Franz Matthäus → Grossing, Franz Rudolph Edler von
Gruber 12, 233
Grümmelin, Zázilia → Grimmelné
Grümmelin, Zázilie → Grimmelné
Grünersberg, Karl → Grünersperg, Johann von
Grünersperg, Johann von (Gr... Úr; Grünersberg, Karl; Grünersperg) 96, 97, 98, 102, 105, 185, 186, 187, 313, 314, 397, 398
Grünersperg → Grünersperg, Johann von
Grünerspergné (Catharina Noé) 98, 99, 187, 314
Gulyás Pál 214, 220
Gugitz, Gustav 431
Gunda Béla 333
Gundel Imre 286, 391
Guzmics Izidor 212, 213, 216, 217
- Gyulay (ezred) 9, 10, 461
Gyulay, Samuel → Gyulay Sámuel
Gyulay Sámuel (Gyulay, Samuel) 27, 193, 406, 421, 425, 445
Gyuri 185, 397
Gyürky István 445
- Habsburg család 445
Hackel, Johann (Fas, Hackl) 16, 35, 36, 131, 132, 203, 205, 236, 254, 337, 340, 414, 416, 430
Hackl → Hackel, Johann
Haderer, Franz 340, 447
Haider, Edgar 412
Hainiss Frigyes 301
Hajnóczy → Hajnóczy József
Hajnóczy József (Hajnóczy; Hajnóczy, Jozef; Haynóczy, Josephus; Haynóczy József) 15, 18, 33, 46, 53, 70, 71, 76, 77, 79, 80, 82, 84, 85, 86, 91, 165, 166, 169, 195, 212, 227, 235, 238, 253, 262, 264, 275, 290, 291, 296, 297, 300, 301, 371, 376, 377, 378, 382, 408, 418, 419, 428, 431, 440, 441, 442, 443, 444, 452, 462
Hajnóczy, Jozef → Hajnóczy József
Hajós, Géza 329
Haynóczy, Josephus → Hajnóczy József
Haynóczy József → Hajnóczy József
Haller József 56, 88, 89, 273, 306, 431, 455
Haller János 463
Hamerlauf → Krámerlauf József

- Hammermayer, Ludwig 327, 329
 Hardenberg, Friedrich Leopold von → Novalis
 Hardmuth, Joseph 412
 Harmath Judit 286, 391
 Haslinger, S. A. 189, 190, 401
 Hatvani István 172, 385
 Hauman, L. 322
 Hausmann, J. 334
 Heckenast Gusztáv
 Hefela Menyhért (Hefela, Melchior) 309
 Hefela, Melchior → Hefela Menyhért
 Hegedüs Béla 213, 229
 Hegyaljai Kiss Géza 454
 Heiczi → Heitzi, Franz
 Heimbucher Károly Ferenc → Bikessy Károly
 Heinrich 105, 319
 Heinrich Gusztáv 276
 Heinrichs, Joseph → Honrichs, Joseph
 Heinzéli Márton 31, 250
 Heister, Donatus 463
 Heister Fülöp → Heister, Philipp
 Heister, Philipp (Dicitur, Heister Fülöp, Notus) 138, 203, 346, 411, 414
 Heitzi, Franz (Heiczi) 11, 12, 114, 232, 233, 326, 431
 Heitzmann, Karl 11, 111, 232, 431
 Héjja Julianna Erika 396, 445
 Hellebronth Kálmán (Tisza-beői Hellebronth Kálmán) 299, 425, 429, 438, 445, 449, 462
 Hellenbach Eszter 128, 431, 435
 Hendel, Johann Christian 325
 Henrich 105
 Henricus (Frater) 105
 Heppe Szaniszló 286
 Herberstein, Johann Karl Graf
 Herder, Johann Gottfried 204, 415
 Hermann Egyed 321
 Hermann, Heinrich 329
 Hermann Róbert 229, 426, 431
 Herschberg-Pierrot, Anne 210
 Hersche, Peter 329
 Herzpinculus I. 204
 Herzpinculus II. → Berchtold, Leopold
 Herzpinculus III. → Hohenwart, Leopold von Heyne 450
 Hidegkövi Erzsébet 246
 Hidegkövi Tóbiás (Kaltenstein Tóbiás) 25, 246
 Hild János 352
 Hildebrandt, Franz Anton 306
 Hirgeist Anna → Prónay Simonné Hirgeist Anna
 Hirgeist Ferenc 10, 11, 16, 34, 35, 39, 53, 55, 62, 79, 89, 107, 111, 115, 118, 119, 123, 126, 128, 131, 138, 165, 203, 205, 222, 232, 236, 298, 299, 317, 351, 378, 414, 432, 441, 455, 456
 Hirgeist Lipót 126, 127, 334, 432
 Hirtenfeld, Dr. J. 452
 Hofer, Paul 330, 423
 Hoffman 262
 Hohenauer Ignác 435
 Hohenwart → Hohenwart zu Gerlachstein, Sigismund Anton
 Hohenwart, Graf → Hohenwart, Leopold von
 Hohenwarth → Hohenwart zu Gerlachstein, Sigismund Anton
 Hohenwarth, ifjú Gróf → Hohenwart, Leopold von
 Hohenwart, Leopold von (Alabaster; Herzpinculus III., Hohenwart, Graf; Hohenwarth, ifjú Gróf; Hohenwart, Stanislaus Leopold; Hohenwart, Stanislaus Leopold Graf von) 132, 204, 338, 339, 340, 344, 415
 Hohenwarth Sigmond → Hohenwart zu Gerlachstein, Sigismund Anton
 Hohenwarth zu Gerlachstein, Sigismund Anton → Hohenwart zu Gerlachstein, Sigismund Anton
 Hohenwarth Zsigmond → Hohenwart zu Gerlachstein, Sigismund Anton
 Hohenwart, Stanislaus Leopold → Hohenwart, Leopold von
 Hohenwart, Stanislaus Leopold Graf von → Hohenwart, Leopold von
 Hohenwart zu Gerlachstein, Sigismund Anton (Cuspis; Hohenwart; Hohenwarth, Sigismundus; Hohenwarth Sigmond; Hohenwarth zu Gerlachstein, Sigismund Anton; Hohenwarth Zsigmond) 131, 136, 204, 339, 344, 415, 432
 Hohenzoller → Hohenzollern-Heichingen, Friedrich Franz Xaver Prinz von
 Hohenzollern-Heichingen, Friedrich Franz Xaver Prinz von (Hohenzoller; Hohenzoller, Herczeg) 61, 112, 280, 324
 Hollaender, Albert 328
 Hollman, Samuel Christian 240, 452
 Holofernes → Szulyovszky Menyhért
 Homér → Homérosz
 Homérosz (Homér) 153, 312, 324, 364, 404
 Honória → Kazinczy Honoráta
 Honorka → Kazinczy Honoráta
 Honrichs, Joseph (Heinrichs, Joseph; Pepolinus) 204, 415
 Hoós Éva 459
 Hopf, Jindřich Bedřich 184, 397

- Hora → Horea, Nicolae
 Horácz → Horatius
 Horázt → Horatius
 Horea, Nicolae (Hora) 91, 108, 309, 321
 Horatius (Horácz, Horázt) 70, 75, 153, 234, 251, 288, 295, 315, 343, 354, 364
 Horror 203
 Horvát Endre 212
 Horvát István 267, 272
 Horváth 56
 Horváth Ádám 264, 419
 Horváth Fer[enc] → Horváth Ferencz
 Horváth Ferencz (Horváth Fer[enc]) 22, 23, 158, 172, 181, 392, 432
 Horváth István Károly 295, 343
 Horváth, Jacobus → Horváth Jakab
 Horváth Jakab (Horváth, Jacobus) 72, 76, 161, 162, 175, 292, 295, 373, 374, 433, 437, 441
 Horváth János 50, 267, 298, 433
 Horváth László 178, 389
 Horváth Sigmond → Horváth Zsigmond
 Horváth Zsigmond (Horváth Sigmond) 184, 396
 Hőgye István 269, 315, 343, 373
 Hőrcsik Richárd 435, 459
 Hörde 12, 13, 16, 34, 115, 116, 118, 119, 122, 130, 234, 329, 432
 Hudi József 267, 433
 Huf (regiment; Hűf) 10, 104, 107, 232, 318, 320, 419
 Hűf → Huf
 Hunyadi János 51, 269

 Ibrányi Antal 257
 Ibrányi Károly 257, 433
 Ibrányi Károlyné Kraynik Mária 129, 257, 433
 Ibrányi Károlyné, id. 433
 Ibrányi Théréz → Kelczné
 Illés → Illyés Ferenc
 Illés Ferencz → Illyés Ferenc
 Illésházy István 299, 456
 Illéssy János 246, 440, 450
 Illyés Ferenc (Illés) 15, 54, 165, 235, 271, 378, 433
 Inárcsi Farkas Mária 428
 Inárcsi Farkas Sára 428
 Inczédy Kata 455
 Iphigenia (Iphigenie) 113, 198, 326, 411
 Iphigenie → Iphigenia
 Irmen, Hans-Josef 346, 423, 430
 István (nádor) 434
 Itineris → Berchtold, Leopold
 Ivánkai Fekete János (Ivánkai Fekete, Fekete) 9, 24, 25, 26, 64, 65, 88, 89, 141, 142, 148, 231, 245, 352, 354, 433
 Ivánkay Vitéz Imre → Vitéz Imre, Ivánkay
 Ivánkay Vitéz János → Vitéz János, Ivánkay
 Iványi Béla 298, 299
 Izdenczi → Izdenczy József
 Izdenczy József (Izdenczi) 56, 85, 123, 191, 196, 273, 306, 332, 403, 408, 418, 424, 433, 451, 453

 Jakab Elek 11, 12, 13, 231, 245, 259, 285, 303
 Jancsi → Szlávy János
 Jancsó Elemér 225
 Jankovich Miklós (Jankovics) 50, 267, 434
 Jankovich Miklós, id. 434
 Jankovics → Jankovich Miklós
 János 185, 397
 János István 457
 Jánosfi → Janushek József
 Jancsics → Tancsics Ignác
 Janushek József (Jánosfi, Janusek) 32, 251
 Janusek → Janushek József
 Jelasich → Jelasics (ezred)
 Jelasics (ezred) (Jelasich) 9, 24, 64, 142, 148, 245, 285, 354
 Jeline, Heinrich (Jelinek; Robur) 16, 35, 131, 132, 203, 205, 236, 254, 338, 340, 414, 416, 434
 Jelinek → Jeline, Heinrich
 Jenisch, Daniel 315
 Jesus Christus → Jézus Krisztus
 Jézus Krisztus (Jesus Christus, Krisztus) 33, 69, 252, 253, 288
 Jósá Antal → Józsa Antal
 Jósá Mária 435
 József → Kazinczy József
 József Herczeg → József nádor
 Joseph II. → József, II.
 Josephine → Peperle
 Jospapai → Tóth-Pápai Sámuel
 Józsa Antal (Jósá Antal) 13, 128, 186, 234, 335, 397, 434
 József → Kazinczy József
 József, I. 305
 József, II. (Joseph II.) 31, 51, 92, 94, 107, 141, 250, 262, 286, 306, 313, 321, 339, 352, 356, 392, 419, 420, 426, 431, 433, 434, 438, 441, 442, 446, 454, 458, 460
 József nádor (József Herczeg, József Fő-Herczeg, József főherceg helytartó, József Herczeg) 21, 88, 89, 180, 242, 248, 257, 298, 305,

- 306, 311, 314, 343, 391, 395, 406, 421, 422, 432, 434, 439, 441, 454, 456, 458, 461, 462
 József Fő-Herczeg → József nádor
 József főherceg helytartó → József nádor
 József Herczeg → József (nádor)
 Jugurtha 274
 Juhasz → Juhász Nepomuk János
 Juhász János → Juhász Nepomuk János
 Juhász Nepomuk János (Juhász János, Juhasz) 53, 55, 89, 165, 271, 378, 435, 441
 Julis → Dercsényiné
 Juritek → Furitek
 Justinus 132, 340
- K. → Kazinczy Ferenc
 K. F. → Kazinczy Ferenc
 K. József → Kraynik József
 Kain 392
 Käfer István 267
 Kallós Dániel (Kállós Dániel) 9, 90, 231, 307
 Kállós Dániel → Kallós Dániel
 Kaltenstein Tóbiás → Hidegkői Tóbiás
 Kálvin (Calvin) 60, 279, 324
 Kantek, Karol 431
 Kapy József 420
 Kapy László 246
 Kapy Lászlóné, báró Meskó Anna 25, 246
 Karácsonyi János
 Karafa → Caraffa, Antonio
 Karcevska → Kazinczy Ferenc
 Kardos Albert 219, 250, 275, 304
 Kardos János 298, 299, 303, 364
 Karner László (Kárner László) 133, 387, 435
 Kárner László → Karner László
 Károli Gáspár 252
 Károly (főherceg, Habsburg-Lotaringiai) 184, 396, 458
 Károly, II. (Belső-Ausztria főhercege) 427
 Károly, VI. (német-római császár, III. Károly néven magyar király) 242, 429
 Károly János, XIV. (svéd király) → Bernadotte, Jean Baptiste
 Károlyi József Emánuel 184, 288, 396, 433
 Kassai Ferenc 82
 Kaszinczy, Franciscus de → Kazinczy Ferenc
 Kaszinszki → Kazinczy Ferenc
 Kászonyi 58, 276
 Katerle (Titi) 98, 99
 Kati 192, 404
 Kavanagh (tábornagy) 299, 335
 Kazinci Ferenc → Kazinczy Ferenc
 Kazinczy család 39, 237, 283, 288, 343, 387, 398, 404, 436, 443, 461
- Kazinczy András (Kazinczy, Andreas v.; Kazinszky, Andreas v.) 17, 29, 38, 72, 73, 85, 128, 133, 135, 144, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 158, 161, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 178, 180, 183, 184, 186, 188, 189, 190, 191, 193, 200, 201, 202, 237, 238, 247, 248, 256, 257, 292, 303, 335, 342, 350, 356, 357, 358, 360, 364, 365, 368, 370, 372, 373, 377, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 387, 389, 390, 391, 392, 394, 395, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 435
 Kazinczy, Andreas v. → Kazinczy András
 Kazinczy Apollónia 434
 Kazinczy Artúr 216
 Kazinczy Bálint 217
 Kazinczy Béla (id.) 262, 387, 435, 436, 437
 Kazinczy Dénes (Dienes; Kazinczy, Dionisius) 27, 29, 71, 72, 73, 74, 76, 85, 87, 141, 142, 144, 145, 146, 149, 152, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 186, 193, 200, 201, 202, 238, 245, 247, 248, 288, 291, 292, 293, 296, 297, 303, 304, 350, 352, 354, 356, 357, 359, 360, 361, 363, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 376, 379, 381, 382, 383, 384, 386, 387, 388, 389, 390, 393, 398, 406, 435, 436, 444, 453, 461
 Kazinczy, Dionisius → Kazinczy Dénes
 Kazinczy Emil 337
 Kazinczy Eugenia → Kraynik Imréné szül. Kazinczy Eugenia
 Kazinczy Ferenc (FK.; K.; K. F.; Karcevska; Kaszinczy, Franciscus de; Kaszinszki; Kazinci Ferenc; Kazinczy Ferenc; Kazinczy, Franciscus; Kazinczy, Franz; Kazinczy, Franz von; Kazinsky) 11, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 39, 44, 45, 46, 53, 57, 63, 64, 66, 67, 69, 70, 72, 82, 83, 90, 91, 92, 98, 99, 102, 103, 104, 109, 110, 114, 123, 124, 126, 127, 128, 135, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268,

- 269, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 314, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 375, 376, 377, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 409, 410, 411, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463
- Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie (Kazinczyné Török Sophie; Kazinczy Ferencné, gróf Török Zsófia; Kazinczy Ferencné Török Sophie) 198, 199, 213, 216, 217, 219, 305, 339, 411, 435, 459
- Kazinczy Ferencné gróf Török Zsófia → Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie
- Kazinczy Ferencné Török Sophie → Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie
- Kazinczy Ferenc → Kazinczy Ferenc
- Kazinczy, Franciscus → Kazinczy Ferenc
- Kazinczy, Franz → Kazinczy Ferenc
- Kazinczy, Franz von → Kazinczy Ferenc
- Kazinczy Gábor 48, 177, 216, 217, 218, 219, 226, 244, 250, 252, 258, 264, 266, 272, 274, 349, 350, 352, 354, 357, 358, 359, 360, 361, 363, 365, 366, 369, 370, 371, 372, 375, 376, 377, 379, 380, 383, 384, 386, 387, 389, 390, 394, 403, 406, 407, 409, 414, 415, 416, 417
- Kazinczy Honoráta (Honorka, Honória) 174, 175, 303, 386, 387, 435
- K[azinczy] Istv[án] → Kazinczy István
- Kazinczy István (K[azinczy] Istv[án], Stephan) 17, 38, 72, 73, 128, 136, 174, 237, 255, 292, 387, 431, 435
- Kazinczy, Joseph de → Kazinczy József
- Kazinczy József, id. 262, 435, 436
- Kazinczy József, ifj. (Gaszintzy, Joseph v., József; József öcsém; Kazinczy, Joseph de;) 12, 17, 22, 24, 31, 38, 41, 63, 72, 73, 88, 129, 136, 142, 144, 147, 148, 149, 154, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 164, 166, 168, 172, 173, 180, 182, 190, 191, 192, 193, 197, 200, 232, 237, 238, 241, 244, 250, 255, 257, 283, 292, 296, 307, 342, 350, 353, 356, 358, 359, 360, 364, 366, 367, 368, 369, 370, 372, 375, 376, 379, 380, 385, 386, 391, 397, 402, 403, 405, 410, 419, 436, 443
- Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna (Bossányi Susánna) 141, 144, 146, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 166, 167, 169, 170, 171, 173, 175, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 188, 189, 191, 193, 202, 238, 292, 302, 350, 352, 353, 355, 356, 357, 359, 362, 363, 365, 366, 367, 369, 371, 373, 376, 379, 380, 382, 383, 384, 385, 388, 389, 390, 392, 393, 394, 395, 396, 399, 401, 403, 404, 406, 424, 436
- Kazinczy, Juliana → Dercsényi Jánosné Kazinczy Juliánna
- Kazinczy Juliánna → Dercsényi Jánosné Kazinczy Juliánna
- Kazinczy Klára → Kraynik Józsefné Kazinczy Klára
- Kazinczy László (Laczi, Ladislaus, László) 23, 72, 73, 142, 149, 177, 184, 193, 245, 284, 292, 343, 354, 359, 368, 389, 396, 404, 406, 436, 463
- Kazinczy Miklós (Miklós, Nicolaus K[azinczy]) 15, 31, 54, 72, 73, 77, 129, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 149, 151, 153, 154, 155, 158, 159, 160, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 171, 173, 176, 178, 186, 200, 201, 250, 292, 293, 352, 354, 355, 356, 357, 359, 360, 362, 363, 364, 365, 368, 369, 371, 375, 376, 379, 380, 382, 384, 386, 388, 390, 398, 419, 436, 452
- Kazinczyné Török Sophie → Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie
- Kazinczy Péter (1636–1679) 46, 262
- Kazinczy Péter (1747–1827) 72, 128, 144, 154, 168, 188, 193, 292, 356, 365, 380, 397, 399, 405, 434, 436
- Kazinczy Terézia 388
- Kazinczy Zsuzsanna → Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsanna
- Kazinszky, Andreas v. → Kazinczy András
- Kazinszky → Kazinczy Ferenc
- Kecskés László 13, 128, 234, 437
- Keipel (házmester) 314
- Keisz Ágoston 229
- Kelczné Ibrányi Theréz 40, 257
- Kelecsényi Gábor 434
- Kelemen László 243, 451
- Kelenik József 229
- Kelevéz Ágnes 210

- Kemény Ferenc → Sehy Ferenc
 Kemniczer → Kemnitzer János
 Kemnitzer János 66, 226, 247, 286
 Kengyel Lajos 294
 Kerberosz → Cerberus
 Kerényi Ferenc 243, 441
 Keresztesi (Fő-Hadnagy) 89, 437
 Kerpen (gyalogezred) 436
 Kertész Dániel 222, 223, 224, 226
 Keszeg Anna 229, 255, 302, 322, 327
 Kiesewetter (Kisewetter) 17, 39, 131, 135, 136, 138, 192, 193, 237, 254, 404, 405, 437
 Kinsky Terézia 422
 Kirinyi Zsuzsánna 443
 Kis János 9, 29, 90, 231, 248, 307, 314, 315, 437, 461
 Kisewetter → Kiesewetter
 Kiss Béla 229
 Kiss Endre József 300, 304
 Kiss László 269, 462
 Klári → Kraynik Józsefné Kazinczy Klára
 Klebek (ezred) 193, 406, 436
 Klebelsberg Kunó 229
 Kleist, Heinrich von 260
 Klingenstein, Grete 330
 Klobusiczky Miczi (Mignel) 260
 Kloska → Ion Cloșca
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 33, 45, 69, 154, 253, 260, 287, 288, 328, 364
 Koburg (ezred) 24, 245
 Koczok István 70, 437
 Kóji Comáromy Júlia → Bossányi Ferencné
 Kollányi Ferenc 437
 Kolowrat 456
 Koltai András (Andreas Koltai) 251
 Komáromy András 262
 Kondé → Kondé Miklós, Pókateleki
 Kondé Miklós → Kondé Miklós, Pókateleki
 Kondé Miklós, Pókateleki (Kondé, Kondé Miklós, Pokoltelky Kondi Miklós) 50, 78, 267, 298, 435, 437
 Kónyi → Kónyi János
 Kónyi János 181, 392
 Kook → Cook, James
 Kopasz János 10, 53, 55, 67, 74, 165, 287, 292, 293, 378, 433, 437
 Kopetzky, Franz 330, 451
 Korda Anna 396
 Kosáry Domokos 246
 Kosegarten 337
 Kossuth család 251
 Kossuth András 32, 251, 453
 Kossuth László 246
 Kossuth Lajos 246, 298
 Kovács, Elisabeth 321, 446
 Kovács Gergelyné 347
 Kovács Ida 266, 323, 338, 424, 436
 Kovács Ilona → Brevákné
 Kovács Mihály 90, 231, 307, 438
 Kováts Dániel 229, 233, 245, 285, 313
 Kowalská, Eva 431
 Kozma Gergely 328
 Kölcsey Ferenc 226, 264, 343, 433, 453, 461
 König, Madame de → Noé
 Köpeczi Béla 309
 Körner, Alfred 317, 337, 338, 339, 340, 342, 344, 346, 347, 415, 430, 431, 434, 443, 447, 448, 449, 450
 Kőszeghi György → Kőszeghy György
 Kőszeghy György (Kőszeghi György) 13, 128, 234, 438
 Kövér György 399
 Krajnik Mária → Ibrányi Károlyné
 Krály → Krály József
 Krály József → Krály József
 Krály József (Krály, Krály József) 15, 54, 235, 438
 Krámer Jónás Gottlieb 436
 Kramerlauf → Krámerlauf József
 Krámerlauf József (Hamerlauf, Kramerlauf) 19, 66, 67, 87, 171, 227, 240, 286, 304, 364, 384, 438
 Krász Lilla 436, 462
 Krasznecz 142, 354
 Kratucsek 80
 Kraynik Aloyz (Loyzi, Loysi) 13, 129, 234, 335, 438
 Kraynik Ferenc (Kraynik Ferencz) 218, 372, 410
 Kraynik Ferencz → Kraynik Ferenc
 Kraynik Imre 218, 435
 Kraynik Imréné Kazinczy Eugenia (Kazinczy Eugenia, Zseni) 198, 217, 218, 313, 411
 Kraynik József (K. József) 129, 162, 163, 201, 350, 375, 433, 435, 436, 438
 Kraynik Józsefné Kazinczy Klára (Clári, Kazinczy Klára, Klári) 12, 13, 128, 129, 149, 153, 154, 162, 181, 232, 234, 283, 313, 335, 336, 359, 364, 368, 375, 392, 435, 436, 437, 438, 444
 Kraynik Mária → Ibrányi Károlyné Kraynik Mária
 Kraynik Terézia → Martinides Lászlóné Kraynik Terézia
 Kresznerics Ferenc 298, 299, 300
 Krisztus → Jézus Krisztus

- Kubešová-Pitronová, Blanka 310, 311, 312, 313, 314, 315, 397
 Kubinyi Károly 419
 Kuderka → Kuderna
 Kuderna (Kuderka) 10, 107, 232, 438
 Kuhn, Axel 418, 419, 420, 424, 426, 429, 432, 435, 436, 438, 439, 440, 441, 445, 447, 449, 450, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 463
 Kurucz György 415
 Küttel család 301
 Küttel → Gittel Sári
- Lacence 12, 233
 Lackovicska → Laczkovics László
 Laczi → Kazinczy László
 Laczkó János 17, 237
 Laczkovich → Laczkovics János
 L[aczkovics] → Laczkovics László
 Laczkovics → Laczkovics László
 Laczkovicserl → Laczkovics László
 Laczkovics János (Laczkovich; Laczkovics, Joannes) 15, 18, 46, 53, 75, 77, 79, 80, 87, 103, 165, 166, 169, 228, 238, 294, 295, 297, 300, 371, 376, 377, 378, 382, 415, 438, 439, 440, 442, 452, 456
 Laczkovics, Joannes → Laczkovics János
 Laczkovics Laczi → Laczkovics László
 Laczkovics László (L[aczkovics], Laczkovics, Laczkovicserl, Laczkovics Laczi, Lackovicska) 10, 11, 14, 16, 17, 34, 35, 39, 40, 53, 55, 62, 87, 89, 107, 109, 111, 115, 119, 121, 123, 127, 129, 131, 136, 193, 205, 232, 234, 236, 256, 317, 319, 322, 323, 343, 416, 438, 439
 Laczkovics Magdolna → Szláv Györgyné
 Lacy (ezred) 107, 321
 Ladislaus → Kazinczy László
 Ládszegi → Látszeghi Elek
 Lafayette 327
 Lajos, XV. 439
 Lajos, XVI. (Capet, Louis; Louis XVI.) 83, 95, 109, 302, 312, 322, 327, 439
 Lajos, XVII. 322
 Lajos, XVIII. (Louis XVIII.) 109, 117, 322, 328, 426, 439
 Lajos Bátyám → Comáromy Lajos
 Lajos Fülöp, I. 442
 Lakatos István 338
 Lamberti 205, 416
 Lamberti, Camillo 416
 Lámek 252
 Landerer → Fűskúti Landerer Mihály
 Landerer de Fűskút, iunior Michael → Fűskúti Landerer Mihály, ifj.
 Landerer Lipót Ferenc 439
 Landerer Mihály → Fűskúti Landerer Mihály
 Landerer v. Fűskút dem Jüngern, Michael → Fűskúti Landerer Mihály
 Lányi → Lányi József, kisszántói
 Lányi József → Lányi József, kisszántói
 Lányi József, kisszántói (Lányi József, Lányi) 27, 182, 193, 194, 247, 394, 406, 440
 László → Kazinczy László
 Latinovics János (Latinovics) 80, 300, 440
 La Tour → Latour
 Latour (ezred) (La Tour) 415, 439
 Látszeghi Elek (Látszeghi, Ládszegi) 275
 Lazansky, Prokop 347
 Léh István (Stephanus Léh) 251
 Lenkefi Ferenc 229, 327, 356, 420, 421, 422, 425, 428, 436, 450, 452
 Leopold → Lipót, II.
 Leopold, II. → Lipót, II.
 Leopold, Első → Lipót, I.
 Leopold Főherceg → Sándor Lipót (nádor)
 Leopold, Regni Báro → Pálffy Lipót
 Lessing, Gotthold Ephraim 315
 Liechtenstein (herceg) 199, 340, 412
 Lichtenstein Mária Jozefa 427
 Liedemann → Liedemann János Sámuel
 Liedemann János Sámuel 187, 398
 Lindau (báro) 205, 416
 Lindenblatt 339
 Link, Gottlieb Christian Carl 320
 Lipót, I. (Első Leopold) 294, 425
 Lipót, II. (magyar király és német-római császár; Leopold, Leopold, II.; Lipót főherceg) 21, 48, 57, 138, 204, 212, 265, 274, 300, 305, 337, 338, 339, 396, 418, 420, 423, 424, 425, 427, 431, 432, 434, 439, 440, 441, 442, 443, 445, 448, 450, 451, 452, 457, 460, 463
 Lipót, II. (toszkánai nagyherceg) 427
 Lipót főherceg → Lipót, II.
 Lisse → Lissze
 Lissze (Lisze) 18, 131, 239
 Livius, Titus (Livius, Titus Livius) 153, 277, 364
 Lobkowitz (ezred) 420
 Lodron → Lodron-Laterano, Franz von
 Lodron család 233, 329
 Lodroni → Lodron-Laterano, Franz von
 Lódróni → Lodron-Laterano, Franz von
 Lodron-Laterano, Franz von (Lodron, Lódróni, Lódróni) 12, 119, 233, 328, 329
 Lonovics, Dr → Lonovics Imre

- Lonovics Imre (Lonovics, Dr) 15, 54, 235, 440
 Lonovics József 440
 Lónyay Gábor 216
 Lónyai László 129, 440
 Lónyai László, ifj. 440
 Lónyai Menyhért 440
 Lormiller → Lohrmüller, Philipp
 Lohrmiller → Lohrmüller, Philipp
 Lohrmüller, Philipp (Lohrmiller, Lormüller, Lormiller) 16, 34, 62, 116, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 235, 254, 281, 440
 Lormiller → Lohrmüller, Philipp
 Lormüller → Lohrmüller, Philipp
 Losonczi Jós[ef] → Losonczi József
 Losonczi József (Losonczi Jós[ef]) 13, 234, 440
 Lotharingiai Károly 425
 Louis XVI. → Lajos, XVI.
 Louis XVIII. → Lajos, XVIII.
 Louisa 340
 Louis Antoine (angoulemi herceg; Duc d'Angoulême) 109, 322
 Loyan (Fräulein) 198, 411
 Loysi → Kraynik Aloyz
 Loyzi → Kraynik Aloyz
 Lőkös István 299, 441, 462
 Lugossy család 221
 Lugossy Ferencz 221
 Lugossy József 214, 221, 222, 224, 226, 282
 Lugossy József, ifj. 221
 Lukács Franciska 436
 Lukács László (Ladislaus Lukács) 264, 265, 393, 418, 430, 441, 449
 Lukács Pál 10, 53, 55, 67, 89, 180, 287, 391, 440, 441
 Lukácsi Zoltán 229, 252
 Luzénszky család (Luzsinszky család) 411
 Luzénszky → Büssyné
 Luzsinszky család → Luzénszky család
 Luzsinszky → Büssyné

 Maasburg, M. Friedrich von 313, 314, 323
 Machiavelly → Machiavello Miklós
 Machiavello Miklós (Machiavelly) 284
 Madách Imre 440
 Madách Sándor (Madács Sándor) 72, 76, 77, 271, 295, 433, 440
 Madács Sándor → Madách Sándor
 Madonna → Szűz Mária
 Mágus → Rill
 Mahomet → Mohammed
 Mailáth György → Mailáth György, Székhelyi
 Mailáth György, Székhelyi (Mailáth György; Majláth, Georgius; Majláth György; Majláth György, Székhelyi) 77, 194, 202, 406, 407, 418, 441
 Mailáth József 441
 Májerfi 50, 267
 Majláth, Georgius → Mailáth György, Székhelyi
 Majláth György → Mailáth György, Székhelyi
 Majláth György, Székhelyi → Mailáth György, Székhelyi
 Majthényi László 71, 290, 441
 Makay Katalin 262
 Makk Antal 441
 Makk Domonkos (Makk, Pater; Makk, Péter) 9, 53, 55, 89, 97, 179, 307, 391, 440, 441
 Makk, Pater → Makk Domonkos
 Makk, Péter → Makk Domonkos
 Malesherbes, M. de 302
 Máli → Malie
 Malie (Máli) 97
 Mályusz Elemér 250, 285, 289, 294, 305, 306, 310, 317, 335, 354, 418, 420, 423, 424, 429, 431, 438, 441, 443, 445, 446, 448, 449, 451, 452, 455, 457, 460, 463
 Mályuszné Császár Edit 462
 Mansel, Philip 322
 Mária Amália (Habsburg – Lotaringiai; Amália, Clementina) 87
 Marcus Antonius 242
 Marc-Aurel → Marcus Aurelius
 Marcus Aurelius 20, 241, 242
 Marczali Henrik 424, 439, 441, 448, 458, 460, 461, 463
 Maret → Maret, Hugues-Bernard
 Maret, Hugues-Bernard (Bassano hercege, Bassanoi herceg, Maret) 110, 323, 324, 421, 442
 Mária Amália 242, 305
 Mária Antónia → Marie Antoinette
 Mária Krisztina 272
 Mária Lujza 423
 Mária Magdolna 286, 298, 442
 Mária Terézia (Maria Theresia, M[ária] Theresia) 51, 56, 246, 272, 273, 313, 411, 418, 427, 430, 432, 433, 434, 439, 452, 458
 Maria Theresia → Mária Terézia
 M[ária] Theresia → Mária Terézia
 Marie 186, 398
 Marie Antoinette (Mária Antónia) 418, 439
 Marie-Thérèse Charlotte de France 322
 Maris → Nagy Maris
 Márki Sándor 298, 299, 300
 Markov, Walter
 Markusfalvi Gál Mózes (Gál Mózes) 10, 107, 442

- Marmontel, Jean Francois 281
 Martin, Franz 329, 425
 Martinides László 438
 Martinides Lászlóné Kraynik Terézia (Tsercsi, Csercsi) 13, 129, 153, 180, 186, 234, 335, 364, 398, 438
 Martin[ovics] → Martinovics Ignác
 Martinovich → Martinovics Ignác
 Martinovics Ignác (Martin[ovics], Martinovich, Martinovics, Martinovics Ignacz József, Martinovics József) 15, 18, 46, 50, 53, 57, 77, 78, 79, 80, 81, 85, 87, 89, 91, 105, 143, 165, 166, 169, 195, 212, 219, 220, 235, 238, 248, 267, 268, 274, 275, 286, 289, 297, 298, 300, 306, 320, 343, 354, 364, 371, 376, 377, 378, 382, 408, 411, 415, 419, 423, 426, 430, 440, 441, 442, 448, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 458
 Martinovics Ignacz József → Martinovics Ignác
 Martinovics József → Martinovics Ignác
 Márton, Dr. → Marton István
 Marton István (Márton, Dr.) 15, 54, 235, 271, 443
 Márton István → Marton István
 Marton János 443
 Márton József 421
 Mathessen (ezred) 338
 Mathuzsálem 33, 252
 Matsch, Erwin 329
 Matthison → Matthisson
 Matthisson (Matthison) 45, 260
 Maulbertsch, Franz Anton 334
 Mednyánszky család 298, 299
 Medúza 154
 Meerfeld (ezred) 24, 245
 Meerweldt (ezred) 420
 Meiszner Katalin 445
 Melczer → Melczer László, Kellemesi
 Melczer László, Kellemesi 77, 297, 443
 Menandros 251
 Mendelssohn, Moses 315
 Menz, Doctor → Menz, Ignaz
 Menz, Dr. → Menz, Ignaz
 Menz, Dr. Ignaz → Menz, Ignaz
 Menz, Ignaz (Menz, Doctor; Menz, Dr.; Menz, Dr. Ignaz) 16, 35, 37, 131, 132, 135, 205, 235, 254, 340, 342, 416, 443, 450
 Meskó Anna → Kapy Lászlóné
 Meskó család 137, 345
 Messalina (császárnő) 280
 Mészár (fiatal prédikátor) 13, 234, 443
 Meszaros → Mészáros János
 Mészáros János (ezred) (Meszaros, Mészáros) 24, 63, 245, 283, 335
 Metastasio, Pietro 20, 45, 241, 242, 307
 Meusel, Johann Georg 420, 430
 Mezei Márta 210
 Mezőssy Éva 453
 Migazzi (érsek) 432, 440
 Mignel → Klobusiczky Miczi
 Mihákovics József 335, 439
 Mikes Kelemen 266
 Miklós → Kazinczy Miklós
 Mikó Pálné 421
 Mikos → Mikos László, Tarrodházi
 Mikos László → Mikos László, Tarrodházi
 Mikos László, Tarrodházi (Mikos; Mikos László) 69, 287, 288, 443
 Milesz Béla 212, 216, 219, 220, 226
 Miller József → Miller József
 Miller József (Miller József) 11, 111, 112, 114, 232, 443
 Minósz 325
 Miskolczy Ambrus 212, 267, 274, 460, 461
 Mitrofanov, Paul von 434
 Mitterbacher Mátyás (Mitterpacher) 149, 360
 Mitterpacher → Mitterbacher Mátyás
 Mitrovszki → Mitrovszky
 Mitrovszky (ezred; Mitrovszki) 10, 107, 232, 320
 Mocsáry Antal 435
 Mocsáry Bora 455
 Modena (ezred) 429
 Mohammed (Mahomet) 33, 252
 Mólnár → Molnár János
 Molnár András 393
 Molnár Antal 157, 368
 Molnár Antal (református lelkész) 454
 Molnár Béla 462
 Molnár, Dr. 18, 133, 239
 Molnár István 158, 181, 443
 Molnár János (Mólnár) 79, 80, 300, 420, 443
 Molnár Mihály 428
 Montecuccoli 425
 Mozart, Wolfgang Amadeus 261, 329
 Mustafa 294
 Müller, W. 330
 N. → Nizsnyánszky György
 Nádasdy (ezred) 415
 Nagy (Inspector) 168, 380
 Nagy Gábor 426
 Nagy Géza 251
 Nagy István 449
 Nagy Iván 246, 247, 257, 270, 345, 411, 427, 438, 440, 448, 455, 458, 462

- Nagy Jeromos 414
 Nagy Maris (Maris) 336
 Nagy Sándor 292, 433
 Nagylaki Károly 313
 Nákó család 462
 Nánási Ferencz 13, 234, 444
 Náni → Pottornyay Ilona
 Napoleon → Bonaparte, Napoléon
 Napóleon → Bonaparte, Napoléon
 Náprádi Teréz 448
 Nassau-Usingen (ezred) 425
 Nemessányi → Nemessányi András
 Nemesisz 116, 327
 Nemessányi András (Nemesányi, Nemessányi Antal) 15, 54, 235, 271, 444
 Nemessányi Antal → Nemessányi András
 Nemessányi János 444
 Német → Németh János, Nyéki
 Németh → Németh János, Nyéki
 Németh Béla 429
 Németh Gyula 429
 Németh János → Németh János, Nyéki
 Németh János, Nyéki (Német; Németh; Németh János; Nemetth) 21, 43, 46, 56, 65, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 83, 84, 85, 87, 105, 160, 171, 189, 196, 201, 206, 258, 262, 272, 275, 285, 289, 292, 293, 294, 296, 297, 299, 300, 303, 304, 309, 319, 360, 363, 364, 368, 369, 371, 372, 384, 389, 391, 392, 395, 408, 431, 438, 441, 444, 448, 449, 453
 Németh László 437
 Nemetth → Németh János, Nyéki
 Nero, Lucius Domitius Ahenobarbus 20, 241, 242, 280
 Néró → Nero, Lucius Domitius Ahenobarbus
 Neugebauer (ezred) 115, 116, 327
 Neumiller → Újgyörgyi József
 Neumüller → Újgyörgyi József
 Nicolaus Kazinczy → Kazinczy Miklós
 Niczky István 246
 Nini → Prónayné
 Niny → Prónayné
 Nisnyánszky → Nizsnyánszky György
 Nizsnyanszky → Nizsnyánszky György
 Nizsnyánszky → Nizsnyánszky György
 Nizsnyánszky György (N; N(izsnyánszky); Nisnyánszky; Nizsnyanszky; Nizsnyánszky; Nyisnánszky; Nyisnyánszky) 70, 72, 73, 143, 144, 150, 151, 153, 164, 165, 166, 175, 200, 201, 288, 354, 360, 361, 362, 363, 377, 378, 387, 444
 Noé (Madame de Kónig) 187, 314
 Noé, Catharina → Grünerspergné
 Noé, Monsieur Jean de 186, 314
 Noë → Prandstätter, Martin Joseph
 Notus → Heister, Philipp
 Nováki → Novák Ignác
 Novák Ignác (Novák, Nováki) 21, 27, 50, 66, 67, 68, 73, 75, 79, 82, 86, 87, 89, 90, 92, 106, 107, 141, 171, 180, 243, 267, 268, 286, 300, 320, 327, 352, 364, 384, 391, 444
 Novalis (Hardenberg, Friedrich Leopold von) 33, 253
 Nyisnánszky → Nizsnyánszky György
 Nyisnyánszky → Nizsnyánszky György
 Nyomárkay József 460
 Odüsszeusz 324, 404
 Okolicsányi János (Okolicsányi, Joannes; Okolicsányi Sándor) 189, 193, 196, 197, 218, 350, 404, 405, 409, 410, 445
 Okolicsányi, Joannes → Okolicsányi János
 Okolicsányi Sándor → Okolicsányi János
 Orbán László 209, 256, 257, 294, 336
 Orczy család 421
 Orczy István 421
 Orczy József 51, 124, 333, 445, 449
 Orczy László 432, 445, 455
 Ordódi → Ordódy Károly
 Ordódy Károly (Ordódi) 79, 299, 425, 445, 462
 Ortvay Tivadar 308, 309
 Osterloh, Karl-Heinz 330
 Osvald Ferenc 50, 267
 Ovid → Ovidius
 Ovidius (Ovíd) 30, 249, 330
 Ötvös → Eötvös Pál
 Ötvös → Eötvös Pál
 Őz Pál → Őz Pál
 Őz Pál (Őz Pál; Őz, Paul) 15, 18, 33, 46, 53, 56, 67, 84, 85, 235, 238, 253, 273, 287, 303, 383, 384, 444, 445, 452
 Őz, Paul → Őz Pál
 Paitzkoffer Antal (Pajzkoffer Antal; Peizkoffer) 15, 54, 235, 271, 445
 Pajkossy Gábor 286
 Pajzkoffer Antal → Paitzkoffer Antal
 Pál, I. (orosz cár) 322
 Pálffy család 441
 Pálffy → Pálffy Károly
 Pálffy Ferenc 38, 135, 339, 342, 446
 Pálffy Károly (Pálffy) 86, 303
 Pálffy János (ezred) 24, 245, 462
 Pálffy Lipót (Leopold, Regni Báró) 38, 135, 255, 342, 446

- Pallás 154
 Papp Júlia 212, 229, 393
 Papp Miklós, K. 307
 Pastor, Ludwig Freiherr von 279
 Pásztor Dániel → Pászthor Dániel
 Pászthor Dániel (Pásztor Dániel) 212, 219
 Pászthory Sándor 440
 Patonay József 451
 Patzer, Franz 411
 Pauler Gyula 262
 Paulus, Aemilius 337
 Péchy → Péchy Imre
 Péchy Imre, id. 157, 368
 Péchy Imre, Ifj. → Péchy Imre
 Péchy Imre (Péchy; Péchy Imre, Ifj.; Pécsy Imre)
 52, 70, 99, 143, 144, 145, 146, 152, 155, 161,
 183, 191, 200, 270, 288, 356, 357, 363, 365,
 373, 394, 404, 446
 Péchy Imréné Prónay Magdolna 365, 446
 Péchy Sándor 437
 Péchy Sándorné → Péchy Sándorné Kazinczy
 Zsuzsanna
 Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsa → Péchy Sán-
 dorné Kazinczy Zsuzsanna
 Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsanna (Kazin-
 czy Zsuzsanna; Péchy Sándorné; Péchy Sán-
 dorné Kazinczy Zsuzsa; Susi) 140, 141, 142,
 143, 169, 186, 247, 285, 352, 353, 382, 398,
 437
 Péczeli József (Pétzeli József) 364
 Pécsy Imre → Péchy Imre
 Peizkoffer → Paitzkoffer Antal
 Peperle (Josephine, Peperle, Pepie) 99
 Pepie → Peperle
 Pepolinus → Honrichs, Joseph
 Pesti Brigitta 229
 Pethő Jakab 32, 251
 Petki Nagy Zsuzsánna 458
 Petőfi Sándor 211, 282
 Petrik Géza 264
 Petschart 339
 Pettkő Béla 246, 440, 450
 Pétzeli József → Péczeli József
 Pfal, Vincent Benedikt 311
 Pfeiffer János 433
 Phaëdrus (Phaëdrusz) 33, 252
 Phaëdrusz → Phaëdrus
 Phaeton (Phaëton) 30, 120, 330
 Pilgram, Franz Anton 334
 Piso 280
 Pius, VI. (pápa; Braschi, Giovanni Angelo) 60,
 61, 279, 324, 422, 446
 Plathy Anna 440
 Platón 252, 290
 Plecz → Pletz, Josef
 Pletz → Pletz, Josef
 Pletz, Josef (Pleczy, Pletz) 9, 80, 89, 90, 91, 92,
 232, 307, 309, 446
 Plezsnýalszky Ferencz (Franz) 137, 345
 Ployer nevű kisasszony 424
 Plutarch → Plutarchos
 Plutarchos (Plutarch; Plutarchus; Plutarkhosz)
 106, 153, 181, 252, 277, 320, 337, 364, 392
 Plutarchus → Plutarchos
 Plutarkhosz → Plutarchos
 Podmaniczky 269
 Podmaniczky Amália → Wartensleben Károly-
 né
 Podmaniczky Anna Mária → Beleznay Miklós-
 né Podmaniczky Anna Mária
 Podmaniczky József 310
 Podmaniczky László 335, 446
 Podmaniczky Lászlóné → Podmaniczky László-
 né, Radvánszky Karolina
 Podmaniczky Lászlóné, Radvánszky Karolina
 (Podmaniczky Lászlóné) 128, 335, 446, 448
 Podmaniczky Terézia 455
 Pogány → Pogány Ádám
 Pogány, Adam[us] → Pogány Ádám
 Pogány Ádám 26, 65, 69, 143, 285, 287, 288,
 354, 446
 Pokoltelky Kondi Miklós → Kondé Miklós,
 Pókateleki
 Pollak, Franz 419
 Polyfémus (Cyclopsz) 110, 192, 324, 404
 Pongrácz János 256
 Pongrácz József 447
 Pongrácz Judit → Pongrácz Judith Klára
 Pongrácz Judith-Clára → Pongrácz Judith
 Klára
 Pongrácz Judith Klára (Pongrácz Judit, Pong-
 rácz Judith-Clára) 139, 447, 456
 Poór János 397, 423
 Poroszlay → Poroszlay János
 Poroszlay János 128, 447
 Pottornyay Ilona (Náni) 186, 397, 455
 Pottornyay Klára (Poturnyai Klára) 257
 Poturnyai Klára → Pottornyay Klára
 Power, Franz 11, 232, 447
 Prandel → Angiolini Ferenc
 Prandstätter, Martin → Prandstetter, Martin
 Joseph
 Prandstetter, Martin Joseph (Noë; Prandstätter,
 Martin) 203, 414, 447
 Pražák, Richard 332
 Preyssac (ezred) 420

- Principato, Aurelio 302
 Prisztér Szaniszló 368
 Probus → Ruzsitska, Georg
 Procella 204
 Prónay László 39, 256, 432, 462
 Prónay Magdolna → Péchy Imréné Prónay Magdolna
 Prónay Simonné Hirgeist Anna (Nini, Niny) 125, 126, 127, 333, 334, 432, 456
 Prónay Simon 432
 Prusinszki → Prusinszky József
 Prusinszki József → Prusinszky József
 Prusinszky József → Prusinszky József
 Prusinszky József (Prusinszki, Prusinszki József, Prusinszky József, Pruzsinszky József) 10, 54, 55, 67, 89, 96, 232, 287, 447
 Pruzsinszky József → Prusinszky József
 Pscherer → Pscherer András
 Pscherer András (Bescherer, Bschérer, Pscherer, Pschérer, Psérer) 27, 66, 87, 171, 172, 247, 286, 304, 384, 447
 Pschérer → Pscherer András
 Psérer → Pscherer András
 Puky Ferenc 290, 451
 Puky László 194, 202, 406, 407, 448
 Pylades 326

 Ráday család 420, 459
 Ráday Gedeon 284, 428
 Radnóti Sándor 320
 Rados Jenő 352
 Radvánszky György 285
 Radvánszky János 448
 Radvánszky Polixénia 364
 Radvánszky Teréz → Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia
 Ragályi Mária 436
 Ragályi Zsuzsanna 436
 Rakics (rác közlegény) 81, 86, 301
 Rákóczi család 455
 Rákóczi Ferenc, I. 463
 Rákóczy Ferencz, II. 49, 266
 Rákóczy György → Rákóczy György
 Rákóczy György (Rákoczy György; Terislaw) 49, 266
 Rákóczy József 49, 266
 Rátkay 181, 392
 Rátkay család 392
 Rátonyi → Rátonyi Gábor, Adorjáni
 Rátonyi Gábor → Rátonyi Gábor, Adorjáni
 Rátonyi Gábor, Adorjáni (Rátonyi; Rátonyi Gábor) 27, 66, 247, 286, 448
 Razumovszky 132

 Rédey Ferencz → Rhédey Ferenc
 Rédey Lajosné → Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia
 Regmeczi → Regmeczi P. János
 Regmeczi P. János 283, 313
 Rehm, Christoph Peter 320
 Reiche, Oswald
 Reinalter, Helmut 418, 419, 420, 424, 426, 429, 431, 432, 434, 435, 436, 438, 439, 440, 441, 443, 445, 447, 448, 449, 450, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 463
 Reischl 243
 Rékey 13, 130, 234, 336
 Rettegi, Sigismund de → Rettegi Zsigmond
 Rettegi Sigmond → Rettegi Zsigmond
 Rettegi Zsigmond (Rettegi Sigmond; Rettegi, Sigismund de) 181, 201, 392, 393, 448
 Rexa Dezső 436, 461
 Reviczky József Károly 123, 332
 Rezik János 285
 Rhadamantus → Rhadamantusz
 Rhadamantusz (Rhadamontusz, Rhadamantus) 112, 188, 325, 399
 Rhadamontusz → Rhadamantusz
 Rhédey Ferenc (Rédey Ferencz) 184, 396, 448
 Rhédey Lajos 390, 396, 448, 456
 Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia (Rédey Lajosné) 178, 390
 Riedel, Andreas (Riedele, Riedele András, Riedele András Miklós, álnevek: Donadieu, Baldram) 16, 35, 36, 37, 38, 40, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 203, 204, 205, 215, 218, 222, 235, 236, 254, 255, 257, 282, 317, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 350, 351, 414, 415, 416, 424, 429, 434, 443, 448, 449, 450
 Riedele → Riedel, Andreas
 Riedele András → Riedel, Andreas
 Riedele András Miklós → Riedel, Andreas
 Riedel, Karl 338
 Riel → Rill
 Rill (Christ, Riel, Mágus) 16, 36, 131, 203, 205, 235, 254, 338, 414, 416, 449
 Ring Adorján 223, 224
 Ring Éva 418, 419, 420, 424, 426, 432, 435, 436, 438, 440, 441, 445, 447, 449, 454, 456, 457, 458, 460, 463
 Robespierre, Maximilian 212
 Robur → Jeline, Heinrich
 Rodlmeyer 439
 Roggendorf Alojzia → Török Lajosné Roggendorff Aloisia
 Roggendorff család 411

- Roggendorff, Josepha Ernestine 411
 Roggendorff, Marianna 198, 411
 Rohonyi Zoltán 225
 Rolly József (Roly) 24, 245, 422
 Rolly Katalin 422
 Roly → Rolly József
 Rotschütz 344
 Rothschild, Caroline (Rotschütz, Charlotte) 414, 415
 Rotschütz, Charlotte → Rothschild, Carolina
 Rothschild, Elise (Rotschütz, Lisette von; Cherubin) 344, 414
 Rothschildné → Rotschütz, Wilhelmine Freyin von
 Rotschütz, Lisette von → Rothschild, Elise
 Rotschütz, Wilhelmine Freyin von (Rotschütz, Rubicunda) 136, 344
 Rosenthal 92, 310
 Rosenfeld 150, 361
 Rosenstrauch-Königsberg, Edith 430
 Rosenthal → Rosenberg
 Rossi 117, 124, 327
 Rosti János → Rosty János
 Rosti Pál → Rosty Pál
 Rosti, Paul → Rosty Pál
 Rosty János (Rosti János) 10, 27, 53, 55, 79, 89, 95, 96, 103, 232, 247, 260, 304, 312, 317, 444, 449, 459
 Rosty Pál (Rosti Pál; Rosti, Paul) 15, 27, 54, 67, 235, 247, 287, 449
 Rotter (kirurgus) 12, 122, 123, 233, 449
 Royer Ferentz 392
 Rozgonyi, Elise de 99, 187, 314
 Rózsa György 370
 Rózsa Péter 332
 Rubicunda → Rotschütz, Wilhelmine Freyin von
 Rudinszky József (Rudnyinszki) 162, 374
 Rudnay Sándor 267
 Rudnyák József (Rudnyák Pepi) 94, 422, 449
 Rudnyák Pepi → Rudnyák József
 Rudolf (magyar király; Rudolf, II. német-római császár) 462
 Rudolf, II. → Rudolf (magyar király)
 Rudnyinszki → Rudinszky József
 Ruiz, Alain 418, 419, 420, 424, 426, 429, 432, 435, 436, 438, 439, 440, 441, 445, 447, 449, 450, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 463
 Ruzicska → Ruzsitska, Georg
 Ruzicska, Georgius → Ruzsitska, Georg
 Ruzsicska György → Ruzsitska, Georg
 Ruzsicskai → Ruzsitska, Georg
 Ruzsitska, Georg (Probus; Ruzicska, Georgius; Ruzsicskai; Ruzsicska György; Ruzsicskay György; Ruzsicskay, Georgius Probus) 16, 35, 37, 131, 132, 133, 134, 203, 205, 235, 254, 255, 338, 339, 340, 341, 346, 351, 414, 416, 449, 450
 Ruzsicskay, Georgius Probus → Ruzsitska, Georg
 Ruzsicskay György → Ruzsitska, Georg
 Ruzsitska György (1789–1869) 338
 S. Ch. → Steinling, Christian
 Sadie, Stanley 338
 Sági Mihály → Sági Mihály
 Sági Anna 427
 Sági Ferenc 298, 299, 300
 Sági Mária 427
 Sági Mihály 27, 54, 65, 286, 450
 Sali 12, 233
 Sándor, I. 411
 Sándor Leopold → Sándor Lipót
 Sándor Lipót (nádor) (Leopold Főherceg, Sándor Leopold) 21, 25, 51, 64, 87, 242, 246, 275, 283, 285, 289, 292, 294, 296, 297, 303, 305, 306, 317, 356, 357, 371, 379, 380, 381, 384, 386, 388, 391, 429, 434, 438, 446, 449, 450, 453
 Sanson, Charles-Henri 302
 Sanson, Henri-Clément 302
 Sárkány Pál 453
 Sárkány Zsuzsanna 453
 Sárközy István 315, 444, 449
 Saróy Szabó Sámuel → Szabó Saróy Sámuel
 Saróy Szabó Sámuel → Szabó Saróy Sámuel
 Sallust → Sallustius
 Sallustius (Sallust, Szalluszt) 153, 274, 277, 337, 364
 Saurau 421
 Sauer Kajetán 145, 356
 Scharlach (ezredes) 344
 Schedel → Schedel, Thomas
 Schédel → Schedel, Thomas
 Schedel, Thomas (Schedel, Schédel, Sum) 16, 35, 37, 203, 205, 235, 254, 255, 414, 416, 450
 Schneider → Schneider, Johann Gottlob
 Schneider, A. G. 364
 Schneider, Johann Gottlob 120, 330, 450
 Schirmer (felcser) 24, 245
 Schlözer → Schlözer, August Ludwig
 Schlözer, August Ludwig (Schlözer, Schlötzer) 90, 231, 308
 Schlötzer → Schlözer, August Ludwig
 Schmall Lajos 360, 433, 438, 447
 Schönhammer 317, 318
 F. A. Schraembl → Schrämbel, F. A.
 Schramek → Šramek, František

- Schrámek → Šramek, František
 Schramekné → Šramekné
 Schrämbl, F. A. (F. A. Schraembl) 244
 Schröter (Schröter) 100, 101, 104, 105, 106, 277, 318, 320
 Schröter → Schröter
 Schwaiger, Georg 324
 Schwarzenberg, Josef 409
 Schweizer Ferenc 31, 32, 250
 Schwenck, Gottlieb → Schwenk, Gottlieb
 Schwenk → Schwenk, Gottlieb
 Schwenk, Gottlieb (Schwenck, Gottlieb) 10, 232, 450
 Sehy → Sehy Ferenc
 Sehy Ferenc (Kemény Ferenc) 15, 54, 235, 450, 451
 Sémonville, Charles-Louis 323, 324
 Semsey András 182, 393, 441, 451
 Seneca, Lucius Annaeus 61, 280, 301, 413
 Sennyey család 246
 Sennyey kisasszony 25, 65, 246, 285
 Sepherl 12, 233
 Seppelt → Seppelt, Franz Xaver
 Seppelt, Franz Xaver (Seppelt) 324
 Sextus 20, 241
 Shakespeare, William 256, 392
 Sigárdy → Zsigárdy Valentin
 Sigmond → Sigmonde
 Sigmonde (Sigmond) 16, 35, 131, 132, 205, 236, 416, 451
 Sigray → Sigray Jakab
 Sigray, Jacques → Sigray Jakab
 Sigray Jakab (Sigray; Sigray, Jacques; Zsigrai; Zsigray; Zsigray Jakab) 15, 18, 46, 53, 54, 70, 71, 77, 78, 79, 80, 87, 165, 166, 169, 205, 235, 238, 260, 261, 262, 275, 289, 297, 304, 351, 364, 371, 376, 377, 378, 382, 393, 417, 424, 442, 451, 459
 Siklóssy László 247, 267
 Silagi, Denis 300, 337
 Simai Kristóf (Simay Kristóf, Sima Márton) 32, 251
 Sima Márton → Simai Kristóf
 Simay Kristóf → Simai Kristóf
 Siskovics (ezred) 461
 Smitmer, von család 450
 Socrates → Szókratész
 Socratesz → Szókratész
 Soliman, Angelo 283
 Sonnenfels → Sonnenfels, Josef von
 Sonnenfels, Josef von (Sonnenfels; Sonnenfels, Joseph von) 106, 120, 330, 451
 Sonnenfels, Joseph von → Sonnenfels, Josef von
 Somogyi → Somogyi János, Megyesi
 Somogyi Dániel 451
 Somogyi János → Somogyi János, Megyesi
 Somogyi János, Megyesi 69, 70, 76, 84, 291, 307, 451, 456
 Somogyi]Ferenc 451
 Somsich Lázár 260
 Soós György 27, 65, 247
 Soós István 229, 428, 434
 Spielmann (ezredes) 92, 93, 452
 Spisits → Spissich János
 Spissich János (Spisits) 181, 393
 Splényi Gábor 172, 452
 Splényi Gáborné 172
 Šramek, František (Schramek, Schrámek) 96, 102, 103, 104, 105, 106, 313, 316, 317, 397
 Šramekné (Schramekné) 102
 Stainer Antal (Stainer, Antonius) 401
 Stainer, Antonius → Stainer Antal
 Stanislás → Roggendorf, Marianna
 Sterne, Lawrence 260
 Steinling → Steinling, Christian
 Steinling, Christian (S. Ch.) 11, 115, 232, 452
 Stephan → Kazinczy István
 Sterly, Bonaventura (Sterly, P.) 172, 385, 452
 Sterly, P. → Sterly, Bonaventura
 Stettner-Zádor György 211, 212, 213, 282
 Strada Ferenc 306, 434
 Stunder, Johann Jakob 159, 370
 Sturm, Anton 144, 149, 356, 359, 452
 Sugár István 427
 Suetonius (Svetón) 153, 364
 Sulla, Lucius Cornelius (Sulla, Sylla) 57, 274
 Sulzer, Johann Georg 315
 Sulyovszky → Szulyovszky Menyhért
 Sum → Schedel, Thomas
 Susi → Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsanna
 Sylla → Sulla, Lucius Cornelius
 Svaiger Emer. Antonius 444
 Svetón → Suetonius
 Swieten, Gerhard van 330, 452
 Swieten, Gottfried van 120, 330, 452
 Swoboda, Vinzenz (Szvoboda) 10, 232, 452
 Szabó Imre 271, 289, 290
 Szabó János (főszolgabíró) 299
 Szabó János (más) 259, 320
 Szabó János → Aszalay János
 Szabó László (főhadnagy) 12, 124, 234, 333, 452
 Szabó László → Szentjóni Szabó László
 Szabó Márton 454
 Szabó nevű asszony 122, 331
 Szabó Sámuel (hadnagy) 432

- Szabó Sámuel → Szabó Sáróy Sámuel
 Szabó Sárái → Szabó Sáróy Sámuel
 Szabó-Sárái → Szabó Sáróy Sámuel
 Szabó-Sáray → Szabó Sáróy Sámuel
 Szabó Sáróy Sámuel (Sáróy Szabó Sámuel; Sáróy Szabó Sámuel; Szabó Sárái; Szabó-Sárái; Szabó-Sáray; Szabó Sáróy, Samuel; Szabó-Sároty; Szabó Sáróy Sámuel) 19, 72, 74, 75, 76, 85, 156, 157, 167, 169, 175, 178, 180, 182, 201, 240, 295, 302, 350, 363, 366, 368, 380, 382, 387, 390, 391, 394, 452
 Szabó Sáróy, Samuel → Szabó Sáróy Sámuel
 Szabó-Sároty → Szabó Sáróy Sámuel
 Szabó Sáróy Sámuel → Szabó Sáróy Sámuel
 Szakály Orsolya 396, 461
 Szakmáry Mária → Szathmáry Mária
 Szalay László 447
 Szalluszt → Sallustius
 Szántó Konrád 324
 Szapáry Leopoldina 462
 Szathmáry Mária (Szakmáry Mária) 459
 Szauder Mária → Szauder Józsefné
 Szauder József 225, 448, 454
 Szauder Józsefné (Szauder Mária) 225, 226, 229
 Széchényi Ferenc 214, 222, 224, 431
 Széchenyi István 212
 Szecsenác → Szecsenacz Jakab
 Szecsenacz Jakab (Szecsnács Sándor, Szecsenác) 54, 91, 271, 309, 452, 453
 Szecsnács Sándor → Szecsenacz Jakab
 Szekfű Gyula 251, 434
 Szemere → Szemere Albert
 Szemere Albert 25, 141, 246, 453
 Szemere Amália 453
 Szemere Ferenc 453
 Szemere György 453
 Szemeréné → Sárkány Zsuzsanna
 Szemere Pál 212, 420, 453, 461
 Szén Antal 45, 53, 55, 74, 79, 84, 85, 88, 260, 302, 303, 339, 427, 453, 454
 Szén Károly 74, 75, 79, 89, 294, 299, 364, 454
 Szent Anna
 Szent András
 Szent István 180, 198, 366, 391, 411, 418, 422, 427, 434, 440, 441, 443, 446, 450, 451, 452, 455, 460, 463
 Szent Márton 366
 Szent Mihály 436
 Szent Móric 425
 Szent Pál 33, 252
 Szent Peprómene 46, 262
 Szent Rókus
 Szent Vencel (Szent Wenzel, Wenczel) 131, 205, 338, 416
 Szent Vítus 416
 Szent Wenzel → Szent Vencel
 Szentesi Edit 370
 Szent-Györgyi → Szentgyörgyi István
 Szentgyörgyi István (Szent-Györgyi) 26, 65, 285, 454
 Szentgyörgyi József 307, 337
 Szent-Imrey Pál 48, 265
 Szent Iványi → Szentiványi József
 Szentiványi Anna 27, 247
 Szent-Iványi Benedek 66, 226
 Szent-Iványi József → Szentiványi József
 Szentiványi Ferenc 257
 SzentIványi József → Szentiványi József
 Szentiványi József → Szentiványi József
 Szentiványi József (Szent Iványi, SzentIványi József, Szentiványi József, Szent-Iványi Benedek, Szent-Iványi József) 13, 27, 66, 227, 234, 286, 454
 Szentjóbi Szabó László (Szabó László, Szent-Jóbi Szabó László, Szent Jóbi, Szent Jóbi Szabó László) 15, 16, 53, 55, 76, 79, 84, 88, 125, 139, 222, 235, 271, 333, 350, 351, 413, 428, 454, 455, 459
 Szent-Jóbi Szabó László → Szentjóbi Szabó László
 Szent Jóbi → Szentjóbi Szabó László
 Szent Jóbi Szabó László → Szentjóbi Szabó László
 Szentmariai → Szentmarjay Ferenc
 SzentMariay, Franciscus → Szentmarjay Ferenc
 SzentMarjay, Franciscus → Szentmarjay Ferenc
 Sz. Marjai → Szentmarjay Ferenc
 SzentMarjai → Szentmarjay Ferenc
 Szent Marjai → Szentmarjay Ferenc
 Szentmarjay → Szentmarjay Ferenc
 Szentmarjay Anna 164
 Szentmarjay Ferenc (Szentmariai; SzentMariay, Franciscus; SzentMarjay, Franciscus; Sz. Marjai; SzentMarjai; Szent Marjai; Szentmarjay; SzentMarjay Ferenc; SzentMarjay Ferenc; Szent Marjay Ferenc; Szent-Marjay Ferenc) 15, 18, 46, 53, 69, 70, 71, 77, 79, 80, 164, 165, 166, 169, 201, 235, 238, 262, 270, 286, 287, 288, 290, 291, 296, 297, 298, 371, 376, 377, 378, 382, 423, 432, 440, 442, 444, 445, 448, 455, 458, 462
 SzentMarjay Ferenc → Szentmarjay Ferenc
 SzentMarjay Ferenc → Szentmarjay Ferenc

- Szent Marjay Ferencz → Szentmarjay Ferenc
 Szent-Marjay Ferencz → Szentmarjay Ferenc
 Szentmarjay Imre, id. 164, 377
 Szentmarjay Imre, ifj. 164
 Szentmarjay József 164
 Szentmarjay Juliána 164
 Szentmarjay László 164
 Szentmarjay Terézia 164
 Szerdahelyi 142, 354
 Szerencsiné → Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia
 Szerencsy József 398, 448
 Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia (C.; Cidli; Radvánszky Teréz; Szerencsiné; Teréz; Theréz) 23, 128, 142, 245, 335, 353, 354, 364, 398, 446, 44, 455
 Szerencsy Fanny 186, 398
 Szilágyi Ferenc 257
 Szilágyi Márton 210, 215, 225, 229, 234, 236, 248, 255, 257, 300, 330, 336, 339, 342, 344, 346, 421, 451, 462
 Szilassy József (Szilassy) 52, 270
 Szilla Miklós 15, 54, 165, 378, 455
 Szily Ádám 294, 439
 Szimonidesz Lajos 440
 Szinnyi József 214, 220, 221, 223, 267, 332, 418, 427, 430, 433, 434, 438, 441, 443, 452
 Szirmay → Szirmay Gábor
 Szirmay Ádám 180, 453, 455
 Szirmay Antal 211, 223, 224, 292, 294, 296, 297, 298, 299, 300, 303, 305, 312, 377, 418, 419, 420, 422, 424, 426, 431, 432, 435, 438, 439, 440, 441, 442, 445, 447, 449, 451, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 461, 462, 463
 Szirmay asszonyok (die Frauen v[on] Szirmay) 174, 387
 Szirmay család 387, 427
 Szirmay Gábor 257, 455
 Szirmay, Michael → Szirmay Mihály
 Szirmay Mihály (Szirmay, Michael; Szirmay Miska) 190, 191, 202, 336, 402, 403, 404, 455
 Szirmay Miska → Szirmay Mihály
 Szirmay Mihályné Szulyovszky Terézia 191, 402, 455
 Szirmay Pál 42, 237, 257, 335, 398
 Szirmay Péter 85, 166, 167, 186, 397, 455
 Szirmay Zsuzsanna 387
 Szlaverl → Szláv János
 Szlávi György → Szláv György
 Szlávi János → Szláv János
 Szlavicska → Szláv János
 Szláv → Szláv János
 Szláv, Georgius → Szláv György
 Szláv György → Szláv György
 Szláv György (Szlávi György; Szláv, Georgius; Szláv György) 9, 43, 54, 55, 74, 79, 87, 89, 91, 92, 96, 97, 99, 102, 103, 162, 206, 232, 307, 309, 313, 317, 374, 380, 417, 441, 446, 455, 456, 460
 Szláv Györgyné 79, 86
 Szláv György, id. 87, 160, 166, 167, 176, 371, 388, 456
 Szláv Györgyné, id. (Laczkovics Magdolna) 305, 456
 Szláv Jancsi → Szláv János
 Szláv János (Jancsi; Szlaverl; Szlávi Já[nos]; Szlávi János; Szlavicska; Szláv; Szláv Jancsi; Szláv Joann[es]; Szláv József) 10, 11, 15, 16, 34, 35, 39, 53, 55, 62, 67, 73, 87, 89, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 107, 109, 111, 115, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 131, 136, 139, 170, 180, 186, 205, 206, 222, 232, 236, 281, 287, 293, 313, 315, 316, 317, 318, 322, 323, 343, 351, 364, 391, 398, 404, 416, 417, 441, 455, 456, 459
 Szláv Joann[es] → Szláv János
 Szláv József → Szláv János
 Szlavyné → Szláv Györgyné
 Szlavyné → Szláv Györgyné
 Szm. → Szmethanovics Károly
 Szmethanovics Károly → Szmethanovics Károly
 Szmethanovicska → Szmethanovics Károly
 Szmethana Gáspár 456
 Szmethanov[ics] → Szmethanovics Károly
 Szmethanovics → Szmethanovics Károly
 Szmethanovics Károly (Szmethanovics Károly, Szmethanovicska, Szmethanov[ics], Szmethanovics, Szmethanovicserl, Szm.) 10, 11, 12, 14, 16, 17, 34, 35, 36, 39, 40, 41, 53, 55, 62, 79, 89, 95, 107, 109, 111, 115, 119, 123, 128, 131, 133, 136, 139, 193, 205, 206, 222, 232, 236, 256, 257, 299, 317, 322, 323, 336, 343, 347, 351, 417, 440, 441, 444, 447, 456, 461
 Szmethanovicserl → Szmethanovics Károly
 Szmik Antal 212, 221, 222, 226
 Szókratész (Socrates, Socratesz) 33, 71, 72, 77, 253, 290, 292
 Szolarcsek → Szolártsik Sándor
 Szolárcek → Szolártsik Sándor
 Szolarcsek Sándor → Szolártsik Sándor
 Szolártsik → Szolártsik Sándor
 Szolártsik Sándor (Szolarcsek; Szolárcek; Szolarcsek Sándor, Szolártsik) 15, 18, 46, 53, 56,

- 84, 85, 91, 165, 235, 238, 262, 273, 303, 371, 378, 383, 384, 433, 457
 Szombati → Szombati István
 Szombati István (Szombathy János) 275, 276
 Szombathy János → Szombati István
 Szöllősy Károly 298, 299, 303, 364
 Szörényi László 277, 337
 Sztáray → Sztáray Mihály
 Sztáray Albert 64, 246, 457, 458
 Sztáray (ezred) 27, 66, 286
 Sztáray Eleonóra 246
 Sztáray Kristóf 335
 Sztáray Mihály (Sztáray), gróf 24, 246, 335, 455, 457, 458
 Sztáray Mihályné, gróf Eszterházy Eleonóra 25, 246, 457
 Sztulik 12, 233
 Szűcs Zoltán Gábor 229, 453
 Szuhányi Ferenc (Szuhányi, Pater) 48, 264
 Szuhányi, Pater → Szuhányi Ferenc
 Szuli 40
 Szullovski → Szulyovszky Menyhért
 Szulyovszki → Szulyovszky Menyhért
 Szulyovszki Anna 424
 Szulyovszky, Alexander → Szulyovszky Sándor
 Szulyovszky Borbála (Bábi) 39, 256
 Szulyovszky család 343, 404, 461
 Szulyovszky László 424
 Szulyovszky Menyhárt → Szulyovszky Menyhért
 Szulyovszky → Szulyovszky Menyhért
 Szulyóvszky → Szulyovszky Menyhért
 Szulyovszky, Melchior → Szulyovszky Menyhért
 Szulyovszky Menyhárt → Szulyovszky Menyhért
 Szulyovszky Menyhért (Holofernes; Sulyovszky; Szullovski; Szulyovszki; Szulyovszki Menyhárt; Szulyovszky; Szulyóvszky; Szulyovszky, Melchior; Szulyovszky Menyhárt) 9, 10, 11, 15, 16, 17, 24, 25, 26, 27, 33, 34, 35, 38, 39, 46, 49, 53, 55, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 76, 79, 81, 85, 86, 89, 90, 101, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 136, 138, 141, 143, 144, 148, 150, 151, 159, 161, 162, 166, 167, 170, 176, 177, 179, 180, 183, 191, 192, 194, 196, 203, 205, 222, 227, 231, 235, 236, 256, 266, 280, 281, 285, 288, 289, 290, 299, 304, 308, 316, 317, 319, 322, 323, 333, 334, 335, 343, 347, 351, 352, 355, 361, 370, 373, 374, 378, 379, 380, 383, 388, 389, 391, 395, 402, 403, 404, 406, 409, 414, 416, 427, 433, 435, 441, 455, 457
 Szulyovszky Sándor (Szulyovszky, Alexander) 85, 161, 373, 374, 457
 Szulyovszky Terézia → Szirmay Mihályné
 Szűz Mária (B[oldogságos] Szűz, Boldog Asszony, Madonna) 131, 205, 338, 444, 462
 Szvoboda → Swoboda, Vinzenz
 Tacitus 277
 Tancsics → Tancsics Ignác
 Tancsics Ignác (Jancsics; Dansics; Tancsics; Tancsics Ignác; Tancsics Ignác; Tancsics, Ignatius; Tancsics Ignatz; Tancsics; Tancsics Ignác; Tántsits Ignác) 9, 24, 25, 26, 53, 55, 64, 65, 66, 88, 139, 141, 148, 159, 222, 227, 231, 246, 261, 289, 335, 339, 351, 352, 370, 441, 457, 457, 458
 Tancsics Ignác → Tancsics Ignác
 Tancsics, Ignatius → Tancsics Ignác
 Tancsics Ignatz → Tancsics Ignác
 Tancsics → Tancsics Ignác
 Tancsics Ignác → Tancsics Ignác
 Tántsits Ignác → Tancsics Ignác
 Tanzer, Gerhard 319
 Tarnai Andor 462
 Tarucca, Sylva 434
 Tatzer, Leopold 319
 Teczel → Tétzel
 Teleki Borbála 461
 Teleki család 454
 Teleki Domokos 458
 Teleki József 298, 299
 Teleki Klára 463
 Teleki Sámuel (Teleky) 183, 269, 395, 428, 452, 454, 458
 Teleki Sámuel, id.
 Teleki Sándor 458
 Teleky → Teleki Sámuel
 Telemachus → Télémaque
 Télémaque (Telemachus) 153
 Teőke Eliza 437
 Tercsi → Martinides Lászlóné
 Teréz → Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia
 Terislaw → Rákóczy György
 Terpsichore 204, 415
 Tétzel (káplár; Teczel) 10, 107, 232, 458
 Thaisz András 441
 Theréz → Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia
 Thököly Imre 294, 463
 Thomas (invalidus) 98
 Thómasz, dr. 142, 353
 Thomson → Townson, Robert

- Thomson, James 315
 Tihanyi Tamás (Tihanyi) 52, 270, 458, 462
 Timár János → Tímár János
 Tímár János (Tímár János) 23, 157, 181, 392, 459
 Tisza-beőti Hellebronth Kálmán → Hellebronth Kálmán
 Tiszta Ferenc 181, 392
 Tiszta Ferencz → Tiszta Ferenc
 Titi → Katerle
 Titus, Flavius Vespasianus 20, 45, 241, 242, 260, 307
 Titus Livius → Livius, Titus
 Tokodi → Tokody György
 Tokody György 193, 406
 Toldy Ferenc 213, 214, 217, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 241, 454, 455
 Tolnai Gábor 222, 223, 224, 225
 Torkos Kristóf 299
 Tóth Béla 223
 Tóth János 214, 282
 Tóth Réka 209, 210
 Tóth-Pápai → Tóth-Pápai Sámuel
 Tóth-Pápai Sámuel (Tóth-Pápai; Tóthpápay, Tóth-Pápay, Tóth-Papay Sámuel) 72, 76, 227, 295, 459
 Tóthpápay → Tóth-Pápai Sámuel
 Tóth-Pápay → Tóth-Pápai Sámuel
 Tóth-Papay Sámuel → Tóth-Pápai Sámuel
 Townson, Robert (Thomson) 123, 332, 459
 Török → Török Lajos
 Török család 250
 Török Lajos 32, 128, 250, 251, 459, 462
 Török Lajosné Roggendorff Aloysia (Roggen-dorf Alojzia) 251, 411, 459
 Török Sophie → Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie
 Trajane → Trajanus
 Trajanus, Marcus Ulpius 20, 241, 242
 Trattner Mátyás 275, 284
 Trautel 40, 137, 345
 Trautmannsdorf 115
 Trócsányi Zsolt 294, 309, 323, 463
 Tsercsi → Martinides Lászlóné
 Turbat, Pierre 302
 Túrós Ferenc 459
 Túros Péter → Túrós Péter
 Túrós Péter (Túros Péter) 15, 54, 271, 459
 Ugarte, Aloyz 93, 460
 Ugrai János 251
 Újgyörgyi → Újgyörgyi József
 Újgyörgyi József → Újgyörgyi József
 Újgyörgyi József (Neumiller, Neumüller, Újgyörgyi, Újgyörgyi József, Újgyörgyi József) 9, 10, 11, 53, 55, 89, 96, 107, 111, 139, 165, 206, 232, 317, 351, 378, 417, 460
 Újházy Sámuel 437
 Úza → Úza Pál
 Úza család 343, 404, 461
 Úza Mária 461
 Úza Pál → Úza Pál
 Úza Pál (Úza, Úza Pál) 9, 10, 11, 16, 34, 35, 38, 39, 40, 53, 55, 62, 84, 89, 95, 102, 103, 105, 107, 108, 111, 115, 118, 119, 123, 124, 131, 133, 138, 186, 205, 214, 222, 223, 232, 280, 312, 316, 317, 321, 334, 351, 398, 432, 461
 Ürmény, Josephus de → Ürményi József
 Ürményi → Ürményi József
 Ürményi József (Ürmény, Josephus de; Ürményi) 56, 72, 88, 89, 90, 159, 200, 272, 291, 295, 306, 370, 373, 398, 431, 433, 457, 458, 460
 Xenophón 290
 Váczy János 233, 240, 241, 244, 260, 264, 265, 288, 289, 306, 323, 432, 452, 453
 Vadera Gábor 212, 229
 Vahot Imre 212
 Vajda Zsuzsánna 459
 Váli Béla 298
 Vass Bertalan 272
 Vay Ábrahám 396
 Vay Dániel 184, 396, 461
 Vay István 461
 Vay László, báró 12, 234
 Vay László, I. (1674–1733) 461
 Vay László, II. (1715–1782) 461
 Vay László (más) 461
 Vay József, id. 52, 270, 461
 Vay József, ifj. 461
 Vay Mihály 461
 Vay Miklós 461
 Vay Sarolta (Vayk) 435
 Vayk → Vay Sarolta
 Várady Gábor 221
 Várkonyi Ágnes, R. 463
 Vásárhelyi 9, 231
 Vécsei, báró 141, 352
 Vécsey Anna 264
 Vécsey Leopoldina 264
 Vécsey Mária 264
 Vécsey Miklós 48, 264, 294

- Vécsey Miklós, ifj. 264
 Véghelyi István 79, 299, 425, 445, 461
 Velits Dezső Luczián 457
 Venczel 145
 Venus Anadyomene 126, 334
 Verchofszky → Vrchovszki Sámuel
 Verhovszki Sámuel → Vrchovszki Sámuel
 Versovszki → Vrchovszki Sámuel
 Veselényi → Wesselényi Miklós, id.
 Vesselényi → Wesselényi Miklós, id.
 Vergilius (Virgil) 153, 364
 Versegi → Verseghy Ferenc
 Versegi Ferencz → Verseghy Ferenc
 Verseghi Ferencz → Verseghy Ferenc
 Verseghy Ferenc (Ahenobarbus, Franciscus; Versegi; Versegi Ferencz; Verseghi Ferencz; Verseghy; Vörösszakállú Ferenc) 15, 43, 44, 50, 53, 55, 67, 75, 76, 79, 82, 83, 84, 85, 88, 165, 172, 203, 206, 228, 235, 258, 259, 260, 267, 271, 277, 278, 295, 317, 320, 350, 351, 376, 378, 385, 417, 441, 462
 Verseghy → Verseghy Ferenc
 Viczay József → Viczay József
 Viczay József (Viczay, Viczay József) 41, 142, 157, 186, 353, 368, 397, 398, 462
 Viczay család 309
 Viczián János 220
 Vierhaus, Rudolf 420
 Viktória → Beöthy Viktória
 Villaum → Villaume, Peter
 Villaume, Peter 31, 250
 Vinkler 142, 155, 354, 366
 Virág Benedek 435, 447
 Virág László 162, 374
 Virgil → Vergilius
 Virtsolog, Coloman Ruprecht von 426
 Vitéz Imre → Vitéz Imre, Ivánkay
 Vitéz Imre, Ivánkay (Vitéz Imre) 48, 264
 Vitéz János, Ivánkay 178, 264, 389
 Vitéz János, II. (1782–1862) 264
 Vollmer, Dr. 262
 Voss, E. Theodor 312
 Völgyesi Orsolya 229, 264, 274, 294
 Vratizsláv, I. 416
 Vrchovszki → Vrchovszki Sámuel
 Vrchovszki Sámuel (Verchofszky, Verhovszki Sámuel, Versovszki, Vrchovszki, Vrchovszky Samuel; Vrchovszky Sámuel) 10, 16, 53, 55, 67, 84, 85, 89, 92, 139, 165, 180, 222, 232, 235, 287, 351, 378, 391, 440, 462
 Vrchovszky Samuel → Vrchovszki Sámuel
 Vrchovszky Sámuel → Vrchovszki Sámuel
 Waach, Hildegard 305
 Wadzeck, Friedrich 430
 Wandruszka, Adam 339
 Wangermann, Ernst 330, 347
 Wallis 335
 Wartensleben Eszter 396
 Wartensleben Vilmos 142, 158, 354, 368, 463
 Wartensleben Károlyné Podmaniczky Amália 128, 335
 Wéber → Weber András
 Weber András (Wéber) 25, 246
 Weber család 246
 Weber Karolina 246
 Wéber Simon Péter 285
 Wécsey Miklós → Vécsey Miklós
 Weichl (fogadós; Weickl) 12, 119, 233, 330
 Weigel, E. 364
 Weickl → Weichl
 Weisz János → Dercsényi János
 Wenczel → Szent Vencel
 Werbőczy István 342
 Wertheimer Ede (Wertheimer, Eduard) 264, 442
 Wertheimer, Eduard → Wertheimer Ede
 Wesselényi → Wesselényi Miklós, id.
 Wesselényi Ferenc 51, 262, 269
 Wesselényi Miklós, id. (Veselényi, Vesselényi, Wesselényi) 74, 110, 115, 160, 241, 293, 294, 323, 326, 372, 422, 442, 451, 463
 Wiedrunkel (ezred) 450
 Wieland, Christoph Martin 45, 70, 154, 260, 275, 276, 284, 288, 315, 364
 Wimpfen (generális) 127
 Winckelmann, Johann Joachim (Winkelmann) 43, 44, 106, 206, 258, 259, 277, 315, 320, 376
 Winckelmann → Winckelmann, Johann Joachim
 Winkelmann → Winckelmann, Johann Joachim
 Wirtemberg → Württemberg, Wilhelm Ludwig
 Wittelsbach Mária 427
 Wolfsgruber, Cölestin 339, 432
 Wolstein, Johan Gottlieb 447
 Wrtbyné, gróf 12, 233
 Wurzbach, Constant 280, 406, 415, 419, 420, 430, 460
 Würtemberg → Württemberg, Wilhelm Ludwig
 Württemberg → Württemberg, Wilhelm Ludwig
 Württemberg, Wilhelm Ludwig (ezred) (Wirtemberg, Würtemberg, Württemberg) 144, 145, 146, 356, 452
 Young, Edward (Yung) 153, 364
 Yung → Young, Edward

- Z[ichy] → Zichy Károly
Zechenter Antal 332
Zedlitz 450
Zeil-Waldburg, Ferdinand Christoph von 329
Zellweker, Edwin 330, 423
Zeusz 325
Zichy, Karl → Zichy Károly
Zichy Károly (Z[ichy]; Zichy, Karl) 56, 88, 89, 90, 93, 272, 306, 308, 310, 380, 431, 463
Zinzendorf 305, 310
Zöllner, Erich 411
Zombory Mihály 275
Zrínyi Ilona 137, 344, 425, 463
Zrínyi Péter 463
Zwirby 122
Zseni → Kraynik Imréné szül. Kazinczy Eugenia
Zsigárdi Bálint → Zsigárdi Valentin
Zsigárdi Valentin (Sigárdy, Zsigárdi, Zsigárdi Bálint) 9, 24, 25, 64, 65, 141, 148, 231, 246, 352, 463
Zsigrai → Sigray Jakab
Zsigray → Sigray Jakab
Zsigray Jakab → Sigray Jakab
Zsindely Endre 324
Zsoldos Ignác 245

Helynévmutató

Zárójelben a különböző névváltozatok olvashatók. Ha a települést időközben egy másik településhez csatolták, arra külön utalunk. A névmutatóba nem vettük föl a bibliográfiában szereplő neveket.

- Abauj (Abaúj) → Abaúj vármegye
 Abaújbár → Abaúj vármegye
 Abaúj vármegye (Abauj, Abaúj, Comitatus d' Abauj, Comitatus Abaujvariensis) 19, 22, 27, 31, 48, 89, 166, 194, 250, 264, 288, 389, 392, 407, 421, 427, 436, 437, 448, 451
 Abdera (Abdéra) 58, 276
 Abony 436
 Ács 9, 89, 90
 Africa → Afrika
 Africa provincia 274
 Afrika (Africa) 75, 153, 415
 Agárd 56, 272
 Agria → Eger
 Aix-en-Provence 347
 Ajaccio (Ajaccio) 116
 Al-Duna 286
 Alföld 286, 333
 Algéria → Algír
 Algír (Algéria, Algir) 75, 79, 89, 294, 295, 299, 307
 Almádi (Balatonalmádi) 290
 Almás 456
 Almás (Dunaalmás) 13, 125
 Ámosd 434, 461
 Alsó-Ausztria (Niederösterreich) 321, 451
 Alsókubin (Dolný Kubín) 419
 Alsólendva (Lendava) 290
 Alsó Regmec → Alsóregmec
 Alsóregmec (Alsó-Regmec, Alsó Regmec, Regmec, Regmec) 9, 17, 18, 19, 22, 24, 66, 134, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 148, 153, 154, 155, 158, 161, 166, 167, 169, 172, 173, 177, 180, 182, 184, 186, 188, 192, 193, 197, 206, 231, 237, 260, 264, 270, 282, 283, 288, 325, 343, 358, 380, 410, 413, 418, 419, 441, 443, 459
 Alsó-Regmec → Alsóregmec
 Alsó Regmec → Alsóregmec
 Altensteig 12, 124, 234
 A. Méra (Méra) 194
 Amerikai Egyesült Államok 428
 Amstetten 10, 107
 Anglia 132, 328, 428, 439
 Angoulem (Angoulême) 109, 322
 Ansbach 320
 Apatelek (Mocrea) 418
 Arad 286, 298, 299, 303, 356, 364, 450
 Arad vármegye 418, 422
 Arbe (Rab) 356
 Árokszállás (Jászárokszállás) 9, 26, 65
 Árva megye 418, 419
 Ásvány (Ásványráró) 13, 125, 234
 Aszaló 454
 Aszód 86, 128
 Athén 274, 290
 Atkár 439
 Augsburg 425, 430
 Austria → Ausztria
 Ausztria (Austria, Oesterreich, Österreich) 117, 119, 124, 129, 138, 237, 274, 321, 401, 427, 459
 Avignon 324, 446
 Ázsia 153, 415
 Babót 447
 Bács megye 440, 455, 460
 Bácska (Bačka) 452
 Bag 9, 13, 127, 128, 234, 335, 447
 Baiern → Bajorország

- Bajorország (Baiern, Bavaria, Bayern) 114, 119, 129, 326, 328, 329, 330, 336
- Balaton 74
- Balatonyörök 433
- Bamberg 450
- Banat → Bánság
- Bánfalva (Bánhorváti) 216, 217, 219, 220, 221, 226
- Bánság (Banat) 315, 419
- Baranya megye 454, 459
- Bárcza (Barca) 186, 397
- Bars 422
- Bassano 323
- Bavaria → Bajorország
- Bayern → Bajorország
- Bázel (Basel) 458
- Bazin 441
- Bécs (Béts, Vienna, Wien) 21, 27, 35, 48, 51, 62, 72, 76, 79, 80, 88, 89, 90, 91, 100, 101, 104, 106, 108, 111, 112, 117, 119, 125, 131, 132, 133, 136, 137, 138, 157, 162, 163, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 180, 182, 184, 189, 190, 191, 193, 196, 197, 198, 199, 203, 204, 205, 215, 242, 244, 247, 250, 254, 259, 266, 277, 281, 282, 286, 296, 298, 299, 301, 304, 305, 306, 313, 315, 316, 319, 320, 323, 327, 328, 329, 339, 340, 343, 344, 346, 349, 364, 370, 374, 377, 379, 380, 381, 390, 396, 398, 400, 401, 404, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 427, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 455, 457, 458, 459, 460, 462, 463
- Bécsújhely (Wiener Neustadt) 432, 448
- Békés vármegye 396, 445
- Belgium (Belgien) 439
- Belgrád (Beograd) 26, 129, 425, 437, 438
- Belső-Ausztria 427
- Beneschau (Benešov) 12, 122, 233, 331
- Bereg vármegye 129, 422, 427, 440
- Beregszász (Berehove, Beregszáz) 13, 129, 234, 336, 421
- Beregszáz → Beregszász
- Berető (Bracovce) 17, 27, 40, 150, 153, 161, 174, 181, 186, 190, 191, 193, 237, 238, 247, 387, 392, 397
- Berlin 250, 319, 428, 430, 452
- Besztercebánya (Banská Bystrica) 370, 445
- Béts → Bécs
- Bihar Várm[egye] → Bihar vármegye
- Bihar vármegye (Bihar Várm[egye], Comitatus Bihariensis) 70, 74, 160, 162, 183, 191, 222, 224, 226, 269, 288, 291, 293, 294, 332, 343, 372, 374, 385, 388, 396, 404, 422, 435, 436, 440, 446, 448, 454, 455, 456, 460
- Biste 181
- Bisztró (Ratkovské Bystre) 443
- Boczen (Bolzano) 112, 325
- Bogdány (Bohdanovce nad Trnavou) 13, 129
- Bologna 446
- Bordeaux 138
- Borosjenő (Ineu) 418
- Borsod megye → Borsod vármegye
- Borsod Várm[egye] → Borsod vármegye
- Borsod vármegye (Borsod megye, Borsod Várm[egye], Co[m]i[t]a[tus] Borsodiensis) 65, 69, 250, 285, 287, 288, 443, 446, 461
- Böhmen → Csehország
- Bős (Gabčíkovo) 433
- Bratislava → Pozsony
- Breisgau 327
- Breslau (Wrocław) 450
- Briançon 324
- Brienne (Brienne-le-Château) 423, 426
- Bród (Slavonski Brod) 463
- Brno (Bruna, Brün, Brünn, Brünn) 9, 10, 14, 15, 16, 18, 19, 51, 89, 90, 91, 92, 96, 99, 101, 102, 104, 108, 112, 133, 138, 139, 140, 184, 186, 187, 204, 206, 217, 231, 234, 238, 240, 268, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 343, 344, 346, 347, 387, 394, 397, 411, 415, 420, 424, 430, 432, 434, 437, 439, 440, 441, 442, 446, 447, 448, 449, 455, 456, 458, 460, 461, 462
- Bruna → Brno
- Bruxelles → Brüsszel
- Brün → Brno
- Brünn → Brno
- Brünn → Brno
- Brüsszel (Bruxelles) 305, 322, 452
- Buchlowitz (Buchlovice) 415
- Buda (Ofen) 9, 14, 18, 19, 21, 23, 26, 27, 29, 34, 35, 42, 43, 44, 46, 47, 51, 53, 55, 61, 62, 64, 65, 66, 73, 79, 82, 84, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 96, 97, 102, 105, 106, 112, 124, 125, 126, 127, 140, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 155, 158, 159, 164, 165, 167, 169, 171, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 187, 204, 205, 206, 210, 212, 219, 220, 225, 231, 238, 242, 243, 244, 247, 250, 251, 258, 259, 260, 262, 267, 268, 281, 283, 285, 286, 288, 289, 291, 292, 293, 295, 298, 299, 301, 304, 306, 307, 308, 315, 316, 317, 320, 323, 327, 343, 351, 354, 355, 358, 360, 364, 376, 378, 380, 387, 389, 391, 393, 413, 415, 417, 418, 419, 421,

- 425, 427, 428, 430, 431, 434, 438, 439, 441,
442, 444, 445, 447, 449, 451, 452, 454, 455,
457, 462
Budamér (Budimír) 74, 437
Budapest 212, 214, 313
Budweis (České Budějovice) 12, 121, 233
Bugi 461
Bukowina (Bucovina) 422
Bulgária 49
Búzafalva (Valaliky) 265
- Campoformió (Campoformido) 340
Canonica Lucensis → Klosterbruck
Carinthia (Kärnten)
Casar (Kazár) 265
Cassovia → Kassa
Cava 428
Celna (ma: Ighiu) 458
Chiemsee 329
Cisalpínai Respublica → Ciszalpín Köztársaság
Cisalpinusok → Ciszalpín Köztársaság
Ciszalpín Köztársaság (Cisalpínai Respublica,
Cisalpinusok, Itáliai Királyság, Itáliai Köz-
társaság) 61, 132, 281, 324, 340
Claudiopolis → Kolozsvár
Comitat d' Abauj → Abaúj vármegye
Comitatus Abaujvariensis → Abaúj vármegye
Co[mi]t[a]tus Borsodiensis → Borsod várme-
gye
Comitatus Bihariensis → Bihar vármegye
Comitatus Simeghiensis → Somogy vármegye
Comitatus Szaladiensis → Zala vármegye
Comitatus Szatthmariensis → Szatmár megye
Condé 6
Corsica → Korzika
Cöln → Köln
Cremona 446
Cremis (Krems an der Donau) 10, 13, 14, 107,
108, 124, 125, 127, 321, 333
Czegléd (Cegléd) 149
Czeswitz (Čejkovice) 10, 107
- Csaba (Rákoscaba) 9, 89, 307
Csallóköz (Žitný ostrov) 444
Csaroda 13, 129
Csehország (Böhmen, Cseh-Ország, Cseh Or-
szág) 106, 122, 124, 129, 319, 416, 432, 434,
441, 460
Cseh-Ország → Csehország
Cseh Ország → Csehország
Csernavoda (Cernavodă) 49, 266
Csetnek (Štítník) 443
Csicsó 433
- Csongrád megye 446
Csorna 321
Csörgei töltés 23, 245
Csörgő (Čerhov) 459
Csörsz-árka (Csösz-árka) 65, 286
Csösz-árka → Csörsz-árka
Csötörtök (Štvrtek na Ostrove) 437
Csurgó 415
- Dada (Tiszadada) 82
Danubius → Duna
Debrecen (Debreczen) 19, 27, 119, 163, 221,
229, 247, 275, 315, 332, 385, 422, 427, 428,
444, 446, 452, 454, 455, 461
Debreczen → Debrecen
Derecske 428, 456
Désán (Těšany) 9, 92
Dijon 324, 442, 446
Divik Thuroz 414
Dormándháza (Dormánd) 27, 54, 65, 286, 450
Dorog 9, 89
Dresden → Drezda
Drezda (Dresden) 427, 429
Duna (Danubius) 62, 66, 72, 108, 126, 292, 333
Dunántúl 443
Dunaszerdahely (Dunajská Streda, Szerdahely)
437
- Edinburgh 459
Egenburg (Eggenburg) 10, 107
Eger (Agria, Erlau) 25, 31, 101, 167, 246, 264,
284, 316, 334, 380, 426, 427, 433, 440, 460,
462
Egyiptom 426
Egyesült Államok → Amerikai Egyesült Álla-
mok
Eisgrub (Lednice) 266, 413, 430
Elba (sziget) 423
Elsterwerda 450
Emilia-Romagna 340
Enns 108, 322
Ens → Enns
Ensz → Enns
Eperjes (Prešov) 172, 181, 197, 246, 257, 285,
294, 420, 425, 427, 445, 457, 459
Erdély (Siebenbürgen, Transylvania) 74, 107,
160, 266, 293, 294, 308, 372, 396, 422, 423,
425, 426, 433, 454, 458, 463
Erdőbénye 455
Erlau → Eger
Érsemjén (Šimian, ÉrSemjén, Ersemlyén, Er-
Semlyén, Ér-Semlyén, Érsemlyén, Ér Sem-
lyén, Semjén) 19, 21, 141, 142, 143, 144, 145,

- 146, 150, 152, 153, 172, 181, 185, 195, 197,
260, 307, 315, 392, 409, 428, 436, 451
 Érsemjén → Érsemjén
 Ersemlyén → Érsemjén
 Er-Semlyén → Érsemjén
 Ér-Semlyén → Érsemjén
 Érsemlyén → Érsemjén
 Ér Semlyén → Érsemjén
 Erdőtelek (Erdő-Telek) 13, 128, 234, 335, 438
 Erdő-Telek → Erdőtelek
 Eszterháza (Fertőd) 90
 Esztergom 267, 298, 309, 347, 391, 395, 417,
422, 427, 435, 437, 441, 462
 Esztergom vármegye 269, 422
 Etna 45, 260
 Etruria 274
 Ettes (Etes) 420
 Európa 121, 315, 415, 418, 423

 Fehérhegy 319
 Fejér vármegye 272, 460
 Felbaár (Horný Bar) 437
 Felsőbánya (Baia Sprie) 221
 Felső-Baranya 459
 Felső-Magyarország (Oberungarn) 289, 425
 Felsőregmec 24, 245, 392, 422, 432
 Felvidék 430
 Ferrara 446
 Fiume (Rijeka) 418
 Firenze (Florenzia, Florenczia) 138, 204, 339,
415, 432
 Florenzia → Firenze
 Florenczia → Firenze
 Föcklabruck (Vöcklabruck) 12, 119, 233
 France → Franciaország
 Franciaország (France, Francia-Ország, Fran-
cia Ország, Franciaország) 125, 138, 204,
254, 266, 323, 340, 347, 401, 411, 423, 426,
439, 446, 459
 Francia-Ország → Franciaország
 Francia Ország → Franciaország
 Franciaország → Franciaország
 Franeker 459
 Frankenmark 10, 12, 107, 119, 233, 320
 Frankfurt/M → Frankfurt
 Frankfurt am Main (Frankfurt/M) 205, 416,
434
 Frankfurt an der Oder 450
 Frauenstein 117
 Freystadt 12, 121, 123, 233, 330

 Galícia 433, 442, 455, 460
 Gálszécs (Sečovce) 24, 246, 436
 Gallneukirchen 12, 120, 233
 Gát (Гать) 12, 13, 34, 130, 443, 444
 Geföll → Gföll
 Genf 428
 Gent 439
 Gföll (Gföhl, Geföll) 13, 124
 Gödöllő (Gödöllő) 13, 65, 127, 234
 Golop 461
 Gorbó (Gârbou) 463
 Gömör megye 420, 427, 443
 Göncruszka (Göncz Ruszka, Ruszka) 128, 153
 Görcsön (Gârceiu) 241
 Görögország (Görög Ország, Graecia) 40, 257
 Graecia → Görögország
 Görög Ország → Görögország
 Görz (Gorizia) 442, 446
 Göttinga → Göttingen
 Göttingen (Göttinga) 231, 308, 423, 437, 443,
450, 459
 Grác → Graz
 Graecium → Graz
 Gradiska (Nova Gradiška) 436, 463
 Graubünden 323
 Grätz → Graz
 Grätz → Graz
 Graz (Grác, Graecium, Grätz, Grätz, Grätz,
Gréc, Grétz) 15, 16, 31, 54, 55, 61, 89, 90,
101, 102, 112, 124, 125, 131, 138, 139, 203,
204, 215, 280, 282, 307, 308, 316, 317, 324,
333, 339, 346, 349, 393, 413, 415, 419, 424,
430, 435, 442, 443, 444, 446, 448, 456, 457,
458, 462
 Grätz → Graz
 Gréc → Graz
 Grenoble 324
 Grétz → Graz
 Gurk 425

 Gyömrő 459
 Gyöngyös 12, 124, 234, 264, 393, 418, 452
 Győr 9, 29, 90, 125, 198, 231, 298, 307, 364, 427,
430, 437, 459
 Győrszentmárton → Pannonhalma
 Győr vármegye 89
 Gyulafehérvár (Alba Iulia, Karlsburg, Károly-
Fejérvár) 51, 93, 269, 310

 Habsburg Birodalom (Habsburg-monarchia,
Habsburgermonarchie) 254, 319, 426, 434
 Hadersdorf (Hadersdorf-Kammern) 10, 107
 Hága 396
 Halle 319, 325, 420, 430
 Hallgató 134

- Hamburg 132
 Hatvan 9, 13, 18, 26, 65, 127, 128, 334
 Hegyalja (Tokaj-Hegyalja) 191
 Hernals (ma: Bécs) 197, 411
 Heves megye → Heves vármegye
 Heves vármegye (Heves megye) 54, 286, 418, 447, 450
 Hohenlinden 327
 Holics (Holič) 9, 92, 310
 Hollandia 90, 438, 459
 Homorogh (Homorog) 181, 393
 Hont 437
 Hont megye 441, 458
 Horvátország 271
 Hotkóc (Hodkovce) 328, 329
 Hrusova (Hrušovo) 427
 Hubertusburg 429
 Hungaria → Magyarország
 Hungarn → Magyarország
 Hungary → Magyarország

 Igló (Spišská Nová Ves) 398
 Inn 116, 323
 Innsbruck (Innsbruck) 113, 114, 115, 326
 Innsbruck → Innsbruck
 Itália (Italia) 125, 280, 340, 370, 419, 423, 425, 426, 438, 439, 459
 Itáliai Királyság → Ciszalpín Köztársaság
 Itáliai Köztársaság → Ciszalpín Köztársaság
 Izsák 332
 Izsákfa (ma: Celldömölk) 451

 Jász-Apáthi (Jászapáti) 13, 128
 Jászberény 13, 128, 234, 335, 437, 439, 440
 Jászó (Jasov) 107, 321
 Jászság 122
 Jemappes 426
 Jéna 33, 252, 437, 438, 443, 454
 Jeruzsalem (Jeruzsálem) 109
 Jeruzsálem → Jeruzsalem
 Jessenitz (Jesenice, Jeszenicz) 12, 123, 233
 Jeszenicz → Jessenitz

 Kaiserberg (Kaisersburg, Kayserberg – hegy Kufstein mellett) 49, 111, 114, 266
 Kaisersburg → Kaiserberg
 Kakaslomnic (Velká Lomnica) 423
 Kalocsa 422
 Kály (Kál) 9, 18, 25, 26, 65
 Kaplicz → Kaplitz
 Kaplitz (Kaplice, Kaplicz) 12, 121, 233, 330
 Karász (Nyírkarász) 13, 129
 Karlburg → Oroszvár
 Karlsburg → Gyulafehérvár
 Károly → Nagykároly
 Károly-Fejérvár → Gyulafehérvár
 Károlyiensi → Nagykároly
 Károlyváros (Karlovac) 420
 Kassa (Košice, Cassovia) 24, 31, 32, 39, 41, 48, 65, 74, 89, 99, 137, 141, 152, 155, 156, 157, 160, 246, 250, 251, 264, 265, 269, 284, 293, 294, 372, 384, 389, 397, 419, 420, 421, 426, 429, 436, 437, 448, 452, 455, 457, 459, 462
 Kázmér (Velký Kazimír) 88, 250, 267
 Kayserberg → Kaiserberg
 Kenézlő 433
 Kerepes 13, 26, 65, 69, 126, 127, 140, 142, 221, 287, 288, 334
 Keresztes (Mezőkeresztes) 9, 13, 25, 65, 128
 Késmárk (Kežmarok) 423, 435, 443
 Keszthely 415, 421, 433
 Kirzpicl → Kitzpicl
 Kiscsalomja (Malá Čalomija) 458
 Kistréde (Nagytréde) 391
 Kisvárdá 456
 Kitzpicl (Kirchbichl, Kirzpicl, Kitzpichel) 10, 107, 109
 Kitzpichel → Kitzpicl
 Klagenfurt 451
 Klosterbruck (Loucký klášter, Louka, Canonica Lucensis, Luca) 107, 321
 Kobenzlhof 329
 Kolosvár → Kolozsvár
 Kolozsvár (Cluj-Napoca, Claudiopolis, Kolosvár, Napoca) 284, 451, 463
 Komárom (Komárno) 13, 19, 125, 393, 430
 Konopischt (Konopiště) 12, 122, 233
 Koppenhága 370
 Korzika (Corsica) 61, 280, 324, 423
 Kótaj 13, 129, 433
 Köln (Cöln) 319
 Körmend (Körmönd) 54, 70, 146, 271, 289, 357
 Körmöcbánya (Kremnica) 251
 Körmönd → Körmend
 Köröm 9, 13, 18, 25, 65, 128
 Kőszeg 393, 422, 449
 Kővágóórs 437
 Krassó vármegye 422
 Kufstein (Kuffstein) 10, 11, 12, 14, 15, 16, 30, 34, 38, 43, 49, 51, 53, 55, 60, 61, 88, 89, 107, 109, 111, 112, 113, 115, 116, 123, 124, 125, 127, 128, 131, 133, 135, 138, 139, 187, 188, 204, 206, 215, 217, 232, 241, 244, 266, 279, 282, 289, 307, 317, 318, 320, 321, 323, 325, 326, 327, 329, 333, 334, 335, 336, 339, 343, 349, 413, 421, 422, 425, 426, 428, 429, 430,

- 431, 432, 438, 439, 442, 443, 446, 448, 454,
456, 457, 458, 461, 462, 463
Kuffstein → Kufstein
Kutyevó → Kutyevó
Kutyevó (Kutjevo, Kutyevó) 54, 271, 438
Küküllő vármegye 458
- Laibach (Ljubljana) 339, 415
Ljubljana → Laibach
Lasztóc (Lastovce, Laštócz) 174, 186, 312, 387,
397
Laštócz → Lasztóc
Laxenburg (Laxemburg, Luxemburg) 21, 87,
227, 305
Laxenburg → Laxenburg
Lazon → Lazony
Lazony (Ložín, Lazon) 17, 42, 237, 257
Leipzig → Lipcse
Lelesz (Leles) 107, 265, 321
Lemberg (L'viv) 330, 426, 427, 429, 430, 442
Lengyelország (Polonia) 131, 339, 411, 455
Lepence-Patak (Lepence-patak) 443
Libau (Liepāja) 250
Lietava 456
Linz (Lincz) 12, 24, 30, 61, 63, 119, 120, 280,
328, 330, 422, 429, 430, 431, 448
Lincz → Linz
Lipcse (Leipzig) 274, 364, 422, 423, 428, 430,
450
Lippa (Lipova) 425
Liszka → Olaszliszka
Livornó (Livorno, Livono) 60, 324
Loffer 10, 107
Lombardia 340
London 132, 427, 459
Louka → Klosterbruck
Losonc (Lučenec) 438, 459
Lovászpataka 451
Lőcse (Levoča) 29, 70, 370, 426, 437, 443
Lőrincákata (Szentlőrincákata) 439
Lubló (Nová Ľubovňa, Stará Ľubovňa) 448
Lugos (Lugoj) 425
Luca → Klosterbruck
Lunéville 254, 401
Luxemburg → Laxenburg
Lübeck 415
- Mád 25
Madrid 266
Magyarhon → Magyarország
Magyarnándor 447
Magyar Királyság → Magyarország
- M[agyar] Orsz[ág] → Magyarország
Magyar-Ország → Magyarország
Magyar Ország → Magyarország
Magyarország (Hungaria, Hungarn, Hungary,
M[agyar] Orsz[ág], Magyar-Ország, Ma-
gyar Ország, Magyarhon, Ungaria, Ungarn)
20, 62, 88, 96, 111, 112, 123, 124, 125, 126,
199, 204, 241, 269, 274, 306, 308, 328, 332,
343, 370, 415, 420, 422, 423, 425, 427, 428,
439, 442, 449, 450, 451, 459
Mainz (Moguntzia, Moguntia) 16, 131, 133, 341,
416, 448
Makavicz (Makovica) 49
Malacka (Malacky, Malaczka) 9, 92, 309, 446
Malaczka → Malacka
Mantua (Mantova) 346
Máramaros → Máramaros megye
Máramaros megye (Máramaros) 40, 221, 423, 431
Máramarossziget 214
Marburg 459
Marengó (Morengo) 327
Margit-sziget → Margitsziget
Margit Sziget → Margitsziget
Margit Szigete → Margitsziget
Margit' szigete → Margitsziget
Margitsziget (Margit-sziget, Margit Sziget, Mar-
git Szigete, Margit' szigete, Margitszigete)
13, 34, 35, 62, 126, 281, 334, 343, 432
Margitszigete → Margitsziget
Marosvásárhely (Târgu Mureș, Maros-Vásár-
hely) 51, 269
Marseilles 80, 300
Martinovetz 438
Meinerthagen 325
Melk (Mölk) 111, 113, 324, 325
Mezőcsát 438
Mihálydi (Nyírmihálydi) 461
Mihályfalva (Érmihályfalva, Mihálfalva) 97, 417,
456
Mihályi 24
Mikóháza 24, 134, 158, 282
Milánó 62, 340
Milschin (Miličín) 12, 124
Miskolc 214, 218, 372, 410, 426, 443, 453, 459,
461
Mislicz (Miroslav) 10, 107
Mittau (Jelgava) 322
Modor (Modra) 443
Moguntia → Mainz
Moguntzia → Mainz
Moldau (Moldvai Fejedelemség) 422
Mons 327

- Morvaország (Morva Ország, Morva-Ország) 102, 106, 315, 319, 347, 415, 416, 430, 441, 452, 460
 Morva Ország → Morvaország
 Morva-Ország → Morvaország
 Moson vármegye 246
 Mosony (Mosonmagyaróvár, Mozsony) 9, 90
 Moszkva 423
 Mozsony → Mosony
 Mölk → Melk
 Munkács (Mukacseve, Munkacs, Munkáts) 12, 13, 14, 16, 17, 19, 34, 35, 40, 41, 60, 61, 62, 126, 128, 130, 132, 134, 137, 138, 139, 140, 190, 191, 192, 193, 203, 204, 206, 215, 239, 244, 255, 256, 257, 266, 279, 282, 289, 315, 317, 318, 329, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 346, 349, 402, 404, 405, 414, 416, 425, 429, 432, 433, 437, 439, 443, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 454, 456, 457, 461, 463
 Munkacs → Munkács
 Munkáts → Munkács
 Murasziget (Ižakovci) 447
 München 30, 61, 115, 117, 280, 327

 Nagybajom 444
 Nagybánya 454
 Nagybarát (Győrújbarát) 437
 Nagybecskerek (Zrenjanin) 454
 Nagyenyed (Aiud) 356
 Nagyfalu 459
 Nagykálló 444
 Nagykároly (Carei, Károly, Károlyiensi) 142, 287, 288, 294, 353
 Nagy-Kőrös → Nagykőrös
 Nagykőrös (Nagy-Kőrös) 175, 428
 Nagymihályi (Michalovce, Nagy Mihály) 64, 139, 148, 222, 246, 285, 457, 458
 Nagy Mihály → Nagymihályi
 Nagyszeben (Sibiu) 423
 Nagyszombat (Trnava, Tyrnau) 332, 393, 417, 422, 426, 430, 437, 441, 460, 462
 Nagy-Várad → Nagyvárad
 Nagyvárad (Oradea, Nagy-Várad, Várad) 51, 74, 76, 78, 87, 97, 99, 101, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 152, 155, 159, 173, 178, 181, 193, 238, 288, 296, 356, 362, 371, 374, 385, 393, 406, 417, 425, 426, 431, 436, 437, 440, 448, 451, 452, 454, 455, 456, 458, 461
 Namény (Vásárosnamény) 34
 Napoca → Kolozsvár
 Nápoly 242, 266, 428, 442
 Neerwinden 426
 Nemesbikk 454
 Nemesdömölk (Celldömölk) 437
 Németsálföld 327, 415, 419, 423
 Német-Ország → Németország
 Németország (Német-Ország, Teutschland) 90
 Németság (Šagu) 418
 Neuhaus 12, 119, 328, 329
 Neumark (Neumarkt an der Ybbs, Neumarkt) 10, 107, 109, 320, 322
 Neumark (Neumarkt am Wallersee) 12, 119
 Neumark (Neumarkt im Mühlkreis) 12, 121, 233
 Neumarkt → Neumark
 Neustadt (Wienerneustadt) 329, 346
 Nikolsburg (Mikulov) 451
 Niederösterreich → Alsó-Ausztria
 Nógrád megye 422, 440, 445, 447, 455, 458
 Numídia 274
 Nussdorf (ma: Bécs) 13, 125
 Nürnberg 364

 Nyerges-Újfalu → Nyergesujfalu
 Nyergesujfalu (Nyerges-Újfalu) 9, 89
 Nyitra megye 421, 429, 460, 462

 Obrovic (Obrovicz, Obrowicz; Zábrdovice; ma: Brno) 16, 18, 53, 96, 139, 214, 222, 238, 312, 313, 397, 398, 420, 432, 435, 438, 439, 441, 447, 449, 455, 456, 457, 460, 461, 462
 Obrovicz → Obrovic
 Obrowicz → Obrovic
 Oberungarn → Felső-Magyarország
 Óbuda 435, 441, 448, 454, 459, 462
 Ócsa 458, 459
 Oesterreich-Ungarn
 Oesterreich → Ausztria
 Ofen → Buda
 Offenburg 327
 Okány 456
 Olasz Ország → Olaszország
 Olasz-Ország → Olaszország
 Olaszország (Olasz Ország, Olasz-Ország) 61, 111, 113, 127, 153
 Olaszliszka (Liszka) 9, 18, 25, 64, 140, 142, 246
 Olmütz (Olomouc) 172, 327, 415, 430
 Ónod 31, 250
 Oroszvár (Rusovce, Karlburg) 9, 89, 90, 93, 308, 310
 Oroszország (Russzia) 205, 422, 423, 426
 Oszmán Birodalom 295
 Otahíta → Tahiti
 Ótomány (Otomani) 454

- Ödenburg → Sopron
 Österreich → Ausztria
 Ötevény (Öttevény) 9, 90, 231

 P. hegy → Pendling
 Palánka (Palanok) 39
 Palma Nuova 425
 Pálóc (Pavlovce nad Uhom, Pálócz) 17, 40, 237, 257
 Pálócz → Pálóc
 Pankota (Pāncota) 264
 Pannonhalma (Győrszentmárton) 216, 275, 451
 Pápa 101, 316, 427, 433
 Pápakovácsi 451
 Pápoc 290
 Parma → Párma
 Párma (Parma) 60, 279, 324, 446
 Parnó (Parchovany) 157, 368
 Paris → Párizs
 Parizs → Párizs
 Párizs (Paris, Parizs) 35, 49, 51, 61, 108, 128, 129, 130, 138, 266, 302, 322, 324, 336, 421, 423, 427, 428, 442, 448, 452, 458
 Passau 425
 Pásztó 436
 Patak → Sárospatak
 Pazdics (Pozdišovce) 257
 Pécs 39, 212, 221
 Pendling (P. hegy, Pendlintg) 49, 114, 266, 326
 Pendlintg → Pendling
 Pernegg 321
 Pest (Pestinum, Pesth) 26, 27, 34, 39, 50, 51, 52, 54, 62, 65, 72, 73, 79, 87, 89, 90, 91, 125, 126, 127, 137, 141, 143, 144, 146, 149, 152, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 174, 175, 183, 194, 212, 213, 217, 242, 243, 246, 247, 264, 267, 270, 275, 284, 286, 288, 291, 292, 298, 299, 300, 303, 306, 308, 309, 332, 343, 356, 360, 370, 373, 381, 382, 387, 389, 391, 392, 399, 407, 413, 415, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 425, 426, 432, 435, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 447, 449, 452, 453, 454, 455, 457, 458, 460, 462
 Pest-Buda 243, 423
 Pestinum → Pest
 Pesth → Pest
 Pest megye → Pest vármegye
 Pest vármegye (Pest megye) 21, 88, 242, 243, 248, 270, 299, 305, 429, 438, 439, 443, 446, 458, 461
 Petersburg → Szentpétervár
 Pétervárad (Petrovaradin) 34, 61, 62, 126, 334, 428, 433
 Pforta (Schulpforte) 450
 Philippi (Filippoi) 274
 Piemont 60, 340
 Pilis (város) 459
 Pilisvörösvár 90, 308
 Pistora (Pistoia) 274
 Podolin (Podolíneč) 448
 Polonia → Lengyelország
 Posony → Pozsony
 Pozsony (Bratislava, Posony, Presburg, Pressburg, Preßburg) 9, 13, 18, 90, 91, 92, 93, 125, 139, 183, 184, 186, 189, 206, 238, 285, 299, 306, 308, 309, 310, 327, 333, 394, 395, 396, 401, 418, 422, 425, 426, 427, 429, 431, 433, 434, 437, 441, 445, 449, 458, 460, 461
 Pozsony vármegye 425, 445
 Prag → Prága
 Prág → Prága
 Prága (Prag, Prág) 12, 14, 48, 60, 61, 119, 121, 122, 123, 124, 331, 332, 338, 343, 346, 415, 416, 417, 423, 425, 430, 434, 450, 462
 Prálics (Pohofelice, Prálicz) 10, 107
 Prálicz → Prálics
 Presburg → Pozsony
 Pressburg → Pozsony
 Preßburg → Pozsony
 Preussen (Poroszország) 319
 Provence 439

 Radvány (Radvaň) 443
 Rajec → Rajecz
 Rajec (Rajec) 139, 206, 417, 447, 456, 457
 Rakamaz 129
 Rákóc (Rakovec nad Ondavou, Rákócz) 64, 70, 138, 148, 161, 190, 289, 424, 457
 Rákócz → Rákóc
 Rátót (Gyulafrátót) 422
 Rauchenthal (Reichenthal) 452
 Réde → Kistréde
 Regéc 447
 Regensburg 427
 Regmec → Alsóregmec
 Regmecz → Alsóregmec
 Reichenhall (Bad Reichenhall) 10, 107
 Remete 438
 Rimaszombat (Rimavská Sobota) 454
 Rodostó (Tekirdağ) 266
 Rohonc (Rechnitz) 10, 424
 Rom → Róma
 Róma (birodalom) 153, 242, 286, 337

- Róma (város) 20, 60, 119, 242, 252, 266, 274, 280, 324, 340, 364, 425, 426, 427, 446
 Ronyva (patak) 245
 Rosenhain (Rosenheim) 12, 116
 Rötzt (Retz) 10, 107
 Ruzska → Göncruszka
 Russzia → Oroszország
- S. Pölten → Sankt Pölten
 Sachsen → Szászország
 Saint Flour/Cantal 347
 Salzburg (tartomány) 12, 119, 129, 138, 204
 Salzburg (város) 12, 116, 118, 119, 327, 328, 329, 425
 Sanct-Pölten → Sankt Pölten
 Sankt Pölten (S. Pölten, Sanct-Pölten) 10, 107, 411, 432
 Sardinia → Szardínia
 Sáromberke (Dumbrăvioara) 458
 Sáros → Sáros megye
 Sáros megye (Sáros) 85, 257, 433, 445, 457
 S[áros] Patak → Sárospatak
 Sáros patak → Sárospatak
 Sárospatak (Patak, S[áros] Patak, Sáros patak) 26, 29, 31, 32, 65, 69, 192, 211, 214, 219, 220, 221, 224, 226, 250, 251, 282, 284, 285, 287, 288, 304, 392, 405, 419, 435, 436, 438, 445, 447, 453, 454, 459
 Sasvár (Šaštín-Stráže) 437, 449
 S[átor] A[lja] Újhely → Sátoraljaújhely
 Sátoraljaújhely (S[átor] A[lja] Újhely, Újhely, Újhely) 9, 23, 24, 25, 26, 49, 64, 134, 141, 148, 167, 178, 184, 186, 191, 192, 197, 204, 231, 245, 246, 251, 283, 284, 285, 289, 343, 380, 398, 405, 410, 426, 455
 Savoya 279
 Schavnik (Spišský Štiavnik) 437
 Schlossberg 92, 435, 462
 Schönbrenn 329
 Schrems 12, 124, 234
 Schwanenstadt 12, 119, 233
 Schweiz → Svájc
 Schwerte 420
 Segesd 433
 Semjén → Érsemjén
 Shropshire grófság 459
 Sibiria → Szibéria
 Siebenbürgen → Erdély
 Siena 324
 Siklós 459
 Sikula (Šicula) 418
 Sill (Söll) 10, 107
 Skócia 332
- Solymos (Šoimos) 425
 Somogy megye → Somogy vármegye
 Somogy vármegye (Comitatus Simeghiensis, Somogy megye) 162, 374, 424, 427, 433
 Sopron (Soprony, Ödenburg) 82, 90, 285, 301, 338, 396, 421, 431, 437, 443, 450
 Soprony → Sopron
 Soroksár 16, 34, 127, 236
 Spanyolország 153
 Spielberg 14, 55, 217, 234, 238, 310, 318, 343, 421, 422, 430, 439, 458, 462
 Stájerország (Stíria) 133, 341, 441, 443
 Statz (Staat) 425
 Stein (ma: Krems an der Donau) 13, 124, 125
 Stíria → Stájerország
 Stockholm 308
 Stomfa (Stupava) 9, 91
 Strassburg (Strasbourg) 35, 117, 450
 Stuttgart 262
 Svájc (Schweiz) 438, 442
 Svecia → Svédország
 Svédország (Svecia, Svétzia) 119, 329
 Svétzia → Svédország
- Szabadka (Subotica) 453
 Szabolcs vármegye 82, 288, 385, 424, 444, 452, 457, 461
 Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
 Szakolca (Skalica) 462
 Szarátov 428
 Szardínia (Sardinia) 60, 279, 324
 Szászország (Sachsen) 272, 429, 450
 Szatmár vármegye (Comitatus Szatthmariensis, Szathmár vármegye) 74, 160, 221, 246, 251, 264, 288, 291, 293, 294, 372, 396, 422, 429, 448
 Szathmár megye → Szatmár vármegye
 Székelyhíd 245
 Székesfehérvár 433, 451
 Szekszárd 429
 Szemere 48
 Szent Ilona-sziget 423
 Szent-János (Moravský Svätý Ján) 9, 92
 Szentpétervár 132, 308, 428
 Szenttamás 427
 Szepes 437, 448
 Szepes megye 423, 424, 433, 444
 Szepesség 444
 Széphalom (ma: Sátoraljaújhely) 23, 29, 30, 34, 44, 45, 46, 47, 186, 204, 213, 259, 315, 317, 320, 324, 328, 337, 340, 437, 444, 447, 449, 453, 456, 461
 Szerém vármegye (Szerem Vármegye) 79, 431

- Szerem Vármegye → Szerém vármegye
 Szerencs 9, 13, 25, 26, 65, 128, 422
 Szerdahely → Dunaszerdahely
 Szibéria (Sibiria) 62, 281
 Szicília 428
 Szikszó 426
 Szilézia 428, 429, 460
 Szivhalom → Szihalom
 Szihalom (Szivhalom) 13, 26, 128
 Szolnok 462
 Szombathely 290
 Szőny 9, 89

 Tábor 12, 122, 123, 331, 452
 Tahiti (Otahíta) 153, 364
 Tália (Tállya) 167, 184, 380
 Tápiószentmárton 419
 Tapolca 421
 Tarcsa (Bad Tatzmannsdorf) 424
 Tata 196, 328, 408, 409
 Tauris 326
 Teisendorf 12, 117, 328
 Temes vármegye 418, 422
 Temesvár 286, 315
 Torontál vármegye 422
 Terebes (Trebišov, Terebesch) 24, 63, 148, 358
 Ternye (Terňa)
 Teschen (Cieszyn, Český Těšín) 99, 187, 272, 314
 Teutschland → Németország
 Tilsit (Szovjetszk) 423
 Tirol (Tyrolis, Tirolis, Tyrólis) 16, 35, 109, 113, 115, 236, 254, 319, 322, 323, 325, 327, 328, 416, 419
 Tisza 130
 Tiszafüred 219, 220
 Tiszántúl 257, 332, 446, 453, 454, 455
 Tokaj (Tokay) 13, 19, 128, 129, 188, 234, 335, 336, 399, 420, 427
 Tokaj → Tokaj
 Tolcsva 453, 455
 Tolentino 446
 Tolna megye 429, 458
 Torino (Turin, Turín) 61, 62, 112, 126, 280, 281, 324, 325, 446
 Torna → Torna megye
 Torna vármegye (Torna) 189, 197, 445, 455, 462
 Tortona 324, 446
 Torontál vármegye 462
 Toronya (Malá Toroňa, Velká Toroňa) 186, 282, 398
 Torzsás (ma: Sátoraljaújhely) 23, 245
 Toscana → Toszkána
 Toskana → Toszkána
 Toszkána (Toscana, Toskana, Toskána) 138, 204, 339, 427, 442, 448
 Toulon 423
 Török Birodalom → Törökország
 Törökország 62, 106, 126, 153, 281
 Transylvania → Erdély
 Trauenstein 12
 Trencsén (város) 393, 430
 Trencsén vármegye (Trencsin V[árme]gye) 139, 206, 456, 457
 Trencsin V[árme]gye → Trencsén Vármegye
 Trieszt 432
 Tripolis 75, 79, 89, 294, 299, 307
 Troppau (Opava) 106, 320
 Tscheik (Čejč) 9, 92
 Tunis → Tunisz
 Túnis → Tunisz
 Tunisz (Tunis, Túnis) 75, 79, 89, 294, 295, 299, 307
 Turquie → Törökország
 Tusculum (Tusculo)
 Török-Ország → Törökország
 Törökország (Turquie, Török-Ország) 126, 334
 Turquie → Törökország
 Turin → Torinó
 Turín → Torinó
 Türje 321, 454
 Tyrling 246
 Tyrnau → Nagyszombat
 Tyrolis → Tirol
 Tirolis → Tirol
 Tyrólis → Tirol
 Uferhaus 13, 125
 Ugocsa megye 427, 451
 Újfalú (ma: Dunaszerdahely) 437
 Újhely → Sátoraljaújhely
 Újhely → Sátoraljaújhely
 Újkécske 214
 Újvár 181
 Und (ma: Krems an der Donau) 125
 Ung.-Weisskirchen (Bela Crkva, [Ungarisch-Weisskirchen])
 Ungaria → Magyarország
 Ungarn → Magyarország
 Ungvár (Uzshorod) 40, 426
 Utika (Utica)
 Utrecht 458
 Vác (Vácz) 13, 125, 126, 128, 286, 334, 356, 427, 440, 447

- Vác → Vác
 Vál (Vály) 56, 272
 Valence 324
 Vály → Vál
 Várad → Nagyvárad
 Váradhegyfok (ma: Nagyvárad) 321
 Váradolaszi (Olosig) 445
 Varasd (város; Varaždin) 393, 438
 Varasd megye 424
 Városliget (Pest) 433
 Varsó 452
 V[ásáros] Namény (Vásárosnamény) 13
 Vas megye → Vas vármegye
 Vasvár 422
 Vas vármegye (Vas megye) 396, 440, 443, 449, 451
 Vatta 453
 Veresvár → Pilisvörösvár
 Verona 322, 420
 Vesseli (Veseli nad Lužnicí, Wesseli, Wessely) 12, 121, 233, 331, 414
 Veszprém (Weszprim) 50, 267, 298, 421, 433
 Veszprém megye 433, 451, 461
 Veszprémi egyházmegye
 Vienna → Bécs
 Vinna (Vinné) 440
 Visegrád 443, 448, 454
 Visonta 124, 333, 452
 Víziváros (Buda)
 Waitring (Waidring) 10, 107
 Walserfeld (Salzburg) 327
 Wasserburg 116, 327
 Waterloo 423, 426
 Wels 12, 119, 233
 Wesseli → Vesseli
 Wessely → Vesseli
 Weszprim → Veszprém
 Wien → Bécs
 Wittingau (Třeboň) 12, 234
 Woditz (Votice) 12, 122, 233, 414, 432
 Würzburg 35, 138, 204, 254, 448, 450
 Zábrdovice → Obrovic
 Zágráb 438
 Zalaegerszeg 393
 Zala vármegye (Comitatus Szaladiensis) 162, 181, 374, 393, 433
 Zboró (Zborov) 433
 Zemplén vármegye (Zemplény, Zemplény vármegye) 24, 70, 82, 84, 86, 88, 128, 138, 139, 159, 186, 193, 197, 212, 221, 246, 251, 257, 262, 283, 284, 288, 289, 304, 335, 343, 362, 370, 373, 387, 394, 398, 404, 405, 410, 422, 424, 426, 433, 435, 436, 445, 453, 455, 457, 458, 459, 461
 Zemplény → Zemplén vármegye
 Zemplény vármegye → Zemplén vármegye
 Zernyest (Zärnești) 463
 Znaym (Znojmo) 107, 321
 Zombor (Sombor) 455
 Züllichau (Sulechów) 330
 Zürich 260
 Zsibó (Jibou) 463

Rövidítésjegyzék

RÖVIDÍTÉSEK

Bd.	Band (kötet)
emend.	emendálva
é. n.	év nélkül
f. í.	[szövegkritikai jegyzetekben:] fölé írva
ford.	fordította
főszerk.	főszerkesztő
h. n.	a kiadás helye nélkül
hrsg.	herausgegeben (kiadta)
jav.	javítva, javítja
Jg.	Jahrgang (évfolyam)
Klny.	különlenyomat
k.	[évszámoknál:] körül
Kr. e.	[évszámoknál:] Krisztus előtt
Kr. u.	[évszámoknál:] Krisztus után
Kt	kézirattár
l.	lásd
s. a. r.	sajtó alá rendezte
skk.	s következő oldalak
szerk.	szerkesztette
ua.	ugyanaz
uannak	ugyanannak
uo.	ugyanott
uő	ugyanő
vö.	vesd össze
[]	a főszövegben vagy a szövegváltozatokban és textológiai jegyzetekben a sajtó alá rendező kiegészítései, megjegyzései
[?...]	a főszövegben: olvashatatlan szövegrész
< >	szövegkritikai jegyzetekben: a kéziratban áthúzott rész
<?>	szövegkritikai jegyzetekben: bizonytalan olvasatú, egyértelműen meg nem fejtett, áthúzott szöveg

A KIADOTT VAGY KÉZIRATOS KAZINCZY-SZÖVEGEK CÍMÉNEK RÖVIDÍTÉSE (a kötetben is közölt szövegek esetében a cím élén álló szám a kötetbéli sorszám.)

AdZemp	Kazinczy Ferenc elfogatása, Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez, 1899. febr. 1., 61–63.
BáLm	MTAK Kt K 614. (Bártfay László másolata a Fogságom' Naplójáról)
FN	29. Fogságom' Naplója
MTAr	MTAK Kt Tört. Naplók 4r. 25. (ismeretlen kéztől származó, részleges másolat a Fogságom' Naplójáról)

MTAt	MTAK Kt Tört. Naplók 4r. 17 (ismeretlen kéztől származó másolat a Fogságom' Naplójáról)
OE	<i>Kazinczy Ferencz fogsága naplója. (Az eredeti ortografia szerint)</i> , közli Pásztor Dániel = <i>Országgyűlési emléke: Politikai, történeti és szépirodalmi almanach</i> , szerk. és kiad. Vahot Imre, Budapest, 1848, 63–87.
OSZKr	OSZK Kt An. Lit. 2953 (ismeretlen kéztől származó, részleges másolat a Fogságom' Naplójáról)
PE	Pályám emlékezete
PIMt	Petőfi Irodalmi Múzeum, Kt, Stettner-Zádor György-hagyaték, V. 4615/8 (ismeretlen kéztől származó másolat a Fogságom' Naplójáról)
PN	<i>Kazinczy naplója: Az eredeti kézirat</i> , közli és bev. Szmik Antal = A „Pécsi Napló” karcsonyi melléklete, Pécs, 1900. dec. 25., 1–10.
SPr	Sárospataki Református Kollégium, Nagykönyvtár, Kt 827 (ismeretlen kéztől származó, részleges másolat a Fogságom' Naplójáról)
SPt	Sárospataki Református Kollégium, Nagykönyvtár, Kt 3485 (ismeretlen kéztől származó másolat a Fogságom' Naplójáról)
VU1	<i>Kazinczy Ferenc naplója budai fogságában</i> , közli Miliesz Béla, Vasárnapi Ujság, 1869, 78–79, 91–92, 102–103, 118–119, 130–131, 146–147, 158–159.
VU2	<i>Kazinczy Ferencz fogsági naplója: Második fogás</i> , Vasárnapi Ujság, 1873, 414–415, 430–431, 439–440, 453–454, 467, 478–480, 490–491, 502–503, 514–515, 526–527, 539, 550–551, 562.

LEVÉLTÁRI ÉS KÉZIRATTÁRI FORRÁSOK RÖVIDÍTÉSE

MOL	Magyar Országos Levéltár (Budapest)
MOL Vert. A. 44. Fasc.	MOL Bírósági levéltár, Személynöki Levéltár (O 225), A magyar jakobinus per Bécsből kiszolgáltatott iratai, Fasc. 44.
MOL Vert. A. 52. Fasc.	MOL Királyi Jogügy-igazgatási Levéltár (E 708), Causarum Regalium Directoratus, Jakobinusok elleni vizsgálat iratai, Fasc. 52.
MTAK Kt	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár (Budapest)
OSZK Kt	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (Budapest)
ÖStA HHStA	Österreichische Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Bécs)
ÖStA KA	Österreichische Staatsarchiv, Kriegsarchiv (Bécs)
ÖStA KA Offizierskartei	Österreichische Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Offizierskartei (20. századi cédulakatalógus a császári királyi tisztekről) (Bécs)
PIM Kt	Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára (Budapest)

PERIODIKÁK RÖVIDÍTÉSE

EPhK	Egyetemes Philologiai Közlöny
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
LK	Levéltári Közlemények
MKsz	Magyar Könyvszemle
MNy	Magyar Nyelv
MNyr	Magyar Nyelvőr

Bibliográfia

- Abafi – Ludwig Abafi, *Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn*, I–V. Bd., Ludwig Aigner, később: Martin Bagó & Sohn, Bp., 1890–1899.
- Abafi 1993. – Abafi Lajos, *A szabadkőművesség története Magyarországon*, Akadémiai, Bp., 1993, [Reprint; eredetileg: 1900.].
- Abaffy 2000. – Abaffy Csilla, *Magyar nyelvmlékek és másolataik az MTAK kéziratárában*, MKsz, 2000, 340–351.
- ADB – *Allgemeine Deutsche Biographie*, 22. Bd., Auf Veranlassung Seiner Majestät des Königs von Bayern, hrsg. durch die historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften, Leipzig, Verlag von Duncker & Humblot, 1891.
- Almásy 1903. – Gróf Almásy Dénes, *A zsadányi és törökszentmiklósi Almásy grófok*, Kétegyháza, 1903.
- Appert 1852. – Ritter Benjamin Nicolas Marie Appert, *Die Gefängnisse, Spitäler, Schulen, Civil- und Militär-Anstalten in Österreich, Baiern, Preussen, Sachsen, Belgien, Nebst einer Widerlegung des Zellsystems*, 3. Bd., Wien, 1852.
- Ballus 1825. – Paul von Ballus, *Presburg und seine Umgebungen*, Presburg, 1825.
- Bariska 1995. – Bariska István, *Sigray Jakab gróf és a Martinovics-féle összeesküvés*, Vasi honismereti és helytörténeti közlemények, 1995, 3. szám, 65–71.
- Bariska 1996. – Bariska István, „Véthet-e az ilyen annyit, hogy meghaljon érte?": Gróf Sigray Jakabról, halálának kétszázadik évfordulója múltán, Vasi Szemle, 1996, 1. szám, 65–85.
- Baros 1908. – Baros Gyula, *Kazinczy Ferenc és Radvánszky Teréz*, Klny. a Kisfaludy Társaság Évlapjainak XLII. kötetéből, Bp., 1908.
- Barta 1952. – Barta János, *Jegyzetek a Fogságom naplójáról*, It, 1952, 541–549.
- Barta 1995. – Barta János (ifjabb), *Illúziók és realitás a magyar jakobinusok mozgalmában*, Századok, 1995, 883–898.
- Barta 2010. – Ifj. Barta János, *A Kazinczy-család zempléni birtokai a XVIII/XIX. század fordulóján* = Ragyogni és munkálni: Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről, szerk. Debreczeni Attila és Gönczy Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010, 319–325.
- Bártfai Szabó 1936. – Bártfai Szabó László, *A magyar szent korona Gyöngyösön*, Gyöngyösi kalendárium 1936, VII. évfolyam, A Gyöngyösi Öregdiákok Szövetségének kiadása, 29–36.
- Barton 1980. – Peter F. Barton, *Ignatius Aurelius Fessler: Vom Barockkatholizismus zur Erweckungsbewegung*, Hermann Böhlau Nachf., Wien – Köln – Graz, 1969.
- BJÖM I. – *Batsányi János összes művei*, I. kötet, Versek, s. a. r. Keresztury Dezső, Tarnai Andor, Akadémiai, Bp., 1953.
- Beke 1994. – Beke Margit, *Mak Domonkos élete és életműve 1754–1803* = Pálos rendtörténeti tanulmányok, szerk. Sarbak Gábor, Csorna, 1994 (Varia Paulina I.), 46–53.
- Beke (szerk.) 2003. – Beke Margit (szerk.), *Esztergomi érsekek 1001–2003*, Szent István Társulat, Bp., 2003.
- Belitska-Scholtz (szerk.) 1985. – Belitska-Scholtz Hedvig (szerk.), *Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás (1772–1846)*, Akadémiai, Bp., 1985 (Művészettörténeti Füzetek 17.).
- Benda 1949. – Benda Kálmán, *Kazinczy Ferenc ismeretlen levelei 1794-ből*, It, 1949, 319–332.

- Benda (kiad.) I. – *A magyar jakobinus mozgalom iratai*, s. a. r. Benda Kálmán, Akadémiai, Bp., 1957 (A magyar jakobinusok iratai I.).
- Benda (kiad.) II. – *A magyar jakobinusok elleni felségsértési és hűtlenségi per iratai 1794–1795*, s. a. r. Benda Kálmán, Akadémiai, Bp., 1952 (A magyar jakobinusok iratai II.).
- Benda (kiad.) III. – *Naplók, följegyzések, röpiratok*, s. a. r. Benda Kálmán, Akadémiai, Bp., 1952 (A magyar jakobinusok iratai III.).
- Benda 1957. – *A magyar jakobinusok: Iratok – levelek – naplók*, szerk. és a bevezető tanulmányt írta Benda Kálmán, Bibliotheca, Bp., 1957 (Aurora VIII.).
- Benda 1968. – Benda Kálmán, *Még egyszer Versegby Marseillaise fordításáról*, ItK, 1968, 677–679.
- Benda 1973. – Benda Kálmán, *Gerard und Gottfried van Swieten und die Schulreform in Ungarn* = Gerard van Swieten und seine Zeit: Internationales Symposium veranstaltet von der Universität Wien im Institut für Geschichte der Medizin, hrsg. von Erna Lesky und Adam Wandruszka, Wien – Köln – Graz, 1973, 164–174.
- Benda 1978. – Benda Kálmán, *A jozefinizmus és jakobinusság kérdései a Habsburg-monarchiában* = Uő, Emberbarát vagy hazafi?: Tanulmányok a felvilágosodás korának magyarországi történetéből, Gondolat, Bp., 1978, 232–286.
- Benda 1978a. – Benda Kálmán, *Egy prédikátor a magyar jakobinus mozgalomban* = Uő, Emberbarát vagy hazafi?: Tanulmányok a felvilágosodás korának magyarországi történetéből, Gondolat, Bp., 1978, 419–425.
- Benda 1999. – Benda Kálmán, *Martinovics Ignác (1755–1795)* = Nagy képes millenniumi arcképcsarnok: 100 portré a magyar történelemből, szerk. Rác Árpád, Rubicon – Aquila-könyvek, Bp., 1999, 156–157.
- Benda 2004. – Benda Kálmán, *Az 1795-ben kivégzett magyar jakobinusok hamvainak eltemetése 1960-ban* = Uő, A nemzeti hivatástudat nyomában: Történelmi, történelemelméleti, művelődéstörténeti, iskolapolitikai és csángómagyar tanulmányok, írások, interjúk, összeállította, szerk. és utószóval ellátta Lukács János, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp., 2004, 311–322.
- Benda – Elek 1983. – Benda Kálmán – Elek Judit, *Vizsgálat Martinovics Ignác szászvári apát és társai ügyében: Filmforgatókönyv – Eredeti iratok*, Magvető, Bp., 1983.
- Berzsenyi – Kis 1985. – *Berzsenyi Dániel művei – Kis János emlékezései*, a válogatás, a szöveggyondozás és a jegyzetek Orosz László, Szépirodalmi, Bp., 1985 (Magyar Remekírók).
- Biasi 1998. – Pierre-Marc de Biasi, *Horizontális kiadás, vertikális kiadás: A genetikus kiadások tipológiájának vázlata (a francia terület, 1980–1995)*, Helikon. Irodalomtudományi Szemle, 1998, 4. szám, 414–441.
- Bibl. Hung. V. – *Magyarország bibliographiája 1712–1860*, V. kötet, Pótlások, közreadja az Országos Széchényi Könyvtár, Bp., 1971.
- Biczó 1931–1932. – *Kazinczy Ferencnének, gróf Török Zsófiának férjére vonatkozó eddig kiadatlan levelei (Függelékül néhány egykorú levél)*, s. a. r., bevezetéssel ellátta dr. Biczó Ferenc, Klny. a Kaposvári Egyesületi Leánygimnázium 1931–32-ik évi Értesítőjéből, Szabó Lipót könyvnyomdája, Kaposvár.
- Bitnicz 1871. – *Bitnicz Lajos hátrahagyott kézírataiból*, közli: Lipp Vilmos, Fővárosi Lapok, 1871. aug. 23., 886–887; 1871. aug. 24., 890–891.
- Blümml 1922. – Emil Karl Blümml, *Der Silberglückshafner Josef von Strassern* = Emil Karl Blümml – Gustav Gugitz, Von Leuten und Zeiten im alten Wien, Gerlach & Wiedling, Wien und Leipzig, 1922, 87–105.
- Bodó 1869. – Bodó Lajos, *Adalékok a Martinovics pörhöz*, Vasárnapi Ujság, 1869. márc. 28., 169–171.
- Bodolay 1963. – Bodolay Géza, *Irodalmi diáktársaságok 1785–1848*, Akadémiai, Bp., 1963.
- Bogdán 1990. – Bogdán István, *Magyarországi hossz- és földmértékek 1601–1874*, Akadémiai, Bp., 1990 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV.).
- Bogdán 1991. – Bogdán István, *Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*, Akadémiai, Bp., 1991 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV.).

- Borovszky: Heves – Borovszky Samu (szerk.), *Heves vármegye, az Országos Monografia szerkesztő-bizottságának felügyelete alatt és a Heves vármegyei helyi munkatársak közreműködésével*, Országos Monografia Társaság, Bp., é. n.
- Borovszky: Zemplén – Borovszky Samu (szerk.), *Zemplén vármegye és Sátoraljaújhely r. t. város, a Magyarország vármegyei és városai állandó munkatársai központi bizottságának felügyelete alatt írták a zemplénvármegyei helyi munkatársak*, Apollo Irodalmi Társaság, Bp., é. n.
- Breier 2002. – Dieter Breier, *Kardinal Migazzi: Förderer und Gegner des kulturellen Wandels im thesesianischen Zeitalter* = Strukturwandel kultureller Praxis: Beiträge zu einer kulturwissenschaftlichen Sicht des thesesianischen Zeitalters, hrsg. von Franz M. Eybl (Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des achtzehnten Jahrhunderts, Bd. 17.), Wien, 2002, 219–231.
- Buchberger (hrsg.) – *Lexikon für Theologie und Kirche*, 2., neubearbeitete Auflage, hrsg. von Dr. Michael Buchberger, I–X. Bd., Herder & CO. G. M. B. H. Verlagsbuchhandlung, Freiburg im Breisgau, 1930–1938.
- Busa 1961. – Busa Margit, *Kazinczy Ferenc munkáinak kiadástörténete: Születésének 200. évfordulója alkalmából* = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1959, Bp., 1961, 321–343.
- Busa 1975. – V. Busa Margit, *Kazinczy Ferenc ismeretlen levele Dessewffy Józsefhez*, ItK, 1975, 225–228.
- Busa 1978. – Busa Margit, *Kazinczy Ferenc Fogságom naplójá-nak elfelejtett szövegváltozata – Három Kazinczy levél* = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1974/75, Bp., 1978, 437–451.
- Centgraf 1974. – Centgraf Károly, *Egy ismeretlen Kazinczy-levél*, ItK, 1974, 234–237.
- Charrier 2005. – Pierre Charrier, *Le maréchal Davout*, Edition Nouveau Monde, Paris, 2005.
- Czakó 1929. – Czakó Károly, *A kisérei Rhédey-család története*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1929.
- Czeike – Felix Czeike, *Historisches Lexikon Wien in 5 Bänden*, Kremayr & Scherieau, Wien, 1992.
- Czeike 1975. – Felix Czeike, *Die Kärntner Strasse*, Paul Zsolnay Verlag, Wien – Hamburg, 1975 (Wiener Geschichtsbücher Bd. 16.).
- Czeizel 1904. – Czeizel János, *Kloppstock hatása Kazinczyra*, EphK, 1904, 20–33, 127–141.
- Cz – F – Czuczor Gergely – Fogarasi János, *A magyar nyelv szótára*, I–VI. kötet, Pest, majd Bp., 1862–1874.
- Czifra 2008. – Czifra Mariann, *Kazinczy-levelezéskötetek a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában* = Prima manus: Tanulmányok a felvilágosodás korának magyar irodalmából, szerk. Keszeg Anna és Vaderna Gábor, Ráció, Bp., 2008, 13–34.
- Császár 1903. – Császár Elemér, *Versegby Ferencz élete és művei*, A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának kiadása, Bp., 1903.
- Császár 1932. – [Császár Elemér recenziója Alszegeby Zsolt 1931-es *Fogságom naplója* kiadásáról], ItK, 1932, 328–329.
- Csatkai 1983. – Csatkai Endre, *Kazinczy és a képzőművészetek*, szerk. Galavics Géza, MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, Bp., 1983.
- Csizmadia 1958. – Csizmadia Andor, *Bevezetés* = Hajnóczy József közjogi-politikai munkái, s. a. r. Csizmadia Andor, Akadémiai, Bp., 1958, 5–25.
- Csokonai 1999. – Csokonai Vitéz Mihály, *Levelezés*, s. a. r. és a jegyzeteket írta Debreczeni Attila, Akadémiai, Bp., 1999, (Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei).
- Csorba 2009. – Csorba Csaba, *Kazinczy városa: Sátoraljaújhely*, Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 19. kötet, 2009, 145–167.
- Dayka 2009. – *Dayka Gábor összes művei*, s. a. r. Balogh Piroska, Bódi Katalin, Szép Beáta, Tasi Réka, Universitas, Bp., 2009 (Régi Magyar Költők Tára XVIII. század X.).
- DBI – *Dizionario biografico degli Italiani*, 47, Istituto Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani, Roma, 1997.
- Deák 1993. – Deák Eszter, *Der Untergang eines Revolutionärs: Tagebuch, Briefe und Denkschrift von Andreas Riedel aus seinen Gefängnisjahren im Minoritenkloster in Brünn (1806–1809)*, Akadémiai, Bp., 1993.

- Debreczeni 1995. – Debreczeni Attila, *Szentjóni Szabó László és Kazinczy kapcsolatáról*, MKSz, 1995, 178–183.
- Deé Nagy 1997. – Deé Nagy Anikó, *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*, Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár, 1997.
- Dékáni 1902. – Dékány Kálmán, *Kazinczy Ferenc főljegyzései 1803–1805*, ItK, 1902, 191–206, 336–350, 493–502.
- Dékány 1904. – Dékány Kálmán, *Kazinczy „Széphalom és házi dolgai” című főljegyzései*, ItK, 1904, 223–231.
- Dékány 1905. – Dékány Kálmán, *Kazinczy Ferenc Diáriuma*, ItK, 1905, 193–206, 327–346.
- Demeter 2010. – Demeter Júlia, *A Molière-t fordító Kazinczy* = Ragyogni és munkálni: Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről, szerk. Debreczeni Attila és Gönczy Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010, 89–98.
- Dobszay 2010. – Dobszay Tamás, *A szabaduló Kazinczy* = Ragyogni és munkálni: Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről, szerk. Debreczeni Attila és Gönczy Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010, 294–305.
- Domanovszky (kiad.) – Domanovszky Sándor (kiad.), *József nádor iratai*, Első kötet, 1792–1804, Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1925.; Második kötet, 1805–1807, Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1929.
- Domanovszky 1925. – Domanovszky Sándor, *Ürményi József perszonális kegyvesztése* = Emlékkönyv dr. gróf Klebsburg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére, születésének ötvenedik évfordulóján, szerk. dr. Lukinich Imre, Bp., 1925, 531–540.
- Dongó Gy[árfás] 1912. – Dongó Gy[árfás] Géza, *A zempléni jakobinusok birtoktörténetéhez*, Adalékok Zemplénnvármegye történetéhez, XVIII. évfolyam, Sátoraljaújhely, 1912, 83–86.
- Ebhardt 1888. – *Geschichte des k. k. 33. Infanterie-Regiments* im Auftrage des Regiments-Kommando's nach authentischen Quellen und unter Mitwirkung mehrerer Regiments-Mitglieder bearbeitet von Oberstlieutenant Ferdinand Ebhardt, Buchdruckerei des J. Wunder, Ung.-Weisskirchen, 1888.
- Eckhardt 1922. – Eckhardt Sándor, *Magyar rózsakeresztesek*, Minerva, 1922, 208–223.
- Ember 1940. – Ember Győző, *A m. kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724–1848*, a M. Kir. Országos Levéltár kiadványa, Bp., 1940.
- Ember 1989. – Ember Győző, *Külkereskedelem* = Magyarország története 1686–1790, főszerk. Ember Győző és Heckenast Gusztáv, I. kötet, Akadémiai, Bp., 1989, (Magyarország története tíz kötetben), 648–669.
- Eszterházy 1901. – Gróf Eszterházy János, *Az Eszterházy család és oldalágainak leírása*, Kézirat gyanánt kiad. herceg Esterházy Miklós, Bp., 1901.
- Falk 1903 – Falk Miksa, *Kor- és jellemrajzok*, bevezetéssel ellátta Wekerle Sándor, s. a. r. Falk Ernő, Révai Testvérek Irodalmi Intézet, Bp., 1903.
- Fallenbüchl 1970. – Fallenbüchl Zoltán, *A Magyar Kamara tisztviselői a XVIII. században*, Levéltári Közlemények, 1970, 259–336.
- Fallenbüchl 1988. – Fallenbüchl Zoltán, *Magyarország főméltóságai 1526–1848*, Maecenas, Bp., 1988.
- Fallenbüchl 1987–1994. – Fallenbüchl Zoltán, *A hivatalnokság története 1790–1815*, Adattár, I–V. kötet, Készült a TUSZI és az OTKA támogatásával az OSZK-ban, Soksorozított kézirat, 1987–1994.
- Fallenbüchl 1994. – Fallenbüchl Zoltán, *Magyarország főispánjai* – Die Obergespane Ungarns 1526–1848, Argumentum, Bp., 1994.
- Fazekas 2002. – Fazekas István, *A Pázmáneum története az alapítástól a jozefinizmus koráig (1623–1784)* = A bécsi Pázmáneum, szerk. Zombori István, Bp., 2002 (METEM Könyvek 37.), 9–176.
- Fehér 1993. – Fehér József, *Kazinczy Ferenc nyomában Brünneben*, Széphalom, a Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 5. kötet, 1993, 181–192.
- FilKisenc – *Filozófiai kisenciklopédia*, A Nyugat filozófiája és filozófusai [szerk. J. O. Urmson és Jonathan Rée; a magyar kiadást szerk. Bánki Dezső], Kossuth, Bp., 1993.

- Frank 1845–1846. – Frank Ignác, *A' közigazság törvénye Magyarhonban*, I–II. kötet, a' Magyar Királyi Egyetemi Nyomda betűível, Buda, 1845–1846.
- Fried 1986. – Fried István, *„Fogságom naplója” regénye*, ItK, 1986, 683–694.
- Fried 2009. – Fried István, *„Aki napjait a szépnak szentelé...”: Fejezetek Kazinczy Ferenc pályaképéből és utókorra emlékezetéből*, Kazinczy Ferenc Társaság, Sátorlajújhely – Szeged, 2009.
- Fried 2009a. – Fried István, *Vörösmarty Mihály és az Oberon*, It, 2009, 3–18.
- Führer 1965. – Elisabeth Führer, *Jakobiner in der Steiermark*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien, 1965. Kézirat. (Lelőhelye: Universitätsbibliothek, Wien).
- Gaal 1902. – Gaal Jenő, *Berzeviczy Gergely élete és művei*, I–II. kötet, Bp., 1902.
- Galavics 1999. – Galavics Géza, *Magyarországi angolkertek* = Adrian von Buttlar, *Az angolkert: A klasszicizmus és a romantika kertművészete* – Galavics Géza, *Magyarországi angolkertek*, Balassi, Bp., 1999.
- Galavics 2002. – Galavics Géza, *Az angolkert mint utópia* [akadémiai székfoglaló, 2002] = Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián, főszerk. Vizi E. Szilveszter, MTA, Bp., 2005, 175–207.
- Galgóczy 1876. – Galgóczy Károly, *Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült megye monographiája: Történelmi, föld- s természetrajzi, közhatósági, társadalmi, nemzetgazdasági, régi és ujkori leírás*, I–II. kötet, Bp., 1876.
- Gálos 1932. – Gálos Rezső, *Ismeretlen részletek Versegby Ferenc életéből*, Itk, 1932, 410–411.
- Gárdonyi 1917. – Gárdonyi Albert, *Magyarországi könyvnyomdászat és könyvkereskedelem a 18. században: Különös tekintettel Budára és Pestre*, Bp., 1917 (Könyvtári füzetek 2. szám).
- Gergye 1993. – Gergye László, *Kazinczy Ferenc kéziratos hagyatéka*, MTA Könyvtára, 1993 (A Magyar Tudományos Akadémiai Könyvtára Kézirattárának katalógusai 21.).
- Gessner 1792–1793. – *Die sämmtlichen Werke von Salomon Gessner*, I–IV. Theil, gedruckt und verlegt bey F. A. Schraembl, Wien, MDCCXCII–MDCCXCIII [1792–1793].
- Gessner: Idyllen – Salomon Gessner, *Idyllen*, Kritische Ausgabe, hrsg. von E. Theodor Voss, 3., durchgesehene und erweiterte Auflage, Philipp Reclam jun., Stuttgart, 1988.
- Geyer 1938. – Rudolf Geyer, *Münze und Geld, Mass und Gewicht in Nieder- und Oberösterreich*, Wien, 1938.
- Gragger 1923. – Robert Gragger, *Preussen, Weimar und die ungarische Kronskrone*, Berlin und Leipzig, 1923.
- Granasztói 2010. – Granasztói Olga, *Kazinczy és a korai angol tájképi kertek Magyarországon* = Ragyogni és munkálni: Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről, szerk. Debreczeni Attila és Gönczy Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010, 193–206.
- Gugitz 1922. – Gustav Gugitz, *Herr und Frau von Hackel* = Emil Karl Blümml – Gustav Gugitz, *Von Leuten und Zeiten im alten Wien*, Gerlach & Wiedling, Wien und Leipzig, 1922, 190–221.
- Gulyás – Dr. Gulyás Pál, *Magyar írók élete és munkái*, I–VI. kötet, Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, Bp., 1939–1944.
- Gulyás – Viczián – *Magyar írók élete és munkái*, Új sorozat, Gulyás Pál adatgyűjtéséből s. a. r. Viczián János, Argumentum – MTA Könyvtára, VII–XIX. kötet, Bp., 1990–2002.
- Gunda 1951. – Gunda Béla, *Tőzeg szavunk történetéhez*, MNy, 1951, 212–213.
- Gundel – Harmath 1979. – Gundel Imre – Harmath Judit, *A vendéglátás emlékei: A pesti, budai és óbudai fogadók, vendéglők, korcsmák, serházak, kávéházak, mulatók, cukrászdák és egyéb vendéglátóhelyek életéből*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1979.
- HabsburgLex – *Habsburg lexikon*, szerk. Brigitte Hamann, a magyar kiadást szerk. Szmodits Anikó, szakmai szempontból ellenőrizte és magyar vonatkozásokkal kiegészítette dr. Soós István, Új Génius, Bp., 1990.
- Haderer 1968. – Franz Haderer, *Martin Joseph Prandstätter (1760–1798)*, Magistratsrat, Freimaurer, Dichter und Jakobiner, Dissertation, Wien, 1968. Kézirat. (Lelőhelye: Universitätsbibliothek, Wien).
- Haider 1984. – Edgar Haider, *Verlorenes Wien: Adelspaläste vergangener Tage*, Hermann Böhlau Nachf., Wien – Köln – Graz, 1984.

- Hajós 1989. – Géza Hajós, *Romantische Gärten der Aufklärung: Englische Landschaftskultur des 18. Jahrhunderts in und um Wien*, Böhlau, Wien – Köln, 1989 (Studien zu Denkmalschutz und Denkmalpflege, Bd. XIV).
- Hammermayer 1995. – Ludwig Hammermayer, *Die Aufklärung in Salzburg (ca. 1715–1803)* = Geschichte Salzburgs: Stadt und Land, Bd. II, Neuzeit und Zeitgeschichte, 1. Theil, unter redaktioneller Mitarbeit von Oswald Reiche, hrsg. von Heinz Dopsch und Hans Spatzenegger, Universitätsverlag Anton Pustet, Salzburg, 1995, 375–452.
- Hammermayer 1995a. – Ludwig Hammermayer, *Die letzte Epoche des Erzstifts Salzburg: Politik und Kirchenpolitik unter Erzbischof Graf Hieronymus Colloredo (1772–1803)* = Geschichte Salzburgs: Stadt und Land, Bd. II, Neuzeit und Zeitgeschichte, 1. Theil, unter redaktioneller Mitarbeit von Oswald Reiche, hrsg. von Heinz Dopsch und Hans Spatzenegger, Universitätsverlag Anton Pustet, Salzburg, 1995, 453–535.
- H. Balázs 1967. – H. Balázs Éva, *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus (1763–1795)*, Akadémiai, Bp., 1967.
- Hegyaljai Kiss 1928. – Hegyaljai Kiss Géza, *Ismeretlen érdekességek Kazinczyról*, It, 1928, 242–243.
- Heinrich 1900. – Heinrich Gusztáv, *Wieland hazánkban*, EphK, 1900, 555–557.
- Héjja 2002. – Héjja Julianna Erika, *Békés vármegye archontológiája (1699) 1715–1950: Főispánok és alispánok*, Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2002 (Közlemények Békés megye és környéke történetéből 8.).
- Hellebronth – *A magyar testőrségek névkönyve 1760–1918*, összeállította Tisza-beői Hellebronth Kálmán, Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Bp., é. n.
- [Hermann] 1852. – [Heinrich Hermann], *Die Lodrone*, Carinthia, Zeitschrift für Vaterlandskunde, Belehrung und Unterhaltung, 1852, 22. Jg., okt. 9.–nov. 6. (Nr. 81–Nr. 89), 321–323, 325–327, 329–331, 333–334, 337–338, 341–342, 345–347, 349–351, 353–354.
- Hermann 1973. – Hermann Egyed, *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, Aurora Könyvek, München, 1973 (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae 1.).
- Herschberg-Pierrot 1998. – Anne Herschberg-Pierrot, *Proust feljegyzései*, Helikon. Irodalomtudományi Szemle, 1998, 4. szám, 442–461.
- Hersche 1976. – Peter Hersche (bearbeitet), *Der aufgeklärte Reformkatholizismus in Österreich: Hirtenbrief des Erzbischofs von Wien*, Johann Joseph Graf Trautsohn 1752 – Hirtenbrief des Bischofs von Laibach, Johann Karl Graf Herberstein 1782 – Hirtenbrief des Erzbischofs von Salzburg, Hieronymus Graf Colloredo 1782, Verlag Herbert Lang & CIE AG, Bern und Frankfurt/M., 1976, (Quellen zur neueren Geschichte Heft 33).
- Hirtenfeld 1857. – Dr. J. Hirtenfeld, *Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder*, Kaiserliche-königliche Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1857.
- Hofer 1955. – Paul Hofer, *Ignaz von Born: Leben – Leistung – Wertung*, Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien, Wien, 1955. Kézirat. (Lelőhely: Universitätsbibliothek, Wien).
- Hohenauer 1903–1904. – Dr. Hohenauer Ignác, *Kazinczy Ferenc leánya*, Magyar Szalon, 1903–1904, 21. évfolyam, 40. kötet, 63–64.
- Hollaender 1929–1933. – Albert Hollaender, *Zur Gesandtschaft Bernadottes in Wien: Aktensücke über den Wiener Fahnensturm vom 13. April 1798.*, Monatsblatt des Vereines für Geschichte der Stadt Wien, III. (der ganzen Reihe XV.) Bd., XI–XV. Jg., 1929–1933, 104–113, 141–149, 157–164.
- Hoós 1994. – Hoós Éva, *Az 1790/91-es országgyűlésről kiküldött közművelődési bizottság tevékenysége az akadémiák, egyetem, népoktatás, konviktusok és leánynevelés kérdésében (1791–1793)*, kandidátusi értekezés, kézirat, Bp., 1994. (Lelőhely: MTAK Kt.).
- Horvát – Ferenczy 1990. – *Horvát István és Ferenczy János levelezése*, a leveleket sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta Soós István, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, Bp., 1990 (Magyarországi tudósok levelezése II.).

- Hőgye 1990. – *Kazinczy Ferenc és családjára [sic!] vonatkozó iratok, dokumentumok Zemplén vármegye levéltárában*, összeállította Hőgye István, Sátoraljaújhely, 1990 (Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltári füzetek 30.).
- Hőgye/Kazinczy 1992/I. – *Kazinczy Ferenc metszetgyűjteménye Zemplén levéltárában*, I. sorozat, gyűjtötte és összeállította Hőgye István, szerk. B. Balsai Jolán, Sátoraljaújhely, 1992.
- Hörccsik 1998. – Hörccsik Richárd, *A sárospataki református kollégium diákjai 1617–1777*, kiadja a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Sárospatak, 1998.
- Hudi 2009. – Hudi József, *Könyv és társadalom*, Könyvkultúra és művelődés a XVIII–XIX. századi Veszprém megyében, Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat Kiadó, Bp., 2009 (Nemzeti Téka).
- Illéssy – Pettkő 1895. – *A királyi könyvek: Jegyzéke a bennük foglalt nemesség czim, czimer, előnév és bonosság adományozásóknak 1527–1867*, a M. Kir. Orsz. Levéltár felügyelete alatt összeállították: dr. Illéssy János és Pettkő Béla, Bp., 1895.
- Irmen 1994. – Hans-Josef Irmen (hrsg.), *Die Protokolle der Wiener Freimaurerloge „Zur wahren Eintracht” (1781–1785)*, hrsg. in Zusammenarbeit mit Frauke Hess und Heinz Schuler, Peter Lang, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris (Schriftenreihe der Internationalen Forschungsstelle „Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa 1770–1850”, hrsg. von Helmut Reinalter, Bd. 15), Wien, 1994.
- Iványi 1931. – *A Római Szent Birodalmi széki gróf Teleki család gyömrői levéltára* (Archivum Gyömrőense gentis comitum Teleki de Szék), írta és összeállította: dr. Iványi Béla, Szeged, 1931.
- Jakab 1880. – Jakab Elek, *Kazinczy Ferenc Munkács várában* = A Petőfi Társaság Évkönyve, szerk. Szana Tamás, 1879, Bp., 1880, 65–109.
- János 2004. – János István, „Pallérozott, villog, nincs hazánkban párja”: *Kéziratos költemény egy XVIII. századi szabolcsi főispánról* = Uő, Századok öröksége: Tanulmányok és esszék Szabolcs-Szatmár-Bereg megye szellemi múltjából, Kölcsey Társaság, Fehérgyarmat, 2004, 33–46.
- Jenztsch 1922. – Monika Jenztsch, *Jakobinerforschung in Österreich* = Helmut Reinalter (hrsg.), *Aufklärung – Vormärz – Revolution, Jahrbuch der Internationalen Forschungsstelle „Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa von 1770–1850” an der Universität Innsbruck*, Bd. 8/9 (1988/89), Peter Lang, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris, 1992, 11–16.
- Karácsonyi 1985. – Karácsonyi János, *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, az előszót írta Csorba László, a bibliográfiai függelékét Gazda István, Könyvértékesítő Vállalat, Bp., 1985.
- Kardos 1930. – Kardos Albert, *Kazinczy fogsága naplója – forradalmi szolgálatban*, Debreceni Szemle, 1930, 7. szám, 365–368.
- Kardos 1931. – Kardos Albert, *Kazinczynak rendes, másnak különös*, MNyr, 1931, 120–121.
- KatLex – *Magyar Katolikus Lexikon*, főszerk. dr. Diós István, I–XIV. kötet, Szent István Társulat, Bp., 1993–2009.
- Kazinczy [1884]. – Kazinczy Ferenc, *Magyar Panteon: Életrajzok és életrajzi jegyzetek*, kiad. Abafi Lajos, Pallas Irodalmi és nyomdai Részvénytársaság, Bp., [1884] (Kazinczy Ferenc összes munkái V., Nemzeti Könyvtár).
- Kazinczy [1931]. – Kazinczy Ferenc, *Fogságom naplója*, s. a. r. Alszeghy Zsolt, Genius – Lantos kiadás [Bp., 1931].
- Kazinczy [1946]. – Kazinczy Ferenc, *Fogságom naplója*, s. a. r. Geréb László, Budapest Székesfővárosi Irodalmi és Művészeti Intézet, [Bp., 1946] (Új könyvtár, 15).
- Kazinczy 1951. – Kazinczy Ferenc, *Fogságom naplója*, bevezette és s. a. r. Tolnai Gábor, Szépirodalmi, Bp., 1951.
- Kazinczy 1960. – *Kazinczy Ferenc válogatott művei*, Első kötet, s. a. r. Szauder Józsefné, válogatta s a jegyzeteket írta Szauder József, Szépirodalmi, Bp., 1960 (Magyar Klasszikusok).
- Kazinczy 1969. – Kazinczy Ferenc, *Fogságom naplója*, bevezetéssel ellátta Jancsó Elemér, Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1969.
- Kazinczy 1976. – Kazinczy Ferenc, *Fogságom naplója*, a szöveget gondozta Szauder Józsefné, Magyar Helikon [Bp.], 1976.

- Kazinczy 1978. – Kazinczy Ferenc, *Fogságom naplója*, az előszót írta és a függelékét összeállította Rohonyi Zoltán, Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár – Napoca, 1978.
- Kazinczy 1979. – *Kazinczy Ferenc művei*, I. (Versek, műfordítások, szépróza, tanulmányok) és II. (Levelek) kötet, a válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek Szauder Mária, Szépirodalmi Bp., 1979 (Magyar Remekírók).
- Kazinczy 1987. – Kazinczy Ferenc, *Az én életem*, összegyűjtötte, szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta Szilágyi Ferenc, Magvető, Bp., 1987 (Nemzet és emlékezet).
- Kazinczy 1989. – *Természet oecónomiája*, Kazinczy Ferenc kiadatlan kéziratából s. a. r., jegyzetekkel és utószóval ellátta Szilágyi Ferenc, Sátoraljaújhely, 1989 (Kazinczy Könyvtár).
- Kazinczy 1998. – *Kazinczy Ferenc összes költeményei*, s. a. r. Gergye László, Balassi Kiadó, Bp., 1998 (Régi Magyar Költők Tára XVIII. század. II.).
- Kazinczy 2000. – Kazinczy Ferenc, *Fogságom naplója*, az utószót írta Fenyő István, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta Szilágyi Márton, Osiris, Bp., 2000 (Millenniumi Könyvtár).
- Kazinczy 2009. – Kazinczy Ferenc, *Pályám emlékezete – Fogságom naplója*, szerk. és a jegyzeteket írta Orbán László (Pályám emlékezete) és Szilágyi Márton (Fogságom naplója), Osiris, Bp., 2009 (Osiris diákkönyvtár).
- Kazinczy: Fordítások – Kazinczy Ferenc, *Fordítások Bessenyeitől Pyrkerig: Önállóan megjelent fordításkötetek*, s. a. r. Bodrogi Ferenc Máté és Borbély Szilárd, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2009 (Kazinczy Ferenc Művei. Második osztály. Fordítások. Kritikai kiadás).
- Kazinczy: Külföldi Játsszószín – Kazinczy Ferenc, *Külföldi Játsszószín*, s. a. r. Czibula Katalin és Demeter Júlia, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2009 (Kazinczy Ferenc Művei. Második osztály. Fordítások. Kritikai kiadás).
- Kazinczy: Pályám emlékezete – Kazinczy Ferenc, *Pályám emlékezete*, s. a. r. Orbán László, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2009 (Kazinczy Ferenc Művei. Első osztály. Eredeti művek. Kritikai kiadás).
- Kazinczy Béla 1910. – Idősb Kazinczy Béla, *A kazinczi és alsó-redmeczi Kazinczy családnak II-ik korszakáról vagyis a családnak a XVII-ik században Borsod vármegyéből történt elszakadásának idejétől összeállított leszármazási és életrajzi adatai: Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, Debrecen, 1910.
- Kazinczy Ferencné 1986. – *Kazinczy Ferencné Török Sophie levelezése*, V. Busa Margit és Z. Szabó László tanulmányaival, a leveleket felkutatta, a Bevezetést és a Jegyzeteket írta V. Busa Margit, s. a. r. és a Kazinczy-hagyaték című tanulmányt írta Z. Szabó László, Kazinczy Ferenc Gimnázium, Győr, 1986.
- KazLev – *Kazinczy Ferenc levelezése*, I–XXI. kötet, s. a. r. Váczy János, MTA, Bp., 1890–1911. – XXII. kötet, s. a. r. Harsányi István, MTA, Bp., 1927. – XXIII. kötet: 1927 óta előkerült és kötetbe nem foglalt levelek gyűjteménye, s. a. r. Berlász Jenő, Busa Margit, Cs. Gárdonyi Klára, Fülöp Géza, Akadémiai, Bp., 1960.
- Kelecsényi 1988. – Kelecsényi Gábor, *Múltunk neves könyvgyűjtői*, Gondolat, Bp., 1988.
- Kelevéz 1998. – Kelevéz Ágnes, *A keletkező szöveg esztétikája: Genetikai közelítés Babits költészetéhez*, Argumentum, Bp., 1998.
- Kerényi 1978. – Kerényi Ferenc, *Új források a Madách család történetéhez* = Madách-tanulmányok, szerk. Horváth Károly, Akadémiai, Bp., 1978, 307–332.
- Kerényi (szerk.) 1990. – *Magyar színháztörténet 1790–1873*, szerk. Kerényi Ferenc, Akadémiai, Bp., 1990.
- Keszeg 2009. – Keszeg Anna, *A szabó Kazinczy: Módi és viselet összefüggései Kazinczy Ferencnél* = Leleplezett mellszobor, Nyomozások Kazinczy birtokán, szerk. Czifra Mariann, Gondolat, Bp., 2009, 9–42.
- Kiss L. 2006. – Kiss László, „...a Kazinczy haláláról vett hír nem igaz volt...”: *Kazinczy Ferenc „halála” és feléledése 1789-ben*, Széphalom, a Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 16. kötet, 2006, 23–27.
- Kiss L. 2010. – Kiss László, *Kis Witzay József, Kazinczy kassai orvosa és barátja*, Széphalom, a Kazinczy Társaság Évkönyve, 20. kötet, 2010, 129–138.

- Kiss (kiad.) 2006. – *Kazinczy Ferenc könyvtári gyűjteménye Sárospatakon*, szerkesztette, a kézirat szövegét gondozta és a bevezetőt írta Kiss Endre József, Sárospatak, 2006 (Acta Patakiana XIX.).
- Klingenstein 1973. – Grete Klingenstein, *Van Swieten und die Zensur* = Gerard van Swieten und seine Zeit: Internationales Symposium veranstaltet von der Universität Wien im Institut für Geschichte der Medizin, hrsg. von Erna Lesky und Adam Wandruszka, Wien – Köln – Graz, 1973, 93–103.
- Kollányi 1900. – Kollányi Ferenc, *Esztergomi kanonokok 1100–1900*, kiadja az esztergomi főszékesegyházi káptalan, Esztergom, 1900.
- Komáromy 1913. – Dr. Komáromy András, *A Kazinczy-család történetéhez*, Turul, 1913, 24–25.
- Kopetzky 1882. – Franz Kopetzky, *Josef und Franz von Sonnenfels: Das Leben und Wirken eines edlen Brüderpaares*, Verlag von Moritz Perles, Wien, 1882.
- Kosáry 2002. – Kosáry Domokos, *Kossuth Lajos a reformkorban*, 2., bővített kiadás, Osiris, Bp., 2002 (Millenniumi magyar történelem).
- Kossuth 1902. – *Kossuth Lajos iratai*, IX. kötet, s. a. r. Kossuth Ferencz, Athenaeum, Bp., 1902.
- Kovács 1980. – Elisabeth Kovács, *Josephinische Klosteraufhebungen 1782–1789* = Österreich zur Zeit Kaiser Josephs II, Mitregent Kaiserin Maria Theresias: Kaiser und Landesfürst, Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums, Neue Folge, Nr. 95, Wien, 1980, 169–173.
- Kovács 1983. – Elisabeth Kovács, *Der Pabst in Teutschland: Die Reise Pius VI. im Jahre 1782*, Verlag für Geschichte und Politik, Wien, 1983.
- Kovács Ida (szerk.) 2009. – *A Szép és a Jó: Kazinczy és a művészetek*, Kiállítás a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2009. május 27.–2010. február 28. [Katalógus], szerk. Kovács Ida, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest.
- Kovács Gergelyné 1997. – Kovács Gergelyné, *A reformkori magyar posta* = Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány Évkönyve 1996, Bp., 1997, 98–118.
- Kováts 2008. – Kováts Dániel, *Sátoraljaújhely helynevei és történeti topográfiája*, Sátoraljaújhely, 2008, (A sátoraljaújhelyi Kazinczy Ferenc Múzeum füzetek VI.).
- Kováts 2009. – Kováts Dániel, *Zarándokút a fogságot szenvedő Kazinczy nyomában*, Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 19. kötet, 2009, 173–212.
- Kowalská – Kantek 2008. – Eva Kowalská, Karol Kantek, *Uhorská rapsódia alebo tragický príbeh osvietenca Jozefa Hajnóczyho*, VEDA, Bratislava, 2008.
- Kölcsey 2000. – Kölcsey Ferenc, *Országgyűlési napló*, s. a. r. Völgyesi Orsolya, Universitas, Bp., 2000, (Kölcsey Ferenc Minden Munkái).
- Kölcsey 2001. – Kölcsey Ferenc, *Versek és versfordítások*, s. a. r. Szabó G. Zoltán, Universitas, Bp., 2001, (Kölcsey Ferenc Minden Munkái).
- KölcsLev I. – Kölcsey Ferenc, *Levelezés*, I. kötet, 1808–1818, s. a. r. Szabó G. Zoltán, Universitas, Bp., 2005, (Kölcsey Ferenc Minden Munkái).
- Köpeczi (főszerk.) – *Erdély története*, I–III. kötet, főszerk. Köpeczi Béla, szerk. Makkai László, Mócsy András, Szász Zoltán, a szerkesztésben közreműködött: Barta Gábor, Akadémiai, Bp., 1986.
- Körner 1969. – Alfred Körner, *Andreas Riedel: Ein politisches Schicksal im Zeitalter der Französischen Revolution*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Universität zu Köln, Köln, 1969.
- Körner 1972. – Alfred Körner, *Die Wiener Jakobiner: „Homo hominibus” (Franz Hebenstreit)*, Übersetzung und Kommentar von Franz-Josef Schuh (Deutsche revolutionäre Demokraten III, hrsg. und eingeleitet von Walter Grab), J. B. Metzler, Stuttgart, 1972.
- Körner 1977. – Alfred Körner, *Andreas Riedel (1748–1837): Zur Lebensgeschichte eines Wiener Demokraten* = Jakobiner in Mitteleuropa, hrsg. und eingeleitet von Helmut Reinalter, Innsbruck, 1977, 321–343.
- Kövér 2002. – Kövér György, *Liedemann és Wahrmann: 19. századi kereskedő-bankár családi stratégiák* = Uő, A felhalmozás íve: Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok, Új Mandátum, Bp., 2002, 31–46.

- K. Papp 1874. – K. Papp Miklós, *Még egy adat Kazinczy Ferencz fogsága történetéhez*, Történeti lapok, I. évfolyam (1874. máj. 3.), 79–80.
- Krász 2009. – Krász Lilla, „Miképpen kellésék az egészséget őrizni és becsülni”: Kazinczy Ferenc és orvos barátai, *Sic itur ad astra*, 61. szám, 2009, 97–117.
- Kraus (hrsg.) 1997. – *Handbuch der bayerischen Geschichte*, szerk. dr. Fülöp Éva Mária, Pannon Agrártudományi Egyetem Georgikon Mezőgazdaság-tudományi Kar, Keszthely, 1996, 9–129.
- Lakatos (kiad.) 1973. – *Kolozsvári magyar muzsikuskok emlékvilága: Szemelvények a XIX. század zenei írásából*, válogatta, bevezette, jegyzetek Lakatos István, Kriterion, Bukarest, 1973 (Téka).
- Léh – Koltai 1998. – *Catalogus religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum 1666–1997*, collectionem Stephani Léh Sch. P., complevit et in volumen rededit Andreas Koltai, Auctor brevis conspectus historici Georgius Balanyi Sch. P., Curia Provincialis Hungariae Scholarum Piarum – Societas Pro Encyclopaedia Historiae Ecclesiasticae in Hungaria, Budapestini, Anno 1998 (METEM Könyvek 21.).
- Lenkefi 2000. – Lenkefi Ferenc, *Kakas a kasban: Francia hadifoglyok Magyarországon az első koalíciós háború idején 1793–1797*, Petit Real Könyvkiadó, Bp., 2000.
- Lőkös 1968. – Lőkös István, *Alexovics Vazul Versegbyről és a Martinovics-perről*, Itk, 1968, 213–218.
- Lukács 1987–1988. – Ladislaus Lukács S. I., *Catalogus generalis, seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu (1551–1773)*, I–III., Institutum Historicum S. I., Romae, 1987–1988.
- Maasburg 1890. – M. Friedrich von Maasburg, *Die Strafe des Schiffziehens in Oesterreich (1783–1790): Nebst einem Rückblick auf das altösterreichische Gefängniswesen*, Manz, Wien, 1890.
- Mályusz (kiad.) – Mályusz Elemér (kiad.), *Sándor Lipót főherceg nádor inatai 1790–1795*, Bp., 1926.
- Mályusz 1939. – Mályusz Elemér, *A türelmi rendelet: II. József és a magyar protestantizmus*, Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, Bp., 1939.
- Mályuszné Császár 1977. – Mályuszné Császár Edit, *Versegby Ferenc első folyamodása cenzori állásért*, ItK, 1977, 90–92.
- Mályuszné Császár 1985. – Mályuszné Császár Edit (kiad.), *Megbíraltak és bírálók*, A cenzúrahivatal aktáiból (1780–1867), Gondolat, Bp., 1985.
- MAMŰL – *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*, középkor és kora újkor, I – , főszerkesztő: Kőszeghy Péter, Balassi, Bp., 2003.
- Marczali 1907. – Marczali Henrik, *Az 1790/1-diki országgyűlés*, I–II. kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Bp., 1907.
- Márki 1914. – Márki Sándor, *Kresznerics Ferenc leveleskönyve*, Szent-István-Társulat Tud. És Irod. Osztálya, Bp., 1914.
- Martin 1966. – Franz Martin, *Salzburgs Fürsten in der Barockzeit, 1587 bis 1812: Mit 37 Kunstdruckbildern nach bisher meist unbekannt Gemälden*, 3. Auflage, Verlag Das Bergland-Buch, Salzburg, 1966.
- Matsch 1986. – Erwin Matsch, *Der Auswärtige Dienst von Österreich(-Ungarn) 1720–1920*, Hermann Böhlau Nachf., Wien – Köln – Graz, 1986.
- Meusel – *Das gelehrte Teutschland oder Lexikon der jetzt lebenden teutschen Schriftsteller*, Angefangen von Georg Christoph Hamberger, Professor der Gelehrten Geschichte auf der Universität zu Göttingen, Fortgesetzt von Johann Georg Meusel, königl. Preussischen und fürstl. Quedlinburgischen Hofrath, ordentlichen Professor der Geschichtkunde auf der Universität zu Erlangen, und Mitgließe einiger Akademien, I–XXIII, fünfte, durchaus vermehrte und verbesserte Ausgabe, Lemgo, 1796–1884.

- Mezei 2000. – Mezei Márta, „Magamat ragyogtatom”: *Közelítések a Fogságom naplójához*, ItK, 2000, 416–439.
- Mezei 2010. – Mezei Márta, *Képi paratextusok Kazinczynál: Kazinczy Ferenc Munkái, 1–9. kötet. Fogságom naplója* = Ragyogni és munkálni: Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről, szerk. Debreczeni Attila és Gönczy Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010, 153–182.
- Mikes 1966. – Mikes Kelemen, *Törökországi levelek és misszilis levelek*, s. a. r. Hopp Lajos, Akadémiai, Bp., 1966, (Mikes Kelemen Összes Művei I.).
- Mikó 1986. – Mikó Pálné, *Marseillaise és Gotterhalte: Találkozás Márton Józseffel*, Magvető, Bp., 1986, (Nemzet és emlékezet).
- Miskolczi 2009. – Miskolczi Ambrus, *Kazinczy Ferenc Catilina és Kossuth között*, ItK, 2009, 755–778.
- Mitrofanov 1910. – Paul von Mitrofanov, *Joseph II.: Seine politische und kulturelle Tätigkeit*, aus dem Russischen ins Deutsche übersetzt von V. von Demelič, mit einem Geleitwort von Dr. Hanns Schlitter, C. W. Stern, Wien und Leipzig, 1910.
- Molnár B. 1944. – Molnár Béla dr., *Kassa orvosi története*, „Wiko” Kő- és könyvnyomda, Kassa, 1944.
- Molnár (szerk.) 2000. – *Zala megye archontológiája 1138–2000*, szerk. Molnár András, Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2000 (Zalai Gyűjtemény 50.).
- Müller 1882. – Willibald Müller, *Joseph von Sonnenfels*, Biographische Studie, Braumüller, Wien, 1882.
- Náday – Sáfrán 1984. – Náday Károly, Sáfrán Györgyi, *Történeti kutatások Kufsteinban, Czuczor Gergely rabsága – Historische Forschungen in Kufstein, Die Gefangenschaft von Gergely Czuczor*, MTA Könyvtára, Bp., 1984 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei 14 [89], Új sorozat).
- Nagy G. 1894. – Nagy Géza, *Kossuth Lajos eredete*, Turul, 1894, 49–68.
- Nagy 1971. – Nagy István, *A Magyar Kamara 1686–1848*, Akadémiai, Bp., 1971.
- Nagy Iván – Nagy Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi [sic!] táblákkal*, I–XII. kötet, Pest, 1857–1865.
- Nagylaki 1942. – *Növényteni szótár*, összeállította Nagylaki Károly, Lukács Sándor könyvkiadó kiadása, Bp., 1942.
- Naponként-való jegyzések 1796. – *Naponként-való jegyzései az 1796dik esztendőben Felsőes Második Ferentz Római Császár, Magyar, és Tseh Ország koronás Királya által Posony Szabad Királyi Várossában Szent-András Havának 6dik napjára rendelt Magyar Ország Gyűlésének; melyek eredet-képen magyar nyelven irattattak, és az Ország Gyűlésének fő vigyázása alatt hitelesen deák nyelvre fordittattak*, Posonyban, Fűskúti Landerer Mihály betűivel, M DCC XCVI [1796].
- Nemes Nagy 1989. – Nemes Nagy Ágnes, *Film a 18. századból* = N. N. Á., Szó és szótlanság, Magvető, Bp., 1989.
- Németh – Németh 1900. – Németh Béla – Németh Gyula, *A Martinovich-féle ügyben szereplő Fodor József származásáról*, Pécsi Napló, melléklet, 1900. dec. 25., 10.
- Németh 2002. – Németh Zoltán, *A Pályám emlékezete szövegagyományáról és az önéletírás tervének eredetéről*, ItK, 2002, 611–626.
- Neugebauer-Wölk 1997. – Monika Neugebauer-Wölk, *Jakobinerklubs in der Typologie der Sozietätsbewegung: Ein Versuch zur politischen Bewegung der Spätaufklärung im alten Reich* = Ambivalenzen der Aufklärung: Festschrift für Ernst Wangermann, hrsg. von Gerhard Amerer und Hanns Haas, Verlag für Geschichte und Politik, Wien – R. Oldenbourg, München, 1997, 253–273.
- Névjegyzék 1914. – *Névjegyzéke az 1764. évtől az 1914. évig a magyar kir. Szent István-renddel kitüntetetteknek, kiadja e rend alapításának 150. évfordulója alkalmából a rend irodája*, Magyar Királyi Állami Nyomda, Bp., 1914.
- Orbán 2002. – Orbán László, *Kazinczy Ferenc Pályám emlékezete címen ismert önéletírásának kéziratai és kiadásai*, ItK, 2002, 627–650.

- Orbán 2009. – Orbán László, *A tinta színe = Leleplezett mellszobor: Nyomozások Kazinczy birtokán*, szerk. Czifra Mariann, Gondolat, Bp., 2009, 199–247.
- Orbán 2010. – Orbán László, *A Maris históriája = Ragyogni és munkálni: Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. Debreczeni Attila és Gönczy Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010, 451–464.
- Orpheus 2001. – *Első folyóirataink: Orpheus*, s. a. r. Debreczeni Attila, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2001 (Csokonai Könyvtár. Források 7.).
- Ortvay 2008. – Ortvay Tivadar, *Pozsony város utcái és terei: Óváros*, Kalligram, Pozsony, 2008.
- Ortvay 2009. – Ortvay Tivadar, *Pozsony város utcái és terei: Ferenc József-város*, Kalligram, Pozsony, 2009.
- Osterloh 1970. – Karl-Heinz Osterloh, *Joseph von Sonnenfels und die österreichische Reformbewegung im Zeitalter des aufgeklärten Absolutismus: Eine Studie zum Zusammenhang von Kameralwissenschaft und Verwaltungspraxis*, Matthiesen Verlag, Lübeck und Hamburg, 1970.
- Pajkossy 1994. – Pajkossy Gábor, *Kossuth és a kormányzati „terrorismus” politikája*, Századok, 1994, 809–817.
- Pap 1912. – Pap Károly, *Egy irodalomtörténeti ereklje*, EPhK, 1912, 553–554.
- Papp 2007. – Papp Júlia, *Bitnicz Lajos és a régiségtudomány = Bitnicz Lajos emlékezete*, Szombathely, 2007, 105–233.
- Papp 2010. – Papp Júlia, *Adatok a Kazinczy-levelezés kritikai kiadásához = Ragyogni és munkálni: Kultúratudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. Debreczeni Attila és Gönczy Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010, 257–272.
- Pastor 1933. – Ludwig Freiherr von Pastor, *Geschichte der Päpste im Zeitalter des fürstlichen Absolutismus von der Wahl Benedikts XIV. bis zum Tode Pius’ VI. (1740–1799): Dritte Abteilung: Pius VI. (1775–1799)*, Herder & Co. G.m.b.H. Verlagsbuchhandlung, Freiburg im Breisgau, 1933.
- Patonay 1934–1935. – Patonay József, *Medgyesi Somogyi János államtanácsos és a magyar kegyestanítórend = A tatai kegyestanítórendi gróf Esterházy Miklós reálgymnázium értesítője az 1933–34. tanévről*, közléteszi dr. Lukáts József igazgató, Tata, 1934, 33–81. (I. rész); *A tatai kegyestanítórendi gróf Esterházy Miklós reálgymnázium értesítője az 1934–35. tanévről*, közléteszi: az igazgatóság, Tata, 1935, 5–46. (II. rész).
- Patzer (kiad.) 1981. – *Wiener Kongreßtagebuch 1814/1815: Wie der Rechnungsbeamte Matthias Franz Perth den Wiener Kongreß erlebte, eingeleitet*, hrsg. und kommentiert von Franz Patzer, Jugend und Volk, Wien – München, 1981, (Veröffentlichungen aus der Wiener Stadt- und Landesbibliothek 8. Folge. Wiener Schriften Heft 50).
- Pauler 1876. – Pauler Gyula, *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664–1671*, I–II. kötet, a Magyar Tudományos Akadémia, Bp., 1876.
- Pfeiffer 1987. – Pfeiffer János, *A vespéremi egyházmegye történeti névtára (1630–1950): Püspökei, kanonokjai, papjai*, Görres Gesellschaft, München, 1987 (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII.).
- Pollak 1892. – *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regiments Erzherzog Carl Stephan No. 8, III. Bd.: Vom ersten Coalitions-kriege gegen Frankreich bis auf die Gegenwart 1792–1892*, zusammengestellt von Franz Pollak, k. u. k. Hauptmann des Regimentes, Druck von Rudolf M. Rohrer, Brünn, 1892.
- Poór 2003. – Poór János, *Adók, katonák, országgyűlések 1796–1811/12*, Universitas, Bp., 2003.
- Poór 2010. – Poór János, *Berzeviczy Gergely Panorama von Ungarnja*, LK, LXXXI. évfolyam, 2010, 33–73.
- Pražák 2000. – *Ferenc Kazinczy a Brno, Vězeňský deník Ference Kazinczyho a jeho pobyt v Brně*, K vydání připravil, poznámky a vysvětlivky pořídil a úvodní studii napísal Richard Pražák, překlad Marcella Husova, Masarykova Univerzita, Brno, 2000.
- Pražák 2009. – Richard Pražák, *A magyarországi jakobinus mozgalom viszhangja*, Kazinczy Ferenc Cseh- és Morvaországban, Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 19. kötet, 2009, 91–97.

- Priszter 1998. – Priszter Szaniszló, *Növényneveink: A magyar és a tudományos növénynevek szótára*, Mezőgazda, Bp., 1998.
- Radnóti 2008. – Radnóti Sándor, „*Xenédion s Etelke*”: *A magyar winckelmanniánizmus határai*, Holmi, 2008, november, 1428–1454.
- Rados 1958. – Rados Jenő, *Hild József Pest nagy építőjének életműve*, Akadémiai, Bp., 1958.
- Regmeczi 1883. – Regmeczi P. János, *Kazinczy Ferenc elfogatása*, Fővárosi Lapok, 1883. dec. 14., 1864.
- Reinalter 1976. – Helmut Reinalter, *Baron Andreas Riedel als Staatsgefangener in Kufstein: Ein Wiener Jakobiner im Zeitalter der Französischen Revolution* = Veröffentlichungen des Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum, Bd. 56 (1976), 117–127.
- Reinalter 1980. – Helmut Reinalter, *Aufgeklärter Absolutismus und Revolution: Zur Geschichte des Jakobinertums und der frühdemokratischen Bestrebungen in der Habsburgermonarchie*, Hermann Böhlau Nachf., Wien – Köln – Graz, 1980 (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs, Bd. 68.).
- Reinalter 1983. – Helmut Reinalter, *Der Nationalbegriff der österreichischen Jakobiner* = Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Bd. XCI. (1983) 401–411.
- Reinalter 1992. – Helmut Reinalter, *Neue Quellendokumente zum österreichischen Jakobiner Heinrich Jeline (Miszelle)* = Helmut Reinalter (hrsg.), *Aufklärung – Vormärz – Revolution*, Jahrbuch der Internationalen Forschungsstelle „Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa von 1770–1850“ an der Universität Innsbruck, Bd. 8/9 (1988/89), Peter Lang, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris, 1992, 75–77.
- Reinalter – Kuhn – Ruiz 1992. – *Biographisches Lexikon zur Geschichte der demokratischen und liberalen Bewegung in Mitteleuropa*, Bd. 1: 1770–1800, hrsg. von Helmut Reinalter, Axel Kuhn, Alain Ruiz, Peter Lang, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris, 1992 (Schriftenreihe der Internationalen Forschungsstelle „Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa 1770–1850, hrsg. von Helmut Reinalter, Bd. 7).
- Reinalter 1997. – Helmut Reinalter, *Ignaz von Born und die Illuminaten in Österreich* = Die Illuminaterorden (1776–1785/1787): Ein politischer Geheimbund der Aufklärungszeit, hrsg. von Helmut Reinalter, Frankfurt am Main – Wien u.a., Lang, 1997, 351–391.
- Rexa 1928. – Rexa Dezső, *Árnyékrajzolatok*, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1928.
- Rosenstrauch-Königsberg 1975. – Edith Rosenstrauch-Königsberg, *Freimaurerei im josephinischen Wien: Aloys Blumauers Weg vom Jesuiten zum Jakobiner*, Wilhelm Braumüller, Wien – Stuttgart, 1975 (Wiener Arbeiten zur deutschen Literatur 6.).
- Rózsa 1962. – Rózsa György, *Adalékok a magyarországi arcképfestészet történetéhez* = Folia Archaeologica XIV, A Magyar Nemzeti Múzeum – Történeti Múzeum évkönyve, Képzőművészeti Alap kiadványlata, Bp., 1962, 211–221.
- Rózsa P. (szerk.) 1999. – *Robert Townson magyarországi utazásai: Az 1997. szeptember 26-án Debrecenben tartott „Townson-émlékülés” előadásai*, szerk. Rózsa Péter, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1999.
- R. Várkonyi 1997. – R. Várkonyi Ágnes, *Zrínyi Ilona* = R. Várkonyi Ágnes (szerk.), *Nők a magyar történelemben*, Zrínyi, Bp., 1997, 131–170.
- Schmall 1899. – Schmall Lajos, *Adalékok Budapest székes főváros történetéhez*, I–II. kötet, Bp., 1899.
- Schuh 1991. – Franz-Josef Schuh, *Schriftliche Aeusserungen verhafteter Jakobiner als historische Quellen und autobiographische Versuche* = Die schwierige Geburt der Freiheit: Das Wiener Symposium zur Französischen Revolution, hrsg. von Ernst Wangermann, Birgit Wagner, Sonderzahl, Wien, 1991, 193–217.
- Seppelt – Schwaiger 1964. – Franz Xaver Seppelt, Georg Schwaiger, *Geschichte der Päpste, Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Kösel-Verlag, München, 1964.
- Siklóssy 1918. – Siklóssy László, *A pest-budai repülőhíd*, Magyarország, 1918. szept. 17.
- Silagi 1960. – Denis Silagi, *Ungarn und der geheime Mitarbeiterkreis Kaiser Leopolds II.*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität zu München, München, 1960.

- Soós 1992. – Soós István, *Ürményi József (1741–1825)* = Kelemen Elemér (szerk.), *Az oktatási törvénykezés hazai történetéből: Évfordulók, események*, 1991, Bp., 1992, 14–27.
- Soós 1993. – Soós István, *Egy magyar jakobinus életpályája: Fodor Gerzson, 1763–1835* = A tudomány szolgálatában: Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára, szerk. Glatz Ferenc, MTA Történettudományi Intézet, Bp., 1993, 277–285.
- Soós 1999. – Soós István, *József nádor (1776–1847)* = Nagy képes millenniumi arcképcsarnok: 100 portré a magyar történelemből, szerk. Rác Árpád, Rubicon – Aquila-könyvek, Bp., 1999, 166–169.
- Stern 1958. – Leo Stern, *Zum Prozess gegen die österreichische „Jakobiner-Verschöörung“: Die Hintergründe einer Staatsintrie* = Maximilian Robespierre 1758–1794: Beiträge zu seinem 200. Geburtstag, hrsg. von Walter Markov, Berlin, 1958, 473–503.
- Strada 1940. – Strada Ferenc, *Izdenczy József, az Allamtanács első magyar tagja* = A gróf Klebelsberg Kunó Történetkutató Intézet évkönyve, Károlyi Árpád és Angyal Dávid közreműködésével szerk. Miskolczy Gyula, 10. évfolyam (1940), 54–149.
- Sugár 1984. – Sugár István, *Az egri püspökök története*, Szent István Társulat, Bp., 1984.
- SÚjhelyLex – *Sátoraljaújhely lexikona*, szerk. Fehér József, Csorba Csaba, Hőgye István, Kerényi Attila és Kovács Dániel, Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely, 2001.
- Svaiger 1835. – Svaiger Emer. Antonius, *Monographia Fiscii Regii*, Typis Aloysii Számmer, Wesp-primii, 1835.
- Szabó 1982. – Szabó Magda, *Egy pálya emlékezete* = Uő, Kívül a körön, Szépirodalmi, Bp., 1982, 109–115.
- Szabó 1997. – Szabó Miklós, *Kétszáz éves az erdélyi jakobinus szervezkedési kísérlet*, Levéltári Szemle, 1997, 2, 11–16.
- Szakály 2003. – Szakály Orsolya, *Egy vállalkozó főnemes: Vay Miklós báró (1756–1824)*, ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 2003.
- Szántó 1988. – Szántó Konrád O. F. M., *A katolikus egyház története*, II. kötet, Ecclesia, Bp., 1988.
- Szauder 1961. – Szauder József, *A kassai „Érzelmek iskolája”* = Uő, A romantika útján: Tanulmányok, Szépirodalmi, Bp., 1961, 90–114.
- Szauder 1971. – Szauder József, *Az esztétikai tanszék betöltésére kiírt pályázat és kritikai irányzataink 1791-ben*, ItK, 1971, 78–106.
- Széchenyi 1932. – *Gróf Széchenyi István naplói*, III. kötet, szerk. és bevezetéssel ellátta dr. Viszota Gyula, Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1932 (Gróf Széchenyi István Összes Munkái XII.).
- Szekfű (kiad.) 1926. – *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790–1848*, szerk. és a történeti bevezetőt írta Szekfű Gyula, Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1926.
- Szentesi 2010. – Szentesi Edit, *Johann Jakob Stunder árjegyzéke* = „Ez a világ, mint egy kert...”: Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére, szerk. Bubryák Orsolya, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat, Bp., 2010, 259–270.
- Szentjóbi Szabó 2001. – *Szentjóbi Szabó László összes költeményei*, s. a. r. Debreczeni Attila, Balassi, Bp., 2001 (Régi Magyar Költők Tára XVIII. század VI.).
- Szilágyi 2005. – Szilágyi Márton, *Újabb adalékok Schedius Lajos titkos informátori tevékenységéről* = Szöveggyűjtemény: Tanulmányok Kerényi Ferenc hatvanadik születésnapjára, szerk. Szilágyi Márton és Völgyesi Orsolya, Ráció Kiadó, Bp., 2005, 225–246.
- Szilágyi 2007. – Szilágyi Márton, *Adalékok Kármán József és az Első Magyar Játékszíni Társulat kapcsolatához: Ismeretlen Kármán József-szöveg Sehy Ferenc hagyatékából* = Kolligátum: Tanulmányok a hetvenéves Bíró Ferenc tiszteletére, szerk. Devescovi Balázs, Szilágyi Márton, Vaderna Gábor, Ráció, Bp., 2007, 412–423.
- Szilágyi 2008. – Szilágyi Márton, *Batsányi János mint konfidens?: Adalék Batsányi fogság utáni hivatalvállalásához*, It, 2008, 102–110.
- Szilágyi 2008a. – Szilágyi Márton, *A Fogságom naplója mint szöveg és mint forrás*, Korunk, 2008, 5. szám, 97–104.

- Szilágyi 2008b. – Szilágyi Márton, *Rendiség, mentalitás, nyelvhasználat: Kazinczy Ferenc Fog-ságom naplója című memoárjának társadalomtörténeti rétegei*, Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 2008, 18. kötet, 101–107.
- Szilágyi 2009. – Szilágyi Márton, *Párhuzamos börtöntörténetek: Kazinczy Ferenc és Andreas Riedel = Leleplezett mellszobor: Nyomozások Kazinczy birtokán*, szerk. Czifra Mariann, Gondolat, Bp., 2009, 43–81.
- Szimonidesz 1942. – Szimonidesz Lajos, *A jakobinus Landerer Mihály pöre 1795-ben*, MKsz, 1942, 386–391.
- Szinnyei – Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái*, I–XXIV. kötet, Bp., 1891–1914.
- Szirmay 2008. – Szirmay Antal, *Magyarország szóképekben (Hungaria in parabolis)*, ford. Vietórisz József, s. a. r. Csörsz Rumen István, Kriterion, Kolozsvár, 2008.
- Szirmay 2010. – Szirmay Gábor, *A szirmai és szirmabesenyői Szirmay család története*, Javított, bővített kiadás, Debrecen, 2010 (Régi magyar családok 9.).
- Szóllósy 1882. – Szóllósy Károly, *Martinovics és társainak bűnpöre: Az aradi minorita kolostor levéltárából*, Arad és vidéke, II. évfolyam, 1882. júl. 26., 169. szám; 1882. júl. 27. 170. szám.
- Szörényi 2010. – Szörényi László, *Kazinczy Sallustius-fordítása = Ragyogni és munkálni: Kultúr-atudományi tanulmányok Kazinczy Ferencről*, szerk. Debreczeni Attila és Gönczy Monika, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010, 112–118.
- Tarnai 1966. – Tarnai Andor, *Verseghy Marseillaise-fordításai*, ItK, 1966, 409–415.
- Tarnai 1993. – Tarnai Andor, *Három magyar költő Kufsteinben = A tudomány szolgálatában: Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára*, szerk. Glatz Ferenc, MTA Történettudományi Intézet, Bp., 1993, 271–276.
- Tanzer 1992. – Gerhard Tanzer, *Spectacle müssen seyn: Die Freizeit der Wiener im 18. Jahrhundert*, Böhlau, Wien – Köln – Weimar, 1992, (Kulturstudien, Bibliothek der Kulturgeschichte, hrsg. Von Hubert Ch. Ehalt und Helmut Konrad, Bd. 21.).
- Tatzer 1969. – Leopold Tatzer, *Das k. k. privilegierte Hetzamphitheater unter den Weissgerbern = Veröffentlichungen aus der Wiener Stadtbibliothek*, 3. Folge, Jugend & Volk, Wien – München, [1969] (Wiener Schriften, Heft 30.), 95–135.
- Toldy 1859–1860. – Toldy Ferenc, *Kazinczy Ferenc és kora: Életrajzi emlék (1859–1860)*, a kötetet összeállította, a szöveget gondozta Szalai Anna, Szépirodalmi, Bp., 1987.
- Tolnai 1955. – Tolnai Gábor, *Kazinczy Fogságom naplója = Uő, Vázlatok és tanulmányok*, Művelt Nép, Bp., 1955 (Irodalomtörténeti tanulmányok).
- Tóth 1998. – Tóth Réka, *Az írás mint szöveg – a szöveg mint írás: Hol és merre tart ma a genetikus kritika*, Helikon. Irodalomtudományi Szemle, 1998, 4. szám, 553–569.
- Tóth 2004. – Tóth Réka, *Pilinszky János: Kérdés: Szöveggenetikai elemzés*, It, 2004, 380–393.
- Trócsányi 1965. – Trócsányi Zsolt, *Wesselényi Miklós*, Akadémiai, Bp., 1965.
- Ugrai 2007. – Ugrai János, *Önállóság és kiszolgáltatottság: A Sárospataki Református Kollégium működése 1793–1830*, L'Harmattan, Bp., 2007.
- VácTörtNévtár – *A váci egyházmegye történeti névtára*, Második rész: A papság életadatai, Dercsényi Dezső vállalata, Vác, 1917.
- Váczy 1915. – Váczy János, *Kazinczy Ferenc és kora*, Első kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Bp., 1915.
- Váczy 1918. – Váczy János, *Kazinczy Ossian-fordítása*, MNY, 1918, 7–15.
- Váli 1885. – Váli Béla, *Egy szemtanu Martinovics apát kivégeztetéséről*, Hazánk, III (1885), 382–385.
- Várhelyi 1994. – Várhelyi Ilona, *Börtönlíra a XVIII. század végén – különös tekintettel Batsányi János költészetére = A debreceni Déri Múzeum évkönyve*, 1994, 341–356.
- Várhelyi 1994a. – Várhelyi Ilona, *Börtönlíra a XVIII. század végén: Batsányi Kufsteinben*, Irodalomismeret, 1994, 2–3. szám, 28–34.
- Vass 1895. – Vass Bertalan, *Horvát István életrajza*, MTA, Bp., 1895.
- Vayk 1903. – Vayk [Vay Sarolta], *Kazinczy Eugenia*, Uj Idők, 1903. okt. 4., 321–323.
- Velits 1906. – Velits Dezső Luczián, *Szmetanovics Károly a Martinovics-féle összeesküvésben*, Magyarország, XIII. évfolyam, 5. szám (1906. jan. 6.), 9.

- Vierhaus – Bödeker (hrsg.) 2002. – *Biographische Enzyklopädie der deutschsprachigen Aufklärung*, hrsg. von Rudolf Vierhaus und Hans Erich Bödeker, K. G. Saur, München, 2002.
- Virtsolog 1871. – Coloman Ruprecht von Virtsolog, *Geschichte des k. k. Linien-Infanterie-Regimentes gegenwärtig Prinz von Wasa*, Wien, 1871.
- Völgyesi 2009. – Völgyesi Orsolya, *Egy költő a rendi országgyűlésen: Kölcsy Ferenc politikusi kapcsolatrendszerének kialakulása az 1832/36-os diétán*, ItK, 2009, 385–394.
- Völgyesi 2010. – Völgyesi Orsolya, *Etika és politika: Kazinczy és az 1827-es Zemplén vármegyei tisztújítás* = Uő, Írók, szerepek, stratégiák, Ráció, Bp., 2010, 31–45.
- Völgyesi 2010a. – Völgyesi Orsolya, *Kazinczy és az 1822–23-as megyei ellenállás* = Uő, Írók, szerepek, stratégiák, Ráció, Bp., 2010, 13–30.
- Waach 1967. – Hildegard Waach, *Die Salesianerinnen in Wien 1717–1967*, Verlag Herold, Wien – München, 1967.
- Wadzeck 1789. – Friedrich Wadzeck, *Leben und Schicksale des berühmten Franz Rudolph Grossing, eigentlich Franz Matthäus Grossinger genannt, nebst der Geschichte und Bekanntmachung der Geheimnisse des Rosen-Ordens*, Frankfurt und Leipzig, 1789.
- Wandruszka 1965. – Adam Wandruszka, *Leopold II.: Erzherzog von Österreich, Grossherzog von Toskana, König von Ungarn und Böhmen, Römischer Kaiser*, 1–2. Bd., Verlag Herold, Wien – München, 1965.
- Wangermann 1973. – Ernst Wangermann, *Das Bildungsideal Gottfried van Swietens* = Gerard van Swieten und seine Zeit: Internationales Symposium veranstaltet von der Universität Wien im Institut für Geschichte der Medizin, hrsg. von Erna Lesky und Adam Wandruszka, Wien – Köln – Graz, 1973, 175–180.
- Wangermann 1991. – Ernst Wangermann, *Österreichische Aufklärung und Französische Revolution* = Die schwierige Geburt der Freiheit: Das Wiener Symposium zur Französischen Revolution, hrsg. von Ernst Wangermann, Birgit Wagner, Sonderzahl, Wien, 1991, 183–192.
- Wertheimer 1896. – Wertheimer Ede, *Az 1807-ik évi magyar országgyűlés*, Századok, 1896, 293–309, 394–412.
- Wertheimer 1897. – Eduard Wertheimer, *Die Verbannten des ersten Kaiserreichs: Louis Bonaparte, Jérôme und Katharina von Westfalen, Elise Batori, Caroline Murat, Fouché, Savary, Maret*, Verlag von Duncker & Humblot, Leipzig, 1897.
- Wiener Kongress 1965. – *Der Wiener Kongreß, 1. September bis 9. Juni 1815*, Ausstellung veranstaltet vom Bundesministerium für Unterricht gemeinsam mit dem Verein der Museumsfreunde, 1. Juni bis 15. Oktober 1965, Schauräume der Hofburg – Kaiserappartement, Wien [kiállítási katalógus].
- Wolfsgruber 1912. – Dr. Cölestin Wolfsgruber O. S. B., *Sigismund Anton Graf Hohenwart, Fürsterbischof von Wien*, Graz und Wien, 1912.
- Wurzbach – Dr. Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreichs, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche von 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*, I–LX. Bd., Verlag der Universitäts-Buchdruckerei von L. C. Zamarski, Wien, 1856–1891.
- Zellweker 1953. – Edwin Zellweker, *Das Urbild des Sarastro: Ignaz von Born*, Dr. G. Borotha-Schoeler Verlag, Wien, 1953.
- Zöllner 1965. – Erich Zöllner, *Der Wiener Kongreß* = *Der Wiener Kongreß, 1. September 1814 bis 9. Juni 1815*, Ausstellung veranstaltet vom Bundesministerium für Unterricht gemeinsam mit dem Verein der Museumsfreunde, 1. Juni bis 15. Oktober 1965, Schauräume der Hofburg – Kaiserappartements, Wien [kiállítási katalógus], 9–22.
- Z. Szabó 1981. – *Árnyékrajzolatok*, Rexa Dezső Árnyékrajzolatok című kötetének felhasználásával szerk. és az utószót írta Z. Szabó László, Kazinczy Ferenc Gimnázium és Egészségügyi Szakközpont, Győr, 1981.
- Zsindely 1974. – Zsindely Endre, *Batsányi Nyugat-Európában: Kufsteini fogsága és következményei*, Új Látóhatár, 1974, 1. szám, 17–29.
- Zsoldos 1842. – Zsoldos Ignác, *A' szolgabírói hivatal: Közrendtartási rész*, Pápa, 1842.

Mellékletek jegyzéke

KÉPEK JEGYZÉKE

Kazinczynak a bizonyosan a fogság ideje alatt készített rajzai

[Kazinczy fogság alatt készített rajzainak összegyűjtésére – ide sorolván az *FN* Bártfay készítette másolatában található, nem Kazinczy kezétől származó, újrarajzolt képeket is – l. Busa Margit, Kazinczy Ferenc fogsága rajzaival elbeszélve, Széphalom, A Kazinczy Társaság évkönyve, 16. kötet, 2006, 85–93.]

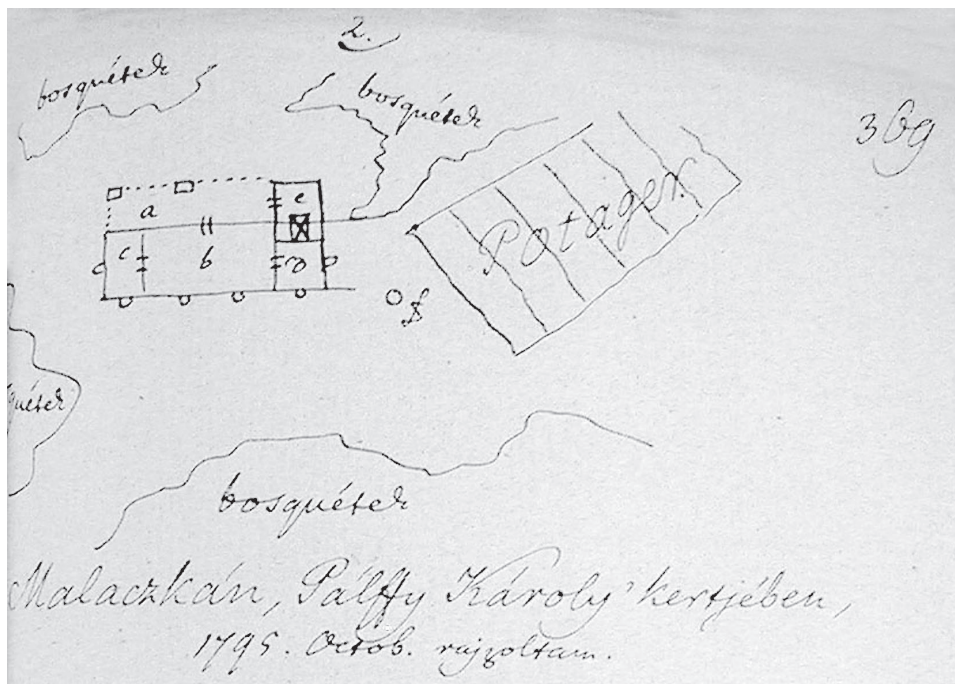
1. „Malaczkán, Pálffy Károly’ kertjében, 1795. Octob[erében] rajzoltam”
Lelőhely: MTAK Kt K 639 93a
2. „Oroszváratt, Gróf Zichy Károly’ kertjében. Rajzoltam Oct. 1jén, 1795.”
Lelőhely: MTAK Kt K 639 93a
[93b: „Istálók” méretei – nem világos, melyik kerthez tartozik]
3. Kilátás a kufstein vár ablakából
„Kuffstein vár második Numerusa alatt lévő tömlöczöm kinézése az úgy nevezett Kayser Berg felé, mely a’ várhoz mintegy egy fertály órányira emelkedett a’ rajta úszkáló felhőkig. Rajzoltam ott 1799-ben; ’s nem lévén tintám és plajbászom, cseresznye lév vagy málna eczettel festettem a’ rajzolást. Kazinczy Ferencz”
Lelőhely: PIM Kt V. 4064/9
4. „Munkácsi ablakom’ kilátása: Jún. 1801.”
Lelőhely: MTAK Kt K 610 133a

A kéziratok fotóit a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának és a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárának engedélyével közöljük, amiért köszönetet mondunk.

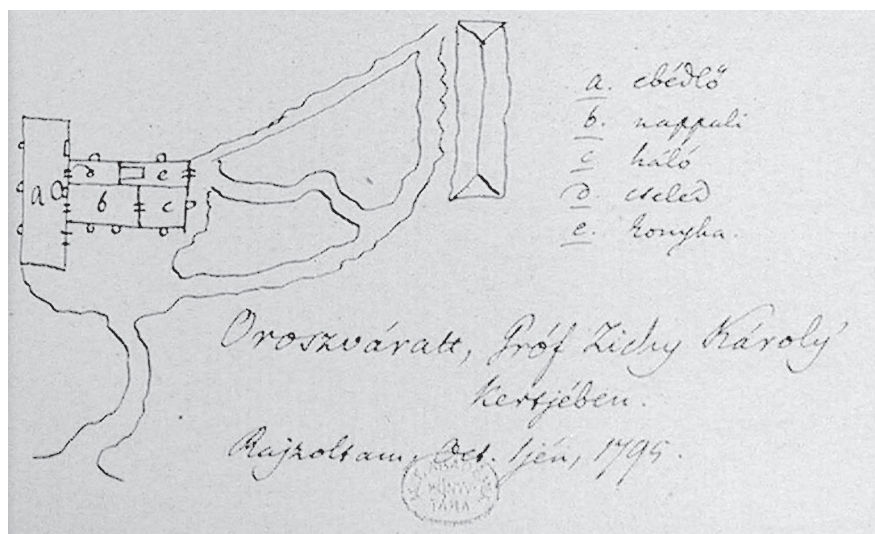
TÉRKÉPEK JEGYZÉKE

1. Összefoglaló térkép a letartóztatás helyszínéről és a fogság helyszíneiről
2. Kazinczy útja elfogatása után Alsóregmectől Budáig (1794. dec. 14-től 1794. dec. 19-ig)
3. Kazinczy útja az ítélet után Budáról fogsága első helyszínére, Brunnbe (1795. szept. 26-tól 1795. okt. 7-ig)
4. Kazinczy útja Brunnból Kufsteinba (1799. jún. 22-től 1799. júl. 6-ig)
5. Kazinczy útja Kufsteinből Pozsonyig (1800. jún. 30-tól 1800. júl. 26-ig)
6. Kazinczy útja Pozsonytól Munkácsig (1800. júl. 26-tól 1800. aug. 25-ig)

Képek

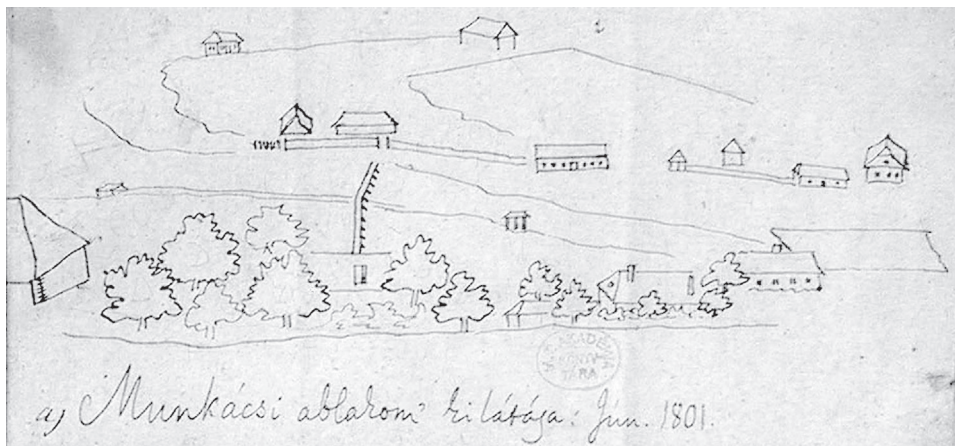
1. „Malackán, Pálffy Károly' kertjében, 1795. Octob[erében] rajzoltam”

2. „Oroszváratt, Gróf Zichy Károly' kertjében. Rajzoltam Oct. 1jén, 1795.”

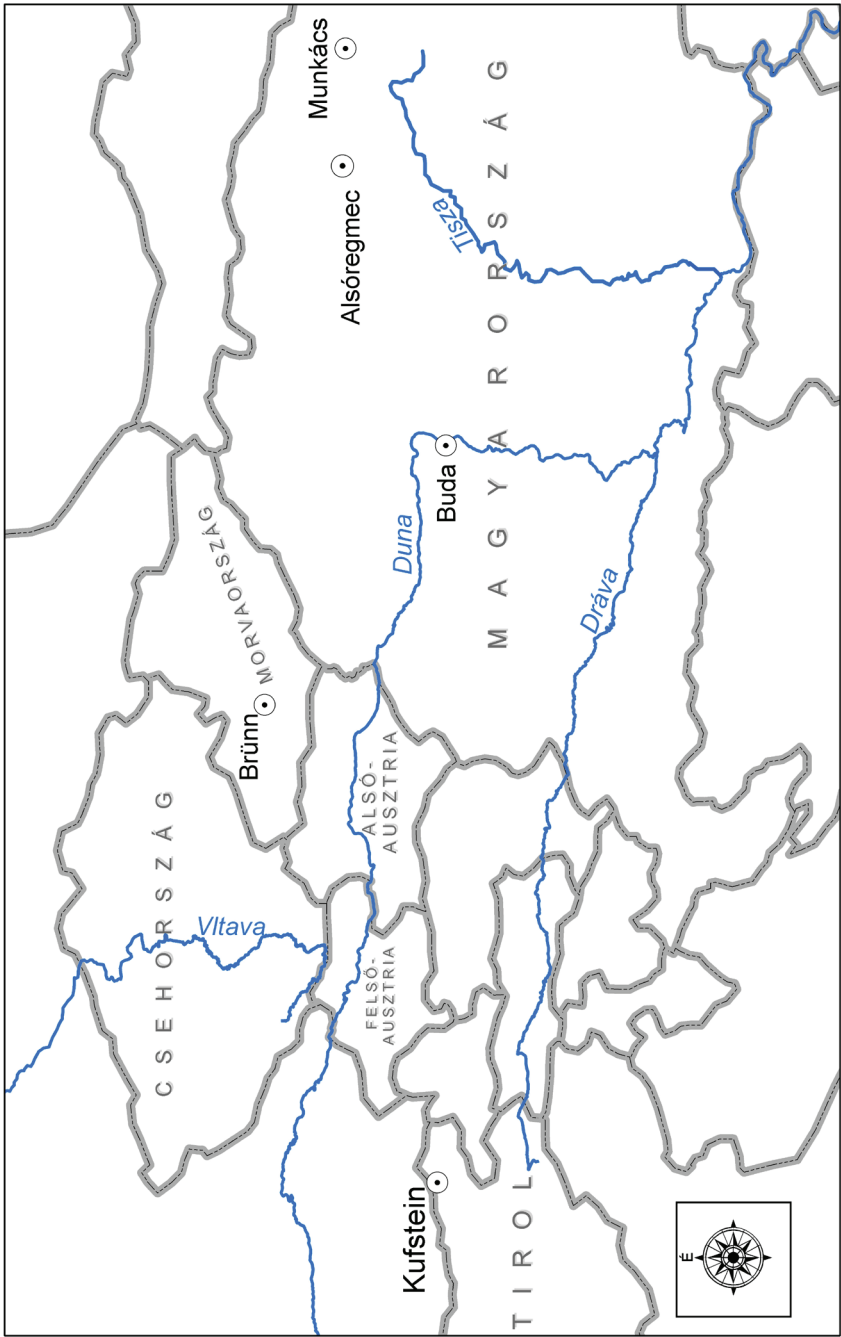

3. Kilátás a kuffstein vár ablakából. „Kuffstein vár második Numerusa alatt lévő tömlöczöm kinézése az úgy nevezett Kayser Berg felé, mely a' várhoz mintegy egy fertály órányira emelkedett a' rajta úszkáló felhőkig. Rajzoltam ott 1799-ben; 's nem lévén tintám és plajbászom, cseresznye lévő vagy málna eczettel festettem a' rajzolászt. Kazinczy Ferencz”

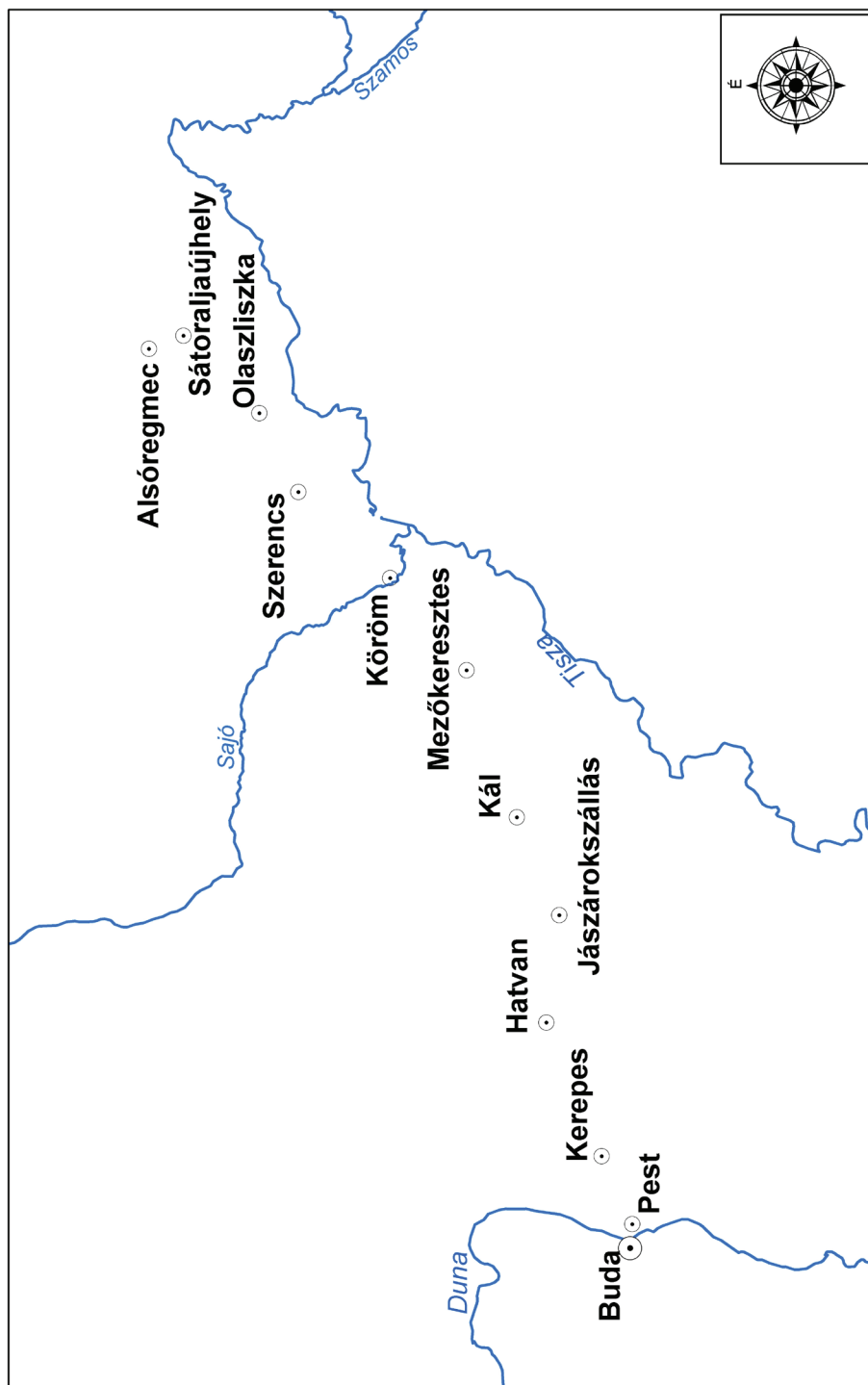

4. „Munkácsi ablakom' kilátása: Jún. 1801.”

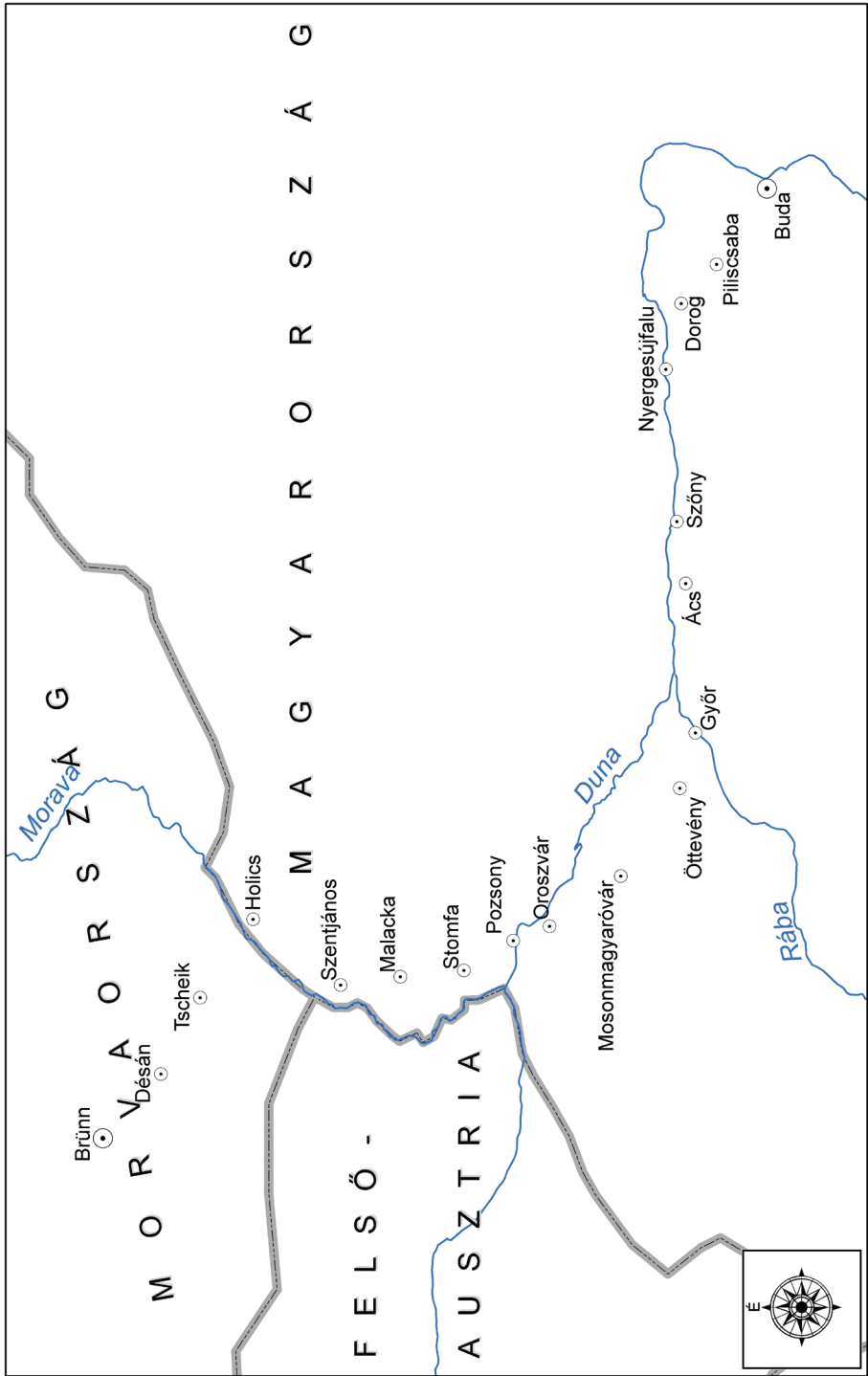
Térképek

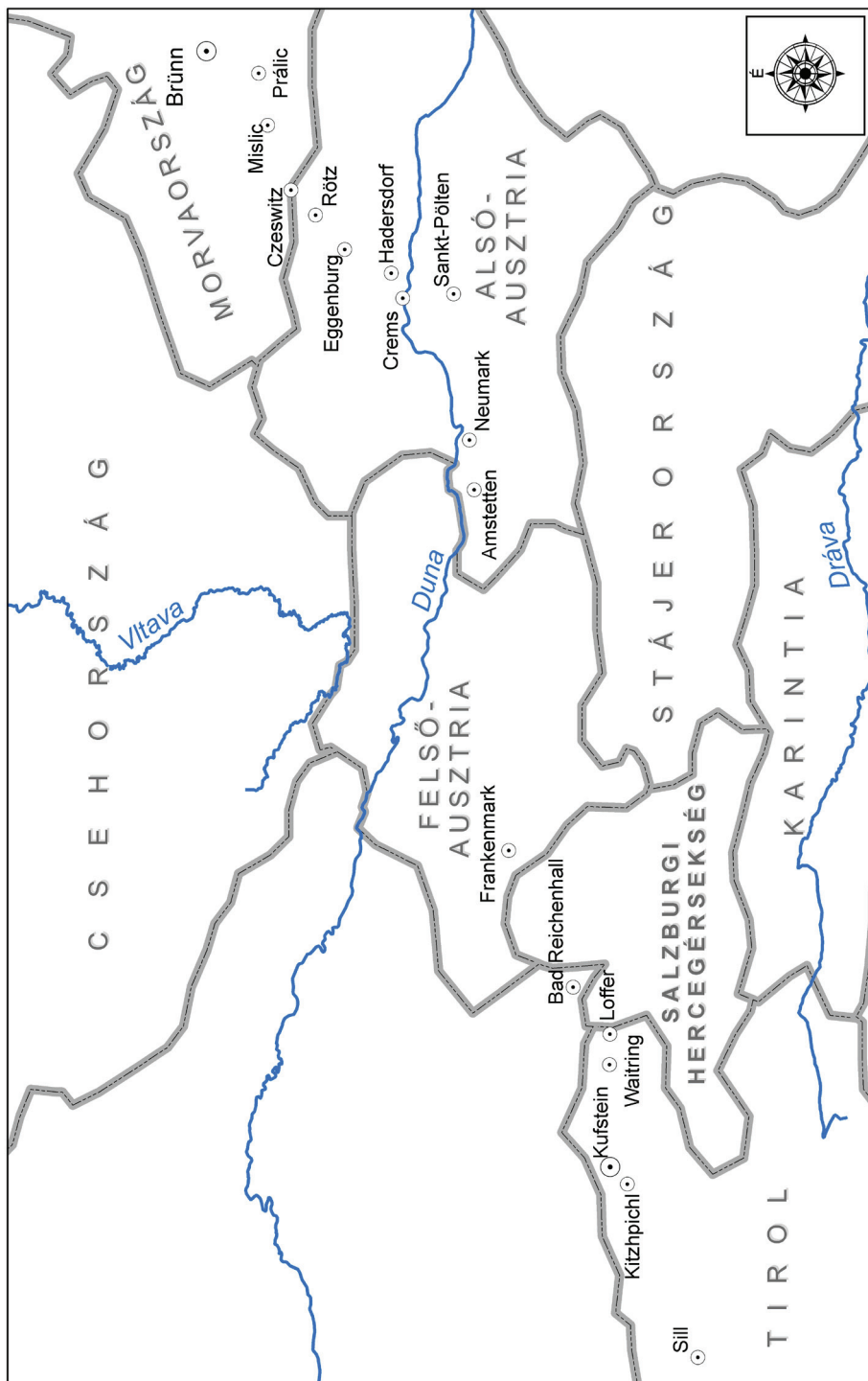
1. Összefoglaló térkép a letartóztatás helyszínéről és a fogság helyszíneiről

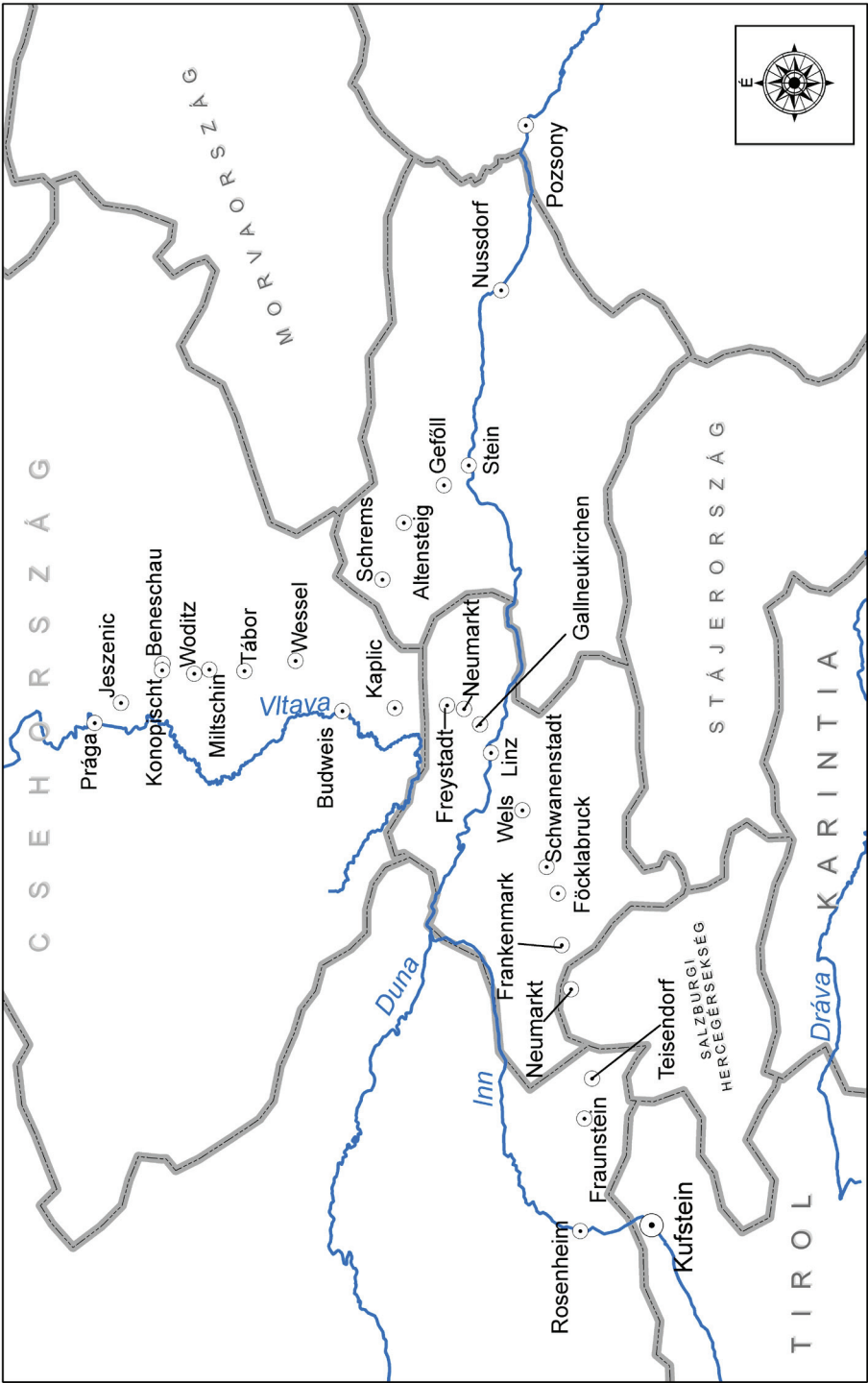
2. Kazinczy útja elfogatása után Alsóregmectől Budáig (1794. dec. 14-től 1794. dec. 19-ig)

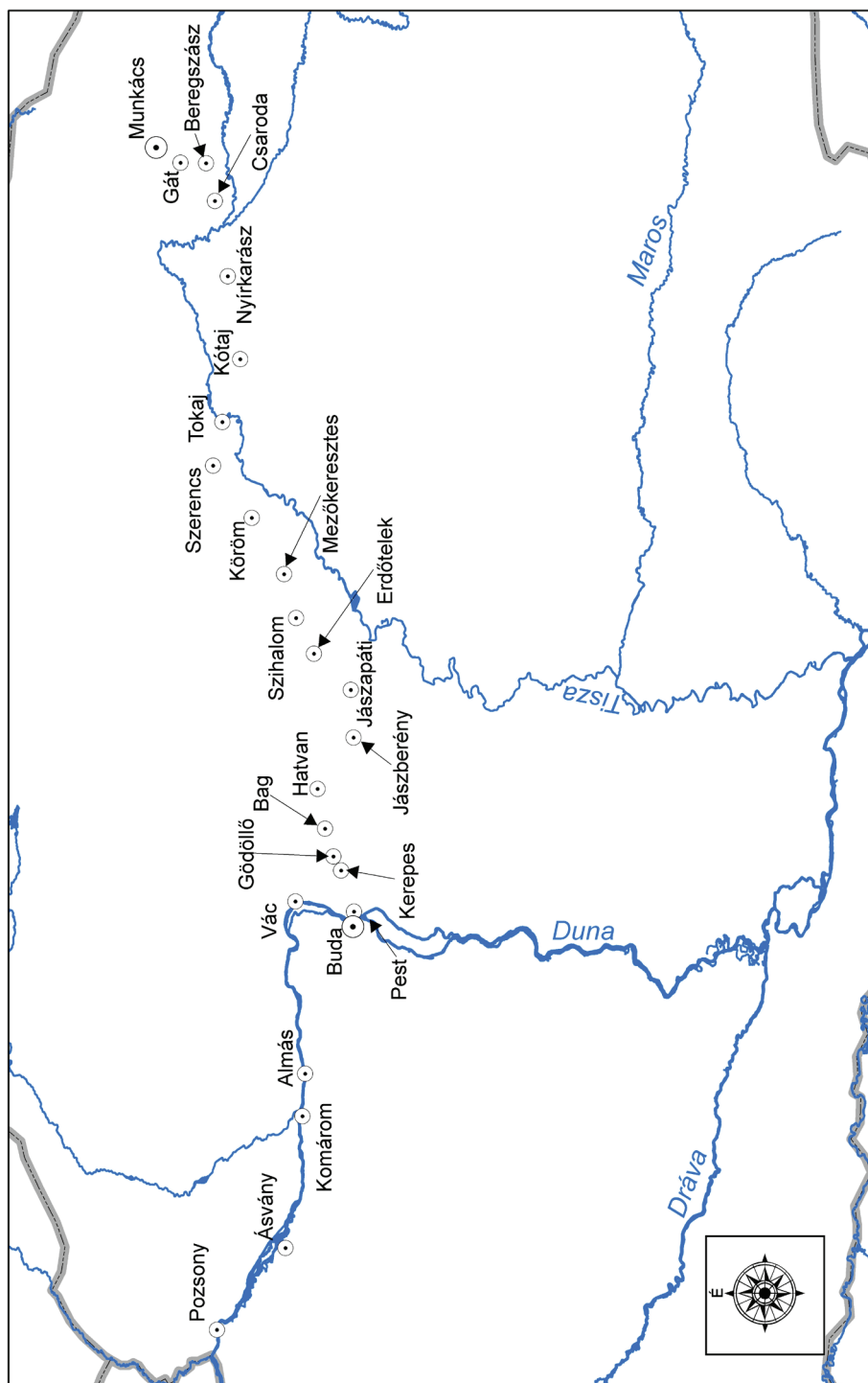
3. Kazinczy útja az ítélet után Budáról fogása első helyszínére, Brümbe (1795. szept. 26-tól 1795. okt. 7-ig)

4. Kazinczy útja Brünnből Kufsteinba (1799. jún. 22-től 1799. júl. 6-ig)

5. Kazinczy útja Kufsteinből Pozsonyig (1800. jún. 30-tól 1800. júl. 26-ig)

6. Kazinczy útja Pozsonytól Munkácsig (1800. júl. 26-tól 1800. aug. 25-ig)